

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

Stalinismin lyhyt kurssi

Joni Krekola

Stalinismin lyhyt kurssi

Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa
1926–1938

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA
HELSINKI

Bibliotheca Historica 105

ISBN 951-746-874-1

ISSN 1238-3503

www.finlit.fi

Hakapaino Oy, Helsinki 2006

ESIPUHE

Taikuri on itsekin ihmeissään. Vaikea uskoa, että vuosituhanen alkuvuodet vienyt urakka olisi viimein valmistumassa. Nuorempana olin sitä mieltä, että minulla ei ole mitään sanottavaa. Sitä kai näin monella sivulla on yritetty piilottaa.

Alun alkaen olin mukana keräämässä muistitietoa puoluekoululaisilta, jotka olivat opiskelleet Moskovassa toisen maailmansodan jälkeen. Latvasta ei päässyt puuhun. Moskovaan asti piti mennä toteamaan, että arkistomateriaalia ei vielä saanut luettavakseen. Lenin-koulun aineistot sen sijaan olivat käytettävissä: ennen pitkää huomasin tutkivani Kominternin suomalaisten historiaa. Tauno Saarelalla ja Kimmo Rentolalla oli osuutta asiaan. Marssin Moskovaan heidän matkassaan miltei valmiiseen pöytään.

Tutkimusaihe kypsyi vaiheessa, jossa toimin muutaman vuoden poliittisen historian assistenttina Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksella. Professori Seppo Hentilä junaili paikan Historiatieteiden tutkijakoulusta, mikä taisi olla ratkaiseva sysäys tutkimuksen etenemiselle. Ei minun lihaksillani samanaikaisesti opetettu, jatko-opiskeltu ja tutkittu toista totaalisempaa laitosta, Lenin-koulu. Mahdollisuus päätoimiseen väitöskirjan tekoon on ollut etuoikeus, mitä olen yrittänyt pitää mielessä tutkimuksen myötä- ja vastamäissä.

Arkistotyö Moskovassa auttavan venäjän varassa tuntui haastavalta, vaikka en kohdannut varsinaisia vastoinkäymisiä. RGASPI:n henkilökuntaa on syytä kiittää pitkämielisyydestä. Ilman Tauno Saarelan kokemusta ja matkaseuraa hommasta ei olisi tullut mitään. Tane on ollut majakka, minä perävaunu. Kansainväliseen keskusteluun Lenin-koulun historiasta kiinnityin ensimmäisellä Moskovan arkistoreissulla, kun Barry McLoughlin löi käteeni artikkelinsa irlantilaisista. Suomessa olen työllistännyt eniten Kansan Arkiston hienoa porukkaa, joka on auttanut vaivojaan säästelemättä.

Tutkimusmatkan varrelta haluan mainita neljä tärkeää vertaistoveria: Mikko Majander koului minusta kirjoittajaa ja ylläpiti sekä henkeä että ruumiinkulttuuria. Anu Suoranta houkutteli mukaan järjestötouhuihin, joissa tutustui laajemmin kotimaisiin työväenhistorian tutkijoihin. Klaus Lindgrenin kanssa olen nakutellut vuosia viereisissä kopperoissa, ensin Franzéniassa ja sitten ”poikien pesulassa” laitoksen kupeessa. Aappo Kähkönen on tutkimuksineen edennyt samaa tahtia niin Moskovassa kuin Suomessakin.

Käsitteistö on jalostunut kohti lopullista muotoaan Tauno Saarelan ja professori Pauli Kettusen oivaltavien ohjaajankommenttien ryydittämänä. Työni esitarkastajiksi sain Kimmo Rentolan ja Markku Kangaspuron, joiden lausunnot kannustivat loppusuoralle. Parempia asiantuntijoita ei Suomesta saa hakemallakaan.

Tutkimusta on tehty aluksi assistenttina, sitten tutkijakoulutettavana ja viime vaiheessa apurahatutkijana. Kiitokset kuuluvat Historiatieteiden tutkijakoululle, Suomen Kulttuurirahastolle sekä Kansan Sivistysrahastolle. Moskovan-matkat mahdollistuivat Suomen Akatemian tutkijavaihtostipendien avulla.

Vanhemmiltani Ritva ja Antero Krekolalta olen saanut vankkumattoman tuen vuosien varrella. Äiti on toppuutellut ajautumistani kommunismin tutkijaksi, isä lyönyt löylyä.

Väitöskirjan tekovaihe on ollut myös perhe-elämän ja isyyden opettelua. Mia, Otto ja Antti ottivat hämmästyttävän hienosti hullunkurisen jäsenen perheeseensä. Konstan isänä omatunnon kolkutus ajan tuhlaamisesta tutkimukseen on entises-tään voimistunut. Toisaalta, kun työaika on rajallisesti, sen käyttää ripeämmin. Mia Martinia kiitän, hän on rakkaani ja vaimoni.

Lopuksi kiitos ja anteeksipyyntö tämän tutkimuksen sivuille päätyneille henki-löille, jotka eivät enää pääse oikomaan virheitäni. Tuomari Nurmion sanoin: Vii-niä! Malja marttyyreille.

Historia – rivi kirjoja
joihin mahtuu koko maailma
Keiden nimet niissä mainitaan
keiden puheet niihin painetaan?

Hassua, että minä olen saanut päättää.

Helsingissä elokuussa 2006, elämäni helteisimpänä kesänä,

Joni Krekola

SISÄLLYS

Prologi	11
I Johdatus tutkimukseen	14
Tutkimuskysymykset	15
Suhde koulukuntiin	17
Tutkimustilanne	23
Läpäisyperiaate ja näkökulmat	29
Arkistolähteiden rajaamat lähestymistavat	35
Lukuohjeita	38
II Puoluekoulutuksen historiaa	40
Bolševikkien puoluekoulutus	40
Ammatti: vallankumouksellinen	40
Puoluekoulutus Neuvosto-Venäjällä	44
Suomalaisten puoluekoulutus	47
Agitaatiosta Kuusisen puolueopistoon	49
Työväen Opisto – Work People’s College	51
Skp:n kurssitoiminta ja puoluekokoukset	54
Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto	59
LVKY 1920-luvulla	60
Laboratorinen plaani	66
Käytännöllinen puoluekasvatustyö	69
Puolue- ja vankilaopiskelu Suomessa	73
Puolueopiskelu syyteperusteena	76
Marxilaisuuden yliopistot	78
”Hotelli on eikä mikään rangaistuslaitos koko Tammisaari!”	80
Kurinpalautus	82
III Lenin-koulu 1920-luvulla	90
Kominternin kolmiportainen koulutusmalli	90
Lenin-kurssien käynnistysvaikeudet	91
Leninismi Stalinin mukaan	97
Lenin-kurssien metodi ja opinto-ohjelmat	99
Trotskilaisuus	103
Lenin-koulun suomalaiset internationalistit	105
Vasemmistökäänne	111
”Kolmannen vaiheen” taktiikka ja viisivuotissuunnitelma	112
Lenin-koulun laajentuminen	115
Suomalaisen sektorin perustaminen	120
IV Lenin-koulun suomalainen sektori	125
Opiskelun puitteet	125
Kurssin kokoonpano	128
Suunnitelmallista opiskelua ja sosialistista kilpailua	133
Nkp:n historiaa, leninismιά ja kumousoppia	137

Puolue-elämä	143
Skp, Sknl vai Vkp(b)?	143
Poliittiset kampanjat	146
Piirilehdet	150
”Vaieta kuin kala ja puhua kuin Lenin”	156
Hanna Malm, huitominen ja huumori	158
”Minä olen agitatorinen enkä mikään vanhan ajan opettajatyyppi”	158
Huumorin luokkakantaisuudesta	162
Karakteristiikat	167
Susia suomalaissektorissa?	167
Puoluearviot – ”Puuro koetellaan syödessä”	171
Neuvostotodellisuuden kontrolloidut kohtaamiset	179
Praktiikkakäytännöt	180
Praktiikkalehti	182
Mistä ei voi puhua, siitä täytyy vaieta	187
Kansainvälistä propagandaa	190
Lenin-koulusta maan alle ja kiven sisään	193
Kun puuro paloi pohjaan...	196
Kerran petturi, aina petturi	202
Nuoriso- ja ruotsalaistyö	204
Jatko- ja erityiskurssit	208
V Historiaa ja politiikkaa	217
Stalinin kirje	217
Muutamista bolševismien historian kysymyksistä	218
Kirjeen vastaanotto Kominternin kouluissa	223
Sopuiliija Sirola ja toveri Stalin	229
Skp:n suuri historiakeskustelu	232
Skp:n viralliset historiatulkinnat	233
Petosteoria	237
Heinäkuun Skp-täysistunto	242
Totuus historiasta teeseinä	250
Luunkova punaprofessori Väinö Rautio	253
Skandinaavinen sektori suomalaiskomennossa	256
Mannerilaisuuden loppu	261
Stalinilaista voittajien historiaa	264
Nkp(b):n historian lyhyt oppikurssi	267
VI Lenin-koulun alasajo	270
Kurssi kohti kansanrintamaa	270
Aina joku pettää	273
Malja Stalinille ja Kirovin murha	282
Praktiikalla ja sanatoriossa	285
Kaaderit ratkaisevat kaiken	290
Kaaderikysymyksen kaksiteräisyys	292
LVKY:n lakkautus	296
Sirolan kuolema	302
Kuusisen mallisektori	307

Ruumiin politiikkaa	310
Myrkkymehua ja tekohampaista	311
”Kun Annuska sen Lootuskukan sai”	316
Opettajien parisuhteet	321
Opiskelijoiden parisuhteet	325
Prostituutio	328
Lenin-koulun lakkautus	330
Espanjan rintamalle	331
Lenin-koulun uudelleenorganisointi	336
Puoluedemokratiaa alhaalta	340
Henkilökohtaisesta tuli poliittista	343
Viimeisen suomalaiskurssin kotiutus	349
VII Lenin-koulun suomalaiset	352
Ei nimi naista pahenna	352
Tilastot opiskelijoista	357
Suo siellä, vetelä täällä	375
Opettajat ja henkilökunta	379
Kansallisten ryhmien vertailua	385
VIII Vankeudesta vallankahvaan	389
Ideologinen muokkaus Lenin-koulussa	389
Kuinkas sitten kävikään	394
Kontrolli ja koulutus	398
IX Stalinismin lyhyt kurssi	406
Lyhenteet	410
Lähdeluettelo	411
Liitteet	423
Summary	431
Henkilöhakemisto	438

PROLOGI

”...ja täällä me opettelemme bolshevisoinnin taitoa...”

Kansainvälisen Lenin-koulun ensimmäinen suomalainen kurssi käynnistyi Moskovassa lokakuussa 1930. Alkajaisiksi sektorin johtaja Yrjö Sirola selvitti uusille opiskelijoille koulun tarkoitusta ja työtä. Suomen kommunistinen puolue oli syvässä kriisissä lapualaisvyyrytyksen huipennuttua Suomessa kommunistilakeihin. Sirola tarjosi lääkkeeksi ”antautumiseen fasistihyökkäyksen edessä” ensin Marxia: ”Häpeä on jo puoli vallankumousta” ja samaan hengenvetoon Leniniä: ”Tappion kärsineet armeijat oppivat hyvin.”¹

Sirola haki sanomalleen kaikupohjaa puolueen historiasta: Suomen vallankumouksen epäonnistuminen vuonna 1918 oli edellyttänyt perinpohjaista itsearviota. Neuvosto-Venäjälle perustettu Suomen kommunistinen puolue (Skp) ei 1920-luvun kuluessa kyennyt uhkaamaan porvarillista Suomea. Sirola julisti 1920-luvun epäonnistumisten syyksi vuonna 1918 kutistuneen kantajoukon sekä laiminlyönnit leninistisen etujoukon kasvattamisessa. Lapuanliikkeen nousu oli paljastanut laillisen puolue toiminnan haavoittuvuuden. Hädän hetkellä Sirola vetosi bolševikkien kunniaakseen historiaan:

Lenin puhui lähes 30 vuotta sitten, että pitää olla ammattivallankumouksellisten järjestö, sillä vain siinä tapauksessa ei sitä voi repiä rikki eikä keskeyttää sen toimintaa. Tällöin on tarpeen vallankumouksellinen tahto, pätevä tieto ja kunnollinen taito. [...] Puolueessa täytyy olla elävänä uhrautuvaisuus, täysi antaumus asialle ja elävä yhteys työväenjoukkojen kanssa.

Skp:n maanalainen toiminta Suomessa oli tarkoitus nostaa jaloilleen kuuden kuukauden pikakurssituksella Moskovassa. Pedagogina Sirola vannoi tietopuolisen aineksen ja käytännöllisen toiminnan pitkäjänteisen yhdistämisen nimeen, mutta kriisi Suomessa pakotti tehokkuuteen. Teorian ja käytännön oikea suhde oli parhaiten ratkaistu Neuvostoliitossa:

Marxilaisuus on ihmiskunnan korkein saavutus ja meidän pyrkimyksemme täytyy olla sen omaksuminen. Meidän on se omaksuttava teoriassa ja opittava sitä teoriaa soveltamaan käytäntöön. Täällä Neuvostoliitossa rakennetaan sosialismia iskutyönä ja sosialistisen kilpailun merkeissä. Meidän on opittava täällä sitä työtaitoa.

---

1 KLK:n (Kansainvälisen Lenin-koulun) suomalaisen sektorin ensimmäinen kokous 4.10.1930. Sirolan selostus koulun tarkoituksesta ja työstä. 531/1/194: 1–4, Rossijskij gosudarstvennyj arhiv sotsialno-političeskoj istorii (RGASPI, Moskova). Prologi perustuu tähän, kunnes toisin mainitaan.

Menestyminen käytännön puolueutyössä Suomessa oli koulutuksen onnistumisen ainoa kriteeri: ”Puolueella pitää olla toimintakykyinen apparaatti, sellaiset toimihenkilöt, jotka kykenevät soveltamaan puoleen linjaa paikallisiin oloihin ja johdamaan itsenäisesti työtätekevän kansan taisteluita.”

Opettajiksi oli Sirolan lisäksi kaavailtu jo pitkään Neuvostoliitossa majoillutta Skp:n maineikkainta kaartia (Kullervo Manner, Hanna Malm) sekä puolueen nuorempaa älymystöä (Eino Lehto, Jukka Lehtosaari, Ville Ojanen), jota oli koulutettu neuvostomaassa. Toisin kuin oppilaat Lenin-koulun muissa kansallisissa sektoreissa, Suomen maanalaisen kommunismin toivot olisivat maailmanvallankumouksen keskuksessa maanmiestensä – ja yhden naisen – ohjauksessa.

Sirola lupasi opiskelijoille tuhdin paketin marxismi-leninismien teoriaa. Oppiaineisiin kuului bolševikkien historiaa ja leninismää, työväenliikkeen ja Kominternin historiaa sekä historiallista materialismia, poliittista taloustiedettä, neuvosto- ja puoluerakenteen opiskelua, oppia ammatillisesta liikkeestä ja organisaatiotyöstä sekä perehtymistä Suomen oloihin ja Skp:n historiaan. Raskassoutuista teoriaa oli tarkoitus tasapainottaa tutustumisella puolue-elämään. Kansainvälisyyskasvatusta oli luvassa niin koulun sisällä kuin ympäröivässä neuvostoyhteiskunnassakin. Kunnianhimoinen oppisuunnitelma oli toteutettavissa systemaattisella työskentelyllä, jota ohjailtiin – samoin kuin neuvostoyhteiskuntaa – suunnitelmilla ja niiden toteuttamisen tarkkailulla. Onnistumisen tae oli oikea työmetodi yhdistettynä viisivuotissuunnitelmien hengästyttävään tahtiin. Yhteiskunta ja ihminen muuttuisivat paremmiksi:

Lenin korosti usein, että tärkeää on suunnitelma, plaani ja sen toteuttamisen tarkkailu. On opittava työskentelemään järjestelmällisesti, systemaattisesti. On opittava oikea työn metodi ja sen bolshevistinen vauhti, tempo. On opittava tekemään jokin asia niin hyvin kuin sen ylipäänsä voi tehdä. Marx selitti, että proletaari ei ole taistelukauden päätyttyä enää sama kuin oli liikkeelle lähtiessään. Toiminta ja taistelu muokkaavat sen uudeksi, kykeneväksi luomaan uuden yhteiskunnan. Me kommunistit olemme siinä suhteessa edelläkävijöitä, etujoukkoa, ja [se] on meidän myös käytännössä osoitettava.

Neuvostoliitossa elettiin suurten mullistusten kautta, jonka tavoitteena oli harpata talonpoikaistaloudesta suoraan moderniksi teollisuusmahdiksi. Sirolan mukaan neuvostomaassa oli yhä paljon tsaarin ajan takapajuisuutta, mutta se kehittyi vauhdilla, jollaista ei ihmiskunta ollut konsanaan nähnyt. Rakennettiin sosialistisia tehtaita, jopa kokonaisia kaupunkeja. Pian pääsisivät opiskelijat omin silmin näkemään, miten julkeita olivat Suomen ”noskelaisten” parjaukset sosialismin rakentamista vastaan.

Suurimman vaikutuksen Sirolaan oli tehnyt sosialistinen maanviljelys, josta hän mainitsi esimerkkinä kommuuni Kylväjän Donin alueella. Siellä sijaitti Giganti, maailman suurin viljelystila. Kollektiivitaloudet mahdollistivat ”viimeisen porvarillisen luokan, kulakkien” hävittämisen. Silti ”vihollisen tuhojärjestöt” olivat yrittäneet haitata elintarvikkeiden tuotantoa ja jakelua. Puolueen välitön tehtävä oli pitää omat rivinsä puhtaina oikeisto- ja vasemmistopoiikkeamista ja niiden ymmärtäjistä:

Teille on tärkein tarkata täällä käytävää luokkataistelua, todeta, kuinka juuri siinä Leninin puolue kykenee suorittamaan tilanteen vaatimat käänneet taistellen sekä päävaaraa oikeistolaista että myös 'vasemmistolaista' puoluelinjan vääristelyä ja näihin sopuilevaa suhtautumista vastaan. Näinä aikoina on täällä taas saatu selville vihollisen tuholaisjärjestöjä, jotka erikoisesti ovat koettaneet aikaansaada vahinkoa elintarpeiden tuotannon ja jaon alalla. Valpas GPU on nämä tuholaiset paljastanut. Te näette, että vielä 12–13 vuotta vallanoton jälkeen jatkuu ankara, sovittelematon taistelu vihollista vastaan, joita alituisen työntävät esille omat pikkuporvarilliset olot ja ulkomaiden imperialistien juonet.

Suomesta tulleiden opiskelijoiden haasteet olivat kovat ja ympäristö vieras. Sirola kuitenkin valoi uskoa tuleviin koitoksiin. Puolue pitäisi huolen jäsenistään, jos jokainen vastaisi tekemisistään. Koulussa opiskelijat olivat puolueyhteisön vastuulla, eikä vaatimustaso ollut yli-inhimillinen. ”Eikä kukaan voi itsestään yksin mitään tehdä, vaan sakissa, kollektiivisessa yhteistyössä.” Yhteistoiminta ei rajoittunut suomalaisten keskuuteen, vaan toiminnan tapa oli tarkoitus omaksua tulisieluisilta, syyttävään aloitteellisilta, työssään sitkeiltä ja voitonvarmoilta uusilta ihmisiltä, bolševikeiltä: ”Fasistit ja sosiaalifasistit ilkkuvat, että kommunismi on Suomessa likvidoitu. Me näytämme, että nyt se vasta oikein alkaa. Kominternin avulla me bolshevisoimme SKP:n, ja täällä me opetellemme bolshevisoinnin taitoa.”

Kullervo Manner esitti Skp:n keskuskomitean ulkomaanbyroon (Ub) tervehdyksen tulokkaille. Se oli tulikivenkatkuinen arvio Skp:n virheistä, jotka Suomen fasistikumous oli paljastanut. Tottumus ja yksipuolinen luottamus 1920-luvun lailliseen toimintaan jättivät puolueen aseettomaksi, järjestäytymättömäksi ja passiiviseksi, kun oma olemassaolo kyseenalaistui. Sekä puolueen johto että joukot olivat syyllisiä laiminlyönteihin, jotka tuli korjata itsekritiikillä. Manner näki fasismin rintamassa kolme heikkoa kohtaa: työväenluokan, talonpoikaiston ja ruotsalaisten kansallisen vähemmistön. Entiseen ei ollut paluuta: oli ryhdyttävä säälimättömään taisteluun fasistidiktatuurin korvaamiseksi proletariaatin diktatuurilla. Manner toivoi kurssin osaltaan auttavan tämän päämäärän saavuttamisessa.²

Sekä Sirolan että Mannerin lähtökohta oli Skp:n tuore ja nöyryyttävä tappio, jota verrattiin vuoden 1918 katastrofiin. Kun viimeiset suomalaiset lähetettiin Lenin-koululta kotimaahansa syyskesällä 1938, Sirola oli kuollut ja Manner vankileirillä. Lenin-koulua ajettiin alas, sillä sitä ylläpitänyt Komintern oli henkitoraisaan Stalinin terroripuhdistusten pyörteissä. Neuvostoliiton puolella toiminut Skp oli tuhottu miltei toimintakyvyttömäksi. Suomessa valmisteltiin kommunistileikkausta, jossa vielä vapaana olleet Lenin-koulun kasvatit pian pidätettäisiin.

---

2 Pöytäkirja (ptk) KLK:n suomalaisen sektorin ensimmäisestä kokouksesta 4.10.1930. Puheenjohtaja Yrjö Sirola, sihteeri *Emil Virta*. Läsnä kaikki oppilaat. 531/1/194: 5–6, RGASPI.

I JOHDATUS TUTKIMUKSEEN

”On ehkä uhkarohkeaa kirjoittaa mitään Lenin-kouluun kytkeytyvää, sillä en [ole] kuulut kenenkään siitä kirjoittaneen, lukuun ottamatta ohrananvasikoita.”¹

Suomessa julkaistiin 1950-luvun puolivälin jälkeen muutaman vuoden ajan kriittistä muistelmaja- ja paljastuskirjallisuutta Neuvostoliitosta ja Skp:stä. Neuvostoliitossa koulutetut suomalaiset, jotka siinä vaiheessa olivat Skp:ssä vallankahvassa, esitettiin eräissä teoksissa ammattivallankumouksellisten sisäpiiriksi, jonka jäsenten keskinäinen luottamus ja erityislaatuisuus olivat Moskovan perua.² Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisessä kommunismintutkimuksessa nämä ideat jalostuivat: neuvostokoulutusta arvostettiin Skp:n sodanjälkeisessä johtoryhmässä, joka vaali maanalaisen kauden arvoja 1960-luvun puoliväliin asti.³ Tutkijoiden panos on vahvistanut myyttiä, sillä he ovat käyttäneet neuvostokoulutusta selittäväenä tekijänä analysoimatta sitä systemaattisesti aikakautensa kontekstissa.

Oma tutkimukseni purkaa myyttiä neuvostokoulutuksesta ja sen tuottamista ”erityislaatuista ihmisistä”.⁴ Moskovan Lenin-koulu (1926–1938) oli Kominternin alainen kansainvälinen puoluekoulu, jossa pyrittiin systemaattisesti kouluttamaan läntisten kommunistipuolueiden johtavia työntekijöitä. Lenin-koulun suomalaisia opiskelijoita ja opettajia käsittelevän tutkimuksen ytimessä ovat vuodet 1930–1937, jolloin Lenin-koulussa toimi suomalainen sektori. Tutkimuksen tausta- ja johtopäätösluvut kattavat ajallisesti pitemmän kaaren 1900-luvun alusta Stalinin valtakauden loppuun ja pitemmällekin. Suomalaiseen kommunismiin neuvostokoulutuksella oli eniten vaikutusta toisen maailmansodan jälkeen, kun Skp sai toimia Suomessa laillisesti.

-
- 1 Martti Malmbergin dramatisointi ei pidä paikkaansa, mutta se kiteyttää Lenin-koulua vielä 1990-luvulla verhonneen salamyhkäisyyden. Martti Malmberg julkaisemattomien, 7.3.1994 päivättyjen muistelmiensa aluksi. Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, Kansan Arkisto (KA, Helsinki).
  - 2 Tuominen, Arvo: Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933–1939. 6. painos, Tammi, Helsinki 1957 (1956); Rantanen, S. Hj.: Kuljin SKP:n tietä. Otava, Helsinki 1958, 154–169; Sinervo, Aira: Koskessa kolisten. WSOY, Porvoo 1960, 49–50.
  - 3 Rentola, Kimmo: Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. WSOY, Helsinki 1994, 465–466, 487–489; Leppänen, Veli-Pekka: Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Edita, Helsinki 1999, 139–145.
  - 4 Stalin muotoili ajatuksen bolševikkien erityislaatuisuudesta heti Leninin kuoleman jälkeen. Sekä kommunismin vastustajat että sen tutkijat ovat tarttuneet erityislaatuisuuteen opittuna ominaisuutena. Stalin, J. V.: Leninin kuoleman johdosta. Teokset 6. osa 1924. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1950, 50; Meyer, Frank S.: The Moulding of Communists. The Training of the Communist Cadre. Harcourt, Brace & World, New York 1961. Marja Kivisaaren mukaan “The importance of the PCF’s training procedures in transforming heterogeneous assortment of party activists into a coherent political force, ‘people of a special mould’, and in producing committed, ideologically correct leaders is therefore unquestionable...”. Kivisaari, Marja: Communists are not Born, they are Made. The Political Education System of the French Communist Party. *Socialist History* 21 (2002), 78.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Lenin-koulua tutkittaessa törmätään väliaikaisuuden ja kahden kontekstin rakenteellisiin ongelmiin. Lenin-koulun suomalaiset opettajat olivat Skp:n johtohenkilöitä, jotka olivat asettuneet poliittisiksi emigranteiksi neuvostomaahan. Valtaosa opiskelijoista tuli Suomesta, jonka puoluejärjestöön heidät pyrittiin sijoittamaan koulutusjakson jälkeen. Suomalaisen kommunistien tavoitteena oli vallankumous Suomessa, joten molemmat ryhmät käsittivät oleskelunsa neuvostomaassa väliaikaiseksi. Bolševikit olivat kyenneet toteuttamaan vallankumouksen Venäjällä ja luomaan proletarivaltion, jonka olosuhteet poikkesivat radikaalisti suomalaisesta yhteiskunnasta maailmansotien välisellä kaudella. Suomalaissektorin perustaminen Lenin-kouluun avasi Skp:lle mahdollisuuden systemaattiseen puoluekoulutukseen, jonka aikaansaama liike ja vuorovaikutus ovat tutkimukseni kohteena.

Lenin-koulua voi jäsentää instituutiona ja ideologiana, jotka vaikuttivat ihmisiin. Myös toisensuuntaisen vaikutuksen mahdollisuus on pidettävä mielessä. Institutionaalisen tarkastelun kehys on Lenin-koulun yleinen historia. Ensimmäinen pääkysymys on Lenin-koulun hahmottaminen aikakautensa ja sen vallankumouksellisen poliittisen liikkeen ilmentymänä. Erityiskysymykset rajataan pääasiassa syksyllä 1930 aloittaneeseen suomalaiseen sektoriin: Miksi suomalaiset opiskelivat Lenin-koulussa? Miten suomalaissektorin opiskelijat ja opettajat valikoitiin? Mitkä olivat koulutuksen päämäärät? Mitä ja miten Lenin-koulussa opiskeltiin? Miten opiskelijat osallistuivat sosialismin rakentamiseen ympäröivässä neuvostoyhteiskunnassa? Miten Lenin-koulussa reagoitiin Kominternin taktiikan muutoksiin? Miten Lenin-koulu erosi muista kansainvälisistä puoluekouluista Neuvostoliitossa? Miksi Lenin-koulu lakkautettiin? Poikkesiko suomalaisten kurssitus Lenin-koulun muista kansallisista sektoreista?

Lenin-koulu kuului hallinnollisesti Kominternin toimeenpanevan komitean (IKKI)⁵ alaisuuteen. Liittyessään Kominternin jäseneksi kommunistipuolueet olivat vuoden 1920 toisesta kongressista lähtien hyväksyneet 21 ehtoa, joilla pyrittiin luomaan keskusjohtoinen, kurinalainen ja puhdasoppinen proletariaatin maailmanpuolue.⁶ Leninin kuoleman jälkeen Komintern veloitettiin laajentamaan ja syventämään puolue teoriaa ja -propagandaa. Lenin-koulu sai alkusysäyksensä kesällä 1924 Kominternin V kongressissa,⁷ jonka keskeinen tunnus oli jäsenpuolueiden ”bolševisoiminen”. Se tarkoitti venäläisten ylivaltaa Kominternin ja sen jäsenpuolueiden eli ”sektioiden” asioihin sekä niiden organisatorisen ja ideologisen rakenteen venäläistämistä. Leninistinen yhtenäisyyden vaatimus, kurikäsitys ja demokraattisen sentralismin periaate tarjottiin yleispäteväksi malliksi kaikille puolueille.⁸

Vuonna 1926 aloittaneessa Lenin-koulussa muutosvaatimukset kohdistettiin yksittäisiin puoluejäseniin. Stalinin valtaannousun myötä vallankumouksellisuus

5 Venäläinen lyhenne (Ispolkom kommunistitšeskovo internatsionala), jonka rinnalla käytetään saksalaista EKKI:ä ja tutkimuskirjallisuudessa usein englanninkielistä muotoa ECCI.

6 McDermott, Kevin – Agnew, Jeremy: *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*. Macmillan, London 1996, 17–18, 226–228.

7 Carr, Edward Hallet: *Socialism in One Country*, vol. 3, part 2. MacMillan, London 1964, 1018–1019.

8 McDermott – Agnew, 42.

vakiintui sosialismin rakentamiseksi Neuvostoliittoon, jota piti puolustaa sisäisten ja ulkoisten vihollisten hyökkäyksiltä. Ideologinen rajanveto suhteessa sosiaalidemokratiaan edellytti puolueilta ja niiden jäseniltä sekä menneisyyden kieltämistä että ”stalinilaisten” arvojen omaksumista. Miten Lenin-koulun suomalaissektorin opiskelijat suhtautuivat heihin kohdistettuihin muutosvaatimuksiin? Oliko välinpitämättömyys, toisinajattelu tai vastarinta mahdollista? Omaksuivatko he stalinismin, tuliko heistä stalinisteja?⁹ Onko näiden käsitteiden käyttö perusteltua, ja mitä ne tarkoittavat?

Tutkimuksen toinen pääkysymys koskee puoluehistorian käyttöä ideologisen yhdenmukaistamisen välineenä Stalinin valtakaudella. Bolševikkien ja Kominternin historian opiskelu kuului Lenin-koulun perusoppimäärään, jota täydennettiin kunkin maan oman puolueen historialla. Syksyllä 1931 Stalin osallistui julkisuudessa keskusteluun puoluehistoriasta, mikä mullisti Lenin-koulun lukuvuoden. Skp:n johdossa virisi kiivas keskustelu Suomen epäonnistuneen vallankumouksen tulkinnoista. Miten Stalinin interventioon reagoitiin Lenin-koululla ja Skp:n sisällä? Miksi menneisyyden tulkinnat olivat tulevaisuuteen tähtäävälle ideologialle niin keskeisiä? Miten prosessi vaikutti Skp:n omaan historiankirjoitukseen?

Lenin-koulu oli ideologian kyllästävä instituutio, jossa koulutettiin kommunistipuolueille päätoimisia työntekijöitä. Lähtö Moskovan kouluun oli ratkaiseva askel ammattivallankumouksellisen elämäntavan tiellä. Sekä opiskelijoilla että opettajilla oli myös henkilökohtainen elämänpiirinsä. Tutkimukseni kolmas pääkysymys hahmottaa henkilökohtaisen ja poliittisen välistä suhdetta suomalaisessa emigranttikommunismissa. Osallistun keskusteluun kommunismin sukupuolittuneisuudesta, ruumiillisuudesta ja henkilökohtaisen sfääristä havainnoimalla ”alhaalta” Lenin-koulun suomalaisten kokemuksia. Millaisia mausteita kommunistinen elämäntapa sai Moskovasta? Miten suomalaissektorissa suhtauduttiin neuvostoarvojen ja -normien muutokseen 1930-luvun puolivälissä?¹⁰ Miten poliittinen ja henkilökohtainen kietoutuivat yhteen ja muuttuivat, jos muuttuivat, terrorin käy-tinvoimaksi?

Tutkimuksen päähenkilöinä ovat Lenin-koulun suomalaiset opiskelijat ja opettajat, jotka olivat valmiita uhraamaan elämänsä kommunismin aatteelle ja vallan-

9 Vakavasti otettavat tutkijat ovat olleet varovaisia leimaamaan ketään stalinistiksi: ”Moniin läpikäyneisiin ja hengissä selvinneisiin terrori vaikutti paradoksaalisesti siten, että kommunistinen, jopa stalinistinen vakaumus lujittui ja kivettyi, muuttui peruuttamattomaksi.” Rentola mainitsee ohimennen ”Karvia stalinisteiksi” Aimo Aaltosen, Ville Pessin ja Kauko Heikkilän, jota Leppänen on kutsunut ”puhdaspiirteiseksi stalinistiksi.” Rentola 1994, 73, 465–467; Leppänen, Veli-Pekka: Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 1994, 224. Vuonna 1992 Rentola vältti ruman sanan kokonaan: samat toverit olivat punaorpoja, ”apparatshnikkeja” tai ”suomalaisen bolshevismien hard core”. Rentola, Kimmo: Kommunismin kahdeksan kohorttia. Teoksessa Majander, Mikko (toim.): Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992. Tutkijaliitto, Helsinki 1992, 82–86.

10 Virallisessa neuvostopropagandassa palattiin Stalinin johdolla perivenäläisiin arvoihin, patriarkaaliseen perheeseen, historian sankarihahmoihin ja klassiseen kirjallisuuteen. Aikalaiskirjallisuuden klassikko Nicholas S. Timasheff nimesi käänteeseen suureksi perääntymiseksi (*Great Retreat*) sosialismissa. Hoffmannin mukaan havainnot olivat osuvia mutta johtopäätös väärä: pyrkimyksenä oli sosialismin lujittaminen, neuvostokansalaisten yhtenäisyys ja moderni mobilisaatio. Hoffmann, David L.: *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917–1941*. Cornell University Press, Ithaca and London 2003, 1–4.

kumouksen toteuttamiselle. Tarkimmin selvitetään ensimmäisen ja 1930-luvun puolivälissä opiskelleen suomalaiskurssin henkilöhistorioita sekä opettajien kovia kohtaloita. Etenkin Yrjö Sirolan rooli Skp:n ”kaaderien isänä”¹¹ saa lisävivahteita. Tilastollisella kokonaistarkastelulla selvitetään, miten opiskelijat sijoittuivat koulu- tuksen jälkeen. Minkälaista perintöä he toivat Moskovasta Suomen puolueutyöhön?

SUHDE KOULUKUNTIIN

Miksi tutkia kommunismia maailmantilanteessa, jossa sen ideologia on menettänyt vetovoimansa, kuollut ja kuopattu Neuvostoliiton mukana? Bolševikkien huikea yhteiskunnallinen kokeilu tavataan tätä nykyä tuomita epäonnistuneeksi, 1900-luvun kärsimysten ja miljoonien viattomien uhrien aiheuttajaksi. Kommunismi on kaventunut terrorin ideologiaksi, jonka erotti kansallissosialismin tuho-voimasta vain tehottomuus.¹² Nyt tiedämme, että Neuvostoliitto etupiireineen kaatui omaan mahdottomuuteensa. Venäjän lokakuun ”hyvä” vallankumous, jonka ensimmäinen maailmansota oli mahdollistanut, merkitsi monelle riistetylle toivoa paremmasta.¹³ Neuvostoliiton kuuluminen voittajien puolelle toisessa maailman- sodassa legitimoiti sen ylläpitämää ideologiaa ja valtajärjestelmää. Kommunismi vetosi sekä länsimaiseen älymystöön että siirtomaiden vapautusliikkeisiin. Länsi- valloille Neuvostoliitto oli kylmän sodan vihollinen, jonka ylläpitämä valtablokki oli hyväksytty realiteetiksi. Ideologia katsottiin kuolleeksi, joskin jotkut uskoivat vielä 1980-luvulla sen uudistamisen mahdollisuuksiin. Kovin harvat uskalsivat po- vata neuvostoimperiumin romahdusta.¹⁴

Tutkimukseni pyrkii porautumaan pimeyden ytimeen, vuosiin, joina Stalin va- kiinnutti valtansa Neuvostoliitossa ja puolue tunkeutui kaikkiin elämänpireihin. Siihen tarvittiin uusi vallankumous, sillä bolševikit olivat 1920-luvulla joutuneet perääntymään sotakommunismista markkinatalouden osittain sallineeseen talous-

11 Sirolan kanonisointi liittyi hänen nimeään kantavan säätien ja opiston perustamiseen vuonna 1946. Ks. Yrjö Sirola. Muistelmia suomalaisesta demokration esitaistelijasta. Toimituskunta Elli Stenberg, Ville Pessi ja Kalle Puustinen. Kansankulttuuri, Helsinki 1946. Termi Tuomiselta 1957, 274.

12 Kommunismi-kuvaan vuosituhanen vaihteessa on vaikuttanut etenkin ranskalaisen tutkijaryh- män välitilinpäätös kommunismin rikoksista: Courtois, Stéphane et al.: Kommunismin musta kirja. Rikokset, terrori, sorto (Le livre noir du communisme, 1997). WSOY, Helsinki 2000. Helsingin Sanomat (HS) 27.1.2006, Tuomio kommunismin rikoksille. Pääkirjoituksessa kannatet- tiin Euroopan neuvoston kiisteltäjä kantaa, jolla kehoitettiin kommunistipuolueita arvioimaan uudelleen historiaansa ja tuomitsemaan väärinkäytökset selkeäsanaisesti. HS vetosi ”tämän tieteen lajin näyttönä” *Kommunismin mustaan kirjaan*. Tuorein suomalainen yleisesitys jäsentää Neuvos- toliiton historiaa vision, vihan ja väkivallan käsitteiden avulla. Luukkanen, Arto: Neuvostojen maa. Neuvostoliiton historia 1917–1991, Edita, Helsinki 2004.

13 ”Hyvä” vallankumous tarkoittaa bolševikkikumouksen rinnastamista Englannin, Amerikan ja Ranskan vallankumouksiin. Niissä yleinen edistyskellisyys oikeutti rajallisen voimankäytön vallankumousten päämäärien toteuttamiseksi. Karlsson, Klas-Göran: Vaino ja vaikeneminen. Neuvostohallinnon sota omia kansalaisiaan vastaan (Terror och tystnad, 2003). Suomen Rauhan- puolustajat, Like, Helsinki 2005, 92.

14 Furet, François: The Passing of an Illusion. The Idea of Communism in the Twentieth Century (Le passé d’une illusion: essai sur l’idée communiste au XXe siècle, 1995). The University of Chicago Press, Chicago and London 1999, 497–503.

järjestelmään (NEP). Sosialismin rakentaminen yhteen maahan käynnistyi vuosikymmenen jälkipuoliskolla voimaperäisellä teollistamisella. Ylhäältä vaadittu vallankumousvaihe oli välttämättömyys, sillä bolševikkien valta oli uhattuna NEP-kauden lopussa.¹⁵ Rauhanomaisemman kauden jälkeen käynnistettiin vallankumouksellinen hyökkäys, jonka tuloksena oli sekasortoinen kriisi. Poikkeusolosuhteisiin vetoamalla saatettiin edellyttää kansalaisilta uhrauksia tulevien sukupolvien hyväksi.¹⁶

Stalinistisen järjestelmän rakennusvaihe päättyi terrorin vuosiin 1937–1938. Ne tатуoivat neuvostokansalaisten tajuntaan pelon: Stalinin alapuolella kukaan ei ollut koskematon. Terrorin muisto vaiensi neuvostokansalaiset pitkään Stalinin poismenon jälkeenkin. Valtioterrorin, järjestelmän staattisuuden ja ”atomisoidun” yksilön¹⁷ korostaminen oli leimallista Neuvostoliitto-tutkimuksen koulukunnalle, jota ryhdyttiin kutsumaan totalitaristeiksi. Varhaisten totalitarismiteoreetikkojen malleissa huomio keskittyi ideologiaan ja poliittisiin rakenteisiin. Tutkimus joutui operoimaan lähes yksinomaan virallisen ja julkaistun lähdemateriaalin varassa. Kun monoliittisen vallan vankilaa koossa pitänyt Stalin kuoli, ei seurannutkaan oletettua sekasortoa, mikä kyseenalaisti mallien pätevyden.¹⁸ Suomessa ei Stalinia tutkittu, mutta ruotsalainen Arthur Montgomery, joka oli vuosina 1924–1939 toiminut Åbo Akademiassa professorina, julkaisi Stalinin kuolinvuonna stalinismin ideologiaan keskittyneen tutkimuksen.¹⁹

Stalinismin termi on yleensä yhdistetty maanpakoon ajettuun Leon Trotskiin, mutta käsite painettiin venäläisten emigranttien lehtiin jo 1920-luvulla Stalinin ja Trotskin ratkaisevan valtakamppailun aikana.²⁰ Neuvostoliitossa ei puhuttu stalinismista suuren johtajan eläessä. Marxismi-leninismi oli valtion virallinen ideologia, jota kommunistinen puolue tai bolševikit sovelsivat käytäntöön. Valtajärjestelmän tulkinta omaksi ismikseen vihjasi katkokseen, jolla Stalin olisi erottautunut Leninin ja lokakuun vallankumouksen perinnöstä. Stalinin vallan ja kultin vakiinnuttua 1930-luvulla niistä ammennettiin kyllä symbolista voimaa ”stalinistin” ja ”stalinilai-

15 Brovkin, Vladimir: *Russia after Lenin. Politics, Culture and Society, 1921–1929*. Routledge, London and New York, 1998.

16 Heller, Mikhail – Nekrich, Aleksandr: *Utopia in Power. The History of Soviet Union from 1917 to the Present*. Hutchinson, London 1986, 201.

17 Yksilö pelkistyi hierarkkisen vallankäytön kohteeksi vailla vaikutusmahdollisuuksia ja kansalaisyhteiskunnalle tyypillisiä vertaisverkostoja.

18 Koulukunnan keskeisiä nimiä olivat Hannah Arendt, Robert Conquest, Merle Fainsod sekä Carl J. Friedrich ja Zbigniew Brzezinski. Kotkin, Stephen: *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*. University of California Press, Berkeley, London, Los Angeles 1997 (1995), 2–3; Paastela, Jukka: *Finnish Communism under Soviet Totalitarianism. Oppositions within the Finnish Communist Party in Soviet Russia 1918–1935*. Kikimora, Series B:27, Helsinki 2003, 25–30; Karlsson 2005, 48–57.

19 Montgomery oli professorina kansantaloustieteessä. KytKentä Suomeen ei ollut tiivis, mutta hän opetteli kuitenkin kielen. Vuonna 1940 Montgomery siirtyi professoriksi Handelshögskolan i Stockholmiin. Teos *Stalinismen* perustuu luentosarjaan ”Sovjetrysk ideologi” Uppsalan yliopistossa syksyllä 1952. Montgomery, Arthur: *Stalinismen*. P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1953. Montgomerysta ks. *Nationalekonomi vid Åbo Akademie*, <http://www.ises.abo.fi/historia/> (4.1.2006).

20 Julitta Suomelan mukaan Berliinissä ja Pariisissa toimitettu Dni-lehti oli ensimmäinen, joka käytti stalinismin käsitettä vuonna 1927. Suomela, Julitta: *Rajantakainen Venäjä. Venäläisten emigranttien aatteelliset-polittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä vuosina 1918–1940*. Bibliotheca Historica 67. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki 2001, 198.

suuden” myönteisillä käsitteillä. Bolševismin ja leninismen korvaaminen stalinismilla oli ulkopuolisten, Stalinin ja sosialismin rakentamisen vastustajien leimakirves.²¹

Totalitarismiteoreetikot saivat vastavoiman 1970-luvulla, kun Neuvostoliiton tutkimukseen ryhdyttiin soveltamaan sosiaalishistorian lähestymistapoja. Revisionistiseksi kutsutun lähestymistavan taustalla vaikutti varhaisempi muotiteoria konvergenssista, kilpailevien valtajärjestelmien lähentymisestä ja samankaltaistumisesta. Revisionistit kyseenalaistivat totalitarismiteoreetikkojen sitoutumisen kylmän sodan politiikkaan²² sekä heidän tutkimusmetodinsa, joka käännettiin ”alhaalta ylöspäin”. Totalitaristien johtopäätös kontrollin kaikenkattavuudesta oli liian täydellinen rakennelma. Stalinin komentoyhteiskunta ei aina totellut suunnitelmia. Pikemminkin ”alhaalla” reagoitiin päätöksiin ennakoimattomalla tavalla, mikä lisäsi kaaosta ja sekasortoa. Stalinin valtaannousu merkitsi revisionisteille ”hyvän” leninistisen vallankumouksen päättymistä ja paluuta perivenäläisiin traditioihin. Vallankumouksen ”pettäminen” oli alun alkaen Trotskin, Stalinin arkkivihollisen, idea.²³

Kansalaisten aktivismi ja autonomisuus Neuvostoliiton viimeisinä vuosina vetivät mattoa totalitarismiteoreetikkojen perusväitteiden alta. Neuvostoarkistojen avautuminen loi tutkimukselle aiempaan verrattuna yltäkylläiset edellytykset. Vaikka perinteisten koulukuntien vanhat vastakkainasettelut ovat menettäneet merkitystään, ne vaikuttavat yhä. Eräänlaisena synteessä voidaan puhua postrevisionistien koulukunnasta, joka on yhdistänyt sekä totalitaristien että revisionistien kestäväntä perintöä. Päähuomio kohdistuu Stalinin valtakauteen (1928–1953) varsinaisena vallankumousvaiheena, joka loi neuvostomaahan sen loppuun saakka kestäneet poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset rakenteet. Puoluejohdon ratkaisevaa merkitystä stalinismin kauden erityispiirteille ei kiistetä, mutta revisionistien korostama arjen ja paikallisen historia on säilyttänyt mielenkiintonsa. Poikkeuksellista yhteiskuntaa jäsenetään mielellään sivilisaation, kulttuurin tai elämäntavan kaltaisilla käsitteillä. Stalinin kauden postrevisionistinen tutkimus ammentaa poikkitieteellisiä vaikutteita ja lähestyy neuvostodiskursseja ja -rituaaleja esimerkiksi antropologian menetelmillä.²⁴

Neuvostoliitossa kyettiin julkisesti ruotimaan Stalinia ja stalinismia vasta glasnostin huumassa 1980-luvun lopulla.²⁵ Ennennäkemätön historiapolitiittinen keskustelu nakersi osaltaan Neuvostoliiton ja kommunistipuolueen legitimitettiin. Venäjällä ja Neuvostoliitosta irtautuneissa valtioissa Stalinin valtakausi ja neuvostoterrori on sittemmin yleensä tulkittu totalitaristien mallien mukaisesti. Syistä, joiden takia stalinismiin päädyttiin, käydään vain vähän poliittista tai tutkimuksel-

21 Kotkin, 380 viite 25.

22 Poliittisin totalitaristinen tutkimus perustui tunne vihollisesi -maksimiin: “It is in this sense that the commonplace ‘to fight Communism, we must understand it’ is profoundly true.” Meyer, 4.

23 Tunnetuimpia revisionisteja ovat Sheila Fitzpatrick sekä Moshe Lewin. Kotkin, 4–6; Karlsson 2005, 57–61; Fitzpatrick, Sheila: Introduction. In Fitzpatrick, Sheila (ed.): *Stalinism. New Directions*. Routledge, London 2000, 6–7.

24 Stephen Kotkin lienee postrevisionistien tunnetuin nimi. Karlsson 2005, 61–64. Fitzpatrick ei malta olla lainaamatta ensimmäisen polven sovjetologeja pilkkaavaa kommenttia: “With its blatantly caricaturish notions of the operations of power, totalitarianism is no better than its twin, the Stalin-era short-course history at accounting for Soviet realities, change, or the interconnectedness of the USSR with the rest or the world.” Fitzpatrick 2000, 6–8, josta sitaatti.

25 Kivinen, Markku: *Sosiologia ja Venäjä*. Tammi, Helsinki 1998, 60–80.

lista keskustelua. On puhuttu ”pienestä hiljaisuudesta”.²⁶ Venäläiset tutkijat ovat osallistuneet läntiseen stalinismi-keskusteluun lähinnä yhteistyöprojektien kumppaneina. He pääsevät yhä ulkomaalaisia paremmin käsiksi neuvostoajan arkaluontoisimpiin arkistoaineistoihin. Angloamerikkalaista tutkimuksen valtavirtaa ovat vakuuttavimmin haastaneet saksalaisen kielialueen tutkijat, joilla on usein kansallisuutensa kautta yhteys sekä neuvostoterroriin että erityyppisiin totalitaristisiin järjestelmiin.²⁷ Suomalainen kommunismintutkimus on tästä välimuoto: terrori niiti joukkomitassa Neuvostoliiton suomalaisia, mutta Suomen poliittinen järjestelmä pysyi demokraattisena. Kun tutkitaan suomalaista kommunismia, Suomen järjestelmän epädemokraattisia piirteitä 1920- ja 1930-luvulla ei voi sivuuttaa.²⁸

Komintern-tutkimuksessa totalitaristien ja revisionistien perustava vastakkainasettelu jalostuu yleensä kysymykseksi Moskovan keskuksen vaikutusvallasta puolue toimintaan eri maissa. Minne asti Moskovan lonkerot ulottuivat ja miten paikallistasolla suhtauduttiin joskus ristiriitaisilta vaikuttaviin päätöksiin? Pelkistyykö Komintern maailmanvallankumouksen päämajaksi, joka lähetti ”agenttejaan” valvomaan linjansa toteutumista eri maissa? Komintern-tutkimuksen yleisesityksissä keskuksen vaikutusvalta korostuu väistämättä. Lähestymistapa ”alhaalta”, jossa tutkitaan ruohonjuuri- ja paikallistasoa, antaa toisennäköisiä tuloksia. Ongelmaa on kierretty keskittämällä huomio keskuksen ja periferian väliseen vuorovaikutukseen, jolloin sekä ”kansallinen” että ”kansainvälinen” voidaan ottaa vakavasti.²⁹ Venäläisten arkistojen avautuminen 1990-luvulla on ohjannut tutkijoita korostamaan Stalinin ja bolševikkien tiukkaa otetta Kominternista. Vaikka nykytutkimus tiedostaa totalitarismiteoreetikkojen mallien rajoittuneisuuden, kommunismien kansallisten erityispiirteiden tutkimus jää helposti Moskovan näkökulman varjoon.³⁰

Totalitarismilla viitataan paitsi tutkimuksen koulukuntaan myös yhteiskuntajärjestelmään. Jukka Paastela on esittänyt totalitaristiselle yhteiskunnalle viisi kriteeriä:³¹

- Totalitarismilla on kansansuosioon ja tasa-arvoon vetoava perusta.
- Totalitarismi pyrkii mobilisoimaan kansanjoukkoja poliittiseen toimintaan, joka on tiukasti puolueen kontrollissa.

26 Karlsson 2005, 38–46, 266–272. ”Suuri hiljaisuus” kesti 1930-luvun terrorivuosista glasnostiin.

27 Neuvostoliiton saksalaiset olivat vähemmistökansallisuus, jota ei säälytty terrorin vuosina. Natsi-Saksan perillisistä DDR täytti totalitaristisen valtion tunnuspierreet. McLoughlin, Barry – McDermott, Kevin: *Rethinking Stalinist Terror*. In McLoughlin, Barry – McDermott, Kevin (eds.): *Stalin's Terror. High Politics and Mass Repression in the Soviet Union*. Palgrave Macmillan, New York 2003, 3–4.

28 Mikko Majander on summannut keskustelua ”toisen tasavallan” käsitteestä Suomessa: ”Euroopan historian yleisesityksissä sotienvälinen Suomi esiintyy nykyään Euroopan harvalukuisten demokratioiden joukossa, mutta vertailussa Skandinavian maihin se on yhä nähty puolifasitisena taantumuksen pesänä.” Majander, Mikko: *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokratit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51*. Bibliotheca Historica 88. SKS, Helsinki 2004, 23–26, josta lainaus.

29 McDermott – Agnew, xx–xxiv.

30 Saarela, Tauno: *International and National in the Communist Movement*. In Saarela, Tauno – Rentola, Kimmo (eds.): *Communism National & International*. Studia Historica 58. Suomen Historiallinen Seura (SHS), Helsinki 1998, 15–18.

31 Paastela, Jukka: *Yksin- ja harvainvallasta. Tutkimus muinaisista ja nykyisistä autokratioista ja oligarkioista sekä niistä esitetystä käsityksistä*. Studia Politica Tamperensis 9. Tampereen yliopisto 2000, 396–398.

- Totalitarismin poliittinen systeemi on tyrannia, oligarkia tai niiden välimuoto.
- Kaikki valta on kasattu yhdelle poliittiselle puolueelle.³²
- Yhteiskunta on totalitaristinen vain, jos kaikki yllä mainitut ehdot täyttyvät.

Paastela pitää stalinismia totalitarismin muunnelmana, jota on vaikea määritellä täsmällisesti.³³ Tutkimuksessaan puolueoppositioista Skp:n sisällä Paastela nimeää neuvostoyhteiskunnan totalitaristiseksi (*Soviet totalitarianism*) ja osoittaa, että myös Moskovan Skp muuttui sellaiseksi 1930-luvun puoliväliin mennessä.³⁴ Johdot päätökseen voi jokseenkin yhtyä, mutta muuten totalitarismi ei ole riittävän tarkka käsite jäsentämään neuvostojärjestelmän erityispiirteitä Stalinin valtakaudella.

Oman tutkimukseni otsikkoon on valittu stalinismin käsite. Neuvosto-Venäjää voidaan kernaasti kutsua totalitaristiseksi siitä lähtien, kun bolševikkipuolue keskitti vallan itselleen.³⁵ Käsite on liian yleinen kuvaamaan Stalinin valtaannousua ja sitä siivittänyttä murrosvaihetta, johon suomalaisten pääjoukon opiskelu Lenin-koulussa osui. Lenin-koulun brittiläisen sektorin tutkijoiden mukaan ”Lenin-koulun historiaa ei voi erottaa stalinismin kehityksestä”.³⁶ Neuvostoliitto-tutkimuksessa stalinismin käsite on vakiintunut rajamaan aikakauden (1927–1953), jolla neuvostojärjestelmän poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset perustukset valettiin. Yleisterminä se viittaa myös Stalinin kauden aate- ja yhteiskuntajärjestelmään.³⁷ Tutkimuskäsitteenä sillä ei ole sitä kielteistä varausta, joka liitettiin siihen pian Stalinin kuoleman jälkeen.

Stalinismin ideologista sisältöä hahmotelleen Timo Vihavaisen mukaan sen kulmakivet olivat taistelu, päällinja, kontrolli ja terrori. Taistelu tarkoitti marxilaisen dialektiikan periaatetta, jonka mukaan asioiden olemuksessa piileviä ristiriitoja piti pyrkiä ratkomaan tietoisella kamppailulla. Sen avulla saavutettu uusi tasapaino ilmensi ihmiskunnan edistystä kohti täydellistymistä, kommunistista järjestelmää. Stalin täydensi periaatetta innovaatiollaan siitä, että luokkataistelua sosialistisen

32 Tähän kriteeriin liittyy viisi lisäehto: 1. Puolue ei ole tekemisistään vastuussa kenellekään. 2.

Puoluetta ei voi syöstä vallasta institutionaalisilla keinoilla 3. Puolue ylläpitää virallista ideologiaa, jolla se legitimoii valtaansa. 4. Vallassa oleva eliitti pyrkii kouluissa, armeijassa ja erilaisissa joukkoliikkeissä indoktrinoimaan ideologiansa hyväksyttäväksi. 5. Puolue johtaa kaikkia valtiolimisiä ja joukkoliikkeiden organisaatioita. Paastela 2000, 397–398.

33 Paastela 2000, 417–418; Paastela, Jukka: *Socialismin sanakirja*. SNK & SONK & TSL, Turenki 1976, 134.

34 Paastela 2003, 17, 27–30, 310–313.

35 NEP-politiikkaan siirtymistä vuonna 1921 säesti bolševikkien poliittisen opposition tukahduttaminen ja Kronstadtin kapinan kukistaminen. Luukkanen, 169–171; Heller – Nekrich, 68, 131, 142.

36 “The ILS [International Lenin School] was born to answer the insecurities embryonic Stalinism still confronted with the NEP, the United Opposition of Trotsky and Zinoviev and a potentially independent grouping around Stalin’s then supporter, Bukharin. It increasingly strove to inculcate in students the theory of ‘socialism in one country’ and the strong state fused with monolithic infallible party; the command economy and coercive industrialization; the deepening of contradictions as socialism drew nearer and the normality of terror; the cult of dictatorship and the papal role of Kremlin in the international movement; as well as the techniques of conforming, informing, self-criticism and confession.” McLroy, John – McLoughlin, Barry – Campbell, Alan – Halstead, John: *Forging the Faithful: The British at the International Lenin School*. Labour History Review, Vol. 68, No. 1, April 2003, 99–100.

37 Fitzpatrick on käyttänyt stalinismia neuvostosysteemin synonyymina: “The Soviet (Stalinist) system.” Fitzpatrick 2000, 2; Karlsson 2005, 25.

järjestelmän oloissa tuli – toisin kuin voisi kuvitella – kiihdyttää.³⁸ Taistelun periaate oli niin keskeinen, että Lenin ja Stalin tapasivat jäsentää ja ilmaista ajatuksiaan sotilastermein.³⁹

Marxismi-leninismi oli ”tieteellinen maailmankatsomus”, jota puolue sovelsi kuhunkin historialliseen tilanteeseen. Puolueen päälinja oli sen lukkoonlyömä kanta tiettyyn kysymykseen. Kun puolue ei kyennyt kaikkia asioita päättämään, sen jäsenten piti tasapainoilla valppaasti oletetulla päälinjalla. Käytännössä puolue-linja tarkoitti ääripäiden välille asettuvaa näkemystä tai Stalinin kantaa, jolle oli löydettävä sekä ”oikeisto- että vasemmistopoikkeama”. Yhtä lailla kuin oikean suunnan viitoittamisesta, kyse oli myös vihollisen tai ”päävaaran” määrittelystä.⁴⁰ Puolueen päälinjan noudattaminen määritti stalinismia myös työväenliikkeen sisällä, rajanvetona sosiaalidemokraattiseen vaihtoehtoon.⁴¹

Kontrolli oli stalinistisen valtajärjestelmän läpäisevä, ylhäältä alaspäin ulotettu vaatimus siitä, että neuvostokansalaisten tuli totella puolueen tekemiä päätöksiä. Bolševikkipuolueen sisällä kontrolli ilmeni demokraattisen sentralismin periaatteena, jonka mukaan puolueen ylemmän elimen päätökset sitoivat alempia.⁴² Puolue- ja hallintoelimet keräsivät ja välittivät ylöspäin tietoa kansalaisten edesottamuksista. Stalinistinen kontrolli kavensi kansalaisten henkilökohtaista sfääriä, sillä kaikki elämänpiirit tulkittiin poliittisiksi. Valta ja tieto kasautuivat järjestelmän huipulle, jossa Stalinin valta ei ollut kenenkään kontrolloitavissa.⁴³

Vihavainen sivuuttaa terrorin stalinismin kulmakivenä, sillä hän keskittyy ehtoihin, jotka vaikuttivat neuvostovallan loppuun saakka. Joukkomittaisesta terroristista luovuttiin asteittain Stalinin kuoleman jälkeen, mutta sen muisto ja uusiutumisen mahdollisuus vaikuttivat neuvostokansalaisiin. Neuvostoarkistojen avautuminen on vahvistanut näkemystä terroristista bolševikkien vallankäytön keinona neuvostovallan alusta lähtien.⁴⁴

Lenin-koulun konteksti oli korostetun stalinistinen, sillä ulkomaisiin opiskelijoihin pyrittiin iskostamaan bolševikkien arvojärjestelmä. Lenin-koulun suoma-

38 Vihavainen, Timo: Stalin ja suomalaiset. Otava, Helsinki 1998 (Vihavainen 1998a), 36–41, 51.

39 Vihavainen, Timo: Rahmetovin perilliset – sankarillinen neuvostoihminen. Teoksessa Härmänmaa, Marja – Mattila, Markku (toim.): Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli. Atena, Jyväskylä 1998 (Vihavainen 1998b), 197–198.

40 Vihavainen 1998a, 37–38.

41 Saarela, Tauno: Suomalainen kommunismi ja rajat. Teoksessa Hannikainen, Matti (toim.): Työväestön rajat. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura (Thpts), Helsinki 2005, 109–113.

42 Periaate kuului 21ehtoon, jotka puolueen oli hyväksyttävä liittyessään Kominterniin. Demokraattinen sentralismi tarkoitti keskustelun vapautta (kunnes asioista päätettiin), enemmistöpäätöksiä, kollektiivista johtamistapaa ja puolue-elinten valitsemista vaaleilla, toisaalta puoluevähemmistöjen suvaitsemattomuutta ja kurinalaisuutta. Toteutuessaan periaate ilmensi objektiivisesti luokan tarpeita, eli kollektiivin viisaus kasautui puolueen johtoon. Kivisaari, Marja: The Decline of the French Communist Party: the Party Education System as a Brake to Change. Unpublished PhD thesis, University of Portsmouth 2000, 42–46; Paastela 2000, 425–426.

43 Vihavainen 1998a, 38–41; Paastela 2003, 18.

44 Werth, Nicolas: Valtio sodassa omaa kansaansa vastaan. Väkivaltaa, sortotoimia, terroria Neuvostoliitossa. Kommunismin musta kirja, 53–301. Karlssonin mukaan ”myös useimmat revisionististen ajatusten kannattajat myöntävät, että Neuvostoliitossa vallinnut ei-demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä jätti puoluetta ja valtiota johtaneille Leninille ja Stalinille paljon tilaa toimia”, mutta ”Leninin suuri vaikutus terrorin kehittymiseen oli välillisempi”. Karlsson 2005, 65 (lainaus), terroristista 124–218.

laisten kohdalla tätä edesauttoi se, että heitä vainosi ja kurjisti suomalainen valtio; Neuvostoliitto ja Stalin ylläpitivät toivoa. Lyhyt opiskelukomennus ei kyennyt avaamaan silmiä neuvostosysteemin epäkohdille, mutta bolševikkien arvojakaan ei välttämättä sisäistetty kovin nopeasti. Opiskelukomennus johti usein poliittiseen vankeuteen tai turvasäilöön Suomessa. Vankilasta oli sittemmin yllättävän lyhyt matka puoluejohtoon ja kansanedustajaksi.

Omassa tutkimuksessani on piirteitä kaikista tutkimuskoulukunnista. Lenin-koulun yhteydessä ei voi välttää tulkintaa siitä, että opiskelijoita pyrittiin kontrolloimaan ”ylhäältä” ja heidän liikkumavaransa kapeni 1930-luvun edetessä. Toisaalta Lenin-koulu oli monelle opiskelijalle väliaikainen vaihe elämässä ja Suomessa saattoi olla edessä toisen ääripään totaalinen laitos – vankila.⁴⁵ Totalitaristisen kehikon kestävyyttä pyritään läpi tutkimuksen koettelemaan revisionisteilta ammentavalla lähestymistavalla, joka havainnoi arkista ja vähäpätöiseltä vaikuttavaa. Postrevisionistisesta tutkimuksesta omani eroaa siinä, että tutkimusta ei läpäise tietty teoria tai siihen liittyvä käsitteistö (kuten nationalismi, sukupuoli tai identiteetti). Tarvittaessa lainaan ja varastan teoreettis-käsitteellisiä työkaluja eri suunnilta.

Totalitarismin toteutumisen ehtoja on sekä tutkittava, tunnistettava että kyseenalaistettava. Neuvostoliiton kaltainen kommunismin idean sovellus ei tule toistumaan,⁴⁶ mutta ihmisluonnon alttius sopeutua tiedonvälityksen ja kaunokirjallisuuden sensuuriin (Venäjällä) tai alkeelliseen viholliskuvien rakenteluun sodankäynnin retoriikassa ei tunnu kadonneen mihinkään. Koettamalla tehdä ymmärrettäväksi suomalaisten tulkintoja Lenin-koulun monikerroksisesta todellisuudesta tutkimukseni voisi ohjata kyseenalaistamaan oman aikamme itsestäänselvyyksiä.

TUTKIMUSTILANNE

Lenin-koulun historiasta on tehty tutkimusta jo ennen 1990-lukua,⁴⁷ mutta vasta Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti kriittisen ja vertailevan arkistotutkimuksen. Lenin-koulun tutkimusta on tehty Irlannissa, Itävallassa ja Isov-Britanniasa.⁴⁸ Suomalaisia on käsitelty kahdessa artikkelissa, joiden laatiminen on ollut osa

45 Goffmanin totaalisen laitoksen termi hakee yhtenäisiä piirteitä vankiloista, mielisairaaloista, sisäoppilaitoksista ja muista suljetuista instituutioista. Goffman, Erving: *Minuuden riistäjät*.

Tutkielma totaalisista laitoksista. Näköispainos vuoden 1969 suomennoksesta, Marraskuun liike 1997, 5–7. Ks. myös Klaus Mäkelän esipuhe (ei sivunumeroitu).

46 “The Communist idea will not rise again in the form in which it did. The proletarian revolution, Marxist-Leninist science, the ideological election of a party, a territory, or an empire have undoubtedly come to an end along with the Soviet Union.” Furet, 502–503.

47 Lazitch, Branko: *Les écoles de Cadres du Comintern*. In Freymond, Jacques (Hg.): *Contributions à l’histoire du Comintern*. Geneve 1965, 233–257; Herlemann, Beatrix: *Der deutschsprachige Bereich an den Kaderschulen der Kommunistischen Internationale*. Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der Arbeiterbewegung (IWK) 2 (1982), 205–229; Hoffmann, Heinz: *Mannheim, Madrid, Moskau. Erlebtes aus drei Jahrzehnten*. 3. Auflage, Militärverlag der DDR, Berlin 1985 (1981), 278–316.

48 McLoughlin, Barry: *Proletarian Academics Or Party Functionaries? Irish Communists At The International Lenin School, Moscow, 1927–1937*. SAOTHAR, Journal of the Irish Labour History

omaa tutkimusprosessiani.⁴⁹ Britanniassa tutkimus on edennyt pisimmälle, sillä aiheen parissa on työskennellyt useita tutkijoita ja kommunistipuolueen jäsenistä on kerätty henkilöhistoriallinen tietopankki.⁵⁰ Yllättävän paljon on tutkittu myös neuvostokoulutettuja afrikkalaisia sekä kiinalaisia, joille räättälöidystä Moskovan Sun Jat-sen -yliopistosta on tehty väitöskirja.⁵¹ Saksalaisten opiskelusta Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopistossa on julkaistu erinomainen artikkeli, jonka tekijä on luvannut jatkaa Lenin-koulun parissa.⁵² Kaikkien mainittujen artikkelien puutteena voi pitää rajausta kansallisen tai etnisen näkökulmaan. Kansainvälistä kaaderikoulutusta on tarkasteltu myös Kominternin näkökulmasta.⁵³ Venäläisten panos Komintern-tutkimukseen on jäänyt harmittavan ohueksi, mikä ei ole yllättävää sikäläisessä tutkimusilmastossa.

Saksalaisen kielialueen tutkijat ovat luoneet vakiintuneet yhteistyösuhteet venäläisten kanssa ja edenneet pitkälle Kominternin apparaatin tutkimuksessa.⁵⁴ Oman tutkimukseni kannalta keskeisin saksankielinen tutkimus on ollut Brigitte Studerin ja Berthold Unfriedin teos stalinistisen puoluekaaderin muokkaamisen käytännöistä 1930-luvulla.⁵⁵ Se puretuu menetelmiin, joilla ulkomaisten kommunistien stalinistista identiteettiä pyrittiin rakentamaan. Analyysin kohteena ovat kirjalliset (omaelämäkerrat, kaaderiarviot) ja suulliset (karakteristiikka- sekä kritiikki- ja itsekritiikki-istunnot) persoonan työstämisen käytännöt. Erityisesti Studer kam-

---

Society (22) 1997, 63–79; Schafrank, Hans: Österreichische Kommunisten an der “Internationalen Lenin-Schule” 1926–1938. In McLoughlin, Barry – Schafrank, Hans – Szevera, Walter: *Aufbruch – Hoffnung – Endstation: Österreicher und Österreicherinnen in der Sowjetunion, 1925–1945*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1996, 435–465; Cohen, Gidon – Morgan, Kevin: *Stalin’s Sausage Machine*. British Students at the International Lenin School, 1926–1937. *Twentieth Century British History*, Vol. 13, No. 4, 2002, 327–355; McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 99–128.

- 49 Krekola, Joni: *Aina joku pettää. Luottamuksen ongelma Suomen maanalaisessa kommunismissa*. Teoksessa Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (toim.): *Työväen verkostot*. Thpts, Helsinki 2003, 36–61; *The Finnish Sector at the International Lenin School*. In Morgan, Kevin – Cohen, Gidon – Flinn, Andrew (eds.): *Agents of the Revolution. New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin*. Peter Lang, Bern 2005, 289–308.
- 50 Communist Party Biographical Project <http://les1.man.ac.uk/cpgb/data/index.htm> (19.11.2005).
- 51 Yu, Miin-ling: *Sun Yat-sen University in Moscow, 1925–1930*. Unpublished Ph.D. diss., New York University, 1995; Filatova, Irina: *Indoctrination or Scholarship? Education of Africans at the Communist University of the Toilers of the East in the Soviet Union, 1923–1937*. *Paedagogica Historica*, vol. 35, No. 1, 1999, 41–66; McClellan, Woodford: *Africans and Black Americans in the Comintern Schools, 1925–1934*. *International Journal of African Historical Studies*, vol. 26, No. 2, 1993, 371–388.
- 52 Köstenberger, Julia: *Die Geschichte der “Kommunistischen Universität der nationalen Minderheiten des Westens” (KUNMZ) in Moskau 1921–1936*. *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 2000/2001, Berlin 2001, 248–303.
- 53 Babitschenko, Leonid G.: *Die Kadenschulung der Komintern*. *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung*. Berlin 1993, 37–59.
- 54 Kominternin työntekijöiden henkilöhistorioista on työn alla projekti, johon suomalaiset kommunismintutkijat ovat myötävaikuttaneet. Ks. *Biographisches Forschungsprojekt zur Geschichte der Kommunistischen Internationale* <http://www.gps.uni-hannover.de/ipw/komintern/index.htm> (19.11.2005). Georgi Dimitrovin päiväkirja, jota voi pitää tärkeimpänä uutena Komintern-tutkimuksen lähteenä, on käännetty saksaksi ja täydennetty kommentaarieteoksella. *Dimitroff, Georgi: Tagebücher 1933–1943; Kommentare und Materialien zu den Tagebüchern 1933–1943*. Aufbau-Verlag, Berlin 2000.
- 55 Studer, Brigitte – Unfried, Berthold: *Der stalinistische Parteikader. Identitätstiftende Praktiken und Diskurse in der Sowjetunion der dreissiger Jahre*. Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 2001.

paa niitä esiin kansainvälisen kaaderikoulutuksen instituutioista ja piirtää samalla henkilökohtaisen ja poliittisen välistä hentoa rajaa. Teoksen esimerkit on poimittu melko sattumanvaraisesti eri ajanjaksoilta. Tutkimus ei ota kantaa kaaderimuokkauksen menetelmien vaikuttavuuteen, ei edes kyseenalaistamalla sitä. Barry McLoughlinin tuorein artikkeli, joka on rajattu yhteen stalinistiseen instituutioon ja rituaaliin, onnistuu yhdistämään diskursiivisten käytäntöjen analyysin vertailevaan tutkimusotteeseen.⁵⁶

Bolševikkien koulutuspolitiikan tutkimuksista on mainittava Michael David-Foxin erinomainen tutkimus puolueen suhtautumisesta korkeakoulutuksen instituutioihin NEP-kaudella.⁵⁷ Sheila Fitzpatrick kirjoitti 1970-luvulla revisionistien koulukunnan klassisen koulutustutkimuksen, mutta 1990-luvulla hänen mielenkiintonsa on kohdistunut Stalinin kauden muihin aihepiireihin.⁵⁸ Marja Kivisaari on väitellyt Englannissa Ranskan kommunistipuolueen jäsenistön koulutuksesta. Tutkimus keskittyy toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan Ranskassa, mutta kokonaistulkinnan keskeiset päätelmät on tehty neuvostokoulutuksen vaikutuksista ranskalaisiin 1930-luvulla.⁵⁹ Ainoa hyödyntämäni neuvostoliittolainen tutkimus käsittelee 1920-luvun alkua, jolloin bolševikit rakensivat korkeimman puoluekoulutuksen järjestelmän. Pakollisista Lenin-sitaateista riisuttuna se on käypää perustutkimusta.⁶⁰

Neuvostososialismin yleisen ja erityisen luonteen tulkkina olen käyttänyt François Furet'n viimeiseksi jäänyttä teosta, joka avaa kommunismin myyttistä ja illusorista viehätystä. Yleisteoksen arvoa laskee Ranska-keskeisyys, eivätkä sen tulkinat perustu tuoreimpaan arkistotutkimukseen. Bolševikkien kulttuurisektorin sekä Kominternin käännteiden taustoittamisessa on käytetty venäläisiin alkuperäislähteisiin perustuvaa tutkimusta.⁶¹ Laajan Stalin-kirjallisuuden auktoriteettina on pidetty Robert C. Tuckerin elämäkertaa, jota on terrorin osalta päivitetty uudemmalla venäläis-saksalaisella tutkimuksella.⁶² Terrorin ulottumista Kominternin elimiin on seurattu erityisesti William J. Chasen teoksesta, joka on laajasti kommentoitu dokumenttijulkaisu.⁶³ Ensiarvoinen teos Kominternin organisaation ymmär-

56 Artikkelissa käsitellään Lenin-koulun brittejä ja itävaltalaisia. McLoughlin, Barry: *Stalinistische Rituale von Kritik und Selbstkritik in der Internationalen Lenin-Schule, Moskau, 1926–1937. Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 2003, 85–112.

57 David-Fox, Michael: *Revolution of the Mind. Higher Learning among the Bolsheviks, 1918–1929.* Cornell University Press, Ithaca and London 1997.

58 Fitzpatrick, Sheila: *Education and Social Mobility in the Soviet Union, 1921–1934.* Cambridge University Press, Cambridge 1979; *Stalin's Peasants: Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization.* Oxford University Press, New York 1996; *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s.* Oxford University Press, New York 1999.

59 Kivisaari selittää Ranskan puolueen alamäkeä koulutuspolitiikan pitkän linjan systemaattisella tarkastelulla ja tarttuu erityisesti demokraattisen sentralismin käsitteeseen. Kivisaari 2000.

60 Leonova, Lira Stepanovna: *Iz istorii podgotovki partijnih kadrov v sovjetsko-partijnih školah i kommunističeskijh universitetah (1921–1925 gg.).* Izdatelstvo Moskovskovo universiteta, Moskva 1972.

61 Furet; Hoffmann 2003; McDermott – Agnew.

62 Tucker Robert C.: *Stalin in Power. The Revolution from Above, 1928–1941.* W.W. Norton & Company, New York and London, 1990; McLoughlin, Barry – McDermott, Kevin (eds.): *Stalin's Terror. High Politics and Mass Repression in the Soviet Union.* Palgrave Macmillan, New York 2003.

63 Chase, William J.: *Enemies within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934–1939.* Yale University Press, New Haven and London 2001.

tämiseksi on ollut venäläisten tutkijoiden kokoama pieni punainen opas.⁶⁴ Tuore venäläinen dokumenttikokoelma *Krasnaja pautina* valottaa Kominternin salamyhkäistä tiedustelu- ja sotilaspuolta. Sen lähestymistavassa kaaderikoulutuksen maanalaisen työn osuus ylikorostuu.⁶⁵

Suomalaisen kommunismin kriittinen ja vertaileva tutkimus käynnistyi Neuvostoliiton kuolinkouristusten vuosina. Venäläisten arkistojen avautuminen ja arkistokäytäntöjen vapaamielisin kausi osuivat yksiin. Kimmo Rentolan ja Tauno Saarelan väitöskirjat tarkensivat kuvaa paitsi suomalaisesta kommunismista kahdessa maassa, myös Suomen lähihistorian dramaattisista käänteistä. Ennen kaikkea ne ovat perustutkimuksia suomalaisen kommunismin historiasta.⁶⁶ Oma tutkimukseni asettuu Saarelan ja Rentolan väitöskirjojen aikarajausten väliin ja ulottuu loppupäästään Rentolan reviirille. Lenin-koulun taru päättyi niihin terrorin tunnelmiin, joista Rentolan vyörytys käynnistyy.⁶⁷ Suomalainen kommunismi kahdessa maassa on näissä tutkimuksissa purettu ääriivasemmiston klikeiksi, virtauksiksi ja joukkoliikkeiksi, mikä on aiheuttanut hankaluutensa käsitteiden määrittelyyn.⁶⁸ Tärkein täydennys suomalaisen kommunismin kahden kontekstin tutkimukseen on ollut dokumenttijulkaisu ”*Kallis toveri Stalin!*”, jossa on asiakirjojen lisäksi suomalaisten toimittajien tuhdit artikkelit Kominternin ja Suomen suhteista.⁶⁹

Skp:n emigranttikommunismista on 1990-luvulla ilmestynyt myös yksioikoisempia tulkintoja. Hannu Rautkallio pääsi Moskovan arkistoapajille otollisina vuosina. Vahvat ennakkokäsitykset Otto Wille Kuusisen syyllisyydestä ohjaavat hänen näkemystään suomalaisen kommunismin tuhosta rajan takana.⁷⁰ Jukka Paastela on tutkinut tarkkaan suomalaisen emigranttikommunismien oppositiosuuntauksia ja niiden nujertamiset. Ansiokas tutkimus perustuu venäläisiin alkuperäislähteisiin, mutta tekijä ei aina ole vaivautunut päivittämään, mitä muut tutkijat ovat samoista aiheista julkaisseet.⁷¹ Paastela on julkaissut myös massiivisen, oppi-

64 Adibekov G. M. – Šahnazarova E. N. – Širinja K. K.: Organizacionnaja struktura Kominterna 1919–1943. Rosspen, Moskva 1997. Teoksessa käydään läpi Kominternin kongressit sekä niiden välille nimetyt toimielimet, tehtävät ja kokoonpanot.

65 Krasnaja pautina. Tainy razvedki Kominterna 1919–1943. Linder, Iosif – Tšurkin, Sergei. RIPOL, Moskva 2005. Teoksen pääotsikko tarkoittaa punaista hämähäkinverkkoa.

66 Kimmo Rentola ja Tauno Saarela palkattiin kolmivuotiseen projektiin Skp:n historiankirjoittajiksi vuonna 1990, kun puolueen toiminta lakkasi. Työsopimus raukesi, kun Skp meni konkurssiin vuonna 1992. Tutkimukset tehtiin loppuun Helsingin yliopiston huomassa. Rentola 1994, 5; Saarela, Tauno: Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Kansan Sivistystyön Liitto, Tampere 1996, 6–7.

67 ”Kirovin hautajaisissa oli niin kova pakkanen, että suomalaiset opiskelijat hyppivät lämpimikseen”, aloittaa Rentola varsinaisen kertomuksensa. Opiskelijat olivat tässä tapauksessa Leningradista. Rentola 1994, 23.

68 Rentola 1994, 541 viite 1; Saarela 1996, 15–17. En ryhdy tarkentamaan suomalaisen kommunismin määrittelmää, mutta yritän sanoa jotain stalinismista.

69 Lebedeva, Natalia – Rentola, Kimmo – Saarela, Tauno (toim.): ”Kallis toveri Stalin!”. Komintern ja Suomi. Edita, Helsinki 2002. Venäjäksi pääpiirteissään samat asiakirjat ja Lebedevan johdanto-artikkeli, Komintern i Finlandija 1919–1943. Nauka, Moskva 2003.

70 Rentola käytti väitöksessään Skp:n tuhon vuosia 1937–1938 aikalaistermiä ”iso viha”. Rautkallio käyttää jo otsikossaan ”suurta vihaa”, jolla hän tarkoittaa kaikkien suomalaisten vainoa Neuvostoliitossa 1930-luvulla. Rentola 1994, 23–24; Rautkallio, Hannu: Suuri viha. Stalinin suomalaiset uhrat 1930-luvulla. WSOY, Helsinki 1995.

71 Paastela keräsi aineistonsa vuoteen 1995 mennessä ja julkaisi tutkimuksen vuonna 2003, mutta se ei perustele tällä välillä tehdyn tutkimuksen ohittamista. Paastela 2003, 13–14.

kirjaksi tarkoitetun tutkimuksen yksin- ja harvainvallasta kautta historian. Sen systematisoinnit esimerkiksi stalinismista keskustelevat lähinnä klassisten totalitarismiteoreetikkojen kanssa. Uusin postrevisionistinen tutkimus ohitetaan kokonaan.⁷² Oman tutkimukseni kannalta Rautkallion ja Paastelan tutkimusprojektin (*NKP ja Suomi*) antoisin aikaansaannos on Hanna Malmin ja Kullervo Mannerin kirjeenvaihdosta koottu kommentoitu laitos, jonka alussa on pienoiselämäkerrat päähenkilöistä.⁷³ Pariskunnan kirjeet vuosilta 1932 ja 1933 luotaavat sekä johtavien suomalaiskommunistien sielunmaisemaa että elämisen kapenevia ehtoja emigrant-tihteisössä.

Keskeisiä suomalaisia, 1990-luvun venäläisiin arkistolähteisiin perustuvia tutkimuksia ovat Markku Kangaspuron, Sari Aution ja Mikko Ylikankaan tasokkaat väitöskirjat. Niissä tutkitaan Neuvostoliiton historiaa 1920- ja 1930-luvuilla ja erityisesti sitä, miten keskuksen kansallisuusajattelu, talouspolitiikka ja sensuuri toteutuivat suomalaisten kommunistien hallinnoimassa Neuvosto-Karjalassa.⁷⁴ Timo Vihavainen neuvostotuntemus ei kiteydy yhteen kirjaan vaan on luettavissa hänen lukuisista artikkeleistaan. Eräänlainen yritys synteeksiksi, *Stalin ja suomalaiset*, kilpistyy lupaavasta otsikosta huolimatta esseemäiseksi populaäriesitykseksi.⁷⁵ Elina Katainen on tutkinut kommunistien käsityksiä sukupuolesta suomalaisessa kontekstissa ja kysynyt, miten kansainvälisestä sosialistisesta liikkeestä ja neuvostomaasta levinneet ideat Suomessa tulkittiin.⁷⁶

Markku Salomaa julkaisi vuonna 1992 väitöskirjan suomalaisista punaupseereista.⁷⁷ Suomalaisen neuvostokoulutusta 1920- ja 1930-luvulla käsittelevän teoksen pitäisi olla sisarteos tälle tutkimukselle, mutta ikävä kyllä se ei esikuvaksi kelpaa. Salomaa ei ehtinyt hyödyntää neuvostoarkistoja, jotka olivat juuri avautumassa. Hänen lähestymistapansa, jossa punaupseerikoulutus kytketään osaksi bolševikkien kauaskantoista vallankumouksellista strategiaa, on tutkijan teoreettinen rakennelma, jota lähteenä käytetty aineisto ei mielestäni edes tue. Punaupseerikoulutusta käsittelevä osuus jää kirjassa yllättävän ohueksi, miltei sivuosaan. Skp:n sotilaspuolta tutkimus ei valota Etsivän keskuspoliisin aikaansaannoksia enempää.

Ilkka Hakalehto sekä muutamat ulkomaiset tutkijat kirjoittivat 1960-luvulla ensimmäiset akateemiset historiantutkimukset suomalaisesta kommunismista.⁷⁸

72 Paastela 2000, 377–471. Revisionistien koulukuntaa Paastela ei ymmärrä lainkaan: ”Mutta ei stalinismissa kaaos ja epäjärjestys ole – niin kuin revisionistit antavat ymmärtää – olennaista, vaan se, että tultaessa 1930-luvulle tämä kritiikki saattoi yhä vähemmän muodostua julkiseksi keskusteluksi politiikan suunnasta.” Paastela 2000, 432 sekä totalitarismin kritiikistä, 387–391.

73 Paastela, Jukka – Rautkallio, Hannu (toim.): Rakas kallis toveri. Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1932–1933. WSOY, Helsinki 1997.

74 Kangaspuro, Markku: Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939. Bibliotheca Historica 60, SKS, Helsinki 2000; Autio, Sari: Suunnitelmatalous Neuvosto-Karjalassa 1928–1941. Paikallistason rooli Neuvostoliiton teollistamisessa. Bibliotheca Historica 71. SKS, Helsinki 2002; Ylikangas, Mikko: Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940. Kikimora Series A:10, Helsinki 2004.

75 Vihavainen 1998a. Muut artikkelit, ks. lähdeluettelo.

76 Ks. Kataisen artikkelit lähdeluettelossa.

77 Salomaa, Markku: Punaupseerit. WSOY, Helsinki 1992.

78 Hakalehto, Ilkka: Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928. Werner Söderström, Porvoo, Helsinki 1966; Hodgson, John H.:

Skp:n oma historiantutkimus oli vastaveto näille ”porvarillisen historiankirjoituksen vääristämille” näkemyksille.⁷⁹ Skp:n arkistokokoelmia Suomessa ja Moskovassa hyödynnettiin valikoivasti ja puolueen mainetta varjellen, eivätkä sinänsä kiinnostavat teokset pyrkineet keskustelemaan muun tutkimuksen kanssa. Omassa tutkimuksessa Antti Hyvönen esiintyy sekä tutkijana että tutkimuskohteena. Kestävimmäksi puolueen piirissä tehdyksi tutkimukseksi on osoittautunut Erkki Salomaan vuonna 1966 ilmestynyt elämäkerta Yrjö Sirolasta. Salomaa toimi kirjan julkaisun aikoihin Sirola-opiston rehtorina.⁸⁰

Vaikutusvaltaisain 1930-luvun Kominternista ja sen suomalaisista kirjoitettu teos lienee Arvo ”Poika” Tuomisen *Kremlin kellot*, muistelmasarjan ilmestymisjärjestyksessä toinen osa. Se nostatti vuodenvaihteessa 1956–1957 valtavan kohun, vaikka elettiin neuvostokriittisen muistelmakirjallisuuden etsikkoaikoja.⁸¹ Tuomisen paljastusten ainutlaatuisuutta kuvaa se, että käännösten myötä teos löysi tiensä ulkomaisten akateemisten tutkimusten lähdeluetteloihin.⁸² Tuomisen kuvaus ajastaan Lenin-koulussa on ollut tutkimukselleni sekä käytinvoima että kritiikin kohde. Värikylläinen näkemys vaikutti aluksi fiktiiviseltä, mutta tutkimusprosessin edetessä en löytänyt Lenin-koulun osuudesta liiemmästi huomautettavaa. Paljonhan Tuominen korostaa omaa rooliaan, jättää kertomatta, ylitulkitsee ja mustamaalaa, mutta valikointi on jokaisen muistelijan subjektiivinen oikeus.⁸³ Muiden suomalaisten Lenin-koulun kävijöiden muistelmat eivät yllä *Kremlin kellojen* tasolle, mutta on hyvä, että Tuomisen rinnalla voi lukea puolueuskollista tulkintaa.⁸⁴

Aira Sinervon avainromaanin *Koskessa kolisten* on tutkimuksessa käytetty Lenin-koulun ja sen ammattivallankumouksellisten jälkimaineen tulkintana. Vuonna 1960 ilmestynyt teos lukeutui Skp:n harvalukuisen älymystön soraääniin, jotka kritikoivat Skp-johdon sisäpiirin stalinismia. Aira Sinervo oli toiminut vuodet 1946–1951 Sirola-opiston johtajana (Aira Kolula). Romaani kuvaa hänen ahdinkoaan neuvostokoulutettujen opettajien ja Skp:n sivistystyöntekijöiden otteessa. Sinervo

---

Communism in Finland. A History and Interpretation. Princeton University Press, Princeton 1967; Upton, Anthony E.: Kommunismi Suomessa. Rauma 1970.

79 Parkkari, Nestori: Nuoret taistelun tiellä. Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944.

Kansankulttuuri, Helsinki 1970, 3; Hyvönen, Antti: Suomen kommunistinen puolue 1918–1924.

Kansankulttuuri, Helsinki 1968; SKP:n maanalaisuuden vuodet. Kansankulttuuri, Helsinki 1971.

80 Salomaa sai käyttöönsä Sirolan papereita sekä Petroskoista että Moskovasta. Aikaansa ja muuhun Skp-tutkimukseen suhteutettuna Salomaan teos on kelpo elämäkerta. Salomaa, Erkki: Yrjö Sirola. Sosialistinen humanisti. Kansankulttuuri, Helsinki 1966.

81 Tuominen 1957. Vastaanotosta ks. Rajala, Panu – Rautkallio, Hannu: Petturin testamentti. Arvo Poika Tuomisen todellinen elämä. WSOY, Helsinki 1994, 383–389; Vesikansa, Jarkko: ”Kommunismi uhkaa maatamme”. Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950–1968. Yliopistopaino, Helsinki 2004, 146–151.

82 *Kremlin kellot* ilmestyi englanniksi vuonna 1983 (The Bells of Kremlin. An Experience in Communism). Siihen viittaavat yllä käsitellyistä tutkimuksista Tucker 1990; McLoughlin 2003 sekä *Kommunismmin mustan kirja* heikkotasoisessa Komintern-osuudessaan.

83 *Kremlin kelloja* kommentoidaan alaviitteissä käsittelyn yhteydessä. Tuomisen kausi Lenin-koululla (1933–1936) oli suomalaissektorin parasta aikaa. Hän ei suhtaudu Lenin-kouluun yhtä kriittisesti kuin muihin Kominternin tai neuvostovallan elimiin.

84 Reiman, Pirjo-Riitta (toim.): Paremman huomisen puolesta. Elli Parkkari muistelee. Kansan Sivistystyön Liitto 1993. Unto Miettisen muistelmakirja on Parkkaria mitääänanomattomampi esitys: Suominen, Tapani – Kemppainen, Pentti: Unton tarina. Unto Miettisen vuosikymmenet. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1980.

pyrki esittämään ammattivallankumoukselliset erityislaatuina ihmisinä, joiden ainoa moraalinen oli tarkoituksenmukaisuus.⁸⁵ Avainromaani on kirjallisesti hiomaton, eikä septe yllä edes muistelmien valikoivaan autenttisuuteen. Siinä kuitenkin kosketellaan niitä kipupisteitä, joista Skp:n johto 1950-luvun lopulla visusti vaikenä.⁸⁶

Tutkimuksessani pyritään seuraamaan Lenin-koulusta valmistuneiden suomalaisopiskelijoiden vaiheita. Korvaamaton lähde tässä päättymättömässä projektissa on ollut Eila Lahti-Argutinan kokoama matrikkelikirja suomalaisista terrorin uhreista Neuvostoliitossa.⁸⁷ Suojelupoliisiin kantautui 1960-luvun alussa huhuja, joiden mukaan Moskova olisi toimittanut Skp-johdolle 800-sivuisen selvityksen vainouhreista. Siinä oli ”yksityiskohtaisesti käsitelty kaikkien 1920- ja 1930-luvuilla Neuvostoliittoon siirtyneiden suomalaisten kommunistien kohtalot sikäli kun niistä on saatu selvyyttä.” Selvityksen väitettiin koskeneen 200–300 kommunistia.⁸⁸ Moisen olemassaolo ja saaminen käyttöön selvittäisi monia niistä kohtaloista, jotka jäävät oman tutkimukseni jälkeen yhä pimentoon.

LÄPÄISYPERIAATE JA NÄKÖKULMAT

Tutkimuksen näkökulma ymmärretään seuraavassa asiayhteytenä, jonka osana tutkittavaa kohdetta tarkastellaan.⁸⁹ Samalla näkökulmat ovat tutkimuksen edetessä kehiteltäviä teemoja, kuin räsymattoa koossapitäviä loimia, joiden varaan tutkimuksen keskeiset pääluvut kudotaan. Yhdessä näkökulmat ja niitä ajallisesti poikileikkaavat pääluvut muodostavat tutkimuskohdetta viipaloivan läpäisyperiaatteen. Räsymaton alkupäähän on kieltämättä jätetty aika pitkät hapsut, eli Lenin-koulun suomalaisia käsitteleviin päälukuihin päästään vasta kahden aiheeseen johdattelevan luvun jälkeen. Pyrin aluksi perustelevaan näkökulmani, sen, miten Lenin-koulu liittyi

85 ”[...] ette varmasti ole aivan läheltä joutuneet tekemisiin ammattivallankumouksellisten kanssa ... He eivät ole täysiä ihmisiä ... puoli-ihmisiä ... On kuin jotain olisi leikattu pois ja jotain iskostettu tilalle ... He eivät todellakaan ole niin kuin muut ihmiset.” Sinervo, 49. Romaanienhenkilöistä omassa tutkimuksessani esiintyvät Korpela (Yrjö Sirola), Korpelan opiston apulaisjohtaja Kutvonen (Antti Hyvönen), Skp:n valistussihteeri Aino Vuorinen (Aili Mäkinen), Skp:n sisäpiirin jäsen Irja Norkkonen (Inkeri Lehtinen) sekä kouluneuvos Lounasmaa (Yrjö Länsiluoto).

86 Sinervo oli vuonna 1943 tietämättään johdattanut laskuvarjolla tulleen tiedustelijan ilmiantajan asuntoon. Vuonna 1950 hänen silloinen miehensä erotettiin Skp:stä. Sinervo työstää traumaattista suhdettaan Skp:hen romaanimuodossa. Kiviho, Piritta: Kommunistien koulutusta valtion tuella. Sirola-opiston perustaminen ja ensimmäiset viisi toimintavuotta. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2003, 28–35. Sota-ajasta, ks. Rentola 1994, 430–431.

87 Lahti-Argutina, Eila: Olimme joukko vieras vain. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2001.

88 Viialainen, Matti: Neljä järjestyttävää päivää. SKP:n puolalainen vallanvaihdos 1966. Edita, Helsinki 2005, 83–88, lainaus 84. Ks. myös Viialaisen ja Vladimir Fjodorovin mielipiteenvaihto aiheesta, HS 8.11. ja 14.11.2005. Rentola mainitsi vuonna 1998 artikkelissaan saman huhun mutta ei kommentoinut sen todenperäisyyttä: ”Be that as may.” Rentola, Kimmo: Finnish Communism, O. W. Kuusinen, and Their Two Native Countries. In Saarela – Rentola 1998, 176.

89 Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki 2000, 76.

- vallankumouksellisiin etujoukkoihin,
- kommunistien poliittiseen koulutukseen,
- suomalaiseen kommunismiin kahdessa maassa ja
- identiteetin muokkauspyrkimyksiin stalinismissa.

Michael Walzerin mukaan vallankumoukselliset luokat ovat historian saatossa vaihdelleet mutta niitä kulloinkin johtaneet etujoukot ovat sosiologisessa mielessä vertailukelpoisia. Ne ovat koostuneet sosiaalisista väliryhmistä tai ammattiryhmistä (juristit ja journalistit), joiden rekrytointi on alkanut kouluista, ei kaduilta, tehtaista tai maaseudun kyläyhteisöistä. Etujoukon on erottanut vallankumouksellisista luokista erilainen tietoisuus, joka on kypsynyt kulloisenkin kumottavan järjestyksen marginaalissa, intelligenttien radikaaliryhmissä. Niihin kuuluminen ei välttämättä ole edellyttänyt yhteistä luokkataustaa vaan pikemminkin yhteisten päämäärien ja kurikäsitteiden hyväksymisen.⁹⁰

Walzer on hahmotellut ylihistoriallista etujoukon ideologiaa. Sen taustalla on uskomusjärjestelmä, jonka omaksuminen edellyttää jatkuvaa opiskelamista. Uurasuus palkitsee avaamalla laajoja historiallisten, kulttuuristen ja poliittisten ilmiöiden selitysmallleja. Etujoukon käsittelyssä uskomusjärjestelmä kehittyy usein doktriiniksi, jonka hallinta on vallankahvaan pääsyn edellytys. Etujoukon ideologiaa päämääriä yhdistää puritaanisuus, joka ilmenee itse- ja ryhmäkurin sekä keskinäisen tarkkailun korostumisena. Lenin ehdotti itsekontrollin sisäistämistä jokamiehen velvollisuudeksi Neuvosto-Venäjällä mutta totesi samaan hengenvetoon, että ihmisen toteutumista ei ollut aikaa odotella: etujoukon oli huolehdittava kontrollista. Ihmiset eivät olleet valmiita itsehallintoon, joka ansaittaisiin vasta pitkäaikaisen sisäisen ja ulkoisen kamppailun tuloksena. Vastavallankumouksellisuutta pidettiin todisteena kansan kypsymättömyydestä.⁹¹

Etujoukon ideologia sisältää Walzerin mukaan vahvan tasa-arvoisuuden tendenssin. Se kyseenalaistaa vanhat sosiaaliset jaot, perinteiset hierarkiat ja omistussuhteet. Venäjällä ja Kiinassa toteutuneet vallankumoukset ovat osoittaneet, että vapauden ja tasa-arvon teemat katosivat pian valtaan päässeen vallankumouksellisen eliitin sanastosta. Jäljelle jäivät itsekontrollin sekä teollistamiselle välttämättömän työkurin vaateet. Etujoukko liukui länsimaiselta porvaristolta tutuksi tulleen rooliin, jota perusteltiin kauaskantoisempien tavoitteiden edistämiseksi. Hallittujen välittömät vaatimukset tuomittiin usein taantumuksen tai pikkuporvarillisuuden jäänteiksi. Valtaan päästyään etujoukot alkoivat muistuttaa muita hallitsevia ryhmiä, jotka puolustivat valtionsa etua ja etäännyivät kansalaistensa arjesta. Walzer puhuu etujoukon tietoisuuden rutinoitumisesta (*routinization*).⁹²

Omassa tutkimuksessani tarkastellaan vallankumouksellisen eliitin rakentumista vuosisadan alusta 1950-luvulle ulottuvalla ajanjaksolla. Leninin ideoima ammatimaisen puoluetöytätekijän ihanne muuttui yksipuoluevaltiossa kysymykseksi kaadereista, puolueen vastuunalaisista työntekijöistä ja heidän oikeasta sijoit-

90 Walzer, Michael: *Intellectuals, Social Classes, and Revolutions*. In Skocpol, Theda (ed.): *Democracy, Revolution, and History*. Cornell University Press, Ithaca and London 1998, 128–131.

91 Sama, 135–136.

92 Sama, 136–138.

tamisestaan.⁹³ Stalin käynnisti 1920-luvun lopulla vallankumouksen, joka mahdollisti proletaareille sosiaalisen nousun hallinnolliseen eliittiin. Pikakoulutetut nousukkaat (*vydviženie*) toteuttivat neuvostomaan valtaisaan modernisaatioprojektia ja kiittivät lojaalisuudellaan hyväntekijäänsä, Staliniä.⁹⁴ Kun aikakauden tunnukseksi vakiintui 1930-luvun puolivälissä ”Kaaderit ratkaisevat kaiken!”⁹⁵, kaaderikysymys oli ulotettu koskemaan kaikkia neuvostokansalaisia. Stalinin tavoitteet ja muotoillut rakensivat kontekstia, jossa suomalaiset, kahteen otteeseen tappion kokeneet vallankumoukselliset, ratkoivat Skp:n kaaderikysymystä. Lenin-koulun kävijät olivat Moskovassa – sotilassanastoa soveltaen – suorittamassa poliittista asevelvollisuuttaan, mutta vain osa heistä liittyi sen päätyttyä kantahenkilökuntaan, aktiiviseen puoluekaaderiin. Etujoukon päämääränä siinsi neuvosto-Suomi.

Opiskelun keskeistä asemaa bolševikkien perinteessä kuvatkoon seuraava kasku:

Toverit kiistelivät, kannattiko pitää vaimoa vai rakastajaa. Kun yksimielisyyttä ei saavutettu, käännettiin asiantuntijoiden puoleen. Marx oli ehdottomasti vaimon kannalla, sillä kulissien takana saattoi vokitella vaikkapa kotiapulaista. Engels sen sijaan ja piti avioliitoinstituutiota porvarillisena jäänteenä, jonka luokkatietoiset työläiset korvaisivat molempia osapuolia tyydyttävillä rakkaussuhteilla. Lopuksi pyydettiin synteisiä Leniniltä. Hän neuvoi nauttimaan molemmista: vaimolle sanotte olevanne rakastajan luona ja rakastajalle, että vaimon – näin pääsette rauhassa kirjastoon, jossa, toverit, opiskelkaa, opiskelkaa, opiskelkaa!⁹⁶

Oikeus opiskella kirjastossa kuului Leninin mukaan vallankumoukselliselle etujoukolle, jonka piti kumota tsarismi Venäjällä. Bolševikit haastoivat maaseudun lukutaidottomuuden valtaan päästyään lähinnä siksi, että poliittinen koulutus ja propaganda tavoittaisivat paremmin lukutaitoisen väestöosan.⁹⁷ Bolševikit voittivat sisällissodassa sotilaalliset ja poliittiset vastustajansa. Sen päättyessä puolueen tarmo kohdistui ”kolmanteen” kulttuuririntamaan, jolla vallankumousta tehtiin ihmisten mielissä. Keinoina olivat valistus (*prosveščenie*), koulutus (*obrazovanie*) ja kasvatustieteet (*vospitanie*), päämääränä uusi ihminen.⁹⁸

93 Sana kaaderi (venäjäksi *kadr*, saksaksi *der Kader*) tulee ranskalaisesta sotilastermistä *cadre* (kehys, runko), joka tarkoittaa sotajoukon kantahenkilöstöä. Kommunistien sanastossa kaaderi viittaa sekä henkilöön (Kaaderit ratkaisevat kaiken!) että joukkoon (Hän kuuluu puoluekaaderiin). Joukkopuoluetta pienempi kaaderipuolue edellytti jäsenistöltään sitoutumista puoluekuriin ja määräysten kuuliaista toteuttamista. Paastela 1976, 65; Meyer, 13–16. Studer ja Unfried (2001, 10) ovat panneet merkille, että naispuolisista kaadereista käytettiin saksan kielessä maskuliinimuotoa.

94 Fitzpatrick 1979, 14–16, 234–254. Fitzpatrick käyttää tätä yleistermiksi vakiintunutta venäläistä sanaa.

95 Kaaderit ratkaisevat kaiken. Toveri Stalinin puhe Kremlissä Punaisen Armeijan akateemikkojen päättäjätalouksessa 4.5.1935. Valtion kustannusliike Kirja, Petroskoi 1935, 6.

96 Tämä on Kimmo Rentolan mukaan 1970-luvun nuorisoliikkeessä levinnyt vitsi, joka pilkkaa Leninin koleerisuutta. Puheessaan Venäjän kommunistisen nuorisoliiton III yleisvenäläisessä edustajakokouksessa syksyllä 1920 Lenin kiteytti: ”[...] nuorison tehtävät yleensä ja erikoisesti kommunistisen nuorisoliiton sekä kaikkien muiden järjestöjen tehtävät voitaisiin ilmaista yhdellä sanalla: on opiskeltava.” Lenin, V. I.: Nuorisoliiton tehtävät. Puhe Venäjän kommunistisen nuorisoliiton 3. yleisvenäläisessä edustajakokouksessa 2. lokakuuta 1920. Teoksessa Lenin V. I.: Teokset, 31. osa. Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike, Moskova 1962, 269.

97 Kenez, Peter: *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929.* Cambridge University Press, Cambridge 1985, 70–72.

98 David-Fox, 1–4.

Bolševikkien puoluekoulutusjärjestelmässä otettiin 1920-luvun alussa huomi-oon vähemmistökansallisuuksien tarpeet toimia puolueessa ja hallinnossa omalla kielellään. Sittemmin vähemmistökansallisuuksien yliopistoihin otettiin opiskeli-joita myös ulkomailta vastoin alkuperäistä kansallisuuspoliittista ideaa.⁹⁹ Komintern otti päävastuun ulkomaalaisten kouluttamisesta, kun Moskovaan IKKI:n alaisuuteen perustettiin kansainväliset Lenin-kurssit vuonna 1926. Skp:n jäsenet saivat yliopistotasosta koulutusta vuodesta 1922 lähtien Lännen vähem- mistökansallisuuksien yliopiston suomalais-virolaisella osastolla Pietarissa (LVKY, 1924 alkaen Leningrad) ja vuodesta 1926 lähtien Lenin-kursseilla. Nuori neuvosto-maa toivotti ulkomaalaiset tervetulleiksi, koulutti heitä ja jakoi hallinnollista vas- tuuta. Suhtautuminen muuttui 1930-luvun puolivälissä, josta alkaen ulkomaalai- siin suhtauduttiin epäluuloisesti, järjestelmän mahdollisina vihollisina.¹⁰⁰

Tässä tutkimuksessa käytetään poliittisen koulutuksen tai puoluekoulutuksen käsitteitä kuvaamaan Skp:n poliittista valistustoimintaa. Kari Kantasalmen mu- kaan ”olisi hämärtävää luonnehtia kommunistien illegaaleista opinnoista käsin muodostunutta valistuskulttuuria koulutuksen käsitteen avulla.” Koulutuksen kä- sitteellä on totuttu viittaamaan tiedollisen pääoman kartuttamiseen, jonka arvo on tunnustettu koko yhteiskunnassa. Kommunistien valistuskulttuurissa ansaittuja ”sertifikaatteja” ei Suomessa tunnustettu. Sosiaalidemokraattien voionmaalainen, työväen omaehtoinen sivistysprojekti kantoi hedelmää myös porvarillisessa Suo- messa.¹⁰¹ Kommunistien opiskelu piti sisällään erityislaatuisen marxilais-leniniläi- sen maailmankatsomuksen, joka pyrki erottautumaan ”porvarillisen hegemonian” tuottamasta vääristyneestä tietoisuudesta. Bolševikeilta omaksuttu teoria oli kano- nisoitu ja kyseenalaistamaton. Hyöty kommunistiopinnoista rajautui oman leirin sisään.¹⁰²

Jos koulutus-sanan osuvuutta arvioidaan aikalaishemmistökommunistien näkemyksiä myötäillen, asiassa ei ole liiemmin epäselvyyksiä. Skp:n illegaali valistuskulttuuri tähtäsi sellaiseen Suomeen, jossa maanalaista koulutusta olisi varmasti arvostettu. Toisaalta Lenin-koulussa saatettiin kutsua omaa toimintaa yhtä hyvin propagan- daksi kuin koulutukseksi. Suomalaisen sektorin johtajan Yrjö Sirolan mukaan opetustyö Lenin-koulussa oli ”juuri propagandaa, asian niin selvittämistä, että op- pilaille syntyy vahva persoonallinen vakaumus sen asian oikeudesta, josta on kysy- mys”.¹⁰³ Kominternin korkeimman kansainvälisen oppilaitoksen nimitys vakiintui

99 Idän työtätekevien yliopisto (KUTV) ja Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto (KUNMZ) perustettiin vuonna 1921. Köstenberger, 248–250.

100 Neuvostovaltion kansallisuuspolitiikan toteuttamisen kaari juurruttamisesta (*korenizatsija*) 1930- luvun lopun etisiin puhdistuksiin on suomalaisten osalta parhaiten selvitetty Markku Kangas- puron väitöskirjassa.

101 Vuonna 1925 Helsinkiin perustettu Kansalaiskorkeakoulu (1930 lähtien Yhteiskunnallinen kor- keakoulu) koulutti 30 vuodessa ensimmäiset tohtorinsa, jotka eivät olleet suorittaneet ylioppilas- tutkintoa. Kalliosta Yhteiskunnallinen korkeakoulu siirtyi vuonna 1960 Tampereelle. Se nimettiin Tampereen yliopistoksi vuonna 1966.

102 Kantasalmi, Kari: Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja refleksiivisyyden pulmia. Teoksessa Kantasalmi, Kari – Korhonen, Liisa – Tainio, Jukka: Sivistystyön itseymmärrys. Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 2004, 28–29.

103 Yhteydestään irrotettu lainaus käsitellään tarkemmin luvussa IV. Sirola Skp:n Ub:lle 30.4.1931. Tov. Hanna Malmin kirjelmän (12.3.1931) johdosta, koskeva KKK:n suomalaisen sektorin

Lenin-kouluksi, ei korkeakouluksi eikä yliopistoksi. Ensimmäisinä vuosina puhuttiin kansainvälisistä Lenin-kursseista,¹⁰⁴ mistä kurssituksen idea on otettu omanikin tutkimukseni otsikkoon. Koulutus-sanana varustaminen määreellä poliittinen tai puolue- riittää mielestäni kumoamaan Kantasalmen huomautukset.¹⁰⁵

Koulutus-sanana vivahteiden pohtiminen kiinnittää huomion suomalaisen kommunismin juuriin kahdessa maassa ja kontekstissa. Vuoden 1918 sisällissodan tappio ajoi punaiset johtajat pakoon Neuvosto-Venäjälle. He järjestäytyivät elokuun lopulla Moskovassa Suomalaiseksi kommunistiseksi puolueeksi, joka otti ohjenuorakseen aseellisen vallankumouksen ja työväen diktatuurin aikaansaamisen Suomeen. Suomalaiset olivat vuonna 1919 aktiivisesti mukana perustamassa Kominternia, jonka jäseneksi Skp liittyi.¹⁰⁶ Osa punapakolaisista palasi Suomeen, osa assimiloitui neuvostokansalaisiksi Pietariin tai Karjalaan.¹⁰⁷ Skp-johdolle väliaikaiseksi oletetusta pakolaisuudesta tuli maailmanvallankumouksen hiipussa emigranttielämää, jonka ristiriitaisuutta purettiin puolueen sisäiseen kiistelyyn.¹⁰⁸

Suomessa työväen järjestötoiminta elpyi pikkuhiljaa. Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (Sdp) toiminnan jatkamisen edellytys oli sitoutuminen parlamentarismiin ja yhteistyöhön porvarillisen Suomen kanssa, mikä ei miellyttänyt kaikkia vanhoja kannattajia. Kriitikot pyrkivät aluksi vaikuttamaan Sdp:n linjauksiin mutta ryhtyivät pian puuhaamaan omaa puoluetta. Toukokuussa 1920 perustettiin Suomen sosialistinen työväenpuolue (Sstp), jonka ohjelmassa oli neuvostomaasta omaksuttuja tavoitteita mutta käytännön politiikassa vanhaa vastavoimaa Suomen porvaristolle. Kun perustavassa kokouksessa päätettiin liittyä Kominternin jäseneksi, poliisi keskeytti kokouksen ja pidätti sen vastuuhenkilöt.¹⁰⁹

Muutamit emigranttikommunistit osallistuivat maanalaisina työntekijöinä Sstp:n perustamiseen ja sen politiikan linjauksiin. Puolueen kontaktit Skp:hen vakiintuivat vuoden 1920 kuluessa. Amerikasta ja Moskovasta järjestyi rahaa toiminnan tukemiseen, ja Sstp keräsi kohtuullisen kannatuksen vuoden 1922 eduskuntavaaleissa. Puolue kuitenkin julistettiin laittomaksi kesällä 1923 ja sen kansanedustajat saivat poliittisen tuomion.¹¹⁰ Muut suomalaisen kommunismin julkiset järjestöt kiel-

---

oppilaisa esiintyneitä, hänen mielestään virheellisiä sosdem. käsityksiä. 531/1/195: 20–23, RGASPI. Bolševikkien varhainen synonyymi propagandalle oli ”poliittinen koulutustyö” (*political education work, politprosvettrabota*). Kenez, 8.

104 Muotoa ”Leninist University in Moscow” käytettiin, mutta virallisissa yhteyksissä viitattiin kouluun tai kursseihin (school, courses). Carr 1964, 1018–1019.

105 Voionmaan työväen omaehtoisen sivistystyön projekti näyttäytyy tällöin pikemminkin yhteiskunnallisten valmiuksien hankkimisena kuin ahtaan poliittisena koulutuksena.

106 Saarela 1996, 359–362; Rentola 1998, 159–164.

107 Suomeen palasi vuoteen 1938 mennessä 550–600 henkilöä, jotka olivat vuonna 1918 syyllistyneet valtiollisiin rikoksiin ja paenneet ulkomaille. Yhteensä itärajan takaa kotiutui vuoteen 1924 mennessä 19 000 eri vaiheissa Venäjälle siirtynyttä Suomen kansalaista. Nevalainen, Pekka: Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939. SKS:n Toimituksia 867, SKS, Helsinki 2002, 199–206.

108 Poliittisia pakolaisia otettiin neuvostomaahan vuoteen 1933 mennessä yli 10 000. Suomen punapakolaiset eivät ole mukana laskuissa, sillä heitä oli jo yksin saman verran. Studer – Unfried 2001, 44–47; Paastela 2003, 139, 239, 260; Rentola, Kimmo: Komintern ja Suomi 1934–1944. Teoksessa Lebedeva – Rentola – Saarela, 64.

109 Saarela 1996, 359–360.

110 Saarela, Tauno: Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi. Teoksessa Lebedeva – Rentola – Saarela (Saarela 2002), 17–19, 37–38.

lettiin viimeistään vuonna 1930. Kommunismi Suomessa jäi 1930-luvulla Skp:n maanalaisen verkoston sekä paikallisten suku- ja henkilöverkostojen varaan.¹¹¹ Moskovan Skp-johto ylläpiti Suomen maanalaista kommunismia, kunnes henkilöliikenne, rahantulo ja yhteydenpito katkesivat vuonna 1937 terroriin.¹¹² Lähtökohdaisesti suomalaisen kommunismin juuret olivat kahdessa maassa ja kulttuurissa.

Puolueopiskelu oli tärkeä ihmisten ja ideoiden liikuttaja suomalaisen kommunismin kahden maan välillä. Kun Skp:n tunnuksia avoimesti liputtava opintotoiminta katsottiin Suomessa laittomaksi, oli puolueen kurssit järjestettävä ulkomailta, joko Neuvosto-Venäjällä tai Tukholmassa. Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopistossa opiskelleita suomalaisia lähetettiin Skp:n puolueytöntekijöiksi Suomeen, mutta vasta suomalaisen sektorin perustaminen Moskovan Lenin-kouluun vuonna 1930 systematisoi Skp:n kaaderikoulutuksen. Suomesta lähetettiin vuosittain toistakymmentä uutta opiskelijaa Lenin-kouluun. Suomessa kommunismiin kasvaneet saivat kokemuksia kansainvälisyydestä, ja heistä kykenevimmat antoivat uutta verta Moskovan puoluejohtoon. Säännöllinen vuorovaikutus lisäsi Moskovan vaikutusvaltaa, kunnes yhteydet katkesivat. Suomalainen kommunismi Suomessa jäi 1930-luvun loppupuolella oman onnensa nojaan.

Lenin-koulun elinkaari (1926–1938) osui valtaosin kaudelle, jolla Komintern noudatti kapitalismin ”kolmannen vaiheen” edellyttämää hyökkäävää taktiikkaa (1928–1935). Lenin-koulussa ulkomaiset opiskelijat oppivat marxilais-leniniläisen teorian ohella aikakauden stalinistisia puhe- ja toimintatapoja, kurikäsityksiä ja poliittisia kampanjateemoja, joita heidän edellytettiin soveltavan oman maansa puolue toimintaan. Eri kommunistikulttuurien kasvatit reagoivat vaihtelevasti identiteetin muovaamiseen tähdänneeseen ”piilo-opetussuunnitelmaan”. Lenin-koulussa oli piirteitä, jotka voidaan rinnastaa vankiloitten kaltaisiin totaalisiin laitoksiin¹¹³ sekä lahkolaisiin hengellisiin opinahjoihin.¹¹⁴

Lenin-koulun opiskelijat koettiin saada kyseenalaistamaan ”pikkuporvarilliset” poliittiset mielipiteensä ja omaksumaan uudet ”bolševistiset” arvot. Synnintunnustus (*confession*) ja uudelleen koulutus (*re-education*) ovat Robert Jay Liftonin mukaan ajatusreformin (*thought reform*) perusosaset.¹¹⁵ Lenin-koulua tutkimalla päädytään varsin perustaviin kysymyksiin siitä, voidaanko ihmisten henkilökohtaisiin käsityksiin vaikuttaa. Stalinismille ja neuvostojärjestelmälle kes-

111 Vrt. Krekola 2003 ja samassa teoksessa Aatsinki, Ulla: Suhteilla puolueeseen. – Tampereen seudun kommunistien kontaktit vuosina 1918–1944.

112 Rentola, Kimmo: Ikke blot for et par rublers skyld. Hovedtræk af Finlands kommunistiske Partis finansielle forbindelser med Moskva 1930–1990. In Thing, Morten (red.): Guldet fra Moskva. Finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917–1990. Forum, København 2001, 219–222.

113 Goffman, 5–7.

114 Riegel, Klaus-Georg: Der Stalinismus als politische Religion. Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung 1/2002, 119–133.

115 Liftonin klassikkoteoksessa tutkitaan kiinalaisten kommunistien harjoittamaa ideologista muokkausta, jota on lännessä kutsuttu toisinajattelijoiden ”aivopesuksi”. Liftonin kohderyhmään verrattuna Lenin-koulun kävijät olivat vapaaehtoisia ja jo valmiiksi kommunisteja. Lifton, Robert Jay: Thought Reform and the Psychology of Totalism. A study of “Brainwashing” in China. W. W. Norton & Company, New York 1961, 3–6.

keinen tulevaisuusulottuvuus¹¹⁶ ja uuden ihmisen projekti¹¹⁷ avautuu vaikkapa Georg Otsin tunnetuksi tekemän iskelmän kysymyksellä: ”Muuttuko ihminen, ja mihin suuntaan voi viedä huomispäivän tie?”¹¹⁸

ARKISTOLÄHTEIDEN RAJAAMAT LÄHESTYMISTAVAT

Käsillä olevaa tutkimusta on tehty arkistolähteiden saatavuuden kannalta kohtuullisen suotuisassa vaiheessa. Venäläisten arkistojen yltäkylläisyyden aika Neuvostoliiton raunioilla kesti muutaman vuoden, jolloin Moskovan arkistoista sai melkein pä sen, mitä osasi pyytää. Vuonna 1994 voimaan tulleen arkistolain myötä aineiston saatavuus on normalisoitunut. Tutkimuksen kannalta on sittemmin otettu myös takapakkia. Rajoitukset eivät yleensä koske toista maailmansotaa edeltävän ajan aineistoja, joihin Lenin-koulun tutkimus perustuu.

Olen tutkinut Lenin-koulun suomalaisia pääasiassa kolmessa arkistossa. Lenin-koulun oma kokoelma sijaitsee Moskovassa Venäjän sosiaalisen ja poliittisen historian valtionarkistossa (RGASPI).¹¹⁹ Suomessa kommunisteja valvomaan perustettu Etsivä keskuspoliisi (Ek, vuodesta 1938 lähtien Valtiollinen poliisi, Valpo) keräsi Lenin-koulusta tietoa, joka on tutkijoiden käytössä Kansallisarkistossa (entinen Valtionarkisto, VA). Skp:n omat arkistot maanalaiselta kaudelta ovat valtaosin Moskovan RGASPI:ssa, jonka kokoelmia on mikrofilmattu Kansan Arkistoon (KA).

Lenin-koulun suomalaissektorin kokoelmaa ei ole aikaisemmin hyödynnetty tutkimuksessa. Se sisältää pöytäkirjoja ja päätöksiä sektorin kokouksista – aikalais-termein ”tuotantoneuvotteluista” – yhteenvetoja, kaaderiarvioita, opetusaineistoja sekä kirjeenvaihtoa Kominternin elimien kanssa.¹²⁰ Koko Lenin-koulua koskevaa päätöksentekoa on seurattu Kominternin sihteeristön pöytäkirjoista tai niiden oteista.¹²¹ Henkilöitä koskevaa tietoa on etsitty lähinnä Kominternin kaaderimapeista, jotka ovat olleet käytössä Venäjän nykyisen arkistolainsäädännön sallimin osin.¹²² Arkistotyössä Moskovassa olen pyrkinyt keskittymään välttämättömmim-

116 Stites, Richard: *Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford University Press, Oxford 1991 (1989); Heller – Nekrich.

117 Vihavainen 1998b, 180–203.

118 Muuttuvat laulut, sävellys Rauno Lehtinen, sanat Tuula Valkama, levytetty vuonna 1969.

119 RGASPI oli neuvostoaikoina Marxismi-leninismien instituutin keskuspuoluearkisto (TsPA IML). Venäjällä siitä käytettiin vuoteen 1999 asti lyhennettä RTsHIDNI.

120 Lähdeviitteet RGASPI:n kokoelmiin ovat tässä työssä muodossa arkistonmuodostaja/luettelo/mappi eli venäläisittäin fond/opis/delo: sekä mahdollinen liuskan sivunumero. Valtaosa viitteistä kuuluu Lenin-koulun fondiin 531, siellä yleiseen opisiin 1, jossa suomalaissektorin delot ovat välillä 194–206. Lenin-koulun suomalaisten puoluesoluissa käsitelty aineisto löytyy osoitteesta 531/2/86–91. Viittauskäytännöistä ks. Rentola 1994, 653–655; ”Kallis toveri Stalin!”, 91–92.

121 Kun Kominternin elimissä tehtiin tiettyä aihepiiriä koskevia päätöksiä, ne saatettiin irrottaa pöytäkirjoista omiksi otteikseen, joista käytetään RGASPI:ssa saksankielistä nimitystä ”Auszüge”. Alkuperäiset pöytäkirjat sekä niiden mahdolliset liitteet on kaivettu esiin vain tarvittaessa, muuten on tyydytty viittamaan ”Auszügeihin”.

122 1930-luvun kaaderimapeista (suomalaiset fond 495, opis 269) saa ilman omaisten lupaa luettavakseen virallisuonteisia henkilötietokaavakkeita ja omaelämäkertoja, Lenin-koulun opiskelijoilta myös kulkukortit eli propuskat sekä mahdolliset arviot opintomenestyksestä. Kimmo Rentola

pään. Sekä Lenin-koulun yleisessä kokoelmassa että Skp:n kokoelmassa saattaisi olla hyödyllistä lisäaineistoa, mutta tutkijan maltti ei ole riittänyt sattumien siivoamiseen kaikista sopista.

Lenin-koulun vuosikurssien kokoonpanot, opiskelijoiden salanimet ja oikeat henkilöllisyydet on yleensä päätelty suomalaissektorin papereista. Muutama opiskelija on jäänyt tunnistamatta, eikä kurssien kokoonpanoa voi vieläkään lyödä lukuun ehdottoman varmasti. Sektorin kokoelma on kattavin ensimmäisten lukuvuosien osalta. Syksystä 1933 alkaen se kapenee ja ohenee: yhä vähemmän pantiin paperille tai katsottiin säilyttämisen arvoiseksi. Jäljellä jääneet paperit ovat usein venäjänkielisiä ja virallisuonteisia Lenin-koulun johdolle laadittuja raportteja. Syytä katoon on varmasti useita: Sektorin alkuvuosien johtaja Sirola, jolle kaaderikasvatus ja tiedon kerääminen olivat elämäntehtäviä, vaihtui vähemmän kirjalliseen Lehtosaareen. Kominternin venäläistäminen eteni ja valppauskampanjat tekivät opettajat ja opiskelijat varovaisemmiksi. Ei ole erityistä syytä uskoa, että Lenin-koulun papereita olisi systemaattisesti tuhottu, vaikka mahdollisuutta ei voi sulkea poiskaan.¹²³

Moskovan aineistojen harmittavin puute koskee yhä salaiseksi luokiteltua Kominternin ja Skp:n sotilastyötä. Tutkimuksessa ei siten kyetä arvioimaan Lenin-koulun kytkentöjä puna-armeijan sotilas- tai tiedusteluhankkeisiin kuin pintapuolisesti. RGASPI:ssa lienee oma kokoelmansa esimerkiksi suomalaisten opiskelusta Moskovassa Kominternin sotilaspoliittisilla kursseilla 1930-luvun alussa.¹²⁴ Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopistoa koskevat osuudet on tutkimuksessani kirjoitettu Moskovan RGASPI:n materiaalin pohjalta. Pietarissa sijaitsee suomalais-virolaisen LVKY-osaston oma kokoelma, jossa riittäisi aineksia seuraavaan tutkimukseen.¹²⁵

Lenin-koulun suomalaissektorin kokoelma osoittautui sen verran puutteelliseksi, että sen pohjalta ei voinut rakentaa systemaattista, vuosikursseittain etenevää esitystä. Etsivän keskuspoliisin kokoelma on Lenin-koulun osalta samalla tavalla puutteellinen, mutta onneksi eri ajanjaksolta. Poliisi teki läpi 1930-luvun hartiavoimin töitä, jotta kommunistien koulutus neuvostomaassa saataisiin kartoitettua. Haaviin tarttui hajatietoa, kunnes vuonna 1934 tehtiin läpimurto: tiedottajaksi ryhtynyt toveri pääsi suomalaissektoriin opiskelijaksi. Suomeen palattuaan hän an-

---

antoi luettavakseni kaaderimapeista tekemiään muistiinpanoja, jotka on laadittu 1990-luvun alun vapaamielisimmän arkistopolitiikan vaiheessa. Myös Tauno Saarela on antanut Skp-muistiinpanojaan käyttöön, mistä molemmille kiitos.

123 Ylikankaan mukaan neuvostosensuurin virasto Glavlit tuhosi systemaattisesti papereitaan neuvostovallan loppuun asti. Ylikangas, 31–36. Rautkallion mukaan Yrjö Sirolan paperit määrättiin hävitettäväksi helmikuussa 1938, kun Skp-johtoa tuhottiin Moskovassa. Rautkallio 1995, 227. RGASPI:ssa on kyllä säilynyt Sirolan henkilökohtainen kokoelma (525/1/1–144).

124 Suomalaista sotilastyötä koskevassa IKKI:n orgbyron mapissa ei ole kursseja sivuavia papereita. Saksalaisten ja ranskalaisten sotilaskursseja käsittelevässä mapissa on hyvin järjestetty luettelo (495/25/1349: 101–105, RGASPI), jossa on merkintä kahdesta tuntemattomaan paikkaan siirretystä suomalaiskurssin delosta. Skp:n Moskovan arkiston tuntevat Rentola ja Saarela arvelivat, että Skp:n sotilasasioita sivuavat paperit on ehkä kerätty omaan kokoelmaan, jota ei anneta tutkijoiden käyttöön.

125 Valtion historiallis-poliittisten dokumenttien keskusarkisto Pietarissa (TsGAIPD), fond 218 (LOKUNMZ), opis 1, jossa on 193 deloa.

toi tyhjentävän raportin Lenin-koulusta. Myöhemmin puhuivat muutkin, mutta vähemmän ja epämääräisemmin. Etsivän keskuspoliisin kokoelman avulla saa käsityksen vuosikymmenen puolivälin Lenin-koulusta.¹²⁶

Kansan Arkistossa olen lukenut sinne kopioituja Skp:n ulkomaanbyroon (Ub) pöytäkirjoja.¹²⁷ Muistelma-aineistojen sekä Skp:n kaaderiosaston kokoelman anti rajautuu niihin henkilöihin, jotka palasivat Lenin-koulusta takaisin Suomeen. Lenin-koulun kävijöiden oma ääni kuuluu muistelmaluonteisissa aineistoissa, joista on erityisesti mainittava Martti Malmbergin tallenteet.¹²⁸ Haastatteluja Lenin-koulun kävijöistä, joista valtaosa oli syntynyt 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, en päässyt tekemään.¹²⁹

Arkistojen lähdepohja on ohjannut tapaa tutkia Lenin-koulua ja sen suomalaisia. Tutkimuksessa on kolme varsinaista päälukua (IV, V, VI), joissa tarkastellaan opiskelua ja elämää Lenin-koulun suomalaissektorin pienessä yhteisössä. Luvussa *Lenin-koulun suomalainen sektori* pyritään yksityiskohtaisesti kuvamaan Lenin-koulun ensimmäisen suomalaiskurssin vuodenkierto. Tarkastelutapaa voisi luonnehtia hallinnolliseksi, sillä kuvaus perustuu sektorissa ja Lenin-koulun sisällä tuotettuun aineistoon. Opiskelijoiden itse laatimat tekstit olivat joko pöytäkirjoja tai opiskelutehtäviä. Sektorin kokoelmaan tallennetun aineiston määrä vähenee vuoden 1933 jälkeen niin dramaattisesti, että samanlainen lähestymistapa loppuvuosiin osoittautui mahdottomaksi.

Pääluvussa *Historiaa ja politiikkaa* keskitytään ruotimaan stalinismin ideologiaa erityisesti puolueen oman historiankirjoituksen kautta. Lenin-koulun kuvaus etenee kronologisesti seuraavaan vuosikurssiin, mutta luvun pääpaino on neuvostoyhteiskunnassa ja Skp:ssä velloneissa historiapolitiittisissa prosesseissa. Teeman tarkastelu ulotetaan vuoteen 1938, jolloin ilmestyi historiakeskustelun pariaksi vuosikymmeneksi vaintanut teos, *NKP(b):n historia. Lyhyt oppikirssi*.¹³⁰ Historiantulkintoista kumpuaviin kiistoihin osallistuivat Lenin-koulun suomalaisista erityisesti opettajat. Opiskelijat olivat välittäjän roolissa: ei ollut yhdentekevää, millaisia tulkintoja heille esitettiin esimerkiksi Suomen vallankumousvuosista 1917–1918. Luku kattaa aikakauden, jolla puolueen sisäiset ideologiset erimielisyydet muuttivat luonnettaan: sanasota kehkeytyi valtataisteluksi, jossa hävinneet leimattiin puoluevastaisiksi vihollisiksi.

Kuudennessa luvussa *Lenin-koulun alasajo* ovat pääosassa suomalaiset, jotka vaikuttivat Lenin-koululla 1930-luvun puolivälistä sen lakkauttamiseen saakka. Sektorin jälkeensä jääneissä papereissa on näiltä vuosilta niukasti tietoa. Sen sijaan

126 Etsivän keskuspoliisin (Valpon) arkiston (EKV I) asiampit (amp) on merkitty viitteisiin arkiston uusimman juoksevan numeroinnin mukaisesti. Mikäli mappien sisällä on erikseen otsikoituja asiakirjanappuja, niiden otsikot on pyritty mainitsemaan.

127 Skp:n Ub:n 1930-luvun pöytäkirjat on kopioitu Kansan Arkistoon vuoden 1935 loppuun saakka. Vuosien 1936 ja 1937 pöytäkirjat olen lukenut RGASPL:ssa.

128 Martti Malmbergin muistelmat, lyhennelmä Anna-Liisa Lehtorannan haastattelun (20.3.–3.5.1984) perusteella. 5. M. Malmberg Ca. Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta, 7.3. ja 9.4.1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

129 Myöhäisin syntymävuosi oli 1915. Kova elämä ja vankilavuodet lyhensivät usein maanalaisen kauden veteraanien elinuosia.

130 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (bolshevikkien) historia. Lyhyt oppikirssi. 4. suomenkielinen painos. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1945 (1940).

Suomen Etsivän keskuspoliisin (Valpon) kokoelmassa on tiedottajien ja Suomessa kuulusteltujen ansiosta runsaasti aineistoa. Yleensä Suomessa pidätetyt Lenin-koulun kävijät esiintyivät kuulusteluissa umpimielisen vaitonaisina tai puhuivat vasta, kun tiedot olivat vanhentuneet. Muutamat poikkeukset kertoivat ajastaan Lenin-koululla tuoreeltaan ja tarkasti, ilman Lenin-koulun sosiaalisen kontrollin pidäkkeitä. Stalinin terrorin eteneminen Kominternin työntekijöihin ja Moskovan Skp:n ytimeen on luvun verenpunaisena lankana, jota katkotaan tuokiokuvilla Lenin-koulun suomalaissektorin menestyksellisimmistä vuosista. Tiedottajakuvausten perusteella Lenin-koulusta rakentuu tulkinta, jonka keskiössä ovat opiskelijoiden henkilökohtaiset kokemukset. Käsitys Lenin-koulun kävijöistä poliittisina militantteina täydentyy ja saa vivahteita opiskelijoiden ja opettajien intiimien, tunnevaltaisten ja ruumiillisten kokemusten kautta. Stalinistisessa kontekstissa niitä kaikkia ohjasi ja rajasi totalitaristinen ideologia.

LUKUHJEITA

Tässä tutkimuksessa pyritään tekemään nykylukijalle käsitettäväksi ilmiöitä ja henkilöitä, jotka kuuluivat suomalaisen kommunismin maanalaisimpaan kauteen 1930-luvulla. Pyrkimys aikakauden äärimmäisen ajattelun tavoittamiseen ei tarkoita sen hyväksymistä saatikka sympatiaa.¹³¹ Moskovan Skp:n ja Suomen maanalaisen kommunismin rauhan ajan linjauksiin, jotka johtivat henkisen tai fyysisen väkivallan käyttöön, suhtaudun ehdottoman kielteisesti.¹³² Erottaudun ehdottomimmista kommunismin tuomitsijoista siinä, että en suostu pitämään päähenkilöitteni motiiveja lähtökohtaisesti tuomittavina enkä Neuvostoliiton ideologista kokeilua perusteiltaan rikollisena.¹³³ Pyrkimys ymmärtämiseen ei sulje pois kriittisyyttä.

Onko niin, että kaikki tutkivat loppujen lopuksi itseään, ja kommunismin tutkija on aina enemmän tai vähemmän kommunisti? Tutkijan oman suhtautumistavan paikantamiseksi riittääköön muutama henkilöhistoriallinen piirto. Yhteiskunnallinen hahmottamiseni juontaa vasemmistolaisesta kodista. Joskus kymmenen

131 Kalela, 67–69, 232–234. Vrt. esimerkiksi brittien kommunistipuolueen tutkijoiden kantaan: “Empathy is not sympathy. A scholarly approach does not entail removing political and moral judgement from the writing of history. There is no reason why a critical stance towards the CPGB’s politics and its subordination to murderous despotism which broke nations, labour movements and human beings should not inform our overall approach, even if it does not necessitate its imprint on every page.” McIlroy, John – Campbell, Alan: *Histories of the British Communist Party: A User’s Guide*. Labour History Review, Vol. 68, No 1, April 2003, 35.

132 Kokonaistarkastelu Skp:stä ja väkivallasta, ks. Krekola, Joni: ”Kauhea joskin on puhdistustyömme...” Skp ja väkivalta. Teoksessa Aatsinki, Ulla – Valenius, Johanna (toim.): *Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan*. Thpts 2004, 130–163.

133 Tällainen kanta yhdistää esipuheen mukaan esimerkiksi Kommunismin mustan kirjan kirjoittajia. Kun *Le livre noir du communisme* ilmestyi Ranskassa vuonna 1997, sen tasokkaimman artikkelin kirjoittaja irtisanoutui esipuheen tulkinnoista. Heikki Eskelinen on kirjoittanut suomennokseen oman johdannon, joka kunnioittaa alkukielisen esipuheen henkeä. Courtois, 7–51. Paastela, Jukka: *Kommunismin musta kirja: historioitsijakiista à la française*. Historiallinen Aikauskirja 4/1998, 324–333. Vastaanotosta ja keskustelusta Suomessa ks. Krekola, Joni: *Kirja kommunismin rikoksista ja sen vastaanotto Suomessa*. Historiallisia arvosteluja 10/2001: <http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/arviot/musta.html>.

ikävuoden korvilla maailmani jakautui hyvään Neuvostoliittoon ja pahojen imperialistien leiriin. Kaaderiurani kuitenkin katkesi pioneerivuosiin. Lukioaikaan osuneet glasnostin mullistukset itänaapurissa jotenkin etäännytin. Itä-Eurooppa ja Baltia kuuluivat neuvostoperheeseen, jossa ei pitänyt olla ongelmia. Olin punasilmäinen untuvikko aloittaessani poliittisen historian opinnot vuonna 1987. Tieto on sittemmin lisännyt tuskaa ja ideologinen nahanluonti pakottanut paikantamaan omien oletusten alkuperää. Väitöskirja lienee päättymättömän itsekritiikin välitilinpäätös.

Lenin-koulun kävijöitä pyrittiin sekä Suomessa että Neuvostoliitossa tarkkailemaan, ja heidän edesottamuksensa raportoitiin kirjallisesti. Heistä tallentui tietoa, jota saatettiin myöhemmin käyttää heitä vastaan. Historiantutkimuksen lähteenä käytetään näitä samoja aineistoja, mikä koettelee tutkijan etiikkaa. Olen yleensä maininnut poliisin tiedottajiksi ryhtyneiden oikeat nimet, mikäli ne ovat selvillä. Tiedot ovat harvoin uusia, sillä ilmiantajat paljastuivat Skp:n johdolle, kun se pääsi käsiksi Ek-Valpon papereihin keväästä 1945 lähtien. Lukeva yleisö pääsi 1950-luvun loppupuolella herkuttelemaan kommunistien edesottamuksilla neuvosto- ja Skp-kriittisen paljastuskirjallisuuden aallossa.¹³⁴ Uudemmassa kommunismintutkimuksessa raja taitaa kulkea sotavuosissa: Rentola on selvittänyt keskeisen sodanjälkeisen Skp-tiedottajan henkilöllisyyden mutta jättänyt mainitsematta 1950-luvun vähäpätöisemmät tekijät.¹³⁵ Maanalaisen kommunismin tutkimuksessa henkilökohtainen luottamus ja sen menettäminen ovat keskeisimpiä teemoja.¹³⁶ Käsitökseni mukaan sotaa edeltävän ajan ”paljastuksilla” ei enää vahingoiteta tutkimuksen päähenkilöitä saatikka heidän omaisiaan.

Lenin-koulun opiskelijat ja opettajat esiintyvät tässä tutkimuksessa sillä nimellä, jota he kussakin elämänvaiheessa käyttivät. Suomalaisen sala- ja tiedottajanimet on erotettu ristimänimistä *kursiivilla*.¹³⁷ Oikea henkilöllisyys selviää tutkimuksen lopusta salanimiluettelosta (Liite 4). Käytännöllä ei ole tarkoitus hämätä lukijoita vaan pikemminkin keventää tekstiä. Menettely tuntuu myös aiheen mukaiselta: suomalaisopiskelijoille opetettiin Moskovassa kollektiivisuutta, jossa etujoukon jäseniltä edellytettiin sopeutumista suuremman päämäärän toteuttamiseen. Maanalaisessa puoluetöyössä ei ollut keskeistä se kuka teki, vaan se, mitä tehtiin ja mikä oli lopputulos. Salanimien käyttö tekstissä kiinnittää huomion Lenin-koulun käytäntöihin ”identiteettitarjouksena”, jolla opiskelijoiden minäkuva pyrittiin muovaamaan. ”Stalinismi ei ollut ainoastaan valvonnan ja rangaistusten pakkojärjestelmä vaan yhtä lailla identiteetin voimanlähde (*Identitätsgenerator*)”¹³⁸

134 Neuvostokoulutettuja käsittelevät ainakin Tuominen 1957; Rantanen; Sinervo sekä myöhemmistä Front, Hjalmar: Kremlin kiertolaisia. Muistelmia monivaiheisen elämänvarrelta. Alea-kirja, Forssa 1970.

135 Rentola 1997, 418–419, 432–444. Skp:n kaaderijaoston papereita annettiin 1990-luvun alussa graduntekijän käyttöön sillä ehdolla, että henkilökohtaisia tietoja ei julkisuudessa mainita. Peltola antaa koodinimet tiedottajille, jotka eivät olleet yleisesti tunnettuja. Peltola, Jarmo: ”Ilmiantajat ja puoleen vastaiset”. SKP ja puoluekuri vuosina 1944–1948. Suomen historian pro gradu -tutkimus, Tampereen yliopisto 1992, 14.

136 Ks. Aatsinki ja Krekola 2003.

137 Leninin ja Stalinin kaltaisissa vakiintuneissa puoluenimissä ei ole käytetty kursivointia. Ei liioin lainauksissa ja viitteissä, mikäli niissä mainitut nimet kuuluvat alkuuperäisiin asiakirjoihin.

138 Studer – Unfried 2001, 9–15, lainaus 10.

II PUOLUEKOULUTUKSEN HISTORIAA

BOLŠEVIKKIEN PUOLUEKOULUTUS

Vladimir Iljitš Lenin (1870–1924) oli yksi eniten viime vuosisadan historiaan vaikuttaneista henkilöistä. Hän johti Venäjän sosiaalidemokraattisesta puolueesta irronnutta vallankumouksellisten bolševikkien siipeä, joka toteutti lokakuun vallankumouksen ja loi Neuvosto-Venäjälle yhden puolueen valtaan perustuneen järjestelmän. Ideologisesti Lenin katsoi itsensä Marxin ja Engelsin työn soveltajaksi imperialismiin aikakaudelle. Marxismi-leninismiin erityispiirteinä on pidetty Leninin esikuvistaan poikkeavaa teoriaa puoluerakenteesta (etujoukko, demokraattinen sentralismi), imperialismista kasautuvan kapitalismin korkeimpana vaiheena sekä luokkaluonteisesta valtiosta, joka tuli tuhota proletariaatin diktatuurilla. Lenin erottautui marxismista nihilistisellä suhtautumisellaan demokratiaan ja muilla venäläisillä painotuksillaan.¹ Seuraavassa käsitellään Leninin puoluetoriaa ja siihen kuulunutta ammattivallankumouksellisten kouluttamista.

AMMATTI: VALLANKUMOUKSELLINEN

Nikolai Tšernyševski julkaisi vuonna 1863 romaanin *Mitä on tehtävä?*, josta tuli Venäjän vallankumouksellisten radikaalien raamattu. Teoksessa vierailee optimistinen sankarihahmo Rahmetov, joka pystyi alistamaan henkilökohtaiset tarpeensa ylevämmille päämäärille ja elämään kurinalaista elämää kansan palveluksessa. Uuden vallankumouksellisen piirteet kovettuivat Sergei Netšajevin ja Mihail Bakuninin *Vallankumouksellisen katekismuksessa*, jossa kaikki teot punnittiin niiden vallankumoukselle tuottaman hyödyn mukaan: ”Hänellä [vallankumouksellisella, JK] ei ole omia etuja, yksityisasiota, tunteita, kiintymyksen siteitä, omaisuutta, hänellä ei ole edes nimeä. Hän on täysin uppoutunut yhteen ainoaan pyrkimykseen, joka syrjäyttää kaiken muun, hänellä on vain yksi ajatus, yksi intohimo – vallankumous.”²

Lenin oli ahmien tšernyševskinsä lukenut, mutta hänen ajattelunsa esikuvaksi voidaan nostaa Netšajevin oppilas, publisisti ja kirjallisuuskriitikko Pjotr Tkatsšov. Hänen mukaansa vallankumous ei koskaan käynnistyisi, jos edellytyksenä olisi kansanjoukkojen herääminen tsaarin vastaiseen taisteluun. Pieni ja kurinalainen

---

1 Mežujev, Vadim: Marxismi ja bolševismi. Teoksessa Oittinen, Vesa (toim.): Marx ja Venäjä. Aleksanteri Papers 1/2006. Helsinki 2006, 86–91.

2 Courtois 2000, 810; Vihavainen 1998b, 181–182; Stites, 26–27, 41–42. Stites kutsuu Netšajevia terroristiksi ja epäonnistuneeksi intellektuelliksi, joka julisti tuhoa ja vallankumouksen teorian hyödyttömyyttä.

etujoukko kykenisi paremmin massojen mobilisoimiseen. Se pakottaisi ne omaksumaan uudenlaisen, kommunistisen elämäntavan.³

Venäjän sosiaalidemokraattinen puolue oli pitänyt ensimmäisen edustajakouksensa vuonna 1898, minkä jälkeen sen keskuskomitea oli vangittu: perustettu puolue oli hajaannuksen tilassa. Lenin ryhtyi luomaan uutta organisaatiota: kirjassaan *Mitä on tehtävä?* (1902) hän kehitteli taktiikkaa Venäjän sosiaalidemokratian päivänpoliittisiin tarpeisiin. Myöhemmin näistä kirjoituksista hahmottui leniniläisen puoluetorian ydin. Lokakuun vallankumouksesta alkaen Leninin ideoita sovitettiin kaikkien maiden sosialistisiin puolueisiin.⁴

Lenin pyrki murskaamaan niin sanotun vaistonvaraisuusteorian, jonka mukaan työläisten vallankumouksellisen luokkatietoisuuden kehittyminen oli itseohjautuva prosessi. Työläisten vaatimuksilla oli taipumus rajoittua epäpoliittisiin kysymyksiin ja materiaalisten olosuhteiden näennäisiin parannuksiin. Sosiaalidemokraattisen puolueen tehtävä oli johtaa työläisten tietoistumista ja kanavoida niiden joukkovoimaa vallankumoukselliseksi liikkeeksi. Työväenluokan kouluttaminen tietoiseksi lankesi ensi vaiheessa keskiluokkaisille intellektuelleille, joilla oli hallussaan tieteellistä tietoa. Oikean teorian omaksuminen johtaisi oikeisiin organisaatiomuotoihin puolueessa. Keskittämisen ja puoluekurin avulla tehdastyön järjestykseen sopeutuneet proletaarit saataisiin puoluejohdolle kuuliaisiksi.⁵

Mitä laajemmaksi ja syvemmäksi työläisjoukkojen tietoistuminen etenisi, sitä enemmän niiden riveistä kumpuasi ammattivallankumoukselliseksi koulittavia lahjakkuuksia. Työläisistä tuli koota ammattiagitaattorien, -organisaattorien ja -propagandistien joukko taistelemaan täysipäiväisesti valtiollista poliisia vastaan. Lenin otti mallia Saksan vahvoilta sosiaalidemokraateilta. Puolueytöntekijöitä rohkaistiin siellä kokemuksen karttuessa laajentamaan työkenttäänsä paikallisesta tehtaasta koko ammattikuntaan ja yhdeltä paikkakunnalta maanlaajuiseen toimintaan. Venäjällä ammattivallankumouksellisen toiminnan puitteet olisi luotava järjestelmällisellä työllä maanalaisuuden oloissa.⁶

Molemmat *Mitä on tehtävä?* -teokset kiteyttivät aikanaan vallankumouksellisen liikkeen utopistiset haaveet. Vaikka Leninin versiota voi paikoin lukea piinkovan realistin ohjelmallisena julistuksena, siinä on paljon tulevaisuuteen suuntaavaa, sytyttävää optimismia. Leninille vallankumous oli projekti, jonka toteuttamiseen vaadittiin sekä vallankumouksellisen luokan joukkovoimaa että etujoukon ideologia työkaluja ja johtajankykyä. Etujoukkoon valitut saivat lähetystehtävän, jonka päämääränä oli maailmanhistoriallisten liikevoimien jouduttaminen.⁷ Marxilaisen teorian mukaan takapajuisella Venäjällä pyrittiin hyppäämään porvarillisen vallankumousvaiheen yli, suoraan maatalousyhteiskunnasta sosialismiin.⁸

3 Vihavainen 1998b, 182–183; Paastela 2000, 421–423.

4 Service, Robert: Lenin: A Political Life. Vol 1. The Strengths of Contradiction. Indiana University Press, Bloomington 1985, 88.

5 Service 1985, 88–89.

6 Lenin V.I.: Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä. Kustannusliike Edistys, Moskova 1975, 223.

7 Paastela 2000, 423–424.

8 Mežujev, 83–86.

Venäjän sosiaalidemokraattinen puolue hajosi kahtia toisessa edustajakokouksessaan vuonna 1903. Bolševikeiksi kutsuttu enemmistö ryhmittyi johtajansa Leninin ympärille. Vuoden 1905 vallankumouksen jälkeisessä taantumusvaiheessa järjestys palautettiin Venäjälle. Bolševikit jatkoivat muiden laittomien poliittisten ryhmien lailla toimintaansa maanalaisuudessa tai maanpaossa. Saksan, Ranskan ja Belgian sosiaalidemokraattiset puolueet perustivat ensimmäiset puoluekoulut vuodesta 1905 alkaen, mikä kertoo sekä puolueiden järjestäytyneisyydestä että vapaammista toimintamahdollisuuksista. Bolševikkien myöhemmin käynnistynyt puoluekoulutus oli monin tavoin kiinnittynyt Venäjän erityisolosuhteisiin.⁹

Puolueeksi järjestäytyessään venäläinen sosiaalidemokratia omi 1800-luvun lopun radikaaleilta maanalaisten opintopiirien (*kružki*) mallin. Niissä intellektuellio-piskelijat ja kouluttamattomat työläiset olivat jo sukupolvien ajan vehkeilleet tsaarinvaltaa vastaan ja opetelleet sekä agitaatiota että maanalaisuuden käytäntöjä. Opintopiirit kasvattivat ensimmäiset työläisintellektuellit, joiden heikkoutta työläismassojen kouluttajana Lenin oli suominut. Lisäksi sosiaalidemokraatit organisoivat omia solujaan laillisesti ylläpidettyihin ”kansan yliopistoihin”, jotka toimivat vuoden 1905 vallankumouksen ja maailmansodan syttymisen välillä.¹⁰

Bolševikit olivat kärsineet vuoden 1905 jälkeen älymystökadosta, jota ”puolueyliopiston” piti paikata. Puoluekoulutus käynnistettiin vuonna 1909, ja sen päämääränä oli epäluotettavien intellektuellien korvaaminen marxilaiseen teoriaan ja puolueen organisatorisiin tehtäviin perehtyneillä työläisillä.¹¹ Etujoukon koulutuksen rakenteellinen ongelma näkyi sittemmin Lenin-koulussakin: miten yhdistää teoreettinen kirjaviisuus pragmaattiseen organisointi- ja johtamiskykyyn, joita molempia vallankumouksen toteuttaminen edellytti?¹²

Bolševikkien puoluekoulutuksen alkuvaiheet kietoutuivat Venäjän vallankumouksellisten sisäisten valtataisteluiden ympärille. Aleksander Bogdanovin johtamien vasemmistobolševikkien innovatiivisuus oli puoluekoulujen perustamisen käytinvoima. He organisoivat puoluekoulut Caprille ja Bolognaan, minkä jälkeen Lenin toteutti vastaiskunsu Pariisiin liepeillä Longjumeaussa. Huolimatta lyhyestä kestostaan ja opiskelijamäärän rajoittumisesta muutamaan tusinaan koulut olivat merkittäviä. Puoluekoulutus sai korostuneen aseman bolševikkitraditiassa, koska fraktiot kilpailivat kannatuksesta ja puolueen poliittinen keskustelu pyöri koulutuksen ympärillä. Lyhyeksi jääneen koulutusperiodin (1909–1912) jälkeen Leninin johtama keskustalaisuus peittosi kilpailevan vasemmistofraktion.¹³

Molempien fraktioiden koulut pyrkivät ulospäin näyttämään ”yleispuolueellisilta”, ja samat johtavat bolševikit saattoivat luennoida niistä jokaisessa. Oppisällöt eivät merkittävästi poikenneet toisistaan: bolševikkien varhaisissa puoluekouluissa keskityttiin puoluteoriaan, päivänpolitiikkaan ja vallankumouksellisten

9 David-Fox, 27.

10 Sama, 26, 39–40. ”Kansan yliopistojen” tarkoitus oli levittää tietettä ja valistusta massojen keskuuteen säädystä ja sukupuolesta riippumatta.

11 Idean puki vuonna 1908 sanoiksi itseoppinut työläisorganisaattori Uralilta, toveri *Mihail* (N. E. Vilonov). David-Fox, 27–28.

12 David-Fox, 36. Barry McLoughlin on kiteyttänyt ongelman Lenin-koulun irlantilaisia käsittelevän artikkelinsa otsikkoon: Proletarian Academics Or Party Functionaries? McLoughlin 1997, 74–76.

13 David-Fox, 27–30.

käytäntöjen harjoitteluun. Caprin koulusta erotettiin viisi toisinajattelevaa opiskelijaa, jotka siirtyivät jatkamaan Pariisiin Leninin johdolla.¹⁴ Mestari itse luennoi Longjumeaun koulussa poliittisesta taloustieteestä sekä lempiaiheestaan Venäjän imperiumin agraarikysymyksestä.¹⁵

Koulutukseen osallistumisen ehtona oli paluu Venäjälle maanlaiseen puolue-työhön kurssin päätyttyä. Laiton toiminta saattoi onnistua muutaman kuukauden ajan ilman pidätystä, mitä parhaassa tapauksessa seurasi siirto puolue-työhön uudelle paikkakunnalle. Lähemmäs Pietaria tahtoi myös Lenin, koska Pravda alkoi ilmestyä ja bolševikkien toiminnan painopiste päätettiin siirtää jälleen Venäjälle. Pariisin puoluekoulu lakkautettiin vuonna 1912 Leninin siirryttyä Krakovaan, maanpaossa toimineiden bolševikkien keskuksen.¹⁶

Leninin luotsaaman bolševismin erityispiirteeksi havaittiin jo varhain ulossulkeva veljeskuntaisuus, joka edellytti jäseniltään täysipainoista omistautumista ja luostarimaisten sääntöjen noudattamista: ”Askeettisin sydämin itseään ja muita kohtaan, fanaattisesti vihaten vastustajiaan ja toisinajattelijoita, lahkolaisella suvaitsemattomuudella ja rajattomalla despotialla, jota tietoisuus omasta virheettömyydestä ruokkii, työskentelee tämä munkkiveljeskunta maallisten, aivan liian ’inhimillisten’ leipähuolien tyydyttämiseksi.”¹⁷ Bolševikkien puoluekouluissa, maanpaossa pienessä uskonveljien yhteisössä, luostarimaiset piirteet korostuivat.

Keskeisintä bolševikkien varhaisissa puoluekouluissa oli lojaalien kaaderien tuottaminen ja luokkarajojen ylittäminen, joko älymystön piiristä ammattivalankumoukselliseksi tai proletaarista intelligentiksi. Puoluekoulutus loi perustan uudelle sosiaaliryhmälle, mallikelpoisten bolševikkijohtajien kerrostumalle. Oppisisältöjen painotukset paaluttivat puolue-teorian paikan: sen hallinta tai opetteluun vaatimus oli jatkossa puolue-eliitin jäsenyyden ehto. Kaaderikysymys oli tulevan sosiaalisen muutoksen viisastenkivi.¹⁸

Miten bolševikkien koulut erosivat sosiaalidemokraattien valtavirran puoluekoulutuksesta? Työväen järjestäytymisen kanavoituminen ammatti- tai puolueorganisaatioihin vaihteli maittain. Valtiollisten reformien eteneminen aikaansai puolueorganisoitumista, joka loi tarpeen toimitsijoiden kouluttamiseen. Laillisissa työväenpuolueissa koulutus tähtäsi yhtäältä organisaatioissa toimimisen opetteluun, mahdollisesti jopa parlamentaariseen toimintaan, ja toisaalta luokkapohjaisen marxilaisen teorian välittämiseen. Marxilaisuudelle yhteisiä oppiaineita olivat poliittinen taloustiede ja sosialismin historia, joiden ohella esimerkiksi Wienin sosiaalidemokraatit opiskelivat puoluekoulussaan (*Arbeiterschule*) yhteiskuntaan integroivia aineita, kuten yleistä valtio-oppia ja lakia.¹⁹ Maanalaisuus ja -pakolaisuus, lahkolaisuus ja konspiratiivisten käytäntöjen opettelu erottivat bolševikkikoulut muista sosiaalidemokraattien puoluekouluista.

14 Sama, 30–31, 34. Pariisin koulun tunnetuin kasvatti lienee Sergo Ordžonikidze.

15 Service, Robert: Lenin. A Political Life. Vol 2. Worlds in Collision. MacMillan, Basingstoke 1991, 8. Opettajina olivat myös Zinovjev, Kamenev ja Lunatšarski.

16 David-Fox, 31–32; Service 1991, 35–36.

17 Semen Frank vuonna 1909 Klaus-Georg Riegelin mukaan. Riegel 2002, 121–122.

18 David-Fox, 36–37.

19 Weidenholzer, Josef: Auf dem Weg zum ”Neuen Menschen”. Europaverlag, Wein, München, Zürich 1981, 53–55.

Kautskylainen II internationaalin marxilaisuus vannoi odottavan vallankumouksen nimeen. Työväenpuolueiden tuli keskittyä vallan valtaamiseen parlamentarismin puitteissa. Vallankumoukseen edettäisiin vasta eduskuntaenemmistön turvin. Parlamentaarinen demokratia oli yhteiskunnallisen vallankumouksen ehto. Teollisessa kehityksessään pisimmälle ehtineet maat pääsisivät ensimmäisinä siirtymään sosialismiin. Suomi ei niihin kuulunut, minkä lisäksi kehitystä jarrutti valtioyhteys Venäjään.²⁰

Bolševikkien oppi ja opetus tähtäsivät historian vääjäämättömien liikevoimien jouduttamiseen ja tsarin taantumuksellisen järjestelmän kumoamiseen Venäjällä. Lenin tervehti ensimmäistä maailmansotaa imperialistisen kapitalismin yleisenä kriisinä. Sota ajoi tsarin taantumuksellisen järjestelmän syvään ahdinkoon, jota Venäjän vallankumouksellisten tuli edelläkävijöinä hyödyntää. Karl Kautskylle maailmansota merkitsi sosialismin edellytysten parantumista, mikäli demokraattinen järjestelmä kestäisi tulikokeen. Taloudellinen kriisi sen sijaan loitontaisi päämäärää, sillä se romutti työväestön mahdollisuuksia toimeentuloon.²¹

Maailmansota hajotti II sosialistisen internationaalin, jonka jäsenpuolueet valitsivat imperialistisen sodan luokkasolidarisuuden sijaan. Lenin bolševikkeineen irrottautui internationaalin ”opportunistisesta” petoksesta, mutta vasta lokakuun bolševikkikumous Venäjällä osoitti, että maailmansodan kriisistä oli mahdollista loikata suoraan vallankumoukseen ja proletariaatin valtaan. Lenin katsoi työväenluokan kansainväliset organisaatiot niin ryvettyneiksi, että niiden haastajaksi perustettiin vuonna 1919 kommunistinen internationaali Komintern. Kansainvälinen työväenliike jakautui peruuttamattomasti vallankumoukselliseen kommunismiin ja reformistiseen sosiaalidemokratiaan.

PUOLUEKOULUTUS NEUVOSTO-VENÄJÄLLÄ

Lenin oli tsarismien vastaisessa taistelussa keskittynyt poliittiseen aktivismiin piittaamatta tavallisen kansan valistamisesta. Kun bolševikit nousivat valtaan, koko Venäjän koulutuskysymys oli hahmotettava uudelleen. Lukutaidottomuus oli valtava haaste tiellä sosialismiin, kuten myös ”kommunistisen omahyväisyyden” kitkeminen. Lenin ei pitänyt porvarillista kulttuuria työväenkulttuuria alempiarvoisena. Neuvostovaltion tehtävä oli kohentaa massojen koulutustasoa, ja kommunistien oli kyettävä oman kulttuurisen tasonsa kohottamiseen, vaikka sitten porvaristolta oppimalla.²²

Bolševikeilla ei ollut selkeitä suunnitelmia koulutuskysymysten ratkaisemiseksi lokakuun vallankumouksen jälkeisissä oloissa. Kaikki olivat yhtä mieltä koulutuk-

20 Kettunen, Pauli: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Historiallisia Tutkimuksia 138, SHS, Helsinki 1986, 80, 91.

21 Sama, 92.

22 Fitzpatrick 1979, 8–9. Stitesin mukaan Lenin oli enemmän huolissaan uudesta proletkultin ja futurismin kaltaisesta ryhmittymisestä kuin vanhasta porvarillisesta, jonka päälle, ei sen raunioille, uusi kulttuuri tuli rakentaa. Stites, 77–78.

sen ideologisesta luonteesta, mutta keskustelua valistuksen ja leniniläisen poliittisen taistelun välisestä painotuksesta käytiin hartaasti. Leninille sosialismin rakentaminen tarkoitti ennen kaikkea poliittisen vallan säilyttämistä, talouden tehostamista ja maan teknistä modernisointia.²³

Sotakommunismien sekavissa oloissa erilaiset tavalliselle kansalle tarkoitetut oppilaitokset kukoistivat, tosin useimmat vain paperilla. Jo neuvostojen varhaiset määräykset vuodelta 1918 avasivat korkeimman opetuksen kaikille yli 16-vuotiaille kansalaisille. Vuonna 1920 proletkultin ja kansan oppilaitokset lakkautettiin tai muutettiin suoraan puolueen kouluiksi.²⁴ Sitä mukaa, kun bolševikit vakiinnuttivat valtansa, koulutuksen monivaihteisuus vähentyi. Valtiollistuva puolue alkoi yhdistää vallankumouksellisen kulttuurin luomista koulutusinstituutioiden rakentamiseen, minkä tarkoituksena oli ajattelutapojen radikaali muuttaminen, mielen vallankumous. Bolševikit eivät muokkaustyössään kyenneet ennakoimaan, miten muutos ajattelutavoissa vaikuttaisi käsitykseen tästä vallankumouksesta.²⁵

Yliopistolaitos kykeni parhaiten vastustamaan bolševikkien valloituspyrkimyksiä. Käytännössä kaikki professorit suhtautuivat uusiin vallanpitäjiin vihamielisesti.²⁶ Pelätessään venäläisen tieteen ja sivilisaation tuhoutumista professorit yksinkertaisesti estivät kommunistien ja marxistien pääsyn oppilaitokseen. Akateemista linnoitusta pyrittiin aluksi horjuttamaan liittämällä korkeakoulujen yhteyteen opintoihin valmistavia, neuvostomyönteisiä työläistiedekuntia (*rabfak*). Koulutuskysymyksissä vallankumouksellinen ja kommunistinen rinnastettiin taantumukselliseen ja porvarilliseen jo ennen puoluekoulutuksen vakiinnuttamista järjestelmäksi, joka pyrki mullistamaan vanhan luokkayhteiskunnan vuodesta 1921 alkaen.²⁷ Koko 1920-luvulle ja erityisesti NEP-kaudelle oli tyypillistä jännite uuden rakentamisen ja vanhan sietämisen välillä. Samanaikaisesti kun yliopistot pyrittiin saamaan puolueen kontrolliin, luotiin oma puoluekoulutuksen järjestelmä tuottamaan neuvostomaalle lojaaleja spesialisteja, marxilaisia teoretikkoja sekä proletariaatin johtajia.

Vuoden 1921 aikana säädettiin kaikkiin korkeakouluihin pakollinen oppimäärä historiallista materialismia, vallankumoustietoutta ja neuvostomaan rakennetta. Sosiaalitieteet otettiin erityistarkkailuun, sillä ne käsitettiin marxilaisen teorian porvarilliseksi kilpailijaksi. Yliopistojen perinteinen autonomia lakkautettiin, ja seuraavana vuonna noin 200 johtavaa professoria puhdistettiin ”neuvostovastaisena intelligentsiana”. Vaikka bolševikit saivat hallinnolliseen kontrolliinsa porvarillisen korkeakoulujärjestelmän, professorien asiantuntemukseen perustuvaa vaiku-

23 Opetusasioiden komissaarina toimineen Lunatšarskin mukaan ideologia oli arvokas vain, jos sen avulla kyettiin muuttamaan ihmisiä ja heidän ympäristöään. Tieteellisessä marxismissa oli tätä potentiaalia, jolla proletariaatti ”kohoaisi omaksi jumalakseen”, pelastaisi itsensä ja loisi uuden paremman maailman. Krupskajalle koulutus oli poliittisen propagandan välittäjä mutta yhtä lailla tulevan luokattoman yhteiskunnan saavuttamisen edellytys. Holmes, Larry E.: *Kremlin and the Schoolhouse. Reforming Education in Soviet Russia, 1917–1931*. Indiana University Press, Bloomington 1991, 4–7.

24 David-Fox, 41–43, 86. Proletkultin yliopistot olivat osa Bogdanovin johtamaa puhdasoppista työläisten joukkoliikettä, joka pyrki säilyttämään riippumattomuutensa puolueesta.

25 Sama, 22–23, 38–39.

26 Fitzpatrick 1979, 64.

27 David-Fox, 45–46.

tusvaltaa ei voinut lakkauttaa kädenkäänteessä. Bolševikkien voitto yliopistolaitoksesta jäi 1920-luvulla puolinaiseksi.²⁸

Puoluekoulutuksen uusi systeemi yhdisti puolueen agitprop-verkoston marxilaiseen koulutusperinteeseen. Valtion resurssien hyödyntäminen takasi kommunistikoulutuksen kattavuuden alkeisopetuksesta aina marxilaisen tieteenharjoittamisen tasolle saakka. Verkosto systematisoitiin kolmiportaiseksi neuvostopuoluekoulujen I kongressissa loppuvuonna 1921. Alimman tason puoluekoulu, jossa pyrittiin kohentamaan työläisten poliittista lukutaitoa, kesti kolmesta neljään kuukautta. Keskitaso koulutti työntekijöitä neuvostoihin, puolueeseen ja nuorisoliittoon (*Komsomol*) 11 kuukaudessa. Korkein puoluekoulutus annettiin kommunistisissa yliopistoissa, joista valmistuttiin kolmessa vuodessa.²⁹

Ensimmäinen korkeimman asteen kommunistinen, Jakov Sverdlovin mukaan nimetty yliopisto perustettiin maaliskuussa 1919. Bolševikkien IX puoluekonferenssi muutti puolueen agitaattorikurssit Moskovassa ”puolueen korkeakouluksi”. Seuraavana syksynä yhä puna-armeijan tarpeita palvelevat kurssit pidennettiin kuusikuukautisiksi. Agitaation oheen otettiin vanhoista maanalaisista puoluekouluista periytyvää teoreettista oppisisältöä. Nuoren bolševikin oikea paikka oli sisällissodan vielä jatkuessa puna-armeijan riveissä.³⁰ Lukuvuonna 1922–1923 korkeinta kommunistista koulutusta sai 7051 opiskelijaa yhdeksässä yliopistossa. Ei-venäläisille vähemmistökansallisuuksille, poliittisille emigranteille ja muille ulkomaalaisille räätälöitiin aluksi kaksi oppilaitosta, joissa annettiin opetusta äidinkielellä: maaliskuussa 1921 Idän työtätekevien yliopisto (KUTV) ja marraskuussa Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto (KUNMZ), molemmat Moskovaan. Jälkimmäiselle perustettiin seuraavana vuonna alaosasto Pietariin, myöhempään Leningradiin, jossa opiskelivat suomalaiset ja virolaiset (LVKY).³¹

Puoluekoulutuksen uudet instituutiot kiinnitettiin akateemisuuteen kutsumalla korkeimpia oppilaitoksia yliopistoiksi, joilla oli tsaarin Venäjällä tarkoitettu kunnianarvoisimpia humanistis-luonnontieteellisiä yliopistoja. Muista yliopistotasoisista korkeakouluista käytettiin yleislyhennettä VUZ.³² Sverdlovin jälkeen perustetuista oppilaitoksista käytettiin yleissanaksi vakiintunutta lyhennettä *komvuz*, kommunistiset yliopistot, jollaisiksi luettiin myös vähemmistökansallisuuksien yliopistot. Myös Punaisten professorien instituutin³³ nimi ammensi voimaansa aka-

28 David-Fox, 48–58; Stites, 75.

29 Leonova, 13, 31–32. Piiritason puoluekomiteoiden tuleville johtajille oli oma koulutuksensa, jota hallinnoi Vkp(b):n keskuskomitean agitprop-osastolla Klaudiva Kirsanova, Lenin-koulun tuleva rehtori. David-Fox, 61.

30 Leninin luotettu työtoveri Sverdlov oli organisoanut bolševikkien ensimmäiset sotilaskurssit Pietariin ja Moskovaan. Hän kuoli espanjantautiin vuonna 1919, vain 34-vuotiaana. Kirsanova kuului Sverdlovin yliopiston henkilökuntaan. David-Fox, 86–89; Leonova, 131.

31 Kommunističeskij universitet trudjaščihsja Vostoka, KUTV; Kommunističeskij universitet natsionalnyh menšinstv Zapada, KUNMZ ja sen Leningradin osasto (Leningradskij otdel), LOKUNMZ. Leonova, 41. Tässä tutkimuksessa käytetään suomalaista lyhennettä LVKY, jonka Moskovan ja Leningradin osastot erotetaan tarvittaessa.

32 Fitzpatrick 1979, 3. Vyššie ušebnye zavedenija, jonka David-Fox on kääntänyt: higher educational institutions.

33 Institut krasnoi professury (IKP, 1921–1938) perustettiin kouluttamaan marxilaisen sosiaalitieteen tutkijoita ja opettajia, ”punaisia spesialisteja”. Se oli bolševikkien korkein puoluekoulu. David-Fox,

teemisestä perinteestä. Puolueen oppilaitoksilla oli poliittista valtaa, mutta akateemisesti ne jäivät siinä määrin perinteisiä yliopistoja alempiarvoisiksi, että kaikki tutkijat eivät ole suhtautuneet kommunistisiin yliopistoihin vakavasti. Puolueen instituutioiden ja vanhan yliopistolaitoksen suhde oli vihamielinen, mutta siinä on havaittu myös symbioottisia piirteitä.³⁴

Bolševikit vakiinnuttivat valtansa sisällissodassa, mutta vallankumous ei levinnyt toivotusti Eurooppaan. Syntynyt Neuvostoliitto ei enää tarvinnut leniniläisyyppisiä ammattivallankumouksellisia omaan maahansa vaan pikemminkin rivi-kaadereita laajentuvaa puoluebyrokraatiaansa pyörittämään. Venäläisiä puolueytöntekijöitä valmistui kommunistisista yliopistoista ja vähemmistökansallisuuksien edustajia omista yliopistoistaan. Ulkomaisten ammattivallankumouksellisten koulustehtävä annettiin Kominternille, jonka tekemiset olivat tiukasti bolševikki-puolueen kontrollissa. Kominternin toimeenpanevan komitean (IKKI) järjestämät puoluekurssit (vuodesta 1926 lähtien Lenin-kurssit) integroitiin osaksi bolševikkien puoluekoulutussysteemiä. Bolševikit tarjosivat oman mallinsa muiden kommunistipuolueiden ohjenuoraksi jo silloin, kun oma puoluekoulutussysteemi oli hädin tuskin saatu käynnistettyä. Sen toimivuudesta omien keskuudessaan ei ollut vielä takeita.³⁵

Oliko bolševikkien tavoittelema ”mielen vallankumous” tai ”uusi ihminen” mahdollinen? Neuvostovallan ensi vuosikymmenet olivat myös tietoisuuden muokkaamisen saralla aikaa, jolloin vanhoja jäänteitä oli pakko sietää. Ensimmäiset bolševikkien ideologian ja propagandan varassa varttuneet sukupolvet saavuttivat aikuisiän 1930-luvun puolivälin jälkeen, jolloin Stalin julisti sosialismin saavutetuksi. Aikuisten mielet olivat tätä ennen väistämättä porvarillisen järjestelmän saastuttamia. ”Mielen vallankumous” osoittautui erityisen haastavaksi päämääräksi, kun bolševikit ryhtyivät kouluttamaan ulkomaisten veljespuolueitten kommunisteja.

SUOMALAISTEN PUOLUEKOULUTUS

Ajatukset aseelliseen kapinaan pyrkivästä vallankumouksellisesta etujoukosta, jota johdettiin armeijan tavoin, olivat luettavissa suomeksi vuosina 1907–1908 ilmestyneestä M. Ljadovin *Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historiasta*. Yrjö Sirolan jälkikäteistulkinnan mukaan vain harvat suomalaiset olivat niistä kiinnostuneita.³⁶ Saksaan suuntautunut ja Kautskyyn vannova suomalainen sosiaalidemok-

---

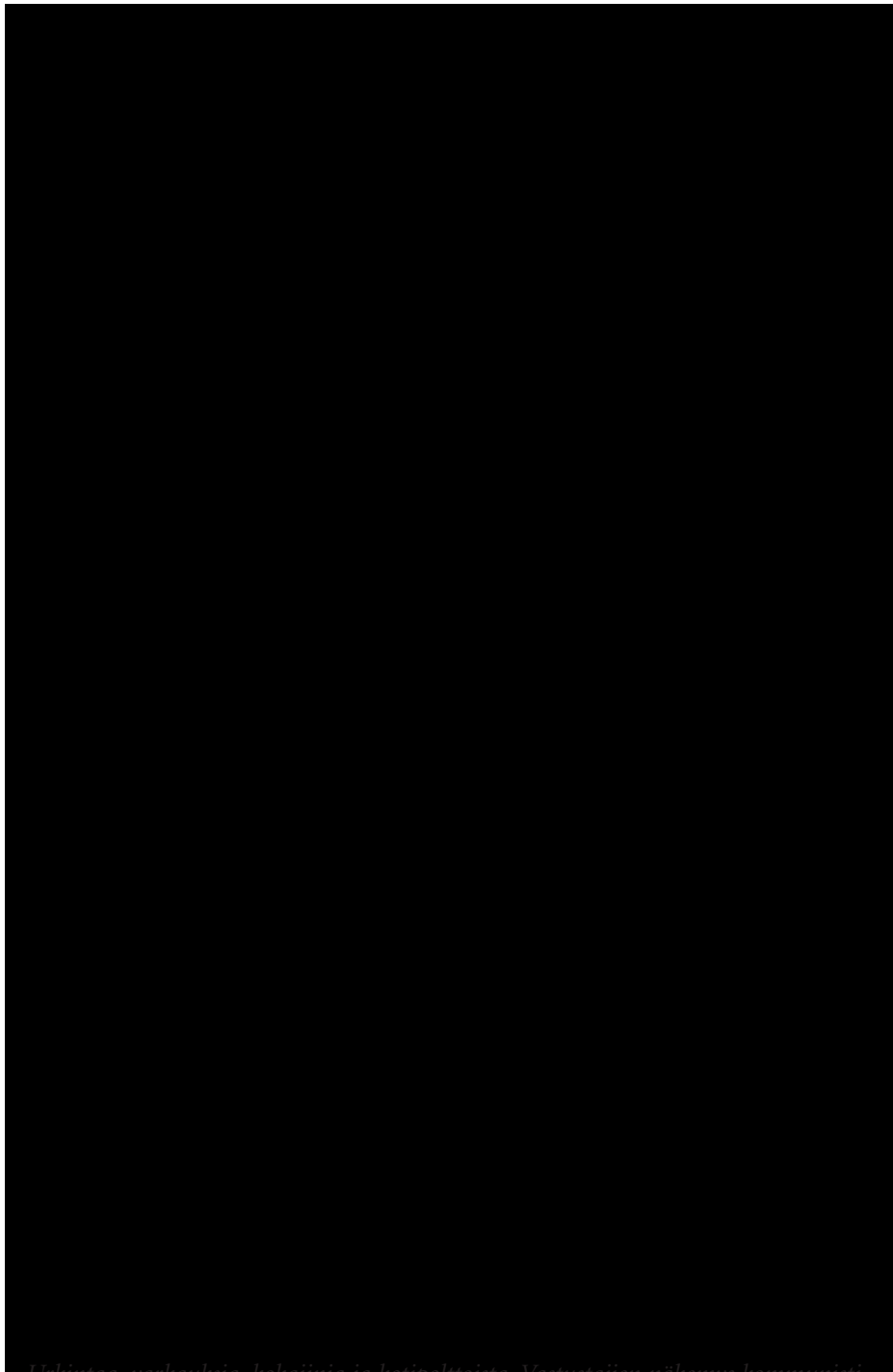
133–135; Behrendt, Lutz-Dieter: Die Institute der Roten Professur: Kaderschmieden der Sowjetischen Parteiintelligenz (1921–1938). Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 45 (1997), 597–621.

34 David-Fox, 17–19. Esimerkiksi Pekka Nevalainen halveksii akateemisuuden imitointia: ”Lukuisat jonkinlaista nimeä saavuttaneet punapakolaiset pääsivät itärajan takana leikkimään ’professoria’, opettamaan yliopistossa. [...] ’Yliopisto’ oli Moskovassa toimineen *Lännen Vähemmistö-kansallisuuksien Kommunistisen Yliopiston Pietarin osasto*, joka perustettiin syksyllä 1922. Sieltä valmistui poliittisia toimihenkilöitä.” Nevalainen, 242.

35 David-Fox, 81. Lenin-kurssien perustamista selvitetään tarkemmin seuraavassa pääluvussa.

36 Lenin ja Suomi I. Toimituskunta Numminen, Jaakko et al. Opetusministeriö, Helsinki 1987, 312. Sirola tapasi Leninin Kööpenhaminassa II internationaalien kokouksessa 1910 ja joutui tunnustamaan, ettei tuntenut juuri ilmestynyttä *Materialismia ja empiriokritisismiä*.

*Urkinää, varkauksia, kokainia ja kotipolitoisia. Vastustajien näkemys kommunisti-
sen koulutuksen vaikutuksesta. (International Anti-Bolshevik Review, March 1926.)*

ratia mielsi Venäjän takapajuiseksi. Etäisyyden ottaminen ja fraasien tasolle jäänyt solidaarisuus Venäjän vallankumouksellisiin selittyi myös kansallisten etujen vaalimisella.³⁷ Keskustelu Suomen sosiaalidemokratian Venäjä-yhteyksistä oli takape-roista, ja se noudatti vuoden 1918 jakolinjoja. Itsekriittisesti sosiaalidemokraatti-seen taastaansa suhtautuneet kommunistit korostivat riittämättömiä yhteyksiään bolševikkeihin. Maltilliset sosiaalidemokraatit sivuuttivat yhtä luontevasti mahdol-liset yhteytensä bolševikkeihin, sillä he painottivat jatkuvuutta vanhan työväenliik-keen traditioon.³⁸

Suomalaisessa työväenliikkeessä ryhdyttiin kouluttamaan toimihenkilöitä osin kansainvälisten mallien innoittamana mutta ennen kaikkea siksi, että liikkeen kehi-tys puolueeksi ja valtiolliseksi toimijaksi sitä edellytti. Kun tulkinat Suomen van-han työväenliikkeen historiasta olivat vuoden 1918 jälkeen työväenliikkeen hajaan-nuksen ja – etenkin tässä tutkimuksessa – bolševikkien historiapolitiikan muovaa-mia, niitä tarkastellaan aluksi Suomen yhtenäisen työväenliikkeen omista lähtö-kohdista käsin.

AGITAATIOSTA KUUSISEN PUOLUEOPISTOON

Valistuksellinen ulottuvuus kuului suomalaiseen työväenliikkeeseen sen varhais-vaiheista lähtien. Työväenkoulutuksen kehityksestä on tyypitelty yleisiä vaiheita, joiden avainsanoja ovat valistuksellisuus, vallankumouksellisen maailmankatso-muksen omaksuminen ja työväen vastakulttuurin kehkeytyminen.³⁹ Suomen en-simmäinen työväenopisto perustettiin Tampereelle vuonna 1899, mutta työväen aikuisopiskelu ei vielä radikaalisti erottautunut aikakauden kansanvalistuksesta maaseudun kansanopistoissa. Suomen työväenliikkeessä irtautuminen valistuksel-lisesta vaiheesta alkoi suurlakkovuoden 1905 vauhdittamista reformeista.

Aluksi sosiaalidemokraattinen puolue ryhtyi kouluttamaan puhujia muutaman viikon mittaisilla agitaattorikursseilla. Vuoden 1906 Lahden valtakunnallisen agi-taattorikurssin 178 osallistujasta 15,7 % on luokiteltu agitaattorien ammattiryh-mään, aikakautensa piirisihteereiksi. Poliitiikan päivänkysymykset ja puhetaidon harjoittaminen korostuivat: ihanneagitaattori lietsoi rahvasta vetämään vaaleissa punaisen viivan. Sosialistisen Aikakauslehden toimituksessa vaikuttanut puolueen nuori älymystö (Otto Wille Kuusinen, Yrjö Sirola, Sulo Vuolijoki) vastasi opetuk-sen teoreettisemmista sisällöistä.⁴⁰

Panostus agitaatioon kantoi hedelmää ensimmäisissä yksikamarisissa eduskun-tavaaleissa. Edustuksellisten vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen ja uusi suh-de valtioon edellyttivät aikaisempaa kehittyneempää poliittisen koulutuksen järjes-

37 Ehrnrooth, Jari: Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia Tutkimuksia 167, SHS, Helsinki 1992, 181–184; Heikkilä, Jouko: Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917. Historiallisia Tutkimuksia 168, SHS, Helsinki 1993, 354–355.

38 Kettunen 1986, 80, viite 40.

39 Kurt W. Rothschildin jaottelu Weidenholzerin mukaan, ks. Weidenholzer, 41.

40 Ehrnrooth, 191–192, 203, 207, 210; Salomaa 1966, 126–127.

telmää. Vuodesta 1907 alkaen ryhdyttiin järjestämään alueellisia luentokursseja, joilla kouluttiin kenttäväen kärkinimiä teorian ja poliittisten erityiskysymysten hallintaan.⁴¹

Sosiaalidemokraattien valtakunnallisen puolueopiston piti aloittaa toimintansa jo vuonna 1908, mutta hanke kilpistyi iltaluentokurssien pyörittämiseksi. Niiden luennoitsijoina kunnostautuivat eritoten ”marraskuun sosialistit”: Sirola puhui 20 tuntia kansainvälisistä sosialistikongresseista, Kuusinen 21 tuntia kapitalismin kehityksestä sekä sosiaalidemokraattien periaateohjelmasta ja Edvard Gylling 10 tuntia Suomen yhteiskuntataloudellisesta kehityksestä. Seitsemän muun luennoitsijan pidettäväksi jäi 21 tuntia lähinnä yleissivistävistä aiheista.⁴²

Puolueopiston toteuttaminen viivästy. Puuttui taloudellisia resursseja ja päteviä opettajavoimia. Gylling ja Kuusinen eivät suostuneet käynnistämään puolueopistoa puolivalmiina – siitäkään huolimatta, että veljespuolueet muissa maissa olivat edenneet koulutuspuolella pitemmälle. Jopa amerikansuomalaisilla siirtolaisilla oli oma Työväen Opistonsa. Kuusisen jarruttelu paljastui pian puhdasoppisen luokkataistelusuunnan vaalimiseksi. Kuusinen voitti kamppailun puolueen puhuntavallasta ja suostui sekä rehtoriksi että luennoitsijaksi puolueopistoon, joka toteutti Helsingissä kaksikuukautisen kurssin vuodenvaihteessa 1911–1912.⁴³

Opistokurssi ehdittiin järjestää vain kahdesti ennen maailmansodan syttymistä. Sen johtavat opettajat olivat Gylling ja Kuusinen, joka vastasi aatteellisista linjauksista. Ensimmäisellä kurssilla Kuusinen piti luentotunneista yli neljäsosan (55/215) ja toisella suhteellisesti vain hiukan pienemmän osuuden (noin 60/299). Kurssi oli kriittinen suhteessaan kapitalistiseen yhteiskuntaan. Toisaalta opetuksen yleissivistävä ja sosialistava anti avasi opiskelijoille sosiaalisen kohoamisen väylää. Kurssitus kasvatti rationaalisia toimijoita hahmottomassa olevaan kansalaisyhteiskuntaan ja kytki heidät modernisaatioprosessiin tavallista järjestötoimintaa kiinteämmin. Puolueopiston opillinen muokkaus ei pyrkinyt tekemään oppilaista vallankumouksellisia vaan pikemminkin maltillisia yhteiskuntakehityksen tarkkailijoita.⁴⁴

Kuusisen talousopin luennot perustuivat itävaltalaisen Rudolf Hilferdingin teoriaan kapitalismin kehityksestä imperialismien aikakaudella. Siitä tuli ortodoksimarxilaisten imperialismiteoria, sillä Kautsky ei koskaan kirjoittanut aiheesta. Teorian mukaan kapitalismin perustavia lakeja olivat pääomien keskittyminen ja proletariaatin laajentuminen sekä kapitalismin kehitysasteen ja vallankumouksen kypsyden samantahtisuus. Lenin hahmotteli samoihin aikoihin omaa imperialismiteoriaansa, joka teki samoista talouskehityksen perusoletuksista radikaalisti poik-

41 Ehrnrooth, 211–214.

42 Iltaluentokurssit Helsingin työväenyhdistyksen talolla 22.11.1908–13.2.1909. Julius Ailio maanpinnan muodostuminen (2 tuntia), Jorma Järvinen uskontokäsitteiden kehitys (3), A. B. Mäkelä kehitysoppi (3), Matti Turkia yhteiskunnallinen vallankumous (1), Hella Vuolijoki historiallinen materialismi (6), Sulo Vuolijoki maatalouspolitiikan periaatteet (2) ja Väinö Vuolijoki maatalouden teknillinen kehitys (2). Ehrnrooth, 216.

43 Viivästyminen johtui myös alueellisista jännitteistä Helsingin ja maaseutupaikkakuntien välillä sekä luokkapohjaisesta hankauksesta teollisuustyöväestön ja maaseudun vähäväkisten kesken. Ehrnrooth, 218–225.

44 Ehrnrooth on karrikooinut koulutuksen tavoitteeksi ”ahkeran, järkipäisen ja toimeliaan sihteeri-ideologin”. Ehrnrooth, 238 (lainaus), 240–241, 251–252, 268, 510.

keavia johtopäätöksiä. Lenin piti vallankumousta todennäköisimpänä imperialismin reuna-alueilla, Hilferding sen kehittyneimmissä keskuksissa.⁴⁵ Se, että myös Leninin arkkivihollinen Kautsky povasi vallankumousta Venäjälle, oli vain näennäisen ristiriitaista, sillä hän pelkäsi epäkypsän vallankumouksen seurauksia.⁴⁶ Kun kautskylaisuutta sovellettiin Kuusisen ja Gyllingin luennoilla Suomeen, sosialismi ei siintänyt ihan lähitulevaisuudessa.⁴⁷

TYÖVÄEN OPISTO – WORK PEOPLE’S COLLEGE

Minne katosi Yrjö Sirola, joka johti varhaista agitaattorikoulutusta ja luennoi vielä iltakurssivaiheessa ahkerasti Kuusisen aisaparina? Pahasti velkaantunut mies oli paennut vuonna 1910 Amerikkaan ja ryhtynyt amerikansuomalaisen Työväen Opiston opettajaksi. Houkuttelijoina olivat aikaisemmin opettajiksi siirtyneet August Rissanen ja Leo Laukki, molemmat tuttuja Helsingin akateemisista sosialisti-piireistä.⁴⁸

Rakenteellisesti suomalaisemigranttien poliittinen koulutus Työväen Opistossa on vertailukelpoista esimerkiksi Lännen *vähemmistökansallisuuksien* yliopistoon Leningradissa. On myös merkillepantavaa, että vuoteen 1918 asti suomalaista radikalismia sikisi Suomen lisäksi valtameren takana, eikä niinkään emämaa Venäjällä. Amerikansuomalainen sosialismi säilyi joidenkin Neuvostoliiton suomalaisten emigranttikommunistien huolenaiheena, maantieteellisesti kaukaisena mutta henkisesti läheisenä viitepisteenä läpi neuvostovuosien.

Amerikansuomalaisille siirtolaisille oli oma oppilaitoksensa, Suomi College vuodesta 1896 lähtien. Sen lyseotasoinen opetus tähtäsi elitistiseen hengenviljelyyn, pappis- tai lakimiesuralle. Se ei klassisine sivistysihanteineen vastannut suomalaisyhteisön enemmistön tarpeita. Collegen ylläpitäjä Kansallinen kirkko (National Church) myönsi epäkohdan perustamalla Kansan Opiston (People’s College) vuonna 1903. Monet sen ensimmäisen vuosikurssin oppilaista olivat työläisiä.⁴⁹

Luokkatietoinen sosialismi teki tuloaan siirtolaisyhteisöön: Suomesta saapui poliittisina pakolaisina agitaattoreita ja teoreetikkoja. Marxilaisuuteen liittyi uskonnovastaisuus, joka sai kaukupohjaa Kansan Opistolla. Sosialistit suunnittelivat ensin oman oppilaitoksen perustamista mutta onnistuivat sitten valtaamaan osake-enemmistön Kansan Opistosta. Näivettyneeseen opiskelutoimintaan puhallettiin uutta henkeä ja aatteen paloa. Vuonna 1908 koulun nimi muutettiin Työväen

45 Sama, 249–251.

46 Kautsky esitti näin sekä vuonna 1906 että maailmansodan aikana 1916 mutta joutui perustelevaan näkemyksensä vasta Venäjän vallankumouksen jälkeen. Kettunen 1986, 91.

47 Ehrnrooth, 266–268.

48 Salomaa 1966, 149–153.

49 Ollila, Douglas J. Jr.: The Work People’s College: Immigrant Education for Adjustment and Solidarity. In *For the Common Good*. Finnish Immigrants and the Radical Response to Industrial America. Tyomies Society, 1977, 88–90. Kansan Opisto muutti Minneapolisesta Smithvilleen, Duluthin esikaupunkiin vuonna 1904. Kostianen, Auvo: *The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism*. Migration Studies C4, The Migration Institute, Turku 1978, 39 viite 51.

Opistoksi (Work People's College). Uskonnollinen kirjallisuus poltettiin ”tilanpuutteen” takia ja koulun ideologinen linja määriteltiin sosiaalidemokratiaksi, joka perustui historialliseen materialismiin.⁵⁰

Pian ajaututtiin jo linjariitoihin, sillä opiston rehtori Leo Laukki ryhtyi kannattamaan syndikalistista vasemmistosuuntausta, niin sanottua ”tuplajuulaisuutta”. Työväen Opistosta tuli amerikkalaisen mittapuun mukaan radikaalin vallankumouksellisuuden työssija.⁵¹ Sen oppisisällöt pysyivät suhteellisen yleissivistävinä ja käytännönläheisinä. Varsinkin englannin kielen opettelu oli kovakalloisille ja etniseen ryhmäänsä eristäytyneille suomalaisille ensiarvoista.⁵² Muita oppiaineita olivat historia, taloustiede, kansalaistaito (Yhdysvaltain kansalaisuuden hakeminen), sosiologia, biologia, työväenliikkeen taktiikka, puhetaito, kaupallisen aineet ja kirjanpito. Sosialismin klassikoista luettiin Marxia, Kautskya, August Bebeliä ja Anton Pannekoekia. Biologiassa vannottiin Darwinin kehitysoppiin.⁵³

Vuosittain aloittavien oppilaiden lukumäärä oli huipussaan (157) lukukaudella 1913–1914. Työväen Opiston tärkein tehtävä oli suomalaisten sosialisatio amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Monet opiskelijat sisäistivät myös sosialismin oppeja, vaikka marxilainen teoria tuntui vaikeaselkoiselta. Sosialismia omaksuttiin kokeuksellisesti, mikä tarkoitti emotionaalista sitoutumista, toverillisuutta ja uskoa siihen, että ”maailma olisi pian meidän”.⁵⁴

Koulun kultakautta oli 1910-luvun alku, jolloin Sirola liittyi opettajavoimiin. Hän korosti opettajana luokkatietoisuutta sekä englannin kielen omaksumisen tärkeyttä, Amerikan historiaa ja maan tuntemusta.⁵⁵ John Wiidan mukaan Sirola oli varovainen, tarkka ja älyllinen opettaja, joka pyrki edesauttamaan oppilaiden itsenäistä ajattelua. Hänen vaatimaton mutta tehokas tyylinsä jätti siinä määrin varjoonsa ”hengen jättiläiseksi” ja ”tietosanakirjaksi” luonnehditun Laukin, että Wiita oli valmis nimeämään tuon ajan opiston ”Sirola Instituutiksi”.⁵⁶ Sekä Sirolan että Laukin ura opettajana jatkui suomalaisten emigranttikommunistien parissa Neuvostoliitossa.

Amerikkaan tullessaan Sirola oli vielä opillisesti kautskylainen. ”Tuplajuulainen” suora toiminta ei miellyttänyt, mutta vähitellen Keskilännen katkeran väkivaltaiset lakkotaistelut kypsyttivät Sirolaa kannattamaan ”teollisuusosialismia” (*Industrial Socialism*), joka toteutuisi teollisuustyöväen ottaessa haltuunsa tuotantovoimat ja luodessa uuden ”teollisen valtion” (*Industrial Commonwealth*).⁵⁷ Siro-

50 Ollila, 94–102.

51 IWW (Industrial Workers of the World) erosi muista amerikkalaisista ammattiliitoista (*unions*) teollisuusunionismin (*industrial unionism*) periaatteellaan, jolla tarkoitettiin yhteenliittymistä teollisuusalojen eikä ammattitaidon perusteella, sekä anarko-syndikalistisilla metodeillaan. Laukki kannatti suoraa toimintaan ja sabotaasia työläisten vaikuttamisen keinona. Kostiainen 1978, 38–39.

52 Ollila, 102–103.

53 Wiita, John: Työväen opisto – Working People's College. 49 W5 14, Papers, John Wiita, Immigration History Research Center (IHRC), University of Minnesota. Wiita (kurssi 1909) täydentää ja täsmentää Ollilan artikkelia muistelmiin perustuvassa esseessään, joka on kirjoitettu artikkelin ilmestymisen jälkeen kesäkuussa 1977.

54 Ollila, 106–107.

55 Sama, 105.

56 Wiita, 6–7, 10. 49 W5 14, Papers, John Wiita, IHRC.

57 Ollila, 108; Salomaa 1966, 158–159.

Työväen Opiston kuistilla Mandi, Aimo ja Yrjö Sirola. Perhe asui koulurakennuksessa, joka paloi 27. toukokuuta 1911. (Kansan Arkisto.)

lasta ei missään vaiheessa tullut syndikalistia, vaan hän pysyi ”poliittisena sosialistina”. Parlamentaarisen osallistumisen lisäksi työväestön tuli tietyissä tilanteissa turvautua joukkopainostukseen ja viimeisenä keinonaan yleislakkoon.⁵⁸ Sirola kirjoitti vuonna 1928, että Amerikassa hänen puoluekantansa oli kehittynyt industrialistisen sosialismin kannattamiseksi.⁵⁹

Työväen Opisto oli agitaattorikoulu, joka lähetti oppilaitaan puhujamatkoille puolustamaan radikaalia linjaansa.⁶⁰ Sirolakin kiersi lukuvuosien ulkopuolella ahkerasti puhumassa ja tutustumassa amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Koti-ikävä sekä kyllästyminen sosialistien suuntariitoihin saivat Sirolat palaamaan Suomeen joulukuussa 1913.⁶¹ Amerikansuomalainen sosialismi jakaantui lopullisesti kahtia vuonna 1915. Työväen Opiston sitoutuminen syndikalisteihin joudutti sen alamäkeä. Niilo Wälläri vuoden 1917 kurssilta on muistellut opistoa IWW:n luokkataistelukouluna: ”[...] periaatejulistukseen sisältyi IWW:n syndikalistinen oppi. Ja se oli yhtä pyhä

58 Wiita 1977, 8. 49 W5 14, Papers, John Wiita, IHRC. Sirolan painotuksissa näkyy vuoden 1905 suurlakon muovaama marraskuun sosialismi ja Pannekoekin ajattelu.

59 Yrjö Sirolan Autobiografia 11.11.1928. 525/1/1: 148, RGASPI.

60 ”Sosialisti akitaattorit näkyvät kokeilevan käytännössä tuolla vapaarakkaudella, niillä on vaimoja ja lapsia joka valtiossa ja aina ne unhoittavat sen entisen. Vaadin että tuollainen vapaarakkauden akitatsioni on lopetettava.” Sirola piti silloista avioliittomuotoa yhtenä kehityksen vaiheena, ja puolusti näin varovasti vapaata sosialistista rakkautta. Ptk Työväen-Opiston toverikunnan kokouksesta 9.3.1913. 17 Student Association, Work People’s College, IHRC.

61 Salomaa 1966, 163, 168–169.

IWW-läisille kuin Raamattu kristityille. Siitä pidettiin kiinni fanaattisesti eikä sen muodoista ollut lupa poiketa. [...] Oppi oli suoraviivainen ja sen soveltaminen merkitsi yhteiskunnallista sotaa koko työnantajaluokkaa ja kapitalistista järjestelmää vastaan.”⁶² IWW vastusti maailmansotaan puuttumista, mikä käänsi amerikkalaisen mielipiteen sitä vastaan ja kriminalisoi epäisänmaallisiksi leimautuneet aktivistit. Kun Laukki opetti viimeistä kauttaan opistolla, hän oli vapaalla jalalla takuusummaa vastaan.⁶³ Siirtolaisuus Suomesta lakkasi maailmansotaan, eivätkä uudet sukupolvet enää tarvinneet opistoa helpottamaan assimiloitumistaan. Työväen Opiston toiminta lakkautettiin vuonna 1941.

Sirola vaikutti amerikansuomalaiseen radikalismiin myös vuosina 1925–1926, kun hän palasi Kominternin työntekijänä Yhdysvaltoihin pakottamaan kielen mukaan ryhmittyneitä puoluefederaatioita yhtenäiseksi kommunistipuolueeksi. Monet johtavat suomalaiskommunistit olivat hänen entisiä oppilaitaan. Toimeksianto Amerikassa oli salainen, mutta Sirola pystyi liikkumaan ja majoittumaan vanhan verkostonsa varassa.⁶⁴ Amerikan-vuodet avarsivat Sirolan maailmankuvaa ja terävöittivät hänen poliittisia näkemyksiään. Kymmenluvun alkupuolella Työväen Opistossa keskusteltiin esimerkiksi tieteellisen työnorganisaation opista, taylorismista. Laukki suomensi venäläissosialisti Aleksander Bogdanovin Taloustieteen oppikirjan, jossa punnittiin taylorismin etuja ja haittoja työväestölle. Sekä Laukki että Sirola toivat mukanaan valtameren takaa ideoita, joita sovellettiin käytäntöön 1920-luvun neuvostoyhteiskunnassa.⁶⁵

SKP:N KURSSITOIMINTA JA PUOLUEKOKOUKSET

Suomesta oli kevään 1918 vallankumousyrityksen epäonnistuttua siirtynyt Neuvosto-Venäjälle kymmenisentuhatta punapakolaista. Terveen miehen paikka oli puna-armeijan rintamalla, mutta sotaa ei revanssihaluaista huolimatta käyty porvarillista Suomea vastaan. Monen värväytymisen ponttimena oli ravinnon saannin ja toimeentulon turvaaminen.⁶⁶ Neuvostovalta oli romahduksen partaalla, kun uusia aseellisia konflikteja puhkesi jatkuvasti eri puolilla Venäjää. Kaikki voimat oli keskitetävä heikosti koulutetun ja varustetun puna-armeijan tueksi. Sen menestys sisällissodassa oli jo yhden tappion kokeneitten suomalaisten ainoa oljenkorsi Suomen vapauttamiseksi lahtarivallasta. Punapakolaisilla ei olisi ollut tulevaisuutta valkoisella Venäjällä. Oli jälleen tartuttava aseisiin, nyt puolustamaan kaikkien työläisten yhteistä isänmaata.⁶⁷

62 Wälläri, Niilo: Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä. Weilin & Göös, Helsinki 1967, 31.

63 Savolainen, Erkki: Niilo Wälläri. Legenda jo eläessään. WSOY, Porvoo 1978, 60.

64 Wiita, John: In Memory of Yrjö Sirola, January 1977. 49 W5 14, Papers, John Wiita, IHRC. Salomaa 1966 296–297.

65 Leniniä kiinnosti Taylorin oppi, joten tieteellistä työorganisaatiota edistämään perustettiin neuvostovaltan alkuvuosina useita laitoksia. Kettunen, Pauli: Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Historiallisia Tutkimuksia 189, SHS, Helsinki 1994, 105–106, 133–134.

66 Saarela 1996, 30.

67 Sirola, Yrjö: ”Isänmaa on vaarassa – aseisiin!” Puhe suomalaisille puna-armeijalaisille Moskovassa heinäkuulla 1918. Suomalaisten kommunistien sarjajulkaisu nro 16.

Toukokuun alussa 1918 rajan ylittänyttä Yrjö Sirolaa painoi huono omatunto tappiosta Suomessa ja kumousjohtajien siirtymisestä emigranteiksi.⁶⁸ Suomen herroilla ei kumouksen aikana ollut vastassaan montaa ”bolševikkia, tietoista uuden ajan kommunistia”, joita hän kuvaili täydellisesti asialleen uhrautuneiksi, uskollisiksi, tarmokkaiksi ja teräshermoisiksi agitaattoreiksi ja organisaattoreiksi. Suomen sosiaalidemokraatit Sirola mainitsi ”itse asiassa varsin vähän kumoukselliseksi”. Ammattivallankumouksellisuus toisi tähän pehmyteen muutoksen:

Ei ole meillä enää ’yksityiselämää’ muuta kuin mitä vaatii ihmisen ruumis ja sielu virkeänä pysyäkseen. Kaikki aikamme on muuten uhrattava kumouksen työlle, siis järjestölle, johon tarkoitusta varten yhdyimme. Kaikki voimamme antakaamme köyhälistön vallankumoukselle! Me olemme sen velkaa, teurastettujen tovereitten veri velvoittaa.⁶⁹

Tuo järjestö oli oleva elokuussa 1918 perustettu suomalainen kommunistinen puolue. Itse Sirola ilmoittautui sanojensa mittaisesti puna-armeijan käyttöön Puolan rintamalle. Muut johtavat toverit kummeksuivat epäsituaalisen miehen taisteluhalaria ja pitivät Sirolan panosta tärkeämpänä muissa tehtävissä.⁷⁰ Skp keskittyi perustamisensa jälkeen lähinnä värväämään väkeä puna-armeijaan ja selittämään kommunismin olemusta suomenkielisille.⁷¹

Sirolan kyvyille löytyi käyttöä syksyn 1918 agitaattorikursseilla, joita hän veti Aura Kiiskisen ja Santeri Mäkelän kanssa. Teoreettisten aiheiden ohessa harjoitettiin varsinkin puhetaitoa.⁷² Sirolan julkaistu agitaattoriluento ”Kapitalismia kukistamaan” edellytti työväestön tuntevan vihollisensa, imperialismiin, joka oli saksalaisten mukana tunkeutunut Suomeenkin. Leniniin nyt tutustunut Sirola analysoi imperialistisen talouskilpailun ristiriitojen kärjistyneen ”teurashulluuden lihamyllyksi”, josta ainoan ulospääsyn tarjosi sosialismi. Kun Suomi oli joutunut tsarismiin ahdingosta saksalaisten astinlaudaksi, ei työväestö voinut ”hellittää kivääriä ja kuularuiskua kädestään”, ennen kuin kapitalistit oli kaivamaansa kuoppaan kaadettu.⁷³

Neuvosto-Venäjälle saapuneiden emigranttien valistus- ja agitaatiotoiminta perustui oletukseen olosuhteiden väliaikaisuudesta. He elivät maailmanvallankumouksen odotustunnelmissa, jotka saivat pontta Saksan romahduksesta loka-marraskuussa 1918. Rauha itse asiassa vapautti ulkovaltojen joukkoja vastavallankumoukselliseen taistoon. Suomalaiset lunastivat vallankumousoptimismillaan paikkaansa kommunisteina. He vakuuttivat sekä itselleen että bolševikeille identiteet-

68 ”Me toistaiseksi kuoleman välttäneet Suomen vallankumoukselliset, joilla nyt on edessä maanpakolaisen okainen polku, me olemme elämämme velkaa vallankumoukselle. Muistakaamme se!” Sirola, Yrjö: Me olemme velkaa elämämme. Suomalaisen kommunistien sarjajulkaisu nro 16. Ks. myös Salomaa 1966, 272.

69 Sirola, Me olemme velkaa elämämme.

70 Salomaa 1966, 272–273.

71 Saarela 1996, 65.

72 Salomaa 1966, 289–290. Lyhyiden kurssien painotuksista kertovat Toivo Antikaisen pitämien esitelmien aiheet: Miesten mobilisointi puna-armeijaan, Elintarvikeyllyttämisen luovuttaminen valtiolle ja Köyhälistökomiteat. Vikström, Uljas: Toiska. Kertomus Toivo Antikaisen elämästä. Karjala-kustantamo, Pietroskoi 1975, 36–37.

73 Sirola, Yrjö Kapitalismia kukistamaan. Kommunistisilla agitaattorikursseilla Pietarissa 29 p. marraskuuta pidetty luento. Suomalaisen kommunistien sarjajulkaisu nro 39.

tiään, jonka Skp:n perustava kokous oli rajannut väkivaltaiseen vallankumouksellisuuteen.⁷⁴ Tappio Suomen vallankumouksessa pani punapakolaiset epäämään vanhan työväenliikkeen arvon. Heikko itsetunto vieraalla maalla sai heidät ihailemaan bolševikkeja, joiden menestyksestä riippui heidän oma kohtalonsa. Suomalaiset punapakolaiset kovettuivat olosuhteiden pakosta jo Neuvosto-Venäjän sekasortoisina alkuvuosina. Monet taistelivat kahden peräkkäisen sisällissodan rintamalla.

Skp:n sotilasjärjestön mobilisoi pakolaisia sekä Pietarin ja Inkerin suomalaisia puna-armeijaan vuodenvaihteesta 1918–1919 alkaen. Skp:n keskuskomitea julisti pakolaisille pakollisen asevelvollisuuden ja kohteli kutsuntojen välttelijöitä luokkavihollisina. Puna-armeijan suomalaisten valvonta kuului Skp:n sotilasjärjestölle, joka improvisoi helmikuussa 1919 tilapäiskurssit poliittisten ohjaajien koulutukseen. Kolmella suomalaisrykmentillä ei ollut merkitystä sisällissodan kääntymiseen puna-armeijan voitoksi. Suomalaisjoukkojen demobilisaatio aloitettiin ratkaisutaistelujen päätyttyä vuodenvaihteessa 1920–1921.⁷⁵

Keväällä 1920 Skp aloitti poliittisten kurssien järjestämisen Pietarissa, josta siirryttiin Suomen rajalle Lempaala-järven Mäntysaareen kesällä 1921.⁷⁶ Kahdelta ensimmäiseltä kurssilta valmistuneet toverit lähetettiin puolueyöhön Karjalaan, Inkeriin ja Pohjoismaihin. Kesästä 1920 alkaen kurssitettuja alkoi ilmestyä Suomeen sekä Skp:n maanalaisiksi organisaattoreiksi että laillisen Suomen sosialistisen työväenpuolueen (Sstp) palvelukseen. Vuoden 1921 aikana ajatus kurssituksesta rajan takana hyväksyttiin laajemmin.⁷⁷ Lempaalan kurssien voimahahmo oli Kullervo Manner. Muita opettajia olivat talonpoikaiskäsitykseen keskittynyt Kalle Lepola sekä Kustaa Rovio ja Toivo Antikainen.⁷⁸

Lempaalan poliittisilla kursseilla opetettiin lähinnä imperialismin, kommunismin, työväen diktatuurin ja internationalismin periaatteita mutta myös uuden neuvostoyhteiskunnan puolue- ja hallintorakennetta. Kolmansilta kursseilta lähtien opetettiin maanalaisen työn aakkosia, salakirjoitusta eli ”sifferointia”, tiedustelua ja aseiden käyttöä. Puoluekurssin suorittamisesta tuli ansio, jonka avulla monet kehnommatkin kynämiehet päteväytyivät Sstp:n tai Skp:n maanalaisen työn toimitsijoiksi.⁷⁹

Koulutusta järjestettiin poliittisten kurssien lisäksi Skp:n puoluekokouksien yhteydessä. Muutaman viikon mittainen luentokurssi pidettiin esimerkiksi kesällä 1920 Tukholmassa, jonne Pietarin keskuskomitean vastainen oppositio ryhmittyi Kuusisen johdolla. Siellä oli tarkoitus hahmotella Suomeen syntyneen laillisen puolueen, Sstp:n strategiaa. Valistustoiminnalla oli tarkoitus lujittaa uuden järjestön suhdetta emopuolueeseen: ”Kommunistien oli opastettava jatkuvasti Sstp:n jäseniä selvän kommunismin kannalle. Heidän oli hankittava ja koulutettava kom-

74 Saarela 1996, 68–70.

75 Salomaa 1992, 66–78.

76 Opiskelijat kunnostivat itse tilavan mutta huonokuntoisen huvilan ja kalastivat järvestä niukan ravintonsa. Lempaalasta tuli jatkossa Skp:n etappiliikenteen tukikohta. Hyvönen, Antti: Kokemuksia maanalaisuuden tieltä. Kansankulttuuri, Helsinki 1973, 28, 30–32.

77 Saarela 1996, 201.

78 Hyvönen 1973, 30, 34.

79 Saarela 1996, 202–203.

munistisia agitaattoreita, järjestäjiä ja sanomalehtimiehiä ja huolehdittava, että erityisesti Sstp:n johto oli luotettavien kommunistien hallussa.⁸⁰

Tukholman luentokurssien osanottajat oli valittu Sstp:n tärkeimmistä piireistä Suomessa. Arvo Tuominen on luonnehtinut opetusta lyhytkestoisuudestaan huolimatta systemaattiseksi ja tehokkaaksi.⁸¹ Se keskittyi suomalaisen sosiaalidemokratian kritiikkiin sekä Leninin kirjoituksiin, joita Kuusinen oli vastikään kääntänyt. Vaikka Kuusinenkin oli julistautunut kommunistiksi, vanhan työväenliikkeen perintö eli ja vaikutti.⁸² Kurssin aikana järkytti sähke Kuusisen klubin murhasta, jotka vakuuttivat, että Skp:n johdossa Pietarissa oli jotain pahasti vialla.

Kurssitoiminta oli koulukuntien muodostamista samaan tyyliin kuin bolševikien varhaisissa puoluekouluissa. Skp:n neljännessä edustajakokoukseen kesällä 1921 tuli molemmille kuppikunnille monessakin merkityksessä ”todellinen lisäkoulu”.⁸³ ”Kukkotappeluksi” ja ”torikokousteleksi” äitynyt syyttely tiputti jalustaltaan Kuusisen ja Sirolan kaltaiset opettaja-auktoriteetit.⁸⁴ Kuusisen ja kumppanien teesejä oli Pietarissa punnittu huolella etukäteen. Eheytyks saatiin aikaan vain haluttomasti asiaan puuttuneen Kominternin edustajan arvovallalla. Manner oli puolueriidan voittaja. Vaikka Kuusinen taipui ja työskenteli sopuisasti Mannerin johtamassa Skp:ssä 1930-luvulle saakka,⁸⁵ välienselvittelyn tulkintoihin palattiin 1930-luvulla.

Sstp:n seikkailunhaluisten toimihenkilöiden lähtö rajan taakse oli rohkea hanke, jonka paljastuminen olisi vaarantanut puolueen. Osallistumisen yhtenä ponttimena oli kokoukseen liittynyt salaperäisyys, joka sai nuoret eläytymään ammattivallankumouksellisuuteen. Kokouspaikka oli ympäristöstään eristetty ja siellä esiinnyttiin numeroilla, jotta oikea henkilöllisyys ei paljastuisi. Ammattivallankumoukselliseksi valikoituivat nuoret ja ideologisesti mukautuvat toverit, joiden liikkuvuus ja sitoutumattomuus mahdollistivat katoamisen kotipaikkakunnalta ”työnhakuun”.⁸⁶ Skp:n poliittisille kurseille osallistuminen katsottiin Suomessa valtiopetoksen valmisteluksi.⁸⁷

Sstp oli noussut vallankumouksen tuhkasta hämmästyttävän nopeasti. Viranomaiset olivat sen perustamisesta lähtien suhtautuneet puolueeseen vastahakoisesti. Lakkautusvaatimukset johtivat toimenpiteisiin elokuussa 1923, jolloin Suomen työväen puolueen (Stp) kansanedustajat ja johto pidätettiin. Syytteiden mukaan puolueessa oli valmisteltu valtiopetosta osana julkisen työväenjärjestön toimin-

80 Sama, 216.

81 Sirola analysoi poliittista tilannetta, J. H. Lumivuokko ammattiyhdistysliikettä, Riuttamäki puhui sanomalehtityöstä sekä Ville Ojanen ja Mauno Heimo järjestöasioista. Tuominen, Arvo: Sirpin ja vasaran tie. Muistelmia. Tammi, Helsinki 1956, 179–182, 189–190. Kivi, Jaakko: Yössä maan alla. Työväenliikkeen veteraani muistelee. Kansankulttuuri, Helsinki 1975, 38–40.

82 Saarela 1996, 200; Tuominen 1956, 190.

83 Hyvönen 1973, 38–42.

84 Saarela 1996, 230–233. Yksityiskohtainen kuvaus puoluekokouksen tapahtumista: ks. Saarela 1996, 226–242.

85 Paastela – Rautkallio 1997, 29–30.

86 Saarela 1996, 228–229.

87 Björne, Lars: ”...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...”. Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A 117, Helsinki 1977, 57–58, 168.

Suomen sosialistisen työväenpuolueen pojat vuonna 1923. Ylhäältä vasemmalta Emil Tuomi, Kalle Hautamäki, Alvar Lunden, Väinö Vuorio, Hjalmar Eklund ja Arvo Tuominen. Edessä istumassa Niilo Wälläri ja Hannes Mäkinen. (Kansan Arkisto.)

taa.⁸⁸ Vallankumouksellisten järjestöksi tulkittu Suomen Sosialidemokraattinen Nuorisoliitto oli lakkautettu jo keväällä 1923.⁸⁹

Mannerin ja Sirolan vetämä kurssitus jatkui Ruotsissa syyskuussa 1921 myrskysisän puoluekokouksen jälkimainingeissa.⁹⁰ Vuonna 1924 Tukholmassa järjestettiin Skp:n ”neuvottelu- ja opastuspäivät”, joille oli kutsuttu Suomesta parikymmentä piiriorganisaattoria tai vastaavaa maanalaista työntekijää. Kurssitus merkitsi Skp:n Moskovan politbyroon ”välittömän ohjauksen ulottamista SKP:n toimikenttään ja sen johtaviin piirieliimiin”.⁹¹ Suomen maanalaisia Skp-työntekijöitä kurssitettiin myös

88 Saarela 1996, 351–356.

89 Parkkari 1970, 118–122.

90 Kurssipaikkana oli Hugo Sillénin huvila Mälarhöjdenissä, noin 10 kilometriä Tukholman keskustasta. Luentoja pitivät myös Herman Hurmevaara, Leo Laukki ja Kalle Toivio. Ylä-Rakkola, Arvo: Edvard Gylling. Itä-Karjalan suomalainen rakentaja. Otava, Helsinki 1976, 127–128.

91 Ruotsin kommunistipuolueen puheenjohtaja Nils Flyktin huvilalla Nackassa luennoivat Sirola, Manner ja Laukki. Jälkimmäiset selostivat erityisesti Kominternin IV kongressia. Hyvönen 1973, 93–95.

Leningradissa, ainakin vuosina 1924 ja 1927.⁹² Suomen kommunistinen nuorisoliitto (Sknl) vakiinnutti vuonna 1925 asemansa nuorisotyön maanalaisena jatkajana. Sen ensimmäinen edustajakokous pidettiin elokuussa 1929 Tukholmassa. Se on tullut kuuluisaksi Kullervo Mannerin kapsäkitä, joka jäi valonarkoine sisältöineen Ruotsin poliisin haaviin. Mannerin, silloisen Skp:n puheenjohtajan, alamäki alkoi tästä vakavasta konspiraatorikkomuksesta.⁹³

Poliittinen koulutus ulkomailla tarjosi osallistujille kansainvälisyyden kokemuksia ja ideologista uskonvahvistusta. Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston suomalaisosaston perustaminen Pietariin vuonna 1922 tarjosi pysyvämät puitteet puolueytöntekijöiden kouluttamiseen. Tukholman kurssitusta aktivoitiin vasta siinä vaiheessa 1930-lukua, kun kaaderikoulutuksen muut kanavat neuvostomaassa menivät tukkoon.⁹⁴ Mikäli Tukholmassa kurssitettiin kommunisteja muuten kuin puoluekokousten yhteydessä, se onnistuttiin pitämään salassa sekä Ruotsin viranomaisilta että Suomen Etsivältä keskuspoliisilta. Todennäköisesti kurssitoiminta jäi pienimuotoiseksi ohjeistukseksi, jota antoivat Moskovasta Tukholmaan lähetetyt Skp-työntekijät.⁹⁵

LÄNNEN VÄHEMMISTÖKANSALLISUUKSIEN YLIOPISTO

Kun sisällissota päättyi bolševikkien voittoon, tuhansittain punaisia suomalaisia kotiutettiin rintamalta. Skp kohtasi punapakolaisten arkielämään liittyvät kysymykset, ja vallankumousta ryhdyttiin edistämään valistustyöllä suomenkielisten keskuudessa.⁹⁶ Puoluekoulutus Neuvosto-Venäjällä mukautettiin bolševikkien kolmiportaisesti kohoavaan kasvatus- ja valistusorganisaatioon. Suomalaisia kohdeltiin vähemmistökansallisuutena poikkeuksellisesti, mihin vaikuttivat sekä Skp-veitoinen punapakolaisuus että Karjalan Työkansan Kommuunin autonominen asema (vuodesta 1920 alkaen). Sen sallimisella rauhoitettiin Suomen-rajaa ja pyrittiin pitemmällä tähtäyksellä vallankumouksen levittämiseen Pohjoismaihin.⁹⁷

92 Jälkimmäisellä kurssilla oli 76 osanottajaa. Hakalehto, 135.

93 Paastela ei mainitse, miksi Manner oli Tukholmassa. Paastela 2003, 257–260. Paastela – Rautkallio 1997, 33. Kommunistisen nuorisointernationaalin (KIM) edustajana kokouksessa oli Inkeri Lehtinen, Skp:n keskuskomiteasta Malm, Manner ja Hannes Mäkinen. Suomesta osallistui 22 henkilöä, joista seitsemän oli Sknl:n piirishteereitä. Tulevista Lenin-koulun opiskelijoista olivat paikalla Eino Johteinen, Alli Latva, Aili Mäkinen ja Tatu Väätäinen. Parkkari 1970, 185–186.

94 LVKY lakkautettiin vuonna 1936, eikä Lenin-kouluun hyväksytty uusia opiskelijoita Suomesta vuonna 1937. Niiden tilalle kaavailtiin puolivuotista kurssia Tukholmassa, jonne matkusti jo muutamia tovereita. Tiedottaja Uimosen kertomaa SKP-kursseista Tukholmassa. Ilm. nro 706, 12.3.1937, Eero Tolkki. Tauno Taivaisen henkilömappi (hm) 2355a, Etsivän keskuspoliisin / Valtiollisen poliisin kokoelma I (EKV I), Kansallisarkisto (VA, Helsinki).

95 Tukholmassa Yrjö Enteen opissa kävivät maaliskuussa 1937 ainakin Artturi Mutila ja Uuno Lähde. Muiksi opettajiksi epäiltiin Antti Hyvöstä ja Inkeri Lehtistä. Ks. Ilmoitus, joka koskee Skp-kursseja Tukholmassa, maaliskuu 1937, sekä mappien Skp Ruotsissa sekä Skp:n kurssipuuhat Tukholmassa talvella 1935–1936 muut dokumentit. Amp 2570, EKV I, VA.

96 Saarela 1996, 359.

97 Kangaspuro, 76, 81.

Vuoden 1921 alussa perustettiin Petroskoihin Karjalan Suomenkielinen Puolue-Neuvostokoulu toisen asteen puoluekouluksi. Muutaman kuukauden mittaiselle kurssille saapui 34 karjalaista ja 14 suomalaista. Neuvostovallan ja Skp:n työntekijät opettivat, minkä muilta velvollisuuksiltaan ehtivät. Karjalan tilanne oli kiireä, ruokaa oli vähän ja opiskelijat ”silminnähävästi laihtuivat”. ”Spartalaisesta” puutteesta ja kurjuudesta syytettiin ulkovaltoja. Oletus Karjalan takapajuisuudesta käy ilmi maininnasta, jonka mukaan nuoret eivät ”enää pelkää poliittistakaan koulutusta. [...] He ovat kylläkin alkeistiedottomia, mutta sen korvaa luonnonlapsen välitön uteliaisuus ja innostus.”⁹⁸

Skp:n ja neuvostovallan vaikutus karjalaiskylissä jäi mitättömäksi ja puolueen jäsenistön sivistystaso matalaksi 1920-luvulla. Petroskoin puoluekoulun suomalaiselle osastolle ei vuonna 1924 riittänyt hakijoita, jotka olisivat täyttäneet pääsyehdot. Hylättyjen hakijoiden joukossa oli lähes lukutaidottomia, politiikasta mitään ymmärtämättömiä ja alle 19-vuotiaita ”lapsia”, joista eräs ei tuntenut kuukausia eikä kelloa. Osaston johtaja Ivar Lassyn mukaan opetuksen seuraaminen oli osalle sisään päässeistä hyvin vaivalloista. Venäläisellä osastolla koulun taso oli korkeampi.⁹⁹

Itä-Karjalan suomeksi toimiviin korkeakouluihin laskettiin myös Petroskoin opettajaopisto, vuodesta 1923 Suomenkielinen pedagoginen teknikum. Vuonna 1932 perustettu Petroskoin kommunistinen maatalouskorkeakoulu koulutti maatalousasiantuntijoiden ohella puoluetoimitsijoita. Inkerin Hatsinan kaupungin suomalainen opettajaopisto ohjattiin poliittisesti oikeaoppisille urille vuodesta 1922 lähtien. Syksyllä 1925 se siirrettiin Leningradiin ja nimettiin pedagogiseksi teknikumiksi. Koulusta valmistuneilla opettajilla oli huomattava rooli neuvostojärjestelmän juurruttamisessa Inkerinmaalle. Oppilaitoksista kannattaa mainita vielä keskiasteen opettajia valmistanut, Herzenille nimetty kasvatusopillinen korkeakoulu Leningradissa, johon räätälöitiin suomalainen osasto vuonna 1926. Kansallisuuspolitiikan suotuisimmalla kaudella vuonna 1932 suomalaisesta ja kolmesta muusta osastosta muodostettiin itsenäinen, Bubnovin nimeä kantanut Vähemmistökansallisuuksien pedagoginen instituutti.¹⁰⁰

LVKY 1920-LUVULLA

Neuvosto-Venäjälle perustetut kommunistiset puolueet kuuluivat kansallisina ryhminä bolševikkipuolueeseen. Loppuvuonna 1919 ne järjestettiin Moskovassa kansallisiksi keskustoimistoiksi, joiden oli määrä keskittyä puolueen propagoimiseen. Suomalaisten keskustoimisto perustettiin poikkeuksellisesti Pietariin.¹⁰¹ Kun bolševikkien puoluekoulutusta ryhdyttiin rakentamaan systemaattiseksi verkostoksi

98 Tuomi, Onni: Karjalan Suomenkielinen Puolue-Neuvostokoulu. Sosialistinen aikakauslehti 16.10.1922; Nevalainen, 244–245.

99 Kangaspuro, 154–155.

100 Nevalainen, 238–246. Myös syrjäiseen Viaan perustettiin vaatimaton suomenkielinen opettajaopisto vuonna 1930.

101 Saarela 1996, 61–66.

Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston oppilaita koulurakennuksensa edustalla Leningradissa kesällä 1926. (Kansan Arkisto.)

kevällä 1921, Moskovan kansalliset keskustoimistot perustivat ensin omat puoluekoulunsa, jotka päätettiin kesällä yhdistää saman katon alle. Kansankomissaarien neuvosto antoi siunauksensa Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston perustamiselle marraskuussa 1921. Vähemmistökansallisuuksien kouluttaminen äidinkielellään oli bolševikkien liberaalin kansallisuuspolitiikan aikaansaannos. Korkeakoulutuksella pyrittiin ei-venäläisten puoluekaaderien juurruttamiseen hallintokoneiston osaksi.¹⁰²

Suomalaiset tulivat jälkijunassa. Keskustoimiston sijainti Pietarissa saneli sen, että kauniissa palatsissa Nevan rannalla aloitti loppuvuonna 1921 ”Suomalainen Puolue-Keskus-Korkeakoulu”.¹⁰³ Seuraavana syksynä se muutti yhteen latvialaisten ja virolaisten kanssa Nevski prospektin kupeeseen. Kansalliset ryhmät muodostivat Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston (LVKY) Pietarin osaston, joka toimi hallinnollisesti Moskovan pääosaston alaisuudessa.¹⁰⁴ Suomalaiset kutsuivat oppilaitostaan LVKY:ksi tai Leningradin yliopistoksi. Pietarista tehtiin Leningrad tammikuussa 1924, millä kunnioitettiin vallankumouksen kaupunkia ja hyvitetiin Leninin ruumiin siirtoa Moskovaan.¹⁰⁵

102 Moskovassa aloitti puolalainen, saksalainen, liettualainen, juutalainen ja romanialainen osasto. Köstenberger, 249–250.

103 Tyyne Tokoin omaelämäkerrassaan 14.12.1935 koulusta käyttämä nimi. ”Kallis toveri Stalin!”, 335–336.

104 Pietarin LVKY-rakennus sijaitsi keskeisellä paikalla Nevski prospektin vieressä osoitteessa Italjanskaja 17 (myöhemmin ulitsa Rakova). Köstenberger, 256.

105 Tumarkin, Nina: Lenin Lives! The Lenin Cult in Soviet Russia. Enlarged edition. Harvard University Press, Cambridge and London 1997 (1983), 150–151.

Suomalaisia oppilaita, emigrantteja sekä inkeriläisiä ja karjalaisia, otettiin ensimmäiselle kurssille 150 ja syksyllä 1923 alkaneelle 125. Puolentoista vuoden toiminnan jälkeen Pietarin osaston johtaja Yrjö Sirola näki oppilasaineksen painotuvan tulevaisuudessa juuri paikallisiin suomalaisiin: ” – Ja kyllä tarvitsevatkin omaa intelligenssiä nämä laiminlyödyt Suomen heimot.”¹⁰⁶ LVKY:n ensimmäisellä vuosikurssilla oli 438 oppilasta, joista 188 oli virolaisia ja 101 latvialaisia. Vähemmistökansallisuuksien poliittinen koulutus pysyi koko LVKY:n päätavoitteena, vaikka vuosikymmenen lopussa enää kolmannes opiskelijoista otettiin Neuvostoliiton alueelta. Epäkohta korjattiin aluksi perustamalla kahdeksalle ulkomaiselle sektorille oma Komintern-osastonsa, jossa keskityttiin kansallisiin erityiskysymyksiin. Lukukaudella 1931–1932 osa Komintern-sektoreista, esimerkiksi skandinaavien, siirrettiin Lenin-kouluun.¹⁰⁷

Alkuvaiheessa Pietarin puoluekorkeakouluun hyväksyttiin opiskelijoita löyhin perustein ja koulutus improvisoitiin käyntiin sekavissa oloissa. Neuvostomallin mukaiset käytännöllisen puoluetyön vaatimukset sivuutettiin ja toisen asteen puoluekoulu yhdistettiin yliopistoon valmistavana kurssina. Kommunistipuolueen tai sen nuorisoliiton jäsenyys ei ollut pakollinen LVKY:ssä ennen vuotta 1924.¹⁰⁸ Vkp(b):n keskuskomitean agitprop-osasto määräsi vuonna 1923 kommunistisiin yliopistoihin puoluepuhdistuksen (*tšistka*). Erottamisien seurauksena kommunistien sekä työläisten ja talonpoikien osuus opiskelijakunnasta kasvoi.¹⁰⁹ Myöhempiä vuosina LVKY:ssä suoritettiin vielä kolme yleistä puoluepuhdistusta, jotka ulotuivat puoluevaltion kaikkiin poliittisiin elimiin.¹¹⁰

Suomalaisten ensimmäisen puoluekorkeakoulun johdossa oli ollut Teemu Törmälä. Aluksi LVKY:n Pietarin osastoa johti ”käytännöllisen kansainvälistymisen vaikeaan opiskeluun” Yrjö Sirola. Vararehtorina (*prorektor*) hän toimi kahteen otteeseen, lukuvuonna 1922–1923 sekä lyhyeksi jääneen jakson vuonna 1927. Ruotsin- ja Amerikan-komennustensa välissä lukukaudella 1924–1925 Sirola toimi opettajana.¹¹¹ Vararehtoriksi valittiin Sirolan jälkeen Juho Latukka, joka kuoli jo vuonna 1925.¹¹² Johtajan titteli oli vararehtori, koska nimellinen rehtori Julian Marhlevski johti LVKY:n pääosastoa Moskovassa. Voimahahmo oli alusta lähtien vararehtori Maria Frumkina, joka nimitettiin rehtoriksi Marhlevskin kuoltua vuonna 1925.¹¹³

Leningradin LVKY-osasto pysyi suomalaiskomennossa. Leo Laukki, Sirolan opettajakollega amerikansuomalaisten Työvään Opistosta, nimitettiin Moskovan

106 Sirola, Yrjö: Suomalaiset työvään yliopistossa Venäjällä. Työmiehen joulukuu 1923, 21–24.

107 Latvialaiset siirrettiin Moskovaan vuonna 1924. Köstenberger, 253–255.

108 Sama, 257.

109 Puhdistetuista 22 % oli puolueeseen kuulumattomia ja puolet nuorisoliiton jäseniä. Iältään he olivat yleensä 18–21-vuotiaita. Leonova, 48.

110 Maanlaajuiset puoluepuhdistukset suoritettiin vuodenvaihteessa 1929–1930, syksyllä 1933 ja tammikuussa 1935. Köstenberger, 287.

111 Yrjö Sirolan Autobiografija 25.8.1935. 495/269/1401: 59–61, RGASPI.

112 Latukan (1884–1925) ennenaikaisen kuoleman syyksi mainittiin ”hermosairaus”. Aleksandra Ellosen kuulustelutk nro 73/35, 29.11.1935 Lappeenrannan poliisilaitos. Lännen vähemmistö-kansallisuuksien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA. Ellonen toimi LVKY:n kirjanpitäjänä vuosina 1921–1927 ja muutti Suomeen 1929.

113 Köstenberger, 251–252.

Skp:ltä lupaa kysymättä LVKY:n johtoon. Samoihin aikoihin hänet erotettiin Skp:n keskuskomiteasta rahjalaiseen ryhmäkuntaisuuteen¹¹⁴ vedoten. Moskovassa pelättiin, että Laukki ryhtyisi lietsomaan opiskelijoiden keskuudessa oppositiomielialaa ja kasvattamaan ”hengen turmelevia ja turmiollisia aineksia”. Kun LVKY:n johtoon tarvittiin luja ja arvovaltainen toveri, ainoa mitat täyttävä ehdokas oli Sirola:

Uskokaa toverit tässä minua. Tällä hetkellä kukaan toinen ei voi menestyksellisesti johtaa opposition ja ryhmäkuntalaisten juonittelujen likvidointia kasvatusmenetelmin suomalaisten opiskelijoiden keskuudesta. [...] Sirolan nimittäminen takaa myös sen, ettei ryhmäkuntalaisuuden myrkyt kykene levittämään rappeuttavaa vaikutusta meidän konspiratiivisiin organisaatioihimme.¹¹⁵

Sirola suostui komennukseen pitkin hampain. Neuvostovuosinaan hän oli Skp:n ja Kominternin työntekijänä joutunut vaihtamaan jatkuvasti toimialaa, -paikkaa ja kieltä. Puoluekomennusten kielikylypy (ruotsi, saksa, englanti, venäjä) oli tuntunut raskaalta. Vastuunalaiset tehtävät olivat vaihtuneet uusiin aina, kun niihin oli alkanut harjaantua. Ura LVKY:ssä oli ollut yhtä repaleinen: Sirola vähätteli panostaan sekä taloustieteen että historiallisen materialismin opettajana. Amerikan-matkan jälkeen Sirola olisi halunnut asettua työhön Moskovaan, jossa ei olisi ollut mahdollisuuksia hutiloida ja ”tehdä tuhmuuksia”.¹¹⁶ Laukki olisi peitonnut Sirolan kielitaidollaan ja kilpaillut tämän kanssa opetusansioissakin, mutta politiikka ratkaisi.¹¹⁷

Suostuminen LVKY:n kivireen vetäjäksi oli Sirolalta pelkkää ”muodollista alistumista puoluekuriin”. Hän esitti viisi syytä vastuun pakoiluun:

1. Koulun virkakieli venäjä oli Sirolalta päässyt ruostumaan, eikä hän enää olisi halunnut ”loukkaa työtovereita ja kiduttaa itseään” kuten alkuvuosina. ”Huono kielitaito on skandaali.”
2. LVKY oli neuvostupuoluekoulu, jonka hallinnossa joutui tekemisiin paikallisten viranomaisten kanssa. Johtaja joutui tasapainoilemaan sen etujen ja Moskovan pääosaston vaatimusten vaa’an kielenä.
3. Prorektorin edellytettiin tuntevan laajemmin Neuvostoliiton opetusasiat, joissa Sirolalla ei ollut ”minkäänlaista pätevyyttä”.
4. Historiallisen materialismin opettajana Sirola tunsikin jälkeenjääneisyyttä ja tarvetta perehtyä kirjallisuuteen.
5. Vararehtori oli LVKY:n ylin puoluelinjan valvoja ja kollektiivin byroon jäsen, mutta matkustelunsa takia Sirola ei ollut tutustunut puolueen viimeisimpiin linjanvetoihin.

Sirolaa ei liioin miellyttänyt kurinpalauttajan rooli: ”Pelkään että tässä suhteessa tulen olemaan teille suurimpana pettymyksenä.”¹¹⁸ Sirola meni LVKY:hyn mutta

114 Eino Rahjaan (1885–1936) henkilöitynyt puolueoppositio oli voimissaan vuosina 1921–1927.

Hänet erotettiin Skp:n keskuskomiteasta vuonna 1927. Rahjan oppositiota kannattivat puna-armeijassa ja neuvostotiedustelussa työskennelleet suomalaiskommunistit. Paastela 2003, 219–252, 312–313.

115 Mannerin kirje Kominternin pienelle komissiolle Sirolan nimittämisestä LVKY:n vararehtoriksi, 29.12.1926. ”Kallis toveri Stalin!”, 211–213.

116 Yrjö Sirola SKP:n politbyroon jäsenille, 7.1.1927. ”Kallis toveri Stalin!”, 216–217.

117 Paastela 2003, 129–132, 251.

118 Yrjö Sirola SKP:n politbyroon jäsenille, 7.1.1927. ”Kallis toveri Stalin!”, 218.

LVKY:n opettajakunta kesällä 1923. Takarivissä vasemmalta lukien Aino Pesonen, Väinö Lattunen, Artturi Sivenius, Uuno Vistbacka, Vilho Antikainen, Herman Laukkanen, Nestori Tokoi, Antti Aro, Rinne, Toivo Rantanen ja Ville Ojanen. Istumassa vasemmalta lukien Sihvonen, Eino Majanen, Hanna Kohonen, Juho Latukka, Yrjö Sirola, Teemu Törmälä, Yrjö Karppanen ja Aura Kiiskinen. Pesonen, Lattunen, Vistbacka, Ojanen ja Sirola päätyivät 1930-luvulla Moskovan Lenin-kouluun. (Robert Riikonen, Kansan Arkisto, Työmiehen jouluku 1923.)

onnistui jo samana vuonna järjestämään tilalleen venäjäntaitoisen Kustaa Rovion. Syksyllä 1929 Leningradin LVKY:n johtajaksi nostettiin puolalainen P. M. Glowacki.¹¹⁹

Suomenkielisen LVKY-osaston vetäjänä jatkoi Teemu Törmälä, jota seurasivat vuoden 1927 jälkeen Ville Ojanen ja 1930-luvulla viimeiseksi jäänyt J. K. Lehtinen.¹²⁰ Pätevän ja oikeaoppisen ”opettajakaaderin” rekrytoimisessa oli vaikeuksia kuten muissakin vähemmistökansallisuuksien yliopistoissa. Suomalaisten tilanne oli helpompi kuin Moskovan monikielisessä LVKY:ssä, jonka opettajat jouduttiin toisinaan valitsemaan opiskelijoiden joukosta.¹²¹

Amerikansuomalaisessa Työmiehen jouluku -lehdessä julkaistiin vuonna 1923 Yrjö Sirolan kuvitettu artikkeli LVKY:n alkutaipaleesta.¹²² Opiskelijoista kuviin on päästetty ainoastaan ”lättiläinen” valmistava kurssi. Yliopistoa johtavan neuvostobyroon ja suomalaisen opettajakunnan henkilöllisyyksiä ei tarvinnut salata. Kuvat

119 P.M. LVKY. Ek:n tammikuussa 1935 valmistuneen LVKY:n oppilasluettelon esipuhe, ei tekijää, amp 3070, EKV I, VA. Roviosta ks. Paastela – Rautkallio 1997, 454 viite 267.

120 P.M. LVKY, tammikuu 1935. Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA.

121 Leonova, 89–90.

122 Sirola 1923, 21–24.

on rajattu siten, että omituisesti sijoitetut (ei pöytien yllä) sähkölamput, joita kutsuttiin Leninin mukaan ”iljinkoiksi”, varmasti näkyivät. Sähkölamppu oli valistuksellinen symboli, se toi valoa tietämättömyyden pimeyteen.¹²³ Seinällä roikkuvaksi auktoriteetiksi on valittu Karl Marx, sillä Lenin-kultti rakennettiin vasta hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1924. Kaikkien maitten raatajarahvas liittyy seinävaatteen tekstissä yhteen venäjän kielellä. Puoluekorkeakoulun alku oli ollut hyvin hankala. Erään tiedottajan mukaan ruoka oli ala-arvoista, ja oppitunneilla palettiin ulkovaatteissa. Muutto yhteen balttien kanssa oli kohentanut olosuhteita.¹²⁴

Sirola visioi vuonna 1923 koulutuksen materialistista pohjaa. Opiskelun piti lähteä liikkeelle konkreettisesta todellisuudesta, tuotannosta, johon tutustuttiin ahkeralla retkeilyllä lähiympäristön tehtaisiin ja neuvostolaitoksiin. Todellisuuden hahmottamisen välineet saatiin luonnontieteestä, matematiikasta ja historiasta. Pääaineeksi nousi taloustiede, joka opetti analysoimaan vaihtoyhteiskuntaa ja luokkasuhteita sekä sosialismin että markkinatalouden oloissa. Ylemmillä vuosikursseilla koulutus tulisi keskittymään opiskelijoiden henkilökohtaiseen kehittämiseen. Tavoitteena oli opiskelijoiden totuttaminen itsenäiseen työhön, jolloin opettaja kävi tarpeettomaksi ja yliopisto lahjoitti puolueelle ja neuvostohallitukselle ”ulosoppineen”.¹²⁵

LVKY:n valmistavalla kurssilla opeteltiin yleissivistäviä taitoja lukemisesta ja kirjoittamisesta alkaen. Venäjän kieli ja voimistelu kuuluivat oppimäärään koko nelivuotiskauden ajan, äidinkieli ja matematiikka kolmena ensimmäisenä lukuvuotena. Opinto-ohjelmaan kuului:

Valmistava kurssi:	II yliopistovuosi
luonto, sen rikkaudet ja voimat	poliittinen taloustiede
ihmisen työtoiminta	Venäjän historia
yhteiskunnalliset suhteet	lännen historia
politiikan ja valtiorakenteen kysymyksiä	NKP:n historia
I varsinainen yliopistovuosi:	sotataidon perusteet
talousmaantiede	biologia
yhteiskuntamuotojen historia	III yliopistovuosi
NKP:n historia	idän historia
kemia	talouspolitiikka
fysiikka	puoluerakenne
fyysillinen maantiede	leninismin perusteet
luonnonoppi	historiallinen materialismi
	oikeus ja neuvostorakenne
	journalistiikan perusteet ¹²⁶

123 Service 1995, 158; Stites, 49. Lenin kiteytti vuonna 1920 Neuvosto-Venäjän sähköistämisen iskulauseeksi ”Kommunismi on yhtä kuin neuvostojen valta ja koko maan sähköistäminen!”. Hän kirjoitti esipuheen kansantajuiseen teokseen ”Elektrifikatsia”, jonka innokkaaksi tutkijaksi Yrjö Sirola mainitaan. I. Kana (Ivar Lassy): Jälleenrakennustyö Neuvosto-Venäjällä. Sosialistinen aikakauslehti 16.10.1922.

124 Juho Teodor Tärvaisen kuulusteluptk nro 24/35, 24.9.–4.10.1935. Lännen vähemmistökansallisuuskien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA.

125 Sirola 1923, 21–24.

126 Allerman, A. (opetusosaston johtaja): Opintotyö ja sen menet. Kommunisti nro 5, toukokuu 1927, 211–212.

Korkeimmissa kommunistisissa oppilaitoksissa käytettiin Sverdlovin yliopiston opintosuunnitelmia ja -ohjelmia. Vähemmistökansallisuuksien yliopistoissa (LVKY ja KUTV) Sverdlovin pohjaa sovellettiin alueiden ja kansallisuuksien erityispiirteisiin sopiviksi.¹²⁷

Opinto-ohjelman selitettiin vakiintuneen etsiskelyn ja virheiden jälkeen. Aineiden keskinäisellä sijoittelulla tuli johdonmukaisimmin omaksutuksi ”dialektis-materialistinen maailmankatsomus ja historiallisen prosessin marxilais-leniniläinen analyysi sekä saavutetuksi vaikeassa taistelussa ja rakennustyössä tietoisien orientoituminen taito.”¹²⁸ Opinto-ohjelmassa pistää silmään se, että mikään aine ei varsinaisesti liity Suomeen. LVKY oli neuvostopuoluekoulu, joka koulutti ”vastuunalaisia työntekijöitä” neuvostomaan poliittis-hallinnollisiin tehtäviin.

Oppiaineisiin lisättiin teollistamisen ja ensimmäisen viisivuotissuunnitelman myötä ajankohtaisia kampanja-aiheita kuten kolhoositaloutta ja uskonnonvastaista teoriaa. 1930-luvun alussa sotilasaineita opiskeltiin kaikilla kursseilla kaksi tuntia viikossa. Miehet palvelivat kesäisin kaksi kuukautta Karjalan joukko-osastoissa harjoittaen samalla poliittisen propagandistin valmiuksiaan. Naiset osallistuivat kesäisin maanpuolustustoimintaan Osoviahimin¹²⁹ leirillä. Sodanvaaraa lietsovasa ilmapiirissä ylläpidettiin naisten valmiutta esimerkiksi harjoittelemalla ensiaputaitoja sekä suojautumista ja ilmavalvontaa.¹³⁰

LABORATORINEN PLAANI

”Luennoimisesta koetetaan päästä – valmiin kuunteleminen synnyttää näet liiaksi loismaisuutta oppilaisiin, ei kehitä. Opiskelun pitää perustua omalle työlle”, pohti Yrjö Sirola Pietarin osaston opetusmetodia alkuvaiheessa. Aika ajoin oli vielä ”vaihdekirja kivääriin ja lähdekirja lahtareita torjumaan”.¹³¹ Moskovan pääosaston Frumkina kuvasi siirtymäkauden ongelmia samaan tapaan: luento-opetus tuppasi jäämään pintapuoliseksi ja johti ”itsekylläiseen oppineisuuteen”, jossa ei saavutettu ”tositiedon vakavuutta”. Työläiset ahmivat liikaa uutta ja pahimmassa tapauksessa pilasivat terveytensä. Toteutettaessa opiskelua luokkapohjaisesti ”terveysopin valossa” huomattiin, että luokkahuoneopiskelua sai olla korkeintaan neljä tuntia päivässä. Muu aika käytettiin lueskeluun, retkeilyyn ja klubitoimintaan eli poliittis-taiteelliseen ”toimiskeluun”.¹³²

Puolueopiskelun murrosvaiheeksi tuli vuosi 1924, jolloin kokeellinen pedagogiikka vakiintui opetustyön metodiksi neuvostoyhteiskunnassa. Se perustui ame-

127 Leonova, 56–57.

128 Allerman, 211.

129 Общественное воспитание оборонно-авиационной молодежи, Илм- и химический факультеты, Лионский политехнический институт, 1935. Salomaa 1992, 285–287.

130 P.M. LVKY, tammikuu 1935. Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA. Reiman, 54–55. Muistelija Elli Parkkari oli LVKY:ssä vuodet 1933–1934.

131 Sirola 1923, 21–24; Y. S. (Sirola): Uusia opetustapoja. Työmies 10.4.1925.

132 Apuopettaja: Työläisistä tietonekkoja. Sosialistinen Aikakauslehti 1.10.1922. Haastateltu Frumkina oli vierailut Pietarin LVKY:n avajaisissa 18.9.1922.

rikkalaisen John Deweyn maksiimiin ”tekemällä oppimisesta” (*learning by doing*), jonka Helen Parkhurst kehitti systemaattiseksi Dalton-metodiksi. Venäjälle ideat välitti progressiivisen puolueopiskelun puolestapuhuja Nadežda Krupskaja, jolla oli Leninin puolisona poliittista valtaa menetelmien toteuttamiseen. Dalton-metodi, joka tuli suomalaisille tutuksi myös ”laboratorisen plaanin” (*laboratory plan*) nimellä, hyväksyttiin korkeakoulutuksen pedagogiseksi malliksi ja otettiin käyttöön kaikissa kommunistisissa neuvosto- ja puoluekouluissa.¹³³

Dalton-metodi oli alun perin kehitetty lapsille, joiden yksilöllisiä tarpeita sen uskottiin tyydyttävän. Perinteiset opettajan, luokkahuoneen, oppitunnin ja ikäryhmän käsitteet heitettiin romukoppaan: eri-ikäisten lasten oli tarkoitus omaksua tietoja toisiltaan ja liikkua vapaasti eri aineiden ”laboratorioissa”, joissa opettajat keskittyivät neuvontatyöhön. Neuvosto-Venäjällä ajatuksissa viehätti niiden ”suunnitelmallinen” luonne, käytännöllisyyden korostaminen, suuremman ryhmäkoon mahdollisuus ja säästö oppimateriaaleissa. Korkeakoulutuksessa tehtiin pesäeroa yliopistolaitoksen porvarillisiksi miellettyihin käytäntöihin. Metodin omaksumisesta tuli pian opettajien edistyskellisuuden tai taantumuksellisuuden mittari.¹³⁴

Neuvostopuoluekouluissa opettaja piti aluksi johdantoluennon ja auttoi muotoilemaan siihen perustuvia, projektiluonteisia teematehtäviä, joihin syvennyttiin itsenäisissä opintopiireissä. Tarvittaessa käännyttiin ohjaavan opettajan puoleen. Metodin uskottiin vahvistavan oppilaiden aktiivisuutta ja itsenäisyyttä, tasa-arvoa suhteessa opettajiin sekä kykyä kollektiiviseen toimintaan. Oppiminen oli prosessiluonteista tutkimista, jota ohjasi vanhempi ja kokenempi konsultti – ei enää kaikkivoipa opettaja-auktoriiteetti. Luokkahuoneet piti muuttaa yhteiskunnallisia lainalaisuuksia hahmottaviksi laboratorioiksi.¹³⁵

Uudistuksen kannatus ei ollut yksimielistä edes puolueessa. Dalton-metodi perustui porvarilliseen pedagogiaan ja rohkaisi amerikkalaiseen tapaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Sen käyttönotolla pyrittiin vahvistamaan opiskelijoiden poliittista järjestäytymistä. Opiskelijoiden opintoryhmät otettiin myös puoluetyön solusysteemin perusyksiköiksi. Ne mahdollistivat oppisisältöjen muutokset poliittisia äkkikäänköksiä myötäileviksi. Luokkahuoneita ei siis muutettu laboratorioiksi vaan pikemminkin puoluesolujen poliittisen toiminnan näyttämöiksi. Poliitiikka, koulutus ja kommunistinen elämäntapa (*byt*) kietoutuivat entistäkin tiukemmin yhteen.¹³⁶

Yrjö Sirolan julkaistuissa teksteissä LVKY:n alkuvuosina korostuvat järjestyksen, hallinnan ja rationaalisen suunnittelun ihanteet. Vuonna 1925 Sirola määritteli opillisen laboratorion paikaksi, jossa ”oppilas itse, kirjojen ohjeita apunaan käyttäen, ’keittää kokoon’ jotain omintakeista, valmista. Aivan niin kuin kemian laboratoriossa”. Toinen taikasana oli ”kompleksi-järjestelmä”, jossa oppiaineet muodostivat elimellisen kokonaisuuden. Sirola otti esikuvakseen puna-armeijan poliittisia

133 David-Fox, 120–121. Metodi kehitettiin Daltonissa Massachusettsissa.

134 Sama, 120–123.

135 Sama, 122.

136 Sama, 124–127. Venäjänkielinen *byt* kääntyy kankeasti englanniksi saatikka suomeksi. David-Fox käyttää termiä *everyday life* ja tarkoittaa jokapäiväistä elämää tai tapaa elää neuvostoyhteiskunnassa. Ks. myös Fitzpatrick 1999, 1–3, 11.

työntekijöitä kouluttavan neuvostokoulun, jonka kaltaiseksi LVKY oli vasta pyrkimässä. Sirola oli esimerkiksi ihastellut sen lukujärjestystä:

Joka päivä taululla on kellonmäärät, jotka osoittavat itsenäisen toiminnan, luokkatyön, levon ja klubitoiminnan ajat. Nastoilla on kiinnitetty paperisia, erivärisiä kolmioita, neliöitä, suunnikkaita, ympyröitä y.m. joista kukin merkitsee eri toimialoja; tehtäviä (antamisaika ja suoritusta varten varattu aika), opettajain päivystys klubineuvottelua ja opastusta varten, kokoukset, klubitoiminnan eri alat jne.¹³⁷

Kanslian lukujärjestys oli koulun hermokeskus, joka toteutti oppilaitoksen pienoisyhteiskunnassa keskushallinnon tehtäviä. Koulun kansliasta suunnitelmat siirtyivät käytännöksi opettajien välityksellä. Heidän piti kyetä arvioimaan oppilaiden taso ja asettamaan sen mukaiset tehtävät. Haastavinta oli aineiden soveltaminen toisiinsa ja käytännölliseen elämään: ”Vasta silloin on päästy todelliseen kompleksiin ja laboratoriojärjestelmään, jotka takaavat eheän tuloksen ja poistavat mahdollisimmassa määrin turhan työn, työvoiman hukkan.” Rationalistinen utopia vaikuttaa Sirolan visiossa kovin byrokraattiselta: ”Sitä [aineiden yhteensovittamista, JK] varten käsittelevät oppiainekomiteat kukin oman alansa aineet ja niiden työn tulokset sovitetaan yhteen metodisessa komiteassa, jonka muodostavat oppiainekomitean presidiot.”¹³⁸

Bolševikkien lupaama yhteiskunta ja uuden ihmisen ihanne synnyttivät 1920-luvulla rationaalisia utopioita, joita jotkut pyrkivät toteuttamaan omassa elämäntavassaan. Ääriesimerkki lienee 1920-luvun Neuvostoliitossa vaikuttanut arkkitehti ja taiteilija Aleksanteri Ahola-Valo (1900–1997), joka kehitti kokonaisen järjestyksen jäsentämään omaa matkaansa ”kohti valoa ja järjestystä”. Hänen ”huolto-tieteessään” tehokkaan elämänhallinnan menetelmiä olivat ajankäytön ja elinympäristön tarkka suunnittelu, hygienia ja itsekuri.¹³⁹ Sirola viehättyi neuvostovallan kokeellisen kauden ideoista mutta toisaalta näki hallinnollisessa työssään ja opettajana, miten hankalaa niiden toteuttaminen oli käytännössä.

Ennen kuin LVKY:ssä siirryttiin laboratoriseen laanin ”opettaja toisensa perästä vaihtui aivan kuin kaleidoskoopissa ja ... loppumattomista luennoista jäi tulokseksi tylsä, kipeä pää”. Koulun viisivuotisen olemassaolon kunniaksi julkaistussa artikkelissa uusi metodi esiteltiin havainnollistamalla se teemalla ”Vuoden 1905 vallankumous”. Opettaja esitti aluksi laatimansa tehtävän sekä sen edellyttämän työsuunnitelman. Hän asetti kysymykset ja esitteli tutkimustyöhön lähdeaineiston, joka oli koottu historian ”aineryhmä-laboratorioon” eli ”kabinettiin”. Niissä oli ”tehtävä-soppiin” järjestettyä kirjallisuutta ja tilastoaineistoa, jota täydennettiin ekskursioilla. Aikaa itsenäisen työn suorittamiseen oli noin 15 tuntia, jonka jälkeen kokoontui ”päättävä kongressi”. Siellä ”työ summeerataan, selvitetään kiistanalaiset

137 Y.S: Uusia opetustapoja. Työmies 10.4.1925.

138 Sama.

139 Aleksanteri Ahola liitti nimeensä ”Valon” 1920-luvun alussa korostaakseen rooliaan valistajana. Ahola-Valosta on tehty vähälle huomiolle jäänyt pro gradu -tutkimus, Suonpää, Visa: Kohti Valoa ja järjestystä. Aleksanteri Ahola-Valon 1930- ja 40-lukujen rationaalinen ajattelu ja tulevaisuuden ihmisen muokkaaminen. Elpo ry, Turku 2000, 25, 86–91.

kysymykset, teema kytketään nykyaikaan ja fikseerataan lopulliset johtopäätökset¹⁴⁰.

Vuonna 1927 valmistunut opiskelija eli ”päästökäs” kuvasi asteittaista siirtymistä uuteen järjestelmään: luento-opetusta ylläpidettiin vielä lukukaudella 1925–1926, mutta sen jälkeen menetelmä hylättiin kokonaan. Vapaassa systeemissä oppilaiden tietotason erot kärjistyivät ja etevämmät joutuivat ”hinaamaan” hitaampia vapaa-aikoinaan.¹⁴¹ Tehtävät arvosteltiin kollektiivisesti loppukonferenssissa, jossa opettaja paalutti kunkin teeman oikeaoppisen tulkinnan. Opettajien kannalta järjestelmä vaikuttaa suhteellisen kevyeltä. Poliittiset aineet kuuluivat usein puolueen johtohenkilöille, joilla oli samanaikaisesti tuhat rautaa tuleessa.

Kokeellisen pedagogian kausi LVKY:ssä, kuten muuallakin neuvostokouluissa, päättyi Vkp(b):n keskuskomitean päätöksiin, jotka syksystä 1931 lähtien palauttivat tsaarin ajalta tutun järjestyksen. Laboratoriomethodi ja oppilaiden jako kollektiivisiin työprikaateihin hylättiin. Opetus perustui luennoimiseen ja oppikirjoihin, joista opiskeltiin perinteisiä oppiaineita.¹⁴² Jokainen oppilas oli vastuussa omasta oppimisestaan. Leningradin LVKY:ssä paluu perinteisiin menetelmiin ei tuottanut vaikeuksia. Kurssien luennoiminen vaati opettajilta huomattavasti aiempaa enemmän valmistautumista. Käänteen äkkinäisyyttä ja totaalisuutta kuvaa se, että myös LVKY:n ylempillä vuosikursseilla siirryttiin kokeilevista työmetodeista perinteisiin.¹⁴³

KÄYTÄNNÖLLINEN PUOLUEKASVATUSTYÖ

LVKY:n opiskelijat ja työntekijät olivat aluksi järjestäytyneet työkommuuniksi, jonka oli tarkoitus säädellä yliopistoyhteisön sisäistä elämää. Työkommuuni ohjasi LVKY-elämän ”materiaalisia ja hygieenisia” ehtoja ja toteutti puolue-, toveri-, luokka- ja opiskelukuria. Työkommuunilla oli omat edustukselliset elimensä, jotka hallinnoivat yliopiston byrokratiaa, elintarvike- ja talousasioita sekä terveydenhoitoa.¹⁴⁴ Yliopistojen organisoimista kasvattaviksi kommuuneiksi kokeiltiin myös Sverdlovissa ja KUTV:ssa, mutta välttämättömyyden – puutteen – tekeminen hyveeksi ei yleistynyt. Kommuunivaihetta voi kuitenkin pitää tasa-arvoisen kollektivismin kunnianhimoisimpana kokeiluna, jonka ytimessä oli uusi kommunistinen elämäntapa (*byt*).¹⁴⁵

Pietarin LVKY:n alkuvuosien resurssija kuvaa hyvin se, että oppilaat osallistuvat työpanoksellaan koulun ylläpitoon. Lukukauden aloitti viikon kestävä ”halkosouvi” lämmityksen takaamiseksi. ”Jauhosouviin” pääsyä pidettiin onnen-

140 Allerman, 212–214. LVKY:ssä oli vuonna 1927 leninismien, talousaineiden, historian, kielten, fysiikan, kemian, biologian, luonnonopin, sotilastyön, puoluetiön ja metodiopin kabinetit.

141 A. V:nen: Opiskelutyö. Kommunisti 5/1927, 246. Elli Parkkari muistaa työn, joka kävi valmistavan kurssin kolmeen kertaan. Reiman, 53–54.

142 Fitzpatrick 1979, 220–226.

143 Ottset o rabote LOKUNMZA za 1932/33 utšebn. god. 529/1/701: 17–20, RGASPI.

144 Položenie o trudovoj kommune. Petrogradskovo otdelenie KUNMZ, 31.10.1923, ei tekijää. 529/1/701: 6–11, RGASPI.

145 Leonova, 133–134; David-Fox, 109–110.

potkuna, koska päivän työstä sai palkakseen ”oikein rusinakanttyä”. Työvuorojen suorittaminen haukkasi opiskelutyöstä useita päiviä kuukaudessa. Elintason kohominen poisti oppilailta työvuorot vuonna 1926.¹⁴⁶ Opiskelijoiden hyvinvointi LVKY:ssä noudatteli neuvostomaan kokonaisukehitystä: viisivuotissuunnitelman ja kollektivisoinnin kaudella muonitustilanne oli ”hyvin heikko”, vaatteista oli pulaa ja stipendit kattoivat hädin tuskin pakolliset menot.¹⁴⁷ Opiskelijat saivat säännöstelyä elintarvikkeita normin mukaan esimerkiksi vuonna 1931.¹⁴⁸

Käytännöllinen puoluekasvatus LVKY:ssä voidaan jakaa koulun sisäiseen ja sen ulkopuolella harjoitettuun. Opiskelijat osallistuivat yliopiston puoluekollektiivin työhön, yhdistystoimintaan, huvi- ja kulttuurityöhön, urheiluun ja koulun omien seinälehtien kirjoittamiseen. Puolue työ oli yliopiston sisäisen kasvatuksen selkäranka, jonka tärkeimpänä työmuotona olivat kollektiivin yleiset kokoukset. Niissä alustukset pidettiin rinnakkain suomeksi ja venäjäksi, jota useimmat virolaiset taisivat. Yhteistoiminnalla pyrittiin estämään eristäytymistä ja ”lahkolaistumista”. Puoluepiireissä syvennyttiin puoluekokouksien päätöksiin ja käsiteltiin elämäntapakysmyksiä. Pyrkimyksenä oli tehdä piireistä laboratorioita, ”joissa arvioidaan elämässämme ilmenevät seikat ja oikaistaan missä on tarpeen”. Sektorien kokouksissa käsiteltiin lähinnä opiskelun puutteellisuuksia.¹⁴⁹

LVKY:n alkuaikoina joka oppilaan oli ”vapaehtoista pakosta” kuuluttava kaikkiin koulussa toimiviin yhdistyksiin. Pian lukumäärä oli tiputettava kahteen. Yhdistystoiminta tarkoitti puolueen ulkopuolista mutta siitä riippuvaista kansalaisjärjestötoimintaa. Koululla kiinnitettiin erityishuomiota punavankien avustajajärjestö Moprin (MOPR) sekä maaseudun ja kaupunkien välistä yhteistoimintaa lujittavan Kultsmytskan toimintaan. Järjestötoiminnan harjoittelu oli tärkeää, semminkin kun monet siirtyivät yliopistosta valmistuttuaan niiden työntekijöiksi.¹⁵⁰

Yhteistyöskentelyä virolaisten kanssa haittasi kielitaidottomuus. Kansainvälisyyskasvatusta pyrittiin tehostamaan yhteisruokailulla ja -asumisella. Internationalismin työläästä ihanteesta lipsuttiin helposti kansallisiin puitteisiin. Esimerkiksi venäjän- ja vironkielisen seinälehden, ”Sapadnikin” rinnalle perustettu suomenkielinen ”Lokakuu” aktivoi heti suomalaisia.¹⁵¹ Kieliongelma haittasi juhlia ja illanviettoja:

146 L:nen, N.: Työvelvollisuuksia suorittamassa. Muistelmia entisvuosilta. Kommunisti 5/1927, 248–249. Lehden kyseinen numero oli LVKY-spesiaali sen viisivuotisen toiminnan kunniaksi.

Materiaalisesta puutteesta ja heikoista resursseista kaikissa kommunistisissa yliopistoissa, ks. Leonova, 49–51, Moskovan LVKY:ssä, Köstenberger, 258.

147 Salonen, Edvin: Muistelmat, 1977. 6. Salonen Edvin 8Aa, KA.

148 Dnežoj ratsion. Pitaniža studentšeskih i rabotših bytovoj kommun i obštšezitij c Iovo sentjabra 1931 g. 529/1/698: 19–21, RGASPI. Moskovan LVKY oli 1930-luvun alun ankarina vuosina vielä heikommin rahoitettu kuin muut puolue- ja maaseutukorkeakoulut. Köstenberger, 258.

149 Männikson, K. (kollektiivin sihteeri): Yliopiston sisäinen kasvatus työ, sen puutteet ja saavutukset. Kommunisti 5/1927, 243–244.

150 J.K.: Vapaehtoiset yhdistykset. Kommunisti 5/1927, 247.

151 ”Seinälehtemme on muuttunut alkuperäisestä primitiivisestä muodostaan koululaitoksemme kollektiivisen kasvatus työnsä sisäiseksi peiliksi.” T.T.: Sisäinen kasvatus työ ja Eino L-o: Seinälehti. Kommunisti 5/1927, 246–247, 249–250.

Tätä [lamaantumista, JK] lisäsi vielä koulumme johdon taholta annettu määräys illanviettojen järjestämiseksi yhteisiksi kummallekin sektorille. Ohjelmaa suoritettiin kolmella kielellä, ja kun koulussamme on paljon sellaisia, jotka taitavat ainoastaan yhtä kieltä, muodostuivat illanvietot heille pitkiksi ja ikäviksi. Toisena lamaannuttavana seikkana oli vielä se, että tanssi poistettiin illanvietoistamme.

Oppilaat kävivät synkiksi: elämän yksitoikkoisuutta väitettiin syyksi ”niihin muutamiiin sairaalloisiin tapahtumiin, joita keskuudessamme ilmeni”. Kun tanssikielto purettiin, alkoi opiskelukin taas sujua.¹⁵²

Bolševikkipuolueen keskuskomitea antoi lokakuussa 1924 yleiset ohjeet sekä puoluekoulujen että kommunistiyliopistojen opiskelijoiden työstä koulujen ulkopuolella. Pyrkimyksenä oli lujittaa opiskelijoiden suhdetta työläisjoukkoihin, yhdistää teoreettinen ymmärrys puolueen kulloisiinkin poliittisiin tehtäviin sekä kehittää opiskelijoiden organisatorisia taitoja yhteiskunnallis-poliittisessa työssä. Puolueen organisatorista ja propagandistista työtä sai harjoittaa neuvostoissa, ammattiyhdistyksissä ja maaseudun kyläyhteisöissä. Oleellista oli työn huolellinen suunnittelu etukäteen, sen toteutus ryhmissä vastuunalaisen puoluejäsenen johdolla sekä kontrolli.¹⁵³ Toisin kuin Lenin-koulussa myöhemmin, LVKY:ssä opiskeltiin käytännöllistä puolueuutia oman vähemmistökansallisuuden asuttamalla alueilla, suomalaisten tapauksessa siis Karjalassa ja Inkerinmaalla.¹⁵⁴

Pitemmillä kesäpraktiikoilla, jotka päättivät lukuvuoden mittaisen uurastuksen, opiskelijat pääsivät tutustumaan maaseudun elämään. Vkp(b):n keskuskomitea antoi vuonna 1923 kommunistiyliopistoille yleiset ohjeet praktiikkoihin valmistautumisesta ja puolueen politiikasta maaseudulla.¹⁵⁵ Kun LVKY:n oppilaita komennettiin kesäksi lähiympäristöönsä, he joutuivat ensin voittamaan epäluuloisen talonpoikaiston luottamuksen puolelleen. Talonpoikaisnaiset elivät ”pienien kotiaskeiden ja vanhojen traditsioiden” sekä ympäristönsä sosiaalisen kontrollin kahlehtimina miltei peläten, kun vaadittiin lähtemään mukaan kokouksiin. Yhteinen sävel löytyi pian, ja ”olisi tosiaan pitänyt olla kaikkietävä joka kysymykseen vastataksaan”. Tällöin saattoi oppilas katsoa ”valistus- ja propagandatyön ruumiillisen työn yhteydessä” kantaneen hedelmää.¹⁵⁶ Opiskelijat on saatettu hyväksyä vilkastuttamaan maaseudun hiljaista elämää silloin, kun he eivät vielä pyrkineet täysin mullistamaan talonpoikaiston perinteistä elämäntapaa.

152 T.H.: Koulumme huvipuolesta. *Kommunisti* 5/1927, 249. ”Sairaalaiset tapahtumat” voisivat viitata mielenterveysongelmiin tai itsemurhiin, joita sovittautuminen politiikan kyllästäämään kollektiiviin aiheutti. Itsemurhatapauksen poliittisesti oikeaoppisesta tulkinnasta Sun Jat-sen -yliopistossa, ks. Riegel, Klaus-Georg: *Konversionsprozesse in Marxismus-Leninismus: Die Sun Yat-sen Universität im Moskau (1925–1930)*. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Jg. 34, 1982, 311–312.

153 Leonova, 156.

154 Esimerkiksi Moskovan LVKY:n saksalaiset saivat poliittisen tulikasteensa yleensä Volgan alueella, Ukrainassa, Pohjois-Kaukasuksella ja Siperiassa. Köstenberger, 279.

155 LVKY:llä pidettiin valmistavat luennot aiheista Kulttuurityö maaseudulla, Puolueen ja neuvostovaltion tehtävät maaseudulla, Puoluerakennus, Siviililainsäädäntö, Maanjakokysymys, Osuustoiminta ja yhtenäinen maatalousvero. Leonova, 165.

156 M-o: Muistelmia käytännöllisestä työstä. H. M-va: Talonpoikaisnaisten keskuudessa. N: Smytskaamassa. *Kommunisti* 5/1927, 250–253. ”Smytska” tarkoitti kaupunkien ja maaseudun liittyneiden luomista.

Kommunisti-lehdessä julkaistut kuvaukset LVKY-työstä olivat kaunisteltuja. Käytännön harjoittelu toteutettiin Vkp(b):n paikallisten puolue-elinten ohjauksessa, joten opiskelijat eivät kohdanneet paikallistason pahimpia ristiriitoja. Kuvaus koulun sisäisestä kasvatustyöstä ongelmineen vaikuttaa vilpittömämmältä. Koska Kommunisti-lehden artikkelit olivat luettavissa Suomessakin, niissä sivuutetaan LVKY:n panos Skp:n maanalaisten toimihenkilöitten kouluttamiseen. Skp saattoi lähettää jäsenensä puoluekomennukselle kesken opintojen, minkä johdosta monen opinnot keskeytyivät lopullisesti.

Neuvostomaassa siirryttiin vuodesta 1928 lähtien toteuttamaan ensimmäistä viisivuotissuunnitelmaa teollistamisen ja maatalouden kollektivisoinnin merkeissä. LVKY:n opiskelijat joutuivat kohtamaan neuvostovallan ja maaseudun vastakkainasettelun, molemminpuolisen vihan ja talonpoikien vastarinnan. Opiskelijoita ja nuorisoliittolaisia käytettiin varsinkin kollektivisointikampanjojen rämäpäisinä propagandisteina, joiden ei edellytetty ymmärtävän saatikka välittävän perinteistä elämisen ehdoista maaseutukylissä.¹⁵⁷

Opiskelijat muodostivat poliittisen valistustyön reservin, joka oli suhteellisen vaivattomasti siirrettävissä hankaliinkin paikkoihin. Laiton siirtolaisuus Suomesta Neuvostoliittoon 1930-luvun alkuvuosina aiheutti neuvostoviranomaisille ja Skp:lle paljon päänvaivaa, sillä loikkareita kohdeltiin mahdollisina vakoilijoina. Tutkintavankeuden jälkeen suomalaisia koottiin työleireille, joista suurin oli Svirstroin voimalaitostyömaa Syvärillä. Leirin poliittisen valistustyön tekijöiksi hälytettiin LVKY:n opiskelijoita. He jalkautuivat epätoivon vaivaamien loikkareiden pariin aseinaan poliittinen agitaatio, itseopiskelu, seinälehdet ja punanurkat. Leirin kokennosta vastaavat OGPU:n miehet väheksyivät ideologista puuhastelua.¹⁵⁸

Lukukaudella 1933–1934 LVKY:ssä opiskelleen Elli Parkkarin mukaan monet inkeriläisen Kelton kylän asukkaat vastustivat sosialismin rakentamista:

Monet isot isännät olisivat olleet halukkaita muuttamaan Suomeen. Heidän vaikutuksensa tuntui kollektiivitilojen ja nuorison elämässä. Leningradissa oli suomalainen seurakunta, jonka pappina toimi Laurikkala-niminen mies. Parhaaseen maanmuokkaus ja -kylvö-aikaan, kun väkeä olisi tarvittu peltotöissä, hän järjesti kylän nuorille rippikoulun täysihoidon kera.¹⁵⁹

Kylän ”kunniapäällikkyyden” saaneet LVKY:n valmistavan vuosikurssin oppilaat eivät paljoa piitanneet paikallisten uskonnollisista traditioista. Marian-päivän juhlassa¹⁶⁰ oli tarkoitus esittää uskonnonvastainen viisu:

---

157 Köstenberger, 280–281.

158 Rautkallio 1995, 64–80, jossa Svirstroi on kirjoitettu säännönmukaisesti väärin (”Svirtsroi”). Ks. myös Kostiainen, Auvo: Loikkaarit. Suuren lamakauden laitton siirtolaisuus Neuvostoliittoon. Otava, Helsinki 1988, 112–116.

159 Reiman, 56.

160 Uskonnonvastainen Marian-päivän juhla (25.3.) kuului kommunistisen kalenterin vuodentakertoon. Suomessa nuorisoliittolaiset kampanjoivat kirkosta eroamisen puolesta. Parkkari 1970, 179–180. Muista juhlapäivistä ks. Saarela 1998, 35–36 sekä 1996, 246–248; Huttula, Tapio: Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932. Bibliotheca Historica 55, SKS, Helsinki 2000, 42.

Mitä me tekisimme noille kirkkoille,
 jos ne käsihimme saatettais
 – ne klubeiksi ja elokuviksi heti paikalla muutettais
 Lapsemme avannossa kastettais
 ja vihkimättä elettäis kuten ennenkin...

Leningradin puoluekomitea hylkäsi tarkastettavaksi lähetetyn ohjelman ja kutsui opiskelijat puhutteluun, jossa tähdennettiin asiallisen agitaation merkitystä. Paikalliset luopuisivat uskostaan saadessaan tilalle asiallista tietoa, jota muistelija uskoivat myöhemminkin olleensa välittämässä. Elli Parkkarille opiskelu LVKY:ssä oli elämän ”onnellisinta aikaa”.¹⁶¹

PUOLUE- JA VANKILAOPISKELU SUOMESSA

Työväen sivistystoiminta Suomessa vuoden 1918 jälkeen käynnistyi melko puhtaalta pöydältä, sillä työväenliikkeen kumpikaan suuntaus ei – vastakkaisista syistä – halunnut korostaa jatkuvuutta Sdp:n vanhaan koulutustraditioon. Laillinen reformistinen työväenliike otti esikuvansa lännestä ja perusti vuonna 1918 Työväen Sivistysliiton (TSL) Suomen ensimmäiseksi opintokeskukseksi. Sen linja henkilöityi liiton pitkäaikaiseen puheenjohtajaan Väinö Voionmaahan, jonka tavoitteena oli ”henkinen kohoaminen” työväen ”omaehtoisen sivistystyön” avulla. Voionmaalaisen työväensivistykseen ei sisällynyt vastavallan tematiikkaa, pikemminkin se valmensi työväen järjestöväkeä toimintaan parlamentarismien puitteissa. Kytös sosiaalidemokraattiseen puolueeseen vahvistui sitä mukaa, kun työväensivistyksen rinnalle alkoi hahmottua vallankumouksellinen opintovaihtoehto.¹⁶² Sen oppi ja esikuvat ammennettiin idästä.

Opiskelukysymys kosketti ennen kaikkea nuorisjärjestöjä, joista Sosiaalidemokraattinen nuorisoliitto oli päätyntä vallankumouksellisten käsiin. Sen piirissä organisoitiin opintotoimintaa, kunnes järjestö lakkautettiin maanpetoksellisena keväällä 1923. Samoin kävi työn jatkajaksi perustetulle Sosialistiselle Nuorisoliitolle. Julkisesta keskusjärjestöstä luovuttiin kokonaan, ja nuorisokysymys jäi maanalaisen Suomen kommunistisen nuorisoliiton (Skn) vastuulle. Opiskelutyön julkiseksi kanavaksi perustettiin huhtikuussa 1926 Opintotyön Neuvontayhdistys, maan kattavan marxilaisen opintotyön keskus,¹⁶³ jonka mallina lienee ollut sosiaalidemokraattinen TSL. Opintoyhdistysliikkeestä kehkeytyi 1920-luvun lopun nuorkommunistien keskeinen toimintafoorumi Suomessa.

Helsingin neuvontakeskus julkaisi taskukokoista opinto-ohjelmavihkosta, jonka avulla paikalliset opintoyhdistykset organisoivat toimintaansa. Historiallisen, teoreettisen (marxilaisuus ja sosialismin alkeet) ja kaunokirjallisen opiskelurungon lisäksi vihkoissa ohjeistettiin kommunistisen kalenterin ja juhlaperinteen noudat-

¹⁶¹ Reiman, 56–57.

¹⁶² Kantasalmi, 24–26.

¹⁶³ Parkkari 1970, 153–157.

tamiseen.¹⁶⁴ Vuoden 1928 opinto-ohjelmat toimitettiin ennen painattamista Moskovaan nuorisointernationaali KIM:n agit-prop-osastolle.¹⁶⁵ Paimenkirjeen Suomeen lähetti Pekka Paasonen, Sknl:n edustaja KIM:n toimeenpanevassa komiteassa. Ohjelmassa kiinnitettiin liikaa huomiota kapitalistiseen kehitykseen ja siitä puuttui ajankohtaisuus. Nuorten työläisten tunnukset, ”taisteluloosungit”, eivät selvinneet. Suomessa heikolla tolalla ollut taloudellinen ja ammatillinen taistelu oli kokonaan laiminlyöty.¹⁶⁶ Opinto-ohjelmien lopulliseen, painettuun versioon lisättiin Paasonen ehdottamia kokonaisuuksia.¹⁶⁷

Sknl piti Moskovan keskuksen informoituna julkisen opintoyhdistysliikkeen ohjelmasta. Se laadittiin niin yleiseksi, että Moskova ja Suomen viranomaiset pysyivät tyytyväisinä. Ajankohtana alkuvuosi 1927 oli vielä suhteellisen ongelmaton, koska Komintern teki johtopäätökset kapitalismin siirtymisestä kolmanteen, luokkavastakohtia kärjistävään vaiheeseen vasta vuona 1928.¹⁶⁸ Opintoyhdistysliike laajeni 1920-luvun loppuvuosina ja Kominternin linjanmuutos näkyi agitaation terävöitymisinä. Vuodenkierron näyttävimpiä kokoontumisia olivat opintoyhdistysten maanlaajuiset opintopäivät, joista suurimmalle Lahdessa kesällä 1928 osallistui noin 1500 nuorta.¹⁶⁹ Opintopäivillä nähtiin radikaalien ohjelmaryhmien laulu- ja näytelmäesityksiä, joiden sisältö kritisoi suomalaisen yhteiskunnan ja sen instituutioiden epäkohtia kuten suojeluskuntia, ”ohranaa” ja kirkkoa.¹⁷⁰ Radikaali julistuksellisuus veti nuoria mukaan varsinaista opiskelua tehokkaammin.¹⁷¹ Lapuan Nuorten Työläisten Opintoyhdistyksen haastejuhlat marraskuussa 1929 riistäytyivät väkivaltaiseksi yhteenotoksi, jossa paikallinen väkijoukko keskeytti rienaukseksi katsomansa pääjuhlan ja repi osanottajien päältä punapaidat. Lapuanliikkeen

164 Vuoden 1928 Opinto-ohjelmat N:o 1–3. Painatteet, Opintotyön neuvostoyhdistys, 1920- ja 1930-lukujen vasemmistolaiset järjestöt, KA.

165 Für Agit-prop-kollegium. Die legale Bildungsarbeit des Finnischen Verbandes. Programm für Zirkel zum Studium des Marxismus mit legalen Litteratur. 533/10/3098: 6–8, RGASPI.

166 A.B. (Pekka Paasonen) N.2:lle ”Toverillisin tervehdyksin”, 31.1.1927. 533/10/3098: 4–5, RGASPI. Nimimerkin tunnustus, Parkkari 1970, 139.

167 Für Agit-prop-kollegium. 533/10/3098: 6–8, RGASPI. Opinto-ohjelma N:o 2. Kolmannelle vuosineljännekselle. Opinto-ohjelma N:o 3. Neljännelle vuosineljännekselle. 1928. Painatteet, Opintotyön neuvostoyhdistys, 1920- ja 1930-lukujen vasemmistolaiset järjestöt, KA. Kokonaisuudet Nuorison poliittinen toiminta, Työläisnuorison taloudellinen taistelu ja toiminta ammatillisessa liikkeessä sekä Nuorisoliikkeen kasvatusta ja sivistystyö vastaavat Paasonen puutelistaa.

168 Vuoden 1929 opintovihoissa annettiin teknisiä ohjeita puhuja- ja keskustelukerhoista, joukkoesiintymisistä, piirustuksesta, seinälehtien laatimisesta jne. Ainoa teoreettisempi osuus käsitteli marxilaista kirjallisuudentutkimusta. Opinto-ohjelma N:o 5. Kolmannelle vuosineljännekselle 1929. Painatteet, Opintotyön neuvostoyhdistys, 1920- ja 1930-lukujen vasemmistolaiset järjestöt, KA.

169 Tampereen opintopäiville kesällä 1927 kokoontui 500 nuorta ja Lahden vuoden 1929 tapaamiseen 800 osanottajaa. Parkkari 1970, 164, 172, 184; Huttula, 51–54.

170 Neuvostomaan sinipuseroliikettä Suomeen soveltaneiden laulu- ja propagandaryhmien kukoistuskauti jäi yhtä lyhyeksi kuin opintoyhdistysliikkeen elonkaari. Saarela, Tauno: Luokkataistelua lauluilla. Teoksessa Lindgren, Klaus (toim.) Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003. Helsinki 2003, 121–134.

171 ”Nuoret halusivat ensisijaisesti toimintaa ja näyttävyyttä, ja tähän toimintamuotoon sisältyvä vaihtoehtoisuus oli monelle ilmeistä verbaaliradikalismia ilman henkilökohtaista syvällistä vakaumusta.” Norrena, Leevi: Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Historiallisia Tutkimuksia 178, SHS, Helsinki 1993, 251–253, josta sitaatti.

Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksen jäseniä Hesperian puistossa vappuna 1929. (Kansan Arkisto.)

nousu valtakunnalliseksi vaikuttajaksi alkoi nuorkommunistien valistustoiminnan tukahduttamisesta.

Kommunistinuoret harrastivat myös marxilais-leniniläistä puolueopiskelua, jonka opintoaineistona käytetty kirjallisuus oli Suomessa kiellettyä. Kominternin siirtyminen ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan vuodesta 1928 radikalisoi salaisten opinto-ohjelmien sisältöjä.¹⁷² Julkisesta opintoyhdistysliikkeestä ohjattiin kyvykkäitä tovereita puolueopiskelun pariin ja sitä myöten salaiseen toimintaan. Toisaalta Moskovan määräysvalta tuskin ulottui Sknl:n kautta paikallisyhdistyksiin, joissa saatettiin toimia itsenäisesti ja omaksua malleja muiltakin.¹⁷³ Opintotyön Neuvontayhdistys lakkautettiin huhtikuussa 1930, minkä jälkeen paikalliset opintoyhdistykset kiellettiin nopeassa tahdissa.¹⁷⁴ Tietyille vuosisadan alussa syntyneelle kommunistisukupolvelle, jonka vaiheisiin Moskovan Lenin-koulussa tutustumme tuonnetpana, opintoyhdistykset olivat keskeinen väylä nuorkommunistiseen elämäntapaan.

172 Marxilais-Leniniläisen opintokerhon ohjelma (ei vuotta). Opiskeluohjelma. Marxilais-leniniläisen luokkatietoisuuden ryhmäopiskelua varten v:lle 1929–1930. Opiskeluohjelmat, Suomen Kommunistinen Nuorisoliitto, 1920- ja 1930-lukujen vasemmistolaiset järjestöt, KA.

173 ”Maan opiskelujärjestöt näyttävät rakastavan ns. itsenäisyyttä ja ottavan ohjeita jopa TSL:ltä.” Syyskuu mainittiin Opintotyön Neuvontayhdistyksen varattomuus ja se, että keskus leimattiin porvarilehdissä kommunistiseksi järjestöksi. Toimintakertomus Opintotyön neuvontayhdistyksen toiminnasta 1926. 533/10/3098: 13, RGASPI.

174 Parkkari 1970, 213–214.

PUOLUEOPISKELU SYYTEPERUSTEENA

Kaikki Skp:hen ja Neuvosto-Venäjään yhdistettävissä oleva toiminta kriminalisoi-
tiin Suomessa 1920-luvun kuluessa, monesti jo ennen varsinaisten kommunisti-
lakien säätämistä vuonna 1930. Skp:n jäsenyyttä, joka oli vaikeasti todistettavissa,
pidettiin valtiopetoksen valmisteluna, koska puolue pyrki aseellisesti kumoamaan
Suomen hallitusmuodon. Skp:n rahoittama käynti Neuvosto-Venäjällä katsottiin
rangaistavaksi, jos syytetty todettiin tietoiseksi puolueen tarkoituksiperistä. Vuosi-
kymmenen alkuvaiheen oikeuspäätöksissä on yleensä pyritty osoittamaan syytetyn
osallisuus tiettyyn tekoon kuten Skp-kirjallisuuden levitykseen. Vuosikymmenen
loppupuolella riitti, että syytetyn asema epämääräisessä järjestökoneistossa oli to-
teen näytetty.¹⁷⁵

Osallistuminen Skp:n poliittiseen koulutukseen oli rangaistavaa. Se esiintyi har-
voin tuomion perusteena, sillä toiminnasta Suomen puolella oli helpompi saada
näyttöä. Turun hovioikeudessa oli vuoteen 1930 mennessä tuomittu yksi henkilö
osallistumisesta Skp:n Tukholman kursseihin, 12 osallistumisesta Pietarin ja Lem-
paalan kurssitukseen ja kymmenkunta opiskelusta Lännen vähemmistökansalli-
suuksien yliopistossa. LVKY:n luku on pieni suhteutettuna koulutettujen kokonaisu-
määriin.¹⁷⁶ Vuoteen 1923 asti laittomaksi katsottiin ainoastaan Skp:n poliittisille
kurssille osallistuminen. Samana vuonna tuomittiin ensimmäinen LVKY:n opis-
kelija kuritushuoneraangaistukseen. Jooseppi Eenokki Heikkonen valitti korkeim-
paan oikeuteen. Hylätyn valituksen jälkeen Etsivä keskuspoliisi alkoi asettaa kor-
keakoulutettuja syytteeseen ahkerammin. Esimerkiksi Jalmari Rasin syyteluette-
loon vuodelta 1928 kuului opiskelu LVKY:ssä.¹⁷⁷

Suomesta Skp:n poliittiselle kurssille lähetetyt oli helppo kriminalisoida, koska
Skp oli vastuussa toiminnasta. Neuvosto-Venäjälle paenneiden syyllistäminen kou-
lutuksesta oli ongelmallisempaa. Punapakolaisia odotti Suomessa tuomio, mutta
neuvostokansalaisina he olivat oikeutettuja julkiseen yliopistotasoiseen puolue-
opiskeluun LVKY:ssä. Oikeuskäytännöt olivat 1920-luvun alussa vasta hahmottu-
massa: esimerkiksi ensimmäiset punaupseerit armahdettiin Tarton rauhansopi-
muksen perusteella. Sotakoulussa opiskelu riitti tuomion perusteeksi taas 1920-lu-
vun puolivälissä. Puoluekoulutuksesta tihkui Suomeen yllättävän vähän tietoa: Et-
sivä keskuspoliisi sai laadittua kelvollisen LVKY-muistion vasta vuonna 1935,¹⁷⁸
jolloin Leningradin osasto toimi viimeistä edellistä vuottaan.

LVKY ei ollut salainen koulu. Sinne haettiin oppilaita lehti-ilmoituksilla, joissa
lueteltiin pääsyaatimukset valmistavalle ja varsinaiselle yliopistokurssille. Vuosi-
kurssien valmistumisia ja tasavuospäiviä juhlistettiin lehtiartikkelein.¹⁷⁹ Suomeksi

175 Kaikkien poliittisista syistä tuomittujen laitton opiskelu ei välttämättä paljastunut. Björne, 59–68.

176 Björne, 57–58.

177 Krekola, Joni: Oppia idästä. Suomalaisten kommunistien koulutus Neuvostoliitossa. Teoksessa
Selovuori, Jorma (toim.): ...vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. WSOY, Helsinki 1998,
427–428; Björne, 65.

178 P.M. LVKY, tammikuu 1935. Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA.

179 Pääsyehdot, ks. Punainen Karjala 24.6.1926; Vapaus 30.5.1935; LVKY:n

kymmenvuotisjuhlanumero: Vapaus 28.11.1931; Kommunistisen yliopiston kymmenes päästö:
Vapaus 11.3.1934.

ilmestyviä lehtiä luettiin Suomessa, rivien välitkin ainakin Etsivässä keskuspoliisissa. Kun Leningradin LVKY:stä valmistui ensimmäinen vuosikurssi eli ”päästö” kesällä 1925, Suomen Sosialidemokraatti otsikoi: ”Suomalaisten kommunistiagitaattorien leipomo Pietarissa. Toimintu jo kolme vuotta neuvostohallituksen kannattamana ja rahoittamana. Opistosta valmistumassa nykyään 300 ammattivallankumouksellista.”¹⁸⁰ Juttu perustui Vapaus-lehden artikkeleihin, josta toimitus oli tehnyt omat johtopäätöksensä:

[...] neuvostovallan rahoilla ammattivallankumoukselliseksi agitaattoreiksi valmistetut suomalaiset kommunistiemigrantit ajavat sokealla kiihkolla uuden venäläisen isänmaan asiaa myöskin entisestä isänmaassaan Suomessa. Sillä eiväthän nämä ’maailmanvallankumousrintamalle’ kommunistivallan valmistamat ’ammattivallankumoukselliset’ suinkaan aikone toimeenpanna vallankumouksia omassa maassaan, Neuvosto-Venäjällä.¹⁸¹

Ammattivallankumouksellisuuden uhkakuva eli ja voi hyvin Suomessa, mihin neuvostokoulutetut olivat osin itse syyllisiä. Kirjeet omaisille Suomeen kulkivat sekä punaupseerikoulusta että LVKY:stä. Kirjeenvaihdosta on luettavissa propagandistista uhoa ja kostonjanoa, jonka tietoisuuden tasosta ja tarkoituksesta voidaan olla montaa mieltä. Kirjeet kirjoitettiin vakuuttamaan sekä kirjoittajia että viiranomaisia ja vastaanottajia Suomessa. Vaikka varsinaisen lähtösensuurin olemassa olosta ei ole tietoa, LVKY:stä tuskin päätettiin ulos kriittisiä näkemyksiä.¹⁸²

LVKY-opiskelija Apo Mäkelän kirjeessä¹⁸³ vuodelta 1924 on pitkä kansainvälisen tilanteen analyysi mutta myös varsin propagandistista uhoa:

[...] silloin kun sulta loppu leipä siellä ja lahtari aikoo katkaista kaulasi niin tule silloin tänne täällä riittää leipä ja saat tulevaisuutessasi katkoa lahtarien kauloja ja tehdä muutaakin tulevan yhteiskunnan hyödyksi. Jos sinä tahdot totellisenä valkumous toverina totellista tietoa tämän maan asioista niin ota yhteys salaiseen Kajaanissa toimivan puolueen maanalaisen järjestön kansa.

Maailmanvallankumouskin on vielä voimissaan ainakin paperilla. Opiskelijoita tarvitaan ”laventamaan Neuvostovaltamme rajoja niin pitkälle, että kun vietetään vallankumousjuhlia sitten niin voidaan rakentaa ruokapöytä, jossa ei ole päätää vaan, että se kiertää ympäri maapallon eikä jää kuudennelle osalle niinkuin se vielä nykyään tekee.” Samaan hengenvetoon, kun Apo Mäkelä houkuttelee Kajaanin seu-

180 Suomen Sosialidemokraatti (SSd) 19.6.1925, Suomalaisten kommunistiagitaattorien leipomo Pietarissa. Otsikko johtaa lukumäärissä harhaan. LVKY:ssä aloitti vuonna 1922 yli kolmesataa suomalaisia tai virolaisia opiskelijaa, mutta kaikki eivät valmistuneet määräajassa.

181 SSd 19.6.1925, Suomalaisten kommunistiagitaattorien leipomo Pietarissa.

182 Markku Salomaa on lukenut punaupseerien Suomeen kirjoittamista kirjeistä heidän ”maailmankuvaansa” analysoimatta lainkaan niitä propagandana. Salomaa 1992, 126–133. Mia Rahusen pro gradu -tutkimuksessa on käytetty samaa aineistoa vivahteikkaammin. Rahunen, Mia: Etsivä keskuspoliisi ja punaupseerit 1919–1927. Poliittinen historia, Helsingin yliopisto 1994.

183 Mäkelä kehottaa kirjoittamaan vastauksen suoraan LVKY:n oikeaan osoitteeseen. Lainausten kirjoitusasu on pidetty alkuperäisenä. Apo Mäkelä V. Karjalaiselle Oulun Jaalangan kylään 17.10.1924. Lännen vähemmistökansallisuksien yliopisto, amp 3070, EKV I, VA.

dulta lisää väkeä opinsaunaan, hän vesittää maalailujensa uskottavuuden: ”Jos satuisi niin käymään, että sinä laittaisit tulemaan jonkun [opiskelijan, JK] voisi hän tuota sen minun puvun päällään tänne sillä mitäpä se sielläkään tekee lahomassa ja palttoon voisi myydä; tuota rahana.”

MARXILAISUUDEN YLIOPISTOT

Poliittisen vankeuden aikana harjoitettu opiskelu lienee Suomen kommunistisen kertomaperinteen vaalituimpia myyttejä:

Mitä pienemmäksi opiskelun ja kaikenlaisen kulttuuritoiminnan mahdollisuudet kiristettiin, sitä tarpeellisempaa tätä toimintaa pidettiin. [...] Puolueen johtavien toverien tinkimätön kanta oli aina ollut, että opiskelutyötä ei saa lopettaa vaikeimmassakaan tilanteessa. Täydellä syyllä voidaan vahvistaa aikoinaan käytetty sanonta, että poliittiset vankilat olivat marxilaisuuden yliopistoja.¹⁸⁴

Kommunismien valistuksellisen projektin korostaminen kyseenalaisti valkoisen Suomen vasemmistoradikalismille 1920- ja 1930-luvuilla asettamat rajat ja suuntausi kysymään, miksi työläisten opinhalu haluttiin tukahduttaa ja kriminalisoida:

Kun jouduin vankilaan vuonna 1931, en ollut mukana minkäänlaisessa opintokerhotoiminnassa. Olin mukana vaistonvaraisesti, teoreettinen tietoisuuteni oli olematon. Vankilassa opiskelu muodosti elämän sisällön. Kuin nälkäinen heittäydyin heti opiskeluun. [...] Tunsin suurta tarvetta saada tietoja, siksi sitä suorastaan yritti ahmia niin, että vapauduttua voisi paremmin toimia puolueen riveissä työtätekevien etujen puolesta.¹⁸⁵

Seuraava alaluku sekä vahvistaa että kyseenalaistaa myyttiä vankilaopiskelusta. Poliittinen vankeus 1920-luvulla tarjosi kohtuulliset puitteet itseopiskeluun kykeneville. Työläisjohtajien maailmankatsomus ja teoreettinen valmius vahvistuivat, vaikka rangaistuksen olisi pitänyt ehkäistä vasemmistovehkeilyä. Poliittisten vankien olosuhteet ja opiskelumahdollisuudet heikentyivät sitä mukaa, kun oikeistoradikalismi nousi Suomessa. Kommunistit yrittivät opiskella 1930-luvullakin, mutta vankilaopiskelun tärkein merkitys lienee ollut puoluekurin ja mielekkään tekemisen ylläpitäminen henkisesti musertavissa olosuhteissa.

Suomessa tuomittiin vuosina 1920–1942 noin 4 000 henkilöä valtiopetoksesta tai sen valmistelusta ja 600 maanpetoksesta.¹⁸⁶ Sisällissodan perusteella tuomittuja punaisia oli alettu keskittää Tammisaaren pakkotyölaitokseen vuonna 1921, jolloin heille määriteltiin erityinen valtiollisen vangin status. Erioikeuksiin kuului kohtelu

184 Parkkari, Nestori: Väkivallan vuodet. 3. painos. Kansankulttuuri, Helsinki 1961 (1960), 97.

185 Alina Kinnusen muistelmä opiskelun aloittamisesta Hämeenlinnassa vuonna 1931. Peltonen, Ulla-Maija (toim.): Naisia turvasäilössä. Art House, Helsinki 1989, 217–218.

186 Savolainen, Hanna: Tuomittu elämään. Poliittiset naisvangit Hämeenlinnan kuritushuone- ja keskusvankilayhteisössä. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2000, 3. Savolaisen arvio on päätelty neljän tutkimuksen perusteella.

tutkintovankina sekä erottaminen kriminaalivangeista. Valtiollisille säädettiin pienemmät työurakkavaatimukset sekä oikeus kirjeenvaihtoon ja sanomalehtien tilaamiseen.¹⁸⁷ Poliittisista rikoksista tuomitut naiset kärsivät rangaistuksensa Hämeenlinnan keskusvankilassa.

Valtaosa vangeista istui tuomiotaan tavallisista rikoksista tai sovitti sakkotuomiotaan lyhyellä vankeusjaksolla. Poliittiset vangit pitivät etäisyyttä kriminaalivankkeihin, joita pidettiin oikeina rikollisina, likaisina¹⁸⁸ ja alempiarvoisina. Hämeenlinnan naisvankilan poliittiset suhtautuivat langenneisiin sisariinsa myötätuntoisesti mutta alentuvasti.¹⁸⁹ Poliittisen vangit ylläpitivät vankiryhmien erottelua myös kiinnittääkseen huomiota hupeneviin erioikeuksiinsa. Vankilaviranomaisten näkökulmasta kriminaalien ja valtiollisten erottelulla estettiin haitallisten vaikutteiden leviämistä molempiin suuntiin. Poliittiset vangit pitivät tuomioitaan luokkaperustaisina, eikä heillä ollut syyllisyyden tunnetta. He pyrkivät minimoimaan työpanoksensa ja käyttämään vapaa-aikansa tehokkaaseen puolueopiskeluun.¹⁹⁰

Valtiollisten vankien ja vankilahenkilökunnan vastakkainasettelu oli jo alun alkaen tulehtuneempi kuin muiden vankiryhmien. Tuomisen mukaan Tammisaaren pakkotyölaitoksen henkilökunta oli haalittu kasaan vuoden 1918 vankileirien vartijoista, joita hän piti ammattitaidottomina punikkien vihaajina. Pahimmista päästiin eroon vuonna 1923 kostomurhilla.¹⁹¹ Henkilökunta oli jatkossakin epäpätevää ja nopeasti vaihtuvaa.¹⁹² Ongelmien kasautuminen johtui osaksi tuomioon johtaneen väkivaltarikollisuuden lisääntymisestä 1900-luvun ensi vuosikymmeninä. Väkivallan vyöry taittui 1930-luvulla pulavuosien jälkeen, jolloin myös valtiollisten vankien määrä oli huipussaan.¹⁹³

”Vankilaterrorista” sekä muuten epäinhimillisistä olosuhteista on kuvauksia kommunistien muistelmissa, jotka käsittelevät 1930-lukua.¹⁹⁴ Seuraavassa ne valtaosin sivuutetaan ja päähuomio kiinnitetään kurinalaiseen opiskeluun.

-
- 187 Termejä poliittinen ja valtiollinen vanki käytetään seuraavassa synonyymeina. Molemmilla tarkoitetaan valtio- ja maanpetoksen valmistelusta tai sen avustamisesta sekä sananvapausrikoksista tuomittuja (rikoslain 11. ja 12. luku sekä 16. luku 24 §). Savolainen 2000, 16–17, 38–39.
- 188 Tarttuvien tautien pelossa poliittiset eivät suostuneet saunomaan kriminaalien jälkeen ennen kuin sauna oli puhdistettu. Kivi, 88, 103. ”[...] eikä pyykki suinkaan ollut valkoista, varsinkaan jos sattui saamaan kriminaalivankien vaatteita.” Parkkari 1961, 216–217.
- 189 Savolainen 2000, 38–39. Kaisa Junttila meni tutkintovankeusaikanaan uteliaisuuttaan kriminaalien kanssa samaan selliin ja viihtyi hyvin. Peltonen, 132–136.
- 190 Arvo Tuominen parsi Tammisaaressa 1923 täsmälleen kaksi sukkaa päivässä. Tuominen, Arvo: Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933. 4. painos. Tammi, Helsinki 1958, 146; Reiman, 118.
- 191 ”[...] vankien keskuudessa tunnettiin suorastaan mielihyvää, vaikka kaksi toveria oli mennyt saman tien, siitä, että kaksi pahinta vartijaa oli saatu raivatuksi pois.” Tuominen 1958, 143, 146–147.
- 192 Syksyllä 1928 Tammisaaressa oli 800–900 vankia ja satakunta vartijaa, joista puolet vaihtui vuoden aikana. Aarne Rinteen ja kollegan (allekirjoitus epäselvä) Matkakertomus, 31.10.–1.11. 1928. 2. kirjeenvaihtoa yms., Tammisaaren pakkotyölaitos (Tpl), amp 2787, VA.
- 193 Martti Lehti, Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178, Helsinki 2001, 24–31. Ks. myös Krekola 2005, 130–132.
- 194 Alan klassikko lienee Nestori Parkkarin vuonna 1960 julkaistu *Väkivallan vuodet*.

”HOTELLI ON EIKÄ MIKÄÄN RANGAISTUSLAITOS
KOKO TAMMISAARI!”¹⁹⁵

Valtiollisten vankien määrän vaihtelua ja heidän kohteluaan voi pitää suomalaisen yhteiskunnan poliittisena ilmapuntarina. Poliittisten vankien määrä oli laskusuunnassa valtaosan 1920-lukua. Syksyllä 1924 Tammisaaren pakkotyölaitoksessa istui vuoden 1918 jäljiltä 400 valtiollista vankia, joista monet olivat pian vapautumassa. Telkien taakse jäivät 1920-luvun kommunistisesta liikehdinnästä tuomitut, lähinnä Sstp ja nuorisoliiton aktiivit. Ennen vuoden 1928 suurta Skp-juttua Tammisaaressa istui vain 80 poliittista vankia. Sellit alkoivat täyttyä varsinkin kommunistilakien tultua voimaan syksyllä 1930: Tammisaaressa oli seuraavana vuonna 500 ja Hämeenlinnan naisvankilassa 100 poliittista.¹⁹⁶ Tammisaaren valtiollisten vankien määrä oli huipussaan talvella 1932–1933.¹⁹⁷ Vuosikymmenen puolivälissä hankalia poliittisia vankeja ryhdyttiin hajauttamaan muihin vankiloihin.¹⁹⁸ Hämeenlinnan muurien taakse päätyi eniten uusia poliittisia naisvankeja vuosina 1931 ja 1933. Lukumäärä oli huipussaan vuonna 1934.¹⁹⁹

Kommunistiseen elämäntapaan kuului jo 1920-luvulla riski joutua vankilaan. Pitkään Skp:n maanalaista työtä johtanut Jaakko Kivi tunsii helpotusta jäätyään kiinni vuonna 1928: ”Psykologisesti on vaikea selittää, miten ihminen noissakin oloissa tuntee itsensä rauhalliseksi. Ellei selissä olisi ollut noita vähäjärkisiä murhamiehiä, joita tosiaan varoin ja pelkäsin, olisi elämä monien vuosien jälkeen tuntunut ihanalta. Edessäni ei enää ollut takaa-ajetun osa.”²⁰⁰ ”Kommunistileikkaukset” aiheuttivat aina toiminnan tyrehtymistä, mutta toisaalta vankiloista myös vapautui vereksiä voimia puoluetöihin. Kohtuuttoman pitkät ja epäoikeudenmukaiset vankeustuomiot lannistivat muutaman eturivin toverin.²⁰¹ Poliittisten vankien huonoon kohteluun kiinnitettiin kommunistilehdissä huomiota, ja propagandarommutuksella pyrittiin kyseenalaistamaan poliittisten tuomioiden oikeutus. Silti jotkut vapautuneet pitivät kohteluaan varsin hyvänä:

195 ”Hagelin” käsin kirjoitettu kommentti kasvatustarkastaja Paavo Mustalan ja varatuomari Aarne Rinteen kiertoraportin etulehdellä. Kertomus Tammisaaren pakkotyölaitoksessa marraskuun 9–11 päivinä 1931 toimitetusta tarkastuksesta. 5.12.1931. 4. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

196 Etsivän keskuspoliisin pääosaston tiedonanto N:o 258, 12.8.1932. 4. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

197 Kesällä 1932 poliittisia oli 548, loppuvuodesta 1933 enää 404. Tarkastusraportit Tammisaaresta, Aarne Mannola 15.7.1932 ja Paavo Mustala 14.11.1933. Hc 1–2, vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1923–1944, oikeusministeriön vankeinhoito-osasto (VAHO), VA.

198 Poliittisista vangeista. Tammisaaren pakkotyölaitoksen johtaja H. Paasin esitelmä etsiväpäivillä 21.11.35. 4. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2789, EKV I, VA. 1930-luvun valtiollisten määrästä myös Upton 1970, 109.

199 Savolainen 2000, 32, 67.

200 Kivi, 88.

201 Pietarinsuomalainen bolševikki Adolf Taimi istui 12 vuotta eikä ollut vuonna 1940 enää entisellään. Rentola 1994, 192–193. Ville Honkanen sai kahdeksan vuotta 1929 ja istui tuomiotaan pakkoluokassa ”luulotaudin käsissä, peläten aivan kaikissa ohranan piilevän”. Ote tiedottaja Niilo Arvi Karjalaisen Oulun alaosastolle 25.1.1931 kertomasta. Ek:n pääosaston tiedonanto N:o 258, 12.8.1932. 4. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2789, EKV I, VA. Honkanen kärsi vuoden tuomiostaan vankimielisairaalassa ja yritti Turun lääninvankilassa syömälakkoa vuonna 1936. HS 7.11.1936, Syömälakossa oleva vanki. Ks. myös Manner Malmille 19.1.1933. Rakas kallis toveri, 171.

”[...] kaksi vuotta istuu mielellään kukin sellainen, joka pitää opiskelusta ja lukemisesta, mihin vankilassa on runsaasti tilaisuutta. Vasta pitemmän, 3–4–5 vuoden tuomion kärsiminen alkaa tuntua pitkältä: vapauden kaipuu voittaa halun opiskella, mikä muuttuu kertaudeksi ja opitun toistamiseksi, kun kirjasto ja opetus eivät ole rajattoman laajat.”²⁰²

Tammisaaren pakkotyölaitoksen valtiolliset vangit hallinnoivat toveriyhteisöään kolmiportaista neuvostomallia noudattaen. Pääneuvoston alaisuudessa toimi neljä kasarmineuvostoa, ja joka työpaikalla oli vielä ammattikuntien mukaiset työpaikkaneuvostot.²⁰³ Toveripiirin kuri oli varsin ankara. ”Ohranoiksi” epäillyille ei puhuttu, heitä tönittiin ja yhteydet vankilan ulkopuolelle katkesivat. Tammisaaren pääneuvoston valta ulottui pakkotyölaitoksen ulkopuolellekin, sillä se antoi vapautuvien luotettavuudesta puoluearvion.²⁰⁴ Henkilöarviot otettiin syksyllä 1931 huomioon Moskovassa asti, kun Lenin-kouluun valittiin uusia opiskelijoita.²⁰⁵ Etsivä keskuspoliisi myönsi Tammisaaren pääneuvoston vallan mutta kiisti sen yhtenäisen kannatuksen valtiollisten vankien keskuudessa. Käsitys poliittisten vankien neuvostojen vaikutusvallasta on myyttinen mutta merkityksellinen, sillä sekä vangit että viranomaiset uskoivat puolueen päättävän elimen olomassaloon.

Valtiollisia vankeja piti ”kasvattavuuden” ihanteen mukaisesti kannustaa opiskelemaan yleissivistäviä aineita kuten kieliä, historiaa ja kansantaloutta. Tammisaaren johto oli 1920-luvulla koettanut suunnata opintoja kieliin, osuustoimintaan ja kirjanpitoon, sillä yhteiskunnallisempia aineita luettiin marxilaisittain painottaen.²⁰⁶ Poliittiset vangit saivat opiskella heidän käyttöönsä toimitettua marxilaista kirjallisuutta, esimerkiksi Marxin, Engelsin ja Kautskyn teosten suomennoksia. Kommunistista kirjallisuutta sekä neuvostopuolella painettuja lehtiä ei vankiloissa suvaittu.²⁰⁷ Vankeinhoidon tarkastaja oli kiinnittänyt huomiota erioikeuden tarkoituksenmukaisuuteen: ”Nykyinen olotila voi johtaa ennen pitkää siihen, että vankilasta kehittyä opisto, josta vangit ovat tilaisuudessa saamaan järjestelmällisen ja kaikinpuolisen puoluekasvatuksen.”²⁰⁸

Vankilaneuvoston vaikutus näkyi opiskelun järjestelmällisyytenä. Sen toimesta oli laadittu opiskeluohjelmia, jotka pyrkivät hyödyntämään vankilan kirjaston koelmia. Vapaa-aika yhteisselleissä käytettiin opiskeluun eikä yleiseen seurusteluun – ja opiskeluaikana oli pysyttävä hiljaa.²⁰⁹ Keskustelut ja väittelyt pyrittiin pitä-

202 Ek:n Viipurin alaostaston tilannekatsaus nro 11, 30.5.–15.6.1926. 1. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2787, EKV I, VA.

203 Tammisaaren pakkotyölaitoksella säilytettävien vankien keskuudessa toimivat neuvostot. Aarne Rinne, joululuu 1924. 1. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2787, VA.

204 Yhteenveto Armas Pajuluoman kertomuksesta, koskeva oloja Tammisaaren pakkotyölaitoksella. Aarne Rinne, joulukuu 1928. 1. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2787, VA.

205 Otsikoimattomia henkilöarvioita vuodelta 1931, 531/1/200: 1–8, RGASPI.

206 Ptk keskustelusta maisteri Laaksosen kanssa. Kertomus Tammisaaren pakkotyölaitoksessa marraskuun 9–11 päivinä 1931 toimitetusta tarkastuksesta. 5.12.1931. 4. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

207 Kielletyiksi katsottiin Neuvosto-Venäjällä painetut Skp:n julkaisut ja kirjoista esimerkiksi *Kommunistinen manifesti* ja *Kommunistin aapinen*. Tuominen 1958, 137.

208 Paavo Mustolan tarkastuskertomus Tpl:sta 27.11.1923. Hc1, Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1923–1931, Oikeusministeriön VAHO, VA.

209 Tuominen 1958, 145–146.

mään opiskeltavan aiheen piirissä. Kävelytunneilla saatettiin tilata etukäteen kumppaniksi sellainen toveri, jonka kanssa tiettyä tehtävää kannatti ruotia. Opinto-ohjelma oli yleissivistävä, ”tähtisumuista sosialismiin” ulottuva. Teoria-aineiden lisäksi harrastettiin taidetta, ainakin piirustusta ja maalausta.²¹⁰

Tammisaaren hyvätaoiseen kirjastoon oli vuodesta 1918 lähtien kerääntynyt omaisten lahjoituksina runsaasti kirjoja. Vapaamielisimmässä vaiheessa vangit saivat tuoda mukanaan omia kirjojaan ja muistiinpanovihkojaan, joten yhteiselle saattoi olla mittaviakin käsikirjastoja. Kun joka vanki sai tilata itselleen päivälehdet, saatettiin niitäkin sulleissa kierrättää. Itseopiskeluun kykenevät, kuten Niilo Wälläri, nauttivat mahdollisuudesta kirjallisiin töihin:

Se oli todellinen opintomatka, yhtä merkittävä kuin järjestökokemukset Amerikassa. Herätys oli aamuisin kello kuudelta. Puolessa tunnissa selvisin aamutoimista, jonka jälkeen jäi aikaa toinen mokoma kielio-pintoihin, ennen kuin oli mentävä verstaaseen. Ensin luin saksaa, sitten ruotsia ja lopuksi ranskaa. Iltaisin tutkin sekä yleistä että työväenliikkeen historiaa. Viimeisenä vankilavuotenani ryhdyin harrastamaan venäjänkieltä.²¹¹

Opiskelua harjoitettiin marxilaisittain historiaa ja materialistisesti luonnontiedettä tulkiten. Periaatteellinen toveri pyrki lukemaan Raamattuakin luokkanäkökulmasta. Mitä karsaammin vankilan johto katsoi opintotoimintaa, sitä keskeisemmäksi vankilaneuvostot nostivat marxilaisen teorian ja opin puolueesta.²¹² Yhteentörmäys vuosikymmenen vaihteen kärjistyneessä poliittisessä tilanteessa oli väistämätön.

KURINPALAUTUS

Vankeinhoidon ulkomaiset esikuvat suosivat rangaistuslaitoksia siirtymään yhteiselle yksittäisiin, joissa luostarimainen eristys palvelisi paremmin siveellistä katumusta. Kun vankiluku Suomessa alkoi voimakkaasti kasvaa, eristämisestä jouduttiin tinkimään jopa alkuvaiheen pakkoluokassa.²¹³ Siirryttäessä 1930-luvulle vasemmistolaisen ajattelun tila ja liikkumavara suomalaisessa yhteiskunnassa kaventuivat ratkaisevasti. Jos oikeiston ääriaineokset olisivat saaneet päättää, maanalaisesta kommunistivehkeilystä olisi langetettu kuolemantuomioita.

Etsivässä keskuspoliisissa huolestuttiin Tammisaaren pakkotyölaitoksen vapa-uksista vuoden 1928 kommunistileikkauksen jälkeen. Käytännössä koko Skp:n maanalainen johto oli saatu telkien taakse, ja se haluttiin siellä myös pitää. Puo-luetta uskottiin jatkossa johdettavan kiven sisältä, joten poliittisten vankien kaikki yhteydet ulkomaailmaan piti katkaista. Tarkastuskäynnin perusteella laaditussa toimenpidemuistiossa ehdotettiin lisäresursseja luotettavien vartijoiden palkkaamiseen, hälytysjärjestelmään ja vartijoiden aseistuksen parantamiseen.²¹⁴

210 Parkkari 1961, 97–98.

211 Savolainen 1978, 118. Työväen Arkistossa on Wällärin massiivisia opintovihkoja vankila-ajalta.

212 Parkkari 1961, 98–99.

213 Savolainen 2000, 15.

214 Matkakertomus, Rinne ja kollega, 31.10.–1.11.1928. P.M., 11/1928, lähetetty johtaja Arvolalle 16.11.1928. 2. kirjeenvaihtoa yms., Tpl, amp 2787, EKV I, VA.

Tammisaaren uudet asukit muuttivat syksyllä 1928 siihen asti noudatetun opiskeluohjelman sisältöä Kominternin ”kolmannen vaiheen” tunnusten suuntaan. Ohjelman laatijoiksi väitettiin kansanedustajakaksikko Yrjö Ennettä ja Toivo Latvaa sekä Lauri Gustafssonia, Lauri Lammista ja Erkki Nissistä, joita oli koulutettu LVKY:ssä. Neuvostokoulutetut innostivat 50 vankia aloittamaan venäjän kielen opinnot. Uuden ohjelman mukainen opiskelu kiellettiin pian. Samassa yhteydessä Tammisaaren kirjastosta poistettiin marxilaiset klassikot.²¹⁵

Arvo Tuominen joutui toista kertaa Tammisaareen vuonna 1928. LVKY:ssä koulutetut ”punaiset maasterit” löivät leimansa vankijoukon elämään. Ha laativat ”tarkkoja, stalinistisia opiskelusuunnitelmia” ja purkivat aktiivisuuttaan vankilaneuvostotoissa.²¹⁶ Työpäivän pidennykseen vastattiin löysäämällä entisestään velttoa työtahtia. Vankilan johto reagoi leikkaamalla poliittisilta edun päästä ehdonalaiseen, kun $\frac{3}{4}$ tuomiosta oli kärsitty. Se oli jyrkkä toimenpide ja avoin sodanjulistus, joka johti työnteon lopettamiseen.²¹⁷

Suuren Skp-jutun maineikkaimmat valtiolliset siirrettiin kesällä 1929 Turun lääninvankilaan.²¹⁸ Tammisaaren valittiin uusi apulaisjohtaja, joka julisti panevansa laitoksen järjestykseen. Valtiolliset vangit asettuivat vastahankaan ja ryhtyivät lopulta syömälakkoon 11. marraskuuta 1929. Vankien pääponsissa vaadittiin apulaisjohtajan ja toisen vihatun vartijan erottamista sekä sairaanhoidon ja ruokavali-
on puolueetonta tutkimista.²¹⁹ Syömälakko herätti laajaa huomiota ja johti välikysymyksen hallitukselle. Kuudentena päivänä lakko laajeni surkeasti epäonnistuneeksi yleislakoksi. Vastauksessaan välikysymyksen oikeusministeri kuittasi syömälakon ulkoa johdetuksi kiihotukseksi.²²⁰ Valtiolliset lopettivat lakkonsa ennen laajamittaiseen pakkoruokintaan ryhtymistä. Lakosta ei suoranaisesti hyödytty, mutta sekä apulaisjohtaja että pahimmat vartijat siirrettiin vähin äänin toisiin tehtäviin.²²¹ Tammisaaresta liikkeelle lähtenyt prosessi oli paljastanut kommunistisen liikkeen haavoittuvuuden. Päivän mittainen ”suurlakkopihaus” oli heikkouden näyte, josta kommunisminvastainen kiihko ja poliittinen vaino saivat lisäpontta.²²²

Hämeenlinnan naisvankilassa seurattiin opiskelussa ja järjestäytymisessä Tammisaaren esimerkkiä. Poliittisia naisvankeja oli 1920-luvulla ollut vain kourallinen, eivätkä he aiheuttaneet vankilan johdolle ylimääräisiä ongelmia.²²³ Vuosikymmenen vaihteessa vankilan johto ehdotti poliittisia suhdanteita myötäillen, että val-

215 Ptk keskustelusta maisteri Laaksosen kanssa. Kertomus Tammisaaren pakkotyölaitoksessa marraskuun 9–11 päivinä 1931 toimitetusta tarkastuksesta. 5.12.1931. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

216 Tuominen 1958, 332.

217 Ote Jalmari Mäkisen Skp:lle laatimasta Tammisaari-raportista, jonka Ek sai haltuunsa Ville Honkasen pidätyksen yhteydessä vuonna 1929. Etsivän keskuspoliisin pääosaston tiedonanto N:o 258, 12.8.1932. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

218 Enne, Kivi, Latva ja Taimi. Kiven mukaan Tammisaaren nälkälakko puhkesi heidän puolustukseensa, mikä on korkeintaan osatotuus. Kivi, 102–103.

219 Tuominen 1958, 332–337.

220 Ruokonen, Mauno: Tammisaaren pakkotyölaitoksen syömälakot. Suomen historian pro gradu -tutkimus. Helsingin yliopisto 1982, 15.

221 Tuominen 1958, 339.

222 Kettunen 1986, 378–380.

223 Lukumäärä oli huipussaan (20) vuonna 1925. Savolainen 2000, 67, 79.

tiollisten vankien erioikeudet poistettaisiin. Se ei toteutunut, mutta keväällä 1931 Hämeenlinnan palkattiin uusi maanpuolustushenkilinen apulaisjohtaja Eeva Oula, jonka tehtävänä oli panna kommunistit ahtaalle. Apulaisjohtajalla ei yksin ollut valtuuksia heikentää poliittisten asemaa.²²⁴

Tammisaarella vuosi 1932 oli sitä edeltävää ja seuraavaa ongelmattomampi.²²⁵ Alkuvuonna 1933 tilanne alkoi riistäytyä käsistä. Pakkotyölaitoksessa riehui epidemia, jonka puutteelliseen hoitoon menehtyi useita valtiollisia vankeja.²²⁶ Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Yrjö Räisänen (pakinoitsija *Sasu Punanen*) teki vankien kohtelusta välikysymyksen.²²⁷ Oikeusministeriö lähetti Tammisaareen maaliskuussa 1933 kuria, järjestystä ja työtehoa vaatineen kirjeen. Vankilan johto sovelsi kirjeen suomin valtuuksin valtiollisiin vankeihin kollektiivirangaistusta, jossa valtaosa poliittisista menetti erioikeutensa.²²⁸ Sama toteutettiin Hämeenlinnassa, minkä lisäksi vankilan johto hankki luvan kurinpito-osaston perustamiseen. Vankilan johto rikkoi vähintäänkin valtiollisen vangin statuksen määritelleen lain henkeä.²²⁹

Nestori Parkkari on vakuuttavasti kuvannut vuoden 1933 vankilahelvetin Tammisaarella.²³⁰ Kurikampanjan tarkoituksena oli valtiollisten vankien vastarinnan murskaaminen, mikä tällä kertaa onnistui. Tammisaaren operaation työrukkaseksi otettiin ulkopuolinen – samaan tyyliin kuin vuonna 1929 ja Hämeenlinnassa 1930 – kesäkuussa 1933 vt. päälliköksi nimitetty luutnantti Arvo Kartano. Esko Riekin rohkene epäillä oikeusministeri Eric Serlachiuksen löytöä ”vähän hulluksi”. Ministeri väitti muiden vartijoiden jumaloivan kurinpalautusta omalla esimerkillään johtanutta Kartanoa.²³¹ Väkivaltainen johtamistyylillä jakoi vartijat kahtia poliitikoiviin ”isänmaallisiin” sekä maltillisempiin ”punaisiin”. Konflikti kärjistyi.²³²

Valtiollisten vankien syömälakko alkoi kuukauden kuluttua Kartanon nimittämisenestä. Päävaatimuksena oli erioikeuksien palauttaminen vuodesta 1930 jatkunutta lapualaiskomentoa edeltäneelle tasolle. Kollektiivirankaisun käyttöönotto oli tärkein syy valtiollisten vankien molemmille syömälakoille Tammisaarella vuonna

224 Savolainen 2000, 45. Peltonen, 11–22, 148.

225 Poliittisten laiskottelusta saamat rangaistukset suhteessa kaikkiin rangaistuksiin 1931: 216/303, 1932: 55/81, 1933: 325/373, joista kahden viime vuoden tiedot toukokuun alkuun mennessä rangaistuisista. Aarne Mannolan tarkastuskertomus Tpl:sta 15.7.1932. Hc2, Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1931–1944, oikeusministeriön VAHO, VA.

226 Lenin-koulun ensimmäisen suomenkielisen lyhytkurssin kasvatti Juho Leinonen menehtyi lavantautiin 4.2.1933. Juho Leinosen hm 1212, EKV I, VA.

227 Välikysymyksessä puhuttiin influenssaepidemiasta, jota Parkkari väitti lavantaudiksi. Parkkari 1961, 143–146, 151–155.

228 Vankeinhoidon tarkastajan puheilla kävi 142 poliittista vankia, jotka valittivat asemansa alentamista pakkoluokkaan sekä huonoa ruokaa. Aarne Mannolan tarkastuskertomus Tpl:sta 4.4.1933. Hc2, Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1931–1944, oikeusministeriön VAHO, VA.

229 Kurinpito-osastolle siirretyt 18 rettelöitsijää menettivät valtiolliset erioikeutensa. Savolainen 2000, 83–84.

230 Parkkari 1961, 143–215.

231 Esko Riekin otsikoton muistiinpano 14.7.1933 käydystä puhelinkeskustelusta ministeri Serlachiuksen kanssa. Valtiollisten vankien syömälakko, amp 2793, EKV I, VA.

232 Matkakertomus. Koskee matkaa Tammisaareen, 16.–17.4. 1935. Rusko Sihvonen 23.4.1935. 5. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

1933.²³³ Valtiollisten vankien asema nousi lakon neljän uhrin myötä julkiseen keskusteluun. Oikeusministeri joutui tyyntymään yleistä mielipidettä määräämällä suoritettavaksi tutkimuksen lakonaikaisista menettelyistä. Hämeenlinnan naisten myötätuntolakko heinäkuussa 1933 pyrki vaikuttamaan myös oman linnan olosuhteisiin. Poliittisille annettiin lakon johdosta rangaistuksia, joiden suorittamista varten avattiin toinen kurinpito-osasto. Naisetkin hävisivät lakkonsa.²³⁴

Tammisaaren kurinpalauttaja Kartano vapautettiin syksyllä 1933, kun likainen työ oli tehty. Ek:n etsivä kävi kriisin lauetta juttamassa laitoksen johtajaksi nousvaa apulaisjohtaja Paasia ja vakuuttui tämän yhteistyökyvystä. Paasi pyysi rahaa tiedottajien palkkaamiseen vankien joukosta, mitä Esko Rieki kommentoi: ”Niin. Annetaan rahaa. [...] Asiat tosiaankin lupaavat järjestyä siis T-saaressa.”²³⁵ Paasi piti henkilökunnalleen tiukan puhuttelun, vaati laitokseen sotilaallisen kurin, palautti vartijoiden keskinäisen luottamuksen ja laittoi rettelöitsijät yksittäiselleihin. Hän otti henkilökohtaisesti vastuulleen tiedottajien värväämisen ja suojelun. Etsivä keskuspoliisi tuki toimintaa rahallisesti ja vankipaketeilla.²³⁶ Vasta Tammisaaresta vapautunut toveri kertoi syyskuussa 1935, ettei ohranoita vilisevä laitos enää ollut hyvä opiskelupaikka työläiselle.²³⁷

Tammisaaren johdon näkökulmasta syömälakkoon johtanut kurinpalautus kannatti. Työteho parani vuonna 1934 huomattavasti, ja työurakkansa alitti huhtikuuhun mennessä vain kolme vankia. Pahimmat kiihottajat eristettiin poliittisten pääjoukosta. Rangaistukset annettiin laiskottelun sijasta yleensä sopimattomasta käytöksestä.²³⁸ Kurinpitörangaistusten vuosittaisen määrän asettumien siedettävälle tasolle kertoo kriisin laukeamisesta mutta myös valtiollisten vankien määrän laskusta Tammisaaressa.²³⁹ Kahta vuotta lyhyemmän tuomion saaneet lähetettiin Tammisaaren sijasta Sukevan keskusvankilaan. Valtiollisten vankien yhteismäärä kaikissa vankiloissa ei sanottavasti laskenut.²⁴⁰

Jos Tammisaaren miesten vastarintaa verrataan Hämeenlinnan naisvankilaan, saadaan esiin kiinnostava ero. Mitattaessa Hämeenlinnan poliittista kuohuntaa

233 Ruokonen, 34–36. Heinäkuun pisimmillään 13 päivää kestäneeseen lakkoon osallistui alussa 373 vankia. Hämeenlinnan naisvankilassa oli 113 vankia myötätuntolakkossa. Syys-lokakuun vaihteen syömälakkoon Tammisaaressa osallistui vain 12 vankia.

234 Vankilan johto syytti Hämeenlinnan raastuvanoikeudessa 77:ää lakosta ennakoita sopinutta vankia salakapinasta sekä 17:ää pakkosyöttöä vastaan pullikoinutta myös virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. Savolainen 2000, 83–84.

235 Riekin kommentit raportin marginaalissa ja etulehdellä. Rusko Sihvosen Matkakertomus, 1.–2.6.1934. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

236 Matkakertomus. Koskee matkaa Tammisaareen, 16.–17.4. 1935. Sihvonen 23.4.1935. 5. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

237 Akseli Mannilan kertomaa. Ilm. nro 2100/13.9.1935. 5. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

238 Arvo Mannolan tarkastuskertomus Tpl:sta 4.4.1934. Hc2, Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1931–1944, oikeusministeriön VAHO, VA. Rusko Sihvosen Matkakertomus, 1.–2.6.1934. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

239 Rangaistusmäärät vuosittain: 1933: 1300, 1934: 400 ja 1935: 200. Poliittisista vangeista. Tammisaaren pakkotyölaitoksen johtaja H. Paasin esitelmä etsiväpäivillä 21.11.1935. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

240 Valtiollisten vankien määrät keväällä 1935: Tammisaari 325, Sukeva 160, Helsingin keskusvankila 60, Hämeenlinna 115, siis yhteensä 660. Lista valtiollisista vangeista. Tpl:n johtaja Paasi Ek:lle, 8.4.1935. 5. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

rangaistuskertoilla valtiollista vankia kohden huippuvuosisiksi osoittautuvat 1933:n lisäksi myös seuraavat vuodet, etenkin 1935 ja myös 1936.²⁴¹ Tammisaari rauhoitui sotilaallisella kurilla. Hämeenlinnan naisten vastarinta oli tuorempi 1930-luvun ilmiö. Kommunistinaiset saattoivat olla sitkeämpiä vastarintaan ryhtyttyään, eikä heitä välttämättä nujerrettu yhtä suorasukaisin keinoin kuin miehiä.

Sekä vuoden 1929 että 1933 syömälakkoja Tammisaaren pakkotyölaitoksessa edelsivät Etsivän keskuspoliisin tarkastusvierailut, joiden tuloksena vaadittiin kurinpalautusta. Raportoinnilla pyrittiin osoittamaan valtiollisten vankien harjoittavan jatkuvaa ”kiihoitusta”, jonka tarkoitus oli ylläpitää uskoa kommunismin voittoon. Vangit saattoivat keskustella suhteellisen vapaasti selleissä, kävelyringeissä, esitelmätilaisuuksissa ja saunassa. Neuvostokoulutettujen johtaman opiskelun lisäksi vangit uhittelivat erityisesti punaisina merkkipäivinä. Tammisaaresta ”kiihoitus” kantautui myös muualle yhteiskuntaan, sillä vielä vapaana olevat kommunistit järjestivät sinne ”pyhiinvaellusmatkoja”.²⁴²

Valtiollisten vankien ansaitsemattomat etuoikeudet loivat vangin elämään ”vaihtelua ja suurempaa viihtyvyyttä”. Etsivät rinnastivat ”epäitsekäistä ja isänmaallistakin” syistä tuomitut kriminaalit ”ruplakommunisteihin”, joiden motiivina valtiorikoksiin oli ollut oman edun tavoittelu. Valtiollisten erioikeudet tuli poistaa. Jollei se ollut mahdollista, niitä piti ainakin leikata. Etuoikeudet tuli sitoa vangin moitteettomaan käytökseen ja työpanokseen. Suurimpana esteenä kurinpalautuksen toteuttamiseen olivat Tammisaaren kasarmirakennukset, jotka soveltuivat huonosti vankien eristämiseen.²⁴³

Etsin valtiollisilta vangeilta kiellettiin omat kirjat, sitten kirjastosta puhdistettiin kaikki poliittinen kirjallisuus. Omia muistiinpanovihkoja ei enää saanut käyttää. Vankila tarjosi korvaavia vihkoja, joiden sivut numeroitiin ja sisällöt kontrolloitiin.²⁴⁴ Itse laaditut opiskeluohjelmat oli säilytettävä irtopapereina ja pidettävä jatkuvasti mukana. Selleissä pantiin toimeen ruumiintarkastuksia. Luennointi tovereiden kesken kävelytuntien aikana estettiin kävelyttämällä vankeja peräkkäin.²⁴⁵ Kun puhumiskielto rivissä tuli ehdottomaksi, opinto-ohjaajien keskustelut ruvettiin käymään saunan lauteilla. Pian vangit saivat sinnekin seurakseen vartijan.²⁴⁶

Hämeenlinnan vankilaopiskelun sieluna vaikutti vuosikymmenen taitteessa Eeva Sassi ja hänen oikeana kätenään Elli Stenberg. Molemmilla oli takanaan opinnoita Leningradin LVKY:ssä.²⁴⁷ Hämeenlinnassa opiskeltiin etupäässä Bogdanovin taloustieteen oppikirjan avulla. Kun marxilaiset kirjat (mm. *Pääoma*) otettiin pois kesällä 1931, oli turvaututtava opiskelijäsennyksiin ja omaan päähän. Maaliskuus-

241 Rangaistuskerrat / poliittinen vanki: 1930: 0,3; 1931: 0,3; 1932: 1,6; 1933: 5,1; 1934: 3,7; 1935: 5,1; 1936: 4,1; 1937: 2,2; 1938: 0,8; 1939: 0,8. Yleisin rangaistuksen aihe oli laiskuus / työstä kieltäytyminen. Savolainen 2000, 67, 69.

242 Kertomus Tammisaaren pakkotyölaitoksessa marraskuun 9–11 päivinä 1931 toimitetusta tarkastuksesta. 5.12.1931. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

243 Sama.

244 Parkkari 1961, 98–99.

245 Tammisaaresta päässeen Jaakko Lehtorannan Leningradissa laatima muistio, joulukuu 1932. Selostukset vankilaloista 1931–1933, Tammisaari, Poliittiset vangitsemiset 1919–1944, KA.

246 Parkkari 1961, 99.

247 Savolainen 2000, 52. Sassi opiskeli LVKY:n perustamisvaiheessa, Stenberg vuosina 1927–1928.

sa 1932 astui voimaan kielto, jolla estettiin ulkokävely pareittain. Yhteiselleissä jokainen sai vuorollaan opiskelutehtävän, jonka suorittamisesta keskusteltiin. Opiskelluista asioista piti laatia ohjaajille kirjallinen raportti: ”Kyllä minä [Heinosen, JK] Lyylin ja Evan ’kynsissä’ alussa itkin, mutta sitten opin ymmärtämään heidän ponnistuksiaan ällini kehittämisessä ja luonteeni muokkauksessa.”²⁴⁸

Monet nuoret naiset oli tuomittu Hämeenlinnaan vähäpätöisistä poliittisista rikkomuksista kuten puoluekirjallisuuden levityksestä. Eräs pikkutekijä kommentoi vankilan nöyryyten lietsoneen tuomituissa aluksi pelkkää vihaa, joka puolueopiskelun myötä jalostui kommunistiseksi tietoisuudeksi.²⁴⁹ Vapautuvat saivat Sasilta yksityiskohtaisen luentosarjan Skp:n rakenteesta ja perusteellisen valmennuksen puoluetööhön.²⁵⁰ Kun Kaisa Junttila kertoi Moskovassa, Lenin-koulun tulopuhuttelussa opiskelustaan Hämeenlinnassa, Yrjö Sirola kommentoi: ”Tuo oli ihan Sassi-Korhosta. [...] no kyllä minä sitten tiedän, millainen olet.”²⁵¹

Puolueopiskelua ylläpidettiin sinnikkäästi mahdottomissakin oloissa. Vartijat löysivät silloin tällöin opiskelujäsenryhmiä mutta harvemmin kuin ennen kurinpalautusta. Puolueopiskelun ainoaksi keinoksi jäi henkilökohtainen suusta suuhun -menetelmä ja hiljainen luennointi yhteiselleissä iltaisin.²⁵² Vankilaneuvosto antoi Tammisaaren opintotyön organisoimnin vaarallisen tehtävän keväällä 1934 Nestori Parkkarille, joka siirrettiin seuraavan vuoden alussa pariaksi vuodeksi eristyselliin.²⁵³ Tammisaaressa jatkettiin opiskelua LVKY:n opinto-ohjelman mukaan paperilapuilla vielä 1936. Opiskelun avainhenkilönä oli sellistä toiseen liikkunut ”putsari” Olavi Vuorinen, joka oli opiskellut Lenin-koulussa vuosina 1931–1932.²⁵⁴

Soini Rantasen kertoman mukaan ”Tammisaaren yliopisto” siirtyi poliittisten vankien pääjoukon mukana Riihimäelle, jossa vankilaneuvoston, ”Huhdan putiikin”, muodostivat vuodesta lähtien 1937 neuvostokoulutetut toverit. Vankeinhoitoviraston hyväksymän ohjelman puitteissa saatiin järjestää luentoja taloustieteestä, biologiasta, Suomen historiasta ja kirjallisuudesta. Ohjelma oli niin taiten laadittu, että ”sen puitteissa voitiin käydä lävitse Lenin instituutin ohjelmaa, mikä kävi siten, että julkisissa luennoissa osoitettiin kirjallisuus ym. asiatiedot ja illegaalisina teemoina sitten täydennettiin ja osoitettiin oikeat linjat”. Filosofian opinto-ohjelmassa käytiin läpi dialektista materialismia, materialistista historiäkäsitystä sekä tietoteoriaa. ”Opiskelu oli hyvin intensiivistä ja kova kontrolli takana, pienimmästäkin harhasanasta saattoi seurata vakava varoitus: oli pyrittävä omaksumaan tieteellisen kommunismin ehdottomuus.”²⁵⁵

248 Kaisa Junttilan muistelmä vuodelta 1976, Peltonen, 141.

249 Savolainen 2000, 52.

250 Loppuvuodesta 1931 vapautuneen tiedottajan Ek:n Oulun alaostolle kertomaa. Ek:n pääosaston tiedonanto N:o 258, 12.8.1932. 4. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

251 Peltonen, 118. Sitaatti Junttilan muistelmästä vuodelta 1976.

252 Matkakertomus. Koskee matkaa Tammisaareen, 16.–17.4. 1935. Sihvonen 23.4.1935. 5. kirjeenvaihtoa yms. Tpl, amp 2789, EKV I, VA.

253 Parkkari 1961, 219, 252–253.

254 Tiedottaja Otto Korhosen kertomaa. Ek:n Vaasan osaston Ilm. 360/36. Olavi Vuorisen hm 1829, EKV I, VA.

255 Soini Jalmari Rantasen kertomaa 20.8.1942, Ilm. nro 228/42. Urho Oraksen hm 943, EKV I, VA. Rentola pitää Rantasen kertomuksia paikoin mielikuvituksellisina mutta perusaseteiltaan oikeansuuntaisina. Rentola 1994, 190–194.

Vankilaopiskelun edellytykset heikentyivät 1920-luvun alusta 1930-luvun puoliväliin ulottuvalla jaksolla. Vielä 1920-luvulla valtiolliset vangit saattoivat halutesaan opiskella monivuotisia kokonaisuuksia marxilaista kirjallisuutta hyödyntäen. Tammisaartakin liberaalimpi laitos oli Turun lääninvankila, jossa Ivar Lassy oli 1920-luvun alussa kerännyt kirjastoonsa runsaasti erikielistä kommunistista kirjallisuutta.²⁵⁶ Valtiollisten opiskelema aineisto oli marxilaista mutta selvästi yleissivittävämpää kuin myöhemmin. He saattoivat myös seurata ulkomaailman tapahtumia suhteellisen vapaasti sanomalehdistä. ”Tammisaaren yliopisto” on sopiva nimitys luonnehtimaan valtiollisten vankien sivistysmahdollisuuksia 1920-luvun loppupuolelle saakka.

Etsivän keskuspoliisin puuttuminen Tammisaaren asioihin kommunismin ”asiantuntijana”²⁵⁷ muutti valtiollisten vankien kohtelua vuoden 1921 lainmäärittelyä rankaisevampaan suuntaan. Tulehtunut tilanne saatiin ulkoisesti hallintaan, mutta kommunistista maailmankatsomusta ei näillä keinoilla murrettu. Tammisaaren yliopistossa opittiin Skp:n kannalta tärkeitä asioita: ”Taistelu terroria vastaan vankilassa, yhteyksien hoitaminen ja säilyttäminen vankien kesken sekä vankilasta ulkopuolelle antoi mitä parhaita kokemusta maanalaista toimintaa varten. Se kokemus oli vankilan ulkopuolella tarpeen heti vapautumisen ensimmäisestä päivästä lähtien.”²⁵⁸ Vankila siis valmensi maan alle, todennäköisesti paremmin kuin mikään neuvostokoulutus.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat kommunistiaktiivit, jotka jatkoivat puolueopiskelua mahdottomissakin olosuhteissa. Tammisaaren tai Hämeenlinnan jälkeen luotettujen matka jatkui usein Lenin-kouluun, jonka kaikista suomalaisista opiskelijoista noin 40 prosentilla oli takanaan poliittista vankeutta Suomessa.²⁵⁹ Huomattavan monella tulokkaalla oli kokemuksia laitoksista, joiden totaalinen luonne ei ole kiistanalainen. Puolueopiskelussa oli piirteitä kolmesta alaluokasta, joilla Ervin Goffman on täsmentänyt totaalisen laitoksen käsitettään:

- laitokset, joihin eristetään yhteiskunnalle vaarallisiksi katsotut henkilöt (vankilat, keskitysleirit)
- laitokset, joilla on tuotannollisia tai koulutuksellisia tehtäviä (sisäoppilaitokset, kasarit, koulukodit)
- laitokset, jotka on perustettu eristäytymistä ja hengenviljelyä varten (luostarit).²⁶⁰

Puolueopiskelu Neuvostoliitossa tapahtui myös totaalisissa laitoksissa, mutta Suomen poliittisen vankeuden jälkeen ne tuskin tuntuivat tukahduttavilta. Jos poliittiseen vankeuteen päädyttiin neuvostokoulutuksen jälkeen, itänaapurissa hankittua tiedollista pääomaa purettiin auktoriteettiasemassa. Jatkosodan aikana, kun poliit-

256 Tuominen 1958, 137.

257 Ek alkoi Paasin kaudella pitää Tammisaaren henkilökunnalle esitelmää ja antoi luettavaksi kommunistiraporttejaan.

258 Parkkari 1961, 98.

259 Arviossa on laskettu mukaan suomalaiset lyhyt- ja jatkokurssien opiskelijat, joista 53/127 eli noin 42 % oli istunut vankilassa ennen ensimmäistä Lenin-kurssia. Katso tarkemmin luku VII.

260 Goffman, 5–7 sekä Klaus Mäkelän sivunumeroinen esipuhe.

tisten vankien olosuhteet kurjistettiin äärimmilleen, puolueopiskeluna ilmennyt vastakulttuuri edesauttoi sekä henkistä että fyysistä selviytymistä.²⁶¹

Suomalaiset kommunistit tulkitsivat poliittisen vankeuden myönteisesti, puoluekuria ja -opiskelua vahvistavaksi maanalaisen taistelun väistämättömäksi vaiheeksi. Kominternin piirissä jaettiin nämä käsitykset vuoteen 1934 saakka, josta alkaen vihollismaassa kärsitty poliittinen tuomio alkoi näyttää yhä epäilyttävämmältä jaksolta Neuvostoliittoon saapuneen toverin henkilöhistoriassa.²⁶²

---

261 ”Vuosikausia vankiloissa istuneet toverit tiesivät, että opiskelu on välttämättömyys. Sen avulla parhaiten säilyy mielen lujuus ja aatteellisuus ja säilyy vastustuskyky terroria ja nälkää vastaan. Ne toverit, jotka eivät harrastaneet opiskelua tai muuta yleistä puuhaa, vajosivat pian tylsyyteen ja sitä tietä henkiseen ja fyysilliseen heikkouden tilaan...” Parkkari, Nestori: Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940–1944. Viides painos, Kansankulttuuri, Helsinki 1962 (1955), 167.

262 Chase, 57.

III LENIN-KOULU 1920-LUVULLA

KOMINTERNIN KOLMIPORTAINEN KOULUTUSMALLI

Kominternin IV kongressissa marras-joulukuussa 1922 käsiteltiin kysymystä johtavien kommunistien koulutuksesta. Kongressi velvoitti jäsenpuolueitaan perustamaan puoluekouluja sekä järjestämään kurseja, joilla opiskeltaisiin puolueohjelmaa ja Kominternin julkaistuja dokumentteja. Ne ymmärrettiin jo varhain kansainvälisen kommunistisen liikkeen tärkeimmäksi oppimateriaaliksi. Oli myös puhetta kansainvälisten kurssien järjestämisestä Moskovan Sosialistisen Akatemian¹ yhteyteen, mutta hanke ei edennyt sen pitemmälle.²

Sanoista tekoihin edettiin vasta Kominternin V kongressin jälkeen kesällä 1924. Kongressin pääteema oli sektioiden bolševisoiminen, jolla pyrittiin kiinnittämään puolueet vastikään kuolleen Leninin teoreettiseen perintöön. Tarkoitus oli ”laajentaa ja syventää marxismi-leninisin teorian propagandaa” kutsumalla tärkeimpien puolueitten jäseniä Moskovaan ”omistautumaan täysipainoisesti marxismi-leninisin teorian ja käytännön opiskeluun”. Kongressissa hahmoteltiin kommunistiseen puoluekoulutukseen kolmiportainen malli, jonka keskus oli Moskovassa. Kansallisten puolueiden johtoporras sai lisäksi koulutusta maakohtaisissa keskuspuoluekouluissa. Rivijäsenet saivat tyytyä paikallisiin peruskursseihin, joilla itseopiskelun, keskustelupiirien ja ”sunnuntaikoulujen” oppi kontrolloitaisiin oikeaksi.³

Ranskan kommunistipuolue PCF reagoi Moskovan määräyksiin valppaimmin perustamalla syyskuussa 1924 Bobignyn keskuspuoluekouluun. Ranskalaisten toimintaa pidettiin IKKI:ssä mallina muille puolueille.⁴ Opetuksen sisällöissä pyrittiin irtiottoon sosiaalidemokraattien koulutusperinteestä. Koulussa oli kaksi päätoimista opettajaa, joiden lisäksi omat puoluejohtajat ja Kominternin ohjaajat kävivät luennoimassa.⁵ Vuonna 1927 keskuspuoluekouluun toiminta hajautettiin maakuntiin. Kaksi päätoimista opettajaa oli komennettu Moskovaan, toinen heistä vuonna 1926 aloittaneelle Lenin-kurssille. Ensimmäinen puoluekoulu muokkasi ranskalaisen kommunismin maaperää pehmeämmäksi varsinaiselle bolševisoinnil-

---

1 Sosialistinen (Kommunistinen) Akademia perustettiin vuonna 1918 marxilaiseksi vastineeksi Venäjän tiedeakatemialle. Sotakommunismin vuosina Akademia tuotti vain muutamia julkaisuja, kuten Buharinin ja Preobrazenskin *Kommunismin aapisen*. David-Fox, 195–201.

2 Babitschenko, 40.

3 Carr 1964, 1018. Babitschenko, 40–41.

4 Carr 1964, 1019–1920.

5 Esimerkiksi vuonna 1919 perustettu Ranskan ”Kommunisti-marxisti koulu” ei erottunut vanhoista sosialidemokraattien kurseista. Kivisaari 2000, 89, 93.

le, joka toteutui 1930-luvun alkupuolella. Sitä on pidetty ennen kaikkea Lenin-koulun systemaattisen neuvostokoulutuksen seurauksena.⁶

Brittien kommunistipuolue CPGB perusti Kominternin V kongressin jälkeen Labour Collegeille vaihtoehtoisen kommunistisen oppilaitoksen Lontooseen. Puolen vuoden intensiivinen kurssi oli räätälöity parinkymmenen oppilaan luokille. Vaikka koulu oli toiminnassa vain vuodet 1926–1927, piirikouluissa ja paikallistasolla toimi 86 keskuskoulun valmentamaa ohjaajaa vuonna 1930. He pyrkivät huolehtimaan siitä, että keskusteluista vedettiin puolueen määrittämän marxilaisuuden mukaiset johtopäätökset eikä neuvostodoktriinia kyseenalaistettu.⁷

Muissa maissa edettiin vaatimattomammin, mikä johtui sopivien ohjaajien puutteesta, rahoitusvaikeuksista sekä jatkuvasta keskeytysuhasta. Ainakin Tšekkoslovakian ja Norjan kommunistipuolueessa saatiin aikaan puoluekursseja. Saksan kommunistipuolue (KPD) oli yllättävän saamaton, sillä puoluekoulutasoisiksi voi katsoa vain muutamat nuorisoliiton Lenin-kurssit.⁸ Selitykseksi on tarjottu jatkuvuutta vanhasta ja vahvasta sosiaalidemokraattisesta perinteestä. Moskovan ohjaus toteutui vasta vaiheittain vuodesta 1926 lähtien Marxistische Arbeiterschulessa ja vuonna 1929 aloittaneessa Rosa Luxemburg Schulessa. Molemmat Berliinin koulut lakkautettiin Hitlerin noustua valtaan.⁹

Paikallistason puolueopiskelua järjestettiin Ranskassa, Britanniassa, Yhdysvalloissa, Norjassa, Hollannissa ja Itävallassa. Myös Saksassa ja Tšekkoslovakiassa oli paikallistason opintomahdollisuuksia mutta vaatimattomammassa mittakaavassa. Italiassa poliisivalvonta pakotti tyytymään leninismiin kirjekursseihin.¹⁰ Useat eurooppalaiset kommunistipuolueet järjestivät puolueopiskelua paikallisiin olosuhteisiin sopeutettuna ja muutamat perustivat myös Kominternin ehdottaman keskuspuoluekoulun. Kominternin toivoma jäsenpuolueiden bolševisointi ei toteutunut 1920-luvulla näillä pehmeillä keinoilla. Bolševikkien arvojen omaksuminen ei voinut onnistua, mikäli koulutettavat pysyivät omassa ympäristössään ja paikallisen päivänpolitiikan pauloissa. Tarvittiin oppilaitos, joka kouluttaisi kaadereita pääkallonpaikalla Moskovassa.

LENIN-KURSSIEN KÄYNNISTYSVAIKEUDET

Ranskan kommunistikoulutuksen tutkijoiden mukaan Boris Souvarine mainitsi toukokuussa 1923 ensimmäisistä suunnitelmista kansainvälisen kaaderikoulun perustamiseksi Moskovaan. Periaatteellinen suostumus projektin toteutukseen oli

6 Ensimmäisen kurssin 60 koulutetusta puolet jätti puolueen viiden vuoden sisällä. Uskollisina pysyneistä 12 päätyi jossain vaiheessa puolueen keskuskomiteaan. Kivisaari 2000, 93–96.

7 Macintyre, Stuart: *A Proletarian Science. Marxism in Britain, 1917–1933*. Lawrence and Wishard London 1986 (1980), 86–87; Cohen – Morgan, 331.

8 Carr 1964, 1020–1021; Kurella A.: *Die Aufgaben der zentralen Parteischulen in der gegenwärtigen Epoche*. Die Kommunistische Internationale 1926, Heft 6, 25.10.1926.

9 Krinn, Carsten: *Claim and reality of political schooling work of the Communist Party of Germany (KPD) during the Weimar Republic*. Julkaisematon seminaarisitelmä ”People of a special mould” -konferenssissa Manchesterissa 6.–8.4.2001.

10 Carr 1964, 1021.

saatu Trotskilta ja Zinovjeviltä.¹¹ Kominternin V kongressissa Bela Kun esitteli suunnitelman, jonka valmisteluun olivat ottaneet osaa tšekkoslovakialainen Karel Kreibich ja O. W. Kuusinen.¹² Kongressi päätti teeseissä ”Kominternin propagandatoiminnasta”:

Tyydyttäkseen ennen kaikkia tärkeimpien puolueiden laadukkaiden teoreettisten kaaderien tarpeen Komintern kommentaa joukon saksalaisia, englantilaisia, amerikkalaisia, tšekkoslovakialaisia, italialaisia, ranskalaisia ja itämaisia sekä mahdollisesti muiden sektioiden työntekijöitä Moskovaan, jossa he saavat omistautua yksinomaan marxilais-leninistisen teorian ja käytännön opiskelulle. [...] Opiskelun päämääränä on marxismileninisin syvälinen omaksuminen sekä itsenäisen, teoreettisesti perustellun poliittisen työn valmiuksien hankkiminen.¹³

Kominternin toimeenpanevan komitean (IKKI) agitprop-osasto vaati nopeaa toimintaa veljespuolueilta omissa maissaan, mutta se ei itse kyennyt käynnistämään hierarkian korkeinta oppilaitosta vielä toviin. Pääpuolueille lähetettiin joulukuussa 1924 koulutuksen aloittamista valmisteleva tiedonanto, jossa jaettiin suunnitellut 40 opiskelijapaikkaa kansallisiin kiintiöihin.¹⁴ Agitprop-osaston johtaja Bela Kun muotoili hankkeen tarkoitusta:

Kun muodostamme joka puolueeseen pienenkin johtoryhmän, joka käsittää leninistibolshevistisesti nykyisen aikakauden luonteen ja ristiriitaisuudet, ja kun tämä ryhmä on asemassa, jossa se pystyy perehtymään maansa konkreettiseen ja historialliseen tilanteeseen ja erottamaan Venäjän vallankumouksen kokemuksesta dialektisesti joka maata koskevan yleispätevän erityisestä venäläisestä, vasta silloin saa bolševisointi pitävän perustan ja prosessia voidaan jatkaa tietoisemmin ja organisoidummin.¹⁵

Vaikeasta muotoilusta voi poimia ainakin eliittiryhmän ratkaisevan merkityksen bolševisoinnin läpiviemiselle. Venäläisten vallankumoukokemuksista omaksuttaisiin yleispätevät lainalaisuudet sovellettaviksi omaan maahan. Muotoilussa näkyy Kominternin markkinoima ajankohtainen organisaatiomuutos, joka edellytti jäsenpuolueita järjestämään toimintansa neuvostomallisesti, salaisten tehdassolujen ja puoluefraktioiden verkostoksi.¹⁶ ”Johtoryhmä” olisi puolueen neuvostokoulettu sisäpiiri, jonka johdolla bolševisointi toteutuisi.

Kesällä 1925 saatiin laadittua yksityiskohtainen suunnitelma oppilaitoksesta, johon otettaisiin seuraavana syksynä 50–60 opiskelijaa puolitoista vuotta kestäväan

11 Souvarine toimi PCF:n edustajana IKKI:ssä 1920-luvun alussa. Hänet erotettiin trotskilaisena vuonna 1924. Myöhemmin hän tuli kuuluisaksi neuvosto- ja Stalin-kriittisistä teoksistaan. Lazitch, 237–238; Kivisaari 2000, 98. Souvarinesta, ks. Furet, 109–111, 283–284.

12 Lazitch, 238.

13 Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 127.

14 Saksasta seitsemän, Britanniaista ja Ranskasta kuusi, Italiasta, Tšekkoslovakiasta ja Yhdysvalloista viisi sekä Intiasta ja Egyptistä kolme opiskelijaa kustakin. Carr 1964, 1018.

15 Lainaus Babitschenkon (41) mukaan. Kun muotoili sanottavansa Kameneville, Kuusiselle, Stalinille ja Zinovjeviltä.

16 McDermott – Agnew, 65–67.

koulutukseen. Sopivien ja kielitaitoisten opettajien haaliminen osoittautui mahdottomaksi. Suunnitelman toteuttamista lykättiin, vaikka puolueet olivat jo lähettäneet opiskelijatarjokkaitaan Moskovaan.¹⁷ Viralliset avajaiset pidettiin toukuussa 1926. Osa opiskelijoista ei saapunut ajoissa Moskovaan, ja muutamat paikalle päässeistä havaittiin heti kättelyssä kurssille soveltumattomiksi.¹⁸ Touko-kesäkuussa opiskeltiin, mutta täyden opintosuunnitelman mukaiset opinnot käynnistyivät vasta syyskuussa 1926, jolloin aloitti kaksi saksankielistä ryhmää sekä yksi venäläinen, englantilainen ja ranskalainen kieliryhmä.¹⁹

Myös sopivan koulurakennuksen löytäminen viivästytti aloitusta. Lopulta päädyttiin Katariina II:n aikaiseen huvilaan, joka oli rakennettu uudelleen Moskovan suuren palon jälkeen 1812. Neuvostoaikana sitä oli käytetty ensin konekiväärkursitukseen, sitten sotakouluna ja vuosina 1921–1926 Punaisten professuurien instituuttina, mikä kuvaa vallankumouksen painopisteen siirtymistä rintamalta ideologiaan. Rakennus sijaitsi Vorovskin kadulla, suhteellisen keskeisellä paikalla nykyisen Uuden Arbatin pohjoispuolella. Lähistöllä oli useita ulkomaiden lähetystöarakennuksia, mikä oli ristiriidassa koulun ja oppilaiden salaamispyrkimysten kanssa.²⁰

”Marx-Engels-instituutin kansainvälisen Lenin-kurssin” sääntöjen 21 pykälässä määriteltiin koulutuksen hallinnolliset peruseriaatteen. IKKI:n presidium nimitti Lenin-kurssin rehtorin, vararehtorin ja opettajat sekä hyväksyi opinto-ohjelmat. Kurssin johto siirsi sitä koskevat periaatepäätökset IKKI:n sihteeristölle, jonka byroo päätti, mitkä kysymykset kuuluivat presidiumille, mitkä orgbyroolle ja itse sihteeristölle. IKKI:n agitprop-osasto oli vastuussa opiskelijavalinnasta, IKKI:n päätösten läpiviemisestä kurssilla sekä koulutyön valvonnasta. Lenin-kurssin rahoituksesta vastasi orgbyroo, jonka päätöksiä valvoi Kansainvälinen kontrollikomisio IKK. Lenin-kurssia koskeva päätöksenteko oli Kominternissa hajautettu IKKI:n eri elimiin, joista keskeisin oli sihteeristön presidium. Marx-Engels-instituutti loi pelkät nimelliset puitteet Kominternin sihteeristön alaiselle koulutukselle.²¹

Rehtori oli vastuussa Lenin-kurssin sisäisestä hallinnosta. Hänen työtään tuki johtokunta, johon kuuluivat vararehtori, kurssin puoluesolun sihteeri sekä IKKI:n agitprop-osaston pysyvä edustaja. Kahdesti kuussa kokoontuva elin vahvisti kaikki kurssia koskevat päätökset. Sen alaisuudessa toimivat vararehtorin vetämä opetusosasto sekä hallinto- ja talousosasto. Myös niiden sisään muodostettiin johtoryhmät, joihin kutsuttiin opiskelijoiden ”vanhimpien” edustus. Oppilaitoksen sisään perustettiin kommunistisen puolueen solu, joka kuului bolševikkipuolueen ylei-

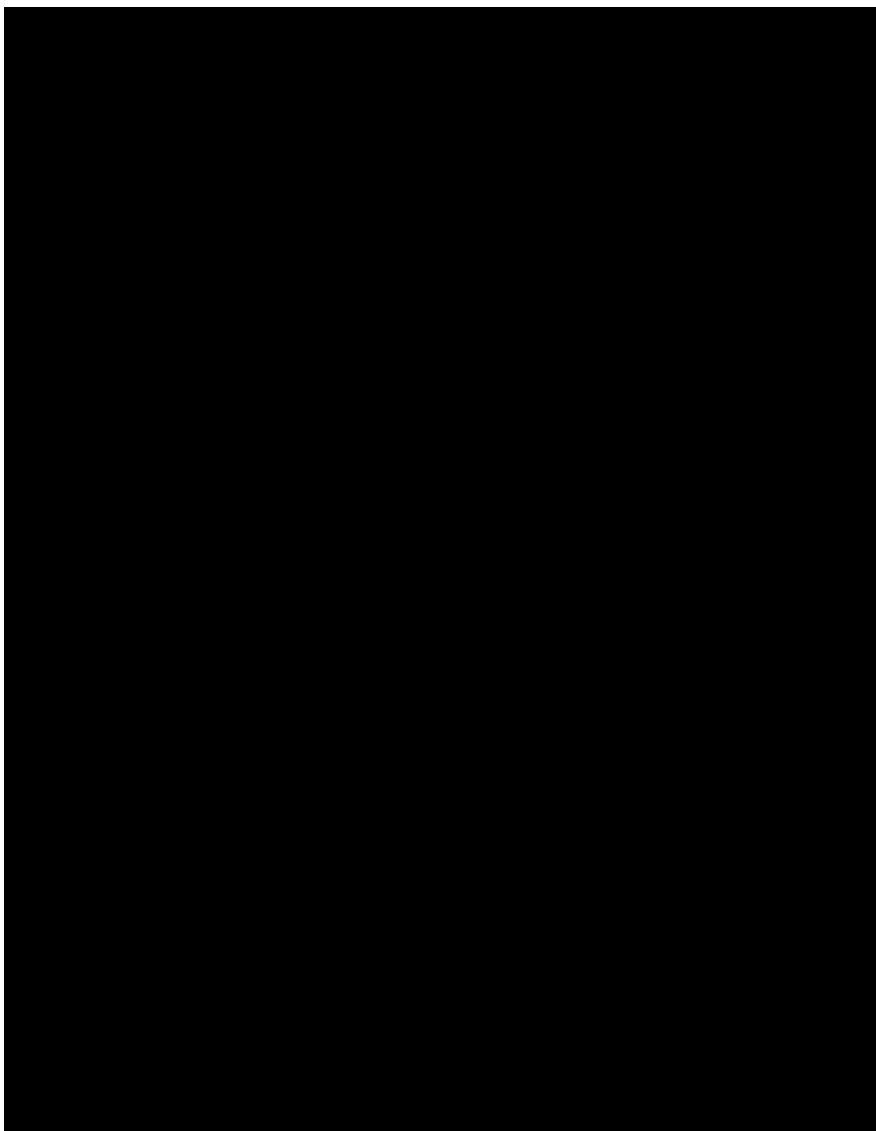
17 Syksyllä 1925 tullut tanskalainen Aksel Larsen pantiin odotusajaksi LVKY:n saksalaiseen sektoriin. Jacobsen, Kurt: Aksel Larsen. En politisk biografi. Vindrose 1993, 50–51, 58.

18 Carr 1964, 1019.

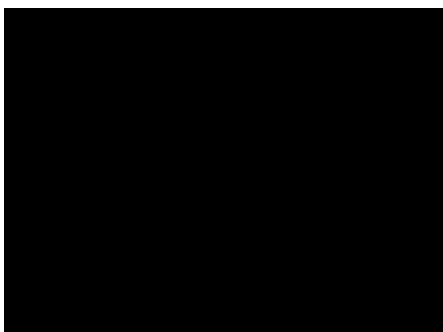
19 IKKI:n sihteeristön ptk nro 72, 10.5.1926. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

20 Ulitsa Vorovskova 25:n (nykyisin Povarskaja) rakennuksen ulkoasu on Dominiko Giljardin käsialaa. Asuntola oli osoitteessa Ulitsa Gerzen 51, hallinto Gogolevski Bulvar. McLoughlin 1997, 63 (jossa koulu sijoitettu väärin Gorkin kadun rinnalle); Schafranek, 436.

21 Statuten der Internationalen Lenin-Kurse im Marx-Engels-Institut (1926). 495/30/291: 2–4, RGASPI. Marx-Engels-instituutti oli marxilaisen David Rjazanovin luomus. Se sai resursseja Marx-kirjaston sekä sosialismin historian arkiston hankkimiseen ja tieteellisten Marx- ja Engels-editioiden julkaisuun. Yhdistettiin Lenin-instituuttiin Rjazanovin pidätyksen yhteydessä 1931. David-Fox, 62–63. Honkanen, Pertti: David Rjazanov ja ensimmäinen MEGA. Teoksessa Oittinen, Vesa (toim.): Marx ja Venäjä. Aleksanteri Papers 1/2006, Helsinki 2006, 152–162.

Lenin-koulun pääosasto, jota suomalaiset kutsuivat kadun nimen mukaan ”Vorovskiksi”. (Hoffmann 1985.)

Marx-Engels-instituutin alaisten Kansainvälisten Lenin-kurssien tiedot, jotka painettiin Moskovan julkiseen luetteloon. (Vsja Moskva 1929.)

seen organisaatioon. Järjestyksen ja proletaarisen kurin ylläpidosta vastasi opiskelijoista kokoonpantu toverituomioistuin.²² Pätevimmat opiskelijat kustakin sektorista valittiin yleensä niiden vastuunalaisiin tehtäviin puolue- (*partorg*) tai ammattiyhdistysvastaaviksi (*proforg*). Edelliset huolehtivat opiskelijoiden poliittisesta osallistumisesta ja jälkimmäiset käytännöllisistä ongelmista ja kulttuuripuolesta.²³

Kurssin nimeksi vakiintui Kansainvälinen Lenin-koulu vasta vuonna 1928, mitä ennen puhuttiin Lenin-kursseista.²⁴ Lenin oli nimessä alusta alkaen, millä haluttiin kiinnittää koulu edesmenneen vallankumouksen veturin perintöön. Kurssien ensimmäiseksi rehtoriksi nimitettiin Nikolai Buharin, joka jäi keulakuvaksi. Todellinen johtohahmo oli vararehtori Klaudia Kirsanova, joka nostettiin rehtoriksi Buharinin syrjäyttämisen jälkeen vuonna 1930. Lenin-koulun sisäisen hallinnon tärkein elin oli aluksi Palmiro Togliatti (*Ercoli*) puheenjohtama johtokunta, jonka jäsenet vahvistettiin IKKI:n poliittisessa sihteeristössä. *Ercolin* korvasi alkuvuodesta 1927 britti J. T. Murphy.²⁵

Opiskelu määriteltiin alusta alkaen päätoimiseksi. Muita töitä sai tehdä vain IKKI:n agitpropin ja koulun johdon suostumuksella. Opiskelijat hyväksyttiin jäseniksi Vkp(b):hen, mutta koulun johto sääteli heidän puolueetyönsä määrää. Välttämättömät yhteydet oman maan puolueeseen hoidettiin agitpropin eikä Kominternin sektioiden kautta. Koulun johdon ja IKKI:n lupa vaadittiin myös, jos oma puolue halusi suojattinsa takaisin kesken kurssin.²⁶ Kurssilaisilla oli pääsy Kominternin rakennuksiin ja hotelli Luxiin. He saivat ottaa osaa kuunteluoppilaina IKKI:n sihteeristön komissioiden istuntoihin, mutta presidiumiin heitä ei päästetty.²⁷

Lenin-kurssien säännöissä määriteltiin niiden tehtäväksi pätevien marxisti-leninistien kouluttaminen Kominternin sektioiden johtoon. Opetuksen piti kattaa sekä kommunismin teoreettiset että käytännölliset kysymykset.²⁸ Moskovan koulutuksen peruseräaatteita ei aluksi pidetty salassa, vaan Lenin-kurssia tehtiin tunnetuksi Kominternin propagandassa.²⁹ Monikielisessä *Kommunistinen internationaali* -lehdessä julkaistiin syyskuussa 1927 Murphyn informatiivinen artikkeli, jossa sivuutettiin vain koulutuksen sotilaallinen osuus.³⁰ Murphy ei saanut päänsilitystä suhteellisen avoimesta tavastaan käsitellä Lenin-kurssin asioita, eikä vastaavia

22 Statuten der Internationalen Lenin-Kurse im Marx-Engels-Institut (1926). 495/30/291: 2–4.

23 McLoughlin 2003, 89.

24 Venäjäksi Meždunarodnaja leninskaja škola, MLŠ. Carr 1964, 1018–1019.

25 Babitschenko, 41. Johtokunnan muut jäsenet syksyllä 1926: Kirsanova, unkarilainen László Rudas, Sunitsa, liettualainen Vintas Mitskevits-Kapsukas, Maretski sekä sektorien puoluesolujen sihteerit. IKKI:n sihteeristön presidiumin ptk nro 74, 17.9.1926. Murphysta, IKKI:n poliittisen sihteeristön (pol.siht.) ptk nro 7, 28.1.1927. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

26 IKKI:n siht. ptk nro 72, 10.5.1926. Lenin-koulun ”Auszüge”. IKKI:n pol.siht. ptk 23.11.1927. 495/3/46, RGASPI.

27 IKKI:n siht. suppea (engeren) komissio ptk nro 15, 25.6.1926. IKKI:n siht. ptk nro 3, 5.1.1927.

IKKI:n siht. laajennettu istunto nro 2, 26.11.1926. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

28 Statuten der Internationalen Lenin-Kurse im Marx-Engels-Institut (1926). 495/30/291: 2–4, RGASPI.

29 IKKI:n pol.siht. ptk nro 19, 8.4.1927. 495/3/18, RGASPI.

30 Maanpuolustuskursseilla opiskeltiin ammuntaa, sodankäyntiä ja strategiaa. Murphy, J. T.: Das erste Jahr der Lenin-Schule und ihre perspektiven. Die Kommunistische Internationale 1927 / Heft 37, 13.9.1927; McLoughlin 1997, 66; Jacobsen, 63.

juttuja jatkossa päästetty julkisuuteen.³¹ Kurssien osoite- ja puhelintiedot painettiin vielä vuonna 1929 Moskovan kaupungin julkiseen luetteloon.³²

Murphy mukaan Lenin-kurssin piti yhdistää marxismi-leninismien teorian opinnot bolševikkien organisatorisen ja poliittisen kokemuksen hyödyntämiseen. Proletariaatin taistelut konkreettisissa historiallisissa tilanteissa oli tulkittava Marxin ja Engelsin teoksiin vedoten. Leniniä piti soveltaman imperialismien aikakauden analyysiin, proletariaatin vallankumouksen valmisteluun ja valtiovallan hyödyntämiseen. Opiskelijoiden aktiivisella osanotolla Vkp(b):n työhön valmistauduttiin vallankumouksen toteuttamiseen ja proletariaatin diktatuuriin koko maailman mittakaavassa. Maailmantalouden opiskelussa päähuomio tuli kiinnittää kapitalistien maitten, niiden siirtomaitten ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Myös kunkin maan strategiaan ja taktisiin ongelmiin piti tarttua unohtamatta kriittisyyttä Kominternia kohtaan.³³

Lenin-kurssin käynnistymisen viivästyminen liittyi suurisuuntaisten suunnitelmien ja uusien käytäntöjen luomisen yhteensovittamattomuuteen. Teknisistä ongelmista polttavin oli pätevien tulkkien ja oppikirjojen puute.³⁴ Komintern syytti aloituksen viivästyisestä yhtä lailla veljespuolueita, jotka olivat lähettäneet Moskovaan teoreettisesti kypsymättömiä tovereita. Valitut 70 opiskelijaa edustivat pienoisuudessa jäsenpuolueissa pesiviä ideologisia ongelmia, sosiaalidemokratian jäänkeitä ja syndikalismia. Opiskelijavalintaa ei aina tehty silmälläpitäen lupaavinta ainesta bolševistisiksi vallankumousjohtajiksi. Joissakin tapauksissa oli haluttu päästää hetkeksi eroon paikallisista vastarannankiiskistä.³⁵ Lenin-koulun opiskelijoiden sisäänottokiintiöt jäivät jatkossakin vajaiksi. Kriteerit kielitaitovaatimuksineen tuntuivat liian tiukoilta, tai sopivimmat ehdokkaat haluttiin pitää oman maan puolueuudessa.³⁶

Lenin-kurssit olivat alusta asti IKKI:n agitprop-osaston ja Vkp(b):n keskuskomitean, siellä erityisesti toveri Stalinin projekti, jolla iskostettiin ulkomaisiin kommunisteihin yhdenmukaisuutta, sitoutuneisuutta ja tehokkuutta bolševisoinnin nimellä. Ensimmäisen Lenin-kurssin poliittisena kontekstina oli NEP-kauden ristiriitaisuus yhdistettynä bolševikkien valtataisteluun Leninin perinnöstä. Trotskiin ja Zinovjeviin henkilöitynyt ”yhdistynyt oppositio” sekä Buharinin johtama oikeistoryhmä olivat vielä Stalinin yksinvaltan jarruina.³⁷ Eräät brittitutkijat ovat puhuneet Lenin-koulusta suorasukaisesti ”Stalinin makkarakoneena”, joka jalosti raaka-aineesta kaadereita kaikilla neuvostomausteilla.³⁸ Näin voi tulkita, jos Lenin-kursseja katsotaan asteittain syvenevän ja terroriin päättyvän stalinismin tirkistysaukosta.

31 Cohen – Morgan, 330.

32 Vsja Moskva. Adresnaja i spravotšnaja kniga na 1929 god. Moskva 1929, 243. Vuoden 1936 luettelossa ei ole enää Lenin-koulun tietoja.

33 Murphy, 1805.

34 McLoughlin 2003, 89.

35 Murphy, 1806–1807, 1813.

36 Vuoden 1927 sisäenotossa saatiin täytettyä kaksi kolmasosaa opiskelijapaikoista, vuonna 1930 74 % ja vuonna 1932 73 %. McLoughlin 2003, 89.

37 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 99–100.

38 Cohenin ja Morganin artikkelin otsikko, ”Stalin’s Sausage Machine”, ei sikäli vastaa sisältöä, että analyysi keskittyy Lenin-koulun brittien vaiheisiin puolueessa. Stalinin kouraa, joka lihamyllyä vääntää, ei artikkelista löydy. Cohen – Morgan, 327–355.

Toisaalta nimenomaan Lenin-kurssin vuosina (1926–1928) stalinismille oli vielä vaihtoehtoja, joita kannatettiin opiskelijoiden keskuudessa. Stalinismin tunnusmerkit vakiintuivat vallitseviksi Lenin-koulussa (1928–1938).

LENINISMI STALININ MUKAAN

Kominternin kansainvälinen kaaderikoulu nimettiin tammikuussa 1924 kuolleen Leninin mukaan. Palan Leniniin liittyvää symbolista voimaa halusivat myös luke-mattomat neuvostomaan koulut, kaupungit, kylät, kaivokset ja kolhoosit. Tammikuussa 1923, Leninin vielä eläessä, *Pravdassa* ilmestyi Moskovan puoluekomitean nimissä artikkeli, jossa ehdotettiin kaiken Leniniä koskevan kirjallisen materiaalin ja hänen kirjoitustensa keskittämistä tieteelliseen instituuttiin. Lenin-aineiston kerääminen aloitettiin kesällä 1923, ja Lenin-instituutti avattiin yleisölle vuonna 1924.³⁹ Komintern kehotti jäsenpuolueitaan viettämään Leninin muistopäivää tai -viikkoa. Suomessa vuodesta 1921 vietetyn Karl Liebknechtin ja Rosa Luxemburgin muistopäivän jatkoksi lisättiin kolmas L, Lenin.⁴⁰

Leninin kuoleman jälkeisessä valtataistelussa oli ratkaisevan tärkeää, kuka sai määritellä leninisin sisällön – tai tarkemmin, kenen näkemys leninismistä hyväksyttäisiin puolueen, puoluevaltion ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen käyttöön. Lenin oli kuollut, mutta hänen henkilökohtainen, bolševikkivaltioita koossapitävä maineensa oli jalostettava oikeuttamaan uusien keulakuvien vallanpitoa. Aluksi seuraajat taistelivat keskenään Leninin perinnöstä, leninismistä, jonka määrittelyvalta poiki vaikutusvaltaa.

Neuvostojen II yleisliittolainen edustajakokous tammikuun lopulla 1924 alkoi Leninin muistelun ja ylistyksen merkeissä. Kaikki tärkeimmät bolševikkijohtajat olivat paikalla, paitsi Trotski. Stalinin puhe ei erottunut surijoiden valtavrasta, mutta sitä on myöhemmän kehityksen johdosta pidetty keskeisenä Lenin-kultin rakentamiselle. Stalin aloitti puheensa ajatuksella kommunistisen puoluekaaderin erityislaatuudesta: ”Toverit! Me kommunistit olemme erikoista tekoa. Meidät on muovattu erikoisesta aineesta. Me olemme niitä, jotka muodostavat suuren proletaarisen strategin armeijan, toveri Leninin armeijan...” Kokous päätti nimetä Pietarin Leningradiksi ja pystyttää Moskovan Punaiselle torille Lenin-mausoleumin.⁴¹

Stalin muisteli Leniniä ihmisenä ja luokkataistelijana päivä hautajaisten jälkeen Kremlin sotakoulun kurssilaisten illanvietossa.⁴² Sitten hän piti aiheesta

39 Ensimmäiseen yleisvenäläiseen maatalous- ja teollisuusnäyttelyyn ideoitii syksyllä 1923 Lenin-nurkka, jossa talonpoikaiston ikoninurkkauksen kuvasto korvattiin Lenin-aineistolla. Tumarkin, 123–127.

40 Saarela 1998, 37.

41 Tumarkin, 152–160. Lainaus, Stalin 1950, 50.

42 Puheen (28.1.1924) Leniniä kuvailevat alaotsikot (Vaativattomuus, Johdonmukaisen ajattelun kyky, Ei mitään voitotteluja, Pöyhkeilystä vapaa, Periaatteellisuus, Luottamus joukkoihin, Kumousnero) kertovat sen ylistävän sävyn. Stalin kytkee itsensä Leniniin vuonna 1903 lähettämästään ihailevasta kirjeestä lähtien. Stalin, I.: Lenin ja leninismi (sisäkannen mukaan Muistelmia Leninistä). Työväenjärjestöjen tiedonantaja, Helsinki 1926, 5–17.

Sverdlov-yliopistossa luentosarjan, joka julkaistiin *Pravdassa* huhti-toukokuussa ja koottiin sen jälkeen kirjaksi. Stalin tuomitsi virheelliseksi piintyneen käsityksen marxismista teoriana ja leninismistä taktiikkana. Oikea määritelmä kuului: ”Leninismi on imperialismien ja proletarisen vallankumouksen ajan marxilaisuutta. Täsmällisemmin sanoen: leninismi on yleensä proletariaatin vallankumouksen teoria ja taktiikka, erikoisesti proletariaatin diktatuurin teoria ja taktiikka”⁴³

Leninismiä tarvittiin, sillä puolue oli pulassa. Monet ymmärsivät, että valtiollistuva puolue ei edustanut proletariaattia vaan piti paikallistasolla riveissään kiipi-
jöitä ja byrokraatteja. Sen tärkein tehtävä oli mobilisoida ja rekrytoida toimitsijoita valtionhallintoon. Johtajien, komissaarien ja toimeenpanijoiden eliittipuolue tiedosti uskottavuusongelman, joka päätettiin ratkaista avaamalla puolue proletariaatille.⁴⁴ Tehdastyöläisiä houkuteltiin bolševikkipuolueeseen Lenin-kutsunnalla, jonka tuloksena oli 200 000 uutta työläisjäsentä. Kampanja todisti Stalinin mukaan, että puolueettoman työväen laajat joukot pitivät bolševikkeja omana, ”*läheisenä* puolueenaan, jonka laajeneminen ja lujittuminen on heille sydämen asia ja jonka johtoon he vapaaehtoisesti uskovat kohtalonsa”⁴⁵

Stalinin leninismiluennoista koottu kirja oli omistettu Lenin-kutsunnalle.⁴⁶ Puolueen riveihin ei ollut tungosta, ja miltei kuka tahansa työläinen kelpasi jäseneksi. Neuvostomaan sisällä NEP-kaudella rekrytoitu, pikakoulutettu sukupolvi tunnettiin myöhemmin nimellä *vydvižentsy* – nousukkaat. Heidän sivistämisensä byrokraatian tarpeisiin jäi puolitiehen, itse asiassa heiltä evättiin propagandan lupama kunnollinen koulutus. Oppiessaan toteuttamaan puolueen käskyjä he saivat vastineeksi mahdollisuuksia edetä urallaan, mikä jälleen kavensi itsenäisen ajattelun ja ilmaisuvapauden tilaa.⁴⁷

Leninismi oli oleva se teoreettinen ja käytännöllinen oppi, joka muokkasi puolue- ja valtionhallinnon työntekijän tyyppin. Stalin lainasi, surutta ja viittaamatta, Buharinilta ajatuksen leninismistä tyylinä työssä: ”Venäläisen kumouksellisen lennokkuuden yhdistäminen amerikkalaiseen toimekkuuteen – kas siinä on leninismien ydin puolue- ja valtiollisessa työssä.”⁴⁸ Venäläinen lennokkuus oli ”elävöittävä voima, joka herätti ajatuksen, murskasi menneen, avasi uusia näköaloja”. Jotteri se jäisi sanansepittelyksi ja ”suunnitelmanluomisen taudiksi”, tarvittiin amerikkalaista toimeliaisuutta. Ilman sitä olisi lennokkuus hyödytöntä fraseologiaan, taivaanrannan maalaamista irrallaan todellisuudesta. Amerikkalainen toimekkuus ei tuntenut eikä tunnustanut vastuksia, eikä voinut olla loppuun viemättä kerran ryhtymäänsä. Yksin se oli yhtä puolinaista kuin venäläinen lennokkuus.⁴⁹

43 Stalin 1926, 20.

44 Brovkin, 48.

45 Stalin 1926, 131, korostus käännöksen mukaan. Kampanjassa rekrytoitiin 200 000 uutta puoluejäsentä ja 400 000 komsomolilaista. Fitzpatrick 1979, 97.

46 ”Omistan Lenin-kutsunnalle, J. Stalin”. Stalin, J.: Leninismin perusteista. Kustannusosakeyhtiö Yhteistyö, Helsinki 1945. Vuoden 1926 suomennoksesta omistus puuttuu.

47 Brovkin, 48–52.

48 Stalin 1926, 149.

49 Lainaukset Stalin 1926, 146–149; Tucker, Robert C.: Stalin as Revolutionary 1879–1929. A Study in History and Personality. W.W. Norton & Company, New York 1973, 318, 323.

Leninismien perusteet oli Stalinin yritys vakuuttaa teoreetikkona, sillä ilman kirjallisia näyttöjä ei puolueen johdossa voinut menestyä. Stalin sai luentoihinsa intellektuaalista ryhtiä, jolla tämä ”dogmaattinen ja melko julma pieni kirja vältti banaaliuden”. Teoreettisista ansioista kirja sai kiittää muuatta opiskelijaa, jonka samaa aihetta käsittelevän ja myöhemmin julkaistun käsikirjoituksen Stalin sai keväällä kommentoitavakseen.⁵⁰

Kun bolševikkijohtajat kirjoittivat leninismistä, he kirjoittivat itsestään. Luotettava organisaattori ja likaisen työn tekijä Stalin loi käytännönläheisen johtajan mallin, jonka esikuvaksi hän itse sopi. Hän hallitsi Leninin tekstien systematisoimisen, mutta kykeni harvoin itsenäiseen teoriankehittelyyn. Hänelle oli luonnollista esittää leninismi kaikkia bolševikkeja sitovana dogmina. Älyllisesti itsenäisemmän Trotskin leninismi ei ollut puoluedoktriini vaan historiallisen analyysin metodi ja vallankumouksellisen toiminnan systeemi. Kun Stalinin versio leninismistä vastasi paremmin puoluejäsenten senhetkisiä tarpeita ja uuden bolševikkisukupolven sivistystasoa, se vakiinnutti pian asemansa oikeaoppisena tulkintana.⁵¹

Stalinin määrittelemä leninismi otettiin kansainvälisen kommunistisen liikkeen ohjenuoraksi, jolla sidottiin veljespuolueita Moskovan ohjaukseen. Leninismi oli imperialismin ja proletariaatin vallankumousten aikakauden ainoa oikeaa marxismia, jonka periaatteiden hyväksyminen oli edellytys sille, että paikalliset puolueet tottelivat 1920-luvun jälkipuolen politiikassaan Kominternin toimeenpanevan sihteeristön tahtoa. Leninismistä tuli Leninin oman opportunistisen ja joustavan politiikan vastaisesti universaali, joka olosuhteisiin sovellettava dogmi.⁵²

Bolševikkipuolueen keskuskomitean agitprop-osasto kokoontui keskustelemaan leninismien opetuksesta ja propagandasta pian Leninin kuoltua. Leninismi liitettiin osaksi koulutusta kaikilla tasoilla, mutta erityisesti poliittinen koulutus piti kyllästää uudella opilla. Propaganda ja panostaminen Leninin kirjallisten töiden massajulkaisuun tekivät leninismistä koko kansan omaisuutta.⁵³ Helmikuussa 1924 koottiin arvovaltainen komissio, jonka pyrkimyksenä oli istuttaa leninismien akateeminen oppiaine kaikkien korkeakoulujen opetusohjelmaan. Oppiaineen oli tarkoitus kirkastaa Leninin elämäntyön vaikutusta marxismiin, puolueeseen ja vallankumoukseen.⁵⁴ Myöhemmin selviää, miten leninismiä opiskeltiin Lenin-koulun suomalaissektorissa.

LENIN-KURSSIEN METODI JA OPINTO-OHJELMAT

Alkukankeuden jälkeen noin 70 kommunistia aloitti täysipainoisen opiskelun Lenin-kursseilla syksyllä 1926. Saksalaisessa kieliryhmässä olivat tšekit, puolalaiset, unkarilaiset, hollantilaiset, sveitsiläiset ja luonnollisesti saksalaiset. Ranskalaisten

---

50 F. A. Ksenofontov oli Sverdlov-yliopiston opiskelija. Hän kuoli kuulustelujen aikana vuonna 1937. Tucker 1973, 324–329, lainaus 328.

51 Tucker 1973, 321–323.

52 Macintyre, 227–228.

53 Tumarkin, 213–215.

54 Leonova, 116; David-Fox, 168–169.

kanssa olivat muut romaanisten kielten taitajat, espanjalaiset ja italialaiset. Englanninkielisessä sektorissa oli brittien lisäksi amerikkalaisia, australialaisia ja eteläafrikkalaisia. Venäläiseen sektoriin kuului opiskelijoita Baltiasta ja Balkanin maista. Suomalaisia löytyi sekä saksalaisesta että venäläisestä sektorista. Maakohtaisten opiskelijakiintiöiden olisi pitänyt viestiä Kominternin sektioiden vahvuutta ja poliittista merkitystä. Kokokriteereitä noudattaen pienillä puolueilla ei olisi pitänyt olla kursseilla yhtään opiskelijaa.⁵⁵ Toisaalta muutamat pikkupuolueet saatiin Moskovan määräysvaltaan juuri harvalukuisen puolue-eliittiin panostamalla.

Valtaosa Lenin-kurssien opettajista oli vanhoja bolševikkiemigrantteja, jotka tunsivat maailmansodan ajan Eurooppaa ja marxilaista keskustelua. Heitä korvattiin kommunististen puoluekorkeakoulujen specialisteilla sitä mukaa, kun leninismiin kouluttuja kaadereita valmistui. Kominternin johtavat työntekijät tapasivat luennoita kursseilla sivutoimisesti. Monia opettajia yhdisti vanhentunut tai olematon kosketus maihin, joihin koulutuksella oli tarkoitus vaikuttaa. Myös ympäröivää neuvostoyhteiskuntaa tarkasteltiin sekä Moskovan keskuksen että Kominternin byrokratian kaventamasta tirkistysaukosta.⁵⁶

Opiskelu Lenin-kurssilla perustui kokeelliseen itseopiskelun metodiin. Opiskelijat jakautuivat 10–15 hengen opintopiireihin ja vielä pienempiin viisikoihin, joiden työtä opettajat ohjasivat. Ensimmäisen viisivuotissuunnitelman teollistamisretoriikan kyllästämällä kaudella viisikoita ryhdyttiin nimittämään prikaateiksi. Opiskelumateriaalina käytettiin puoluekirjallisuutta, joka oli jaettu kaikille pakolliseen minimiin ja edistyneemmille räätälöityyn maksimilukemistoon. Kukin oppiaine käsitettiin projektiksi, jonka tulokset oli tuotettava kirjalliseen muotoon puolen vuoden välein ja talletettava Marx-Engels-instituutin kokoelmiin tai Lenin-kurssin omaan kirjastoon.⁵⁷

Lenin-kurssin ensimmäisen vuoden oppimäärään⁵⁸ kuului poliittista taloustiedettä, Vkp(b):n ja työväenliikkeen historiaa, leninismää, venäjän kieltä sekä puoluerakenteen (*partstroitelstvo*, *Parteiaufbau*) kurssi. Poliittisessa taloustieteessä opiskeltiin melkein kokonaan Marxin Pääoman ensimmäinen ja kolmas osa sekä tutustuttiin Buharinin ja Leninin tärkeimpiin teoksiin. Teemojen ja kirjallisuuden perusteella arvioituna kurssi oli silkkaa marxilaista poliittista taloustiedettä.

Työväenliikkeen historiassa lähdettiin liikkeelle Englannin teollisesta ja Ranskan suuresta vallankumouksesta, jonka jälkeen käytiin kronologisessa järjestyksessä utopistisocialistit, chartisti-liike, varhaismarxilaisuus, vuoden 1848 vallankumous Ranskassa, ensimmäinen internationaali ja Pariisin kommuuni. Myöhemmät internationaalit sekä työväenliikkeen ajankohtaiset ongelmat kuuluivat toisen lukuvuoden ohjelmaan. Näin työväenliikkeen yhteisen historian käännekohdat varmaan jaksoteltiin sosiaalidemokraattienkin leirissä.

Leninismien kurssin ensimmäinen vuosi rakentui seuraavien teemojen varaan:

1. Marxismi ja leninismi
2. Porvarillisen vallankumouksen edellytykset Venäjällä

55 Schafranek, 438.

56 Babitschenko, 42–43; Schafranek, 438–439.

57 McLoughlin 2003, 88.

58 Murphy, 1807–1809, kunnes toisin mainitaan.

3. Venäjän sosialidemokraattinen työväenpuolue vuoden 1905 vallankumouksen aattona
4. Puolue matkalla vuoteen 1905
5. Puolue ja vuoden 1905 vallankumous
6. Puolueen kamppailu taantumusvaiheen ja työväenliikkeen myöhemmän nousun aikana vuosina 1905–1914
7. Puolue imperialistisen sodan aikana
8. Maaliskuun vallankumouksesta lokakuuhun

Leninismi vaikuttaa bolševikkipuolueen historialta, olihan Lenin yhtä kuin puolue. Opiskelijoiden ja sektioiden bolševisoimisen kannalta leninismi oli keskeinen oppiaine, koska sillä eroteltiin vallankumouksellinen kommunismi muista ideologisista virtauksista ja perusteltiin puolueen valta-asema.

Puoluerakenne tarkoitti bolševikkipuolueen organisaation opiskelua. Erityisesti tuli kiinnittää huomiota sen johtavaan rooliin sosialistisessa rakennustyössä ja muussa joukkotyössä. Puoluerakenne oli oppiaineista likeisimmässä yhteydessä opiskelijoiden käytännölliseen harjoitteluun Kominternin ja bolševikkien puolueelimissä.

Toisena vuonna oli tarkoitus opiskella yllä mainittujen aineiden lisäksi imperiaalisuutta ja maailmantaloutta, neuvostokansantaloutta, historiallista materialismia, eri maiden ammattiyhdistysliikettä ja jatkaa venäjän kieltä. Pyrkimyksenä oli erityisesti kohottaa opiskelijoiden ”puoluekuntoisuutta”, jotta nämä kykenisivät evästämään itsensä Vkp(b):n esimerkein ennen paluuta oman maan puolueetyöhön.

Lenin-kurssien oppisisällöissä havaittiin jo keväällä 1927 parantamisen varaa. Opiskelun väitettiin vieraannuttavan opiskelijoita puolueidensa elämästä ja tehtävistä. Lisäksi opiskelun vaatimustasoa pidettiin liian alhaisena, sillä se ei ylittänyt kansallisten puoluekoulujen antia.⁵⁹ Opiskelijat olivat tästä eri mieltä: kuusipäiväistä työviikkoa (päivässä 11 ½ työtuntia) pidettiin liian raskaana. J. T. Murphy myönsi opiskelu-uupumuksen uhan, mutta vararehtori Kirsanova piti kiinni ankarista vaatimuksista. Alkuvuodesta 1927 työviikko koostui 17 opetustunnista, 23 itsenäisen opiskelun tunnista sekä 29 muusta työtunnista, joihin sisältyi tehdas- ja puolueetyötä, ekskursioita, kokouksia koululla sekä sanomalehtien lukua.⁶⁰

Puolueille lähetettiin syksyn 1927 sisäänottoa varten ohjeet, joissa edellytettiin Lenin-kurssille kouluun lähetettäviltä vähintään kolmen vuoden puoluejäsenyyttä ja kokemusta poliittisesta työstä. Moskovaan haluttiin suurteollisuuden työläisiä, joilla oli lahjoja teoreettiseen työhön. Kun oppilaista tehtiin koululla Vkp(b):n jäseniä, suositeltiin sen sääntöihin tutustumista etukäteen. Oppilaitten oli hallittava joku koulun ja Kominternin virallisista kielistä. Venäjän alkeita suositeltiin. Pääsyvaatimuksena oli myös tutustuminen teoriakirjallisuuteen, jos sitä oli kotimaassa tarjolla äidinkiellä.⁶¹ Esimerkiksi suomalaisilta vaadittiin oman maan työväenliikkeen tuntemusta sekä kahdeksan teoksen lukemista.⁶² Oppilaiden teoreettinen

59 Petrovski IKKI:n pol. sihteeristölle 5.4.1927. 495/3/18, RGASPI.

60 McLoughlin 2003, 89.

61 Instruktion über die Aufnahmebedingungen zu den internationalen Lenin-kursen. 495/3/18, RGASPI.

62 Kommunistisen manifestin lisäksi Marxilta *Palkkatyö ja pääoma* sekä *Palkka, hinta ja voitto*; Leniniltä *Proletaarinen vallankumous ja luopio K. Kautsky, Penikkatauti* sekä *Imperialismi ja sosialismin hajaannus*; Kautskylta *Karl Marxin taloudelliset opit* sekä *Kommunismien aapisesta*

taso tutkittiin Moskovassa tarkastuskomissioissa. Heidän piti olla terveitä ja mieluiten naimattomia. Lenin-koulu tarjosi ylläpidon, asunnon, vuodevaatteet ja 60 ruplan kuukausistipendin. Vaatteista ja kengistä opiskelijat vastasivat itse.⁶³

Syksyllä 1927 puolueille teroitettiin vielä, että oppilasvalinta piti tehdä ohjeita noudattaen.⁶⁴ Määräaikaan mennessä Moskovaan oli saapunut vain 78 opiskelijaehdokasta, kun kurssille olisi mahtunut 125 opiskelijaa. Poliittinen taso vaikutti samalta kuin edellisessä sisäänotossa, jossa oli kuitenkin saatu kokeneempia tovereita. Teoreettisille vaatimuksille viitattiin kintaalla, sillä vain muutamat olivat tutustuneet vaadittuun kirjallisuuteen.⁶⁵ Jouluun mennessä oli hyväksytty vasta 54 uutta opiskelijaa. Kiintiönsä täyttämättä jättäneiltä puolueilta vaadittiin välitöntä ryhdistäytymistä. Koulun johto esitti 15 oppilaan lähettämistä takaisin, mutta heltyi harkitsemaan poikkeusmenettelyä, mikäli kyse oli teoreettisen tietämyksen tasosta tai heikosta yleiskunnosta.⁶⁶

Monilla kokeneilla puolueorganisaattoreilla oli Moskovaan tullessaan käsitys käytännöllisen harjoittelun hyödyttömyydestä. Puolue teoriaa sen sijaan arvostettiin. Lenin-kurssilla opiskelijoiden edellytettiin omaksuvan etenkin Vkp(b):n kokemuksia joukkotyön organisoinnista. He osallistuivat ensimmäisellä kesäpraktikallaan ruumiilliseen tehdastyöhön Moskovon lähistöllä kuuden viikon ajan. Tulkin välityksellä kuunneltiin luentoja teollis-taloudellisista kysymyksistä ja puolueorganisaation paikallisista tehtävistä. Jokaisen opiskelijan piti laatia kokemuksistaan kertomus, josta keskusteltiin koululla jälkepäin. Talvella ei tehty ruumiillista työtä vaan osallistuttiin kahdeksan tuntia viikossa puolueen alue- ja paikalliskomiteoiden toimintaan. Toisena kesänä opiskelijat jaettiin pienempiin ryhmiin ja lähetettiin toivomusten mukaan eri paikkoihin Leningradin ja Siperian välille. Alueet olivat tutkimuskohteita, joissa havainnoitiin esimerkiksi teollistumista, suhdetta talonpoikiin, osuuskuntien toimintaa tai kansallisuuskysymystä.⁶⁷

Opiskelijat seurasivat päivänpoliittista keskustelua koulun puoluesolun välityksellä. Se referoi IKKI:ssä käsiteltyjä asioita kuten sosialistisen rakennustyön etene- mistä, kapitalismin suhteellista vakaantumista, Vkp(b):n oppositioiryhmiä, Komin- ternin ultravasemmistoa ja Kiinan vallankumousta. Lokakuun vallankumouksen ja vapun lisäksi tärkeimpiä juhlapäiviä olivat Leninin kuoleman muistojuhla, Liebknechtin ja Luxemburgin murhan vuosipäivä, puna-armeijan päivä ja Pariisin kommuunin muistojuhla. Vuodenkierron juhlissa opiskelijat saivat mahdollisuuden harjoitella agitaatiotaitojaan käytännön joukkotyössä.⁶⁸

---

ensimmäiset luvut. Pb ht:lle (Skp keskuskomitean puoluebyroo Suomen byroolle) 10.7.1927, 516/2/988, RGASPI.

63 Instruktion über die Aufnahmebedingungen zu den internationalen Lenin-kursen. 495/3/18, RGASPI.

64 Muistutuskirjeen laatiminen annettiin Mauno Heimon tehtäväksi. IKKI pol.siht. ptk nro 45, 9.9.1926. 495/3/35, RGASPI.

65 Berichte über die Resultate der bisherigen Neuaufnahmen von Schülern in die Leninschule, L. Rudas. 495/3/46, RGASPI.

66 IKKI pol.siht. ptk 23.12.1927. 495/3/46, RGASPI.

67 Murphy, 1809–1811.

68 Sama, 1811.

Koulun sisällä toimi ammattiyhdistyskomitea, jonka tarkoituksena oli parantaa koulun yhteiselämää ja opiskelun edellytyksiä. Sen toimintaan ei oltu tyytyväisiä, koska monet opiskelijat käsittivät komitean ”suppeiden ryhmäintressiensä ja rajoitettujen materiaalien intressiensä” puolustajaksi koulun johtoa vastaan. Tyytymättömyys levisi ammattiyhdistyskomiteasta myös muualle. Koulun johdolla ei ollut muuta lääkettä sen tukahduttamiseen kuin kurin tiukentaminen.⁶⁹ Ammattiyhdistystoiminta ei puoluevaltiossa vastannut länsimaista työläisten tai opiskelijoiden edunvalvontaa. Valtiota tai puoluetta ei voinut samastaa ay-toiminnan vasta-puoleksi, työnantajaksi ja riistäjäksi.⁷⁰

Lenin-koulun perusongelmaksi nimettiin yleensä opiskelun teoreettisen ja käytännöllisen aineksen yhdistäminen. Teoria oli arvokasta vain, jos sitä kyettiin soveltamaan käytännön vallankumoukselliseen taisteluun. Vailla konkreettista kosketusta kohdemaihin opettajat joutuivat täydentämään teoriaa käytännön esimerkein, jotka koskivat liian usein neuvostomaata. Lenin-koulun johto varoitti jo ensimmäisten toimintakuukausiensa aikana oppilaita soveltamasta ”mekaanisesti” bolševikkien työmetodeja omiin maihinsa. Mallia kehoitettiin ottamaan pikemminkin Kominternilta, joka kärsi samasta läheisriippuvuudesta.⁷¹ Miten opiskelijat saattoivat oppia bolševikkien vallankumouksellisten käytäntöjen soveltamista omaan maahansa, kun ainoaksi malliksi kelpaavassa, Neuvostoliitossa, rakennettiin sosialismia yhteen maahan?

TROTSKILAISUUS

Kun opiskelijat saivat Lenin-kursseilla Vkp(b):n jäsenyyden, he joutuivat ottamaan kantaa puolueen sisäiseen valtataisteluun. Trotskin, Zinovjevin ja Lev Kamenevin ”yhdistynyt oppositio” järjestäytyi Stalinia vastaan kesällä 1926. Oppositiota syytettiin Englannin ammattiyhdistysliikkeen ristiriitaisista tukitoimista, jotka johtivat sekä diplomaattiseen kriisiin että Zinovjevin erottamiseen Kominternin johdosta marraskuussa 1926. Vielä katastrofaalisempaa oli Kominternin Kiinan-politiikka, jossa oli rakennettu vallankumoukseen tähtäävää yhteisrintamaa kommunistien ja porvarillis-nationalistisen Kuomintangin välille. Yhteisrintama kariutui lopulta tuhansien kommunistien murhiin Shanghaissa keväällä 1927.⁷²

”Yhdistynyt oppositio” oli Stalinille todellinen vaihtoehto, joka keräsi kannatusta sekä Lenin-kursseilla että muissa kansainvälisissä puoluekouluissa.⁷³ Syksyllä 1927 osa Lenin-kurssien opiskelijoista kieltäytyi allekirjoittamasta Trotskin, Zinovjevin ja Kamenevin vastaista vetoomusta. Paine oppositiota kannattavia opiskelijoita kohtaan kasvoi, kun Trotski ja Zinovjev erotettiin Vkp(b):n keskusko-

69 Sama, 1811.

70 NEP:n loppuvaiheessa tyytymättömät työläiset pyrkivät eri puolilla neuvostomaata perustamaan paikallisia riippumattomia ammattiyhdistyksiä. Brovkin, 183–184.

71 Babitschenko, 43–44.

72 Jacobsen, 67–68. Kominternista Kiinassa ks. Weiner, Michael: Comintern in East Asia, 1919–39. In McDermott – Agnew, 163–179.

73 LVKY:stä ks. Köstenberger, 284–285; Sun Jat-sen -yliopistosta, Yu, 116–119.

miteasta. Käännytystyötä tehtiin hartiavoimin, mutta muutamat opiskelijat uskalsivat vastustaa sekä erottamista että menettelytapaa, jolla opposition ääni pyrittiin vaimentamaan. Lokakuun vallankumouksen kymmenvuotisjuhlien jälkeen Trotski ja Zinovjev erotettiin puolueesta syytettynä vastavallankumouksellisista demonstraatioista. Heidän tukijansa puhdistettiin puolue-elimistä. Oppositio kukistettiin Stalinin ja Buharinin johdolla joulukuun puoluekokouksessa, jossa myös Kamenev erotettiin.⁷⁴

Lenin-koulusta laadittiin historiikki sen viisivuotisen toiminnan johdosta. Sen alaotsikko, ”Taistelu leniniläisen ideologian ja bolševikkien organisaatioperiaatteiden puolesta”, kertoo 94-sivuisen, ilmestyttyään salaiseksi julistetun työn keskeisen sisällön.⁷⁵ Koulun ensimmäiset vuodet tulkittiin puoluelinjan puhtauden vaalimisen näkökulmasta taisteluksi eri oppositiosuuntauksia vastaan. Ensimmäisen, ”trotskilais-zinovjevilaisen opposition” nähtiin kehittyneen koululla vaihteittain kevästä 1927 alkaen. Sen sanoma kiteytyi väitteeksi, jonka mukaan kommunistiksi ei synnytty vaan kehityttiin keskustellen. Oppositio vaati perusteellista keskustelua pääkysymyksistä ja syytti keskustelun vaihtajia ”toveriterrorista”. Kritiikki kyseenalaisti puolueen yhtenäisyyden ja viime kädessä koko yksipuoluejärjestelmän. Oppositio tarttui varsinkin Kiinan-politiikkaan, jossa bolševikkipuolueen keskuskomitean linja nähtiin yksinkertaisesti vääräksi.⁷⁶

Historiikki puhui puoluekollektiivin äänellä mutta kohdisti syytteesä nimeltä mainittuihin henkilöihin, mikä oli tyyppistä stalinismin retoriikkaa. Koulun trotskilaisopposition johtaja, *Savitš*-niminen nainen oli pitänyt yhteyttä puolueesta erotettuun epähenkilöön, säilyttänyt huoneessaan kiellettyä trotskilaiskirjallisuutta ja osallistunut puoluefraktion istuntoihin kaupungilla. Vuoden 1928 alussa oppilaat pantiin äänestämään trotskilaisen erottamisesta koululta. Nelisenkymmentä toveria vastusti toimenpidettä eli näytti ”moraalisesti tukevansa trotskilaisia”. Kun koulun oppilasmäärä oli noihin aikoihin 150:n kieppeillä, voi opposition sanoa nauttineen kohtuullista kannatusta. Äänestystulos oli todiste trotskilaisen vastavallankumouksellisuuden aliarvioinnista. Opposition kannattajien jääminen Lenin-koululle oli mahdollista vain, jos heidät ”lopullisesti ja varauksettomasti riisutaan aseista”. Uudet opiskelijat näkivät trotskilaisuuden länsieurooppalaisin sosiaalidemokraattisin silmälasein, tuomitsivat sen puheissaan mutta eivät vielä hyväksyneet bolševikkien ankaria organisatorisia toimenpiteitä.⁷⁷

Tanskalainen Aksel Larsen kuului Lenin-kursseilla opposition kannattajiin. Koulun viisivuotishistoriikissa mainitaan ranskankielisen sektorin tanskalainen opiskelija ”*Dery*”, joka lienee ollut Larsenin peitenimi.⁷⁸ Ensimmäisessä selvityksessä suhteestaan puolueoppositioon Larsen yhtyi puoluekongressin kaikkiin päätöksiin luopumatta kriittisistä periaatteistaan. Itsekritiikin vaihtoehtona oli erottaminen puolueesta, mikä olisi ollut henkilökohtainen katastrofi, pahin onnettomuus,

74 Jacobsen, 67–72.

75 Jevtušenko, D.: Pjat let Leninskoj školy. Borba za leninskuju ideologiju i organizatsionnye printsipy bolševizma. 531/1/258, RGASPI.

76 Jevtušenko, 531/1/258: 5–8, RGASPI.

77 Sama, 8–10.

78 Sama, 71.

jonka kommunisti voi kohdata. Larsen taipui mutta ei täysin luopunut aikaisemmasta ajattelustaan: ”Yritän voittaa virheeni, mutta minun on mahdotonta selittää näkökantani selkeästi, jos olen siitä yhä epävarma”. Kullervo Manner oli kielinyt Tanskan kommunistipuolueelle Larsenin oppositiosympatioista. Kun tanskalaiset toverit irtisanoutuivat edustajastaan, Larsen jäi yksin koulun johtoa vastaan.⁷⁹

Larsenin selvitykset eivät vakuuttaneet Lenin-kurssien puoluekomiteaa, joka päätti erottaa hänet koululta. Larsen protestoi lähettämistään tuotannolliseen työhön, joten riita-asia ohjattiin Moskovan puoluepiirin kontrollikomissiolle. Se lievensi tuomion nuhteluksi ja perui erottamisen. Koulun johto halusi hankalan tanskalaisen silmistään, joten vararehtori Kirsanova esitteli asian henkilökohtaisesti IKKI:n poliittisessa sihteeristössä. Hän sai tahtonsa läpi ja työraugaistuksen jälleen voimaan. Nižni Novgorodiin lähetetty Larsen luvattiin palauttaa Tanskaan työkomennuksen jälkeen. Vastaavia rangaistuksia oli langettu muillekin oppositio-mielisille. Larsen ei koskaan saanut viimeistellä Lenin-kurssin lopputyötään Kominternin historiasta.⁸⁰

LENIN-KOULUN SUOMALAISET INTERNATIONALISTIT

Skp-johto kuuli Kominternin kaavailemista Lenin-kursseista viimeistään touko-kuussa 1925. Yrjö Sirola halusi Skp:n edustajaksi vankilasta vapautuvan Hannes Mäkisen.⁸¹ Toinenkin Tammisaaresta vapautunut Arvo Tuominen mieltä aluksi ajatukseen mutta ei sitten katsonut kielitaitoaan riittäväksi. Lisäksi siirtyminen emigranttikommunistiksi arvelutti.⁸² Toinen kieltäytyjä oli Toivo Vuorela, joka ilmoitti viisaasti haluavansa mieluummin Amerikkaan.⁸³ Yrjö Kaarne lupasi lähteä, jos saisi ottaa vaimonsa matkaan, mihin ei suostuttu. Ainoa vapaaehtoinen oli Hannes Mäkinen, joka oli osoittautunut poikkeuksellisen aikaansaavaksi Suomen puolueutyössä. Skp:n politbyroo joutui äänestämään asiasta ja päätti lopulta kutsua Mäkisen Moskovaan.⁸⁴ Kesäkuussa 1926 vankilasta vapautunut Jukka Lehtosaari komennettiin suoraan Lenin-kursseille, mikä ei poikanut vastaavaa keskustelua.⁸⁵

Suomen johtavien puolueytöntekijöiden lähettäminen Lenin-kouluun tuntui suoneniskulta. Skp ei komentanut ketään Lenin-kurssille vastentahtoisesti; jopa perhe saattoi kelvata kieltäytymisen syyksi. Kielitaitovaatimus rajoitti ehdokkaat sekä Suomen että Neuvostoliiton puolella vähiin. Moskovan Skp oli valinnut keskuudestaan koulun penkille kaksi punaupseeria, Toivo Antikaisen ja Ville Honka-

79 Jacobsen, 73–76, lainaus, 74.

80 Sama, 78–80.

81 Sirola Mannerille, Leningrad 25.5.1925. 516/2/880: 49, RGASPI.

82 17 ht:lle (Suomen byroo puoluebyroolle), 2.3.1926. 516/2/936, RGASPI. Helmikuussa Kuusinen komensi Tuomisen Moskovaan heti Ammattijärjestön toukokuun edustajakokouksen jälkeen, mutta Tuominen valittiin yllättäen järjestön sihteeriksi. Hän vei kesällä vihille Lyyliänsä, ja epämieluisa Moskovan-komennus vältettiin sillä kertaa. Tuominen 1958, 196–197, 215–223.

83 17 ht:lle, 29.4.1926. 516/2/936, RGASPI.

84 Päätös ei ollut yksimielinen: 9 puolesta, 5 vastaan. 17 ht:lle, 10.6.1926. 516/2/936. Skp:n kk:n pb:n ptk 25.7.1926. 516/2/940, RGASPI.

85 Skp:n kk:n pb:n ptk 25.6.1926. 516/2/940, RGASPI.

sen (*Eero Fors*). He olivat vaikuttaneet Skp:n perustamisesta lähtien sekä Neuvosto-Venäjällä että Suomen maanalaisessa työssä. Heillekin hankittiin kesäloman ajaksi venäjänkielen opettaja valmistamaan aloitusta Lenin-kursseilla.⁸⁶

Skp toivoi keväällä 1926 Lenin-kursseilta kahta paikkaa suomalaisille.⁸⁷ Manner ilmoitti Lehtosaaren ja Mäkisen saksalaiselle sektorille elokuussa. Adolf Taimi ilmoitti Antikaisen ja Honkasen ”kansainvälisten korkeitten Lenin-kurssien” venäläiselle sektorille syyskuussa. Heitä ei ilmeisesti hallinnoitu suomalaisina vaan neuvostomaan poliittisina emigrantteina.⁸⁸ Kaikki neljä aloittivat opiskelunsa syksyllä, jolloin Lenin-kurssit toden teolla käynnistyivät.

Opiskelijoiden kiinnittäminen kahden vuoden Lenin-kurssille ei ollut helppoa, kun Suomessa vielä saattoi toimia laillisissa järjestöissä. Suomen ja Moskovan Skp:n intressien erisuuntaisuus näkyi vielä selkeämmin seuraavassa sisäaonotossa. Moskovan Skp-johto patisteli politbyroota vuoden mittaan ehdottamaan opiskelijoita. Jaakko Kivi oli opiskellut saksaa, mutta hän pyysi vielä vuoden lykkäystä. Poliittisen ja tieteellisen kirjallisuuden lukeminen tuntui ylivoimaiselta haasteelta. Puoluekin oli vastahakoinen päästämään maanalaisen toiminnan keskushenkilöä matkaan. Pian maa Kiven alla alkoi polttaa Jalmari Rasin paljastusten johdosta. Etisivä keskuspoliisi ehti pidättää miehen huhtikuussa 1928.⁸⁹

Niilo Wällärillä olisi ollut kielitaitoa ja kokemusta puolueopiskelusta sekä Work People’s Collegesta että Skp:n poliittisilta kursseilta. Hän vetosi kieltäytyessään käytännön puolue työn ensiarvoisuuteen. Hän halusi ”tapella avoimesti” ja välttää sekä maanpakolaisuuden että -alaisuuden.⁹⁰ Myös Jalmari Kuusela ja Hugo Ahokanta ehdotettiin, ja heitä kaikilla yhdisti lehtimiestausta. Vaikka perheellisiä luvattiin tukea puolueen varoin,⁹¹ syksyn 1927 Lenin-kurssilla ei lopulta aloittanut yhtään suomalaista.

Wällärin ja Ahokannan houkuttelemine opintielle on merkillepantavaa. Sstp:n jutussa Tammissaareen tuomittu Wälläri veti kiven sisällä omaa poliittista linjaansa, joka kiteytyi Irti emigranteista -vaatimukseen huhtikuussa 1925. Hän kyseenalaisti Moskovan Skp:n määräysvallan ja vaati luottamusta yhteisrintamataktiikalle sosiaalidemokraattien vasemmistosiiven kanssa. Vaihe on jälkeenpäin tulkittu hoipertelijasiiven ryhmittymisen esiasteeksi, joka kehittyi puoluevastaisuudeksi 1920-luvun lopulla.⁹² Skp:n poliittisten kurssien kasvatti Ahokanta⁹³ is-

86 Skp:n kk:n pb:n ptk 17.8.1926. 516/2/940, RGASPI.

87 Skp:n kk:n pb:n ptk 27.3.1926. 516/2/940, RGASPI.

88 Manner IKKI:n Agitprop-osastolle, 5.8.1926. 495/269/1165:10. Skp:n keskuskomitean edustaja (Adolf Taimi) IKKI:n sihteeristölle, 14.9.1926, d. 1926:3. Taimi IKKI:n sihteeristölle, 29.9.1926. 495/269/1537: 44, RGASPI.

89 Rauha (Jaakko Kivi) Akille (Kullervo Mannerille) 16.5.1927. 516/2/981. 88 ht:lle 21.9.1927. 516/2/988, RGASPI. Kivi pääsi vapaalle toukokuussa 1934. Kivi, 80, 82, 111.

90 (Niilo Wälläri) Ht:lle 29.5.1927. 516/2/987, RGASPI. Wälläri kävi reportaasimatalla Neuvostoliitossa keväällä 1928. Savolainen 1978, 127–128.

91 Pb ht:lle 10.7.1927. 516/2/988, RGASPI.

92 Upton, 74–75, 100–101. Lepola, Kalle: Opportunistisista hoipertelijoista ja luokkataistelun hillitsijöistä avoimiksi vastavallankumouksellisiksi. Teoksessa SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Antikainen, Toivo (toim.). Valtion kustannusliike Kirja, Leningrad 1934, 261–297.

93 Saarela 1996, 201.

tui samaan aikaan Tammisaarella. Päästyään Wällärin työtoveriksi Tiedonantajan toimitukseen hän tarkisti käsityksiään.⁹⁴ Ahokannan kääntymyksen ajoituksesta ei ole varmuutta, mutta Wälläri oli tunnettu oppositiomies keväällä 1927, kun häntä ehdotettiin Moskovaan. Skp olisi ollut valmis lähettämään poliittisesti hankalan henkilön Lenin-kurssille vastoin koulun johdon ohjeita.⁹⁵ Suomalaisen kommunismin piirissä ei ollut mitenkään tavatonta lähettää vääraoppisia tovereita kasvaamaan neuvostomaahan.⁹⁶

Muuten suomalaiset ottivat ilmeisen kirjaimellisesti Lenin-kurssin sisäänpääsyvaatimukset, joihin muissa puolueissa suhtauduttiin leväperäisemmin. Kielitaidottomuus vaikuttaa korkeimmalta kynnyksysymykseltä tai helpoimmalta perustelulta kieltäytymiselle. Keskeisten työntekijöiden kahden vuoden poissaolo oli ongelma, mutta toisaalta LVKY:n nelivuotisen kurssin suorittaminen olisi vienyt pitemmän ajan. Lenin-koulun peruskurssilla opiskeli 1920-luvulla vain kuusi suomalaista. Seuraavaan tarkasteluun on kelpuutettu myös suomalaiset, jotka opiskelivat vieraskielisellä peruskurssilla sen jälkeen, kun Lenin-kouluun oli perustettu suomenkielinen sektori syksyllä 1930.

Venäjäkielinen sektori

Toivo Antikainen		1926–1928
<i>Eero Fors</i>	Ville Honkanen	1926–1928
<i>Pentti Lund</i>	Uuno Väre	1931–1932
<i>Martti Nilsson</i>	Eino Lehto	1929–1931

Saksankielinen sektori

<i>Hjalmar Ekman</i>	Yrjö Enne	1931–1932	
<i>Greta Kraft</i>	Hertta Kuusinen	1930–1931	
Jukka Lehtosaari		1926–1928	
<i>Matti Stein</i>	Hannes Mäkinen	1926–1928	
<i>Maija Falk</i>	Inkeri Lehtinen	1931–1932	Lenin-koulun opettajana <i>Helga Strom</i>

Englanninkielinen sektori

<i>Kalle Field</i>	Kaarlo Kosunen	1929–1931	Lenin-koulun opettajana <i>Kajava</i>
--------------------	----------------	-----------	---------------------------------------

Skp:n mittakaavassa kyse ei ollut mitättömästä ryhmästä. Lenin-kouluun valitut toverit edustivat, ensinnäkin, nuorisoa: Antikainen, *Fors*, *Field*, Kuusinen, Lehtinen, *Nilsson* ja *Stein* muodostivat vuodesta 1926 alkaen Moskovaan Skp:n nuorisajaoston, jonka tehtävänä oli tukea kommunistisen nuorisoliiton toimintaa Suomessa ja luoda yhteyksiä LVKY:n ja Lenin-koulun opiskelijoiden kesken.⁹⁷ Lenin-

94 Lepola, 279–280.

95 "[...] koita saada hänet lähtemään [...] pitemmän päälle tällä [Lenin-koululla, JK] arvaamaton merkitys." Pb ht:lle 10.7.1927, 516/2/988, RGASPI. Cohen ja Morgan summaavat kysymyksen Lenin-koulun brittien osalta: "Even if not necessarily a dumping ground of place of exile, the Lenin School should not be regarded as providing the highest of the party's distinctions." Cohen – Morgan, 341.

96 Menetelmää yritettiin soveltaa Sstp:n loppuvaiheessa Yrjö Mäkelinin vääraoppisuuteen. Ivar Lassy suostui siirtymään rajan yli, mutta hän ei kesyynyt rivipuoluetoimitsijaksi. Saarela 1996, 342–343.

97 Yhteyksiä oppilaitosten välillä tuskin vaalittiin enää 1930-luvun puolella. Parkkari mainitsee ryhmän kahdeksanneksi jäseneksi Pekka Paasosen. Parkkari 1970, 152.

Toivo Antikainen, Jukka Lehtosaari ja Hannes Mäkinen (*Matti Stein*) jäivät *Lenin-kurssinsa* jälkeen Moskovaan Skp-johtoon. Lehtosaaresta tuli vuonna 1934 *Lenin-koulun suomalaissektorin johtaja*. (*Kansan Arkisto*)

Eino Lehdosta (*Nilsson, vasemmalla*) ja Kaarlo Kosusesta (*Field, Kajava*) tuli *Lenin-koulun suomalaisten opettajia*. Yhteiskuva vuodelta 1921. (*Kansan Arkisto*.)

koulu pätevästi johtamaan Moskovan Skp:tä. Antikainen, Lehtosaari, *Stein* ja *Nilsson* kuuluivat Skp:n ulkomaanbyroon ytimeen sen koko olemassaolon ajan (1930–1937). Skp:n puheenjohtajaksi valittiin Kullervo Mannerin sivuuttamisen jälkeen ensin *Matti Stein* ja sitten Jukka Lehtosaari (1937–1938). Lisäksi monet olivat Kominternin työntekijöitä: Antikainen edusti puoluetta Kominternin toimeenpanevassa komiteassa 1930–1933, ja *Stein* hoiti samaa tonttia vuodet 1935–1937. *Helga Stromin* ura eteni nuorisointernationaali KIM:n kautta Kominternin elimiin. Kominternin lakkautuspäätöksen alta löytyy hänen allekirjoituksensa.⁹⁸

Lenin-kurssin suorittaminen ohjasi opetustehtäviin kaikki muut paitsi *Eero Forsin*. Lehtosaari, *Nilsson*, ja *Kajava* toimivat eri vaiheissa opettajina Lenin-koulun suomalaissektorissa, ensin mainittu myös sektorin johtajana. Antikainen ja *Stein*, luennoivat koululla satunnaisemmin. *Ekman*, *Kraft* ja *Lund* opettivat omien opin-

98 Urat Kominternissa ks. Lebedeva – Rentola – Saarela, 504–510.

toijensa ohessa. *Strom* opetti Lenin-koulun skandinaavisella sektorilla. Kaikki vieraalla kielellä opiskelleet suomalaiset jäivät Lenin-kurssin jälkeen neuvostopuolelle Skp:n ja Kominternin työntekijöiksi. Ainoa poikkeus, *Fors*, jäi Lenin-kurssin jälkeen ensin Moskovaan Kominternin Suomen-seksijaan. Hän paloi maanalaisella komennuksellaan Helsingissä jo vuonna 1929 ja istui Tammisaaressa ja Turussa tammikuulle 1937. Poliittinen vankeus kesti melkein koko Lenin-koulun suomalaisen sektorin ja Skp:n ulkomaanbyroon elinkaaren ajan.⁹⁹

Lenin-kurssin kävijät pääsivät merkittäviin aseisiin Skp:ssä, mutta näytöt soveltuvuudesta vastuunalaiseen työhön oli annettu jo Suomen puolella (poikkeukset Kuusinen ja Lehtinen). Vaatimatonkin opintomenestys takasi töitä Moskovassa. Lenin-koulussa emigranttielämään valikoituneet toverit saivat täydentävää kansainvälisyyskasvatusta sekä oppia bolševikkien kuri- ja organisaatioperiaatteista. He edustivat nousevaa intelligenssikupolvea, jonka varaan Skp rakensi puolueen tulevaisuutta. Suomalainen emigranttikommunismi tuhottiin miltei jäännöksettä vuosien 1937–1938 suuressa terrorissa. Puolet entisistä opiskelijoista valikoitui terrorin uhreiksi (*Kajava*, *Lehtosaari*, *Lund*, *Nilsson*, *Stein*). Antikainen, Honkanen ja Hertta Kuusinen välttivät uhkan istumalla Suomen vankiloissa. Yrjö Enne oli pääsyt Tukholmaan parahiksi kiihtyvän terrorin alta. Vain Inkeri Lehtinen jatkoi puolueetyössä Moskovassa läpi tuhon vuosien.¹⁰⁰

Seuraavassa palataan toiveikkaammalle 1920-luvulle ja katsotaan, miten suomalaisten opinnot Lenin-kurssilla sujuivat. Esimerkkitapauksia¹⁰¹ yhdistää kunnostautuminen puolueetyössä kurssin aikana, mikä kertoo sekä työkokemuksesta että sitoutuneisuudesta. Aktiivisuudellaan puolueetyössä he kompensoivat vaatimattontaa menestystään teoriaopinnoissa. Suomalaiset eivät sotkeutuneet oppositioryhmittymien toimintaan.

Venäläisessä sektorissa opiskelleen Toivo Antikaisen menestys arvioitiin korkeintaan tyydyttäväksi. Taloustieteen, neuvostotalouden ja histmatin opettajat pidättäytyivät kokonaan henkilöarviosta, koska kieltä taitamaton Antikainen ei ollut vastannut kysymyksiin saatikka osallistunut väittelyihin. Leninismissä aktiivisuus oli ollut riittämätöntä. Työväenliikkeen historian opettaja kaipasi Antikaisen ajatteluun johdonmukaisuutta ja selvyyttä. Ryhmän kollektiivi arvioi Antikaisen tyylystä, kyvykkyydeltään keskitasoiseksi, konkreettisi-käytännöllisissä ja ajankohtais-poliittisissa abstrakteissa kysymyksissä heikoksi. Kielitaidoton toveri putosi kärryiltä teoreettisimmissa aineissa, mikä ei kansakoulu- ja punaupseeripohjalla ollut mikään ihme. Puolue-arviot olivat myönteisempiä: Antikaista luonnehdittiin kurinalaiseksi ja kestäväksi toveriksi, joka suhtautui oikein taisteluun oppositioita vastaan ja kasvoi koulussa ideologisesti. Punaupseeri ja punaupseerikoulun entinen opettaja kuului itseoikeutetusti sota-asiain komissioon ja toimi siellä ryhmänvanhimpana.¹⁰²

99 Elämäkertani, Vilho Honkanen, 10.7.1940. 495/269/1537: 19–21, RGASPI.

100 Rentola 1994, 54–72. Kajavasta ja Lundista, Paastela – Rautkallio 1997, 479–480, viitteet 420 ja 421.

101 Lenin-koulun kurssiarviot sisältyvät Kominternin kaaderimappeihin, mutta kaikkien arviot eivät ole säilyneet tai niitä ei annettu luettavakseni RGASPI:ssa.

102 Karakteristika studentov II-vo kursa M.L.Š ruskij sektor. 495/269/1003: 19, RGASPI. Sama suomeksi, ks. ”Kallis toveri Stalin!”, 238–239.

Jukka Lehtosaari menestyi saksalaisessa sektorissa hiukan Antikaista paremmin. Hänellä oli dialektisen materialismin opettajan mukaan intressiä opiskeluun, mutta vain vähän selvisi. Lehtosaari ymmärsi teoriaa laajasti mutta ei esiintynyt kertakaan. Leninismissä Lehtosaari oli keskinkertainen kyky, jonka edistystä kahlitsivat kieliongelmat. Politekonomiassa hän vaikutti passiiviselta mutta sai hitaasti paker-tamalla aikaan esitelmän Neuvostoliiton maatalouskysymyksestä. Työväenliikkeen historiassa Lehtosaari menestyi keskinkertaisesti, vaikka materiaali oli heikosti kieltä taitavalle ”aika vaikeaa”. Oppilasyhteisön arvioissa aktiivisuus jäi alle keskitason. Kyvykkyys itsenäiseen sivistystyöhön katsottiin riittäväksi, kokonaisuutensa josta jopa hyväksi. Puoluetyössä Lehtosaarta oli kieliongelmiin vedoten kuormitettu muita vähemmän. Hän oli hoitanut uskotut tehtävät hyvin ja puoluelinjaa noudattaen. Erittäin kurinalaista toveria suositeltiin johtavaan asemaan poliittisissa ja organisatorisissa työssä.¹⁰³ Lehtosaari pääsi opiskelun jälkeen kateederin toiselle puolelle. Hän opetti ensin LVKY:n suomalaisella osastolla Leningradissa ja siirtyi vuonna 1930 Lenin-koulun suomalaiseen sektoriin työväenliikkeen historian ja historiallisen materialismin opettajaksi.¹⁰⁴

Ensimmäisen Lenin-kurssin suomalaisista pärjäsi parhaiten kielitaitoisin *Matti Stein*. Suomessa oli suoritettu kuusi luokkaa oppikoulua, ja saksan lisäksi *Stein* taisi ruotsia sen verran, että kelpasi Lenin-kurssin jälkeen LVKY:n skandinaaviselle sektorille puoluehistorian opettajaksi. Saksankielisen Lenin-kurssin hän suoritti erinomaisin arvosanoin. Vastuunalaista luottamusta viestii myös hänen asemansa koulun puoluesolun sihteerinä, jonka ominaisuudessa hän väitti ottaneensa aktiivisesti osaa ”trotskilais-zinovjevilaisten” opposition vastaiseen taisteluun.¹⁰⁵

Martti Nilsson aloitti opintonsa Lenin-koulun venäläisellä sektorilla vuonna 1929. Hän menestyi vaatimattomasti, vaikka takana oli kolme vuotta Leningradin LVKY:ssä. Yleiset teoreettiset valmiudet olivat korkeintaan tyydyttävät, ja *Nilsson* osallistui heikosti koulun yhteiskunnalliseen elämään. Puoluetyössään hän oli kestävä ja noudatti Kominternin linjaa. Tehtävänsä ja velvollisuutensa *Nilsson* hoiti aktiivisesti mutta epätasaisesti. Suurimpana ongelmana pidettiin hänenkin kohdallaan kielitaidottomuutta. Loppupäätelmän mukaan *Nilssonia* voitiin mahdollisesti käyttää itsenäiseen puoluetyöhön.¹⁰⁶ Lukukaudella 1930–1931 *Martti Nilsson* otettiin omien opintojen ohessa Lenin-koulun suomalaissektoriin puoluerakenteen opettajaksi.

Ennen Lenin-kurssiaan Hertta Kuusinen oli käynyt seitsemän luokkaa yhteiskoulua Suomessa ja suorittanut kirjastonhoitajan tutkinnon Neuvostoliitossa. Hänet hyväksyttiin Lenin-koulun saksalaiselle sektorille erivapaudella IKKI:n edustajana. *Kraft* suoritti vuoden mittaisen kurssin lukuvuonna 1930–1931 ja sai myönteisen (*položitelnaja*) kokonaisarvosanan.¹⁰⁷ Kominternin työntekijää ja Otto Wille

103 Karakteristika tov. Lehtosaari. 495/269/477: 9, RGASPI.

104 Juhon Lehtosaaren omaelämäkerta, Moskovassa 29.2.1932. 495/269/477: 13–14, RGASPI.

105 “Besonders im Kampfe gegen die Trotzky-Zinowjev-Opposition habe als Zellensekretär der ILS aktiv teilgenommen.” Autobiographie von Stein, Mathias, 5.7.1933. 495/269/1165: 23–26, RGASPI. Ks. myös Lebedeva – Rentola – Saarela, 510.

106 Litsnaja karta studenta. 495/269/1620: 47, RGASPI.

107 Manner joutui kirjoittamaan Skp:n Ub:n edustajana suosituskirjeen *Kraftille*, joka ei täysin täyttänyt Lenin-koulun sisäänottoehtoja. Manner Kirsanovalle 29.9.1930. Kokonaisarvosana: Spravka, 15.9.1944. 495/269/9: 11, 21, RGASPI

Kuusisen tytärtä pidettiin saksalaisten keskuudessa lähtökohtaisesti arvostettuna poliittisena persoonallisuutena.¹⁰⁸ Opinnot olivat sujuneet tyydyttävästi, mutta *Kraft* olisi voinut olla aktiivisempikin. Käytännöllisestä puoluetyöstä sekä sen yhdistämisestä teoriaan paljastui puutteita. *Kraft* oli erittäin aktiivinen sekä yhteiskunnallisessa järjestötyössä että praktiikoilla ja käyttäytyi kollektiivissa kurinalaisesti. Sodanjälkeisen Skp:n keulakuvaa suositeltiin jo Lenin-koulussa työhön joukkojen keskuuteen.¹⁰⁹

Skp koulutti kansainvälisiin tehtäviin aikomansa työntekijät Lenin-koulun vieraskielisillä kursseilla. Muutamille näin kävi välttämättömyyden pakosta, sillä julkinen toiminta Suomessa ei enää ollut mahdollista ilman pitkää vankeustuomiota. Kaikkien rahkeet eivät riittäneet työntekoon Kominternissa vierailta kielillä. Opettaminen Lenin-koulussa oli suvantopaikka internationalistin uralla: koulu oli mitä kansainvälisin, mutta kanssakäyminen suomalaissektorissa tapahtui suomeksi. Lenin-koululla ja Kominternin elimissä suomalaiset kouliintuivat internationalisteiksi Stalinin valtakaudelle. Stalin määritteli elokuussa 1927, mitä käsitteellä tarkoitettiin:

Internationalisti on se, joka varauksitta, horjumatta, ilman ehtoja on valmis puolustamaan Neuvostoliittoa sen vuoksi, että Neuvostoliitto on maailman vallankumousliikkeen tukikohta eikä tätä vallankumousliikettä voida suojata ja viedä eteenpäin puolustamatta Neuvostoliittoa. Sillä ken luulee suojaavansa maailman vallankumousliikettä sivuuttaen Neuvostoliiton ja sitä vastaan, hän menee vallankumousta vastaan, hän luisuu ehdottomasti vallankumouksen vihollisten leiriin.¹¹⁰

VASEMMISTOKÄÄNNE

Kun Lenin-kurssit perustettiin, elettiin Kominternissa vallitsevan tulkinnan mukaan kapitalismin suhteellisen vakaantumisen aikakautta. Sen julistaminen ei tarkoittanut luopumista marxilaisesta peruskäsityksestä, jonka mukaan kapitalismi eteni kohti vääjäämätöntä tuhoaan. Lenin-kurssien nimellinen rehtori Nikolai Buharin, jonka päätyönä oli Kominternin johtaminen, näki loppuvuonna 1926 soveltamattomia ristiriitoja kapitalismin kehityksessä. Vallankumouksellisen aallon asettuminen maailmansodan jälkeen oli johtunut teknologian kiistämättömästä kehityksestä ja tuotannon rationalisoinnista, jotka tahkosivat hyötyä kapitalisteille. Samanaikaisesti ne aikaansaivat rakenteellista työttömyyttä, työväenluokan elintason laskua sekä tuotannon kannattavuuden kyseenalaistumista. Kapitalistit joutuivat uusia markkinoita ja suurempia hyötyjä hakiessaan sivuuttamaan kansalliset edut. Ristiriidat johtivat sekä luokkavastakohtien kärjistymiseen että valtioiden vä-

108 Hertta Kuusisen tendenssimäisestä elämäkerrasta ei löydy yhtään poikkipuolista sanaa päähenkilöstä. Polttila, Brita: Hertta Kuusinen – ihmisen tie. Tammi, Helsinki 1975, 61–63.

109 Litsnaja karta studenta 495/269/9:16–17, RGASPI.

110 Stalin, J. V.: Kansainvälinen tilanne ja Neuvostoliiton puolustus. Puhe 1.8.1927 NKP(b):n keskuskomitean ja keskuskontrollikomitean yhdistetyssä täysistunnossa. Teokset 10. osa. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1951, 56.

liseen kilpailuun. Molemmat enteilivät uutta imperialististen sotien ja vallankumousten aikakautta.¹¹¹

”KOLMANNEN VAIHEEN” TAKTIikka JA VIISIVUOTISSUUNNITELMA

Komintern noudatti vuosien 1921 ja 1928 välisen kauden yhteisrintamataktiikkaa, joka tarkoitti ruohokuuritason yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa. Tavoitteena oli vallankumouksellisuuden levittäminen ja sosiaalidemokraattien reformistisen johdon tekopyhyyden paljastaminen.¹¹² Stalin ei missään vaiheessa elätellyt illuusioita aidosta yhteisrintamasta. Hänelle sosiaalidemokratia ei ollut fasismin vastakohta vaan pikemminkin sen kaksoisveli. Sosiaalifasismin teoriaa oli kehitelty Kominternissä Leninin kuolemasta lähtien. Julkisuudessa ylläpidettiin kulissia yhteisrintamasta alhaalta käsin, mikä jätti tilaa sosiaalidemokraattien johtoportaan mustamaalaukselle.¹¹³

Kolmannen vaiheen vasemmistökäänteen arkkitehti Kominternissa oli Buharin eikä Stalin, joka tyytyi aluksi myötäilemään. Tulkinta käänteen välttämättömyydestä kaipasi vahvistusta, jota saatiin vuoden 1926 lopussa Saksasta: Kun tietoja Neuvostoliiton ja Saksan salaisesta sotilaallisesta yhteistyöstä vuoti julkisuuteen, sosiaalidemokraattinen lehdistö hyökkäsi kommunistien kimppuun. Moskovassa tulkittiin sosiaalidemokraatit englantilaisen taantumuksen, päävihollisen, juoksupojiksi ja käännettiin asetelma interventio valmisteluksi. ”Sosiaalifasismin” käsite kuului saksalaisen sanasodan asearsenaaliin, mutta se ei levinnyt vielä Kominternin käyttöön.¹¹⁴

Neuvostoliiton kansainvälispoliittinen asema heikkeni keväällä 1927, kun välit Ison-Britannian ja Kiinan kanssa viilenivät. Moskovassa Trotskin johtama oppositio syytti Stalinia ja Buharinia karkeista virhearvioista, millä se edesauttoi omaa ulossulkemistaan. Stalin käänsi takaiskut kansainvälisellä rintamalla imperialistisen hyökkäyksen uhan kasvuksi. Suoranainen sodalla pelottelu vakiintui kyynisen sisäpolitiikan keinoksi. Neuvostomaan diplomaattisten ja sisäpoliittisten muutosten lisäksi Kominternin johtajat seurasivat erityisesti Saksan kommunistipuolueen kehitystä. Saksalaiskommunistien tyytymättömyys yhteisrintamaan sosiaalidemokraattien kanssa sai vastakaikua Moskovassa ja edesauttoi rinnastamaan eurooppalaisen sosiaalidemokratian vastavallankumoukselliseen menševismiin. Ruma sana ”sosiaalifasisti” yleistyi Kominternin käytössä vuonna 1928.¹¹⁵

111 Buharin alusti IKKI:n VII täysistunnossa marras–joulukuussa 1926. McDermott – Agnew, 68–69. Ks. myös Kujala, Antti: *Der Beginn der Linkswendung der Komintern Anfang 1927. Miscellanea. Studia historica* 12. Helsinki 1983, 59–63.

112 McDermott – Agnew, 27.

113 Mikko Majander on korostanut jatkuvuutta bolševikkien suhtautumisessa sosiaalidemokratiaan. Majander, 146–148. Esimerkiksi Kuusinen leimasi aktiivisesti sosiaalidemokraattisia johtajia vuodesta 1924 lähtien. Saarela, Tauno: *Sosiaalidemokraatista kommunistiksi*. Otto Wille Kuusisen käsitysten muutoksista ennen Stalinin kautta. Teoksessa O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä, 49.

114 Lehdistöhyökkäyksestä puhuttiin Saksan sosiaalidemokraattien ”granaattikampanjana” (*Granatenkampagne*). Kujala, 63–69.

115 McDermott – Agnew, 70–72.

Buharinin tulkinta oli hyökkäys niitä sosiaalidemokraattisia analyyseja vastaan, joiden mukaan kriisittömästi kehittyvä ”organisoitu kapitalismi” tarjoaisi maltillisen ja järkipärisen tien kohti sosialismia. Moinen oli kapitalismin monopolistisen kehityksen väärinymmärrystä ja työväenliikkeen harhauttamista, joka ohjasi sosiaalidemokratiaa porvariston luokkaherruuden yleisen muodon, fasismin, palvelukseen. Toisaalta kehityskulussa nähtiin mahdollisuuksia. Työväenluokka tulisi hylkäämään opportunistisiin ja ”sosiaalifasismiin” kallistuvat johtajansa ja omaksumaan Kominternin uuden ”luokka luokkaa vastaan” -tunnuksen.¹¹⁶

Buharinin paimenkirje kommunistipuolueille syyskuussa 1927 määritteli kansainvälisen tilanteen jännittyneeksi ja länsivaltojen sodanvalmistelun Neuvostoliittoa vastaan ilmeiseksi. Hän peräänkuulutti puolueissa selkeää vasemmistökäännettä, työläisjoukkojen mobilisointia hyökkäykseen sekä sosiaalidemokratian valheen paljastamista. Luokkasodan aloittamista edellisen kauden taktista liittolaista vastaan ei nieltä purematta Kominternin jäsenpuolueissa. Komintern julisti tästä piittaamatta kolmannen vaiheen äkkijyrkät teesit voimaan kuudennessa kongressissaan loppukesällä 1928.¹¹⁷

Kominternin kuudennen kongressin keskeisiin päätöksiin kuului rautaisen puoluekurin omaksuminen organisatoriseksi järjestöperiaatteeksi. Venäläisdelegaatio muokkasi Buharinin alkuperäisen alustuksen uuteen uskoon vaatimaan yleistä kurinpalautusta puolueiden sisäisessä elämässä. Keskuksen päätökset IKKI:ssä sitoivat sekä kaikkia Kominternin sektioita että niiden alaisia puolue-elimia. Vkp(b):n keskuskomitean suosituksesta myös Kominternin oppilaitosten sisällä ryhdyttiin syksyllä 1929 noudattamaan ”uutta sotilaskuria”.¹¹⁸

Buharinin mustamaalaus oli kuulunut Kominternin VI kongressin epäviralliseen ohjelmaan. Kun keulakuva oli saatu sivuraiteelle, koko Kominternin keskitetty organisaatio oli Stalinin kontrollissa. Monet tutkijatkin ovat ottaneet todesta propagandan, jossa Kominternin vasemmistökäänteen arkkitehti leimattiin ”oikeistolaisen” opposition edustajaksi. Stalinilla ja Buharinilla ei ollut näkemyseroja Kominternin uudesta taktiikasta vaan tavasta toteuttaa vallankumouksellista murrosta Neuvostoliiton sisällä. Ryhtyessään leimaamaan Buharinia oikeistolaiseksi Stalin samalla täsmensi omaa, Kominternin ”toista” vasemmistökäännettä, jonka keskiössä olivat sosiaalifasismien teoria sekä vasemmistososiaalidemokratian määrittelemisen pääviholliseksi. Iskusanaksi sosiaalifasismi vakiintui vasta, kun Buharin oli erotettu Kominternin johdosta kesällä 1929 IKKI:n X plenumissa.¹¹⁹

Kominternin ”kolmannen vaiheen” taktiikkaa noudatettiin tiukimmin vuosina 1928–1933. Virallisesti taktiikka oli voimassa vuoden 1935 seitsemänten kongressiin saakka. Kominternin historian tutkijat ovat suhteellisen yksimielisiä siitä, että

116 Kettunen, Pauli: Suunnitelmaloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Teoksessa

Blomberg, Helena – Hannikainen, Matti – Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora, Turku 2002, 18.

117 Ranskalaiset ja britit vastustivat aluksi vasemmistökäännettä. McDermott – Agnew, 73–74, 77.

118 McDermott – Agnew, 77–78; Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 171.

119 Buharin pysyi sekä toimeenpanevan komitean että presidiumin jäsenenä. Niiden kokoonpanoa saattoi vaihtaa Kominternin kongressi, joka kokoontui seuraavan kerran vuonna 1935. Buharin sai töitä Izvestijan päätoimittajana. McDermott – Agnew, 75–78; Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 142.

äärivasemmistolaisen taktiikan noudattaminen osoittautui kommunistipuolueille jos ei itsetuhoiseksi niin ainakin katastrofaaliseksi.¹²⁰ Tämä ei tarkoita sitä, etteikö taktiikan muutos hyökkääväksi olisi saanut kannatusta kommunistipuolueissa. Etenkin länsimaiden talouslama, tuotannon supistuminen ja joukkotyöttömyys näyttivät todistavan analyysin kapitalismin kuolonkorahduksista oikeaksi.¹²¹

Vaikka kapitalismin ajautuminen maailmanlaajuiseen kriisiin näytti Kominternin unelmien toteutumiselta, sen hyökkäävä taktiikka ei aiheuttanut vallankumouksellista liikehdintää länsimaissa. Komintern sai maailmanvallankumouksen levittämisen sijaan tyytyä tukemaan Neuvostoliiton ulkopoliittisia intressejä. Bolševikkijohtajat olivat valinneet päämääräkseen sosialismin rakentamisen yhteen maahan, Neuvostoliittoon. Ylhäältä ohjattu vallankumouksellinen murroskausi pyrki viimeistelemään lokakuusta 1917 käynnistyneen puoluevaltion rakentamisen. Se oli jäänyt puolitiehen varsinkin maaseudun osalta, kun sotakommunismista siirryttiin NEP-kauteen. Monet bolševikit pitivät osittaistakin markkinatalouden sallimista ideologisena taka-askeleena. Vladimir Brovkin on väittänyt 1920-luvun mielialaraportteihin vedoten, että vallankumous ylhäältä oli pakon sanelema: NEP-kaudella yhteiskunta oli toipunut kyseenalaistamaan puolueen yksinvallan monella sektorilla. Bolševikkien näkökulmasta maa oli ajautumassa kriisiin, jonka ainoaksi ulospääsyksi nähtiin valtioterrorin käyttö omia kansalaisia vastaan. Ilman sitä bolševikit eivät olisi pysyneet enää vallassa.¹²²

Neuvostoliiton kehittäminen maatalousmaasta teollisuusmahdiksi otettiin bolševikkipuolueen strategiseksi päämääräksi vuonna 1925, jolloin maan tulevaisuutta ryhdyttiin hahmottelemaan viisivuotissuunnitelmien tahdissa. Kun Stalinin ensimmäinen viisivuotissuunnitelma otettiin käyttöön vuonna 1929, kaikki voimat keskitettiin raskaan teollisuuden harppauksenomaiseen kehittämiseen. Suunnitelmat ja niiden toteuttamisen tempo osoittautuivat epärealistisiksi: raskasta teollisuutta kyllä rakennettiin, mutta sen hintana oli kansalaisten elintason lasku, kulutushyödykkeiden puute ja armoton köyhyys.¹²³

Ensimmäiset mittavat investoinnit teollisuuteen tulehduttivat puoluejohdon suhteet talonpoikaistoon, joka ei tyytynyt valtion tarjoamaan viljanhintaan. Tammiukuusta 1928 lähtien viljansaantia ryhdyttiin turvaamaan pakkokeinoin, hintakontrollilla ja säännöstelyllä. Vuonna 1929 pääteltiin, että kunnianhimoiset teollistamissuunnitelmat eivät voisi toteutua, mikäli maaseutua ei saataisi kunnolla puolueen kontrolliin.¹²⁴ Buharinin mukaan maatalouden kollektivisointi oli johtamassa maata yhä syvempään kriisiin. Näkemys hävisi vuosien 1928–1929 kädenväänössä Stalinin kannalle, joka tähtäsi kulakkien hävittämiseen luokkana. Suunnitel-

---

120 McDermott – Agnew, 81.

121 Saarela 2002, 45.

122 GPU:n osastonjohtajilla sekä bolševikkipuolueen keskuskomitean ja politbyroon jäsenillä, 1920-luvulla 33 henkilöllä, oli käytössään mielialaraporttien luottamuksellisinta tietoa. Brovkin, 219–222.

123 Luukkanen, 213–214.

124 Elintarvikesektorista vastannut Mikojan totesi kesällä 1929, että kollektiivitilojen rakentaminen olisi ollut toisarvoista, mikäli viljansaanti olisi sujunut ongelmitta. Davies, R. W. – Wheatcroft, Stephen G.: *The Years of Hunger: Soviet Agriculture, 1931–1933*. Palgrave Macmillan, New York 2004, 432–435.

maan kuului NEP-kaudella henkiin herätettyjen markkinamekanismien tuhoaminen, talonpoikaiston omaisuuksien takavarikointi sekä maan harvaanasuttujen seutujen luonnonvarojen hyödyntäminen pakkotyövoiman avulla.¹²⁵

Talonpoikaiston kurinalaistamiseksi käytettiin pakkokollektivisointia ja kulakien vainoa. Se merkitsi pyrkimystä 25 miljoonan talonpoikaistalouden vastantah-
toiseen siirtämiseen 250 000 kollektiivitalalle. Kun puolueen interventio maaseudulle aiheutti vain lisää kaaosta, syytettiin kulakkien vehkeilyä, jonka kitkeminen edellytti yhä karkeampia toimenpiteitä.¹²⁶ Talonpoikien pakottaminen kollektiivitaloille käynnistyivät vuoden 1929 lopussa. Kyseessä oli sodanjulistus, jonka mieltävaltaisuuteen talonpojat reagoivat vastarinnalla ja omaisuuttaan tuhoamalla. Ensimmäinen bakkanaalinen rynnäkö taitui maaliskuussa Stalinin tuomitessa kollektivisoinnin ylilyönnit artikkelissaan ”Menestyksen huuma”. Kollektivisoinnin käsittämätön tempo näkyy virallisista tilastoista, joiden mukaan maaliskuussa 58 % talonpoikaistalouksista oli siirtynyt kollektiivitaloille. Talonpojat kiittivät hengähdystauosta ja palasivat joukkomitassa kyläyhteisöihinsä: kollektivisomisosuus laski puoleen huippuluvustaan (28 %).¹²⁷

Maaseudun vastarinnan murskaaminen jatkui vaivihkaa mutta yhtä armoittomasti koko 1930-luvun alkupuolen ja huipentui vuosien 1932–1933 suureen nälänhätään. Kuusi miljoonaa uhria vaatinut tragedia nujersi talonpoikaiston neuvostomaan vilja-aitoissa. Nälänhätä oli lopputulos hallituksen sodasta talonpoikia vastaan. Tutkimuksessa on keskusteltu lähinnä siitä, kuinka tahallaan puoluejohto käytti nälkää ja maaseutuväestön liikkumisen estänyttä passilakia aseenaan.¹²⁸ Tuore nälänhädän taloudellisiin ja sosiaalisiin syihin keskittynyt tutkimus, jossa on muun muassa hyödynnetty salaisen poliisin mielialaraportteja, päättyy puoluejohtoa ymmärtävään johtopäätökseen. Stalinia ei pyritä vapauttamaan vastuusta; hänen suhtautumistaan talonpoikiin pidetään ”häikäilemättömänä ja brutaalina”. Nälänhätä johtui osittain puoluejohtoon raskaista virhearvioista politiikassaan, mutta kriisi oli silti odottamaton ja ei-toivottu. Ennen kaikkea se oli seuraus päätöksestä teollistaa maatalousvaltainen maa kohtuuttoman nopeassa tahdissa.¹²⁹

LENIN-KOULUN LAAJENTUMINEN

Kominternin siirtyminen ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan näkyi Lenin-koulun oppisuunnitelmissa. Marxilaisuuden klassikot korvattiin Stalinin ja muun puoluejohtoon tuottamalla ajankohtaisilla teksteillä, joiden linjanvetoja Kominternin eli-

125 Werth, 171–172.

126 Davies – Wheatcroft, 435.

127 Fitzpatrick 1994, 63.

128 ”Vuosien 1932–33 suuri nälänhätä vaati nykyisin ehdottoman varmoiksi tiedettyjen lähteiden mukaan yli 6 miljoonaa uhria.” Werth, 191–197, lainaus 187. Fitzpatrick syyttää nälänhäädästä puoluejohtoa mutta pehmentää väitteellään, jonka mukaan hallitukset ovat aina olleet jossain määrin vastuullisia modernin aikakauden nälänhätien. Fitzpatrick 1994, 69–70.

129 Johtopäätös on suunnattu Robert Conquestille, jonka laajalti hyväksytyyn kannan mukaan Stalin ”halusi nälänhädän” tai ei ainakaan tehnyt voitavaansa tuhojen estämiseksi. Davies – Wheatcroft, 441.

met tyytyivät myötäilemään. Opetus painottui sosialismin rakentamisen kysymyksille, puoluehistoriaan sekä käytännölliseen harjoitteluun, jossa omaksuttiin puoluevaltion toimintatapoja. Teoria oli sovitettava politiikkaan, jonka päämäärät Stalin yhä yksivaltaisemmin saneli.¹³⁰ Oppisisältöjen ajankohtaistaminen, yksinkertaistaminen ja keventäminen mahdollistivat Lenin-koulun laajentamisen yhä useamman ulkomaisen kommunistin opinahjoksi. Kaaderikoulutuksen tehokkuudessa ja tempossa jäljiteltiin neuvostomaan hengästyttävää tahtia.

Syksyllä 1929 Kominternin sotilastyön spesialisti Tuure Lehén laati ehdotuksen ulkomaisten kaadereiden sotilaskoulutuksen tehostamiseksi. Kansainvälisissä kaaderikouluissa se tarkoitti opetuksen sotilaallistuttamista. Lenin-koulussa sotilaskoulutuksen ohjelma oli riittävän laaja, mutta Lehén kehotti kiinnittämään huomiota armeijassa tehtävään työhön, jota oli tähän asti opetettu mitättömän vähän. Kominternin oppilaitoksista piti valmistua kahdentasoisia kaadereita: puolueiden sotilaallis-vallankumouksellisten joukkojen ”komentaja-organisaattoreita ja komissaari-propagandisteja” sekä piiritasoisen sotilastyön johtajia.¹³¹ Sotilastyön 1920-luvun lopun muotoiluissa näkyy valmistautuminen viimeiseen taistoon, joka ei alkanutkaan vielä kymmeneen vuoteen.

Lenin-koulun laajentuminen ajoittui vaiheeseen, jossa Neuvostoliitto suhtautui myötämielisesti ulkomaalaisiin siirtolaisiin, sekä poliittisiin emigrantteihin että ammattitaitoisiin työläisiin. Sökkiteollistaminen aiheutti työvoimapulan, jota ulkomaiset tulijat hivenen helpottivat. Parhaimmillaan he toivat mukanaan läntistä teknistä tietämystä, koneita ja ideologista innostusta. Muuttoliike laman syövereissä riutuvista kapitalistimaista sosialismin mallimaahan oli aluksi propagandistinen voitto Neuvostoliitolle. Läntisestä teollisuusmaista houkutelujen siirtolaisten määrä oli huipussaan vuosina 1932–1933, jolloin heitä oli perheet mukaan laskettuna 35 000.¹³² Samaan aikaan kääntyi laskuun myös Lenin-koulun sisäänottokiintiö, joka oli kasvanut vuosikymmenen vaihteesta lähtien.¹³³

Kun Komintern oli siirtynyt ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan, Lenin-koulun kaksivuotisen peruskurssin oheen perustettiin ensimmäiset lyhytkurssit. Syksyllä 1928 organisoitiin IKKI:n agitprop-osaston ehdotuksesta kuusikuukautiset pika-kurssit saksantaitoisille sektioille (Saksa, Itävalta, Sveitsi, Tšekkoslovakia).¹³⁴ Niiden välittömänä tavoitteena oli Kominternin uusien linjausten levittäminen veljespuolueisiin, mutta lyhytkurssikäytäntö vakiintui pian pysyväksi.

Toukokuussa 1929 IKKI:n poliittisessa sihteeristössä hyväksyttiin Lenin-koulun johdon ehdotus lyhytkurssien perustamisesta muillekin kieliryhmille.¹³⁵ Uudistusta perusteltiin puolueille Kominternin V ja VI kongressien päätöksillä kommu-

130 McLoughlin 2003, 92.

131 IKKI:n sotakomission jäsen Lehén ehdotti myös erityiskursseja sotilastyön spesialisteille sekä ulkomaalaisten koulutusta paikallisissa sotaoppilaitoksissa. O vojennom obutšeni, Lehén 19.9.1929. Krasnaja pautina, 450–455.

132 Žuravlev, Sergei: ”Malenkie ljudi” i ”bolšaja istorija”. Inostrantsy moskovskovo Elektrozavoda v sovjetskom obštšestve 1920-x – 1930-x gg. Rosspen, Moskva 2000, 29.

133 Vuonna 1931 Lenin-kouluun otettiin 660 uutta oppilasta, kesällä 1933 reilusti vähemmän, 447. McLoughlin 2003, 91–93.

134 IKKI:n siht. ptk nro 3, 8.9.1928. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

135 IKKI:n pol.siht. ptk. nro 33, 3.5.29. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

nistipuolueiden bolševisoimiseksi. Kurssien lyhyttä selitettiin tarkoituksenmukaisuudella: johtavien toverien kahden vuoden poissaolo puolueyöstä oli koettu ongelmalliseksi. Opetuskielinä käytettäisiin yhä Kominternin käyttökieliä, saksaa, ranskaa, englantia ja venäjää, joista yhtä opiskelijaehdokkaan oli hallittava.¹³⁶ Kiinalaisille ja tšekkoslovakialaisille perustettiin omankieliset lyhytkurssit.

Vkp(b):n XVI konferenssissa toukokuussa 1929 päätettiin suorittaa maanlaajuinen puoluepuhdistus. Sen avulla työtätekevät massat kontrolloisivat kaikkia neuvostoelimiä, taistelisivat byrokraattisuutta ja puolueen päälinjalta poikkeamista vastaan sekä löisivät läpi kritiikin ja itsekritiikin metodin. Hyökkäyksen kärki oli kohdistettu puolueessa havaittua buharinilaista oikeistopoikkeamaa vastaan. Bolševikkipuolueesta erotettiin lyhyessä ajassa 11 % sen jäsenistä.¹³⁷ Kominternin oppilaitosten puoluepuhdistuksen aloitteentekijänä oli Kominternin kansainvälinen kontrollikomissio IKK. Jatkossa ulkomaiset opiskelijat päätettiin tutkia salaisesti kontrollikomission ja Vkp(b):n keskuskontrollikomission nimittämässä elimessä.¹³⁸

Lenin-kouluun muodostettiin puoluepuhdistusta varten komissio, jossa oli IKK:n, IKKI:n ja Vkp(b):n keskuskomitean edustaja. Jokaisen oppilaan oli laadittava omaelämäkerta, jossa oli selvitettävä sosiaalinen tausta ja asema, yleinen ja poliittinen koulutus, puolueeseen liittyminen, kytkös kommunistiseen liikkeeseen tai muihin organisaatioihin sekä saapuminen Neuvostoliittoon. Illegaalipuolueiden edustajat eivät saaneet puhua maanlaisesta työstään komission yhteisistunnoissa.¹³⁹ Puhdistuksessa erotettiin puolueesta 5,7 % opiskelijoista, 18 % sai puolue-rangaistuksen ja 20,2 % selvisi pelkillä nuhteilla, mikä oli suhteellisen maltillinen lopputulos.¹⁴⁰ Moskovan LVKY:n operaatiossa puolueesta sai lähtea peräti 37 % oppilaista.¹⁴¹ LVKY:n suomalais-virolaisella osastolla Leningradissa 15 % opiskelijoista joutui keskeyttämään opintonsa.¹⁴²

Lenin-kouluun oli valikoitunut veljespuolueiden jäsenistöstä otos, joka heijasteli niiden yleisiä mielialoja. Puhdistuksella oli määrä karsia pois ryhmäkunnat, jotka vastustivat koulun johdon ajamaa bolševisointia.¹⁴³ Vaikka taistelu epätervetä kehitystä vastaan kääntyi loppuvuodesta 1929 Kominternin ja Vkp(b):n keskuskomitean voitoksi, puhdistukset häittäsivät opintoja. Vain reilut kaksi kolmasosaa suunnitelluista opinnoista saatiin suoritettua.¹⁴⁴ ”Oikeistolaisen” puolueopposition

136 Kirsanovan kirje kommunistisille puolueille 10.6.1929, 531/1/14: 4–7, RGASPI.

137 Siegelbaum, Lewis – Sokolov, Andrei: *Stalinism as a Way of Life. A Narrative in Documents*. Yale University Press, New Haven and London 2000, 105.

138 Material for the session of the Political Secretariat of the ECCI of October 16, 1929. 495/2 /124: 39–40, RGASPI.

139 Instructions on the examination and cleansing of students sent to the USSR for study, 19.11.1929. 531/1/14:27, RGASPI.

140 Studer – Unfried 2001, 114–115.

141 Köstenberger, 287.

142 LOKUNMZ-rehtori Glowacki Vkp(b):n keskuskomitean kaaderiosaston tov. Sergejeville 11.2.1933. 529/1/700: 35, RGASPI.

143 Yksityiskohtainen selvitys ”Oikeisto-opportunismin teoriasta ja käytännöstä sekä niiden kanssa sovittelusta” Lenin-koulussa, ks. Jevtušenkon viisivuotishistoriikki. 531/1/258: 14–46, RGASPI.

144 Report on the results on the 1929–30 academic year. Kirsanova, 24.2.1931. 495/3/250: 27–36, RGASPI.

puhdistus sinetöityi Lenin-koululla helmikuussa 1930, kun IKKI:n poliittinen sihteeristö päätti vapauttaa rehtori Buharinin tehtävästään. Uudeksi rehtoriksi nimettiin apulaisjohtaja Klaudia Kirsanova.¹⁴⁵ Molemmat lähinnä eurooppalaisille rätälöidyt Kominternin kaaderikoulut siirtyivät stalinismin vuosikymmenelle naisten komennossa.¹⁴⁶

Vaikka lyhytkurssit aiheuttivat Lenin-koulun johdolle eniten ongelmia,¹⁴⁷ niiden osuus kasvoi seuraavan lukukauden sisäänotossa. Pitkän peruskurssin opiskelijamäärä piti rajoittaa sataan, ja seuraava vuonna vain 20–30 % kouluun hyväksytyistä aloittaisi niillä. Peruskurssin tavoitteena oli valmentaa Kominternin sektioille teoreettisesti kouliintunutta väkeä vallankumouksellisen taistelun johtoon. Lyhytkurssi oli kädenojennus veljespuolueille, jotka olivat valittaneet parhaiden voimiensa pitkää poissaoloa. Lyhytkurssin tarkoitus oli antaa laajin mahdollinen teoreettinen koulutus suurimmalle mahdolliselle opiskelijamäärälle.¹⁴⁸

Opiskelijamäärä kasvoi, sisäänotto tiukentui, kurssit lyhenivät ja kontrolli kiristyi. Kaaderien laatu korvattiin määrällä. Puoluepuhdistus oli osoittanut, että pitkälle peruskurssille 1920-luvulla valikoitunut aines ei ollut riittävän laadukasta. Lyhytkurssien perustaminen ja Lenin-koulun laajentaminen olivat ristiriitaisia ratkaisuyrityksiä tähän ongelmaan. Mitä lyhyemmän ajan opiskelijat Moskovassa viettivät, sitä vaikeampi heistä oli karsia oman puoluekulttuurinsa ”pikkuporvarilliset ja sosiaalidemokraattiset jäänteet”.

Lenin-koulun laajentuminen johtui myös pyrkimyksestä järkiperaistää ulkomaisten kaaderien koulutusta. Moskovan LVKY ei enää täyttänyt alkuperäistä tarkoitustaan vähemmistökansallisuuksien yliopistona. Moskovaan oli IKKI:n pyynnöstä perustettu sektoreita esimerkiksi jugoslaaveille (1925), italialaisille (1927), kreikkalaisille (1928) ja skandinaaveille (1928), mikä muutti LVKY:tä yhä enemmän Lenin-koulun kaltaiseksi. Ongelmaa pyrittiin helpottamaan jakamalla lukuvuonna 1929–1930 opiskelijat neuvostokansalaisten ja ulkomaalaisten koulutusohjelmiin: kahdeksan Moskovan 12 sektorista kuului ”Komintern-osastoon”.¹⁴⁹

Seuraavana vuonna keskusteltiin ulkomaisten kaaderien koulutuksen keskittämisestä IKKI:n sateenvarjon alle ”Kansainväliseksi kommunistiseksi yliopistoksi”. Tämä olisi tarkoittanut LVKY:n lakkautusta, jota sen rehtori Frumkina luonnollisesti vastusti. Komintern nimittämä komissio ehdotti ulkomaisten operatiivisten kaaderien koulutuksen keskittämistä Lenin-kouluun, jolloin LVKY jäisi puna-armeijaan, Kominternin tehtäviin ja Lenin-kouluun valmistavaksi reserviksi. Hanke ei sellaisenaan toteutunut. Kun italialainen ja skandinaavinen sektori siirtyivät ”ulkomaalaisina” Lenin-kouluun, syntyi kutistuvan LVKY:n ja kasvavan Lenin-koulun

145 IKKI:n sihteeristön pol. komission ptk. nro 40, 3.2.1930. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

146 Myös tiukkana tunnettu LVKY-rehtori Maria Frumkina oli perinyt asemansa mieheltä vuonna 1925. Frumkinaa (1880–1938) on luonnehdittu ”rautaiseksi stalinistiksi” (eiserne Stalinistin). Köstenberger, 251. Vrt. DDR-kenraalin luonnehdinta Kirsanovasta: ”geradezu mütterlicher Liebe für ihre Studenten”. Hoffmann 1985, 289.

147 Report on the results on the 1929–30 academic year. Kirsanova, 24.2.1931. 495/3/250: 27–36, RGASPI.

148 IKKI pol. siht. ptk nro 81, 6.4.1930. Lenin-koulun ”Auszüge”. The choice of students for the International Lenin school this year, 7.5.1930. 495/3/12: 128–131, RGASPI.

149 Köstenberger, 253–254.

välille hankausta ja arvovaltaristiriitoja. LVKY:tä pidettiin – kenties tiiviimpien neuvostokytkentöjensä takia – ”maalaisyliopistona”.¹⁵⁰

Yhteenvetona 1920-luvun Lenin-koulusta voi mainita muutamia tilastotietoja: vuosina 1926–1930 oppilaita oli yhteensä 903, mukaan lukien syksyllä 1930 aloitaneet. Ylivoimainen enemmistö heistä, 88 % palasi kotimaihinsa koulutusjakson jälkeen. Tuotannolliseen työhön Neuvostoliiton alueelle lähetettiin 34 opiskelijaa (4 %). Samoin 34 valmistunutta jatkoi Kominternin, nuorisointernationaali KIM:n, puna-armeijan tai jonkin puolueoppilaitoksen palveluksessa. Koulusta erotettiin 11 oppilasta. Koulutuksen aikana kuoli kahdeksan toveria, viisi vangittiin ja yksi kolumbialainen mainittiin muuten vain ”petturiksi”.¹⁵¹

Opiskelijoita saapui 47 eri maasta, ja valtaenemmistö (727/903) heistä edusti eurooppalaisia kommunistipuolueita. Pohjois-Amerikkaa ja Kiinaa lukuun ottamatta Euroopan ulkopuolisten maiden oppilasmäärät jäivät alle kymmeneen. Oppilaspaikkojen maakohtaisessa jakaumassa tšekkoslovakialaiset olivat selvästi suurin ryhmä (138, 15 %), mutta lukuun lienee laskettu mukaan vuoden 1929 kolmi-kuukautinen pikakurssitus, jota ilman ryhmä kuuluisi kooltaan keskikastiin. Saksalaisten (106) ja puolalaisten (85) vahva edustus kertoo Kominternin panostuksesta. Myös kiinalaisia oli paljon (65), varsinkin siihen suhteutettuna, että heille oli ollut Moskovassa oma puoluekoulu. Suuret läntiset puolueet (Englanti, Amerikka, Italia ja Ranska) saivat seuraavaksi eniten oppilaspaikkoja. Kun tilastossa oli laskettu mukaan vuoden 1930 lyhytkurssi, suomalaiset sijoittuvat oppilasmäärissä (28) länsimaisten maaryhmien vanaveteen, suuruusjärjestyksessä yhdeksänneksi.¹⁵²

Tuotannolliseen työhön päätyneiden listan kärjessä olivat unkarilaiset, joista yli puolet (14/26) pysyi neuvostomaassa. Toisaalta suhteellisen suuri osuus heistä (3) myös jatkoi työssä Moskovan keskuksessa. Kommunistien toimintamahdollisuudet olivat Unkarissa niin heikot, että harvat palasivat sinne koulutuksen jälkeen. Tehdastyöhön lähetettyjen joukossaan oli myös amerikkalaisia (3) ja italialaisia (3), joille kulttuurisokki lienee ollut suurin. Jugoslaavit olivat koulun johdon kannalta ylivoimaisesti hankalin ryhmä, sillä 23:sta peräti kolme vangittiin ja neljä päätyi neuvostotuotantoon. Vangittuja ja erotettuja löytyi myös Amerikan, Englannin, Saksan, Tanskan, Puolan, Romanian, Etelä-Afrikan ja Kolumbian maaryhmistä.¹⁵³

Myös koulun viisivuotishistoriikissa tilastoitiin tarkasti rangaistukset, mutta otos 1920-luvulta (198 opiskelijaa) kattoi vain ensimmäiset vuosikurssit. Tilasto rangaistuksista oli laadittu lievemmästä raskaampaan rikkomukseen edeten: ukaasi (38 kpl), huomautus (12), puoluemuistutus (17), ankara muistutus (4), puoluevaroitus (1) ja puolueesta (11) sekä Lenin-koulusta erottaminen (5). Puhtain papeerein selvisivät vain muutamat pikkupuolueet kuten Skp.¹⁵⁴

150 Sama, 254–255.

151 Bericht über die Studenten nach Ländern im Schuljahr 1926–1930, 22.2.1933. 495/4/233: 54, RGASPI.

152 Sama.

153 Sama.

154 Antikainen ja Fors on luokiteltu venäläisiksi. Jevtušenko, Pjat let Leninskoj školy. 531/1/258: 82–83, RGASPI.

Lenin-koulun laajentumisen vuodet 1929–1931 on hahmotettu omaksi jaksokseen, joka päättyi rehtori Kirsanovan erottamiseen syksyllä 1931.¹⁵⁵ Yksi aikakauden proletaarisen luokkaluonteen ilmentymistä oli kollektivismiin, joukkojen merkityksen ja luokkavaiston korostaminen.¹⁵⁶ Ensin 1920-luvun Lenin-kursseilla koulutettiin harvalukuinen puolue-eliitti, jonka oli tarkoitus ohjata puolueitaan Kominternin määrittelemälle linjalle. Ensimmäinen vuosikerta valmistui käänteentekevään vaiheeseen, jossa Kominternin opit vanhentuivat silmänräpäyksessä. Buharinilaisen oikeisto-opposition kannattajien puhdistamisella tavoiteltiin uudentyyppistä proletaarijohtajaa, jonka tunnusmerkkejä olivat nuoruus, kovuus ja häikäilemättömyys sekä ehdoton lojaalisuus Kominternille, Neuvostoliitolle ja Stalinille. Samalla vaiennettiin itsenäisimmät ajattelijat, jotka vielä uskoivat yhteistoimintaan työväenjärjestöissä, kapitalismin kehitystä myötäilevään teoreettiseen joustavuuteen sekä veljespuolueiden vähäiseenkin liikkumavaraan.¹⁵⁷ Oikea luokkatausta ja fanaattinen uskollisuus korvasivat puoluekokemuksen ja teoreettisen kypsyyden. Tapahtui käänne ”joukkojen sankarikaaderista sankarikaaderien joukoksi”.¹⁵⁸

SUOMALAISEN SEKTORIN PERUSTAMINEN

”Kaaterien kasvattaminen” Neuvostoliitossa oli kysymys, jonka heikko tola alkoi valjeta Skp:lle, kun poliittinen tilanne Suomessa kärjistyi 1920-luvun lopulla. Osa LVKY:n pitkän kurssin päästökäistä levitti Kominternin ”kolmannen vaiheen” tunnuksia maahan, mutta he olivat Suomessa riippuvaisia ohjeistuksesta eivätkä kyenneet toimimaan itsenäisesti. Ratkaisuksi kaivattiin ajan hengen mukaisesti ”kaaterien kasvatuksen viisivuotissuunnitelmaa”, joka tasapainottaisi Suomesta lähetettyjen sekä inkeriläisten ja karjalaisten koulutuksen ylemmissä oppilaitoksissa. Jälkimmäiset muodostivat Karjalan puolelle reservin – ”ja tuleehan siitäkin hyöty SKP:n työlle – ainakin Neuvosto-Suomen aikana”.¹⁵⁹

Lenin-kurssit käsitettiin 1920-luvulla harvojen herkuksi, joka edellytti erityistä valmistusta, kielitaitoa tai neuvostokokemusta. Skp:llä ei ollut varaa seurata Suomen tilanteen heikkenemistä reagoimatta siihen mitenkään. Helmikuussa 1930 Toivo Antikainen – Lenin-kurssien kävijä, jonka kielitaito ei oikein ollut taipunut opiskeleluun venäjänkielisessä sektorissa – esitti Skp:n keskuskomitean politbyroossa, että ”pyydettäisiin suomenkielisten puoluekurssien järjestämistä Lenin-koululla”.¹⁶⁰

Kun IKKI:n poliittisessa sihteeristössä keskusteltiin huhtikuussa Lenin-koulun seuraavasta sisäänotosta, Suomen ja Skandinavian puolueet mainittiin ryhminä,

155 McLoughlin 2003, 93–94.

156 Vihavainen 1998b, 186.

157 McDermott – Agnew , 82–87.

158 Vihavainen 1998b, 184.

159 Skp:n sihteeristölle, Moskovassa 16.12.1929. Allekirjoittamaton kirje on Sirolan kokoelmassa. 525/1/126: 37, RGASPI.

160 Skp:n keskuskomitean (kk) politbyroon (pb) ptk nro 2, 20.2.1930. Läsna Manner, Kuusinen, Inkeri Lehtinen, Antikainen, Hanna Malm, Kalle Lepola, Jalmari Salminen (Hjalmar Eklund) ja Matti Stein. Mikrofilmi (mf) 81, F6, SKP 1918–1944, KA.

joille voitaisiin järjestää erikoiskursseja omalla kielellä.¹⁶¹ Toukokuussa LVKY:n skandinaavinen sektori Moskovassa tarjosi Skp:lle viittä koulutuspaikkaa. Opiskelijoiden tuli hallita ruotsi suullisesti ja kirjallisesti, olla iältään 21–32-vuotiaita sekä vapaita elatusvelvollisuuksista.¹⁶² Tarjous saattoi vaikuttaa siihen, että Lenin-koulussa aloitti seuraavana syksynä poikkeuksellisen paljon suomenruotsalaisia opiskelijoita.

Kesään mennessä Skp:n valmisteltavaksi jätetty Lenin-koulun hanke oli edennyt lähestulkoon bolševistisellä tempolla: ”Ottaen huomioon puoluekaaterien tarpeen, erikoisesti kiihtyneiden vainojen takia, SKP:n johto päätti järjestää lyhytkaikaiset kurssit (4 kk). Kun osottautui, että KKK on tilaisuudessa avaamaan suomalaisen sektorin kuuden kuukauden oppiajalla, oli tämä tietysti tarkoituksenmukaisinta.”¹⁶³ IKKI:n poliittinen komissio hyväksyi heinäkuussa 1930 Skp:n ja Lenin-koulun johdon ehdotuksen kuusikuukautisista suomenkielisistä kurseista Skp:n toimitsijoille.¹⁶⁴ Skandinaavit saivat oman sektorinsa vuotta myöhemmin, kun Moskovian LVKY:n skandinaavinen sektori oli ajettu alas.

Suomalaiset toivoivat kurssin pituudeksi alun perin vain neljää kuukautta. Suomalaiskoulutus lienee ajateltu ensiavuksi nimenomaan vuoden 1930 kriisiin, jonka syvyyttä ei vielä kesällä 1930 Moskovassa oivallettu. Oli ”tietysti tarkoituksenmukaisinta”, että puolen vuoden koulutukseen suostuttiin, kun sitä Lenin-koulusta tarjottiin. Lyhytkurssien tavanomaisin pituus oli yhdeksän kuukautta. Kun Skp:n jalka oli saatu Lenin-koulun oven väliin, suomalaisten kurssien pituus venyi ensin yhdeksään ja myöhemmin yhteentoista kuukauteen.

Miksi Skp ei tyytynyt Leningradin LVKY:n koulutusmahdollisuuksiin, tai miksei sinne räätälöity uutta lyhytkurssia? Taustalla on täytynyt olla rakenteellisia, poliittisia ja henkilökohtaisia syitä. Ulkomaisten kommunistien koulutusta neuvostomaassa oltiin paraikaa järkiperaistämässä. LVKY haluttiin palvelemaan alkuperäistä tarkoitustaan, joka oli vähemmistökansallisuuksien edustajien kouluttaminen neuvostohallinnon palvelukseen. Lyhytkurssin järjestäminen Leningradin yliopistolla olisi vaatinut uuden koulutusrakenteen ja paljon byrokratiaa. Oli vaivattomampaa perustaa uusi sektori Lenin-kouluun, jonne ulkomaalaisten koulutusmuutenkin haluttiin keskittää.

Moskovassa vaikutti Skp:n ykköskaarti, jonka valvonnassa opiskelijat pystyttäisiin varmimmin pitämään puoluejohdon linjoilla. LVKY oli tässä vaiheessa bolševikkikomennossa (vararehtori Glowacki), mutta Skp:n johto saattoi yhä pitää yliopistoa rahjalaisen opposition taimitarhana. Lisäksi Sirola halusi postin Moskovasta, jossa hän saattaisi tehdä pitkäjänteisempää opetustyötä hengenheimolaistensa läheisyydessä. Skp:n politbyroo päätti, ettei Sirolaa päästettäisi Karjalaan. Häntä tarvittiin Moskovassa ”Lenin-koulussa toimeenpantavaksi suunniteltujen kurssien ohjaajana”.¹⁶⁵

161 Opiskelijajohdokkaista 15 %:n toivottiin olevan naisia. IKKI:n pol.siht. ptk nro 81, 6.4.1930, RGASPI.

162 LVKY:n skandinaavinen sektori Skp:n keskuskomitealle 5.5.1930. 516/2/3, RGASPI.

163 KKK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/1931. Yrjö Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–54, RGASPI.

164 IKKI:n siht. pol. komission ptk nro 72, 21.7.1930. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI. ”Kallis toveri Stalin!”, 264–265.

165 Skp:n kk:n politbyroon ptk nro 13, 9.5.1930. Mf 81, F6, SKP 1918–1944, KA.

Lenin-koulun puoluekursseille piti kutsua Suomesta ”vain 10–12 toveria kuitenkin huomauttaen, ettei tule lähettää sellaisia tovereita, joiden poistumisen kautta työ joutuisi kärsimään”.¹⁶⁶ Suomen tilanteen heikkeneminen edellytti välittömiä toimenpiteitä, mutta toisaalta parhaita voimia ei hädän hetkellä sopinut lähettää pois rintamalta. Lenin-koulun suomalaissektorissa aloitti syksyllä suhteellisen kokematon joukko, johon silti kohdistui suuria odotuksia.

Lapualaisten ”fasistimullistus” kesällä 1930 vaikutti Skp:n organisaatioon. Poliittinen toimikunta eli politbyroo pyrittiin siirtämään Suomeen, jossa sen oli määrä yhdistää maanalaiset ja vielä laillisesti toimineet keskuskomitean jäsenet. Moskovaan jääneet Kominternin työntekijät muodostivat ulkomaanbyroon (Ub), jonka jäsenet kävivät tarvittaessa Suomessa ja Tukholmassa.¹⁶⁷ Suomesta kutsuttiin suunniteltua vähemmän edustajia Skp:n puoluekokoukseen, jonka alkamista lykättiin kolmella viikolla.

Puoluekonferenssissa kaaderikysymyksestä lausuttiin seuraavasti:

Käänte puoluekasvatuksessa saatava aikaan. On ryhdyttävä kasvattamaan aloitekykyistä, tietoista johtajakaaderia, soluista pikkeihin ja puoluejohtoon saakka. On ryhdyttävä säännöllisesti opiskelemaan, mutta ei saa vaipua opiskelupuolueeksi, propaganda-puolueeksi. [...] Meidän tulee olla taistelupuolue, mutta siinä tarvitaan tietoa ja taitoa. Puolueopiskelun kautta on leniniläinen tietoisuus vedettävä jäsenjoukkoihin. Poliittisen tietoisuuden kasvatuksessa tarvitaan kirjoja ja aineistoa. Niitä on tässä tilanteessa paljon vaikeampi saada. Mutta tämä kysymys on tavalla tai toisella ratkaistava.¹⁶⁸

Muotoiluista on tulkittavissa hapuilua vailla selkeää suuntaa: käänte on saatava aikaan, on ryhdyttävä kasvattamaan, opiskelemaan, ei saa vaipua, tulee taistella, tietoisuus on vedettävä joukkoihin ja niin edelleen. Puoluekonferenssissa ei Lenin-koulusta puhuttu, koska Moskovan koulutus oli määrä salata kaikilta muilta paitsi asianosaisilta.

Syksymmällä Sirola valtuutettiin laatimaan kursseille opiskeluohjelma ja hankkimaan tarvittava opiskelukirjallisuus. Opettajaehdokkaiksi nimettiin ”Aapeli” (Eino Lehto), Mauno Heimo, *Kalle Kajava* (*Field*, Kaarlo Kosunen) Jukka Lehtosaari, *Pentti Lund* (Uuno Väre), Hanna Malm, Kullervo Manner, Ville Ojanen ja Asser Salo.¹⁶⁹ He olivat Moskovan Skp:n johtavia työntekijöitä. Vain Antikainen ja Kominternin tehtäviin uppoutunut Kuusinen puuttuivat joukosta. Lenin-koulun suomalaisen sektorin opiskelijoille myönnettiin lupa perehtyä Skp:n puoluekongressin pöytäkirjoihin, päätöslauseelmiin ja muihin puolueasiakirjoihin.¹⁷⁰

Kun Lenin-koulun suomalainen sektori aloitti syksyllä 1930, Skp oli Suomessa syvimmässä aallonpohjassaan. Se oli epäonnistunut ”fasismin” vastaisessa taistelus-

166 Skp:n kk:n polibyroon ptk nro 17, 10.7.1930. Mf 81, F6, SKP 1918–1944, KA.

167 Hyvönen 1973, 112.

168 Puolueen organisatoorinen tila ja tehtävät organisaatiopolitiikan alalla, puoluekonferenssin alustus 6.9.1930. 531/9/13: 138–139, RGASPI.

169 Skp:n kk:n Ub:n ptk nro 2, 16.9.1930. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Nuoriso-organisaattori ”Aapelista”, ks. Parkkari 1970, 152.

170 Skp:n kk:n Ub:n ptk nro 5, 7.10.1930. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

sa – noudattamalla Kominternin ajamaa ”kolmannen vaiheen” taktiikkaa. Vielä huhtikuussa 1930 Skp:n keskuskomitean laajennetussa istunnossa päähuomio oli kohdistettu väliriläiseen oikeisto-opportunismiin eikä lapuanliikkeen nousuun. Komintern otti kesällä vastuulleen Suomen köyhälistön johdon Skp:ltä, jonka oli keskityttävä itsekritiikkiin ja virheidensä korjaamiseen.¹⁷¹ Skp:n kaitsijaksi määrättiin Kominternin puolalais-balttilainen maasihteeristö, joka tarkkaili ja valvoi mutta ei välttämättä sanellut jokaista Skp:n kantaa.¹⁷²

Lenin-koulun sisäänpääsyaatimukset tarkistettiin keväällä 1930. Opiskelija-valinnassa kehoitettiin suosimaan suurten teollisuustyöpaikkojen proletaareja, jotka olivat kuuluneet puolueeseen vähintään vuoden. Muunlainen luokkatausta edellytti viiden vuoden puoluejäsenyyttä. Intellektuelleja hyväksyttäisiin vain ammattimaisten puolueytöntekijöiden joukosta. Lukutaidon lisäksi edellytettiin pysyvyyttä ja halua teoreettiseen työhön. Tulokkaiden oli hallittava jokin kahdeksasta opetuskielestä. Tehokas opiskelu edellytti hyvää terveyttä, joka oli tarkistettava kotimaassa.¹⁷³

Epäluotettaviksi esimerkiksi pidätyksen yhteydessä todettuja tovereita tai ryhmäkuntaisuuteen syyllyneitä ei hyväksyttäisi kouluun, ellei hairahduksen jälkeen ollut vähintään kolmen vuoden näyttöä pysymisestä Kominternin linjalla. Jokainen ehdokas tutkittaisiin Moskovassa perinpohjaisesti ja epäkelvot passitettaisiin lähettäjäpuolueen kustannuksella takaisin kotiin. Perheenjäsenet eivät olleet tervetulleita Moskovaan, mutta heidän elättämistään kotimaissa tuettiin koulun rahastosta. Lomat kotimaihinkin lukukauden aikana kiellettiin.¹⁷⁴

Lenin-koulun johdon toiveet opiskelija-aineiden laadusta toteutuivat vaihtelevasti. Tilastojen valossa luokkakajakauma oli 78-prosenttisesti proletaarinen. Toimihenkilöiden osuus oli 17 %, talonpoikaisten alle prosentti ja ”muiden” 4 %. Yleensä kommunistipuolueeseen oli liittynyt vuosikymmenen lopussa (1927–1929). Vajaa viisi prosenttia oli liittynyt jäseneksi vuonna 1930. Opiskelijoiksi hyväksytytjen koulupohja oli vaatimaton, sillä 73 % heistä eteni opintietä alkeiskoulupohjalla. Neljäsosa oli käynyt keskikoulun ja alle kolme prosenttia saanut korkeimman asteen koulutuksen.¹⁷⁵ Vaikka luokka-asema, puoluejäsenyys ja koulutustausta ovat tulkinnanvaraisia mittareita, opiskelija-aines oli edellisvuoden sisäänottoon verrattuna sekä proletaarisempaa että heikommin koulutettua.¹⁷⁶

Tammikuussa 1931 IKKI:n poliittinen komissio löi lukkoon edellissyksyn sisäänoton opiskelijamäärät. Moskovaan lähetetyistä 30 toveria ei läpäissyt tulo-kuulusteluja. Sisäänoton epäämisen syitä olivat epätyytyttävän poliittinen kehitys,

171 Upton, 111–112.

172 Kominternin maasihteeristöt lakkautettiin vuonna 1935. Saarela 2002, 44–45.

173 Instructions. Conditions for acceptance to the International Lenin School. 495/3/12: 132–133, RGASPI. Opetuskielet olivat saksa, ranska, englanti, venäjä, tšekki, espanja, unkar ja kiina. Päätös suomenkielisestä sektorista tehtiin ohjeitten laatimisen jälkeen.

174 Instructions. Conditions for acceptance to the International Lenin School. 495/3/12: 132–133.

175 Vypolnenije razverstki po priemu v M.L.Š v 1930/31 utš. g. Sostavleno na 15/1 –31g. 495/4/81: 12, RGASPI. Lukuvuoden aikana KUTV:sta Lenin-kouluun siirretyt kiinalaiset eivät näy tilastossa.

176 Lukuvuonna 1929–1930 työläisiä 61 %, lyhytkursseilla 64 %. Alkeiskoulupohjalta 55 %, keskikoulu käyneitä 35 %. Report on the results on the 1929–30 academic year, Kirsanova 24.2.1931. 495/3/250: 27–36, RGASPI.

poliittinen epäluotettavuus, pidätys Moskovassa, kielitaidottomuus, sairastuminen ja kuolema. Muutamat pyrkivät kouluun ”omasta halustaan”, ohi puolueen virallisten kanavien. Neljä Pohjois-Amerikasta asti lähetettyä ehdokasta saivat palata maitolaivalla kotiin. Puolueilla oli vielä mahdollisuus puhua ehdokkaidensa puolesta. Jos Lenin-koulun johdon kanssa ei päästäisi yhteisymmärrykseen, riita ratkaistaisiin lopulta IKKI:n poliittisessa komissiossa. Hylättyjen listassa mainitaan suomalainen *Eero Puro*, joka karsittiin poliittisen luottamuksen puutteen takia.¹⁷⁷

---

177 IKKI:n pol. komission ptk nro 113, 18.1.1931, Lenin-koulun ”Auszüge”. Spisok tovarištšej nabora 1930g., njeprinjatyh v M.L.Š., 16.1.1931. 495/4/81: 11, RGASPI.

IV LENIN-KOULUN SUOMALAINEN SEKTORI

OPISKELUN PUITTEET

Lenin-koulu oli viidessä vuodessa paisunut kooltaan kymmenkertaiseksi. Se levittäytyi alkuvuodesta 1931 seitsemään eri rakennukseen. Tarkoituksenmukaisen koulurakennuksen suunnittelu Lenin-vuorille oli vireillä. IKKI:n sihteeristö tivasi vuosittain rakennusprojektin etenemistä Vkp(b):n keskuskomitealta.¹ Opiskelijat pänivat vauhtia rakennustöihin lauantaitalkoissaan. Lenin-koulun siirto saman katon alle ”mahtavaan koulukombinaattiin” toteutui vuoden vaihtuessa 1936:ksi. Lenin-koulun normaali vuodenkierto katkesi seuraavana kesänä Espanjan sisällissodan syttymiseen. Tuliterä sisäoppilaitos osoittautui ylimitoitetuksi koululle jääneille opiskelijoille, jotka muuttivat pienempiin tiloihin kaupungin toiselle puolelle.²

Suomalaisten koulu- ja majoitusrakennukset eivät syksyllä 1930 sijainneet Lenin-koulun päärakennuksessa ”Vorovskilla”³ vaan Moskova-joen kupeessa, muuttaman korttelin etäisyydellä Kremlin lounaiskulmasta, neuvostoarmeijan päämajasta ja Frunzen sota-akatemiasta. Suomalaissektorin aloittaessa koulurakennuksen lähistöllä kohosi vielä Kristuksen Vapahtajan kirkko, joka räjäytettiin Neuvostojen palatsin tieltä seuraavana vuonna. Sen huipulle, 415 metrin korkeuteen, kaavailtiin satametristä pronssista Lenin-patsasta. Palatsisuunnitelma ehti 1930-luvulla historian oppikirjoihin, mutta rakennustyö ei edennyt Stalinin aikana.⁴ Lenin-koulun suomalaissektorin arkistossa katedraalin tuhoa, uskonnonvastaista propagandaa ja uusia suunnitelmia ei kommentoida sanallakaan. Koulu oppilaineen eli omassa sisäänpäinkääntyneessä Komintern-todellisuudessaan.

Suomalaisten koulurakennus oli peräisin Moskovan palon jälkeiseltä ajalta 1800-luvun alkupuolelta. Ennen vallankumousta talossa oli toiminut poikakim-

---

1 IKKI:n poliittisessa komissiossa korostettiin 13.9.1931 ja 9.1.1932, että uusi rakennus oli saatava käyttöön kuluvan vuoden aikana. 25.3.1932 ja 3.4.1933 toivottiin Nkp:n sisällyttävän rakennuksen kiireellisiin projekteihinsa. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI. Varpusvuoret nimettiin Leninin mukaan tämän kuoleman jälkeen. Colton, Timothy J.: *Moscow. Governing the Socialist Metropolis*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge and London 1995, 157.

2 Tuominen 1957, 57. Hoffmann 1985, 296–297. Lenin-koulun uudisrakennus jäi 1950-luvulla Lomonosov-yliopiston massiivisten päärakennusten alle.

3 Suomalaisten käyttämä nimitys, joka viittasi osoitteeseen Ulitsa Vorovskovo 25a.

4 Kirkon tuhoaminen alkoi 5.12.1931. Shimotomai, Nobuo: *Moscow Under Stalinist Rule, 1931–1934*. Macmillan, London 1991, 4. Hruštševin aikana paikalle rakennettiin maaumala. Vuosituhannen vaihteessa katedraali kohosi entiseen loistoonsa. Vihavainen, Timo: *Stalinistinen klassismi*. Teoksessa Härmänmaa, Marja – Vihavainen, Timo (toim.): *Kivettyneet ihanteet. Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Atena, Jyväskylä 2000, 241–242. Koulun ja kirkon sijainnista, Front, 97; Colton, 264.

Neuvostojen palatsin rakennuskuoppaa ympäröi aita, jossa luki vuoden 1932 alussa: ”Huumaavan pesäkkeen paikalle – Neuvostojen palatsi”. (Museum of the History of the City of Moscow, Colton.)

naasi.⁵ Suomalaissektorille oli varattu yksi sali, jossa opiskeltiin, syötiin ja levättiin. Parin sadan metrin päässä sijainneessa asuntolassa suomalaisten hallussa oli kolme huonetta, joista yksi oli varattu naisille.⁶ Znamenski-kadun toisella puolella asuivat ja opiskelivat Lenin-koulun skandinaavit ja idän sektorit. Matkaa Lenin-koulun pääarakennukselle oli vähän toista kilometriä.⁷ Koulurakennusten sijainti diplomaattikaupunginosassa oli konspiraation ylläpidon kannalta kehno. Moskovaalaisten väitettiin yleisesti tienneen koulun sijainnin. Raitiovaunujen konduktöörit kuuluttivat pysäkin kohdalla Lenin-koulua. Pysäkki saatiin kertaalleen siirrettyä loitommas koulurakennuksesta, mutta se palautettiin entiseen paikkaansa tuota pikaa.⁸

5 Rakennus on nykyään kolmikerroksinen, mutta ylin kerros on saatettu rakentaa myöhemmin. Toisessa kerroksen luentosaliin johtavan käytävän molemmin puolin sijaitsee useita pieniä huoneita. Syksyllä 2002 rakennuksessa toimi Venäjän tiedeakatemian (RAN) Venäjän kielen instituutti.

6 Ptk suomalaisen sektorin tuotannollisista neuvotteluista 15.2.1931. 531/1/196: 22–23, RGASPI.

7 Suomalaisen koulurakennus sijaitsi A-bulevardin (Gogolevskij bulvar) ja Ulitsa Volhonkan kulmauksessa. Korttelista piirrettiin Ek:ssa yksinkertainen kartta. Lenin-koulun sijoituspaikka vv. 1934–1935. Skp:n opastuskursseja Venäjällä, amp 2568, EKV I, VA.

8 Skandinaavien sektorissa ei voinut pitää ikkunoita auki tunneilla, koska opetus olisi kuultu kadulta. Sektorin johtaja Allan Wallenius kaaderiosastolle 23.5.1934. 531/1/215: 22–23.

Lukuvuoden 1933–1934 sotilastyön opettaja Hjalmar Front kuvasi muistelmissaan ”valkoisen rodun oppilaiden” koulurakennusta:

Koulutalo oli vanha ja ränsistyneen näköinen. A-bulevardilla oleva pääsisäänkäynti näytti kulkukelpoiselta, mutta jos joku erehtyi sitä tietä pyrkimään sisään, hän huomasi oven lukituksi. [...] Talon takaportti oli kapealla kujalla, pari metriä korkea vanha lautaseinä sulki näköalan pihalle. Lautaseinässä oli vanhan venäläisen tavan mukaan kaksiosainen portti, portin vieressä jalankulkijoille varattu osa. Jos sisäänpyrkijä näytti epäilyttävältä, niin portinvartija sulki oven tulijan takaa vain nappia painamalla ja tiedusteli ’proopuskaa’, sisäänpääsylväää.⁹

Opiskelijatkaan eivät tieneet, että koulun todellinen johto toimi pihalle rakennetussa pienessä puutalossa, jossa piti toimistoaan kaksi puna-armeijan salaisen poliisin (GRU) upseeria, kaksi salaisen poliisin upseeria (GPU) ja prikaatinkenraalin arvoinen armeijan poliittisen osaston komissaari – koulun ”todellinen johtaja”.¹⁰

Koulutyötä tehtiin opiskelupäivinä yhdeksästä kuuteen. Sen aikana opiskelijoita ei saanut ilman lupaa velvoittaa muihin tehtäviin.¹¹ Herätys kajahti kahdeksalta. Ennen opiskelun aloittamista suoritettiin aamuvoimistelu ja nautittiin teeaamiainen. Kello yhden ja kolmen välillä syötiin lounas ja levättiin, minkä jälkeen työskentely jatkui iltakuuteen. Puolue- ja muu järjestötyö kokouksineen oli mahdollettava iltatunteihin. Kokoukset tuppasivat venymään lähemmäs puoltayötä, jolloin majapaikalla olisi pitänyt vallita hiljaisuus. Tammikuussa 1931 valiteltiin, että peräti 40 % opiskelijoiden ajasta kului kokouksissa nuokkumiseen. Kolme iltaa viikosta kului neuvostoelokuvien parissa.¹²

Opiskelijoiden stipendi oli 30–40 ruplaa kuukaudessa. Oppilaskohtaiset vuosikulut olivat Lenin-koulussa kohonneet 2 800 ruplaan, joten valon ja lämmön käytössä piti pyrkiä säästäväisyyteen. Suomalaisoppilaiden mukaan valaistuksesta ei huoneissa voinut tinkiä. Sen sijaan he ehdottivat pienempiä ruoka-annoksia.¹³ Suomeen jääneet toverit kiristivät lama-aikana nälkävöitään. Neuvostomaassa teollistaminen pakotti kansalaiset jonottamaan korttiannoksiaan jo ennen vuoden 1932 nälänhätää. Leipä oli pantu Vkp(b):n politbyroon päätöksellä kortille alkuvuodesta 1929.¹⁴ Lenin-koulussa suomalaisilla oli varaa ehdottaa pienempiä ruoka-annoksia.

9 Jos joku yritti etuovesta sisään, valokuvauslaitteet nappasivat tulijasta kuvan ja hän sai kintereilleen salaisen poliisin agentin. Front, 97–98.

10 Front, 96. Kun kyseessä oli kansainvälinen salainen koulu keskellä Moskovaa, tiedusteluelimet olivat läsnä ja jatkuvasti valppaina. GPU:n virallinen lyhenne oli vuodesta 1923 lähtien OGPU. NKVD perustettiin vuonna 1934. Rentola 1994, 669–670.

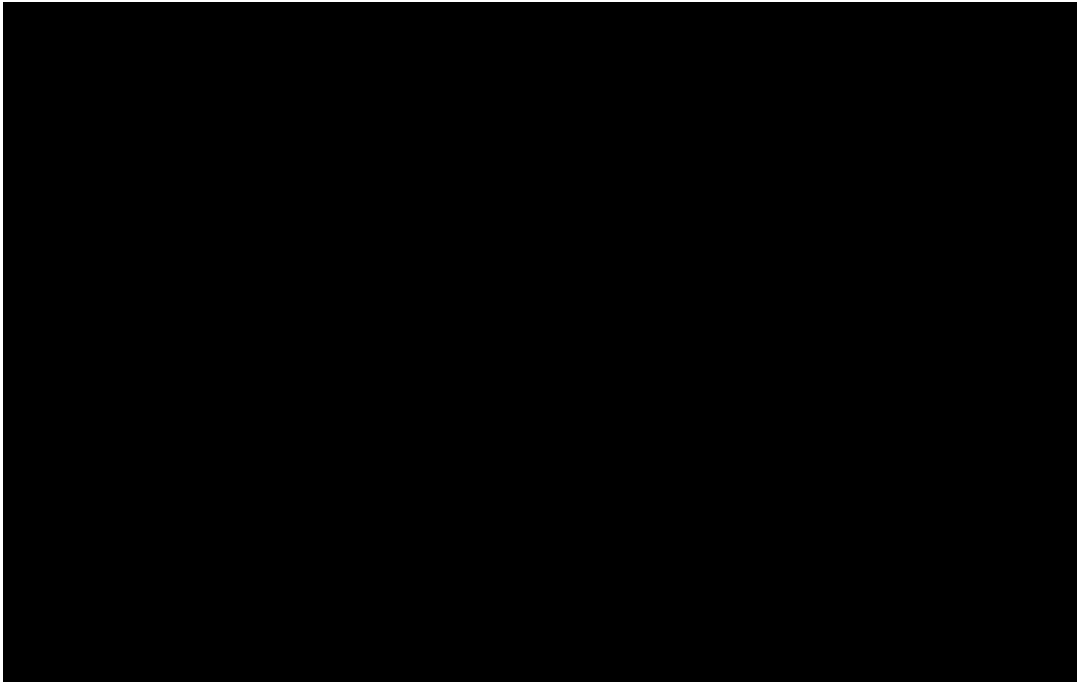
11 Kaikille opettajille ja oppilaille. Opetus- ja organisaatiokysymysten vararehtori Nikitin, joulukuu 1930. 531/1/194: 23–25, RGASPI.

12 Martti Murron kertomaa. Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA. Leninismin kafedran (oppituolin) kokous 15.1.31. 531/1/195: 1, RGASPI.

13 Ptk suomalaisen sektorin tuotannollisista neuvotteluista 15.2.1931. 531/1/196: 22–23, RGASPI.

14 Fitzpatrick 1999, 40–43.

Ote Moskovan keskustan kartasta. Kolmionmuotoinen Kreml ja Moskova-joki sen alla erottuvat oikealla. Lenin-koulun pääosaston sijainti on merkitty ympyrällä, suomalaisten opiskelurakennus neliöllä. (Vsja Moskva 1936, karttaliite.)

Viereisellä sivulla: Lenin-koulun rakennus osoitteessa Gogolevski bulvar 7, jossa tulokkaita pidettiin eristyksissä. Suomalaiset opiskelivat samoissa rakennuksissa. (Hoffmann 1985.)

Vuodenvaihteessa 1935–1936 valmistui Lenin-koulun komea kombinaatti, jossa ei ehditty opiskella vuottakaan. (Hoffmann 1985.)

Suomalaiset olivat Lenin-koulun ylläpitopalveluihin suhteellisen tyytyväisiä. Alkuvaiheessa oli asuttu hajallaan eri paikoissa, kunnes yhteinen huoneisto järjestyi. Jalkineiden korjausmahdollisuuden puuttumista ja pyykkien pesettämisen haittaa valitettiin, sillä opiskelijoilla oli mukanaan vain niukka vaatekerta. Suomalaiset kaipasivat myös tilaa liikunnan harrastamista varten.¹⁵

KURSSIN KOKOONPANO

Lenin-koulun suomalaissektorin ensimmäisellä kurssilla opiskeli 19 toveria, joista viimeiset kaksi liittyivät vahvuuteen vasta huhtikuussa, lukuvuoden loppusuoralla:

---

15 Suomalaisen sektorin tuotannollinen neuvottelukokous 15.11.1930. 531/1/194: 10–12, RGASPI.

<i>salanimi</i>	oikea nimi	syntymäaika ja -paikka
<i>Alm Esko</i>	Staaf Rolf	1907 Vaasa
<i>Aro Voitto</i>	Nurminen Nestori	1907 Kokkola
<i>Berg Hans</i>	Vinsten Rudolf	1900 Vaasa
<i>Ek Simon</i>	Rosenberg Gösta	1911 Vaasa
<i>Elo Artur</i>	Blomqvist Herman	1904
<i>Holm Erik</i>	Ahonen Paavo	1909 Lahti
<i>Kangas Pekka</i>	Keikkala Hugo	1895 Kemi
<i>Kanto Otto</i>	Palmroos Väinö	1904 Lappee
<i>Karlson Karl</i>	Viljanen Kalle	1903 Pori
<i>Keto Kari</i>	Murto Martti	1904 Revonlahti
<i>Lind Selma</i>	Lampinen Kerttu	1901 Ähtäri
<i>Lund Paul</i>	Dahl Birger	1900 Vaasa
<i>Murto Esko</i>	Leinonen Juho	1904 Vuolijoki
<i>Nikola Onni</i>	Heinonen Paavo	1903 Teerijärvi
<i>Oras Eino</i>	Orell Lauri	1909 Humpilla
<i>Rangel Valdemar</i>	Rimpilä Ragnar	1901 Vaasa
<i>Vekman Lisa</i>	Lindgren Kaarina	1903 Karkku
<i>Vesala Viljo</i>	Palonen Vilho	1893 Kiikka
<i>Vuori Emil</i>	Kosunen Juho	1886 Kuopio

Vuodenvaihteeseen mennessä suomalaissektorin opiskelijoiksi oli hyväksytty 17 ehdokasta, joista 14 oli komennettu Moskovaan Suomesta.¹⁶ ”Kuumia” tapauksia oli yksi: Rudolf Vinsten oli tuomittu ja etsintäkuulutettu Suomessa syksyllä 1930. Julkisissa luottamustoimissa vaikuttaneet Juho Leinonen Kajaanin ja Kerttu Lampinen Hangon kaupunginvaltuustosta olivat säikähtäneet kyydityksillä uhkaamisesta. Martti Murto, Nestor Nurminen ja Väinö Palmroos olivat saapuneet Neuvostoliittoon jo aikaisemmin ja opiskelleet Leningradin LVKY:ssä. Kevätkaudella, kurssin loppuvaiheessa vahvuuteen lisättiin Birger Dahl ja Ragnar Rimpilä Moskovan LVKY:n skandinaaviselta sektorilta. Äidinkieleltään ruotsinkielisiä oli kuusi, mutta kaikki tulivat jotenkuten toimeen suomella.

Kurssilaisista kahdeksan oli syntynyt vuosina 1903–1904. Jos haarukka ulotetaan vuosisadan vaihteeseen (1900–1901), mukaan mahtuu neljä toveria lisää. Valtaosa (12/19) oli kurssin aikana iältään 25–30-vuotiaita. Nuoriso- tai KIM-kurssilaiset (*Alm, Ek, Holm, Oras*) olivat syntyneet kymmenluvun taitteessa. Kurssin kuopus *Ek* oli aloittaessaan vasta 19-vuotias. Selvästi vanhempaa ikäpolvea edustivat kansalaissodan veteraanit *Kangas* (s. 1895), *Vesala* (s. 1893) sekä *Vuori* (s. 1886), joka oli toiminut punakaartissa jo suurlakon aikana.¹⁷ He olivat opettajiensa ikätovereita, elleivät vanhempiakin. Seuraavillakin vuosikursseilla nuorison sekaan oli eksynyt muutamia ikämiehiä.

16 Paavo Ahonen, Herman Blomqvist, Paavo Heinonen, Hugo Keikkala, Juho Kosunen, Kerttu Lampinen, Juho Leinonen, Sigrid Lindgren, Lauri Orell, Vilho Palonen, Gösta Rosenberg, Rolf Staaf, Kalle Viljanen ja Rudolf Vinsten.

17 Kansainvälisen Lenin-koulun suomal. sektori. Tietoja oppilaista heidän täyttämänsä ankkettien mukaan. 531/1/206: 59–61, RGASPI.

LVKY:n skandinaavisen sektorin siirtolaisten (*Lund* ja *Rangel*) liittyttyä Lenin-koulun vahvuuteen vaasalaisten ruotsinkielisten edustus suomalaissektorissa (5/19) kasvoi entisestään. Vaasan piirin Skp-työntekijät oli vuonna 1930 ilmiannettu poliisille, ja uusia kaivattiin vastavoimaksi lapualaisten mellastukselle.¹⁸ Pohjanlahden rannikkokaupungeista tulivat myös *Karlsson* Porista, *Aro* Kokkolasta sekä punaisen Kemin *Kangas*. Kainuulaista kommunismia edusti *Murto* Vuolijoelta. Teerijärvellä (nykyisin Kruunupyy) syntynyt *Nikola* tuli Moskovaan Kotkasta. Myös Hangosta tullen *Lindin*, helsinkiläisen *Vesalan* ja lahtelaisen *Vekmanin* asuinpaikka ennen Lenin-koulua poikkei syntymäpaikasta. *Keto* oli ollut 1920-luvulla sen verran liikkuvaa sorttia, ettei hänen voi sanoa edustaneen syntymäpaikkaansa Revonlahtea Oulun eteläpuolella.¹⁹

Ammattinimike on kurssilaisten kohdalla harhaanjohtava määre. Vaikka useilla oli toimitsija- ja järjestökokemusta, proletaarista alkuperää korostettiin Moskovassa ilmoittamalla työläisammatti. Sekatyömiehiksi esittäytyviä löytyi eniten, ja samaan ammattitaidottomien ryhmään mahtuvat myös rakennus-, elintarvike- ja sahatyöläiset. Selkeämpää ammatti-identiteettiä saattoi esiintyä satama-, metalli- ja sähkötyöläisillä, sekä rakennustyöläisistä muurareilla ja maalareilla. Toverittaret ilmoittautuivat perinteisesti ompelijoiksi. Opiskelijat tulivat yleensä työläisperheistä. Kolmella perheellä oli talonpoikais- tai torpparitaustaa. Poikkeuksia olivat *Ek*, jonka isä oli 1920-luvun kansanedustajana ja puolueytyöntekijä Mauritz Rosenberg, sekä *Holm* ja *Keto*, jotka olivat varttuneet perheen omassa talossa.

Opiskelijat olivat kurssin aloittaessaan *Kantoa*, *Nikolaa* ja *Vuorta* lukuun ottamatta naimattomia.²⁰ Kommunistisessa nuorisoliikkeessä ei piitattu porvarillisesta avioliittoinstituutiosta. Perinteisen perhe-elämän ylläpito epävarmojen työsuhteiden, vankeustuomioiden ja liikkuvan puolue työn katkomassa elämäntavassa oli haastavaa. Naisten kohdalla jälkikasvu olisi aiheuttanut merkinnän kyselykaavakeeseen, mutta miesten naimattomuudesta ei suoraan voi päätellä lapsettomuutta. Sitoutumattomuus Suomessa oli edesauttanut Moskovaan pääymistä.

Lenin-koulussa aloittaneiden peruskoulutus oli matala. Paria poikkeusta lukuun ottamatta (*Blomqvist* ja *Leinonen*) kaikki olivat käyneet neljä luokkaa kansakoulua. Vaasalaiset ruotsinkieliset, Rosenberg ja *StAAF* sekä *Heinonen* olivat jatkaneet keskikouluun, *Vinsten* oli käynyt pari vuotta lyseotakin. Vain *Palonen* oli käynyt Skp:n poliittiset kurssit 1920-luvun alussa. Viidellä tulokkaalla oli taustallaan eripituisia opintoja Leningradin LVKY:ssä. *Sirolan* mukaan puoluekoulutus ei ollut riittävä; systemaattista marxilaista koulutusta oli vain muutamalla.²¹

18 Skp:n maanalainen järjestöverkko oli 1920-luvun lopulla kattavin Etelä-Pohjanmaalla. Kesällä 1930 piiriorganisaattori Bruno Poti paljasti piirin salaisen organisaation, mikä tuhosi koko piiri-järjestön. Viljanmaa, Toni: Aseistakieltäytyjistä luokkataistelijoitten eturiviin. Teuvan työväenliikkeen ideologinen kehitys sisällissodasta lapualaisvuosiin. Kristiinankaupunki 2003, 74–75, 142–143. Potista ks. myös Hagi (Ville Pessi), Kokemuksia ja opetuksia taistelussa ohranan provokaatiota ja urkintaa vastaan. Teoksessa SKP:n taistelun tieltä, 605–606.

19 Asuinpaikat ennen lähtöä Lenin-kouluun, ks. Kaarina Behm (os. Lindgren) hm 3609, Paavo Heinonen hm 2445, Kerttu Lampinen hm 2556 sekä Vilho Palonen hm 1228. EKV I, VA.

20 Kansainvälisen Lenin-koulun suomal. sektori. Tietoja oppilaista heidän täyttämänsä anketitien mukaan. 531/1/206: 59–61, RGASPI.

21 KLK:n suomalaisen sektorin työstä 1930–31. Jäsennys selostusta varten Kominternin puolalais-balttilaiselle maasihteeristölle, Sirola 13.7.1931. 531/1/195: 94–101, RGASPI.

Kurssilaisten vaiheisiin 1920-luvun Suomessa kuului poikkeuksetta toimintaa julkisissa äärivasemmiston järjestöissä, jotka vuosikymmenen taitteessa oli ryhdytty tulkitsemaan laittomiksi. On mahdotonta päätellä, mikä toiminnan lohko koettiin tärkeimmäksi, nuoriso-, opinto-, urheilu- vai ammatillinen liike. Puoluetyössä ryhmä oli suhteellisen kokematon. Viisi opiskelijaa oli toiminut ennen Moskovaan saapumista piirikomiteassa tai suurempien kaupunkien paikalliskomiteoissa ja osaksi organisaattorina. Neljällä tulokkaalla oli paikalliskomiteatausta, pelkkä riivijäsenyys viidellä. Johtavasta puoluetyöstä oli kokemusta vain pisimpään, vuodesta 1918 puolueeseen kuuluneella Vilho Palosella, joka oli toiminut viimeksi Helsingin pakin organisaattorina.

Tulokkaista kahdeksan oli saanut maistaa poliittista vankeutta Suomessa. Kursin ikäpresidentti Juho Kosunen oli viettänyt kiven sisällä peräti 13 vuotta. Vaikka puolueopiskelua oli harjoitettu sekä vankeudessa että laillisissa opintoyhdistyksissä, kurssilaiset eivät voineet kehua lukeneisuudellaan: useimmat olivat tutustuneet vain *Proletaari*-lehteen. Varsinainen Marx-Engels-Lenin-Stalin-kirjallisuus oli laiminlyöty.²²

Ainoa suomalaisopiskelija, joka karsittiin kurssin vahvuudesta Moskovassa, oli Eino Hyvärinen alias ”*Eero Puro*”. Hän sai opiskella vuodenvaihteeseen saakka muun ryhmän mukana, joten nimi tulee vastaan syksyn opintojen kuvauksessa. Erottaminen johtui Hyvärisen yhteyksistä Ludvig Kososeen. Tammisaaresta vuonna 1928 vapautunut Hyvärinen oli lähtenyt Helsinkiin kysymään entiseltä sellito-veriltaan työpaikkaa. Kosonen oli suhtautunut työnhakijaan tylästi ja pitänyt Hyväristä päivän poistumiskiellossa, sillä hän pelkäsi ”ohranan” ansaa. Kun miehet tapasivat seuraavan kerran Leningradissa, kouluun matkalla ollut Hyvärinen oli kysellyt ohraaepäilyistä. Kun Sirola tivasi Moskovassa Kososesta, *Puroksi* muuttunut Hyvärinen unohti mainita Leningradin keskustelusta. Sirola tiesi, ettei *Puro* kertonut kaikkea ja joutui ilmoittamaan, ettei toveria voinut pitää koulussa eikä käyttää Skp-työssä.²³ Skp:n ulkomaanbyroo päätti keskeyttää *Puron* opiskelun. Sirola sai tehtäväkseen ”neuvotella koululla olevan vastuunalaisen kolmen kirjaimen edustajan kanssa, mihin toimeen toveri Hyvärinen sijoitetaan.”²⁴ Lenin-koulun yleisten tilastojen mukaan *Puro* erotettiin luottamuksen puutteen johdosta, Skp-edustajan vaatimuksesta.²⁵ *Puroa* ei päästetty Suomeen, sillä hän tiesi liikaa Lenin-koulusta. Sirolan saatekirjeellä hänet hyväksyttiin opiskelemaan Petroskoin pedagogiseen teknikumiin.²⁶

22 Sama.

23 Hyvärinen luottamuksellisesti Valpolle. Hyvärisen kuulustelu-ptk nro 58/40 liite B1, Joensuu 1.–6.9.1940. Eino Hyvärisen hm 3990, EKV I, VA. Kivi kertoo samanlaisesta ”ansasta”, jossa tiedottaja tuli pyytämään työtä vasta vapautuneelta uuden puolueyhteyden paljastamiseksi. Kivi, 86.

24 Kolmella kirjaimella tarkoitettiin GPU:ta. Skp:n kk:n Ub:n ptk nro 13, 16.11.1930. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

25 Spisok tovaristšej nabora 1930g., njeprinjatyh b M.L.Š., 16.1.1931. 495/4/81: 11, RGASPI.

26 *Puro* valmistui opettajaksi Petroskoin metsäteknikumiin. Vuonna 1937 hänet alennettiin rivityöläiseksi. Talvisodan syyttyä terrorista eloon jääneitä suomalaisia käytettiin tiedustelutarkoituksiin. Vakoilija Hyvärinen jäi kiinni Suomessa mutta selvisi viiden vuoden tuomiolla. Hän purki katkeruutensa Karjalan vuosista 34-sivuisen selostukseen ”Venäjä – kaikkien maiden kommunististen kiihkoilijoiden luvattu maa”. Eino Hyvärisen hm 3990, EKV I, VA.

SUUNNITELMALLISTA OPISKELUA JA SOSIALISTISTA KILPAILUA

Opiskelukuukaudet oli Lenin-koulussa jaettu bolševikkien kalenterin mukaisiin kymmenen päivän ”dekadeihin”, joihin sisältyi seitsemän työpäivää, yksi puoluepäivä ja kaksi lepopäivää.²⁷ Suomalaisten lukukausi käynnistyi lokakuun puolivälin tienoilla ja kurssimainen opiskelu päättyi huhtikuun lopussa. Opinsauna muutui toukokuussa koulunkäynnistä käytännönläheisemmäksi tutustumiseksi neuvostomaahan ja puolueen käytäntöihin. Kesän praktiikkamatka ja harjoitusluonteinen puoluekongressi viimeistelivät koulutuksen ennen opiskelijoiden palauttamista Suomeen. Kuusikuukautiseksi mainittu kurssi tarkoitti siis kymmenkuukautista oleskelua neuvostomaassa. Vuodenkierrolla oli tarkoitus saavuttaa yksi Lenin-koulun tavoitteista, opiskelun teoreettisen ja käytännöllisen aineksen tasapaino.

Suomalaiskurssin opetussuunnitelma ja opettajaehdokkaat:

1. Ville Ojanen: poliittinen taloustiede ja talouspolitiikka	274 oppituntia
2. Yrjö Sirola: Nkp:n historia ja leninismi	204
3. <i>Martti Nilsson</i> : puoluerakenne	91
4. Hanna Malm: ammatillinen kysymys	103
5. Jukka Lehtosaari: historiallinen materialismi	90
6. Työväenliikkeen ja Kominternin historia	215
7. Akseli Anttila: organisaatiotyö I	90
8. Jukka Lehtosaari: organisaatiotyö II	38
9. Kullervo Manner: Skp:n historia	
10. venäjän kieli	28
11. praktiikka	40

Lukuvuoden kokonaistuntimäärään (1 283) sisältyi 1 243 opiskelutuntia sekä 40 tuntia praktiikkaa.²⁸ Opiskelutunneiksi laskettiin kurssin suorittamiseen arvioitu työmäärä, johon sisältyi opettajan vetämä johdatus teemaan, opiskelijoiden itsenäinen työ, konsultaatiot pienryhmissä sekä kurssin päättävä yhteinen konferenssi. Lenin-koulun lyhytkursseilla oli käytössä tekemällä oppimisen metodin neuvostovoihin, joka korosti itsenäistä työskentelyä kollektiivin ja opettajan ohjauksessa.²⁹

Tuntimäärien painotukset valaisevat opetuksen tavoitteita: ylivoimaisesti tärkeimmät aineet olivat poliittinen taloustiede ja talouspolitiikka (274), työväenliikkeen ja Kominternin historia (215) sekä Nkp:n historia ja leninismi (204), jolla opiskelu käynnistyi lokakuun puolivälissä. Opintojen painopiste oli puoluehistoriassa, jota täydennettiin marxilaisella talusteorialla. Jos tuntijakoa verrataan LVKY:hyn, yleissivistävä aines loistaa poissaolollaan.³⁰

Yrjö Sirola vastasi aluksi opetuksesta yksin. Sektorin henkilökuntaan kuuluivat myös sihteeri ja tulkki *Emil Virta* (Elis Kytölä) sekä konekirjoittaja Aino Salo. Kolme opettajaa, Lehtosaari, Manner ja Ojanen kävivät lukukauden aikana puoluekomennuksella, mikä häiritsi opetustyötä. Ainoastaan Sirola sai työstään säännöl-

27 KLK:n suomalaisen sektorin ensimmäinen kokous 4.10.1930. 531/1/194: 1–4, RGASPI.

28 Suomalaisten kurssien opetussuunnitelma 1930/31. 531/1/195: 8, RGASPI.

29 David-Fox, 122.

30 LVKY:ssä opiskeltiin lisäksi yhteiskuntamuotojen kehitystä, talousmaantiedettä, maantiedettä sekä valmistavalla kurssilla perustaitoja luku- ja kirjoitustaidosta matematiikkaan. Köstenberger, 259.

listä kuukausipalkkaa (125 rpl). Lehtosaaren palkkausta ehdotettiin vakinaistettavaksi kevään päätteeksi, mikä tarkoitti sitä, että hän sitoutuisi sektorin töihin myös oppituntien ulkopuolella. Muut opettajat saivat, tuntien määrästä riippuen, joko seitsemän ruplaa tunnilta tai 80 ruplaa kuussa.³¹

Ennen kurssien käynnistämistä Sirola järjesti ekskursioita Moskovan nähtävyyksiin, Vallankumousmuseoon ja lentokentälle. Varsinainen opiskelu alkoi Sirolan vetämällä Nkp:n historialla. Sektorin sihteeri *Virta* joutui opettamaan kaksi viikkoa työväenliikkeen historiaa, kunnes varsinainen opettaja Lehtosaari palasi Moskovaan. Keskenäisen valmistelu häytti ”tuntuvasti” opintoja: tehtäviä ei saatu monistettua ajoissa ja kirjallisuudesta oli pulaa. Muissakin oppiaineissa havaittiin ”puutteita ja epäsäännöllisyyksiä”. Opiskelija-aineksen epätasaisuus häytti etenemistä. ”Jälle jäävien mukaanvetämiseksi” oli jakaannuttava pienryhmiin, joita veti joku ”kehittyneemmistä” opiskelijoista. Opettajat veloitettiin konsultoimaan heikompia ja opettamaan muistiinpanotekniikan kaltaisia perusasioita. Opiskelijoiden suorituksia pyrittiin tarkkailemaan: jokaisen piti merkitä muistiin suunnitellut ja toteutuneet työtunnit.³²

Marraskuussa opiskelijoiden kuormitus kasvoi eikä itsenäiselle työlle tahtonut riittää aikaa. Sirola tarjosi avuksi opiskelutyön rationalisointia ja sosialistista kilpailua. Opiskelijoiden henkilökohtainen aikabudjetti – muistivihko, johon merkittiin työjärjestys sekä sen toteutuminen – oli järkiperaistämisen tärkein väline. Sirola neuvoi oppiaineessaan kädestä pitäen lukutekniikkaa ja kirjallisuuden käyttöä:

- a. Lue vain tehtävissä mainitut kirjat tai niistä osoitetut kohdat.
- b. Lue lisäaineisto vain, jos jää ylimääräistä aikaa.
- c. Tutustuttava Nkp:n toimintaa ja Venäjän vallankumousta koskevaan kirjallisuuteen ja Leninin teoksiin, vaikka kaikkea ei kerkeäisikään lukea läpi.
- d. Jokaisen tunnettava Skp:n kirjallisuus ja Proletaari-lehti.

Lisäksi luettiin aktiivisesti saatavissa olevia suomenkielisiä sanomalehtiä, *Vapautta ja Punaista Karjalaa*. Opettajat veloitettiin referoimaan *Pravdaa* päivän alkajaisiksi.³³

Kielivaikeudet ja talon tapojen outous olivat haitanneet suomalaisryhmän sopeutumista Lenin-koulun käytäntöihin. Vissii eristäytymistä osoitti se, että koulun yhteistä lehteä ei luettu lainkaan. Opiskelijat selittivät haluttomuuttaan osallistua koulun yhteisiin tilaisuuksiin tulkkien puutteella. Tekninen henkilökunta ei ollut täysin pätevää, apparaatti oli pieni ja työkyky huono. Vaikka opiskelun aloittaminen oli takkuillut, osa opiskelijoista hallitsi oikean puhettavan: puolueorganisaattori *Vesala* totesi koulun puoluesolun oikaisseen sektoria oikeistolaisista virheistä. Opiskelijat päättivät merkitä osan stipendistään neuvostovaltion teollistuttamislainaksi,³⁴ millä sitouduttiin symbolisesti sosialismin rakentamisen projektiin.

31 Sirola Skp:n Ub:lle, 16.5.1931. 531/1/195: 73, RGASPI. Manner tuntiopeettajien palkkauksesta joulukuussa 1932: opetuksen valmistelu, ”teeman teko”, 12 rpl/ tunti, max. 5 tuntia = 60 rpl. Luentotunnit (4), konsultaatiot (7) ja konferenssitunnit (8), kustakin 6–8 rpl / tunti. Päivällinen vastuunalaisten ruokalassa maksoi kaksi ruplaa. Manner Malmille 6.12.1932. Rakas kallis toveri, 79–80.

32 Suomalaisen sektorin tuotannollinen neuvottelukokous 15.11.1930. 531/1/194: 10–12, RGASPI.

33 Ptk suomalaisen sektorin iskuryhmäin kokouksesta 11.12.1930. 531/1/194: 17–19, RGASPI.

34 Suomalaisen ryhmän kokous 17.12.1930. 531/1/194: 20–22, RGASPI.

Joulukuussa 1930 Lenin-koulun vararehtori Nikitin puuttui opetuksen ongelmiin avoimessa kirjeessään, joka herätti suomalaissektorissa vilkasta keskustelua.³⁵ Opiskelijat olivat yksimielisiä siitä, että heidän rahkeensa eivät riittäneet opettajien edellyttämiin suorituksiin. ”Ei kerkiä, ei kyllin avustettu”, kiteytti *Karlsson* yhteisen huolen. *Kannon* mielestä aika ei riittänyt itsenäiseen ajatteluun eikä maailmankatsomus päässyt kehittymään. Ylimoitettujen vaatimusten lisäksi opiskelijat valittivat keinoja käännostekstejä sekä turhauttavaa kokouksissa istumista. *Lindin* mielestä pitkissä kokouksissa istujat eivät tulleet sen viisaammiksi kuin tupakalla viihtyjätkään. Erityisen tyytymättömiä oliin venäjän kielen opetukseen iltaisin vapaa-päivien aattoina.³⁶

Lehtosaari piti muistutuksia oikeutettuina, vaikka kyse oli myös väärinkäsityksistä. Tehtävät oli koettu raskaiksi, koska ne oli laadittu yhdeksänkuukautista kurssia varten. Suomenkielinen kirjallisuus oli hajanaista ja puutteellista, mutta huomio pitikin kohdistaa opettajien kurssin alussa muotoilemiin kysymyksiin. Sirola uskoi maailmankatsomuksen kypsytävän vasta vähitellen. Hän myönsi, että oppilailta oli liikaa kuormitusta eivätkä kaikki pysyneet vauhdissa mukana. Hän ehdotti rationalisointitoimenpiteitä, jotka hyväksyttiin yksimielisesti:

- a. ”ajan budjetin” muodostaminen
- b. vain omat johtopäätökset muistiin, ei kirjojen kopiointia
- c. venäjän kielen tunteja järjetöntä jatkaa kaikille pakollisina
- d. kirjalliset työt ja ryhmän konsultaatiot välttämättömiä
- e. kokoukset ”ratsionalisoitava”
- f. tehtävät yksinkertaistettava ja sovittava aikabudjettiin³⁷

Neuvostomaan taylorismin ja tehokkaan ajankäytön profeetat olivat pitkin 1920-lukua julistaneet henkilökohtaista ajankäytön suunnittelua, jonka tuli kasvattaa ”spontaania itseuria”. Sirolan ehdotukset siirsivät rationaalisuus- ja suunnittelu-ihanteita opiskelutyön hallintaan.³⁸ Sektorin ongelmat paikallistettiin opiskelun metodiikkaan ja hallintaan pikemminkin kuin kurinpitoon tai poliittiseen elämään.

Kominternin ytimessäkin suunnitelmat eivät toteutuneet toivotusti. Kun varsinainen lukuvuosi oli takanapäin, tehtiin opetuksen määrällinen yhteenveto. Vain Ojasen poliittisessa taloustieteessä sekä Sirolan oppiaineissa kyettiin täyttämään suunnitelmat. *Nilssonin* puoluerakennetta suoritettiin vähän yli puolet (51/91) ”plaanista”. Lehtosaaren historiallisen materialismin kurssia lyhennettiin opetusosaston luvalla. *Emil Virta* joutui paikkaamaan kaksi dekadia Lehtosaaren osuutta työväenliikkeen historiassa. Sotilasopetusta saatiin Akseli Anttilan johdolla kaksi kolmasosaa suunnitellusta. Muu organisaatiotyö kyettiin toteuttamaan eri opettajien vetämänä (muun muassa Tuure Lehén) miltei kokonaan (36/38). Venäläinen Jarantsev opetti kymmenen tuntia maanalaisen työn tekniikkaa. Kullervo Manner

35 Kaikille opettajille ja oppilaille. Opetus- ja organisaatiokysymysten vararehtori Nikitin, joulukuu 1930. 531/1/194: 23–25, RGASPI.

36 Ptk suomalaisen sektorin tuotannollisesta neuvottelukokouksesta 31.12.1930. 531/1/194: 36–38, RGASPI.

37 Sama.

38 Alan kirjalliset auktoriteetit olivat taylorismin opit Neuvosto-Venäjälle sovittanut työläisintellektuelli Aleksei Gastev sekä Platon Keržentsev. Stites, 149–159; Suonpää, 27–28.

ei muiden töidensä takia kyennyt opettamaan juuri lainkaan Skp:n historiaa ja probleemeja, joille oli suunniteltu 60 työtuntia. Hanna Malm ajautui keväällä hakauksiin oppilaittensa kanssa ja sairastui: vain kolmasosa kurssista (29/103) ehdittiin suorittaa. Vain muutamat jaksoivat venäjän kielen kurssin loppuun saakka. Praktikat sentään saatiin vietyä läpi täysimääräisesti.³⁹ Oppitunteja pidettiin yhteensä 612, ja itsenäisen työn osuudeksi arvioitiin 250 tuntia. Suunnitellusta tuntimäärästä saatiin suoritettua kutakuinkin 70 prosenttia.

Vuosi 1929 merkitsi käännekohtaa neuvostoyhteiskunnan teollistamisessa ja maatalouden kollektivisoinnissa. Propaganda kirkui ”täysimittaista sosialistista hyökkäystä kaikilla rintamilla”, oli kyse sitten ideologiasta, uskonnonvastaisuudesta tai traktoriasemista. Vuoden alussa julistettiin maanlaajuinen kampanja ”socialistisesta kilpailusta” teollisuuden, liikenteen ja rakennustyöläisten keskuuteen. Bolševikit uskoivat hankkivansa ”luokkataistelun päärintamalla” joukkokannatusta viisivuotissuunnitelman toteuttamiselle. Sosialistisen kilpailun päämuoto oli iskurityöläisten ja -prikaatien liike, joka julisti yksilöiden ja yhteisöjen välistä keskinäistä kilvoittelua työn määrällisten ja laadullisten tulosten kohottamiseksi.⁴⁰

Vanhaa ja porvarilliseksi leimattua vastaan hyökännyt kampanja innosti ainakin joitakin väestönosia yhä huikeampiin suorituksiin.⁴¹ Sosialistiseen kilpailuun sitoutumisella voi selittää sitä, että viisivuotissuunnitelman toteuttaminen ylipäättään eteni – huolimatta ala-arvoisista olosuhteista, yhteiskunnallisesta kaaoksesta ja nälänhädästä. Kilpailu kannusti hetkellisesti rikkomaan ennätyskiä, mutta kokonaisuudessaan työteho ei kasvanut: suurten harppausten sijaan venäläinen työ-kulttuuri olisi kaivannut pitkäjänteistä sitoutumista, työkuria ja säännönmukaisuutta.⁴²

LVKY:ssä ja Lenin-koulussa sosialistisen kilpailun metodi otettiin kaaderikasvatuksen tehostamisen menetelmäksi heti lukuvuonna 1929–1930. Tarkoituksena oli sitoa yksilöllinen vastuu opiskelusaavutuksista kollektiivin menestykseen.⁴³ Jokaisen piti tehdä parhaansa tinkimättä solidaarisuudesta heikompia kohtaan. Sosialistisen kilpailun metodin noudattaminen tavoitteli oman prikaatin, sektorin, Lenin-koulun kollektiivin ja lopulta koko työväenluokan menestystä. Sirola vertasi metodin sosialistisuutta porvarillisiin käytäntöihin: ”Huomattakoon, että SSSR:n kouluissa ei ole porvarillisen koulun arvosanakilpailua eikä saa olla siellä rehottavaa kateutta. [...] tilalla on meillä sosialistinen kilpailu, kilvoittelu siitä, kuka ja miten voi palvella proletariaatin asiaa.”⁴⁴

Sosialistisen kilpailun metodissa ei pyritty kapitalismin käytäntöjen tapaan ylistämään voittajia vaan kohottamaan jälkeenyjääneet edistyneimpien tasolle. Suomalaissektorissakin puhuttiin tukiopetuksesta heikompien ”hinaamisena”. Konkreettinen sitoutuminen kilpailuun ja siinä noudatettaviin sääntöihin tavattiin tehdä kir-

39 Opintoplaanin täyttämisen suomalaisessa sektorissa 1930/31. 11.6.1931 Sirola, tiedot kokosi Keto. 531/1/195: 44, RGASPI.

40 Siegelbaum – Sokolov, 28–31.

41 Sama, 30–31.

42 Hoffmann 2003, 29–30.

43 Köstenberger, 282–283.

44 Pöytäkirja KKK:n suomalaisen sektorin arvostelukokouksesta I semesterin lopussa tammikuun 15. 1931. 531/1/196:1–17, RGASPI.

jällisesti. Neuvostotuotannosta omaksuttiin myös tapa haastaa vertailukelpoisia ryhmiä kilpailuun sekä esittää vastahaasteita korottamalla tavoitetasoa.⁴⁵

Siis kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta? Kollektiivisen solidaarisuuden kääntöpuolena oli – kuten armeijassa, joka marssii hitaimman tahtiin – vertaiskontrollin lisääntyminen. Menestyminen edellytti heikommilta alati paranevia suorituksia, joihin ryhmän sosiaalinen paine patisti. Tapa mitata suorituksia määrällisesti levisi 1930-luvun mittaan opinnoista puolue- ja henkilökohtaiseen elämään. Sosialistisen kilpailun metodi on tulkittu yhdeksi stalinistisen kurinalaistamisen välineeksi.⁴⁶ Metodissa oli kyse inhimillisen tuottavuuden tehostamisesta, jonka päämääränä oli uusi sosialistinen ihminen.⁴⁷ Ylväistä tavoitteistaan huolimatta sosialistisen kilvoittelu auttoi joukossa kuin joukossa erottelemaan jyvät akanoista. Kollektiivinen solidaarisuus tuotantoelämässä alkoi rapautua jo vuodesta 1931 lähtien, kun neuvostomaassa luovuttiin samapalkkaisuuden periaatteesta.⁴⁸

Sosialistinen kilpailu selitettiin suomalaisopiskelijoille bolševististen toimintatapojen opetteluna. Heidät jaettiin joulukuussa ”iskuryhmiin”, jotka kilvoittelivat keskenään sektorin sisällä.⁴⁹ Iskuryhmään kuuluminen ei vielä tarkoittanut henkilökohtaista iskuruutta, kuten jotkut opiskelijat luulivat. Arvonimi otettiin käyttöön seuraavilla vuosikursseilla. Kilpailuttaminen ulotettiin sektorien välille, kun suomalaiset esittivät sosialistisen kilpailuhaasteen espanjalaiselle. Kilpaan ryhtyminen lykättiin vuodenvaihteessa hamaan tulevaisuuteen, sillä molempia osapuolia tyydyttävää sopimusta ei saatu laadittua.⁵⁰ Lukukauden lopussa katsottiin, että iskutyötä ja sosialistista kilpailua oli pyritty soveltamaan kaikkiin aineisiin, mutta tulokset eivät vielä olleet riittäviä.⁵¹

NKP:N HISTORIAA, LENINISMIÄ JA KUMOUSOPPIA

Lenin-koulun suomalaissektorissa noudatettiin pääaineissa ”laboratoriomenetelmää”. Opettajat valmistelivat johdantoluennon sekä laajoja tehtäviä opiskelijain itsenäistä työtä varten. Konsultaatioita eli neuvoa-antavia keskusteluja järjestettiin sekä vertaisryhmissä että opettajan kanssa. Aiheen käsittely jatkui konferensseissa, joissa todettiin opiskelijoiden itsenäisen työn tulokset ja varmistettiin niiden poliittinen oikeaoppisuus. Poikkeuksena oli Lehtosaaren historiallinen materialismi, joka vedettiin luento-opetuksena.⁵² Muodoltaan opiskelu muistutti säännöllisiksi

45 Kotkin, 204.

46 Köstenberger, 283.

47 Studer – Unfried 2001, 250.

48 Kotkin, 204.

49 Iskuryhmien kokoonpanot: I Vuori, Nikola, Oras, Berg, Elo; II Karlsson, Kanto, Kangas, Lind, Keto; III Murto, Vesala, Holm, Aro, Veckman. Ptk suomalaisen sektorin iskuryhmäin kokouksesta 11.12.1930. 531/1/194: 17–19, RGASPI.

50 Ptk suomalaisen sektorin tuotannollisesta neuvottelukokouksesta 31.12.1930. 531/1/194: 36–38, RGASPI.

51 KLIK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI.

52 Sama.

seminaareiksi järjestäytyneitä tutkimusprosesseja. Kokeellisessa neuvostopedagogiikassa opettajilta oli riisuttu kaikkietävän auktoriteetin rooli, he olivat oppilailleen kokeneempia konsultteja.⁵³ Suomalaisten tapauksessa poikkeuksellista oli se, että Moskovan Skp-johtoon kuuluneiden opettajien poliittinen auktoriteetti oli korkein mahdollinen.

Sirolan opettamat Nkp:n historia ja leninismi toimivat seuraavassa esimerkkeinä, joiden tarkastelu avaa myös laboratoriomenetelmän soveltamista käytäntöön. Koko Lenin-koulun tasolla oppiaineiden ongelmia käsiteltiin kunkin oppituolin eli kateederin kokouksissa. Tammikuussa Nkp:n historian pääongelmaksi nimettiin kansainvälistämisen ja käytännönläheisyyden puute. Tehtäviä pidettiin liian ”venäläisinä”, eikä niitä ollut riittävästi sovitettu konkreettisiin esimerkeihin käytännön tarpeisiin: ”NKP:n kokemukset sovelletaan liian mekaanisesti, ei dialektisesti.” Vararehtori Nikitin väitti vaatineensa muutosta asiointitilasta: tehtävät piti politisoida ”maksimaalisesti” ja varmistaa niiden toivottu vaikutus parilla kontrollikysymyksellä, jotka ”ravistavat oppilaan aivoja”.⁵⁴

Sirolan mukaan Nkp:n historiallisia kokemuksia oli jatkuvasti verrattu Suomen kysymyksiin – ”mitä silloin oli Suomessa ja mitä kyseessä oleva tehtävä opettaa nykyhetken nähden”. Nkp:n historian opetuksen piti edeltää leninismen kurssia, koska jälkimmäisen opetuksessa viitattiin jatkuvasti Nkp:n kokemuksiin ja Leniniin. Seuraavaksi tärkeintä oli ymmärtää Kominternin linja kussakin teemassa. Lopulta päädyttiin käsittelemään kysymystä oman maan viitekehityksessä.⁵⁵ Sirola määritteli kaapin paikan Lenin-koulussa: Nkp – Komintern – Skp.

Kun Nkp:n historian kurssi oli suoritettu loppuun tammikuussa 1931, Sirola joutui toteamaan, että tehtävät olivat olleet liian raskaita. Nkp:n historian ja leninismien oppituoli oli laatinut tehtäväpohjat yhdeksänkuukautisia lyhytkursseja varten. Niiden kansallinen soveltaminen ja lyhentäminen olivat opettajien vastuulla. Nkp:n historian ”soveltaminen” Suomen oloihin tarkoitti Sirolan mukaan:

1. On ajankohdittain osoitettu, että Suomessa ei missään vaiheessa ollut bolševistista puoluetta eikä ryhmää, ja selvitetty, mitä se merkitsi.
2. Mitä opetuksia näistä historian käännteistä voidaan saada Skp:n kysymyksiin?
3. Joissakin konferensseissa sidottiin ¼ alustuksista Suomen erityisongelmiin.⁵⁶

Etenkin ensimmäinen kohta kertoo paljon Nkp:n historian merkityksestä veljespuolueille. Koska muut eivät olleet kyenneet vallankumousta maassaan toteuttamaan, bolševikkien historiallinen esimerkki oli kanonisoitu. Sen todistaminen, että Suomessa ei ollut ”bolševistista puoluetta eikä ryhmää” oli bolševisoimisen kannalta keskeistä. Painotus Nkp:n historian ja leninismien opetukseen merkitsi bolševikkien tradition kirkastamista veljespuolueiden opiskelijoille.

Suomalaiskurssin käytössä oli liian vähän kirjallisuutta Nkp:n historiasta, mutta sen saatavuus parani keväällä. Oppimateriaalina käytettiin N. Popovin *Nkp:n*

53 David-Fox, 122.

54 Leninismien kateederin kokous 15.1.1931. Läsä Sirola ja Kanto. 531/1/195: 1, RGASPI.

55 Sama.

56 Selostus NKP(b):n historian ja leninismien opetuksesta KLK:n suomalaisessa sektorissa lukuvuoden 1930–1931 I semesterillä. Sirola 20.1.1931. 531/1/195: 2–7, RGASPI.

historiaa,⁵⁷ jota Sirola ei pitänyt pituutensa takia sopivana. Leniniltä oli käytössä 13 suomennettua julkaisua⁵⁸ sekä lyhyempiä kirjoituksia. Sektorin kirjastosta löytyivät leninismien perusteokset, joista Stalinin käsialaa olivat *Lenin ja leninismi* sekä *Leninismien kysymyksiä*. Lisäksi oppilaiden käytössä oli materiaalia LVKY:n suomalaiselta sektorilta.

Nkp:n historian kurssin johdatuksen jälkeen Sirola jakoi oppilaille alustusten aiheet ja esiintymispäivämäärät. Itsenäisen työn lomassa järjestettiin sekä yhteistaapaamisia että henkilökohtaisia konsultaatioita. Opettajan kanssa keskityttiin alustusten jäsenysten hiomiseen. Kerran dekadissa, siis kymmenen päivän välein pidetyissä ”konferensseissa” pidettiin 3–4 esitystä. Alustusten tukena sai käyttää kirjallista jäsenystä ja sitaatteja. Sirola osallistui keskusteluihin ja antoi esityksistä loppulausunnot.

Konferenssien ”tehtävillä” tarkoitettiin laajempia, koulun johdon määrittelemiä teemoja, jotka sitoivat alustuksia yhteen. Ne eivät muodostaneet kronologisesti etenevää kokonaisuutta. Syynä saattoi olla suomalaiskurssin pienuus ja suomenkielisen lähdekirjallisuuden saatavuus. Todennäköisesti Nkp:n historia oli pilkottu kokonaisuudeksi, joista Sirola valitsi parhaiten hallittavissa olevat osuudet. Alustusten aiheet painottuivat vallankumouksen jälkeiseen historiaan:

I tehtävä 31.10.1930

1. *Nikola*: Laillinen marxilaisuus, 5 puheenvuoroa (pv)
2. *Vesala*: Ekonomismi, 2 pv
3. *Vuori*: II puoluekokous, 3 pv

II tehtävä 10.11.1930

1. *Kangas*: Kaksi taktiikkaa, 8 pv
2. *Lind*: Kominternin ohjelma vallankumousdemokraattisesta diktatuurista, ei pv
3. *Veckman*: Kiinan vallankumouksen liikkeelle panemista voimista, ei pv

III tehtävä 18.11.1930

1. *Kanto*: Taantumusajan arviot ja niihin perustuvat erimielisyydet, 3 pv
2. *Berg*: Illegaalista ja legaalista liikkeestä, 8 pv
3. *Vesala*: Puolueen rakentaminen taantumuksen ja uuden nousun vuosina, 19 pv

IV 28.11.1930

1. *Murto*: Virheelliset käsitykset imperialismista, 6 pv
2. *Oras*: Bolshevikit kansainvälisessä liikkeessä, 6 pv
3. *Puro*: Ranskan tunnuksesta, 7 pv

V tehtävä 16.12.1930

1. *Veckman*: Helmikuusta heinäkuuhun, 8 pv
2. *Kangas*: Heinäkuusta lokakuuhun, 10 pv

57 Popov, N.: Neuvostoliiton kommunistisen (b) puolueen historia. Suom. Väinö Lattunen. Kirja, Leningrad 1928. Popovin standarditeos menetti asemansa, kun *Nkp(b):n historia. Lyhyt oppikurssi* ilmestyi vuonna 1938. Popov menehtyi terrorin uhrina vuonna 1937 yhdessä muun Ukrainan politbyroon jäsenistön kanssa. Tucker 1990, 333, 487, 536.

58 Puolueesta, Mitä tehdä?, Kaksi taktiikkaa, Proletariaatti ja talonpoikaisto, Valtio ja vallankumous, Imperialismi kapitalismin uusimpana vaiheena, Vasemmistolaisuus, Voittamisen taito, Kansallisuuskysymyksestä, Osuustoiminnasta, Marx ja marxilaisuus, Luontaisverosta sekä Neuvostovallan saavutuksia ja vaikeuksia.

3. *Oras*: Lokakuun vallankumouksen merkitys, 8 pv

4. *Karlsson*: 1917 Suomessa, 11 pv

VI tehtävä 28.12.1930

1. *Lind*: Oliko sotakommunismi virhe?, 8 pv

2. *Elo*: NEP ainoana oikeana proletariaatin politiikkana siirtymiskaudella, 6 pv

3. *Aro*: Trotskilaisuus, 5 pv

4. *Holm*: Oikeistolaisuuden poliittinen ja taloudellinen sisältö, 8 pv⁵⁹

Sirola arvioi alustukset yleensä asiallisiksi mutta muutamassa tapauksessa teeman liian vaikeaksi. Puheenvuorojen määrästä voi päätellä, että keskustelu käynnistyi tahmeasti. Naisten alustuksia ei kommentoitu lainkaan, mikä saattoi johtua sekä eksoottisista aiheista että kurssin miehisestä kokoonpanosta. Sirolan mukaan usein rajoituttiin toteamaan leniniläisten kantojen osuvuus ja se, ettei Suomessa oltu näistä asioista lainkaan selvillä. Kurssin edetessä ja teemojen muuttuessa tutummiksi tehtiin arvostelevia huomautuksia ja verrattiin yhä hanakammin Suomeen. Kurssin lopussa kaikkien oli tarkoitus laatia kirjallinen esitys, mutta vain harvat sen tekivät. Kurssiohjelmaan kuului lisäksi ekskursioita Vallankumousmuseoon, maanalaiseen kirjapainoon sekä Tretjakovin galleriaan.⁶⁰

Leninismen kurssi alkoi Sirolan luennolla ”leninismi-marxismista”. Ensimmäisessä kokoontumisessa perehdyttiin peruskäsitteisiin, proletariaatin vallankumousteoriaan ja diktatuuriin sekä talonpoikaiskysymykseen. Väliraportin kirjoittamishetkellä oli ehditty pitää vasta ensimmäinen konferenssi, jota Sirola piti ”hyvin antavana”. Sen alustuksissa ei kiinnitetty riittävästi huomiota opportunistiin, osoitettu kylliksi puolueen osuutta eikä huomioitu talonpoikaiskysymyksen merkitystä.⁶¹

Leninismen tehtävät noudattivat koulun yhteistä opiskelusuunnitelmaa,⁶² ja sektorikohtaiset painotukset näkyivät vain alustusten aiheista. Jokaisessa tehtävässä oli kevätlukukaudella yksi suoraan Suomeen liittynyt alustus. Myös kielellinen vähemmistö huomioitiin:

I tehtävä: Proletariaatin vallankumousteoria

1. *Vuori*: Porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kasvaminen proletaariseksi

2. *Karlsson*: Proletaarisen vallankumouksen edellytykset

3. Kapitalistisen kehityksen epätasaistumisen laki

4. *Murto*: Porvarillisen diktatuurin elementit Suomen vallankumouksessa 1918

II tehtävä: Proletariaatin diktatuuri

1. *Vesala*: Marxin ja Engelsin oppi valtiosta

2. *Lind*: Joukkojärjestöt proletariaatin diktatuurin apueliminä

3. *Kanto*: Puolueen osuus proletariaatin diktatuurin toimeenpanossa

59 Selostus NKP(b):n historian ja leninismen opetuksesta KLK:n suomalaisessa sektorissa lukuvuoden 1930–1931 I semesterillä. Sirola 20.1.1931. 531/1/195: 2–7, RGASPI.

60 Sama.

61 Sama.

62 Oppilaille ja opettajille, 23.2.1931. Työkollegion kokouksessa käsitelty ensi vuoden työplani. 531/1/195: 9–11, RGASPI.

4. *Kangas*: Työväen vallankäyttökoneisto Suomessa 1918

III tehtävä: Agraari-talonpoikaiskysymys

1. *Keto*: Marx ja Engels agraari-talonpoikaiskysymyksestä
2. *Holm*: Agraari-talonpoikaiskysymys proletariaatin vallankumouksessa
3. *Elo*: Talonpoikaiskysymys Suomessa
4. *Ek*: Talonpoikaiskysymys ruotsalaisten keskuudessa

IV Kansallisuus- ja siirtomaakysymys

1. *Karlsson*: Kansallisuus- ja siirtomaakysymys proletariaatin vallankumouksen oleellisena osana
2. *Berg*: Kansallisuuskysymys SSSR:ssä
3. *Elo*: Suomalaisten kommunistien tehtävät kansallisuuskysymyksessä
4. *Alm*: Ruotsalaisten kommunistien tehtävät kansallisuuskysymyksessä

V Oppi puolueesta, proletariaatin vallankumoustaistelun muodoista ja metodeista

1. *Oras*: Leninin oppi puolueesta
2. *Nikola*: Kysymys puolueen kurista, eheydestä ja puoluedemokratiasta
3. *Murto*: Puolue proletariaatin luokkajärjestyksen korkeimpana muotona
4. *Aro*: Taistelu kahdella rintamalla
5. *Vuori*: Skp Suomen proletariaatin puolueena

Nkp:n historiaan verrattuna lukulistaan kuului muutakin kuin Leniniä ja Stalinin tulkintoja hänen merkityksestään: Marxia, Nkp:n ja Kominternin ohjelmia ja päätöksiä sekä Skp:n teesit vuodesta 1918. Konferenssissa havaittiin aktiivisuutta oman maan kysymysten käsittelyssä mutta keskustelu ei syventynyt akateemiseksi väittelyksi. Tehtävien sovellutus kuusikuukautisen kurssin kiireeseen epäonnistui. Kirjallisuutta oli liikaa aikabudjetin raameihin. Sirola peräänkuulutti alustuksiin valmistautumisen, muodollisen esittämisen ja puhetaidon puutteellisuutta. Yhteys Lenin-koulun leninismiin oppituoliin oli jäänyt heikoksi, mikä miellettiin sektorin edustajien saamattomuudeksi.⁶³

Lenin-koulun oppiaineisiin kuului maanalaisen puolueetyön käytännöllinen ja teoreettinen osuus, jossa keskityttiin konspiraation vaalimiseen, maanalaisten yhteyksien ylläpitoon ja vihollisen toimintatapojen kartoittamiseen. Oppiaineen sisällöt olivat Skp:n kaltaiselle puolueelle keskeisiä. Todennäköisesti monet suomalaisopiskelijat olivat Suomessa jo käytännössä perehtyneet siihen, mitä Moskovassa teoriassa opetettiin:

1. johdatus
2. provokaatio, vakoilu ja taistelu meitä vastaan
3. yhteydet, kuljetus, levittäminen
4. organisaatiotyö, laitton paino, passit jne.
5. konspiraatio: yleisjärjestöissä ja laittomissa

63 Leninismen kurssi KKK suomalaisessa sektorissa 1931. Sirola 19.5.1931. 531/1/195: 34–37, RGASPI. Kurssin kirjallisuus: Marx ja Engels: Kommunistinen manifesti, Kommunistien liitto: asiakirjoja vuosilta 1850–1852, Pääomasta Poliittisen taloustieteen arvostelua; Lenin: Imperialismi kapitalismin uusimpana vaiheena, Sosialidemokratian kaksi taktiikkaa, Valtio ja vallankumous, Toisen internationaalinen romahdus, Proletariaatin vallankumous ja luopio Kautsky, Teesit, Proletariaatti ja talonpoikaisto, Kansallisuuskysymyksestä; Stalin: Leninismen perusteista, Leninismien kysymyksiä, Oikeistosuunnasta Nkp:ssä, Keskuskomitean selostus XVI puoluekokouksessa.

6. konspiraation kieli, asunnot, yöpyminen, tunnussanat, merkit, henkilökohtainen konspiraatio
7. puoluenimet, dokumentit, kirjeenvaihto, kirjasto, arkisto
8. tapaamiset, kokoukset, mielenosoitukset ja niiden suojeleminen
9. kiinni jääminen ja käyttäytyminen tutkinta-aikana⁶⁴

Varsinaisessa teknisessä osuudessa opeteltiin eri monistus- ja painomenetelmiä sekä salakirjoitustekniikoita.⁶⁵

Organisaatiotyö oli neutraali nimitys ainoalle oppiaineelle, joka Lenin-koulussa oli tulkittavissa käytännölliseksi kumousopiksi. Siihen kuului sotilasopetusta, jonka määrä oli teoria-aineisiin verrattuna niin mitätön, että sitä tuskin olisi Suomen vihollisleirissä uskottu. Koulun yleisessä opetussuunnitelmassa lukuvuodelle 1931–1932 organisaatiotyö sisälsi 110 tuntia, jotka suomalaiskurssilla oli jaettu teoreettiseen ja käytännölliseen osuuteen:

1. Yleinen taktiikka:
  - a. topografian alkeet
  - b. erialaiset joukko-osastot
  - c. taktiikan yleiset perusteet omassa maassa
2. Ammunta
  - a. teoreettinen osa
  - b. materiaallinen osa (kivääri, kuularuisku, revolveri, kranaatti)
3. Aseellinen kapina
  - a. historiallisia esimerkkejä
  - b. kapinan valmistus ja suoritus sekä vihollisen armeijan rappeuttaminen
  - c. katutaistelu
  - d. sissiliikkeet
4. Porvarillisten maiden sodanvalmistelu, erikoisesti SSSR vastaan
5. Puna-armeijan organisaation kokemukset ja kansalaissota⁶⁶

Neuvostounivormussa esiintynyt Akseli Anttila veti suomalaisille sotilasoppia, joka rinnastui Suomen asevelvollisten peruskoulutukseen. Pari kertaa kuukaudessa käytiin pistooliampumaharjoituksissa koulun radalla. Muutamaan otteeseen päästiin ampumaan sotilaskivääreillä. Tulokset molemmissa olivat ”kehnoja”. Toinen Frunzen sota-akatemian kasvatti Tuure Lehén hoiti teoriapuolta luennoimalla ”muutaman tunnin” Suomen vuoden 1918 sodankäynnistä.⁶⁷ Kahdesti opiskelijat kävivät ampumaradalla, jonne ohjaaja ei koskaan ilmaantunut. He eivät olleet yksimielisiä sotilaskoulutuksen hyödyllisyydestä.⁶⁸ Toisaalta sotilasharjoituksista pois jäämistä pidettiin vakavana rikkeenä.

64 Opetusplaani, 57 tuntia. 28.7.1930. 531/1/26: 167, RGASPI. Maanalaisen työn opiskeluohjelman sisällöt konaisuudessaan kesältä 1931, ks. Krasnaja pautina, 461–467.

65 Kesän 1931 ohjelmassa oli yhteensä 41 tuntia lasimonistusta, ”Stukko-koneen” ja rotaatiopainon (rotaprint) opettelua sekä 31 tuntia salaisen yhteydenpidon menetelmiä. Krasnaja pautina, 467–468.

66 Oppilaille ja opettajille, 23.2.1931. Työkollegion kokouksessa käsitelty ensi vuoden työplaani. 531/1/195: 9–11, RGASPI.

67 Martti Murron kertomaa. Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA.

68 KLV:n suomalaisen ryhmän ptk 19.2.1931. 531/2/86: 12, RGASPI.

Kremlin kelloissa konspiraation opiskelu 1930-luvun puolivälissä oli tulkittu ”salavehkeilyksi” ja organisaatiotyö värikkäimmän kautta kapinantekotaidoksi, katusotien ja mellakoiden järjestämiseksi.⁶⁹ Samaan aikaan opiskellut Elli Parkkari on kommentoinut Lenin-koulun sotilasopetusta lähes päinvastoin, ”kansainvälisen ystävyyden ja sodanvastaisen mielialan” kasvattamiseksi: ”Ei se ollut mitään tiili- ja katukivien irrottelua ja kapinan lietsomista.”⁷⁰ Verrattaessa näitä näkemyksiä organisaatiotyön opiskeluun ensimmäisellä suomalaiskursilla jää vaikutelmaksi, että Tuominen liioitteli ja Parkkari kaunisteli. Sotilastyön sisällyttäminen opetusohjelmaan oli välttämätöntä mutta niukalla tuntimäärällä tuskin saatiin ihmeitä aikaan. Parkkarin muistikuvaa ohjaa Kominternin myöhempi siirtyminen kansainrintamataktiikkaan, josta ei vielä vuoden 1931 tilanteessa ollut puhuttakaan. Sotilasopetus Lenin-koulussa pikemminkin tutustutti opiskelijoita puna-armeijan toimintatapoihin ja kurikäsityksiin kuin harjoitti tekemään vallankumousta.

Lenin-koulun kaltaisessa ylipolitisoituneessa oppilaitoksessa akateemiset päämäärät olivat alisteisia ideologisille tavoitteille. Dalton-menetelmän väljä kehys ja itsenäinen työtapa madalsivat opiskelun ja puolue-elämän välistä vaatimatonta aittaa. Lenin-koulun luokista ei tullut tutkivia laboratorioita vaan puoluesolujen poliittisen toiminnan areenoita.⁷¹ Opiskelijat eivät voineet päätyä johtopäätöksiin, jotka olisivat olleet ristiriidassa puolueelinjan kanssa.

PUOLUE-ELÄMÄ

Opiskeluajana Neuvostoliitossa osallistuimme myös SKP:n sikäläiseen toimintaan. Maksoimme jäsenmaksamme saamistamme stipendeistä. Ilmeisesti jäsenmaksut menivät SKP:n Suomen toimistolle, joka oli Moskovassa. Virallisesti sitä nimitettiin SKP:n ulkomaantoimistoksi. Myös Karjalassa SKP:n jäsenet toimivat yhdessä ennen liittymistään Neuvostoliiton Kommunistiseen puolueeseen. NKP vaati takaajia ja kandidaattiaikaa, joten jäseneksi pääsy oli vaikeaa. Leningradissa yliopistolla ei varsinaisia SKP:n kokouksia pidetty, mutta jokainen kurssi oli kuin puolueosasto, ja opiskeluhan oli meidän puolueytötämme kuten Lenin-koulussakin.⁷²

SKP, SKNL VAI VKP(B)?

Jokaisessa merkittävässä neuvostoelimessä oli kommunistisen puolueen solu. Tämä koski myös Kominternin kansainvälisiä organisaatioita, IKKI:ä ja sen alaista Lenin-koulua. Vkp(b):n poliittisten linjanvetojen ja kampanjoiden lisäksi puoluesoluissa keskusteltiin jäsenten henkilökohtaiseen elämään liittyneistä kysymyksistä, luotettavuudesta, puoluekurin rikkomuksista ja päälinjan noudattamisesta. Mikäli

69 Tuominen 1957, 59–60.

70 Reiman, 60.

71 David-Fox, 125.

72 Reiman, 62. Vkp(b):n jäseneksi hyväksymisen yleisistä ehdoista vuosina 1926–1934, ks. Paastela – Raukallio 1997, 475–476, viite 391.

ongelmia havaittiin, ne vietiin 1930-luvulla Kominternin tai bolševikkipuolueen kontrollikomitean ratkaistavaksi. Yrjö Sirola kuului edelliseen vuodesta 1928 aina kuolemaansa saakka vuonna 1936. IKKI:n puoluesolu oli ratkaisevassa osassa prosessissa, joka johti Kominternin työntekijöiden puhdistuksiin vuosina 1935–1938.⁷³

Lenin-kouluun Suomesta lähetetyt olivat yleensä Skp:n jäseniä. Nuorimpien kohdalla jäsenyys nuorisoliitossa tulkittiin riittäväksi. Rajankäynti näiden välillä oli ilmeisen horjuvaa, eivätkä jäseniksi hyväksytyt välttämättä aina itse tajunneet pyrkineensä puolueeseen. Puolueelle tehtyjen palvelusten jälkeen oli saatettu ilmoittaa: ”Nyt olet jäsen, pidä suusi kiinni ja täytä ohjeet.”⁷⁴

Joka viides (21 %, 4/19) suomalaisen sektorin ensimmäisen kurssin oppilaista kuului vain Suomen kommunistiseen nuorisoliittoon (Sknl) Moskovaan tullessaan. He muodostivat oman sektorin sisään KIM-puoluesolunsa, jonka toiminnasta ei ole jäänyt jälkiä. Lisäksi saksankielisellä 11 kuukauden mittaisella nuorisokurssilla opiskeli suomalainen Airi Virtanen (*Lisa Turm*).⁷⁵

Sirolan laatima tilasto puoluejäsenyyden pituudesta (puolueestaasi) vaikuttaa kaunistelevalta. Vain kolmen kurssilaisen puoluekokemus määriteltiin lyhyeksi (alle kolme vuotta), eikä nuorisoliittolaisten jäsenyyden pituutta mainittu lainkaan. Todellisuudessa vähintään yhdeksän kurssilaista oli liittynyt puolueeseen tai nuorisoliittoon vuoden 1927 jälkeen ja neljä vasta vuoden 1929 aikana. Vaikka ryhmässä oli muutamia konkareita, ei sitä voi kutsua kokeneeksi. Kahdella oli rasitteenaan jäsenyys sosiaalidemokraattisessa puolueessa vielä vuoden 1918 jälkeen.⁷⁶

Neuvostoliitossa majailevien ulkomaisten toverien liittyminen Vkp(b):n jäseniksi oli vapaaehtoista 1920-luvulla ja tarvittaessa siirto sujui rutiininomaisesti. Veljespuolueiden kohtelussa saattoi olla eroja. Siirtosäännöt bolševikkipuolueeseen sortivat esimerkiksi Kaukoidän kansallisuuksia. Ne muuttuivat Kominternin ja puolueiden stalinisoinnin myötä 1930-luvulla: jäseneksi hyväksyminen tuli muodollisemmaksi, keskitetyimmäksi ja vuosikymmenen puolivälistä alkaen vaikeammaksi.⁷⁷ Monessa tutkimuksessa on mainittu, että kaikki ulkomaiset pitkän peruskurssin opiskelijat otettiin Vkp(b):n jäseniksi, jotta he paremmin sisäistäisivät sosialismin rakentamisen käytäntöjä.⁷⁸ Kominternin kouluun hyväksyminen tarkoitti henkilökohtaisesta puoluejäsenyydestä riippumatta opiskelijoiden hallinnointia neuvostopuolueen alaisuudessa.⁷⁹

73 Kontrollikomitea IKK:n jäsenet eivät saaneet kuulua muihin IKKI:n päättäviin elimiin. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 146–147. Chase, 17–18.

74 Sirola mainitsi kesällä 1935 esimerkissään postia välittäneet tai illegaalia asuntoa ylläpitäneet henkilöt ja kysyi, missä määrin vääriä käytäntöä Suomessa vielä esiintyi. Sirolan puheenvuoro Skp:n VI puoluekongressissa Moskovassa 15.9.1935. Kansio 29, F2, Skp 1918–1944, KA.

75 KLIK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI. KIM-soluun kuuluivat *Alm* (23 vuotta), *Ek* (19), *Oras* (21), *Vekman* (27) sekä *Turm* (21). Spisok studentov komsomoltsev Leninskij školy c 1930–1937 g.g. 531/1/230: 97–111, RGASPI.

76 KLIK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI. Staasit Sirolan mukaan, 17 opiskelijalle: alle 3 v. 3 kpl (26 %), 3–5 v.: 4 (21 %), 5–10 v.: 4 (21 %), 10–20 v.: 2 (11 %). Nuorisoliiton jäseniä 4 (21 %).

77 Yu, 189–191; Studer – Unfried 2001, 53.

78 Babitschenko (45) puhuu yleisesti Kominternin kaaderikouluista, minkä Studer (Studer – Unfried 2001, 195) on ottanut faktana. McLoughlin (1997, 66) viittaa IKKI:n pienen (engeren) komission päätökseen vuodelta 1926.

79 Studer – Unfried 2001, 207.

Vuoden 1930 opiskelijavalinnan ohjeistuksen mukaan Lenin-koulussa opiskelijat nauttivat puoluejäsenen etuja ja suorittivat etujoukolle kuuluvia velvollisuuksia. He osallistuivat aktiivisesti työhön Vkp(b):n sisällä ja alistuivat puoluekuriin. Ohjeissa ei ehdottomasti mainita, että kaikki oppilaat otettaisiin jäseniksi bolševikipuolueeseen.⁸⁰ Skp:n Ub teki ensimmäisen suomalaiskurssin järjestäytymiskokouksen jälkeen päätöksen, jonka mukaan ”jäsenten siirtoa Vkp:n riveihin ei näin lyhyen ajan takia suoritettane”. Syy oli proosallisen taloudellinen: Skp halusi kerätä oppilaiden puoluejäsenmaksut omaan kassansa.⁸¹

Vkp(b):n keskuskomitean alaisuudessa toimi erityinen komissio, joka käsitteli siirrot veljespuolueista. Sen kokoelmassa on henkilömappi vain kolmesta ensimmäisen vuosikurssin suomalaisesta. *Vesala* oli iäkäs (s. 1893) ja poliittisesti kurssin kokenein. Hänet siirrettiin ilmeisesti puolueorganisaattorin postin takia. *Lund* ja *Rangel* otettiin huhtikuussa Lenin-kurssille LVKY:n ruotsalaiselta sektorilta, jossa heidät oli hyväksytty Vkp(b):n jäseniksi.⁸² Seuraavan vuoden suomalaisopiskelijoi- ta on siirretty bolševikkien riveihin ahkerammin, ainakin 12.⁸³ Jatkossa siirrot olivat harvinaisempia. Opettajat ja muissa sektoreissa opiskelleet kuuluivat yleensä Leninin puolueeseen (esim. Antikainen, *Fors*, *Kajava*, *Lund*, *Nilsson* ja *Strom*). Vuoden 1935 kurssilta ei otettu enää yhtään suomalaista Vkp(b):n jäseneksi. Linja tuki yleistä teoriaa tiukentuvasta kehityksestä ja ulkomaisia kohtaan tunnettujen epäluulojen lisääntymisestä.

Lenin-koulun johdossa käytiin keväällä 1932 keskustelua kurssien rakenteen muutoksesta, mikä johti suomalaisen jatkokurssin perustamiseen seuraavasta syksystä alkaen. Vkp(b):n jäseniksi hyväksyttäviltä tuli edellyttää vähintään yhden vieraan kielen hallintaa.⁸⁴ Jos tästä ehdosta pidettiin kiinni, suomalaisilla opiskelijoilla oli vain harvoissa tapauksissa mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi. Määrittely selittäisi sen, että vielä loppuvuodesta 1931 suomalaisia, jotka opiskelivat yhdeksän kuukauden kurssilla, otettiin auliisti Vkp(b):n riveihin. Suomeen komennuksille lähetettyjen Vkp-jäsenkirja (*partbilet*) siirrettiin Frunzen piirikomiteasta Vkp(b):n keskuskomitean säilöön, josta se oli mahdollista aktivoida, mikäli työntekijä palasi Moskovaan jatkokurssille.

Jäsenyyden siirron vaivattomuus vahvistaisi ajankohdan yleistä trendiä neuvostomaassa. Ensimmäisen viisivuotissuunnitelman kaudella Vkp(b) rekrytoi riveihinsä runsaasti nuoria proletaarijäseniä, joista kasvoi puolueen stalinistinen eliitti. Moskovan puolueorganisaatiossa jäsenmäärä kolminkertaistui ja kandidaattijäsenten määrä nelinkertaistui kaudella 1928–1933. Jäsenmäärän kasvu päättyi vuoden 1933 puoluepuhdistukseen. Moskovan Frunzen piirikomiteassa, jonka alaisuuteen Lenin-koulun puoluesolu kuului, jäsenmäärän kasvu ja sen taittu-

80 The choice of students for the International Lenin School this year, ECCI pol. secret. 7.5.1930. 495/3/12: 128–131, RGASPI.

81 Skp:n kk:n Ub:n ptk nro 5, 7.10.1930. Läsnä Manner, Sirola, Lund. 1B Skp 1918–1944, mf 82, KA.

82 Henkilömapit Vkp(b):hen hyväksytyistä, 17/98/9785 (Palonen), 9909 (Dahl) ja 10004 (Rimpilä), RGASPI.

83 Puoluesiirto edellytti ensin koulun byroon hyväksyntää. Suomalaisen työhuonesolun kokous 27.11.1931. 531/2/86: 72, RGASPI.

84 Stenogramma zasedanija pravlenija Meždunarodnoj Leninskoj Školu 9 marta 1932 g. 531/1/36: 2–40, RGASPI.

minen vuoteen 1933 ei ollut yhtä dramaattista.⁸⁵ Lenin-koulun sisällä käänne kontrollin kiristymisessä ajoittuu lukukauteen 1931–1932.

Näillä perusteilla voi tarkentaa Vkp(b):n jäsenyydestä vallitsevaa käsitystä sen verran, että kaikkia Lenin-koulun lyhytkurssien opiskelijoita ei puolueeseen otettu. Heidät on saatettu nimetä Vkp(b):n kandidaattijäseniksi, jolloin varsinaista jäsenyyttä ei ehtinyt ansaita Moskovan-kurssin aikana. Kun Vkp(b):n jäsenyysehdot 1930-luvun mittaan tiukentuiivat, ulkomaalaiset saattoivat saavuttaa sosiaalista arvonnousua henkilökohtaisella iskurin tittelillä.

POLIITTISET KAMPANJAT

Lenin-koulun suomalaissektorin puolue-elämä ei 1930-luvun taitteessa vaikuttanut dramaattiselta. Puolueyhmän kokouksissa keskityttiin referoimaan koulun puoluekomitean, ”jatšeikan byroon” päätöksiä, joita esitteli sen kokouksissa istunut sektorin puolueorganisaattori. Vuodenvaihteessa 1930–1931 koulun yhteisessä puoluesolussa vaikutti 18 oppilasjäsentä sekä opetus- ja organisaatiotoimen vararehtori Nikitin.⁸⁶ Suomalaisen sektorin puolueorganisaattori *Vesala* oli loppuvuonna käynyt yhdeksässä kokouksessa, joissa oli käsitelty 66 asiaa. Hänen mukaansa jatšeikan byroon tehtävänä oli ”johtaa koulun opiskelutyötä ja valvoa, että noudatetaan puolueen päälinjaa opiskelijoitten ja opettajien työssä”.⁸⁷

Yhteenvedossa koulun puoluesolun alkuvuoden toiminasta 1931 mainitaan menestyksellisenä toimenpiteenä kiinalaisen sektorin ”konsolidoiminen”, jolla tarkoitettiin kesällä 1930 käynnistynyttä Sun Jat-sen -yliopiston kiinalaisten sulauttamista Lenin-kouluun.⁸⁸ Solu oli mielestään toiminut menestyksekkäästi: puolalainen ryhmä oli palautettu virheelliseltä kannalta puoluelinjalle, amerikkalaisten ja brittien roturistiriidat ratkaistu sekä jugoslaviaalaisten ja romanialaisten sektoreista siivottu ryhmäkuntaisuuden jätteet. Tärkeimpiä keskusteluteemoja olivat neuvostovaalit, niin sanottu menševikkijuttu, liikenteen avustaminen talkoilla, tekniikan omaksuminen teollistamisen pyörteissä sekä taistelu Neuvostoliiton vihollisten harjoittamaa ”pakkotyöparjausta” vastaan.⁸⁹

Rotuselkkauksessa ei ollut kyse ”amerikkalaisesta shjovinismista” vaan henkilökohtaisesta kinasta amerikkalaisten toverien ja ”yhden neekerin” välillä. Amerikas- sa oli rotuvihaa, vieläpä kommunistien kesken.⁹⁰ Komintern oli vuodesta 1929 läh- tien vaatinut rotukysymyksen ratkaisua soveltamalla Amerikkaan bolševikkien kansallisuuspolitiikan linjauksia. Propagandassa haviteltiin värillisten kannatusta vaatimalla heille paikallista itsehallintoa Etelävaltioissa. Vetoamukset eivät sytyt- täneet; puolueeseen kuuluvatkin olisivat tyytyneet tasa-arvoon. Rotukysymys kuu-

85 Shimotomai, 13–15, 22–23.

86 KLK:n suomalaisen ryhmän kokous 17.12.1930. 531/1/194: 20–22.

87 KLK:n suomalaisen sektorin puoluekokous 9.1.1931. Läsnä kaikki oppilaat, Sirola ja Malm. 531/2/86: 3–8, RGASPI.

88 Rehtori Kirsanova johti kiinalaisten koulun lakkauttamista ja kiinalaisen sektorin perustaminen Lenin-kouluun kesällä 1930. Lyhytkurssin aloitti 90 kiinalaisopiskelijaa. Yu, 268–269, 276–277.

89 KLK:n suomalaisen puolueyhmän informaatiotilaisuus 29.5.1931. 531/2/86: 38–40, RGASPI.

90 KLK:n suomalaisen puolueyhmän ptk 29.3.1931. 531/2/86: 32, RGASPI.

mensi tunteita puolueen sisällä. Valkosovinismista syytetyn amerikansuomalaisen, August Jokisen tuominen Harlemissa toverituomioistuimeen lienee ollut Lenin-koulunkin keskustelujen taustalla.⁹¹ Kominternissa uskottiin myös kommunistien ehdokkaan menestykseen vuoden 1932 presidentinvaalissa värillisten antamien äänen turvin. Varapresidenttiehdokkaaksi nimettiin musta James Ford, mutta William Fosterin menestys osoittautui katastrofaalisen huonoksi: kommunistit eivät saaneet kokoon tarpeeksi allekirjoituksia, joilla olisi päässyt mukaan varsinaiseen vaaliin.⁹² Roturistiriidat ja ”neekerikysymys” johtivat seuraavana lukuvuonna ainakin yhden valkoisen toverin erottamiseen sekä Lenin-koulusta että puolueesta.⁹³

Lenin-koulun solun byroon keskustelualoitteisiin reagoitiin kuuliaisesti suomalaisessa sektorissa. Oppilaat jaettiin ryhmiin, ”kolmikoihin”, jotka raportoivat sovistusta teemasta muille. Esimerkiksi pakkotyöjutussa koulun puoluekomitea oli kiinnittänyt huomiota länsimaisen lehdistön kampanjaan, jossa väitettiin Neuvostoliiton valmistavan vientituotteita pakkotyövoimalla. Tärkeää parjausta piti vastustaman kirjoittamalla neuvostolehtiin juttuja työläisten todellisesta riistosta kapitalismissa. Länsimaiden lehdissä pyrittiin julkaisemaan totuudenmukaisia kuvia Neuvostoliiton oloista.⁹⁴

Suomen lehdissä oli vuonna 1930 julkaistu juttuja pakkotyön käytöstä Neuvosto-Karjalassa. Länsimaiset lehdet tarttuivat etenkin metsätyövoiman väärinkäyttöön Neuvostoliiton luoteisosissa. Yhdysvallat lakkautti uutisoinnin johdosta viikoksi puutavaran tuonnin Neuvostoliitosta. Keskustelu syttyi uudelleen helmikuussa 1931, kun pakkotyöleireistä julkaistiin amerikkalainen komiteamietintö. Suomessa keskustelu Neuvostoliiton oloista vilkastui pakolaisuuden huippuvuonna 1932.⁹⁵

Vankityövoiman hyödyntäminen oli yksi ratkaisu sokkiteitostamisen aiheuttamaan työvoimapulaan. Suhtautuminen pakkotyövoiman käyttöön ei aluksi ollut varauksettoman myönteistä Vkp(b):ssä, mutta Stalinin korostettua sen merkitystä suunnitelmien toteuttamiselle kritiikki vaimeni. Kulissit saatiin kuntoon Maksim Gorkin kuuluisalla raportilla Stalinin mukaan nimetyn Vienanmeren kanavan ra-

91 Kominternin linjauksien aloitteentekijä oli Lenin-koulussa opiskellut Harry Haywood. Teoriasta ei keskusteltu Amerikassa ennen kuin Komintern julkaisi vetoamuksen vuonna 1929. Amerikan puolueessa päätöksestä tuli kuollut kirjain. Toverituomiolla Jokinen myönsi (suomeksi) hairahtuneensa ”valkoisen sovinismin vaikutuksen alaiseksi”, mihin jury tyytyi. Maahanmuuttoviranomaiset pidättivät Jokisen ja karkottivat hänet Suomeen. Klehr, Harvey: *The Heyday of American Communism. The Depression Decade*. Basic Books, New York 1984, 324–329.

92 Itseoikeutettu varapresidenttiehdokas olisi ollut Lenin-koulun Haywood, joka hylättiin jyrkkyytensä takia. Ford oli työskennellyt Moskovassa Profinternissa vuodesta 1928. Klehr, 330–331; Kuusinen, Aino: *Jumala syöksee enkelinsä*. Muistelmat vuosilta 1919–1965. Otava, Helsinki 1972, 116.

93 IKKI:n pol. komission ptk nro 195, 23.11.1931; nro 238, 27.4.1932 ja nro 270, 27.8.1932. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

94 KLIK:n suomalaisen puolueryhmän ptk 19.2.1931. 531/2/86: 12, RGASPI.

95 Kostiainen 1988, 180–181; Autio, 182–185. Englannista lähetettiin Karjalan työmaita tarkastamaan kolmihenkinen komitea. Leningradin puoluejohtaja Kirov määräsi Karjalan hallituksen, käytännössä Gyllingin ja Rovion, siirtämään vankityövoiman korpiin ja tuomaan lalille vapaita työläisiä. Tuominen 1957, 51–52. Kirovin salasähkömääräys hakkuu- ja sahatöissä olevien vankien poistamisesta tuli Karjalaan maaliskuun alussa 1931. Siihen vastattiin 9.3.1931: ”tähän mennessä kaikki vankien töiden jäljet on ulkoisesti peitetty”. Kilin, Juri: *Suurvallan rajamaa. Neuvosto-Karjala neuvostovaltion politiikassa 1920–1941*. *Studia historica septentrionalia* 39, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2001, 94.

kentamisesta, jolla oli myönteisiä vaikutuksia vankien uudelleenkasvatukseen. Ulkomaiset tarkkailijat eivät keksineet huomauttamista vankien oloista. Moskovan keskus määräsi hallinnollisen keskustelun pakkotyövoiman käytöstä salaiseksi. Gylling Karjalan johdossa toteutti puoluelinjaa, vaikka hän ei kannattanut vankityövoiman käyttöä.⁹⁶

Lenin-koulun suomalaisopiskelijat kertoivat pakkotyökysymystä käsitellessään puolueen virallista näkemystä. Ongelman ydin paikallistettiin Karjalaan ja lääkkeeksi tarjottiin propagandatyötä. Oli kiinnitettävä huomiota ulkomaalaisten työläisten valistamiseen ja selostettava heille sosialismin rakennustyön vaikeuksia:

[...] muutamat työläiset eivät ole selvillä niistä vaikeuksista joita rakennustyössämme on, ovat tulleet mielipiteitään vastavallankumouksellisiksi ja täältä lähtiessään menneet porvariston puolelle antamaan vääriä kuvauksia Neuvostoliitosta. Tämä selostustyö ulkomaalaisten keskuudessa onkin jo aloitettu ja on siinä, suuren työn kautta, päästy hyviin tuloksiin.⁹⁷

Menshevikijuttu oli näytösoikeudenkäynti, joka järjestettiin syntipukkien löytämiseksi sekasorrolle, hallinnollisille väärinkäytöksille ja tuhoille, joita viisivuotissuunnitelman tahti oli aiheuttanut. Syytetyt olivat talouden ja suunnittelun johtohenkilöitä, joiden menneisyyttä menshevikisymptiat raskauttivat. Osaa ryhmästä yhdisti myös Marx-Engels-instituutissa harjoitettu taloustutkimus. Tuulesta temmatut syytökset koskivat taloudellisia väärinkäytöksiä ja suunnitelmien toteuttamisen sabotointia. Syytetyt tunnustivat vastenmielisten kuulusteluvaiheiden jälkeen.⁹⁸ Totalitaristisessa järjestelmässä kansalaisilla ei ollut mahdollisuuksia ymmärtää oikeudenkäyntien todellista luonnetta, sillä joukkoviestimet tukivat Stalinin ohjailmaa teatteria. Lenin-koulun puoluesolu yhtyi kuoroon korostaen vielä salaliiton sosiaalidemokraattista luonnetta: ”Keskitettävä kaikki voimat II internationaalia ja sen imperialistista politiikkaa vastaan, paljastettava työläisille menshevikijutun perusteella ’katalat puuhailut’.”⁹⁹

Puolueeryhmässä käsitellyt teemat niveltivätkin osaksi propagandakampanjoita, joita Kominternin apparaatti pantiin sovittamaan kansallisiin raameihin. Sodanvaarasta ja ulkovaltojen interventioista Neuvostoliittoon oli puhuttu vuodesta 1927 lähtien. Kominternin kongressi lisäsi seuraavana vuonna sosialistiseen kalenteriin elokuun ensimmäisen, maailmansodan syyttymisen vuosipäivän, jolloin tuli protestoida sodanvaaran uusiutumista ja ulkovaltojen Neuvostoliittoon kohdistamaa uhkaa vastaan.¹⁰⁰ Lenin-koululla sodanvaara tulkittiin velvoitteeksi valmistautua pa-

96 Autio, 259–260.

97 KKK:n suomalaisen puolueeryhmän ptk 9.3.1931. Aron selostus byroon kokouksesta. 531/2/86: 19, RGASPI.

98 Syytetyihin kuului instituutin johtaja Rjazanov. Tucker 1990, 167–171. Honkanen, 155–162.

99 KKK:n suomalaisen puolueeryhmän ptk 9.3.1931. Aron selostus byroon kokouksesta. 531/2/86: 19, RGASPI.

100 Kominternin IKKI:n XI istunto maaliskuussa 1931 kävi pitkän keskustelun imperialistisesta sodanvaarasta. Maailmansodan vuosipäivään piti valmistautua tunnuksella ”sotilaallisen intervention vastaisen taistelurintaman laajentamisesta”. Carr, E.H.: *The Twilight of Comintern, 1930–1935*. Macmillan, London 1982, 386–387.

himman varalle. Sektoreissa käsiteltiin Osoaviahimin ehdotusta koulun oppilaiden julistautumisesta mobilisoiduiksi puna-armeijaan, jonka johdolla järjestettäisiin kerran kuussa kunnan sotilasharjoitukset. *Vuori* kannatti sotilaallistuttamista ja sotilaskurin käyttöönottoa organisaatiotyön tunneilla. Muut suomalaiset toppuuttelivat: monilla miehistä oli takanaan palvelusta, osalla jopa sotakokemuksia vuodelta 1918. Mikä tärkeintä, harjoituksiin kuluisi niukkoja opiskelupäiviä.¹⁰¹

Puolue oli tie, totuus ja elämä. Suomalaiset ottivat totuuden annettuna, eivätkä he vielä lukuvuoden aikana saaneet eväitä itsenäisten johtopäätösten tekoon. Riitti, että he omaksuivat puolueen kulloisetkin kannat, ”hetken tunnukset” ja sitoutuivat niiden selittämiseen puolueetyössään Suomessa.

Suomen poliittisessa tilanteessa herätti eniten keskustelua Punaisten rintamamiesten liiton perustaminen. Helsinkiin vuodenvaihteessa syntynyt äkkijyrkkä ryhmittymä pyrki vastaamaan poliisin ja lapualaisten väkivaltaan saksalaisten kommunistien esimerkkiä noudattaen. Osaltaan liiton synty oli reaktio Skp:n passiivisuuteen 1920-luvulla ja siihen, että Moskovan Skp oli nimenomaan kieltänyt ”yksilöllisen terrorin”. Rintamamiesten säännöissä kehoitettiin aseistautumiseen ja vannottiin ehdotonta kuolemantuomiota pettureille.¹⁰² Poliisin soluttama joukko osoittautui paperitiikeriksi; päätekijät pidätettiin ennen kesää.

Esko Murto laati keväällä agitaatioluonteisen harjoitusartikkelin rintamamielistä. Liiton ohjelmalla vallankumouksellinen tilanne Suomessa kilpistyi ”pihaukseksi”, koska työläisiä ja talonpoikia ei ollut valmennettu aseelliseen vallanottoon. Voimia ei saanut tuhllata lahkolaisuuteen vaan joukot piti vetää puolueen riveihin oppimaan aseellisen kapinan taitoa. Ilman aseitakin pärjättäisiin: ”Suuret kansanjoukot voivat johtaa vihollista harhaan, estää sen etenemisen rakentamalla barrikaadeja, pommittamalla rakennuksien ylimmistä kerroksista kaikenlaisilla esineillä lahtareita, riisua yksityisiä poliiseja ja sotilaita aseista, pelastaa haavoittuneita, vapauttaa vangiksi joutuneita vallankumouksellisia, ja silloin kun viholliselta vallataan aseita, käydä taisteluun.”¹⁰³

Lenin-kurssin virallisemmissa yhteyksissä rintamamiehiä pidettiin ”löyhäpäisten”, puolueesta erotettujen sakkina, jopa ”ohranan” provokaationa. Pitkät vankeustuomiot olivat ruokkineet vihaa ”lahtareita” kohtaan, eivätkä oppimattomat työläiset vapauduttuaan kyenneet sitä hallitsemaan. Sirolan mukaan vasemmistopoikkeamat kuuluivat pikkuporvarillisiin olosuhteisiin ja taistelu niitä vastaan tulisi jatkumaan. Lehtosaari muistutti, että Saksassakin puolue oli ottanut äkkijyrkät hallintaansa. Sotilaskomiteat ja puolustuskomiteat kantoivat puolueessa vastuun puolustuksellisesta vastarinnasta, eikä Skp voinut sallia kilpailevia ryhmittymiä.¹⁰⁴ Skp-piirien taipumus tulkita vasemmistopoikkeama ”ohranan” provokaatioksi jäi

101 KLK:n suomalaisen puolueyhymän ptk 19.2.1931. 531/2/86: 12, RGASPI. Yhdeksän sektorin 15 miehestä oli aloittanut sotilaspalveluksen. Iäkkäämmillä tovereilla (*Kangas, Vesala, Vuori*) oli kokemusta punakaarteista.

102 Ek:n pääosaston tiedonanto N:o 199, 28.1.1931. Punaisten rintamamiesten liitto, amp 2504, EKV I, VA. Paastela 2003, 271–272, viite 74.

103 E.M. (*Esko Murto*): Punaista rintamamiesten liitosta. Harjoituspiirilehti ”Taistelija”, 531/1/259, RGASPI.

104 KLK:n suomalaisen puolueyhymän ptk 19.3.1931. 531/2/86: 23–31, RGASPI. Ks. myös Antikainen, Toivo: Fasistidiktatuurin ensimmäinen vuosi ja SKP:n toiminta. SKP:n taistelun tieltä, 477–480.

elämään. Lenin-koulussa Skp:n haastajaksi tulkittu ryhmittymä puhutti opiskelijoita enemmän kuin todellinen vihollinen, lapuanliike.

Puolueryhmän käsittelyyn tuotiin muiden sektorien kurinpitörikkomuksia, jotka suomalaiset saivat yksimielisesti tuomita. Tällä tavoin rakennettiin koulun normipohjaa ja luotiin oikeaa, bolševistista kollektiivisuutta. Heti lukuvuoden alussa käsiteltiin esimerkiksi tapaus, jossa kolmannen vuoden oppilas *Verne* oli muiden rikkomustensa lisäksi mennyt paikallisen tytön kanssa naimisiin. Koulun byroo oli päättänyt erottaa *Vernen*, mihin päätökseen suomalaiset yhtyivät – muutaakaan mahdollisuutta ei tietysti ollut.¹⁰⁵

Konspiraation merkityksestä puhuttiin jatkuvasti. Koululaisten väitettiin lähettäneen kotimaihinsa kirjeitä, joista paljastui koulun nykyinen nimi ja oppilaiden henkilöllisyyksiä. Suomalaisen sektorin kurinpitörikkomukset olivat tuskin maininnan arvoisia. Oppilaat eivät aina muistaneet käyttää peitenimiään ja tulivat paljastaneeksi tovereilleen henkilöllisyytensä. Juho Leinoselle oli ajattele mattomasti annettu salanimeksi *Murto*, joka oli *Kedon* oikea nimi. Aina ei tajuttu, ettei proletaarivaltiossakaan voinut puhua asioista täysin vapaasti, vaan urkkijoita saattoi olla joka paikassa. Talvella Lenin-koulussa oli vierailnut ryhmä Leningradin LVKY:n amerikansuomalaisia oppilaita, minkä johdosta tieto Lenin-koulusta oli levinnyt. Tämän Lehtosaari kiisti; koulun olemassaolo oli korkeintaan muutaman yksilön tiedossa. Sirola säesti ja summasi: suomalaisten keskuudessa ei ollut havaittu suurempia konspiraatorikkomuksia.¹⁰⁶

Yksi poikkeus vahvistaa silti säännön suomalaisen sektorin kurinalaisuudesta. Kokeneet toverit *Kanto* ja *Keto* olivat viettäneet pitkää iltaa kaupungilla, tuoneet ulkopuolisen mukanaan koulun tiloihin ja jääneet pois seuraavan päivän sotilas-harjoituksista, mitä pidettiin erityisen piittaamattomana. Sirola ehdotti rangaistukseksi vakavaa muistutusta, mihin ryhmä yhtyi. Syytetyt tunnustivat virheekseen välinpitämättömyyden mutta väittivät, että retki ei ollut ”ryyppäämisreissu”.¹⁰⁷ Molempien karakteristiikkaan tuli tapauksen johdosta vakava muistutus. *Kannon* väitettiin harjoituspäivänä kommentoineen: ”Onhan sitä entistäkin syntiä, niin menee sitä vielä lisääkin.”¹⁰⁸

PIIRILEHDET

Keväällä 1931 Lenin-koulun suomalaissektorin iskuriprikaatit saivat sosialistisen kilpailun tehtäväkseen harjoituspiirilehden laatimisen. Huhtikuun alkuun mennessä valmistuivat Skp:n Uudenmaan piirilehdeksi räätälöity ”Työn opas”, Vaasan piiriin ”Kampens väg” sekä yleislehti ”Taistelija”. Sirola, Manner ja Lehtosaari lukivat hengentuotteet, keskustelivat keskenään ja ensin mainittu laati kirjallisen arvi-

105 KLK:n suomalaisen puolueryhmän ptk 19.10.1930. 531/2/86: 1, RGASPI.

106 KLK:n suomalaisen puolueryhmän ptk 9.3.1931. 531/2/86: 19, RGASPI.

107 KLK:n suomalaisen sektorin puoluekokouksen ptk 17.4.1931. 531/2/86: 35, RGASPI.

108 Kansainvälisen Lenin-koulun suomalaisen sektorin oppilaiden ja opettajien karakteristiikka lukuvuodelta 1930–1931. 531/1/196: 114–117, RGASPI.

on tehtävän onnistumisesta.¹⁰⁹ Artikkelien tyylilajina oli poliittinen asiateksti, mitä korostettiin kirjoittamalla tuotokset koneella puhtaaksi.

Lehtitekstin kirjoittaminen oli monelle kurssilaiselle haastava tehtävä. Kokeenemat kynämiehet joutuivat viimeistelemään tai kirjoittamaan kokonaan uudelleen aloittelijoiden sepustuksia. *Keto* halusi omaa häntää nostaakseen erikseen ilmoittaa huomattavan panoksensa ”Työn oppaan” kirjoitusten viimeistelyyn.¹¹⁰ Lopullisissa lehdissä kaikki opiskelijat esiintyivät salanimillään. Työn tulokset ruodittiin heinäkuun harjoitusluonteisessa puoluekonferenssissa.

Sirolan suorasanaisen kritiikin mukaan opiskelijat eivät oikein tienneet, mitä he olivat tekemässä, joukkolehtekö vai puolueen ”informaatio- ja instruktiolehtekö”. ”Työn opas” oli aikaansaannoksista tyydyttävän, sillä nimestään huolimatta lehti sisälsi yleisluontoisikielisiä juttuja. Sirola peräänkuulutti toiminnan merkityksen perustelua – ei pelkkää vapun vieton kuvausta vaan selitystä sille, miksi vappua vietettiin. Lehden sisällön suuntaaminen ainoastaan puolueen aktiiveille oli virhe, sillä piirilehti oli ainoita kanavia, jolla joukkoihin saatettiin vaikuttaa. Fasistikuouksen jälkimainingeissa oli kyettävä myös kriittisyyteen.¹¹¹

Piirilehtien suurin heikkous oli ajankohtaisuuden puute. Sirolan mukaan kamppailukysymyksiä olivat fasismi, ”sofasismi”, talonpojat, Punaiset rintamiehet, kansallisuuskysymys ja sodanvalmistus, joista kaikista olisi pitänyt lehdissä kirjoittaa.¹¹² Myös kansainvälinen puoli oli retuperällä: pelkät maininnat Kominternista olisi pitänyt jalostaa muiden maiden työläisten joukkotaisteluista kertoviksi esimerkeiksi. Manner löysi piirilehdistä ”runsaanlaisesti” sisältövirheitä, jotka johtuivat turhasta teoretisoinnista ja pyrkimyksestä osoittaa oppineisuutta. Harjoituksen tärkein opetus oli se, että Skp:n piirilehden piti olla taisteleva ja joukkojen kielellä kirjoitettu.¹¹³ Kritiikissä oli varmasti perää, mutta olisi oleellista tietää, miten hyvin opiskelijoita oli evästetty tehtäväänsä.

Harjoituslehtiä luetaan seuraavassa opiskelijoiden oppimastaan tuottamina teksteinä, joissa argumentaatio on yleensä eroteltavissa agitaatiosta. Miten opiskelijat siis sovelsivat kurssiensa oppisisältöjä kotimaiseen kontekstiin? Lähilukuun valittu harjoituspiirilehti ”Kampens väg” koostui yhdeksästä, valtaosin ruotsinkielisestä artikkelista. Ryhmän kielikoostumukselle luonteenomaisten kansallisuustee-

109 ”Taistelijan” toimitus: *Murto, Aro, Veckman, Kanto, Vesala, Karlsson*. ”Työn opas”: *Keto, Nikola, Vuori, Holm, Kangas, Oras*. ”Kampens väg”: *Berg, Rangel, Elo, Alm, Ek, Lind, Lund*. ”Piirilehdet”, Sirola 5.4.1931. 531/1/259: 1–3, RGASPI.

110 *Keto* väitti kirjoittaneensa *Holmin* tekstit kokonaan uudelleen. Piirilehtemme johdosta, *Keto* 5.5.1931. 531/1/197a: 29, RGASPI.

111 ”On kirjoitettava puolueen virheistä, kriiseistä ja (siitä) kuinka puolue suorittaa käännettä sekä kutsuu vallankumouksellisia proletaareja mukaansa taisteluun, liittymään riveihinsä.” ”Piirilehdet”. Sirola, 5.4.1931. 531/1/259: 1–3, RGASPI.

112 ”Taistelijan” kirjoitusten otsikot: Vappukamppailusta, Työstä maaseudulla, Taloudellisten taistelujen järjestämisestä, Kirje työpaikalta, Naiset ja vappukamppailu, Raportteerauksesta (pikin ja pakin), Käänteestä sekä ”Punaisesta rintamamiesten liitosta” ja puolueemme osuudesta aseellisen kapinan taidon oppimisessa. ”Työn opas”: Tilanne ja SKP:n tehtävät, Ammatillisesta liikkeestä ja tämän hetken tehtävistä, Huomioita vappumielenosoituksiin, Neuvostoliiton ”dumpingista”, Talonpoikauskysymys, Fasistit ja me, Suhteemme rintamamielisiin, Konspiratiokysymyksestä, Työmme vähemmistökansallisuksien keskuudessa, Työmme armeijassa sekä Fasismi ja sosiaalifasistit.

113 ”Piirilehdet”. Sirola, 5.4.1931. 531/1/259: 1–3, RGASPI.

Taiston tie. Lenin-koulun suomalaissektorissa keväällä 1931 laaditun harjoituspiirilehden kansi. (RGASPI.)

mojen lisäksi käsiteltiin naisia, nuoria, vappua, saariston kalastajia sekä rakkaita vihollisia, sosiaalifasisteja. Kansikuvan teemana oli ruotsin- ja suomenkielisten tovereiden kädenlyönti yhteisellä taistelun tiellä, joka johti sirpillä ja vasaralla koristeltuun aurinkoon.¹¹⁴

---

114 Alla viitataan ”Kampens vägin” kirjoitelmiin tekijän nimellä toistamatta lehden nimeä ja viitekoodia 531/1/259: 16 alkaen, RGASPI.

Kansallisuuskysymyksen spesialisti *Elo*¹¹⁵ vertasi kirjoituksessaan ruotsalaisen kansanpuolueen antautumista lapuanliikkeen suomalaistamispainneessa suometta-relaisen suurporvariston myöntyväisyyteen tsaarin ajalla. Fasismien nousu selittyi puutavarateollisuuden lamalla, joka oli porvariston kannalta vaarallisesti vahvistanut työläisjoukkoja. Seurauksena oli laillisen vasemmiston murskaaminen fasistidiktatuurilla. Ruotsinkielinen suurporvaristo halusi lapualaisten aitosuomalaisesta uhosta piittaamatta pitää kiinni taloudellisista eduistaan, mikä toisaalta löi – niin toivottiin – kommunisteille kiilaa ruotsinkielisten keskuuteen. *Elo* vertasi oikeaoppisesti Suomen tilannetta Neuvostoliittoon, jossa kansallisuuskysymys oli ratkaistu vähemmistökansojen itsemääräämisoikeuksia kunnioittaen:

Kommunisterna äro allt nationalitetsförtrycks fiender. De och endast de försvarar och kämpar för alla olika nationaliteters och språkgruppers jämlikhet. Därför bör icke de svenska arbetarna och småbönder i sin kamp mot äktfinskheten, d.v.s. mot kapitalisterna övergå till svensk nationalism, vilket vore detsamma som att glömma att endast, oberoende av språkskillnader, hela arbetarklassen kan krossa sin gemensamma fiende kapitalismen och att endast den proletära revolutionen som krossar hela den nuvarande, ruttna systemet kan rätt lösa även nationalitetsfrågan.¹¹⁶

Aitosuomalaisuus rinnastui *Elon* näkemyksessä isovenäläiseen sovinismiin, jonka Stalin oli edellisvuonna määritellyt bolševikkien kansallisuuspolitiikan päävaaraksi. Vastareaktionä ruotsalainen, kansallinen nationalismi olisi liukumista toiseen vältettävään ääripäähän. Vallankumouksen jälkeisessä Neuvosto-Suomessa suomenruotsalainen vähemmistökansallisuus pääsisi toteuttamaan muodoltaan kansallista kulttuuria, jonka sisältö oli oleva sosialistinen.¹¹⁷

Hans Berg kirjoitti kaksi lyhyttä artikkelia. Ensimmäinen oli tyyppiesimerkki vain puolueelle suunnatusta ”informaatiosta ja instruktioista”, jota Sirola oli arvostellut.¹¹⁸ Toisessa jutussaan *Berg* puuttui ajankohtaiseen kysymykseen Inkerinmaan kollektivisointikampanjan herättämästä kohusta Suomen puolella. Syytökset koskivat pakkokollektivisointia, uudelleenkoulutusleirejä ja inkeriläisen vähemmistö-kansallisuuden sortoa. *Berg* kysyi, miksi moinen agitaatiokampanja, ja vastasi – ansaiten kannustavan huutomerkin marginaaliin –, että kriisissä oleva kapitalistinen järjestelmä yritti propagandallaan hämärtää työtätekevien johtopäätöksiä. Samalla Suomen kapitalistit perustelivat Neuvostoliitto-intervention valmisteluaan. Loanheittokampanjan ajoitus johtui kollektivisoinnista, jonka edetessä intervention kannattajat hävitettiin neuvostomaasta. *Berg* myönsi, että satakunta (ett hundratal) vastavallankumouksellista kulakkaa oli viety uudelleenkoulutusleireille.

115 Leninismin kurssilla *Elo* laati aluksen aiheesta ”Suomalaisten kommunistien tehtävät kansallisuuskysymyksessä”. Hänen mainittiin aktiivisesti harrastavan kansallisuuskysymystä.

116 *Elo*: Nationalitetsfrågan i Sovjet-Unionen. Manner oli korjannut marginaaliin *Elon* virheen, jossa Neuvostoliiton pikkuvaltioita väitettiin federaation jäseniksi (p.o. ”förbund”, liiton).

117 Stalin päivitti kansallisuuspoliittista linjaa XVI puoluekongressissa kesällä 1930. Vihavainen, Timo: VKP(b):n / NKP(b):n kansallisuuspolitiikka 1920–50 luvuilla ja karjalaisten ja suomalaisten kohtalo. Teoksessa Vihavainen, Timo – Takala, Irina (toim.): Yhtä suurta perhettä. Kikimora Series B: 12, Helsinki 2000, 30–31.

118 *Hans (Berg)*: Organisationsformerna för den nationella minoriteten.

Toimenpide ei ollut kansallisuusvainoa tai pakkokollektivisointia vaan taistelua vihollisluokkaa vastaan.¹¹⁹

Jos *Selma Lindin* teksti riisutaan pakollisesta agitaatiosta, ”Naisten osuus luokkataistelussa” oli tulkinta naisen asemasta lama-Suomessa. Kapitalistisen järjestelmän kriisistä johtunut hyökkäys työväenluokkaa kohtaan osui raskaimmin naisiin, koska työpalkkojen alentaminen tuntui miehiä vaatimattomammalla tulotasolla. Suurimman osan kurjistuneesta ”työlaisnaisten armeijasta” olisi pitänyt päätyä valankumouksellisten riveihin. Mutta porvaristo käytti työlaisnaisten yhteiskunnallista takapajuisuutta hyväkseen. ”Puolueettomat” Martta- ja Lotta-yhdistykset vetosivat työlaisnaisten perhe- ja isänmaallisiin tunteisiin, millä heidät pidettiin yhteiskunnallisten kysymysten ulkopuolella.¹²⁰ *Lind* leimaa erikseen ”noskelaiseksi ilveilyksi” sosiaalidemokraattisten naisjärjestöjen tavan ryhtyä viettämään porvarillista äitienpäivää tilaisuuksissa, jonne houkuteltiin työlaisnaisia ilmaisella kahvikupilla.¹²¹

Ratkaisu Suomenkin naisten umpikujaan oli proletaarinen vallankumous:

Ei missään kapitalistisessa maassa ole, kuten Neuvostoliitossa, naisille tasa-arvoisuutta miehen rinnalla. Siellä vapautuu nainen sitä mukaa kuin sosialistinen rakennustyö kehittyy kaikesta orjuuttavimmasta muodosta, kotiorjuudesta. Tällä hetkellä on naisella työssä ja tuotannossa sama palkka kuin miehellä, yhteiskunnallinen huolto taattu jne.¹²²

Viisivuotissuunnitelman toteuttamisen raju tahti oli avannut työmarkkinat naisille, ja tasapalkkaus oli voimassa kesään 1931 saakka. Neuvostonaisilta edellytettiin sekä työpanosta että työvoiman uusintamista, äitiyttä. Tasa-arvon ja vapautumisen sijaan rooli merkitsi kaksinkertaista työtaakkaa, sillä kodinhoito jäi yksin naisten vastuulle. Vuonna 1930 yhteiskunnan kodeille tarjoamia riittämättömiä tukitoimia karsittiin.¹²³

Simon Ekin artikkeli työlaisnuorisosta oli rakenteeltaan *Lindin* naisjutun kaltainen. Kapitalistinen tuotantosysteemi riisti nuorisoa, sillä ammattitaidottoman työläisen palkkatasoa leikattiin lama-aikana ensimmäisenä ja eniten. Kirkas tietoisuus

119 Hans (*Berg*): Hetskampanjen mot Ingermanland.

120 Selma (*Lind*): Naisten osuus luokkataistelussa. Teollisuuden naisten palkat eivät lama-aikana merkittävästi laskeneet ja työllisyysaste pysyi samoissa. Matalapalkkaiset naiset joustivat ja köyhtyivät tekemällä lyhennettyä työviikkoa. Suoranta, Anu: Työmarkkinat ja lama. Onko sukupuolella väliä? Teoksessa Blomberg, Helena – Hannikainen, Matti – Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora, Turku 2002, 115–120.

121 Selma (*Lind*): Noskelaista ilveilyä. Äitienpäivää ryhdyttiin viettämään Suomessa isänmaallisen arvokkaissa merkeissä vuonna 1918. Ajankohta vakiintui toukokuun toiseen sunnuntaihin vuonna 1927. Sosiaalidemokraattinen Työlaisnaisten liitto ryhtyi juhlimaan äitienpäivää marraskuussa 1929, mitä osa kommunistiniaisista paheksui jyrkästi. Heille ainoa oikea juhlapäivä oli maaliskuun kahdeksas, kansainvälinen naistenpäivä. Hentilä, Marjaliisa – Lähteenmäki, Maria: Kansainvälinen naistenpäivä. Työväen arkiston julkaisuja 2, Helsinki 1990, 63–64, 75–81. Naistenpäivästä neuvostomaassa, ks. Chatterjee, Choi: Celebrating Women. Gender, Festival Culture, and Bolshevik Ideology, 1910–1939. University of Pittsburg Press, Pittsburg 2002, 78–82.

122 Selma (*Lind*): Naisten osuus luokkataistelussa.

123 Attwood, Lynne: Creating the New Soviet Woman: Women’s Magazines as engineers of female identity, 1922–1953. Macmillan, London 1999, 83–84; Hoffmann 2003, 112.

kapitalistisen järjestelmän laeista oli nuorisonkin taloudellisen taistelun edellytys. Porvaristo pyrki ohjaamaan vallankumouksellisen tietoisuuden kehittymistä sitomalla nuorisoa puolimilitaariseen urheilujärjestötoimintaan,¹²⁴ johon *Ek* rinnasti sosiaalidemokraattien järjestöt. Sanoma oli suunnattu erityisesti asevelvollisuutta suorittaville työläisille, joiden ei pitäisi kääntää kivääreitään luokkansa edustajia tai Neuvostoliittoa kohti.¹²⁵

Nimimerkki ”T” kirjoitti vapusta vaatimattoman agitaatiojutun,¹²⁶ jonka Sirola lienee nostanut arvionsa huonoksi esimerkiksi. *Esko Alm* löi sanan säilällään säällittä sosiaalifasismia ja kertasi tannerilaisten synnit sekä vähemmistöhallituksessa että ammattiyhdistysliikkeessä. Hän väitti *Suomen Sosialidemokraatin* alkuvuodesta kirjoittaneen, että väkivaltainen interventio Neuvostoliittoon oli ainoa tapa laukaista maiden välinen kriisi. Moskovassa hiljattain läpikäyty menševikkiprosessi oli todistanut, että Sosialistisen internationaalien johtajat olivat sotasuunnitelmien takana.¹²⁷

Kalastajaksi ilmoittautunut *Paul Lund* selvitti laman konkreettisia kurjistavia vaikutuksia Suomen saaristolaiselinkeinolle. Vertailukohteena oli neuvostomaa, jossa valtio tuki kalastuselinkeinoa sekä välttämättömillä pyyntivälineillä että takuilla ja verohelpotuksilla, mikäli saalista ei saatu normaaleja määriä. Tyytyväiset kalastajat olivat luvanneet täyttää viisivuotissuunnitelmansa neljässä vuodessa, mikä jälleen paransi heidän taloudellista asemaansa.¹²⁸ Kalastajien olosuhteiden vertailuun syvemmälle uppoutumatta voidaan todeta, että Neuvostoliittoa koskevat väitteet olivat tuulesta temmattuja. *Lund* yritti sinänsä ansiokkaasti kohdistaa agitaation konkreettisiin esimerkeihin rajatulle kohderyhmälle.

Sirolan mukaan Skp:n piirilehtien avulla piti pyrkiä vaikuttamaan joukkoihin. Kirjoitustehtävä oli ristiriitainen, sillä opiskelijoiden olisi pitänyt kyetä soveltamaan Kominternin kampanjateemat virheettömästi Suomeen tinkimättä agitatorisuudesta. Skp:n piirilehden piti olla joukkojen kielellä kirjoitettu, muuten niitä ei rahvas Suomessa ymmärtäisi. Piti suhtautua kriittisesti Skp:n edesottamuksiin antamatta aseita vihollisen kouraan, olla ajankohtainen ja toisaalta selittää kamppailukysymysten taustat. Kovin harva Skp:n maanalaisista lehdistä olisi läpäissyt moisia kriteereitä.

124 Suojeluskuntaurheilussa isänmaallisuus, sotilaallisuus ja kristillisuus olivat kunniaasaan, mutta yleisesikunnan suunnitelmien ja arkitodellisuuden välillä ammotti kuilu. Puolimilitaristisen urheilutoiminnan vaikutus toisen maailmansodan taisteluihin ei ole yksiselitteisesti todennettavissa, sillä vain vähemmistöä aktiivisista suojeluskuntalaisista voidaan pitää ”valkoisen Suomen urheiluvina satureina”. *Vasara*, Erkki: Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. *Bibliotheca Historica* 23, SHS 1997, 689–690, 700–710.

125 S.E. (*Simon Ek*): Den arbetande ungdomen.

126 T: Röd första maj. Jos kaikki työryhmän jäsenet kirjoittivat lehteen, nimimerkki kuuluu *Rangelille*.

127 *Esko (Alm)*: Socialfascisterna. Näytösoikeudenkäynnissä tuomittiin kymmenen henkilöä maanalaisen vastavallankumouksellisen elimen perustamisesta. Ryhmää syytettiin yhteydestä ulkomaiseen menševikkivaltuuskuntaan. *Tucker* 1990, 167–168.

128 P. Lund: Till fiskare och skärgårdsbor.

”VAIETA KUIN KALA JA PUHUA KUIN LENIN”

Suomalaissektorin oppilaat saivat kurssin loppuvaiheessa vastattavakseen kysymyksen: ”Mitä Skp jäsenten tulee tietää ja taitaa?”. Tehtävä oli ovela, sillä vastaaja joutui määrittämään, mitä hän kurssin käytyään muilta Skp:n jäseniltä edellytti. Samalla paljastui, mitä opetuksesta oli korvien väliin tarttunut. Sirola analysoi vastaukset, jotka kopioitiin sen jälkeen Skp:n ulkomaanbyroolle henkilöarvioita varten. Kysymyksellä kontrolloitiin koko kurssin tiedollisen pääoman painotuksia, mikä kävisi lukuvuoden loppukuulustelusta.

Sirola analysoi itseoikeutetusti vastaukset. Hänen mielestään Skp:n jäseneltä edellytettiin tietoja Skp:stä, Kominternista, sosiaalifasisteista, kapitalismista, Neuvostoliitosta sekä eri puolueista. Taidollisella puolella hän haki mainintoja puoluejäsenten kyvystä selvittää, järjestää ja johtaa. Sirola veti sanomiset ja sanomatta jättämiset yhteen ristiintaulukoimalla vastaukset.¹²⁹ Niiden pituuksissa oli eroja muutamasta ranskalaisesta viivasta¹³⁰ parin sivun mittaisiin sepustuksiin. Riippumatta siitä, saiko tehtävän suoritukseen käyttää muistiinpanoja, se mittasi ennen kaikkea analyttistä kykyä suurten kokonaisuuksien hahmottamiseen ja jaotteluun.

Puolue oli kaikissa vastauksissa paikallaan: oppilaat korostivat tietoja Skp:n tehtävästä, ohjelmasta ja säännöistä. Muutamat olivat edellyttäneet tietämystä strategian, taktiikan, järjestörakenteen, kurin, konspiraation ja puolueen historian kysymyksistä. Vain kolme vastaajaa oli muistanut kansainvälisen yhteyden, ”että on tunnistettava Komintern!”. Sosiaalifasismi oli jäänyt mainitsematta neljässä vastauksessa. Kuusi vastaajaa oli korostanut kapitalismin tuntemisen merkitystä mutta vain kolme maininnut Neuvostoliiton olot.¹³¹ *Keto* hallitsi pääkohdat esimerkillisesti.¹³²

Sirola edellytti täydelliseltä vastaukselta mainintaa puolueen erityiskysymyksistä, joista olisi pitänyt muistaa talonpoikais- ja kansallisuuskysymys, sotilastyö, vallankumouksellisen tilanteen kehittyminen, vuoden 1918 tappio, proletariaatin diktatuuri sekä nuorisotyö. Moiseen tarkkuuteen ylsi vain muutama opiskelija, esimerkiksi *Oras*.¹³³

129 Vastausten sisällön analyysi, Sirola, ei päiväystä. 531/1/197a: 25, RGASPI.

130 *Karlssonin* vastaus: Tietää: 1. Mikä on Skp. 2. Miksi ja miten kapitalistinen järjestelmä on kumottava. 3. Mikä asetetaan murskatun kapitalismin tilalle. Taitaa: 1. Selvittää työläisille edellä mainitut kysymykset. 2. Saada työläiset Skp:n johdolla taisteluun elinehtojensa ja päämääränsä puolesta. 531/1/197a: 15, RGASPI.

131 ”Mitä Skp:n jäsenten tulee tietää ja taitaa?” Sirola, ei päiväystä. 531/1/197a: 26–28, RGASPI.

132 Puolueesta: perustaminen, välttämättömyys, organisaatio, konspiraatio, kuri. Strategiasta ja taktiikasta: päämäärä, proletariaatin diktatuuri, talonpoikaiskerrokset, kansallisuuskysymys, ammatti- ja osuustoiminta. Eri suunnat kompuolueissa: vasemmistolaisuus, oikeistolaisuus, päävaara, mistä johtui häpeällinen antautuminen ammatillisella puolella fasistikumouksen aikana. Sosiaalifasisteista: sodem. päämäärä ja menettelyperiaate, heidän edellytykset sosialistiselle vallankumoukselle, suhtautuminen porvarilliseen valtiokoneistoon, suhde SSSR:ään ja sen syyt. Kapitalistisesta järjestelmästä: perusta, imperialismi, miksi se on kiertämättömän häviön edessä, mitä tarkoittaa ”demokratia” porvarillisessa yhteiskunnassa, kapitalistisen yleisen pulan kolme kautta. Neuvostoliitosta: miten mahdollista työläisten voitto Venäjällä 1917, NEP, miten tuotanto SSSR:ssä eroaa, poliittiset vapaudet, kollektivisointi ja sen kehittäminen, merkitys koko maailman proletariaatille. 531/1/197a: 6–8, RGASPI.

133 *Oraksen* vastauksen pääotsikot: 1. Mikä on Skp? 2. Puolue ja talonpoikaisto. 3. Nykyhetken tilanne ja tehtävät. 4. Osata selvittää työläisille eri teemoja. 5. Suhde Neuvostoliittoon. 6. Työ työttömien

Taidollisella puolella Sirolan vaatimukset olivat epämääräisempiä. Rajanveto tiedon ja taidon välillä olisi hankalaa kelle tahansa. *Kannon* vastaus käyköön esimerkistä, jossa jalat pysyivät maassa. Skp:n jäsenen tuli osata

1. hankkia ympäristönsä työläisaktiivien luottamus,
2. löytää työläisten ja talonpoikien elämästä ja puheista kohta, jonka avulla selviää Skp:n tunnusten ja pyrkimysten oikeus ja välttämättömyys,
3. löytää vastustajan heikko ja ratkaiseva kohta oman iskun suuntaamista varten,
4. vaieta kuin kala ja kuitenkin puhua kuin Lenin,
5. sietää olosuhteita ja kuitenkin tapella niitä vastaan riippuen ajan, paikan ja tilanteen vaatimuksista.¹³⁴

Puoluejäsenyys perustui luottamukselle, jonka jokainen uusi kontakti vaaransi. Luottamuksen syntyminen edellytti retorista vakuuttavuutta sekä mahdollisten kannattajien saamisesta että vihollisen nolaamisesta.¹³⁵ Maanalaisessa työssä vaikeaminen, konspiraation ylläpitäminen, ohitti aina agitaatiopuheen. Viimeinen kohta viittaa puoluekestävyyteen: bolševikki ei saanut pelätä vaikeuksia, piti sietää ja sopeutua mutta samanaikaisesti tapella vastaan.

Naisopiskelijoiden vastauksissa pistää silmään sotaisia sanasto, jolla he pyrkivät todistamaan kelvollisuuttaan puoluetehtäviin. *Lindin* mukaan tuli tietää ”mitä mikin tilanne häneltä [Skp:n jäseneltä, JK] vaatii, että hänen hengen menettämisenkin uhalla täytyy uskaltaa jokaisessa tilanteessa asettaa puolue etualalle”. Jokaisesta tilannesta oli hyödynnettävä vihollisen lyömiseen.¹³⁶ *Vekman* oli konkreettisemmillä linjoilla: ”Tiedettävä missä sijaitsevat Suomen armeijan ase varastot ja esikunnat. [...] Osattava käyttää Suomen armeijassa olevia aseita ja tehdä hajoitustyötä armeijan sisällä.”¹³⁷

Kokonaisuudessaan tehtävä oli sellainen, ettei siitä voinut suoriutua moitteettomasti. Yleensä oli muistettu pääkohdat mutta yksityiskohdissa oli paikoin pahoja aukkoja. Sirola perusteli tehtävän merkityksen oppilaille:

Kysymyksen merkitys on siinä, että meillä pitää olla jatkuvasti päässämmet tärkeimmät momentit, mitä meidän tulee tietää ja taitaa, jotta keskeytymättä hankkisimme niistä tietoja ja taitoja, oikein ymmärtäen kunkin niistä ominaispainon ja merkityksen juuri nykytilanteessa ja kohdistaan kulloinkin päähuomion juuri tärkeimpiin seikkoihin.¹³⁸

Opiskelijoille suunnattu perustelu pyrki rakentamaan puoluekaadereita, jotka väsymättä omaksuisivat tietoa ja kykenisivät erottamaan olennaisen. Tehtävän varsinainen merkitys puolueelle lienee ollut ”poliittisten kasvojen paljastaminen” niiltäkin opiskelijoilta, jotka olivat kurssin kuluessa pitäneet matalaa profiilia. Se ei tietenkään onnistunut, jos kirjallinen vastaus jäi muutamaa riviin.

---

keskuudessa. 7. Skp:n päätehtävät joukkoihin nähden 8. Sotilastyö. 9. Nuorisotyö. 531/1/197a: 5, RGASPI.

134 531/1/197a: 13–14, RGASPI.

135 Luottamuksesta maanalaisessa Skp:ssä ks. Aatsinki ja Krekola 2003. Skp:n maanalaisen organisaation jäsenten värväyksestä Pohjanmaan järvisuudella, ks. Norrena, 247–250.

136 531/1/197a: 9–10, RGASPI.

137 531/1/197a: 11–12, RGASPI.

138 ”Mitä Skp:n jäsenten tulee tietää ja taitaa?” Sirola, ei päiväystä. 531/1/197a: 26–28, RGASPI.

HANNA MALM, HUITOMINEN JA HUUMORI

Lenin-koulun suomalaissektorissa muhi ristiriitoja, jotka nousivat pintaan kevätlu-kukaudella. Varsinaisesti vastakkain olivat muutamats miesopiskelijat ja ammatillisen liikkeen opettaja Hanna Malm. Konflikti oli oire Moskovan Skp-johdon sisäisestä valtataistelusta, joka oli kehkeytymässä historiapolitiittiseksi kiistaksi menneisyyden hallinnasta. Sen taustalla olivat tulkinnot Suomen hävitystä vallankumouksesta vuosina 1917–1918. Antautuminen Suomessa lapuanliikkeelle käynnisti jälleen keskustelun tappion syistä. Suomalaissektorin yhteentörmäys johti siihen, että Malm ei enää päässyt opettamaan Lenin-koulun seuraavilla vuosikursseilla. Hän hyökkäsi jatkossa yhä päättävämmiin Kuusisen kimppuun. Aseekseen hän kehitteli ”petosteorian”, jota käsitellään seuraavassa pääluvussa.

”MINÄ OLEN AGITATOORINEN ENKÄ MIKÄÄN
VANHAN AJAN OPETTAJATYYPPI”

Malm oli ottanut Sirolan silmätikukseen sen jälkeen, kun *Kommunisti*-lehti oli kesällä 1928 julkaissut Sirolan kirjoituksen Kuusisen ja Mannerin valtataistelusta vuonna 1921. Malmin saivartelua on pidetty ”äärimmäisenä hiustenhalkomisena”, mutta Sirola oli valmis tunnustamaan näkemyksensä virheellisyyden. Malmin hyökkäyksen varsinaisen kohde ei ollut harmiton Sirola vaan vaikutusvaltaisempi Kuusinen.¹³⁹ Sirolaa Malm ei arvostanut edes tämän leipälajeissa, teoreetikkona ja kynämiehenä. Kun Lenin osasi aina kytkeä sanottavansa konkreettiseen asiayhteyteen, oli Sirolan teoretisointi ”vallon abstraktista asettelua. [...] Harvoin hän asiaan tarttuu konkreettisesti. Milloin tarttuu, tulee eklektismiä tai jotain muuta sekasotkua.”¹⁴⁰

Lenin-koulun suomalaissektorin johtajan ja ammatillisen liikkeen opettajan välit olivat keväällä 1931 jo valmiiksi tulehtuneet. Malm ei malttanut pitää halveksuntaansa puoluejohdon sisäpiirissä vaan vihjaili Sirolan edesottamuksista opiskelijoille ennen oman kurssinsa alkua. Tammikuussa 1931 hän piti vallankumouksen vuosipäivän juhliissa puheen vuoden 1918 tapahtumista. Kuulijana ollut Jukka Lehtosaari väitti Malmin syyttäneen Sirolaa Suomen vallankumouksen pettämisestä. Malm myönsi käsitelleensä kriittisesti työväenjohtajien roolia vallankumouksessa. Puolueessa oli hänen mielestään keskustelun vapaus sen jälkeen, kun *Kommunisti*-lehdessä oli vuonna 1928 julkaistu Skp:n viralliset historiateesit.¹⁴¹

Malmin kriittinen esiintyminen ei vakuuttanut Lenin-koulun suomalaisopiskelijoita, varsinkin kun hänen oma luotettavuutensa oli vastikään kyseenalaistunut. Ammattiyhdistyskurssin käynnistyttyä kolme opiskelijaa pani Malmin seinää vas-

139 Sirolan kiistakirjoitus ”Suomen kommunistinen puolue” julkaistiin alun perin venäjäksi. Siinä hän puhui puolueen kahdesta ”fraktiosta” vuonna 1921, mikä oli leniniläis-stalinilaisen teorian kanssa ristiriidassa. Puolueen oikeaa linjaa vastusti oppositio, fraktio, ryhmäkuunta tai muu poikkeama. Ei voinut olla kahta fraktiota. Paastela 2003, 260–263.

140 Rautkallio 1995, 111.

141 Skp:n kk:n täysistunnon ptk, heinäkuu 1932, sivut 224–225. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA.

ten Tukholmassa vuonna 1929 tapahtuneesta konspiraatorikkomuksesta, joka oli johtanut pidätyksiin Suomessa.¹⁴² On kiinnostavaa, jos Malmin hiillostaminen oli opiskelijoiden tietoinen päätös, sillä konfliktin selvittelyn yhteydessä puhuttiin muista asioista. He eivät rohjenneet kritisoida Kullervo Manneria, joka oli yhtä lailla syyllinen Tukholman noloon episodiin.

Kevään 1931 yhteentörmäys käynnistyi maaliskuun ”tuotantoneuvottelussa”, jossa oppilaat *Kanto* ja *Keto* moittivat kokouksesta pois jääneen Malmin opetustyyliä liian ”agitatoriseksi”. Malm halusi pöyhiä kritiikin julkisesti perin pohjin, jottei oppilaille jäisi ”periaatteellisesti väärää eli sosdem käsitystä [...] siitä, mikä tyyli tulee kommunistilla olla kaikessa työssä, esim. kiihkoon ja asiallisuuteen nähden”.¹⁴³ Malm kutsui koolle kriisikokouksen, pyysi ja sai oppilaiden valitukset paperilla. He ehdottivat, että Malm jatkossa sitoisi opettamansa asiat yleisempiin teorioihin, joiden hallinnassa kaikilla oli puutteita. Yksittäiset syytteet eivät olleet yhtä rakentavia: *Nikolan* mukaan Malm yhdisti kaikenlaatuisen opportunistin sosiaalidemokratiaan sekoittaen ne ”yhteen kattilaan”. *Elon* mielestä opetusmetodi oli väärä, ja *Murto* säesti, ettei hän viime tunnilla kyennyt ymmärtämään edes Malmin asettamaa kysymystä. *Kanto* väitti Malmin siteeraavan puutteellisesti Stalinin muotoilua vallankumouksellisesta innostuksesta. *Aron* mukaan vauhtiin päästyään Malm puhui aiheesta kuin aiheesta liian kauan.¹⁴⁴ Ei liene pelkkää sattumaa, että kaikki valittajat olivat miehiä. Malm oli tammikuussa arvostellut *Nikolaa* ja *Kanttoa* väärästä suhtautumisesta naissukupuoleen.¹⁴⁵

Kiistaa käytiin Stalinin vuoden 1924 leninismimuotoilujen¹⁴⁶ sovittamisesta kiihtyneen luokkataistelun olosuhteisiin. Malm oli peräänkuulluttanut puolueyön tyyliksi venäläistä kumouksellista lennokkuutta, mutta osa oppilaista kannatti asiallisuutta ja rauhallisuutta. *Elon*, *Kannon*, *Kedon*, *Murron* ja *Lindin* mukaan ”kiihoituksella” oli 13–15 vuotta sitten saatu joukot mukaan. Suomen nykyisessä tilanteessa vasemmistolaisella ”huitomisella” tehtiin vain hallaa liikkeelle. Malm peräänkuulutti kumouksellista selvyyttä ja puhdistautumista vasemmistososiaalidemokratian tuhoisasta fraseologiasta:

Nyt meillä pitää olla kumouksellinen teoria selvänä, joka antaa meille sen kumouksellisuuden ja kiihkon, joka murskaa kaiken vanhan ja vain vie eteenpäin liikettämme, kuten sen osoittaa tov. Stalin. Meidän suuri romahduksemme velvoittaa meitä sitäkin kiihkoisemmalla kurssilla käymään käsiksi opportunistin paljastamiseksi, koska se oli pääsyy meidän antautumiseemme. – Minun työni ei voi olla hengetöntä aatteiden selvittämistä eli propageeraamista. Tämä työ pitää olla kytkettyä kumoukselliseen teoriaan ja käytännön konkreettisiin kysymyksiin ammatillisella alalla. Tätä työtä ei voi selvittää il-

142 ”Kapsäkkijuttua” käsiteltiin saman vuoden Skp-puoluekonferenssissa, joka päätti Kuusisen suosituksen antaa sekä Malmille että Mannerille ”vakavan varoituksen”. Paastela 2003, 257–260.

143 Malm Leninkoulun suomalaisen seksian johtajalle tov. Y. Sirolalle 12.3.31, 525/1/133: 20–27, RGASPI.

144 Zajavlenija partorga tov. Aro. Kritika gruppoin metoda tov. Malm, 8.3.1931. 531/1/195: 14, RGASPI.

145 Karakteristiikan tarkoituksesta, Sirola. Ptk KLK suomalaisen sektorin arvostelukokouksesta 1. semesterin lopussa tammikuun 15. 1931. 531/1/196: 1–17, RGASPI.

146 Stalin 1926, luku Tyyli työssä, 146–149.

man kiihkoa ja kumouksellisuutta. Minä olen agitatorinen enkä mikään vanhan ajan opettajatyyppejä.¹⁴⁷

Stalin oli asettanut venäläisen lennokkuuden tasapainottajaksi amerikkalaisen toimekkouden. Malm ei jälkimmäisestä puhunut, mutta hän vältti Stalinin varoitettaman ”mielikuvituksen sanasepittelyn”¹⁴⁸ käymällä teorialla käsiksi vasemmistososiaalidemokratian fraaseihin. Malmin puhetapa ärsytti opiskelijoita, joiden kokemukset toiminannon ja propagandan mahdollisuuksista Suomen tilanteesta olivat Malmin emigranttinaikemerkityksiä tuoreempia.

Malm kävi vastahyökkäykseen väittämällä, että opiskelijoihin ja heidän laatiemiinsa seinälehtiin oli pesiytynyt sosiaalidemokraattisia käsityksiä Neuvostoliitosta. He vihjailivat Suomen punakaartien epäjärjestyksestä ja likaisuudesta vuonna 1918 sekä siitä, että työläiset olivat liittyneet niihin vain palkan vuoksi. Samoja opportunistisia harhoja eläteltiin Venäjän vallankumouksen alkuvuosista. Nämä olivat sosiaalidemokraattisia kantoja. Ehdoton aika vaati ehdottomia toimenpiteitä: ”Nyt puolueessamme tapahtuu uudelleenjärjestelyä sen vuoksi, että on vanhoja jäseniä, jotka kieltäytyvät taistelemasta puolueemme tehtävien puolesta joukoissa. Ne on heitettävä sivuun.” Yhtä jyrkästi ei voinut suhtautua opiskelijoihin, vaikka he puoleen jäseniä olivatkin. Virheisiin oli pakko puuttua: ”Kursuilaisilla vahva sosialidemokraattinen käsitys. Se on likvideerattava, koska sellaisen käsityksen omaava toveri tulee puolueemme työssä Suomessa tukemaan siellä vielä olevia opportunistisia käsityksiä puolueemme suoritettavan käänteen ehdottomasta välttämättömyydestä.”¹⁴⁹

Malm vaati Skp:ltä puhdistautumista, samanlaista sotaa porvarillisuuden jätettä vastaan, mitä käytiin viisivuotissuunnitelmaa toteuttavassa neuvostomaassa kaikilla sektoreilla. Hän tuntui sisäistäneen aikakauden vaatimukset Skp:n emigranttijohtajista ehdottomimmin. Sitäkin merkellisempää oli se, että hankaluuksiin joutui juuri Malm.

Henkilökohtaisesti Sirola tuskin pahastui piinaajansa ahdingosta, mutta opiskelijoille puolueen julkisivu oli esitettävä yhtenäisenä. Malmin syytös oppilaiden sosiaalidemokraattisista käsityksistä oli raskas. Jos hän oli oikeassa, miksi Sirola ja muut opettajat eivät olleet tunnistaneeet poikkeamaa ja puuttuneet kehitykseen? Lenin-koulun opettaja ei oikein voinut olla väärässä, eikä oppilaille voinut antaa mielikuvaa puoluejohdon linjaerimielisyyksistä.¹⁵⁰ Sekään ei käynyt laatuun, että oppilaat puhuivat suunsa puhtaaksi ja jopa uhkailivat. *Kanto* oli uhonnut Malmin päätyimisellä takaisin koulun penkille.¹⁵¹

147 Malm Leninkoulun suomalaisen seksian johtajalle tov. Y. Sirolalle 12.3.31, 525/1/133: 20–27, RGASPI.

148 Stalin 1926, 148.

149 Malm Leninkoulun suomalaisen seksian johtajalle tov. Y. Sirolalle 12.3.31, 525/1/133: 20–27, RGASPI.

150 Tov. Hanna Malmin opetustapaa koskevan kysymyksen käsittelyn päävaiheet, Sirola 10.6.1931. 525/1/133: 37–44, RGASPI.

151 ”Ellet luovu agitatorisesta esityksestä, niin voi käydä niin, että joudut istumaan meidän kanssa näillä tuoleilla.” Malm Leninkoulun suomalaisen seksian johtajalle tov. Y. Sirolalle 12.3.31, 525/1/133: 20–27, RGASPI.

Konfliktin käsittely venyi. Oli kiirettä ja komennuksia. Ensin sairastui Sirola ja heti perään Malm. Kurssin päättyessä huhtikuun lopussa arka asia oli yhä auki. Vapunaaton Sirola ryhdistäytyi tekemään muistion Skp:n UB:lle. Malm ja oppilaat olivat riidan puhjettua puhuneet toistensa ohi: Malm sivuutti syytteet opetuksensa metodisista puutteista yliolkaisesti ja politisoi konfliktin. Oppilaat eivät puolestaan vastanneet Malmin sosiaalidemokratiasyytöksiin. Sirola ei kiistänyt oppilaisiin pesiytyneitä opportunistimin peruja: ”Niiden karsiminen ja oikaiseminen on koko puolue-elämämme tarkoitus. Kyse on siitä, missä määrin ne ovat enemmän tai vähemmän epätarkkoja formuleerauksia tai tilapäisiä virheellisyyksiä, ja missä määrin ne ilmaisevat virheellistä linjaa, ukloonaa, jota sama toveri edustaa eri yhteyksissä.” Kun opiskelijoilla esiintyi poikkeavia käsityksiä, niistä oli ensin neuvoteltava. Ne piti osoittaa virheellisiksi ja päätöksessä – neuvostotapaan – vielä todeta sellaisiksi. Malm oli perustelematta hypännyt suoraan leimaavaan virheiden toteamiseen. Hän oli myös mennyt henkilökohtaisuuksiin ottamalla tehtäviinsä esimerkkejä opiskelijoiden edustamista kannoista.¹⁵²

Sirola määritteli muistiossaan ”agitaation ja propageeraamisen” eroja ja hahmotteli samalla harvinaisen suorasukaisesti koulutuksen tavoitteita:

Nyt on selvää, että meidän opetustyömme täällä on juuri propagandaa, asian niin selvittämistä, että oppilaille syntyy vahva persoonallinen vakaumus sen asian oikeudesta, josta on kysymys. Agitaatio tarkoittaa joukkojen kiihoittamista välittömään toimintaan yhden kysymyksen perusteella – hetken tunnuksen. Että propagandassakin ja mitä ’rauhallisimmassa’ todistelussa on kohtia, joita ei voi esittää ilman kiihkoa, a.o. moraalista närkästystä, se on selvää, kuten sekun, että agitaation pitää olla asiallista.¹⁵³

Propagandan ja agitaation teoreettiset määrittelyt juontavat Georgi Plehanoviin, jonka ajatukset Lenin teki tunnetuksi *Mitä on tehtävä?* -kirjassaan. Edellisen mukaan propagandisti esittää useita asioita muutamalle valitulle, kun taas agitaattori esittää joukoille yhden idean tunteisiin vetoavasti mutta totuudessa pitäytyen. Bolševikkien mielestä näissä keinoissa ei ollut mitään hävettävää, päinvastoin, valankumouksen jälkeen molemmat sisällytettiin massojen koulutukseen.¹⁵⁴ Leninsä lukenut Sirola piti opetustyötä Lenin-koulussa propagandana, etujoukon ideologisena vakuuttamisena, jossa agitaation taito piti välittää tuleville työntekijöille. Stalinin muotoiluihin vedonnut Malm ei opettajana suostunut ”hengettömään asioiden selvittämiseen”, propagandistiksi. Opiskelijat pitivät hänen agitatorisuuttaan ylilyöntinä.

152 Kontrollikysymys oli sekavasti muotoiltu: ”Jos on (nim. Vas. Amm. liikkeessä esiint.

Ekonomismia), niin mikä olisi peruseroavaisuus eräitten kurssilaiten (Elo, Keto, Kanto) edustamassa ’rauhalliseen ja asialliseen kantaan nähden suhtautumisessa joukkoihin.” Sirola Skp:n UB:lle 30.4.1931. Tov. Hanna Malmin kirjelmän (12.3.1931) johdosta, koskeva KLK:n suomalaisen sektorin oppilaisa esiintyneitä, hänen mielestään virheellisiä sosdem. käsityksiä. 531/1/195: 20–23, RGASPI. Huomaa Sirolan otsikon sanamuoto.

153 Korostus alkuperäinen. Sirola Skp:n UB:lle 30.4.1931. Tov. Hanna Malmin kirjelmän (12.3.1931) johdosta. . . 531/1/195: 20–23, RGASPI.

154 Kenez, 2–10.

Sirolan mielestä Malm oli velvollinen purkamaan Skp-johdolle myös heidän keskinäisen jännitteensä. Koko konflikti viittasi siihen, että kyse ei ollut ”kahden temperamentin erotuksesta, jollaisia ilmenee kommunistienkin kesken, vaan poliittisesta erosta”. Sirola halusi välttää sen, että Malmin hyökkäyksestä jäisi oppilaille käsitys muiden opettajien opportunistisuudesta. Opportunismi oli sosiaalidemokratiaa, joka johti puolueen ulkopuolelle.¹⁵⁵

HUUMORIN LUOKKAKANTAISUUDESTA

Malm jatkoi kurssin vetämistä, vaikka hänen auktoriteettinsa järkkyy ja tunnit lipsuivat välillä ilveilyksi, jopa fiaskoksi.¹⁵⁶ Pian hän sairastui ja joutui sairaalaan, josta käsin hän yritti jatkaa opetusta lähettämällä oppilaille kontrolliluonteisia tehtäviä. Sirola joutui sensoriksi ennen monistamista.¹⁵⁷ Tulehtunut tilanne paheni toukokuun alussa, kun oppilaat järjestivät epävirallisen illanvieton kurssinsa päätteeksi. He pysyivät Malmia tilaisuuteen humoristisen puheen pitäjäksi, minkä hän tulkitsi kiusanteoksi. Huumori ei ollut totisen toverin vahvinta aluetta.¹⁵⁸ Malm saapui illanviettoon, jossa esitettiin opiskelusta ja opettajista seipitetty sarkastinen viisu. Malmin säikeistö kuului:

Malmin Hanna se kaikista riuskempi on
siinä opettajan hommassa.
Hän puhuu kuinka puolue istunut on
siinä haisevassa sannassa...
("Kenen puolesta, ketä vastaan")
Vielä enemmän fraaseja vaan.
Saa niilläkin nousemaan,
kun apuna on venäläinen lennokkuus
ja malmilainen toimekkuus¹⁵⁹

Laulun viittaukset ovat purettavissa: haiseva santa tarkoittaa Suomen 1920-luvun kommunistisen liikkeen ”maatamista legalismiin”, lailliseen julkiseen toimintaan, jota Malm tiukimmin vastusti. ”Kenen puolesta, ketä vastaan” oli Leninin aikanaan esittämä ja Stalinin viljelemä poliittisen kamppailun kiteytys.¹⁶⁰ Loppuralli viittaa Stalinin muotoiluihin puoluetöyön leninistisestä tyylistä. Lenin oli kaihtanut koreita

155 Sirola Skp:n UB:lle 30.4.1931. Tov. Hanna Malmin kirjelmän (12.3.1931) johdosta... 531/1/195: 20–23, RGASPI.

156 Opettajien karakteristiikka. 531/1/196: 120–121, RGASPI.

157 Tov. Hanna Malmin opetustapaa koskevan kysymyksen käsittelyn päävaiheet, Sirola 10.6.31, 525/1/133: 37–44, RGASPI.

158 Pääkohdat lausunnossani oppilaiden toimeenpanemassa illanvietossa 5.5.1931 (tov. Kuusisen ja tov. Mannerin lausuntojen jälkeen), Hanna Malm. 525/1/133: 56, RGASPI.

159 ”Lähtäisiksi”, oppilaiden kupletti illanviettoon 5.5.1930. 525/1/133: 83–84, RGASPI.

160 Lenin kysyi ”kto, kogo?”, kuka kenet kukistaa, esitellessään NEP:n. Stalin mieltyi tähän mustavalkoiseen iskulauseeseen: ”Joko me voitamme ja murskaamme heidät, riistäjät, tai muuten he voittavat ja murskaavat meidät, Neuvostoliiton työläiset ja talonpojat.” Tucker 1990, 69, 86–88.

fraaseja ja ”poliittista pärinää” ja toivonut tilalle yksinkertaisia, eläviä tosiseikkoja. Venäläistä lennokkuutta Hannassa riitti, mutta riimi ei pääty oikeaoppisesti amerikkalaiseen vaan ”malmilaiseen toimekkuuteen”. Stalinin mukaan Lenin oli myrkyllisesti ivannut amerikkalaisen toimekkuuden ylilyöntiä, ”päättöntä touhukkuutta”.¹⁶¹ Suorat viittaukset konfliktiin ja riittelyyn piikkikyys poikkeavat muiden opettajien hyväntahtoisista luonnehdinnoista. Juhlat olivat pilalla.

Suomalaissektorin epävirallinen illanvietto, ”illatsu”, rinnastuu oppikoululaisien ja abiturienttien penkkariperinteeseen, johon usein kuuluu opettajista laulaminen tutuin sävelin ja opettajien manereihin tarttuvin sanoin. Lenin-koulun suomalaisoppilaissa ei ollut entisiä oppikoululaisia, joten tavan siirtymistä kurssin päättörituaaliksi voi paremmin selittää suomalaisen kommunistinuorison lauluryhmäperinteellä, jossa poliittiset vastustajat tehtiin naurunalaisiksi.¹⁶² Nuorilla oli tapana esittää juhlapäivien illanvietoissa hyväntahtoisia kronikoita, joissa käytiin läpi tuttuja tovereita. Ei ole tiedossa, harrastettiinko Lenin-koulun muissa sektoreissa vastaavaa riittelyä.¹⁶³

Penkkarilaulut ovat pilalauluja, joiden on tarkoitus olla hauskoja. Niissä tartutaan opettajien opetustapaan, kömmähdyksiin sekä ulkonäköön. Laulujen tulee ilmentää tunteita, joita opettaja luoksaan herättää. Ne voivat olla joko arvostelevia tai liikuttuneen kiitollisia. Laulujen osapuoliksi voi erottaa opiskelijakollektiivin ja laulujen yksilöllisen kohteen, rituaalin myötä historiaan siirtyvän opettaja-autoriteetin.¹⁶⁴ Lähtiäislaulut rinnastuvat myös totaalisten laitosten institutionaalisiin seremonioihin, esityksiin, joissa herjataan laitoksen ylempää henkilökuntaa ja koetellaan sallitun rajoja.¹⁶⁵

Huumori on alistetuille harvoja vallan välineitä. Penkkarilaulujen esitystilanne on tulkittavissa ”asemankumousrituaaliksi”, jossa opettajan ja oppilaiden autoriteettisuhteet käännetään hetkeksi ylösalaisin. Kirjoittamattomien sääntöjen mukaan opettajan on kestettävä häneen kohdistettu pilkka tunteitaan näyttämättä, koska hän on edellyttänyt kurinalaisuutta ja vastenmielisten tehtävien suorittamista oppilailtaan. Ilkeitä lauluja voidaan käyttää kostamistarkoituksiin. Käänteisriittien funktionalistisen standardiselyksen mukaan kielteisten tunteiden humoristinen purkaminen vahvistaa terapeuttisesti yhteisöä ja ylläpitää normaaleja arjen hierarkioita.¹⁶⁶

Herkästi kimpaantuva Malm ei kestänyt säikeistöään suomalaissektorin illanvietossa. Tilaisuudessa oli ilmeisesti myös muuta ohjelmaa, joka ylitti hyvän maun ra-

161 Stalin 1926, 148–149.

162 Saarela 2003a, 120–139.

163 Skandinaaveille tarkoitettu Björknäs Folkhögskola Tukholmassa korvasi Lenin-koulun skandinaavisen sektorin syksystä 1937 lähtien. Sen oppilaat lausuvat joulukuun 1938 ”Syntesen”-lehden, jossa on vastaava koulun oppilaista ja opettajista laadittu riimuruno ”Revue”. ”Syntesen”. Herman Schmidts studiematerial från Björknäs, F05: 16, Vänsterpartiet kommunisterna (VPK), Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB), Tukholma.

164 Kuvailut perustuvat vuonna 1983 Suomesta kerättyyn aineistoon. Saarikoski, Helena: Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpajaisperinteestä. SKS:n toimituksia 617, SKS, Helsinki 1994, 100–104.

165 Goffman, 78–79.

166 Saarikoski, 145–149. Goffman, 86–87.

jat, mikä sinänsä kuuluu käänteisriitteihin.¹⁶⁷ Jälkikäteen Malm purki saappean Sirolalle ja tuli määritelleeksi suhtautumisensa huumoriin:

Jokainen ymmärtää, että sen tarkoitus on tehdä jokin henkilö tai asia naurettavaksi. Se-kin pitää ottaa luokkakannalta. Suomessa ja Amerikassa, täälläkin, ei aina sitä ymmärretä. Luullaan voitavan pitää lystiä noin ylipäättään. Ja usein maksetaan veroa pikkuporvarillisuudelle. 'Kaupunkilaisesti' pilkataan maalaiskansaa.

Sitten esiintyy usein muka humoristisena pilanteko ruuansulatuksen yhteydessä olevista seikoista. Ja yleisimpinä on 'vitsit' naisesta. Se on aivan sopimatonta. [...]

Siis: terve ajanviette on tärkeä levon momentti. Pitää vaan osata järjestää se oikein.

Se, ettei sitä edellä esitetystä ohjelmassa ole osattu tehdä, jää tämän illan vakavaksi opetuksiksi.¹⁶⁸

Malmin puoliso Kullervo Manner oli kevään kuluessa pitäytynyt konfliktin ulkopuolella. Hän oli läsnä surullisenkuuluisassa ”illatsussa” ja jyrähti seuraavan päivän karakteristiikkaistunnossa, johon Hanna ei – yön aikana jälleen sairastuttuaan – osallistunut:

Leikkiä, pilaa, sarkasmia siinä [illanvietossa, JK] oli, bolshevistikin, mutta puuttui poliittinen sisältö läpinäkyvänä lankana. Se oli näyte kurssin poliittisen tason köyhyydestä. Se on puolueemme vanhojen heikkouksien jatkuvaa ilmausta. Toveri Sirola eilen arvosteli eräitä ohjelmamomenteja, jotka ehdottomasti suljettava pois. Sellainen on pilanteko naisesta.¹⁶⁹

Huumori on mitä hienovaraisinta aluetta. Malm käänsi henkilökohtaisen tuohutumuksensa huoleksi naissukupuolen pilkkaamisesta. Tarkempien kuvauksien puuttuessa on mahdoton tietää, mitä tilaisuudessa todella tapahtui. Merkkejä sektorin muiden naisten reaktioista ei liioin ole säilynyt. Vaatimus huumorin luokkakantaisuudesta, jota Mannerkin kannatti, tarkoitti poliittista korrektiutta suhteessa kaikkiin muihin paitsi poliittisiin vastustajiin, joita kyllä sai vapaasti lyödä vyön alle. Mikäli Malmin henkilön ja tyylin ”humoristinen” arvostelu käännettiin koskemaan koko sukupuolta, ei sitä luonnollisesti saanut tehdä edes miehisessä yhteisössä. Opiskelijakollektiivi ei ollut pätevä arvioimaan ”objektiivisesti” Malmia opettajana, sen oli määrä tapahtua vasta virallisessa karakteristiikassa. Tästä on vaikea vetää muuta johtopäätöstä kuin se, että vain ”hyväntahtoisen humoristiset” laulut opettajista olivat sallittuja. Niitä saatiin kuulla seuraavienkin kurssien päätteeksi, ainakin keväällä 1933.¹⁷⁰

Kesäkuun lopussa Malmin ja opiskelijoiden konflikti käsiteltiin koulun johdon, suomalaisten opettajien ja oppilaiden yhteisessä kokouksessa. Koulun johtaja Kir-

167 ”Luvallisuuden rajoja koetellaan usein, sillä huumori on hiukan ronskimpaa kuin muutamat henkilökunnan jäsenet sallisivat.” Goffman, 79.

168 Pääkohdat lausunnossani oppilaiden toimeenpanemassa illanvietossa 5.5.31. (tov. Kuusisen ja tov. Mannerin lausuntojen jälkeen), Malm. 525/1/133: 56, RGASPI.

169 KLK:n Suomalaisen sektorin karakteristiikka. 1930–31. Ptk 6.5.1931. 531/1/196: 29–56, RGASPI.

170 ”R-sektorin koneisto ja johto” esitettiin kurssin päättöjuhlassa keväällä 1933. 531/9/19, RGASPI.

sanova totesi tutkimuksen tuloksen ja edellytti ympäriryöryinä johtopäätöksensä yhteistyön tiivistämistä suomalaissektorin ja koulun johdon välillä. Kun tiukka Kirsanova esiintyi näin sovittellavasti, koulun sisällä on täytynyt olla isompiakin ongelmia. Malm sai loppuarviossa tunnustusta reippaasta tavastaan tarttua ongelmiin, joiden käsittely oli epäonnistunut.¹⁷¹

Manner myönsi johtopäätökset oikeiksi mutta täsmensi Malmin virheeksi väärän metodin. Hän oli todennut liian pikaisesti virheellisen kannan, kun olisi pitänyt odottaa mielipiteiden ”differentioitumista”. Opettajan jyrkkä reagointi liimasi toverit rintamaksi opportunistisen kannan ympärille. Mannerin poliittisen kritiikin kärki kohdistui oppilaisiin ja Sirolaan: ”Oppilaat eivät ole taivaasta pudonneita, vaan puolueemme kasvatteja, puolueen ja legaalisen liikkeen kasvatteja, jossa opportunisti oli luissa ja ytimissä.” Manner luetteli oppilaiden ja opettajien suurimmat virheet: Illanvietto oli ollut ”skandaali”, josta vastuun kantoivat sen järjestäneet oppilaat. Praktillisen työn yhteydessä oli ilmennyt passiivisuutta, sairastelua ja motivaatio-ongelmia. Puolueessa oli esiintynyt karkulaisuutta, vaikeiden tehtävien välttämistä ja demobilisoimismielialaa. Oli pyrittävä tekemään ”nurkkakuntaisista” internationalisteja ja painotettava kollektiivisuutta. Syyttävä sormi osoitti Sirolaan: ”Minusta tuntuu kuin toveri Sirola panisi liian paljon aikaa individualistiseen muokkaamiseen. Kutsuu jokaisen luokseen haastatteluun. Siitä tulee helposti rippi. Meidän puolueessa on sillä vissi ’lain voima.’”¹⁷²

Yhteistilaisuus oli sekoitus kritiikkiä, itsekritiikkiä ja näytösoikeudenkäyntiä. Opiskelijoille haluttiin todistaa, että ongelmat olivat ratkaistavissa ”bolševistisesti”. Malm selvisi nuhteilla, mutta likainen työ tehtiin vasta opiskelijoiden kadottua komennuksilleen. Skp:n Ub päätti 11.10.1931 Kuusisen ehdotuksesta, ettei Malm opettaisi Lenin-koulussa, ennen kuin hän olisi osoittanut voittaneensa heikkoutensa. ”Ankara varoitus” liudentui keskustelussa ”vakavaksi muistutukseksi”, jonka perusteluiksi esitettiin:

1. Malm oli harjoittanut ”puolueen selän takana poliittista panettelua pyrkien sen kautta itse vapaaksi syyllisyydestä puolueen virheisiin”.
2. Malm oli harjoittanut vain vähän itsekritiikkiä oikeistolaisista ja vasemmistolaisista virheistään ja esiintynyt Skp:n Ub:n edessä kiertelevästi, mikä oli katsottava kaksinaamaisuudeksi.
3. Poliittisten erimielisyyksien ilmetessä kehoitetaan kääntymään Ub:n eikä sivullisten puoleen.

Puheenjohtaja Manner ehdotti, että Malmia voitaisiin käyttää jatkossa opettajana, jos hän esittäisi kirjallisesti tyydyttävät takeet siitä, ettei selkkauksia enää satu.¹⁷³ Lenin-koululla Malmin virheet oli kytketty opetusmetodiin, mutta Skp:n piirissä ne tulkittiin poliittisiksi. Lenin-koulun opiskelijat katsottiin päätöksessä ”sivulli-

171 Ptk KLK:n suomalaisen sektorin kokouksesta 30.6.1931. Saapuvilla oppilaat (ei Holm), tov. Kirsanova, Gero, Mitskevits, Manner sekä opettajat Sirola, Malm, Ojanen, Nilsson. 525/1/133: 57–62, RGASPI.

172 Ptk KLK:n suomalaisen sektorin kokouksesta 30.6.1931. 525/1/133: 57–62, RGASPI.

173 Skp:n kk:n Ub:n ptk 11.10.1931. Läsnä Manner (pj), Kuusinen, Sirola ja Lehtosaari. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Paastela 2003, 294.

Hanna Malmin (oikealla) ura Lenin-koulun opettajana katkesi ensimmäiseen ammatillisen liikkeen kurssiin. Aino Pesosesta tuli suomalaissektorin pitkäaikainen sihteeri ja äitihahmo. (Kansan Arkisto.)

siksi”, joille ei saanut purkaa puolueen sisäisiä jännitteitä. Ehkä kuusislainen Skp-johto pelkäsi, että kritiikki voisi löytää sektorista kaikupohjaa.

Malmin syrjäyttämispäätös vahvistettiin ja saatettiin asianosaisen tietoon helmikuussa 1932. Malmia ratkaisu ei tyydyttänyt:

Päätös [on] tässä muodossa väärä. Olen puolueen jäsen ja alistun vääräänkin päätökseen, mutta vetoan asiasta vastaaviin elimiin. Se, että neljä kuukautta on tätä asiaa viivytelty, ei ole oikein. Päätöstä ei minulle ilmoitettu, sain siitä kuulla sivullisilta tovereilta. Nikitin sanoi Leninkoululla, että olisin itse pyrkinyt pois Lenin-koululta, se ei ole totuudenmukaista. – Toini Mäkelä on puhunut, että Malm on erotettu. Aino Pesonen puhunut, että Opinto Osasto ei häntä hyväksynyt.¹⁷⁴

174 Skp:n kk:n Ub:n ptk 14.2.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

Malmin episodin kautta voi nähdä Lenin-koulun ja Skp:n sisäisiä jännitteitä. (Äkki)väärät poliittiset tulkinnat saattoivat johtaa hankaluuksiin, vaikka ympäröivä ilmapiiri tuntui niitä ruokkivan. Olennainen kysymys lienee, olivatko opiskelijat tietoisesti savustamassa Malmia puolueen johdosta. Tähän salaliitoteoriaan on vaikea uskoa. Parinkymmenen opiskelijan poliittista lojaalisuutta oli mahdoton etukäteen kontrolloida. Opiskelijoiden ja Malmin yhteentörmäystä hyödynnettiin kyllä jälkikäteen hankalan henkilön sivuuttamisen perusteena. Erottamisestaan suivaantunut Malm kulutti tarmoaan kuusislaisen puoluejohdon kritiikkiin. Manner tuki vaimoan ja ajautui poliittisesti yhä vaarallisemmille vesille.

KARAKTERISTIIKAT

Lenin-koulun kuusikuukautisella suomalaiskurssilla tehtiin henkilöarviot (karakteristiikat) opettajista ja oppilaista tammikuussa lukukausien välissä sekä lukuvuoden päätteeksi huhtikuussa. Ensimmäinen arviointitilaisuus oli talon tapojen ja bolševistisen metodin opettelua sektorin sisällä, ”opiksi ja ojennukseksi” kevään varsinaista karakteristiikkaa varten.¹⁷⁵ Jälkimmäisen virallisuutta lisäsi Skp:n ulkomaanbyroon ja koulun johdon edustajan läsnäolo. Lopullinen karakteristiikka oli arvio kaaderista Kominternin tarkoituksiin. Sitä täydennettiin vielä kesän pitkän praktiikkamatkan sekä harjoitusluonteisen puoluekonferenssin perusteella.

SUSIA SUOMALAISEKTORISSA?

Sirola puhui auki mietteensä karakteristiikan merkityksestä tammikuun arvostelukokouksessa. Hän korosti ammattivallankumouksellisuuden merkitystä sekä tietoisuuden ensiarvoisuutta suhteessa vaistovaraisuuteen. Sirolan pedagogisessa näkemyksessä oli vaikutteita 1920-luvun progressiivisesta metodiikasta. Kasvatus oli P. P. Blonskin¹⁷⁶ mukaan ”määrätietoisesti organisoitua vaikuttamista kyseessä olevan organismin kehitykseen.” Sirola jatkoi: ”Kasvatus täällä systemaattista vaikutusta, jonka tulos ei pelkkä tietoinen kommunisti (jo edellytys tulolle) vaan määrättyyn tehtävään kykenevä puolueytöntekijä. Arvostelun tarkoitus tutkia, tuleeko teistä tällaisia vai uhkaako tulla ’susia’ sanan molemmissa merkityksissä.”¹⁷⁷ Systemaattinen vaikutus ilmeni ”tuotantosysteeminä ja koneistona”, joksi kaaderien koulutus Lenin-koulussa oli organisoitu.

175 Karakteristiikan tarkoituksesta, Sirola. Pöytäkirja KLK:n suomalaisen sektorin arvostelukokouksesta 1. semesterin lopussa tammikuun 15. 1931. 531/1/196: 1–17, RGASPI.

176 Blonski ei kuulunut puolueeseen eikä tunnustanut edes marxismia mutta oli Krupskajan johtamassa ryhmässä suunnittelemassa ”uuden neuvostokoulun” progressiivista mallia. Fitzpatrick 1979, 19–21.

177 Se toinen merkitys viitanee ihminen on ihmiselle susi -hokemaan, siis petturuuteen, joka raatelisi luottamukseen perustuvan maanalaisen puolueverkoston. Karakteristiikan tarkoituksesta, Sirola. Pöytäkirja KLK:n suomalaisen sektorin arvostelukokouksesta 1. semesterin lopussa tammikuun 15. 1931. 531/1/196: 1–17, RGASPI. Lainauksen korostukset alkuperäiset. Koko alaluku perustuu tähän, ellei toisin mainita.

Karakteristiikkaan kuului sekä opettajien tekemiä ainekohtaisia arvioita että puolue- ja ammattiyhdistysorganisaattorin näkemyksiä. Laadullisen, ”subjektiivisen” arvioinnin lisäksi mitattiin ”objektiivista” osallistumista, läsnäoloa sekä kirjoitusten ja pidettyjen puheiden määrää. Sirola määritteli erityishuomion kohteet:

- puoluelinjan noudattaminen
- ideologinen kestävyys
- teoreettinen valmistuneisuus
- kyky käyttää marxilais-leniniläistä dialektista metodia
- tottumusten hankkiminen
- valmistuminen spesiaalioloille

Vaikeammin mitattavia ominaisuuksia olivat kaaderimääreet puoluelujuus, tahdon voima, moraalinen kestävyys sekä kyky tehdä legaalista ja illegaalista työtä. Kaaderimääreet rinnastuvat proletarisiin hyveisiin, joiksi on tiivistetty konstailemattomuus, kuuliaisuus puolueelle, kiinnittyminen vahvaan keskusvaltaan sekä kollektiivisuus.¹⁷⁸

Sirola ei halunnut tarkemmin selvittää keskusteluja opettajien ja organisaattorien kesken: puolueessa oli tapana arvioida – muttei panetella – tovereita tekemästä siitä sen suurempaa numeroa. Arvosteluasteikko oli viisiportainen: hyvin hyvä, hyvä, täysin tyydyttävä, tyydyttävä ja epätydyttävä. Ääripäiden maine- tai moite-sanoja annettiin harvoin, käytännössä liikuttiin akselilla hyvä – tyydyttävä. Arvioonsa tyytymätön saattoi valittaa Lenin-koulun ja puolueen ylempiin elimiin.

Harjoituskarakteristiikan epävirallinen luonne antoi tilaa keskustelulle. Arviot oppilaiden akateemisesta menestyksestä ohitettiin yleensä vastaväitteitä. Elämäntapakysymykset herättivät välillä vilkasta keskustelua, jossa luonteenpiirteiden kielteisiä puolia ruodittiin huutoäänestyksellä. Hiljan sektoriin otetuista¹⁷⁹ sekä vetäytyivistä ja vaatimattomista oppilaista oli vähiten sanottavaa.¹⁸⁰ Värikkäät persoonallisuudet saivat kestää suoraa arvostelua ja puolustautua kritiikin ristitulessa.

Kurssin kokeneinta toveria, *Vesalaa*, pidettiin Nkp:n historiassa hyvänä ja muissa aineissa täysin tyydyttävänä. Pitkän puolueuran takia rima oli muita korkeammalla. Vaikka *Vesala* oli kirjoittanut paljon, tiedot olivat puutteellisia ja kyky kirjoittaa heikko. Puolue- ja vankilaopiskelu, jopa runsas lukeminen ei ollut jalostanut toivotusti. Arvio *Vesalan* ”toverillisesta suhtautumisesta” jakoi mielipiteet. Käytöksessä oli ”jotain herramaista”, jonka tavalliset ”jätkätkä” tulkitsivat ylenkatseeksi. Hyväpalkkaisia töitä Suomessa pidettiin tästä todisteena. Samoin huomauttelu

178 Kivinen, 254.

179 Vuodenvaihteessa saapuneet ruotsinkieliset *Alm* ja *Ek* olivat osallistuneet kurssille niin vähän aikaa, että heidät ohitettiin pelkällä maininnalla. *Berg* sai kiitosta sisäänajosta.

180 *Aroa* pidettiin yksimielisesti kaikissa aineissa hyvänä. Täysin tyydyttävästi pärjännyttä *Kangas* oli yrittänyt sen, mihin oli vanhana miehenä kyennyt. *Weckman* kuului samaan keskikastiin, mutta häntä kannustettiin kehumalla silminnähtävää kehitystä. Joulukuussa saapunut *Keto* oli sairastelusta huolimatta havaittu yhdeksi parhaista. *Karlssonilta* puuttui aktiivisuutta, jolla hän olisi tuonut ilmeisiä tietojaan esiin. *Murto* oli hyvä oppilas, jonka ainoaksi viaksi keksittiin itsepäisyys. *Oraksen* tietotaso oli aloitettaessa vaatimaton, mutta hän oli osoittanut kiitettävää harrastusta ja sitoutuneisuutta opiskeluun. Lievästä kainoudesta huolimatta se, että *Oras* kysyi, jollei tiennyt, oli hyvän toverin merkki. *Holm* oli lähtökohdiltaan kehittynyt, ahkera ja aktiivinenkin, mutta kollektiivi tulkitse vaihteluisuuden vääristyneeksi omanarvontunnoksi ja erehtymisen peloksi.

pikkuasioista, kuten tupakoinnista majoitustiloissa, ärsytti. Naiset puolustivat *Vesalaa*, joka ”ei ollut käynyt sellaista maailmanrannan koulua kuin muut” eikä siksi vaivautunut sekaantumaan roskanpuhumiseen kämpillä. Lehtosaari summasi keskustelun opettavaiseksi mutta lähtökohdiltaan vääräksi. Olisi pitänyt sanoa suoraan, että *Vesalassa* oli jotain ”epäkommunistista, jotain vanhaa nuorisoliitolaista”.

Kantoa pidettiin lahjakkaana ja nopeana tiedon omaksujana. Yleisarvosanaksi jäi täysin tyydyttävä, sillä mies pärjäsi töitä tekemättä. Laiskuus tulkittiin ”epäproletaarisuudeksi”. Hanna Malm oli tunnistanut ”pikkuporvarillis-talonpoikaisia piirteitä” *Kannon* suhtautumisessa naisukupuoleen. *Kanto* väkäksi kritiikkiä vastaan ja väitti lukevansa, vaikka ei välttämättä riittävästi. Ylimielisyyttä hän ei vielä ollut saanut itsestään karsittua. Sirola veti yhteen: *Kanto* ei vielä kyennyt ottamaan arvostelua vastaan ja itsekritiikki oli jäänyt puolitiehen. *Elo* ei ollut yhtä etevä, mutta hänellä oli samankaltaisia ongelmia. Hän selitti välillä heittäneensä opiskelun ”lossiksi” liian luettavan takia. Motivaation puute näkyi myöhästelynä. Laiminlyöntien puolustelua pidettiin vaarallisena oireena.

Vuori ylsi oppiaineissa hyvään yleisarvosanaan. Alun ylimielisyys ja ”korpraalimaisuus” oli korjaantunut, vaikka hän välillä sortui tiuskimaan muille. Itsekin pitkään istunut Lehtosaari vetosi 13 vuoden vankeusaikaan, joka oli kiristänyt hermoja. *Vuori* myönsi käyttöksensä särmikkyyden. *Lind* oli se seurakunnassa vaikeva nainen: tiedot keskinkertaiset, samoin aktiivisuus. Hän ei tunnilla muitten mesotessa saanut sanottavaa suustaan. Käytöksessä oli havaittavissa ”pikkuporvarillista nenännyrpistystä”, josta oli vapauduttava proletaarisella päättäväsyydellä.

Nikola oli hyvä kaikissa aineissa ja omasi edellytyksiä vaikka mihin, mutta hänen kohdallaan esiintyi ”akateemista ukloonia”, kirjaviisautta. Taipumusta teoreettisuuteen olisi pitänyt kompensoida käytännön toimeliaisuudella. Proletaarisista hyveistä ei saanut lipsua intelligentsian suuntaan, harjoittamaan tiedettä tieteen vuoksi.¹⁸¹ Luonteessa *Nikolan* ”uklooni” näkyi toverillisuuden puutteena: hän vaikutti yliolkaiselta ja ironiselta. *Lindin* mukaan hän aliarvioi naisia luokkataistelurintamalla, eikä kaikkia puheita voinut tulkita leikiksi. Opettaja Malm löi lisää löylyä sukupuolikiistaan, mikä jäi muutamien miesten hampaankoloon.

Arvioissa hämmentää puhetapa, jossa yksilöiden ominaisuuksia tulkitaan luokkakäsittein. Laiskuutta pidettiin ”epäproletaarisuutena”, naisten halveksuntaa ”pikkuporvarillis-talonpoikaisena” piirteenä ja herraskaisuutta ”epäkommunistisuutena”. Karakteristiikassa luonteen heikkoudet tunnistettiin, ja jokaisen oli tykönänsä kamppailtava sisimpänsä pikkuporvarillisia, sosiaalidemokraattisia ja opportunistisia jätteitä vastaan. Karakteristiikka sekä opetti bolševistista puhetapaa että osoitti tarpeen identiteetin muutokseen. Opiskelijoiden piti sisäistä jatkuvan ”itsensä työstämisen” vaatimus.¹⁸²

Joidenkin miesten arvioista voi lukea vastahakoisuutta aikuisopiskeluun ja tiiviiseen kollektiiviin, jossa opiskeltiin, syötiin ja nukuttiin yhdessä 24 tuntia vuorokaudessa. Vaiteliaisuus, muiden halveksunta ja toisaalta ”jatkämäisyyden” korostus

181 Kivinen, 259–260.

182 Studer – Unfried 2001, 15–20.

vaikuttavat sopeutumisoireilta. Koulun penkillä istuminen ei välttämättä vastaan-
nut sitä käsitystä Kominternin kaaderikoulusta, joka Suomen kommunistipiireissä
oli vallalla. Kurssin kaksi naisopiskelijää olivat altavastajaan asemassa, vaikka Mal-
min kärkkäät kannanotot rikkoivat miesten puhevaltaa. Proletariaatin tietoisuuden
julkilausumattomiksi varjopuoliksi on tiivistetty muun muassa seksismi ja ennak-
koluuloisuus ”naismaiseksi” koettua henkistä työtä kohtaan.¹⁸³

Karakteristiikka ei ollut varsinainen itsekritiikkitalaisuus, jossa opiskelijat olisi-
vat joutuneet tunnustamaan virheensä ja sitoutumaan niitten korjaamiseen, vaan
pikemminkin kritiikin ja itsekritiikin metodin opiskelua. Vastuulliset työntekijät
tekivät kaaderikohtaiset henkilöarviot, joiden osuvuudesta keskusteltiin yhdessä.
Varsinaisissa kritiikki ja itsekritiikki -kokouksissa, jotka yleistyivät myöhemmin
1930-luvulla, kollektiivi tarttui tietyn henkilön yksittäiseen virheeseen. Pyrkimyks-
enä oli saada syytetty tunnustamaan syntinsä ja suorittamaan julkinen itsekritiik-
ki, jolla synnit olivat anteeksi annetut.¹⁸⁴

Silti opettajat tuntuivat edellyttävän alistumista yhteisön mielipiteeseen: *Kan-
non* itsekritiikki oli jäänyt puolitiehen ja *Elon* laiminlyöntien puolustelua pidettiin
peräti vaarallisena. Tilaisuuden epävirallinen ”opiksi ja ojennukseksi” -luonne oh-
jasi keskustelua elämäntapa- ja luonnearvioihin, minkä on täytynyt tuntua oudol-
ta. Henkilökohtaisten ominaisuuksien julkista ruotimista ei harrastettu läntisissä
kommunistipuolueissa.¹⁸⁵

Opettajien arvioinnin yhteydessä keskustelu pysyi asiallisempänä. Tammikuu-
hun mennessä kursseja vetäneet opettajat arvioitiin yksitellen. Huomiot rajoittui-
vat pedagogisiin ansioihin ja puutteisiin. Opettajat eivät asuneet ja eläneet oppilai-
den kanssa vaan majailivat yleensä hotelli Luxissa. Auktoriteetti, ikä ja asema puo-
lueessa rajasivat kritiikin kapeammaksi. Opetukselliset puutteet oli helppo myön-
tää ja kääntää moitteet oikeaoppiseksi itsekritiikiksi.

NKP:n historian ja leninismien opettaja Sirolaa pidettiin synnynnäisenä opetta-
jana, mutta välillä hän unohti roolinsa ja ryhtyi agitoimaan. Arviointikyky oli pet-
tänyt, sillä Sirola oli sisällyttänyt kurssiinsa liikaa kirjallisuutta. Opiskelijat kehotti-
vat ottamaan oppia Lehtosaarelta. Sirolan toivottiin olevan enemmän läsnä koulul-
la ja perehtyvän paremmin kirjallisiin töihin. Tapansa mukaan sektorin johtaja
myönsi virheensä. Syypääksi kirjallisuuden ja työsuunnitelman puuttumiseen lu-
kukauden alussa hän ei suostunut.

Nilssonin puoluerakenteen tunneilla ei keskusteltu, vaan opettaja oli itse liikaa
äänessä. Hänen edellytettiin vaativan oppilailta enemmän osallistumista ja oikaise-
van, jos vastauksissa oli toivomisen varaa. *Nilsson* myönsi kritiikin oikeutetuksi ja
selitti puutteita kokemattomuudellaan. Kun oppilaiden lähtötasossa oli suuria ero-
ja, oli vaikea miellyttää kaikkia.

183 Kivinen, 261.

184 Lenin-koulun kritiikki ja itsekritiikki -istunnon dramatiikkaa kuvasi muistelmissaan jopa DDR-
kenraali Hoffmann (1985, 308–310). Nykytutkijat tulkitsevat istuntojen merkitystä huomattavasti
kriittisemmin. Ks. Studer – Unfried 2001, 149–191; McLoughlin 2003; Unfried, Berthold: Foreign
Communists and the Mechanisms of Soviet Cadre Formation in the USSR. In McLoughlin –
McDermott, 177–186.

185 Studer – Unfried 2001, 149–150.

Poliittista taloustiedettä pidettiin oppiaineista ikävimpänä. Opettaja Ojasta kuitenkin keuhuttiin pystyväksi, jos kohta vähän jäykäksi.¹⁸⁶ Parhaimmillaan hän kykeni innostamaan raskaaseen työhön siinä määrin, että tuntimäärää haluttiin kasvattaa. Vaikka Ojanen kaipasi lisää aikaa kurssiin valmistautumiseen, hän tuntui pitävän työtään mielekkäänä: ”Jos ei ole selvää käsitystä, läpileikkausta kapitalistisesta järjestelmästä, ei ole varmaa pohjaa luokkataistelulle. Ilman sitä emme voi olla bolshevikkeja, emme pysy linjalla, vaan joudumme toiseen leiriin.”

Lehtosaari oli työväenliikkeen historian opettajana esimerkillinen, ja hän pystyi mukauttamaan opetuksen kuulijoiden poliittiseen tasoon. Liian hätäistä puhe-tyyliä kritikoitiin, mihin opettaja itse yhtyi. Erään jälkikäteisarvion mukaan Lehtosaaresta ei erityisemmin pidetty, sillä hänen opetuksestaan puuttui itsenäinen ote.¹⁸⁷ Sotilastyön opettaja Akseli Anttila oli itse liikaa äänessä, eikä hän kysynyt kylliksi. Suomen kieli oli neuvostovuosina päässyt ruostumaan. Armeijasta tarttunut tapa teitillä tuntui opiskelijoista nololta. Toiminnasta ja tiukasta kurista kuitenkin pidettiin; tunnit olivat kaikkein kiintoisimpia. Kurssin sihteeri *Emil Virta* täytti hyvin tehtävänsä ja työskenteli usein yömyöhään. Opettamisen ohessa hänen vastuullaan oli paljon juoksevia asioita ja tulkkausta, jonka laatu oli kurssin edessä parantunut.

Sirola veti lopuksi yhteen karakteristiikan annin. Vertaiskritiikki oli edellytys bolševikiksi kehittymiselle. Se kasvatti kykyä itsearvosteluun, joka oli tärkeä taito illegaaleissa, itsenäisen puolueen oloissa. Karakteristiikassa havaitut puutteet olivat korjattavissa, eikä ketään tuomittu toivottomaksi tapaukseksi. Ryhmä oli perusteiltaan terve, vaikka sen bolševisointi oli vielä jäänyt heikoksi. Kurssin poliittinen linja oli oikea, eikä ”uklooneja” esiintynyt. Loppuhuipennukseksi Sirola kertasi toveri Stalinin kiteytyksen työn tyylistä.

Suomalaisessa sektorissa ei puolivälissä lukuvuotta ollut ongelmia, poliittisia poikkeamia tai raskaita kurinpitorikkomuksia. Joukkoon ei ollut eksynyt ”susia”, ellei marraskuussa erotettua *Puroa* lasketa mukaan. Kurssin puolivälissä suomalaiset olivat sopeutuneet talon tavoille. He hyväksyivät oman vajavaisuutensa ja ”systemaattisen vaikutuksen”, jolla Lenin-koulu pyrki tekemään heistä bolševistisia kaadereita.

PUOLUEARVIOT – ”PUURO KOETELLAAN SYÖDESSÄ”

Lenin-koulun suomalaissektorin kurssimuotoinen opiskelu päättyi toukokuun alussa 1931 illanviettoon ja seuraavan päivän virallisuonteiseen karakteristiikkais-tuntoon. Henkilöarviot oli laadittu systemaattisemmin kuin tammikuussa ja tarkistettu yhdessä koulun johdon edustajien kanssa.¹⁸⁸

186 Martti Murto luonnehti Ojasta myöhemmin: ”jämpptti, ei puhu turhia”, ”vaati täsmällisyyttä, itse kuin kello”. Martti Murron kertomaa, Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA.

187 Sama.

188 KLIK:n suomalaisen sektorin karakteristiikka. 1930–31. Ptk 6.5.1931. Läsnä kaikki 19 oppilasta, opettajat Sirola, Lehtosaari, Manner, Ojanen, Nilsson. Ub:sta Pentti Lund, KIM:stä Helga Strom, koulun viisikon edustaja Bulošev. 531/1/196: 29–56, RGASPI. Koko alaluku perustuu tähän, ellei toisin mainita.

Karakteristiikkakokouksen ensimmäisen puheenvuoron sai sektorin johtaja Sirola. Hän esitti ympäröivänä arvionaan, että opittu on. Saatiinko näillä eväillä aikaan Skp:n tavoittelema käänne puoluekriisissä, oli jo hankalampi kysymys. Joku opiskelija oli rehvastellut, että kurssin tiedoilla fasistikumous olisi ollut estettävissä, minkä Sirola katsoi liioitteluksi. Tieto ei yksin taisteluita ratkaissut. Sekä puolueen johdolta että jäsenistöltä edellytettiin kestävyyttä ja väkevää vallankumouksellista tahtoa.

Lukuvuoden määrälliset työsuunnitelmat kyettiin kutakuinkin viemään läpi, vaikka Malmin ja Mannerin kurssit olivat jääneet pahasti kesken. Laadullisella puolella oli rutkasti parannettavaa. Heikoimmaksi lenkiksi Sirola mainitsi opiskelijoiden osanoton puolueen sisäiseen elämään. Suhde bolševikkipuolueeseen oli alkeellinen, sillä monet eivät kyenneet muuhun kuin ihailuun. Skp:n kysymyksistä keskusteltiin vilkkaammin. Engelsiltä tämän alaluvun otsikkoon lainattu puurovertaus tarkoitti kaaderimuokkauksen keskeneräisyyttä: toverit eivät olleet opiskelutyön aikana ”paljastaneet poliittisia kasvojaan”. Kesän kuluessa selviäisi, miten teorit sovitettaisiin käytäntöön. Puoluekonferenssiin mennessä pitäisi näkyä, missä määrin oli onnistuttu ”likvidoimaan luokkana pikkuporvarillisuus, joka joka askeleella vaarana väijyy.” Puuron onnistuminen mitattiin vasta puolue-työssä Suomessa.

Yleiskeskustelussa Sirola nosti poliittisen kypsyyden mittariksi Malm-jupakan, jota päästiin ensi kertaa yhdessä ruotimaan – tosin ilman pääosan esittäjää. *Kanto* taisi tavoittaa jotain oleellista selittäessään, että jos Malmin kurssilla kaikista vääristä vastauksista heti arvostellaan opportunistiksi, ”ei päästä puuhun eikä papuun. Paljonhan me väärin vastaamme (leninismi), mutta ei niistä kaikista saa ukloonia tehdä.” Malmia koskevaan keskusteluun ei tässä yhteydessä enää kajota.

Lenin-koulun johdon edustaja Bulošev arvioi monimielisesti, että suomalaisten saavutukset eivät olleet sen huonommat kuin toistenkaan; menestys oli ollut täysin tyydyttävä. Sektori oli edullisessa asemassa, sillä opettajat olivat Skp:n ulkomaanbyroon jäseninä poliittisen elämän keskiössä. Kolikossa oli kuitenkin kääntöpuolensa: sektori oli osallistunut heikosti kansainväliseen propagandaan ja koulun yleiseen puolue-elämään. Kummallinen kieli ei kelvannut kotoiloitumisen puolustukseksi. Henkilöarviointia Bulošev piti kasvatuskeinona, jonka tarkoitus ei ollut alentaa ketään. Jos opiskelijoista havaittiin epäbolševistisia piirteitä, niihin ei saanut suhtautua ”sairaalloisesti”. Karakteristiikassa kollektiivi auttoi kutakin toveria tunnistamaan ja voittamaan heikkoutensa.

”Sairaallinen” suhtautuminen viittaa siihen, että henkilökohtaisuuksien ruotiminen kollektiivissa aiheutti joskus oireilua. Heikkouksien voittaminen tarkoitti sopeutumista ja stalinistisen kaaderimallin sisäistämistä oman identiteetin ohjenuoraksi. Muutosvastarinnan murtamisen keinoja ei välttämättä koettu repressiiviseksi, sillä sopeutuminen palkittiin yhteisön sisäisenä arvostuksena.¹⁸⁹

---

189 Studer – Unfried 2001, 20.

Tämä ryhmä on istunut koulussa
jo kuukausia kuus.
on räppeitä vaan enää housuista
niistä puolet on istumapuus.
Täällä oppia on saanut on vaikka mitä vaan
jota työssämme tarvitaan,
kun vallankumousta valmistetaan
tuolla kamaralla Suomenmaan.
Ja laulussa kuuluu annamme,
minkälainen on ryhmämme tää.

Noin puolet on ryhmästä sellaisia,
että vastaavat joskus vaan.
ei paljon he louskuta leukojansa,
vaan pitävät ne paikoillaan.
He aikovat viedä ne mennessään
eikä kuluttaa kokonaan.
Siksi hiljaa he tiedoilla täyttävät pään,
jonka mukaan voi louskuttaa.

Osa ryhmästä istuvi mykkänä ain
ja leukaansa kannattaa.
Kun ei tulis känsiä leukahan vain,
josta ohrana tiedon saa,
että koulussa istunut sakkii on tää
ja oppinut taidon sen,
miten Suomenkin lahtarit maata jää,
kun annamme ”ruiskehen”.

Osa meistä aina pitää leukojansa auki
ja puhua pälpättää.
Onkohan niihin tullut joku tauti
ja kaipaisi lääkkeitä.
Heillä halu on kova meille toisille näyttää
taitoa puhuessaan,
miten mainiosti voidaan leukoja käyttää
vaikk’ asiaa ei oo erikoisempaa

Kurssimuotoinen opetus päättyi illanviettoon, jonne yllä oleva riimit rustattiin.¹⁹⁰ Karakteristiikkaistunnon ajoittaminen illanvieton jälkeiseen päivään tukisi funktionalistista selitysmallia, jossa yhteisön paineiden purku pilalaululla vahvistaa vallitsevia valtasuhteita.¹⁹¹ Pitkä praktiikkamatka sekä koulutuksen viimeistelevä puoluekonferenssi olivat vielä edessäpäin; illanvietossa opiskelijat vapautuivat vain kurssimuotoisesta opiskelusta. Opettajat tavattiin uudelleen viimeistään puoluekonferenssissa, jossa he esiintyivät Skp-johtajina.

Karakteristiikan suoritti alustavasti sektorin kolmikko, johon kuuluivat Sirola ja opiskelijoista puoluevastaava *Aro* ja ammattiyhdistysvastaava *Vuori*. Muut opettajat (paitsi Malm ja venäläiset) arvioivat suorituksia omissa aineissaan. Arviot tarkastettiin koulun viisikon kanssa ennen yhteiskäsittelyä, jonka aikana niihin saatettiin tehdä yhteistuumin muutoksia. Kaaderiarvioiden viralliset kriteerit olivat:

- kuinka omaksunut kurssin tiedollisesti
- aktiivisuuden osoittaminen
- kyky tehdä työtä kollektiivissa, toverisuhteet
- teorian sovellus käytäntöön noudattaen puolueen ja Kominternin päälinjau sekä taistelu syrjäpyrintöjä ja sopuilla vastaan
- puoluekestävyys
- kurinalaisuus
- yhteiskunnallinen ja puoluekuormitus
- soveltuvuus toimialalle¹⁹²

190 ”Lähtiäisiksi”, oppilaiden kupletti illanviettoon. Sävel näissä neljässä ensi säkeistössä ”Muoti-hulluus”, muissa ”Maailmanmatti”. 525/1/133: 83–84, RGASPI.

191 Saarikoski, 149.

192 Kansainvälisen Lenin-koulun suomalaisen sektorin oppilaiden ja opettajien karakteristiikka lukuvuodelta 1930–31. Kokouspöytäkirjan liite 4. 531/1/196: 114–117, RGASPI.

Sirola kiteytti arvioinnin ydinkysymyksiksi puoluelinjan noudattamisen ja taistelun poikkeamia, ”uklooneja” vastaan.¹⁹³

Lukuvuoden kahden karakteristiikan kriteereistä on luettavissa bolševisoidun kaaderin ihannetyyppi, joka oli yhteinen molemmille sukupuolille. Huolimatta näennäisestä pyrkimyksestä sukupuolieron häivyttämiseen, kaaderin normina oli stalinistisessa kielenkäytössä aina mies. Määreistä (aktiivisuus, kyky, taistelu, kestävyys, kurinalaisuus) on luettavissa militarismilla höystettyä dynaamista maskuliinisuutta. Elina Katainen on kiinnittänyt huomiota esimerkiksi kommunistisen toveruuden sukupuolisidonnaisuuteen. Toveruus oli vallankumouksellista miestenkeskistä solidaarisuutta, joka erosi kahdenvälisestä ystävytydestä tai rakkaudesta.¹⁹⁴ Lenin-koulun kaaderimääreissä toveruus tai toverillisuus rinnastui ”kykyyn tehdä työtä kollektiivissa”.

Kurssin tiedollisessa omakumisessa (1. kriteeri) oli eniten hajontaa oppilaiden välillä. Tasoerot oli helppo havaita, eikä suoritusten arvioinnista syntynyt erimielisyyksiä. Keskinertaisia oppilaita oli eniten. Kun hyviä arvosanoja oli enemmän kuin tyydyttäviä, voinee arviot katsoa kannustaviksi. Aktiivisuuden osoittamisessa (2. kriteeri) yleisin arvosana oli hyvä. Jos oppilaan aktiivisuudessa havaittiin ”toivomisen varaa”, seurasi yleensä selitys sairaudesta tai kielivaikeuksista. Määrällisinä mittareina käytettiin kirjoituksia ja puheita. Yli 20 kirjoitusta olivat laatineet *Oras*, *Vuori* ja *Murto*, joka oli ahkerimpia esiintyjä kolmella puheellaan ja osallistumisellaan kuuteen keskustelutilaisuuteen. *Keto* oli puhunut kuudesti, useimmat eivät kertaakaan. Ruotsinkieliset *Berg* ja *Ek* olivat kirjoittaneet vähiten.¹⁹⁵

Sektorin kollektiivissa toimimisesta huomautettiin vain muutamia. Yleensä oppilaat olivat sopeutuneet kollektiiviseen opiskelutapaan, ja he kohtelivat toisiaan riittävän toverillisesti (3. kriteeri). Sirolan painottama teorian ja käytännön soveltaminen sekä puoluelinjan noudattaminen (4. kriteeri) ei tyydyttänyt arviointiesittäjiä. Vain yksi opiskelija pärjäsi ensin mainitussa hyvin. Tyydyttäviä suorituksia oli peräti viisi. Kokemuksen puute puolueutyössä tai opiskelijan nuoruus oli merkitty muutamaa arvioon lieventäväksi asianhaaraksi. Puoluekestävyyden ja kurinalaisuuden puutteesta (5. ja 6. kriteeri) huomautettiin vain kahta sotilasharjoituksesta pois jäänyttä toveria.

Yhteiskunnallisilla tehtävillä ja puoluekuormituksella (7. kriteeri) tarkoitettiin opiskelijoiden jäsenyyksiä neuvostoliittolaisissa ”kansalaisjärjestöissä”, joilla oli kansainvälinen solunsa koulun sisällä. Kaikki suomalaiset kuuluivat 5-6 järjestöön, ja niistä yhteen vastuuhenkilönä. Sukupuoli näkyy määräävänä tekijänä erityisvastuita jaettaessa, sillä naisille lankesivat Puna-Apu ja Lasten Ystävät. Miehet hoitivat ammattiyhdistyksiä, siviilipuolustusta (Osoviahim) sekä juutalaisten maanhan-

193 KLK:n suomalaisen sektorin karakteristiikka. 1930–31. Ptk 6.5.1931. 531/1/196: 29–56, RGASPI.

194 Katainen erittelee toveruuden vivahteita Eliot Borensteinin ja J. Glenn Grayn tulkintojen perusteella. Katainen, Elina: ”Mut urokunto ei voittoa suonut, sorruitte kesken” – kommunistinen maskuliinisuus 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Lindgren, Klaus (toim.): Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003, Helsinki 2003, 156. Salmi-Niklander, Kirsti: Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla. SKS:n Toimituksia 967, SKS, Helsinki 2004, 381–383.

195 Yhteiskunnallisiin järjestöihin kuuluminen. (suom. sektori). 531/1/195: 114–115, RGASPI.

kintayhdistystä (OZET)¹⁹⁶. Akateemiset kuormitukset tarkoittivat jäsenyyksiä eri aineiden oppituolessa, komiteoissa (esim. menševikkikysymystä tai pakkotyösyntöksiä tutkivat), seinälehdien toimituksissa sekä sektorin kulttuuri- ja sotilastyössä.¹⁹⁷ Oppilaskohtainen kuormitus jaettiin tasaisesti kaikille, vaikka aktiivisuudessa ja kyvyissä oli eroja. Jäsenyydet edellyttivät kokouksiin osallistumista vain valtuutetuilta, jotka raportoivat järjestönsä kuulumiset sektorissa. Arvostelukriteerissä ei kuormituksen kohdalla ollut laadullisia eroja; muodollinen osallistuminen riitti. Karakteristiikassa on tässä kohdin vain myönteisiä mainesanoja: vastuut oli hoidettu hyvin, harrastuksella tai aktiivisesti.

Henkilökohtaiset kaaderiarviot, suositukset puolueutyöhön sekä yhteiskunnalliset kuormitukset on esitetty tutkimuksen lopussa olevassa Liitetaulukossa 1. Seuraavassa käydään läpi keskustelua, mikäli siitä voi vetää yleisempiä johtopäätöksiä. Kevätkauden puolueorganisaattori *Voitto Aro* ansaitsi lähes pelkkiä mainesanoja, joten häntä voitiin hyvin perustein suositella puolueytöntekijäksi Suomeen. Yksimielisen hymistelyn rikkoi *Sirola*, jonka mielestä *Aro* ei ollut puuttunut asemansa velvoittamalla tavalla *Malm-jupakkaan*. *Aro* ei ollut tunnistanut konfliktin ”poliittisia momenteja”. Kun kukaan muu ei yhtynyt *Sirolan* moitteisiin, niitä ei lisätty *Aron* karakteristiikkaan.¹⁹⁸ Kollektiivilla oli ainakin tämän verran vaikutusvaltaa johtajansa mielipiteen vastapainona.

Kanto ja *Keto* saivat vakavan kuri- ja kestävyyshuomautuksen sotilasharjoitusten laiminlyönnistä. Molemmilla oli motivaatio-ongelmia, kykyjen puolesta *Kanto* olisi voinut olla ryhmän kärkikastia. *Kedossa* oli samanlaista hukkaan heitettyä lahjakkuutta. Hänellä oli tapana muistuttaa muita pikkuasioista, ”louskuttaa leukojaan” ja arvostella leikin varjolla, vaikka ei itse moista sietänyt. *Kedolla* väitettiin olevan ”erikoinen uklooni tehdä virheitä”. Hänen erästä kirjoitustaan neuvosto-oloista pidettiin hälyttävänä esimerkkinä.¹⁹⁹ Karakteristiikkaan lisättiin, että toverilta vaadittiin tarkempaa harkintaa puolueen ja toveripiirin kysymyksissä. Myös *Elolle* annettiin huomautus toverillisuuden puutteesta. Hänen mainittiin puhuneen sopimattomasti opiskelijatoveristaan.

Karakteristiikassa menestyminen edellytti, että toveri oli altistanut itsensä ja näyttänyt selviytyvänsä vaikeuksista. Vetäytyvä myötäily ja tehtävistä suoriutumisen kuuliaisien vaatimattomasti katsottiin ”poliittisten kasvojen” peittelyksi. Tästä syytettiin esimerkiksi *Esko Almia*, jonka ruotsinkielisyyttä ei hyväksytty selitykseksi. Poliittisuuden raaputtaminen pintaan tehtiin vielä tässä vaiheessa 1930-lukua silkkihansikkain. Sergei Kirovin murhan jälkeen todellisten käsitysten salaaminen herätti heti epäilyn luokkavihollisen luikertelusta luotetuimpien joukkoon.

LVKY:n skandinaavisen sektorin rehtori Allan Wallenius oli vapauttanut kaksi suomenruotsalaista oppilastaan Lenin-koulun lyhytkurssille huhtikuussa. *Paul Lund* ja *Valdemar Rangel* eivät olleet vahvistuksia vaan pikemminkin puolikielisiä

196 Общественное земледелие еврейских трудящихся (1925–1938) тупи жууталаистен сиirtymistä kolhooseille ja omille asuinalueille kuten Birobidžanian autonomiselle alueelle Kaukoidässä. <http://en.wikipedia.org/wiki/OZET> (30.5.2006).

197 Yhteiskunnallisiin järjestöihin kuuluminen. (suom. sektori). 531/1/195: 114–115, RGASPI.

198 Esimerkiksi *Vesalan* karakteristiikkaan lisättiin yhteistuumien moitteet, joiden mukaan hän oli esiintynyt paljon mutta ei tarpeeksi omaperäisesti.

199 Kirjoitus ”Ensi vaikutteet” ei ole säilynyt sektorin arkistossa.

kiertopalkintoja. *Rangel* ilmoitti myöhemmin keskeyttäneensä LVKY:ssä, koska hän ei ollut kyennyt seuraamaan opetusta: ”Kyllä Allan Vallenius silloin suurella arvostelevalla silmällä katsoi minua.”²⁰⁰ Koska tulokkaat olivat liittyneet sektoriin vasta huhtikuussa, henkilöarviot heistä jäivät tässä vaiheessa tekemättä.

Jos Lenin-koulu olisi ollut totaalinen laitos sanan varsinaisessa merkityksessä, opettajista ei olisi riimejä rustattu tai niitä julkisesti esitetty. Paitsi eritasoisia opettajia, he olivat jatkossakin puoluejohtajia, vaikka eivät kenties sellaisina yhtä vakuuttavia. Seuraavassa laajennetaan opettajien henkilökuvia rinnastamalla niukka-sanaiset karakteristiikat heistä laadittuihin lähtiäislauluihin.²⁰¹

Luo leninismi ihmeitä maailmaan,
 papin pojastakin varmaan pakanan saa.
 Hän mestari varmaan on juoksemaan,
 sekä opettaa historiaa.
 Siks otetaan ”juuri tuo”,
 joka asialle ytimen luo,
 niin silloin se Sirolaakin tyydyttää,
 jonka ”ydin on juuri tuo”²⁰²

Yrjö Sirolaa pidettiin sektorin johtajana sopivana ja leninismien opettajana sekä ymmärrettävänä että elämyksellisenä. Nyt hän sai kiitosta kirjallisten töiden ohjauksesta. Karakteristiikkakeskustelussa hän itse ilmoitti kantavansa vastuun puolue-elämän heikkoudesta ryhmässä.²⁰³ Lähtiäislaulun Sirola-säkeistö oli varsin hyväntahtoinen, vaikka epäproletaarinen säätyläistausta mainitaan. Seuraavina vuosina Sirolan ote opettamisesta kirposi siinä määrin, että opiskelijatkin naureskelivat sellän takana hänen polveilevalle opetustyylilleen.

Työväenliikkeen historian ja historiallisen materialismin opettaja Jukka Lehtosaarta kuvattiin miltei samoilla mainesanoilla kuin Sirolaa. Keskustelussa sentään mainittiin hänen keskittyneen liiaksi muihin töihinsä ja laiminlyöneen jälkejenneiden tukiopetuksen. Lähtiäislaulu keskittyy Lehtosaaren ulkoiseen olemukseen sekä epäselvään puhetapaan:

Jukka havaintovälineenä histmatia
 omaa klaniaan näyttelee.
 Ja pojilla silmät on sirrallaan,
 kun he Jukkaa kuuntelee.
 Hällä sanat ovat päällekkäin,
 eivät ehdi nääs peräkkäin
 niin nopeasti kieli se lirpattaa
 kun hän selostaa histmatiaan

200 Päätös siirrosta, ks. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.3.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Rangelista, ks.

Arvo As S.K.P:lle, 30.12.1944 Hangossa. Ragnar Rimpilän EmpI/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

201 Hanna Malmin vaiheet on käsitelty omassa aluvussaan.

202 ”Lähtiäisiksi”, oppilaiden kupletti illanviettoon. 525/1/133: 83–84, RGASPI.

203 Opettajien karakteristiikka. 531/1/196: 120–121, RGASPI.

Ville Ojanen²⁰⁴ opetti vaikeiksi miellettyjä aineita, poliittista taloustiedettä ja talouspolitiikkaa sekä täsmällisesti että hyvin. Ojasella oli tapana vääntää asiansa rautalangasta mahdollisimman yksinkertaiseksi, minkä on täytynyt turhauttaa etevämpiä. Yhtä mitäänsanomattoman myötäsukainen oli arvio puoluerakenteen opettaja *Nilssonista*²⁰⁵, jonka tapa herättää kysymysten kautta keskustelua sai erityiskiitosta. Säkeistöön ei hänestä saatu tarttumaan kuin muutama puheen ma-neeri.

Mutta Ojasen Ville se on vakava mies
sekä tunneissa täsmällinen.
Ei nopeasta puheest' hällä pää ole hies,
sillä hän puhuu harvempaan.
Kyllä tarpeeksi selvittää,
pitäisi jokaisen ymmärtää,
että mikä on tarkoitus kaavalla,
jota sanotaan PVL.

Myös Nilssonistakin ”tuota noin”
joku sananen ”tuota noin”
hän passaapi asiat paikalleen
ja sanoo taas ”tuota noin”
jaa vieläkin ”tuota noin”
”Tämä on vaan pikkanen huomautus”,
vain lyhyesti ”tuota noin”.

Sotilastyön opettaja Akseli Anttila²⁰⁶ kuvattiin upseerille sopivasti täsmälliseksi ja asiantuntevaksi. Opettajana hän oli aluksi tottumaton, mutta kurssin edetessä sär-mät hioutuivat. Anttilalla oli tapana kysyä aktiivisesti mutta puhua silti itse liikaa. Säkeistössä silmään pistää lähinnä tapa, jolla oppiainetta on kuvattu lahtarin jah-taamiseksi ja kapinan valmisteluksi. Viimeinen rivi viitannee päteväksi mainittuun Tuure Lehéniin, organisaatiotyön teorian opettajaan, josta ei ole omaa säkeistöä.

204 Ville Ojanen syntyi 1893 Hollolassa velkaisen mutta vierasta työvoimaa palkanneen ”kulakkitalon” pojaksi. Hän kirjoitti ylioppilaaksi Kuopion klassillisesta lyseosta 1913. Ojanen kulkeutui *Savon työmiehen* toimituksen kautta Kuopion punakaartin organisaattoriksi, sittemmin Helsinkiin liikenneasiain kansanvaltuutetun alaisuuteen. Hän oli mukana perustamassa Skp:tä ja kouluttautui punaupseeriksi. Opettajakokemus karttui Leningradin LVKY:ssä vuosina 1922–1929. Ojanen toimi lyhyen jakson suomalaisen sektorin johtajana. Karjalan komennuksen jälkeen hänet kiinnitettiin Lenin-koulun suomalaissektoriin taloustieteen opettajaksi. Oma elämäkerta. 11.7.1936. Ojasen Komintern-mappi 495/269/1047: 13–15, RGASPI.

205 *Nilsson* oli siis Eino Lehto, joka oli opiskeli 1929–1931 Lenin-koulun venäläisellä sektorilla.

206 Vuonna 1897 syntynyt Anttila liittyi Sdp:hen 1914, punakaartiin 1918 ja pakeni tappion jälkeen Ruotsiin. Siirryttyään Neuvosto-Venäjälle 1921 hän osallistui Kiimasjärven taisteluihin ”valko-suomalaisia bandiitteja” vastaan ja ryhtyi sotilasuralle. Anttila opiskeli puna-armeijan korkeim-massa oppilaitoksessa, Frunzen sotilasakatemiassa, vuosina 1932–1933 mutta ei valmistunut. Spravka. Heinäkuu 1940. Anttilan Komintern-mappi 495/269/1211, RGASPI.

Anttila se nauruaan päästelee
 että asia on ”justiin niin”
 Kyllä joka poika niskojaan väänstelee
 kun vain saa lahtarin kii.
 Mutta sitä ei muuten saa,
 jos ei ole teoriaa,
 jonka kytkee yhtehen käytännön kanssa’
 kun kapinoita valmistetaan.

Lähtiäislaulu mukaan sektorin rasitetuin mies oli sihteeri ja tulkki *Emil Virta*²⁰⁷, joka palveli oppilaita vuorokauden ympäri. Hänet mainittiin joskus hermostuneeksi ja tiuskivaksi, etenkin kun olisi pitänyt lähteä tulkkamaan opiskelijoiden pieniä vastoinkäymisiä.

Ja Virta saa aina olla yksinään
 siellä kansliannurkassa.
 Hän kulkeekin aivan jo kyyryssään
 pian pääkin on harmaana.
 Hän istuvi aina vain
 sillä työtä on paljon kai.
 Hän kääntää ohjaa ja kirjoittaa
 väliin Vorovskilla juoksahtaa.

Laulussa ei mainittu sektorin koko henkilökuntaan²⁰⁸, jonka panokseen oltiin yleisesti tyytyväisiä. Opettajien karakteristiikan hampaattomuus ja heistä kertovien laulujen kiltteys vahvistaa Sirolan lausuntoa, jonka mukaan sektorin poliittisen tason todellinen koetinkivi oli Malmin ja opiskelijoiden välinen konflikti.

Opiskelijoiden riimittelemässä kokonaisnäkemyksessä on sisäistetty kaaderimuokkauksen periaate, joka edellyttää mielen vallankumousta: vajavaisten opiskelijoitien on raavittava päästään pikkuporvarillisuuden painolasti ja muokattava tietoisuutensa uuteen uskoon. Vallankumouksellisuuden muodot kullakin hetkellä riippuivat puoleen linjasta, jonka noudattaminen ratkaisisi kaiken.²⁰⁹ Johtopäätös akateemisesta kurssista ei viittaa vallankumoukselliseen toimintaan Suomessa vaan opiskelijoiden tulevaan rooliin Skp:n linjaa toteuttavina toimitsijoina, kaadereina.

Heistä vanha on raapittu päästämme pois,
 sitä muokattu uudelleen,
 että toiminnan Suomessa paremmin vois

207 *Emil Virta* alias Elis Kytölä syntyi Multialla 1903. Hän teki sekalaisia töitä, kävi armeijan Koriolla ja liittyi kommunistiseen nuorisoliittoon 1925. Seuraavana vuonna puolue komensi opiskelemaan LVKY:hyn. Täyden kurssin suoritettuaan hän aloitti suomalaissektorin yleismiehenä. Elämäkerta, 25.4.1936. Emil Virran Komintern-mappi 495/269/579, RGASPI.

208 Luennoitsijat Manner ja Lehén, konspiraatiotekniikan opettaja Jarantsev, venäjän kielen Miloradova sekä konekirjoittaja Aino Salo.

209 David-Fox, 22–23.

”justeerata jullilleen”,
 Siksi kesken jääköön nyt,
 on koulumme päättynyt.
 Meitä Suomessa työläiset tarvitsee
 ja johtaja SKP.

Johtaja on tässä värssyssä Skp eikä sosialismia jo toteuttava Vkp(b). Oliko tämä suomalaisten nurkkakuntaisuutta ja bolševisoinnin keskeneräisyyttä, jota Bulošev oli arviossaan peräänkuuluttanut? Ehkä pyhään puolueeseen ei tohdittu lainkaan kajota. Toisaalta ehdottoman auktoriteetin ohittaminen oli merkki siitäkin, että toukokuussa 1931 ei vielä ollut pakko ylistää Stalinia joka tekstissä. Muuttuiko opiskelijoiden suhtautuminen, kun he pääsivät omin silmin todistamaan sosialismin ylivoimaa praktiikkamatkoillaan?

NEUVOSTOTODELLISUUDEN KONTROLLOIDUT KOHTAAMISET

Bolševisoinnin perusideoihin kuului opin ottaminen ainoasta sosialismia rakentavasta yhteiskunnasta, Neuvostoliitosta. Lenin-koulussa opiskelijoita tutustutettiin ympäröivään todellisuuteen sekä kurssimuotoisen opiskelun aikana että sen jälkeen. Hyödyn piti olla kaksisuuntaista: samalla kun opiskelijat näkivät omin silmin sosialistisen järjestelmän toimivuutta, he valistivat poliittisista kampanjateemoista ja agitoivat neuvostokansalaisille. Jotta ulkomaiset opiskelijat vakuuttuisivat näkemästään, viisivuotissuunnitelman toteuttamisen raaimmat jäljet oli pidettävä piilossa. Opiskelijoille esitellyt kohteet olivat mallikelpoisia ja heidän kohtaamansa ihmiset yleensä luotettavia kansalaisia. Vaikka bolševikit osasivat tarvittaessa kulisien rakentamisen, pitkällä retkillä neuvostotasavaltoihin kohdattiin väistämättä epäkohtia, joiden tulkitseminen parhain päin oli osa koulutusta. Opiskelijoiden työ koulun ulkopuolella oli heidän ”poliittinen tulikokeensa”.²¹⁰

Studerin ja Unfriedin lähestymistavassa praktiikkamatkat nähdään sosialistiseen kilpailuun rinnasteisena, diskursiivisen kaaderimuokausprosessin osana, jossa vieraan neuvostotodellisuuden kohtaaminen – kollektiivin valvovien silmän alla – haastoi opiskelijat kontrolloimaan itseään. Praktiikka oli kollektiivin itsekasvatuksen väline, joka koetteli sallitun ja kielletyn tulkinnan rajoja. Sosialismin rakentamisen kohtaaminen edellytti neuvostotodellisuuden bolševistisen lukutavan omaksumista ja hyväksymistä. Tulkintojen oikeaoppisuus kontrolloitiin vaatimalla kokemuksien jalostamista teksteiksi ja puheeksi. Mitat täyttävä kaaderi oli ennen kaikkea stalinistinen mukautuja, konformisti.²¹¹

Praktiikkaryhmät osallistuivat talkootyöhön ja kilpailivat paikallisten iskurityöläisten kanssa. Erilaisen ja vieraan kohtaamistilanteissa sisäinen kontrolli usein pettää. Yksi praktiikan tarkoituksista oli opiskelijoiden poliittisten kasvojen paljasta-

210 Köstenberger, 279.

211 Studer – Unfried 2001, 248–249, 256–257.

minen, minkä jälkeen poikkeamat voitiin pakottaa puoluelinjalle.²¹² Praktiikoilla ulkomaisten kommunistien odotukset olivat korkealla, sillä sosialismin rakennustyön havainnointi oli keskeistä maailmankatsomukselle. Jotkut, kotimaan kommunistikulttuurin lähtökohdista riippuen, pettyivät jo Moskovassa. Takapajuisuuden kohtaaminen neuvostotasavalloissa oli se ankarin testi, joillekin jopa kriisikokemus, jonka piti kyseenalaistaa henkilökohtaiset porvarilliset harhat, auttaa artikuloimaan puutteet ja korjaamaan ne kollektiivisesti.²¹³

PRAKTIKKAKÄYTÄNNÖT

Syys-, talvi- ja kesäpraktiikka olivat pitkäkestoisia retkiä johonkin Moskovan ulkopuoliseen kohteeseen. Lukukauden aikana talvella 1930–1931 tutustuttiin kerran dekadissa työhön Punaisen ruusun tehtaassa Moskovassa. Lyhyet vierailut Kominterniin ja Profinternin skandinaavis-balttilaisen sihteeristöön laskettiin mukaan opintosuunnitelman 40 praktiikkatuntiin, toisin kuin varsinaiset praktiikkaretket.²¹⁴

Suomalaissektorin ensimmäinen syyspraktiikka suuntautui Ivanovo-Voznenskiin, joka sijaitsee 300 km Moskovasta koilliseen. Alkupraktiikan kestosta saattikka onnistumisesta ei ole jäänyt jälkiä. Sektorin alkuvaiheiden kuvauksista on pääteltävissä, että praktiikkaa veti sektorin sihteeri ja tulkki *Emil Virta*. Seuraavana lukuvuonna suomalaisten kurssimuotoinen opiskelu piteni kuudesta yhdeksään kuukauteen, ja opiskelijoiden sisäänajoon panostettiin enemmän. Ennen syysretkeä pidettiin johdatusluentoja, jotta neuvostodellisuuden luonteesta ei pääsisi syntymään väärinkäsityksiä.²¹⁵

Suomalaissektorin ensimmäinen talvipraktiikkaretki tammikuussa 1931 oli pettymys: Sirola arvioi sen varoittavaksi esimerkiksi, joka paljasti – kuten varmasti oli tarkoituskin – ryhmästä huomattavia heikkouksia. Opettajat piti jatkossa vetää tiiviimmin mukaan järjestämään valmistavia luentoja, joilla oppilaita evästettäisiin ”ymmärtämään näkemäänsä”.²¹⁶ Pätevien tulkkien puute oli kaikkien praktiikkaretkien perusongelma, jolla ei kuitenkaan voinut selittää epäonnistumisia.²¹⁷

Lähteistä ei suoraan selviä, kuinka vapaasti opiskelijat koulun ulkopuolella liikuivat ja ketä he koulun ulkopuolella väittivät edustavansa. Vappuna opiskelijat olivat osallistuneet Moskovan miljoonaiseen juhlakulkueeseen. Heitä kehoitettiin

212 Report on the results on the 1929–30 academic year, Kirsanova 24.2.1931. 495/3/250: 27–36, RGASPI.

213 Itävaltalainen Lenin-koulun opiskelija *Karl Richter* kirjoitti itsekritiikkiinsä 1937: ”Kun tulin Moskovaan, olin pettynyt, koska kaikki ei ollut siten kuin olin kuvitellut. [...] Näin kaiken, kuten pian oivalsin, porvarillisen suhtautumistavan mukaisesti.” Studer – Unfried 2001, 9–11.

214 KLK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI.

215 Luennot: 1. Talouden nykyinen tila (Stalinin puhe). 2. Maatalouden rekonstruktio. 3. Puoluerakenne ja puolueen tehtävät. 4. Praktiikasta ja sen tehtävistä. Sirolan muistio 18.9.1931. 531/1/195: 72, RGASPI.

216 Yrjö Sirola 13.7.1931 KLK:n suomalaisen sektorin työstä 1930/31. 531/1/195: 94–101. KLK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI.

217 KLK:n suomalaisen sektorin työstä 1930–31. Jäsenyys selostusta varten Kl:n puolalais-balttilaisessa maasihteeristössä 13.7.1931, Sirola. 531/1/195: 94–101, RGASPI.

sulautumaan massaan ja välttämään pareittain liikkumista. *Keto* pääsi näkemään ”korkeimman olentonsa Stalininkin kohtuullisen näkömatkan päästä”.²¹⁸

Vuoden 1931 kesäpraktiikka alkoi toukokuussa ja suuntautui Minskiin, Valko-Venäjän pääkaupunkiin ja sen ympäristöön. Sieltä jatkettiin Moskovan kautta Donbassiin Krimille lepäilemään ja rentoutumaan juhannukseen saakka. Praktiikkaa vetivät opettajat Ojanen ja *Nilsson*. Kesäpraktiikalla oli edistytty talveen verrattuna huomattavasti, minkä Sirola tulkitsi kritiikin ja itsekritiikin ansioksi.²¹⁹ Päinvastainen arvio olisikin ollut hälyttävä merkki taantumisesta.

Lenin-koulun praktiikkamatkojen yhteisiksi tavoitteiksi kesällä 1931 määriteltiin:

- Vkp(b):n kokemuksen omaksuminen maan sosialistisen teollisuuden ja maaseudun uudelleenjärjestämisen (*perestroika*) johtamisessa, jossa mobilisoidaan laajat työtätekevien joukot puolueen päälinjan toteuttamiseen ja taisteluun poikkeamia vastaan,
- kansallisuuskysymyksen leninistisen ratkaisun opiskelu tutustumalla neuvostokansallisuksien talouteen ja kulttuuriin,
- saadun teoreettisen valmistuksen varmentaminen ja
- tutustuminen puolueen työhön ja johtavaan rooliin SSSR:ssa.

Praktiikalle valmistauduttiin kääntämällä yhteiset tehtävät sektorien kielille ja tutustumalla kohdealueesta kertovaan kirjallisuuteen. Ennen lähtöä varmennettiin poliittisen kamppailukysymykset ja tuotettiin materiaalia omasta maasta. Suurimpiin kaupunkeihin lähetettiin kuukaudeksi koulun työntekijä valmistelemaan opiskelijoiden vastaanottoa. Pitkän peruskurssin praktiikka kesti puolitoista ja lyhytkurssin, suomalaistenkin, retki yhden kuukauden. Lyhytkurssilaiset keskittyivät kokonaisvaltaisesti yhteen alueeseen, he olivat ennen kaikkea ”ekskursiolla uuden rakentamiseen”. Heidän praktiikkansa suuntautuivat peruskursseja useammin maaseudulle ja kolhooseihin.²²⁰

Praktiikkakohteiden tehtaissa piti pyrkiä organisoimaan suunnitelmien ”murtumien likvidoimista” sekä auttaa työläisiä tekniikan ja tuotannon rationalisoinnissa. Organisaatiotyön hyväksytyjä muotoja olivat talkoiden (*subbotnik*) järjestäminen, keskustelut sosialistisesta kilpailusta, konkreettiset ehdotukset tuotannon parantamiseksi sekä talonpoikien houkuttelemisen kolhooseille. Lenin-koulun 450 opiskelijaa muodostivat kesällä 1931 yhteensä 58 iskuriprikaattia, jotka houkuttelivat 64 uutta jäsentä kolhooseihin, 394 puolueeseen, 581 Komsomoliin ja 2 000 henkeä Osoviahimin siviilipuolustustyöhön. Hyväksytyjä ehdotuksia tuotannon parantamiseksi tehtiin 300 kappaletta.²²¹

Praktiikkatyön pahimpana poliittisena virheenä pidettiin sitä, että puolueen ja proletariaatin johtavaa roolia vallankumouksessa ja kansallisessa liikkeessä ei aina ymmärretty. Taloudellisten ja poliittisten prosessien eritahtisuus neuvostomaan eri

218 Martti Murron kertomaa. Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA.

219 KKK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.31. 531/1/195: 52–57, RGASPI.

220 Ottšet o letnej praktike studentov meždunarodnoj leninskoj Školu ijul–avgust 1931 g. 531/1/33: 1–7, RGASPI. Suomalaiset kävivät praktiikalla toukokuussa, mutta sektori on mukana yhteenvedossa.

221 Sama.

kolkissa jäi niin ikään oivaltamatta. Esimerkit ”epäkommunistisesta suhtautumisesta sosialismin rakentamiseen” ja proletaariseen ”entusiasmiiin” otettiin englantinkielisestä sektorista, jossa jotkut opiskelijat jäivät pois talkoista. Työläiset elivät paremmin kotimaassa -väitteet ja utelut työläisten palkkaeroista kertoivat valmistautumisen epäonnistumisesta. Muutamissa praktiikkaryhmissä oli ilmennyt ”anarko-syndikalismia” ja sosiaalidemokraattista ymmärrystä, joilla tarkoitettiin praktiikan vetäjien ja metodien kyseenalaistamista. Praktiikka ei missään nimessä tarkoittanut lomaa, kuten muutamat toverit olivat tulkinneet.²²²

Suomalaisen praktiikan vetäjä Ojanen ei informoinut Lenin-koulun johtoa riittävästi matkan onnistumisesta, mitä pidettiin eristäytymisen oireena. Yhteenvetoon päätyi vain johtopäätös, jonka mukaan praktiikkatyössä Valko-Venäjällä oli noudatettu ”liian ekskursiomaista metodologiaa”. Työn määrälliset tulokset oli tilastoitu asiaankuuluvasti: suomalaiset olivat osallistuneet 29 kokoukseen ja esiintyneet 58 kertaa arviolta 26 000 kuulijalle. Kokouksissa oli vastattu 268 kysymykseen. Paikallisiin tehdas- tai seinälehtiin oli kirjoitettu 41 kertaa ja ulkomaista lehdistöä varten laadittu 7 artikkelia. Suomalaiset eivät saaneet aikaan talkoita, näyttelyitä tai ehdotuksia tuotannon parantamiseksi.²²³

PRAKTIKKALEHTI

Suomalaisopiskelijoiden tuli laatia kesäpraktiikalta kolme aiheeltaan vapaavalintaista kirjoitelmaa, jotka yhdistettiin Lenin-koululla praktiikkalehdeksi. Sitä elävöitettiin kuvituksella, joka usein kertoo enemmän kuin oppineisuutta osoittamaan laaditut tekstit. Praktiikkalehdessä kuvataan tehtaita, kolhooseita, traktoriasemia, opinahjoja sekä rautatieasemaa, jossa sosialismi ei kurssilaisten hämmennykseksi toimikaan.²²⁴ Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta artikkelit olivat käsin kirjoitettuja. Neuvostotodellisuuden tulkinnoista erottuu sekä puoluepropagandaa referoivia että praktiikkakäytäntöjä hienovaraisesti kyseenalaistavia näkemyksiä.

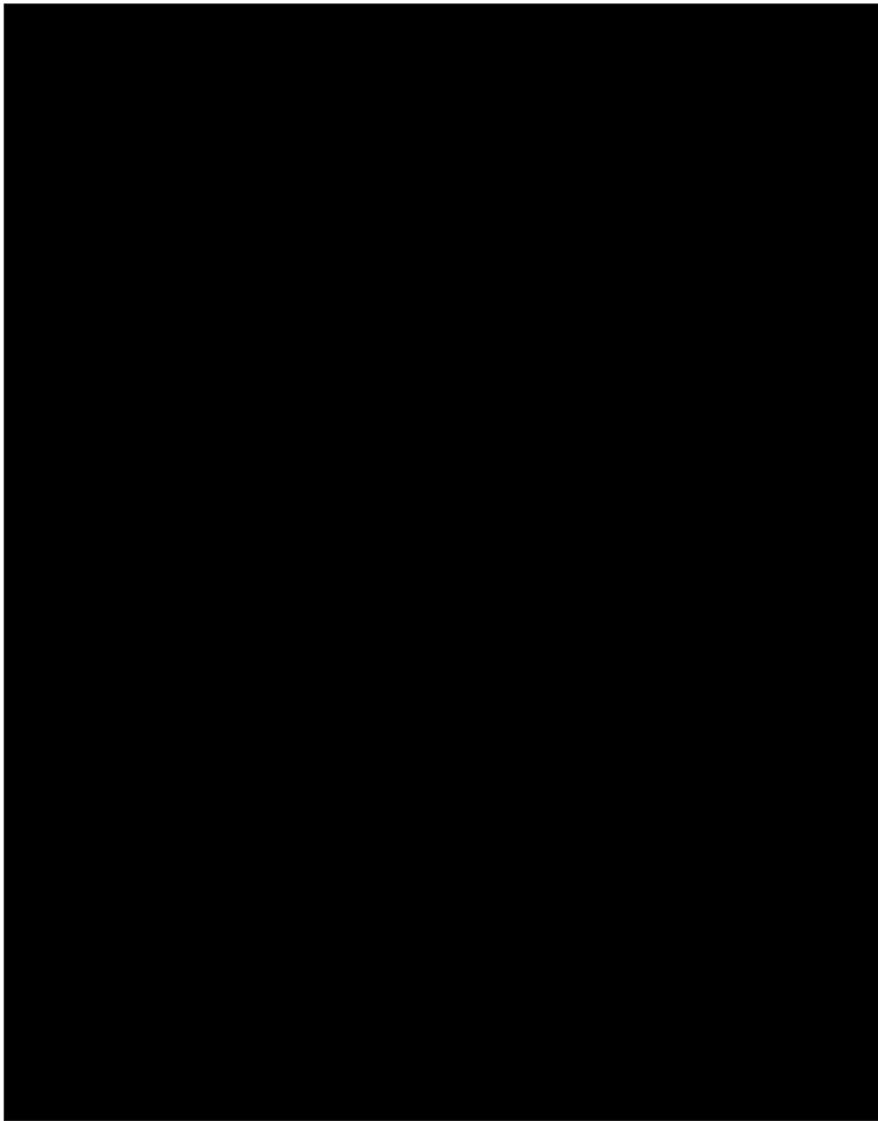
Osa praktiikkalehden kirjoittajista tyytyi kuvaamaan bolševikkien yhteiskunnallisen projektin suurta kertomusta, josta Markku Kivinen on erottanut durkheimilaisen pyhän teorian innoittamia käsitteitä. Bolševikkien maailmankuvan perustalla on venäläinen talonpoikauskulttuuri, tsaristinen hallitsemismalli, kollektivismi, jyrkkä dualismi sekä ortodoksinen yhteisöllisyys rituaaleineen. Lokakuun vallankumous käynnisti vallankumouksellisen irtautumisen perinteisestä maailmankuvasta. Bolševikit tarjosivat tilalle omia käsityksiään pyhästä. Suuret mullistukset synnyttivät jännitteen uusien mallien ja toteutuneen todellisuuden välille. Bolševikkien pyhää rapautti se, että muista pelastususkaisista poiketen neuvostokansalaiset odottivat taivasten valtakuntaa jo luvatussa sosialismissa eivätkä vasta tuonpuoleisessa. Uskon oli perustuttava ankaraan arkeen, joka ensimmäisen viisivuotissuunnitelman kaudella oli vallankumouksellisessa muutoksen tilassa.²²⁵

222 Sama, 28–35.

223 Sama, 44–46.

224 Praktiikka. KLL:n Suomalaisen sektorin prakt. lehti 1931. 531/1/259: 23–53, RGASPI. Alla viitataan kirjoittajiin ja artikkeleihin toistamatta lehden nimeä ja arkistokoodia.

225 Kivinen, 194–272.

Sosialismin juna jyskyttää kohti valoisampaa tulevaisuutta. Praktiikkalehden kansi kesältä 1931. (RGASPI.)

Kivinen erittelee bolševikkien pyhän ulottuvuudet sekä niiden maalliset vastinparit, joista pyrittiin irtautumaan. Vallankumous tuotti yhteiskunnan, jossa ei ollut kumpaakaan. Pyhä vääristyi, mikä ei mahtunut ”tieteellisen maailmankatsomuksen” raameihin. Lopputuloksena oli tabu, toiminnan ei-intentionaalinen seuraus.

Bolševikkien pyhät, maalliset ja tabut Kivisen mukaan:

1. tiede – usko: todellisuuden demonisointi
2. edistys – takapajuisuus: kaaos
3. tuotantovoimien kehitys – köyhyys: kulutus
4. kaupunki – maaseutu: maalaismainen elämäntapa

5. proletariaatti – porvaristo: nomenklatura ja uusi keskiluokka
6. puolue – tsaari: NKVD²²⁶

Kun suomalaisopiskelijat toistivat kritiikittömästi sen, mitä paikalliset puolueaktiivit heille praktiikalla kertoivat, he kuvasivat tavoiteltavaa todellisuutta, bolševikien pyhää. Muutamilla kirjoittajilla oli pyrkimystä omien kokemusten realistiseen erittelyyn, mutta varsinaisia tabuja käsiteltiin varoen: yleensä epäkohdille pyrittiin löytämään ulkoinen selitys kuten luokkavihollisen toiminta. Toisaalta saatettiin itsekriittisesti tunnustaa kykenemättömyys nähdyn ja koetun oikeaan, bolševistiin tulkintaan.

Tehdaskäyntien ja viisivuotissuunnitelman toteuttamisen yksityiskohtainen kuvailu oli yleisin tapa suoriutua kirjoitustehtävästä:

Olen saanut tutustua sellaisiin teollisuus laitoksiin, joissa 5 v suunnitelma on täytetty 2 ½ vuodessa, jopa huomattavasti ylitettykin esim. Kaustantinnajkassa eräässä lasitehtaassa oli tuotantosuunnitelma viidenvuoden lopussa 450 000 laatikkoa. Tuotettiin jo 1930 525.920 laatikkoa lasia. Samoin tämä tehdas oli kokonaisuudessaan koneellistettu, jossa työn tuottavuus on kohonnut huomattavasti. Kustannus hinta on alentunut. Suunnitelman mukaan piti laskea 9 r 18 kop laatikolta. Laski jo 1930 8 r 53 kop. Saman aikaisesti on työläisten palkat kohonneet. 5 v loppuun piti kohota 96 r 46 kop keskimääräinen palkka kuussa. Kohos jo 1930 101 r 3 kop.²²⁷

On helppoa kuvitella mallitehtaan propagandavastaavan syytävän numerosarjiaan ja opiskelijoiden koettavan pysyä muistiinpanoineen perässä. Opettajille haluttiin näyttää faktojen hallintaa, jota täsmällisten lukujen uskottiin viestivän.

Kuvaus käynnistä ”Voroshilovin” metallitehtaalla Minskissä oli tyyppillinen: Valko-Venäjän kerrottiin olleen mitä takapajuisinta seutua, joka oli neuvostovallan myötä lähtenyt kehittymään ja teollistumaan. Metallitehdas oli vuonna 1921 valmistanut alkeellisia tuotteita ja työllistänyt 60 henkilöä. Kymmenessä vuodessa työläisten määrä oli noussut 1 500:aan. Suunnitelmat oli täytetty sataprosenttisesti, ja vain raaka-aine- ja työvoimapula rajoittivat kasvua. Työläisten palkasta (80–90 rpl kuukaudessa) kerättiin 70 % yhteiskassaan, josta kustannettiin vaatteet ja ruoka. Tehtaalla oli oma klubi, radio ja koulu. Orkesterit kävivät soittamassa työläisille, ja ruokalassa pidettiin päivällisaikaan kokouksia.²²⁸ Esko Alm kertoi käynnistä Dnjeprostroin jättimäisessä vesivoimalassa, joka työllisti 35 000 työläistä, sekä sosialistisessa kaupungissa, joka oli rakenteilla voimalan kupeeseen. Sekä projektin valtavat mittasuhteet että sen toteuttamisen tempo olivat tehneet vierailijoihin toivotun vaikutuksen.²²⁹ Kuvaukset edustivat Kivisen termein pyhää edistystä sisällissodan jälkeisestä kaaoksesta ja takapajuisuudesta kohti valoisampaa tulevaisuutta, sosialismia.

226 Sama, 222–223.

227 ”W”: Viisivuotissuunnitelman toteuttaminen. Kirjoitusasut on lainauksissa säilytetty alkuperäisinä.

228 Kuvaus ”Voroshilovin” metallitehtaasta Minskissä, ei tekijää.

229 Alm, Esko: Ett besök i Dnjeprostroj.

Propagandistisen vertailun lähtökohtana pidettiin aina sotakommunismien romahduttamaa teollisuustuotantoa Neuvosto-Venäjällä eikä ensimmäistä maailmansotaa edeltänyttä tilannetta tsaarin Venäjällä. Stalin oli kannustanut viisivuotissuunnitelman toteuttamiseen neljässä vuodessa ja julistanut, että teollistamisen tahti ratkaisisi kaiken. Numerot ja viralliset tilastot menettivät kytkentänsä reaalityodellisuuteen. Niiden hokemisesta tuli mantroja, joilla kannustettiin kansalaisia entistä huimempiin harppauksiin.²³⁰

Monet vakuuttivat epäilystensä sosialismin toimivuudesta kaikonneen, kun rakentamista oli päästy todistamaan omin silmin.²³¹ Vakuuttelu oli opiskelijoiden oman uskon vahvistusta, uskon, jota sittenkin oli koeteltu praktiikan aikana. Viisivuotissuunnitelman teollistamisharppaus suoritettiin maaseutuelinkeinon kustannuksella. Kun sekasortoa aiheuttanut kollektivisointi oli esitettävä myönteisessä valossa, maaseudun kuvaus keskittyi edistyksen symboleihin kuten traktoriasemiin.²³² Myöhempi tutkimus on tulkinnut traktoriasemat paitsi käänteentekeväksi tekniseksi harppaukseksi myös keskusvallan ja -valvonnan työssijaksi maaseudulla. Kesä 1931 oli traktoriasemien verkoston rakentamisen aikaa. Kun traktoriasemien yhteyteen ryhdyttiin perustamaan poliittisia osastoja vuonna 1933, niiden luonne repression ja kulakkien vastaisen taistelun välineenä korostui.²³³

Vaikka maaseudun päätähuimaavin kollektivisointi oli jo kertaalleen vihelletty poikki kesään 1931 mennessä, talonpoikien vaino jatkui hengähdystauon jälkeen.²³⁴ Suomalaisten kirjoituksissa luokkavihollinen teki tuhojaan, mutta se ei kyennyt estämään murrosta: ”Nyt onkin kollektiivit jo saanut niin varman aseman, että mitkään kulakkien tuhotyöt, joita nämä harjoittavat polttamalla viljaa ja karjaa, ahdistelemalla kollektiiviin liittyneitä jäseniä ym., eivät kykene sitä tuhoamaan.”²³⁵

Kulakit ovat harjoittaneet raakaa yksityistä terroria, salaa ampuen puolueen johtavia henkilöitä ja pahoinpidellen kollektiivitalouksissa työskenteleviä organisaattoreita, erikoisesti kulakkien tihutöihin kuuluu murhapoltot, polttaen kolttalouksien siemen, rehu ja maanviljelyskonevarastoja, nyt joku päivä sitten tekivät kulakit Kaitanovan piirissä mieltä järkyttävän teon, polttaen tallin jossa paloi 14 hevosta...²³⁶

230 “The figures ceased to mean anything; they become mere symbol of the desire to race forward. Like a balloon they carried the country away into a nonexistent world.” Heller – Nekrich, 226.

231 Kuvaus ”Voroshilovin” metallitehtaasta Minskistä; ”W”: Viisivuotissuunnitelman toteuttaminen; L.V. (Liisa Vekman): Kollektivisoinnista.

232 L.V. (Liisa Vekman): Kollektivisoinnista; Ek: Traktorstationernas betydelse. Kirjoitelmassa sentään mainitaan, että traktoreita oli käytössä vain 42 kappaletta, kun tarvetta olisi ollut 250:lle.

233 Fitzpatrick 1994, 76–78, 137.

234 Stalinin kuuluisa artikkeli kollektivisointiliikkeen ylyönneistä, ”Menestyksen huumu” ilmestyi *Pravdassa* 2.3.1930. Sen seurauksena viisi miljoonaa talonpoikaa erosi kolhooseista. GPU raportoi kansannousuista ja joukkomielenosoituksista, jotka saatiin hallintaan kesällä. Pakko-kollektivisointi ja ”ylilyönnit” kiihtyivät uudelleen syksyllä. Tucker 1990, 181–189.

235 L.V. (Liisa Vekman): Kollektivisoinnista.

236 Kulakkien toiminnasta Valkovenäjällä, ei tekijää.

Epätoivoinen talonpoikaisto ryhtyi paikallistason vastarintaan.²³⁷ Kun opiskelijat eivät voineet hakea vikaa yhteiskunnan ”tieteellisistä” perusteista ja Stalinin toimeenpanemista suunnitelmista, vastoinikäymisten syylliset oli löydettävä muualta. Vihamieliset naapurimaat, Valko-Venäjän tapauksessa rajantakainen ”fasisti-Puola”, tukivat kulakkien neuvostovastaista myyräntyötä.²³⁸ Neuvostotodellisuus demonisoitui vihamielisten voimien temmellyskentäksi.²³⁹

Valko-Venäjän kollektivisoinnin puutteita syksyllä 1930 kartoittanut luottamuksellinen puolueraportti ei kerro ulkovaltojen saatikka kulakkien tihutöistä. Ongelmat kasautuivat kollektiivitulojen epäpätevään johtoon: puheenjohtajat syylistyivät tavan takaa taloudellisiin väärinkäytöksiin, piittaamattomuuteen sekä juoppotteluun. Vielä itsenäisinä pysyneiden viljelijöiden suhde kolhoosituloihin oli jännittynyt.²⁴⁰ Mallikolhooseilla vierailleet suomalaiset saivat huomattavasti aurinkoisemman vaikutelman: ”Lisää innostusta ja rohkeutta nämä kollektiiviin liittyneet saavat teollisuudessa työskenteleviltä työläisiltä, jotka ovat loma-aikoinaan ryhtyneet heitä auttamaan kylvökamppailussa, viljankorjuussa, työkaluja korjaamalla, hankkimalla koneita ja tekemällä valistustyötä, opettaneet heitä lukemaan, järjestämällä kinoja yms.”²⁴¹ Stalinistisen kaunomaalailun ideana oli sivuuttaa todellisuuden puutteet ja ristiriitaisuudet ja kuvata sitä, mitä kohden oltiin pyrkimässä. Väärinystynyt kuva maaseudusta saattoi ohjata myös Moskovan päätöksentekijöitä.²⁴²

Pekka Kangas kirjoitti praktiikkakokemusten jalostumisesta teksteiksi, jotka olivat olleet ”toimiville kommunisteille heikolla tavalla laadittuja” ja usein rajoittuneet ”nähtyjen objektien ja kuultujen selostusten rekisteröintiin”. *Kangas* toivoi kirjoittajien tuovan ajatuksensa julki kommunisteina, jotka näkivät ”paitsi ilmiön, myös sen ympäristön”. Hän peräänkuulutti yhteiskunnallisen merkityksen ja murroksen analyysia:

Rakennettu tehdas, kotalous ym. objekti ei ole vain kilpailija joka tavoittelee maailmanrekordeja, vaan yhteiskunnallinen tekijä, jolla on takanaan ja edessään luokkataistelumerkitys ja on porras sosialismiin. Ne luovat murrosta vanhaan elämänjärjestykseen ja juuri tuo murros pitäisi meidän kuvata kirjoituksissamme, murros joka ei ole mikään luonnonilmiö, vaan NKP:n määrätietoinen pyrkimys vissiin päämäärään – sosialismiin.

Kangas selitti sosialismin rakentamisen eritahtista etenemistä olosuhteilla ja paikallisten puolue-elinten vaihtelevantasoisella johdolla. Sosialismin rakentamista ei pi-

237 GPU raportoi 2,5 miljoonan talonpojan osallisuudesta lähes 14 000 kapinaan, mellakkaan tai hallitusvallan vastustamiseen vuonna 1930. Liikehdintä oli voimakkainta Ukrainassa, Puolan ja Romanian rajaseudulla. Werth, 177.

238 Kulakkien toiminnasta Valkovenäjällä. *Vekman* ei yksilöi syyllisiä yhtä tarkasti: ”Tähän epärointiin [kollektiiviin liittymisestä, JK] on suureksi osaksi vaikuttaneet myöskin sivultapäin tulevat valheet ja kiihoitus, jota harjoittavat NL:lle vihamieliset ainekset.” Kollektivisoinnista.

239 Kivinen, 225–229.

240 Report to Kolkhoz Center on collectivisation in Belorussia, 26 September 1930. Stalinism as a Way of Life, 55–57. Aluksi ei ollut edes ohjeita siitä, mihin kollektivisoinnilla pyrittiin. Etenkin nuorisoliittolaisissa oli huligaaniaineksia, joita kiinnostoi pelkkä toiminnallisuus, liittyi se sitten maaseudun kyläyhteisön tai kirkkojen tuhoamiseen. Fitzpatrick 1994, 50.

241 L.V. (*Liisa Vekman*): Kollektivisoinnista.

242 Hruštšev väitti Stalinin muodostaneen käsityksensä maalaiskylien elämästä niistä kertovien neuvostoeelokuvien perusteella. Fitzpatrick 1994, 16–17.

tänyt sovittaa Suomen olosuhteisiin ”hurskastellen”, vaan se piti esittää käytäntöön kelpaavana ja tulevaisuudelle merkitystä antavana järjestelmänä.²⁴³

Praktiikkakuvauksista on luettavissa opiskelijoiden totuuskäsitysten ideologinen lataus. Johtopäätökset tehtiin siitä, mihin suuntaan sosialismia rakentava maa oli menossa, ja siitä, mistä se pyrki eroon. Kommunistille oli oleellista tulkita oikein näkemäänsä ja kyetä sijoittamaan omakohtaiset havainnot osaksi suurempaa kokonaisuutta ja päämäärää.

MISTÄ EI VOI PUHUA, SIITÄ TÄYTYY VAIETA

Neuvosto-Venäjällä vallitsi kaaos sisällissodan jälkeen. NEP-kaudella edistytettiin vaatimattomasti mutta menttiin kuitenkin eteenpäin. Kollektivisointi merkitsi jälleen sekasortoa ja taantumaa, mikä oli edistyksen nimeen vannovassa järjestelmässä tabu.²⁴⁴ Rikollisuus ja levottomuus lisääntyivät, kun maaseudun väestö pyrki siirtymään kaupunkeihin. Erityisesti rautatieasemista tuli solmukohtia, joihin epätoivoiset ihmiset ja kodittomat nuorisohuligaanit pakkautuivat. Rikollisuus ja keinottelu kukoistivat saastaisissa oloissa.²⁴⁵ Suomalaisopiskelijoiden praktiikkalehden kantta kuvitti juna, joka symboloi sekä retkeä että eteenpäin jyskyttävää sosialismia. Seuraavassa esitetään vaihtoehtoiset tulkinnat rautatieasemalla kohdatuista ongelmista:

Odottus oli meille uutta. Ei tosin siinä mielessä ettemmekö olisi tietäneet Neuvostoliiton liikenne vaikeuksista. Meillä ainakin pitäisi olla selvänä mistä johtuvat vaikeudet. Ja myöskin se että Neuvostovalta, vaikeuksista huolimatta, on sitä jo tähänkin päivään mennessä monin verroin kyennyt parantamaan. Aikaisemmin sekä Valko-Venäjällä että Ukrainassa meidän ei tarvinnut odottaa. Siksipä se nyt sai aikaan jonkinlaista hermostuneisuutta. Toiset moittivat paikallisia puolue-elimia, kun eivät voineet hommata lippuja. Toiset sanoivat Ojasesta, ettei hän kyllin tarmokkaasti niitä yritä. Melumme ei tietysti ollut kaunistu katsella. Etenkin jos siitä olisi venäläiset enempi ymmärtäneet, olisi se vaikuttanut hyvin pahalta. Olimme omasta mielestämme olevinamme joitakin tärkeitä henkilöitä, joille ei kuulu odottaminen. Unoimme sen, että tavallinen kansa joutuu odottamaan 3–4 päivää ennenkuin pääsee matkustamaan. Yö kului kuitenkin kohtalaisen hyvin. Mukauduimme tilanteeseen ja makasimme kuten venäläisetkin. Osa nukkui tuoleilla istuvillaan. Osa likasella permannolla pöytien ja parakkien alla. Toiset ulkona jne. Aamulla kaikki olivat rauhallisia. K:lo 10.30 lähdimme kotiin Moskovaan.²⁴⁶

Murto kuvasi saman episodin bolševistisemmin, agitatorisemmin, militaristisemmin mutta myös itsekkäisemmin:

243 PK (*Pekka Kangas*): Miten kirjoittaa?.

244 Kivinen, 232–233.

245 Fitzpatrick 1999, 53, 61, 77.

246 Holm: Viimeinen objekti.

Kun aleksandrovitshin asemalla joukkueemme joutui odottamaan juna - ainoastaan 12,5 tuntia, niin silloin meissä ilmeni sellaista joka ei sovi vaikeuksia kokemaan ja voittamaan kasvatetulle kommunistille. Valittelimme kuin kurjat vaivaiset sitä, että jouduttiin odottamaan täysissä asemahuoneissa tai ulkona. – Tämä tietysti oli tukalaa, mutta kestänyt se ei ollut. Jopa syytelimme mukana ollutta johtoa siitä, että se ei ollut hankkinut ennen matkalippuja, tai asuntoa. Tämä ei ollut oikein. Meidän olisi pitänyt tietää mistä odotuksemme johtui. Ei siihen ollut syytä meidän johto enempää kuin asemapäällikkö – tai muut asianosaiset elimet, vaan se, että matkustajia on enemmän kuin mitä juna voi kuljettaa – joidenkin erikoisoikeuksien varaaminen meille ei olisi ollut oikein. Siksi on mielestäni aivan oikein, että jouduimme odottamaan vuoroamme, joka olisi pitänyt nupisematta kestää.

Mitä tämä meille opettaa? Sitä, että emme 100 % kestä pieniä vaikeuksia, jotka kuitenkin olisivat siltana oppiessamme kestäämään vallankumouksellisessa työssämme kiertämättä eteemme tulevia suuria vaikeuksia. Bolseviikkipuolueemme historia osoittaa, että vallankumousta ei tehdä ja viedä perille, jos ensimmäisissä esteissä ruvetaan valittelemaan vaikeuksien suuruutta. – Sanottaneen, nyt ei ollut kysymys vallankumouksesta, siksi ei tarvitse asiaa ottaa näin vakavasti. Tämä puolustus ei kelpaa, sillä vallankumousta varten tarvitaan aina karaistua. Meidän on opittava kestäämään ja kestäämään nälkää ja vilua – ja kaikkea mitä eteemme sattuu. Ainoastaan silloin puolueemme ja jokainen kohdaltamme voimme olla Suomen työväen- ja riistetyn talonpoikaiston vaikeiden vallankumoustaistelujen johtajia, muuten olemme turhanpäiväisiä suunnepiikkejä jotka proletaarista vallankumousta eivät voi johtaa.

Toverit! Suomen vallankumouksen, puolueemme ja meidän kuljettavana ei ole leveä- ja sileä viertotie, vaan vaivalloinen ja mutkallinen polku, jota kulkiessa tarvitaan bolshevistista sisua, tätä meidän jokaisen on hankittava käytännöllisessä elämässä.²⁴⁷

Murto oli *Holmia* paremmin sisäistänyt bolševistisen puhutavan. Hän käänsi viivytyksen kaaderien puoluekestävyyden kokeeksi, josta oli otettava oppia tulevia koitoksia varten. Molemmat kirjoittajat huomioivat aseman ahtauden, likaisuuden ja neuvostokansalaisten pidemmän odotuksen. *Murron* selitys sille, mistä odotus johtui (”Ei siihen ollut syytä meidän johto enempää kuin asemapäällikkö – tai muut asianosaiset elimet, vaan se, että matkustajia on enemmän kuin mitä juna voi kuljettaa –”), oli oireellinen yritys operationalisoida ongelmia. Kun *asianomaisissa elimissä* ei voinut olla vikaa, oli syytä haettava muualta.

Ketä opiskelijat olisivat voineet syyttää siitä, että paluujunassa ”pojilta” varastettiin kengät ja oli ”pisteltävä paljasjaloin Moskovan katuja pitkin kotia kohti”²⁴⁸ Junissa ja rautatieasemilla opiskelijat kohtasivat bolševikkien projektin ei-toivotuista tuloksista kaaoksen ja maalaismaisen elämäntavan, jotka olivat ristiriidassa heille tarjoiltujen kohottavien elämysten kanssa. Samalla he tunnistivat etuoikeutetun eliittiasemansa.²⁴⁹ Sosialismin pikkuviat olivat menneisyyden jäänteitä, jotka viisivuotissuunnitelman kiihkeä toteuttaminen lakaisisi tieltään. Samaan aikaan,

247 E(sko) Murto: Itsekritiikkiä ryhmästämme.

248 *Praktiikkalehden* kuvitusta, lainaus kuvatekstistä.

249 Kivinen, 230–237, 249–253, 262.

Praktiikkalehden kuvitusta. Valdemar Rangelia pilkattiin vielä pitkään, kun hän ei muiden tavoin suostunut laskeutumaan kaivosaukkoon. (RGASPI.)

kun kapitalismi oli romahtamaisillaan taloudelliseen kriisiinsä, Neuvostoliitto pannonsti jo tulevaisuuteen. Asemien tilanahtaus tai kenkien katoaminen eivät tempoa hidastaneet.

Praktiikkalehden kuvitus liittyy matkan kimmelluksiin ja tähtihetkiin. Minskin ”Energia”-metallitehtaalla teatteriesitys sujui kuvan mukaan varsin kosteissa merkeissä ja puhekupla kannusti pullonkallisteluun: ”Davai, davai”. Autosta irtoaa takapyörä, ja vatsavaivainen *Vuori* ryntää kiireellä metsään housut kintuissaan.²⁵⁰ Myös kieltäytyminen kaivoskuiluun laskeutumisesta teroitti pilkkakirveen. Gösta Rosenberg mainitsi tapauksen vielä vuonna 1947 *Rangelin* luonteen heikkoutta kuvaavana yksityiskohtana.²⁵¹ Pelkuruus ei kuulunut bolševistisen miehen malliin.

Piirrosten lisäksi pakinamuotoinen kirjoittaminen antoi tilaa kuvata koettua sarkastisemmin. *Simon Ek* puuttui pakinassaan konspiraation tiukkuuteen praktiikoilla. Hän neuvoi matkalle lähteviä varaamaan mukaan parhaat vaatteensa ja koko maallisen omaisuutensa. Praktiikalla oli esiinnyttävä ulkomaisena delegaationa, joka oli hiljattain saapunut maahan. Mikäli joku sattui kysymään, mistä delegaatio oli peräisin, oli teeskenneltävä tietämätöntä ja välteltävä vastaamista kaikin keinoin.²⁵²

Ek viittasi junissa yleisiin varkauksiin ehdottamalla, että matkatavarat piti levittää mahdollisimman moniin paikkoihin, jotta junamatkan aikana voi harjoittaa näkö- ja kuuloaistejaan. Välttämättömiin varustuksiin kuuluivat neljä yöpaitaa

250 N.O.K: Vaikutelmia ”Energia”-tehtaalta. PK: Miten kirjoittaa?.

251 Gösta Rosenbergin puoluearvio Ragnar Rimpilästä marraskuussa 1947. Ragnar Rimpilän Empl/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

252 ”[...] skall ni harkla er några gånger, rodna och blygt se ned i marken medan ni med foten påtar i sanden och sakta svarar: ’Daa...Hm...Jo sii...’ På detta sätt undviker ni bäst frågan” *Ek*: Allmänna råd om utrustning för sådana som skola ut på praktik (kåseri).

ja -myssyä, joille löytyi käyttöä yövyttäessä ”kolmannen luokan odotussaleissa”. Urheiluhousuja tarvittiin, kun juostiin – sosialistisen kilpailun merkeissä – kuuman veden perässä joka pysähdyspaikassa. Knalli suoja si kalleo rakennustyömailla, mutta nenäliinat ja saippua kannatti jättää tarpeettomina kotiin: pian oltaisiin taas yhtä likaisia.²⁵³

Ennen matkustamista Krimin-lomalle pidettiin yhteenvetokokous praktiikan läpiviennistä Valko-Venäjäällä. Moni toveri ei sanonut halaistua sanaa paikallisten järjestöjen toiminnasta saatikka sosialistisesta rakennustyöstä. Vaikenemisen syy oli ”ainehiston huonossa muokkaamisessa”. Muistiinpanoista olisi pitänyt poimia oleelliset havainnot ja jäsenellä ne puolueen, nuorisoliiton ja ammatillisen työn kokonaisuudeksi.²⁵⁴ Ajanpuutetta ja harjaantumattomuutta kirjalliseen ilmaisuun väitettiin saamattomuuden syyksi, mutta *Selma Lind* hiljensi valittajat: ”Se on pöpön maalaamista seinälle omaksi pelottimeksi ja se ei vaateta toverit meitä.”²⁵⁵

Muistiinpanojen ”huono” muokkaus on selityksenä ontuva ja tyyppillinen tapa reagoida asioihin, joista oli vaikea avoimesti puhua. Manner oli vastaavasti kehitellyt Malm-konfliktin syyksi opetuksen metodologiset puutteet, vaikka kyse oli politiikasta. Retki Valko-Venäjäälle oli varmasti herättänyt kysymyksiä ja pakottanut järjestelmien vertaamiseen. Praktiikkalehdessä kritiikki oli pehmennetty humoristisuudella, joko pilakuvin tai pakinamuodolla. Satiirinen pakinointi oli mahdollinen julkisen sanankäytön muoto vielä 1930-luvun alussa mutta ei enää vuosikymmenen puolivälissä.²⁵⁶

Itsekriittisemmät kirjoitukset käänsivät ongelmaksi opiskelijoiden virheelliset tulkinnot, jotka jokaisen opiskelijan oli itsestään juurittava. Silti on vaikea välttää johtopäätöstä: mistä ei voinut puhua, siitä täytyi vaieta.

KANSAINVÄLISTÄ PROPAGANDAA

Kansainvälisen propagandan ideana oli harjoittaa Lenin-koulun oppilaiden agitatoria valmiuksia neuvostotyöläisten ja talonpoikien keskuudessa. Koulun normaalin elämänpiiriin ulkopuolella saatiin helpommin esiin heidän tietoaan, harrastuksiaan ja kestävyytään.²⁵⁷ Propagandatilaisuuksiin kuului sekä vierailijoiden että vastaanottavan tahon esiintymisiä, joiden oli tarkoitus internationalismin hengessä hyödyntää molempia osapuolia. Lenin-koulun henkilökuntaa lähetettiin etukäteen vierailukohteisiin, joissa he valmistelivat yhteistilaisuuksia paikallisen puolueorganisaation kanssa.²⁵⁸

Kansainvälinen propaganda jaettiin kirjalliseen ja suulliseen vaikuttamiseen, jota muutamat Lenin-koulun ryhmät pääsivät kesällä 1931 harjoittelemaan jopa

253 Sama.

254 WOK: Muistiinpanomme.

255 S.L. (*Selma Lind*): Väärää kantaa.

256 Ylikangas, 347.

257 KKK:n suomalaisen sektorin työstä 1930–31. Jäsennys selostusta varten KI:n puolalais-balttilaisessa maasihteeristössä 13.7.1931, Sirola. 531/1/195: 94–101, RGASPI.

258 Studer – Unfried 2001, 258–259.

radion kautta. Propagandatilaisuuksien yleisömäärät ja kysymysten runsaslukuisuus kertoivat innostuneesta vastaanotosta. Koko Lenin-koulua koskevassa yhteenvedossa praktiikkaryhmille esitetyt kysymykset jaoteltiin aiheen mukaan:

- ryhmän kokoonpano, mistä tulleet 22 %
- työläisten ja talonpoikien asema kapitalismissa 21 %
- työläisten ja talonpoikien suhtautuminen viisivuotissuunnitelmaan 15 %
- kriisi ja sodanvalmistelu 13 %
- nuoriso- ja naiskysymys 12 %
- puolue ja taistelu uklooneja vastaan 9 %
- Mopri 6 %
- muut 2 %

Kysymysten teemat myötäilivät puolueen kamppailuteemoja, joten spontaaneista kohtaamisista ei voi puhua. Silti opiskelijat joutuivat vastaamaan muutamaa neuvostovastaisiksi tulkittuihin kysymyksiin:

Onko teillä ulkomailla myös tasa-arvo?

Ymmärretäänkö ulkomailla, miten meitä kiusataan (nas tut mutšajut)?

Onko teillä Puolassa myös neuvostovalta? Ei – Sitten teillä on asiat hyvin!²⁵⁹

Soraääniä ei pidetty vakavana ongelmana. Juuri näissä tilanteissa opiskelijoiden poliittinen valppaus punnittiin.

Esko Murto ymmärsi kansainvälisen propagandan pyrkimykseksi eri kielisiä puhuvien työläisten ja talonpoikien lähentämiseen. *Murto* kehotti ammentamaan omista kokemuksista esimerkkejä, joilla sosialismin rakennustyötä lujitettaisiin. Suomen työläisten tilanne piti esittää mahdollisimman konkreettisesti: ”Miten kapitalistit ja suuret manttaalipösöt imevät heistä mehua: palkkojen polkemisilla alle nälkärajan, pankki ym:lla velkojen koroilla, maanvuokramaksuilla, välillisillä ja välittömällä veroilla jne jotka niitä imusuonia joilla työtätekevien luokkien tulokset siirretään riistäjien taskuihin.” Opiskelijoiden tehtävänä oli osoittaa, miten tärkeää jo rauhan aikana oli lujittaa Neuvostoliiton puolustuskuntoisuutta, sillä suur-imperialistien renki Suomi ”pikku-imperialistisine valloituspyrkimyksineen” varustautui sotaan. Oppia kannatti ottaa Suomen suojeluskunnista, jotka ylläpitivät säännöllisiä sotaharjoituksia jopa kolmesti viikossa. Profetia Suomen työläisten valinnasta luokan ja kansakunnan välillä sotatilanteessa ei osunut ihan nappiin:

[...] Suomen fasistinen hallitus, sosialifasistisista apureista huolimatta ei tule onnistumaan SSSR:ää vastaan alkamassaan rosvosodassa, vaan työläiset ja riistetyt talonpojat, joiden kouraan heidän on silloin pakko antaa kivääri tulevat ensimmäiset iskut saadesaan – jos ei ennen – kääntämään ne omia käskijöitään vastaan.²⁶⁰

Esko Alm sen sijaan kyseenalaisti parodiallaan kansainvälisen propagandan mielekkyyden. Hänen pakinansa praktiikkaryhmä valittiin säännönmukaisesti propagandatilaisuuksien presidiumiin eli puhemiehistöön, joka istutettiin juhlatilan näyttä-

259 Ottšet o letnej praktike studentov meždunarodnoj leninskoj Školu ijul–avgust 1931 g. 531/1/33: 16, RGASPI.

260 E.M. (Esko Murto): Kansainvälisestä propagandastamme. Praktiikka. KLK:n Suomalaisen sektorin prakt. lehti 1931. 531/1/259, RGASPI.

mölle. Jokainen nousi vuorollaan agitoimaan kuulijoiksi haalituille ihmisille. Myöhästyminen muutamalla tunnilla kannatti, sillä näin yleisö saatiin varmimmin kiinnostumaan. Kun jokainen saapui yksitellen kymmenen minuutin välein, saatiin hyvä syy soittaa toistuvasti Kansainvälinen. Tribuunille nousijan tuli pitää mielessään, että kuulijat ymmärsivät suomalaisten puheesta korkeintaan vierasperäiset sanat. Tulkkauksen takia oli puhuttava mahdollisimman hitaasti. Jos puhe noudatti ns. standardimallia (”som kan rabblas upp vid de olika tillställningarna”), saattoi puhuja päästellä suomeksi tai ruotsiksi mitä mieleen juolahti. Selittämätön poistuminen presidiumista kesken tilaisuuden viesti vaikutusvaltaisesta ja kiireisestä henkilöstä.²⁶¹ Parodian keinoista *Almilla* on tässä käytössä liioittelu, mekaaninen toisto sekä reaalityökaluuden ja fiktiivisen maailman sekoittaminen.²⁶² Kansainvälinen propaganda lienee antanut näihin kaikkiin runsaasti aineksia.

Propagandan vastaanotosta on säilynyt esimerkki syksyltä 1931, jolloin kaksi seuraavan kurssin opiskelijaa, *Ragnar Friman* ja *Gustav Malmberg* lähetettiin esiintymään lokakuun juhliille Vjazman varuskuntakaupunkiin, jolla oli erityissuhde, ”kunniapäällikkyyden” suomalaisten kanssa.²⁶³ Entinen Suomen eduskunnan jäsen ja poliittinen vanki *Friman*²⁶⁴ väitti puhuneensa torilla 10 000:lle sekä teatteritalolla 1 000 kuulijalle. Suomalaistoverit pitivät 11 puhetta ja vastasivat 54 kysymykseen. Keskustelu oli monissa tilaisuuksissa vienyt valtaosan ajasta. Puheet eivät ole säilyneet, mutta *Friman* kirjasi ylös esitettyjä kysymyksiä.²⁶⁵

Puna-armeijalaiset kysyivät luonnollisesti Suomen armeijasta. Kuulijat halusivat tarkennusta suomalaisten sotilaiden yhteiskunnalliseen asemaan, armeijan pakollisuuteen, miehistön ja päällystön suhteeseen sekä poliittisen toiminnan (nuori-soliitto) mahdollisuuksiin väessä. Valtiollisella tasolla tiedusteltiin budjetin sotilasmenoja sekä talouspulan vaikutusta Suomen sotatarviketeollisuuteen.

Kuulijat olivat kiinnostuneita kuulemaan, mitä heistä muualla ajateltiin:

- Kirjoittiko Suomen sanomalehdistö kollektivisoinnista?
- Haukuttiinko Suomen lehdissä Neuvostoliiton johtavia tovereita?
- Miten Inkerin ja Karjalan pakkotyöstä nyt puhuttiin?
- Millaista rajapolitiikkaa Suomessa harjoitettiin?
- Oliko Helsingissä venäläisiä?

Vaikka Vjazmassa tiedettiin ”kunniapäällikkyyden” johdosta tavallista enemmän Suomen asioista, poliittiset kampanjateemat (pakkotyö, kollektivisointi) näyttävät rajanneen kiinnostushorisontin.

Kuulijat olivat etukäteen perehtyneet Skp:n poliittiseen kamppailuun ja fasisti-terroriin:

261 E.A. (Esko Alm): Uppförande under möten. Praktiikka. KLK:n Suomalaisen sektorin prakt. lehti 1931. 531/1/259, RGASPI.

262 Salmi-Niklander 2004, 152–153.

263 Vjazmalaiset avustivat esimerkiksi Suomen poliittisia vankeja.

264 *Friman* oli entinen Työn äänen toimittaja, kansanedustaja ja poliittinen vanki Toivo Latva, joka lopetti Lenin-kurssilla vatsavian takia jo syksyllä mutta jatkoi Leningradissa LVKY:ssä. Hän valmistui *Vapaus*-lehden toimitukseen. Vuonna 1937 hänet vangittiin ja tuomittiin leirille 10 vuodeksi. Lahti-Argutina, 285. Lenin-kouluun jäänyt *Malmberg* oli Abel Majanen, Latvian sellitoveri Turun lääninvankilasta.

265 Raportti, 9.11.1931 *Friman*. 531/1/195: 105–106, RGASPI.

- Miten Skp:tä ahdisteltiin?
- Kuinka voimakkaita olivat Suomen fasistien järjestöt, mikä oli sosiaalidemokraattien rooli?
- Entä vankilaolot ja -terrorin nykytila?
- Mistä syystä olette tuomittuja?
- Miten Fors joutui kiinni ja miten hänen perheensä voi?²⁶⁶
- Paljonko sai tuomiota miestaposta? Miten työläiset taistelivat poliisia vastaan?

Poliittinen vankeus korostui siitäkin syystä, että *Friman* ja *Malmberg* olivat saaneet tuomionsa vuonna 1928. He kuuluivat Adolf Taimin, Yrjö Enteen ja Jaakko Kiven kanssa Tammisaaren johtaviin poliittisiin vankeihin.²⁶⁷ Muutama kysymys esitettiin myös Suomen työläisten ja talonpoikien oloista:

- Oliko talonpojilla traktoreita?
- Saivatko työläiset työaikana kuunnella radiota?

Kansainvälisen propagandan harjoittamisella hankittiin Lenin-koulun aloitteleville propagandisteille esiintymiskokemusta melko maksetun oloisen yleisön edessä. Ulkomaisten tovereiden tapaamisella on varmasti ollut oma viihdearvonsa, mutta sosialismin rakentamista sillä ei helpotettu. Esiintyjille sadelleita kysymyksiä on todennäköisesti tehty puoluesolun tai joukko-osaston paineessa oman aktiivisuuden osoittamiseksi. Tilaisuuksien yleisöksi valikoituneet ryhmät pelasivat tahoillaan samoilla sosialistisen kilpailun säännöillä kuin Lenin-koulun kävijät keskenään.

LENIN-KOULUSTA MAAN ALLE JA KIVEN SISÄÄN

Heinäkuun alussa 1931 järjestettiin Lenin-koulun suomalaissektorin opiskelijoille harjoitusluonteinen puoluekonferenssi, jonka oli tarkoitus viimeistellä opiskelijoiden ideologinen voittelu ja valmentaa heitä siirtymään Suomeen. Konferenssissa keskityttiin ruotimaan Suomen tilannetta ja Skp:n tehtäviä. Tällä paikattiin etenkin Mannerin ja Malmin kesken jääneitä kursseja. Opiskelijat ottivat samalla tuntumaa Skp:n virallisiin kokouskäytäntöihin.

Sirola piti harjoituskonferenssia onnistuneena ja poliittista opetusta vahvistavana. Opiskelijoiden alustuksista ja puheenvuoroista löytyi yhä virheitä, mutta he olivat vuoden kuluessa oppineet hyväksymään arvostelun ja korjaamaan kantojaan. He tuntuivat sisäistäneen Sirolan stalinistisen sanoman, jonka mukaan pienimmätkin poikkeamat puolueen linjalta olivat vaarallisia. Sektorin johtaja halusi näyttää vielä kerran esimerkkiä:

²⁶⁶ Ville Honkanen paloi komennuksella Helsingissä 1929 ja istui kahdeksan vuotta.

²⁶⁷ Myös Enne aloitti Lenin-kurssin saksankielisellä sektorilla syksyllä 1931. Taimi jäi istumaan 15:n ja Kivi seitsemän vuoden tuomiotaan. Kivi, 101–104.

Kun suomalaissektorin johtaja Yrjö Sirola pääsi kesällä 1931 Moskovasta maaseudulle, solmio pysyi tiukalla ja tyyli asiallisena. (Kansan Arkisto.)

Minä, leninismin opettajana, suoritin itsekritiikin opetukseeni nähden, tunnustaen että ainettani opettaessa olen antanut tietomäärän omaksumisen saada ylipainon poliittisten päämomenttien karsimisen kustannukselle. Tämän arvostelun ja itsearvostelun kautta saattaa tunnustaa, että yleinen tulos työstämme tuli myönteinen bolshevistisessä mielessä.²⁶⁸

Puoluekonferenssin jälkeen opiskelijat jäivät odottamaan komennuksiaan. Sektorin johtaja puolestaan selvitti lukuvuoden työn tuloksia Kominternin puolalais-balttilaiselle maasihteeristölle. Muotoiluissa oli kriittisempää terävyyttä, kun niitä ei ollut tarkoitettu opiskelijoiden kuultaviksi. Sirolan mukaan kaaderien kasvatus

---

268 KKK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31. Sirola 11.7.1931: 531/1/195: 52–57, RGASPI.

oli ensiarvoista Skp:lle fasistikumouksen jälkeisessä ahdingossa, mutta Lenin-koulun suomalaiskurssin pituus oli osoittautunut riittämättömäksi ”sellaisten opillisten tulosten, varsinkin tietojen oppimisen aikaansaamiseksi kuin oli välttämätöntä”.²⁶⁹ Päätös seuraavan suomalaisen lyhytkurssin järjestämisestä oli tehty IKKI:n sihteeristön poliittisessa komissiossa helmikuussa 1931.²⁷⁰

Kaikki sektorin opiskelijat osasivat suomea, mutta ruotsinkielisten runsaslukisuus oli haitannut opiskelua. Opetustyön murheenkryynejä olivat olleet Malmin kesken jäänyt kurssi ja Mannerin puoluekomennus. Aukkoja oli osin paikattu puoluekonferenssissa. Opiskelijoiden riittämätön peruskoulutus näkyi: ”Tietovaraston hankkiminen oli niin houkuttelevaa – oppilaiden tiedot tärkeistä asioista olivat niin puutteelliset – että se pyrki voittamaan politisoimisen vaatimukset.” Työsuunnitelmassa ei ollut tilaa puhe-, keskustelu- ja kokoustaitojen hankkimiseen. Kynämiehinä opiskelijat olivat kurssin päättyessä heikkoja, vaikka kirjoittamiseen oli panostettu alusta alkaen.²⁷¹

Sirola tiivistä oppikurssin sisällölliset puutteet:

- a. Opetus on voimakkaammin politisoitava ja kytkettävä Suomen oloihin.
- b. Opetuksen soveltaminen oman maan kysymyksiin on systematisoitava.
- c. Kominternin muiden sektioiden kokemuksia on verrattava Suomen kysymyksiin.
- d. Vertaaminen SSSR:n oloihin on saatava elävämmäksi.
- e. Oppilaitten tottumusten kehittämiseen on kiinnitettävä suurta huomiota.²⁷²

Viimeinen moite on kiinnostavin: mitä Sirola tarkoitti ”tottumuksilla”? Oletettavasti Suomen legaalaisesta liikkeestä opiskelijoihin tarttuneita menneisyyden jäänteitä, jotka ilmenivät bolševisoinnin muutosvastarintana.

Puolue-elämässä ja suhteessa koulun yleiseen elämään ilmeni ”suuria puutteita”. Oppilaissa esiintyi ”vissia eristäytymistä ja akateemista ukloonia.” Keskusteluihin Suomesta otettiin vilkkaasti osaa, mutta Nkp ja Komintern jäivät vieraisiksi. Puute oli paljastunut, kun opiskelijat oli pantu vastaamaan kysymykseen ”Mitä Skp jäsenen tulee tietää ja taitaa?”. Malmin konflikti oli kurssin poliittisen kypsyyttämyyden varoittava esimerkki, jolla – kuten kaikilla konflikteilla, jotka tulivat bolševistisesti hoidetuiksi – oli tervehdyttävä vaikutus.

Millaisia toimitsijoita Skp:lle valmistui? Sirolan mielestä ”ei niin hyviä kuin Lenin-koulu voisi antaa, jos oppilaiden kokoonpano ja valmennus olisi ollut asianmukaista”. Koulutettujen voimien lähettäminen Suomen piiritason puolueyöhön oli huomattava parannus, eikä Sirola epäillyt päästökkäiden uskollisuutta: ”Olen varma siitä, että nyt työkentälle lähtevät toverit uskollisesti tekevät työtä ja valmentavat uusia kaatereita puolueyöhön ja Lenin-kouluun.”²⁷³

Puolalais-balttilaisen maasihteeristön käsittelyssä suomalaisen lyhytkurssin työ arvosteltiin tyydyttäväksi. Puutelista oli jalostunut yleisempään suuntaan:

269 KKK:n suomalaisen sektorin työstä 1930–31. Jäsennys selostusta varten KI:n puolalais-balttilaisessa maasihteeristössä, Sirola 13.7.31. 531/1/195: 94–101, RGASPI.

270 IKKI:n polsiht. pol.komissio ptk nro 122, 18.2.1931. Päätösoitteessa ei ole mainintaa kurssin pituudesta. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

271 KKK:n suomalaisen sektorin työstä 1930–31. Jäsennys selostusta varten KI:n puolalais-balttilaisessa maasihteeristössä 13.7.1931, Sirola. 531/1/195: 94–101, RGASPI.

272 Sama.

273 Sama.

1. Sektorin eristyneisyys ja riittämätön aktiivisuus koulun yleisessä poliittisessa elämässä
2. Koulun puuttuva yhteys Kominternin, maasihteeristön ja Skp:n kanssa
3. Kurssi Skp:n perusprobleemeista jäi pitämättä eikä opetusta riittävästi kytkeyty Suomen kysymyksiin
4. Koulun johdon puutteellinen yhteys suomalaiseseen sektoriin
5. Seuraavassa sisäaunotossa valittava enemmän opiskelijoita suurilta työpaikoilta.²⁷⁴

Ongelmien byrokraattis-hallinnolliseksi ratkaisuksi ehdotettiin yhteyksien parantamista vastuullisten tahojen kesken. Suomalaisen eristyneisyys liittyi sekä kurssin lyhyeen kestoon että kieleen, joka oli ongelmatekijä myös sektorin sisällä. Korkeammalta katsottuna suomalaissektorin ongelmat liittyivät pikemminkin opiskelijamateriaalin laatuun kuin sen sopeutuvaisuuteen kaaderimuottiin.

Suomalaissektorin työn arvio tyydyttäväksi tuntuu oikeutetulta. Sirola oli selvästi uskonut ja toivonut saavansa kehityskelpoisempia kaaderintaimia. Vaatimustaso oli asetettu liian korkealle, eivätkä sivutoimiset ja kokemattomat opettajat kyenneet vastaamaan pedagogiseen haasteeseen. Opettajien muut velvollisuudet painoivat vaa'assa Lenin-koulua enemmän. Sirola yritti parhaansa, mutta varsinkin lukuvuoden käynnistämistä jäi improvisoinnin maku.

Elo-syyskuun vaihteessa pidettiin Moskovassa Skp:n varsinainen puoluekonferenssi, johon osallistui kaikki kynnelle kykenevät opettajat, oppilasta *Vesala* ja *Vuori* sekä saksalaisella KIM-kurssilla opiskellut *Liisa Turm*.²⁷⁵ Opiskelua sivuttiin keskusteluissa vain pintapuolisesti. *Vesala* ehdotti puolueopiskelun tehostamista Suomessa vanhan opintoyhdistysverkoston pohjalla. Sirola ei lämmennyt ajatukselle, sillä opinto-ohjaajien vaatimukset olivat muutamassa vuodessa muuttuneet: ”Pelkään pahoin, että niistä ei olisi bolshevisoijiksi.” Suomesta saapuneet osallistujat väittivät Neuvostoliitossa kouluttuja organisaattoreita liian viisaiksi ”maistereiksi”, jotka antoivat epäselviä neuvoja ja siitä huolimatta haukkuivat ”pässinpäiksi”. Moitteet eivät osuneet Lenin-koulusta valmistuneisiin, jotka olivat hädintuskin ehtineet rajan yli.²⁷⁶

KUN PUURO PALOI POHJAAN...

Lenin-koulun suomalaissektorin ensimmäinen vuosikurssi oli valmistunut. Sirola oli tähdentänyt, että puuro koeteltiin vasta syödessä, eli kaadereitten kypsyyden mitattaisiin puolueuon käytännöissä. Karu totuus on, että 19 opiskelijasta 11 jäi

274 Ote Kominternin puolalais-balttilaisen maasihteeristön pöytäkirjasta 25.7.1931. 531/1/195: 69, RGASPI.

275 Konferenssiin osallistui Suomen piireistä yhdeksän edustajaa sekä kuusi ”eri työalojen edustajaa”, kaikki salanimillä. Keskuskomiteasta paikalla olivat Manner, Kuusinen, Sirola, Gylling ja Antikainen. Lenin-kurssin edustus (opettajat Malm, Lehtosaari, *Kajava*, Ojanen) oli Sirolaa ja Manneria lukuun ottamatta varustettu pelkällä neuvotteluoukeudella (muuta: O. Korpinen, H. Nordman, A. Salomaa, JK Lehtinen, Vilmi, *Helga Strom*, Herman Hurmevaara, Asser Salo, Tuure Lehen, Tyne Tokoi, Viktor Koso, Aino Pesonen ja Toini Mäkelä) . Mandaattikomitean mietintö nro 1. Skp:n puoluekonferenssi 28.8.–15.9.1931. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA.

276 Skp:n puoluekonferenssi 28.8.–15.9.1931. Vesalan ja Sirolan puheenvuorot, sivut 133 ja 147, josta lainaus. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA.

kiinni Suomen-komennuksellaan toimittuaan alle vuoden puolueutyössä. Paloja varmasti osattiin odottaa, mutta näin monen koulutetun kaaderin menetyksen on täytynyt olla karvas pettymys. Vahvimmat toverit saivat yleensä pisimmät tuomiot:

Paavo Heinonen	Skp:n piiriorganisaattori	syyskuu 1931	kolme vuotta
Lauri Orell	Sknl:n instruktori	marraskuu 1931	kolme vuotta
Birger Dahl	ruotsalaistyö	joulukuu 1931	yksi vuosi
Kerttu Lampinen	Skp:n apulaisorg.	joulukuu 1931	kolme vuotta
Martti Murto	Skp:n organisaattori	joulukuu 1931	kuusi vuotta
Rudolf Vinsten	Skp:n ruotsalaisorg.	maaliskuu 1932	viisi vuotta
Hugo Keikkala	Skp:n apulaisorg.	toukokuu 1932	kuusi vuotta
Juho Leinonen	Skp:n piiriorganisaattori	toukokuu 1932	neljä vuotta
Nestor Nurminen	Sknl:n instruktori	toukokuu 1932	viisi vuotta
Kaarina Lindgren	Puna-avun järjestäjä	heinäkuu 1932	kaksi ja ½ vuotta
Ragnar Rimpilä	ruotsalaistyö	elokuu 1932	kaksi vuotta

Tällaista listaa tuskin Moskovassa hahmoteltiin, siksi pahalta se Skp:n kannalta näyttää. Paavo Ahosen, Juho Kosusen, Väinö Palmroosin ja Kalle Viljasen komennuksia voidaan pitää onnistuneina, sillä he palasivat rajan taakse jatkokoulutukseen. Kaikkia palaajia pyrittiin lisäkouluttamaan. Vilho Palonen ja Rolf Staaf jäivät aluksi puolueen käyttöön Moskovaan, ilmeisesti myös heikkokuntoinen Herman Blomqvist. Ainoa Suomeen komennettu opiskelija, jota ei ennen sotaa pidätetty, oli Gösta Rosenberg. Oliko hänen säilymisensä poikkeus vai suunta, johon puolueen olisi kannattanut panostaa enemmän?

Viljo Vesala oli vuosikurssiltaan ainoa, joka jatkoi vielä syksyllä Lenin-koululla. Skp:n ulkomaanbyroossa keskusteltiin miehen työllistämisestä varsinaiseen ammattiinsa sähköalalle, mikäli Lenin-koulun johto ei hyväksyisi häntä Suomen talouden ja politiikan tutkijaksi.²⁷⁷ *Vesala* osallistui tarkkailijana seuraavan vuosikurssin käynnistämiseen ja kertoi luottotoverina mielipiteensä uusista tulokkaidista.²⁷⁸ Lokakuun vallankumouksen juhlille hän pääsi Lenin-kurssin edustajaksi,²⁷⁹ mutta tähän jäljet päättyvät. *Vesala* ei esiintynyt ainakaan tällä nimellä vuosikurssin riennoissa. Ilmeisesti hän siirtyi vuonna 1934 Petroskoihin ammatilliseen työhön käymättä kertaakaan Suomessa komennuksella.²⁸⁰ *Viljo Vesala* vangittiin Petroskoin Kansantaiteen talon sähkömiehen toimesta heinäkuussa 1938. Hänet ammuttiin saman vuoden lokakuussa.²⁸¹

Juho Leinonen (*Murto*) lähetettiin ensimmäisenä rajan yli antamaan Skp:n Suomen keskukselle suullinen selostus Lenin-koulusta valmistuneista oppilaista. Piiriorganisaattorina Leinonen ehti toimia toukokuuhun 1932, jolloin hän jäi kiinni

277 Skp:n kk:n Ub:n ptk 3.8.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

278 KKK 1931 suomal. oppilaista tunnen seuraavat toverit, *Vesala*, ei päivää. Arviot kaaderiaineksesta olivat melkoisen kriittisiä. 531/1/195: 75–89, RGASPI.

279 Skp:n kk:n Ub:n ptk 4.11.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

280 Ek:n henkilömapiissa on epämääräinen havainto (”nähty”) vuodelta 1932. Moskovassa laaditussa luettelossa opiskelijoiden sijoittumisista ja paloista *Vesalan* kohdalla lukee yksiselitteisesti ”ei ole ollut maassa”. Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI.

281 Lahti-Argutina, 565.

Lenin-koulun ensimmäisen suomalaiskurssin 1930–1931 opiskelijoita. (Kansallisarkisto.)

Kerttu Lampinen (*Selma Lind*), Hugo Keikkala (*Pekka Kangas*), Kaarina Lindgren (*Lisa Vekman*)

Lauri Orell (*Eino Oras*), Birger Dahl (*Paul Lund*), Rudolf Vinsten (*Hans Berg*)

Martti Murto (*Kari Keto*), Väinö Palmroos (*Otto Kanto*), Vilho Palonen (*Viljo Vesala*)

Skp:n kokouksesta Helsingin Mäkelänkadulla. Häntä epäiltiin Skp:n Uudenmaan piiriorganisaattoriksi, jota oli vastikään koulutettu rajan takana. Leinonen kiisti. Hänen isänsä oli saanut postia Petroskoista – osoitteen kera – jossa mainittiin opinnot pedagogisessa tekniikumissa, mistä saatiin tarvittava näyttö neljän vuoden tuomiota varten.²⁸² Lenin-koulun kirjoituksissaan *Murto* oli vaikuttanut ryhmän militanteimmalta kaaderilta:

Kaikkien puolueemme jäsenten, työläisten ja riistettyjen talonpoikien mieliin ja vereen on syövytettävä tietoisuus siitä, että ainoastaan SKP:n johdolla voidaan voittoon johtaa Suomen tulevat, nopeasti lähestyvät vallankumoustaistelut. Tehtyjä virheitä on bolshevistisesti arvosteltava, niistä on opittava ja siten taottava puolueemme teräksinen lujuus. Mutta ei saa tulla lahkolaisiksi. Jokaisen puolueemme jäsenen velvollisuus on opetella kuoleman halveksumista silloin, kun on kysymys taistelusta ihmiskunnan suurimman asian, proletaarisen vallankumouksen puolesta.²⁸³

Kuoleman halveksumisen Skp-jäsenten velvollisuudeksi nimennyt 29-vuotias toveri menehtyi Tammisaaren pakkotyölaitoksen lavantautiepidemian uhrina 4.2.1933.²⁸⁴

Skp:n Suomen keskuksen työhön ehdotettu Juho Kosunen (*Vuori*) siirtyi rajan yli piiriorganisaattoriksi lokakuussa 1931.²⁸⁵ Heinäkuussa 1932 hän palasi Moskovaan. Skp:n vuosien 1932 ja 1933 plenumien välissä *Vuori* kävi Lenin-koulun jatkokurssin. Häntä suositeltiin jälleen piiritasoiseen puoluetööhön.²⁸⁶ Syystä tai toisesta, kenties korkean ikänsä takia (s. 1886), *Vuori* lähetettiin Petroskoihin museotyöhön. Lisäksi hän opetti Vkp(b):n historiaa. Petroskoin Skp:n historiaosaston johtaja ”*Eemeli Vuoren*” mainitaan OGPU:n ”puhdistuslistalla” jo helmikuussa 1934.²⁸⁷ Keväällä 1935 *Vuori* toimi sihteerinä Yrjö Sirolalle nimetyllä klubilla. Seuraavana kesänä hän anoi Ub:ltä lupaa Suomen-komennukseen, jota ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi. *Vuori* myönsi, että hän ei ollut kyennyt sopeutumaan neuvosto-olosuhteisiin:

[...] mitäpä siitä salata – Suomen proletariaatin ja koko työtätekevän väestön elämä ja taistelu on minulle läheisin, rakkain. Sen keskuudessa olen elänyt, taistellut, tehnyt paljon virheitä ja jotain ehkä luokkani hyväksikin. Täällä – niin minusta tuntuu – en voi antaa vielä vuosiin kaikkia vähäisiä voimiani ja kokemuksiani puolueen ja sosialistisen isänmaamme hyväksi syystä, kun olen niin ylen hidas oppimaan maamme kieltä.²⁸⁸

282 Juho Leinosen hm 1212, EKV I, VA. Kajaanilainen Leinonen oli paennut kyyditystä rajan yli Uhtuaalle ja lähettänyt kortin kotiin ennen siirtoa Moskovaan.

283 Lainauksen korostus alkuperäinen. E. M.: ”Punaisesta rintamiesten liitosta” ja puolueemme osuudesta aseellisen kapinan taidon oppimisessa. Harjoituspiirilehti ”Taistelija”. 531/1/259, RGASPI.

284 Parkkari 1961, 143–145.

285 Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI.

286 Sektorin 1932/33 karakteristiikka, Sirola 9.7.1933. 531/1/201, RGASPI. Tutkintokokeissa *Vuori* sai täysin tyydyttävän, toiseksi parhaan (kahdeksasta) arvosanan 3+/5. Tutkintokokeet R-sektorissa, 5.7.1933, Sirola. 531/1/201: 123–125, RGASPI. Suhteessaan mannerilaisiin *Vuori* mainittiin ”tilannepolitiikoitsijaksi”. Manner Malmille 28.1.1933. Rakas kallis toveri, 193.

287 Rautkallio 1995, 131. *Emil Vuori* kirjoitti muistelun ”Komennuksella Viipurin piirissä” vuonna 1934 ilmestyneeseen *SKP:n taistelun tieltä* -kokoomateokseen.

288 Emil Vuori Skp:n Ulk. Byrolle, Moskovassa 7.7.1936. Skp:n kkn Ub:n ptk 11.11.1936, liite. 516/2/1483, RGASPI.

Kun terrori kiihtyi neuvostomaassa, tällaiset muotoilut tulkittiin kansallisen nationalismin ilmauksiksi. Vuonna 1935 *Vuori* siirtyi jälleen Moskovaan, jossa hän työskenteli hierojana. Keväältä 1936 on säilynyt puoluejäsenten tarkistukseen eli *proverkaan* liittynyt omaelämäkerta sekä Skp:n lausunto, jossa suositeltiin *Vuoren* jättämistä Neuvostoliittoon. *Vuoren* aiempi lähettäminen Karjalaan, silloiseen kansallisen nationalismin pesäkkeeseen, perusteltiin lausunnossa erikseen.²⁸⁹ Kevään 1936 *proverkassa* epäily kohdistui usein juuri entisiin opiskelijoihin, jotka olivat jääneet Neuvostoliittoon.²⁹⁰ On todennäköistä, että jo kertaalleen OGPU:n listoille päätyneet Juho Kosunen päätyi terrorin uhriksi viimeistään vuonna 1938.

Lenin-kurssin parhaimmistoon kuulunut Paavo Heinonen (*Nikola*) lähetettiin Suomeen piiriorganisaattoriksi. Jo syyskuussa hänet pidätettiin kokouksesta Helsinginkadulta hallussaan raskauttavaa Skp-kirjallisuutta. Tekijämies pysyi vaiti Moskovan komennuksesta ja selvisi kolmella vuodella. Tammisaarella hän kuului ”hirmuihin”, joille ei paljoa mahdettu. Vapaaksi päästyään Heinonen ryhtyi pyörittämään Skp:n Kotkan kaupunkikomiteaa, ammatillista toimintaa ja maanalaista lehteä. Vuodet 1936–1938 hän toimi puolueen kiertävänä organisaattorina vastuualueinaan ainakin Kemi ja Lappeenranta. Talvisodan ajaksi tuli komennus turvasäilöön. Vapauduttuaan Heinonen toimi SNS:ssä, minkä johdosta hänet pidätettiin uudelleen. Syyskuussa 1941 rintamalle lähetetty joukko ”pärmiläisiä” siirtyi välittömästi puna-armeijan puolelle.²⁹¹ Kuulustelujen jälkeen Heinonen siirrettiin Kominternin radiotoimituksen palvelukseen (Instituutti 205) ja palautettiin myöhemmin Suomeen sotavankien joukossa. Kuluttavista vuosista periytyi heikko terveys ja mieltymys väkijuomiin.²⁹²

Kirjapainotyöhön Moskovassa lisäkoulutettu²⁹³ Kerttu Lampinen (*Lind*) toimi Suomessa Skp-organisaattorin apulaisena sekä lehtityössä Turussa ja Tampereella, josta hän paloi samasta asunnosta Martti Murron kanssa. Kuulusteluissa hän ilmoitti tullessaan Tampereelle enonsa luo joulunviettoon. Lampinen ei kiistänyt Skp-jäsenyyttään vaan kertoi liittyneensä puolueeseen syksyllä 1931. Poliittisen kantansa hän ilmoitti pontevasti: ”Olen periaatteellinen kommunisti ja hyväksyn aseellisen köyhälistövallankumouksen sekä kannatan köyhälistödiktatuuria ja Neuvosto-Suomen luomista.”²⁹⁴ Kolmen vuoden tuomion perusteena käytettiin Skp-jäsenyyttä ja järjestöaktiivisuutta Hangossa ennen lähtöä Neuvostoliittoon. Hämeenlinnassa Lampinen kuului johtaviin poliittisiin vankeihin. Vapauduttuaan tammikuussa 1935 Lampinen hoiti hänelle määrätty puoluetehävät. Hän onnistui

289 Lenin-koulun jatkokurssin jälkeen *Vuori* ”komennettiin hänestä riippumattomista syistä työhön Karjalaan valtion museoon”. Lausunto tov. Vuori Emilistä, ei päiväystä. Emil Vuori. Avtobiografija. 7.4.1936. Kominternin kaaderimappi 495/269/724: 4–7, 8, RGASPI.

290 Rentola 1994, 36–37. Chase, 130–131.

291 Perustiedot Heinosen Ek-mapista, hm 2445, EKV I, VA. Heinosen Avtobiografija, lokakuu 1943. Kominternin kaaderimappi 495/269/1518.

292 Rentola 1994, 366–372. Skp erotti poliittisesti moitteettoman lehtimiehen vuonna 1952 juopottelun ja siitä johtuvien puoluetehävien laiminlyöntien takia. 1B SKP, kaaderijaosto, Paavo Heinonen Amp I/ymp, KA.

293 Skp:n kkn Ub:n ptk 2.7.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

294 Kerttu Lampisen kuulusteluptk, Ek:n Tampereen osasto nro 19/1931, 21.–26.12.1931. Lampisen hm 2556, EKV I, VA. ”Alli palanut”. Iivo Ub:lle 4.1.1932. 516/2/1256, RGASPI.

välttämään turvasäilöt sodan aikana. Skp:n Helsingin piiri merkitsi jäsenkirjaan muistutuksen passivisuudesta sodan loppuvaiheissa. Se poistettiin moitteettoman puolue työnsä ansiosta vuonna 1948.²⁹⁵

Toisen kirjapaino-oppiin komennetun toverin, Kalle Viljasen (*Karlsson*) käynnistä Suomessa ei ole tietoja. Hän mitä ilmeisimmin onnistui salaamaan komennuksensa ja aloitti syksyllä 1933 jatkokoulutuksen LVKY:ssä nimellä *Juho Raunio*. Kalle Viljanen saapui Suomeen marraskuussa 1936, ja hänet pidätettiin tuota pikaa. Miehen annettiin valehdella kuulustelupöytäkirjaan työura kirjapainoissa Leningradissa ja Petroskoissa, koska hän suostui kertomaan neuvostomaassa tuntemistaan henkilöistä. Neljän vuoden tuomio tuntuu yhteistyöhalun huomioon ottaen raskaalta. Vankilassa puhuteltuna hän kielsi yhä neuvosto-opiskelunsa. Omituinen käyttäytyminen ei noudattanut normaalia paatuneen kommunistin eikä tunnustajan logiikkaa.²⁹⁶

Apulaisorganisaattoriksi Suomeen lähetetty Hugo Keikkala (*Kangas*) pidätettiin Viipurissa toukokuussa 1932. Majapaikasta takavarikoitiin muistiinpanoja, puoluekirjallisuutta, rahaa sekä browning-pistooli. Keikkala oli mennyt ilmiannettuun asuntoon kiellosta välittämättä.²⁹⁷ Oikeudessa Viipurin piiriorganisaattoriksi tullut ”*Jaakko*” sai raskaan kuuden vuoden tuomion. Sen suorittaminen sujui Tammissaarella puolueen linjalla, mutta lupaus välttää puolueen salaista toimintaa vapaudessa kielii tahdonlujouden murtumisesta pitkän tuomion loppuvaiheissa. Toista pitkää kakkua sairaaloinen Keikkala ei enää kestänyt: hän kertoi jouluna 1942 muistamansa Lenin-kurssistaan, puolueen kosta peläten.²⁹⁸ Valpo palkitsi vapautuksella turvasäilöstä. Skp erotti pehmeän toverin riveistään.²⁹⁹

Puna-avun järjestäjäksi Suomeen lähetetty Kaarina Lindgren (*Vekman*) paloi heinäkuussa 1932 moottoriveneestä Suomenlahdella. Kuulusteluissa hän selitti matkaneensa itään parempien työolojen perässä, kuten tekivät sadat muutkin suomalaiset samana vuonna.³⁰⁰ Opiskelu ei etsiville paljastunut, mutta raskauttavasta matkaseurasta ja toiminnasta lakkautetuissa järjestöissä annettiin kahden ja puolen vuoden tuomio. Hämeenlinnan naisvankilassa Lindgreniä rangaistiin usein ja hän kärsi osan tuomiostaan kurinpito-osastolla. Vapauduttuaan Lindgren jatkoi puolue työnsä, kunnes hän muutti miehen perässä Lauritsalaan ja passivoitui. Vaikka Lindgrenin Lenin-kurssitus paljastui poliisille vuonna 1938, häntä ei suljettu sota-

295 ”Jotakin elämästäni”, Kerttu Lampinen 5.12.1944, Lampisen EmpI/j; puolue muistutus, ks.

Lampisen AmpV: Hki, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Muut tiedot Lampisen hm 2556, EKV I, VA.

296 Kalle Viljasen kuulustelupöytäkirja 4.–13.3.1937 Ek:n pääosastolla. Vankila-ajan puhuttelu: Ilm. nro 99/38, 11.3.1938, osastopäällikkö Rusko Sihvonen. Viljasen hm 3837, EKV I, VA. Viranomaiset järjestivät Turun keskusvankilan sairaalaan leikkauksen, jossa poistettiin paha kuolio Viljasen varpaasta.

297 Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI.

298 Käsin kirjoitettu, luottamuksellinen, Selostus kurssitoiminnasta Moskovassa syksyllä 1930–1931 talvella. Hugo Keikkala 21.12.1942 Valpon pääosastolla. Keikkalan hm 1713, EKV I, VA.

299 Ote Skp:n valvontajaoston kokouspöytäkirjasta 16.2.1945. Vapauduttuaan Keikkala oli laiminlöi puoluevelvollisuudet eli piti lupauksensa Valpolle. Keikkalan Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

300 Laittomien rajanylityksien huippukausi ulottuu kesästä 1931 vuoden 1932 loppuun. Vilkkain kuukausi oli elokuu 1932, jolloin toteutettiin 195 koko vuoden 820 loikkauksesta. Todelliset lukumäärät lienevät suurempia. Kostiainen 1988, 80–81.

aikana turvasäilöön. Lindgrenin terveys rakoili sodan jälkeen, mutta muuten hänen voi sanoa selvinneen neuvostokomennuksestaan kohtuullisilla kolhuilla.³⁰¹

KERRAN PETTURI, AINA PETTURI

Martti Murto syntyi vuonna 1904 Revonlahdella (nykyisin Ruukki) Oulun eteläpuolella. Häntä pidettiin jo 1920-luvun alkupuolella etevänä puhujana. Murto astui asepalvelukseen Pohjolan jääkäripataljoonaan, josta hän karkasi muutaman palveluspäivän jälkeen lokakuussa 1924. Etsintäkuulutettu mies etsiytyi Helsinkiin ja alkoi esiintyä *Kaarlo Pohjolana*. Siirryttyään Leningradin LVKY:hyn hän onnistui välttelemään Suomen viranomaisia usean vuoden ajan.³⁰²

Etsivä keskuspoliisi selvitti ”*Kalle Pohjolan*” henkilöllisyyden ja pääsi tämän jäljille alkuvuodesta 1929.³⁰³ Turussa Murto veti puhujakurssia mutta jäi kiinni maaliskuussa 1929. Sotilaskarkuri lähetettiin takaisin palveluspaikkaansa, jossa hänelle langetettiin neljän kuukauden tuomio kärsittäväksi Ilmajoen varavankilassa. Asepalveluksen oli määrä jatkua. Murron kannalta pikainen passitus pohjoiseen säästi hänet Etsivän keskuspoliisin kuulusteluilta. Moskovassa Murto kertoi myöhemmin liittyneensä Skp:hen 1924 ja tehneensä illegaalia työtä armeijassa jo silloin. Nelivuotisen LVKY-kurssin katkaisi vuonna 1928 komennus Suomeen Skp:n organisaattoriksi, josta työstä hän siis todellisuudessa paloi.³⁰⁴ Murto ei pitkään viihtynyt palveluksessa vaan karkasi ja jäi toistamiseen kiinni Keravalla. Kolmas pako pataljoonasta johti vihdoinkin rajan yli. Lenin-koulun käyminen heti LVKY:n perään teki Murrosta täysinoppineen puoluetöntekijän, joka lähetettiin Tampereen piiriorganisaattoriksi syksyllä 1931.

Murto yllätettiin Tampereelta asunnosta, jossa Lenin-koulun kurssitoveri Kerttu Lampinen oli ”tilapäisellä käynnillä”. Vaikka Murto ehti polttaa kuumimmat Skp-paperit poliisin hajottaessa kirveellä ovea, etsivät takavarikoivat runsaasti puoluekirjallisuutta sekä käsiaseen. Poliisi sai salaviesteistä avattua yhteyshenkilöiden nimiä, osoitteita ja puoluetunnuksia, mikä johti 15 Tampereen piirin puolueaktiivin pidätykseen. Neuvostokoulutus ei kuulustelijoille selvinnyt. Murto selitti joutuneensa organisaattoriksi helsinkiläisen ”Rikun” kehotuksesta ja liittyneensä puolueeseen samana syksynä saatuaan lupauksen palkallisesta toimesta. Runoilu palkittiin kuuden vuoden tuomiolla, jonka Murto kärsi Tammisaaressa.³⁰⁵ Moskovassa uskottiin Murron käyttäytyneen kuulusteluissa hyvin ja palon johtuneen provokaattori Oskari Valkaman ilmiannosta.³⁰⁶

301 Samasta veneestä jäi kiinni myös Impi Anttila, joka oli edellissyksynä käynyt *Erna Waldina* kolmikuukautisen KIM:n pioneeriohjaajakurssin. Kaarina Behm (os. Lindgren) hm A 3609, EKV I, VA. Behm Sigrid Kaarina Hmp I/ymp – E-Karj., kaaderiosasto, SKP 1944–, KA.

302 Vienankarjalaisen morsiamen kanssa syntyi jossain välissä lapsi, joka ei äitinsä huomassa elänyt pitkään. Perustiedot Martti Murron hm 1544, EKV I, VA.

303 VIII ilm. nro 1736, 9.1.1929. Tiedottaja ”T.129”. Martti Murron hm 1544, EKV I, VA.

304 Tiedot Martti Murron (Kari Keto) Kominternin kaaderimapista, 495/269/1548, RGASPI.

305 Ek:n Tampereen osaston kuulusteluptk nro 1/1932, 21.–22.1.1932. Murron hm 1544, EKV I, VA.

306 Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI. Valkamasta ks. Aatsinki 2003, 77. Vuonna 1932 Tampereen Skp-piireissä suunniteltiin ilmiantaja Valkaman ”nitistämistä”. Rentola 1994, 28.

Tammisaassa Murto kuului hankalimpiin poliittisiin, jotka pyörittivät puolue-, työjarrutus- ja opiskelutoimintaa minkä eristyksiltään kykenivät. Tuomionsa loppuvaiheessa Murto murtui ja katkaisi yhteyden veljeensä Yrjöön.³⁰⁷ Hän alkoi väittää, että ”fasistit” sotkivat vankimuonaan myrkkyä, joka ei tappanut mutta väsytti henkisesti. Murto vaati puolueetonta tutkimusta Neuvostoliiton laboratorioissa. Vainoharhainen väite johti ”hullujenhuoneeseen” ja puolueessa epäilyttävän kirjoihin.³⁰⁸

Vapauduttuaan Ouluun loppuvuodesta 1937 Murto väitti aluksi turhaan pyrki-neensä puolueyhteyteen ja Neuvostoliittoon. Hän ei luottanut enää kehenkään ja päätti vetäytyä pois laittomasta puoluevehkeilystä. Poliisi piti jatkuvasti silmällä, ja työpaikalla ”iikollit” ahdistelivat. Kadulla pysäyteltiin ja syljettiin kasvoihin. Oulussa Murtoa pyydettiin avoimesti ”ohranan” palvelukseen. Hän kieltäytyi mutta suostui seuraavan tapaamisen yhteydessä ottamaan vastaan ”rahaa vaatteisiin”. Painostus ei hellittänyt, pikemminkin Murto tunsu, että häntä halveksittiin joka suunnalla. Kun rahaa vastaan ei saatu tietoja, ”ohranat” ilmestyivät työpaikalle ja järjestivät vastoinkäymisiä. Tammikuussa 1938 Murto oli kypsytynyt kertomaan puoluekoulutuksestaan ja tunnistamaan kurssitovereita.³⁰⁹ Talvisotaan Murtoa ei otettu, eikä hän suostunut neuvostovastaisen propagandistin toimeen. Jatkosotaan hän osallistui siviilityövelvollisena muun muassa Kannaksella. Viimeinen kontakti Oulun ”ohranaan” oli vuodelta 1943.

Murto ripittäytyi Skp:lle, kun yhteys ohranaan paljastui Valpon papereista kesällä 1945. Hän puolustautui väittämällä, etteivät paljastukset aiheuttaneet tuomioita muille tovereilla. Puoluevastaisuudeksi hän katsoi vain ”kekkulin asenteen”, sen, että hän oli lyönyt kaiken puolueyön laimin. Rahaa oli tullut otettua, mutta hänen kauttaan ohrana ei ollut saanut uutta tietoa.³¹⁰ Murto jätti kertomatta, että hän laati opiskelustaan kirjallisen raportin ja auttoi tunnistamaan muita opiskelijoita.³¹¹ Skp:n valvontajaosto vahvisti syyskuussa 1945 päätöksen, jossa Murtoa pidettiin tietoisena ja palkattuna ”ohranan” agenttina. Oulun Skp-piirille ilmoitettiin, että Murron kanssa ei sopinut olla missään tekemisissä.³¹² Rahan vastaanottaminen pääviholliselta oli puoluerikoksista pahimpia.³¹³

Murron menneisyyttä puitiin julkisuudessaakin. *Pohjolan Työ* suostui julkaisemaan hänen näkemyksensä yleisönosastollaan. Murto selitti saaneensa ”ohranalta” yhteensä 2 400 markkaa. Hän myönsi myötäilleensä kahdenkeskisissä keskusteluissa kommunismin vastustajia mutta väitti pitäneensä julkisemmissa tilaisuuksissa

307 Yrjö Murto oli jäsenenä Skp:n Petroskoin byroossa vuonna 1935, jolloin hän siirtyi puolueyöhön Suomeen, jäi kiinni, istui yhdeksän vuotta ja palasi Skp:n johtoon. Rentola 1994, 32.

308 Selostus. Martti Murto, Oulussa 24.7.1945. Murron Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

309 Murron kertomaa. Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA. Selostus. Martti Murto Oulussa 24.7.1945., Murron Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

310 Selostus. Martti Murto Oulussa 24.7.1945. Murron Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

311 Omassa selostuksessaan hän mainitsi LVKY:stä vain tunnettuja tekijöitä. Valtiolliselle poliisille, Martti Murto 21.1.1938. Lenin-koulusta hän kertoi helmikuussa kaikki muistamansa henkilöt. Liite kirjediaariin nro 52/1199, 18.2.1938. Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla, amp 2568, EKV I, VA.

312 Skp:n kk:n valvontajaoston (Kauko Heikkilä, Otto Hyryläinen, Jaakko Parkkari, Kerttu Virtanen) päätös 13.9.1945. Murron Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

313 Peltola, 52–54, 63. Peltola mainitsee agentin ”tapauksen” mutta ei Murron nimeä.

mölyt mahassaan. ”Periaatteellinen horjunta” fasismin suuntaan johtui siitä, että Murto uskoi fasismin säilyvän vastavoimana sodan jälkeenkin. Hän väitti tekopyhiksi sodan jälkeisiä väitteitä puhtaasta linjasta demokratian puolesta. Oli syytä antaa arvoa niille, jotka olivat suoraselkäisesti kärsineet vakaumuksensa puolesta, mutta ei niille, joilla oli vastaavaa mustaa menneisyyttä salattavanaan.³¹⁴ Kannanotto inhimillisen kohtelun puolesta oli poliittisesti mahdoton.

Sopimaton veljeily ”fasistien” kanssa lienee Murron kohdalla ollut tuulenhaittelua ja sopeutumispyrkimystä ajan rientoon. Lenin-koulun kannalta on olennaista huomata, että pisinkään ”aivopesu” ja moitteeton menestys kaaderikouluissa ei tehnyt opiskelijoista murtumattomia stalinisteja. Vai oppiko Murto sittenkin tottelemaan auktoriteettejaan kaikissa ympäristöissään liian hyvin? Kun puolue hänet heikkona hylkäsi, oli tukeuduttava entisiin vihollisiin.

Pohjolassa ei kasvanut kaadereita joka oksalla, joten Murrolla riitti paikallista nostetta. Vuonna 1947 hän yritti parantaa osakkeitaan *Palkkatyöläisessä*: ”Anteeksi-pyyntö. Jo pari vuotta sitten julkisuudessa ja hiljattain paikkakunnallani järjestyneille työläisille selostamaani veljeilyä fasistisen ohranan kanssa pyydän täten kaikilta järjestyneiltä työläisiltä anteeksi.”³¹⁵ Skp ei antanut anteeksi. Helsinkiin saapui Oulusta kirjeitä, joissa ehdotettiin Murtoa eri luottamustoimiin. Hän oli tehnyt työtä demokraattisten voimien hyväksi sen, mitä puoleen ulkopuolelta kykeni. Puolueelta ei armoa herunut: kerran petturi, aina petturi.

NUORISO- JA RUOTSALAISTYÖ

Paavo Ahosen (*Holm*) ensimmäinen komennus Suomeen nuorisotyöhön sujui suunnitellusti. Hän palasi Moskovaan kesällä 1932 ja suoritti Lenin-koulun jatkokurssin (*Nils Tren*) tyydyttävällä menestyksellä.³¹⁶ Valmistumisesta palkittiin uudella komennuksella Suomeen. Toukokuussa 1934 jälleen palamatta Neuvostoliittoon palannut Ahonen sijoittui – ilmeisesti epäonnekseen – Petroskoihin Punaisen Karjalan toimitukseen.³¹⁷ Miehen myöhemmät vaiheet ovat hämärän peitossa. Eino Hyvärinen muisteli nähneensä *Miettiseksi* nimensä vaihtaneen kurssitoverinsa Petroskoissa 1934–1935.³¹⁸ Lahti-Argutinan uhriluettelosta löytyy Viktor Antinpoika Miettinen (vrt. Paavo Anselminpoika), jonka henkilötietoihin Ahonen osittain sopii. Hän kuului terrorin kannalta pahimpaan riskiryhmään.³¹⁹

314 Pohjolan Työ 18.9.1945, yleisöltä. 2 400 markkaa on vuoden 2000 kurssin mukaan vajaat 4 000 markkaa, joka vastaa 667 euroa.

315 Palkkatyöläinen nro 26, 4.7.1947.

316 Toistamiseen koulutussa kaaderissa oli yhä pehmyyttä ja passiivisuutta, mutta kansanomainen esitystapa evästi piiritasoiseen joukkotyöhön. Sektorin 1932/33 karakteristiiikka, Sirola 9.7.1933. 531/1/201, RGASPI. Sknl-työstä Suomessa ks. Parkkari 1970, 247.

317 Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI.

318 Hyvärinen (kurssilta karsittu *Puro*) kertoi tarkkoja tietoja Karjalassa tuntemiensa henkilöiden kohtaloista 13 sivun verran. Hyvärisen hm 3990, EKV I, VA.

319 Kontupohjassa paperikombinaatin viilarina työskennellyt Miettinen ammuttiin lokakuussa 1938 Petroskoissa. Syntymävuosi 1909 täsmää, mutta Miettinen merkitty syntyneeksi Kuopion lääniin, kun Ahonen oli Lahdesta. Lahti-Argutina, 334. Ahosen Ek-mapissa (hm 2902, EKV I, VA) on epämääräinen maininta hänestä talonmiehenä Leningradissa vuonna 1940.

Myös Nestori Nurminen (*Aro*) ja Lauri Orell (*Oras*) komennettiin nuorisopuolen instruktoreiksi. Edellinen jäi kiinni Viipurissa puolueen asunnon jälkipostauksessa heti Keikkalan jälkeen. Omaksutun käytännön mukaisesti hän myönsi kuulusteluissa Skp-jäsenyytensä mutta kiisti opiskelun neuvostomaassa. Nurminen kärsi viiden vuoden tuomionsa Tammisaassa, jossa hän kuului nälkälakkoja junailleeseen puoluejohtoon. Huolimatta vankilasta periytyneestä asemastaan organisaation huipputasolla Nurminen ei sota-aikana siirtynyt Nikke Pärmin kompaniasta rajan yli vaan kärsi loppusodan kapteeni Kartanon kurikomppaniassa.³²⁰ Vapauduttuaan syksyllä 1944 Nurminen osallistui Skp:n perustavaan kokoukseen, mikä oli vakuuttavin näyttö siitä, että hän oli pysynyt puoluelinjalla epäinhimillisissäkin olosuhteissa.³²¹

Lauri Orell (*Oras*) toimi Sknl:n instruktoria Tampereella ja Kuopiossa, josta hän paloi jo marraskuussa 1931. Orell tunnusti kuulusteluissa Sknl-jäsenyytensä (”juoksupoika”) ja poliittisen vakaumuksensa mutta onnistui salaamaan vierailunsa itänaapurissa. Kolmen vankeusvuoden jälkeen Orell vältteli vuoden verran aktiivisinta puoluettyötä terveydellisiin syihin vedoten. Sdp:n jäsenyys vuodesta 1935 lähtien viestii kansanrintamataktiikan noudattamisesta. Ennen talvisodan syttymistä Orell ehti toimia hetken aikaa Turun piiriorganisaattorina. Molemmat sodat Orell vietti turvasäilössä ja välirauhan ajan SNS-rienoissa.³²² Pitkistä vankeustuomioista huolimatta ura oli sodan jälkeen nousujohteinen.³²³

Väinö Palmroos (*Kanto*) toimi Suomen-komennuksellaan maanalaisen nuorisotyön johdossa ja palasi kesällä 1932 Moskovaan osallistuakseen puoluebyroon nuorisojäsenenä Skp:n täysistuntoon.³²⁴ Palmroosille oli varattu paikka Lenin-koulun jatkokurssilla, mutta hän kieltäytyi vedoten opintojen raskauteen. Mikäli vaimo olisi hyväksytty kurssille tai edes konekirjoittajaksi sektoriin, Palmroos olisi suostunut.³²⁵ Opinnot jatkuivat kolme vuotta Petroskoin maatalouskorkeakoulussa, josta hänet erotettiin puoluepuhdistuksessa. Erottamisestaan huolimatta – ja hänen onnekseen – vuonna 1935 kävi komennus puoluettyöhön Suomeen. Jää-

320 Rentola 1994, 361–363, 487–489. Nurmisen nuorisotyöstä myös Parkkari 1970, 233, 247.

321 Nurminen nousi Uudenmaan piirisihteerin toimesta eduskuntaan vuonna 1945, tippui 1962 mutta jatkoi vielä yhden kauden kansanrintaman merkeissä. Nurmista pidettiin vuonna 1953 Skp:n Kokkolan piirin puoluearvioissa poliittisesti tietoisena ja hyvänä puhujana mutta henkisesti laiskana, ylimalkaisena ja kirjallisesti heikkona. Puoluearvio 20.2.1953 (Otto Prunnila, Elli Stenberg, Eino Tainio). Nurmisen Hmp I, Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Kansanedustajamatrikelin tietojen mukaan Nurminen opiskeli vuodet 1930–1932 LVKY:ssä. <http://www.eduskunta.fi> (18.5.2005).

322 Työpaikka sodan jälkeen löytyi Skp:n lehdistöstä. Orell kohosi kunnallispolitiikassa kaupunginvaltuuston kautta Turun apulaiskaupunginjohtajaksi. Lauri Orellin hm 2516, EKV I, VA. Parkkari 1970, 247.

323 Kirjoittajana kokematon Urho Jokinen syrjäytti Orellin Uudesta Päivästä vuona 1960. Orell Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

324 Parkkari 1970, 247. Maininta ”Lennun” paluusta: Ub pb:lle 3.7.1932. 516/2/1241, RGASPI. Myös täysistunnossa Palmroos esiintyi ”Lennuna”, jona Sirola oli hänet Moskovasta Suomeen kommentanut.

325 Palmroos laati kirjalliset perustelut: ”[...] osaan perin huonosti sulautua toveripiiriin ja näin ollen saatan lyödä laimin tehtäviäni, josta seurauksena tietenkin on, ettei oma kehitykseni edisty ja että yksi paikka kurssilla menee tällä tavoin hukkaan.” Kun vaimoa ei hyväksytty, opiskelu olisi alkanut ”mielentilassa, ettei se ole hyödyksi puolueelle eikä myöskään minulle henkilökohtaisesti.” Otto Kanto UB:lle 14.9.1932. Skp:n kk:n Ub:n ptk 4.10.1932, liite. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

tyään kiinni vuonna 1937 Palmroos sai kuuden vuoden tuomion toimimisesta Kotkan instruktoria vuosina 1935–1936. Tuomion lyheneminen neljään vuoteen kummutatti Skp-piirejä. Vapauduttuaan tammikuussa 1941 Palmroos työskenteli puuseppänä. Jatkosodassa tuli passitus Pärmin pataljoonaan, jossa hänen uskonsa puolueeseen romahti. Palmroos alkoi Koverin leirillä julistaa Saksan tappiota, minkä jälkeen liittoutuneet murskaisivat puna-armeijan. Puolueyhmän kovistelut hän kuittasi: ”Minua ei kannata akiteerata”. Tämä ymmärrettiin hyvästinjätöksi puolueelle ja poliittisten vankien toveripiirille.³²⁶

Lenin-koulun henkilöarviot olivat osuneet oikeaan siinä, että LVKY:n ruotsalaisen siirtolaiset olivat opiskelijaryhmän heikoimmat lenkit. Etsivän keskuspoliisin Vaasan edustusto sai Birger Dahlin (*Lund*) puhumaan LVKY-opinnoistaan jo tammikuussa 1932. Vyyhti lähti purkautumaan konspiraatorikkomuksesta, kahdesta Moskovan-kirjeestä morsiamelle Suomeen. Dahl selosti kuulusteluissa eloisasti kaksi vuosikurssiaan mutta jätti mainitsematta toisesta suomalaistoverista. Opiskelu oli hiipunut siinä vaiheessa, kun Dahlille selvisi, että kurssin käyminen johtaisi maanalaiseen työhön Suomeen. Hän vaikeni viisaasti siirrostaan Lenin-kurssille ja selvisi Tammisaaresta vuodessa.³²⁷ Pietarsaaren satamaan palattuaan Dahl keskittyi juopottelemaan korttiringeissä. Edes poliisi ei uskonut poliittisen toiminnan mahdollisuuksiin, kun ”se oli sellainen resu”.³²⁸

Ragnar Rimpilä (*Rangel*) oli Lenin-kurssilaisista toinen, joka murtui kertomaan neuvostokoulutuksesta heti kiinni jäätyään. Jo kouluaikana tiedettiin, että hän tulee puolueen pettämään, minkä kuultuaan *Rangelin* väitettiin puhjenneen itkuun.³²⁹ Rimpilä lähetettiin kuitenkin Helsinkiin pitämään yhteyttä Uudenmaan ruotsalaiskommunisteihin. Kiinni jäätyään Rimpilä poltti muitakin, sillä tupakkaskin kanteen oli raapustettu kiinnostavia osoitteita.³³⁰ Kesän 1932 kuulusteluissa Rimpilä kertoi osallistumisestaan LVKY:n ruotsinkieliseen kurssiin. Suomeen lähetettäessä hän väitti vain käyneensä Lenin-koululla kuittaamassa Sirolalta rahaa ja ohjeita.³³¹ Yhteistyökyky palkittiin kahden vuoden tuomiolla. Tammisaaren jälkeen Rimpilä pysyi vapaana jatkosotaan saakka ja vaikutti maalarien liiton kommunistisiivessä. Vuodet 1940–1941 Rimpilä toimi Kallion SNS:ssä ja työläisrintamiesliitossa ja jäi kiinni vasta työkompaniasta helmikuussa 1942.³³² Tällä kertaa Rimpilä suostui puhumaan myös Lenin-koulusta. Kysyttäessä, miksi hän ei ollut vuonna 1932 kertonut kaikkea, Rimpilä kertoi pelänneensä ”myöhemmin tule-

326 Sodan päätyttyä Palmroosin väitettiin elättävän itseään mustanpörssin kaupalla. Puoluevastainen myyräntö ja epä määräinen elämäntapa pantiin merkille Pellon puolueosastossa vuonna 1952.

Väinö Palmroosin asia. Kauko Heikkilä 3.11.1964; Tapaus Palmroos Väinö. Pellon puolueosasto 28.6.1952. Palmroosin Amp I, kaaderiosasto, SKP 1944–, KA.

327 Dahlin kuulustelupkt nro 6/32, Ek:n Vaasan osasto 12.1.–1.2.1932. Dahlin hm 2636, EKV I, VA.

328 Heikki Salosen Selostus Vaasan Ek:n päällikölle 12.5.1932. Dahlin hm 2636, EKV I, VA.

329 Heikka luonnetta osoitti myös Rimpilän suuri perhe. Gösta Rosenbergin arvio Rimpilästä marraskuussa 1947. Rimpilä Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

330 Rimpilän kuulustelupkt nro 7/42, Ek:n Viipurin osasto, 29.1.–8.2.1942. Rimpilän hm 2828, EKV I, VA.

331 Rimpilän kuulustelupkt nro 127/32, 31.8.–15.9.1932 sekä sen liite, Rusko Sihvonen. Rimpilän hm 2828, EKV I, VA.

332 Rentola 1994, 269, 312–313 sekä viitteet, 605.

vaa kosta, tappotuomiota”.³³³ Erottaminen Skp:stä sodan jälkeen oli selviö. Kaaderijaos palautti uuden jäsenhakemuksen Helsingin piiriin vuonna 1947.³³⁴

Muut Lenin-koulun suomenruotsalaiset pärjäivät aluksi paremmin. Rolf Staaf (*Alm*) oli hankkinut kannuksia nuorisovaliokunnan puheenjohtajana Skp:n kesän 1931 konferenssissa. Hänet lähetettiin syksyllä nuorisoliiton ruotsalaistyön johon, ja komennus onnistuttiin salaamaan. Staafista kaavailtiin *Helga Stromin* seuraaja nuorisointernationaali KIM:iin, mikä ilmeisimmin toteutui.³³⁵ Keväällä 1933 Staaf ilmestyi ”*Nuorisopoikana*” luennoimaan Skp:n ammatillisille kursseille Moskovaan mutta hän ei kovassa seurassa onnistunut vakuuttamaan kuulijoitaan. Seuraava havainto etsintäkuulutetusta miehestä on saman vuoden lopulta Oulusta ja Kemistä. Tälläkin kertaa hän pääsi takaisin rajan taakse ja päätyi *Harry Lundina* jatkamaan opintojaan LVKY:hyn. Sen jälkeen Staaf morsiamineen karkotettiin ”jonnekin Uralille”.³³⁶ Tähän päättyvät jäljet – jatkon onnellisuutta voi vain ounastella.

Vaasalainen Rudolf Vinsten (*Berg*) lähetettiin Lenin-koulusta Helsinkiin ruotsalaispuolen Skp-organisaattori ”*Hansiksi*”.³³⁷ Kuuma tekijämies pidätettiin rajalla, matkalla takaisin Neuvostoliittoon maaliskuussa 1932. Istuttavaa oli vanhastaan kolme vuotta, johon lyötiin vielä kaksi päälle. Vinsten tunnusti Skp:n jäsenyyden mutta ei myöntänyt kuuluvansa puoluejohtoon saatikka käyneensä neuvostokouluja. Vapaus koitti vasta joulukuussa 1936. Vinsten pysyi puoluelinjalla jatkossakin, vaikka 1930-luvun lopussa havaittiin pientä ”halvaantumista”. Hän piileskeli talvisodan ja pakeni jatkosodassa Pärmin pataljoonasta Neuvostoliiton puolelle. Siellä Vinsten sai erikoiskoulutuksen ja -tehtävän Suomessa strategisena tiedustelijana, joka pudotettiin talvella 1944 Kymenlaaksoon. Sodan jälkeen hän vaikutti kansandemokraattien ruotsalaistoiminnassa.³³⁸

Kurssin kuopus Gösta Rosenberg (*Ek*) lähetettiin kokoneempien tovereiden matkassa Suomeen. Muista poiketen hänet määrättiin legalisoitumaan Helsinkiin. Rosenberg astui asepalvelukseen Vaasan Kaartin jääkäripataljoonaan maaliskuussa 1932. Armeijan jälkeen Rosenberg kävi palkkatöissä ensin Fazerilla ja sitten Suomen Silkkikutomossa ja meni ”oikeisiin” naimisiin. Kunnan työpaikan saatuaan Rosenberg ei ilmeisesti sekaantunut salaiseen Skp-työhön. Puolueelle kirjoittamassaan elämäkerrassa hän väitti jakaneensa puolueen materiaalia palvelusaikana Vaasassa ja toimineensa sieltä päästyään hetken Helsingin piiriorganisaattorina. Silkkikutomon monttöörinä hän tyytyi ”suulliseen agitaatioon”.³³⁹

333 Kuulusteluptk nro 7/42, Viipurin edustus, 29.1.–8.2.1942. Rimpilän hm 2828, EKV I, VA.

334 Ote Skp:n kaaderijaoston kokousptk:sta 28.4.1947. Rimpilän Emp I/j, kaaderiosasto, SKP 1944–, KA.

335 Skp:n kk:n Ub:n ptk 1.10.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

336 Kurssitoveri Kalle Viljasen kuulusteluptk Ek:n pääosastolla 4.–13.3.1937. Viljasen hm 3837, EKV I. Muut tiedot Staafin Ek-mapista, hm A 3449, EKV I, VA.

337 Sirola näkyy nimenneen Vinstenin kurssin jälkeen ”*Verneriksi*” mutta ”*Hans*” lienee tarttunut Lenin-koulun *Hans Bergistä*. Kirjeeseen peitettäväksi, 17.6.1931. 531/1/195: 67. Leninkouluilaisia, 531/1/204: 63–76, RGASPI.

338 Vankila-ajasta ks. Vinstenin hm A 1882, EKV I, VA. Kort biografi, ilmeisesti vuodelta 1945. Veikko Hauhian arvio työntekijästä 21.4.1946. Vinstenin Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Rentola 1994, 371.

339 Elämäkerta 8.1.1945. Gösta Rosenbergin Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

Rosenberg kaivettiin kuulusteluihin talvisodan rintamalta, jossa hän oli palvelut moitteettomasti. Rosenberg puolusti Suomea Kuusisen hallitukselta, jonka finanssiministeri oli hänen isänsä Mauritz Rosenberg.³⁴⁰ Gösta kielsi isästään mitään tietävänsä ja vaati päästä takaisin rintamalle, mikä muistettiin Skp:ssä sodan jälkeen.³⁴¹ Kymmenen vuoden takaista opiskelua Lenin-koulussa ei kyetty toteen näyttämään. Mies itse kiisti, joten hänet vapautettiin turvasäilöstä. Jatkosodassa Rosenberg palveli työvelvollisena ammatissaan ja sotkeentui sen verran Skp:n verkostoihin, että katsoi parhaaksi kadota maan alle kesällä 1944.³⁴² Puolue-elämäkerrassaan Rosenberg väitti pitäneensä yhteyttä puolueeseen vuodesta 1942 lähtien ja toimineensa Sosialistisen rauhan liiton puheenjohtajana.³⁴³ Näillä eväillä ja Rosenbergin nimellä noustiin toisessa tasavallassa Skp:n ruotsalaistyön johtoon ja 20 vuodeksi kansanedustajaksi.

Tiedot Herman Blomqvistin (*Elo*) vaiheista koulun jälkeen ovat hajanaisia. Hänet mainittiin keuhkotautiseksi, ”sairaalloseksi”³⁴⁴ mutta puoluetööhön kykeneväksi. Sirola on saattanut pitää tervehtymisen edellytyksiä parempina Suomessa kuin Karjalassa. On mahdollista, että miestä ei koskaan lähetetty rajan yli ja hän menehtyi keuhkotautiin.³⁴⁵

Skp:n maanalainen verkosto Suomessa kaipasi vereksiä kaadereita, mutta se myös kulutti niitä kohtuuttomalla tahdilla. Vuosien 1931–1932 työskentelyolosuhteet olivat todennäköisesti hankalimmat mahdolliset. Suomessa kiinni jääneet vaikeivat visusti Lenin-kurssista, jonka kokoonpano selvisi Etsivälle keskuspoliisille vasta vuonna 1937. Kurssilaiset olivat sisäistäneet ainakin Lenin-koulun opit vaikeudesta ”ohranassa”. Maanalaisen työn paljastamisessa vastapuoli oli etevämpi.

JATKO- JA ERITYISKURSSIT

Opiskelutyö Lenin-koululla jatkui syksyllä 1931 vereksin voimin. Lukuvuoden aikana suoritettiin muutamia organisatorisia uudistuksia, sillä opiskelu ja puoluetöy Lenin-koululla haluttiin kytkeä tiiviimmin veljespuolueiden työhön omassa maas-

340 Rentola 1994, 171, 180. Vuodesta 1935 lähtien Kominternin kielenkääntäjänä toiminut Mauritz Rosenberg kuoli Moskovassa vuonna 1941.

341 ”Kertonut olevansa poliittisissa kysymyksissä eri mieltä isänsä kanssa. Tuomitsee N-Liiton ’hyökkäyksen’ Suomeen. 1939.” Muistiinpano, 15.1.48 / ST (Saara Tuominen). Gösta Rosenbergin Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

342 Valpon palveluksessa ollut Nils Albin Ekman kävi muutamaan otteeseen kysymässä neuvoa Rosenbergilta. Kannaksen suurhyökkäyksen alkaessa Valpo korjasi säilöön vielä viimeiset Skp:n nimeen sekaantuneet miehet, minkä Rosenberg vältti. Rentola 1994, 438–441.

343 Elämäkerta 8.1.1945. Gösta Rosenbergin Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

344 ”Elosta sanoi lääkäri että tubia, itse ei luule olevan. Kuitenkin tarkoituksenmukaista että Suomeen, jossa mentävä maalle.” Yrjö Tyynelle ja Pentille, ei päivää. 529/1/700: 105, RGASPI.

345 Blomqvistista ei ole tietoja Ek:lla eikä Skp:n kaaderijaoston arkistossa. Venäjänkielestä 22.3.1933 käännetyn (tiedot varmasti kerätty aikaisemmin) tilaston mukaan Lenin-koulun suomalaisista (1926–1930) oli kuollut yksi opiskelija. Kun Leinonen menehtyi Suomessa vain 20 päivää aikaisemmin, on epätodennäköistä, että hänet olisi ehditty laskea mukaan. Bericht über die Studenten nach Ländern im Schuljahr 1926–1930. 495/4/233: 54. Keväällä 1934 vuoden 1930–1931 kurssilta ilmoitettiin kuolleiksi kaksi opiskelijaa. Partrabotniki, polutšivšiesja podgotovku 7.4.1934. 516/2/1933: 1, RGASPI.

sa.³⁴⁶ Iskusanaksi vakiintui ”natsionalisointi” eli ”kansallistuttaminen”, jonka suomalaissektorin uusi vakinainen opettaja *Leo Hager*³⁴⁷ määritteli akateemisen työn yhdistämiseksi oman maan kysymyksiin siten, ettei ”karsinoiduttaisi” eli eristäydettäisi muista sektoreista.³⁴⁸

Sanana kansallistuttaminen viittaa nationalismiin problematiikkaan, joka Lenin-koulussa kulki kansallisuuskysymyksen nimellä. Lenin-koulun kansallistuttamiskampanjalla ei ollut yhteyttä Neuvostoliiton sisäisten, keskuksen ja tasavaltojen välistä suhdetta määrittäneiden kansallisuuspolitiikan aaltojen kanssa. Vuonna 1932 neuvostomaan kansallisten vähemmistöjen erityispiirteiden korostaminen oli voimakkaimmillaan.³⁴⁹

Lenin-koulussa kansallistuttaminen tarkoitti opetussisältöjen kytkemistä tiiviimmin ajankohtaisiin kansallisiin kysymyksiin. Päämäärä oli järkeenkäypä, sillä kaikissa sektoreissa opettajat eivät välttämättä tulleet kyseisistä maista saatikka seuranneet niiden päivänpolitiikkaa.³⁵⁰ Suomalaista sektoria voi pitää poikkeuksena, koska puolueen johto oli osaksi Moskovassa ja enemmän tai vähemmän työllistetty myös Lenin-kouluun. Ulkomaanbyroon jäsenet veloitettiin osallistumaan aktiivisesti Lenin-koulun maaryhmän toimintaan.³⁵¹ Kaikki opettajat joutuivat muokkaamaan kurssisisältöjään riippumatta siitä, miten helposti kansalliset kysymykset olivat oppiaineisiin istutettavissa. Opinto-ohjelmien kansallistuttamisen vaatimus tarttui iskusanaksi, johon vedottiin jatkossa usein.

Lukuvuoden toinen merkittävä uudistus oli jatkokurssien perustaminen Lenin-koulun lyhytkurssien oheen. Siltä valmistuneet lähetettiin maihinsa puolueutyöhön, mutta syksystä 1932 alkaen he saattoivat palata vielä toistamiseen Lenin-koulun penkille. Maanalaisuuden oloissa toimiville puolueille mahdollisuus oli tervetullut, sillä kuluttava puolueutyö edellytti joka tapauksessa paluuta Neuvostoliittoon. Jat-

346 KLK:n solun yleisen kokouksen päätös 10.12.1931, suom. Sirola. 531/2/86: 54–57, RGASPI.

347 *Leo Hager* alias Lauri Gustafsson (1899–1944) syntyi Hämeenlinnassa, osallistui luokkasotaan Hämeen rykmentissä ja sai kolmen vuoden tuomion. Vuonna 1921 hän liittyi Skp:hen, siirtyi rajan yli ja kävi LVKY:n vuosina 1922–1926. Jäättyään organisaattorina kiinni Suomessa *Hager* istui jälleen kolme vuotta ja palasi Neuvostoliittoon vuonna 1931. Hänet kiinnitettiin Lenin-kurssin puoluerakenteen opettajaksi maaliskuussa 1932 ja sektorin apulaisjohtajaksi vuoden lopussa. Avtobiografitseskaja spravka. Kyselykaavake 21.6.1936. Kominternin kaaderimappi 495/269/1262: 27, 37, RGASPI. Opettajanimitykset: Skp:n kk:n Ub:n ptk 31.3. ja 22.12.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

348 Suomalaisen sektorin työhuonesolun kokous 22.4.1932. 531/2/87: 85, RGASPI. Tuominenkin mainitsee ohimennen ”kansallistamisen”: Kommunistinen oppi on ”elävää maailmankatsomusta, jota kussakin maassa sovelletaan maan oloihin, ja siinä juuri sinä [Sirola, JK] olet tehnyt suurtyön: kansallistanut ja paikallistanut meikäläiseen elämänmuotoon niin mestarillisesti, ettei kukaan olisi voinut paremmin tehdä.” Tuominen 1957, 284.

349 Keskushallinto kiihdytti vuosina 1928–1932 kansallisten tasavaltojen paikallisväestön (tai sellaiseksi tulkittun) oikeuksia voimistavaa korenizatsija-politiikkaa, joka näkyi Karjalassa voimaperäisenä suomalaistamisena. Kangaspuro, passim. Kilin, 125–129.

350 Skandinaavisen sektorin johdossa oli suomalainen Allan Wallenius ja opettajina Uuno Vistbacka, Mauno Heimo ja Inkeri Lehtinen. E-sektorissa luennoitsijoiden Britannia-tuntemusta pidettiin kesällä 1935 täysin olemattomana. McLoughlin 1997, 73. Vuonna 1935 yli 80 % opettajista taisi kyllä sektorinsa kieltä mutta 40 % heistä ei ollut koskaan käynyt opiskelijoidensa kotimaassa. McLoughlin 2003, 93.

351 Skp:n kk:n Ub:n ptk, 11.11.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Tarkennetut teemat ja opiskelijoiden jako: ks. otsikoimaton ja päivämätön lista, 531/1/26: 4, RGASPI.

kokurssin jälkeen oli mahdollista valita parhaimmisto vielä aspirantuureihin, joissa koulutettiin lehtorikaadereita Lenin-koulun käyttöön.³⁵²

IKKI:n poliittinen komissio hyväksyi lyhytkurssien pidentämisen kaksivuotiseksi. Päätöksessä ei edellytetty, että ensimmäisen vuosikurssin suorittaneet kävisivät ennen jatkoa kotimaissaan, vaan he saattoivat jatkaa suoraan toiselle vuosikurssille. Ennen aspirantuuria, johon hyväksyttiin joko korkeimman puoluekoulutuksen jo hankkineita (ulkomaalaisille käytännössä LVKY:ssä) tai kaksivuotisen lyhytkurssin läpäisseitä, oli suoritettava vähintään puoli vuotta puoluettyötä omassa maassa.³⁵³

Jatkokurssimahdollisuus avasi käytännöllisen harjoittelujakson omassa maassa – olettaen tietysti, että maanlaiset työntekijät välttyivät pidätyksiltä. Maastaan tulleilla jatkokurssilaisilla oli sekä kokemusta sosialismin rakentamisesta että ensikäden tietoa puoluettyön tilasta. Heidän panostaan seuraavan lukuvuoden työhön pidettiin suomalaissektorissa huomattavana. Opillisen ja poliittisen lähtötason koahoaminen miellytti opettajia.³⁵⁴

Lenin-koulun uudelleenjärjestämisellä oli kauaskantoisia vaikutuksia. Työn painopiste siirtyi lukuvuoden aikana sektorien tasolle, mikä kasvatti johtajan ja muun henkilökunnan työtaakkaa. Muutos satoi puolalais-balttilaisen maasihteeristön ja Skp:n ulkomaanbyroon entistä tiiviimmin sektorin auttamiseen ja kontrolloimiseen.³⁵⁵ Seuraavana lukuvuonna kiiteltiin useaan otteeseen parantunutta yhteistyötä molempien kanssa.³⁵⁶ Suomalaissektori eli yhä tiiviimmässä vuorovaikutuksessa Moskovan Skp-johdon kanssa, mikä merkitsi puoluejohdon ideologisten kiistojen leviämistä sektoriin.

Havainto Lenin-koulun sotilaskoulutuksen vaatimattomuudesta suomalaissektorin ensimmäisenä lukuvuonna ei tarkoita sitä, ettei Skp olisi panostanut sotilaspuoleen. Vuonna 1931 Skp:n sotilastyön organisointi Suomessa oli järjestetty uudelleen, ja IKKI:n erityiskomissio antoi keväällä 1932 Skp:lle ohjeita valmistautumisesta sodan varalle. Skp:n ulkomaanbyroo veloitettiin muun muassa tarkentamaan konspiraatio-ohjeistusta, hajauttamaan puolueen johtotyötä maassa ja pohittimaan amerikkansuomalaisten hyödyntämistä vallankumouksellisessa työssä.³⁵⁷ Samana ja seuraavana keväänä liuta suomalaisia lähetettiin Moskovaan Kominternin IKKI:n sotilaspoliittisille erikoiskursseille.³⁵⁸

Komintern ja Suomi -dokumenttikokoelmaan on otettu IKKI:n poliittisen komission päätös, jossa otsikon mukaan määrättiin käyttämään Lenin-koulusta val-

352 Stenogramma zasedanija pravlenija Meždunarodnoj Leninskoi Školu 9 marta 1932 g. 531/1/36: 2–40. Aspiranttikursseilla aloitti syksyllä 1932 keskieurooppalainen, puolalais-balttilainen, romaaninen, kiinalainen, anglo-amerikkalainen ja venäläinen sektori. Porjadok k komplektovaniija aspiranturi. 531/1/233: 7, RGASPI.

353 IKKI:n pol.siht pol. komission ptk nro 233, 3.4.1932. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

354 Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33. Sirola 25.7.1933. 531/1/201: 88–100, RGASPI.

355 KLIK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32, Sirola 11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI.

356 Maasihteeristön päätös sektorin selostuksen johdosta 10.2.1933. Doklad o rabote lendergruppy R-sektora za vesennij semestr 1933 goda, Vink 15.6.1933. 531/2/88: 18–19, 44, RGASPI.

357 Tov. Stanislavskin erityiskomission pöytäkirja Skp:n valmistautumisesta sodan varalle, 17.3.1932. ”Kallis toveri Stalin!”, 290. ”Rutu”: SKP:n työstä armeijassa. SKP:n taistelun tieltä, 524.

358 Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 174–175.

mistuvia Skp:n puolue työohjelmassa Suomen armeijassa.³⁵⁹ Dokumentin tekstissä puhutaan ”koulun päättäneistä ja Suomeen palaavista tovereista”. Heidän tuli jakaa sotilasteknisiä oppejaan pienelle taistelijaryhmälle ja valmentaa kaadereita sekä sodanvastaiseen taisteluun että työläisten joukkoesiintymisten puolustajiksi. Puolueen johtaville elimille piti toimittaa tietoja sotilaiden mielialoista, suojeluskuntien tilasta sekä sotilastuotteista ja kuljetuksista. ”Puolueen jokapäiväisessä työssä tarvittavien tietojen” välittäminen oli Suomen lain mukaan maanpetoksellista toimintaa, vakoilua.

Käytettiinkö Lenin-koulun suomalaisia toukokuusta 1932 lähtien sotilastyöhön Suomessa? Poliittisen komission päätös koski ainakin niitä, jotka valmistuivat huhtikuun lopulla Kominternin sotilaspoliittisilta erikoiskursseilta. Sen arkistokokoelman dokumentti ”*Resolution über Verwendung der Schüler*” on sisällöltään identtinen Lenin-koululaisia koskemaan otsikoidun päätösuomennoksen kanssa.³⁶⁰ Lenin-koulun suomalaissektorissa ei puhuttu halaistua sanaa maahan lähetettävien toimenkuvan muutoksesta toukokuussa 1932. IKKI:n sihteeristön pöytäkirjaotteiden sekaan ei liioin ole eksynyt suomalaisia koskevaa mainintaa.³⁶¹ Osa Leninkurssin kävijöistä saattoi kyllä osallistua sotilaspoliittisten kurssien opetukseen, joten heitä ohjeet koskivat.

Kominternin ensimmäiset sotilaspoliittiset kurssit (Die Militärpolitische Schule, ”MP-Schule”) järjestettiin saksalaisille vuosina 1924–1925. Kominternin VI kongressin sotateesit vuodelta 1928 aktivoivat jälleen kurssitustarpeen. *Alfred Langer* (Tuure Lehén) lähetettiin Eurooppaan valitsemaan opiskelijaehdokkaita. Kurssit saksalaisille sekä puolalaisille käynnistyivät vuodenvaihteessa. Vuoteen 1936 mennessä IKKI:n erikoiskursseille ehti osallistua 541 opiskelijaa. Mainittujen lisäksi kurssija järjestettiin ranskan- ja espanjankielisille, suomalaisille ja kiinalaisille.³⁶²

Vuonna 1931 järjestettiin kurssi saksan- ja ranskan- ja puolankielisille opiskelijoille. Seuraavan vuoden helmikuussa ranskalaisten tilalla aloitti 22-henkinen suomalaisryhmä, jonka opiskelu kesti kolme kuukautta, puolet vähemmän kuin saksalaisilla. Kevään 1933 kurssin kävi 13 suomalaisopiskelijaa.³⁶³ Skp:n kirjeenvaihdossa sotilaspoliittisia kurssija kutsuttiin yleensä ”tavarakursseiksi”. Skp:n ulkomaanbyroon pöytäkirjaan ne kirjattiin muutamaan kertaan salaperäisinä ”X-kursseina”.³⁶⁴

Kevättalvella 1932 erityiskoulutetuista mainittiin, että 22 oppilaasta vain 12 kykeni osallistumaan kurssiin kokopäiväisesti.³⁶⁵ Kurssilla oli opiskelijoita, jotka oli

359 Kominternin politikomission päätös Lenin-koulun käyneiden käyttämisestä sotilastyössä Suomessa, 15.5.1932. 495/25/1399: 139–140, RGASPI. ”Kallis toveri Stalin!”, 291–292.

360 *Resolution über Verwendung der Schüler*, 15.5.1932. Myös päiväys täsmää. 495/25/1399: 139, RGASPI.

361 Veikkaan, että ”Kallis toveri Stalin!” kirjan dokumenttien suomenosvaiheessa on tapahtunut lipsahdus ja ”Schüler” on automaattisesti tulkittu tarkoittamaan Lenin-koulun opiskelijoita.

362 Saksalaisten kurssit 1924–1925, 1929–1935: 301 opiskelijaa; puolalaisten 1929–1932: 134; ranskankielisten 1930–1931: 37; suomalaisten 1932–1933: 35; kiinalaisten 1933–1935: 21; espanjankielisten 1934–1935: 13. Obštsie dannye o rabote spetskursov, 20.11.1935. 495/25/1349: 73, RGASPI.

363 Sama.

364 Esim. Iivo (Antti Hyvönen) Ub:lle, 7.1.1932 ja Ub Pb:lle 9.1.1932. 516/2/1256, 1241, RGASPI. Skp:n kk:n Ub:n ptk 1.1.1933 ja 26.4.1933. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

365 Iz dokladnoi zapiski referenta Orgotdela K. Svertševskovo o dejatelnosti voennyh kursov pri IKKI v 1931–1932 gg, 17 fevralja 1933 goda. Komintern i ideja mirovoj revoljutsii, 787.

lähetetty Suomesta varta vasten, mutta myös kymmenen osa-aikaista, jotka majailivat muualla. Suoraa näyttöä siitä, että he olivat Lenin-koulun opiskelijoita, ei ole. Mutta jos tarkastellaan Lenin-koulun kurssin kokoonpanoa ja opiskelijoiden puolueuria, muutamien valmennus sotilastyöhön näyttää ilmeiseltä.³⁶⁶ Etenkin seuraavana vuonna aloittaneelle jatkokurssille kasautui Skp:n sotilaslinjan entisiä ja tulevia työntekijöitä, mikä tuskin oli pelkkää sattumaa.³⁶⁷ Valter Hulden luennoi myöhemmin Tammisaarella räjähdyksaineista, kapinateoriasta ja -käytännöstä tarkkuudella, jota ei opittu Lenin-koulussa.³⁶⁸ Lenin-koulun ja sotilaspoliittisen kursituksen yhteisiä osuuksia vastaan painaa molempien kurssien äärimmäisen tiukka konspiraatio. Ei ollut tarkoituksenmukaista, että eri kursseilla opiskelevat olisivat tavanneet ja tunnistaneet toisiaan Moskovassa.

IKKI:n sotilaspoliittisten kurssien yleinen opetussuunnitelma sisälsi poliittista opetusta (25 % kurssien kokonaisajasta), sotilaallispoliittista (15 %), yleistä taktiikkaa (25 %), sotateknistä koulutusta (30 %) ja puoluetekniikkaa (5 %). Poliittisen opetuksen määrä riippui puolueen legaalisuudesta.

Sotilaallisiin ”oppiaineisiin” kuului:

- aseellisen kapinan teoria ja taktiikka
- porvariston aseellisten voimien hajottaminen
- taktiikka, sissitaistelu (*partizantka*) ja henkilökohtainen taistelu
- räjähteet
- aseellisen taistelun ja automaattiseiden tekniikan täydellinen hallinta

Poliittisesta ohjauksesta vastasivat kurssilaisten oman Komintern-seksijan työntekijät. Saksalaisilta opiskelijoilta vaadittiin keskiasteen tai korkeampaa koulutusta, mutta suomalaisille ja puolalaisille riitti matalampikin. Saksalaisopiskelijoiden pannonkseen oltiin kurssin jälkeen tyytyväisiä, eikä Suomenkaan ”materiaalia” pidetty hullumpana. Puolalaisia haukuttiin.³⁶⁹

Sotilaspoliittisten kurssien johtajaksi nimitettiin vuonna 1932 puolalainen Karol Swierczewski (*Walter*).³⁷⁰ Saksalaisille tarkoitettujen sotilaskurssien johtaja

366 Antti Aaltonen lähetettiin Suomeen asevelvolliseksi huhtikuussa 1932 kesken Lenin-koulun kurssin. Väessä hän toimi Skp:n sotilaslinjalla. Omaelämäkerta 1.1.1945. Antti Aaltosen Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Rentola 1994, 179, jossa Aaltonen mainitaan vain sotilaskoulutetuksi. Väinö Pelkonen oli työskennellyt Skp:n sotilaslinjalla 1920-luvun puolivälissä Oulussa. Pelkosen hm 1145, EKV I, VA.

367 Ennen neuvostokoulutusta Skp:n sotilaslinjalla toimivat ainakin Urho Oras (1924–1926) Kalle Korhonen ja Einar Tulla (1926, 1938) ja sen jälkeen Lauri Nalkki (1932) sekä Aatto Sallinen. Salomaa 1992, 237–238. Einar Tulla, Elämäkerta 29.5.1947 (jossa maininta myös Sallisesta). Tullan Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Korhosesta, ks. hänen hm 1330, EKV I, VA.

368 Tyyli oli tämä: Selvitettävä kulloinkin, missä suojeluskuntapäälliköt, poliisit ja lennättimen hoitajat asuivat. Ennakolta määriteltävä, kuka anastaa kiväärin kultakin suojeluskuntalaiselta, ”kutka henkilöt on aivan ensiksi tapettava”. Sotaväessä olijat hoitavat osuutensa murhaamalla päällikkönsä. Tiedottaja Otto Korhosen kertomaa Tammisaaresta. Ilm. nro 360/36, 31.12.1936. O. Korhonen kirjallisesti mitä muistaa Huldenin opetuksista Tammisaarella. Ilm. nro 44/37, 8.2.1937. Valter Huldenin hm 3278, EKV I, VA.

369 Iz dokladnoi zapiski referenta Orgotdela K. Svrtševskovo o dejatelnosti voennyh kursov pri IKKI v 1931–1932 gg, 17 fevralja 1933 goda. Komintern i ideja mirovoj revoljutsii, 786–791. Opetusohjelmasta ks. myös Primernyj peretšen utšebnyh predmetov spetskursov, 20.9.1935. Krasnaja pautina, 482–483.

370 Kenraali *Walter* (1897–1947) taisteli myös Espanjan sisällissodassa. Krasnaja pautina, 480.

oli ”Alfred” alias Tuure Lehén,³⁷¹ joka oli päteväitynyt Kominternin kapinateoreetikoksi vuoden 1926 kirjassaan *Der Weg zum Sieg*.³⁷² Hän ja ”Werner” (Wilhelm Zaisser) opettivat saksalaisopiskelijoille aseellisen kapinan teoriaa, jossa analysoitiin lähiajan työläiskapinoita. ”Werner” vastasi myös sotilastaktisesta opetuksesta. Konspiraatio pyrittiin pitämään tiukkana: passit ja omaisuus otettiin talteen ja ylle puettiin puna-armeijan vaatteet. Kurssin kuluessa ei käyty praktiikoilla. Retket Moskovan alueella kiellettiin vuonna 1933.³⁷³

Suomen Etsivälle keskuspoliisille tihkui epämääräisiä tietoja sotilaskurssista. Artturi Pöyhönen saatiin puhumaan aiheesta, mutta selostus oli kuulustelijan mukaan kovin kiertelevä ja epämääräinen. Pöyhönen suostui tunnistamaan 13 oppilaasta yhden³⁷⁴ ja opettajista Matti Janhusen³⁷⁵, Yrjö Sirolan, Rolf Staafin sekä suomea puhuneen kurssien johtajan ”Orloffin”³⁷⁶. Todennäköisesti muitakin Skp:n Ub:n työntekijöitä ja Lenin-koulusta valmistuneita käytettiin kurssin luennoitsijoina.

Pöyhösen mukaan sotilaspoliittisen kurssin tarkoitus oli kouluttaa puoluetuön johtajia Suomeen. Hän väitti oppiaineiksi leninismia, työväenliikkeen historiaa sekä nuorisotyötä ja oikeaa käytöstä ”ohranassa”.³⁷⁷ Juho Jokela kertoi talvisodan aikana kurssituksestaan mutta väitti sen tähänneen nuorisoinstruktorien koulutukseen. Havainnot puna-armeijan vaatetuksesta, runsaasta juopottelusta ja osanottajien neuvostokokemuksista saattoivat pitää paikkansa.³⁷⁸ Muista kiinni jääneistä ei pystytty puristamaan kurssien todellista luonnetta, jos sitä edes osattiin kysyä.

Skp:n kirjeenvaihdossa mainitaan joitakin tavarakurssille lähetettyjen nimiä.³⁷⁹ Kevään 1933 kurssille osallistuivat Ek:n selvittämien Aitto-ojan, Pöyhösen ja Väinö Armas Niilo-Rämän lisäksi Kaarlo Anttonen Viipurista sekä Juho Jokela Ykspihla-

371 Herlemann, 223.

372 Voittamisen taito. Marxin ja Leninin teoria vallan valtaamisesta. Kirja, Leningrad 1928. Teoksen sisällön referointia ja tulkintaa, ks. Salomaa 1992, 223–227.

373 Herlemann, 223–224.

374 Pöyhönen mainitsi Ville Aitto-ojan. Kiertokirje Ek:n osastoille nro 4193/IV, 13.7.1935. Skp:n kurssit tammi–toukokuulla 1933 Moskovassa eräässä koulurakennuksessa, amp 2568, EKV I, VA.

375 Nelivuotisen LVKY:n läpäisy, sittemmin aspirantiksi ja opettajaksi siirtynyt Matti Janhunen oli ollut sotilastyön organisaattorina Suomessa 1931–1932. Hän toimi Ub:ssä Moskovassa ja Leningradissa sekä ohjasi erilaisia kursseja. Janhunen Matti Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

376 Ek epäili, että kyseessä oli Pavel Orlov, neuvostodiplomaatti, joka palveli Suomessa vuosina 1941 ja 1945–1946 sekä toimi valvontakomission poliittisen osaston päällikkönä 1944–1945. Henkilötiedot Rentola, Kimmo: Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kremlin 1947–1958. Otava, Helsinki 1997, 651.

377 Kiertokirje Ek:n osastoille nro 4193/IV, 13.7.1935. Skp:n kurssit tammi–toukokuulla 1933 Moskovassa eräässä koulurakennuksessa, amp 2568, EKV I, VA.

378 Vuoden 1940 tunnustuksessa Jokela erikseen mainitsee, ettei kurssilla opetettu räjähdyksineiden valmistusta, vaikka hän oli niin vaimolleen saattanut väittää. Jokela kielsi tunnustuksensa pian. Ek:n Vaasan edustuston kuulusteluptk 22/40, 8.–29.2.1940. Juho Jokelan hm 3981, EKV I, VA.

379 Vuoden 1932 kurssin kävivät ainakin Sulo Saarinen Riihimäeltä, Valter Forsman Viipurista, Harry Vuorinen Kuusankoskelta, Vilho Linden Viipurista, Harry Vikström Kouvolasta sekä Niilo Voutilainen Helsingistä. Yrjö Elon, Yrjö Kaupin, Otto Oksasen ja Matti Sepän kurssitusta ei ole kyetty varmentamaan Ek:n tiedoista. Iivo (Antti Hyvönen) ub:lle 7.1.1932. 516/2/1256. Ub pb:lle 28.5.1932. 516/2/1241, RGASPI. Forsmanin hm 2982, Lindenin 2983, Saarisen 3426, Vikströmin 697, Voutilaisen 3559 ja Vuorisen 1454, EKV I, VA.

jasta.³⁸⁰ Myöhemmät Lenin-koulun opiskelijat Toimi Hakala ja Yrjö Kanerva osallistuivat joko tavara- tai ammattikurssille.³⁸¹

Kursseilta valmistuneet olivat edesottamuksistaan tilivelvollisia Skp:n puoluejohdolle. Heitä oli määrä käyttää Suomessa sotilastyössä, provokaation vastaisessa taistelussa, puoluetekniikan asiantuntijoina, proletariaatin itsepuolustuksen organisoijina ja erityisalansa opettajina.³⁸² Kurssitettujen piti palata paikkakunnilleen ja ilmoittautua piirikomitean alaiseen sotilastyöhön armeijassa. Moskovassa opitua sai välittää eteenpäin muutamalle ”luotettavaksi tarkastetulle” toverille. Lisäksi annettiin lupa ”määrätyn tavaran” – siis aseiden – hankintaan ”erinäisillä ehdoilla”, mitä varten Suomeen piti lähettää erityinen instruktori.³⁸³

Myös ammattiyhdistysinternationaali Profintern ryhtyi kouluttamaan suomalaisia 1930-luvun alussa. Aktivoituminen saattoi liittyä siihen, että SAK järjesti syksyllä 1932 Työväen Akatemiassa kuukauden mittaisen ammattiyhdistysliikkeen kurssin.³⁸⁴ Profinternin ammatillinen kurssi Moskovassa ajoitettiin edeltämään kevään sotilaspoliittista kurssia, sillä molemmilla käytettiin samoja opettajavoimia. Ammattikurssi räätälöitiin tusinalle opiskelijalle, jotka oli valittu Suomesta. Vuodenvaihteessa 1932–1933 pidettiin avajaiset, joita kunnioittamaan Skp:n Ub lähetti Sirolan. Skp:n kirjeenvaihdossa koulutuksesta käytettiin nimitystä ”Aatamin kurssit”, joka viittasi Suomen punaisen ammattijärjestön entiseen yleisorganisaattori ”Aatamiin,” Urho Orakseen.³⁸⁵

”Aatamin kurssien” opintosuunnitelmassa painottui Profinternissä laadittu ammatillisen liikkeen opiskeluohjelma (144 h), jota opettivat Asser Salo ja Kullervo Manner. Muita aineita, tuntimäärän mukaisessa järjestyksessä, olivat:

- Suomen kysymyksiä (Manner, *Linko*, *Hager*, Antikainen 87 h)
- Neuvostoliiton kysymyksiä (Rautio 40 h)
- illegaalinen tekniikka (*Nilsson* 40 h)
- työpaikkalehden toimittamien (*Linko* ja Hornik 25 h)
- konspiraatio ja taistelu provokaatiota vastaan (*Nilsson* 25 h)
- kapinan taito (Lehén 18 h)
- maailman talouspulasta Kominternin päätösten pohjalta (Antikainen 15 h)
- leninismi (Sirola 30 h)
- 25 tuntia luentoja erityiskysymyksistä.³⁸⁶

380 Anttosesta Pb ub:lle 16.12.1932. 516/2/1256 sekä Kratkaja avtobiografija, 14.7.1934. Kominternin kaaderimappi Kaj Lager, 495/269/1144: 9. Jokelasta Pb ub:lle 9.3.1933. 516/2/1323, RGASPI.

381 Tammikuussa 1933 ”SKP komensi minut saamaan erikoisvalmennusta”. Elämäkerta 4.1.1936. Kominternin kaaderimappi Ralli Red, 495/269/1213. Kanervan ”erikoiskurssista”, 531/1/247a: 108, RGASPI.

382 Predloženie V, B, i A. (Vorschläge über die Verwendung der Schüler, lisätty käsin otsikoksi). Päiväämättömän muistion laatijoina lienevät olleet ainakin opettajat *Werner* ja *Alfred* (V i A). 495/25/1399:138, RGASPI.

383 Ub pb:lle 5.5.1932. 516/2/1241, RGASPI.

384 Ammattiyhdistysliikkeen kurssit pidettiin 27.8.–25.9.1932 Työväen Akatemiassa yhdessä Työväen sivistysliiton (TSL) kanssa. Valkonen, Marjaana: Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK. Osa 2. Suomen ammattijärjestöjen keskusliitto 1930–1947. SAK, Helsinki 1987, 170.

385 Skp:n Ub pb:lle 28.9.1932, 516/2/1241, RGASPI. Skp:n kk:n Ub:n ptk 22.12.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. *Aatamin* tunnustus, ks. Hyvönen 1971, 195. Oras toimi yleisorganisaattorina kevään 1932. Ammattikurssin aikana hän opiskeli Lenin-koulun jatkokurssilla (*Oskari Silander*).

386 Skp:n kk:n Ub:n ptk 9.11.1932, liite Ehdotus ammattikurssien opiskelutyön järjestämisestä. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

Erityisluentoihin sisältyi tulkattuja katsauksia Puolan, Tšekkoslovakian ja Saksan työtaistelutilanteeseen. Luennointia suunnitelmassa oli paljon, yhteensä 449 tuntia.

Kurssipaikkana oli Profinternin huvila Moskovan liepeillä Harasovskin kylässä. Lyhytkestoinen kurssi tähtäsi opiskelijoiden palauttamiseen Suomen maanalaiseen toimintaan. Opettajista omilla nimillään tai muuten tunnistettavasti esiintyivät Antti Hyvönen, Manner, Väinö Rautio, Salo ja Sirola. Salanimien taakse kätkeytyivät Eino Lehto eli ”Mattsson”,³⁸⁷ Toivo Antikainen eli ”Kaira” ja Tuure Lehén alias ”Sotilaspoika”. Nuorisokysymyksestä kävi puhumassa ”Nuorisopoika”, Lenin-koulusta valmistunut Rolf Staaf, jonka epäiltiin olevan ensi kertaa luennoimassa, kun ei uskaltanut katsettaan paperista irrottaa.³⁸⁸

Opiskelijoista kymmenen saatiin myöhemmin tunnistettua Suomessa. Ryhmän vanhimmaksi, ”vääpeliksi” liittyi Leningradissa jo pitempään oleskellut ”Veikko”, Arne Hulkkonen. ”Osmon” henkilöllisyys oli selvillä, mutta Ek:n kiertokirjeessä ei haluttu mainita käyttökelpoisen tiedottajan henkilöllisyyttä. ”Paavon” ja ”Pekan” henkilöllisyydet jäivät selvittämättä.³⁸⁹ Moskova moitti jo joulukuussa Suomen byroota toverista, joka oli komennettu kouluun ilman minkäänlaista kokemusta puolue- tai ammattityöstä – ”ei olisi pitänyt lähettää”.³⁹⁰

”Aatamin kurssien” opetusmuotona oli luennoiminen. Manner käytti osuudessaan hyväksi vanhoja Lenin-koulun pohjia, jotka piti ”hirveällä tempolla syöstä ulos itsestään”. Suomen kysymyksen luentojen aiheita olivat talous, porvariston politiikka ja erityisesti fasistidiktatuuri sekä sosiaalifasismi. Ammatillisessa työssä Manner luennoi II internationaalien ajasta, ”Marx-Lenin kannasta” sekä Suomen ammatillisen liikkeen historiasta. Hän tukeutui myös vaimonsa Hanna Malmin muistiinpanoihin, joiden perusteella tämä oli opettanut Lenin-koulussa keväällä 1931.³⁹¹

Tiedottajien kertomuksissa korostuu kuulustelijoiden kiinnostus kommunistien salavehkeilyyn. Alan opit olivat luettavissa painatteista *Konspiraation perussäännöt* sekä *Urkintaa ja provokaatiota vastaan*. ”Sotilaspojan” kumousoppi vaikutti varsin utopistiselta. Vallankumous piti aloittaa Suomesta. Apua tulisi, kun rynnistys käynnistyisi, mutta siihenkään ei pitänyt sokeasti luottaa. ”Aloitetaan seipäillä ja kivillä, aseitahan saadaan, kunhan alku on ollut riittävän hyvä, vastustajilta.” Tiedottaja ”Eero Nevaksi” nimetty kurssilainen ”Osmo” vakuutti erikseen, että kurs-

387 Nilsson mainitsi opettaneensa sekä Profinternin ammattikursseilla että Kominternin suomalaisilla sotilaskursseilla. Nilsson Martti elämäkerta, ajoitus sisällön mukaan vuodelle 1935. Kominternin kaaderimappi 495/269/1620: 70–72, RGASPI.

388 Tunnistamattomia opettajia ”Lehikoinen” ja ”Lindeman”. Opettajien tunnistuksessa on verrattu Ub:n opintosuunnitelmaa ja tiedottajien kuvauksia. Nuorisopojan luonnehdinta, Ek:n kiertokirje nro 2868/IV, 19.5.1934. SKP:n ammatilliset kurssit v. 1933 alussa Moskovan lähistöllä, amp 2569, EKV I, VA.

389 Tunnistetut: ”Esko” Eino Ilmari Kauppi; ”Heikki” Hemming Lindholm; ”Jooseppi” Veera Alviina Remonen; ”Jussi” Eero Hautojärvi; ”Kalle” Bernhard Först; ”Risto” Johan Valter Kylmänen; ”Susanna” Martta Lempi Heinonen ja ”Valde” Eero Valdemar Pyrhönen. Ek:n pääosaston numeroimaton kiertokirje 26.10.1934. SKP:n ammatilliset kurssit v. 1933 alussa Moskovan lähistöllä, amp 2569, EKV I, VA.

390 Ub pb:lle 24.12.1932. 516/2/1241, RGASPI.

391 Manner Malmille 30.12.1932 ja 15.1.1933. Rakas kallis toveri, 118–119, 164.

seilla ei opeteltu pommitekniikkaa eikä terrorismia.³⁹² Valtaosa opetuksesta oli ammattiyhdistysoppia ja Suomen poliittisten kysymysten ruodintaa.

Profinternin huvilan täysihoidossa kurssilaisilla oli lokoiset oltavat. Kymmentuntisia päiviä voi pitää pitkinä, mutta opiskeluun tuskin suhtauduttiin yhtä tunnontarkasti kuin Lenin-koulussa. Ruokaa keuhuttiin ja sitä riitti.³⁹³ Kurssi lopettajaisissa pöytä oli katettu ”liiankin herraskaisilla syömisillä, votkalla”. Virallisempien puheiden jälkeen intouduttiin irrottelemaan: ”Loppuulta meni yleisessä ryyp-pyhommassa ja remussa.”³⁹⁴ Opettajatkin pääsivät hetkeksi lomalle Lenin-koulun nuhteettomasta ilmapiiristä. Kurssilaiset jäivät vielä kuukaudeksi huvilalle kertailemaan ja palasivat Suomeen maaliskuun kuluessa.³⁹⁵

Ammattikurssilaisille oli paikan päällä kerrottu, että kurssi oli kokeiluluonteinen. Se jäi lajissaan ainutlaatuiseksi. Moskovassa uskottiin, että kaksi kolmesta kurssilaisesta oli vapaalla jalalla vielä huhtikuussa 1934.³⁹⁶ Kun etsivä keskuspoliisi pääsi ammattikurssilaisten jäljille samoihin aikoihin, puolet istui jo muista syistä langetettua poliittista tuomiotaan. Kolme kurssilaista saatiin poliisissa puhumaan. Tunnistetuista vapaalla jalalla oli syksyllä 1934 vielä hetken Hemming Lindholm, joka oli syksyllä 1933 jatkanut opiskeluaan Lenin-koulussa.³⁹⁷

Irrottautuminen heikoksi jääneen Suomen punaisen ammattijärjestön ideasta kesästä 1933 lähtien selittänee Moskovan ammatillisten kurssien tyrehtymisen. Miksi vaarantaa ammattijärjestöaktiivien vapautta laittomalla neuvostokurssilla, kun taktiikaksi vaihtui vaikuttaminen laillisessa ammattijärjestössä, SAK:ssa?³⁹⁸

---

392 Ek:n kiertokirje nro 2868/IV, 19.5.1934. SKP:n ammatilliset kurssit v. 1933 alussa Moskovan lähistöllä, amp 2569, EKV I, VA.

393 Bernard Förstin kuulustelupkt 25/34, 19.–27.9.1934 Vaasan edustuston Topias Torkkeli. SKP:n ammatilliset kurssit v. 1933 alussa Moskovan lähistöllä, amp 2569, EKV I, VA.

394 ”*Eero Neva*” kertoi, että ”hutiassa oltiin ja lujasti. Puolalainen Rubinstein [oli] innostunut esittämään jotakin yksintanssia seurauksella, että kuistista meni seinällinen akkunoita rikki. Oli itsekkin ollut niin humalassa, ettei juuri muista kuin sen, että tittelit jätettiin Mannerista alkaen pois, kaikkien kanssa.” Oulun alaostaston Eino Pallarin ilmoitus 193/34, 20.9.1934. SKP:n ammatilliset kurssit v. 1933 alussa Moskovan lähistöllä, amp 2569, EKV I, VA.

395 Ub pb:lle 7.2.1933. 516/2/1314, RGASPI.

396 Partrabotniki, polutšivšiesja podgotovku 7.4.1934. 516/2/1296, RGASPI.

397 Lindholm jäi kiinni Suomessa loppuvuodesta 1934 ja sai neljän vuoden tuomion. Opiskelua ammatillisilla kursseilla ei näytetty toteen. Hemming Lindholmin hm 3032, EKV I, VA.

398 Punaisen ammattijärjestöstä ks. Manninen, Anitta: Punaisesta ammattijärjestöstä SAK:hon. Ammattiyhdistystoiminta SKP:n yhteisrintamataktiikan tienraivaajana 1930–1935. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1981, 101–102.

V HISTORIAA JA POLITIIKKA

STALININ KIRJE

Lokakuussa 1931 Stalin kirjoitti avoimen kirjeen ”Muutamista bolshevismien historian kysymyksistä”¹, jolla hän osallistui *Proletarskaja Revoljutsija* -lehdessä käytyyn keskusteluun puoluehistoriasta. Kirjeen käsittely mullisti Lenin-koulun lukukauden 1931–1932. Uudelleenjärjestelyt koulun sisällä voidaan nähdä käännekohtana, jossa Lenin-koulu reagoi valppaasti Stalinin epämääräisiin signaaleihin ja muuttui, jos mahdollista, yhä tiukemmin kontrolloiduksi oppilaitokseksi.

Stalin ei puuttunut julkisuudessa Lenin-koulun asioihin, mutta hänen nimensä oli alati läsnä koulun arjessa. Stalinin puheiden ja kirjoitusten painoarvo oli valtaisa, ja niitä siteerattiin eniten – Leninin jälkeen. Seuraavassa tarkastellaan Stalinin sanoman vastaanottoa ja tulkintaa Lenin-koulussa. Voimakas signaali ylhäältä käynnisti totalitaarisessa ympäristössä prosesseja, joiden suunta ja syvyys eivät välttämättä olleet ennakoitavissa. Puuttumalla puoluehistorian kirjoitukseen Stalin otti haltuunsa menneisyyden, jonka tulkinnat valjastettiin palvelemaan puoluevaltion päämääriä.

Stalinin puuttuminen historian tutkimukseen oli osa bolševikkipuolueen linjanmuutosta suhteessa älymystöön. Ei voi olla vallankumouksellista liikettä ilman vallankumouksellista teoriaa, oli Leninin ajatus, jonka Stalin yksinkertaisti doktriiniksi: väärä teoria tuotti väärän käytännön. Ja kääntäen; teorian arvo mitattiin sillä, miten hyvin se tuotti voittoja sosialismin rakentamisessa. Stalin julisti, että teorian piti antaa suuntaa, selkeyttä ja luottamusta työläisille. Kun yhteiskunnan modernisaatiosuunnitelmat eivät toteutuneet toivotusti, syytettiin teoreettista haparointia. Teoria laahasi jäljessä. Sen kehittäminen nopeasti muuttuvassa tilanteessa oli liian tärkeä sarka jätettäväksi älymystön kiistakapulaksi.²

Historiatieteessä teorian ja käytännön uusi painotus edellytti puoluekantaisuuden (*partijnost*) terävöittämistä. Enää ei riittänyt, että marxilainen historioitsija kirjoitti luokkakantaisia näkemyksiä, vaan tulkintojen oli myötäiltävä ja tuettava puolueen päälinjan muutoksia. Historian kirjoitus heijasteli poliittisia intressejä, ja neuvostovaltiolle lojaalien tutkijoiden tuli työllään tukea valtaapitäviä. Historiatieteeseen piti määritellä sitova, puolueen hyväksymä linja. Oleellinen kysymys kuului, kuka oli pätevä paaluttamaan muita sitovat tulkinnat.³ Stalinin interventio puoluehistorian saralle syksyllä 1931 osoitti ongelman, joka ratkaistiin vasta vuonna 1938, kun *Nkp(b):n historian lyhyt oppikurssi* ilmestyi.

---

1 Stalin, I. V.: O nekotoryh voprosah istorii bolševizma. *Proletarskaja revoljutsija* 6/1931. Seuraavassa on käytetty suomennosta, joka oli luettavissa Lenin-koululla: Stalin, J. V.: Muutamista bolshevismien historian kysymyksistä. *Kommunisti* 11/1931, 536–544. Ks. myös Eräistä bolshevismien historian kysymyksistä. Teokset XIII osa, 90–109.

2 Barber, John: *Soviet Historians in Crisis, 1928–1932*. Macmillan, London 1981, 8–9.

3 Barber 1981, 9, 142–144.

MUUTAMISTA BOLŠEVISMIN HISTORIAN KYSYMYKSISTÄ

Vielä NEP-kaudella neuvostomaan historiankirjoituksessa siedettiin moniarvoisuutta, ja porvarillisten ammattilaisten näkemyksiä ainakin kuunneltiin. Marxilaiset historioitsijat olivat luoneet painetta linjanmuutokseen, joka käynnistyi kulttuurivallankumouksessa vuodesta 1929 lähtien. Kommunistinen akatemia nielaisi historiantutkimuksen pääinstituution⁴ sekä Punaisten professorien instituutin. Mihail Pokrovskin⁵ marxilainen koulukunta dominoi kenttää, jonka sisäistä valtakamppailua sekoittivat ilmiannot puolue-elimille.⁶

Puoluehistorian tulkinnoissa oli vissi liikkumavara 1930-luvun alkuun saakka. Ideologista yhdenmukaisuutta edellytettiin, mutta erilaisten näkemysten esittäminen ja debatointi oli sallittua. Siirtyminen kapitalismiin ”kolmannen vaiheen” taktikkaan vaati huomion kiinnittämistä bolševismiin ja sosiaalidemokratian suhteeseen. Lenin-instituuttiin perustettiin vuonna 1928 historioitsijaryhmä tutkimaan bolševikkien roolia maailmansotaa edeltäneessä sosialistisessa liikkeessä ja Kommunistiseen Akatemiaan toinen selvittämään saksalaista sosiaalidemokratiaa.⁷

Stalinin kimmastuttanut keskustelu koski Leninin suhtautumista Saksan työväenpuolueen erimielisyyksiin ensimmäisen maailmansodan aattona. Kommunistisen akatemian tutkimusryhmän sihteeri A. G. Slutski julkaisi lokakuussa 1930 artikkelin, joka osoitti Leninin panneen toivonsa – tietyllä varauksella – Karl Kautskyn ja August Bebelin luotsaamaan keskustalaisuuteen vielä sen jälkeen, kun vasemmistoradikaali Rosa Luxemburg oli vuonna 1910 tuominnut kautskylaisuuden opportunistiksi. Puoluejargonilla ilmaistuna Slutskin väite kuului: Lenin oli arvioinut keskustalaisuuden vaaran sotaa edeltäneinä vuosina.⁸

Proletarskaja Revoljutsija julkaisi artikkelin, mutta vanhojen bolševikkien miehittämä toimitus irtisanoutui Slutskin tulkinnoista. Kukaan ei osannut aavistaa, miten vimmaisen vastineen Stalin lehdelle lähettäisi. Ensinnä hän esitti jyrkän vastalauseensa sen johdosta, että lehti oli suostunut julkaisemaan kirjoituksen, joka oli kyseenalaistanut Leninin bolševistisuuden. Keskustalaisuuden aliarviointi, ”peitel-

4 Yhdistäminen tarkoitti käytännössä tieteellistä ja tutkimuksellista alasajoa. David-Fox, 239–242.

5 M. N. Pokrovski (1868–1932) oli 1920-luvun vaikutusvaltaisimpia tieteen auktoriteetteja. Valtakaudellaan hän johti sekä Kommunistista akatemiaa että Punaisten professorien instituuttia. Marxilaisena historiantutkijana Pokrovski oli vulgaari materialisti, joka johti ihmisen toiminnan ja historialliset ilmiöt talouden ja tuotannon lainalaisuuksista. Barber 1981, 19–23; Luukkanen, 23–27.

6 Enteen George M.: Marxist Historians during the Cultural Revolution. In Fitzpatrick, Sheila (ed.): Cultural Revolution in Russia, 1928–1931. Indiana University Press, Bloomington 1978, 154–168.

7 Keskustelua käytiin *Proletarskaja Revoljutsija* -lehdessä, joka oli vallankumoushistoriaan keskittynyt puolueen äänitorvi, historyayhteisön sisällä *Istoriik-Marksist* -aikakauskirjassa ja oppilaitoksista eritoten Punaisten professorien instituutissa. Carr 1982, 428–429; Barber, John: Stalin’s Letter to the Editors of Proletarskaja Revoljutsiya. Soviet Studies, vol XXVIII, no. 1, 1976, 27–28.

8 Tucker 1990, 151–152; Carr 1982, 428–429. Luxemburgin ja Kautskyn välinen kiista koski lakkoaseen käyttöä Preussin proletariaatin taistelussa äänioikeus uudistuksen puolesta. Kautsky oli valmis turvautumaan laajoihin lakkotaisteluihin viimeisen taistelun laitimmaisena keinona. Luxemburg piti joukkotaistelujen sarjaa osana massojen vallankumouksellistamisen prosessia, jolla oli Preussin paikallisia oloja laajemmat päämäärät. Manninen, Virve: Sozialismus oder Barbarei? Der revolutionäre Sozialismus von Rosa Luxemburg 1899–1919. Bibliotheca Historica 16, SHS 1996, 78–89.

lyn opportunistin” ja ”sovittelukannan” vaaran vähättely tarkoitti sitä, että Leninistä olisi tullut ”oikea bolševikki” vasta Kautsky-kritiikissään sodan syttymisen jälkeen. Yhtä pöyristyttävää oli väittää, että ennen sotaa Leninillä olisi ollut jotain opittavaa Rosa Luxemburgilta.⁹

Stalin syytti Luxemburgia leninismien häpäisemisestä sekä pysyvän vallankumouksen teorian kehittämisestä yhdessä Parvusin kanssa. Jälkimmäinen syyte huomattiin ristiriitaiseksi, sillä Stalin oli aiemmin kirjoittanut, että kunnian teorian esittämisestä saivat Trotski ja Parvus. Maanpaossa Turkissa elänyt Trotski pilkkasi kömmähdyttä, jonka ristiriitaisuuden Stalin kiisti joutuen kuitenkin puolustuskannalle. Trotski tuki Slutskin muitakin tulkintoja, mikä luonnollisesti syvensi tämän ahdinkoa.¹⁰

Historiantutkimuksellisesti Stalinin näkemys oli mullistava, sillä se otti puoluehistorian lähtökohdaksi tietyt pyhät aksioomat, joita ei enää saanut kyseenalaistaa. Lenin oli profetoinut bolševikkien etujoukkoroolin maailmanvallankumouksessa vuosisadan alussa ja käynyt siitä lähtien leppymätöntä taistelua puolueelinjan puhtauden puolesta. Slutski oli asiakirjoihin vedoten varovasti väittänyt, ettei asia ollut niin yksiselitteinen. Stalinin mukaan Slutskin ei olisi pitänyt ottaa kirjoituksensa pohjaksi muutamaa erillistä asiakirjaa tai henkilökohtaista kirjettä. Bolševikeista piti kirjoittaa heidän tekojensa, historiansa ja toimintansa perusteella.¹¹ Näillä muotoiluillaan Stalin oikeutti menneisyyden tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen, joka 1930-luvun edetessä kehittyi (puolue)historian systemaattiseksi väärentämiseksi.

Puoluekieleen tarttui etenkin ”mädän liberalismien” käsite, jolla Stalin luonnehti niitä bolševikkeja, jotka yhä ymmärsivät trotskilaiset kommunismin ”fraktsioksi” eli ryhmäkunnaksi. Trotskilaiset edustivat porvaristoa, he olivat sen ”vastavallankumouksellinen etujoukko, joka taistelee kommunismia, neuvostovaltaa ja Neuvostoliiton sosialistista rakennustyötä vastaan”.¹² Stalin siirsi vastuun trotskilaisten ”slutskien salakuljetuksen” paljastamisesta lehtien toimituksille. Valppausvaatimus vastaanotettiin muissakin instituutioissa. Syyttävä sormi osoitti Slutskia korkeammalle, puoluehistorian specialisti E. Jaroslavskiin, joka koulutti puoluehistorioitsijoita ja toimi Vkp(b):n kontrollikomission sihteerinä. Hänen vaimonsa oli Leninkoulun rehtori Klaudia Kirsanova.¹³

Stalinin kirjeellä oli ainakin kolme kärkeä: Stalin paalutti omat näkemyksensä puolueen historiasta vallitseviksi ja kulttiaan tukeviksi. Tämä tapahtui epäsuorasti pyhittämällä Lenin, hänen edeltäjänsä, historiallisen kritiikin ulottumattomiin. Kolmas opetus osui historiankirjoituksen metodologian ytimeen: historioitsijoiden tuli käyttää dokumenttiaineistoa vain etukäteen hyväksytyin näkemyksen todentamiseen eikä sen kyseenalaistamiseen. Historian ammattilaisten olisi oltava valmiita historian väärennökseen aina, kun puolueen tai Stalinin etu niin edellytti.¹⁴ Stalin

9 Tucker 1990, 151–153.

10 Paastela 2003, 273–274.

11 Stalin 1931, 541–542.

12 Sama, 542–543.

13 Jaroslavski kuului lisäksi *Pravdan*, *Izvestijan* ja *Bolševikin* toimituskuntiin ja toimitti aikakauskirja *Istoriik-Marksistia*. Tucker 1990, 153–156. Enteen, 160.

14 Tucker 1990, 154–155.

lakkautti professionaalien historiankirjoituksen rippeet Neuvostoliitosta ja loi tilalle totalitaarisen historiankirjoituksen.

Stalinin kirje esitti bolševismin muuttumattomaksi ja epähistorialliseksi ilmi-öksi, jonka luonteen universaalit periaatteet johdettiin kuvitellun menneisyyden tarkoin valituista käännteistä. Stalinin tulkinta puoluehistoriasta oli myös sovini- ninen, sillä se katsoi kansainvälisen sosialistisen liikkeen historiaa Venäjän bolševik- kikumouksen altaasta aukosta.¹⁵ Ideologisesti Stalin hahmotteli perusteluja, joiden avulla oli mahdollista tulkita sosiaalidemokratia sosiaalifasismiksi ja vaatia luok- kataistelun kärjistämistä.¹⁶ Pakkomielteisten syytösten seasta on vaikea erottaa posi- tiivista viestiä tai vihjettä Stalinin edellyttämästä suunnasta. Kirjeen yleiseksi maa- liksi on tulkittu kommunisti-intelligentsian harjoittama abstrakti teoretisointi.¹⁷

Kaikki neuvostohistorian jornaalit määrättiin julkaisemaan Stalinin kirje sekä vahvistamaan sen sanomaa pääkirjoituksissaan. Puolue teoriaan keskittyneet ”tie- teelliset” elimet julkaisivat tulkintoja kirjeen sisällöstä. Lazar Kaganovitš piti Punaisten professorien instituutissa koko neuvostointelligentsialle suunnatun, johta- jansa sanomaa myötäillen puheen, jolle *Pravda* varmistti maanlaajuisen julkisuu- den. Kaganovitš ohjasi kirjeen tulkintaa suuntaan, jossa korostettiin vaatimusta paljastaa ”mädän liberalismiin” pesäkkeet ja puoluelinjan poikkeamat. Arvovaltai- nen kehoitus kiihdyttää kerettiläisten jahtia sai vastakaikua: joko mukauduit valta- virtaan tai tuhouduit.¹⁸

Kaganovitš korosti kaaderien kasvatuksen ensiarvoisuutta, minkä toveri Stalin oli muotoillut ”kaikessa terävyydessään”. Opiskelu oli saatava kaikilla tieteellisillä rintamilla ”puoluelaisuuden” läpituokemaksi. Se tarkoitti itsekritiikin kyllästämaa johtamistapaa, teorian sovelluttamista päivänkysymyksiin sekä vastakohtien yhtey- den, dialektiikan, metodin ymmärrystä yksinkertaistelussa muodossaan: ” – se merkitsee sitä, että ei saa pelätä vaikeuksia!”¹⁹

Kaganovitš porautui historiankirjoituksen metodiikkaan. NKP:n historiaan kir- joittanut I. I. Mints oli selittänyt toimintatapojaan: ”[...] me emme lähteneet poliittisen tarkoituksenmukaisuuden kannalta vetäessämme esille yksiä ja toisia tosi- asioita, vaan sen objektiivisuuden kannalta, joka ei ollenkaan karakterisoi poliittis- ta historiaamme...” Asettaessaan vastakkain ”objektiivisuuden” ja ”poliittisen tar- koituksenmukaisuuden” Mints uudisti vanhat poliittisen virheensä: ”historian, myös NKP:n historian täytyy olla tieteellistä, objektiivista, ehdottoman oikeata, että il- man tätä historia menettää tieteellisen luonteensa ja muuttuu mytologiaksi (ta- ruksi).” Mintsin pyrkimys objektiiviseen tarkasteluun oli syvästi subjektiivista his- toriaa, jolla oli poliittista tarkoituksenmukaisuutta – trotskismille. Stalinin kirjeen perimmäinen tarkoitus oli tällaisen historian ”salakuljetuksen” paljastaminen.²⁰

15 Barber 1976, 32.

16 Tucker 1990, 151–153. Babitschenko, 49.

17 Carr 1982, 429; Fitzpatrick 1979, 228. Syytökset levisivät filosofiaan (A. M. Deborin), poliittiseen taloustieteeseen (E. S. Varga), juridiikkaan ja luonnontieteisiin. Barber 1976, 23.

18 Tucker 1990, 157–158. Lazar Kaganovitš (1893–1991) oli Nkp(b):n politbyron täysjäsen vuodesta 1930 lähtien ja juutalaisuudestaan huolimatta Stalinin tärkeimpiä luottomiehiä.

19 Kaganovitš, L.N.: Puoluehistoriaa tutkittava bolshevistisesti. Puhe IKP:n kymmenvuotisjuhlassa 1.12.1931. Kommunisti 1-2/1932, 58–61. IKP tarkoitti Punaisten professorien instituuttia.

20 Kaganovitš, 67–68. Mints menetti toimensa IKP:n puoluesihteerinä. Enteen, 165–166. Hän oli mukana käsikirjoittamassa Nkp(b):n historian lyhyttä oppikurssia ja eteni urallaan akateemikoksi

Lokakuun vallankumouksen vuosipäivän paraati Moskovassa vuonna 1934. Järjestystä valvovat Stalin, Lenin ja Kaganovitš. (Museum of the History of the City of Moscow, Colton.)

Jaroslavskin reaktio Stalinin syytöksiin kuvaa kirjeen vaikutusta yksilötasolla. Julkisuudessa Jaroslavski liittyi katuvaisten kuoroon ja myönsi neliosaisen puoluehistoriansa raskaat virheet. Itsekritiikin ohessa hän oli valmis syyttämään kollegoitaan. Jaroslavski haki paikkansa ylistäjain eturivistä kirjoittamalla, kuin malliksi muille, Stalinin historiallista roolia puolueen perustamisvaiheessa vääristelevän artikkelin. Puhdistettuaan pöytänsä hän ryhtyi kirjoittamaan Stalinin elämäkertaa.²¹ Jaroslavskin marxilaisten historioitsijoiden koulukunta, jota Kaganovitš ryhtyi pian tukemaan, viimeisteli voittonsa pääkilpailijastaan vuonna 1936, kun Pokrovs-kin elämäntyö tuomittiin.²²

Stalinin kirjeen julkaisu vaikutti puolueen koulutusmateriaaleihin, joista tuli entistä selkeämpiä, yksinkertaisempia ja yhdenmukaisempia. Argumenttien kehiti-

---

asti. Tucker 1990, 531; Vihavainen, Timo: Takaisin Leniniin? Ideologinen tilanne Stalinin jälkeen ja O. W. Kuusisen näkemykset. Teoksessa O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi vuosina 1957–64, 25, 236.

21 Tucker 1990, 157–161.

22 Enteen, 167. Luukkanen, 25–26.

telyn sijaan tarjottiin mahdollisimman paljon ”faktoja” ja manipuloituja tilastoja. Neuvostopuoluekouluista siivottiin eurooppalaiset ajattelijat Marxia ja Engelsiä lukuun ottamatta. Venäläiset marxilaiset teoreetikot korvattiin lyhyillä otteilla Stalinin ja muiden puolueen napamiesten puheista. Leninin kirjoitukset silvottiin sopivan tarkoituksenmukaisiksi sitaateiksi. Useimpiin asioihin oli löydettävissä selkeän mustavalkoinen hyvä-paha -asetelma.²³

Slutski menetti paikkansa Sverdlovin kommunistisen yliopiston historiaosastolla, ja koulun rehtori erotettiin. Historialliset aikakauskirjat *Proletarskaja Revoljutsija* ja *Istoriik-Marksist* ilmestyivät vasta kuukausien viipeen jälkeen uuden toimituskunnan alla. Punaisten professorien instituutti, joka oli vastuussa puoluehistorian opettajien korkeimmasta koulutuksesta, vangitsi ja erotti yli puolet historianopettajistaan. Marxilaisten historioitsijoiden tehtäväksi jäi poliittisesti haitallisten tulkintojen paikallistaminen ja poistaminen historiakirjallisuudesta.²⁴ Interventioita täydennettiin historian oppikirjoja yhdenmukaistavalla päätöksellä vuonna 1934. Stalin, Kaganovitš, Kirov ja Ždanov vaativat kouluopetukseen Pokrovskin edustaman ”sosiaalitetien” sijasta perinteisempää poliittista historiaa, joka tähdensi historiallisten toimijoiden ja ajoituksen merkitystä. Historia palautettiin koulujen oppiaineeksi, johon sopiva oppikirja valmistui vuonna 1938.²⁵ Aaltoliike pelasti historiantutkimuksen porvarilliset ammattilaiset, joita tarvittiin taas 1930-luvun lopun neuvostoisanmaallisuuden ilmapiirissä.²⁶

Miksi Stalin poimi älymystöstä kohteekseen historyayhteisön ja miksi juuri syksyllä 1931, jolloin pääsihteerillä olisi kuvitellut olevan tähdellisempääkin tekemistä? John Barber tarjoaa revisionistisen selityksen 1970-luvulta: Stalin ei toteuttanut pitkän tähtäyksen suunnitelmaa, jolla puolue olisi kurinalaistanut yhteiskunnan eri lohkoja, vaan reagoi olosuhteiden muutoksiin vailla näkemystä intervention lopputuloksesta tai käänteentekevyydestä. Puolueen keskuskomiteassa oli kesällä 1931 kiinnitetty huomiota tulokasjäsenten poliittisen tietoisuuden heikkouteen, joka johtui puolueen rivien proletarisoinnista. Sen syyksi väitettiin puoluekoulutuksen teoreettisen tason madaltumista. Puoluejäsenten luokkavalppautta oli kohotettava, jotta he voisivat tunnistaa opportunistin eri muodot ja taistella niitä vastaan. Oli kiinnitettävä huomio propagandistien koulutukseen sekä poliittisten oppikirjojen luotettavuuteen.²⁷

Viisivuotissuunnitelmien kaltaiset poliittiset ja sosiaaliset mullistukset houkuttavat valtaapitäviä legitimoimaan politiikkaansa historian jatkuvuuksien avulla.

23 Vielä vuonna 1930 Vkp(b):n opintopiireissä saatiin lukea saksalaisten kommentaareja Marxin Pääomasta tai Buharinin ja Luxemburgin pitkiä esseitä. Puolueen päälinjan korostamisesta ei tingitty, mutta myös siitä poikkeavat kannat saivat tilaa. Merridale, Catherine: *Moscow Politics and the Rise of Stalin. The Communist Party in the Capital, 1925–1932*. Macmillan, London 1990, 151.

24 Barber 1976, 22–23; Behrendt 1997, 605.

25 A. V. Šestakovin toimittama Neuvostoliiton historian lyhyt kurssi. Vihavainen 2000, 232; Hoffmann 1985, 164; Tucker 1990, 481. Wolfgang Leonhard on muistellut opetuksen käännettä lukuvuonna 1937–1938: ”Monille tuli täytenä yllätyksenä, kun häntä [Iivana Julmaa, JK] nyt äkkiä alettiin ylistää edistyksellisenä hallitsijana ja Venäjän yhdistäjänä, jonka merkitystä taantumuksellinen historiankirjoitus siihen mennessä ei ollut kyennyt ymmärtämään oikein...” Leonhard, Wolfgang: *Vallankumous karkottaa lapsensa*. Gummerus, Jyväskylä 1964, 30–31.

26 Barber 1981, 140–141.

27 Barber 1976, 34–36, 41.

Tähän pyrki Stalinin, mutta kun pääsihteeri olisi kaivannut apua, marxilainen historiayhteisö oli koulukuntien valtataistelun syövereissä. Kirjettä laatiessaan hän ei konsultoinut historian ammattilaisia vaan nöyryytti heitä. Historiatietoisille bolševikeille Stalinin karkeat muotoilut näyttäytyivät kokoelmana yksinkertaistavia puolitotuuksia, mutta ne kelpasivat ohjenuoraksi poliittisesti kypsymättömille kaadereille.²⁸ Kun Stalinin kirjeen vastaanottoa tarkastellaan jatkossa Lenin-koulun ja Skp:n konteksteissa, Barberin selitys tuntuu suhteellisen kestävältä. Prosessin ymmärtämiseksi tulee kiinnittää huomiota ylhäältä tulevia aloitteita tulkitseviin ja suuntaaviin toimijoihin. Kaikki Stalinin kirjalliset interventiot eivät olleet yhtä käännteentekeviä.

KIRJEEN VASTAANOTTO KOMINTERNIN KOULUISSA

Stalinin kirjeen vaatimus ”repiä naamiot pettureiden kasvoilta” otettiin tosissaan Kominternin puoluekouluissa. Opettajat joutuivat kontrolloimaan toistensa luentoja ja korvaamaan vanhentuneet oppikirjat materiaalilla, joka terävöitti sosiaalidemokratian kritiikkiä ja korosti oikein Stalinin esiintymistä puoluehistoriassa. Vkp(b):n Moskovan komitean kontrollikomissio totesi toukokuussa 1932, että toimenpiteet LVKY:ssä eivät olleet riittäviä. Stalinin esiin nostamat ongelmat eivät heijastuneet opetusohjelmiin, eikä valppauden kohottaminen näkynyt jokapäiväisessä puoluetöyössä. Yhtenäistämismuutos oli käynnissä, mutta tieteenharjoittajien riippumattomuutta ei vielä ollut täysin nujerrettu.²⁹

Idän kansojen yliopistossa (KUTV) toteutettiin sama poliittinen ryhtikampanja. Jokaisen puoluelinjalta lipsuneen piti suorittaa itsekritiikkinsä julkisesti koulun lehdissä. Uudet opiskelijat eivät aina ymmärtäneet Stalinin kirjeen vivahteita. Varsinaisella tulilinjalla olivat opettajat ja aspirantit. Koulusta erotettiin 16 professoria poliittisten virheiden takia ja yhdeksän muuta sai kurinpitorangaistuksen. Kirjeen sanoman läpiviemiseksi perustettiin Komsomolin ”stalinilaisen sotaretken” iskuriikaati.³⁰

Stalinin kirje vaikutti Kominternin opinahjoista tuntuvimmin Lenin-koulussa, sillä opettajakunta ei ollut yksimielinen kirjeen tulkinnoista. Osa opettajista ei pitänyt poikkeamien paljastuksia riittävinä vaan vaati ripeämpiä toimenpiteitä. He laativat aiheesta ”Kuuden vetoituksen” (Resolution der Sechs) Vkp(b):n aluekomitealle. Muut opettajat laativat vastineen, jossa pidettiin jatkuvaa valppauden tehostamista liioitteluna. Vkp(b):n keskuskomiteassa vahvistettu aluekomitean päätös myötäili radikaalimpia vaatimuksia ja kiihdytti koulun sisäistä pesänselvitystä. Joukkoa oppituolin haltijoista, puoluekomitean sihteeriä ja myöhemmin itse koulun rehtori Klaudia Kirsanovaa syytettiin ”liberalismista”. Heidät erotettiin toimistaan. Koulun uusittu johto sitoutui toteuttamaan ”tieteellistä tuotantotapaa” ja tarkistamaan sekä oppisuunnitelmat että -aineistot aina opiskelijoiden luentomuis-

28 Sama, 36–41.

29 Babitschenko, 49–50.

30 ”Brigade des stalinschen Feldzugs des Komsomol”. Babitschenko, 50.

tiinpanoja myöten. Päämääränä oli puhdistaa koulu trotskilaisesta propagandasta, oikeisto-oppportunismista ja luxemburgilaisuudesta.³¹

Rehtori Kirsanova erotettiin myös puolueesta. Hänet pelasti vanha ystävä karkotusajoilta, Sergo Ordžonikidze. Vkp(b):n aluekomitea ei vahvistanut koulun puoluesolun tekemää erottamispäätöstä. Kirsanova palasi rehtorinpallilleen helmikuussa 1933 ja sai saman tien Leninin kunniamerkin ansioistaan sosialistisen isänmaan rakentamisessa.³² Maineen palauttaneessa päätöksessä todettiin, että Kirsanova oli tunnustanut ja voittanut Stalinin kirjeen paljastamat virheet. Aktiivinen puoluetöy sekä horjumattomuus Kominternin linjalla erotusaikana todistivat mallikelpoisuutta. Kirsanova nimitettiin Kominternin naisosaston johtoon, josta hän kunnan bolševikkina kieltäytyi nostamasta palkkaa.³³ Kirsanovan kaltaisen keulakuvan erottaminen ja palauttaminen huipulle saa Stalinin kirjeestä nousseen mylläköä näyttämään hallitsemattomalta ylilyönniltä.

Malti ei ollut valttia. Stalinin kirje pani talvella 1931–1932 liikkeelle ryhmäpsykologisia prosesseja, joissa radikaalien vaatimukset säännönmukaisesti peittosivat harkitsevammat kannat. Puoluejohdossa huolestuttiin ylilyönneistä sen verran, että alkuvuodesta 1932 julkaistiin jarrutusartikkeli Stalinin kirjeen ”väärintulkintoista”. Teoreettisen rintaman kuohunta alkoi asettua uusiin uomiinsa kesällä 1932.³⁴

Ideologisen linjan kiristyminen vaikutti Lenin-koulun seuraavan vuoden sisäänottoon. Uudet opiskelijaehdokkaat eivät päässeet suoraan asuntoloihin vaan heidät laitettiin eristykseen. Opiskelijoiden tarkastuksen suoritti erityinen mandaattikomissio, jossa oli koulun johdon, maasihteeristön ja sektorin edustuksen lisäksi ulkopuolinen, IKKI:n kansainvälisen kontrollikomitean (IKK) jäsen.³⁵

Kominterin kouluissa lukuvuosi 1931–1932 kului uudelleenjärjestelyn merkeissä. Opiskelu kärsi sekä prosessien läpiviemisestä että opetuksen tason laskusta, sillä puhdistukset osuivat yleensä opettajakunnan luovimpiin yksilöihin. Ahdistus ja epäluulo tarttuivat opiskelijoihin, vaikka heidän poliittiset virheensä olivat korjattavissa. Opettajien pelko ja epävarmuus ilmenivät mekaanisena ja kritiikittömänä sitaattitehtailuna. Lenin-koulun ongelmien rakentavampana ratkaisuyrityksenä voidaan pitää IKKI:n sihteeristön päätöstä marraskuulta 1931. Se velvoitti Lenin-koulun johdon perustamaan kommunististen puolueiden ajankohtaisiin ongelmiin keskittyneen oppituolin, jonka tuli kaventaa opetuksen teoreettisen ja käytännöllisen aineksen välistä kuilua.³⁶

Syyslukukausi 1931 käynnistyi rauhallisesti Lenin-koulun suomalaissektorissa. Syyspraktiikan jälkitunnelmissa suomalaissektorissa keskusteltiin konspiraation noudattamisesta, haukuttiin ”sosialifasisti” Väinö Tannerin viimeisintä puhetta ja

31 Sama, 50–51.

32 Näkemys perustuu Kirsanovan ja Jaroslavskin tyttären kertomaan. Grigorjev, Aleksei: Ljudi iz MLŠ. Eho Planety 18, 1989.

33 IKKI:n pol.siht. suljettu istunto nro 168, 21.2.1933. Palkasta IKKI:n siht. pysyvä komitea nro 139, 13.3.1933. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

34 Barber 1976, 23–24.

35 Decision of the polit-secretariat, 11.5.1932. 531/1/34: 28–29, RGASPI.

36 Babitschenko, 51.

muuta ”noskelaista demagogiaa”.³⁷ Puolueryhmässä tyydyttiin moittimaan omaa eristymistäipumusta ja elokuvista myöhästelyä.³⁸ Pian tuli selväksi, että Stalin oli tullut jäädäkseen koulun jokapäiväiseen elämään.

Aluksi ei puhuttu Stalinin kirjeestä vaan ”toveri Stalinin kuudesta ehdosta”, jotka oli muotoiltu kesäkuussa 1931 neuvostomaan teollistamisen vauhdittamiseksi. Ehdosta kauaskantoisin koski luopumista samapalkkaisuuden periaatteesta.³⁹ Lenin-koulun puoluekomiteassa tulkittiin ehdot vaatimukseksi uudistaa koko koulun työ I semesterin loppuun mennessä. Niistä kumpusi myös sosialistisen kilpailun ja iskulaisuuden metodien päättävämpi omaksuminen.⁴⁰ Lenin-koulun opiskelutyöhön ehdoilla tuskin oli erityistä vaikutusta. Vasta talvipraktiikalla Kalininin tehtaassa päästiin seuraamaan niiden mahdollista vaikutusta sosialismin rakennustyöhön.⁴¹

”Kuusi ehtoa” unohtuivat lokakuussa, kun Stalinin kirje ilmestyi. Sirola ryhtyi suomalaissektorissa selvittämään kirjeen merkitystä rautalangasta vääntäen. Pohjimmiltaan kyse oli siitä, oliko bolševismi maailmanvallankumouksen johtava teoria vai ei. Luokkavihollinen oli yrittänyt vesittää teoriaa sisältäpäin uskottelemalla, että Lenin ”uudesti aseistautui” vasta maailmansodan vuosina. Toinen törkeä valhe oli väittää Kominternin poliittisen linjan sisältäneen eri suuntauksia, ”puroja”⁴², jotka olisivat laskeneet bolševistiseen valtavirtaan sitä voimistaen. Vaaravyöhykkeellä olivat erikoisesti puolueet, joissa sosiaalidemokratian perintö oli vahva ja näin ollen ”tietoinen tai tiedoton” trotskilaisuus alati läsnä. Suomen kohdalla tämä tarkoitti sitä, ettei saanut päästää vanhan työväenliikkeen peruja (”siltsaarelaisuutta”) sotkemaan bolševistista teoriaa. Siksi oli mobilisoitava voimat tarkastamaan puoluekirjallisuutta ja siivoamaan siitä virheelliset tulkinnat. Esimerkiksi Amerikassa ilmestynyttä *Suomen luokkasota* -teosta ei saanut päästää kommentit kriitikin seulan läpi.⁴³ Puoluekirjallisuuden levitykseen todella puututtiin: Ivar Lassyn *Marxilaisuuden perusteet* poistettiin Leningradissa kirjakaupoista ”menševististä idealismia salakuljettavan sisältönsä vuoksi”.⁴⁴

Pian opiskelijat saivat havaita Lenin-koulun vastuunalaisten haavoittuvuuden. Koulun johto, puoluesolun byroo sekä eri oppituolit olivat sortuneet mitä suurim-

37 Sektorin puolueryhmän kokous 29.10.1931. 531/2/86: 43–46, RGASPI.

38 Sektorin puolueryhmän kokous 15.11.1931. 531/2/86: 47, RGASPI.

39 Ehdot esiteltiin 23.6.1931 puheessa ”Uudet olosuhteet ja taloudellisen rakennustyön tehtävät”. Kommunisti nro 7, heinäkuu 1931, 311–326. Teesien sisällöt: 1. työvoimaa kolhooseista teollisuuteen 2. teollisuustyöläisten elinehtojen parantaminen luopumalla samapalkkaisuudesta 3. kannettava vastuu koneista ja työvälineistä, parannettava työn organisointia 4. luotava ”tuotannollis-tekniinen sivistyneistö” 5. vedettävä mukaan ”vanhan koulun insinööri- ja teknikko-voimat” 6. tehtävä teollisuus kannattavaksi ja aikaansaattava pääomankasautumista sen sisään. Paastela – Rautkallio 1997, 474 viite 383. Fitzpatrick 1979, 214–215.

40 NKP(b):n solun selostuksen johdosta, Sirola 16.11.1931. 531/2/86: 49–50, RGASPI.

41 KLK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32. Sirola 11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI.

42 Kaganovitšin mukaan ”purojen” eli fraktioiden salliminen saattoi johtaa niiden virtauksen voimistumiseen: ”Ei, toverit, meidän puolueemme ei ole sameiden purojen kokoomus, vaan sellainen mahtava ja eheä virta, jota eivät voi pysäyttää mitkään purot, sillä on kaikki mahdollisuudet murskata kaikki esteet tieltään. (Myrskyisiä suosionosoituksia).” Kaganovitš, 70–71.

43 Suomalaisen työhuonesolun kokous 27.11.1931. 531/2/86: 72, RGASPI. Sirola kirjoitti teoksen artikkelin roolistaan kansanvaltuuskunnan ulkoasian valtuutettuna. Salomaa 1966, 304.

44 Kominternin puolueosaston sihteeri Suomen sektiolle 30.1.1932. ”Kallis toveri Stalin!”, 289.

piin poliittisiin virheisiin. Epätyydyttävä kehitys johtui Stalinin kirjeen poliittisen merkityksen ohittamisesta. Raskauttavinta oli johdon ja puoluebyroon ”sietämätön vastarinta”, jonka vasta piirikomitean puuttuminen sai murrettua. Rehtori Kirsanova oli tulkinnut koulun ”puoluevastaiset revanssimielialat” satunnaisiksi oireiksi ja mitätöinyt opettajaryhmän tarttumisen niihin (”Kuuden vetoamus”). Rehtori joutui kantamaan vastuun, sillä hän pysyi linjallaan piirikomitean kovistelun jälkeenkin.⁴⁵ Lenin-koulun johto uusittiin vuodenvaihteessa. Rehtoriksi nostettiin vanhan johdon rivijäsen Wilhelm Pieck⁴⁶. Vararehtorin toimet lakkautettiin.⁴⁷

Samaisessa kokouksessa mainittiin esimerkkejä poliittisista virheistä ja nimettiin liuta syyllisiä, jotka sopivat liiankin hyvin Stalinin kirjeen esiin nostamiin ”kiintiöihin”. Koulun sisältä kammattiin esiin tarvittavat luxemburgilaiset, trotskilaiset ja mädän liberalismiin hedelmät.⁴⁸ Erona myöhempään terroriin oli se, että kiintiöiden täyttämisen ei vaarantanut kenenkään henkeä ja urakin saattoi jatkua mylläkän laannuttua.

Lenin-koulu oli kriisissä, jonka selvittäminen oppilaille oli haastava tehtävä. Lukuvuoden aikana valmistui koulun viisivuotishistoriikki, joka kävi piinallisen tarkasti läpi alkuvuosien oppositiosuuntauokset – oikeastaan vajaa satasivuinen julkaisu ei muuta käsitellytkään. Vaikka poikkeamat oli oikeaoppisesti kukistettu, teos ilmestyi kerta kaikkiaan väärään aikaan. Keskellä myllerrystä se oli helppo tulkita todisteeksi koulun mädästä liberalismista, joka oli sallinut syrjäpyrintöjen kukoistuksen. Suuremman sekaannuksen välttämiseksi historiikki päätettiin julistaa salaiseksi.⁴⁹

Stalinin kirjeen tulkinnat alkoivat elää omaa elämäänsä. Vkp(b):n Frunzen piirikomiteasta saatiin seuraavaksi ristiriitainen signaali, jonka mukaan koulun itse-syytöksissä oli sorruttu liioitteluun. Se tulkittiin todisteeksi Stalinin kirjeen vähätelystä ja siitä, etteivät koulun poliittiset virheet olleet satunnaisia. Sirola yritti kääntää syytteet bolševistisen itsearvostelun korostamiseksi. Opiskelijoiden kommentaista ilmenee hämmennystä: *Paul Viren* oli ensin ihmetellyt, miten koulun ko-

45 KLK:n solun yleisen kokouksen päätös 10.12.1931, käänös Sirola 13.12.1931. 531/2/86: 54–57, RGASPI.

46 Wilhelm Pieck (1876–1960) nousi Kominternissa presidiumin ja poliittisen sihteestön jäseneksi 1930-luvun alussa. Pieck oli DDR:n presidentti vuodesta 1949 kuolemaansa saakka.

47 Lukukauden alussa koulun johdossa olivat rehtori Kirsanova, vararehtori Nikitin ja Rudas sekä rivijäsenet R. P. Arnot, Clarence Hathaway, Pieck, Bratkowski, Segal, Mints, Jakov Serebrjanski ja Wilhelm Knorin. IKKI:n pol.siht. pol. komission ptk nro 181, 23.9.1931. Huhtikuussa rehtorina oli Pieck, hänen sijaisenaan Soms ja eri osastojen (opiskelu-, tieteellinen, salainen ja hallinnollis-taloudellinen) johdossa Knorin, Slawinski, Serafima Hopner, Furini, James Shields, Wan-Min, Rudas ja Segal. IKKI:n pol.siht. pol. komission ptk nro 233, 3.4.1932. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

48 Leninismin ja Nkp(b):n historian opettaja Bajevski oli syyllistynyt teoksissaan mitä törkeimpiin poliittisiin virheisiin sekä mätään liberalismiin. Taloustieteen kateederi oli syyllistynyt Stalinin kirjeen ”poliittisen merkityksen kuohitsemiseen” puolustaessaan eräiden toverien luxemburgilaisia virheitä. Koulun lehden toimittajaa syytettiin, koska lehti oli julkaissut poliittisesti virheellisen kirjoituksen. KLK:n solun yleisen kokouksen päätös 10.12.1931, käänös Sirola 13.12.1931. 531/2/86: 54–57, RGASPI.

49 Jevtušenko, Pjat let Leninskoj školy. Borba za leninskuju ideologiju i organisatsionnye printsipy bolševizma. Pääotsikoista selviää teoksen luonne: I Kominternin seksijoiden elämän heijastuminen koulussa II Trotskismi ja sen vaaran aliarviointi III Oikeisto-opportunismin teoria ja käytäntö ja sen kanssa sovittelu IV Taistelu kahdella rintamalla ja vasemmistokallistuma V Bolševismin organisaatioperiaatteen väärinymmärrys VI Puoluevastainen ryhmittymä VII Bolševistinen kasvatustaistelussa poikkeamia vastaan. 531/1/258: 1–94, RGASPI.

koisessa laitoksessa saatettiin syyllystyä näin raskaisiin virheisiin. *Oskar Bomanille* oli valjennut, että koulun johdon, Kirsanovan ja Nikitinin kaltaisia auktoriteetteja oli rohjettava arvostella, jos nämä eksyivät väärälle tielle. *Arnold Fredrikson* ja *Karl Olin* käyttivät tilaisuutta moittiakseen Sirolaa, jonka johdolla ei ollut ryhdytty riittäviin toimenpiteisiin. *Hilden*⁵⁰ sentään huomautti, että Suomen puolella ei koskaan ollut puhuttu mitään itsekritiikistä. Lehtosaari yritti kohottaa keskustelun tasoa: Stalin oli hälyttänyt teoreettiseen taisteluun ja sysännyt liikkeelle bolševistisen itsekorjaavan prosessin. Sirola mukaan kirjeestä oli opittu johdon arvostelusta ja puoluedemokratiaa. Itseensä kohdistuneet moitteet hän katsoi oikeuteuiksi. Ilman vastuunalaisuutta ja valppautta bolševikit eivät koskaan olisi kyenneet taistelemaan virheitä ja poikkeamia vastaan – kohti voittoa.⁵¹

Stalinin kirje oli itsekritiikin liikkeelle paneva voima. Saksalaisella sektorilla opiskellut *Maija Falk* (Inkeri Lehtinen) alusti toukokuun lopussa kirjeen merkityksestä Suomen nuorisotoiminnalle. Nuorisoliitossa oli ilmennyt ”luxemburgilaisuutta” muun muassa siinä, ettei talonpoikaiston merkitystä eikä fasismin olemuksesta yhtenä porvariston diktatuurin muotona ymmärretty. Fasismista nähtiin vain pintailemiöt, ”maanteillä mellastavat huligaanit”, eikä sen taloudellista ja poliittista pohjaa kyetty analysoida. Samaa avuttomuutta oli havaittavissa sosiaalifasismin tulkinnassa, jota leimasi yhtäältä vasemmistolainen äkkijyrkkyys ja toisaalta oikeistolainen käytäntö. Ylipäätään Sknl luotti toiminnassaan liikaa spontaanisuuteen. Suhteessa puolueeseen ilmeni avantgardismia. Sen asemaa johtajana ei aina tunnustettu, ja jäsenistön väitettiin ”laahaavan kaikessa jälessä”.⁵² *Falkin* termistö vaikuttaa päälleliimatulta. Sama kritiikki olisi yhtä purevaa ilman Stalinia ja luxemburgilaisuutta, mutta taikasanojen sivuuttaminen Lenin-koulun kontekstissa ei tullut kuuloonkaan.⁵³

Lenin-koululla annettiin Stalinin kirjeen johdosta vakavia varoituksia ja erotettiin muutamia opiskelijoita. ”Hermostaudit” olivat lisääntyneet ylimääräisen rasituksen johdosta. Sirola tunnusti, että Suomen sektorissa ei ehditty läpikäydä vuotta 1918 koskevaa materiaalia, sillä ”voimia ei tahdo riittää”.⁵⁴ Omien kirjoitustensa lisäksi Sirola väitti tarkastaneensa ja arvostelleensa oppilaiden muistiinpanot. Luokkasodan vuosipäivän tilaisuus oli tammikuussa vietetty itsekritiikin merkeissä pöyhien keskustalaisuuden ja sosiaalidemokratian peruja Skp:ssä. Puoluevalppauden väitettiin kohonneen, sillä opiskelijat puuttuvat entistä kärkeämmmin toistensa

50 Tunnistamaton *Hilden* ei esiinny sektorin papereissa myöhemmin, joten hän ilmeisesti joutui keskeyttämään kurssin. Spisok studentov, otvergnytyh komissiej IKK. 531/1/145, RGASPI.

51 Ptk suomalaisen työhuonesolun kokouksesta 27.12.1931. 531/2/86: 68, RGASPI.

52 Äkkijyrkkyyttä oli se, että ei kyetty yhteisrintamassa tekemään eroa sosdem. rivijäsenten ja johdon välille, oikeisto-opportunismia puolestaan sosialidemokratian ”sosialifasisistioitumisprosessin” ymmärtämättömyys. Nuorisoaktiivien kokousptk 27.5.1932. 531/2/120: 3, RGASPI.

53 Paastela on analysoinut Skp:n teksteissä taajaan esiintyneitä termejä (elementaarisuus, vaistonvaraisuus, alkuvoimainen, luonnonvoimainen, luonnonvaistoinen, elämisen vaisto, luokkavaisto, spontaani ja itsevirtauksellinen), jotka tarkoittivat likimain samaa kuin ”luxemburgilainen”. Niillä viitattiin yhtäältä yksilön poikkeavaan käytökseen, joka kumpusi pikkuporvarillisuudesta, ja toisaalta työläisjoukkojen tilaan, joka johtui etujoukon puuttumisesta tai sen heikkoudesta. Paastela 2003, 276–282.

54 Ptk suomalaisen työhuonesolun kokouksesta 7.1.1932. 531/2/87: 2, RGASPI.

virheisiin. Silti Stalinin kirjeen käsittely ei vielä keväälläkään ollut riittävän aktiivista ja syvällistä.⁵⁵

Opiskelijoita moitittiin siitä, että he eivät keskellä myllerrystä kyenneet tuottamaan kirjallisia esityksiä Suomen lehtiin. Stalinin kirjeen väitettiin kyllä terävöittäneen sektorin oman seinälehdessä linjaa. Puutteina mainittiin liika virallisuus elävyyden ja pirteuden kustannuksella. Itsekritiikki oli ylimalkaista, eivätkä opiskelijat rohjenneet arvostella opettajiaan. Välillä lehdessä oli niin runsaasti kirjoitus- ja painovirheitä, että sisällön ymmärtäminen vaikeutui. Vanhahtavan ulkoasun ja ”kylmien poliittisten kaavojen” sijaan kaivattiin pakinoita, ”toverillista satiiria” ja huumoria – kaikki kovia vaatimuksia, kun jokaista sanaa tarkasteltiin Stalinin kuvitellun suurennuslasin alla.⁵⁶ Ristiriitaiset vaatimukset näkyivät varovaisuutena, saamattomuutena ja epävarmuutena: ”[...] ei ole toveri [partorg *Boman*, JK] tehnyt itselleen selväksi, onko menetelty bolshevistisesti vai epäbolshevistisesti. Sellainen [on] epävarmuutta. On suuri virhe.”⁵⁷

Moniin muihin sektoreihin verrattuna mukautuvan varovaiset suomalaiset pääsivät Stalinin kirjeen jälkipyykistä vähällä. Useat italialaiset olivat syyllistyneet karkeisiin poliittisiin virheisiin ja kehdanneet kyseenalaistaa jopa toveri Stalinin aseman.⁵⁸ Englantilaisessa sektorissa oli koko lukuvuoden ajan ongelmia kansallisuus- ja rotukysymyksissä. Keväällä ilmeni vääriä ilmiantoja ja juopottelua, jota suomalaisetkin innostuivat paheksumaan.⁵⁹

Tammikuun lopulla Moskovasta lähti Suomen puoluebyroolle kirje, jossa suositettiin Lenin-kouluun lähetettyjä tovereita. Heidän poliittista tasoaan pidettiin ”aika matalana”, kokemusta joukkotyöstä ”kovin heikkona” ja opillista valmennusta olemattomana. Pois käännyttetyt olivat olleet tasoltaan luokattomia: eräs ei tainnut kirjoittaa eheätä lausetta ja toinen ei tiennyt, kuuluiko hän puolueeseen. Jatkossa opiskelijaehdokkaiden tuli olla vähintään alapiirikomitean organisaattoriksi kelpaavia, sillä heikompiin ei kallista koulutusta kannattanut tuhlata. Kurssien lyhyys ei tarkoittanut, että ne soveltuisivat alkeistasolle. Lenin-koulu kaipasi fyysisesti terveitä tovereita, joita ei Suomessa kyetty kouluttamaan pitemmälle.⁶⁰

55 Selostus tov. Stalinin kirjeen realisoimisesta suomalaisessa sektorissa. Solun sihteeri Boman 19.3.1932. 531/2/87: 30–34, RGASPI.

56 Päätöslauselma. Seinälehentkollegion ja tarkastusbrigadin selostusten johdosta ajalta 6.11.1931–9.4.1932. Ptk suomalaisen työhuonesolun kokouksesta 17.5.1932. 531/2/87: 63, 91, RGASPI.

57 *Irma Palm* ei virheiden tekemisen pelossa ja heikkoon sanavarastoonsa vedoten uskaltanut esiintyä kokouksissa. Päätöslauselma KLK:n suomalaisen sektorin työhuonesolun ja sen byroon työstä. Lainausta työhuonesolun kokouksesta 17.4.1932. 531/2/87: 2, 71–73, RGASPI.

58 *Lucianin* väitettiin luiskahtaneen ”sosialfasistiseen ja trotskilaiseen teoriaan, jotka teoriat kieltävät Neuvostoliiton proletarisen diktatuurin kansainvälisen merkityksen, sekä tov. Stalinin merkityksen maailman proletariaatin johtajana ja pyrkivät vierittämään nykyisen maailman kriisin syytä Neuvostoliitolle ja parhaavat NKP(b):n politiikkaa pikkuporvareihin ja spesialisteihin nähden.” *Isolanon* ”ymmärtämättömyys hipoi täydellistä poliittista lukutaidottomuutta”. Byronin päätös italialaisen peruskurssin puolueyhymän työstä, suomennos A.P. (Aino Pesonen), 531/2/87: 51–53, RGASPI.

59 Ptk suomalaisen työhuonesolun kokouksesta 22.4.1932. 531/2/87: 85. IKKI:n pol. komission ptk 195, 23.11.1931. ”Neekerikysymyksen” käsittelyä polkommissiossa myös 27.4. ja 27.8.1932. Toveri *Eck* erotettiin koulusta ja puolueesta valkosovinismimin (*Weiss-Sowinismus*) takia. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

60 Tulijoilla ei saanut olla veneerisiä tauteja eikä tuberkuloosia. Ub pb:lle 27.1.1932. 516/2/1241, RGASPI.

Konspiraation kiristyminen sisäännotossa tarkoitti sitä, että Moskovassa ehdokkaat sijoitettiin ”erikoiskortteeriin”, jossa Skp:n ulkomaanbyroon edustajat, lähinnä *Leo Hager* ja *Sirola*, tarkastivat heidät. Lopullinen hyväksyntä ja sijoittaminen yhteisasuntolaan edellyttivät Skp:n ulkomaanbyroon ja puolalais-balttilaisen maasihteeristön vahvistuksen.⁶¹ Vuotta aiemmin oli riittänyt, että *Sirola* tarkisti tulijat ja hyväksytti mielipiteensä *Mannerilla*.⁶² Byrokratia lisääntyi, ja tulijoille luotiin vaihtelma oppilaitoksesta, joka pyrkii takaamaan kaaderiaineksensa luotettavuuden.

SOPUILIIJA SIROLA JA TOVERI STALIN

Kun suomalaissektorissa keskusteltiin maaliskuussa 1932 ohimennen kuuluisan kirjeen kirjoittajasta, *Viktor Gran* esitti asian ytimeen osuneen kysymyksen: ”Mitenkä on Stalin oikein käsitettävä, onko se yksi ainoa johtaja vai onko se yksi johtajista?”

Sirolan varovainen vastaus ei yllätä:

Leninin kuoleman jälkeen työnsä mukaan joutui johtoon. On persoonallisesti vaikuttanut monien asioiden hoitoon, ei ole horjunut. Pysynyt johdonmukaisesti leniniläisellä linjalla. NKP:n johtajana, joka on taasen huomatuin Kominternin osasto, näin ollen on hän samalla yksi näkyvimpiä maailman proletariaatin ja sorrettujen kansojen johtajia. On kollektiivinen johtaja.⁶³

Näkemyks myötäili 1930-luvun alkuvuosien propagandaa, jossa Stalin esitettiin vahvaksi mutta etäiseksi johtajaksi. Maininnat Stalinin laaja-alaisesta nerokkuudesta sosialismin rakennustyössä alkoivat vallata palstatilaa vuodesta 1934 lähtien.⁶⁴

Erkki Salomaan mukaan Stalin-kultti ”ei temmannut *Sirolaa* mukaansa”. Jälkeenjääneistä papereista ei huou samaa ihailua ja kunnioitusta, jota Lenin sai osakseen. Toisaalta *Sirola* otti tarkoin huomioon Stalinin puheenjohtajana ja piti, kuten yllä, hänen sanojaan arvossaan julkisissa muotoiluissa. Hän ”omaksui hetken totuuden”.⁶⁵ Elämäkerran kirjoittaja ei pidä *Sirolan* sisäisen ja ulkoisen tulkinnan ristiriitaa ongelmallisena. Lenin-koulu oli lukuvuonna 1931–1932 niin Stalinin sanojen kyllästävä, että kyseenalaistavien ajatuksentynkien on täytynyt tuntua syntisiltä. *Sirolaa* on luonnehdittu myös sanoilla ”neuroottinen, lahjakas ja työnarkomaanina tunnettu [...] SKP:n elävä ukkosenjohdatin, joka reagoi vähäisiinkin stalinistisen terrorin värähtelyihin”.⁶⁶ ”Poika” Tuomisen mukaan *Sirola* luhistui huomattavasti, ettei hänestä ollut kunnan bolševikiksi eikä hänen saarnaamansa ”marxilais-leniniläis-staliniläinen” oppi lopulta ollut perimmäisen totuuden tae.⁶⁷

61 UB:lle Lenin-koulun suom.sektorin asioita. *Sirola* 19.7.1932. Skp:n kk:n Ub:n ptk 19.7.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

62 Skp:n kk:n Ub:n ptk 11.10.1931. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

63 Ptk suomalaisen työhuonesolun kokouksesta 27.3.1932. 531/2/87: 48–50, RGASPI.

64 Hoffmann 2003, 156.

65 Salomaa 1966, 338–339.

66 Rautkallio 1995, 109, 120. *Sirola* on Rautkallion näytelmässä sivuosassa, harmittomana puoluehistorian kirjoituskoneena Kuusiselle.

67 Tuominen 1957, 281. Luku *Sirolasta* (274–290) on malliesimerkki kirjan ongelmallisuudesta lähteenä. Tuomisen asiantuntemuksesta ei ole epäilystä, mutta pitkän keskustelun

Itsesyytöksiin taipuvainen Sirola kävi jatkuvaa jaakobinpainia kovan bolševistisen kuorensa alla.⁶⁸ Opiskelijoiden hento kritiikki tuskin tilannetta pahensi, sillä Sirola yllytti puoluedemokratian nimissä ylempien arvosteluun. Raskain syyllisyys lankesi osuudesta koulun ”mädän liberaaliksi” paljastuneeseen johtoon, jonka rankaisemisesta Sirola pääsi kuin kalikan kalauttama koira veräjästä. Sirola ei suorittanut virallista julkista itsekritiikkiä. Skp:n ulkomaanbyroolle hän ripittäytyi sitäkin hanakammin:

Alan itsekritiikillä. KLK:ssa [Kansainvälisessä Lenin-koulussa] olen ollut mukana koulun johdon virheissä (t. Stalinin kirjeen täyden poliittisen merkityksen ymmärtämättömyys ja hitaus sen ohjeiden täyttämässä), suomalaisessa sektorissa olen johtajan ja kirjeen käsittelyn alustajana asettanut vaillinaisesti puolueen ja oman itsekritiikkini enkä ole saanut aikaan nopeampia toimenpiteitä päätösten toimeenpanoksi (brigadien pitäisi tarkastaa kirjallisuutta, ohjelmat ja suunnitelmat pitäisi saada valmiiksi, kirjasto ja aineisto tarkastaa kriittisesti, valmistaa vähemmän vaarallisten kirjojen ja aineistojen arvostelevia vihkosia, suorittaa ohjelmien ja tehtävien ’kansainvälistyttäminen’ ja ’kansallistuttaminen’ yms).⁶⁹

Riittämättömyys vallankumouksellisena oli kalvanut Sirolaa vuodesta 1918 lähtien, eikä asema kaaderien kasvattajana ja esikuvana parantanut tilannetta. Hän joutui edellyttämään opiskelijoilta sellaista bolševistisuutta, johon hän ei kielitaidostaan ja neuvostovuosistaan huolimatta vielääkään itse kyennyt.

Sirolan henkilökohtaisessa kokoelmassa on keväältä 1932 säilynyt muistiinpanoja, joissa hän käy läpi heikkouksiaan. Hän oli esimerkiksi koko poliittisen uransa ajan ihaillut varmuutta muitten esiintymisessä. Sirola tunsi nöyryyttä ja pelkoa riippumatta siitä, oliko kyse aristokraattisesta ylimielisyydestä, suurporvariston itsetunnosta tai proletaarisesta päättäväisyydestä, joka välillä ilmeni ”alkeellisena karkeutena, luokkavihan ilmauksena”. Hän piti pikkuporvarillisena etenkin ”asioilla on aina toinenkin puoli -ajattelua”,⁷⁰ jota toisenlaisessa ympäristössä voisi pitää älyllisenä herkkyytenä. Kovapintaisempi Sirola istui Kominternin sihteeristön kansainvälisessä kontrollikomiteassa (IKK) vuodesta 1928 kuolemaansa saakka. IKK:n tehtävänä oli huolehtia Kominternin puolueiden rivien puhtaudesta ja taistelusta syrjäpyrintöjä vastaan.⁷¹

Sirolan taipumus vuolaisiin itsesyytöksiin saattoi uuvuttaa kärkkäimmät itsekritiikin penääjät, mutta Lenin-koulun vuoden 1935 puoluepuhdistuksessa lai-

---

rekonstruoinen sanatarkasti panee epäilemään, sijoittaako Tuominen Sirolan suuhun omia näkemyksiään.

68 Salomaa 1966, 324–328.

69 Toveri Stalinin kirjeen johdosta. Sirolan ehdotus Skp Ub:n päätökseksi. Skp:n kk:n Ub:n ptk 19.1.1932, liitteet. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

70 Miksi olen ollut sopuiliijana työväenliikkeessä, Sirola 1.4.1932. 525/1/50: 16, RGASPI. Vastaavia henkilökohtaisia purkauksia, jotka kumpusivat Stalinin kirjeestä: Minun itsekritiikkini, 12.12.1931 ja Minä syytän itseäni, 9.4.1932. Salomaa 1966, 327.

71 Sirola valittiin IKK:n jäseneksi Kominternin VI kongressissa vuonna 1928 ja uudelleen VII kongressissa 1935. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 146, 185. IKK:n toimenkuvasta Studer – Unfried 2001, 91.

Vuonna 1926 vielä leppoisasti lueskellut Sirola joutui Stalinin kirjeen jälkimmäisissä käymään läpi myös oman tuotantonsa. (Kansan Arkisto.)

minlyönnit muistettiin. Sirolan katsottiin tyytyneen lukukauden 1931–1932 itsearvostelussaan vain välttämättömimpään, mitä pidettiin vakavana poliittisena virheenä. Kuten tyyliin kuului, syylliseksi katsottiin myös sektori, joka ei ollut vaatinut vastuunalaiselta Sirolalta selityksiä.⁷² Lenin-koulu oli muuttunut muutamassa vuodessa Stalinin kirjeen viitoittamaan suuntaan: oli suoritettu kaksi puoluepuhdistusta ja julkisista itsekritiikeistä oli tullut talon tapa.

Sirola epäili omaa mielenterveyttään kirjeessä Mannerille tammikuussa 1928: ”Vakavasti eräitä tekojani (lupauksia) harkitessani olen tullut siihen johtopäätöksen, että minua vaivaa mielenhäiriö. – Se, että enimmäkseen vielä voin käyttäytyä ’säädylisesti’, on tietenkin totumuksen, sanoisinko treenauksen tulosta.”⁷³ Terveys rakoili 1920-luvun lopulla, mutta oireet hukkuivat yleiseen uupumukseen mittavan työtaakan alla.⁷⁴ Stalinin kirjeen aiheuttamat uudistus- ja tarkastustoimenpi-

72 Resoljutzija partgroupy sektora ”P” ot 10/II-1935g. 531/2/90: 1, RGASPI.

73 Paastela – Rautkallio 1997, 32, 442.

74 Salomaa 1966, 313.

teet rasittivat sektorin johtajaa sekä henkisesti että fyysisesti. Lukuvuodesta selvitettiin opetusohjelmia supistamalla. Sirola kirjasi yhteenvedon: sektorin johtajan työtä on haitannut ”uupumus, joka on estänyt omaksumasta niin paljon huomiota sektorin yleiseen työhön ja kunkin oppilaan tutkimiseen kuin olisi pitänyt”.⁷⁵ Kunto kesti vielä seuraavan syyslukukauden. Sirola anoi ja sai lomaa sekä sektorin johtajan toimesta että ulkomaanbyroon jäsenyydestä helmikuussa 1933. Hän siirtyi syrjään sektorin johtajan toimesta saman vuoden lopulla.⁷⁶ Kun vanhaa taistelutoveria, Kullervo Manneria kammettiin Skp:stä vuonna 1934, ”ideologiseksi inkvisiittoriksi” joutunut Sirola ”vaipui jakomielisyyden asteelle, näki esineitä kahtena”.⁷⁷

Sirolaa on yleensä pidetty vakaana kuusislaisena, jonka tekemisistä alkoi Stalinin kirjeen nostaman mylläkän myötä löytyä huomautettavaa. Mannerista tuli prosessin varsinainen maalitaulu, mutta on todennäköistä, ettei Sirola olisi selvinnyt hengissä terrorista, jos hän olisi pahimpiin vuosiin asti elänyt. Syyteaineistoa Sirolaa vastaan kerättiin jo hänen eläessään.⁷⁸

SKP:N SUURI HISTORIAKESKUSTELU

Kullervo Mannerin ja hänen kannattajiensa puhdistaminen puoluejohdosta lienee Skp:n 1930-luvun historian dramaattisin prosessi varsinaista terrorivaihetta edeltävällä kaudella. Väitöskirjassaan Rentola toteaa lakonisesti mutta tehokkaasti, mitä tapahtui. Suomalaisten keskinäiset riidat ja ilmiannot vaikuttivat mannerilaisten tuhoon, mutta NKVD valitsi, keitä vastaan niitä käytettiin. Kuusisen ryhmä ei välttämättä tiedostanut, että kyse oli elämästä ja kuolemasta.⁷⁹ Rautkallio kuvaa seikkaperäisemmin tuhoamiseen johtaneen prosessin ja näkee taustalla Kuusisen määrätietoisien pyrkimyksen ”tuhota puolueensa”.⁸⁰

75 KLK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32, Sirola 11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI.

76 Skp:n kk:n Ub:n ptk 14.2.1933. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. IKKI:n ylimääräisen pol. komission ptk 348, 21.12.1933. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

77 Rautkallio 1995, 120.

78 Salomaa 1966, 345. Skp:n Ub:n vuoden 1937 pöytäkirjojen liitteeksi on lisätty *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* 1.1. ja 16.1.1920 julkaistu Sirolan kirje Juhani Aholle. Sirola mainitsee siinä useasti, että vuonna 1917 Sdp:n puoluejohto pyrki välttämään vallankumouksen: ”Emme tahtoneet vallankumousta, vaan koetimme sitä pakoilla.” Epäortodoksinen hyökkäys Ahoa vastaan sisälsi värikkäitä solvauksia ja raamatullisia vertauksia. Ub:n vuoden 1937 pöytäkirjoissa ei käsitellä vuotta aikaisemmin edesmennyttä Sirolaa. 516/2/1517, RGASPI.

79 Rentola 1994, 24–30 ja 1998, 164. Lackman käy läpi Skp:n historiassa vuoteen 1981 mennessä esitetyt näkemykset mutta välittelee kannanottoa suuntaan tai toiseen. Lackman, Matti: Mikä kaatoi Kullervo Mannerin? Historiallinen Aikakauskirja 3/1981, 217–218.

80 Rautkallio otsikoi suorasukaisesti asiaa koskevan alaluvun ”Kuusinen tuhoaa puolueensa”. Paastela ja Rautkallio muotoilevat: ”Kuusinen toimi taustalla hyvin määrätietoisesti, Kominternin – ja viime kädessä Stalinin – koko arvovallalla ja NKVD:n elinten tukemana.” Rautkallio 1995, 115–122, 219; Paastela – Rautkallio 1997, 55; Rentola 1994, 30–31. Käydessään hutiloiden läpi Kuusisen elämänvaiheet Vihavainen mainitsee vain Rautkallion tulkinnan. Aikaisemmassa tutkimuksessaan Vihavainen muotoili: ”Mahdollisesti on ylitulkintaa väittää, että Kuusinen osallistui aktiivisesti oman puolueensa tuhoamiseen, kuten Hannu Rautkallio on esittänyt. Sen sijaan on aivan selvää, ettei hän tehnyt mitään sen estämiseksi.” Vihavainen 2003, 14 ja 1998, 98–103, sitaatti 101. Jukka Renkama ei puutu kiistaan väitöskirjassaan, jonka kuvaus Kuusisen 1920–1930-luvusta jää yllättävän kevyeksi. Renkama, Jukka: Ideology and Challenges of Political Liberalisation in the USSR, 1957–1961. Otto Kuusinen’s “Reform Platform”, the State Concept, and the Path to the 3rd CPSU Programme. Bibliotheca Historica 99, SKS, Helsinki 2006, 106–110.

Seuraavassa luvussa pyritään arvioimaan puoluehistorian tulkintojen vaikutusta mannerilaisten tuhoon. Jos mannerilaisuudella oli painoarvoa Skp:ssä, se rajoitui Moskovan pieneen eliittiin, joka koostui Lenin-koulun opettajista ja muista älyköistä.⁸¹ Kyse oli lukevista ja kirjoittavista tovereista, jotka kamppailivat keskenään ideologisista tulkinnoista ja vallasta, joka kasautui ideologian määrittelijälle. Kiistan painoarvoa ei vähennä sen keskittyminen puoluehistorian tulkintoihin, sillä ne olivat marxilais-leniniläisen maailmankatsomuksen ytimessä. Tulkinnoilla puolueen roolista oli merkitystä sekä kullekin ajankohdalle että tulevaisuudelle.

On väitetty, että ”Suomen vallankumousta koskenut historiankirjoitus saatteli Skp:n jäsenet hautaan”.⁸² Näkemystä punnitaan seuraavassa luvussa Lenin-koulun pienoistodellisuudessa. Hanna Malmin tulkinnat Lenin-koulun suomalaissektorissa hankaloittivat hänen asemaansa puoluejohdossa. Manner ajoi samalle karille puhuessaan keväällä 1932 kolmessa eri tilaisuudessa, vaikka hän nimenomaan kuvitteli toteuttavansa Stalinin kirjeen henkeä. Väinö Rautiosta ja *Pentti Lundista* tuli mannerilaisia, kun he kyseenalaistivat Skp:n virallisen historianäkemyksen. Allan Wallenius ja Uno Vistbacka saivat Lenin-koulun skandinaavisessa sektorissa huomata, että mannerilaiset historiatulkinnat siivottiin myös Skp:n ydinryhmän ulkopuolelta. *Kalle Kajava* säästyi nöyrytmällä julkiseen itsekritiikkiin.

SKP:N VIRALLISET HISTORIATULKINNAT

Kun Neuvostoliitto ei rakentunut perinteisten kansallisvaltioita koossapitävien voimien varaan (etnisyys, kieli, uskonto), bolševikkien näkemys historiasta järjestelmän legitimoijana korostui. Stalinin Neuvostoliitossa puoluejäsenien itseymmärrys perustui bolševikkien historian ja lokakuun vallankumouksen oikeaan tulkintaan. Bolševikit olivat päässeet valtaan, koska puolue toteutti historian etenemisen universaaleja lainalaisuuksia. Puoluevaltion propagandakoneisto piti huolen siitä, että todellisuuden tulkinnat sopivat puolueen ”tieteellisiin” määrittelyihin. Bolševikkien etujoukkoroolin kyseenalaistaminen olisi romahduttanut koko korttitalon. Kaikki kritiikki sitä kohtaan oli joko murskattava tai vaadittava korjattavaksi. Puoluekantaisuus takasi historiantulkintojen ”objektiivisuuden”.⁸³ Ongelmaksi jäi se, että ammattilaiset eivät Stalinin kirjeen jälkeen enää uskaltaneet kajota puoluehistoriaan.

Bolševikkien traditio oli suomalaisille kommunisteille toiminnallinen esikuva mutta samalla menneisyyden hallinnan taakka. Skp:lle oman historian oikea tulkinta oli yhtä välttämätöntä kuin bolševikeille, mutta tappion kärsineille vallankumouksellisille sen laatiminen oli ongelmallista. Miten Skp:tä sen perustamisesta lähtien johtaneet toverit perustelivat asemansa puolueen etujoukkona, kun he jo kertaalleen olivat menettäneet historiallisen tilaisuutensa?

Ongelma tiedostettiin jo Suomalaisen kommunistisen puolueen perustavassa kokouksessa Moskovassa loppukesällä 1918. Neuvosto-Venäjälle siirtyneiden pu-

81 Paastela 2003, 307.

82 Rautkallio 1995, 108.

83 Karlsson 2005, 71–72, 77–78.

napakolaisten kuului bolševikkien huomassa moittia sitä, että aseelliseen kumoukseen Suomessa oli epäroity ryhtyä, vaikka muutamat venäläiset toverit olivat siihen painostaneet. Synninpäästöä bolševikeilta haettiin myös kieltämällä kaikki kansallinen. Suomen sosiaalidemokraattisessa puolueessa oli nähty itsenäistymisen tavoittelu monimutkaisena poliittisena kysymyksenä, mutta kiihkeimmät emigrantit tuomitsivat sen nyt nurkkakuntaiseksi eristäytymiseksi maailmanvallankumouksesta. Kansalliset olosuhteet katosivat ääritulkintoissa kokonaan näköpiiristä. Pakolaiset irtisanoutuivat sekä omasta sosiaalidemokraattisesta perinnöstään että niistä eurooppalaisista teoreetikoista, jotka oivalsivat vallankumouksen edellytysten paikalliset ja yhteiskunnalliset erot.⁸⁴

Perustavassa kokouksessa laadittu *Avoim kirje Leninille* oli puolueen ensimmäinen virallinen asiakirja Suomen vallankumouksen epäonnistumisesta. Puhuminen bolševikeille näkyi vääraoppisten tuomitsemisena ja ulossulkemisena. Samaan vaiheeseen ajoittuu Kuusisen irtisanoutuminen kautskylaisuudesta, johon sekä suomalainen sosiaalidemokratia että Kuusinen henkilökohtaisesti olivat sitoutuneet. Pesäerollaan hän ennakoii jo kritiikkiä, jota omien riveistä oli odotettavissa.⁸⁵ Kuusisen varsinainen tilinteko ilmestyi vuonna 1918 Skp:n julkaisemana kirjana *Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä*.

Skp:n viralliset teesit vuosien 1917–1918 kokemuksista julkaistiin vallankumouksen kymmenvuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Monisanainen mutta yleisellä tasolla pysytellyt tulkinta tyytyi osoittamaan, ettei puoluejohto kyennyt ratkaisevilla hetkillä ymmärtämään aikakauden historiallista luonnetta ja leninistisen puolueen johtavaa roolia. Teeseissä ei nimeltä mainiten syyllistetty henkilöitä tai ryhmittymiä. Tappion syynä pidettiin yksinkertaisesti sitä, ettei ollut bolševistista puoluetta, joka olisi kyennyt vallankumouksen tekemään.⁸⁶ Kun Stalinin kirje ilmestyi syksyllä 1931, Skp:n teesit olivat yhä voimassa. Niitä ei päivitetty Kominternin siirryttyä ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan.

Suomalaisilla kommunisteilla oli hyviä syitä kiertää puukkoa vuoden 1918 haavassa kysymällä, kuka tai ketkä olivat syyllisiä vallankumouksen tappioon Suomessa. Skp:n historiakeskustelun kävijät olivat yleensä olleet vuosien 1917–1918 vastuullisia toimijoita. Asema emigranttipolueen johdossa teki heistä periaatteessa kaikkivoipia vallankumoushistorian määrittelijöinä. Vallankumouksen kymmenvuotispäivän lähestyminen oli aktivoinut ”tieteellisen” historiankirjoituksen tarpeen ja johtanut Suomen vallankumousliikkeen tutkijakunnan perustamiseen vuonna 1927. Vaikka sen nimissä julkaistiin kolmatta tuhatta painosivua, jäi suunniteltu yleisesitys Suomen työväenliikkeen historiasta kirjoittamatta.⁸⁷ Tutkijakunnan tarmon kohdistaminen Suomen vallankumousliikkeeseen sisälsi oletuksen

84 Saarela mainitsee teoreetikoista mm. Rosa Luxemburgin, Anton Pannekoekin, Otto Bauerin ja Antonio Gramscin. Saarela 1996, 48–50.

85 Kautsky oli tuominut Venäjän vallankumouksen ja bolševikkivallan teoksellaan *Die Diktatur des Proletariats*. Saarela 1996, 56–58.

86 Suomen työväen vallankumous v. 1918. Skp:n keskuskomitean teesit. *Kommunisti* 1/1928. Saarela 2003, 45; Paastela 2003, 290.

87 Sirola oli tutkijakunnan puheenjohtaja ja tuotteliain kirjoittaja. Muita alkuperäisjäseniä olivat Kuusinen, Manner, Rovio, Ville Komu, Kalle Lepola, Aleksander Vastén, Aura Kiiskinen ja Otto Vilmi. Salomaa 1966, 303–305.

vanhan työväenpuoleen tai ainakin sen jonkin siiven vallankumouksellisuudesta. Ongelma kiteytyi Mannerin muotoilemaksi kysymykseksi: ”Minä pidimme itseämme vallankumouksen aattona?”⁸⁸

Suomen vallankumousliikkeen tutkijakunnan tuotokset voisi Klas-Göran Karlssonin erottelua soveltaen tulkita Skp:n pyrkimykseksi tuottaa ”tieteellistä”, ammattimaista historiankirjoitusta. Kun puoluehistorian kirjoittajat eivät olleet riippumattomia tieteenharjoittajia vaan puolueen keskeisiä toimijoita, oli tuloksena väistämättä ”ideologista” historiankirjoitusta, jolla pyrittiin legitimoimaan Skp:n politiikkaa. ”Eksistentiaalinen” tarve luoda jatkumoa menneisyydestä nykypäivään saattoi puolueessa olla tavallista suurempi, sillä emigranttikommunismia leimasi väistämättä juurettomuus. ”Moraalinen” tarve vallankumouksellisten historian kirjoittamiseen kumpusi Suomen julkisuutta hallinneesta ”valkoisesta valheesta” vuoden 1918 ainoan totuutena. Joillakin Skp:n johtajilla oli tarvetta unohdtaa tai jättää huomioimatta (*icke-bruk*) oleellisia kipukohtia Suomen vallankumousliikkeen historiassa.⁸⁹

Vuoden 1930 tappio Suomessa todisti, että Skp:n taktiikka Suomessa 1920-luvulla oli ollut väärä. Skp:n taistelukyvyttömyys todettiin marraskuussa 1930 Kominternin poliittisen sihteeristön päätöksessä. Syynä olivat vallankumouksellisten keskuuteen pesiytyneet sosiaalidemokratian jäänteet, legalistiset tendenssit ja opportunisti, joita Kominternin siirtyminen kapitalismin ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan ei ollut kyennyt puolueesta juurimaan. Päätöksessä vaadittiin laajaa itsekritiikkiä tehdyistä virheistä kaikilla puoluehierarkian tasoilla.⁹⁰ Mutta miten kauas ja syvälle historiaan Skp:n itsekritiikki piti ulottaa?

Stalinin kirje edellytti toimenpiteitä ja voimisti itsekritiikkiä Moskovan Skp:n piirissä. Kirjeen kiihdyttävää vaikutusta on verrattu luuhun, joka viskataan näkkiintyneelle koiralle.⁹¹ Skp:n johdossa muutamat toverit olivat haukkuneet toisiaan jo vuosien ajan. Stalin toimi unilukkarina, joka ravisti Skp:n jälleen hereille, vaikka Komintern oli vasta hiljattain kiinnittänyt huomion suomalaisten laiminlyönteihin 1920-luvulla.

Yrjö Sirola sai muotoiltavakseen Skp Ub:n kannanoton, jossa nostettiin Stalinin kirjeen pääopetukseksi puoluealppaudesta kohottaminen. Kirje oli ”kohdistettu trotskilaista salakuljetusta ja siihen liberaalista suhtautumista vastaan, [ja sillä] on valtava merkitys myös SKP:lle herättimenä puoluealppauteen ja sovittelemattomaan taisteluun kaikkinaisia puolueen ja Kominternin linjan väristelyjä vastaan teoriassa ja käytännössä”⁹² Ylikorostuneen itsekriittinen Sirola ei välttämättä ollut kirjeen paras tulkki.

88 Manner vastaa itse: olimme siltasaarelaisia, muka marxisteja, tappelimme revisionismia vastaan ja vilautimme marxilaisuutta. Vallankumouksen olosuhteissa linja näyttäytyi jyrkkänä mutta vain suhteutettuna Suomen sosialidemokratiaan. Siltasaarelainen johto ei kyennyt vastaamaan työväestön siihen kohdistamaan vallankumoukselliseen luottamukseen. Mannerin puheenvuoro Skp:n kk:n täysistunnossa 16.7.1932, alkaen sivulta 400. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA.

89 Karlsson, Klas-Göran: Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985–1995. Natur och Kultur, Stockholm 1999, 57–61.

90 Kominternin politsihteeristön päätös SKP:n taistelukyvyttömyydestä fasismia vastaan, 28.11.1930. ”Kallis toveri Stalin!”, 275–284.

91 Ylikangas, 186–187.

92 Toveri Stalinin kirjeen johdosta. Sirolan ehdotus Skp ub:n päätökseksi. Skp:n kk:n Ub:n ptk 19.1.1932, liitteet. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

Sirolan päätösehdotuksessa Skp:n Ub lupautui laatimaan ehdotuksen puolue-
linjan turvaamiseksi. Siihen sisältyisi itsekriittinen katsaus puolueen virheisiin ja
sitä uhkaaviin vaaroihin. Valppautta oli peräänkuulutettava puoluelehdistössä. Ub
velvoitti viime vuosina kirjoituksia julkaisheet jäsenensä käymään ne punakynän
kanssa läpi ja esittämään itsearvostelun.⁹³ Se lupasi antaa ”suuntaa ja vauhtia” kai-
ken suomeksi ilmestyneen puoluekirjallisuuden tarkastukseen. Suomen vallanku-
mousliikkeen tutkijakunnan oli pantava erityispaino epä- ja antimarxilaisiin op-
peihin ja ideologioihin (”revisionismi, kautskylaisuus, luxemburgilaisuus, trotski-
laisuus, siltasaarelaisuus”) sekä niiden jatko-oppeihin (”noskelaisuus, väläriläisyys,
opportunisti”).⁹⁴

Sirola väitti Stalinin kirjeestä käydyn keskustelun todistaneen, ”kuinka paikal-
laan ja ajallaan oli toveri Stalinin ote”. Sirolan vuodatus täyttää stalinistisen uus-
kielen vaatimukset, mutta toimenpide-ehdotuksissaan hän pitäytyi rakkaassa valis-
tuksessaan:

Edessä olevissa tehtävissä täytyy kompassin olla kunnossa. Puolueemme tila vaatii kii-
reellisiä toimenpiteitä, jotta aukot ja repeämät tulisivat mitä pikimmin täytetyiksi. Ainek-
sia olisi kyllä – nuorta puolueväkeä jota tänne on toistakymmentä vuotta tuotettu ja niin
monien annettu upota Karjalan korpiin. On vain määrätietoisesti tartuttava asiaan, lope-
tettava ’itsestään’-politiikka – että nuoret saavat työntää itseään esille, niitä ei vedetä, vel-
voiteta, kasvateta, opasteta.⁹⁵

Skp:n ulkomaanbyroo suhtautui Sirolan vuodatuksiin maltillisesti. Se lupautui laa-
timaan vain lauselmäehdotuksen puoluejohdon laiminlyönneistä ja lähimmistä
tehtävistä. Mihinkään konkreettisiin toimiin ei ryhdytty. Pitemmällä tähtäyksellä
sitouduttiin kirjoittamaan kaksi kirjaa, puoluehistoriasta ja maakysymyksestä Suo-
messa.⁹⁶ Stalinin kirje ei tarjonnut mitään tiettyä poliittista linjaa Kominternin
sektioille, vaan se edellytti epämääräisesti yleistä suopeutta Moskovan mandaat-
teille. Eniten huolta se aiheutti Saksan ja Puolan kommunistipuolueille, joissa Rosa
Luxemburgin muistoa hartaimmin vaalittiin.⁹⁷

Suomessa Rosa Luxemburg tunnettiin LLL-juhlien perusteella ”Saksan lah-
tarien ja noskelaisten raatelemaksi marttyyriksi”, jonka teoksia ei ollut käännetty

93 Sirola oli lisännyt sulkeisiin: ”tämä koskee etupäässä minua, Y.S.” Ehdotuksensa perusteluissa hän
listaa pari sivua omia ja muiden teoksia, jotka olisi otettava syyniin.

94 Toveri Stalinin kirjeen johdosta. Sirolan ehdotus Skp ub:n päätökseksi. Skp:n kk:n Ub:n ptk
19.1.1932, liitteet. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

95 Sama.

96 Skp:n kk:n Ub:n ptk 19.1.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Kansainvälisen agraari-instituutin
tutkija Einari Laaksovirta julkaisi vuonna 1935 salanimellä *N. Tähti* kirjan ”Fasismi ja Suomen
maaseutu”, joka jäi Skp:n marxilaisen tutkimustoiminnan tähdenlennoksi. Laaksovirta vangittiin
mannerilaisena heti kirjan julkaisun jälkeen. Rentola 1994, 29. Vuonna 1934 valmistui Suomen
vallankumousliikkeen tutkijakunnan kasaama ja Toivo Antikaisen toimittama artikkelikokoelma
SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta.

97 *Pravda* ei enää tammikuussa 1932 yhdistänyt totuttuun tapaan Liebknechtiiä ja Luxemburgia
Leninin kuolinpäivän juhlintaan. Saksassa kaikkien ”Lien” muistoa haluttiin yhä vaalia yhdessä.
Carr 1982, 431–432. Sirolan mukaan sekä Saksan että Puolan kommunistipuolueiden keskus-
komiteat yhtyivät Stalinin kirjeen vaatimuksiin. Sirola, Yrjö: Tov. Stalinin kirje ja Kominternin
puolueet. *Kommunisti* 5/1932, 242–245.

suomeksi.⁹⁸ Vuodenvaihteessa 1931–1932 Sirola kertasi luxemburgilaisuuden pääsynnit Kommunistin sivuilla ja yhdisti ne Suomen vallankumoushistoriaan. Suomen vanhan sosiaalidemokratian johto ei – Luxemburgin tavoin – ollut arvostellut bolševikkeja teoreettisilla kirjoituksillaan vaan teoillaan. Sirola rinnasti suomalaisen pyrkimyksen vallankumoukseen bolševikkeja ”viisaammin” luxemburgilaisuuteen:

Rosa ei arvostele tätä meidän – Suomen sosialidemokratian johdon – antautumista, jonka kautta sen *johto petti vallankumouksen*, [korostus JK] vaan panee syyn – bolshevikkien niskaan, vaikka juuri tässä tilanteessa bolshevikkien edustaja, tov. Stalin yritti auttaa Suomen sos.dem. johtoa oikealle tielle...⁹⁹

Sirolalta lipsahti kirjoitukseen ruma sana – petos, mitä hän joutui katumaan myöhemmin.

PETOSTEORIA

Keskustelu historiantulkinnosta ryöpsähti Skp:ssä käyntiin tammikuussa 1932 samaan aikaan, kun Stalinin kirjettä jälkipuitiin eri tahoilla. Kun Kullervo Manner esiintyi tammikuussa 1932 kahdessa vuoden 1918 muistojuhlissa, Hanna Malmin erottaminen Lenin-koulun opettajakaartista oli vielä tuore tapaus. Aikalaistoimija Manner käsitteli vallankumoustulkintoja tavalla, joka herätti valppauttaan kohotaneet kuusislaiset puolustautumaan.

Lenin-koulun suomalaisen sektorin muistojuhlissa Manner oli esiintynyt asiaankuuluvan itsekritiittisesti ja tunnustanut ymmärtäneensä sosiaalidemokratian roolin vallankumouksessa vasta Skp:n XI plenumissa vuonna 1930. Tässä itseyttä julkisessa muotoilussa piili petosteorian ydin, josta hän joutui tuoreeltaan tilille Skp:n ulkomaanbyroossa: ”Sos.-dem. objektiivisesti petti sosialismin ja työväenluokan asian [...] pelasti kapitalismin [...] meidän menettelymme esti taistelun. Subjektiivisesti emme olleet pettureita, mutta objektiivisesti [puoluejohto, JK] petti.”¹⁰⁰ Sirola riensi ensimmäisenä tuomitsemaan lauseen petoksesta vääräksi, sillä se johti vallankumouksen kieltämiseen.¹⁰¹ Antikaisen mukaan lakon lopettaminen, ”kapitulaatio” marraskuussa 1917 oli ollut ”vallankumouksen asian

98 Liebnecht tunnettiin Suomessa Luxemburgia paremmin. Skp julkaisi vuonna 1919 parivaljakon murhan jälkeen kirjasen ”Saksan Spartacus: omistettu Karl Liebnechtin ja Rosa Luxemburgin muistolle.” Suomessa LLL-juhlia jatkettiin vuoteen 1934. Paastela 2003, 275.

99 Sirola pääsi myös tukistamaan Luxemburgia asiantuntemattomuudesta Suomen historian tuntemuksessa. Luxemburg ei tiennyt, ettei Suomessa ollut asevelvollisuutta tsaarinvallan viimeisinä vuosina. Sirola, Yrjö: Suomen työväen v:n 1918 vallankumouksen johto bolshevikkien luxemburgilaisena arvostelijana – käytännössä. Kommunisti 1-2/1932, 1–8. Virve Mannisen mukaan Stalin vääristeli Luxemburgin ajattelun oman politiikkansa toteuttamisen välineeksi. Manninen 1996, 171–174. Ks. myös Paastela 2003, 275–276.

100 Muistiinpanoja UB:n kokouksesta 10.2.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Ks. myös Paastela – Rautkallio 1997, 495.

101 Pyytämättäkin Sirola teki keskustelusta johtopäätöksen, että esitetty kritiikki koskee myös häntä. Sirola UB:n jäsenille 11.2.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

keskeyttämistä, pysäyttämistä ja historiallisen tehtävän pettämistä”. Ei kuitenkaan saanut yleistää, että vallankumouksen koko johto olisi pettänyt. *Matti Stein* väitti, että toisessa esiintymisessään Virolaisella klubilla Manner olisi puhunut erityisen räikeästi petoksesta.¹⁰²

Kuusinen syytti Manneria tietoisesta poliittisesta provokaatiosta. Vaikka ajan riento kannusti jyrkkiin tulkintoihin, Skp:n virallisista historiateeseistä ei saanut poiketa. Mannerin olisi pitänyt sopia etukäteen terävöityneistä tulkinnoistaan. Oli si pitänyt ymmärtää, että Virolaisen klubin yleisössä oli puolueen ulkopuolisia, jotka olisivat saattaneet käyttää Mannerin sanomaa puoluetta vastaan. Itse kiistan-aiheessa, petosteoriassa, Kuusinen peräänkuulutti selkeämpää erottelua ”vastavallankumouksellisten” ja vallankumoukseen ryhtyneiden välillä. Vuosina 1918–1920 oli kuultu samaa rahjalaisten laulua pettureista. Vaikka Manner myönsi osallisuutensa virheisiin, hän oli ”luiskahtanut opposition sanontatapoihin”.¹⁰³

Manner piti vuoden 1918 historiaa aiheena, josta oli lupa lausua mielipiteensä. Puoluekollektiivin sivuuttamista hän perusteli sillä, että Stalinin kirjeen käsittely oli viivästynyt. Manner pakotettiin laatimaan juhlapuheistaan Skp:n Ub:lle kirjallinen selvitys,¹⁰⁴ jossa hän nimenomaan vetosi Stalinin kirjeen edellyttämään itse-kritiikkiin. Sen Skp oli jättänyt puolinaiseksi, mikä edusti ”mätää liberalismia”.¹⁰⁵

Manner ei ollut valmistautunut puhumaan kummassakaan juhlatilaisuudessa. Virolaisella klubilla puheen oli luvannut pitää Sirola, jota paikkamaan Manner paikan päällä suostui. Lenin-koululla Manner oli kieltäytynyt virallisesta puheesta mutta esittänyt jäsennellyn tuntuja ajatuksia, kun ohjelmassa oli ”vapaan sanan” osuus. Hän pyrki polemisoiimaan *Vapaus*-lehdessä esitetyjä, raskaasti virheellisiä teesejä.¹⁰⁶ Muistiossaan Manner olisi hyvin voinut pehmentää tulkintojaan. Muotoilut olivat kuitenkin ehdottomia: ”Venäjän Lokakuun vallankumouksen aikoihin Suomessa puhjenneen valtavan suurlakon me johdossa olevat jarrutimme eteenpäin kehittymästä. Me pysäytimme pyörän. Se oli petos tosiasia. Tämä on vakava sana. Mutta se on sanottava.” Johtavien toverien petos oli ollut ”objektiivinen”, millä Manner tarkoitti tekojen ja tekemättä jättämisten seurausten tiedostamattomuutta. Virheet oli mahdollista korjata ”vakavan itsekritiikin kautta”.¹⁰⁷

Manner oli valmis itsekritiikkiin Stalinin kirjeen hengessä. Hän halusi ruopata vuodet 1917–1918 pohjamutia myöten vahvistaakseen puoluetta, sillä ideologinen

102 Muistiinpanoja UB:n kokouksesta 10.2.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA. Paastela puhuu virheellisesti Virolaisesta klubista Lenin-koululla (”Club of Estonians in the Lenin School”). Paastela 2003, 287, 291. Sillä tarkoitettiin virolais-suomalaisten vähemmistökansallisuuskien edustajille Moskovassa omistettua klubia, jonka tilaisuuksiin pääsi puolueen ulkopuolisia henkilöitä.

103 Muistiinpanoja UB:n kokouksesta 10.2.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

104 Kuusinen halusi Mannerin sanomiset paperille. Vaatimukseen yhtyivät Sirola, Lehtosaari ja *Hagman*, Manner vastusti. Ptk ote Skp:n KK:n UB:n jäsenten kesken maaliskuun 13. p:nä toimitetun kirjallisen äänestyksen perusteella tehdyistä päätöksistä. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

105 Virolaisten klubilla pidetystä puheesta. Manner 15.3.1932. Skp:n kk:n Ub:n ptk 17.3.1932, liite. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

106 Suomen vallankumouksen arvioissa oli mitä törkeintä mätää liberalismia ja silkkaa väärennöstä.

Manner mainitsi neljä erityistä ”momenttia”, joissa *Vapauden* muotoilut menivät metsään. Sama.

107 Sama.

kasvatus nojautui historiaan. Itsearvostelua oli Skp:n piirissä harjoitettu pian tappiollisen vallankumouksen jälkeen – Mannerin mielestä vaiheessa, jossa hyvistä yrityksistä¹⁰⁸ huolimatta ei vielä ylletty bolševistiseen totuuteen. Vanhalle pohjalle oli laadittu virallisia teesejä koskaan kyseenalaistamatta alkuperäisiä kantoja, mitä Manner mielestään nyt oli tekemässä. Hän purki näkemyksensä 58-sivuiseksi muistioksi, jossa käytiin läpi todellisia tekoja eikä julistuksia, kuten Stalin oli edellyttänyt. Petosteeman käsittelyn hän ymmärsi nimenomaan ryhdistäytymisenä: ”Minun mielestäni tämä keskustelu on varusteitten teroittamista, parantamista ja kirkastamista. Luulen, että se on Stalinin kirjeenkin tarkoitus. Minä toivon jatkoa ja entistä parempaa sekä nopeampaa tempoa.”¹⁰⁹

Manner peräänkuulutti ”periaatteellista” näkökulmaa vuosiin 1917–1918 ja piti Kuusisen katsantokantaa ”historiallisena”. Periaatteellisuuden vaatimus kumpusi siitä, että bolševikkien piti jatkuvasti olla valmiita menneisyytensä kriittiseen arviointiin. Sosiaalidemokraattinen puolue oli tuolloin Suomen ainoa puolue, joka tunnusti marxilaiset periaatteet. Huolimatta johdon ”keskustalaisuudesta” työläisjoukot olivat pitäneet sitä vallankumouksellisena. Manner kävi läpi kumousvuosien tapahtumat vaihe vaiheelta ja osoitti sekä silloiset virheet että myöhempien tulkintojen vinoumat. Oltiin sosiaalipatriotteja, ei hallittu kapinan taitoa eikä vallanotossa kyetty luomaan proletariaatin diktatuuria.¹¹⁰ Vain harvat etsivät elävää yhteyttä Venäjän vallankumouksellisiin, eikä heidän neuvojaan kuunneltu marraskuussa 1917. Keskustassa tasapainotellut puoluejohto sovitteli ja antoi tapahtua, kunnes oli liian myöhäistä. Kansanvaltuuskunnan politiikkaa Manner luonnehti porvarillis-radikaaliksi.¹¹¹ Hän leikkitteli ajatuksella, mitä olisi tapahtunut, jos valta olisi otettu marraskuun yleislakon aikana.¹¹²

Jukka Paastela on tiivistänyt Mannerin petosteorian viideksi väitteeksi:

- Sosiaalidemokraattisen puolueen keskustalainen johto pelasti puolueen hajoamiselta syksyllä 1917, vaikka oikeisto oli pyrkinyt siihen.
- Yleislakon aikana puolue kieltäytyi vallanotosta, vaikka Lenin oli sitä kirjeitse suosittanut.

108 Manner viittasi useassa kohdassa, yleensä myönteisessä mielessä Kuusisen vuoden 1918 aikalaistulkintaan *Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä*.

109 Sitaatti on muiston loppulause. Manner täydensi muiston runkotekstiä esityksen kuluessa. K. Mannerin puheenvuoro UB:n kokouksessa 4.4.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

110 Manner siteeraa kansanvaltuuskunnan julkilausumia, joiden mukaan kysymyksessä oli tietoinen sosialistinen vallankumous ja proletariaatin diktatuuri Venäjän malliin. Esimerkiksi Ivar Lassyn esittämät kannat epätoivoisesta tunteenpurkauksesta, kapinasta, Manner manasi ”roskaksi, joka on saanut kymmenen vuotta olla lakaisematta tunkiolle”.

111 Kuolemanrangaistuksen kieltäminen oli heikkouden merkki, jolla helpotettiin vihollisen asemaa. Antikainen huomautti, että Neuvosto-Venäjälläkin kuolemanrangaistus otettiin käyttöön vasta kesällä 1918. Se oli poistettu maaliskuun vallankumouksessa mutta palautettu Kerenskin toimesta heinäkuussa 1917. Marraskuussa toinen neuvostojen kongressi poisti sen jälleen, mitä Leninin väitetään kommentoineen: ”Se oli erehdys, anteeksiantamatonta heikkoutta, pasifistista harhaa.” Werth, 92.

112 Punaiset olisivat valanneet koko Suomen, kiivaat taistelut olisivat käynnistyneet heti ja punaisilla olisi ollut aloitteentekijän etu puolellaan. Olisi ”elimellisesti” yhdistytty lokakuun vallankumoukseen, eivätkä saksalaiset olisi ehtineet porvariston apuun. Vallankumouhallinto ei olisi oleellisesti eronnut toteutuneesta, mutta puolueen vasemmisto olisi ”itsetietoisunut, kehittynyt bolshevistiksi ryhmäksi, puolueen aluksi.” Oikeistorevisionistit olisi murskattu sisäisessä taistelussa. K. Mannerin puheenvuoro UB:n kokouksessa 4.4.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

- Oli kohtalokas virhe luopua vallanotosta ja samalla aloitteesta puolueen hajottamisessa marraskuussa 1917.
- Puolueen oikeisto ja keskustan päättämättömyys auttoivat ”objektiivisesti” porvaristoa.
- Kun tammikuussa 1918 ryhdyttiin vallankumoukseen, ei taisteltu riittävän tarmokkaasti.¹¹³

Keskustalaisen puoluejohdon varovainen ajautuminen vallankumoukseen näytti sosialismin ja työläisjoukkojen pettämiseltä. Manner irtisanoutui päättäväisesti Kuusisen syytöksistä, joissa hänen menettelynsä yhdistettiin trotskilaisuuteen tai rahjalaisuuteen. Hän vetosi moneen kertaan Kominternissa hyväksytyihin kantoihin. Puheenvuoronsa lopussa hän halveksi etenkin Sirolaa, joka oli vielä vuoden alussa *Kommunistiin* kirjoittamassaan artikkelissa käyttänyt vallanoton välttämisestä petos-sanaa mutta liimautunut sitten Kuusisen myötäilijäksi.¹¹⁴ Vuotta aikaisemmin, kun Sirola oli kirjeitse kommentoinut Mannerin Lenin-kurssin luentoa, hän puhui syksyn 1917 petoksesta, jota peitti ”radikaalinen, jopa vallankumouksellinen fraasi”.¹¹⁵

Mannerin oli helppo osua Sirolaan, joka oli myöntänyt *Kommunistiin* painetut petosmuotoilunsa virheellisiksi.¹¹⁶ Molempien huoli oli yhteinen: kuinka puolue paranisi kriisistään ja mikä olisi riittävän vahva lääke käänteen aikaansaamiseksi? Tovereiden itsetilityksiä motivoi syyllisyyden tunto. Sirola mainitsi ”fyysillisen uupumuksensa”, joka oli haitannut asiaan syventymistä, ja siirtyi sitten saivartelemaan petos-sanan erikielisillä vivahteilla. Varsinainen historiaosuus jäi pintapuolisemmaksi kuin alan asiantuntijalta sopisi odottaa. Petokseen hän ei enää katsonut puoluejohtajien syyllistyneen: ”Likeltä se [marraskuun 1917, JK] peräytyminen kyllä petosta sipaisi. Mutta se seikka, että joukkoliike kehittyi yhä edelleen ja puoluejohto seurasi mukana, asettuen sitten kansalaissodan johtoon, pelasti sen siitä lankeemuksesta, vei vallankumouksen puolelle.” Skp:llä ei ollut enää varaa ruokkia ristiriitaisia tulkintoja vallankumousvuosista. Tärkeintä oli saada aikaan täysi luottamus puolueeseen ja sen johtajiin.¹¹⁷

Toivo Antikainen esitti, että vallankumouksen logiikka olisi loppuun asti vietynä ”särkenyt kaikki kompromissit” ja kehitys olisi vienyt ”proletaariseen diktatuuriin”. Marraskuun 1917 historiallisen hetken käyttämättä jättämisestä voitiin siis vain ”määrätyin selityksin” käyttää termiä petos. Mannerin esittämä petosasettelu

113 Kuusinen oli merkinnyt käsin marginaaliin toisen väitteen kohdalle, että Leninin kirje oli saatu vasta yleislakon jälkeen. Paastela 2003, 291.

114 K. Mannerin puheenvuoro UB:n kokouksessa 4.4.1932. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

115 Joitakin huomautuksia I luennon johdosta. Sirola Mannerille 18.2.1931. 525/1/45, RGASPI.

Mannerin luennoi Suomen vanhan työväenliikkeen perinnöstä. Sirolan petosmuotoilu ei ollut julkinen.

116 Kommunisti-lehteen ei olisi pitänyt painaa petoskantaa ennen, kuin asia oli puhuttu läpi Ub:ssä. Sirolan uupumus näkyi Mannerin tapauksen käsittelyn yhteydessä: ”muistini on hyvin heikentynyt ja olin valvonut edellisen yön”. Sirolan kirje UB:n jäsenille 11.2.1932. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

117 Vuosien 1917/1918 sosialidemokratian jälkiarvostelusta. Sirola UB:ssa 4.5.1932. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA. Paastelan ja Rautkallion mukaan Mannerilla oli taipumusta ”obsessiiviseen, pakkomielleenomaiseen syyllisyydentuntoon ja neuroottiseen depressioon, jolle on ominaista toivottomuus ja itsearvostuksen puute”. Historiakeskustelu ja suhteellisen valoisasävyinen kirjeenvaihto Malmin kanssa eivät tue tätä kuvailua. Paastela – Rautkallio 1997, 36.

oli niin historiallisesti kuin poliittisestikin väärä. Itsekritiikin vaatimus oli yhdistettävä päivän taistelutehtäviin, mutta sen puristamisessa saanut langeta ”sairaalloisuuteen”. Kritiikin ja itsekritiikin saattoi sallia silloin, kun se ei ollut suoraan puoluevastaista.¹¹⁸ Antikainen ei harjoittanut itseruoskintaa, koska hän ei nuorempana kantanut siltasaarelaisten historiallista taakkaa vuosien 1917–1918 menettelyistä.

Ainoastaan Kuusinen esitti tässä vaiheessa painoarvoltaan Mannerin veroisen puheenvuoron. Hän piti asiaa vakavana, koska muistio osoitti, ettei kyseessä ollut Mannerin tilapäinen virhe vaan hartaan miettimisen tulos. Manner väitti esittäneensä petosteoriaansa itsekritiikkinä, mutta syytöstä muita asianosaisia kohtaan oli mahdoton välttää. Puheenvuorossa oli ollut hyvin vähän hyväksyttävää tulkintaa, uutta asiaakin vain niukasti, jopa verrattaessa Kuusisen vanhaan itsekritiikkiin. Mannerin toi keskusteluun ”iskusanan petos”, jota Kuusinen keskittyi kumoamaan.¹¹⁹

Kuusinen myönsi vuoden 1917 oikeistolaisimmaksi ja opportunistisimmaksi päätökseksi marraskuun perääntymisen mutta tähdensi, että jo tammikuussa siltasaarelaiset olivat menossa vallankumoukseen. Manner, Sirola ja Kuusinen olivat tehneet ratkaisevat päätökset Helsingissä. Kansanvaltuuskunnan tavoitteena oli kansanvalta, mutta neuvostovallasta keväällä 1918 tihkuneet tiedot olisivat ennen pitkää korjanneet demokraattiset harhat. Vielä maaliskuussa bolševikkien ideat tuntuivat Kuusisen mielestä vierailta, mutta ”silloin ihmiset kehittyivät nopeasti”. Leninin kirjoituksia ei Suomessa ”tosiaan” tunnettu: ”Me olisimme olleet vielä kauan menševikkien pauloissa, jos ne eivät olisi tulleet meille vastustamaan itenäisyyttä. [...] Siitä meitä tulee lyödä, ettei otettu huomioon Stalinin neuvoo.”¹²⁰

Toinen pääkysymys koski oikeaa suhtautumista puolueeseen ja vaistonvaraisuuteen. Elettiin vallankumousten odotuksen tunnelmassa, mutta ei tiedetty, miten ne puhkeaisivat. Kuusisen mielestä suurin virhe syksyllä 1917 oli puolueen pitäminen yhtenäisenä. ”Minua pelotti, miten sitten toteutetaan sosialismi, jos puolue hajaantuu.” Manner astui analyysissaan harhaan korostaessaan joukkojen vaistonvaraista vallankumouksellista tietoisuutta, jonka turvin ”työväki olisi itse voinut päättää kansalaissodan voitolla”. Leniniläistä etujoukkoteoriaa pilkkaava lause oli niin sopimaton, että Kuusinen olisi pyyhkinyt sen pois.

Päästyään petosteorian ytimeen Kuusinen osoitti Mannerin ylilyönnit: porvaristoa avustettiin, mutta se tapahtui virheiden kautta eikä konkreettisesti. Virheitä voidaan kutsua tietoisiksi tai tiedostamattomiksi (”tiedottomiksi”): ”emme olleet vallankumouksellisia mutta emme olleet vallankumouksen vihollisiakaan”. Lenin ja Stalin eivät maininneet marraskuun jälkeen mitään petoksesta, Trotski sen sijaan oli puhunut siitä avoimesti. Kommunistikin saattoi pettää ja palata takaisin oikealle tielle. Oli tarkkaan mietittävä, miten näin keskeinen asia muotoiltiin suomalaiselle työmiehelle.

118 Antikainen otti esimerkiksi sairaalloisesta, ”fraksionaalisuuden elementtejä” sisältävästä itsekritiikistä Malmin käytöksen. Antikaisen lausunnosta Vallankumouksemme v. 1917–1918 arvio, ei päivätty. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

119 Muistiinpanoja tov. Kuusisen puheenvuorosta 14.5.1932. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

120 Sama.

Manner oli petosväitteellään yhtynyt vihollisten viljelemiin iskulauseisiin. Petoksen korostaminen oli Kuusisen mukaan ”trotskilaista salakuljetusta”. Termi on lainattu Stalinin kirjeestä, joka keppihevosenaan Kuusinen kävi vastahyökkäykseen. Vuosia 1917 ja 1918 piti tarkastella nykyhetken poliittisia tarpeita silmälläpihtäen:

1. Jos ja kun puolue olisi pitänyt hajottaa syksyllä 1917, millainen sen olisi pitänyt olla, kun bolševismiin ei vielä ollut edellytyksiä?
2. Miten puoluetta olisi pitänyt johtaa ja mitä eväitä tästä saadaan vastaisiin taisteluihin ja vastustajan lyömiseen?
3. Miten omien rivien horjahtelu on estettävä?
4. Miten bolševikkien on suhtauduttava joukkoihin ja käytettävä hyväkseen niiden vallankumouksellista tunnetta sitä rohkaisten ja nostattaen?
5. Miten puolue valmistaa joukkoja ”puolivallankumouksellisilla osataisteluilla” ratkaiseviin yhteenottoihin?¹²¹
6. Miten saadaan talonpojat mukaan taisteluun?
7. Mikä oli kansallisuuskysymyksen merkitys?
8. Miten on taisteltava kansalaissodassa?¹²²
9. Miksi neuvostovalta on välttämätön? Tähän vuoden 1918 kokemus antoi erityisen hyvää aihetta.
10. Mitä tehdään vallankumouksen alussa pankeille ja teollisuuslaitoksille?

”Menee näitä nyt sitten selittämään työväelle ja samaan aikaan lyö pöytään toveri Manner valtin, että viime vallankumouksessa johto petti teidät.”¹²³

Aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty Hanna Malm petosteorian kehittäjäksi ja Manner sen äänitorveksi.¹²⁴ Ainakin keväällä 1932 Manner tuntui sisäistäneen petosteorian perinpohjaisesti.

HEINÄKUUN SKP-TÄYSISTUNTO

Historiakeskustelu huipentui heinäkuussa 1932 Skp:n keskuskomitean täysistuntoon, johon osallistui Suomen, Moskovan, Leningradin ja Karjalan puoluejohdon lisäksi opiskelijoita Lenin-koulusta ja LVKY:stä.¹²⁵ Pöytäkirjaan oli merkitty myös

121 Tässä Kuusinen suomii Kominternin ”äkkijyrkkiä”, jotka ovat suurilla sanoillaan väheksyneet uutteraa työtä. Hän otti esimerkiksi vuoden 1930 Punaiset rintamamiehet: ”Niillehän olivat kaikki kaikessa aseet. Mutta siitä huolimatta eivät ne lyöneet edes yhtä poliisia päähän.”

122 Kuusinen mainitsee Suomessa vaietun GPU:n järjestämisestä, jolla oli suuri merkitys Venäjän vallankumouksen alkuaikoina ja jonka unohtamista voisivat porvarit käyttää meitä vastaan.

123 Muistiinpanoja tov. Kuusisen puheenvuorosta 14.5.1932. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

124 Paastela – Rautkallio 1997, 36; Paastela 2003, 290–291. Molemmissa maininnoissa viitataan samaan asiakirjaan, KK:n plenumin poliittisen valiokunnan työjaoston luonnos päätöslauselmaksi Hanna Malmin puoluevastaisesta ryhmäkuntaisuudesta ja sen kannattamisesta toveri Mannerin taholta. Vuosiksi on merkitty edellisessä 1933 ja jälkimmäisessä 1932, jonka oletan oikeaksi.

125 Äänioikeutetut: puoluebyroosta *Iivo*, *Martti* (*Nilsson*), Eino Lehto, *Kyösti* (Kauko Heikkilä), *Toiska* ja *Lennu* (Sknl, Väinö Palmroos); ulkomaanbyroosta Manner, Sirola, Gylling, *Hagman* (Ville Pessi), Kuusinen, Lehtosaari sekä varajäsenet *Salomaa* (Matti Janhunen) ja *Sundman* (Johannes Forsman); neuvotteluoikeudella myös Malm ja Helmi Peuhkuri. Neuvotteleva äänioikeus: ammattiliiton sihteeri *Aatami* (Urho Oras), piiriorganisaattorit *Jaska* (Matti Kosunen), *Tahvo* (Tahler), *Ville* (Yrjö Forström) ja *Joonas* (Yrjö Lampela) sekä Uudenmaan piiristä *Samppa*

arvovaltainen Kominternin delegaatio. Jos edustajia oli tärkeimpiä puheenvuoroja seuraamassa, he joutuivat turvautumaan tulkkaukseen. Pariviikkoiseen kokoukseen kuului valmisteltuja alustuksia sekä yleiskeskustelua. Alustajien esiintymistä saatikka puheenvuorojen pituuksia ei rajoitettu. Keskustelut välihuutoineen kirjattiin ylös, ja asianosaiset saivat tarkistaa ne ennen puhtaaksikirjoitusta.¹²⁶

Skp:n puoluekokoukset olivat osa puoluekoulutusta Suomesta saapuneille edustajille. Vaikka tässä Skp:n täysistunnossa käytiin poikkeuksellisen vilkas keskustelu historiasta, sen ratkaisevat kädenväännöt oli käyty Skp:n ulkomaanbyroossa kevään mittaan. Kokous ei ollut valmiiksi ohjattua teatteria, vaan erimielisyydet tuotiin esiin ja pyrittiin ratkaisemaan. Skp-ytimen ulkopuoliset osanottajat joutuivat muuttamaan kantojaan kokouksen edetessä. Manner oli puoluekokoukseen mennessä pehmitetty, mutta hänen aseenkantajansa joutuivat julkisen nöyryyksen kohteiksi.

Lehtosaari avasi petoskeskustelun alustuksellaan ideologisen rintaman johtamisesta.¹²⁷ Stalinin kirjeen sanomaa ei ollut puolueessa ymmärretty, eikä se ollut heti avautunut alustajallekaan. Itsekritiikkiä piti harjoittaman mutta siten, että se ei haittaisi puolueen nykyisiä tavoitteita. Manner oli ryhtynyt jyrkkiin tulkintoihin vallankumouksesta ja saanut tukea Sirolan joistakin kirjoituksista. Taustalla väijyivät rahjalaiset ja Skp:n murhaopposition haamut. Suomessa pakinoitsija ”*Sasun*”¹²⁸ kaltaiset irvileuat tarttuivat jokaiseen kiveen, jolla emigranttikommunisteja saattoi heittää. Jos nyt tulkittiin Sdp-johdon toiminta petokseksi, tarkoitti se sitä, että kommunistit olivat salanneet petoksen 13 vuotta. Pettäisivätkö he jatkossakin ratkaisevalla hetkellä?

Manner oli antanut ymmärtää, että Suomessa joukot olisivat kyenneet voittamaan taistelun ilman etujoukon johtoa. Asiaa harkittuaan Manner oli antanut hiukan periksi. Stalinin kirjoituksia tutkiessaan hän oli löytänyt maininnan monarkististen kansallisten liikkeitten vallankumousta tukevasta vaikutuksesta – Afganistanissa. Suomalaisen petos, pääteesi, josta Manner ei vieläkään luopunut, oli hyväksyttävissä, koska sen avulla oli suojeltu lokakuun vallankumouksen länsisivustaa. Lennokas tulkinta oli silkkaa sekasotkua ja Manner saisi yhä punnita kantojaan, kiteytti Lehtosaari.¹²⁹

(J. Tarkkanen), Oulusta *Sasu* (Martti Klemetti). Neuvotteluoikeudella: Petroskoin byroosta Vilmi, Leningradista Lepola, Kominternin työntekijät Lehén, Heimo, Utraiainen, Profinternin Suomen referentti Salo sekä Baltian-Skandinavian maasihteeristön Hornik, Skn:n KIM-edustaja *Fors*, Moprista Hurmevaara, LVKY-aspirantit Yrjö Karppanen ja Toivo Rantanen, Lenin-koulusta aspirantit *Field* ja *Lund*, opettajat *Hager* ja Hertta Kuusinen, sihteeri Aino Pesonen, kääntäjä *Emil Virta* sekä oppilaat *Falk*, *Matson*, *Ekman* ja *Ström*. Kominternin delegaatio: Mitskevits, Slawinski ja Pjatnitski. Ptk Skp:n kk:n täysi-istunnosta 8.–24.7.1932. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Puolue-nimet ks. Hyvönen 1971, 194–195.

126 Lisäalustajien puhe aika oli rajoitettu 1½ tuntiin, ensimmäiset puheenvuorot 40 minuuttiin, toiset 20:een ja kolmannet kymmeneen minuuttiin. Pöytäkirjaa kertyi yli 500 koneella kirjoitettua liuskaa.

127 Lehtosaaren alustus ideologisen rintaman johtamisesta Skp:n kk:n täysistunnossa 8.–24.7.1932, alkaen sivu 56. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Ks. myös Lackman 1981, 213–214. Hyvönen referoi 20 sivun verran täysistunnon alustuksia mutta ohittaa Lehtosaaren puheen ja sen kirjoittaman petoskeskustelun. Hyvönen 1971, 195–215.

128 ”*Sasu Punanen*” eli Yrjö Räisänen kirjoitti Suomen Sosialidemokraattiin.

129 Lehtosaaren alustus ideologisen rintaman johtamisesta Skp:n kk:n täysistunnossa 8.–24.7.1932. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Paastela 2003, 292.

Mitä Skp:ssä olisi pitänyt tehdä Stalinin kirjeen realisoimiseksi? Työväenliikkeen historiantutkimus oli yhtenäistettävä vuosien 1905 ja 1918 vallankumousten kautta osaksi Skp:n taisteluhistoriaa. Alustavaa työtä oli jo tehty Työväen vallankumousliikkeen tutkijakunnassa. Nyt LVKY:n aspirantit Yrjö Karppanen ja Toivo Rantanen saivat keskittyä luonnostelevaan teesejä, jotka julkaistaisiin vallankumouksen 15-vuotisjuhlien yhteydessä tammikuussa 1933.¹³⁰

Kun monipäiväisessä täysistunnossa edettiin yleiskeskusteluun, opiskelu ja suhtautuminen itsekritiikkiin Lenin-koulussa nousivat petosteeman rinnalle. Saksalaisessa sektorissa opiskellut *Hjalmar Ekman* (Yrjö Enne) arvosteli aluksi sitä, että Suomeen komennettavat opiskelijat pidettiin pimennessä maansa tapahtumista. Keväällä Antikainen oli saatu alustamaan Suomen politiikasta vasta toistuvien pyyntöjen jälkeen. *Ekman* olisi halunnut puuttua myös petosteemaan, mutta hän tyytyi toistaiseksi toteamaan Mannerin kannan arveluttavat seuraukset.¹³¹ Kiistan päähenkilöt olivat toistaiseksi vaienneet.

Lenin-koulun venäläissektorin aspirantti *Pentti Lundia* (Uuno Väre)¹³² tämä ei pidätellyt. Hän oli keväällä kannattanut petosteoriaa,¹³³ minkä hän halusi täysistunnossa perustella. Näkemys oli muotoutunut osallisuudesta vuoden 1918 tapahtumiin ja vankileirikeskusteluihin. *Lund* oli yrittänyt tarkentaa tulkintaansa ”tieteellisen tutkimuksen” avulla mutta mennyt siitä vain pahemmin ”sekaisin”. Ei auttanut muu kuin vedota Leniniin, jonka määrittelemät kapinan edellytykset (luokkakannatus, vallankumouksellinen nousu, historiallinen käänne ja vastustajan heikkous) täytyivät Suomessa syksyllä 1917. Joka silloin kieltäytyi vallanotosta, petti marxilaisuuden ja vallankumouksen.¹³⁴

Lund osallistui Lenin-koulun suomalaissektorin touhuihin suomalaisen maa-ryhmän jäsenenä. Hän syytti Sirolaa itsekritiikin tukahduttamisesta sektorissa: suomalaissektorin oppilaat olivat kertoneet, etteivät he uskaltaneet ilmaista mielihiteitään, koska silloin leimattaisiin heti ”uklonistiksi”. Kuusinen valpastui ja vaati todisteita. *Lund* kertoi epäselvän, opiskelija *Aksel Starkia* koskeneen esimerkki-tapauksen, johon Sirola reagoi välittömästi: ”Tuo oli valetta.”¹³⁵

130 Lehtosaaren alustus ideologisen rintaman johtamisesta Skp:n kk:n täysistunnossa 8.–24.7.1932. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Kukaan ei oikein halunnut ottaa vastuuta SVT:n saamattomuudesta.

131 Ekman Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, ptk:n sivut 151–153. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA.

132 Uuno Väre (1899–1936?) Virolahdelta varttui työläisperheessä, kävi kaksi vuotta keskikoulua, soti 1918 punakaartissa mutta vapautui nuoruuttaan leiriltä samana vuonna. Vuonna 1921 hän siirtyi nuorisoliitosta puolueeseen, joka komensi hänet vuonna 1923 Pietarin LVKY:hyn. Väre onnistui välttämään pidätykset Suomessa sekä Oulun piiriorganisaattorina 1927–1928 että Skp:n kk:n Suomen byroon sihteerinä vuosina 1929–1930. Ruotsissa hänet pidätettiin kertaalleen mutta pantiin junaan ilman vartijaa. Väre osallistui Skp:n puoluekonferensseihin 1927, 1929 ja 1930 sekä Kominternin VI kongressiin Oulun piirin edustajana. Hän kuului vuodesta 1930 lähtien Skp:n kk:n Ub:hen. *Lundilla* oli venäjänjuutalainen vaimo, Katja Rodnjaskaja. Pentti Lundin Autobiografia, 21.12.1931, käsin suomeksi. Kominternin kaaderimappi 495/269/1337: 25–30, RGASPI. Ks. myös Paastela – Rautkallio 1997, viitteet 420, 422.

133 *Lund* oli kirjoittanut helmikuussa Vapauteen artikkelin ”V. 1918 tapahtumat Suomessa bolshevistisen itsekritiikin alaiseksi”. Paastela 2003, 282–283.

134 ”Pentti” Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, ptk sivut 170–173. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Alla täysistunnon keskusteluun viitataan puheenvuoron pitäjän, päiväyksen ja pöytäkirjan sivunumeron mukaan.

135 ”Pentti” Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, 170–173. *Stark* oli Oskari Tammelin.

Vaikka *Lund* oli opiskellut LVKY:ssä ja toiminut johtavassa puolueetyössä, hänen syytöksessään ei Sirolan mielestä ollut ”vastuunalaista tietoisuutta”. Jos *Lundin* väite olisi pitänyt paikkansa, he molemmat kantaisivat vastuun. Oppilaiden pelottelu hiljaisiksi oli rike, josta olisi pitänyt raportoida koulun johdolle. Sirola muisti yhden tapauksen, jossa opiskelija *Stark* oli esittänyt ”opportunistisen” kannan. Häntä oli tästä ahdistettu, kunnes hän oli korjannut käsitystään. Sektorissa oli pidetty poliittisen elämän heikkoutena sitä, että itsekritiikkiin johtaneita tapauksia ei ollut enempää. Opintojen yhteydessä tehtiin ja oikaistiin paljon virheitä, mutta niistä ei ”tehty poliittista numeroa”.¹³⁶

Puolustuksen jälkeen Sirola ryhtyi vastahyökkäykseen. *Lund* oli ollut maaryhmän vanhin, mutta sen työ oli käynnistynyt takkuisesti. Hän oli ripittäytynyt Sirolalle, mennyt vähän ”paniikkiin”. Asiat oli puhuttu halki, mutta nyt samat kysymykset tuntuivat kaiheartavan. Kokouslausunto osoitti Sirolan mielestä, että *Lund* kaipasi yhä ”vakavaa opetusta”. Arvostelun tiedonvälityksen hitaudesta Sirola kuitasi sillä, että *Ekman* ja *Lund* eivät opiskelleet suomalaissektorissa. Sirola ja Lehtosaari olivat jatkuvasti päivittäneet opiskelijoita tuoreilla tiedoilla Suomesta, esimerkiksi Mäntsälän kapinasta.¹³⁷

Suomalaissektorissa opiskellut *Heikki Matsson* piti *Lundin* syytöstä itsekritiikin tukahduttamisesta perusteettomana, vääränä ja paheksuttavana. Sirolalla oli pikemminkin taipumus ymmärtää kuin arvostella opiskelijoitaan. *Starkia* hän piti yhtenä ”sitkeimmistä ja päättävimmistä tappelijoista”, joka oli sanonut vahvasti ja saanut sen mukaisesti takaisin. Lukuvuoden alussa oppilaista oli tunnistettu varovaisuutta ilmaista mielipiteitään. Koulun yleisissä kokouksissa havaittiin, miten Nkp kasvatti jäseniään ja oikaisi virheitä, mikä lisäsi poliittista varmuutta esiintymisiin.¹³⁸

Lehtosaari puuttui kommentissaan yleisemmin puolueopiskelun heikkoon tolaan. Opiskelijat saapuivat kouluun niin heikosti valmistautuneina, että heidän kuormittamisensa lukuisilla oppiaineilla heikensi mahdollisuutta oppia edes jotain kunnolla. Myös puoluejohdon teoreettiseen valmistukseen oli kiinnitettävä huomiota. Esimerkiksi baltteihin verrattuna taso oli luvattoman matala. Korkeimmaksi opinahjoksi oli kielivaikeuksien takia jäänyt kommunistinen yliopisto (LVKY), jonka päästökkäitä Lehtosaari luonnehti varmaan monen omatuntoon sattuvin sanoin: ”[...] opimme kuitenkin vain käyttämään jonkinlaisella menestyksellä joitakin sitaatteja, mutta on sattuma, kykenemmekö käyttämään niitä vielä oikein. Meillä UB:ssa esiintyvä kriisi on seurausta osaltaan siitä, että pelataan vaan sitaateilla, mutta ei hallita koko leniniläistä metodia.”¹³⁹

Täysistunto sähköistyi heti, kun Hanna Malm alusti pitkään sekä vuoden 1930 organisaatiomuutoksen merkityksestä että petosteesistä. Hän väritti petosteoriana muistikuvilla punaisen Tampereen romahduksesta keväällä 1918. Kansanvaltuuskunnan johtajat, etunenässä ”intelligentti papinpoika” Sirola, olivat sallineet rinta-

136 *Starkin* kanta koski Skp:n seitsemän tunnin työpäivä -tunnuksen epärealistisuutta Suomessa.

Sirolan vastaus ”Pentille” Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, 175–176.

137 Sirolan vastaus ”Pentille” Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, 175–176.

138 Matssonin (Arvo Nieminen) puheenvuoro Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, 176–178.

139 Lehtosaaren puheenvuoro Skp:n kk:n täysistunnossa 11.7.1932, 181.

makarkuruuden ja syyllistyneet siihen itsekin. Ennen Tampereen antautumista Sirola ei ”pessimismin vallassa” kyennyt osallistumaan joukkokokoukseen, josta kaupungin puolustajat oli rekrytoitava. Tilaisuudessa vallitsi ”paniikkimieliala” siitä, että johtajat olivat rivimiehensä pettäneet, ”myyneet joukot suurista summista lahtareille”. Kokouspäivän iltana lähti Tampereelta viimeinen punajuna, jolla Sirolakin poistui. Malm tappeli loppuun asti, livahti ulos vallatusta kaupungista ja päätyi pohjoisen kautta Ruotsiin.¹⁴⁰

Malmin mukaan kansanvaltuuskunnan lainsäädäntö oli tähdännyt porvarilliseen demokratiaan. Hän tulkitsee esimerkiksi kuolemantuomion kieltämisen johdon pehmeudeksi:

Muistan, kuinka Tampereella menshevikit esiintyivät kuin rakkikoirat, vankien mukaan huonosta hoidosta, räkkäämisestä, terrorista jne. Vain yhden lahtarin Tampereella tuomitsimme kuolemaan. Mutta työmiehet tekivät käytännössä rintamalla vähän toisin. Anarkismia siinä ilmeni myös.

Marraskuussa suurlakon aikana minulla oli vain yksi ohje tehtävässäni: äkkijyrkkä, anarkistinen. Jos ei herrat antaudu, niin heti vaan nappi otsaan...

Malm päätti muisteluosuutensa puoluekurin kyllästävänsä toteamukseen: ”Jos siitä petoksesta nyt siitä syystä ei saa puhua, että tov. Kuusinen on Kominternin johdossa, siihen kommunistina alistun.”¹⁴¹

Malmin puheenvuoron jälkeen läsnäolijat nousivat yksi toisensa jälkeen tuomitsemaan. *Vapaus*-lehden päätoimittaja Kalle Lepolalle Hannan tyyli oli tuttua, mutta enää moinen ei vetelisi: ”Hän pökisti sellaisen mätämunan, jota ei paikat kestä, sanoessaan, että vuoden 1918 tapausta ja petosta ei voida sanoa petokseksi, jos Komintern kieltää sen sanomisen sillä perusteella, että tov. Kuusinen on Kominternin työntekijä.” Parjaavalla lausunnollaan Malm ulotti ”fraktiomaisen esiintymisensä avoimesti Kominternia vastaan”.¹⁴²

Päivän päätteeksi kuultiin Kominternin Vintsas Mitskevitsin kanta suomalaisen kiistelyyn. Hän piti Stalinin kirjeen kirvoittamaa taistelua aatteellisella rintamalla tärkeänä, mutta keskustelu historiasta oli venynyt ja keskittynyt liikaa vuoden 1918 kritiikkiin. Myös Baltiassa oli lokakuun vallankumouksen jälkimaininkeissa tehty tappioon johtaneita virheitä. Oli johdettu huonosti mutta ei petetty. Liettuassa oli kuultu petossyytteitä sekä vuonna 1921 että uudelleen 1930-luvun taitteessa, mutta oppositiot oli vaiennettu:

En vähimmässäkään määrin vertaa toveri Manneria näihin oppositiolaisiin, mutta kun kuulen toveri Malmia, niin eräät vivahdukset muistuttavat noita oppositiolaisia. Tunnen toveri Mannerin arvokkaana puolue työntekijänä. Olisi suuri vahinko menettää hänet

140 Punakaartien päällikkö Eero Haapalainen oli määrännyt, ettei ketään päästetä poistumaan, mistä oli Sirolan kanssa alituista kinaa. Malm pysyi tiukkana: ”Usein tuli luokseni herras naisia, jotka itkien vetosivat sivistyneeseen Sirolaan, joka kohtelee heitä ihmiseksi ja päästäisi, mutta minä en, joka olen työläisnainen.” Malmin puheenvuoro Skp:n kk:n täysistunnossa 12.7.1932, 226. Paastela – Rautkallio 1997, 15–16.

141 Malmin puheenvuoro Skp:n kk:n täysistunnossa 12.7.1932, 226. Paastela – Rautkallio 1997, 38.

142 Lepola Skp:n kk:n täysistunnossa 12.7.1932, 228.

Skp:n keskuskomitean jäsenet syksyllä 1924 Vjasmassa, jonka puna-armeijan divisioonan kunniapäällikkyyttä Skp hoiti. Takavasemmalta Otto Vilmi, Hjalmar Eklund, Leo Laukki ja J. H. Lumivuokko. Istumassa Hanna Malm, Kullervo Manner sekä Aleksander Vasten.

Skp:n johdosta, enkä luule, että on syytä häntä menettää. Mutta epäämätöntä on, että toveri Manner on tehnyt vakavan virheen ottaessaan mekaanisesti sitaatin XI plenumin päätöksestä ja soveltaen sen siihen osaan Suomen sosialidemokratiasta, joka, vaikkakin teki vakavia virheitä, kuitenkin ase kädessä taisteli vuonna 1918 ja joka jo 1918 teki eron II Internationaaliin ja tuli Kominterniin.¹⁴³

Malmin Komintern-lausunnon Mitskevits̄ tuomitsi sokeaksi puoluejohdon vastaiseksi ryhmätaisteluksi. Hän toivoi, ettei Manner tukisi Malmia näissä pyrkimyksissä.¹⁴⁴ Mitskevits̄ otti kantaa Malmin sanomisiin Kuusisen käännöksen perusteella.

Mitskevits̄in esiintyminen muutti puoluekonferenssin luonteen poliittisesta väittelystä itsekritiikki- ja virheidentunnustustilaisuudeksi. Malm saattoi tapella suomalaisia tovereitaan vastaan muttei halunnut asettua poikkiteloin Kominternin edustajan kanssa. Hän toimitti seuraavan kokouspäivän alkuun kirjallisen ilmoituksen, jossa hän tuomitsi lausuntonsa Kominternista mitä raskaimmaksi, poliittiselta luonteeltaan trotskilaisuuteen kallistuvaksi virheeksi. Mitskevits̄in arvostelu oli auttanut Malmia tunnistamaan virheensä. Malm irtisanoutui petosteoriasta, mikä ei riittänyt hänen vastustajilleen Skp:ssä.¹⁴⁵

143 Mitskevits̄ Skp:n kk:n täysistunnossa 13.7.1932, 275–276.

144 Sama, 274–276.

145 Hanna Malmin ilmoitus Skp:n keskuskomitean plenumille 14.7.1932, 277. Paastela – Rautkallio 1997, 498 viite 552.

Vihdoin pääsi ääneen myös Manner, joka ei – puheenvuorojensa valmisteluun vedoten – ollut kuunnellut kaikkia edeltäviä keskusteluita. Hän tuomitsi vuotta 1918 koskevan kantansa vasemmisto-oppportunistiseksi, trotskilaiseksi ja likipitään samaksi, jota rahjalaiset olivat esittäneet. Fasistikumous ja Stalinin kirje olivat aktivoineet vuoden 1918 kysymyksen. Bolševistisen arvioinnin puute oli päinvastaisista pyrkimyksistä ja Ub:n huomautuksista huolimatta aiheuttanut sokeutumisen. Manner ajoitti valaistumisensa toukokuulle, jolloin hän oli esiintynyt Lenin-kurssin päättäjätilaisuudessa. Aikaisemmin hän oli esittänyt virheelliset kantansa juuri opiskelijoille, Lenin-kurssin vuosijuhlassa, Virolaisella klubilla ja ”eräillä kursseilla”, joilla hän tarkoitti IKKI:n sotilaspoliittisia kursseja.¹⁴⁶

Osaltaan kimmoke historian tarkasteluun juonsi juurensa koulutyöhön, sillä kurssien vetäminen oli osoittanut puolueen historiankirjoituksen puutteellisuuden.¹⁴⁷ Suomen vallankumousliikkeen tutkimuskunta ei ollut saanut tarpeeksi aikaa saatikka kyennyt reagoimaan Stalinin signaaleihin. Manner rohkeni toivoa, että Kominternin delegaatio auttaisi Skp:tä ja erikoisesti häntä itseään tunnistamaan virheet. Varmuuden vakuudeksi Manner irtisanoutui vielä Malmin Komintern-lausunnosta.

Seuraavan painavan puheenvuoron esitti Kuusinen, jonka mukaan menneisyyden opetuksia oli punnittava puolueen tulevaisuutta silmälläpitäen. Hän oli valmis täydentämään vuoden 1918 itsekritiikkiään myöntämällä, että perusvirhe oli ollut puolueen hajottamisen välttäminen. Toisaalta kehitysprosessi kommunismiin oli lähtenyt liikkeelle vasta vuodesta 1918, eikä aikaisemman toiminnan rinnastaminen bolševikkeihin ollut mielekästä. Puoluejohdon opportunistisuus ei ollut ratkaistavissa muutamalla sitaatilla: ”Haluaisin erikoisesti näille tiedemiehille sanoa, että sitaatteja historiasta ei pidä ottaa irrallaan ja tuijottaa niihin, sanoa, että tuo ja tuo on silloin ollut sillä kannalla ja nyt katsella niiden valossa. On otettava huomioon, mitä sosdem peruja jo on voitettu, mistä on päästy irti.”¹⁴⁸ Puolueen historia olisi kirjoitettava niin, että siitä ei koituisi haittaa nykyiselle toiminnalle:

Meidän on annettava poliittiset ohjeet historian kirjoittamiselle. Merkittävät asiat vedettävä esille. Erikoisesti nyt toveri Stalinin kirjeen yhteydessä olisi mielestäni velvoitettava nämä johtavat toverit lukemaan enemmän Leniniä, mutta ei vaan lukemaan, vaan myöskin ymmärtämään. Meitä kaikkia haittaa mekaanisuus. Meille pitäisi antaa velvoitus kirjoittaa siitä jotain kansantajuisesti joukoille, ehkä siinä kirjoittaessamme, opettaessamme, oppisimme itsekkin.¹⁴⁹

Koulutukseen päästyään Kuusinen kommentoi *Lundin* syytöksiä Sirolan mielipideterrorista Lenin-koululla. Jos niissä oli hitunenkin perää, sektorin johto oli välittömästi vaihdettava, ja jollei, saisi *Lund* perua sanansa. Lenin-kurssin pyörittäminen

146 Paastelan mukaan Manneria painostettiin vasta kokouksen kuluessa luopumaan petosteeseistään. Paastela 2003, 292. Manner Skp:n kk:n täysistunnossa 14.7.1932, 279–290.

147 Manner Skp:n kk:n täysistunnossa 14.7.1932, 291.

148 Kuusinen Skp:n kk:n täysistunnossa 15.7.1932, 364. Sirolan ”redakteeraama” puheenvuoro, jota Kuusinen ei tarkastanut.

149 Sama, 364.

lohkaisi ulkomaanbyroolta runsaasti voimavaroja. Kuusinen ei kyseenalaistanut kurssista koituvia hyötyjä – päinvastoin: ”Se on ollut välttämätöntä ja ehkä tärkeintä työtä mitä olemme täältä voineet tehdä.”¹⁵⁰

Vain Kuusisella oli kanttia väittää, että Mitskevitsin puheessa oli ollut jotain korjaamista. Mannerin asemaa puolueen johdossa ei hänen virheistään huolimatta sopinut kyseenalaistaa: ”Se oli tarpeetonta, sillä eihän voi tulla edes sellaista kysymykseen. Toveri Manner on puolueen perustajia, johtajia, ja siinä koko ajan aktiivisesti toiminut”. Asialliset erimielisyydet olivat viilentäneet välejä, mutta nyt oli hyvä tilaisuus selvittää asiat, päättää niistä ja pysyä päätöksissä. Malmiin Kuusinen ei halunnut tuhlata ruutiaan, sillä hän ”ei ollut oikein arvostelukykyinen”. Manner ei kuitenkaan ollut vapaa Malmin vaikutuksesta, ja – toisin päin – Manner kantoi osavastuun hänen ”touhuistaan”. Malmille oli annettava vakava varoitus, jos hän halusi pysyä puolueessa.¹⁵¹

Lund otti sanansa Sirolasta takaisin ja tunnusti virheitään.¹⁵² Nöyrytymiseen tarvittiin Sirolaa painavampi puheenvuoro Kuusiselta. Malm myönsi henkilösyytöksensä räikeyden ja tahdittomuuden. Kyse ei ollut aidosta kääntymyksestä tai itse-kritiikistä: jos Malm oli väärässä, samaan syyllistyi hänen mielestään koko puolue.¹⁵³ Manner myönsi puolisonsa esiintymisen virheelliseksi mutta näki siinä yhä pyrkimystä periaatteelliseen kysymyksenasetteluun. Kullervo ei ollut pidätellyt Hannaa, sillä miten voisi auttaa ”toista suonenvetoista sellainen, jonka jalassa myöskin vetää suoni”?¹⁵⁴

Täysistunnon historiakeskustelun viimeisen sanan sai Sirola, joka analysoi puoluehistorian väärinymmärryksen ”vaaroja”. Arvioissa saatettiin langeta oikeistolaiseen apologiaan, virheiden puolusteluun tai vasemmistokallistuman kautta trotskilaiseen puoluevastaisuuteen, joka mitätöi vuoden 1918 saavutukset ”pelkäksi ros-kaksi”. Sirola lisäsi stalinistiseen tasapainoiluunsa myös ”sopuilun vaaran”, jossa puoluejohto ei reagoinut ristiriitaisuuksiin. Vaara ”katsoa taaksepäin” tarkoitti juutumista menneisyyden märehittämiseen piittaamatta vallankumouksen valmistelusta nykyhetkessä. Tulevaisuus oli täynnä yllätyksiä, kenties tappioitakin, jotka kestettäisiin, mikäli vuoden 1918 kysymys onnistuttaisiin setvimään rakentavasti.¹⁵⁵

150 Sama, 365–367, lainaus 367.

151 Sama, 366–367. Antikainen levitti juttua, jonka mukaan Malm oli mennyt edellistalvena Skp:n puoluetoimistolta hotelli Luxiin ”toiselle rintamalle”. Sattumalta perässä menneeltä Suomen asiain referentiltä Hanna oli tiukannut: ”Sano nyt, oletko tullut vakoilemaan?” Antikaisen lausunnosta Vallankumouksemme v. 1917–1918 arvio, ei päivää. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

152 “[...] minä mökkelysin Leninin sitaatteihin. En ottanut huomioon, missä yhteydessä Lenin oli asiasta puhunut ja minä menin mekaanisuuteen.” Pentti Skp:n kk:n täysistunnossa 16.7.1932, 384. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Paastela 2003, 308.

153 Malm Skp:n kk:n täysistunnossa 16.7.1932, alkaen 385.

154 Manner Skp:n kk:n täysistunnossa 16.7.1932, alkaen 400. Manner puuttui myös 1918-aiheeseen. Hän löysi puolueen johdosta kuusi opportunistista perusvirhettä: puolueen pitäminen yhtenäisenä, suhtautuminen Venäjän kansalaisiin (pelko, että venäläiset tulevat sotkemaan ”puhtaan Suomen. Se oli suomalaista isänmaallisuutta.”), maakysymys (ei ”konfiskoitu” suurtilallisten ja yhtiöitten maita), valtiosääntö, kieltäytyminen vallanotosta marraskuussa 1917 sekä opportunistinen suhtautuminen maailmansotaan (esim. Manner itse *Työmiehen* sensorina). Manner luki sitaatin, jossa perusteltiin työväenvallan mahdottomuutta vielä ja yksin Suomessa syksyllä 1917. Tästä hän löysi selvästi trotskilaisen kannan sosialismin mahdottomuudesta yhdessä maassa.

155 Sirola Skp:n kk:n täysistunnossa 16.7.1932. 1B SKP 1918–1944, F6, mf 78, KA.

TOTUUS HISTORIASTA TEESEINÄ

Mitä Skp:n täysistunnon pitkäpiimäisestä keskustelusta kostuttiin? Työstä ideologisella rintamalla julkaistiin päätös, josta kävi ilmi, mitä historian saralla pitäisi tehdä. Vanhan työväenpuolueen historia oli saatava hyötykäyttöön, jotta sosiaalidemokraattien ”vasemmisto” ei pääsisi tulkinnoillaan vieroittamaan työläisiä bolševismien tieltä. Puoluelinja oli löytyvä keskeltä, ”oikeisto-oppportunistisen vanhan kaudenistunnon” ja ”vasemmistolaisen omahyväisyyden, vaistonvaraisuuden” välimaastosta. Petoskeskusteluun päätöksessä kajottiin vain välillisesti. Vallankumoushistorian epätarkkuuden ja virheellisyydet sekä puoluejohdon leväperäisyys niiden korjaamisessa mainittiin, mutta Malmiin ja Manneriin henkilöitynyt kiista jäi pimentoon.¹⁵⁶

Tutkimustyön kohdentamisesta annettiin tarkat ohjeet, joissa vaadittiin kirjoitettavaksi mahdollisen historiaa. Kommunistisen puolueen merkitystä hahmotettaessa oli vastattava kysymykseen, ”miksi ei tämä jakamaton puolue enempää kuin sen ’siltasaarelainen’ (kautskylais-keskustalainen) sivustakaan kyennyt oikealla tavalla käymään luokkataistelua eikä varsinkaan oikein johtamaan vallankumousta v. 1918.” Suomen vallankumouksen luonteesta oli selvitettävä, miten marxilais-leniniläisen puolueen ”olisi ollut asetettava proletariaatin tehtävät” Suomen vallankumouksissa, jotta vallankumouksen liikevoimat olisivat tulevaisuudessa paremmin valjastettavissa Skp:n käyttöön. Kysymys vallanotosta ja kansalaissodan johtamisesta esitettiin, mutta puutteiden ohella oli tuotava julki myönteisiä seurauksia.¹⁵⁷

Samaan tapaan vaadittiin selvitettäväksi, mitä olisi pitänyt oivaltaa valtiosta, porvarillisesta sekä proletariaatin diktatuurista, talouspolitiikasta, talonpoikaisten ja kansallisuuskysymyksestä sekä parlamentaarisen rämettyneisyyden kaudesta (1907–1917). Kansainvälisyydessä oli oleellista vain se, mitä Suomen proletariaatille merkitsi bolševikkien tarjoaman yhteistyön halveksunta. Kaikilla osa-alueilla tähdättiin vallankumouksen tuhkausta nousseen Skp:n taisteluhistorian oikeuttamiseen. ”Leniniläinen” asioiden esittäminen merkitsi sitä, että ”hylätään jyrkästi kaikenlainen virheiden puolustaminen tai peitteleminen, mutta myöskin vältetään kaikenlaista epähistoriallista huitomista, joka veisi uuteen virheeseen eikä suinkaan auttaisi asian selvittämistä.” Tutkimustoiminnan tehostaminen edellytti Suomen vallankumousliikkeen tutkijakunnan työn uudelleenjärjestelyä ja kytkemistä entistä tiiviimmin Skp:n ulkomaanbyroon ”välittömään ohjaukseen”.¹⁵⁸

Syksyn 1932 kuluessa *Iivo* eli Antti Hyvönen sai luonnosteltavakseen Skp:n ulkomaanbyroon teesit, jotka oli määrä julkaista vallankumouksen 15-vuotisjuhlinnan yhteydessä tammikuussa 1933.¹⁵⁹ Lopulliseen muotoonsa teesit hioi Kuusi-

156 Virheelliseksi mainittiin E. Haapalaisen ja J. Puron kirjat sekä muutamat *Vapauden ja Punaisen Karjalan* vuosien 1905 ja 1918 vallankumouksiin liittyneet kirjoitukset. Puoluejohdon sisäisistä erimielisyyksistä mainittiin Rahjan ja Sirolan, Taimin ja Evän sekä Taimin ja Sirolan väittelyt.

SKP:n KK:n täysi-istunnon päätös työstä ideologisella rintamalla. *Kommunisti* 21/1932, 994–997.

157 ”Erikoisesti on tarpeen selvittää vallankumouksellisen luokkakurin merkitys ja kokemukset siitä, että ettei ollut sellaista keskittettyä ja oikein poliittisesti ohjattua erikoista elintä taistelua varten vastavallankumouksellisia vastaan kuin Neuvostoliiton Tsheka-GPU.” *Kommunisti* 21/1932, 997.

158 SKP:n KK:n täysi-istunnon päätös työstä ideologisella rintamalla. *Kommunisti* 21/1932, 999.

159 Hyvösen esityksestä ei käy ilmi, miten paljon teesien luonnosteluun vaikuttivat LVKY:n aspirantit Karppanen ja Rantanen, jotka määrättiin tähän työhön puoluekokouksessa. Hyvönen 1973, 120–121.

nen, joka pani samalla pisteen historiakeskustelulle. Hyvösen näkemys teesien laa-
timisesta lähentelee henkilöpalvontaa:

Oli suuri onni, että O. W. Kuusinen kykeni tämän käsittelyn pohjalta suuntaamaan huo-
mion asian pääkohtien korostamiseen ja sen pohjalta menettelytavan määrittelyyn. Niin-
pä sitten tästä vuoden 1918 kysymyksestä, joka Mannerilla oli jäänyt hedelmättömäksi
tapahtumien johdosta harjoitetuksi oman työväenliikkeen heikkouksien vatvomiseksi,
Kuusinen määritteli puolueen toimintaa elävöittävän ohjelman puolueen suuntaamiseksi
tulevaa toimintaa varten. Tämä oli tietenkin tärkeä opetus, ja lisäksi myös tuo vaatimus
ja opetus johtavasta marxilais-leniniläisestä puolueesta.¹⁶⁰

Ennen kuin historiateesit julkaistiin *Kommunisti*-lehdessä, Sirola laati artikkelin
Suomen luokkasodan 15-vuotismuistosta. Sen alaviitteessä hän totesi vuoden-
takaisen petosmuotoilunsa virheeksi. Ydinkohta kuului: ”Vallankumouksellinen ti-
lanne laskettiin ohi. Se oli historiallinen virhe.”¹⁶¹

Teeiseissä Suomen vallankumouksen 15-vuotispäivän johdosta ei mainittu pe-
tosta: ”Marraskuussa 1917, jolloin luokkavastakohtat maassa olivat kärjistyneet
vallankumouksellisen kriisin pisteeseen ja työväen joukkojen taisteluhalu kohon-
nut korkeimmilleen, sosdem. puolueen johto suorastaan pidätti, jarrutti joukkojen
vallankumousliikettä...”¹⁶² Puolue ei pyrkinyt vallankumoukseen, se ei ollut yhten-
näinen etujoukko. Yhtenäisyyteen takertuminen todettiin ”siltasaarelaisen oppor-
tunismien kulmakiveksi”. Samaisten puoluejohdon asettuminen vallankumouksen
”etunäköön” tammikuussa 1918 oli kuitenkin ansio, joka johti Skp:n perustami-
seen.

Teesien yltiöpositiivinen sanoma kiteytyi väitteeseen, jonka mukaan 15 vuoden
takaiset virheet olivat tulevaisuudessa vältettävissä. Vallankumous Suomessa toteu-
tuksi, mikäli joukot saataisiin koottua bolševikkien kokemuksista oppineen Skp:n
tunnusten taakse: ”Jos näin nyt tehdään, niin silloin ei myöhästytä. [...] Näin tulee
vuoden 1918 vallankumouksen tappelusta se voiton porras, jolta Suomen työväen-
luokka SKP:n johdolla nousee valtaan.”¹⁶³

Teesien julkaisemisen jälkeen petosteorian lämmittely johti auttamatta vaikeuk-
siin. Historiasta ja ideologisesta rintamasta kirjoitettiin *Kommunistiin* seuraavana
kesänä Skp:n 15-vuotisjuhlan merkeissä. Bolševikkipuolueen onnitteluartikkeli ko-
roosti Kuusisen henkilökohtaista panosta Skp:n alkuaikojen kehitykseen. Manneria
ei mainittu kertaakaan, Malm ja Sirolakin vain moitteiden kera. Historian rinta-
malla puolueelle tärkeitä olivat vain kysymykset, jotka palvelivat proletariaatin
taistelutahdon kasvattamista. Malmin tapaus oli kypsytynyt julkisen kritiikin koh-
teeksi: ”[...] esiintyy Neuvostoliitossa olevain suomalaisten keskuudessa eräitä, jot-

160 Sama, 124.

161 Sirola, Yrjö: Suomen luokkasodan 15-vuotismuisto. *Kommunisti* 1/1933, 3. Luokkasodan
pääopetukset olivat imperialismiin läksy, oppi proletaarisesta vallankumouksesta, porvarillis-
demokraattisen vallankumouksen kasvaminen proletaariseksi, proletariaatin diktatuuri sekä
Leninin oppi puolueesta. Vallankumouksen tappion perussyys oli ollut ”bolševistisen puolueen
puuttuminen”.

162 Suomen vallankumouksen 15-vuotispäivän johdosta. (SKP:n UB:n teesit). *Kommunisti* 2/1933, 83.

163 Sama, 90.

ka yrittävät historian kysymysten varjolla joukoissa halventaa luottamusta SKP:hen ja sen johtoon (Rahja, Malm).¹⁶⁴

Seuraavana vuonna ilmestyi puolueen 15-vuotista historiaa juhlistava kirja *SKP:n taistelun tieltä*, jossa historioteesejä sovellettiin käytäntöön. Teoksen keskeisten poliittisten artikkelien kirjoittajaksi oli merkitty Toivo Antikainen. Vähintään lyhyen muistikuvan kokoisen kortensa kantoivat lähes kaikki Moskovan Skp:n kuusislaiset, joihin luettiin myös Lenin-kurssien etevimmät kynänkäyttäjät.¹⁶⁵ Kuusinen ei itse kirjoittanut teokseen, joka puhtaimmin edustaa sekä valikoivaa historiantulkintaa että ”kolmannen vaiheen” hyökkäävää retoriikkaa. Skp:tä läpi 1920-luvun johtanut Manner onnistuttiin teoksessa ohittamaan.

Avasartikkelissa kirjan toimittaja Antikainen kävi läpi puolueen historian pää-
etapit. Hän kuittasi petoksen käsittelyn lyhyellä maininnalla: ”Suomen sosialidemokratian oikeistoherrat pettivät vallankumoukseen nousseen työväen.” Antikainen mainitsi tärkeimmät puolueen sisäiset oppositiot¹⁶⁶ mutta ei tuhlannut ruutiaan mannerilaisuuteen, vaikka seuraavien rivien osoite ei jäänyt asiantuntijoille epäselväksi:

Et se ole itsekritiikkiä, että ’vaivaisena syntisenä’ hakee vain hakemasta päästyään virheitä ja tekee ’tunnustuksia’ entisyydestään, mutta kaikki jää tähän höpinään eikä ole vakavaa yritystä teossa ja käytännössä korjata virheitään. Tällaistaakin vääriä, kielteistä arvostelua, fraktiohengessä esitettyä ’itsekritiikkiä’ on ollut. Bolshevistinen itsekritiikki vaatii virheidensä syiden häikäilemätöntä paljastamista, siinä tarkoituksessa, että ne korjattaisiin, että taisteltaisiin tänään ja huomenna virheidensä poistamiseksi, että vahvistettaisiin puoluetta sen käymässä taistelussa ja sen johtaessa vallankumouksellista liikettä eteenpäin.¹⁶⁷

Sirola tasapainoili kokoelman viimeisessä tekstissä aralla alueella, vallankumouksen kansainvälisissä ulottuvuuksissa. Hän vetosi taajaan Skp:n Ub:n 15-vuotisteeseihin ja rohkeni tulkita, että Sdp:n puoluejohto ei ”kyennyt osottamaan työväenluokalle vallankumouksellista perspektiiviä”. Sirola jatkoi:

Ja vuoden lopulla teki puoluejohto vielä niin raskaita virheitä kansallisuuskysymyksessä – asiallisesti kannatti porvariston shovinismia – että Lenin tammikuun alussa 1918 merkitsi muistiin aikovansa kirjoittaa aiheesta: ’Shovinismi sortavien ja sorrettujen kansojen keskuudessa. Pikkuporvarillinen parasitismi ja Suomen sosialidemokratian petos.’ – Tätä kirjoitusta ei Lenin koskaan kirjoittanut – ja saman tammikuun lopulla lähti Suomen

164 Suomen Kommunistinen Puolue 15 vuotta. *Kommunisti* 13/1933, 583.

165 Lenin-koulun opettajista teokseen kirjoittivat Sirola, *Kajava*, Lehtosaari, *Nilsson* (M. N:on), Tuominen sekä skandinaavisektorin johtaja Wallenius. Opiskelijoita edustivat ainakin *Emil Vuori*, *Stark*, *Agnes (Ahlmán)*, *Taler* ja *Hagi (Hagman)*. ”*Viikinki*” saattaisi olla Viking Lindholm ja ”*Lyly*” Iltanen. Vaikkausta tukevat edellisen aihe Skp:n ruotsalaistyöstä ja jälkimmäisen Helsinki-tuntemus.

166 ”Pikkuporvarillis-anarkistinen” murhaoppositio 1919–1920, kiista puolueen sijoittamisesta 1920–1921 (Paastelalla Kuusisen oppositio), Rahjan ja Laukin ”ryhmäkuntainen” oppositio 1923–1925. Antikainen, Toivo: Katsaus SKP:n historian pääetappeihin. SKP:n taistelun tieltä, 12–15. Vrt. Paastela 2003, passim.

167 Antikainen 1934, 29.

työväenluokka, sosdem puolueen vasemmistolaisten ainesten johdolla, taisteluun, josta tuli sen osalta tähän asti kunniaikkain lehti kansainvälisen vallankumouksen historiassa.¹⁶⁸

Leninillä lyöminen oli vastaus Väinö Rautiolle, joka oli Skp:n historiategesien jälkeä takertunut petokseen.

LUUNKOVA PUNAPROFESSORI VÄINÖ RAUTIO

Manner vaiennettiin kesällä 1932 ja syksyllä Malm karkotettiin Uhtualle. Petosiasta oli lakaistu maton alle Skp:n virallisilla teeseillä, jotka eivät kuitenkaan vakuuttaneet kaikkia. Skp:n historiaa koskevien nahkapäätösten puolinaisuus ja ristiriitaisuus herättivät kummastusta Mannerin ja Malmin edesottamuksista riippumatta. Vuoden 1933 keväällä Lenin-koulun jatkokurssin talouspolitiikan opettaja Väinö Rautio sai oppilaansa pillastumaan historiatulkinnoillaan. Manner asettui tukemaan hengenheimolaisekseen tulkitsemaansa opettajaa.¹⁶⁹ Kun yhteinen sävel löytyi, kerettiläiset alkoivat hakea tukea toisistaan: ”Iltasella menin Pentin (Lund) luokse käymään. Siellä sattui olemaan Väinö Rautiokin vaimoineen, venäläinen. Venäjää puhuttiin ja kaiken maailman asioita pohdittiin, kuten puoluejäsenet ainakin.”¹⁷⁰

Ylioppilas Väinö Rautio (1897–1936) oli joutunut keskeyttämään opintonsa Helsingin Teknisessä korkeakoulussa ja pakenemaan Neuvosto-Venäjälle vuonna 1918. Hän johti vuonna 1921 Pietarin läänin suomalaista valistusjaostoa ja siirtyi puna-armeijasta vapauduttuaan LVKY:n opettajaksi. Vuosikymmenen loppupuolisko kului puoluetöyössä Karjalassa, hetken jopa opetusasiain kansankomissaarin sijaisena. Vuonna 1931 Rautio hyväksyttiin opiskelemaan Punaisten professorien instituuttiin. Opintojensa ohessa hän opetti Lenin-koululla keväällä 1933.¹⁷¹

Punaisten professorien instituutissa koulutettiin opettajia bolševikkien korkeimpiin puolueoppilaitoksiin. Se oli nimensä ja alkuperäisen keulakuvansa Nikolai Buharinin takia joutunut puhdistusaaltojen kohteeksi jo 1920-luvulla. Harhaanjohtava professorinimike herätti epäluuloja tsaarinaikaisen akateemisen perinteen jatkumisesta ja opiskelijoiden luokkataustan puhtaudesta,¹⁷² mutta trotskismien (1924) ja oikeistolaisuuden vastaiset kampanjat (1928–1929) varmistivat instituutin stalinistisen luonteen 1930-luvulle siirryttyä. Kehitystä on luonnehdittu bolševikkien nousevan älymystön pakottamiseksi epä-älyllisyyteen.¹⁷³

168 Sirola, Yrjö: Kansainvälisen vallankumouksen rintamalla. SKP:n taistelun tieltä, 614–615.

169 ”Muuten ne samat kysymykset ovat täällä nyt esillä taas – ei sinun herättäminäsi, eikä minuun aloitteestani, vaan opetustyön yhteydessä syntyneinä.” Manner Malmille 22.4.1933. Rakas kallis toveri, 314–315.

170 Manner Malmille 2.5.1933. Rakas kallis toveri, 340. Molemmilla oli venäläiset vaimot.

171 Spravka. Raution Kominternin kaaderimappi 495/269/722: 6, RGASPI. Maininta opetusasiain kansankomissaarin sijaisuudesta vuonna 1925, Kangaspuro (163) ja valistusjaostosta Nevalainen (238). Paastelan ja Rautkallion henkilöviitteen mukaan Rautio koulutettiin punaupseeriksi ja hän täydensi opintojaan Frunzen sota-akatemiassa. Luonnehdinta ”punaisista professoreista” yleisnimikkeenä työlaistiedekunnista (*rabfak*) sekä Sverdlovin yliopistosta valmistuneille johtaa harhaan. Paastela – Rautkallio 1997, 477.

172 Kaganovitš, 57.

173 David-Fox, 190–191.

Maaliskuun lopulla 1933 Lenin-koulun suomalaissektorin puoluesolun sihteeri *Ekman* raportoi opettaja Väinö Raution maininnee luennollaan, että sosiaalidemokraattien johto petti Suomen vallankumouksen. Leninkin oli asian näin nähnyt, mistä syystä tulkinta oli kirjattu Kominternin ohjelmaan. *Ekman* oli ilmoittanut Raution kannan Skp:n vuoden 1932 täysistunnon päätösten vastaiseksi ja saanut tuekseen jatkokurssin kaikki oppilaat. Rautio ei ollut perääntynyt, vaan hän oli luvannut perustella näkemyksensä tarkemmin tulevaisuudessa.¹⁷⁴

Rautio tiedotti konfliktista asianmukaisesti sektorin apulaisjohtaja *Hagerille*, joka oli korvannut lomalle lähetetyn Sirolan. *Hagerin* mukaan Skp:ssä oli tarkistettu Lenininkin näkemystä ja yksinkertaisesti päätetty, että sosiaalidemokraatit eivät pettäneet vallankumousta. Asiasta oli olemassa vain Skp:n keskuskomitean salainen päätös. Lenin-koulun oppilaat olivat ehdineet kirjoittaa kiistasta seinälehteenä, jonka syytteitä Rautio ei salaisuuspäätökseen vedoten päässyt oikomaan.¹⁷⁵

Raution kiistanalainen näkemys oli kehittynyt Skp:n sisäpiirin ulkopuolella venäläisessä oppilaitoksessa. Lenin-koulussa hänet oli opetuksen lisäksi kiinnitetty ellei historiankirjoittajaksi niin ainakin Allan Walleniuksen apumieheksi, molemmat kun kykenivät kirjoittamaan venäjäksi. Rautio tuli ulkopuolisena älykkönä sotkemaan kertaalleen haudattua kiistaa. Kritiikkiä ei voinut sivuuttaa, kun sen esittäjä miellettiin bolševikkien ”tieteellisimmän” oppilaitoksen edustajaksi.

Opiskelijat olivat kirjoittaneet seinälehteensä – leninismen kurssin käytyäänkin – väitteitä, joiden mukaan sosiaalidemokraattisessa puolueessa joukkoliike heijasteli johdon poliittista linjaa. Tämä oli Raution mukaan ”silkkää sekasotkua” (kakaja putanitsa): todellisuudessa puolueen menševistinen johto kahlitsi ratkaisuilla hetkillä työväenliikettä, joka oli vaatinut todellisia tekoja fraasin sijaan. Opiskelijoiden yritys estää suomalaisen sosiaalidemokratian kritiikkiä oli todiste Suomen työväenliikkeen ja vallankumouksen historian keskeneräisyydestä. ”Mädän liberalismiin” oloissa historiasta sai kirjoittaa mitä mieleen juolahti. Bolševistinen käänne historiankirjoituksessa edellytti Stalinin kirjeen mukaista puoluekantaisuutta, jonka noudattamista Rautio vaati Skp:n johtavalta historiateoreetikolta, Sirolalta. Ennen kaikkea Sirolan piti korjata omat virheensä.¹⁷⁶ Manner kommentoi Raution näkemyksiä ”kinailusta koulupoikien” kanssa: venäjänkielinen muistio oli ”aika mielenkiintoinen ja minun mielestäni aika hyvä kaikkiin pääkysymyksiin nähden”.¹⁷⁷

Punaisten professorien instituutin kasvatit olivat haastaneet marxilaisen historiankirjoituksen keulakuvat ensimmäisen viisivuotissuunnitelman kaudella. Nuo ret historiakaaderit hyväksyivät Pokrovskin ja Jaroslavskin näkemyksen historia-tieteen puoluekantaisuudesta mutta eivät heitä puoluelinjan määrittäjiksi. Siihen kelpasivat vain Lenin ja Stalin, joiden nimeen vetoamalla kannukset hankittiin ja

174 Kiistanalainen luento oli pidetty 28.3.1933. KLK ote puoluebyroon kokouksesta 5.4.1933. 531/2/91: 1, RGASPI. Manner Malmille 22.4.1932. Rakas kallis toveri, 315.

175 Rautio tov. Kirsanovalle 27.4.1933. Kopio koulun solun sekä sektorin solun byroolle, Skp kk ub:lle sekä Vkp(b):n IKP:lle (Punaisten professorien instituutti). 531/2/88: 56–61, RGASPI.

176 Rautio tov. Kirsanovalle 27.4.1933. 531/2/88: 56–61, RGASPI.

177 Manner Malmille 16.5.1933. Myös kirjeessä Malmille 3.6.1933: ”[...] Raution kanta pääkysymyksissä on oikea.” Rakas kallis toveri, 372–373, 389.

kuvat kaadettiin.¹⁷⁸ Suomalaisten keskuudessa sama kädenvääntö käytiin Väinö Raution ja Sirolan välillä. Konfliktin puhkeamisen aikoihin Sirola oli vapautettu sektorin tehtävistä terveydellisiin syihin vedoten.

Skp:n Ub:ssa Raution kannat tuomittiin 15-vuotisteesien vastaisiksi. Hän laati istuntoa varten selvityksen, joka katsottiin puoluevastaiseksi hyökkäykseksi. Ainoastaan Manner ilmoitti eriävän mielipiteensä: Raution kirjeen ainoita syntejä olivat harvinaisemmat sosiaalidemokratiasta käytetyt termit.¹⁷⁹ Manner oli jupakan alusta alkaen arvostanut Raution pyrkimyksiä: ”Täytyy sanoa, että kyllä hän yrittää leniniläisellä tavalla, syvyydellä, terävyydellä ja leppymättömyydellä käsitellä kysymyksiä, antamatta sivullisten vaikuttaa itseensä asiassa.”¹⁸⁰ Manner tuntui ajattelevan, että Skp:n historiakeskustelu oli dialektinen prosessi, jossa puoluejohto oppi bolševikeilta koko ajan lisää ja muokkasi kantojaan kestävämmiksi.¹⁸¹

”Epänormaalin ilmiön” selvittämistä opiskelijoille pidettiin tärkeänä, mutta konfliktia ei käsitelty Lenin-koulun opiskelijoiden läsnä ollessa, kuten Malm-jupakassa oli menetelty.¹⁸² Päätös Raution asiassa oli tehty kesäkuun puolivälissä, mutta Skp:n Ub:n lausuntoa ei saatu Lenin-koulun käsittelyyn. Mannerin ehdotus, jossa Raution selvityksen katsottiin pääpiirteissään vastaavan Skp:n 15-vuotisteesejä, jäi vaille kannatusta. Hän yksin äänesti muita vastaan, kun *Steinin* ehdotus hyväksyttiin lausunnon pohjaksi.¹⁸³ Rautio ei kuulunut Lenin-koulun opettajakuntaan enää seuraavalla lukukaudella.¹⁸⁴

Vuotta myöhemmin Rautio purki kaunaansa Lenin-koulun johdolle. Hän ei suostunut ymmärtämään, miksi opettajalta oli edellytetty linjanmuutosta siltasaa-relaisen sosiaalidemokratian tulkinnaissa. Asiasta tehtyä IKKI:n päätöstä ei ollut pyynnöstä huolimatta hänelle näytetty, vaan kokenut ja kielitaitoinen toveri hyllytettiin tylästi. Raution valitukset oli luvattu käsitellä Lenin-koulun johdon komissiossa. Se lykkääntyi, kunnes hänelle kerrottiin, että ratkaisevat päätökset alistettiin Mitskevitsille ja Kuusiselle. Rautio anoi rehabilitoimistaan suoraan Lenin-koulun johdolta ja toivoi, että Kuusinen ja Sirola eivät sotkeutuisi päätöksentekoon. He eivät olleet ”luunkovia bolševikkejä”.¹⁸⁵

178 Barber 1981, 119.

179 Skp:n kk:n Ub:n ptk 13.4.1933. 1B SKP, F6, mf 82, KA.

180 Manner Malmille 22.4.1932. Rakas kallis toveri, 315.

181 ”Kaipa tästä V. R:n [Raution] ja koululaisten periaatteellisesta ajatusten vaihdosta tulee jotain konkreettista selvyyttä aikanaan. Siitä sitten opitaan taas siitäkin.” Kun Raution tapaus pakotti Kirsanovan ottamaan kantaa, Manner kommentoi: ”Tämä osoittaa, että Suomen työväenliikkeen asioita tutkitaan ja niihin tutustutaan ulkopuolella suomalaistenkin piirin. Siitä ei tietysti ole kuin hyvää sanottavaa. Se varmaan auttaa suomalaisia pääsemään eteenpäin, varsinkin sen vanhan työväenliikkeen arvioimisessa.” Manner Malmille 22.4.1933 ja 2.5.1933. Rakas kallis toveri, 316, 341.

182 Sektorin yleisen kokouksen ptk 15.6.1933. Sirolan yhteenveto vuoden työstä. 531/1/201: 64–66. R-sektorin II kurssinvanhimman selostus kevätlukukaudelta, 14.6.33 E. Vuori. 531/1/201: 126–128, RGASPI. Sektorin toinen ”epänormaali ilmiö” oli sihteeri *Sonja Lindenin* toiminta opiskelijoiden varojen käsittelyssä.

183 Skp:n kk:n Ub:n ptk 14.6.1933. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

184 Rautio oli läpäissyt asianmukaisesti kevään 1933 puoluepuhdistuksen (1.4.1933). Spravka, 5.4.1936. Raution Komintern kaaderimappi 495/269/722: 6, RGASPI.

185 Rautio Lenin-koulun johdon edustajalle, tov. Knorinille sekä Kirsanovalle (kopio) 25.4.1934. 531/1/204: 11–12, RGASPI. Rautio syytti nimeltä mainiten myös *Steina*.

SKANDINAAVINEN SEKTORI SUOMALAISKOMENNOSSA

Väärä oppi oletettiin vahingolliseksi, kun sitä päästiin levittämään opiskelijain taitarhaan. Lenin-koulun suomalaissektorista petosteisiin takertuneet historia-näkemykset juurittiin osaksi opiskelijoiden oman valppauden ansiosta. Myös Lenin-koulun skandinaavisesta sektorista vaikutti suomalaisia opettajia, jotka kalliutuivat kannattamaan mannerilaisia. Huolimatta siitä, että suomalaisten historia-kiistat tuskin skandinaaviopiskelijoita kiinnostivat, Skp:n johto kitki Lenin-koulusta vuoteen 1936 mennessä kaikki mannerilaisuuden rikkaruohot.

Muutamat skandinaavit olivat suomalaisten lailla päässeet opiskelemaan Lenin-koulun peruskurssilla vieraalla kielellä.¹⁸⁶ IKKI:n poliittinen sihteeristö päätti keväällä 1930, että suomalaisille ja skandinaaveille voidaan organisoida Lenin-kouluun erikoiskursseja omalla kielellä.¹⁸⁷ Skp tarttui lyhytkurssitilaisuuteen heti seuraavana syksynä. Skandinaavisen sektorin perustaminen kesti kauemmin, ehkä siksi, että Moskovan LVKY:ssä oli vanhastaan mahdollisuus opiskella. Pällekkäisyys poistui, kun LVKY-kurssi lakkautettiin syksyllä 1932.¹⁸⁸

Suomalaisten panos pohjoismaisten toverien kouluttamiseen Moskovassa oli vahva. Suomenruotsalainen Ivar Lassvjohti LVKY:n ruotsalaista ja norjalaista osastoa vuodesta 1928 alkaen. Allan Wallenius tuli vuonna 1930 opettajaksi LVKY:n skandinaaviseen sektoriin, jossa hän aloitti yhteistyönsä Uno Vistbackan kanssa.¹⁸⁹ Lenin-koulussa skandinaaveja koulivat päätoimisten Walleniuksen ja Vistbackan¹⁹⁰ lisäksi ainakin Mauno Heimo ja *Helga Strom* (Inkeri Lehtinen).¹⁹¹ Yrjö Sirola piti Heimoa, Vistbackaa ja Walleniusta sekä kasvatteinaan että ystävinään ja tunsu tiettyä isällistä vastuuta Neuvostoliittoon päätyneistä nuorista suomenruotsalaisista.¹⁹² Heidän sijoittumisestaan opettajiksi ohjasivat käytännönläheiset syyt: ruotsinkielentaitoista Skp:n väkeä oli Moskovassa enemmän kuin pohjoismaisia tovereita.

186 Vuosina 1926–1930 peruskurssilla opiskeli seitsemän tanskalaista, yksi islantilainen, 12 norjalaista ja kahdeksan ruotsalaista. Bericht über die Studenten nach Ländern im Schuljahr 1926–1930. Käännös venäjältä 22.2.1933. 495/4/233: 54, RGASPI.

187 IKKI:n pol. siht. päätös 6.4.1930. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

188 Rönning, Ole Martin: Norsk-russiske forbindelser i mellomkrigstiden. Arbeiderhistorie 2002, 44. Artikkelissa väitetään, että skandinaaveille olisi perustettu oma sektori jo vuonna 1926. Skandinaaveilla oli Lenin-koulussa oma maaryhmänsä, mutta se on eri asia kuin sektori. Spisok studentov M.L.K po stranam (1926). 531/1/9: 15–18, RGASPI. Rönning on toistanut David-Foxin asiantuntemattoman heiton, jonka mukaan Lenin-koulu keskittyi kouluttamaan ulkomaalaisista lakkojohtajia, kapinoitsijoita ja vakoilijoita. David-Fox, 62.

189 Lassvjo, ks. Lebedeva – Rentola – Saarela, 507. Avtobiografija Allana Valleniusta, Kominternin kaaderimappi 495/275/226: 79–83. Uno Vistbacka, Anketnyj list. Kominternin kaaderimappi 495/269/501: 43, RGASPI. Wallenius oli luokiteltu Kominternissa ruotsalaiseksi (fond 275 eikä suomalaisten 269), vaikka hän oli syntynyt Dragsfjärdissä ja käynyt koulut Turussa ja Helsingissä.

190 Sektorissa opettanut tanskalainen Kai Moltke luonnehti Walleniusta ja Vistbackaa kouluiksi leninistiseksi teoreetikoiksi. Moltken roolina oli toteuttaa ”aivopesua (hjernevaskprosedure) kommunistisessa pappisseminaarissa”. Moltke, Kai: Mordet på Komintern. Erindringen fra Moskva i perioden 1932–36. Fremad, København 1976, 92.

191 Heimo opetti kesällä 1935 illegaalia työtä, *Strom* nuorisokysymystä ja sodanvastaista työtä. Timeplan for juli månad. 3.6.1935. 495/15/3: 144–145, RGASPI.

192 Salomaa 1966, 308.

Allan Wallenius siirtyi Lenin-koulun skandinaavisen kurssin apulaisjohtajaksi heti sen perustamisesta lähtien ja sai LVKY:n lakkautuksen jälkeen vastuulle koko sektorin. Ensimmäinen lukuvuosi sujui sisään-ajon ja Stalinin kirjeen merkeissä. Opinnot päästiin aloittamaan myöhässä, joten kurssit venyivät kesäajalle. Kaikki oppimateriaalit jouduttiin käännettämään. Niiden sisältöihin tuli lukukauden aikana muutoksia, kun kansallistuttamisen (*nationalisering*) metodi otettiin käyttöön. Sektoriarviossa opiskelija-ainesta pidettiin yleensä tyydyttävänä.¹⁹³ Walleniuksen mukaan vain ruotsalaiset olivat lähettäneet kouluun kyllin kokeneen ryhmän.¹⁹⁴ Konspiraatiota noudatettiin tyydyttävästi, mutta sen poliittisen merkityksen ymmärtäminen jäi vajavaiseksi. Laillisissa puolueissa eläteltiin yhä illuusioita kehityksen demokraattisuudesta ja laillisuudesta Pohjoismaissa.¹⁹⁵

Allan Wallenius kuului Skp:n sivistyneisiin suomenruotsalaisiin, jotka opettivat Lenin-koululla skandinaa-veja. (Kansallisarkisto.)

Väinö Rautio joutui vaikeuksiin Lenin-koulun suomalaisessa sektorissa keväällä 1933. Hänen kriittiset argumenttinsa tehosivat Walleniuksen, joka ruoski elokuun Skp-plenumissa vallankumousvuosien puoluejohtoa avoimesti.¹⁹⁶ Syyslukukausi sujui skandinaavisektorissa kommelluksitta, mutta loppuvuodesta 1933 alkoi tapahtua. Lenin-koulussa suoritettiin yleinen puoluepuhdistus, jossa todettiin, että skandinaavien opettajat eivät olleet riittävän itsekriittisiä, sitoutuneita sektorin työhön eivätkä toisaalta omaan puolueeseensa. Sektorin heterogeenisuus aiheutti ongelmia kansallistuttamisessa.¹⁹⁷ Suomalaiset opettajat Wallenius, Vistbacka, Strom ja Heimo eivät yksinkertaisesti tunteneet riittävästi Skandinaviaa.

193 Resolution över det akademiska-politiska arbetet i den Skandinavista sektorn på I.L.S. under den gångna studietiden, samt erfarenheter och förslag till det nya studieåret, 23.7.1932. 531/1/213: 29–36, RGASPI.

194 Sektorin johtaja A. Wallenius tov. Miloradovalle 15.2.1933. 531/1/215: 1, RGASPI. Norjalaiset eivät olleet suorittaneet opiskelijavalintaa ja tanskalaisten taso oli alta kaiken arvostelun. Islannin pienestä piiristä oli saatu kokemattomia mutta kehityskykyisiä tovereita.

195 Skandinaavisektori suhtautui oikein avantgardismikysymykseen, kansallistamiseen ja ukloonien vastustamiseen. Silti tanskalaisten ryhmässä havaittiin puoluevastaisuutta ja oppositiomielialaa. Leningradin alueelle ja Karjalaan suuntautuneella kesäpraktiikalla ilmeni ”vasemmistomekanistisia” käsityksiä Neuvostoliitosta ja puna-armeijasta. Resoljutsija po akademitšeskoj i polititšeskoj rabote Sektora F v M.L.Š. 25.12.1932. 531/1/213: 68–73, RGASPI.

196 Walleniuksen mukaan oli mahdotonta rakentaa ”Kiinan muuria” syksyn 1917 ja vuoden 1918 sosiaalidemokratian välille, johtajat olivat pettäneet molemmissa vaiheissa. Paastela 2003, 307–308.

197 Informasjonnyj otšet, Hägg 23.10.1933. Resoljutsija 17.12.1933. 531/2/98: 23, 24, RGASPI. Puhdistuksessa kiinnitettiin huomiota myös konspiraatioon, tupakoimiseen auditoriossa sekä opettaja Heimon myöhästymiseen kurssinsa aloittamisessa.

Sektorin johtaja Walleniuksen toiminnassa havaittiin merkkejä sosiaalidemokratian jätteistä sekä byrokraattisuudesta, joiden johdosta annettiin huomautus. Wallenius ei tähän tyytynyt vaan vaati oikaisua Vkp(b):n aluekomitealta, joka alisti päätösmuutokset Lenin-koulun puoluesolulle. Wallenius oli mielestään edustanut Suomen sosiaalidemokraattisessa puolueessa vasemmistoa vuodesta 1912 lähtien ja taistellut kommunistina oppositioita vastaan Ruotsissa, Norjassa sekä Amerikassa. Samaa vankkumatonta linjaa hän oli toteuttanut skandinaavisektorin johtajana.¹⁹⁸

Opiskelijat eivät yhtyneet puhdistuskomission huomautuksiin. Wallenius sai lieviä moitteita päätöksenteon pikaisuudesta ja opiskelijoiden riittämättömästä ohjauksesta. Opettajakollega Vistbacka, joka oli tuntenut toverin pisimpään, todisti Walleniuksen taistelleen oppositioita vastaan kaikissa tehtävissään. Molemmat olivat toimineet opportunisteja vastaan jo sosiaalidemokraattien vasemmistosiivessä, ”ei johdonmukaisesti, kuten bolševikit, mutta taistellen kaikin keinoin oikeistoa ja kautskylaisia vastaan”. Toinen suomalaisopettaja *Strom* vahvisti, että Wallenius oli Suomessa kuulunut keskustalaisen puoluejohdon ja oikeiston kriitikoihin. Koulun puoluesolun sihteeri muistutti, että oli olemassa Luxemburgin kaltaisia tovereita, jotka taistelutahdostaan huolimatta syyllistyivät sosiaalidemokraattisiin virheisiin. Keskustelu oli osoittanut Walleniuksen vilpittömyyden bolševikkina. Muuten hän ei olisi voinut säilyttää paikkaansa sektorin johtajana.¹⁹⁹

Puoluepuhdistuksen syytteillä ei ollut paljoa tekemistä Walleniuksen toiminnan kanssa skandinaavisen sektorin johtajana. Hänen poliittinen ehdottomuutensa sen sijaan oli yhdistettävissä Mannerin linjaan, jota vastaan Skp:n kuusislainen enemmistö alkoi hyökätä entistä tarmokkaammin. Walleniuksen historianäkemykset selettävät myös sitä, että Mannerin siirto Kominternin historian opettajaksi Lenin-koulun skandinaaviselle sektorille helmikuussa 1934 ei koskaan toteutunut.²⁰⁰

Skandinaavien sektorissa havaittiin keväällä 1934 yllättäviä ongelmia. Wallenius oli suositellut sektorin uudeksi opettajaksi norjalaista Peder Furubotnia, jonka hän tunsu LVKY:n ajoilta.²⁰¹ Furubotn jäi jo edeltävänä jouluna kiinni juopottelusta kahden oppilaansa kanssa moskovalaisessa ravintolassa, jonne hänen väitettiin unohtaneen IKKI:n jäsenkorttinsa.²⁰² F-sektorin uudet opiskelijat aloittivat helmikuussa 1934. Keväällä Wallenius raportoi kahdeksasta tapauksesta, jossa opiskelijat olivat syyllistyneet alkoholin väärinkäyttöön. Tulokkaiden mukaan juopottelu oli legaalisissa oloissa kommunisteille sallittua. Tanskalainen opettaja Arne Munch-Petersen oli hyväksynyt opiskelijoiden juomisen, johon sektorin partorg ”*Svensson*” oli suhtautunut yhtä liberaalisti. Maaliskuun lopulla hänen tilalleen valittiin raittiimpi toveri. Muut janoiset selvisivät varoituksella.²⁰³

198 Protokol partsobranija sektora ”F” ot 4-vo janvarija 1934 g. po povodu vyskazyvanija predsedatelja komissii po tšistke o tov. Valeniuse. 531/2/99: 1–5, RGASPI.

199 Sama.

200 Paastela ja Rautkallio puhuvat ”ruotsalaisesta” sektorista. Paastela – Rautkallio 1997, 53.

201 Wallenius Lenin-koulun johdolle 7.12.1933. 531/1/215: 9, RGASPI.

202 Resoljujsija. Obštševa sobranija jatšeiki sektora ”F” MLŠ. 531/2/98: 37. Koulun kaaderiosaston Natsov tov. Jakobovitšille 3.1.1934. 531/1/215: 10, RGASPI.

203 Raport, 1.4.1934 Wallenius. 531/1/215: 15. Raskaimmassa tapauksessa opiskelija *Grön*, opettaja Larsson ja partorg *Svensson* olivat ensin ryypiskelleet hotelli Luxissa, minkä jälkeen jatkettiin

Juopumusta pidettiin konspiraatorikkomuksena, ”toverillisuuden pikkuporvarillisenä ymmärryksenä” sekä vilpillisenä suhtautumisena puolueeseen. Sektorin johto ja puoluekomitea väittivät saaneensa tilanteen hallintaan. Akateemisen työn ongelmista syytettiin uusia opettajia, jotka eivät ymmärtäneet tehtävänsä luonnetta. Parannukseksi ehdotettiin, että kustakin maasta lähetettäisiin yksi päteväksi havaittu opettaja Moskovaan. Pitkään vakituisesti opettaneet Wallenius ja Vistbacka komennettaisiin Skandinavian-kiertueelle. Molemmilla toimenpiteillä tuettaisiin opetuksen kansallistamisen vaatimusta.²⁰⁴

Kulissien takana kerättiin todistusaineistoa Walleniusta ja Vistbackaa vastaan. *Leo Hager* keskusteli Vistbackan kanssa aroista aiheista huhtikuussa 1934. Suomen vuoden 1918 tapahtumien ja fasistikumouksen kritiikkiä ei Vistbackan mukaan ollut viety loppuun saakka. Malmin erottamista ei ollut tehty asiaankuuluvasti. Vistbacka väitti, että Antikainen ja toinen Toivo, Alavirta²⁰⁵, olivat keskenään päättäneet savustaa Malmin puolueesta. Skp:ssä ideologista keskustelua ei käyty perinpohjaisesti, vaan hankalissa tapauksissa turvaututtiin hallinnollisiin toimenpiteisiin. Vuoden 1932 keskustelussa Manner ei vielä ollut sanonut paljon, mutta silti hän oli ajautunut sivuraiteelle. *Hager* kysyi suoraan: ”Tarkoitat siis, että Manner on oikeassa? – Kyllä, vastasi Vistbacka.” *Hager* pahoitteli ainoastaan sitä, ettei hän ollut saanut lypettyä toverista yhtä suorasukaista mielipidettä Malmista.²⁰⁶

Kun IKKI:n poliittinen komissio oli tehnyt päätöksen Mannerin ryhmäkuntaisuudesta, Vistbacka pyrki yhä tulkitsemaan sitä erikoisella tavalla. *Karl Olin* kieli Skp-johdolle keskustelusta, jossa Vistbacka sivuutti Mannerin leimaamisen. Hänen nimittämisenä Skp:n historiakomissioon tarkoitti pikemminkin sitä, että Skp:n viralliset näkemykset oli syytä kyseenalaistaa. *Olinin* huomautukseen Hanna Malmin ”oikeisto-vasemmistolaisesta” fraktiopiuhailusta Vistbacka oli kommentoinut: ”Hän nyt on aina ollut sellainen.”²⁰⁷

Wallenius ja Vistbacka saivat jatkaa skandinaavien sektorissa vuoden 1935 loppulle. Suomalaissektoriin verrattuna skandinaaveilla oli jatkuvia poliittisia ja ku-

Arbatille ravintolaan. Siellä *Grön* oli tanssittanut tyttöä ja lähtenyt tämän asunnolle jatkoille. *Grönin* takki, taskussaan puolueen jäsenkirja, opiskelijakortti ja ruokaliput, oli kadonnut yön tiimellyksessä. Hän väitti etsineensä takkia koko aamuyön talon ulkopuolella mutta ei kyennyt enää seuraavana päivänä löytämään takaisin samaan osoitteeseen. Resolution. 22.3.1934. 531/2/99: 10, RGASPI.

204 Puolueille lähti myös ryhdistäytymisviesti opiskelija-aineksen paremmasta valinnasta. Rezoljutsija proizvodstvennovo soveštšanija sektora ”F” ot 10-vo maja 1934 g. 531/1/215: 16–21, RGASPI.

205 Entinen kansanedustaja Toivo Alavirta (1880–1940) oli tuolloin Nkp(b):n Uhtuan piirikomitean sihteeri, sittemmin Petroskoin puolue- ja neuvostokoulun johtaja, erottamisensa jälkeen suksityöläinen. Hän sai vuonna 1939 kahdeksan vuoden tuomion ja menehtyi leirille. Lahti-Argutina, 62.

206 Moja beseda s t. Vistbakka, Leo Hager 17.4.1934. 531/2/99: 15, RGASPI. *Hager* otti keskustelun pontimeksi Manuilskin selostuksen, jonka jälkeen Vistbacka oli tullut kysymään: ”No, mitäs poika [rebjata] pidit kritiikistä?” *Hager* väitti vastanneensa, että meidän puolueessamme on suoritettu ja tullaan suorittamaan kritiikkiä. Tämän varjolla hän oli päässyt esittämään vastakysymyksen ja lypsämään Vistbackan mielipiteet esiin.

207 Keskustelu käytiin touko-kesäkuun vaihteessa. Zagrانبjuro KPF v Moskve. Olin 5.7.1934. 531/2/99:15, RGASPI. *Karl Olin* (Juho Lundberg) oli otettu sektorin sihteeriksi skandinaavien LVKY:stä kesken lukuvuoden 1931–1932.

rinpiduallisia ongelmia etenkin tanskalaisten kanssa.²⁰⁸ Pohjoismaisista legaalisisista oloista saapuneet opiskelijat eivät ymmärtäneet, miten Moskovassa velloneet stahanovilaisuus- tai trotskilaiskampanjat liittyivät heidän maihinsa. Ruotsalaiset eivät tienneet, ketä vastaan kotona olisi pitänyt taistella, eivätkä ymmärtäneet, miksi omia olemattomia vallankumousjohtajia olisi pitänyt popularisoida. Ruotsissa oli sitä paitsi helpompi tehdä tunnetuksi Kominternin Georgi Dimitrovia tai ulkoministeri Maksim Litvinovia kuin Moskovassa palvottua Stalinia.²⁰⁹

Vistbackan ote opettajana kirposi keväällä 1935. Hänen väitettiin puhuneen oppilaille leikilliseen sävyyn oman konspiraatorikkeensa ”salaisuudesta” ja kieläytyneen itsekritiikistä, kun opiskelijat reagoivat outoon käytökseen. Vistbacka eristettiin sektorista ja lähetettiin tuotannollisen työhön tehtäseen. Hän jätti saapumatta tehtäälle kolme kertaa ja yritti ilmoittautua poliklinikalle. Hän ei tehdas-työssään kyennyt täyttämään yhtään kohtaa sosialistisen kilpailun sopimuksestaan. Hän ei enää noudattanut puoluelinjaa eikä esittänyt ”objektiivisia” selityksiä, itsekritiikistä puhumattakaan. Wallenius oli mukana tekemässä näitä päätöksiä.²¹⁰

Vistbacka erotettiin skandinaavien sektorista syksyllä 1935, koska hänen työnsä oli ollut poliittisesti heikkoa ja hän oli suhtautunut myötämielisesti Skp:n ”vastavallankumoukselliseen” ryhmään. Vkp(b):n käsittelyssä hänelle annettiin ankara puoluemuistutus viimeisellä varoituksella ja passitus tuotannolliseen työhön. Koska Vistbackaa pidettiin assimiloituneena Neuvostoliiton kansalaisena, jota odotti Suomessa vankeustuomio, pysymistä neuvostomaassa pidettiin tarkoituksenmukaisena.²¹¹

Vistbacka erotettiin puolueesta tammikuussa 1936 puoluevalppauden kadottamisen takia ja yhteyksistään Mannerin-Malmin vastavallankumouksellisen ryhmään.²¹² Skp kyseli miehen kohtaloa Moskovasta vuonna 1956. Vastauksen mukaan Vistbacka olisi selviytynyt jupakasta syytteettä ja menehtynyt toukokuussa 1939 Arkangelissa sydänhalvaukseen.²¹³ Selkeän mannerilaisen selviytyminen tuomiotta panee epäilemään, vastattiinko Skp:n kyselyihin rehellisesti.

Wallenius menetti puoluejäsenyytensä ja paikkansa sektorin johtajana samoilla perusteilla kuin Vistbacka, mutta hän sai jatkaa tulkkina Kominternin elimissä helmikuuhun 1938. Keväällä 1937 Tuominen koetti Skp:n sihteerinä vakuuttaa Vkp(b):n kontrollikomitealle, että Wallenius oli kuulunut mannerilaisten leiriin mutta katkaissut sitten yhteytensä, mitä oli pidettävä myönteisenä kehityksenä.²¹⁴ Wallenius kuoli vankilassa Kuibyševissa sota-aikana.²¹⁵

208 Rezoljutsija o položenii v grupe ”D” i delo tov. Kristensena 2.3.1935. Rezoljutsija partsobranija ot 22-vo marta 1935, po voprosy o položenie v grupe ”D-I”. 531/2/100: 4–7, 11–12, RGASPI.

209 B partkom M.L.S. 30.12.1935. Sektorin johtaja Just Lippe. 531/2/100: 15–19, RGASPI.

210 Protokol sobranija troiki sektora ”F” ot 20-va marta 1935 goda. Vallenius, Jöggen, Haugen 21.3.1935. 531/1/217: 2, RGASPI.

211 Lausunto tov. Vistbacka Karl Unonpojasta. Käsini suomeksi, ei allekirjoitusta eikä päivää. Kominternin kaaderimappi 495/269/501: 4, RGASPI. Lausunnon otsikoinnissa Vistbackan ristimä- ja isännimi (venäläisittäin Uno Gustanovitsh) sekä aiempi salanimi (*Karl Vest*) menivät sekaisin.

212 Spravka, 6.4.1936. Vistbackan Kominternin kaaderimappi 495/269/501: 1, RGASPI.

213 Otsikoton aakkosellinen luettelo Neuvostoliittoon kadonneista, jossa on enimmäkseen opettajia tai muuta sivistyneistöä. Marginaaliin on merkitty käsini rehabilitointipäätökset, jotka on yleensä päivätty XI/1956. Vistbackalle on merkitty myös ”ei syytteessä”, kuolinssy, -aika (6.5.1939) ja -paikka. Hmp I / O-Ulk IV, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

214 Paastela 2003, 308.

215 Viiden vuoden tuomio annettiin vasta marraskuussa 1939 talvisodan aattona. Wallenius kuoli 15.9.1942. Lahti-Argutina, 555.

Norjalaisen Just Lippen luotsaamassa skandinaavisektorissa entisten keulakuvien kaatuminen tulkittiin alkuvuodesta 1936 vakavaksi luokkavalppauden puutteeksi ja mädäksi liberalismiksi. Sektori totesi ”tyydytyksellä” Walleniuksen ja Vistbackan erottamisen. Toisessa yhteydessä mainittiin, että opiskelijat olivat kriittikötömästi ihailleet Walleniusta, mikä ei edesauttanut virheiden paljastumista.²¹⁶

Laillisten kommunistipuolueiden työntekijöiden koulutus Moskovassa päätettiin supistaa minimiin keväällä 1936. Lenin-koulun lyhytkursseille ei enää otettu uusia opiskelijoita. Syksyllä IKKI:n sihteeristö kehotti skandinaaveja avaamaan oman puoluekoulun Ruotsiin. Opillisen jatkuvuuden takeeksi perustettiin Lenin-kouluun opettajia kouluttava lehtorikurssi.²¹⁷ Skandinaavinen kansankorkeakoulu Björknäs Folkhögskola aloitti Tukholmassa syksyllä 1937. Opettajapula helpottui, kun kaikki Ruotsin johtavat puoluekaaderit olivat käytettävissä ja muutkin puolueet lähettivät hanakammin työntekijöitään. Kansallistuttamisen ongelmat ratkesivat kertaheitolla. Vaarana oli nyt nationalismi ja rajoittuminen Skandinaaviaan.²¹⁸ Opetuksessa noudatettiin Kominternin opinto-ohjelmaa. Ainoa uutuus Lenin-kurssin verrattuna oli ajankohtaistamista ja kansallistamista tukenut oppiaine ”De skandinaviska länderna”.²¹⁹ Koulu oli julkinen ja laillinen, vaikka se pyrki jatkamaan Lenin-koulun perinteitä. Ilmeisesti se toimi vain vuodet 1937–1939.²²⁰

MANNERILAISUUDEN LOPPU

Loppuvuodesta 1933 Manneria vastaan ryhdyttiin hyökkäämään avoimesti, henkilöön kohdistetuin syytöksin. Manner torjui perättömät väitteet ja puolustautui vetoamalla historiantulkintoihin, mistä saatiin taas lisää todistusaineistoa häntä vastaan. Ei auttanut Lenin, ei Stalin:

Minä esitin puolueemme ideologian täydellistä vapauttamista virheellisistä konseptioista ja suomalaisen kautskylaisuuden muka vallankumouksellisista ominaisuuksista. Minä taistelin esimerkiksi toveri Steinin teesejä vastaan, että Suomen vanha sosialidemokratia, jonka toveri Lenin leimasi keskustalaiseksi sitaateissa ja jota hän vuoden alussa nimitti petturimaiseksi, että tämä kautskyläinen sosialidemokratia oli vallankumouksellinen, ku-

216 Sektorin kokous 14.1.1936. Doklad partorga sektora ”F”, 16.5.1936. 531/2/101: 1–9, RGASPI.

217 Lenin-koulun lyhytkurssit lopetettiin myös USA:n, Kanadan, brittien, Australian, Irlannin, Espanjan, Ranskan, Belgian, Hollannin, Sveitsin, Korean, Japanin, Egyptin, Iranin, Algerian, Tunisian ja Intian puolueilta. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 208. Skandinaaviselle lehtorikurssille kaavailtiin 12 paikkaa kesällä 1936. Lieber Wilhelm!, 22.7.1936, 495/15/3:109, RGASPI.

218 Ensimmäisellä kurssilla opiskeli 13 ruotsalaista ja kuusi toveria kustakin muusta Skandinavian maasta. Die skandinavische Volkhochschule in Schweden. Einige Bemerkungen über die ersten Erfahrungen der Schule. Björknäs Volkhochschule, die Schulleitung. 495/15/3: 24, RGASPI.

219 ”Vi följer utan nämnvärda ändringar den studieplan som utarbetades av Kominterns agitpropavdelning.” Rapport. Stockholm 10/37, Skolans rektor Erik Karlsson. 495/15/3, RGASPI. Oppiaineita olivat historia, taloustiede, sosialismi, ajankohtainen politiikka, kielet ja kulttuuri- ja sosiaalipoliittiset kysymykset. Koulun tavoitteena oli ”att meddela marxistisk undervisning i socialismens teori och arbetarrörelsens olika ekonomiska och politiska problem”. Björknäs Folkhögskola -säte. Björknäs fhsk 1938, Handlingar rörande studier 1927–1938, VKP F5:2, ARAB.

220 Dimitrov ymönsi rahaa Ruotsin koululle vielä maaliskuussa 1939. Dimitroff, Tagebücher, 243.

ten toveri Stein väitti. Tässä kysymyksessä puolustin kategorisesti Leninin ja Stalinin kantaa, että bolshevistinen puolue oli ainoa todella vallankumouksellinen puolue, joka oli aseistautunut marxilaisella teorialla – III internationaalin perustamiseen mennessä.²²¹

Manner erotettiin Skp:stä vuodeksi jo laajennetussa täysistunnossa helmikuun alussa 1934, minkä jälkeen päätös käsiteltiin Kominternin tarkastuskomissiossa.²²² Vaikka Manner sai puristettua myönnytyksiä kritiikkinsä oikeutuksesta, kuusislainen enemmistö ei provosoitunut enää keskustelemaan vaan leimasi historiatutkimuksen pöyhimisen ryhmäkuntaisuudeksi.²²³ Kun puoluekantainen historiatulkinta oli Skp:ssä paalutettu, ei ollut enää väliä, oliko sen kritiikki perusteltua vai ei.

Mitä isot edellä, sitä pienet perässä: helmikuun 1934 laajennetussa Skp-täysistunnossa *Pentti Lund* esitti kirjallisen lausunnon, jossa hän vastusti Mannerin ja Malmin kantojen tuomitsemista ”viistopyrinnöiksi”. Hän kiisti kannattavansa Manneria henkilökohtaisista syistä, mikä olisi ollut järjetöntä, koska sen takia saattoi joutua ”nujerretuksi ja lähetetyksi Siperiaan”.²²⁴ Kevään edetessä *Lund* ryhtyi hyökkäämään vanhoilla argumenteilla Lehtosaarta vastaan. Tämä oli kirjoittanut ”Iskurityön puolesta” -lehteen (*Za udarnuju rabotu*) päälinjauksen mukaisen artikkelin ”Lenin, Stalin ja Suomen vallankumous”. *Lundin* vyörytys oli otsikoitu: ”Miten ei saa kirjoittaa historiaa”. Hän lainasi Stalinin kirjeen kuuluisaa kohtaa:

Ketkä muut, paitsi arkistorotot, eivät ymmärrä, että puolueita ja johtajia on tarkasteltava ennen kaikkea heidän tekojensa eikä ainoastaan heidän julistustensa perusteella? Historia tuntee runsaasti sosialisteja, jotka ovat olleet valmiit allekirjoittamaan minkä hyvänsä vallankumouksellisen päätöslauselman vastatakseen siten kiusallisille kriitikoille. Mutta tämä ei vielä merkitse sitä, että he olisivat toteuttaneet käytännössä näitä päätöslauselmia. [...]

Eikö juuri Lenin opettanut meitä tarkastelemaan vallankumouksellisia puolueita, virtauksia ja johtajia heidän tekojensa eikä heidän julistustensa ja päätöslauselmiensa mukaan?²²⁵

Lehtosaari yritti yhä fraasein hämärtää Suomen keskustalaisen sosiaalidemokratian roolia vuosien 1917–1918 kehityksessä. Miksi hän ei suostunut bolševistisen itse-kritiikin mukaisesti tunnustamaan, että puolueen kautskylainen johto ”sabotoi kaikin voimin” työläisjoukkojen vallankumouksellisia tekoja? Lehtosaaren kirjoitus oli ”siltasaarelaisten kautskylainen idealisaatio”.²²⁶

221 Mannerin lausunto IKKI:n plenumissa 11.12.1933. ”Kallis toveri Stalin!”, 308.

222 Rautkallio 1995, 244–245.

223 Sirola myönsi itsensä kohdistuvan kritiikin aiheelliseksi, mikä oli enemmän sääntö kuin poikkeus. Manner Manuilskille, Knorinille ja Pjatnitskille 21.3.1934. ”Kallis toveri Stalin!”, 310–311.

224 Paastelan englanninno *Lundin* sanomasta: ”Do you think that one goes into such a game on personal grounds when one knows that you will beat me and possibly send me to Siberia?” Paastela 2003, 308–309.

225 Kak nje nada pisat istoriju. P. Lund 14.3.1934. 531/2/89: 6–7, RGASPI. *Lund* teki kirjeeseensä alkuperäisiä lihavoitteja vastaavat alleviivaukset käsin.

226 Sama, 6–8.

Pari vuotta samaa petosta jauhanut kiista siirrettiin IKKI:n poliittisen sihteeristön ratkaistavaksi. Komissio kuuli asianosaisia ja totesi toveri Mannerin osallistuneen puolueelle vahingolliseen ryhmätaisteluun. Hän ei ollut kyennyt irtautumaan toveri Malmin ”oikeisto-vasemmistolaisista katsomuksista” tämän käydessä periaatteetonta ryhmätaistelua Skp:n johdon mustamaalaamiseksi. Manner päätettiin siirtää Skp:n suomalaistyöstä vuodeksi IKKI:n kansainvälisiin tehtäviin. Sihteeristö vaati historiakysymyksiin takertuneen väittelyn lopettamista, mutta se ei haudannut aihetta kokonaan:

Mutta ottaen huomioon, että oikea bolshevistinen historian valottaminen on välttämätöntä puolueen jäsenten ja uusien kaadereitten kasvattamisessa, opetuksessa puoluekouluissa ym., politsihteeristö kehottaa SKP:n keskuskomiteaa muodostamaan komission SKP:n ja sitä edeltäneen työväenliikkeen historian kysymysten objektiivista tutkimista varten.²²⁷

Pääpukari Manner otettiin mukaan historiakomission työhön. Ehkä oletettiin, että historiakeskustelu pysyisi pienessä piirissä eikä sotkisi päivänpolitiikkaa.

Päätöksessä ei otettu kantaa historiantulkintoihin. Manner oli syyllistynyt ryhmätoimintaan, koska hänen käymänsä sanasota vaikeutti ”puolueen edessä olevien tehtävien toimeenpanoa ja kaikkien voimien käyttöä työhön maassa.” Politsihteeristö erikseen korosti, että Skp:n poliittinen linja oli ollut oikea ja joukkotyössä oli havaittu menestystä.²²⁸ Kuusisen muotoilemat teesit historiasta olivat riittävä historiateoria puolueen nykyhetken tarkoituspieriin. Stalinin mukaan teorian arvon määritti sen toimivuus käytännön työssä.

Lenin-koulun puoluesolu sanoutui päättävästi irti Mannerin-Malmin ryhmätoiminnasta ja lupasi jatkaa sen vastaista taistelua. Se katsoi myös aspirantti *Lundin* osallistuneen ryhmätoimintaan, koska tämä oli esiintynyt kaksinaamaisesti Skp:n plenumissa. Puolue ryhmä vaati *Lundia* tuomitsemaan ryhmätoiminnan ja taistelemaan virheitään vastaan bolševistisen itsekritiikin autuaaksitekevällä metodilla.²²⁹

Joulukuussa 1934 murhattiin Leningradin puoluejohtaja Sergei Kirov. Kesti vielä puolisen vuotta ennen kuin mannerilaisuus muuttui ”syrjäytetystä poliittisesta virtauksesta vihollistoiminnaksi ja akuutiksi valtiolliseksi rikokseksi.” Huhtikuun 14. päivän vastaisena yönä vuonna 1935 NKVD pidätti Malmin sekä hänen kannattajakseen katsotun *Lundin*. Manner pidätettiin heinäkuussa. Kun ”Pukan-Mannerin-Malmin” juttu käsiteltiin Neuvostoliiton korkeimman oikeuden sotakollegiossa marraskuussa, tuomittujen joukossa oli mainittujen toverien lisäksi punaprofessori Väinö Rautio.²³⁰

227 Kominternin poliittisen sihteeristön päätöslauselma Mannerista, 11.5.1934. ”Kallis toveri Stalin!”, 319–320.

228 Sama.

229 R-puolue ryhmän kokouksen päätös 4.6.1934. 531/2/89: 9–10, RGASPI.

230 Rentola 1994, 28–31. Kymmenestä syytetystä kolme tuomittiin ammuttavaksi. Manner, Malm ja Rautio saivat 10 vuoden leirituomion, *Lund* kahdeksan. Lahti-Argutinan (444) mukaan Rautio, Kominternin ”sotilaallinen neuvonantaja” ammuttiin Moskovassa vuonna 1936.

STALINILAISTA VOITTAJIEN HISTORIAA

Mannerilaisen opposition hahmottuminen ja juuriminen Skp:stä kesti koko Kominternin ”kolmannen vaiheen”, vuodesta 1928 vuoteen 1935. Sen päätteeksi Stalin ja Kuusinen vastaanottivat Skp:n VI ”Voittajien kongressin” myrskyisät suosiosoitukset.²³¹ Emigranttikommunisteja ympäröivä neuvostotodellisuuden konteksti ehti muuttua sangen erilaiseksi, mikä osaltaan selittää armotonta suhtautumista oppositioon. Seuraavassa muutosta kuvataan historiankirjoituksen näkökulmasta.

Vuodesta 1934 lähtien neuvostomaan virallinen propaganda alkoi julistaa siirtymistä sosialismiin toisen viisivuotiskauden loppuun mennessä. Muutos on tullut suureksi käänneksi (*Great Retreat*), jossa palattiin puolueen johdolla sosialistista arvoista takaisin traditionaaliseen venäläisyyteen. Uusin tutkimus on tarkentanut klassista tulkintaa: kun riistäjä- ja vihollisluokat oli saatu likvidoitua, sosialismi julistettiin saavutetuksi. Puoluejohto pyrki valikoivalla perinteisten arvojen hyödyntämisellä rakentamaan yhtenäisyyttä kansan ja puolue-eliitin välille lähestyvää sotaa silmälläpitäen. Samaa modernille ominaista traditioiden hyötykäyttöä (*invented traditions*) harrastivat 1930-luvun puolivälissä muutkin eurooppalaiset valtiot. Neuvostomaassa käänne aiheutti merkittäviä paradokseja, joista ilmeisin lieenee vuoden 1936 perustuslain ja valtioterrorin samanaikaisuus.²³²

Kun historian saralla oli Stalinin kirjeeseen asti pyritty tekemään näkyväksi pesäeroa tsarin ajan menneisyyteen ja kieltämään sen merkitys, sai suuren käänteen jälkeen jälleen ammentaa Venäjän historiasta sopivasti tulkittuja esikuvia (Iivana Julma, Pietari Suuri). Oleellista oli niiden hyödyntäminen neuvostopatriotismien välineenä, jolla pyrittiin luomaan moraalis-poliittista yhteenkuuluvuutta. Bolševikkien menneisyys piti esittää oikeiden henkilöiden, etunenässä Stalinin, johdonmukaisina toimenpiteinä kohti vallankumousta ja sosialismin rakentamista. Samanaikainen Stalin-kultin kukoistuskauti esitteli hyväntahtoisen kansallisen isähahmon.²³³

Kun neuvostopropagandassa ryhdyttiin korostamaan yksilön panosta historian toteuttajana, mannerilaisten kriittiset historianäkemykset vaikuttivat entistäkin epäajankohtaisemmilta. Suomalaisista oli löydettävä positiivisia samastumiskohteita, aikakaudelle ominaisia esikuvia, eikä vedettävä mattoa Skp:n nykyjohdon alta. Sankarimanttelia soviteltiin Kuusisen niskaan, kunnes sattuma puuttui peliin: Toivo Antikainen pidätettiin Suomessa, Skp:n maanalaisella komennuksella marraskuussa 1934. Suomen oikeistopiirit vaativat kuolemanrangaistuksen käyttöönottoa. Propagandassa Antikainen esiteltiin horjumattomana puolueytöntekijänä, jonka väitettiin lausuneen oikeudessa:

Olen bolshevikki, Kommunistiseen Internationaleen kuuluvan puolueen vastuunalainen työntekijä. Olen pitänyt toimintaperusteinani Marxin ja Engelsin ja heidän uskollisempien oppilaittensa – imperialistisen ja proletaarisen vallankumouskauden marxilai-

231 Paastela 2003, 253–310.

232 Hoffmann 2003, 146–152.

233 Sama, 152–159.

suuden edelleen kehittäjien, sosialistisen rakennustyön ja maailman proletariaatin johtajien – Leninin ja Stalinin opetuksia ja ohjeita: Kominternin ohjelmaa ja päätöksiä; SKP:n päätöksiä ja ohjeita. [...] Olen siis taistellut työväen luokkaedun, kaikkien työväestöryhmien etujen hyväksi, ihmiskunnalle paremman elämän, korkeamman, kehitystä eteenpäin vievän kulttuurin, sosialistisen maailman puolesta. Olen toiminnastani vastuussa SKP:lle, Kominternille ja Suomen proletariaatille.²³⁴

Kuolemanrangaistusta vastustavat piirit järjestäytyivät liberaalin sivistyneistön aloitteesta Ihmisoikeuksien liitoksi. Oikeuskäsittely sai kansainvälistä julkisuutta. Antikaisen tapaus rinnastui toiseen fasisminvastaisen taistelun esikuvaan Georgi Dimitroviin, jota Saksan kansallissosialistit olivat syyttäneet Berliinin valtiopäivätalon tuhopoltosta. Kansanrintamapolitiikkaan oivasti nivellynnyttä kampanjaa ”Pohjolan Dimitrovin” puolesta on pidetty Skp:n ensimmäisenä onnistumisena Suomessa vuoden 1930 romahduksen jälkeen.²³⁵ Arvo Tuominen päätti puheensa Kominternin VII kongressissa tervehdyksellä toveri Antikaiselle. Skp:n VI kongressissa häntä pidettiin väliaikaisesti menetettynä mutta nyt maailmanlaajuisesti tunnettuna toverina.²³⁶ Punaisessa Karjalassa kampanjointi Antikaisen puolesta oli kuitenkin kielletty keväällä 1935 ulkopoliittisiin syihin vedoten.²³⁷

Puhuminen Skp:n VI ”Voittajien kongressista”²³⁸ on sikäli oikeutettua, että suosiota osoitettiin ajan hengen mukaisesti Stalinille, kansanrintamapolitiikan kättilö Dimitroville sekä omalle rautaiselle perämiehelle, Kuusiselle. Oppositio oli nujerrettu, ja konferenssissa puhuneet olivat yksimielisiä siitä, että puolue vaikutti ensi kertaa vuosiin yhtenäiseltä. Avauspuheen vuorossa Kuusinen ohitti Skp:n historiakeskustelun ydinkohdan oireellisimmin niukin sanoin: ”Toveri Stalin oli ensimmäinen Neuvostoliiton lähetti, joka rohkaisi meitä nousemaan taisteluun. Ja me noustiin kaksi kuukautta sen jälkeen.”²³⁹

Kun Toivo Antikaisen syntymästä oli kulunut 70 vuotta ja Skp:n perustamisesta puoli vuosisataa, toisen sankarin kuva painettiin neuvostoliittolaiseen postimerkkiin. (Kansan Arkisto.)

234 Oikeusmurha. Toivo Antikainen pelastettava. Skp:n pamfletti vuodelta 1935.

235 Saarela 2002, 51, sekä ”Kallis toveri Stalin!” -kokoelman dokumentit nro 93, 98. Skp:n tulkinta esim. Parkkari 1961, 243–247. Sankarikulttia ruokkiva neuvostonäkemyks, ks. Vikström, 144–207. Arvio onnistumisesta, Upton, 121.

236 Ote Tuomisen puheesta 30.7.1935, ”Kallis toveri Stalin!”, 329–334. Iivon (Antti Hyvönen) pääalustus Skp:n toiminnasta ja tilanteesta 11.9.1935 Skp:n VI puoluekonferenssissa. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

237 Kieltopäätöksen teki Vkp(b):n Leningradin aluekomitea. Kangaspuro, 307.

238 Paastela 2003, 310. Nkp(b):n XVII kongressi tammikuussa 1934 julistettiin ”Voittajien kongressiksi”. Terrori tuhosi sittemmin 98 keskuskomitean 139 jäsenestä ja kandidaattijäsenestä.

239 Hyvönen 1971, 274.

Hiljan pidätetty puolueoppositio mainittiin muutamissa puheenvuoroissa. *Iivo* (Antti Hyvönen) piti Skp:n työstä ja tilanteesta pääalustuksen, jossa hän kertasi opposition hahmottumisen vuoden 1930 kriisissä ja puolueen nousun aallonpohjasta Kuusisen johdolla. Opposition päävirhe historiantulkinnossa oli puolueen merkityksen ymmärtämättömyys sekä ripustautuminen vaistonvaraisuuteen. Mannerin pyrkimys itsekritiikkiin oli vääristynyt itsekidutukseksi.²⁴⁰ Opposition väitettiin rehvastelleen uusien tuulien puhaltamisella puoluejohdossa, joten Kuusinen sai sädekehää myös kärsivällisyydestään:

Toveri Kuusinen, joka itse oli varsinaisesti näiden hyökkäyksen kohteena, yritti kaikkensa pelastaakseen toveri Mannerin Suomen vallankumoukselliselle liikkeelle. Me nuoremmat olisimme jo aikaisemmin lyöneet raskaammin alas tämän opposition, mutta kun kysymyksessä oli sellainen tunnettu toveri Suomen työväenliikkeen keskuudessa, osoitettiin kärsivällisyyttä ja yritettiin pelastaa Manner Suomen vallankumoukselle. Se osoittautui turhaksi. Minä olen sitä mieltä, että toveri Manner on Suomen työväenliikkeeltä menetetty. Hänen bolshevistinen pohjansa ei kestänyt. Hän ei ole muuttanut elämäänsä.²⁴¹

Iivo esitteli virallisen, säröttömän ja jälkiviisaan näkemyksen, jota kukaan läsnä olleista ei halunnut haastaa.²⁴²

Sirola tyytyi ihmettelemään Mannerin lankeamista. Hän oli aliarvioinut vaaran, jonka Kuusinen oli valppaampana tunnistanut. Sirola ohitti ikävän asian nopeasti ja käänsi katseensa tulevaisuuteen: ”Tämä puoluekokous on erikoinen sen kautta, että se on eheä, yksimielinen. Kaikki huomio voidaan keskittää toiminnan parantamiseen, ilman häiritseviä ryhmäkuntalaisia esiintymisiä. Sanoisinpa, että en muista näin eheää, rohkaisevaa meikälaista puoluetilaisuutta. – Se lupaa hyvää.”²⁴³

Kalle Kajava (Kaarlo Kosunen) katsoi parhaaksi täsmentää suhdettaan nujerrettuun oppositioon. Esimerkki oli tarkoitettu opiksi nuoremmille, sillä hän ei ollut esiintynyt vanhalle jäsenelle sopivalla tavalla. *Kajava* oli Lenin-koulun opettajana päässyt seuraamaan opposition hahmottumista reagoimatta siihen millään tavalla. Yhteydet mannerilaisten ”ryhmään” rajoittuivat pakolliseen kanssakäymiseen yhteisillä työmatkoilla raitiovaunussa. Hän ei tuntenut ideologista tai organisatorista vetoa oppositioon ja äänesti aina tarvittaessa sitä vastaan. Mutta taistelun seuraaminen vierestä passiivisena (*Stein* huusi väliin: ”Istuvat kuormastossa, kuten toveri Kirov sanoo”) oli ”objektiivisesti” katsoen opposition puolustamista. Historiakeskustelua *Kajava* piti vakavana, mutta hän ei kyennyt siihen riittävästi syventy-

240 Antikainen oli puhunut lennokkaasti itsekidutuksesta, jossa ”Manner tarjoaa pyllynsä ja sanoo: lyökää minua vaivaista syntistä”. *Iivon* pääalustus Skp:n toiminnasta ja tilanteesta 11.9.1935 Skp:n VI puoluekonferenssissa. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

241 *Iivon* pääalustus Skp:n toiminnasta ja tilanteesta 11.9.1935 Skp:n VI puoluekonferenssissa. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA. Rentola 1994, 13.

242 Kirjassaan Hyvönen referoi vuolaasti puoluekokouksen puheita mutta piilottaa oman pääalustuksensa kokouksen yhteiseksi kannaksi (puoluekokous ”varoitti”, ”selitti” tai ”painotti”). Hyvönen esiintyy vain loppupuheenvuoron pitäjänä. Kirjaan valikoiduissa otteissa oppositiota ei mainita. Hyvönen 1971, 275–298.

243 Sirolan puheenvuoro 15.9.1935 Skp:n VI puoluekonferenssissa. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA. Ks. myös Paastela 2003, 313.

mään. Perusvirheensä hän piti kysymyksen asettamista ”akateemisesti eikä poliittisesti”. Kun Kominternin poliittinen komissio oli antanut päätöksensä Mannerista, *Kajavakin* älysi ryhtyä ”jyrkästi karttamaan” oppositioaineiksia.²⁴⁴

Englanninkielisen Lenin-kurssin (nimellä *Field*) kasvatti *Kajava*²⁴⁵ oli jatko-opintojensa ohella opettanut taloustiedettä Lenin-koululla syksystä 1931 lähtien. Hänet nimettiin vakinaiseksi opettajaksi suomalaissektoriin kesällä 1935, ”Voittajien kongressin” aattona.²⁴⁶ Vuosien 1932–1933 kirjeenvaihdossaan Manner ja Malm mainitsivat *Kajavan* ja tämän vaimon Leenan lojaaleina henkiystävinaan, jotka eivät löisi lyötyä Hannaa.²⁴⁷ Toverit oli tosipaikassa jätettävä, ja *Kajavakin* irtisanoutui ryhmäkunnasta keväällä 1935. Kirjeessään Tuomiselle hän tuomitsi suhteensa Manneriin bolševikille vieraaksi liberalismiksi ja nimesi muiksi ryhmäkunnan jäseniksi *Lundin*, Pukan, Vistbackan ja Walleniuksen.²⁴⁸ Julkinen etäisyydenotto lieinee ollut pakollinen nöyryytys, jonka porkkanana oli vakituinen opettajanpaikka. Kuusislaisten sisäpiiri tiesi hänet ”mannerilaisemmaksi” kuin julkinen rippi oli antanut ymmärtää. Skp:n VI puoluekongressissa *Kajava* näytti malliesimerkin hypäämisestä voittajien kelkkaan.

NKP(B):N HISTORIAN LYHYT OPPIKURSSI

Tiede yhteiskunnan historiasta voi siis, huolimatta yhteiskuntailmiöiden kaikesta monimutkaisuudesta, tulla samanlaiseksi täsmälliseksi tieteksi kuin, sanokaamme, biologia, se voi tulla kykeneväksi käyttämään yhteiskunnan kehityslakeja käytännöllistä soveltamista varten.²⁴⁹

Ajanmukaistettua Nkp(b):n puoluehistoriaa oli kaivattu vuodesta 1932 lähtien, jolloin vanhat standarditeokset oli Stalinin kirjeen hengessä todettu kelvottomiksi. Historian ammattilaisten piiri odotti halvaantuneena vuoteen 1935, jolloin Andrei Ždanovin johtama komitea määrättiin valmistelemaan uutta versiota. Työn etene-

244 Kajavan puheenvuoro 15.9.1935 Skp:n VI puoluekonferenssissa. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

245 Kosunen syntyi 1899 Oulussa suureen työläisperheeseen. Hän työskenteli eri tehtaissa vuoteen 1919, jolloin poliittinen aktiivisuus johti erottamiseen. Käytyään pari talvea kauppakoulua hänet otettiin toimittajaksi kommunistilehteen, mistä seurasi kolmen vuoden tuomio. Skp, johon hän oli liittynyt vuonna 1920, komensi loppuvuodesta 1926 Neuvostoliittoon. Moskovassa Kosunen osallistui nuorisointernationaalin toimeenpanevan komission työhön ja tärkeimpiin puoluekonferensseihin. Ennen aloittamista Lenin-koulussa (*Field*) syksyllä 1929 hän oli käynyt Suomessa maanlaisella komennuksella. Autobiography, 23.12.1929. Kajavan Komintern kaaderimappi 495/269/1338. Kun kurssi päättyi, Sirola ehdotti *Fieldiä* koululle aspirantiksi sekä sivutoimiseksi suomalaisten opettajaksi. Sirolan muistio 13.9.1931. 531/1/195: 72, RGASPI.

246 Skp:n kk:n Ub:n ptk 16.6.1935, 4.10.1935. Mf 70, F4, SKP 1918–1944, KA.

247 Paastela – Rautkallio 1997, 480. Manner mainitsee *Kajavan* Leena-vaimoineen ”seurapiirinsä” jäseneksi. Iloisessa joukossa, johon liittyi myös pariskunta *Lund*, otettiin vastaan uusi vuosi 1933. Malm pyysi Manneria välittämään *Kajavalle* terveisensä Uhtualta. Manner vastasi: ”Kajava ja Pentti (Lund) lähettää terveisensä. Ei ne sylje sinun päällesi”. Manner Malmille 30.12.1932 ja 5.1.1933. Malm Mannerille 8.1.1933 ja 14.1.1933. Manner Malmille 24.2.1933. Rakas kallis toveri, 129, 134, 149, 159–160, 246 (sitaatti).

248 Rautkallio 1995, 122, 246.

249 Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (bolševikkien) historia. Lyhyt oppikurssi, 121.

minen ei tyydyttänyt Stalinia, joka laati teokselle uuden rakenteen ja periodisoinnin. Niitä noudatettiin. Nkp(b):n politbyroo neuvoi tekijöitä pysymään Stalinin kirjeen viitoittamalla linjalla ja vapautti kolme komission jäsentä muista velvollisuuksistaan. Kun käsikirjoitus valmistui terrorin aattona vuonna 1937, Stalin syventyi sen tarkistamiseen ja oman osuutensa kirjoittamiseen. Teos on, kuten tunnettua, merkitty Nkp(b):n keskuskomitean hyväksymäksi ja sen asettaman toimikunnan toimittamaksi.²⁵⁰

Nkp(b):n historia. Lyhyt oppikurssi oli historiankirjoituksen sosialistista realismia, jossa kuvattiin menneisyys Stalinin toivomana idealisaationa. Sitä on pidetty myös Stalinin fiktiivisenä omaelämäkertana, jonka hän halusi neuvostokansalaisten omaksuvan ohjenuorakseen. Stalin sovelsi Zinovjevin maksiimia, jonka mukaan Lenin oli yhtä kuin puolue, väaristellen henkilökohtaista panostaan sekä luototoverina Leninin rinnalla että ainoana johtajana hänen kuoltuaan. Käsikirjoituksen julkaisu säesti massaterrorin kiihtymistä sekä näytösoikeudenkäyntejä, joissa vanhat bolševikit pantiin tunnustamaan puoluevastaiset rikoksensa. Stalinin johtama historiallinen tuomioistuin paljasti syytettyjen ja aiemmin tuomittujen (Trotski) vehkeilleen puoluetta vastaan kautta vallankumoushistorian. Aikalaistodistajat, jotka tiesivät kyseenalaistaa ”Lyhyen kurssin” tulkinnat, vaiennettiin terrorissa. Uskoiko Stalin itse historialliseen sepitteeseensä, jäänee todennäköisesti selvittämättä.²⁵¹

”Lyhyen kurssin” yhteys terroriin näkyy teoksen johdannon muotoilussa, jossa Stalin määrittelee bolševisminsa luonteeksi poliittisen valppauden kohottamisen: ”Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (bolševikkien) historian tutkiminen, puolueemme kaikkia marxismi-leninismiin vihollisia, kaikkia työtätekevien vihollisia vastaan käymän taistelun tutkiminen auttaa meitä *omaksumaan bolshevismia*, kohotta[maan] poliittista valppauttamme.”²⁵² Teoksen toinen pääperiaate koski kaaderien valintaa ja tiukkaa ideologista kontrollia sosialistisen järjestelmän perusehtona.²⁵³ Alkuvuodesta 1937 Stalin oli käskenyt kaadereita ”hallitsemaan bolshevismia” eli kartuttamaan teknisen koulutuksen lisäksi poliittista pääomaansa. Loppuvuodesta 1938 *Pravdassa* julkaistu keskuskomitean määräys teki ”Lyhyestä kurssista” puoluekoulutuksen peruskiven. Stalin oli kirjoittanut teoksen, joka paalutti vuodesta 1932 lähtien kaivatun puoluelinjan ja kesti kansainvälisen kommunistisen liikkeen kanonisoituna tekstinä vuoteen 1956 saakka. Stalinin yksinkertainen marxismi korosti luokkien merkityksen sijasta historiallisia sankarihahmoja, jollaiseksi kelpasi vain Stalin itse.²⁵⁴ Mikään ei enää ollut pyhää: Marx-Engels-instituutti järjestettiin uudelleen ja velvoitettiin kasaamaan Leninin kootuista teoksista Stalinin historiatulkintaa tukeva versio.²⁵⁵

Lenin-koulussa ei ehditty opiskella uutta ”Lyhyttä kurssia” ennen lopullista alasajoa vuonna 1938. *Pravda* julkaisi käsikirjoitusta sarjana, ja koko teos painettiin

250 Kolme pääkäsikirjoittajaa olivat Jaroslavski, P. Pospelov ja Wilhelm Knorin, joka menehtyi suuressa terrorissa. Tucker 1990, 530–532.

251 Tucker 1990, 533–539.

252 Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (bolševikkien) historia. Lyhyt oppikurssi, 4. Korostus käännöksen mukaan.

253 Vihavainen 2003, 21.

254 Tucker 1990, 536–541.

255 Spriano, Paolo: Stalin and the European Communists. Verso, London 1985, 81.

lokakuussa 1938. Sitä mukaa, kun käännöksiä ilmestyi eri kielillä, ”Lyhyt kurssi” hyväksyttiin ”kommunismien kompassiksi” veljespuolueille. Nkp:n tai sen suuren johtajan auktoriteettia ei tohdittu kyseenalaistaa sodan jälkeen.

Tuure Lehén ryhtyi suomentamaan ”Lyhyttä kurssia” Moskovassa syksyllä 1938 Armas Äikiän avustuksella. Suomen kieli oli tuolloin neuvostomaassa pannassa, joten käännöstä ei painettu ennen talvisotaa. Kielitaitoisille oli tarjolla saksan- ja ruotsinkielinen versio. Suomalaisten ”stalinistinen peruskoulutus” jäi näin ollen puutteelliseksi ennen sotaa.²⁵⁶ Kun Skp:n puolueopiskelu saatiin laajamittaisesti käynnistettyä 1940-luvun loppupuolella, ”Lyhyttä kurssia” luettiin raamattuna. Skp:n ensimmäisten julkisten puoluekurssien tärkeimmät aineet olivat Nkp:n historia ja leninismi sekä Stalinin lempilapsi, dialektinen materialismi.²⁵⁷

Puoluehistorian karkeimmista väärennöksistä päästiin, kun ”Lyhyt kurssi” menetti kanonisoidun asemansa vuonna 1956. Stalinin vaikutus puoluehistorian kirjoitukseen jäi pysyväksi siinä, että kommunistipuolueet valitsivat yhden virallisen version, jonka totuudessa oli pysyttävä, kunnes toisin päätettiin.²⁵⁸ Vuonna 1959 valmistunut neuvostopuolueen historia peri edeltäjältään osittain identtisiä historiajaksoja, mutta siitä ei pyritty laatimaan kaikenkattavaa ideologista käsikirjaa.²⁵⁹ Akateeminen historian tutkimus ei kommunistipuolueiden katsannossa ole kantanut ”tieteellisen historian kirjoituksen” sädekehää. Puoluehistorian tulkintoja pidettiin niin tärkeinä, että puolueiden omat arkistot aukenivat vain luotettaville jäsenkirjan haltijoille.²⁶⁰

---

256 Rentola 1994, 69–70. Suomennos painettiin Petroskoissa 1940, mutta teos levisi Suomeen vasta sodan jälkeen.

257 Oinonen, Teemu: Kotkan lailla. Sirola-opiston historiikki. Savon Sana, Kuopio 1976, 17–19, 55.

258 Spriano, 81–82.

259 Vihavainen 2003, 24–25.

260 Hyvösen (1971) tutkimukseen on tässä luvussa viitattu nimenomaan siksi, että puhtaan puoluekantaisen historiatulkinnan valikoivuus tulisi näkyviin.

VI LENIN-KOULUN ALASAJO

KURSSI KOHTI KANSANRINTAMAA

Kun Hitler nousi valtaan Saksassa vuonna 1933, Stalin pysyi merkillisen vaiti. Bolševikkien XVII puoluekongressissa tammikuussa 1934 hän sivuutti Saksan tapahtumat ja Dimitrovin oikeusprosessin, joista Komintern oli järjestänyt näyttävän propagandakampanjan. Vasta ”Pitkien puukkojen yö”, jossa Hitler tapatti kesällä 1934 omia miehiään, vakuutti Stalinin ja antoi esimerkin tavasta käsitellä potentiaalisia vastustajia. Hitlerin Saksan nousu todisti Stalinille häikäilemättömän voimankäytön keskeisyyttä kansainvälisessä politiikassa. Turvallisuuspolitiikassa Stalin kiinnostui Kansainliitosta, josta Hitlerin Saksa oli erotettu: Neuvostoliitto hyväksyttiin jäseneksi syyskuussa 1934. Neuvostoliitto kelpuutti eurooppalaiseksi kumppanikseen Ranskan, jonka kanssa solmittiin yhteistyösopimus keväällä 1935. Stalin oli diplomatiallaan sitonut diktatuurinsa eurooppalaisen demokratian liittolaiseksi. Liittolaisten kanssa tai ilman, Saksaa vastaan ratkaisisi pelkkä raaka voima. Neuvostoliiton olisi oltava vahvempi.¹

Turvallisuuspolitiikan käänne oli ideologian tasolla jyrkkä, sillä moni kiihtyneen luokkataistelun kaudella vastustettu asia muuttui taas sallituksi. Oikean opin vaalijat Moskovassa joutuivat määrittelemään suhteensa fasismiin uudelleen. Aikaisemmin se oli käsitetty porvarillisen kapitalismin diktatuuriseksi muodoksi, jolloin ainoata aitoa porvariston- ja siten myös fasisminvastaista taistelua kävivät kommunistit. Uudessa tilanteessa ei enää laitettu kaikkia ei-kommunisteja samaan koriin, vaan liberaalin demokratian ja fasismin välille tehtiin ero. Neuvostoliiton nousu väljän antifasistisen rintaman johtoon ei tarkoittanut luopumista sosialismin rakentamisesta tai oman linnakkeen puolustamisesta. Pikemminkin antifasismien sateenvarjon alla saatiin kommunistien vaikutuspiiriin uusia ryhmiä. Yhteisen asian ajaminen käänsi kansainvälisen huomion pois Neuvostoliiton sisäisestä kehityksestä.²

Komintern myötäili Stalinin sallimaa uudelleenmäärittelyä. Kesän 1935 VII kongressissa luovuttiin virallisesti ”kolmannen vaiheen” taktiikasta, joka oli halvaannuttanut puolue toiminnan samastamalla fasismia ja ”sosiaalifasismia”. Jo ennen kuin iso laiva kääntyi, sosiaalidemokraattien kanssa oli hakeuduttu yhteisrintamaan ”alhaalta” esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeessä. Kominternin kannalta ratkaisevia olivat myönteiset kokemukset Ranskasta, jossa ei tyydytty Moskovan toimetttömyyteen Hitlerin valtaannousun jälkeen. Helmikuussa 1934 sosialistit ja kommunistit ryhtyivät yhdessä fasismia vastaan vastustaneeseen yleislakkoon, jonka menestys työnsi ideologiset vastakkainasettelut taka-alalle. Samoihin aikoihin

---

1 Furet, 201–202, 211–213.

2 Sama, 209–210, 221–225.

Georgi Dimitrov vapautettiin Saksasta Moskovaan maailmanlaajuisen julkisuuden saattelemana. Hän vaikutti Ranskan esimerkistä ja ryhtyi reivaamaan Kominternin kurssia samaan suuntaan. Varovainen Stalin seurasi tilanteen kehittymistä mutta ymmärsi kiinnittää saksalaisia nöyryyttäneen Dimitrovin Kominternin johtoon. Fasismista saadulla erävoitolla oli vaikutusta Moskovan päätöksentekoon. Stalin jätti Kominternin strategian hahmottelemisen uuden luottomiehensä huoleksi. Tuokseen Dimitrov sai muita Kominternin uudistusmielisiä kuten Kuusisen ja Dmitri Manuilskin. Vaikka epäilijöitä riitti sekä Moskovassa että veljespuolueissa, fasisminvastaiselle yhteisrintamalle näytettiin vihreää valoa ”ylhäältä” toukokuusta 1934 lähtien.³

Ranskassa edettiin yhteisrintamasta kansanrintamaan, jossa kommunistit ryhtyivät tunnustelemaan liittolaisia pikkuporvariston ja talonpoikien riveistä. Stalinin välitön reaktio Ranskan radikaaliin kokeiluun ei ole tiedossa, mutta sosiaalidemokraattienkin uudelleenarviointi oli tehnyt heikkoa.⁴ Vuoden 1934 loppuun mennessä – Kirovin murhan jälkeen – hän oli kypsytynyt hyväksymään kansanrintaman Kominternin viralliseksi tunnukseksi, mikä oli ratkaisevaa VII kongressin toteutumiselle. Kolmas oleellinen tekijä oli Neuvostoliiton ulkopolitiikan sovittaminen kollektiivisen turvallisuuden doktriiniin Hitlerin valtaannousun jälkeen. Ulkopolitiikan intressit eivät kuitenkaan yksin sanelleet Kominternin käännettä. Tarvittiin myös painetta ”alhaalta” veljespuolueista ja muutoksia IKKI:n sisäisissä valtasuhteissa.⁵

Neuvostoliiton sisäinen kehitys 1930-luvun puolivälissä on näkökulmasta riippuen tulkittu joko vallankumouksen pettämiseksi tai paluuksi perivenäläisiin traditioonisiin arvoihin. Bolševikit luopuivat vallankumouksellisesta asketismista, radikalismista ja kokeiluista monella saralla, joista näkyvimpiä olivat perhe, koulu ja kulttuurintuotanto. Käännös aikaisemmin porvarillisiksi katsottuihin arvoihin selittyi marxilaisen maailmankatsomuksen teorialla, jossa kulttuuri oli laajasti ymmärrettyä taloudellisten perusrakenteiden kehityksestä riippuvainen ylärakenne. Vuoden 1934 ”Voittajien kongressissa” Stalin julisti sosialistisen talouden toteutuneen ensimmäisen viisivuotissuunnitelman ja kollektivisoinnin myötä, joten luokkasota ja kapitalismin jäänteiden kitkeminen ei enää ollut välttämätöntä voimistettulla tempolla. Kun vihollisluokat oli tuhottu, saatettiin jälleen luottaa porvaristolta perittyihin instituutioihin. Puoluejohto viitoitti yleisen suunnan, jota kulttuurin toimijat sovelsivat osallistuen näin stalinistisen yhtenäisyyden luomiseen.⁶

Stalin julisti, että elämä neuvostososialismissa muuttuisi kovien teollistamisvuosien jälkeen ”paremmaksi ja iloisemmaksi”. Puolueen johdolla ryhdyttiin tuottamaan sekä kulutus- ja ylellisyystuotteita että populaarikulttuuria. Stahanovilaisuuskampanja synnytti uuden sankarillisen neuvostoihmisen prototyypin, jonka menestys sai näkyä ulkoisesti. Univormut, arvomerkit ja muut statussymbolit palautettiin käyttöön, vaikka vallankumous oli ne jo kertaalleen hylännyt. Ylin puolue-eliitti nautti meteliä pitämättä samoista etuoikeuksista kuin stahanovilaiset

3 McDermott – Agnew, 122–125.

4 Rentola 2002, 64.

5 McDermott – Agnew, 127–130

6 Hoffmann 2003, 1–6.

Hajuvedet kuuluivat neuvostoluksuksen symboleihin. Propagandakuva Viipurista vuodelta 1940. (Osokina.)

sankarit. Erojen sallimisella ei ollut tarkoitus lisätä sosiaalista kerrostuneisuutta vaan todistaa menestyksen mahdollisuuksia sosialismissa. Ilmiö on rinnastettu sosialistisen realismin voittokulkuun taiteissa: molemmat näyttivät, millaisen tulevaisuuden sosialismi takaisi.⁷ Neuvostoluksus oli samankaltainen silmäkääntötempu. Shampanjaa, leivoksia, makkaraa, levysoittimia ja hajuvettä tuotettiin sen verran, että menestyjät saattoivat niitä hankkia. Peruselintarvikkeiden tuotannon ongelmia niillä ei ratkaistu.⁸

Stalin-kultti pääsi valloilleen neuvostopropagandassa vuonna 1934, mikä lienee ollut edellytys laajemmalle neuvostosankarien ihailun aallolle. Stalinin otettua vallan bolševikkipuolueessa hänet oli esitetty puoluejohdon kollektiivin jäsenenä, tosin sen tärkeimpänä, raudanlujana ja etäisenä johtajana. Kaikki muuttui bolševikkien XVII puoluekokouksen yhteydessä vuoden 1934 alussa. Stalin-kultin rakentamiseen kuului alusta asti Stalinin yhdistäminen sekä Leniniin että neuvostomaan kulloiseenkin menestykseen. Kirovin murhan jälkeen johtajasta tai hänen suhteestaan edeltäjänsä ei enää voinut sanoa poikkipuolista sanaa. Tiedotusvälineissä Stalinin neroudella, viisaudella ja kaukonäköisyydellä ei ollut rajoja. Ylenmääräi-

7 Hoffmann 2003, 137–143; Vihavainen 1998b, 189–194; Gronow, Jukka: Caviar with Champagne.

Common Luxury and the Ideals of Good Life in Stalin's Russia. Berg, Oxford, New York 2003, 150–152.

8 Moskovassa oli vuodesta 1934 lähtien saatavilla luksustuotteita. Siegelbaum – Sokolov 2000, 100–101.

nen palvominen huolestutti kultin vaalijoita, sillä kansa saattoi vieraantua johtajastaan. Siksi kaikkivoipaisuuden oheen rakennettiin mielikuvaa kansanomaisuudesta. Johtajakultti huipentui vuosina 1936–1937, jolloin Staliniin tiedostusvälineissä kohdistettu rakkaus oli rajattoman fanaattista. Kun vuonna 1937 juhliittiin lokakuun vallankumouksen 20-vuotista taivalta, Stalin oli kasvanut Leninin kokoiseksi ja muuttunut neuvostokansan moraalisen-poliittisen yhtenäisyyden symboliksi.⁹

Seuraavassa luvussa kulttuurin, kuluttamisen ja sankarikultin kaltaisten ”pehmeiden” lähestymistapojen oheen avataan terrorin kova ”tirkistysaukko”, jota ilman Lenin-koulun viimeisiä vuosia on mahdoton käsitellä. Kirovin murha vuoden 1934 lopussa laukaisi liikkeelle monimutkaisen kehityskulun, joka johti joukkotuhon lisäksi Lenin-koulun lakkauttamiseen. Kominternin työntekijöistä tuli terroriin johtavalla kaltevalla pinnalla oman tuhonsa toteuttajia. He osallistuivat ja myötävaikuttivat prosesseihin, joiden seuraukset karkasivat heidän käsistään. Vaikka propaganda ylläpiti käsitystä Neuvostoliittoon kohdistuvasta ulkoisesta uhasta, vain harva tajusi edes alkuvuonna 1937, mitä maan rajojen sisäpuolella oli tapahtumassa. Terrorin liikkeelle panevaksi voimaksi käsitetään Stalin ja hänen työrukkasekseen NKVD. Terrori ei olisi toteutunut mittakaavassaan, mikäli ihmiset eivät olisi sopeutuneet ja vähintään passiivisesti hyväksyneet ylhäältä annettuja toimintatapoja.¹⁰ Stalinistinen mukautuminen ei sulje pois yksilöiden reaktioiden inhimillisyyttä kussakin hetkessä.

AINA JOKU PETTÄÄ

Kominternin ”kolmannen kauden” militantti mentaliteetti puettiin laulun sanoiksi Lenin-koulun suomalaissektorissa keväällä 1933. ”Kurssilaisten toivelista”¹¹ kuului:

Tää kurssilaisten roima sakkii	Ain ajan pyörö eespäin yhä
on vallan tärkeä	käydä naksuttaa
se alleviivataan	se mieliin muistuttaa
ja laskuin merkitään	ett’ olkaa valmiina
Kun lahtarien kanssa kerran	Sill’ aika kiittää, hetket vaihtuu
yhteen isketään	tempot kiristyy
ja viime taistoon, vaikka kuoloon	ja kurssilaisten hermostokin
rohkeest’ rynnätään	yhä jännittyy
Ken silloin meitä vois vastustaa	Eikö kohta jo päästä koittamaan
ken vallankumousta jarruttaa	Suomen lahtareille maksamaan
kun joukot nousee kapinaan	kalavelkoja niin halulla
ja SKP heillä on johdossaan	nää pojat antais korkoin kera

9 Davies, Sarah: *Popular Opinion in Stalin’s Russia. Terror, Propaganda and Dissent, 1934–1941*. Cambridge University Press, Cambridge 1997, 147–152.

10 Chase, 405–420. Stalinin roolista terrorin takapiruna: “[...] the Great Terror was carefully planned, coordinated, and executed by the Stalinist political and secret police leaderships as a programme of extermination of clearly defined targets, the whole process being closely overseen by Stalin himself.” McLoughlin – McDermott 2003, 5.

11 Laulu esitettiin suomalaissektorin juhlassa ja ”päästöjuhlassa”. Päiväys 11.3.1933 viitannee edellisen ajankohtaan. Viisu lienee miehen tai miesten kirjoittama, sillä tuskin tasa-arvoisinkaan ”uusi nainen” olisi puhunut kaikista kurssilaisista ”poikina”. 531/9/19, RGASPI.

Kyll' monen pojan mieli
 vielä virkistyy
 ja katse kirkastuu
 ja tarmo terästyy
 Kun lahtareita niin kuin halkoja
 pinoon pistetään
 ja Sianpäälle neljä lautaa
 kyllä varataan
 Se aika on hemmetin reilua
 saa tappelun touhussa heilua
 Lyhyt laulu on paukahdus kiväärin
 Se puhe tepsii möhömaha porvariin

Myös noskein sakkii täytyy muistaa
 ottaa laskuihin
 taistoplaaneihin
 sotatehtäviin
 Kun fasistien valtakunta ilman ammutaan
 ja herrat hurjat, nosket kurjat
 maahan murskataan
 Silloin punapoikia tarvitaan
 siinä kurssilaistakin kaivataan
 kun herroille kylmä kylpy annetaan
 ja matkapassi helvetin kattilaan

Suomessa kommunistien punainen ammattijärjestö alkoi menettää merkitystään kesällä 1933, kun Skp:n keskuskomitea päätti kehottaa kommunisteja liittymään SAK:n alaisiin järjestöihin. Seuraavana kesänä Moskovassa oli kypsytty esittämään Suomen sosiaalidemokraateille taktinen yhteistyötarjous, jolle oli saatu Kominternin hyväksyntä.¹² Sen myötä ryhdyttiin peräänkuuluttamaan ”todellista muutosta” suhtautumisessa sosiaalidemokraattisiin työläisiin, jotka oli vedettävä osaksi sodan- ja fasisminvastaista yhteisrintamaa. ”Noskelaisiksi” parjaamisesta oli luovuttava, joskin puolueen johtoporras sai yhä kritiikkiä osakseen. Kominternin sihteeristö ohjeisti Skp:tä vetämään taisteluun myös ”pikkuporvarillisia aineksia, sivistyneistöä ja talonpoikia.”¹³ Kansanrintamasta ei vielä lokakuussa 1934 puhuttu.

Käännös yhteis- ja kansanrintamataktiikkaan innosti oppilaita ja opettajia Lenin-koulussa. Samanaikainen Neuvostoliiton sisäinen kehitys sitä vastoin herätti ristiriitaisia tunteita. Propagandakoneisto jauhoi ilosanomaa, mutta puolue käynnisti yhä uusia kampanjoita, joissa sen luotetuimpia jäseniä paljastettiin vihollisiksi. Lenin-koulun opiskelijoiden edellytettiin reagoivan kohottamalla valppauttaan. Yksilötasolla yltyöpositiivisen propagandan ja kiihtyvän valppaushysterian yhteensovittamisen on täytynyt olla haastavaa.

Pelko vihollisen luikertelusta luotettujen piiriin osoittautui aiheelliseksi Lenin-koulun suomalaissektorissa. Tämä tosin selvisi vasta jälkikäteen, kun sekä Moskovan Skp että Lenin-koulu jo kuuluivat historiaan. Vaikka koulun sisäänottokontrollin piti moninkertaisesti taata opiskelijaehdokkaiden luotettavuus, pahin uhka-kuva pääsi toteutumaan. Etsivän keskuspoliisin tiedottajana toiminut toveri hyväksyttiin Lenin-koulun opiskelijaksi syksyllä 1934.

Tauno Taivainen pidätettiin Helsingin Kalliosta marraskuun lopussa 1938. Hänen kuulustelupöytäkirjansa todistusta Lenin-koulusta käytettiin kurssitoverien syytteiden perusteena. Taivaisen paljastukset käsiteltiin juurta jaksain Suomen lehdistössä seuraavan kevään suuren kommunistioikeudenkäynnin aikana.¹⁴ Vaikka

12 Suomen punainen ammattijärjestö kuopattiin lopullisesti vuodenvaihteessa 1934–1935. Manninen 1981, 101–102, 120–122, 134–135.

13 Kominternin poliittisen sihteeristön päätöslauselma fasismista Suomessa ja SKP:n lähitehtävistä (ote), 21.10.1934. ”Kallis toveri Stalin!”, 322–325.

14 Ek:n keräämät lehtileikkeet, ks. Taivaisen juttu, amp 2545, EKV I, VA.

tarinat jäivät sittemmin sodan jalkoihin, niitä on Arvo Tuomisen muistelmien ohella pidettävä tärkeimpänä todistuksena, joka on muokannut suomalaisten käsityksiä Lenin-koulusta.¹⁵ Skp:n muistitiedossa Taivainen ”ohranoi” Lenin-koulun salaisuudet suomalaisten taivasteltaviksi. Ilmianto on keinotekoisesti yhdistetty ”Poika” Tuomisen peripetturuuteen.¹⁶ Suomalaisten kommunistien muistitiedossa on läpi vuosikymmenten syyllistetty väärää miestä.

Taivainen tiedotti poliisille, mutta hän ryhtyi yhteistyöhön vasta palattuaan Suomeen Lenin-koulun jälkeen. Aluksi Taivainen komennettiin Kemiin ja Ouluun järjestämään rempalleen pääsystä nuorisotoimintaa. Tehtävä epäonnistui, sillä sovitut yhteyshenkilöt pettivät eivätkä paikalliset luottaneet vieraaseen mieheen. Kemissä Taivainen värvättiin pidätyksen yhteydessä 29.4.1936 Etsivän keskuspoliisin tiedottaja *Urmas Uimoseksi*, joka välitti arvokkaita tietoja edettyään Skp:n teknisen linjan työntekijäksi Suomen byroon välittömään alaisuuteen.¹⁷

Skp:n kannalta varsinainen vahinko oli päässyt tapahtumaan jo syksyllä 1934, kun Väinö Kälviäinen hyväksyttiin Lenin-koulun suomalaissektoriin. Hän oli tiedottanut Etsivän keskuspoliisin Kotkan edustustolle vuodesta 1932 lähtien, minkä hän kykeni salaamaan Moskovassa.¹⁸ Kun Lenin-koulusta valmistuneet lähetettiin kansanrintamapolitiikan mukaisesti osallistumaan Suomen lailliseen järjestötoimintaan, poliisi kykeni Kälviäiseltä saamiensa tietojen avulla seuraamaan Moskovassa koulutettujen liikkeitä. Kun paljastukset Lenin-koulusta levisivät Suomessa päivänjulkisuuteen, parrasvaloissa ei paistatellut Lenin-koulun kannalta pahinta tuhoa aiheuttanut Kälviäinen vaan Tauno Taivainen.

Myös *Urmas Uimonen* kertoi toukokuussa 1936 opiskelusta Lenin-koulussa täydentäen etsivien Kälviäiseltä pumppaamia tietoja. ”Taivaisen tarinat”, 300-sivuisen kuulustelupöytäkirja, on Ek-Valpon yhteenveto, johon etsivät kokosivat kaiken informaation Lenin-koulusta. Valpo käytti Taivaisen todistusta oikeudenkäynnissä keväällä 1939, mutta saman Lenin-kurssin ratkaiseva tiedottaja Väinö Kälviäinen pysyi vapaana Kotkassa läpi sotavuosien. Mikä raskauttavinta, Kälviäinen oli antautunut yhteistyöhön poliisin kanssa jo ennen lähtöään Moskovaan. Hän oli Suomessa yrittänyt kieltäytyä koulutuskomennuksesta vetoamalla siihen, että kansakoulukin oli jäänyt käymättä. Jälkeenpäin Kälviäinen selitti pyrkinensä Moskovassa ”kamalassa ristiaallokossa” paljastamaan rikoksensa, jolloin ”ohranan” pihteihin ei olisi tarvinnut palata. Sisu oli mennyt kaulaan, kun koululla käytiin läpi provokaattorien tylyjä kohtaloita. Petturiksi epäiltyä ei Suomeen olisi päästetty,

15 Taivaisen kuulustelupöytäkirja Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

Ruotsalainen lehtimies referoi kohutapauksen tuoreeltaan kirjaansa, joka julkaistiin postuumisti vuonna 1942. Sjöberg, Valentin: *Skuggan över Norden. Söderström & co., Stockholm 1942, 150–155.*

16 Kurssitoveri Elli Parkkarin mukaan yksi ”pahimmista soluttautujista oli Tauno Taivainen. [...] Olen varma siitä, että ilman Arvo Poika Tuomisen apua ei Taivainen olisi Lenin-kouluun päässyt. [...] Tuomisen suosituksista Taivainen sai keskeisen tehtävän SKP:n maanalaisessa toiminnassa.” Reiman, 61–62. Martti Malmbergille ”elämä on osoittanut”, että Taivainen ja Rauhavuori ”olivat paska väkeä”. Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA. Tuominen piti Suomessa helmikuussa 1938 ilmiantajaksi epäiltyä Taivaista vilpittömänä, mikä ei Rentolan mukaan todista Tuomista ”konnaksi”. Rentola 1994, 97–98.

17 Rentola 1994, 564–565, viite 49.

18 Selostus menneisyydestäni. Väinö Kälviäinen Kotkassa 15.8.1945. Kälviäisen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

mutta Kälviäinen palasi ja kertoi kaiken loka-marraskuussa 1935, ensin haminalaisessa matkustajakodissa ja sitten Etsivän keskuspoliisin pääosastolla Helsingin Ratkadulla.¹⁹

Kun Kälviäisen petturuus paljastui Skp:lle sodan jälkeen, hän vetosi lieventävänä asianhaarana siihen, ettei hän ollut kertonut opiskelijoiden henkilöllisyyksiä. Väite piti osittain paikkansa: alkuperäisessä kertomuksessa tiedottaja *Adi Käräjämies* ei paljastanut nimiä, mutta hän suostui myöhemmin osoittamaan etsivien ehdottamista valokuvista oikeat. Täsmällisistä kuvailuista pääosasto oli kyennyt selvittämään suurimman osan kurssilaisista.²⁰ Tätä edesauttoi tammikuussa 1935 pidätetyn Aimo Aaltosen hallusta löydetty salakirjoitusviesti, josta etsivät onnistuivat avaamaan iäkkäiden naisten nimistä, paikkakunnista ja rahasummista koostuneen listan.²¹ Opiskelijoiden perheille oli myönnetty Skp:n taloudellista tukea Lenin-koulun ajalle.²² Etsivän keskuspoliisin paikallisosastot vahvistivat, että perheiden kommunistivesoja ei ollut vähään aikaan tavattu. Moskovassa Aaltosen paloa ei paheksuttu, sillä hän oli esiintynyt ryhdikkäästi oikeudessa.²³ Myöhemmin Skp:n pitkäaikaiseksi puheenjohtajaksi ja punaisen Valpon apulaispäälliköksi nousseen Aimo Aaltosen kilvessä oli tahra, jonka Taivaisen julkisuus – ja Aaltosen myöhempi asema punaisessa Valpossa²⁴ – pyyhkivät puoluekollektiivilta unohduksiin.

Lenin-koulun 1930-luvun puolivälin vuosikursseista on Suomen arkistoissa käytettävissä poikkeuksellisen rikas lähdeaineisto. Kuulustelupöytäkirjojen lisäksi muutamit Skp-veteraanit ovat muistelleet kouluajojaan Moskovassa. Seuraavassa näitä tulkintoja luetaan rinnakkain ja täydennetään Moskovan Skp:n ja Lenin-koulun asiakirjoilla. Jälkikäteistulkinnat eivät ole yhtä autenttisia kuin sektorin kontrolloidussa kollektiivissa tuotetut asiakirjat. Toisaalta tiedottajat kertoivat Suomessa sellaista, minkä sanominen ääneen Moskovassa oli mahdotonta. Eri tulkintoja kriittisesti rinnastaen kuva Lenin-koulusta 1930-luvun puolivälissä saa uusia viivahteita. Aluksi selvitetään, miten tiedottajat pääsivät Lenin-kouluun, ja sen jälkeen syvennytään opiskelun arkeen ja juhlaan.

Tukholman kautta Neuvostoliittoon salakuljetettu Taivainen lepäsi viikon Lempaalassa, kunnes jatkoysteys Moskovaan järjestyi.²⁵ Leningradissa Erkki Nissinen

19 Sama.

20 Ek:n pääosaston ilmoitus 26.10.1935, Kaarlo Löfving. Koskee Moskovassa Leninkoulussa 5.8. alkaneita ja lokakuussa 1935 päättyneitä puoluekursseja. *Adi Käräjämiehen* kertomus Haminassa ja Helsingissä lokakuun 12.–26. p:nä 1935. Ek:n omien selvitysten jälkeen Kälviäinen kävi 16.11. katsomassa tarjottuja valokuvia. Tunnistetut pantiin tarkkailuun pääosaston kiertokirjeellä nro 7096, 26.11.1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

21 Sifferistä paljastuivat äidit, Sylvi Anttonen Heinolasta, Ida Juntila Pakinkylästä, Anni Kontulainen Käkisalmelta, Ida Kälviäinen Hirvensalmelta, Hilma Malmberg Nokialta, Maria Parkkari Vaasasta, Maria Riihinen Viipurista, Maria Suvi Forssasta, Katri Terho Porista ja Helmi Vänskä Kotkasta. Ek:n pääosaston kiertokirje nro 784, 5.2.1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

22 Käsin kirjoitettu lista, johon oli koottu tietoja syksyllä 1934 Lenin-koulussa aloittaneiden suomalaisten perheistä sekä niille ehdotetusta tuesta. 531/1206: 50–52, RGASPI.

23 Aaltonen oli mennyt kohtauspaikkaan, jossa ”ohranat” olivat vastassa. Hän sai seitsemän vuoden tuomion. Leninkoululaisia. 531/1204: 63–76, RGASPI.

24 Rentola, Kimmo: Punaisen Valpon synty. Teoksessa Simola, Matti ja Sirvio, Tuulia: Isänmaan puolesta. Suojelupoliisi 50 vuotta. Gummerus, Jyväskylä, Helsinki 1999, 45–68.

25 Taivaisen, Eino Johteisen, Onerva Ojasen, Unto Miittisen ja Olga Seppäsen yhteisestä matkasta, ks. Suominen – Kempainen, 48–53.

yritytti turhaan järjestää junan makuuvaunuun petivaatteita ja kehotti pitämään viisusti silmällä matkatavaroita. *Emil Virta* Skp:n ulkomaanbyroosta ja *Nora Vinter* Lenin-koululta vastaanottivat tulijat Moskovassa. Kominterin rakennuksesta haettiin henkilöllisyystodistuksiksi kelpaavat propuskat, joissa oli valmiit väärät nimet. Karanteeniaikana opiskelijaehdokkailla oli lupa liikkua varovasti kaupungilla, sillä papereiden mukaan he olivat ”tehdas numero yhdeksän työläisiä.” Suomalaissektorin *Hager* kävi selvittämässä aikaisempaa puolue toimintaa mandaattikomitean kokousta varten.²⁶ Karanteenirakennus oli yhteinen eri kansallisuuksille, ja opiskelijaehdokkaita pidettiin täysihoidossa. Kaupungilla sai liikkua, kunhan löysi takaisin.²⁷

Mandaattikomitean kokouksessa kaaderiaineuksen luotettavuutta oli arvioimassa pari venäläistä sekä ”mongolialaiselta” vaikuttanut kookas nainen, jonka *Erik Frimaniksi* muuttunut Taivainen myöhemmin tunnisti rehtori Kirsanovaksi. *Hager* päästi ehdokkaat yksitellen raadin eteen ja toimi tulkkina. Komitealle oli toimitettu täytetyt kyselykaavakkeet sekä Moskovassa laadittu elämäkerta. Komitean jäsenet tekivät lisäkysymyksiä vankila-ajasta sekä opiskelutaustasta. Kuulustelussa pärjänneet siirrettiin samana päivänä koulun asuntolaan neljän hengen huoneisiin. Kaikki ehdokkaat eivät läpäisseet ”kiirastultaan”.²⁸

Opiskelijoiden täyttämät kyselykaavakkeet olivat neljässä vuodessa muuttuneet yksityiskohtaisemmiksi. Esimerkkitaipauksena saa toimia *Kaj Lager*:

1. Nimi koulussa: *Lager Kaj*
2. Mikä puolue kommentanut: *Skp*
3. Täytättekö jonkun KLIK:lle, Profinternille tai KIM:lle myönnettyistä paikoista: *täyttää*
4. Syntymäaika ja -paikka: *25.10.1908 Lappee*
5. Kansalaisuus: *Suomen*
6. Alamaisuus: *Suomen*
7. Sääty eli syntyperä (tarkasti): *työläisperhe*
8. Perhesuhteet (paljonko huollettavia); jos naimisissa, käykö puoliso työssä, hänen toimi, syntyperä ja puoluekuuluvaisuutensa: *äiti työkyvytön, ei puolueessa*
9. Aikuiset perheenjäsenet ja toimet: *äiti, sisko rullasorvari Heinolan tehtaalla*
10. Onko sukulaisia Neuvostoliitossa, mitä tointa harjoittavat, tarkka osoite: -
11. Omaisuus ennen puolueeseen liittymistä ja jälkeen: *ei ole*
12. Mistä lähtien elättänyt omalla työllä: *10-vuotiaasta*
13. Ammatti ja erikoisala: *sekatyöläinen*
14. Minkä teollisuusalan tunnette hyvin ja mitä työtä voitte tehdä praktiikalla (käytännöllisessä työssä): -
15. Sivistys, yleis- ja puolue-: *tavarakurssi, kaksi luokkaa kansakoulua*
16. Mitä kieliä taitaa ja miten paljon: -
17. Onko ollut ulkomailla, missä milloin: -
18. Armeija, tehtävät, onko teillä sotilaallisia erikoistietoja: *liikkuvassa ilmatorjuntapatterissa, sanitaarikurssit*

26 Taivaisen kuulusteluptk Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

27 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

28 Unto Miettinen lähetettiin kokouksen jälkeen LVKY:hyn. Hän pääsi seuraavan vuoden Lenin-kurssille. Einar Jokisen kuulusteluptk 50/38, 30.11.–14.12.1938, Jokisen hm 2894, EKV I. Kälviäisen kertomus 12.–26.10.1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

19. Onko ollut sotilaallisissa vallankumouksellisissa armeijoissa: -
20. Onko ollut valkoisissa armeijoissa, fasistijärjestöissä, rankaisuretkikunnissa: -
21. Onko joku sukulaistanne ollut tai onko nyt valkoisissa armeijoissa jne, kuka, missä: -
22. Toiminta vakoilu- ja poliisilaitoksissa, missä ja mitkä tehtävät:
23. Onko sukulaisia samoissa tehtävissä:
24. Koska kommunistipuolueen jäseneksi, jäsenkirjan nro: 1932
25. Muut puolueet, eroamisen syyt: *opintoyhdistys, lakkautettu*
26. Ottanut osaa oppositioryhmittymään, fraksiaan, virtaukseen puolueen sisällä tai osoittanut myötämielisyyttä niitä kohtaan, millaisia, milloin: -
27. Puoluemuistutukset, mitä, miksi: -
28. Oikeudessa kuulustelut, vangittu, rangaistukset, vankeus: -
29. Ammattiliittojäsenyys: -
30. Ammattiliitoissa toimessa: -
31. Tärkeimmät puolueetyöt: *teknillisen linjan hoitaminen*
32. Vakituinen puolueetyö: *teknillisellä linjalla Viipurissa*
33. Illegaalinen työ: *postin siirtäminen kautta maan* ²⁹

Elämäkerrat ja kyselykaavakkeet otettiin neuvostomaassa käyttöön 1920-luvun alussa. Menetelmät levisivät muihin puolueisiin sitä mukaa, kun niiden bolševisointi eteni. Kaaderihallinnosta tuli varsinainen vallankäytön väline 1930-luvulla, kun eri instituutioihin ryhdyttiin perustamaan erityisiä kaaderisosastoja. Komintern sai omansa kesällä 1932. Elämäkerrallisten menetelmien funktioiksi on hahmotettu

- institutionaalinen riitti,
- curriculum vitae puolueen toimitsijaksi pyrkivältä,
- informaation kerääminen puoluepuhdistusta varten,
- mahdollisuus sosiologiseen itsetarkasteluun sekä
- sitoutuminen instituutioihin ja niistä erottautuminen.³⁰

Elämäkertojen ja kyselykaavakkeiden vaatimukset vaihtelivat instituutioittain. Lenin-koulun kannalta tärkeintä oli tulokkaiden luotettavuuden varmistaminen. Lenin-koulun kaaderisosaston keräämät tiedot levisivät 1930-luvun puolivälistä lähtien myös turvallisuuspoliisi NKVD:n käyttöön.³¹

Lenin-koululla suomeksi laaditut elämäkerrat käännetettiin venäjäksi, mikä mahdollisti yksityiskohtien sensuroinnin ennen mandaattikomitean käsittelyä. Esimerkiksi *Kalle Karsin* elämäkerrasta poistettiin naiivia kuvausta kotitaustasta ja käyttäytymisestä oikeudessa sekä maininta poliittisen ymmärryksen alkeellisuudesta.³² *Alise Sakkin* elämäkerrasta oli ylivaiivattu useita kohtia, joissa käsiteltiin ko-

29 Kyselykaavake, syksy 1934, Kaj Lager. Kominternin kaaderimappi 495/269/1144: 4–6, RGASPI. Kohdan 15 tavarakurssi tarkoittaa Kominternin sotilaspoliittista erikoiskurssia, jonka Lager kävi Moskovassa keväällä 1933.

30 Pennetier, Claude – Pudal, Bernard: Communist Prosopography in France: Research in Progress based on French Institutional Communist Autobiographies. In Morgan – Cohen – Flinn, 23–24.

31 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 101.

32 *Kars* oli liittynyt Sknl:ään vuonna 1929: ”Veljeni oli eräässä urheiluseurassa ja hänen kauttaan tilasin Työväen Urheilulehden, josta sain palveluspaikassani monta muistutusta, että poika ei usko että se on kommunistien lehti. Ja sittemmin alkoivat sanoa minua kommunistiksi, vaikka en itse käsittänyt mitä kommunismi on.” Sirola oli tarkistanut toverin taustoja kolmatta viikkoa, sillä

din epäpoliittisuutta ja uskonnollisuutta, järjestäytyneiden työläisten juopottelua sekä *Sakkin* poliittisen heräämisen viipymistä.³³ Suoranainen valehtelu elämäkerrroissa oli puolueesta erottamisen uhalla kielletty,³⁴ mutta Skp:n sensorit poistivat turhan avoimuuden sisäänpääsyä jarruttamasta. Myös ”Poika” Tuominen esitti Lenin-koulun elämäkerrassaan perhetaustansa todellista vasemmistolaisemmaksi ja lapsuutensa renkiajan katkeruuden sävyttämäksi. Historiansa puolueessa hän esitti oikeaoppisen itsekkäisesti.³⁵ Kokeneemmat toverit ja LVKY:ssä opiskelleet osasivat kirjoittaa elämäkertansa tarkoitukseen sopiviksi.

Väinö Kälviäinen ei herättänyt huomiota Lenin-koulun sisäänotossa. Soveltuvuuden takasivat kouluttamattomuus (”ei mitään koulu”), punaorpous (valkoiset tappoivat isän vuonna 1918) sekä sekalaiset työt Kotkassa selluloosatehtaalla ja satamassa. Yhteys puolueeseen oli syntynyt ammatillisen toiminnan kautta. Skp:n jäsenyys oli vuodelta 1930, jolloin ”ohrana” oli pidättänyt kahdeksi viikoksi. Puolue työ Skp:n Kotkan kaupunkikomiteassa, punaisessa ammattijärjestössä, nuorisoliiton instruktoria sekä satamassa oli sujunut. *Alf Mirman* mainitsi Lenin-koulun niukassa elämäkerrassaan vain välttämättömimmät perustiedot.³⁶ Hän jätti kertomatta pidätyksestään vuonna 1932, mistä lähtien Kotkan ”ohrana” oli kiristänyt tietoja puolueoimista. Porkkanaksi oli tarjottu aluksi vapauttamista, sitten apua työnsaannissa ja epäsäännöllisiä rahapalkkioita. Keppinä toimi uhkaaminen vangitsemisella ja ”ampumisella”. Kälviäinen oli kertonut luottoetsivälleen lähdöstään Lenin-kouluun. ”Ohranan” otteesta oli tarkoitus irtautua jäämällä pysyvästi Neuvostoliittoon.³⁷ Etsivässä keskuspoliisissa pelättiin samaa: Kälviäinen perheineen kehoitettiin jättämään rauhaan – jotta tiedottaja ”uskaltaisi tulla takaisin”.³⁸

---

palstatilallisen perheen valkoisuus oli herättänyt huomiota: äitipuolen tytär kuului Lotta Svärdiin. Kaarle Kars, Elämäkerta 4.8.1934. Kominternin kaaderimappi 495/269/1143: 2, RGASPI.

- 33 Ajurina Helsingissä perhettään elättänyt isä ”ei ottanut mihinkään aktiiviseen työhön osaa”. Perheen jäsenet eivät osallistuneet luokkasotaan, eikä kotona puhuttu politiikkaa. *Sakk* oli päässyt 1927 hopeakiillottajan oppiin tehtaalle, jossa ”työläiset juopottelivat johtajan kanssa työaikanaan eikä heidän keskuudessaan näyttänyt olevan erikoista järjestyneisyyttä huolimatta siitä, että suurin osa kuului ammattiosastoon”. Tehtaalle tullut Sknl:n aktiivi sai *Sakkin* mukaan politiikkaan ja eroamaan kirkosta: ”[V]anhemmilleni en puhunut siitä mitään, kun he olisivat olleet sitä vastaan”. *Sakk* Alise, Elämäkerta 26.9.1935. 531/1/247b: 41–42, RGASPI.
- 34 IKKI:n orgbyron kaaderiosasto oli laatinut vuonna 1932 ohjeen elämäkertojen laatimiseen. Niistä tuli ilmetä 1. perhe- ja sosiaalinen tausta 2. koulutus 3. puolue-elämä 4. yhteiskunnallinen elämä, osallistuminen joukkoliikkeisiin jne. 5. tuomiot 6. ammattiura. Studer – Unfried 2001, 123–124.
- 35 ”Nämä virheet olen tajunnut sen kritiikin johdosta, jota Kominternin johdolla on tehty vuoden 1930 jälkeen. Olen jatkuvasti myös pyrkinyt tutkimaan ja perehtymään Marxin, Leninin ja Stalinin oppeihin. Vankilassa, fasistisen vankilajärjestyksen takia tämä työskentely ei ollut riittävän syvää. Käytännön työssä olen yrittänyt tehdä kaikkeni puolueen bolshevisoimiseksi ja sen muuntamiseksi todelliseksi leniniläis-staliniläiseksi puolueeksi.” Ote Karl Ekin elämäkerrasta 5.10.1933. Rajala – Rautkallio, 92–93.
- 36 *Alf Mirman*, Avtobiografija, 19.8.1934. Koulutuslainaus kyselykaavakkeesta. Kominternin kaaderimappi 495/269/1121: 2. On mahdollista, että venäjänkielinen elämäkerta koottiin kyselykaavakkeiden tiedoista, sillä Kälviäinen ei omien sanojensa mukaan osannut kunnolla kirjoittaa edes nimeään. Selostus menneisyydestäni. Väinö Kälviäinen Kotkassa 15.8.1945. Kälviäisen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.
- 37 Selostus menneisyydestäni. Väinö Kälviäinen Kotkassa 15.8.1945. Kälviäisen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.
- 38 ”Koska K. on oleskellut pitkään Kotkassa, niin sieltä on saatu jo riittävä selvitys, joten älä enää vaivaudu hänen takiaan eikä hänen tähtensä tarvitse kiinnittää huomiota myöskään äitiin taikka muihin omaisiin. – Oikeastaan olisi hyväkin, ettei huomattaisi viranomaisten kiinnostuneen Kälviäiseen, jotta uskaltaisi tulla takaisin.” Kaarlo Löfving Ek:n Kuopion osaston päällikölle, hra Makkoselle 23.4.1935. Kälviäisen hm 3883, EKV I, VA.

Mandaattikomissiossa hyväksytyt opiskelijaehdokkaat saivat kulkuluvikseen valokuvilla varustetut Lenin-koulun propuskat. Salanimien lisäksi niihin kirjattiin syntymäaika (-paikka oli salaisuus), kansallisuus, sosiaalinen tausta, ammatti, koulutus, puolueeseen tai nuorisoliittoon liittymisvuosi (staasi), muut puoluejäsenyydet, joukkotyön taso kotimaassa, vankilatuomiot, saapumispäivä Neuvostoliittoon, mandaattikomission päätöksen numero, sektori Lenin-koulussa, komennus koulun jälkeen sekä mahdolliset huomautukset.³⁹

Konspiraatiota teroitettiin kyllästymiseen asti. Kaupungilla sai liikkua, mutta kauppoja ja kahviloita koulun lähistöllä piti välttää. Tuntemattomia henkilöitä (”naisia”) ei saanut ”ottaa kiinni” kaduilla. ”Kansainvälisellä valtiollisella poliisilla” väitettiin olevan rannekellon tapaisia valokuvauskoneita, joilla saattoi ottaa kuvia pimeässäkin. Kuulopuheissa levisi myös tarina neljästä naisesta, jotka olivat houkutelleet mukaansa koulun oppilaan, joka oli kadonnut jäljettämiin. Muut oppilaat olivat neuvokkuudellaan paljastaneet naiset.⁴⁰ Siis valppautta oli tehostettava ja vihollisen agentit paljastettava. Jos joku Moskovassa todella katosi jäljettämiin, oli parempi olla puuttumatta yksityiskohtiin.

Suomalaisille sattui kaupungilla konspiraatorikkomus, josta kärsi koko kurssi. *Erik Friman* ja *Viljam Mark* olivat sattuneet yleisessä saunassa juttusille Suomen lähetystön työntekijän kanssa. Suuremmissa ryhmissä liikkuminen ja suomen kielen käyttö julkisilla paikoilla oli kielletty ”kansainvälisen urkkijavaaran” takia. Mikäli opiskelija halusi päästä tekemisiin koulun ulkopuolisten kanssa, hänen oli selvitettävä kohteensa nimi ja osoite. Koulun johto varmisti henkilön ja järjesti tapaamisen. Byrokraattinen menettely takasi sen, että siihen ei turvauduttu. *Frimanin* ja *Markin* huolimattomuudesta seurasi saunomiskielto suomalaisopiskelijoille.⁴¹

Alf Mirmanin aloittaessa koululla muu ykköskurssi oli jo opiskelutyön touhussa. Luokkahuoneeseen kuljettiin jatkokurssin opiskelutilan kautta. Siellä säilytettiin sektorin opetusmateriaaleja, 71 ”tutkielmantapaista” sekä muita ”lunttia”, joita ei kehdattu toimittaa koulun kirjastoon. Tunnelma oli tiivis, sillä kuudentoista opiskelijan ryhmä oli ehdettu kolmenkymmenen neliön huoneeseen. Seinältä kurssin poliittista tasoa valvoivat Stalin ja Kuusinen; Leninin kipsipää oli pantu nurkkaan. Oppilaiden punakynällä kirjoittamia iskulauseita valmistui jokaiseksi merkkipäiväksi.⁴²

Venäläinen ”siviilipukuinen” päivystäjä suoritti herätyksen asuntolassa aamu-seitsemältä. Kurssin liikuntavastaava (*fysorg*) *Max Schubert* veti vartin mittaisen aamuvoimistelun. Aamiaisalta oli ehdittävä kello 8.45 aamuhartauteen kuulemaan *Pravdaa*, jonka artikkeleja suomensi jatkokurssin opiskelija *Nina Blom*. Opiskelutyö jatkui iltakuuteen, mutta päivällinen ja lepoetki katkaisivat pitkän päivän pariksi tunniksi. Kuudelta syötiin ilta-ateria, jonka jälkeen jatkettiin iltateehen asti

39 Esimerkiksi Kaj Lager, propuska nr 325, kompartii Finljandii. Kominternin kaaderimappi 495/269/1144: 1, RGASPI.

40 ”Adi Käräjämiehen” kertomaa, Kaarlo Löfvingin versio 26.10.1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

41 Einar Jokisen kuulusteluptk 50/38, 30.11.–14.12.1938. Jokisen hm 2894, EKV I, VA.

42 Ykköskurssilla aloitti syksyllä 16 opiskelijaa, mutta ujo ja lähtötasoltaan heikko *Majlis Holm* siirtyi pian sektorin toimistoon sihteeriksi. *Holm* jatkoi opiskelijaryhmässä nuorisobrigadin jäsenenä.

ryhmätöillä. Nukkumaanmenoajoja ei valvottu, mutta kaupungilta oli kotiuduttava puoleenyöhön mennessä. Asuntolassa kukin sijasi vuoteensa, mutta muuten koulun henkilökunta huolehti siivouksesta. Joka huoneessa oli kovaaääninen, joka suolsi venäjänkielistä radio-ohjelmaa.⁴³

Opiskelutyössä ykköskurssi jaettiin kahtia, hitaampiin ja edistyneempiin. Vuosikymmenen taitteen kokeellisesta pedagogiasta oli luovuttu: opetus oli luentomuotoista, ja lisäksi opiskelijat saivat läksyjä. Opettajat määrittivät optimaalisen lukunopeuden, joka riippui tekstin haastavuudesta. Tunnissa piti selvittää 4–5 sivua Marxia tai Engelsiä, 6–7 sivua Leniniä, 7–8 sivua Stalinia tai 20 sivua kaunokirjallisuutta. Aineet tentittiin ja opettajat antoivat kustakin arvosanan asteikolla yhdestä kolmeen. Dialektisestä materialismista (”filosofia”) luennoivat Punaisten professorien instituutin opettajat tulkin välityksellä. Useimmat opiskelijat olivat motivoituneita opintoihinsa: ”Todellinen kunnianhimo opiskelussa oli itse kullakin, ei siinä laiskoteltu.”⁴⁴ Esitelmätilaisuuksia kävivät koululla pitämässä ainakin Pieck, Manuilski ja Anastas Mikojan. Juhlasalissa järjestettiin myös konsertteja.⁴⁵

Martti Malmberg on myöhemmin kyseenalaistanut Lenin-koulun opetuksen soveltuvuuden kansakoulupohjalta ponnistaville työläisille: ”Meille kaikille olisi ollut tarpeen opettaa suomenkieltä ja kirjoittamaan sitä oikein.” Kun äidinkieli ei ollut ihan hallussa, eivät venäjän opinnotkaan sujuneet. Poliittinen lukutaito oli yhtä heikoissa kantimissa. Vaikka Leniniä olisi luettu kotimaassa, oppeja ei muistettu eikä ymmärretty. *Joni Oder* pääsi kulttuuriin ja ”maahan” kiinni lukemalla neuvostoromaaneja.

Minäkin paukutin päähäni niitä [Leninin, JK] kirjoja, ’vallankumouksellinen’ kun olin, mutta en tajunnut niistä mitään. Ei ollut tietoa historiasta, ei oman maan työväenliikkeestä muuta kuin, että Sosialidemokraatit ovat työväenliikkeen petteureita ja ovat unohtaneet vuoden 1918 tapaukset. Minulla nallikalla oli vuodesta 1918 koston ajatus porvareita kohtaan kun tappoivat velipojan ja siskot olivat vankilassa. Aika opetti, että pitää tietää voidakseen voittaa.⁴⁶

Sotilaallista koulutusta jatkettiin Lenin-koulussa kansanrintamakaudeksi. Pistoliammunta koulun kellarissa kiinnosti vain harvoja. Sotilasleirillä käytettiin kesällä lähinnä konekiväärejä, joihin ei annettu kovia panoksia. Harjoituksiin kuului esimerkiksi uudenaikaisen esikaupunkialueen valtaus. Tuure Lehénin teorialuennoilla käsiteltiin punakaartilaiden toimintaa eri rintamaloikoilla vuoden 1918 taisteluissa. Opiskelijoita, punaorpoja, vaiettu aihe kiinnosti: ”Tämä oli meille kaikille aivan uutta ja mielenkiintomme asiaan oli sanoisinko valtava.”⁴⁷

43 Taivaisen kuulustelupkt Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

44 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA. Täsmälliset lukunopeudet saksalaissektorista, ks. Hoffmann 1985, 294.

45 *Oder* oppi pitämään viulunsoitosta: ”[...] totta kyllä siinä suhteessa minä olin porukasta poikkeus.” Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

46 Kappaleen lainaukset ovat alkuperäisessä kieliasussaan. Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

47 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

MALJA STALINILLE JA KIROVIN MURHA

Vuodenkierto Lenin-koulussa eteni tutuin rituaalein. Lokakuun vallankumousjuhlien aikaan suomalaiskurssilta lähetettiin kahden miehen edustus Vjazmaan, jonka varuskunnan kunniapäällikkyyttä Skp hoiti. *Oder*, *Max Schubert* sekä tulkki *Emil Virta* lähtivät matkaan junalla ”surkeisiin kuteisiin” sonnustautuneina. Kunnia-komppania ja torvisoittokunta vastaanottivat toverit Vjazman asemalla. Hotelliin ajettiin ”hienolla autolla”. Illalla *Oder* vietiin vanhaan kirkkoon, joka oli täynnä sotilaita. Suomalaistoverien piti tervehtiä varuskunnan edustajia: ”En muista tänä päivänä mitä puhuin, mutta kaiketi kääntäjä hoiti ne asiat.” Juhlailallisen *Oder* sai nauttia suurimman päällikön vieressä: ”Kaikki meni hyvin siihen asti, kun piti ottaa malja Stalinin kunniaksi, silloin Masan [Malmberg, JK] lasi pysähtyi pöydälle. Tulkki naputti selkään ja sanoi, että pitää ottaa lasi käteen ja ryypätä, kaima [Marti Terho, JK] taisi ottaa – minä en – no, ilta jatkui.” Pyöritys jatkui seuraavana päivänä: tervehdyksiä joukko-osastoille, hurraa-huutoja ja paraatien vastaanottoa. Ohimarssi näytti kunniakorokkeelta katsoen uljaalta, kunnes tuliterä traktori teki tenän. Rivakat työläiset siirsivät traktorin sivuun. Vieraille selvitettiin, että kyseessä oli ”sapotaasi”.⁴⁸

Kun toverit palasivat Lenin-koululle, tulkki *Virta* raportoi koulun johdolle *Oderin* kieltäytyneen Stalinin maljasta. *Oder* määrättiin Skp:n ulkomaanbyroon puhutteluun, jossa tivattiin perusteluja ajattelemattomaan käytökseen:

[...] minua on opetettu, että kansa kaikkivaltias ja en muutenkaan ole ottanut alkoholia. No, pudistelivat päätänsä, mutta Gylling sanoi, että Joni [on] kovin nuori, ehkä Sirola se-littää Jonille Stalinin merkityksen, niinpä selkisin siitä kierroksesta ja kyllä opin sen jäl-keen Stalinia kunnioittamaan, sillä kun kuulin hänen kuolleen, itkin vilpittömästi.⁴⁹

Leningradin puoluejohtajan Sergei Kirovin murha järkytti opiskelijoita joulukuun alussa. Moskovassa väki kokoontui kaduille suremaan mahtimiehen menetystä. Kiroviin lähipiiriin oli puoluevalppauden herpaantumisen takia päässyt hämääriä aineksia, mutta myös uhria syyllistettiin, sillä hän ei ollut suhtautunut vakavasti edelliseen murhayritykseen. Surma antoi Stalinille syyn Zinovjevin ja Kamenevin sekä heidän vasemmistosuuntansa kannattajien pidättämiseen. Valtioterrori osui ensi kerran neuvostoyhteiskunnan tukipylväisiin.⁵⁰

Komintern myötäili murhan selittämisessä neuvostopuolueen ristiriitaisia kan-toja. Ensireaktionaan Vkp(b):n politbyro yhdisti murhan valkokaartilaiden sala-liittoon, mikä johti yli sataan pidätykseen ja teloitukseen. Joulukuun puolivälissä paljastettiin Zinovjevin ja Kamenevin rooli salaliitossa, jota johti maanpakoon kar-kotettu Trotski. Kun molemmista teorioista lähti IKKI:n sunaamia selvityksiä vel-

48 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

49 Kesäpraktiikalla *Oder* ei enää sylkenyt viinilasiin: ”Pöydästä lähdettiin melkein omatoimisesti pois, niin minäkin Krookin Eeron kanssa, molempien teki huonoa ja oksennutti. Painuimme huussiin oksentamaan ja siellä minä oksensin tekohampaat Kalmukian viljelyksen avuksi.” Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

50 Rentola 1994, 23.

jespuolueille, kansainvälisessä kommunistiperheessä vallitsi hämmennys. Kirovin murha selitysyhteyksineen oli käänteentekevä siksi, että jälkipyykki ruokki salaliittoteorioita ja kannusti vihollisen etsintää omien joukosta. Murhaajasta ei ollut epäselvyyttä, mutta tutkijat eivät ole myöhemminkään kyenneet todentamaan salaliittoa. Aikalaiset vakuutuivat niistä, koska mahdollisuutta ei voinut sulkea poiskaan. Myös bolševikkien yksinäinen propaganda ja puoluekurin vaatimus ruokkivat salaliittoteorioita.⁵¹

Lenin-koulun suomalaisopiskelijat eivät käsittäneet ”trotskisti-zinovjevilaisen” opposition kehittymistä puoluevastaiseksi ja vastavallankumoukselliseksi. Tammi-kuun lopulla pidettiin kahden päivän ylimääräinen työrupeama tärkeän aiheen parissa.⁵² Murhaa ja pidätyksiä seurasi Lenin-koululla kurikampanja, jossa kammatiin esiin ”zinovjevilais-kamenevilaisen vastavallankumouksellisen opposition” kannattajia. Suomalaissektorista niitä ei löytynyt.⁵³ Suomalaissektorissa paheksuttiin sitä, ettei Kirovin muistoa kunnioitettu riittävästi ulkomailla. Imperialistinen porvaristo solutti yhä neuvostomaahan terroristiryhmiään ja ”diversenttejiään”, joiden tehtävänä oli tuholastoiminta ja johtavien sosialismin rakentajien murhaaminen.⁵⁴ Kirovin murhasta syytettyjen teloittamista vuodenvaihteessa tervehdittiin tyydytyksellä myös Lenin-koulun brittisektorissa.⁵⁵

Suomalaisopiskelijat saivat tehtäväkseen selvittää, miten ”trotskilais-zinovjevilainen vastavallankumouksellinen oppositio” piti ottaa huomioon opinnoissa. Vastausten yhteenvedon teki maasihteeristön Ville Ojanen, jonka mukaan aiheen yleinen ymmärrys oli kohdallaan. Opiskelijat eivät vielä kyenneet esittämään konkreettisia faktoja ”trotskilais-zinovjevilaisien” tekosista. He eivät liioin panneet merkille trotskilaisen ideologian suomalaisia edustajia, ”välläriläisiä” (*vjalljartsev*). Suomessa puolueen oli ryhdyttävä taistelemaan ”vastavallankumouksellisia valko-kaartilaisia trotskilais-zinovjevilaisia ryhmiä” sekä niitä puolustavaa sosiaalidemokratiaa vastaan ja murskattava välläriläiset lopullisesti.⁵⁶ Stalinin syytösten istuttaminen suomalaiseen todellisuuteen vaikuttaa varsin keinotekoiselta.

Yrjö Sirola joutui tulilinjalle Kirovin murhan käynnistämisen kampanjan aikana. Hän suoritti itsekritiikin vuonna 1925 Ruotsissa julkaistusta Lenin-kirjasta, josta hän kantoi takautuvan poliittisen vastuun. Kirjan päävirheenä pidettiin väärää leninismien määrittelyä ja epätarkkaa kuvausta Trotskin taistelusta Leniniä vastaan.

51 Chase, 37–46.

52 Rezoljutsija, (suomalaisen puolueyhtymän kokouksesta) 16.1.1935. 531/2/90: 18–19, RGASPI.

53 Adi Käräjämiehen” kertomaa, Löfvingin 26.10.1935 versio. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA. Suomalainen puolueyhtymä yhti koulun puoluekomitean näkemykseen. Rezoljutsija partgruppy sektora ”R” ot 10/II-1935 g. 531/2/90: 1–2, RGASPI.

54 Opiskelijat paheksuivat Kirovin muiston laiminlyöntiä reformististen ammattiliittojen kansainvälisessä kokouksessa Pariisissa. Rezoljutsija sobranija studentov i sotrudnikov sektora ”P” ot 21.1. – 35g. Po povodu antisovetskovo vypala pariszkih reformistskih profsojuznyh liderov. 531/1/205: 2, RGASPI.

55 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 109. Kun Stalin käski päättää murhaaja Leonid Nikolajevin ja hänen 14 toverinsa jutun vuodenvaihteessa, teloitukset toimeenpantiin tunnin sisällä. Lisäksi joulukuussa 1934 ammuttiin 6501 ihmistä. Sebag-Montefiore, Simon: Stalin. Punaisen tsaarin hovissa. WSOY, Helsinki 2004, 180–181.

56 Rezoljutsija partgruppy sektora ”R” ot 10/II-1935 g. 531/2/90: 1–2, RGASPI. Wälläri liittyi SDP:hen vappuna 1935. Skp leimasi hänet trotskilaiseksi vasta vuonna 1937. Rentola 1994, 81–83.

Erityisen vakavana pidettiin sitä, että Sirola oli lukuvuonna 1931–1932 Stalinin kirjeen jälkimainingeissa välttänyt aiheen julkisen käsittelyn. Nyt puolueyhymä piti Sirolan tekemää katumusharjoitusta tyydyttävänä. Sektori tunnusti osallisuutensa valppauden laiminlyöntiin, koska se ei ollut aikanaan vaatinut Sirolaa tilille.⁵⁷

Murhan käynnistämä valppauskampanja selittää ehkä myös sitä, että *Alf Mirman* ei Moskovassa uskaltanut tunnustaa vehkeilyään perivihollisen kanssa Suomessa. Oikean ilmiantajan paljastuminen suomalaissektorista olisi käynnistänyt noitavainot sekä häntä että sektorin vastuunalaisia johtajia kohtaan. *Mirmanin* vetäytyvä ja passiivinen käytös sektorissa tulkittiin merkiksi heikkolahjaisuudesta.

Lenin-koulussa oli vuosikymmenen alussa toimittu neuvostotuotannosta omaksutuissa iskuriprikaateissa. Vuosikymmenen puolivälissä kollektiivinen iskuruus oli muuttunut henkilökohtaiseksi arvonimeksi, jonka opiskelijat ansaitsivat koulutyöllään. Tieto iskuriksi nimittämisestä julkaistiin näyttävästi koulun seinälehdessä. Opiskelijoiden kesken erottelua tehtiin sen mukaan, missä vaiheessa lukuvuotta arvonimi myönnettiin. Uuttera *Bruno Katz* nimettiin iskuriksi ensimmäisten joukossa, kun taas heikonpuoleinen ”hinattava” *Lilli Asp* sai tittelin vasta yritteliäisyydestään kesäpraktiikalla. Kaikki ykköskurssilaiset korotettiin iskureiksi jossain vaiheessa lukuvuotta. Ainoastaan *Ernst Wickillä* oli kanttia kieltäytyä kunnian. Hän väitti, ettei iskuruutta myönnetty todellisista saavutuksista. Leväperäisen käytännön kyseenalaistaminen aiheutti pahaa verta: *Wickiltä* vaadittiin itse-kritiikkiä. ”Poika” Tuominen pehmitti häntä pari iltaa, mutta nöyrytymisen jäi puolitiehen. Itsepäinen toveri havaittiin ”toivottomaksi tapaukseksi”.⁵⁸

Stahanovilaisuus kuului vuoden 1935 propagandateemoihin. Sen korostumisen vaikeutti henkilökohtaisen iskuruuden saavuttamista. Seuraavana vuonna 437:stä Lenin-koulussa työskentelevästä vain 187 nimitettiin iskuriksi. Arvonimen myöntämiskriteereissä lienee ollut eroja sektorien välillä. Keskinäisen kilvoittelun ja solidaarisuuden yhteensovittaminen kollektiivin edun nimissä oli haastavaa sekä ”edistyneemmille” että ”jälkeenjääneille”. Suomalaissektorissa iskuruutta tai sosialistisen kilpailun metodia ei pidetty mitenkään ahdistavina käytäntöinä.⁵⁹

Opiskelijoita palkittiin ansiokkaasta työstä myös materiaalisesti. Esimerkiksi liikuntavastaava *Schubert* sai 100 ruplan kannustimen ja *Wick* Mopri-toiminnastaan rannekellon.⁶⁰ Kun Lenin-koulun opiskelija ei konspiraatiosyistä saanut erotua ulkoisella olemuksellaan, kello lienee ollut sopiva kannustin. Suomessa niitä kyllä saatettiin käyttää todisteena laittomasta oleskelusta Neuvostoliitossa.⁶¹ Käytettyjä ja kunnostettuja kelloja liikkui Moskovassa 1930-luvun alkuvuosina, sillä entinen yläluokka oli joutunut myymään niitä henkensä pitimiksi. Neuvostoliitossa tuo-

57 Rezoljutsija partgruppy sektora ”R” ot 10/II-1935 g. 531/2/90: 1–2, RGSPi. ”Urmas Uimosen” mukaan Sirolan kirjaa syytettiin buharinilaiseksi.

58 Taivaisen kuulusteluprk Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

59 Studerilla iskuruus on ymmärretty diskursiivisen muokkaamisen käytännöksi ja tulkittu kurinalaistavaksi pakoksi. Studer – Unfried 2001, 253–256.

60 *Wick* menetti rannekellon mallikelpoiselle *Laurenille* kritisoituaan iskurisysteemiä. Taivaisen kuulusteluprk Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

61 Poriin palannut Terho lahjoitti pois Moskva-tekstillä varustetun taskukellon, jolla laitoin matka olisi voitu todentaa. Porin edustuksen Ilm. nro 25, 2.11.1936. Martti Terhon hm 2222, EKV I, VA.

tettujen uusien kellojen osuus ylitti käytettyjen määrän markkinoilla ensi kertaa vuonna 1938. Kellosta tuli yksi sivistyneen neuvostokansalaisen symboleista.⁶²

Lenin-koulun opiskelijat kuuluivat puolue-eliittiin, joka vaivihkaa nautti sille myönnettyistä etuoikeuksista kuten ilmaisesta terveydenhoidosta. Se oli neuvostomaassa periaatteessa kaikille ilmaista, mutta tavallisen kansan hoitoon pääsy riippui asuin- ja työpaikasta. Eliittiä varten oli oma suljettu systeeminsä rahvaan järjestelmän kylkiäisenä.⁶³ Lenin-koulun opiskelijat palkittiin lukukauden uurastuksesta kuukauden mittaisella sanatoriolomalla. Puolue-eliitillä oli oikeus viettää lomiaan Kaukasian legendaarisissa kylpyläkohteissa, joissa ammattilaiset huolehtivat heidän terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Ruumiinharjoitteiden, oikean ruokavalion ja levon uskottiin tehoavan kroonisiin terveysongelmiin, joista puolue-eliitti tuntui 1930-luvulla kärsivän.⁶⁴

PRAKTIKALLA JA SANATORIOSA

Helmikuun 1935 talvipraktiikka tutustutti opiskelijat vallan elinten työskentelyyn Dzeržinskin alueneuvostossa. Yhdeksän päivän havainnot piti rinnastaa vallankäytön muotoihin ”kapitalistisissa diktatuureissa”. Samalla kerättiin materiaalia oman maan puoluetyötä varten.⁶⁵ Lenin-koulun praktiikkakabinetti esitti yksityiskohtaisen ohjelmasuunnitelman, jonka läpiviemiseen vaadittiin 9–11 tunnin päivittäinen työ. Opiskelijoilta edellytettiin henkilökohtaista sosialistisen kilpailun sopimusta, jolla kukin sitoutui praktiikan tavoitteisiin, kuriin ja konspiraatioon sekä aktiivisuuteen. Kolme suomalaisopiskelijaa jätti allekirjoittamatta sopimuksen.⁶⁶

Talvipraktiikan yhteenvetokokouksessa suomalaisopiskelijat käyttivät sosialismin rakentamista ihailevia ja toisiaan moittivia puheenvuoroja. Johtoporras, praktiikan vetäjä *Nilsson* etunenässä, sai tunnustusta samoin kuin Helmi Peuhkuri, joka ei ollut pelkkä tulkki vaan ”poliittinen kielenkääntäjä”. Opiskelijoiden sanomiset oli pitänyt muotoilla kuulijakunnan vastaanottokyvylle sopiviksi tai jättää kokonaan kääntämättä.⁶⁷ *Blomin* mukaan opiskelijat kokivat saaneensa praktiikasta aikaisempaa enemmän, koska teeman rajausta neuvostovallan elimiin oli kapeampi ja opiskelijat olivat lukuvuoden mittaan kasvaneet vastaanottamaan sosialismin sanomaa. He vakuuttuivat esimerkiksi neuvostokoulusta, toverituomioistuimista sekä naisen asemasta sosialismissa. *Nora Vinterin* mukaan ”SSSR todella vapauttaa naisen ja kohottaa hänet tasa-arvoiseksi miehen kanssa. Naisten työvoima vapau-

62 Gronow, 65.

63 Erään vuosien 1936–1937 arvion mukaan Moskovassa oli yksi lääkäri 450 ihmistä kohti, teollisuuskaupungeissa suhde oli 1: 750, Magnitogorskissa kuitenkin vain 1: 1 700. Kotkin, 246, 465 viite 185.

64 Fitzpatrick 1999, 246 viite 50. Tuominen 1957, 25–32.

65 Protokol itognovo sobranija zimnej praktiki sektora ”P” ot 27-vo febralja 1935 g. 531/1/205: 3–8, RGASPI.

66 Ottšet o sovjetskoj praktike sektora ”P” ot 19/II–27/II-1935g., 2.3.1935. 531/1/205: 9–12, RGASPI.

67 Edelliskesän praktiikalla *Larsson* oli puhunut puolueen diktatuurista ja kuvitellut esiintyvän nuorisoliiton aktiiveille, kun kuulijakunta koostui ”takapajuisesta talonpoikaisnuorisosta”. Kääntäjä Peuhkuri korjasi virheen, ”joten se ei mennyt pitemmälle”. Sektori ”R” kesäpraktiikan tulosten yhteenvetokokouksesta 15.8.1934. 531/1/205: 43–47, RGASPI.

*Lenin-koulun suomalaisen lyhyt- ja jatkokurssin 1934–1935 opiskelijoita.
(Kansallisarkisto.)*

Onni Harjula (*Jussi Pramm*), Einar Jokinen (*Kalle Kars*), Saara Kontulainen (*Lilli Asp*)

Eero Krook (*Ernst Alt*), Elli Kumpulainen (*Anna Lauren*), Martti Malmberg (*Joni Oder*)

Onerva Ojanen (*Mailis Holm*), Jaakko Parkkari (*Mihail Press*), Toivo Rauhavuori (*Ernst Wick*)

Kerttu Riihinen (*Nora Vinter*), Tauno Taivainen (*Erik Friman*), Martti Terho (*Max Schubert*)

Eero Vänskä (*Bruno Katz*), Aino Hiltunen (*Eva Elf*), Kaisa Junttila (*Meeri Palm*)

Lauri Kantola (*Anders Karp*), Astrid Rokala (*Ruth Vammer*), Tatu Väätäinen (*Hugo Seger*)

tuu ahtaasta kodin piiristä yhteiskunnan käyttöön”. *Frimanin* ja *Eva Elfin* mukaan praktiikka oli yleisemmin näyttänyt, miten neuvostovalta kasvatti uusia ihmisiä.⁶⁸

Nilsson huomautti loppupuheenvuorossaan, että yhteenvetokokouksessa ei ollut tarkoitus kritikoida muiden tekemisiä. Praktiikan konspiraatioissa ja kurissa ei ollut moittimista. Kaikki eivät olleet sitoutuneet sosialistiseen kilpailuun, mitä hän piti vakavana laiminlyöntinä ryhmänvanhimmaksi ja iskuriksi korotetulta *Mihail Pressiltä*. *Nilsson* ilmaisi lopuksi talvipraktiikan poliittiset opetukset pähkinänkuoressa: ”[...] neuvostovalta ei ole kommunistisen puolueen diktatuuri. Jättiläismäiset työläismassat johtavat itseään kommunistipuolueen avulla. Osoitettiin, kuinka suuri merkitys neuvostoilla on siihen, että naiset vedetään maan hallintoon tasa-arvoisina miesten rinnalla.”⁶⁹ Virallisemmat moitteet annettiin vain *Frimanille* ja *Wickille*, jotka eivät olleet ymmärtäneet sosialismin rakentamisen merkitystä uuden ihmisen kasvuille. Toisinajattelijatoverit olivat tunnustaneet virheensä.⁷⁰

Toukokuussa ennen pariviikkoista sotilasleiriä valmisteltiin kansainvälisen propagandan materiaalia ja kuunneltiin *Kajavan*, Lehtosaaren ja *Nilssonin* luentoja neuvostotodellisuuden oikeasta tulkintatavasta. Praktiikkaa veti *Kajava* apulaisenaan *Matti Lind*, reissun puolivälistä lähtien *Anders Karp*. Se suuntautui Kaukasiaan ja Dagestanin neuvostotasavaltaan, jonka lukuisat heimot ja kansallisuudet tarjosivat mahdollisuuden vähemmistökansallisuuksien aseman hahmottamiseen. Se oli yksi praktiikkaretkien tärkeimmistä propagandistisista päämääristä. Lenin-koulusta ei menty praktiikalle oman vähemmistökansallisuuden asuttamalle alueelle, kuten esimerkiksi LVKY:ssä oli tapana tehdä. Osa heikkokuntoisista opiskelijoista (*Taina Felt*, *Katz*, *Ruth Vammer*) joutui jäämään Moskovaan.⁷¹

Mahatškalan kaupungissa suomalaisten praktiikkaryhmä asui koulukodissa, aterioi keskuskomitean henkilökunnan ravintolassa ja tutustui paikallisen puolue-eliitin johdolla tehtäisiin. Buinaksin kaupungissa ryhmä jaettiin kahtia ja lähetettiin tutustumaan mallitiloihin, kolhooseihin ja traktoriasemiin. Vierailukohteisiin kuului mallikelpoinen kolhoosi, jonka työläiset olivat tyytyväisiä elämäänsä. Opiskelijat olisivat päässeet haastattelemaan kylän ainoaa kulakkaa, ”mutta kun osa joukostamme katsoi aivan tarpeettomaksi keskustella hänenkaltaisensa kanssa, ei hänen luonaan käyty”. Pääkaupungissa tehtiin vielä tehdas- ja virastokäyntejä, joiden jälkeen ryhmä hajosi elokuun ajaksi viettämään lomaa.⁷²

Martti Malmberg on muistellut ensimmäistä kesäpraktiikkansa toisin. Kun opiskelijat Mahatškalan vuoristossa majoitettiin koulun oppilasasuntolaan, vuoteet olivat niin täynnä luteita, että muutamit toverit nukkuivat mieluummin taivasalla. Paikallisia kieliä ei kukaan oikein osannut, mutta väliäkös tuolla, sillä naiset – ne olivat Kaukasiassa kauneimpia maailmassa. Ruoka oli muutamaa juhlaa julkailusta lukuun ottamatta kehnoa. Vain opettajat pääsivät ravintoloihin.⁷³ Praktiikan vetäjä

68 Protokol itognovo sobranija zimnej praktiki sektora ”P” ot 27-vo febralja 1935 g. 531/1/205: 3–8, RGASPI.

69 Sama.

70 Ottšet o sovjetskoj praktike sektora ”P” ot 19/II–27/II 1935g., 2.3.1935. 531/1/205: 9–12, RGASPI.

71 Köstenberger, 279–282.

72 Taivaisen kuulustelupkt Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

73 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

Kajava ”pihisti rahaa jokaisessa paikassa”. ”Kaverit sanovat, että tätä ei saa kertoa, mutta korutonta on tää elämä”, summasi Malmberg vaikutelmiaan.⁷⁴

Kajavan praktiikkaraportista näkyy, että se kirjoitettiin Lenin-koulun johdon vakuuttamiseksi: Praktiikka oli hyvin valmisteltu, ja tavoitteet saavutettiin. Sosiaalistisen kilpailun metodologia noudatettiin jatkuvasti ja systemaattisesti. Vahvemmat toverit autoivat heikompiin, eikä poliittisiin virheisiin sorruttu. Opiskelijat käyttäytyivät sekä kurinalaisesti että konspiratiivisesti. Vain sairastumiset pilasivat muutaman toverin matkan ja ”epäterveet elementit” ohjasivat pariskuntien majoitusvaatimuksia. Raportin toivottu vaikutus pyrittiin varmistamaan muutamalla näennäisen itsekritiisellä moitteella. Opiskelijat eivät esimerkiksi ”aina” erottaneet tärkeimpiä kysymyksiä vähemmän tärkeistä.⁷⁵

Organisaation, tiedonkulun ja kulkuyhteyksien katkokset olivat yleisiä ongelmia, kun Lenin-koulu järjesti praktiikkaretkiään.⁷⁶ Dagestanissa praktiikkaohjelmaa jouduttiin heti kärkeen muuttamaan, sillä paikalliset puolue-elimet olivat aluksi ”varattuja muihin tehtäviin”. Mahatškalan kaupunkikäynnin jälkeen toisen ryhmän piti jatkaa Derbentskin alueelle, mikä estyi malariavaaran takia. Kulkuyhteydet rajasivat ainoaksi korvaavaksi vaihtoehdoksi Buinakskomin alueen. Siellä paikalliset puolue-elimet kunnostautuivat ottamalla matkalaiset mallikelpoisesti vastaan. Maaseudun kolhooseilla ja traktoriasemilla opiskelijat ymmärsivät, miten bolševikit olivat käytännössä ratkaisseet ”agraari-talonpoikaiskysymyksen”.⁷⁷

Kansainvälisen propagandan teemoina olivat esimerkiksi sodan- ja fasisminvastaisuus, yhteisrintamataktiikka sekä Ernst Thälmannin, Mátyás Rákosin ja Antikaisen puolustaminen. Vaikka opiskelijat sortuivat välillä ”juhllaisuuteen” ja näkökulman kansalliseen kapeuteen, esiintymisissä kyettiin luomaan ”yhteys massoihin”. Erityisen menestyksellisiä olivat opiskelijoiden kansantanssi-, laulu- ja voimistelunumerot. Suomalaiset esiintyivät 44 tilaisuudessa yhteensä 4 000 hengelle, osallistuivat 110 organisoituun tapaamiseen sekä laativat 183 artikkelia seinälehtiin. Saavutuksina pidettiin myös vierailutehtaiden ja -kolhoosien Mopri-jäsenyyden nostamista sataan prosenttiin. Jotkut vierailukohteiden työläisistä luovuttivat päivän palkkansa järjestölle.⁷⁸ Tiukka ohjelma ja lukuisat vierailukohteet koulivat kaadereista tehokkaampia propagandisteja. Yletön touhuaminen varmisti sen, että nähdyn ja koetun kriittiseen sulatteluun ei riittänyt aikaa. Opiskelijat veloitettiin tekemään vierailukohteissa muistiinpanoja, joiden perusteella piti koota kollektiivin kokemuksen ja näkemyksen kiteyttävä yhteenveto.⁷⁹

Opiskelijoiden uurastus palkittiin lomakuukaudella Kominterin eliitin sanatorioissa ja parantoloissa.⁸⁰ Kun *Karpin* vetämä praktiikkaryhmä, matkassaan *Oder* ja

74 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

75 Kratkij ottšet o letnej praktike 1935g., *Kajava*, elokuu 1935. 531/1/205: 20–24, RGASPI.

76 Studer – Unfried 2001, 261.

77 Kratkij ottšet o letnej praktike 1935g., *Kajava*, elokuu 1935. 531/1/205: 20–24, RGASPI.

78 Sama.

79 ”Totta kyllä, ei tullut milloinkaan esiin kummankaan praktiikkamatkan yhteenveto. Kaiketi tekijät olivat tavallaan ’sillisalaattia’, vaikka mielestämme kovasti yritimmekin.” Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

80 Tuominen on kuvannut lomailuaan Kaukasuksella, mutta hän ei välttämättä käynyt samoissa sanatorioissa kuin Lenin-koulun riviopiskelijat. Tuominen 1957, 21–37.

Friman, saapui kommellusten jälkeen Kominternin Gursuvin sanatorioon, taloon ei kuulemma milloinkaan ollut tullut yhtä loppuunajettua porukkaa.⁸¹ Perillä koittivat kissanpäivät ja kärsimykset unohtuivat. Sanatorio oli perustettu entisen ”keisariperheen neitosten” huvilan luostarimaiseen ympäristöön. Lomailuun kuului kylpyläkäyntejä, retkeilyä kaupungilla ja vuoristomajoissa johtavan lääkärin anostuksen mukaan. Ruoan, majoituksen ja miellyttävän ilmapiirin lisäksi ohjaajan vetämät, naturalistiset aurinkokylvyt ja niiden jälkeinen uinti ilman rihmankiertämää tekivät vaikutuksen *Oderiin*.⁸² Toinen suomalaispraktiikan pääryhmä vietti lomansa Torsokin lepokodissa Moskovan kupeessa.⁸³ Näkemys praktiikan ankarista koettelemuksista selittää matkan varrella sattuneet sairastapaukset ja sen, että puolikuntoiset oli viisainta jättää koululle.

Kesällä 1936 suomalaissektorin praktiikkakohteena oli edellisvuonna autonomiseksi sosialistiseksi neuvostotasavallaksi korotettu Kalmukia. Sektorin johtaja Jukka Lehtosaari lähti vetämään ryhmää, mutta ”ankara sydänkohtaus” pakotti keskeyttämään jo alkuvaiheessa. Tutustuttuaan Kalmukian kolhooseihin ja lamastalouteen praktiikan osanottajat jatkoivat Stalingradin teollisuuslaitoksiin, joista ainakin traktoritehdas oli *Oderille* ”todellinen elämys”. Opiskelijoille valkeni sosialismin rakentamisen valtaisa haaste. Alkukantaisen paimentolaiselämäntavan rinnalle nousi modernia raskasta teollisuutta: ”Kokonaisuudessaan tämä praktiikka antoi meille mainion kuvan senaikaisesta Neuvostoliiton teollisesta kehityksestä. Totta tietysti on, että Kalmukien tasavalta ja sen pääkaupunki Elista olivat hyvin vaatimattomia.” Praktiikan jälkeinen lepoloma Moskovan kupeessa ja ”ahtaissa ympyröissä” sen sijaan meni ”pieleen”. Mieli paloi jo töihin kotimaahan.⁸⁴

KAADERIT RATKAISEVAT KAIKEN

Lenin-koulu oli aivan kerrassaan harvinainen laitos sikäli, että vallankumouksellinen henki, todellinen kommunistinen kaaderihenki oli osattu siihen ympästä suurenmoisella tavalla. Se oli selvään näkyvissä useimmissa sektoreissa, mutta aivan erityisesti suomalaisessa. Suomalainen oli monina vuosina ollut ja oli juuri niinä vuosina, joina minä seurasin sen kulkua ensin oppilaana ja sitten opettajana, mallisektori. Tämä ei ole mitään löyhää kerskumista, vaan todistettua tosiasiaa: vaikka siellä oli pääluvultaan paljon suurempia sektoreita – saksalaiset, ranskalaiset, englantilaiset, kiinalaiset jne. – niin esimerkiksi vuosina 1934–1936 suomalaiset voittivat kaikki kolme punaista lippua.⁸⁵

81 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

82 Uimapuvut pakotettiin päälle, kun sanatorioon tuli joukko iäkkäämpiä naisia. Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

83 Taivaisen kuulusteluprk Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA. Kyseessä lienee Lenin-koulun oma lepokoti Gorkin lähistöllä, 25 kilometriä Moskovasta etelään. Hoffmann 1985, 285.

84 *Oder* ja *Gunnar Ebb* hieroivat Lehtosaarta melkein vuorokauden ja ”niinpähän siitä selkisi”. Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

85 Tuominen 1957, 60.

Tuominen suhtautui muistelmissaan Moskovan Skp:n edesottamuksiin kriittisesti, mutta välähdykset Lenin-koulusta ovat toivontäyteisiä. Suomalaisten menestys koulun sisäisessä vertailussa jäi myös Elli Parkkarin mieleen.⁸⁶ Valoisat muistot Lenin-koulun ajasta ovat ristiriidassa tutkijoiden muista sektoreista tulkitsemien mielialojen kanssa. Britit kyseenalaistivat Lenin-koulun mielekkyyden lailliselle puolueelle 1930-luvun puolivälissä, jolloin varsinkin irlantilaisilla oli vaikeuksia sopeutua Moskovan komentoon. Itävaltalaisen opiskelua raskautti sekä oman maan synkkä kehitys että Moskovan ahdistava ja vainoharhaista valppautta ruokkiva ilmapiiri.⁸⁷ Miksi suomalaiset tulkitsivat niinkin myönteisesti jaksoa, joka johti terroriin ja Lenin-koulun lakkautukseen?

Kominternin VII kongressi oli ollut mahtipontinen näytelmä, jossa kaikki läsnä olijat noudattivat etukäteen laadittua käsikirjoitusta. Aito innostus ja epärointi kansanrintaman mahdollisuuksista sulautuivat yksimielisyydeksi, kun kukaan enää uskaltanut kyseenalaistaa ylhäältä määriteltyä linjaa. Stalin näyttäytyi säästeliäästi, mutta hänen nimensä mainitseminen laukaisi aina valtaiset suosionosoitukset, jotka usein annettiin seisten.⁸⁸ Raihnainen Sirola kuiskasi oppilaansa *Anna Laurenin* korvaan: ”Nämä bolshevikkien hovitavat käyvät raskaiksi polvilleni.” Kun *Lauren* ehdotti, että Sirola vähän ”fuskaisi”, tämä vastasi: ”En uskalla, ne luulevat, että minä protestoin.”⁸⁹

Alustuksessaan Suomesta ja Skp:stä puolueen pääsihteeri Tuominen käsitteli lähinnä yhteisrintamataktiikan määrittelyä. Kansanrintamaan viittasivat vain havainnot pikkuporvariston ja etenkin ”intelligenssipiirien” irrottautumisesta suurporvariston talutusnuorasta. Nkp(b):n ja koko maailman proletariaatin suuri johtaja, toveri Stalin, sai välttämättömän kiitoksensa. Kuusinen antoi selonteon nuorisoliikkeen tilasta koko Kominternin näkökulmasta.⁹⁰ Skp:n virallinen edustus kongressissa koostui Moskovan ulkomaanbyroon jäsenistä. Lehtereille kongressia seuraamaan oli hyväksytty muutamia Lenin-koulun oppilaita paimenensa Sirolan johdolla.⁹¹ Poissaolollaan loisti Suomessa kiinni jäänyt Toivo Antikainen. Myös mannerilaisten pidätykset Moskovassa olivat jättäneet aukon luottotovereiden rivistöön.

Kominternin VII kongressin puheet ja päätökset puitiin tarkkaan Lenin-koulussa.⁹² Suomalaisopiskelijat totesivat tyytyväisinä, että he olivat kotimaassaan eh-

86 Lenin-koulun sektorit kilpailivat ”yhteiskunnallisissa tehtävissä ja opintosaa vuotuksissa. Voittajaosasto sai vuodeksi haltuunsa koulun kunnialipun. Kumpanakin opiskeluvuotena, osastomme saien. Olimme siitä hyvin ylpeitä.” Reiman, 59.

87 McLlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 106–107, 112; McLoughlin 1997, 71–74; Schafranek, 455–465.

88 Carr (1982, 404) väittää, että Stalin ei ollut paikalla. Toisin todistavat läsnä olleet Heinz Hoffmann, (1985, 283–284), Tuominen (1957, 157) ja Parkkari (Reiman, 64) sekä tutkijoista Tucker (1990, 340).

89 Reiman, 64.

90 Muistelmissaan Tuominen vertasi VII kongressia aidosti keskustelemaan III kongressiin vuonna 1921. Tuominen 1957, 153–157. Tuomisen puhe Kominternin VII kongressissa (ote), 30.7.1935. ”Kallis toveri Stalin!”, 329–334. Kuusisen puhe, ks. Kuusinen, O. W.: Kansainvälisiä kysymyksiä. Kansankulttuuri, Helsinki 1951, 102–128.

91 Täysvaltaiset Skp:n edustajat: *Hager, Linko*, Kuusinen, *Stein* ja Tuominen. Puheoikeudella: *Nilsson* (peitenimellä *Kaino Lindell*), Lehtosaari, Akseli Mod (*Juho Peterson*). ”Kallis toveri Stalin!”, 503.

92 Hoffmann 1985, 284.

tineet toteuttaa taktiikkaa, joka nyt virallistettiin Kominternin linjaksi. Ammattiyhdistystoiminnassa kommunistit olivat pyrkineet yhteisrintamaan sosiaalidemokraattien SAK:n kanssa kesästä 1934 lähtien. Suomalaisten kokemuksia kuunneltiin mielenkiinnolla ennen VII kongressia, ja Kuusisen välitti niitä eteenpäin Dimitroville. Kokemusten arvoa lisäsi se, että Skp, toisin kuin Ranskan ja Espanjan puolueet, toimi maanalaisena. Malmberg varmasti ylitulkitsee suomalaisten merkitystä linjanmuutokselle,⁹³ mutta hänen havaintonsa on harvoja esimerkkejä Lenin-koulun kaksisuuntaisesta vaikutuksesta. Lenin-koulun oli tarkoitus bolševisoida Skp:n toimintaa Suomessa, mutta suotuisassa tilanteessa opiskelijoiden tuoreet kokemukset Suomesta saattoivat vaikuttaa Moskovan päätöksentekoon.

Lenin-koulun suomalaisopiskelijat pääsivät vuosikymmen puolivälissä todistamaan 1930-luvun parhaita vuosia, vaikka he eivät kyenneet tekemään vertailuja ensimmäisen viisivuotiskauden kaotittiseen puutteeseen. Elintaso neuvostomaassa kohosi, mutta edistys oli vaatimatonta ja väliaikaista. Leivän säännöstelystä luovuttiin tammikuussa 1935. Varsinkin Moskovassa oli kauppoja ja niissä kulutus- ja jopa ylellisyystarvikkeita, joihin vain harvoilla oli varaa. Monia hyödykkeitä nähtiin ensi kertaa sitten NEP-vuosien. Symbolisesti merkittävä tapahtuma oli myös Moskovan metron vihkiminen käyttöön toukokuussa 1935.⁹⁴

KAADERIKYSYMYKSEN KAKSITERÄISYYS

Kominternin huipulla tehtiin johtopäätöksiä Kirovin murhasta helmikuussa 1935. IKKI:n puoluejärjestö oli kertaalleen puhdistanut itsensä, mutta bolševistinen kasvojenkohotus ei vielä riittänyt. Ulkomaiset kommunistit eivät ymmärtäneet jatkuvaa valppauden kohottamisen vaatimusta eivätkä vaivautuneet sisäistämään puolue-elämän ehtoja Neuvostoliitossa. Moni ei tainnut sanaakaan venäjää huolimatta vuosia kestäneestä emigranttielämästä. Toinen avain sosialismin rakentamisen sisäistämiseen oli Vkp(b):n historian opiskelu, jossa piti korostaa puolueen taistelua oppositiosuuntauksia vastaan. Dimitrov vaati, että puolueorganisaation jäsenet ”alistaisivat henkilökohtaisen elämänsä, kaikki suhteensa ja toimensa puolueen intresseille”. Puolueen riveistä paljastui yhä ”pikkuporvarillisia ennakkoluuloja”.⁹⁵

Ulkomaisen salaliiton esittäminen Kirovin murhan syyksi oli liittänyt valppauskampanjoihin vierasvihamielisen sävyn jopa Kominternin kansainvälisen yhteisön sisällä. Osip Pjatniski syytti avoimesti ulkomaisia kommunisteja: vihollinen yritti tunkeutua emigranttiyhteisön kautta IKKI:n elimiin. Ongelman ratkaisuksi ehdo-

93 ”Oli tosiaan uutta, kuunneltiin mielenkiinnolla, että oli voitu yhdessäkin jotain tehdä. [...]

Dimitrov esitti vahvana toteamuksena suomalaisten kokemukset. Jo aikaisemmin ennen Kominternin 7. kongressia oli Kuusinen meidän yhteisessä tilaisuudessamme arvostanut tätä suomalaisten suoritusta, näin jälkepäin arvioiden koko linjan muutoksella oli Tattarin Väinöllä suuri osuus.” Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

94 Gronow, 139–141.

95 Dimitrov’s speech to the 20 February 1935 general closed meeting of the ECCI party organization, dedicated to the lessons flowing from Kirov’s murder. *Enemies within the Gates?*, 96–98.

tettiin kaksiteräistä miekkaa, valppauden kohottamista puoluejäsenten tarkastuksen avulla sekä poliittisen koulutuksen kehittämistä.⁹⁶

Kaaderikysymys jalostui toukokuussa 1935 Stalinin puheeksi, joka vakiintui aikakauden tunnukseksi: ”Kaaderit ratkaisevat kaiken.” Hän puolusti teollistamisprojektiaan ja selitti sen osaksi ”hyökkäyssuunnitelmaa”, jota ilman neuvostomaa olisi jäänyt vihollisten armoille. Suunnitelman vastustajat (”uhkasivat joitakin meistä kuulilla”) unohtivat, että bolshevikit olivat ”erikoislaatuisia ihmisiä”, jotka vastuksia kohdatessaan ”karaistuvat uusia taisteluja varten”. Voitot kollektivisoinnissa ja teollistamisessa todistivat kriitikoiden olleen hakoteillä:

Vielä enemmän, lujituttuamme tällä tiellä menimme vielä energisemmin eteenpäin, lakaisten tieltä pois kaikki ja kaikenlaiset esteet. Tosin meidän täytyi tällä tiellä iskeä kylkeen joitakin näistä tovereista. Mutta minkäs sille mahtaa. Täytyy tunnustaa, että myöskin minä olin tässä työssä mukana. (Myrskyisiä suosionosoituksia. Hurraa-huutoja.)⁹⁷

Ensiluokkainen teollisuus, mekanisoitu maatalous, kehittyvä liikennelaitos ja puna-armeija todistivat, että ”nälkä tekniikkaan” oli pääpiirteissään tyydytetty. Oli tullut aika panostaa ihmisiin, jotka valjastaisivat tekniikan palvelukseensa. Jotta kaaderit löytäisivät oikean paikkansa kokonaisuudessa, oli tutustuttava ihmisiin ja raportoitava heidän kehityksestään. Stalin tavoitteli ihmisarvon puolustusta, sosialistista humanismia: ”On vihdoinkin ymmärrettävä, että kaikista arvokkaista pääomista, joita on maailmassa, kaikkein arvokkaimpana ja kaikkein ratkaisevimpana pääomana ovat ihmiset, kaaderit.”⁹⁸ Ihminen tuotannontekijänä pyrittiin huomioimaan myös muualla Euroopassa. Natsi-Saksassa vedottiin Hitlerin vastaaviin lausuntoihin, joilla pyrittiin vahvistamaan kansallista työ- ja suoritusyhteisöä.⁹⁹ Neuvostomaassa kaaderipolitiikan ulottaminen koskemaan koko kansaa oli luettava seuraavan aamun *Pravdasta*:

Kansamme imee itseensä bolshevismien kulttuuria, sen traditiooneja, sen metoodeja ja aatteita. Onko tällöin mitään ihmeellistä siinä, että meillä on paljon bolshevikkeja – puolueen jäseniä ja puolueeseen kuulumattomia, jotka ovat sydänjuuriaan myöten maallensa uskollisia ja valmiita uhraamaan sen mahtavuudelle ja onnelle kaikkensa, kaikkein kalleimpansakin – elämänsä. [...] Maamme tarvitsee kaadereita, kaadereita ja vielä keran kaadereita.¹⁰⁰

96 Chase, 98–101.

97 Kaaderit ratkaisevat kaiken. Toveri Stalinin puhe Kremlissä Punaisen Armeijan akateemikkojen päättäjätalouksessa 4.5.1935. Valtion kustannusliike Kirja, Petroskoi 1935, 6.

98 Stalin kertoi vitsin karkotusajoiltaan Siperiasta: Kun miesporukka palasi kämpille tukinuitosta, huomattiin, että yksi toveri oli kadonnut. Stalinin uteluihin vastattiin vältellen, ja eräskin jätkä kiirehti ulos ”tammaansa juottamaan”. Suivaantunut Stalin moitti miehiä siitä, että nämä välittivät elukoista enemmän kuin ihmisistä. Joukon johtaja vastasi: ”Miksipä heitä, ihmisiä, säälisimme? Ihmisiä me aina voimme tehdä. Mutta tammaa... koetapa tehdä tamma.” Kaaderit ratkaisevat kaiken, 8.

99 Kettunen, Pauli: Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta. Tutkijaliitto, Helsinki 1997, 90.

100 Pravdan pääartikkeli 6.6.1935. Kaaderit ratkaisevat kaiken, 22–24.

Yrjö Sirola pohti kirjeessä ”Suuren puutarhurin”¹⁰¹ sanomaa:

Kysymys kaadereista, joista tov. Stalin niin lujasti, selvästi, koruttoman vakuuttavasti puhui. [...] Kovin on ollut siellä – kuten meilläkin ennen – se ’iikka kuin iikka’ kanta, että muka on jotenkin sama, kuka on missäkin. On opetettava tovereita ymmärtämään, että taistelukokemukset, yhdessä sisun ja tiedollisen valmennuksen kanssa, tekevät ihmiset, työläiset, erilaisiksi mitä taisteluvalmiuteen ja kykyyn tulee. [...] Tuo bolshevismmin suuri ’salaisuus’: persoonallisuuden merkitys kollektiivissa. Tov. Stalin taas asetti etemme terävästi sen kysymyksen. On hoidettava ihmisiä, kasvatettava, käytettävä oikealla paikalla.¹⁰²

Samaa poliittista kasvatustyötä Sirola oli tehnyt suomalaisten keskuudessa koko emigranttikautensa ajan. Sitäkin ahdistavampaa oli huomata, että puutarhurin huolenpito suomalaisten hallitsemassa Karjalassa tarkoitti sekä rikkaruohojen kitkemistä että kukoistavien rivien harvennusta.

Georgi Dimitrov tulkitsi stalinilaista kaaderipolitiikkaa kansainväliselle kommunistiyhteisölle Kominternin VII kongressissa elokuussa 1935. Hän asetti kuusi välttämätöntä ehtoa kaaderipolitiikan sisällölle:

1. Oli tunnettava ihmiset. Kaadereita tutkimalla sekä keksittiin katveeseen jääneitä työntekijöitä että puhdistettiin puolueen rivejä ideologisesti ja poliittisesti vahingollisista aineksista.
2. Oli nostettava kaadereita oikein esiin, tukemalla järjestelmällisesti sopivien kaaderien urakehitystä.
3. Oli ”hyväksikäytettävä” kaadereita taitavasti. Ehto sisälsi oudon paradoksin: ”Ihannehimisiä ei ole; ihmiset on otettava sellaisina kuin he ovat, korjaten heidän heikkoutensa ja puutteensa.”
4. Oli sijoitettava kaaderit oikein.
5. Oli autettava kaadereita systemaattisesti.
6. Oli huolehdittava kaaderien säilyttämisestä. Oli osattava siirtää kaaderit oikeaan aikaan ”selkäpuolelle” ja vaihdettava ne tarvittaessa uusiin.¹⁰³

Usko tiedon, rationaalisuuden ja kontrollin autuaaksitekevään voimaan korostuu teeseissä. Puolueen oli tieteellisen maailmankatsomuksen soveltajana kykenevä tutkimaan yksittäisiä ihmisiä ja jalostamaan heistä järkipäisellä ja systemaattisella muokkaamisella yhä täydellisempiä uusia ihmisiä, kaadereita.

101 ”Ihmisiä täytyy huolellisesti ja tarkasti kasvattaa, kuten puutarhuri kasvattaa lempihedelmäpuutaan”. Stalin metallurgien keskustelutilaisuudessa 26.12.1934. Kaaderit ratkaisevat kaiken, 13. Dimitrov poimi saman kielikuvan Kominternin VII kongressin loppulausuntoonsa: ”Ne eivät osaa, kuten tov. Stalin meitä opettaa, kasvattaa kaadereita ’niin kuin puutarhuri kasvattaa mieluistaan hedelmäpuuta’...”. Dimitrov, Georgi: Työväenluokan yhtenäisyys ja kansanrintama fasismia vastaan. Dimitrovin puheet Kominternin VII kongressissa 1935. Sosialistinen opiskelijaliitto, 1972, 140.

102 Sirola Moskovasta K. A. Savannolle (”KAS”) 7.5.1935. Mf 70, F4, SKP 1918–1944, KA.

103 Työväenluokan yhtenäisyyden puolesta fasismia vastaan. Loppulausunto Kominternin VII kongressissa 13.8.1935. Dimitrov 1972, 141–144.

Dimitrov jatkoi luettelemalla kaaderivalinnan ”peruskoettimet”:

- taistelussa ja vankeudessa koeteltu uskollisuus työväenluokan asialle ja puolueelle
- yhteys joukkoihin
- taito orientoitua itsenäisesti tilanteissa ja pelottomuus vastuunalaisissa ratkaisuisa
- kurinalaisuus ja bolševistinen karaistuneisuus taistelussa luokkavihollisia ja puolueen linjalta poikkeavia vastaan

Puoluekoulutus oli kaaderipolitiikan kulmakivi. Dimitrov peräänkuulutti käytännöllisten organisaattorien ja johtajien kouluttamista teoreettisten kirjanoppineiden sijaan. Hän tähdensi oman maan taistelukokemusten tutkimista sekä vallankumouksellisen liikkeen kootun kokemuksen hyödyntämistä. Vaarana oli taistelumuotojen ja -metodien mekaaninen siirtäminen maasta toiseen. Bolševikkien työmuotojen jäljittely oli tuottanut suoranaista haittaa kapitalistisissa maissa. Puheen koulutusosan loppunousu mukaili ajan hengen sisäistäneellä tavalla Leniniä:

On, toverit, opittava, opittava jatkuvasti, jokaisella askeleella, taistelun prosessissa, vapaudessa ja vankilassa. On opittava ja taisteltava – taisteltava ja opittava. On osattava yhdistää Marxin, Engelsin, Leninin, Stalinin suuri oppi stalinilaiseen lujuuteen työssä ja taistelussa, stalinilaiseen periaatteelliseen leppymättömyyteen luokkavihollista ja bolshevismiin linjalta perääntyviä kohtaan, stalinilaiseen pelkäämättömyyteen vaikeuksien edessä, stalinilaiseen vallankumoukselliseen realismiin. (Suosionosoituksia.)¹⁰⁴

Stalinin ja Dimitrovin julkiset muotoilut korostivat kaaderipolitiikan myönteisiä mahdollisuuksia. Samaan aikaan Neuvostoliiton sisäpoliittinen kehitys hankaloitti ulkomaisten kommunistien asemaa. Kirovin murha joulukuussa 1934 oli oikeuttanut Stalinin hallinnolliset ja lainsäädännölliset toimenpiteet, jotka lisäsivät NKVD:n valtaa. Puoluepuhdistus käynnistettiin keväällä 1935 Nikolai Ježovin johdolla.¹⁰⁵ Terrori alkoi nousta keskeiseksi hallitsemistavaksi, jolla oli toki vielä vaihtoehtoja. Andrei Ždanov muotoili toukokuussa 1935: ”repressio ei ole päämetodi vaan toissijainen kasvatustyöhön verrattuna.”¹⁰⁶

Kesän 1935 jälkeen Ježov ilmoitti vakuuttuneensa siitä, että jotkut Neuvostoliiton emigrantit olivat ulkomaisia agentteja. Vihollisen tiedustelupalvelut himoitsivat kommunistipuolueen jäsenkirjoja, joilla hämäräperäisen toiminnan saattoi salata. Näin menettelivät etenkin puolalaiset, suomalaiset, tšekit ja saksalaiset. Vkp(b):n jäsenten tarkistus (*proverka*) oli paljastanut jäsenkirjojen väärennöksiä ja muita väärinkäytöksiä. Manuilski, Vkp(b):n keskuskomitean jäsen ja IKKI:n kaadereista vastaava sihteeri, laati loppuvuodesta 1935 raportin, joka alkoi väitteellä:

104 Sama, 144–145, 149–151, josta lainaus.

105 Nikolai Ježov (1895–1940) sai vuonna 1930 johdettavakseen Vkp(b):n kaaderiosaston, ja vuoden 1934 XVII puoluekongressissa hänet äänestettiin puolueen keskuskomiteaan ja kontrollikomissioon. Vuotta myöhemmin hänestä tuli myös IKKI:n jäsen. Syyskuusta 1936 lähtien hän johti NKVD:tä ja antoi terrorin kaudelle nimensä. Hederler, Wladislaw: Ezhov’s Scenario of the Great Terror and the Falsified Record of the Third Moscow Show Trial. In McLoughlin – McDermott 2003, 36, 39.

106 Kangaspuro, 314–317, josta lainaus.

”Tärkein syy poliittisen ja koulutuksellisen työn esteisiin poliittisten emigranttien riveissä on niiden rappeutuminen [*razloženia*] ja vihollisen tunkeutuminen puolaisten, unkarilaisten, suomalaisten ja muiden politemigranttien riveihin”.¹⁰⁷

Ivo Lingon kanssa Kominternin hotellissa asunut *Anna Lauren* muisteli myöhemmin ilmapiirin muutosta Moskovassa:

Olot Neuvostoliitossa kävivät levottomammiksi. Ihmisiä katosi. Moskovassa niissä hoteleissa, joissa asui Kominternin työntekijöitä perheineen ja myös suomalaisia ja karjalaisia, vallitsi hätäännys – vaimot kyselivät ja etsivät kadonneita miehiään. Myös Karjalasta kantautui tietoja vangitsemisista, Gylling oli kutsuttu sieltä pois ja määrätty työhön kansainväliseen tutkimuslaitokseen Moskovaan. Leningradissa lopetettiin Lännen vähemmistö-kansallisuuksien yliopisto.¹⁰⁸

LVKY:N LAKKAUTUS

Ludvig Kosonen ylisti vuoden 1931 lopulla leninististä kansallisuuspolitiikkaa LVKY:n kymmenvuotisen taipaleen kunniaksi:

Ja kymmenen vuotta sitten
ne jo korkeakoulun sai
YLIOPISTO; L – V – K – Y
– ovat tuttuja kirjaimet kai
Sen on tuntenut työväenluokka
koko Karjala, Inkerinmaa
miten opisto tehnyt on työtä
miten kaaderit kasvattaa
Sen avulla meilläkin noussut
yhä kulttuuri kansallinen
se on auttanut valistustyössä
sekä vaalinut linjaa sen
Meille täytyi selvänä olla
koko linja ja määränpää
Yliopiston kaaderit tietää
miten täytyi jo rynnistää¹⁰⁹

Bolševikkien kansallisuuspolitiikan käänne ajoittui vuosikymmenen puoliväliin. Kampanja kansallista nationalismia vastaan käynnistettiin kansallisissa tasavallois-

107 Chase, 102–104.

108 Tämä osuus ei mahtunut Elli Parkkarin muistelmiin (Reiman 1993). Se on säilynyt Kansan Arkistossa haastattelusta (Anna-Liisa Lehtoranta 28.6.1982) purettuna käsikirjoituksena (Toivi Väre, sivu 63a). Parkkari, Elli: Muistelmat. 6A Parkkari Elli, KA.

109 Ote Ludvig Kososen pitkästä runosta, päivätty 24.11.1931. Vapaus nro 164, 28.11.1931. Puhdasoppisena proletaarisen kauden edustajana Kosonen (1900–1933) katsoi kirjallisuuden tehtäväksi joukkojen valjastamisen puolueen tueksi. Ylikangas, 187–188.

sa vuoden 1934 alussa. Järkyttynyt Sirola kirjasi muutoksen vasta toukokuussa 1935: ”Paikallinen nationalismi – nyt päävaara! Miksi?”¹¹⁰ Kesällä Karjalan suomalaisia ryhdyttiin syyttämään ja tuomitsemaan. Keulakuvat Kustaa Rovio ja Edvard Gylling syrjäytettiin, puna-armeijan kansalliset joukko-osastot (Karjalan jääkäriprikaati) lakkautettiin ja monet LVKY:n opiskelijat pidätettiin tutkimusajaksi. Moskovan Skp tuki julkilausumissaan nationalismin vastaista kampanjaa muttei tehnyt sitä täydestä sydämestään. Käännettä kansallisuuspolitiikassa ei otettu aatteelliseen käsittelyyn, ja Karjalan johdosta syrjäytettyjä pelastettiin vielä Moskovaan. Kun suomalaisen LVKY-sektorin johtaja J. K. Lehtinen joutui kommentoimaan nationalismia, hän teki sen vastikään vanhentuneen leninistisen kaavan mukaan, suomien yhä isovenäläistä sovinismia. Lenin-koululla Jukka Lehtosaari ohitti asian kokonaan.¹¹¹

Paikallisen nationalismin juuriminen Karjalasta loi lyhyellä viipeellä painetta Leningradin suomalaisten keskuuteen. Syksyllä 1935 Leningradin LVKY:n johtaja laati koulunsa merkitystä puolustavan yhteenvedon. LVKY:ssä opiskeli tässä vaiheessa 142 suomalaista ja 63 virolaista. Suomalaisia, täyden neli- tai kolmivuotisen oppimäärän opiskelijoita oli vuosina 1925–1935 valmistunut 314. Valmistuneista 80 prosenttia oli sijoittunut puolueutyöhön Karjalaan, Leningradin alueelle tai pohjoiseen, jopa Siperiaan.¹¹² Kolme viimeksi valmistunutta vuosikurssia oli sijoitettu keskitason puolueitoimitsijoiksi, lehtien toimituksiin tai opettajiksi:

1. Vkp(b):n tai Kominternin komennus: 1933:1, 1934:5, 1935:3
2. NKVD: -, -, 1
3. aluetason organisaattori Amerikassa: 1, 1, -
4. puolueutyössä Leningradissa, Karjalassa tai Murmanskissa piirien instruktoreina: 3, 9, 8; neuvostoissa: 3, 5, 5
5. puna-armeijassa poliittisessa työssä: -, 2, -
6. eri kouluissa ja osastoilla: 2, 1, -
7. talousaineiden opettajana puolue- ja keskikoulussa: -, 2, 1; pedagogisessa instituutissa: -, 3, -
8. lehden toimituksessa: alueen tasolla: 2, 6, 3; piireissä: -, 3, 1
9. rajlit: -, -, 1
10. puoluekomitean sihteeri ja organisaattori: -, 2, 1
11. klubeilla ja nurkissa: -, -, 1
12. ei tietoa: 1, -, 3¹¹³

LVKY:n opiskelijamäärissä ja valmistuneiden määrissä oli loppuvuoteen 1935 mennessä ilmennyt seuraavia vaihteluita:

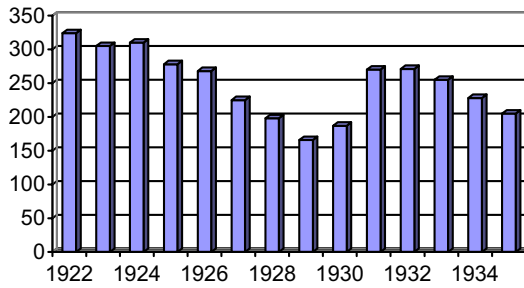
110 Kangaspuro, 263. Sirolan muistilappu ”Karjalan kysymys” 2.5.1935. 525/1/50: 103–104, RGASPI.

111 Rentola 1994, 31–33.

112 Otsikoimaton venäjänkielinen yhteenvedo tov. Rubinsteinille 28.11.1935. Sisällöstä ja kokoelman muista dokumenteista päätellen rehtori Glowackin käsialaa. 529/1/703: 79–81, RGASPI. Valtaosa Moskovan LVKY:stä valmistuneista saksalaisista jäi Neuvostoliiton alueelle. Köstenberger, 295.

113 Mesto raboty i naimenovanie dolžnost vypusnikov 1933, 1934 i 1935 gg. Finskij sektor. 529/1/703: 27, RGASPI. Rajlit tarkoitti piiritason työtä valtion sensuurilaitos Glavlitissa.

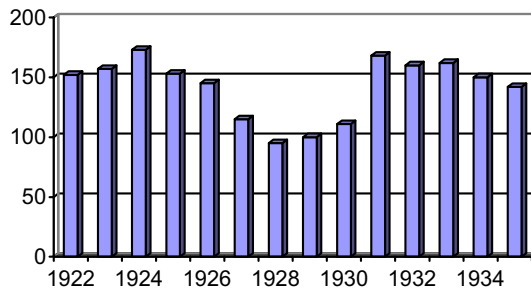
**Kuvio 1. LVKY:n opiskelijamäärä
1922–1935**

Lähteet: Otsikoimaton venäjänkielinen yhteenveto tov. Rubinsteinille 28.11.1935. 529/1/703: 79–81, RGASPI. Köstenberger, 256.

Opiskelijamäärään on laskettu mukaan suomalaiset ja virolaiset. Latvialaisia ei ehdtinyt valmistua Leningradin osastolta.¹¹⁴ Muutoksista voi nähdä 1920-luvun yleisen hiipuvan trendin. Opiskelijoiden hävikki aloitusvuoden jälkeen oli suurempi kuin vuosittainen sisäänotto, jonka tarkka määrä ja jakautuminen suomalaisten ja virolaisten kesken ei ole tiedossa. Kun ensimmäinen ”päästö” valmistui vuonna 1925, kokonaismäärä jatkoi laskuaan. Opiskelijamäärä kääntyi kasvuun vuonna 1929 hiipuaakseen jälleen vuosikymmenen puoliväliä lähestyttäessä. Lapualaisvuonna 1930 LVKY otti poikkeuksellisen suuren kiintiön suomalaisia.¹¹⁵ LVKY:n suomalaissektoriin räätälöitiin 1930-luvun alussa oma osastonsa amerikansuomalaisille tovereille, jotka USA:n kommunistipuolue oli komentanut koulun penkille.¹¹⁶

**Kuvio 2. LVKY:n suomalaisopiskelijoiden
määrä 1922–1935**

Lähteet: Otsikoimaton venäjänkielinen yhteenveto tov. Rubinsteinille 28.11.1935. 529/1/703: 79–81, RGASPI. Köstenberger, 256.

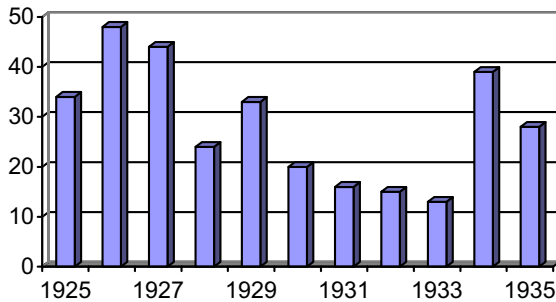
114 Latvialaiset (”lätiläiset”) siirtyivät vuoteen 1924 mennessä Moskovan LVKY:hyn. Heidän päälukunsa oli Leningradin aloitusvuonna 100 ja seuraavana 44. Köstenbergerin taulukkoon on pujahtanut liettualainen sektori (der Litauisch Sektor). Köstenberger, 253, 256.

115 Syksyn 1930 kurssille otettiin lähes sata suomalaisopiskelijaa. Seuraavat sisäännot 1931: 30; 1932: 20; 1933: 40; 1934: 40. Gunnar Seeven Ilm. nro 1803, 16.10.1943. Otsikoimaton kansio, amp 3070, EKV I, VA.

116 Vuonna 1934 lähetettiin Amerikkaan seitsemän toveria, joista kaksi oli suorittanut täyden LVKY-kurssin. Yliopistolle jäi kolme amerikansuomalaista. LOKUNMZ:n rehtori Vkp(b):n keskuskomitean agitprop-osaston tov. Marinille 15.11.1935. 529/1/703: 78, RGASPI.

Suomalaisten määrä LVKY:ssä kasvoi kolmena ensimmäisenä lukuvuonna, minkä suhteuttaminen edelliseen taulukkoon kertoo virolaisten suuremmasta keskeyttämisprosentista alkuvuosina. Muuten tilasto noudattelee koko yliopiston opiskelijamäärän kehitystä. Lenin-koulun suomalaissektorin perustaminen vuonna 1930 ei pienentänyt LVKY:n sisäänottokiintiötä.

Kuvio 3. LVKY:stä valmistuneet suomalaisopiskelijat 1925–1935

Lähteet: Otsikoimaton venäjänkielinen yhteenveto tov. Rubinsteinille 28.11.1935. 529/1/703: 79–81, RGASPI. Köstenberger, 256. Pennonen, Annina: ”Hihat heilumaan valistuksen vainoilla”. Suomenkielinen poliittinen valistustyö Leningradissa ja Leningradin läänissä 1921–1927. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2004, 48.

LVKY:n panos–tuotos-suhteen, valmistujien vertailun kunkin vuoden sisäänottoon, voi luotettavasti tehdä vain muutaman ”päästön” kohdalla. Vuonna 1922 aloittaneesta 152 opiskelijasta 34 eli 22 % valmistui vuonna 1925. Syksyllä 1923 kaavailtiin peräti 125 uuden suomalaisopiskelijan kiintiötä, joka ei näy täyttyneen. Suomalaisten kokonaismäärän pysyminen samoissa viittaa siihen, että uusia otettiin jotakuinkin yhtä paljon, kuin puolessatoista vuodessa oli koulusta komennettu muualle.¹¹⁷ LVKY:n alkuvuosien suuret kurssit valmistuivat vuoteen 1928 mennessä. Opiskelijoiden kokonaismäärässä oli varmasti ”kuolleita sieluja”, sillä Moskova rahoitti Leningradin osastoa opiskelijoiden pääluvun perusteella.¹¹⁸

LVKY:n opiskelijamäärä vajosi aallonpohjaansa (166 oppilasta) vuonna 1929. Samana vuonna se siirrettiin suomalaiskomennosta puolalaisen P. M. Glowackin vastuulle.¹¹⁹ Vuoden 1928 sisäänoton (60, joista 27 suomalaista) piti valmistua tammikuuhun 1933 mennessä, mutta määräjassa kurssin suoritti vain kolmasosa, 20 toveria. Keskeyttämisten syitä olivat opiskelijan kuolema (4), menestymättömyys opinnoissa (9), puoluepuhdistus vuonna 1929 (6), kurinpitorangeistus (7),

117 ”Suomalaisia oppilaita oli 150 ja nyt otetaan uusia 125. Useita komennetaan puoluetööhön.”

Sirola 1923, 24. Artikkelin on kirjoitettu Pietarissa syyskuun alkupäivinä 1923.

118 Aleksandra Ellosen kuulustelupkt nro 73/35 Lappeenrannan poliisilaitoksella 29.11.1935. Lännen Vähemmistö Kansallisuuskien Yliopisto, amp 3070, EKV I, VA. Ellonen toimi LVKY:n taloudenhoitajana vuosina 1922–1927.

119 Vanhaan sivistysteistön lukeutunut Glowacki oli saanut Puolassa poliisin pampusta pysyviä vammoja jalkaansa ja puheeseenkin. 6. Edvin Salosen muistelmat 1977, 8 Aa, 26, KA.

LVKY:n toisen vuosikurssin suomalainen työryhmä vuonna 1926. Takaseinällä aikakaudelle tyypillisiä valistustauluja. (Kansan Arkisto.)

puoluekomennus (17) sekä perhe- ja terveyssyyt (3).¹²⁰ Lieneekö Glowackin ansiota, että vuonna 1934 valmistui edellisvuoteen verrattuna kolminkertainen määrä suomalaiskaadereita (13–39).

Vuoden 1935 lopulla LVKY:n tulevaisuus oli katkolla. Yliopistoa puolustavassa yhteenvedossa muotoiltiin keskeiseksi kysymykseksi, tuottiko LVKY liian vähän puoluetöytätekijöitä taloudelliseen panostukseen suhteutettuna. Suomalaiset ja virolaiset eivät olleet kooltaan merkittäviä vähemmistöjä (Neuvostoliitossa 170 000¹²¹ ja 150 000), mutta Saksa ja muut imperialistiset voimat pyrkivät käyttämään rajamaita hyökkäyksensä sillanpääasemina. Rajan molemmilla puolilla oli valmiudessa riittävästi koulutettuja kaadereita, jotka olisivat käytössä heti taistelun ensi päivänä, joten kaaderien valmistusta ei ollut välttämätöntä jatkaa voimistettulla tempolla.¹²²

Aktiivisimman taistelun kaaderit valmistuivat Lenin-koulusta, jonka lyhytkursseilla heidät varustettiin vain Marx-Lenin-Stalin-teorian pääkohdilla. LVKY jalosti kaaderiainesta vallankumouksen reserviin, mihin suhteutettuna teoreettinen ja käytännöllinen valmistus oli liiankin perusteellista. Kansainvälinen tilanne edellytti kaaderikoulutuksen painotusten muuttamista. Vaikka LVKY:hyn uhratut

120 LOKUNMZ:n rehtori Glowacki Vkp(b):n keskuskomitean kaaderiosaston tov. Sergejeville 11.2.1933. 529/1/700: 35, RGASPI.

121 Karjalassa oli parhaimmillaan, vuonna 1934, noin 20 000 suomalaista, joihin on laskettu mukaan amerikansuomalaiset ja loikkaarit. Kangaspuro, 247–248. Yhteenvedon luku viitannee kaikkiin suomensukuisiin kielivähemmistöihin luoteisrajan tuntumassa.

122 Otsikoimaton venäjänkielinen yhteenvedo tov. Rubinsteinille 28.11.1935. 529/1/703: 79–81, RGASPI.

varat eivät välttämättä näyttäneet tuottavan tulosta, Leningradin yliopisto oli säilytettävä. Suomalaisten ja virolaisten vähemmistökansallisuuksien korkeakoululla oli merkitystä sosialismin rakentamiselle Neuvostoliitossa. Koulun likvidoiminen tuhoaisi kaaderintaimet ja vaikeuttaisi työtä keskuksissa, aluetasolla ja Kominternissa, joissa kaivattiin jatkuvasti uusia työntekijöitä.¹²³

Rehtori Glowacki vetosi rationaalisuuteen ja tehokkuuteen, vaikka lakkautussuunnitelmissa oli kyse poliittisen valppauden kohottamisesta ja paikallisen nationalismin kitkemisestä. LVKY:n epäilyttävyttä lisäsi yliopiston sijainti Leningradissa Suomen rajan tuntumassa. Alasajo käynnistyi vuoden 1935 lopulla. Aloite yliopiston lakkauttamisesta tai siirtämisestä Moskovaan tuli Kominternin kaaderiosastolta. Skp:n ulkomaanbyroo oikaisi muutamat kaaderiosaston kirjeen epätarkkuudet mutta kannatti muuttoa Moskovaan. Leningradissa jatkaminen oli ”k conspiratorisistakin syistä sopimatonta”. Ub lupasi järjestää suomalaisen sektoriin vuosittain kymmenen luotettavaa opiskelijaa.¹²⁴ Kommentoidessaan yksittäisten opiskelijoiden tapauksia Skp:n Ub pesi heti kätensä, mikäli opiskelijat olivat jonkun muun tahon kouluun komentamia.¹²⁵

Kevään 1936 proverkassa Skp:n ulkomaanbyroo vahvisti yleensä LVKY:n opiskelijoiden karakteristiikat. Lopullinen päätösvalta koulutuskomennuksen jatkumisessa oli Kominternin kaaderiosastolla. Kevään edetessä kävi yhä ilmeisemmäksi, että sekä Leningradin että Moskovan LVKY-osastot lakkautettaisiin. Vkp(b):n keskuskomitean agitprop-osasto teki päätöksen LVKY:n Moskovan pääosaston lakkauttamisesta toukokuussa 1936. Päätös tuli yllätyksenä ulkomaisille opiskelijoille, joille oli siihen asti puhuttu uudelleenjärjestelyistä todelliseksi Komintern-kouluksi.¹²⁶ Opiskelijoiden kohtaloiden ratkaisemiseksi perustettiin komissio, joka suositteli joko poistamista Neuvostoliitosta, oleskeluluvan pidennystä tai pidätystä.¹²⁷ IKKI:n sihteeristö valitsi LVKY:n opiskelijoista parhaat jatkamaan opintojaan Lenin-koulussa. Mahdollisuus ei koskenut opiskelijoita, joiden kotimaan kommunistipuolue toimi laillisesti.¹²⁸

Lakkautuspäätöstä perusteltiin LVKY:n alkuperäisen tehtävän täyttämisellä: vähemmistökansallisuuksien hallitsemat Neuvostoliiton alueet olivat riittävän kehittyneitä hoitamaan kaaderikoulutuksensa itsenäisesti. Sulkemisen todelliset syyt olivat kansallisuuspolitiikan käänne, joka teki ei-venäläisten kaaderien juurruttamisen neuvostojärjestelmään epätoivottavaksi, sekä luottamuksen puute, joka syveni ”valppaushysteriaksi” toistuvien puhdistusaaltojen myrkyttämässä ilmapiiressä.¹²⁹

123 Sama.

124 Skp:n kk:n Ub:n ptk 12.12.1935. Mf 70, F4, SKP 1918–1944, KA.

125 Ub käsittelee kahdeksan ykköskurssilta ja aspirantuurista erotettavaksi ehdotettua tapausta ja päätyi vetoamaan viiden jatkamisen puolesta. Kaksi kelpasi työhön Karjalaan ja vain yksi jouti pois koululta, kun tämä itsekkin sitä tahtoi. Skp:n kk:n Ub:n ptk 25.12.1935. Mf 70, F4, SKP 1918–1944, KA.

126 Köstenberger, 263.

127 Firsov, Fridrikh I.: Dimitrov, the Comintern and Stalinist Repression. In McLoughlin – McDermott 2003, 74.

128 Lenin-koulun tuli valita parhaat LVKY:n saksalaisista, italialaisista, puolalaisista, romanialaisista, bulgaareista, balteista, suomalaisista, valkovenäläisistä, moldovalaisista, serbeistä, kroaateista ja juutalaisista. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 208.

129 Köstenberger, 263–264.

Leningradin LVKY-osaston lakkautus tuskin tuli yllätyksenä, vaikka paikallisen nationalismin kitkeminen ei suurkaupungissa näkynyt yhtä dramaattisena kuin Karjalassa. Skp:n toiminta Leningradissa loppui alkusyksyllä 1936, jolloin LVKY:n suomalaissektorin johtaja J. K. Lehtinen syrjäytettiin myös *Kommunisti*-lehden päätoimittajan tehtävästä.¹³⁰ Leningradista siirrettiin Lenin-kouluun muutamia suomalaisopiskelijoita loppuvuonna 1936. Se ei auta täsmentämään koulun lakkautusajankohtaa, sillä opiskelijoiden uudelleensijoittelu otti aikansa.¹³¹

Vuosien 1937–1938 ”iso viha”, Stalinin terrori, osui raskaasti LVKY:n opetushenkilökuntaan ja Skp:n muuhun sivistyneistöön.¹³² Terrori koitui Moskovan LVKY:n rehtori Maria Frumkinan sekä monen johtavan työntekijän kohtaloksi. LVKY:n saksankielisistä opettajista ja työntekijöistä, jotka ovat illegaalipuolueen ja vähemmistökansallisuuden edustajina vertailukelpoisia suomalaisiin, jotakuinkin puolet vangittiin vuosina 1936–1938.¹³³

Lenin-koulu oli LVKY:n lakkautuksen aikoihin vielä suojaisa satama mutta myrsky ympärillä yltyi.

SIROLAN KUOLEMA

Yrjö Sirola tunsi voimiensa ehtyvän loppuvuonna 1935. Hän valvoi viikkokausia, yhtäältä kaipasi apua ja toisaalta jatkoi velvollisuudentuntoisena opetustyötään.¹³⁴ Kun Sirola listasi vuodenvaihteessa tärkeimmät työnsä, opetus Lenin-koulussa piti kärkipaikkaa:

1. opetustoiminta Lenin-koulussa:
  - NKP:n historia I–II
  - leninismi
  - maaryhmätyö
  - kateederin johtaminen
2. Skp:n ulkomaanbyroo
3. Kominternin kontrollikomitea
4. MOPR:n puheenjohtaja
5. Nkp:n Karjalan aluekomitea
6. Kommunistin toimitus
7. kirjalliset työt

---

130 Rentola 1994, 38–39.

131 Moskovan LVKY:stä siirtyi loppuvuodesta 12 saksalaista Lenin-kouluun. Köstenberger, 294.

132 Olen arvioinut suomalaisia lähteitä yhdistelemällä, että yli puolet noin 40:stä LVKY:n opetushenkilökuntaan kuuluneesta sai tuomion vainovuosina. Tärkein lähde: otsikoton luettelo LVKY-väestä ja Skp:n sivistystyöntekijöistä. Rehabilitoinnit on merkitty käsin marginaaliin. Kaaderijaosto, Hmp I/O – Ulk IV, KA.

133 Laskuissa on mukana 26 saksalaista ja itävaltalaisista lehtoria, aspiranttia tai muuta työntekijää. LVKY:n 130:sta viimeisen kurssin saksalaisopiskelijasta vangittiin 27 % ja 25 itävaltalaisesta 20 %. Köstenberger, 300.

134 Sirola merkitsi muistiin: ”Apua saatava, muuten hermojen murtuma, sellaisessa yhteydessä aina skandaalin tapaista.” Salomaa 1966, 346.

8. Suomen vallankumousliikkeen tutkijakunta SVT
9. Nkp:n elimet¹³⁵

Töitä oli liikaa. Vuodenvaihteessa Sirola sairastui ja talletti tuntojaan pienille muistilapuille.¹³⁶ Maaliskuun alussa hän anoi vapautusta MOPR:n revisiokomiteasta, Karjalan aluekomiteasta sekä *Kommunistin* toimituskollegiosta. SVT:n puheenjohtajaksi nimitettiin Lehtosaari, mutta Sirola jatkoi rivijäsenenä. Skp:n ulkomaanbyroo kannatti Sirolan pyyntöjä ja ryhtyi järjestelemään tämän siirtymistä eläkkeelle syksyn 60-vuotispäivän yhteydessä.¹³⁷ On vaikea päätellä, oliko kyseessä vapaaehtoinen ero vai erottaminen tehtävistä: Salomaan mukaan Sirola halusi eroon Karjalan aluekomiteasta ja *Kommunistin* toimituksesta, koska hän myötäeli Gyllingin kohtaloa eikä kestänyt *Kommunisti*-lehden tulkintaa kansallisuuspolitiikan vääristelyistä Karjalassa. Yksityiskirjeessä hän vakuutteli hyväksyvänsä kääntein: epätoivon vaipuminen oli merkki valppauden puutteesta ja mädästä liberalismista.¹³⁸

”Poika” Tuominen ajoittaa maaliskuun alkuun vaikuttavan kuvauksensa Sirolan ahdingosta: ”hänen henkensä oli pahasti raiteiltaan, pelkäsin hänen joutuneen mielenhäiriöön.” Tuominen lähti keskellä yötä Kominternin autokyydillä tapamaan miestä, joka oli ”kalpea, hätääntynyt ja suoranaisen kauhun vallassa”. Sirolan yöllinen rippi oli äärimmilleen viety henkilökohtainen petosteoria, jossa hän syytti itseään vuosikausia jatkuneesta valehtelusta puolueelle. Hän oli harhaoppisesti etsinyt totuutta, vaikka se oli jo marxilais-leniniläis-stalinilaisessa maailmankatsomuksessa kiveen hakattu. Etenkin Lenin-koululla, oikean opin saarnaajana, Sirolan henkinen dualismi oli aiheuttanut epävarmuutta, jonka hän oli piilottanut esityksensä korkealentoisuuteen. Hän halusi nyt tunnustaa syntinsä Stalinille tai Dimitroville samalla vaatien Karjalassa syyttömästi vangittujen tapausten tutkimista uudelleen. Kuusiselle hän ei halunnut puhua, sillä toverien keskinäinen luottamus oli säröillyt. Tuominen sai vastatunnustuksillaan Sirolan rauhoittumaan. Myöhemmin vaimo Disa Milanova täydensi, että Sirola oli pelännyt GPU:n miesten yöllistä vierailua.¹³⁹

Sirola jatkoi opetusta Lenin-koululla loppuunsa saakka. Vaikka viimeiset vuodet eivät olleet hänen parhaitaan, kiintymys jatkuvaan tiedonhankintaan ja opetustyöhön ei jättänyt ketään kylmäksi:

---

135 Sama. Salomaan henkilöarkistossa on hänen Moskovan-merkintöjään, joissa tämä muistiinpano on päivätty 3.1.1936. Elämäkerran lähdeviitteet eivät ole tarkkoja. Muistiinpanoja Y. Sirolan elämäkerta varten. 5. Salomaa, Erkki B1, KA.

136 Poimintoja lapuista: ”Yritän nukkua, en voi.” (1.1.1936); ”Karjalassa käynyt, ei lomaa, pitänyt puuttua asioihin [...] enemmän kiusallista kuin lomaa”, ”En jaksanut mennä työhön. Allan V[allenius] erotettu puolueesta.” ”Apua saatava”, ”Sairaana kirjoitettu” (3.1.1936). Muistiinpanoja Y. Sirolan elämäkerta varten. 5. Salomaa, Erkki B1, KA.

137 Skp:n kk:n Ub:n ptk 10.3.1936. 516/2/1483, RGASPI.

138 Salomaa 1966, 341–344.

139 Näin Sirola Tuomisen mukaan ajatteli: ”Jos tietäisit, kuinka äärettömän epävarmaksi tunsin itseni, kun nousin kateederiin teille [opiskelijoille, JK] esitelmöimään – yleensäkin, mutta erityisesti silloin kun luennoin diamatista. Tunsin, miten te vaistositte, ainakin muutamat teistä, että siinä saarnaa väärä profeetta. Ja minä yritin tehdä ne luennot mahdollisimman korkealentoisiksi, teennäisen viisaiksi, jotta niistä paistaisi minun suuri oppineisuuteni ja se peittäisi koko sisäisen rikkinäisyyteni.” Tuominen 1957, 280–285, lainaus 282.

[...] hänellä oli valtava tietomäärä ja ihmeellinen huolenpito oppilaitaan kohtaan, hän antoi kaikkensa meille. Me olimme kuitenkin, jos niin voi sanoa, alikehittyneitä hänen tietoihinsa nähden ja niiden omaksumiseen.

[...] hänellä oli aina jotain luettavaa, oli sitten levossa tai raitiovaunussa. Opetuksen välissä hän kertoi siitä vaikkapa pienen pätkän ja aina hänellä oli jotain uutta. Hän eli tätä aikaa hyvin kiihkeästi.¹⁴⁰

Opiskelijat huomasivat Sirolan usein juuttuvan omiin muistoihinsa kesken luennoinnin.¹⁴¹ Hän oli ”kovassa vauhdissa” ja ”hyvin hajamielinen”, mutta opiskelijat eivät aavistaneet tilan vakavuutta, ennen kuin sairauskohtaus yllätti kesken luennon. Lenin-koulun sairaalassa todettiin aivohalvaus. Kun Sirola palasi tajuihinsa, hänelle tarjottiin luettavaa, kuin polttoainetta loppuun palaneelle mielelle.¹⁴² Lääkärit elättelivät vielä toivoa toipumisesta, mutta halvauskohtauksen uusiutuminen osoittautui kohtalokkaaksi. Ehtyvät elonpäivänsä Sirola makasi tajuttomana Kremlin sairaalassa. Viimeisissä merkinnöissään hän vertasi itseään Cervantesin Don Quijote’iin, jonka surullisenkuuluista elämä kului taisteluun tuulimyllyjä vastaan.¹⁴³

Miksi Sirolan annettiin palaa loppuun? Puoluejohdossa tunnettiin toverin maaniset taipumukset, ja Lenin-koulusta oli lähetetty toipumislomalle ennenkin kesken lukukauden. Keväällä 1936 Sirolan työtaakkaa kevennettiin. Ilmeisesti hänen annettiin jatkaa Lenin-koulun kunniavanhuksena, koska opetustyö oli hänelle rakkainta.¹⁴⁴ Rautkallio on väittänyt, että Kuusinen savusti Sirolaa puolueesta kevään 1936 proverkan aikana raivatakseen viimeisen varteenotettavan nimimiehen yksinvaltansa tieltä. Kuusinen antoi myös määräyksen vaieta Sirolan kuolemasta.¹⁴⁵ Proverkassa Sirolan vanhat synnit herättivät varmasti keskustelua, mutta tuskin Kuusinen vaivautui vainoamaan sairasta eläköityvää miestä, joka oli aina kuulunut hänen tukijoukkoihinsa.¹⁴⁶ Sirola oli kyllä sopiva syntipukki, jolle Skp:n virheet olisi voitu sälyttää, kun varsinaiset puolueoppositiot oli raivattu tieltä.

140 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

141 ”Sirola opetti filosofiaa, usein kävi niin, että hän pysähtyi vai sanoisinko poikkesi vuosien takaisiin kokemuksiin, joten tuli pieniä katkoja opiskeluteemaan.” Martti Malmbergin muistelmat Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

142 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

143 Sirola oli juuri lukenut romaanin, joka ”virkisti” (10.3.1936). Salomaa, 1966, 347–348. Salomaa oli haastatellut Aino Pesosta ja Elli Parkkaria, joka kirjoitti aiheesta Sirolan muistojulkaisuun. Yrjö Sirola. Muistelmia suomalaisesta demokratian esitaistelijasta, 76–78. Tuominen 1957, 286–287.

144 ”Koulutyö – rakkain työni”. Irtolappu 3.1.1936. Muistiinpanoja Y. Sirolan elämäkertaa varten. 5. Salomaa, Erkki B1, KA.

145 Väitteet vaatisivat tuekseen pitävämpää näyttöä ja selkeämpää päättelyä. Rautkallio pitää proverkaa ”likvidointeina”, mitä se sitten tarkoittakaan: ”Kuusisen joukkue ryhtyi likvidointeihin (so. proverka) Karjalassa niin innokkaasti, että Pjotr Irklis sai hillitä heitä.” Sirolan erottamisesta: ”Kuusinen vaati Sirolan erottamista, mikä käy esiin epäsuorasti Lehtosaaren ja Irklisin keskustelusta 14.3.1936. Irklis oli reagoinut asiaan varovaisesti, kuten Lehtosaari raportoi toimeksi-annostaan Kuusisen luottomiehelle Poika Tuomiselle: ’Sirolan asiasta hän (Irklis) sanoi, ettei hänellä ole mitään veltollisuuksia asettaa hänen jäsenyytensä tähden, mutta parempi olla edelleenkin jäsenenä?’ Epämääräinen lähdeviite ei selvennä perustelua piiruakaan. Rautkallio 1995, 160, 165. Rautkallion tulkinta on valitettavasti päätyntyn Suomen Kansallisbiografian Sirola-artikkeliin.

146 Suoraviivainen pragmaatikko Kuusinen omi ideoita sivistyneeltä ja teoreettiselta Sirolalta, jolta puuttui kyky poliittisen linjan vetämiseen. Sirolan epävarmuus ärsytti Kuusista, jonka arvostuksen puute puolestaan kaiheri yliherkkää miestä. Tuominen 1957, 276–278.

Yrjö Sirola kuoli Kremlin sairaalassa Pariisin kommuunin muistopäivänä, 18. maaliskuuta 1936 aivoverenvuotoon, joka johtui verisuonten kalkkeutumisesta. Skp:n ulkomaanbyroo ryhtyi asiaankuuluviin toimenpiteisiin, puuhaamaan muistoalbumia, kirjoituskokoelmaa, kenties myös elämäkertaa. Tuhkauurna piti upotettaman Moskovan krematorion ulkomuuriin mahdollisimman edustavalle paikalle. Poismenneelle lausuttiin kauniita sanoja:

[...] kuului Suomen vallankumousliikkeen vanhan kaartin etummaisiiin taistelijoihin. Hän oli yksi SKP:n perustajista ja yksi sen huomattavimmista johtajista, joka aina ja kaikkialla horjumatta taisteli Kominternin ja puolueen bolshevistisen linjan puolesta kuuluen puolueen keskuskomiteaan sen perustamisesta kuolemaansa asti.

Ennen kaikkea Sirola oli kunnostautunut kaaderien kasvattajana ja leninismien opettajana. Uran varrelta mainittiin sosialistisen rakennustyön johtaminen Karjalassa, työ Kominternissa sekä komennukset Skandinaviaan ja Amerikkaan.¹⁴⁷

Sirolan muistojuhla järjestettiin Moskovan kansainvälisen agraari-instituutin salissa. Kunniavartiossa arkun äärellä vuorottelivat Skp:n ja Kominternin työtoverit sekä Lenin-koulun oppilaat. Kun jäähyväiset oli jätetty, muistokulkue lähti saattamaan vainajaa kohti Moskovan krematoriota, jossa seremoniaan osallistui vain muutamia oppilaita. Kuusinen piti oikeaan suuntaan kumartaneen puheen ja luonnehti edesmennyttä todelliseksi internationalistiksi ja kaaderien kasvattajaksi:

Sirola oli todella harvinaisen etevä bolševististen kaaderien kasvattaja. Tässä työssä olisi pitänyt hänet nähdä! Millainen loisto oli hänellä silmissään, kun hän selitteli kuulijoi-
leen Leninin ja Stalinin oppeja, kuinka vakuuttavasti hän esitti Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (bolševikkien) historiaa ja kokemuksia, kuinka valaisevasti hän osasi yhdistää teorian ja käytännöllisen kokemuksen, kuinka sytyttävästi hän osoitti oppilailleen sen sosialismin voitot, jotka Neuvostoliiton proletariaatti on saavuttanut ja tulee saavuttamaan toveri Stalinin johdolla.¹⁴⁸

Sirolalle järjestettiin emigranttikommunistien mittakaavaan sovitettujen sankarihautajaiset. Näyttävillä hautajaisrituaaleilla, joissa poismenneet liitettiin pyhitettyjen johtajien ketjuun, työstettiin äkillisiä muutoksia staattiseksi ja ikuisiksi esitetyssä bolševikkien järjestelmässä.¹⁴⁹

Kominternin presidium totesi julkilausumassaan Sirolan ansiot kansainvälisenä kommunistina. Sanomalehtien nekrologeissa Sirolan muistoa sekä kunnioitettiin että ryöstöviljeltiin. Jukka Lehtosaari muisti monivuotista Lenin-koulun kollegaansa *Punaisen Karjalan* sivuilla. Hän väitti Sirolan syventyneen viimeisenä yönään ennen aivoverenvuotoa Stalinin johdolla toimitettuun teokseen. Se oli vakuuttanut Sirolan siitä, että ”Sovetti-Karjalan puoluejärjestön uuden johtajan tov.

147 Skp:n kk:n Ub:n ptk 5.4.1936. 516/2/1483, RGASPI.

148 Salomaa 1966, 349–350. Parkkari lainaa puheesta kohtaa, jossa Stalinia ei mainittu. Yrjö Sirola. Muistelmia suomalaisesta demokratian esitaistelijasta, 79–80.

149 Kirovin hautajaiset ja vuosittaiset Kirov-muistopäivät olivat tästä oiva esimerkki. Davies 1997, 154.

Kominternin johtajat Georgi Dimitrov ja Otto Wille Kuusinen kunniavartiossa Yrjö Sirolan arkun äärellä. (Kansan Arkisto.)

Kirovin oppilaan tov. Irklisin johdolla paikallinen nationalismi hävitetään¹⁵⁰ Vai kertoiko Lehtosaari rivien välissä todellisen syyn ”Skp:n omatunnon”¹⁵¹ kuolemaan?

Sirolan muistojulkaisujen toimittaminen pantiin vireille, mutta ne jäivät ilmes-
tymättä. Muistoalbumia valmistavaan komiteaan kuuluivat kaikki Skp:n johtavat
toverit, paitsi Kuusinen. Persoonallisia kirjallisia muistelmia pyydettiin 40:ltä, lä-
hinnä suomalaiselta toverilta. Toukokuuhun 1937 mennessä oli kasassa 11 artikke-
lia.¹⁵² Kun suomalaista emigranttikommunismia ryhdyttiin hävittämään Neuvos-
toliitosta, Sirola-hanke kilpistyi omaan mahdottomuuteensa. Helmikuussa 1938
hänen jälkeensä jääneitä papereitaan ja kirjojaan määrättiin hävitettäväksi.¹⁵³ Sirolan
muisto kanonisoitiin Skp:n julkaisuksi vasta vuonna 1946, kun kuolemasta oli ku-
lunut kymmenen vuotta.¹⁵⁴ Vuonna 1937 kirjoitettuja Sirola-artikkeleita ei julkai-
suun otettu, sillä se olisi kohdistanut huomion monen kirjoittajan menehtymiseen

150 Salomaa kiittää Lehtosaaren kirjoituksen tyylikkäästi: ”Muutamista muistikirjoituksista heijastuu korostetusti ajan henki ja laatijansa ponnistelut siihen eläytymisessä.” Salomaa 1966, 351. Punainen Karjala 22.3.1936 ”Yrjö Sirola – revolutsioneeri, bolsheviikki, revolutsian kaaderien kasvattaja”.

151 Elli Parkkarin käyttämä nimitys. Reiman, 56.

152 Komiteaan kuuluivat Lehtosaari, Tuominen, Gylling, Ojanen, Hager ja Nissinen. Julkaisuun piti sisällyttää Sirolasta kuoleman jälkeen laadittuja artikkeleita. Lisäksi kaavailtiin kokoelmaa Sirolan kirjoituksista. Ptk Yrjö Sirolan muistoalbumia valmistavan komitean kokouksesta 7.2.1937. Mf 68, F4, SKP 1918–1944, KA.

153 Rautkallio 1995, 227.

154 Yrjö Sirola. Muistelmia suomalaisesta demokratian esitaistelijaista. Toimituskunta Elli Stenberg, Ville Pessi ja Kalle Puustinen. Kansankulttuuri, Helsinki 1946.

terrorissa.¹⁵⁵ Entinen Sirola-opiston johtaja kysyi vuonna 1960 julkaistussa avainromaanissaan: ”Mutta oliko erinomaista pedagogi Korpelaa [Sirolaa, JK] ollut ole-massakaan? Kenties oli ollut vain eräs emigrantti Korpela, joka oli kuollut luonnollisen kuoleman ja josta siitä syystä sopi tehdä ihanne.”¹⁵⁶

KUUSISEN MALLISEKTORI

Kuusinen valpastui suomalaisen Lenin-kurssin kummisedän roolista aktiivisemmaksi osallistujaksi mannerilaisuuden nujertamisen myötä. Hän kävi 1930-luvun alkuvuosien kursseilla satunnaisena luennoitsijana ja arvovieraana mutta jätti kaaderikoulutuksen Sirolan huoleksi. Vetovastuun painotus käy ilmi kevään 1933 kurssin päättäjäislaulusta.¹⁵⁷ Sirola mainittiin vielä kurssin kunnioitettuna ”isänä”:

Yrjö se sektorissa kaikkialle häärää
plaanit ja oorlingit jokaiselle määrää
hyppää, juoksee ja huohottaa
salkku ja povitasku pulloittaa

Kunniaa nyt Yrjölle tekee tämä joukko
oli mikä hyvänsä Suomenniemen loukko
jossa tämä sakkimme työskentelee
Yrjöä se isänänsä aina muistelee

Vorovskille juoksee hän kello yksi
U.B:hen spartaa jo kello kaksi
Kominternissa kello käy jo neljättä
Viel’ tutkia mantaatit ennättää

Otto Ville Kuusinnii joukossamme tiällä
suotiin sentään nähdä yhen kerran vielä
Luppailikin monta kertoo tulla tänne näin
meille huostoon asioita Kominternist’ päin

Arvostelun kanssa hän kauan taistelee
plussaa miinukseks’ eestaas muuttelee
apteekkivaa’alla meitä punnitsee
köykäseks useimmiten havaitsee

Tattis sulle Otto Ville puheenpijost meille
Hyvvee olj se oppia nyt luokkataiston teille
painakeepas pojijat likat piähän asjat niä
niin emme tempois porvarista jälelle nyt jää

Kuusinen ryhtyi kaitsemaan suomalaissektoria Kominternin VII kongressiin jälkeen, lukuvuonna 1935–1936. Manner kannattajineen oli tuomittu vuoden 1935 lopulla, ja maaliskuussa 1936 kuoli Sirola. Vanhoista siltasaarelaisista oli jäljellä enää Kuusinen, joka ryhtyi henkilökohtaisesti kannustamaan opetuslapsiaan Lenin-koulun mallisektoriksi: ”Sektorin hyvän aineksen, puoluejohton ja erityisesti

155 Herman Hurmevaara, J. K. Lehtinen, kirjailija Eemeli Parras ja Tatu Väättäinen menehtyivät isossa vihassa, Lauri Lamminen kuoli desanttina vuonna 1942. Lahti-Argutina, 139, 289, 393, 584. Paastela – Rautkallio 1997, 467. Karjalan toimeenpanevan keskuskomitean puheenjohtaja Nikolai Arhipov erotettiin virastaan 1937, ja hän kuoli vuonna 1938. Ylikangas, 395, 481. Santeri Mäkelä kuoli ilmeisesti vuonna 1938, mihin vaikutti toimeentulon tyrehtyminen. Saarela, Tauno: Santeri Mäkelä vuoden 1918 jälkeen. Teoksessa Saarela, Tauno (toim.): Talonpoikainen sosialisti. Santeri Mäkelä poliittisena toimijana ja kirjailijana. Thpts, Helsinki 1997, 66–68. K. A. Suvanto ja Kalle Rissanen lähettivät kirjoituksensa rapakon takaa. H. Bögelmanin ja Smirnovin vaiheista ei ole tietoa.

156 Sinervo, 119. Ks. myös Tuominen 1957, 274–276.

157 R-sektorin koneisto ja johto. 531/9/19, RGASPI. Kuusisen värssy on väännetty savon murteella, joka oli hänen tavaramerkkejään: ”Otto Wille puhui suomea savolaisittain kuin maalaistalon isäntä”. Suominen – Kempainen, 61–62.

toiv. Kuusisen henkilökohtaisen vaikutuksen johdosta sektori tänä vuonna kohosi koulun ensimmäiseksi...” Kuusinen ja Tuominen olivat käyneet usein ”epävirallisesti” sektorissa, mikä oli tehokkaampaa kuin Ub:n selostusten käsittely. Tuominen kommentoi kainosti, että Kuusisen osallistuminen oli vaikuttanut innostavasti. Jälkimmäisen panos sektorin menestykseen merkittiin Ub:n päätökseen.¹⁵⁸

Tuominen kertoo muistelmissaan ilkkurisen selityksen suomalaiskurssin menestystekijöille. Lenin-koulussa kilpailtiin sektorien välillä kolmesta punaisesta lipusta, jotka myönnettiin opiskelutyöstä, ruumiinkulttuurista sekä henkisistä harrastuksista. Tuomisen mukaan Kominternin johtavat työntekijät ryhtyivät mittaamaan nokkimisjärjestyksensä Lenin-koulun kansallisten sektorien menestyksellä. Dimitrov kannusti bulgaareja, Pieck ja Walter Ulbricht saksalaisia ja Togliatti italialaisia.¹⁵⁹ Kuusisen hääriminen suomalaisten parissa oli poikkeuksellisen aktiivista.¹⁶⁰ Hän kutsui suomalaissektorin opiskelijoita sekä kotiinsa että Kuntsevoon Kominternin datšalle.¹⁶¹

Internationalistit päästivät piilevän kansallistunteensa valloilleen, kun punaisista lipuista kilpailtiin niin tosissaan kuin se leikkimielellä oli mahdollista. Hiihtokilpailussa kohtasivat esimerkiksi kunniastaan arka saksankielinen sektori taisteluhuutonaan ”Deutschland über alles!” ja pieni sisukas suomalaissektori (”Turpiin!”). Kuusinen valmensi ryhmäänsä kuin olympiajoukkuetta, lainasi varusteitaan ja teki tarvittaessa ”käyryyttä” omiensa puolesta. Suomalaisten menestyksen salaisuus oli ”henki ja yhteissu yhtyneenä järjestelykykyyn”, spontaanisuus ja improvisoiminen, jotka olivat kehittyneet Suomen monimuotoisessa järjestetyssä. Lenin-koulun lippujen päätyminen perättäisinä vuosina suomalaissektoriin pantiin merkille Kominternin johdossa.¹⁶² Koulun rehtori Kirsanovakin kutsui muutamia suomalaisopiskelijoita kotiinsa kahvittelemaan.¹⁶³

Punaisen lipun voittaminen akateemisessa työssä panee epäilemään, että kriteerit olivat pikemminkin määrällisiä kuin laadullisia. Suomalaisten koulutustausta oli matalampi kuin esimerkiksi saksalaisten, joiden riveissä oli ylioppilaitakin. Tuominen vihjasi suorituskeskeisyyden korostumiseen: Lenin-koulun sisäiset kilpailut eivät olisi saaneet olla ”pelkkää pisteiden tavoittelua”, vaan niiden oli palveltava opiskelua.¹⁶⁴ Malmberg muisteli myöhemmin opiskelumetodiensa:

---

158 Selostus R-sektorin työstä, Lehtosaari, sekä sen johdosta käyty keskustelu. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.6.1936. 516/2/1483, RGASPI.

159 Tuominen 1957, 60–62.

160 ”OW ilmestyi aina mukaan, kun koululla oli jotain vetävää, muiden puolueiden johtajia ei milloinkaan näkynyt.” Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, KA.

161 Kuusinen luennoi politiikasta mutta seurasi myös suomalaista kulttuuria. Hän asui hallituksen talossa, Dom pravitelstvassa, jonka elämää Tuominen on tarkkaan kuvannut. Suomenen – Kempainen, 61–62. Tuominen 1957, 81–97.

162 Tuominen 1957, 61–64. Kannustushuudot (”Saksa yli kaiken!”) Malmbergin muistelmista (1994). Suomalaisia pidettiin saksalaisten pahimpana kilpakumppanina urheilussa. Schafranek, 450–451.

163 Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

164 Selostus R-sektorin työstä, Lehtosaari, sekä sen johdosta käyty keskustelu. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.6.1936. 516/2/1483, RGASPI.

Luin mielestäni läksyt tunnollisesti ja aina yritin lukiessani soveltaa, miten sen sisällön esittäisin nokialaisille työmiehille. Näin jälkepäin katsoen olin oikeassa, kun muistan, että Harjulan Onni mukana myös, muisti lukemansa sitaatteja sivukaupalla. Minä muistaakseni pärjäsin tällä ns. sovellutuksella.¹⁶⁵

Ruumiinkulttuurin päti sama nyrkkisääntö: pisteet hoidettiin sektoriin, kun heikommatkin urheilijat suorittivat sinnikkäästi osuutensa. Kun struuman vaivaama *Oder* osallistui uintikilpailuun, ilma loppui altaan syvässä päässä ja mies vajosi pinnan alle. Hän räpiköi kuitenkin omin avuin rappusia pitkin altaasta ja toi suoritusvaan ei tyylipesteitä kotiin.¹⁶⁶ Goffmanin totaalisten laitosten analyysissa urheilukilpailut tulkitaan institutionaalisiksi seremonioiksi, joissa opettajat ja opiskelijat osoittavat kiintymystään laitokseensa sekä madaltavat rooliensa raja-aitoja.¹⁶⁷

Varovainen Kuusinen oli Kominternin suomalaisista parhaiten kärryillä Kominternin kokonaiskehityksestä. Auttaessaan Lenin-koulun suomalaissektorin menestymistä hän pyrki todistamaan suomalaisten mallikelpoisuutta. Kansalliset painotukset olivat vielä mahdollisia Lenin-koulun lumetodellisuudessa, jossa ulkomaisten veljespuolueiden vesat kilpailivat keskenään. He eivät uhanneet neuvostomaan turvallisuutta samassa mielessä kuin vähemmistökansallisuudet länsirajan pinnassa. Opettajakunnan suomalaisuus ja kuuluminen Skp-johtoon edesauttoivat suomalaissektorin menestystä. Opettajat ja opiskelijat ovat varmasti puhaltaneet yhteen hiileen, kun kyseessä oli kansallinen kunnia.

Suomalaissektorin menestyksen tulkitseminen Kuusisen henkilökohtaiseksi ansioksi oli linjassa aikakauden sankarikultin kanssa. Stalinin kohoaminen jumalan kaltaiseksi heijastui Skp:n johtotähden ihailuna, jonka Lenin-koulun viimeinen vuosikurssi oli sisäistänyt moitteettomasti: ”Sinä olet meille bolshevistisen vaatimattomuuden, raudanlujan puoluekurin ja terävän valppauden esikuva.”¹⁶⁸ Kuusisen henkilökohtainen sitoutuminen Lenin-koulun suomalaisten tueksi tarkoitti vastuun lisääntymistä, jos sektorissa oli jotain huomautettavaa.

Kesän 1936 kurssiartikkelin mukaan Lenin-koulun suomalaissektori oli petrannut roimasti. Johtaja Lehtosaaren mielestä oppilaitten kokoonpano oli onnistunut, kehitys ja omaksumiskyky kohdallaan. Poliittisesti terveen sektorin työkurissa ei ollut huomautettavaa. Opettajat olivat suhteellisen kokeneita sekä pedagogeina että puoluejäseninä. Ainoa takaisku lukuvuoden aikana oli ollut Sirolan kuolema.¹⁶⁹

165 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koululta 1994. 5. M. Malmberg Bc, KA.

166 Miltei identtinen kuvaus *Ebbin* räpiköimisestä uimakilpailussa sektorin pisteiden takia, ks. Suominen – Kemppainen, 63. *Oder* ei ollut edes nähnyt pelattavan jalkapalloa, ennen kuin hän joutui Lenin-koululla puolustajaksi. Espanjan pojat paukuttivat palloa maaliin, jota vartioi ”ohrana” Taivainen. *Oder* ajettiin ulos, kun hän oli potkun sääreensä saatuaan lähtenyt kostamaan espanjalaiselle. Martti Malmbergin muistelmat 1994. Elämäkerta. 5. M. Malmberg Bc, KA.

167 ”Henkilökunta ei sitä paitsi vain valmenna asukkijoukkueita vaan osallistuu niihin joskus itsekin ja laukeaa pelin ajaksi siihen hämmästyttävään sosiaalisten erojen unohdukseen, joka voi urheilussa kehittyä.” Goffman, 85.

168 Lenin-koulun suomalaisen sektorin oppilaat, opettajat ja henkilökunta Kuusiselle Suomen vallankumouksen XIX vuosipäivänä, 28.1.1937. Rentola 2003, 59.

169 Selostus R-sektorin työstä, Lehtosaari, sekä sen johdosta käyty keskustelu. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.6.1936. 516/2/1483, RGASPI.

Lehtosaaren selostuksen jälkeen oppilaat saivat sanoa sanansa. *Margit Vendt* kiitteli opettajien ja oppilaiden yhteistyösuhteita. Hän ei pitänyt venäjän kielen opiskelua tarkoituksenmukaisena niille, jotka eivät olleet koskaan vierasta kieltä lukeneet. Venäjän puurtaminen ei ollut maistunut edes aspiranteille. *Oder* kertoi opiskelijoiden havainneen johtaja Lehtosaassa ”liikarasittuneisuutta”, josta koko sektori joutui kärsimään. Aspirantti *Anders Karp* kertoi sektorin poliittisen elämän virkistyneen, mutta puoluekysymyksiä oli yhä varaa käsitellä syvällisemmin. Oppilaiden ”itselfelostustilaisuudet” tuppasivat kilpistymään luonnekysymysten selvitte-lyksi. Osalla oppilaista oli liikarasituksen oireita, mutta sairastumisia ei haluttu myöntää. Aspirantti *Harold Foss* oli syyllistynyt juopotteluun, joka tuomittiin kurinpitorikkomukseksi.¹⁷⁰

Opettajat täydensivät vuorollaan huomautuksia lukukauden kulusta. Alusta asti suomalaissektorilla opettanut Ojanen kiteytti yhteisen kannan: viidessä vuodessa oli menty reippaasti eteenpäin. Myönteinen sävy on tallella Ub:n päätöksissä, joihin oli lisätty kohtalokkaita kipupisteitä kuten kielitaito ja kansallinen rajoittuneisuus:

- Sektori on poliittisesti terve. Se on kohonnut Lenin-koulun ensimmäiseksi hyvän oppilasaineiksensa, puoluejohdon sekä erityisesti toveri Kuusisen henkilökohtaisen vaikutuksen johdosta.
- Sirolan kuolema oli ”yhden perustajan, parhaimman opettajan” menetys.
- Sektoria vaivasi yhä kansallinen rajoittuneisuus. Ub antoi vakavan virallisen huomautuksen.
- Venäjän kielen opiskelua oli jatkettava, koska se oli ”poliittinen ja käytännöllinen kysymys”.
- *Fossin* ja *Artin* ryypääminen oli ”vakavasti kartettava” rike, varsinkin johtavassa puolue-työssä toimivilta.

Opettajat Lehtosaari, *Hager* ja *Kajava* lähetettiin toipumaan lukukauden rasituksesta sanatoriolomalle.¹⁷¹ Opettajien osuutta juopottelutapauksiin ei tässä vaiheessa käsitelty lainkaan.

RUUMIIN POLITIIKKA

Valtaosa Lenin-koulun suomalaissektorin opiskelijoista tuli Moskovaan Suomesta, kapitalistisesta yhteiskunnasta, joka oli vienyt monelta punaorvolta vanhemman tai sisaruksen, kansalaisoikeudet, terveyden, sulkenut vankilaan sekä pitänyt lama-aikana nälässä ja työttömyydessä. Neuvostomaassa kaikki oli toisin: pohjasakasta tuli rajanylityksellä etujoukkoa, joka pääsi nauttimaan puolue-eliitin etuoikeuksista. Moskovaan opiskelemaan lähetetyt kommunistit olivat rajan molemmilla puolilla kontrollin ja repression kohteita. Poriin palannut Martti Terho kuvaili luotetussa seurassa tuntemuksiaan: ”[...] kyllä [Moskovassa, JK] heti tuntui vapaamalta, vaikkakaan emme aivan vapaita olleet, emme nähneet ketään tuttuja ja eikä

170 Sama. ”Koulu ei alkuunkaan panostanut venäjän sen paremmin kuin suomen kielenkään opetukseen, jälkepäin ajatellen se oli koulun heikkous.” Martti Malmbergin muistelmat Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

171 Selostus R-sektorin työstä, Lehtosaari, sekä sen johdosta käyty keskustelu. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.6.1936. 516/2/1483, RGASPI.

meistä tiennyt mitään kukaan asiaankuulumaton.”¹⁷² Seuraavassa luvussa eritellään, miten kontrollipolitiikka vaikutti opiskelijoiden tunne-elämään ja ruumiillisuuden kokemukseen. Perinteisemmästä poliittisesta historiasta poiketen mielenkiinnon kohteena ovat terveys, ruumiillisuus ja ihmissuhteet.

MYRKKYMEHUA JA TEKOHAMPAITA

Elämäntavoista. Oppilaat ovat puolueen jäseniä, joilta kaikessa vaaditaan vastuunalaista suhtautumista. Heidän yksityiselämässään ei saa olla mitään, joka häiritsevästi vaikuttaisi heidän työhönsä ja koulun yleiseen elämään. Jokaisen velvollisuus on pitää itsensä mahdollisimman hyvässä työkuunnossa, mitä varten [tulee] noudattaa mahdollisuuksien mukaan fyysisen kulttuurin ja henkisen työn hygienian vaatimuksia.¹⁷³

Ruumiillista työtä tekevän luokan maskuliininen ylpeys on ikuistettu Helsingin keskustan Kolmen sepän patsaaseen (Felix Nylund, 1932), jonka jänteiden hahmojen yhtenä mallina oli muurari Paavo Koskinen, tuleva Lenin-koulun oppilas *Gunnar Ebb*.¹⁷⁴ Lenin-koulua voi pitää työväenluokkaisen kovan maskuliinisuuden tyyssijana, jossa – kuten saamme huomata – sekä kapitalismi että neuvostosialismi runtelivat ihannoitua ruumista.

Syksyn 1934 suomalaiskurssi sai ankaran suoneniskun jo ennen opiskelun aloittamista. *Karl Hammar*, *Bruno Katz*, *Alf Mirman* ja *Hugo Seger* sairastuivat Moskovaan juotuaan kioskista ostettua ”myrkkymehua”. Kaikki joutuivat hoitoon ”ensiluokkaiseen moskovalaiseen sisätautisairaalaan”, jossa hoitokustannusten kerrottiin kohonneen pilviin. *Katz* ja *Mirman* toipuivat muutamassa kuukaudessa ja pääsivät aloittamaan opiskelunsa. *Seger* vietti puoli vuotta sairaalahoidossa eikä senkään jälkeen kyennyt opiskelemaan täysipainoisesti. *Hammar* menehtyi sairaalassa heti elokuun alussa.¹⁷⁵ Vaikka ulkomaalaiset opiskelijat altistuivat herkästi erilaisille taudeille koulun ulkopuolella, suomalaisten tapaus oli poikkeuksellisen vakava. Yleinen hygienian taso oli sosialismissa matalampi kuin useimpien opiskelijoiden kotimaissa. Poliittisilla kampanjoilla 1930-luvun puolivälissä pyrittiin tarttumaan tähän epäkohtaan. Kulttuuriset ja sivistyneet normit edellyttivät neuvostokansalaisilta puhtaampaa ja tyylikkäämpää elämäntapaa. Kehittyneempien arvojen omaksumista vaikeutti elämän materiaalistien edellytysten niukkuus ja suoranainen puute.¹⁷⁶

Suomalaiskurssin toinen kuolemantapaus osui vuoden 1935 helmikuulle, jolloin jatkokurssin *Nestor Immo* menehtyi aikanaan Tammissaaren pakkotyölaitok-

172 Porin edustuksen Ilm. nro 25, 2.11.1936, Jalmari Airio. Martti Terhon hm 2222, EKV I, VA.

173 Kansainvälisen Lenin-koulun lukuvuoden 1931/1932 valmistuksesta. 531/1/195: 116, RGASPI.

174 Myös 1930-luvun alun poliittinen vastakkainasettelu on ikuistettu patsaaseen, sillä Koskinen kommunistikehon lisäksi Nylund käytti mallinaan ”poliisi Sundströmiä”. <http://www.taidemuseo.hel.fi/suomi/veisto/> (16.8.2005). Suominen – Kemppainen, 63.

175 *Adi Kärjämiestä* epäili, että toverit sairastivat punatautia. Hän väitti sairaalahoidon maksaneen 200 000 ruplaa. Kälviäisen kertomus 12.–26.10.1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA. *Karl Hammar* alias Alfred Gunnar Wennberg (s. 1914) kuoli 9.8.1934.

Kominternin kaaderimappi 495/269/776, RGASPI.

176 Hoffmann 2003, 16–26; Studer – Unfried 2001, 74.

nessa puhjenneeseen tuberkuloosiin.¹⁷⁷ Suomessa kansantauti oli malliesimerkki sosiaalisesti valikoivasta, työssäkäyvää alaluokkaista aikuisväestöä niittäneestä sairaudesta, joka puhjettuaan heikensi nopeasti. Taudinaiheuttajiksi katsottiin kaupungistumisen ja teollistumisen aiheuttamat puutteet työ- ja asumisympäristöissä sekä työläisten niukka ravinto. Epidemia aiheutti Suomessa eniten kuolemantapauksia 1860- ja 1870-luvulla. Se saatiin hallintaan vasta 1950-luvulla, kun keuhkotautia vastaan kehitettiin rokotteita ja antibiootteja.¹⁷⁸

Immossa eli Jussi Siltasessa (1910–1935) olisi nekrologien mukaan ollut ainesta karismaattiseksi vallankumousjohtajaksi. Vaasan nuori piiriorganisaattori istui parikymppisenä puolentoista vuoden tuomion Tammisaaressa ja siirtyi vapauduttuaan rajan yli LVKY:hyn. Lenin-koulun ykköskurssilta hän siirtyi viiden kuukauden parantolajakson vahvistamana jatkokurssille, jossa terveys petti lopullisesti. ”Poika” Tuomisen mukaan *Immo* saavutti opiskelussaan 25-vuotiaalle harvinaisen korkean tason. ”Fasisti-Suomen vankilaterrorin uhrille” järjestettiin Moskovassa näyttävät marttyyrihautajaiset.¹⁷⁹ *Hammarin* menehtyminen sairaalassa oli ohitettu suomalaissektorissa vaieten. Menetyksestä ei voitu syyttää kapitalismin kurjuutta eikä vihollisen vehkeilyä.

Suomen vankiloista ja työttömyydestä saapuneilla opiskelijaehdokkailla oli usein terveysongelmia. Lenin-kouluun ei olisi pitänyt puolikuntoisena päästä.¹⁸⁰ Silti esimerkiksi kesällä 1934 valmistuneella Lenin-kurssilla oli luvattoman paljon opiskelijoita, jotka lähetettiin Leningradin yliopistoon evästyksellä ”kaikki sairaita – ei maan alle”.¹⁸¹ Terveytensä tärvelleet opiskelijat olivat kaukana siitä karaistuneisuutta ja maskuliinista luokkaylemmyyttä uhkuvasta sankarityöläisen tyyppistä, jota neuvostopropaganda ylläpiti. Toisaalta he olivat esimerkkejä siitä, miten Suomen kapitalismi oli pakkokeinoin tai välillisesti nujertanut raavaimmankin ruumiin.¹⁸²

Hankalat sairastumiset hoidettiin Moskovassa mahdollisuuksien mukaan, mutta opiskelijoitten kunto oli usein ollut heikko jo kurssille hyväksyttäessä. Skp:n johto Moskovassa oli puun ja kuoren välissä: se kanto vastuun sekä hylätystä opiskelijaehdokkaista että puolikuntoisista kurssin päätyttyä. Opiskelijoiden terveys tuskin pääsi romahtamaan Lenin-koulussa ainakaan ravinnon puutteen takia: ”Ruoka oli meillä hyvää, niin hyvää, etten ole ollut tilaisuudessa sellaista ennen saamaan. Silti ei siellä kaikilla ole sellaista ruokaa, kyllä ne harvemmin voita lei-

177 Tammisaaressa hoitoa vaille jäänyt tuberkuloosi tappoi myös Väinö Vuorion (1895–1929), joka oli 1920-luvulla Skp:n keskushenkilöitä Suomessa. Katainen, Elina: Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina. Teoksessa Saarela, Tauno – Krekola, Joni – Parikka, Raimo – Suoranta, Anu (toim.): Aave vai haave. Thpts, Helsinki 1998, 129, 135; Parkkari 1970, 292.

178 Kuusi, Hanna: Keuhkotauti kansallisvaarana. Tuberkuloosin vastaiset strategiat Suomessa vuoteen 1939 asti. Talous- ja sosiaalhistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1995, 4–5, 16.

179 Vapaus 56, 11.3.1935, Tuominen, Arvo: Toveri Jussi Siltanen. Fasisti-Suomen vankilaterrorin uhri, esimerkillinen nuori vallankumouksellinen. Siltasen hm 1748, EKV I, VA. Nestor Immon Kominternin kaaderimappi 495/269/1208, RGASPI.

180 Toukokuun 1932 sisäänottokriteereissä mainitaan erikseen tuberkuloosi, veneeriset taudit ja sydänsairaudet. Instructions on conditions for admittance to the ILS. 531/1/34: 30, RGASPI.

181 *Jon Brandt, Oskari Kalman* ja *Ruuth Vammer*. Luettelo ja luonnehdinnat I-kurssin oppilaista, 531/1/204: 4–5, RGASPI.

182 Katainen 2003, 164–165.

Ragnar Rimpilä, joka kävi Lenin-koulun ensimmäisen suomalaiskurssin, iskee tässä ohi ja saa tuntea työväenluokan voiman leukaperissään. (Kansan Arkisto.)

pänsä päälle saavat.”¹⁸³ Kominternin huipun tuntumassa ravitsemustilanne oli myös parempi kuin Leningradin suomalaisilla opiskelijoilla.¹⁸⁴

Lenin-koulun henkilökunta oli opiskelijoita hankalammassa asemassa, sillä heidän ravitsemisensa oli neuvostokansalaisten tavoin sidottu työpaikkaan. Päivittäisen lounaan nauttiminen työpaikkojen suljetuissa henkilöstöruokaloissa yleistyi ensimmäisen viisivuotissuunnitelman kaudella.¹⁸⁵ Kullervo Manner, joka välitti

183 Porin edustuksen Ilm. nro 25, 2.11.1936, Jalmari Airio. Martti Terhon hm 2222, EKV I, VA.

184 LVKY:n opiskelijoiden ruokavalio vuosina 1933–1934: aamupalalla teetä, mustaa leipää ja kananmuna tai pala makkaraa; lounaaksi venäläisiä ruokia, usein kaalikeittoa, jossa ”joskus” oli lihaakin. ”Musta leipä oli paras ruoka, mitä siellä oli. Ruoka ei ollut voimakasta ja joskus iltaisinakin pyydettiin vielä keittiöhenkilökunnalta viipaletta mustaa leipää.” Edvin Salosen Muistelmat 1977, 6. Salonen, Edvin 8Aa, 30, KA.

185 Vuonna 1933 kaksi kolmesta moskovalaisesta söi päivittäisen lämpimän aterian työpaikka-ruokalassa. Fitzpatrick 1999, 56.

elintarvikkeita vaimolleen Karjalaan, pani merkille tammikuussa 1933: ”Lujille pannaan hankinta-asioissa. L-koulussakin kiellettäneen opettajilta ja henkilökunnalta (tekniseltä) ruoka koululla. Se lyö kovasti eräitä suomalaisia.”¹⁸⁶ Ei ole selvillä, toteutuiko uhkaus. Olennaista on huomata, miten puoluevaltio sitoi luotetuimmatkin työntekijänsä kuuliaisiksi ravinnon saannin kaltaisilla perusasioilla. Mikäli Lenin-koulun opettajat olisivat kyseenalaistaneet koulun tai puolueen käytäntöjä, he olisivat riskeeranneet ravinnonsaantinsa. Mannerin taloudellinen syöksykierre on oiva esimerkki poliittisen luotettavuuden ja elintason nivoutumisesta yhteen.¹⁸⁷

Suomeen palaavat opiskelijat nauttivat neuvostoeliitin etuoikeuksista väliaikaisesti. He välttivät neuvostomaahan juurtumiseen liittyneet riskit, mutta todennäköisyys joutua vankilaan Suomessa oli kasvanut. Jotkut opiskelijoista kantoivat kehossaan merkkejä sekä luokkasorrosta Suomessa että hyvinvoinnista neuvostosotalismissa. Suomessa etsintäkuulutetun Jaakko Parkkarin tuntomerkeiksi mainittiin ”tatueeratut” käsivarret, joihin hakatut kuvat lienevät tulkittavissa joko poliittisen vankeuden muistoiksi tai vaasalaisen työläisidentiteetin rakennusaineeksi.¹⁸⁸ Suomesta lähtiessä Parkkarin suusta puuttuivat edestä melkein kaikki hampaat. Huonohampaisuus oli Suomessa yleistä aikuisikään ehtineillä työläisillä.¹⁸⁹ Kun Parkkari pidätettiin Kajaanissa huhtikuussa 1937, huomattiin, että suussa hohtivat uudet tekohampaat. Ne tulkittiin oitis sosialismin aikaansaannoksiksi. Rusko Sihvonen Kajaanin Ek-osastolta pohti laihanlaisen näytön riittävyttä syytteen nostamiseen:

Parkkari lähti kesällä 1934 Vaasasta hyvin huonohampaisena. Nyt hänellä on kauniit tekohampaat, joiden valmistamispaikkaa kieltäytyy ilmoittamasta. Tiedottajatiedon mukaan se on tapahtunut Moskovassa. Jos ammattimiehet siellä (tai hammasklinikalla) tietäisivät ennakolta sanoa, että senlaatuiset suomalaiset tuotteet voi varmuudella erottaa ulkomaalaisesta, niin kannattaisi kolistella Parkkarilta hampaat ja lähettää ne sinne tutkitavaksi. [...] Ehkä asiantuntijat voisivat todeta, että kysymyksessä on venäläinen tuote?¹⁹⁰

Vuonna 1900 Suomessa ammattia harjoitti vain 30 hammaslääkäriä. Hampaista huolehtiminen – tai oikeastaan hammassäryn poisto – säilyi suhteellisen pitkään

---

186 Manner Malmille 5.1.1933. Rakas kallis toveri, 135.

187 Mannerin ja Malmin taloudellinen asema heikkeni kesällä 1933. He joutuivat elämään kädestä suuhun toveriensa avustuksilla. Paastela – Rautkallio 1997, 52.

188 Parkkari oli istunut kaksi vuotta ja yhdeksän kuukautta Tammisaarella ja vapautunut syyskuussa 1933. Toisaalta poliittiset vangit pitivät hajurakoa kriminaaleihin, joihin tatuointi on perinteisesti liitetty. Tatuoinnit saattoivat kuulua satamakaupunkien työläisten miehiseen vastakulttuuriin. Parkkari itse oli kivityöläinen. Vuoden 1931 kurssin Väinö Pelkosella, joka oli kolmen vuoden tuomion istunut oululainen konepainaja, oli myös kuvia käsivarsissaan. EKV I, Jaakko Parkkarin hm 2357 ja Väinö Pelkosen hm 1145, VA.

189 Hammasmätä eli karies oli viime vuosisadan alussa maailman yleisin kansantauti, joka usein johti purukaluston tuhoutumiseen. Kariuksen lisääntyminen liittyi sokerin yleistymiseen makeutusaineena. Sota-ajan niukkuuden vallitessa lapsilla havaittiin hampaiden tervehtymistä. Toisen maailmansodan jälkeen kariestilastojen kärjessä olivat Englanti ja Skandinavian maat, joista oli vaikea löytää tervehampaista kolmikymppistä. Wilska, Alvar: Sokerikaries – vuosisatamme levinnein tauti. Duodecim LXIII, 1947, nro 5, 499–515.

190 Rusko Sihvonen Pankolle, Löfvingille ja Rinteelle 10.5.1937. Parkkarin hm 2535, EKV I, VA.

kansanparantajien, puoskareiden ja kyläseppien vastuulla. Yksityisten hammaslääkärien määrä kasvoi, mutta niiden palveluihin oli varaa vain harvoilla. Vuodesta 1937 lähtien valtio ryhtyi korvaamaan kunnille osan koululaisten hammashoidon kustannuksista. Ensimmäiset kouluhammaslääkärien virat perustettiin kolmeen kaupunkiin maailmansodan aattona.¹⁹¹ Maaseudulla ei käytetty hammasharjoja eikä kiinnitetty erityistä huomiota hammashygieneiaan ennen toista maailmansotaa. Proteesit olivat harvinaisia; köyhimmissä perheissä hampaat yksinkertaisesti mätänivät pois aikuisiällä.¹⁹²

Mitä Parkkarin 35-vuotiaana saamista neuvostohampaista voi päätellä? Vielä 1950-luvun Suomessa saatettiin lahjoittaa nuorelle tekohampaat esimerkiksi rippilahjaksi. Itsenäisyyden alkuaikoina työläisperheissä oli suurempiakin rahareikiä. Suomessa huonohampaisuus oli niin yleistä, että sitä tuskin pidettiin merkkinä luokka-asemasta.¹⁹³ Kun Lenin-koulun opiskelijoita kohdeltiin Moskovassa kansainvälisen puolue-eliitin jäsenenä, he saattoivat laitattaa myös purukalustonsa ilmaiseksi kuntoon. Tästä on mainintoja muidenkin opiskelijoiden yhteydessä.¹⁹⁴ Suomessa kommunistina tunnetun työläisen hankkimat tekohampaat ovat saattaneet herättää ylimääräistä huomiota, joten toimenpidettä voi pitää hiukan ajattelemtomana.

Etsivä keskuspoliisi haki näyttöä syyteilleen Parkkarin suusta, kun pitävämpääkään paikkaa ei löytynyt. Odontologian laitoksen opettaja, tohtori Juuso Kivimäki vakuutti kykenevänsä todistamaan hampaat neuvostovalmisteisiksi niiden erilaisen kautsun sekä metallilankojen ja hampaiden tarveaineiden avulla. Parkkari kieltäytyi kertomasta, missä tekohampaat oli teetetty, ja luovuttamasta niitä tarkastettavaksi. Pidätetyn kieltäytymistä pidettiin ”pätevänä alkuperäistodistuksena”.¹⁹⁵ Parkkari kieltäytyi yhteistyöstä poliisin kanssa periaatteellisista syistä. Tuskin hän silti olisi tohtinut propagoida hampaidensa sosialistisella erinomaisuudella oikeudenkäynnissä. Hovioikeuden kolmen ja puolen vuoden tuomio annettiin lopulta toimimisesta Skp:n instrukturina Kajaanissa ja Kemissä vuonna 1937. Tekohammasjupakka kuvaa Suomen kommunistien keskuudessa paljon parjatun ”ohranan” toimintatapojen suhteellista sivistyneisyyttä. Jonkun toisen maan poliisi olisi varmasti ”kolistellut” kaikki hampaat suusta, vaikka yksi kerrallaan.

Sinänsä mitätön episodi kuvittaa kommunistien käsityksiä Neuvostoliitosta työläisen paratiisina, jossa proletariaattia kohdeltiin ihmisarvoisesti. Vastustajat tulkitsivat mahdollisuuden laitattaa Moskovassa uudet hampaat merkiksi opiskeli-

191 Lindgren, Klaus: Lapsikronikka. Mannerheimin lastensuojeluliitto 2000, 73–74.

192 Hammashoidon perinne. Sotamaa, Marjo (toim.). Suomen Hammaslääkäriliitto 2004, 29–30.

Kirjaan koottiin SKS:n perinteenkeruukilpailun satoa. Vuonna 1946 puolella 15-vuotiaista ja kolmella neljästä tanskalaisesta naisesta oli tekohampaita. Wilska 1947, 505.

193 Hammashoidon perinne, 29–43.

194 Ainakin *Asp* ja *Snell* olivat *Adi Käräjämiehen* mukaan laitattaneet tekohampaita Moskovassa. Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569 EVK I, VA. Dimitrov sai uuden hammasproteesin syksyllä 1936. Dimitroff, Tagebücher, 29.8.1936, 127.

195 Parkkarin käsistä, kasvoista ja olemuksesta pääteltiin, ettei hän ollut pitkään aikaan tehnyt ruumiillista työtä. Jaakko Parkkarin kuulusteluptk nro 9/37 Ek:n Kajaanin osastolla 26.4.1937, osastopäällikkö Rusko Sihvonen. Jaakko Parkkarin hm 2357, EKV I, VA.

joiden eliittiasemasta. Suhteessa venäläiseen rahvaaseen opiskelijat olivat ilman muuta etuoikeutettuja.¹⁹⁶

”KUN ANNUSKA SEN LOOTUSKUKAN SAI”

Lenin-koulun tavoitteena oli tehdä opiskelijoista pystyviä puoluetöntehtäjiä, kaadereita. Lähtökohdiltaan suomalaiset opiskelijat olivat kuitenkin tavallisia ”poikia” ja ”tyttöjä”, joiden arjessa tunne-elämällä ja parinmuodostuksella oli tärkeä sijansa. Tunteita käsiteltiin esimerkiksi suomalaisvuosikurssin 1932–1933 päättäjäsivustossa. Aluksi ote kurssin ”poikien” laulusta:

Eine likka Silanderin Ossun nai Vakavan miehen Ossusta sai Masinistka virkana hänellä on teematulva häneltä käy loppumaton	Haageri koppasi ¹⁹⁷ ylätuvan Saaran vältti näin hienosti poikamiehen vaaran alituvas iltasin istuskelee Saaran kanssa kummia kuiskailee
Sihteeri Sonja kuin pioneeri vielä Kokenut jo sentään elämän tiellä Yhtä ja toista riiastelee sooloja välitöiksi lauleskelee	Tämä ompi asiasta yksityinen puoli emme siitä enempätä laulella huoli poronupin tästäkin antaa saat kun tuli värssyt näin railakkaat ¹⁹⁸

Poliittisen ja kollektiivisen toveruuden sävyttämä sukupuoliryhmien vuoropuhelu oli luonteva tapa puida sektorin seurustelusuhteita. ”Tyttöjen viisussa” keskityttiin aluksi poikien laulua enemmän opiskelun ohdakkeisuuteen. Tyttöjen ryhmästä lohkesi lukuvuoden mittaan muutamia jäseniä parisuhteeseen. Jäljelle jääneet tyytyivät kohtaloonsa, puolueen komennukseen. Molemmissa värssyissä mainittiin kauden kohupari, opettaja *Leo Hager* ja jatkokurssin *Saara Sand*¹⁹⁹:

196 Amerikkalainen John Scott kävi vuonna 1935 hammaslääkärin vastaanotolla Magnitogorskin teräskapulungissa. Yliöllistetty, veren tahrима hammaslääkäri repi potilaiden itse osoittamat hampaat irti liukuhihnatahdilla. Työvälineet oli asianmukaisesti desinfioitu, mutta potilaspsykologiaan ei ehditty kiinnittämään huomiota. Lääkärikäynti oli työläisille ilmainen. Scott, John: Behind the Urals. An American Worker in Russia's city of Steel. Indiana University Press, Bloomington 1989, 128–130. Vrt. kainuulaisen kunnan hammaslääkärin epätoivoinen kuvaus 1960-luvulta otsikolla ”Liukuhihnatyötä”, Hammashoidon perinne, 31.

197 Työläisnuorison erotiikkakeskusteluissa esiintyi 1900-luvun alussa ”kiinnottamisen” teema. Myös tyttö saattoi ”koppasta” pojan. Termien vastine nykykielessä lienee ”iskeminen”. Salmi-Niklander 2004, 372–374. Salmi-Niklander, Kirsti: ”Isot pojat ne koppasee...” Siirtolaiserotiikan terminologiaa ja kipupisteitä. Teoksessa Pöysä, Jyrki – Siikala, Anna-Leena (toim.): Amor, Genus & Familia. SKS, Helsinki 1998, 282–283.

198 Laulun laatijat olivat miehiä: ”Sektorimme apparatoin johtoinen, nämä pojat teille nyt kertoilee”. ”Masinistka” tarkoitti sektorin konekirjoittaja *Eine Grania* eli Aino Kankästä. Sihteeri oli *Sonja Linden* eli Kerttu Karjalainen. R-sektorin koneisto ja johto, ei tekijää, kevät 1933. 531/9/19, RGASPI.

199 *Saara Sand* alias Aino Kallio saavutti sodan aikana mainetta yhtenä Moskovan suomenkielisen radiotoimituksen kuuluttajista, ”tiltuista”. Haasola, Niina: Huomio, huomio täällä puhuu Tiltu. Sota-ajan 1939–1944 Tiltu hahmo ja sen taustat. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2001, 61–77.

Talvilomalla oi Saara tyttö meiltä karkasi pois
meni Leonsa kainaloon lämpöiseen pari kerrosta alemmaksi

Juttu kyllä kulki niin, kevään puolella petrataan
joka tytön vieressä poika siin, luku kymmeneen nostetaan

Mutta täyttämättä se jäi, meni seikka toisin päin
kun Annuskakin sen Lootuskukan sai, meitä sentään muistaen ain

Jällelle jäänyt troikka, on vapaana tarjolla vielä
vaikka nimikkomiehiä montakin lie, tekee sittenkin käytäntöön miel

Nyt viisumme loppu on tässä ja näkemiin toverit vaan
me tyttäret viis palaamme siis, kun takaisin komennetaan²⁰⁰

Toinen säikeistö kertoo, että tytöt toivoivat *Sandin* ja *Hagerin* kaltaisen onnen osuvan jokaisen kohdalle. Toisin kuitenkin kävi: ”*Annuska*” lienee tarkoittanut *Anna Rammia* ja ”Lootuskukan” saaminen raskautta.²⁰¹ Viisusta ei selviä, miten ”*Annuskan*” ongelma ratkaistiin. ”Meitä sentään muistaen ain” -rivi vihjaa, että ”*Annuska*” olisi vahingon jälkeen suhtautunut varauksellisemmin vapaaksi jääneen ”troikan” riitusteluun. *Ramm* suoritti kurssin loppuun ja jäi kiinni Suomen-komennuksella jo loppukesällä,²⁰² joten on syytä olettaa hänen tehneen abortin koulun sairastuvalla. Raskaudenkeskeytystä kyettiin käsittelemään avoimesti – jos toki runollisin kiertoilmauksin – sektorin kollektiivin päättäjäisviisussa. Aborttiin turvautuminen ei ollut tabu vaan tiiviin opiskelutahdin sanelema järkevä ratkaisu, jonka mahdollisti Neuvostoliiton edistysellinen lainsäädäntö.

Suomen kommunistisessa nuorisoliikkeessä oli 1920-luvulla seurattu Aleksandra Kollontaihin henkilöitynyttä keskustelua sukupuoli- ja perhekäsityksistä neuvostomaassa.²⁰³ Opiskelu nuorten, sitoutumattomien ja samanmielisten tovereiden sisäoppilaitoksessa rohkaisi osaltaan aktiivisuuteen parisuhderintamalla. Opiskeluaikana Moskovassa ei ennen vuotta 1936 tarvinnut pelätä kanssakäymisen ”seurauksia”, mikä oli poikkeuksellista. Suomen lainsäädännössä sikiönlähdetystä käsi-

200 ”Tytöjen viisu”, ei tekijää, kevät 1933. 531/9/19, RGASPI.

201 Lootuskukka on uskontojen vahvimpiä universaalisymboleita, jolla viitataan hedelmällisyyteen ja elämän kasvuun. Kristinuskossa kukka on vaihtunut vesililjäksi, jonka enkeli Gabriel ojentaa tulevalle jumalanäidille, Marialle. Sama maailmanopettajan syntymisen teema toistuu buddhalaisuudessa. Egyptin muinaisuskonnossa äidin ja isän (Osiris ja Isis) yhteyteen lisättiin yleensä lootuskukka. <http://www.kolumbus.fi/harry.hilden/yleiskasitteita.htm> (28.11.2003). Tein lootuksenkukan symbolimerkityksestä selvityspyynnön SKS:n kansanrunousarkistolle. Tutkija Juha Nirrko ehdotti itsenäisesti raskaustulkintaa ja viittasi samaan nettisivustoon. Juha Nirron sähköpostiviesti tekijälle 19.5.2006 klo 12.14.

202 *Anna Ramm* alias Judith (Jutta) Laine (s. 1912) lähetettiin kurssin jälkeen Suomeen legalisoitumaan, mutta hän jäi kiinni Tampereella jo elokuussa. Hän vaikenä kuulusteluissa, mikä noteerattiin Moskovassa. Lenin-koulun käyminen selvisi tiedottajatiedosta vasta, kun tekijänaisena pidetty Laine oli istumassa kolmen vuoden tuomiotaan Hämeenlinnassa. Laakso (os. Laine) Judith hm 3117, EKV I, VA. Leninkoululaisia. 531/1/204: 63–76, RGASPI.

203 Katainen 1998, 127–129.

teltiin rikoksena, josta annettiin vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä langettavia tuomioita sekä puoskareille että odottaneille naisille. Aborttikysymys nähtiin osaksi väestöpolitiikkaa, jossa nuoren kansakunnan elinvoimaa pyrittiin kasvattamaan lapsilukua lisäämällä. Raskauksia keskeytettiin vain lääketieteellisistä syistä, silloinkin suhteellisen harvoin.²⁰⁴ Työläisnaisliike pyrki vetoamaan myös sosiaalisiin syihin, jotka pakottivat köyhälistön naiset epätoivoisiin raskauden keskeytyksiin. Kommunistinaisten kannat myötäilivät bolševikkien liberaalia linjaa.²⁰⁵

Neuvosto-Venäjältä tuli vuonna 1920 ensimmäinen maa, jossa naiset saattoivat keskeyttää raskautensa sairaaloissa laillisesti ja ilmaiseksi. Neuvostohallitus perusteli päätöstä laittomien aborttien lisääntymisellä sisällissodan äärimmäisessä kurjuudessa, ei niinkään naisten oikeudella päättää omasta ruumiistaan. Lailliseen aborttiin turvautumista ei pidetty suotavana, ja vapautusta säesti abortinvastainen agitaatiokampanja. Köyhyys ajoi naisia abortteihin, mutta niiden tarve häviäisi itsestään elintason kohentuessa. Lapsen hankkiminen ei ollut henkilökohtainen vaan sosiaalinen päätös. Yksittäisten naisten lisääntymishalut olivat alisteisia yhteiskunnan uusintamisen tarpeelle.²⁰⁶

Vaikka neuvostomaassa keskusteltiin seksuaalisesta vapautuksesta ja naisen asemasta, puoluejohto pitäytyi konservatiivisilla ellei viktoriaanisilla linjoilla. Naisten tärkeimpänä tehtävänä pidettiin uuden työvoiman tuottamista neuvostovaltiolle. Abortinvastaiset kampanjat eivät tehonneet laskeviin syntyvyyslukuihin. Raskauden keskeytyksen kieltävä perhelainsäädäntö astui voimaan kesällä 1936. Sitä ennen suurissa kaupungeissa oli tehty miltei kolminkertainen määrä raskauden keskeytyksiä syntyneiden lasten määrään verrattuna.²⁰⁷ Aborttikiellon perustelut olivat ristiriitaisia: propagandassa korostettiin sosialismiin siirtymisen takaavan mahdollisuuden auvoisaan äitiyteen, jota luvattiin tukea entistä pontevammin. Mutta miksi vaivauduttiin kieltämään abortti, jos elintason kohoamisen olisi pitänyt mitätöidä sen tarve? Syntyvyys kääntyi järeän repression keinoin hetkelliseen kasvuun.²⁰⁸ Uusi perhelainsäädäntö ei sinänsä poikennut muiden Euroopan maiden pronatalistisesta väestöpolitiikasta.²⁰⁹

Lenin-koulun opiskelijat kuuluivat etujoukkoon, jonka naiset saattoivat tarvittaessa turvautua raskauden keskeytykseen. Opiskelijoita valistettiin noudattamaan varovaisuutta sukupuolisuhteissaan jo ennen käännettä perhepolitiikassa.²¹⁰ *Adi*

204 Keinotekoisesta raskaudenkeskeytyksestä annettujen tuomioiden määrä kasvoi itsenäistymisen myötä. 1910-luvulla niitä oli vuosittain kymmenkunta ja 1940-luvulla keskimäärin 270. Vuonna 1938 lääketieteellisistä syistä tehtyjen aborttien määräksi arvioitiin 2 000–2 500. Helén, Ilpo: Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Gaudeamus, Helsinki 1997, 37–43.

205 Katainen 1998, 137–138.

206 Goldman, Wendy Z.: *Women, the State and Revolution. Soviet Family Policy and Social Life, 1917–1936*. Cambridge University Press, Cambridge 1993, 254–257.

207 Vuonna 1934 Moskovassa syntyi 57 000 lasta. Lailliseen aborttiin turvauduttiin 154 600 kertaa. Hoffmann 2003, 90–100. Laskevan syntyvyyden ja lisääntyvien aborttien trendi näkyy myös taulukosta, jossa on esitetty synnytykset ja abortit Leningradissa vuosina 1930–1934. Davies, 65.

208 Goldman, 291–293.

209 Hoffmann, David L.: *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in its Pan-European Context*. *Journal of Social History*, vol 34, Fall 2000, 47–49.

210 ”[A]bortin sai suorittaa, eikä tämä ollut suinkaan ensimmäinen kerta, jolloin suomalaisenkin sektorin myötävaikutuksella koulun sairaalassa järjestettiin tällaisia asioita.” Tuominen 1957, 69.

Käräjämiehen mukaan suomalaiskurssin 1934–1935 kymmenestä naisesta ainakin kolmen tiedettiin käyneen ”abortilla” koulun sairastuvalla.²¹¹ Kun abortin kieltävä laki astui voimaan seuraavana vuonna, Lenin-koulun opiskelijat suhtautuivat siihen kriittisesti. Muutamat ehdottivat rehtori Kirsanovalle, että kouluun perustettaisiin päiväkotit lapsille, jotka ”joka tapauksessa tulisivat maailmaan”. Itävaltalainen opiskelija *Karl Richter* kysyi keskustelutilaisuudessa, kuka oli vastuussa raskaana olleen ja omatoimiseen sikiönlähdetykseen kuolleen naisen tapauksesta. Puoluesolu erotti hänet sekä koulusta että puolueesta ”neuvosto- ja puoluevastaisena elementtinä”.²¹² Abortti oli ainoita teemoja, joista käytiin edes jossakin määrin vapaata keskustelua myös neuvostolehdistössä. Kriittisten puheenvuorojen laatijat olivat usein opiskelijoita tai älymystöön kuuluvia naisia, jotka mielsivät abortti-kiellon työuransa ja vapautumisensa esteeksi.²¹³

Kun Martti Malmberg muisteli yli 80-vuotiaana opiskeluaan Lenin-koulussa, hän väritti kirjallista kertomustaan lukuisilla lemmenseikkailuilla. Heti ensimmäisessä majapaikassa *Joni Oder* tutustui elekieltä käyttäen saksalaiseen tyttöön. Siihen asti varsin viattomana pysynyt ”Nokian ja vankilan kasvatti”²¹⁴ pääsi Skp:n kesän 1934 plenumista lähtien kokeneempien kyytiin:

Nyt jouduin uuteen ympäristöön, kokeneiden ihmisten piiriin, joita en tajunnut olevan meikäläisten joukossa. Eräänä päivänä illansuussa kokoonnuimme Kontulaisen Saaran huoneeseen. Ilta oli kiva, [ja kun] lähdimme ulos, niin ovella Saara huusi minua takaisin jotain katsomaan ja samalla kaverit sulkivat oven ja niin minä jäin huoneeseen Saaran kanssa, olin ymmällä mutta opin tämänkin kierroksen, vaikka olinkin täysin kokematon ja sen myös Saara minulle ilmaisi.

Malmberg antoi ymmärtää, että kokematon nuorukainen jallitettiin vastaaviin tilanteisiin, kunnes hän oppi talon tavat:

En jälleen tajunnut, kun menimme iltapalan jälkeen yhden tosi nuoren ruotsalaistytön huoneeseen ns. jatkoille, joilla oli pullo olutta. Hetken istuimme, niin kaikki häipyi[vät], ovi oli lukossa ja minä tytön kanssa kaksin huoneessa kolistelin, mutta turhaan. Tajusin, että olin suunnittelun kohde. No, se oli oppitunti maalaispojalle.²¹⁵

Yhteistyö skandinaavien sektorin kanssa oli rakkausasioissa tiivistä, ja osa henkilökunnasta tuntui olevan juonessa mukana. Tuominen puhuu suunnitelmallisesta ”rakkausasioiden järjestelytoiminnasta” sektorien välillä. Se johti vain harvoin pysyviin ja onnellisiin liittoihin, sillä pakkonaittämisessä oli kyse puolueen edusta.²¹⁶

211 Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

212 Johann Schreiner vangittiin pian erottamisen jälkeen ja teloitettiin ampumalla 19.12.1937. Studer – Unfried 2001, 286–287; Schafranek, 462.

213 Davies, 65–67.

214 ”Minähän en ollut naisen kanssa kuin yhden kerran elämässäni vankilasta tulon jälkeen Nokialla, kokemus oli ihana, mutta siihen se sitten jäikin, pelkäsinkin seurauksia.” Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

215 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

216 Tuominen 1957, 71–73.

Kun samainen ”Greta” seuraavaan kerran houkutteli *Oderin* matkaansa, hän oli ruotsalaissektorin sihteerinä järjestänyt ”Poika” Tuomisen asunnon kolmeksi vuorokaudeksi lemmenkäyttöön. Suhde kukoisti vielä tovin, kunnes ”Greta” katosi näköpiiristä viikoiksi. Operaatio koulun sairastuvalla ei ollut sujunut toivotusti.²¹⁷

Lenin-koulun ulkomaalaiset eivät nauttineet erivapauksista aborttilainsäädännön muututtua. Oppilaille pidettiin aiheesta erikoisluentoja, ja monet oppivat noudattamaan varovaisuutta. *Oder* ei viisastunut ensimmäisestä vahingosta. Seuraava ei-toivottu raskaus aiheutti sekä työtä että murhetta suomalaissektorissa.²¹⁸ Skp:n ulkomaanbyroossa käsiteltiin huhtikuussa 1937 tapaus, jossa entinen LVKY:n oppilas ilmoitti ”toimittaneensa raskautensa keskenmenon” taloudelliseen tilanteeseen vedoten. Skp:n ulkomaanbyroo piti perusteluja kestävämmänsä ja tekoa sekä neuvostolain vastaisena että tuomittavana. Se päätti antaa puoluemuistutuksen ja ilmoittaa päätöksestä ”toverillisella” kirjeellä.²¹⁹

Aborttikielto saattoi aiheuttaa opintojen keskeytymisen Lenin-koulussa. Moinen epäily herää vuonna 1936 lakkautetusta LVKY:stä Moskovaan lähetetyn *Frida Laxin* kohdalla. Moskovaan valittiin vain LVKY-kurssin priimuksia, ja *Laxin* oli tarkoitus jatkaa aspirantuurista lehtorikurssille. Siirtyminen jo huhtikuussa 1937 takaisin Leningradiin ”kotirouvaksi” vaikuttaa oudolta, sillä eihän perhesyiden pitänyt vaikuttaa mallikelpoisten kaaderien urakehitykseen. Epätoivottu raskaus, jota ei enää vuoden 1937 puolella saanut keskeyttää, selittäisi paluun maitojunalla Leningradiin.²²⁰

Naisen oikeus oman ruumiinsa hallintaan tihentyy aborttikysymykseen. Neuvostomaan vapaamielistä käytäntöä pidettiin 1930-luvun puoliväliin saakka esikuvana monen maan kommunistien keskuudessa. Lenin-koulun opiskelijoiden olisi pitänyt mukautua perhepolitiikan käänteeseen siinä missä puoluelinjan muutoksiin kautta 1930-luvun. Opiskelijoiden elämä oli monessa mielessä säädeltyä ja kontrolloitua Lenin-koulussa, mutta ainakin sektorien sisällä osa opiskelijoista oli nauttinut sitoutumattomuudesta täysin siemauksin. Vapaus menetettiin aborttilainsäädännön muutoksen johdosta, mikä oli omiaan vieraannuttamaan opiskelijoita neuvostokäytännöistä. Käänte näkyi myös virallisena moralismin aaltona. Intiimejä elämäntapakysymyksiä ryhdyttiin käyttämään ilmiantojen perusteina ja siten terrorin käytnvoimana.²²¹

217 Malmberg ei välitä mainita suhteen katkeamisen syytä: ”[...] taisi olla niin, että naapurisektorissa oli jotain uutta, kun Gretan vierailut loppuivat. Muutamia kuukausia myöhemmin hänet tapaisiin, oli ystävällinen tapaamisesta, mutta kättelyksi se jäi.” Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA. *Oder* otettiin sektorissa puhutteluun ja määrättiin rajoittamaan seurustelukumppaninsa maannaisiin. Tuominen 1957, 69.

218 *Mailis Holm* joutui synnyttämään lapsen, joka menehtyi pian ”suorastaan hoidon puutteeseen”. Moskovan synnytyssairaalat olivat lainmuutoksen takia täynnä naisia. Sektorin sihteeri Aino Pesonen sai harmaita hiuksia järjestäessään paikkaa *Holmille*. Tuominen 1957, 70–71.

219 Skp:n kkn Ub:n ptk 17.4.1937. 516/2/1517, RGASPI. Ks. myös Rautkallio 1995, 196, jossa mainittu *Vappu Laine* oli oikealta nimeltään Lempi Maria Kahma (s. 1910). Kaarlo Viljasen kuulusteluptk 4.–13.3.1937 Ek:n Helsingin pääosastolla. EKV I, Viljasen hm 3837, VA.

220 Sekä *Vappu Laine* että *Frida Lax* olivat vuonna 1910 syntyneitä entisiä LVKY:n oppilaita, mutta kyse ei ole samasta henkilöstä. *Lax* oli Komintern-mappinsa ja Viljasen Ek-tietojen mukaan syntynyt kesäkuussa, *Laine* joulukuussa. *Frida Lax*, Kominternin kaaderimappi 495/269/1713, RGASPI. Kaarlo Viljasen kuulusteluptk 4.–13.3.1937 Ek:n Helsingin pääosastolla. Viljasen hm 3837; *Vappu Laineen* hm 2566, EKV I, VA.

221 Studer – Unfried 2001, 286–287.

Suomalaiset naiset joutuivat Lenin-koulussa toistamaan virallisen neuvosto-propagandan mukaisia muotoiluja sukupuolikysymyksestä, mitä tahansa he niistä sisimmässään ajattelivatkaan. Stalinilaisen perustuslain astuttua voimaan kesällä 1936 ne kuulostivat seuraavilta:

Sosialistinen järjestelmä, laaja neuvostodemokratia, jonka turvaa niin ihanalla tavalla stalinilainen konstitusio, voittoisan sosialismin asiakirja, on naisenkin kaikinpuolisen vapauden, kulttuurin ja tasa-arvoisuuden horjumaton perusta. Laki ja käytäntö neuvostomaassa on yhtä. Kansalaisyhteisöjen käyttö on turvattu, sillä neuvostokansalaiselle annetaan vapaasti käytettäväkseen kokoushuoneet, kirjapainot, paperit, jne. jne. Stalinilainen huolenpito naisesta on laajojen naisjoukkojen suunnaton initsiaattori. Sen vaikutuksen näkee stahanovilaisessa liikkeessä, Puna-armeijan komentajien vaimojen, Teollisuudessa ja liikenteessä työskentelevien naisten ja insinöörien vaimojen liikkeessä jne. kaikilla maan kulmilla ja kaikilla aloilla. Nainen johtavassa valtioelimestä on yleinen ilmiö neuvostomaassa.²²²

OPETTAJIEN PARISUHTEET

Suomalaisten kommunistien elämäntapaan kuului tietty sitoutumattomuuden ihanne. Osaltaan se kuvasti pikkuporvarilliseksi mielletyn avioliittoinstituution halveksuntaa. Toisaalta se oli sopeutumista välttämättömään. Murroksessa oli eritoten naisen perinteinen roolimalli, joka sai kommunistipiireissä vaikutteita bolševikkien uusi nainen -keskustelusta. Tasa-arvoisuus, itsenäisyys ja seksuaalinen vapaus saattoivat jäädä teoreettiseksi pohdiskeluksi, jota käytiin kuitenkin sen verran ahkerasti, että vastustajat Suomessa käänsivät emansipatorisiksi koetut määreet halventaviksi. Silti kommunistitkin solmivat avioliittoja: Tuomisen 1920-luvun alun kirjoitusten mukaan naimisiin ei pitänyt mennä, sillä aviomies ja isä ei pystyisi täysipainoisesti omistautumaan asialle. Silti hän saattoi jo muutaman vuoden kuluttua Lyyliä avioliiton turvalliseen satamaan. Suhde kesti läpi myrskyisten neuvostovuosien.²²³

Kommunistien lähipiirissä puolueen ote ihmissuhteisiin saatettiin tulkita seuraavasti: ”Yleensä kommunistien vaimot ovat yhteisomaisuutta siten, että jos mies komennetaan esimerkiksi Suomeen voidaan vaimo määrätä toisen kommunistin vaimoksi siksi aikaa. Nämä ovat muka sellaisia asioita, että luokkatietoisten ja valvutuneiden puolueen jäsenten on sovittava tuommoiset pikkuasiat mukisematta.”²²⁴ Liikkuvuutta edellyttänyt maanalainen toiminta hajotti liittoja. Kun puoluekomennus tai pidätys saattoi milloin tahansa katkaista kukoistavan ihmissuhteen,

222 Naisten äänioikeus sosialistisessa Neuvostoliitossa ja kapitalistisessa Suomessa. R-sektorin naisoppilaat, ajoitus sisällön mukaan lukuvuodelle 1936–1937. 531/9/11, RGASPI.

223 Katainen 1998, 101–108, 117–122.

224 Sanna Flinkman oli heilastellut LVKY:ssä opiskelleen *Veikko Viljamaan* (Aatto Sallinen) kanssa, jonka hän tiesi *Anja Murron* (Aili Mäkinen) mieheksi. Flinkman ei suostunut kommunistin vaimoksi. Lainauksessa voi tietysti näkyä myös etsivän tulkinta aiheesta. Sanna Flinkmanin tunteita Neuvosto-Venäjällä, elokuu 1934. Aatto Sallisen hm 1743, EKV I, VA.

pettymyksiin oli paras varautua etukäteen. Neuvostokoulutettu Aili Mäkinen määritteli sodan jälkeen perhesuhteensa karusti: ”Olen ollut avioliitossa (ei Suomen lakien mukaan) ja joutunut komennusten vuoksi eroamaan kahdesti.”²²⁵ Puolueen asettaminen perheen edelle näkyi myös siinä, että lapset saatettiin jättää sukulaisien tai tuttavien hoiviin.²²⁶

Ammattivallankumouksellisen ihanteen mukainen omistautuminen puolueelle edellytti moraalista kovettumista, joka ilmeni sekä esineellistävänä suhtautumisena toiseen sukupuoleen että valmiutena väkivallan käyttöön. Suomen kommunistipiireissä saatettiin ihailia tätä bolševikkimiehen ja -naisen tyyppiä, sillä kuva perustui propagandaan, jolla ei ollut yhtymäkohtia neuvostodellisuuteen. Pitempään rajan takana eläneet suomalaiset, kuten Lenin-koulun opettajat, olivat varmasti tiedostaneet neuvostonaisen tasa-arvoisuuden ja seksuaalisen vapautumisen rajat. ”Uusi moraal” tarkoitti käytännössä vapaampaa seksuaalista kanssakäymistä ja perherakenteen höltymistä. Se tarjosi vapauksia mutta myös väärinkäytön mahdollisuuksia miehille, jotka eivät välttämättä piitanneet seurauksista. NEP-kaudella naiset karttoivat Komsomoliin liittymistä, sillä jäsenenä he olisivat joutuneet miesten jatkuvan seksuaalisen häirinnän kohteiksi. 1920-luvun raportit nuorisojärjestön tilasta kertoivat promiskuiteetista, raiskauksista, juopottelusta ja huliganismista.²²⁷

Moskovan suomalainen kommunistieliitti eli Kominternin lumetodellisuudessa ja omassa kielellisessä ghetossaan, mutta jotain ympäröivästä raakuudesta varmasti tarttui miesten asenteisiin. Kaikki Skp-johtajat eivät olleet kovapintaisia. Esimerkiksi Sirolan suhde naissukupuoleen oli pikemminkin kompleksinen. Takana oli punapakolaisille tyypillinen nahanluonti, jossa edellinen elämä oli jätetty taakse. Irrallisuus ei ollut tuottanut tyydytystä:

Se, että jouduin hänestä [vaimo Mandi Sirolasta, JK] erilleen, vapautti kyllä vississä mielessä, mutta paljon menetinkin sen kautta. Ennen kaikkea joutui sukuelämäni harhapoluille. Matkat ja illegaalisen olo sekoittivat lisää. Vaikka teoreettisesti olin valmis yrittämään vapaata rakkautta, en nähnyt siihen mahdollisuutta. Maanalaisen tuttavapiiri on niin pieni, että siitä on vaikea valita, ja epäluuloni sekä epäonnistumispelkoni (pelko saada työtä ja elämää häiritsevä risti) olivat niin voimakkaat, että vedin sormeni pois, jos joskus jotain kohti ne ojensinkin: eikä sitäkään paljoa tapahtunut.²²⁸

Sirola koetti 1920-luvun loppuun asti pitää yhteyttä Suomessa vankilatuomion kärsineeseen vaimoonsa. Lenin-koululla Sirola solmi lyhyeksi jääneen suhteen

225 Molemmat miehet olivat puoluetuöntekijöitä. Aatto Sallinen ”tuli tapetuksi” pidätyksen yhteydessä Helsingissä 15.9.1944. Aili Mäkisen Henkilökortti. Mäkisen Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1918–1944, KA.

226 Esimerkiksi *Agnes Ahlmanin* 5-vuotias poika varttui Lempaalan Skp-huvilalla, kun äiti opiskeli Lenin-kurssilla ja kävi komennuksella Suomessa. Skp:n Ub päätti maaliskuussa 1937 avustaa Kuusisen ja Lehénin pojan elättämistä, sillä vankilassa ja Espanjassa olleet vanhemmat eivät kyenneet huolehtimaan Jurkan toimeentulosta. Skp:n kk:n Ub:n ptk. 10.3.1937. 516/2/1517, RGASPI.

227 Brovkin, 116–122.

228 Yrjö Sirolan henkilökohtaisia muistelmia, 9.1.1930 Petroskoi. 525/1/1: 153, RGASPI.

Sirola eli viimeiset vuotensa uusperheessä Disa Milanovan ja tämän tyttären Elnan kanssa. (Kansan Arkisto.)

ukrainanjuutalaisen Mira Kotjarin kanssa. Sen katkettua hän ryhtyi elämään Disa Milanovan ja tämän tyttären kanssa. Sirola muutti Luxista uusperheen pariin ja meni vanhoilla päivillään neuvostoavioon.²²⁹

Samantyyppinen irtiotto oli takanaan muillakin ”siltasaarelaisilla”, Kuusisella ja Mannerilla. Edellinen oli vuonna 1938 kolmatta kertaa naimisissa, ja kuudes lapsi oli juuri syntynyt. Kuusisen tunteettomuutta vaimojaan ja lapsiaan kohtaan sekä sukupuolimoraalin selkärangattomuutta on ihmetelty.²³⁰ Manner sen sijaan eli, erottuaan ensimmäisestä vaimostaan Olgasta vuonna 1922, horjumattomassa rakkausliitossa Malmin kanssa.²³¹ Manner piti loppuun saakka kiinni tunteistaan Malmia kohtaan, vaikka Skp:n johto väitti Malmin poliittista vaikutusta Mannerille haitalliseksi ja pyrki erottamaan pariskunnan toisistaan.

229 Kominternin työntekijä Milanova oli käynyt ruotsinkielisen koulun Helsingissä. Tytär oli aikaisemmasta avioliitosta punakomentaja Eyolf Mattssonin kanssa. Salomaa 1966, 308–313, 317–318.

230 Kuusinen ei hakeutunut perheensä pariin Suomessa keväällä 1919. Hän ei pitänyt kahta naisseikkailua viikossa syntinä. Korkealle kehittynyt mies tarvitsi monia naisia. Hodgson, John H.: Otto Wille Kuusinen. Poliittinen elämäkerta. Tammi, Helsinki 1975, 65–72. Kuusinen halveksi prostituoituja, joiden hän katsoi kuuluvan yhteiskunnan pohjasakkaan, mutta otti hanakasti vastaan auliita sihteerityttöjä. Rautkallio 1995, 202–203.

231 Suomessa aviottomana elänyt Malm oli vuonna 1908 saanut pojan, joka menehtyi nuorena. Olga Manner ei hyväksynyt miehensä uutta liittoa vaan yritti melodramaattista itsemurhaa vuonna 1924. Vuonna 1927 hän pyrki yhä painostamaan Kullervoa Hannan taikapiiristä, mutta Manner vetosi puolueen kontrollielimiin. Olga Manner toimi neuvostomaassa kielenkääntäjänä ja propagandistina. Paastela – Rautkallio 1997, 13–14.

Lenin-koulun nuoremalla opettajakunnalla ei ollut vastaavia perhehistorioita. Jukka Lehtosaari eli vuodesta 1930 lähtien vakaassa liitossa Elsa Utriaisensa kanssa, joka työskenteli Kominternin puolalais-balttilaisen maasihteeristön referenttinä.²³² *Matti Steinin* vaimo oli saksalainen Martha Moritz. Tuomisen todistuksen mukaan näiden miesten – sekä hänen itsensä – parisuhde oli niin vakaalla pohjalla, että he jäivät muun Skp-johdon tahranneen siveyskandaalin ulkopuolelle.²³³ Lyyli Tuominen seurasi miehensä perässä Moskovaan ja toimi tämän sekä Kuusisen sihteerinä yhteisessä asunnossa Rantakadun *Dom pravitelstvassa*, satunnaisemmin myös konekirjoittajana Lenin-koulun suomalaissektorissa. Hänellä ei ollut virallista tehtävää tai asemaa puolueessa.²³⁴

Ville Ojasen vaimo Aino Pesonen toimi suomalaissektorin sihteerinä. *Martti Nilsson* seurusteli tässä vaiheessa *Helga Stromin* kanssa, joka oli lukuvuoden aikana Tukholmassa vuoden pituisella komennuksella. Samaan sillanpääasemaan suuntasi alkuvuodesta 1935 *Hjalmar Ekman*, joka oli ennen lähtöään opettanut sekä suomalaisille että saksalaisille puoluetekniikkaa.²³⁵ *Iivo Linko* seurusteli Moskovassa ollessaan ykköskurssin *Anna Laurenin* kanssa. Pitkään Lenin-koulun kantapeikkoihin kuulunut *Emil Virta* oli Suomen-komennuksensa jälkeen palannut Ub:n sihteeriksi ja kielenkääntäjäksi. Hän otti vaimokseen ykköskurssin *Nora Vinterin*. Asser Salo opetti vielä lyhyen aikaa ammattiyhdistysoppia syksyllä 1934, kunnes hänet lähetettiin takaisin Karjalaan. Vaimonsa Aino Salo oli toiminut sektorin konekirjoittajana lukukaudella 1930–1931 ja siirtynyt sen jälkeen Ub:n tekniseen henkilökuntaan. Kun Tuure Lehénin ja Hertta Kuusisen liitto päättyi eroon vuonna 1933, Hertta palasi Suomeen ja paloi pian. Myöhemmin Lehén ”otti” toiseksi vaimokseen Asser Salolta leskeksi jääneen Ainin.²³⁶

Moskovassa miehet opettivat Lenin-koulussa, tekivät politiikkaa ja kulkivat komennuksilla. Mikäli he onnistuivat luomaan vakavasti otettavan parisuhteen, kumppanit kiinnitettiin usein Moskovan Skp:n tai Kominternin tekniseen henkilökuntaan. Miesten kevyemmistä suhteista tuskin pidettiin lukua, varsinkin jos niitä solmittiin suomalaisten pienen piiriin sisällä. Moskovan johtavissa suomalaiskommunisteissa oli 1930-luvulla kolme suhteellisen vaikutusvaltaista naista, Hanna Malm, *Greta Kraft* (Hertta Kuusinen) ja *Helga Strom* (Inkeri Lehtinen), joista vain viimeksi mainittu oli aktiivisesti puolueetyössä läpi vuosikymmenen.²³⁷ *Strom* oli solminut neuvostoavioliiton *Nilssonin* kanssa vuonna 1928. Tukholman-komennuksella vuosina 1934–1935 *Stromin* ja *Iivo Lingon* välille syntyi romanssi. Paris-kunta palasi yhdessä Moskovaan kesän 1935 tärkeisiin konferensseihin. Yhteinen poika syntyi huhtikuussa 1937.²³⁸

232 Rentola 1994, 547. Perheeseen kuului Utriaisensa tytär edellisestä liitosta.

233 Sama, 49–50; Tuominen 1957, 338.

234 Rajala – Rautkallio, 103–104, 420–428.

235 *Ekman* seurusteli Moskovassa opiskelijatyön kanssa. Tukholmassa hän löysi elämänsä naisen, jätti politiikan ja jatkoi kesken jääneitä teknisiä opintojaan. Rentola 1994, 105.

236 Rentola 1994, 70.

237 Hertta Kuusinen siirtyi Moskovasta IKKI:n palveluksesta Tukholman kautta Suomeen maaliskuussa 1934. Hänet pidätettiin kesällä.

238 Katainen, Elina: Inkeri Lehtinen. Suomen Kansallisbibliografia 5. *Studia Biographica* 3:5, SKS, Helsinki 2005, 823–824.

Moskovan johtavat suomalaiset kommunistit Skp:n, Kominternin ja Lenin-koulun henkilökunnassa muodostivat yhden suuren perheen, jonka sisäsiittoausta rikkoivat muutamat ulkomaiset puoliset sekä Suomesta lähetetyt uudet opiskelijat. Aira Sinervo käytti myöhemmin Engelsiltä lainattua promiskuiteettiperheen käsitettä kuvaamaan neuvostoavioliittoihin vihittyä puolueen sisäpiiriä.²³⁹

OPISKELIJOIDEN PARISUHTEET

Seuraavassa kartoitetaan suomalaisopiskelijoiden menestymistä sekä opiskelussa että parisuhteissa. Henkilökuvaukset perustuvat kolmen kurssilla opiskelleen miehen näkemyksiin, ellei toisin viitata.²⁴⁰ Elli Parkkari ihmetteli muistelmissaan ”ohranan” tietojen tarkkuutta ryhtymättä kiistämään niiden osuvuutta: ”Ohranalla oli hyvin yksityiskohtaisia tietoja Lenin-koulussa olleista henkilöistä. Kurssimme opiskelijoista tiedettiin jopa sekin, milloin joku oli saanut tekohampaat tai kuka oli keneenkin rakastunut.”²⁴¹

Vuonna 1930 Lenin-koulun sisäänottoehdoissa suositeltiin naisille 15 prosentin kiintiötä kurssin vahvuudesta, mutta puolueilla oli hankaluuksia sen täyttämässä. Naisten rekrytointia korostettiin vielä uudemman kerran vuoden 1932 ohjeissa.²⁴² Naisjäsenten osuus länsieurooppalaisissa kommunistipuolueissa jäi 1930-luvulla usein alle 10 %:iin. Vuosikymmenen puolivälissä Lenin-koulun puoluekomitea laskei naisopiskelijoiden osuudeksi 18 %.²⁴³ Lenin-koulun suomalaissektorissa naisten absoluuttinen määrä ja suhteellinen osuus kunkin vuosikurssin vahvuudesta (jatkokurssi mukaan lukien) olivat kasvaneet säännöllisesti. Vuoden 1934–1935 kurssi oli sektorin historian naisvaltaisimman: naisten osuus kohosi 36 %:iin (10/28). Tarkkoja vertailulukuja on saatavissa ainoastaan englanninkielisestä sektorista, jonka kaikkiaan opiskelijoista 17 % oli naisia.²⁴⁴ Vuosikymmenen puolivälin opiskelijat olivat opintojensa alussa yleensä 25 ja 30 ikävuoden välillä, eivätkä lyhyt- ja jatkokurssin opiskelijat juuri eronneet keski-ikästään.²⁴⁵

239 ”He olivat olleet lähes kaikki kaikkien kanssa ’naimisissa Neuvostoliitossa’. [...] Mutta eihän avioliitto koskaan ollut niiden ihmisten välillä mikään luja, solidaarisuutta luova side. ... mies oli todistanut vaimoan vastaan ja vaimo miestänsä vastaan. [...] Hm, entä jos vallan saisikin tämä promiskuiteettiperhe.” Sinervo, 28–28.

240 Tiedottajat *Adi Käräjämies* (Alf Mirman, Väinö Kälviäinen) ja *Urmas Uimonen* (Erik Friman, Tauno Taivainen) sekä Einar Jokinen (*Kalle Kars*), joka sortui kuulusteluissa kertomaan kurssitovereistaan. He kuvailivat opiskelijatoverinsa yksityiskohtaisesti, koska poliisi uskoi tuntomerkkien (arvet, epämuodostumat, tatuoinnit, tekohampaat) helpottavan tunnistamista Suomessa. Seurustelusuhteita kartoittamalla poliisi uskoi selvittävänsä Skp:n maanlaisia verkostoja, jotka usein perustuivat perheen tai suvun sisäiseen luottamukseen. Tiedottajat ja heidän kuvauksiaan täydentäneet etsivät olivat miehiä, joiden luonnehdinnat kommunistinaisista eivät olleet kauniita. Myös miehistä käytettiin halventavia ilmaisuja (”ihravatsainen”, ”heikkolahjainen” jne). Ek:n aineistoista on tunnistettu tietoista ”häpäisyn retoriikkaa”. Katainen 1998, 106–107.

241 Reiman, 99.

242 IKKI polsiht. ptk nro 81, 6.4.1930. Lenin-koulun ”Auszüget”. Instruksija. Ob uslovijah priema v meždunarodnuju Leninskuju školu, 20.5.1932, Soms. 495/4/190: 24–25, RGASPI.

243 Studer – Unfried 2001, 200–201.

244 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 117.

245 Syksyllä 1934 aloittaneen lyhytkurssin keski-ikä oli 26,8 vuotta ja jatkokurssin 27,9.

Nuorkommunistien elämäntapa pidensi parisuhteiden solmimisen aktiivisinta elämänvaihetta, joka tavallisilla suomalaisilla nuorilla johti avioliittoon. Lenin-koulussa suhtauduttiin opiskelijoiden keskinäiseen seurusteluun kannustavasti. Samanmielisten, parhaassa pariutumisiässä elävien nuorten välillä väreili jännitystä. Opiskelijoille oli kurssin alussa luvattu oikeus solmia ”omantunnon avioliittoja”²⁴⁶, jos mieltietty löytyisi koulun sisältä.²⁴⁷ Toisin kuin muutamat britit, suomalais-opiskelijat eivät menneet naimisiin paikallisten kanssa tai yrittäneet saada puoli-soitaan kotimaahansa.²⁴⁸ Maanalaisille se olisi ollut käytännössä mahdotonta. Siro-la kehotti suomalaisopiskelijoita välttämään naimisiin menoa myös Suomessa yvimmän maanalaisuuden kaudella.²⁴⁹

Anders Karp ja *Meeri Palm* sekä *Ralli Red* ja *Eva Elf* muodostivat jatkokurssilla pariskunnat, joissa opiskelu asetettiin etusijalle. Kun *Karp* lopetti seurustelun *Palmin* kanssa, sydänsurut häittäsivät jätetyksi tulleen opintoja. *Ruuth Vammer* oli kokenut saman kohtalon ykköskurssilla edellisvuonna, kun jatkokurssin mieltietty oli lähetetty komennukselleen. Ahkera *Agnes Ahlman* otti kumppanikseen ykköskurssin ”hinattavana” *Kaj Lagerin*, ja suhde kukoisti kurssin ajan.²⁵⁰ Kurssin kärkikastiin kuulunut, kielitaitoinen ja ”puhdasmaineinen” *Nina Blom* seurusteli skandinaavisektorin *Svenssonin* kanssa ja päätyi tämän matkassa Tukholmaan. Molemmat vakuuttivat, ettei suhde ollut rakkausliitto. Skp nautti pariskunnan saadakseen *Blomin* Tukholmaan ja Ruotsin kommunistipuolueen huomattavan työntekijän vaimoksi. Vuodesta 1918 lähtien Petroskoissa varttunut *Blom* suostui kurinalaisena puoluejäsenenä avioliittojärjestelyyn. Irja ja Anton Strandin liitto osoittautui kestäväksi.²⁵¹

Ykköskurssin opinnoissa parhaiten menestyivät *Bruno Katz*, *Anna Lauren*, *Jussi Pramm*, *Mihail Press*, *Max Schubert* ja *Ernst Wick*. Mallikelpoinen *Lauren* asui *Iivo Lingon* kanssa tämän asunnossa kaupungilla ja valitteli yksinäisyyttään miehen komennusten aikana. Kurssin jälkeen *Lauren* olisi saanut jäädä Moskovaan, mutta

246 Vastaa nykyistä avioliittoa, josta puhuttiin 1920-luvun alun Suomessa myös toveri- ja neuvostoavioliittona tai vapaana liittona. Katainen, Elina: Rakkauden malja vai vesilasi? Aleksandra Kollontain uuden moraalien tulkintoja Suomessa. Teoksessa Katainen, Elina – Kotila, Pirkko (toim.): Työväki ja tunteet. Thpts, Helsinki 2002, 132–134.

247 ”Adi Käräjämiehen” kertomaa, 16.10.1935. Lenin-koulun kurssit vuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA. ”Meillä siellä [Neuvostoliitossa, JK] pidettiin jopa suotavanakin, että opiskelijat solmivat keskenään avioliittoja.” Sinervo, 142. Kuvitteellinen kertoja oli Kauko Heikkilä.

248 Viisi brittiopiskelijaa nai venäläisen naisen, ja muutamat saivat vaimonsa mukaan kotimaahan. McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 117.

249 ”Otin sitten heilan eukokseni, menin naimisiin kesällä 1937, johon saakka yritin noudattaa toveri Sirolan toivomusta olla menemättä naimisiin silloisissa oloissa.” Erkki Pääkkönen oli opiskellut Lenin-koulussa lukuvuonna 1932–1933 (*Karl Vinner*). E. J. Pääkkösen selostus ohranan merkintöjen johdosta, tammikuu 1950. Pääkkösen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

250 Yksityiskohtaisin selvitys opiskelijoiden keskinäisistä suhteista, ulkonäöstä ja luonteenpiirteistä oli Etsivän keskuspoliisin omaan käyttöönsä kokoama, kuvilla varustettu muistio, joka perustui ainakin *Adi Käräjämiehen* kertomaan: Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA. Hyvin samansuuntaisia luonnehdintoja Einar Jokisen kuulustelupöytäkirjassa 50/38, 30.11.–14.12.1938 Lahdessa ja Helsingissä. Jokisen hm 2894, EKV I, VA.

251 Tuomisen mukaan *Svensson* oli koululla ensin yrittänyt mennä naimisiin espanjattaren kanssa, jota ei kuitenkaan pidetty riittävän luotettavana. Puolue ensin esti ja sitten järjesti avioliiton. Tuominen 1957, 71–73.

hän ei halunnut jäädä Luxiin ”makaamaan”, kun siellä oli jo paljon suomalaisia naisia.²⁵² *Katzilla*, *Prammilla* ja *Pressillä* ei tietävästi ollut naissuhteita kurssin kuluessa. *Prammin* kohdalla tähän saattoi vaikuttaa Vaasasta Moskovaan lähetetty raportti, jossa kerrottiin hänen ehdistelleen paikallisia tovereita. *Prammin* väitettiin vedonneen siihen, ettei ”poliittinen ’tyttö’ voi kieltää poliittiselta ’pojalta’ pientä lähentelyä”.²⁵³ Näillä meriiteillä *Pramm* jäi suomalaissektorissa yksinäiseksi mieheksi. Asiaan palattiin vielä sodan jälkeen, kun Onni Harjula haki Skp:n jäsenyyttä.²⁵⁴

Wick kuului kurssin parhaimmista opiskelijana mutta menetti maineensa ryhdyttyään arvostelemaan neuvosto-oloja. Leimaaminen vastavallankumoukselliseksi oli hilkulla. Koulun ulkopuoliset naissuhteet niputtivat hänet alimpaan kastiin muiden opiskelijoiden silmissä. *Wickissä* oli ilman muuta vastarannankiiskun vikaa. Ärhäkkä sitoutuminen kommunismiin ei järkkynyt Suomessa kuten muilla, opiskelussaan heikommin menestyneillä miehillä. *Mirman* oli kurssille livahtanut tiedottaja, ja *Friman* ryhtyi sellaiseksi Suomeen palattuaan. Hänellä oli naisia kaupungilla ja sektorissa maine ”uklonistina”.²⁵⁵

Opiskelijan jättäytyminen kurssin sosiaalisten kuvioiden ulkopuolelle herätti kummastusta. *Mirman* heittäytyi täysin passiiviseksi, sulkeutui itseensä eikä juuri poistunut huoneestaan vapaa-ajalla, mikä, samoin kuin opettaja *Nilssonin* arvostelu, katsottiin merkiksi heikkolahjaisuudesta. Toinen vetäytyvä ja heikohko oppilas *Frans Snell* ei seurustellut kurssin aikana, mikä tulkittiin Etsivässä keskuspoliisissa mahdolliseksi kiinnostukseksi samaan sukupuoleen.²⁵⁶

Lenin-koululla oli maine seksuaalisen sallivuuden peruskurssina.²⁵⁷ Suomalaisen sosiaalinen moottori lienee ollut *Nora Vinter*, jota pidettiin rakkausasioissa ”aivan mahdollottomana”. *Vinter* oli lähtenyt Suomesta opiskelemaan, kun hänen miehensä oli vapautumassa vankilasta. Moskovassa hän eli ja asui *Emil Virran* kanssa kaupungilla, vaikka tämän sisar oli yrittänyt varoittaa *Vinterin* kevytkenkäisyydestä.²⁵⁸ Kurssilla hän kulki suomalaisten ja ulkomaalaisten miesten seurassa niin ahkerasti, että rakkaussuhteista annettiin puoluevaroitusta. Opinnoissaan hyvin menestynyttä toveria ei uskallettu heti lähettää Suomeen puoluejohtoon. *Vinterin* ympärillä pyöriviä suomalaiskurssin poikia yhdisti se, että kaikki olivat tätä nuorempia. *Lilli Asp* oli heikompi oppilas mutta miesasioissa melkein yhtä aktiivinen.

252 ”Adi Käräjämiehen” kertomaa, Kotkan edustuksen ilmoitus nro 186, 9.7.1937, Sulo Mäkelä. Elli Kumpulaisen hm 2751, EKV I, VA. *Lauren* meni Suomeen *Pressin* matkassa. Sodan jälkeen turvasäilöstä pääsyt Elli Kumpulainen meni naimisiin *Pressin* veljen, Nestori Parkkarin kanssa.

253 Taivaisen kuulustelupöytäkirja Valpossa 29.11.1938–26.1.1939, I nide. Taivaisen hm 2533, EKV I, VA.

254 Harjulan toiminnan epäselvyydet vuosina 1933–1934 oli havaittu otaksuttua vähäisemmiksi. Hänen kielteiseksi puolekseen mainittiin silti yhä ”elämäntapakysymykset yksityiselämässä”. Veikko Hauhia Skp:n piiritoimikunnalle, helmikuu 1946. Paavo Koskinen Vaasan piirille 15.3.1946. Onni Harjulan Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

255 Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA. Wickistä, ks. myös Toivo Rauhavuoren hm 1914, EKV I, VA.

256 *Snell* ”omasi ehkä miehimestaipumusta”. Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

257 Brittien kommunistipuolueen pääsihteeri Harry Pollittin kahdesta 1930-luvun kirjeestä poimittu näkemys: ”Pollitt perceived the school as providing an education in sexual permissiveness.” McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 117.

258 ”Urmas Uimosen” kertomaa, Viipurin edustuston Ilm. nro 2300, 5.11.1937 Freedy Kekäläinen. Kerttu Riihisen (Matilainen) hm 1942, EKV I, VA.

Tästä häntä varoitettiin, minkä jälkeen *Asp* ryhtyi seurustelemaan italialaisen miehen kanssa. Myös *Ernst Alt* sekä *Taina Felt* ylittivät sektorirajan seurustellessaan ruotsinkielisten opiskelijoiden kanssa.²⁵⁹ Sekä edelliskurssin päättäjävaiheissa, Malmbergin muistikuvissa että tiedottajien kertomuksissa naiset tekivät aloitteet parisuhteiden solmimisessa.²⁶⁰

Koulun ulkopuolella liikuttaessa parisuhteet johtivat muutamaan otteeseen ristiriitatilanteisiin. *Kars* pääsi suhteessaan *Vinterin* kanssa niin pitkälle, ettei sotilasleirillä malttanut poistua naisten teltasta. Kurittomuudesta annettiin muistutus. ”Perhesuhteita” ei huomioitu kesäpraktiikan majoitusjärjestelyissä, mikä harmitti lemmpareja. Praktiikan vetäjä *Kajava* piti valituksia ”epäterveenä elementtinä”.²⁶¹ Kaukasiassa *Ralli Red* sairastui ja joutui paikalliseen sairaalaan. *Elf* jäi häntä sinne hoivaamaan vastoin *Kajavan* tahtoa. Kun myös *Ahlman* sairastui junassa eikä saanut välittömästi apua, hänen miehensä *Lager* kysyi: ”aiotaanko kaikki tappaa?”. Junassa nautittu viini oli siivittänyt tunteenpurkausta. Sairastuneet toipuivat, mutta molemmat pariskunnat ansaitsivat ankaran muistutuksen.²⁶² Ristiriitatilanteissa tunteet oli tukahdutettava, jos kollektiivin etu niin vaati.

Yksikään kurssin aikana solmituista suhteista ei, *Blomin* puolueliittoa lukuun ottamatta, osoittautunut kestäväksi. Ne olivat luomassa suomalaisen kommunistieliitin sisäpiirin keskinäistä luottamusta. Intiimit suhteet, joiden syntymistä edesautettiin kollektiivissa, sinetöivät vaikenemisen luotettujen piiriin ulkopuolella. Vapaamielinen kanssakäyminen aiheuttanee myös mustasukkaisuutta ja katkeruutta. Opiskelijoiden keskuudessa suuria draamoja ei käytettyjen lähteiden mukaan esiintynyt. Ehkä jännitteet pidettiin ammattivallankumouksellisten kovan ulkoisuuden alla.

PROSTITUUTIO

Yrjö Sirolan puhui propagandan merkityksestä Skp:n ”Voittajien kongressissa” syyskesällä 1935. Puhenvuoro sisälsi sekavaa tajunnanvirtaa ja julkiselle esiintymiselle harvinaislaatuista pidäkkeettömyyttä. Arvovaltaisen puoluevanhuksen vuodatuksiin ei puututtu. Hän opasti nuorempiaan rinnastamaan mädän kapitalismin ja voittoisan sosialismin. Suomalaiset piti saada häpeämään kapitalismiaan. Olot maassa olivat niin kurjat, että väestönlisäys, kansan edistymisen ja hyvinvoinnin osoitin, oli pienentynyt. Suomen tuli hävetä myös rikollisuuttaan, joka kilpaili määrällisesti ”Chigagon kanssa”. Naisen huono asema näkyi prostituution leviämisenä. Sirola väitti Moskovaa ainoaksi kaupungiksi, jossa ei ollut prostituutiota, ja

259 Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

260 Katso alaluvun ”Kun Annuska sen Lootuskukan sai” laulut, joissa Eine ”nai” Silanderin Ossun, Sonja ”riiastelee”, keväällä ”petrataan” ja hankitaan joka tytön viereen poika. Poikkeus oli opettaja Hager, joka ”koppasi” Saara Sandin. Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

261 *Kratkij ottset o letnej praktike* 1935g., *Kajava*, elokuu 1935. 531/1/205: 20–24, RGASPI.

262 *Kajavan* raportissa praktiikalta ei mainita välikohtauksia, jotka sekä *Adi Käräjämies* että *Urmans Uimonen* Suomessa muistivat.

yleisti väitteen koko maahan: ”Täällä Neuvostoliitossa ei kenenkään tarvitse antaa prostitutiota tielle.”²⁶³

Sirolan näkemys väkivaltarikollisuuden lisääntymisestä Suomessa oli oikeasuuntainen.²⁶⁴ Prostitutiota harjoittavien naisten määrä oli samoin kasvussa maailmansotien välisenä aikana, mutta heidän osuutensa esimerkiksi Helsingin paisuvasta väestöstä laski.²⁶⁵ Neuvostomaata koskevat väitteet menivät pahemmin metsään. Prostitutiota oli esiintynyt koko neuvostovallan ajan, varsinkin 1920-luvun alun kurjuudessa. Esimerkiksi opiskelijat joutuivat usein elättämään itseään prostituutiolla.²⁶⁶ Ongelma oli tiedostettu ja sitä vastaan käytiin seksuaalivalistuksellisia kampanjoita, kunnes suhtautuminen muuttui repressiiviseksi viisivuotissuunnitelmien kaudella. Prostituoituja ryhdyttiin tuomitsemaan vankileireille. Vuosina 1934–1935 Leningradissa pidätettiin 18 000 naista kaupungin ”loisaineksenä”.²⁶⁷

Vaikka 1930-luvun Moskovassa ja Lenin-koulussa olisi näkynyt merkkejä prostituutiosta, Sirola ei olisi niitä sellaisiksi tulkinnut. Rajanveto on tietysti hankalaa: tiedottajat kertoivat Suomen puolella, että *Frimanilla* oli naissuhteita koulun ulkopuolella ja hän vietti öitään kaupungilla. *Wickillä* oli useita koulun ulkopuolisia naissuhteita, joista häntä ”tukistettiin” sektorissa. Miesopiskelijoitten naiskontaktit koulun ulkopuolella olivat joko ravintoloissa tavattuja ammattilaisia²⁶⁸ tai puolueen järjestämiä ”ystäviä”, joista Malmberg vihjaa muistelmissaan: ”Kävimme myös tutustumassa ns. tuotantoelämään. Meidän nimikkeemme oli eräs kirjapaino. Kiertelimme siellä katsomassa, miten töitä tehdään, pidimme yhteisen illan ja sieltä löytyi kavereille ystäviä, jotka olivat kiinnostuneita ulkolaisista pojista.”²⁶⁹

”Rakkausasioissaan” aktiiviset suomalaiset naisopiskelijat tyytyivät hankkimaan heilansa omasta sektorista tai Lenin-koulun sisältä. Irina Filatovan mukaan ulkomaalaisten miesopiskelijoiden paineet purettiin joskus kovin kyynisin keinoin. Idän kommunistisen yliopiston (KUTV) kupeessa oli tekstiilityöläisten asuntola, jossa oli huoneisto gramofoneineen kansainvälistä lähentymistä varten. Avioliittojen solmimista paikallisten kanssa ei suvaittu, mutta asuntolassa oli varauduttu kanssakäymisen jälkiseuraamuksiin.²⁷⁰

Lenin-koulun opiskelijastipendin niukkuus rajoitti miesten mahdollisuuksia kaupungilla. Skp:n Moskovan eliittiin kuuluvat toverit ja Lenin-koulun opettajat saattoivat helpommin turvautua maksullisiin palveluihin. Skp:n ”seksiskandaalis-

263 Yrjö Sirolan puheenvuoro 19.9. Skp:n VI kongressissa 10.–20.9.1935 Yrjö Sirola. Kansio 29, F2, SKP 1918–1944, KA.

264 Suomen pahoinpitely- ja henkirikosten määrä kasvoi vuosina 1919–1932. Se alkoi hitaasti vähentyä vuosikymmenen puolivälissä. Lehti, 1–12, 326–328.

265 Häkkinen, Antti: Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostitutio Helsingissä 1867–1939. Otava, Helsinki 1995, 16, 219–226.

266 Brovkin, 125–127.

267 Englanninos venäjältä ”the parasitical element”. Fitzpatrick 1999, 126; Hoffmann 2003, 94–95.

268 Ravintolasta käynnistyneestä episodista oli kuvaus alaluvussa Skandinaavinen sektori suomalaiskomennossa. Heinz Hoffmann päätyi yhdessä kurssitoverinsa ”*Helgan*” kanssa Arbatille ulkomaalaisten suosimaan kahvilaan, jossa he törmäsivät pikkutunneilla Lenin-koulun kaaderiosaston johtaja Gorskiin. Tämä määräsi pariskunnan poistumaan ja otti Hoffmannin aamulla puhutteluun. Hoffmann 1985, 305–307.

269 Martti Malmbergin muistelmia Lenin-koulusta 1994. 5. M. Malmberg Bc, kansio 2, KA.

270 Suhteista syntyneet lapset lähetettiin Ivanovon tekstiilikaupunkiin varta vasten rakennettuun lastenkotiin. KUTV:ssa opiskeli eksoottisen näköisiä afrikkalaisia. Filatova 1999, 49–50.

sa” kesällä 1937 kävi ilmi, että puolueen varoja oli käytetty miesten virkistystoimintaan. Raskauttavimmat syytteet esitettiin kolmea toveria vastaan, joista *Iivo Linko* (Antti Hyvönen) opetti vuoden 1934–1935 suomalaisella jatkokurssilla ja *Willi Bergman* (”*Villiruusu*”, Ahti Liedes) toimi nuorisobrigadin auskultanttina eli ryhmätöiden ohjaajana keväällä 1935. Jälkimmäinen mainitsi ilmiannossaan Kominternin kaaderiosastolle, että yhteyksiä prostituoituihin ei Skp:ssä tuomittu. Maksullisiin palveluksiin oli turvauduttu sekä Suomessa, Neuvostoliitossa että ulkomailla (Tukholmassa). Tuominen ja Lehtosaari saivat *Bergmanin* perumaan osan puheistaan, mutta kaikkea oli mahdoton kieltää. Puolueen sisäiselle sukupuolimo-raalille prosessi oli käänteentekevä: ”Siihen saakka parinmuodostus oli ollut suhteellisen vapaata ja eroaminen ja uusi pariutuminen helppoa ja varsinkin nuorten opiskelijoiden keskuudessa myös tavallista. Nyt voitti jäykkä moralismi, jossa väis-tämättä oli kaksinaismoralismin sävyä.”²⁷¹

Ammattivallankumouksellisuus ja maanalainen elämäntapa mahdollistivat Skp-miehille irralliset suhteet ja puolueen varojen väärinkäytön. Kuluttavaa ja liik-kuvaa elämäntapaa käytettiin valintojen perusteluna. Kun aiheesta keskusteltiin pakon sanelemana avoimin kortein Skp:n Ub:n viimeiseksi jääneessä kokouksessa, ainoa puheenvuoron käyttänyt nainen *Helga Strom* korosti, että ”prostitutsionin” kitkemisen lisäksi olisi kiinnitettävä huomio siihen, miten puolueen ja nuorisoliiton työntekijät ”suhtautuvat illegaalisten asuntojen pitäjään”.²⁷² Ilmeisesti jotkut olettivat, että yösijan turvaamisen lisäksi tarjolla oli muitakin palveluja.

LENIN-KOULUN LAKKAUTUS

Komintern ei ollut erityisen kiinnostunut Espanjan asioista ennen vuotta 1936. Lenin-koulun espanjalainen sektori oli jotakuinkin suomalaisen kokoinen. Sen vuoden 1934 ja 1935 sisäänotoissa korostettiin konspiraation merkitystä, kaaderiaineksen ammatillista ja alueellista edustavuutta sekä naisten ja nuorten osuutta opiskelijakiintiössä. Tammikuussa 1935 kurssi päätettiin jakaa kahtia, yhdeksän- ja 14-kuukautiseen oppimäärään.²⁷³ Kesällä 1935 IKKI:n poliittinen komissio päätti kasvattaa espanjalaisten opiskelijakiintiötä, joka syksyllä paisui suomalaisiin verrattuna miltei kaksinkertaiseksi.²⁷⁴

Kominterin siirtyminen kansanrintamapolitiikkaan muutti suunnitelmat. Huh-tikuussa 1936 Espanjan kommunistipuolueelle lähetettiin määräys perustaa Mad-ridiin kansallinen keskuspuoluekoulu, joka toimisi Lenin-koulun alaosastona. Sen

271 Rentola 1994, 41–42.

272 Lehtosaari mainitsi juorun, jonka mukaan ”eräs naishenkilö” oli ollut suhteissa puolueen johtavien illegaalisten työntekijöiden kanssa ja saanut lapsen, jonka isää saatettiin vain ounastella. Sihteeri Erkki Nissisen muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937, Stromin ja Lehtosaaren puheenvuorot. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

273 Espanjalaisten kiintiö 1934: 30 ja 1935: 28 opiskelijaa. Pismo v TsK KP Ispanii o napravlenii novyh studentov MLŠ, 1934 g. Pismo Politkomissii IKKI v TsK KP Ispanii 28.1.1935. Komintern i graždanskaja voina v Ispanii. Dokumenty. Nauka, Moskva 2001, 86–87, 97–98.

274 IKKI:n politsihteeristön pol. komission ptk 15.6.1935. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

ohjelmaksi ehdotettiin paikallisiin olosuhteisiin sovitettua muunnelmaa Lenin-koulun oppimäärästä:

1. Espanjan kommunistipuolueen ajankohtaiset taktiset ongelmat
2. Sosialismin voitto SSSR:ssä, Stalin kansainvälisen proletariaatin johtajana (*vožd*)
3. Historiallinen traditio Espanjan vallankumouksellisissa liikkeessä
4. Espanjan kommunistipuolueen organisatorisen kysymykset
5. Kominternin VII kongressin perusratkaisut, erityisesti toveri Dimitrovin julkilausumat²⁷⁵

Opettajavoimien vahvistamiseksi perustettiin Lenin-koululle lehtorikurssi, jolle espanjalaiset saivat 10 paikkaa.²⁷⁶ Sisällissodan syttyminen kesällä 1936 teki suuri-suuntaisista suunnitelmista toisarvoisia.

ESPANJAN RINTAMALLE

Kesällä 1936 Lenin-koulun opiskelijat kävivät normaaliin tapaan praktiikoilla, eikä Espanjan kehitys häirinnyt koulutyötä.²⁷⁷ Kun sota oli syttynyt heinäkuussa ja opiskelijat olivat palanneet praktiikoiltaan, ryhdyttiin miettimään, miten Espanjan tasavaltalaisia voitaisiin auttaa. Saksalaissektorista valmistuneet ilmoittivat halustaan lähteä Espanjaan ja tarttua kivääriin. Lenin-koulun johto pysäytti koulun toiminnan, ja miesoppilaiden käskettiin ilmoittautua vapaaehtoisiksi rintamalle.²⁷⁸

Fasismien vastaiseen taisteluun osallistuminen oli puoluevelvollisuus, jonka saattoi väistää vain hyvin perustein. Suomalaismiehistä erioikeuteen turvautui vain *Paul Hirn*, tosin sektorin johto oli varannut kurssin parhaimmistosta aspirantti *Anders Karpin* omaan käyttöönsä. Tuominen rehvasteli suomalaisen mallisektorin lähteneen yhtenäisenä rintamalle. Vahvuudesta lipesi kuitenkin vielä kaksi toveria, *Karl Sarlin* sen takia, että sotaan lähtö häntä pelotti, ja *Sven Forsten* siksi, että kaaderiosasto oli vainunnut epäselvyyksiä hänen elämäkerrastaan. Vain *Erik Art* lähti riemumielin rintamalle. Sota tarjosi entiselle vakoilijalle mahdollisuuden irtautua menneisyydestään.²⁷⁹

Tuomisen muisti valikoi tarkasteluun värikkäimmät tapaukset. Hän ohitti kokonaan suomalaissektorin jatkokurssin, jonka kahdeksasta miehestä yksikään ei päätynyt Espanjaan. Ykköskurssin vapaaehtoisista karsiutui vielä kaksi toveria, *Knut Hahl* ja *Kurt Brik*.²⁸⁰ Sen sijaan toinen suomalainen aspirantti *Harold Foss* lähetettiin Espanjaan. Rintamavahvuudeksi saadaan viisi toveria 19 miehestä, mikä on yllättävän pieni osuus. Lenin-kurssilla opettaneista tasavaltalaisten riveissä vai-

275 Predloženiija Ispanskovo sektora Romanskovo lendersekretariata, napravlennyye v IKKI, o tsentralnoj partškole v Ispanii, 7. aprelja 1936 g. Komintern i graždanskaja voina v Ispanii, 107–109. Lenin-koulun espanjalaisen sektorissa oli 53 opiskelijaa vuonna 1935.

276 IKKI:n sihteeristön ptk 7. ja 8.5.1936. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

277 Lenin-koulun saksalaiset olivat praktiikalla Pohjois-Ossetiassa, kun uutinen fasistien sotilaskaappauksesta Espanjassa saavutti heidät. Sisällissodan uhasta oli luennoitu koululla keväällä. Hoffmann 1985, 317–319.

278 Hoffmann 1985, 321; Tuominen 1957, 75–76.

279 Tuominen antaa tässä myöhempisyntyisten mieltymystensä näkyä: *Hirn* (Äikiä) olisi sopinut hyvin tykinruoaksi. *Sarlinia* (Tattari) Tuominen piti vellihousuna, joka ei ryhmän paineessa kehdannut kieltäytyä mutta reagoi sitten vatsallaan. Tuominen 1957, 75–80.

280 *Brik* eli Unto Miettinen meni Suomessa heti sotaväkeen. Tuominen – Kempainen, 65–73.

kuttivat sotilas- ja organisaatiotyön opettajat Tuure Lehén ja Akseli Anttila.²⁸¹ Aikaisempien kurssien opiskelijoista Espanjaan päätyi vain Viljo Tuominen, joka oli opiskellut *Arne Steninä* syksyn 1932 kurssilla.²⁸² LVKY oli syyskesällä 1936 selvitystilassa, joten ei ole syytä olettaa, että Leningradista olisi lähetetty Espanjaan yhtään suomalaista.

Viimeiset britit aloittivat kaksivuotisen opiskelunsa vuonna 1935. Suoraan Moskovasta Espanjaan päätyi vain kolme 12 toverista. Aikaisemmat vuosikurssit olivat paremmin edustettuina: yhteensä tasavaltalaisten riveissä taisteli 25 Lenin-koulussa opiskellutta brittiä (155 päätoimisesta), joista 11 toimi poliittisena komissaarina. Kahdeksan brittiä kaatui taisteluissa, mikä on paljon hengissä selvinneisiin suomalaisiin verrattuna.²⁸³ Lenin-koulun 21 irlantilaisopiskelijasta Espanjaan päätyi kolme, joista yksi menetti henkensä.²⁸⁴ Painotuksissa näkyy laillisten puolueiden ja Suomen maanalaisen kommunismin ero. Suomessa entiset Lenin-koulun opiskelijat olivat joko telkien takana tai niin keskeisiä toimijoita, että heitä ei kannattanut lähettää Espanjaan. Lenin-koulun itävaltalaiset kuuluivat maanalaisiin, mutta tiedot Espanjaan päätyneistä ovat epämääräisiä.²⁸⁵

Kaikki Lenin-koulun oppilaat olivat saaneet sotilaskoulutusta, jota täydennettiin marraskuussa muutaman kuukauden komentajakurssituksella. Frunzen sotaakatemian erityiskoulu sijaitsi Rjazanin kaupungin ulkopuolella. Vaikka Lenin-koulun kävijät olivat tottuneet kuriin ja tiukkaan päiväohjelmaan, sotilaskoulutus tuntui kovalta, sillä pakkasta saattoi sydäntalven kuukausina olla 30 astetta. Neuvostoupseerit opettivat venäjäksi ja tulkit käänsivät. Vapaahetket käytettiin espanjan alkeisiin.²⁸⁶

Alkuvuodesta 1937 toverit siirrettiin Keski-Euroopan läpi junalla Ranskaan, josta Espanjan raja oli ylitettävä vaivihkaa, esimerkiksi Pyreneiden yli kävellen. Espanjaan päästyään Lenin-koulun kasvatit osallistuivat muutaman viikon ajan paikalliseen upseerikoulutukseen, jonka jälkeen luutnantit olivat valmiita rintamalle.²⁸⁷ Toinen reitti Moskovasta rintamalle kulki Viipurin, Helsingin ja Turun kautta Tukholmaan ja sieltä eteenpäin.²⁸⁸ Lenin-koulun suomalaiset sitä tuskin käyttivät.

Kominternin työntekijät järjestivät Espanjaan virranneet vapaaehtoiset kansainvälisiksi prikaateiksi. Virallisesti prikaatit perustettiin 22. lokakuuta. Dimitrovin ajamalle hankkeelle oli saatu Stalinin ja NKVD:n Genrih Jagodan siunaus hei-

281 Juusela, Jyrki: Suomalaiset Espanjan sisällissodassa 1936–1939. Atena, Jyväskylä 2003, 156–158.

282 Sama, 147.

283 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 113, 121–124.

284 McLoughlin 1997, 76.

285 Keväällä 1936 Lenin-koulussa oli 61 itävaltalaiskommunistia. Ainakin 12 heistä taisteli tasavaltalaisten riveissä. Schafranek 1996, 452–453. Espanjaan lähetettiin 18 saksalaista ja 46 itävaltalaista, jotka olivat opiskelleet LVKY:ssä, useat myös Lenin-koulussa. Köstenberger, 295–296.

286 Rjazan sijaitsee 200 kilometriä Moskovasta kaakkoon. Kurssitus kesti kaksi ja puoli kuukautta. Ainoa huvitus oli viikoittainen elokuvailta kaupungissa. Hoffmann 1985, 324–326.

287 Juuselan mukaan *Broms* (Haapaniemi) lähti Suomesta Espanjaan. Näin hän kertoi viranomaisille palatessaan välttääkseen Moskovan koulutuksesta koituvia vaikeuksia. Uskottavamman Ek-tiedon mukaan *Broms* matkusti Odessaan ja sieltä Espanjaan neuvostoliittolaisen avustuslaivan kyydissä. Juusela puhuu Lenin-koulun jatko-opiskelijoista, aspiranteista, ”kokeilaina”, mikä viittaa virheellisesti sotilaskoulutukseen. Ks. Ek:n pääosaston Ilm. nro 2370, 13.12.1938, jossa tiedot virallisesta vastaanottokaavakkeesta. Haapaniemen hm 2414, EKV I, VA. Juusela, 131–132, 158–162.

288 Hoffmann 1985, 327–328.

näkuun lopulla. Nimeämällä prikaatien johtoon neuvostokenraaleita, joiden nimet ja taustat viittasivat muihin kansallisuuksiin kuin venäläisiin, koetettiin välttää vaikutelmaa puna-armeijasta. Innokkaimpia rivimiehiä olivat Neuvostoliitossa maajailleet poliittiset emigrantit, Euroopan työttömät sekä Hitlerin ja Mussolinin vainoamat kommunistit, joiden osuudeksi prikaatien vahvuudesta on arvioitu 60–80 prosenttia. Jyrki Juusela on laskenut tasavallan puolella taistelleiden ulkomaalaisten määräksi 45 000. Suomalaisia vapaaehtoisia, amerikan- ja kanadansuomalaiset mukaan lukien, taisteli tasavaltalaisten joukoissa vähintään 220.²⁸⁹

Juusela on kirjassaan käynyt tarkkaan läpi sekä rintamatapahtumia että henkilöhistorioita, joita ei seuraavassa toisteta. Hänen työtään täydennetään ainoastaan muutamien Lenin-koulun käyneiden toverien henkilöarvioilla. Mihin neuvostokoulutus Espanjassa oikeutti ja miten hyvin Lenin-koulun eväillä pärjäsi tosipaikan tullen?

Gunnar Ebb eli Paavo Koskinen lienee tunnetuimpia tasavaltalaisten riveissä taistelleista suomalaisista. Hän saapui Espanjaan maaliskuun alussa ja sai luutnantin arvon kesäkuussa. Johdettuaan viisi kuukautta partisaaniryhmää ja taisteltuaan kahdeksan kuukautta rintamalla *Ebb* palkittiin kapteenin arvolla. *Ebb* oli hoitanut tehtävänsä valittamatta ja horjumatta, hallinnut joukkojen organisoinnin ja omanut poliittista luottamusta – kuten rautainen bolševikki. Hänen konekiväärikompaniansa oli ollut pataljoonan kurinalaisin, vaikka *Ebb* oli toiminut vain vähän aikaa sen johtajana. Toista vuotta kestäneen taisteluvaiheen aikana hänessä ei havaittu herpaantumisen merkkejä. Poliittisen kehittyneisyyden takeena mainittiin neuvosto-opinnot kommunistisessa yliopistossa. Ainoina luonteen heikkouksina pidettiin taipumusta kiivastua poikkipuolisista sanoista ja persoutta imartelulle.²⁹⁰

Valter From (Eino Laakso) liittyi tasavaltalaisten riveihin huhtikuussa. Myös luutnantti *From* sai johdettavakseen oman partisaaniryhmän, ja rintamaoloissa hän toimi joukkueen komentajana. Hän osallistui poliittiseen työhön ja auttoi muita sekä kurinalaisesti että toverillisesti. *From* väitti tehtävissään oppineensa espanjaa ja vähän venäjää.²⁹¹ Huolimatta lyhyestä johtajakokemuksesta hän osasi käsitellä sotilaita toverillisesti. Kielitaito oli keho, mutta *From* teki kaikkensa kohottaakseen toverien poliittista tasoa. Häntä pidettiin peräti oppineena intelligenttinä.²⁹² Sissikomennuksen jälkeen *From* siirtyi kansainvälisen 129. prikaatin ilmatorjuntaan ja sairastui malariaan. Kotiuttamisvaiheessa hän työskenteli Espanjan kommunistipuolueen laskuun tarkastaen ulkomaalaisten poliittisia taustoja.²⁹³

Harold Foss (Akseli Mod) vaihtoi Lenin-koulun salanimensä *Lauri Dahlbergiksi* saavuttuaan huhtikuussa 1937 Espanjaan. Kielitaidoton mies laitettiin opettamaan espanjalaisille rivimiehille konekiväärin käyttöä. Vuoden kuluttua hän siirtyi sak-

289 Juusela, 30–35. Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War. Radosh, Ronald – Habeck, Mary R. – Sevostainov, Grigory (eds.). Yale University Press, New Haven 2001, 103–104.

290 Irwin Weissman, Secretario general del P.C. del Batallon 60, 15.11.1938. Gunnar Ebb, Espanjan tasavaltalaisten kaaderimäpiti 545/6/1026, RGASPI. ”Kallis toveri Stalin!”, 381–382.

291 Fromin päiväämättömän itsearvion oli varmentanut kanadansuomalainen sissi Reino Keto. Valter From, Espanjan tasavaltalaisten kaaderimäpiti 545/6/1027: 3–16, RGASPI.

292 Klesan Jaroslav, del. politico de compania, elokuu 1938. Valter From, Espanjan tasavaltalaisten kaaderimäpiti 545/6/1027: 3–16, RGASPI. Rentola 1997, 283.

293 Rentola 1997, 282–283. Sissiluutnanttien taistelukokemuksista, ks. Juusela, 252–258.

salaisen Thälmann-prikaatin puoluejärjestöön. Vasta kesällä 1938 *Dahlberg* pääsi osallistumaan Ebron operaatioon skandinaavisen komppanian komentajana.²⁹⁴ Hän sai saksalaisilta esimiehiltään lähinnä risuja: *Dahlberg* ei johtanut ryhmäänsä tarpeeksi energisesti, hän vältteli poliittista työtä eikä kyennyt kohottamaan masentuneita mielialoja. Häntä pidettiin vähän laiskana, poliittisesti ja moraalisesti keskinkertaisena sekä kulttuurisesti heikkona. Toisessa saksalaisnäkemyksessä arvostettiin *Dahlbergin* hiljaisuutta ja rauhallisuutta.²⁹⁵

Luutnantti *Broms* (Herman Haapaniemi) aloitti niin ikään sissinä mutta siirtyi sitten saksalaisen XI prikaatin poliittiseksi komissaariksi. Jälkimmäisestä vaiheesta on säilynyt vain yksi, vähemmän mairitteleva maininta: ”ist ein Antifaschist aber ist sehr nervös und alt”²⁹⁶ Luonnehdinta vastaa suomalaisten käsityksiä, jotka tulivat Suomessa Valtiollisen poliisin tietoon ja julkisuuteenkin: *Bromsia* pidettiin sekä arkana sissinä että ”älyltään yksinkertaisena, mutta fanaattisena kommunistina”, joka ei sopinut edes rintamantakaiseen poliittiseen työhön.²⁹⁷

Erik Art (Vilho Pentikäinen) jäi Espanjassakin Lenin-koulun porukan salaperäisimmäksi hahmoksi. Juuselan mukaan hän esiintyi siellä nimillä ”*Erik*” tai ”*Vorovsky*”²⁹⁸. Tehtävät tiedusteluhallinnossa räätälöitiin vanhalle vakoilijalle. Hän liikkui Espanjassa upseerina mutta ilman arvomerkkejä, mikä korosti neuvonantajana päätösvaltaa. Paavo Koskinen arvioi entisen kollegansa kohonneen everstin arvoon. ”*Vorovsky*” palasi takaisin neuvostomaahan, jossa hänen panostaan tasavaltalaisten riveissä ei erityisesti arvostettu, miestä pidettiin seikkailijana ja ”huithapelina”.²⁹⁹ Tuure Lehén organisoi Espanjassa *Alfred Marusina* tasavaltalaisten partisaanitoimintaa ja valvoi kansainvälisen 15. prikaatin sotilaiden luotettavuutta.³⁰⁰

Lenin-koulun käyneet suomalaiset olivat tasavaltalaisten riveissä erikoisasemassa. He saivat neuvostokoulutuksensa perusteella luutnantin arvot, mutta sodankäynnissä yksilölliset erot tulivat esiin. *Ebb* ja *From* vastasivat käsityksiä bolševisoiduista kaadereista, jotka kykenivät rintamaoloissa johtamaan fasisminvastaista taistelua. *Broms* oli Moskovassa saanut ansiotonta arvonnousua, mikä pantiin merkille kaikilla tahoilla. Neuvostokoulutetuilta edellytettiin yksikössään poliittista työtä, mielialan ylläpitoa ja tarvittaessa omien rivien puhdistusta.³⁰¹ Poliittiset kaaderiarvot suomalaisista (myös pohjoisamerikkalaisista) tovereista lankesivat *Fromille*.³⁰² Johtopäätökset ja toimenpiteet jätettiin NKVD:n ja GRU:n väelle.³⁰³

294 Rentola 1994, 454.

295 Lauri Dahlberg, Espanjan tasavaltalaisten kaaderimäpät 545/6/1026: 25–44, RGASPI.

296 *Georg Bromsista* löytyi vain tämä maininta tekijämiesten luettelossa, 545/6/1025: 7, RGASPI.

297 Sulo Paason kuulustelutk 9.10.1943, Akp 312/43. Haapaniemen hm 2414, EKV I, VA. Juusela, 243–244.

298 Salanimi taisi olla sisäpiirin vitsi, sillä suomalaiset kutsuivat Lenin-koulun vanhaa pääosastoa katuosoitteen mukaan ”*Vorovskiksi*”.

299 Juusela, 162, 332.

300 Rentola 1994, 69.

301 Juusela mainitsee *Valter Fromin* käsitelleen ”tylysti” suomalaista sissii, joka ei ollut aatteen miehiä, ja vaikuttaneen siihen, että tämä kaatui anarkistien luoteihin. Juusela, 258.

302 *From* arvioi esimerkiksi merimies Ewald Helanderin puoluetyön ja opiskelun heikoksi, moraalinen ja kurin ailahtelevaksi ja mielipiteet joskus anarkistisiksi. Saksalaiset paukauttivat suoraan, että mies oli juoppo (*Trinker*). Espanjan tasavaltalaisten kaaderimäppi 545/6/1027, RGASPI.

303 Komintern organisoi uudelleenkoulutusleirejä kapinahenkisille vapaehtoisille. *Spain Betrayed*, 233–234. Muutamat suomalaiset päätyivät rettelöitsijöiden mustalle listalle. Juusela, 231, 270.

Suomesta Espanjaan lähtenyt Viljo Tuominen taisteli omalla nimellään tavallisen konekiväärinmiehenä muun muassa *Gunnar Ebbin* alaisuudessa. Lenin-koulun käyminen ei Espanjassa välttämättä selvinnyt. Upseerikoulutus ja luutnantin natsat annettiin vain suoraan Moskovasta saapuneille, joiden luottamus oli tuoretta ja poliittinen ymmärrys säädetty kansanrintamapolitiikan taajuudelle. Tuominen oli valmistunut Lenin-koulusta neljä vuotta aikaisemmin. Hän haavoittui kesällä 1938 ja sai Espanjan-muistoksi käteensä pysyvän vamman. Rivimies moitti ruokaa ja kommentoia tasavaltalaisten puolella. Erään tiedottajan mukaan Tuominen katui lähtöään Espanjaan ja kelpo työpaikan menetystä Suomessa.³⁰⁴

Aatteen puolesta taistelleet suomalaiset erottuivat vapaa-aikansa juopotellen viittäneistä seikkailijoista. Tiukkapipoisimmat kuluttivat loppoajan opiskellen. Erään todistuksen mukaan Viljo Tuominen viihtyi rennommassa porukassa, kun puoluemiehiä ei sattunut näköpiiriin. Suomalaisten kesken oli erimielisyyksiä: *Bromsia* ei kunnioitettu, mutta *Ebbiä* pidettiin hyvin kyvykkäänä johtajana, vaikka hän saattoi erottaa puolueesta niskuroitsijoita. *Ebbin* ja *Fromin* neuvostotaustasta kiersi huhuja, mutta heidän uskottiin lähteneen sotaan Suomesta.³⁰⁵

Kansainvälisten joukkojen rippeet vedettiin rintamalta syyskuussa 1938. Paikallisten edesottamukset rintamalla olivat parantuneet sitä mukaa, kun ulkomaalaisten taistelumoraali laski. Vuoden 1938 aikana kansainvälisillä joukoilla oli tasavaltalaisille pelkkää propaganda-arvoa. Pääministeri Juan Negrin teki aloitteen joukkojen hajottamisesta. Hän joutui alistamaan päätöksen Espanjan kommunisteille, käytännössä Kominternille ja viime kädessä Stalinille. Ulkomaalaisten poistuminen Espanjasta olisi voinut lisätä painetta Francon joukkojen ulkomaanavun supistamiseen.³⁰⁶ Kansainvälisen solidaarisuuden aalto oli siivittänyt ulkomaisten vapaaehtoisten saapumista, mutta läksiäisseremonioiden jälkeen Espanjasta poistuttiin vaatimattomammassa merkeissä.

Suomen eduskunnassa säädettiin vuoden 1938 lopulla laki, joka vapautti Espanjassa sotineet syytteistä kotimaassa. Tunnetut kommunistit ja puolirikolliset seikkailijat epäilivät, kannattiko Suomeen palata. Lenin-koulun porukasta Anttila, Art ja Lehén palasivat Neuvostoliittoon, *Broms*, *Ebb*, *From* ja Tuominen Suomeen. Valpo vastaanotti tasavaltalaiset puhuttelulla mutta pidätti ja tuomitsi vanhojen syntien perusteella vain Koskisen. *Dahlberg* jättäytyi vapaaehtoisten paluukuljetuksesta kuultuaan Taivaisen paljastuksista Suomessa. Paperiton mies juuttui Brysselissä vankilaan, josta hän pääsi Moskovaan vasta joulupäivänä 1940.³⁰⁷

On turhaa dramatisointia väittää, että Espanjan-komennus pelasti Lenin-koulun opiskelijat väistämättömältä tuholta Moskovassa.³⁰⁸ Moskovaan jääneistä Le-

304 Tiedottaja ”Matti Aholan” kertomaa. Ek:n Vaasan edustusto, Ilm. nro 93/39, 9.10.1939, Topias Torckeli. Viljo Tuominen hm 3312, EKV I VA.

305 Ek:n pääosaston Ilm. nro 1009, 21.4.1939 Veikko Liimataisen haastattelun perusteella, Ahti Paikkala. Paavo Koskisen hm 2042, EKV I, VA.

306 Spain Betrayed, 431–435.

307 Juusela, 290–301; Rentola 1994, 454–455. Kolmen vuoden ja kahden kuukauden tuomio tuli Skp:n teknisellä linjalla toimimisesta (1934) ja rajanylityksestä. Lenin-koulun käymistä ei pystytty todistamaan. Koskisen hm 2042, EKV I, VA.

308 ”Neuvostoliitosta Espanjaan menneet tai lähtemään päässeet olivat kaikin puolin onnenmyyriä: he saivat ainakin poistua laillisesti maasta. [...] Lenin-koulun tuolloisista oppilaista – onnekseen tai ei – eivät kaikki päässeet ’eteläiselle opintomatalle’ Espanjaan. *Kaikkia* Neuvostoliittoon

nin-kurssin opiskelijoista kukaan ei kuollut terrorissa. Sen sijaan iso viha tuhosi vastuunalaisia Skp:n ja Kominternin työntekijöitä. Rentola on arvioinut, että Espanjan-komennus pelasti ainakin Tuure Lehénin, joka olisi selvinnyt hengissä Moskovan vuodesta 1937 ”vain ihmeen kaupalla”, sekä todennäköisesti myös Akseli Modin. Kun Lehén palasi Moskovaan maaliskuussa 1938, pahin terrorin aalto oli juuri laantumassa.³⁰⁹ Akseli Anttila oli Lehéniin verrattuna puhdas sotilashenkilö, joka palveli Espanjassa esikuntatasolla monissa keskeisissä tehtävissä.³¹⁰

LENIN-KOULUN UUELLEENORGANISOINTI

Vkp(b):n luottamus ulkomaisiin tovereihin oli huvennut, mistä seurasi poliittisen siirtolaisuuden ja liikkuvuuden rajoittaminen: Manuilski ehdotti tammikuussa 1936 ”vihreiden” rajaväylien, kuten Karjalan kannaksen, sulkemista. Rajanylitykseen tarvittiin tästä lähtien NKVD:n puolto. Kaikki neuvostomaan poliittiset emigrantit tuli tarkistaa erityiskomissioiden avulla ja mahdollisuuksien mukaan palauttaa kotimaihinsa. Komintern määrättiin huolehtimaan laittomista veljespuolueista saapuneiden emigranttien puoluekoulutuksesta. Tämä tarkoitti LVKY:n (myöhemmin myös Lenin-koulun) uudelleenorganisointia sekä opiskelijoiden ja henkilökunnan luotettavuuden tarkistamista.³¹¹

Maaliskuussa 1936 Skp:n pääsihteeri Tuomiselle ilmoitettiin, että Suomen raja oli toistaiseksi kokonaan suljettu. Enää ei päässyt edes Tukholmaan, jonne Jukka Lehtosaarta ja *Matti Steinia* yritettiin lähettää kesällä 1936. Skp:n työntekijöiden kevät kului luotettavuuslausuntoja laatien. Ensinnä tarkistettiin Skp:n suosituksella bolševikkipuolueeseen hyväksytyt. Kun pieneksi osoittautunut kohderyhmä (391 jäsentä) ja tarkistuksen tulos eivät tyydyttäneet toimeksiantajia, syyniin pantiin myös entiset ja nykyiset Skp:n jäsenet Neuvostoliitossa. Lausunnot suomalaisista pyrittiin venyttämään myönteisiksi, mikäli nämä kulkivat vapaalla jalalla. Mannerilaisia ja rahjalaisia ei säälytty, heitä Skp ”vainosi ja ilmiantoi entiseen tapaan”.³¹²

Maaliskuussa 1936 valmistui yhteenveto Lenin-koulun suomalaisista vuosina 1926–1935. Koulusta oli valmistunut 99 oppilasta, joista 76 oli lähetetty komennukselle Suomeen. Miltei puolet (35) oli kotimaassaan vangittu. Suomessa oli vapaana 12 Lenin-koulun käynnyttä toveria. Suomen-komennus oli eväty 21 toverilta sairauden tai poliittisen heikkouden johdosta. Kaksi toveria oli kuollut Moskova-

---

jääneitä ei kuitenkaan likvidoitu, vaan muutamat pääsivät livahtamaan salaa Suomeen...” Juusela, 162, korostus JK.

309 Lehén oli vuonna 1923 äänestänyt trotskilaisen päätöksen puolesta, vastustanut vuonna 1929 buharinilaisten puhdistamista ja liikkunut pitkin 1930-lukua Kominternin sotilasasiantuntijana Euroopassa. Ježoville syntilistä olisi perustellut ”kokonaisen kommunistien komppanian” teloittamisen. Modilla (*Foss / Dahlberg*) ei olisi ollut ”suuriakaan mahdollisuuksia selvitä hengissä” Moskovassa. Rentola 1994, 69, 454.

310 Juusela, 157, jota voi tarkentaa sen verran, että Anttila komennettiin Espanjaan vuoden 1937 alussa. *Spravka*, 7/1940. Aksel Moisejevitsh Anttilan Kominternin kaaderimappi, 495/263/1211, RGASPI.

311 Manuilsky to Jezhov regarding measures against “spies and saboteurs disguised as political émigrés”, 3.1.1936. *Enemies within the gates*, 105–106, sekä Chasen kommentit, 108.

312 Rentola 1994, 36–38.

sa. Neuvostoliittoon jääneistä osa jatkoi opiskeluaan muissa oppilaitoksissa tai teki ruumiillista työtä. Minkälaisia kaadereita Lenin-koulu oli valmistanut puolueelle?

1. työntekijöitä Skp:n keskusjohtoon	9
2. Sknl:n työntekijöitä	8
3. piiriorganisaattoreita	28
4. puoluebyroon instruktoreja	15
5. opettajia	1
6. työntekijöitä alempaan puolueyöhön	17
7. erotettu puolueesta	1 ³¹³

Skp:n kannalta armottomin luku oli Suomessa vapaana olleiden määrä (12), joka ilmaisi senhetkisen ”onnistumisprosentin”. Myös Neuvostoliittoon jääneiden määrää (21 %) on pidettävä suurena, kun lähtökohtana oli puolueyön tukeminen Suomessa.

Huhtikuussa 1936 IKKI:n sihteeristö käynnisti Lenin-koulun reivaamisen kansainrintamapolitiikan kurssille. Kominternin laillisille puolueille pyrittiin perustamaan puoluekoulut omiin maihin. Lenin-koulun alaisuudessa jatkoi Lenin-kursseja (*leninskie kursy pri MLŠ*), joilla pyrittiin turvaamaan koulutuksen opillinen jatkuvuus. Näille kurseille otettiin 57 toveria Espanjan, Ranskan, USA:n, brittien, Puolan, skandinaavien ja Kiinan kommunistipuolueista. Päätöstä täydennettiin syyskuussa kehottamalla brittejä, amerikkalaisia, ranskalaisia, belgialaisia ja skandinaaveja avaamaan omat puoluekoulunsa jo lokakuussa.³¹⁴ Ranskalaiset käynnistivät puolivuotisen kurssinsa helmikuussa 1937.³¹⁵ Skandinaavien puoluekoulu aloitti Tukholmassa syksyllä 1937.

Lisäksi kaavailtiin lehtorikursseja, joilla koulutettaisiin puoluekoulujen opettajat ja organisaattorit. Kaksivuotiset, teoriapitoiset kurssit jaettiin taloudellisiin ja historiallisiin sykleihin keskittyneisiin sekä kansallisiin alaryhmiin.³¹⁶ Joulukuussa 1936 lehtorikursseihin sisällytettiin muutamia paikkoja myös laittomille puolueille kuten Skp:lle. Ne saivat myös Lenin-koulun lyhytkurssille kiintiöt, joita täydennettiin lakkautettavan LVKY:n opiskelijoilla.³¹⁷ Puoluekoulutuksen uudelleenjär-

313 Lenin-koulun oppilaista, 9.3.1936, ehdottoman salainen. 531/1/206: 11, RGASPI. Moskovassa kuolivat Wennberg (*Hammar* 9.8.1934) sekä Siltanen (*Immo* 25.2.1935). Suomessa olivat kuolleet Leinonen (*Murto* 4.2.1933) ja Vihervaara (*Seger* 24.2.1933). Puolueesta erotettiin varomattomuuden takia Hannes Pulkka (*Aksel Reiman*), joka oli Helsingin piiriorganisaattorina mennyt puhumaan sivu suunsa ja palanut. Leninkoululaisia, 531/1/204: 63–76, RGASPI.

314 Puoluekouluihin piti organisoida kurssit politekonomiasta, oman kansan, työväenliikkeen ja kommunistipuolueen historiasta, Kominternista ja kansainvälisestä työväenliikkeestä, leninismistä stalinismilla ryyditettynä sekä puolueen joukkotyöstä. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 208–209.

315 Komintern lähetti avuksi ”*Albertin*”, itävaltalaisen Fritz Glaubhaufin. Kivisaari 2000, 108–109.

316 O lektorskih kursah pri MLŠ. Postanovlenie sekretariata IKKI ot 15.8.1936 g. 531/1/232:1, RGASPI.

317 Toukokuussa lehtorikurssia (yhteensä 67 paikkaa) ehdotettiin amerikkalaisille, briteille, ranskalaisille, espanjalaisille, tšekkoslovakialaisille, puolalaisille, kiinalaisille ja skandinaaveille. Lenin-koulussa jatkoivat saksalaiset, bulgaarit, italialaiset, suomalaiset, liettualaiset, kreikkalaiset, romanialaiset ja Latinalaisen Amerikan edustajat. Joulukuussa lehtorikurssin paikkaluku nostettiin 67:stä 87:ään, sillä Italian, Suomen, Liettuan ja Jugoslavian puolueet olivat pyytäneet päästä mukaan. Otteet IKKI:n sihteeristön ptk:sta 7. ja 8.5., 15.8. sekä 19.12.1936. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI.

jestelyjä perusteltiin hajautuksella, LVKY:ssä maan sisäisellä ja Lenin-koulussa kansainvälisellä. Moskovassa suostuttiin kouluttamaan pienin mahdollinen määrä epäilyttäviä ulkomaalaisia.

Lenin-koulun suomalaiskurssin menestys taisi olla kevään 1936 harvoja ilonaiheita. Opiskelijoiden piti poistua komennuksille syyskuuhun mennessä, jonka jälkeen, marras-joulukuussa toivottiin Suomesta uusia opiskelijaehdokkaita. Uuden vuosikerran oli määrä aloittaa opiskelunsa tammikuussa 1937.³¹⁸ IKKI:n sihteeristö piti Lenin-koulun oppilasmäärän yhä korkeana (328 + 98 nuorisopaikkaa). Suomalaisille myönnettiin 14 paikkaa.³¹⁹ Helsingissä valitettiin, että ”eihän täällä ole valioväkeä kurssille otettavissa kuin hyllyltä kädenkäänteessä”. Pian Moskova peruutti kutsun. Koulutushanke kilpistyi ehdokkaiden haalimiseksi Tukholman puoluekurssille.³²⁰ Suunnitelma sisäänotoista vuonna 1937 ei toteutunut muissakaan sektoreissa.³²¹

Kirsanova vahvisti maaliskuussa 1937 Lenin-koulun lehtorikurssin kokoonpanoksi 91 opiskelijaa. Rajamaiden maanalaisille puolueille, kuten Skp:lle, myönnettiin neljän opiskelijan kiintiö.³²² *Matti Stein* ilmoitti huhtikuussa 1937 Kominternin kaaderiosastolle *Frida Laxin*, *Oskar Ekholmin*, *Margit Vendtin* ja *Paul Hirnin*, joista kaksi viimeksi mainittua siirtyivät Lenin-koulun jatkokurssilta lehtorikouluun.³²³ *Ekholm* ja *Lax* tulivat lakkautetusta LVKY:stä Moskovaan vuoden 1936 lopulla. *Lax* viihtyi Moskovassa vain puoli vuotta ja palasi sen jälkeen Leningradiin ”kotirouvaksi”.³²⁴ *Ekholmilta* meni koulu alta kahdesti: sekä joulukuussa 1936 että tammikuussa 1938.³²⁵ Suomalaiset täyttivät opiskelijakiintiönsä lehtorikurssilla, mikä oli poikkeuksellista. Vuodenvaihteessa 1937–1938 lehtorikurssilla opiskeli vain 23 toveria, joista 20 oli jatkanut sinne suoraan Lenin-koulun lyhytkurssilta.³²⁶

318 Skp:n kk:n Ub:n ptk 5.4.1936. 516/2/1483, RGASPI.

319 Kansalliset kiintiöt ja aloitusajat: Saksa 40 + nuoriso 0, aloitus syyskuu; Tšekkoslovakia 60 + 15 syyskuu; Italia 25 + 0 syyskuu; latinalainen Amerikka 38 + 12 helmikuu; Bulgaria 25 + 10 heinäkuu; Romania 20 + 7; Suomi 10 + 4 tammikuu; Kiina 60 + 30; Jugoslavia 20 + 5 toukokuu; Itävalta 25 syyskuu + 15 helmikuu. Ote IKKI:n sihteeristön ptk:sta 29.1.1937. Lenin-koulun ”Auszüget”, RGASPI.

320 Tiedottaja *Urmias Uimonen* oli käynyt Museokadulla Jaakko Parkkarin asunnossa keskustelemassa koulutuksesta. Toverit piti lähettää Kannaksen kautta henkilökohtaisella kontrollinumerolla varustettuna. Päätöksen hankkeen raukeamisesta teki Paavo Kivikoski. Pääosaston Ilm. nro 89, koskee ”N-Venäjäältä vuoden 1936 lopulla maahan saapuneita ’koulunkäyneitä’, illegalisteja ja puoluekoulutusta”, 12.1.1937, FK (Freedy Kekäläinen). Tieto peruutuksesta, ks. Pääosaston Ilm. nro 599 SKP-kurssista Tukholmassa, 1.3.1937, FK. Jaakko Parkkarin hm 2357, EKV I, VA.

321 Vuonna 1936 aloitti 28 itävaltalaista, jotka jatkoivat vuoteen 1938 asti. Schafranek, 452–453.

322 Kommunistipuolueiden kiintiöt: Skandinavia 12; Amerikka, Ranska, Espanja, Tšekkoslovakia 10; Kiina 6; Englanti 5, Puola, Itävalta, Italia, Suomi, Bulgaria, Liettua, Jugoslavia 4. Kirsanova Vkp(b):n keskuskomitean agitprop-osaston Rodionoville 24.3.1937. 531/1/232: 3, RGASPI.

323 Skp:n kk:n Ub:n ptk 9.1.1937, 516/2/1517, RGASPI. *Lax* vanhasta aspiranttiryhmästä pantiin ajamaan sisään uusia. *Hirn* osasi venäjää ja saksaa, *Vendt* luki venäjää, *Ekholm* ei juuri lainkaan. Lehtosaari Lenin-koulun johtaja Kirsanovalle 26.3.1937. 531/1/206: 17, RGASPI.

324 Frida Laxin Kominternin kaaderimappi, 495/269/1713, RGASPI.

325 Litsnyj listok po utšetu kadrov, 5.10.1943. Oskar Ekholm, Kominternin kaaderimappi 495/269/260: 50, RGASPI.

326 Toteutuneet lehtorikiintiöt: Suomi 5; Bulgaria 3; Kreikka, Kiina, Romania, Italia, Liettua, SSSR 2; Itävalta, Jugoslavia, Unkari 1. Dokladnaja zapiska, Vkp(b):n kk:n agitprop-osastolle 2.1.1938. 531/1/232: 7, RGASPI.

Lenin-koulun suomalaisten viimeinen vuosikurssi (1936–1937) koostui edellisvuoden ykköskurssin rippeistä.³²⁷ Lehtosaari ehdotti marraskuussa 1936, että kokoonpanoa täydennettäisiin LVKY:stä vapautuneiden valioilla. Lenin-koulun ja Kominternin kaaderiosastojen tiukan seulan läpäisivät *Ingrid Kollan* ja *Aira Oberg*.³²⁸ Ville Ojanen ja *Leo Lind* (Väinö Lattunen) määrättiin R-sektorille vakinaisiksi opettajiksi keväällä 1936. *Matti Stein* ehdotti opettajaksi myös Lauri Lam-mista ja sektorin tekniseksi työntekijäksi *Kaija Vileniä* (Kerttu Laine).³²⁹

Seuraavat suomalaiset opiskelivat Lenin-koulussa lukuvuonna 1936–1937:

<i>Evans Erna</i>	Laurikainen Aune	
<i>Forsten Sven</i>	Sippola Veikko	
<i>Hahl Knut</i>	Lindqvist Hemming	
<i>Helo Max</i>	Kanerva Yrjö	aloitti syksyllä 1936
<i>Hirn Paul</i>	Äikiä Armas	siirto lehtorikurssille huhtikuussa 1937
<i>Katz Bruno</i>	Vänskä Eero	aloitti syksyllä 1936, ykköskurssi 1934–1935
<i>Kollan Ingrid</i>	Latva Alli	LVKY:stä
<i>Oberg Aira</i>	Tiilikainen Mirjam	LVKY:stä
<i>Sarlin Karl</i>	Tattari Väinö	
<i>Vendt Margit</i>	Mäkinen Aili	siirto lehtorikurssille huhtikuussa 1937
<i>Vilen Brita</i>	Tuominen Saara	
<i>Wulf Anna</i>	Laine Martta	
lehtorikurssilla:		
<i>Ekholm Oskar</i>	Nevalainen Eino	LVKY:stä
<i>Lax Frida</i>	Hilden Aili	LVKY:stä, huhtikuuhun 1937 saakka

Kurssia yritettiin täydentää kesällä 1937 kahdella Suomesta valitulla toverilla. He juutuivat kuukausiksi Tukholmaan odottamaan matkustuslupaa, joka evättiin joulukuussa. Kuusisen mietteet todentavat, että uutta opiskelijaryhmää kaavailtiin vakavissaan.³³⁰ Lenin-kouluun ei enää otettu ketään ulkomailta, eivätkä siellä opiskelleet päässeet pois ennen kuin Skp:n ja koulun kohtalo oli selvitetty. Suomessa rajan sulkeutuminen tulkittiin kesällä 1937 seuraavaan tapaan:

327 Rentola 1994, 115, 565 viite 51.

328 Kandidaty v sektor ”R”, Lehtosaari Kominternin kaaderiosastolle 14.11.1936. Dopolnenye po spiske kandidatov v sektor ”R”, 15.11.1936. Lenin-koulun kaaderiosaston Volkov Kominternin kaaderiosaston Tšernomordikille 21.11.1936. 531/1/206: 12–14, RGASPI. Ehdokkaiden joukossa mainitaan 28.1.1902 syntynyt ”*Karl Hirms*”, jota en ole tunnistanut. Hän ei ehkä läpäissyt kontrollia, sillä nimi ei ole tullut vastaan muissa dokumenteissa.

329 Skp:n kk:n Ub:n ptk 10.3. ja 17.4.1937, 516/2/1517. Stein kaaderiosastolle 13.3.1937. 516/2/1511, RGASPI.

330 Nikolai Oksanen (*Elof Nilsson*) ja Aulis Taivainen (*Erik Dahlgren*) olivat Tyyne Tokoin ja Poika Tuomisen suosittemat toverit. Rentola 1994, 95. Ks. myös O.V. Kuusinen Arvo Tuomiselle 29.11.1937, jossa Kuusinen pohtii ”delegaation” kohtaloa: ”[...] ei tahdo tulla ollenkaan valmiiksi. Siitä kolmanneksi mainitsemastasi jo ilmoitin, että häntä emme huoli. On nimittäin kehoitettu ottamaan vastaan sellaisia, jotka sitten voivat vapaasti liikkua piireillä näkemään ja kuulemiaan selittämässä. Ja mainitulla toverillahan ei ole sellaista mahdollisuutta. Hän tietysti tuntee pettyneensä, mutta koeta häntä jotenkin lohduttaa. [...] Toisena mainitsemastasi [...] Hän on jo niin usein ravannut täällä, että olisi kai annettava vuoro toisillekin. ”Kallis toveri Stalin!”; 367–369.

Tällä hetkellä on tilanne siellä [Neuvostoliitossa, JK] niin kriittinen, ettei sinne voida ottaa ketään ulkomaalaisia vastaan, että siellä pelätään kovasti puolueen jäsenten nimissä saapuvan Suomen ohranan palveluksessa olevia, mainiten että siellä sanotaan Suomen ohranan olevan maailman parhaimman kouluttamaan tiedustelijoitaan ja lähettämään niitä Venäjälle.³³¹

PUOLUEDEMOKRATIAA ALHAALTA

Marraskuussa 1936 Lenin-koulun suomalaissektorin partorg *Vendt* ilmoitti, että sektori oli taistellut mallikkaasti opportunistisia vastavallankumouksellisia vastaan ja vaalinut ”syvää kunnioitusta ja rakkautta” Kominternia ja toveri Stalinia kohtaan. Partorg kykeni aktiivisuudellaan vetämään mukaansa opettajat kuten *Hagerin* ja *Kajavan*. Merkittävää apua saatiin Kuusiselta, joka asemastaan huolimatta osallistui sektorin työhön. Moitteista raskain koski sektoria yhä vaivannutta eristyneisyyttä, joka sotki puoluekasvatusta ja yhteistyötä muiden kanssa. Tärkeimmiksi tehtäviksi määriteltiin puoluealppauden kohottaminen ja leppymättömyys vihollisia, ”vastavallankumouksellisia trotskistibandiitteja” kohtaan.³³²

Sektorin puolueeryhmän kokouksen pöytäkirja helmikuulta 1937 alkoi tyyppillisesti:

Kuunneltiin ja käsiteltiin toveri Raiskajan selostus Vkp(b):n helmikuun plenumin ratkaisusta ja toveri Stalinin selostuksesta. R-sektorin puolueeryhmän kokous hyväksyy plenumin ratkaisut kokonaan ja täydellisesti ja velvoittaa jokaisen jäsenensä tekemään työtä niiden toteuttamiseksi käytännössä. Kokous toteaa plenumin ratkaisujen ja toveri Stalinin selostuksen valtavan merkityksen veljespuolueille niiden taistelussa riviensä bolshevisoimiseksi sekä kamppailussa trotskilais-zinovjevilaisia, oikeistofasistisia agenteja ja muita kansanvihollisia vastaan.³³³

Kumarruksen jälkeen ryhdyttiin käsittelemään koko Lenin-koulun ongelmia:

- Opetuksen laatu, työn johto ja kontrolli ei ollut riittävän tasokasta.
- Lenin-koulun puoluekomitean jäsen, toveri Raiskaja kävi liian harvoin sektorissa.
- Koulun puoluekomitea työskenteli passiivisesti. Työkuormituksensa takia sen jäsenet eivät voineet järkähtämättä johtaa kaaderikasvatusta.
- Koulussa ei tiedetty, miten ratkaisut tehtiin ja suunnitelmat täytettiin.
- Praktiikkaosasto ei ole työskennellyt tarpeeksi energisesti.³³⁴

331 Elli Kumpulainen kertoi tämän Kälviäiselle. Kotkan edustuksen Ilm. nro 186, 9.7.1937, Sulo Mäkelä. Elli Kumpulaisen hm 2751, EKV I, VA.

332 Rezoljutsija partkoma po ottsetu partorga sektora ”R” ot 11/XI-36 g, käsin, allekirjoitus Goiner. 531/2/91: 3–4, RGASPI.

333 Rezoljutsija. Sektorin puolueeryhmä, ajoitus sisällön perusteella helmikuu 1937. 531/2/91: 10–15, RGASPI. Minna Jakovlevna Raiskaja erotettiin puolueesta syksyllä 1937, koska hänen miehensä oli pidätetty kansanvihollisena. Studer – Unfried 2001, 290.

334 Rezoljutsija. Sektorin puolueeryhmä, ajoitus sisällön perusteella helmikuu 1937. 531/2/91: 10–15, RGASPI.

Tilanne suomalaissektorissa ei ollut sen lohdullisempi:

- Sektorin johtaja Lehtosaari kontrolloi tyydyttävästi opettajia mutta täysin riittämättömästi yksittäisten opiskelijoiden tekemisiä.
- Havainnot kritiikin ja itsekritiikin riittämättömyydestä menivät opettajilta vain harvoin eteenpäin koulun puoluekomiteaan.
- Partorgin ja muiden vastuullisten toverien vastaukset syytöksiin eivät tyydyttäneet. Partorg *Vendtin* suhde tovereihin sekä vastuullisiin alaisiinsa (proforg *Katz* ja kultorg *Evans*) ei ollut kunnossa.
- Partorg *Vendt* oli toiminut liian kauan tehtävässään (vuosi ja kaksi kuukautta), mistä sektorin johto kantoi vastuun.

Kokous vaati koulun puoluekomitealta ryhdistäytymistä ja ehdotti seuraavaa:

- Partorgin oli tehtävä yhteenvetoja kollektiivin tekemisistä, minkä edistämiseksi ehdotettiin tehtävien suorittamisen jokapäiväistä tarkistusta.
- Sektorin oli kehityttävä harjoittamaan todellista bolševistista kritiikkiä ja itsekritiikkiä.
- Sektorin johtajan oli tarmokkaammin kontrolloitava opettajien työtä ja voimistettava opiskelijoiden kasvatusta.
- Vastuullisia tehtäviä oli kierrätettävä, jotta useammat toverit saisivat oppia poliittisesta johtamisesta.³³⁵

Huhtikuussa puolueyhmän sävy oli yhtä ankara. Sektorin poliittinen linja oli oikea ja terve, mutta partorg oli hoitanut työnsä vain tyydyttävästi. Puoluekasvatuksellisessa työssä oli selviä heikkouksia. Johtaja Lehtosaari ja opettajat olivat laiminlyöneet kritiikin ja itsekritiikin. *Kajava* ja *Nilsson* toimivat pikemminkin itsekritiikin jarruina (tormozom). Opiskelijoista mainittiin vastuulliset, seinälehden toimittaja *Hirn*, proforg *Katz* ja kultorg *Evans*, joiden itsekritiikki oli ollut todella heikkoa. Osavastuun virheistä kantoi partorg *Vendt*, joka ei saanut riittävästi tukea opettajakunnalta. Toimenpide-ehdotusten kärjessä oli – oireellisesti – opin ottaminen Vkp(b):n helmikuun plenumista, toveri Stalinin johtopäätöksistä ja uudesta perustuslaista. Oleellisinta oli ”huolehtia kaikessa opinto- ja puoluekasvatustyössä toverien varustamisesta vastavallankumouksellisten fasistiagenttien – trotskistien ja oikeistoterroristien – vastaiseen taisteluun”.³³⁶

Lukuvuoden uusia oppiaineita olivat olleet stalinilainen perustuslaki (50 h) ja ”taistelusta vastavallankumouksellisen trotskismmin kanssa” (peräti 70 h).³³⁷ Jälkimmäiseen piti Lehtosaaren mukaan kiinnittää enemmän huomiota, sillä opintotulokset eivät olleet tyydyttäviä. Sosialismin rakentamisessa ja Kominternin historiassa oli pidetty kokeita, joiden arvosanat eivät olleet hullumpia. Seuraavan lukuvuoden opinto-ohjelma ja kolme projektiohjelmaa eivät olleet edenneet koulun opinto-osastolla kesällä 1937, sillä toveri Stalinin kirje puolueen historiasta edellyt-

335 Sama.

336 Rezoljutsija. Partgruppa sektora ”R” ot 15/IV. Utverždenija na sobranii sektora 9/V 1937 g. 531/2/91: 17–20, RGASPI.

337 IKKI:n sihteeristöstä muodostettu komissio ja puheenjohtajansa Manuiski ehdottivat kurssin sisällyttämistä kommunististen koulujen ja yliopistojen oppisisältöihin toukokuussa 1937. Chase, 224–225. Lenin-koulu lienee ollut valppauden kohottamisen edelläkävijä.

ti opintosuunnitelmien uusimista.³³⁸ Lehtosaaren arviossa ei ollut samaa kriittisyyttä kuin sektorin puolueyhmän näkemyksessä.

Miksi mallisektori oli romahtanut lukukauden aikana, vaikka sekä oppilaat että opettajat olivat lähestulkoon samoja kuin edelliskesänä? Selitys löytyy Vkp(b):n keskuskomitean helmikuun 1937 täysistunnosta, jossa kaaderipolitiikka, koulutus ja valppauden kohotus olivat keskeisiä teemoja. Niiden käsittely on jäänyt sivuosaan, sillä huomio on kohdistunut päätöksiin, jotka kiihdyttivät terroria. Andrei Ždanov nosti esiin puoluedemokratian merkityksen, jolla hän tarkoitti ruohonjuuritason kritiikin terävöittämistä puoluejohdon virheiden karsimiseksi. Stalin puuttui aiheeseen päätöspuheessaan. Hän tuomitsi etenkin puolue-elinten tavan täydentää itse itseään sekä ”perhekuntaisuuden”, joka esti rakentavan kritiikin ja itsekritiikin. Stalin ehdotti jälleen uutta proverka-kierrosta ”alhaalta”. Siinä ”massat, alistetut, tarkistavat johtajansa osoittaen heidän virheensä ja näyttäen tavan niiden korjaamiseen”.³³⁹ Padot henkilökohtaisten kaunojen kostamiseksi oli avattu.

Lenin-koulun suomalaisopiskelijat sovelsivat esimerkillisesti puoluedemokratian vaatimusta omaan sektoriinsa. Huomautettavaa löytyi vastuullisista opiskelijoista, omista opettajista sekä Lenin-koulun puoluekomiteasta. Kritiikki alhaalta ei ulottunut huipulle, Staliniin tai Skp:n tapauksessa Kuusiseen.

Kritiikki puoluedemokratian nimissä osoitti, että jopa Kominternin johtavat toverit olivat teoreettisesti hakoteillä. IKKI:n sihteeristön presidium määräsi toukokuussa 1937 kaaderiosastonsa järjestämään kolmen kuukauden peruskurssija maailmantaloudesta ja -politiikasta, työväenliikkeestä ja sosialismin rakentamisesta. Lenin-koulun piti ottaa vastuu teoreettisten spesialistien ideologis-poliittisesta jatkokoulutuksesta. Vkp(b):n historian hallinta oli edellytys sisäisen vihollisen paljastamiselle. Taistelua käytiin yhä koulutuksen keinoin, joita säästi vimmainen valppauden kohottaminen. Monikaan ei vielä kesällä 1937 käsittänyt, että Komintern oli kehittymässä oman tuhonsa agentiksi ja instrumentiksi.³⁴⁰

Kominternin ilmapiiri muuttui täysistunnon jälkeen epävarmemmaksi. Itseään ruokkiva kierre kohti terrorin ryöstäytymistä sai sysäyksiä ilminannoista ja syyllistämistä, joilla henkilökohtaista valppautta yritettiin osoittaa. Rajanveto rehtien toverien ja omien joukossa lymyilevien ”vihollisten” välillä hämärtyi. Yhtäältä epävarmuuteen reagoitiin osoittamalla puhdasoppisuutta eli käyttäytymällä ja puhumalla puoluejäseneltä edellytetyllä tavalla. Samanaikaisesti puolueen sisäiset alaryhmät (johtajat – jäsenistö, paikalliset – emigrantit) pyrkivät pelastamaan oman nahkansa toveriensa kustannuksella.³⁴¹

338 Arvosanat sosialismin rakentamisessa: 2 erinomainen, 1 täysin tyydyttävä, 3 tyydyttävä;

Kominternin historiassa: 4 erinomaista, 4 hyvää, 4 tyydyttävää. O rabote sektora ”R” na 1935–1937 g. Lehtosaari 13.6.1937. 531/1/206: 18–20, RGASPI.

339 Chase, 218–220, jonka mukaan lainaus. Rentola (1994, 40–41) on korostanut säälimättömän terrorin toteuttamisen perusteluja täysistunnon pääantina.

340 Chase, 225–226. Rentolan mukaan (1994, 40) Kuusinen tajusi heinäkuussa 1937, ”mitä tuleman piti”. En ole löytänyt merkkejä ideologis-poliittisen jatkokoulutuksen toteutumisesta Lenin-koulussa, jolla ei ollut tässä vaiheessa vuottakaan elinaikaa.

341 Chase, 221.

HENKILÖKOHTAISESTA TULI POLIITTISTA

Kirovin murha joulukuussa 1934 oli sysännyt liikkeelle prosessin, jossa Kominternin ulkomaiset kommunistit myötävaikuttivat kansainvälisen katto-organisaationsa alasajoon. Otto Wille Kuusinen teki tuoreeltaan enteelliset johtopäätökset:

Henkilökohtaiset suhteet ja intressit täytyy riippumatta niiden kukoistuksen asteesta, ehdottomasti alistaa puolueen intresseille. Kommunistilla ei voi olla muuta asennetta. Vanhoilla bolševikeilla se on luonnostaan – heidän ei edes tarvitse ajatella sitä – mutta kaikkien meidän ulkomaisten kommunistien täytyy ottaa tästä opiksemme. Meidän täytyy kehittää itsellemme puoluekuri, rautainen puoluekuri. Ei mekaaninen vaan elävä kuri. Meidän täytyy kouluttaa itseemme hengessä, joka alistaa henkilökohtaiset intressit ja ystävyysuhteet aina puolueen intresseille. Ja mitkä nämä puolueen intressit ovat? Ne ovat yksinkertaisesti vallankumouksellisen luokan, vallankumouksen ja työväen asian intressejä.³⁴²

Ensimmäiset IKKI:n työntekijöiden ja veljespuolueiden jäsenten pidätykset ajoituivat toukokuulle 1937. Kesällä IKKI:n sihteeristön erityiskomissio tarkisti jälleen työntekijänsä ja suositti neljän viidesosan siirtämistä pois tehtävistä. Ehdotuksen voi tulkita joko itsepuolustukseksi, sillä joillakin erotetuilla oli vielä toiveita päästä pois maasta, tai syntipukkien osoittamiseksi. Skp:n *Stein* suositettiin yksiselitteisesti poistettavaksi (*replace*), kun monien muiden kohdalla oli pehmennyksiä (*desirable to replace*).³⁴³ Kesällä pidätettiin muutamia Kominternin kaaderiosaston ja kansainvälisten yhteyksien osaston päälliköistä. Syytteissä toistuivat Stalinin havainnot perhekuntaisuudesta ja korruptoituneisuudesta. Pidätettyjen alaiset, jotka eivät olleet kyenneet paljastamaan esimiestensä rämettyneisyyttä, reagoivat sekoittamalla puolustuspuheisiinsa ilmiantoja.³⁴⁴

Valtioterori käynnistyi koko neuvostomaan mittakaavassa heinäkuussa 1937, kun Ježov allekirjoitti käskyn sisäisten vihollisryhmien rankaisemisesta ja alueellisista rankaisukiintiöistä teloituksineen (75 950 kappaletta). Rajamaiden vähemmistökansallisuuksien tuhoamiseksi käynnistettiin operaatiot, joissa suomalaisuuskin piti juuria Karjalasta ja Leningradista kolmessa kuukaudessa.³⁴⁵ Moskova oli vielä kesään asti ollut suhteellisen turvallinen paikka suomalaisille. Karjalasta tutkijoiksi pelastetut Gylling ja Rovio pidätettiin heinäkuussa. Skp:n Ub joutui tuomitsemaan johtavia tovereita sitä mukaa, kun NKVD heitä pidätti. Kuusista koeltiin kutsumalla Kominternin sihteeri puhumaan NKVD:n uusille työntekijöille. Hän vastasi huutoon uransa ”hervittävimällä”, terroria puolustavalla puheella,

342 Protocol of the closed joint meeting of the ECCI party organization of December 1934 regarding the case of Magyar, and a resolution about the expulsion of Magyar from the VPK, 29 December 1934. *Enemies within the Gates*, 86. Unkarilainen Ludvig Magyar oli ensimmäinen IKKI:n jäsen, joka erotettiin valppauden kohottamiseen vedoten. Kuusinen keräsi irtopisteitä häntä syyttämällä.

343 Protocol of the 1 June 1937 Special Commission to Verify Workers of the ECCI Apparatus, 21 June 1937. *Enemies within the Gates*, 236–237; Firsov, 75–76.

344 NKVD pidätti kaaderiosaston Gevork Alihanovin ja Moisei Tšernomordikin sekä yhteysosaston päällikkö *Müllerin* (Boris Melnikov). Kaikki kuolivat terrorissa. *Chase*, 237–239, 260–262.

345 Rentola 1994, 40; McLoughlin 2003, 119–124.

jossa ei ollut säälin häivääkään neuvostoyhteiskunnan vihollisia kohtaan.³⁴⁶ Skp:n ulkomaanbyroon jäsenet tahrattiin ilmiannolla, joka tarttui Lenin-koulun opettajien elämäntapakysymyksiin.

Tapaus kuvaa hyvin sitä, miten ilmiannot ruokkivat toinen toisiaan. Iiläisen kansanedustajan poika, ylioppilas *Willi Bergman* (Ahti Liedes) oli otettu nuorisointernationaali KIM:iin Suomen edustajaksi. Samalla hän toimi Lenin-koulussa nuorisotyön ohjaajana. Kun KIM:n työntekijät tarkastettiin muiden lailla kesällä 1937, *Bergman* jäi kiinni vakavista siveysrikkeistä. Hän oli tapaillut prostituoituja ja väittänyt, että suomalaiset toverit hyväksyivät harrastuksen. Hän puolustautui kertomalla vuolaasti nimiä ja yksityiskohtia, totta ja tarua, muitten tekemisistä. *Bergmanin* jutussa Skp:n kohtalo liukui lopullisesti omista käsistä Kominternin kaaderiosastolle ja NKVD:lle. Niiden yhteispeli johti ”henkilömappien valtaan” eli kaadereista vuosien varrella kerättyjen tietojen väärinkäyttöön terroritarkoituksiin.³⁴⁷

Skp:n ulkomaanbyroon oli pakko setviä elämäntapakysymyksiä. *Bergmanin* ilmiannoista oli mennyt raportti Kominternin puheenjohtaja Dimitroville, joka oli hämmästynyt lukemastaan. Ub laati Dimitroville vastineen ja rankaisi asianosaisia. Se kehotti puolue-elimiä kiinnittämään huomiota ”puoluekaaderien elämäntapoihin, suorittamaan tässä suhteessa jatkuvaa selvitys- ja kasvatustyötä puoluejäsenistön keskuudessa, taistelemaan entistä tarmokkaammin pienimpiäkin rappeutumislmiöitä vastaan...”³⁴⁸

Suomalaissektorissa vuosia opettaneen *Martti Nilssonin* elämäntaparikkomuksina pidettiin juopottelua, prostituoitujen käyttämistä sekä ”epäkommunistista menettelyä sukupuolisuhhteissa”. Häntä rankaistiin ”kommunistista etiikkaa loukkaavasta menettelystä” ankaralla muistutuksella sekä hyllytyksellä R-sektorin opetushenkilökunnasta. Vaikka *Nilssonia* oli kovisteltu jo vuoden alussa, juominen oli jatkunut. Humalapäissä oli tullut puhuttua sopimattomia apulaisjohtaja *Hagerin* vaimosta.³⁴⁹ *Nilsson* oli myös häirinnyt entisen vaimonsa *Maija Falkin* (*Strom*, Inkeri Lehtinen) ja *Iivo Lingon* onnea: ”Martin esiintyminen Maijan ja Iivon suhteessa ei ole ollut oikea. Pitäisi ajatella, ettei turmele toverien hyviä suhteita”³⁵⁰

Nilssonin juopottelu ja epäkommunistinen käytös kumpusivat toistuvista nöyryytyksistä ihmissuhhteissa. *Hagerin* ja opiskelija *Saara Sandin* suhde oli katkennut, kun edellinen oli joulukuussa 1934 lähtenyt yli vuoden mittaiselle komennukselle Suomen puoluebyroon sihteeriksi. Kun *Linko* ja *Strom* palasivat Tukholman-komennukselta pariskuntana, *Nilsson* lohduttautui ryhtymällä suhteeseen Moskovaan jääneen *Sandin* kanssa. He saivat lapsen, kuten myös *Linko* ja *Strom* keske-

346 Rentola 1994, 43–49.

347 Sama, 41–42.

348 Skp:n kkn Ub:n ptk. 22.9.1937. 516/2/1517, RGASPI. Rentola on analysoinut kokouksen hyvin. Tarkennan seuraavassa Lenin-koulun opettajien käsittelyä. Rentola 1994, 51–53. Dimitrovin reaktiosta, Tuominen 1957, 336.

349 ”Martin suhde Leenaan ei ole oikea. Martti ei ole suhdettaan häneen ja lapseen selvittänyt loppuun saakka.” *Saara Sand* käytti Lenin-kurssin jälkeen nimeä *Leena Vest*. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

350 Kuusisen puheenvuoro. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

nään. Palattuaan Moskovaan *Hager* oli karkeasti kironnut ja sättinyt uskotonta *Sandia* mutta ryhtynyt jatkamaan aviollista yhdyselämää.³⁵¹ *Nilsson* oli siis menettänyt kollegoilleen sekä vaimonsa, uuden ihastuksensa että lapsen, jonka elatusvelvollisuuden laiminlyönnistä häntä nyt moitittiin.³⁵² Neuvostoliiton uudessa perhelainsäädännössä eroaminen oli tehty vaikeammaksi ja isille oli määrätty elatusvelvollisuus.³⁵³ *Nilssonin* laiminlyönti rinnastuu aborttilain muutokseen, jonka takia Skp-johto joutui moittimaan raskauden keskeytykseen turvautuneita naisia. ”Pitää löytää elämäntoveri, joka kunnioittaa”, neuvoi Kuusinen, mikä tuskin *Nilssonia* lohdutti.³⁵⁴

Nilsson oli reagoinut *Bergmanin* ilmiantoihin kirjallisesti jo kesällä. Hän myönsi, että *Bruno Katz* ja *Max Helo* olivat käyneet juopuneina hänen asunnollaan kesällä 1936. Rikkomusta lievensi se, että he aloittivat Lenin-koulussa vasta myöhemmin syksyllä. Edellisen lukuvuoden aikana hän oli ryppännyt *Erik Artin* ja aspirantti *Harold Fossin* kanssa. Hänen asunnollaan ei järjestetty jatkuvia juominkeja, kuten *Bergman* väitti. *Nilsson* oli hoitanut opetuksensa kunnolla eikä ollut esiintynyt juopuneena julkisella paikalla. Oluen ja viinin nauttimista vapaa-ajalla hän ei katsonut kielletyksi.³⁵⁵ Syyskuun Ub-kokouksessa hän tarkensi juopottelusyytökset pääasiassa oikeiksi. Henkilökohtainen elämä oli ajautunut raiteiltaan, mutta *Nilsson* ei pitänyt itseään parantumattomana alkoholistina. Hän halusi jatkaa työtänsä Skp:n kaaderien kasvattajana. Kuusisen mukaan ei ollut takeita siitä, että *Nilsson* kykenisi Lenin-koulun opettajana vaikuttamaan ”bolševistisesti” oppilaisiin. Puolue oli velvollinen lähettämään hänet olosuhteisiin, joissa hän kasvaisi kommunistiksi. Rangaistuksen piti tehdä vähän kipeää. *Stromin* mukaan *Nilssonia* ei olisi pitänyt poistaa Lenin-koululta. Rangaistus olisi kovempi, jos hän joutuisi siellä jatkaamaan.³⁵⁶ Kun suomalaiset eivät olleet yksimielisiä *Nilssonin* erottamisesta, päätökseen vaikutti Dimitrovin ja Mihail Moskvinin ehdoton kanta.³⁵⁷

Juopottelusta kovisteltu *Hager* pääsi vähemmällä. Hänelle annettiin vakava muistutus varoituksella: seuraava rikkomus johtaisi erottamiseen opettajantöistä. Syyte nostettiin juopottelusta Suomen-komennuksen aikana vuosina 1934–1935. ”Ohrana” pyrki hyödyntämään juuri tällaisia henkilökohtaisia heikkouksia.

351 ”Matti Aholan” kertomaa. Vaasan Ek-alaosaston Ilmoitus 93/39, 15.4.1939, Topias Torkkeli. Viljo Tuomisen hm 3312, EKV I, VA. Tiedottaja oli pantu jututtamaan *Sandin* kanssa samalla kurssilla opiskellutta, hiljan Espanjasta palannutta Viljo Tuomista (kurssilla *Aarne Sten*).

352 ”Martin alimenttijuttukaan ei ole hyvä. Kommunistin pitää ilman lain määräystä kiirehtiä täyttämään velvollisuutensa.” Venäjän *alimenty* tarkoittaa elatusapua. Kuusisen puheenvuoro. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

353 Davies, 66.

354 Kuusisen puheenvuoro. Erkki Nissisen Muistiinpanoja UB:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI. Rautkallion mukaan ”Martti Nilssonin ongelma oli homoseksuaalisuus, ja hän myönsi 15.7.1937 tekemässään tunnustuksessa kaiken.” Lähteenä on sama *Nilssonin* ”tunnustuskirje” Ub:lle 15.7.1937, jota on käytetty alla. *Nilsson* puhuu alkoholiongelmastaan, sen sijaan vihjeitä seksuaalisesta suuntautumisesta en kyennyt kirjeestä tai Ub:n pöytäkirjoista löytämään. Vrt. Rautkallio 1995, 203.

355 M. Nilsson SKP:n UB:lle 15.7.1937. 516/2/1517: 1. Skp:n kk:n Ub:n ptk 21.6.1936. 516/2/1483, RGASPI.

356 Nilssonin, Kuusisen ja Stromin puheenvuorot. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

357 Rentola 1994, 51–52.

Myös Moskovassa juominen *Lingon* ja *Nilssonin* seurassa oli mennyt liiallisuuksiin. *Hageria* vedettiin vastuuseen opiskelija *Harold Fossin* houkuttamisesta huonoille teille.³⁵⁸ Juomisen salailu oli pilannut henkilösuhteita: Erkki Nissisen oli kertonut *Hagerin* paheesta ”Poika” Tuomiselle, mikä oli jäänyt näiden välejä ”kangertavaksi tekijäksi”.³⁵⁹

Lingon käynnit ”prostitueraattujen” luona tuomittiin ankarimmin: puoluejäsenyys oli katkolla eikä häntä enää voitu käyttää Suomessa illegaalina.³⁶⁰ *Lingolla* oli tilillään elämäntaparikkomuksia jo 1920-luvun LVKY-vuosilta. Virheiden toistuminen osoitti, ettei hän ottanut puolueen sanaa vakavasti. Yksityiselämässä oli havaittu ”kaksinaisuutta”, mallikelpoisuutta kotioloissa Moskovassa ja juopottelua Leningradissa ja Karjalassa. Kuusisen mielestä *Lingolla* oli ”aika paljon tarmoa miehenä”, mutta julkista pahennusta herättäessään hän oli mennyt liian pitkälle. Kyse ei ollut pelkästä irstailusta vaan henkilön suhteesta politiikkaan. Puolue oli suhtautunut porvaristolta perittyyn rappiolisuuteen liian leväperäisesti. Erityisesti Eino Rahja oli kuulunut niihin, jotka opettivat, ettei yksityiselämällä ollut mitään tekemistä politiikan kanssa. Elämäntapojen käsittely ei saanut johtaa ahtaaseen moralismiin: ”Meille ei kuulu ahdasmielisyys vaan rehellisyys, elämänilo ja reippaus.” Kuten historiakeskustelussakin, Kuusinen huolehti siitä, miten siveyskysymykset saataisiin selitettyä Suomessa. Hän ehdotti valistuskampanjaa, jota paras osa puolueesta ”ilolla tervehtisi”.³⁶¹

Linko tunnusti antaneensa nuoremmille jatkuvasti mallin huonoon elämään: ”Olen rypenyt yhdessä Bergmanin kanssa.” Hän piti pahimpana virheenä juopottelua. Suhteessa naiseen oli ”kevytmielisyttä, kaksinaisuutta”, mutta *Bergmanin* raportissa liioiteltiin prostituutiota. *Linko* korosti vielä ”suurena heikkoutenaan” venäjän kielen opetteluun laiminlyöntiä. Puolue ei ollut riittävän vakavasti tarttunut näihin rikkeisiin. Hän vakuutti haluaan korjata virheensä, myös siinä tapauksessa, että puolue päättäisi sulkea hänet ulkopuolelleen.³⁶²

Bergman erotettiin KIM:stä, koska hän oli käyttänyt prostituoitujen palveluksia ja edistänyt juopottelua. Skp:n kannalta oli kohtalokasta, että *Bergmanin* ilmiannot eivät olleet pysyneet suomalaisten perhepiirissä, minkä *Linko* kapulakielellä ilmaisi: ”ei signalisoinut siinä instanssissa, missä olisi pitänyt.” *Bergman* oli vedonnut Stalinin kaaderipolitiikkaan: oli tärkeää tuntea puolueetyössä käytettävät ihmiset. KIM:ssä hän oli kysynyt ensin, tunnettiinko hänet perin pohjin. Kun vastaus oli ei, *Bergman* teki puolueelle palveluksen kertomalla kaiken tietämänsä.³⁶³ *Bergman* oli avautunut KIM:n toimeenpanevan komitean Nikolai Prokofjevillä, joka

358 Skp:n kk:n Ub:n ptk. 22.9.1937. 516/2/1517, RGASPI.

359 Nilssonin, Kuusisen ja Stromin puheenvuorot. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

360 Skp:n kk:n Ub:n ptk. 22.9.1937. 516/2/1517.

361 Lehtosaaren ja Kuusisen puheenvuorot. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI.

362 *Lingon* puheenvuoro. Muistelmissaan Hyvönen katui vain venäjän opintojen laiminlyöntiä. Hyvönen 1973, 96.

363 *Lingon* ja Lehtosaaren puheenvuoro. Erkki Nissisen Muistiinpanoja Ub:n kokouksesta 22.9.1937. 516/2/1517: 58–71, RGASPI. Bergmanin motiiveista, ks. Rentola 1994, 67. Ilmiannoista KIM:ssä ks. Chase, 276–282.

ilmiantoi systemaattisesti kymmeniä työtovereitaan. Hän laati muistion, jota käytettiin Skp-johdon mustamaalaamiseen.³⁶⁴

Kuusinen yritti ohjata turvallisuuselinten huomiota pois Skp-johtajista ja korostaa siveysrikkettä Mannerin ja Rahjan oppositioiden jäänteinä. NKVD:n kehittämä salaliitto Skp:n johtoa vastaan valmistui marraskuussa. Sen perusteella ryhdyttiin toimenpiteisiin tammikuussa, Suomen vallankumouksen 20-vuotisjuhlapäivänä. Ensin pidätettiin Lehtosaari ja hänen jälkeensä muut Skp-johdon kuusilaiset, Lenin-koulun opettajista Ojanen, *Nilsson* ja *Virta*. Kuusinen kirjoitti vielä Ježoville Lehtosaaresta, johon Skp oli luottanut vangitsemiseen saakka.³⁶⁵ *Kajava* vangittiin viimeistään tässä vaiheessa,³⁶⁶ ja myös Kuusisen pää oli hiuskarvan varassa.

Rentolan synkkää Skp-tuhon kuvausta voi täydentää yhdellä, samalle Skp:n merkkipäivälle päivätyllä kirjeellä, joka perustui Lenin-koulun opettaja *Leo Lindin* ilmiantoihin. IKKI:n kaaderiosaston A. E. Bogomolovan mukaan suomalaiset työskentelivät Skp:n ulkomaanbyroon linjalla mutta heidän keskinäiset suhteensa olivat läheiset, ”etten sanoisi intiimit”. *Lindin* ja kaltaistensa käyttäytyminen ei ollut moraalisesti kyllin puhdasta. Bogomolova arveli *Lindin* paljastusten motiiviksi halun vapautua omista raskaista ajatuksista. Samalla hän pakotti esiin bolševistisessä mielessä rehelliset ihmiset. Toisaalta hän saattoi pyrkiä ansaitsemaan vapautuksen muita ilmiantamalla. *Lindin* tiedonannot keskittivät vastuun Lehtosaaren niskaan. Kuusinen oli omalla sanallaan taannut Lehtosaaren luotettavuuden (”jos ette usko häntä, ette usko minuakaan”). Bogomolova päätteli, että *Lindin* puheet kääntyivät myös Kuusista ja kaikkia hänen läheisiään vastaan.³⁶⁷

Leo Lind oli pelastettu LVKY:stä Moskovaan opettajaksi edelliskeväänä, mistä hän kiitti ilmiantamalla Lenin-koulun suomalaisia. Dokumentin päiväys liittyy sen osaksi Moskovan Skp:n lakkautuskampanjaa, joka näyttää tähänneen Kuusisen kaatamiseen. *Lindin* oma kohtalo ei ole selvinnyt, mutta vaikuttaa ilmeiseltä, että raskauttava menneisyys on johtanut sekä ilmiantoihin että sen jälkeiseen syyttee-

364 “I sent to com. Dimitrov and Moskvin a reporting memo on the beginnings of decomposition (onality) among the Finnish party cadres. Com. Dimitrov approved of my raising this issue, of saying this is a very important political issue. [...] As a result, a group of people were released from work and received party reprimands.” N. Prokofiev’s “political biography”, 19 December 1937. *Enemies within the Gates*, 277–282, josta lainaus. Prokofjev pidätettiin helmikuussa 1938 kansan ja puolueen vihollisena. Chase, 282.

365 Rentola 1994, 51–59. Skp piti kaikkia NKVD:n vangitsemia kansanvihollisina, ellei tutkimuksissa toisin osoitettaisi. Kuusinen pyysi tutkijoita huomioimaan, että Skp:n viholliset, Pukan-Mannerin-Malmin ryhmän jäsenet olivat voineet mustamaalata Lehtosaarta ja muita pidätettyjä. O.V. Kuusinen sisäasiain kansankomissaari N. I. Ježoville pidätyksistä, 30.1.1938. ”Kallis toveri Stalin!”, 369–372.

366 Tiedot *Kajavan* kohtalosta ovat epämääräisiä. Rehabilitointi vuonna 1956 osoittaa, että hän sai ainakin tuomion. Kosunen Kaarlo HmpI ymp/ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Ks. myös Paastela – Rautkallio 1997, 480 viite 421, jossa kuolinvuodeksi on arveltu 1937:ää.

367 Kirjeessä mainitaan Kuusisen poika ja tytär sekä *Lindin* osoite, tosin tähdentäen, että asia ei vielä ollut loppuun käsitelty. Bogomolova tov. Schwartzmanille 27.1.1938, 531/1/206:21. A. E. Bogomolova oli IKKI:n kaaderiosaston työntekijä, joka hoiti kesään 1943 asti ulkomaalaisten kaaderien asioita Vkp(b):n keskuskomitea kaaderiosastolla. Dimitroff, *Kommentare und Materialien*, 407.

Nuoruudenkuva Klaudiva Ivanovna Kirsanovasta (1888–1947), joka erotettiin Lenin-koulun rehtorin toimesta kahteen otteeseen. (Hoffmann 1985.)

seen.³⁶⁸ Ilmiäntö puuttui suomalaisten perhekuntaiseen moraalittomuuteen. Samantyyppisellä yksityiselämän syytteellä kaadettiin myös Lenin-koulun rehtori Klaudiva Kirsanova.

Dimitrov merkitsi päiväkirjaansa johtopäätökset yksityiskeskustelusta Stalinin kanssa marraskuun 11. päivänä 1937: ”Todennäköisesti Stasova pidätetään. Hänet on todistettu konnaksi [*Schurkin*]. Kirsanova oli läheisessä yhteydessä Jakovlevaan. Myös hän on roisto.” Viiden päivän kuluttua Lenin-koulun rehtori Kirsanova oli siirretty toisiin tehtäviin. Väliaikaiseksi johtajaksi nimitettiin IKKI:n kaaderiosaston työntekijä *Mihail Vladimirov* (bulgarialainen Vlko Tšervenkov), joka oli vastuussa IKKI:n kouluista vuoteen 1941.³⁶⁹ Kun viikko oli kulunut, Kirsanova joutui vastaamaan yhteyksistään kansanvihollisiin Lenin-koulun suljetussa puolueistunnossa. IKKI:n sihte-

ristö teki päätöksen Lenin-koulun ja KUTV:n rehtorien erottamisesta marraskuun puolivälissä. Lenin-koulun työtä kohentamaan nimettiin kolmen miehen komissio.³⁷⁰ Sitä ei vielä haluttu kokonaan lakkauttaa.

Kirsanovaa syytettiin yhteydestä puoluevastaiseen kiinalaiseen toveriin. Kirsanova oli puolustanut kiinalaisen poliittista virhettä, ollut kirjeenvaihdossa Kaukoidän komennuksen aikana ja kutsunut huoneistoonsa, kun mies saapui Moskovaan. Kirsanova oli yhä naimisissa Jaroslavskin kanssa, vaikka he olivat asuneet erillään jo vuosia. Jos hän oli kyennyt pettämään miestään, ei kynnys puolueen pettämiseen ollut sen korkeampi. ”Tiiviit, ystävälliset ja yksityiset yhteydet kansanvihollisiin” olivat syytelistan kärjessä. Ne todistivat huonosta kaaderipoliitikasta ja väärästä työmetodista Lenin-koulun johtajana. Henkilökohtaisten syytteiden kautta edettiin kaivelemaan Stalinin kirjeen aikanaan paljastamia virhei-

368 *Leo Lindin* (s. 1892) Komintern-mappi (yli 200 liuskaa) oli huolellisesti siivottu, kun pääsin sitä lukemaan. Perusteellinen Avtobiografija tammikuulta 1938 katkeaa LVKY-opettajakauden alkuun, vuoteen 1923. Karjalassa hän työskenteli 1930-luvulla sekä *Vapauden* että *Punaisen Karjalan* toimituksessa, Kirja-kustantamossa ja Petroskoin maatalouskorkeakoulun rehtorina. Väinö Lattunen, Kominternin kaaderimappi 495/269/1352. Merkintä rehabilitoimisesta vuonna 1956, ks. Lattunen Väinö Emp I / ymp –Ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

369 Dimitroff, *Tagebücher*, 165, 167, *Kommentare*, 657–658; Chase, 439 viite 27. Jelena Stasova oli MOPR:n varapuheenjohtaja ja IKK:n jäsen, joka siirrettiin hoitamaan vangittujen politemigranttien asioita. Varvara Jakovleva työskenteli finanssiasioiden kansankomissariaatissa. Hänet pidätettiin syyskuussa. Dimitroff, *Kommentare*, 496, 641.

370 Idän työtätekevien yliopisto KUTV oli uudistettu jo 1936 ”itäkaaderien korkeakouluksi”, jonka rehtori P. Mif korvattiin IKKI:n puoluekomitean sihteeri Fjodor Kotelnikovilla. Nelisenkymmentä kiinalaista jatkoi opiskelua vuoteen 1941 asti. Lenin-koulun työtä parantavaan komissioon nimettiin Manuilski, Moskvin ja Wilhelm Florin. Babitschenko, 56–57.

tä.³⁷¹ Kirsanovan erottamista perusteltiin lisäksi hänen byrokraattisuudellaan. Syytetty taipui esittämään pateettista itsekritiikkiä. Kirsanovan säälimätön käsittely Lenin-koulun puoluesolun kaksipäiväisessä istunnossa oli oire tukahdutetusta vihasta häntä kohtaan.³⁷² Elämäntaparikkeet vaikuttivat rehtorin syrjäyttämiseen, mutta ne eivät selitä sitä kokonaan. Sama pätee suomalaissektorin alasajoon.

VIIMEISEN SUOMALAISKURSSIN KOTIUTUS

Terrorin ulottuminen Kominternin ulkomaisiin työntekijöihin johti Lenin-koulun lakkauttamiseen vuonna 1938. Lehtorikursilla opiskeli vuonna 1938 vielä 40 tove-ria lähinnä laillisista puolueista.³⁷³ Se sai jatkaa pitempään kuin maanalaisille tar-koitetut kurssit. Brittiläisen sektorin tutkijat yhdistävät Lenin-koulun 20 opettajan erottamisen suomalaisen sektorin puhdistukseen (”the Finnish sector was purged”),³⁷⁴ joka toteutettiin tammikuussa 1938. Itävaltalaisia tutkinut Schafranek puhuu Lenin-koulun ”nolosta, nöyryyttävästä” lopusta helmikuussa.³⁷⁵ IKKI:n sihteeristön viimeinen maininta Lenin-koulusta koski sen kirjaston siirtämistä IKKI:n haltuun helmikuun lopulla. Lenin-koulu suljettiin viimeistään syyskuussa 1938. Kesään asti ovat saattaneet opiskella jotkut laillisten puolueiden lehtorikoululaiset.³⁷⁶

Suomalaissektorin opiskelu päättyi normaalin vuodenvaihteen mukaisesti kesäl-ä 1937. Lehtorikurssilaiset ovat saattaneet jatkaa vuodenvaihteeseen.³⁷⁷ Skp:n ja Lenin-koulun suomalaisen opettajakunnan ytimeen osuneen iskun jälkeen tuskin enää opiskeltiin. Moskovan Skp:n kohtalo oli *Bergmanin* ilmiannoista lähtien selvi-tystilassa, joten poiskaan ei päässyt. Kuusinen sai heinäkuussa junailtua Tukhol-maan ainoastaan suojattinsa ”Poika” Tuomisen ja Vappu Hurmevaaran, juuri para-hiksi tuhon alta.³⁷⁸

Suomalaisopiskelijat jäivät Lenin-koululle roikkumaan kurssin päättyttyä. Siirto Suomen puoluetöihin oli vireillä syyskuusta 1937 lähtien, jolloin Skp:n IKKI-edustaja *Stein* varmensi lähtijöiden luottamuksen. Kuusisen ja Kominternin kaade-riosaston puollot saatiin helmikuussa 1938.³⁷⁹ Ryhmäkuri lienee edellyttänyt jon-

371 Studer – Unfried 2001, 295–296. Seuraavana vuonna Kirsanova johti korkeakouluasioita Neuvostoliiton kansankomissaarien neuvostossa. Sodan jälkeen hän toimi naistyön kansainväli-sissä tehtävissä ja kuoli Moskovassa vuonna 1947. Dimitroff, *Kommentare*, 514.

372 Kirsanova pyrki osoittamaan lojaalisuutensa luettelemalla ja tuomitsemalla kaikki suhteensa vihollisiin: ”Toverit, on niin paljon tehtävää.” McLoughlin 2003, 108.

373 Babitschenko, 57.

374 McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 112. Lähteenä viitataan McLoughlinin artikkeliin irlantilaisista (1997), jossa ei mainita suomalaisia sanallakaan.

375 ”Im Februar 1938 wurde die Lenin-Schule geschlossen – ein ruhmloses, schmachliches Ende. Die stalinistische Konterrevolution hatte ihre Kinder verschlungen.” Schafranek, 465.

376 Ote IKKI:n sihteeristön ptk:sta 25.2.1938. Lenin-koulun ”Auszüge”, RGASPI. Koulun sulkeminen, McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 112.

377 Lehtorikurssin *Ekhholm* mainitsi ”likvidoimisen” ajankohdaksi tammikuun 1938. *Litsnyj listok po utšetu kadrov*, 5.10.1943. Oskar Ekholm, Kominternin kaaderimappi 495/269/260: 50, RGASPI.

378 Tuomisen puoliso Lyyli matkusti vuodenvaihteessa perässä. Rentola on analysoinut tarkkaan Pojan matkan onnistumisen edellytykset. Rentola 1994, 75–77, 97.

379 *Katzin ja Holmin* komennus toteutui tällä kaavalla. An den Verbindungsdienst des Sekretariats EKKI sekä Lenin-koulun propuskat Holmin ja Katzin kaaderimapeissa. 495/269/623, 495/269/1108, RGASPI.

kin sortin puolueopiskelun ylläpitämistä. Lehtorikurssilaiset ovat saattaneet harjoitella opettamista joutilaiden toveriensä parissa. Jotkut suorittivat ehkä erikoiskursseja. Moskovaan juuttuneet olivat joka tapauksessa aitiopaikalla seuraamassa Skp:n tuhoa. Tutut opettajat katosivat vuodenvaihteessa, mikään ei toiminut, kukaan ei selittänyt. Lenin-kurssin jälkeinen tyhjäkäyntivuosi Moskovassa oli todellinen *stalinismin lyhyt kurssi*.

Suomalaisten kotiuttaminen eteni toukokuussa 1938. Pääjoukko haluttiin komentaa Suomeen puoluetööhön Lenin-kurssin alkuperäisen idean mukaisesti.³⁸⁰ Tubia sairastavaa *Oskar Ekholmia* kaavailtiin aluksi Leningradiin perheensä pariin. *Paul Hirn* sai jäädä työhön Kominternin pieneksi kutistuneeseen suomalaisjaokseen. *Ekholmin* ja *Hirnin* sijoittamisen ongelmat täsmentävät Lenin-koulun lopullisen lakkauttamisen (okontšatelnaja likvidatsija školy) syyskuuhun 1938. Heidät oli siirrettävä pois koulun huoneistosta, jonka tilat ja omaisuus jaettiin muille organisaatioille.³⁸¹

Viimeisen Lenin-kurssin suomalaisopiskelijat onnistuttiin palauttamaan Suomeen vuoden 1938 syksyllä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Neuvostomaahan jäivät *Hirn* sekä LVKY:n kasvatit *Ekholm*, *Kollan* ja *Lax*, joista kaksi viimeksi mainittua palasivat Leningradiin. *Lax* pidätettiin syksyllä 1938 ja vapautettiin seuraavana kesänä. Myös *Kollan* pidätettiin ja tuomittiin leirirangaistukseen, jonka hän kärsi Karagandassa. Vapauduttuaan Alli Latva (Karjalassa), *Mirjam Rekola* (LVKY:ssä), *Ingrid Kollan* (Lenin-koulussa), omaa sukua Ruostetoja jäi Karagandaan neuvostotilalle kanojen hoitajaksi.³⁸²

Pidätettyjä on pidettävä poikkeuksina viimeisten suomalaisopiskelijoiden joukossa. Moskovaan jämähtäneet opiskelijat lähestulkoon säästyivät ympärillä riehuneelta terrorilta, vaikka monet heidän opettajistaan vietiin. Miten tämä on selitettävissä?

NKVD tai jokin ryhmä sen virkailijoista halusi tuhota Moskovan Skp:n yhtä tottaalisesti kuin Puolan ja Baltian kommunistipuolueet. Hengissä selvisi vain kourallinen johtavia tovereita. Rentola laskee vastuunalaisten ryhmään yhden Lenin-koulun lehtorikurssilaisen, *Hirnin* eli Armas Äikiän, joka kuului varajäsenenä Skp:n keskuskomiteaan. Kuusinen yritti häntä *Bergmanin* seuraajaksi KIM:iin mutta ei onnistunut saamaan nimitykselle NKVD:n puolta. Kuusisen lisäksi kolmas keskuskomitean selviytyjä oli Inkeri Lehtinen, joka ei vaikuttanut Lenin-koulun suomalaisten keskuudessa enää loppuvaiheessa.³⁸³

Steinin varmennuksella opiskelijoiden komennuksissa ei ollut enää painoarvoa vuoden 1938 puolella. Kuusinen jäi junailemaan opiskelijoiden palauttamista, kun muitakaan ei enää ollut jäljellä. Elo-syyskuussa 1938 Suomeen lähetetyt poistuivat

380 Tov. Hotinsille 17.5.1938. Allekirjoittamaton pyyntö ratkaista 13 opiskelijan lähettäminen Suomeen puoluetööhön. 531/1/206: 25–28, RGASPI. Listassa mainitut nimet: Tuominen / Vilen, Tattari / Sarlin, Kanerva / Gelo (= Helo), Äikiä / Hirn, Mäkinen / Vendt, Sippola / Forsten, Tiilikainen / Oberg, Vänskä / Katz, Laine / Wulf, Laurikainen / Evans, Kantola / Karp, Ojanen / Holm, Lindqvist / Hahl.

381 Vladimirov Kuusiselle 16.9.1938. *Ekholmin* sijoittamisesta, Vladimirov IKKI:n kaaderiosastolle 7.4.1938. 531/1/206: 22, 23, RGASPI.

382 Latva pääsi vuonna 1966 Petroskoihin. Hän anoi apua Nkp:ltä, joka ohjasi kirjeet Skp:lle. Latva Alli (Mirjam Rekola) Emp I / ymp – Ulk, kaaderijaosto, SKP1944–, KA.

383 Rentola 1994, 64–68.

kreivin aikaan, sillä *Bergman* hyökkäsi uudella ilmiannolla Kuusisen ryhmän kimppuun. *Bergmanin* hampaankoloon oli erityisesti jäänyt Lehtosaaren, *Nilsso-*
nin, Ojasen ja Nissisen vaino. Tapaus johti *Lingon* syrjäyttämiseen tuotannolliseen
työhön kuulalaakeritehtaaseen. Kuusinen pelastui jälleen, mihin saattoi vaikuttaa
terrorin hillitseminen Stalinin mahtikäskyllä sekä Dimitrovin suopeus.³⁸⁴

Viimeisistä opiskelijoista joutuivat vaikeuksiin ne, joilla oli yhteyksiä Leningra-
diin tai Karjalaan. Suomesta Moskovaan lähetetyt pyrittiin ja onnistuttiin palautta-
maan. He vaikuttavat terrorin suuressa pyörässä syntyneiltä sivustakatsojil-
ta, jotka olivat oppineet läksynsä Lenin-koulun penkillä. He osasivat mukautua
linjanmuutoksiin ja heiltä edellytettiin rituaaleihin. Elämäntapasyytteissä kuten
juopottelussa muutamat opiskelijat olivat olleet vastuullisten puoluejohtajien
huonoille teille vieteltävissä. Opiskelijat saivat anteeksi sen, mistä opettajat vedet-
tiin vastuuseen. Lenin-koulun opiskelijat olivat Moskovassa virheistään oppimassa.

NKVD vainosi rajamaiden emigranttikommunisteja, jotka neuvostovuosista
huolimatta eivät olleet kyenneet muuttamaan riittävän bolševistisiksi – eikä ison
vihän aikana mikään ollut kylliksi. Lenin-koulun opiskelijoista ei toivuttu emi-
granteja vaan vahvistuksia Suomen puoluejohtoon. Opiskelijat muuttuivat epäilyt-
täviksi vasta siinä tapauksessa, että Skp ei suositellut palauttamista Suomeen. Sillä
tuskin oli väliä, oliko Neuvostoliittoon jättämisen synnä sairaus vai poliittinen
heikkous. Terrorista hengissä selvinneet olivat stalinilaisen kaaderipolitiikan peli-
nappuloita ison vihän jälkeenkin. Lenin-koulun ja emigranttikommunistien taru
päätyi niin pian, ettei ehditty nähdä, mitä harvoista vapaana pysyneistä pitkän lin-
jan koulutetuista olisi kasvanut normaalioloissa.

Lenin-koulun viimeiset suomalaiskaaderit viettivät Moskovassa pitkän vuoden
kesästä 1937 lähtien mutta pääsivät piinan päätteeksi takaisin Suomeen. Koulun
tavoite lähettää Skp:n puoluejohtoon Suomeen neuvostoarvot sisäistäneitä kaade-
reita toteutui vielä senkin jälkeen, kun Moskovan Skp-johto oli tuhottu. Ulkomaisten
veljespuolueiden koulutuksen ongelma pyrittiin ratkaisemaan rakentavasti lail-
listen puolueiden maissa, mutta maanalaisuuden ja koulutuksen visainen yhtälö jäi
ratkaisematta.

Lenin-koulun perustava idea oli veljespuolueiden bolševisointi eli Vkp(b):n
kulloistenkin arvojen läpilyönti. Kominternin siirryttyä ”kolmannen vaiheen” tak-
tiikkaan Lenin-koulu mukautui käänteeseen ja ryhtyi tuottamaan stalinilaisia kaa-
dereita liukuhihnalta. Se sujui, sillä bolševikkijohto seisojien linjanmuutoksen takana.
Luokkasodan kärjistäminen johti 1930-luvulla tappioihin joka taholla. Paine suun-
nanmuutokseen kasvoi, ja rohkaisevat esimerkit Ranskasta ja Espanjasta taivuttivat
Stalinin sallimaan uudelleenarvion. Lenin-koulun sovittaminen kansanrintamapo-
litiikan kaudelle osoittautui liian suureksi haasteeksi. Vaikka laillisten puolueitten
opiskelu siirrettiin omiin maihin, tehtiin sittenkin ”liian vähän liian myöhään”.³⁸⁵
Lenin-koulu jäi kansanrintamapolitiikan ja neuvostomaan sisäisen kehityksen
leikkauspisteeseen, eikä totaalinen laitos kyennyt kehittymään kuin yhteen suun-
taan, yhä kurinalaistavammaksi.

384 Sama, 65–66.

385 McLoughlin 1997, 75.

VII LENIN-KOULUN SUOMALAISET

Tietoja Lenin-koulun opiskelijoista ja opettajista on seuraavassa luvussa koottu yksinkertaisiksi tilastoiksi. Tavoitteena on muodostaa kokonaisnäkemys molempien, osin päällekkäisten ryhmien taustasta (syntymäaika ja -paikka, koulutus, ammattinimike) sekä tarkastella, mitä päähenkilöille tapahtui opiskelun ja Lenin-koulun lakkautuksen jälkeen. Välissä kerrotaan yhden Lenin-koulun kävijän tarina, jossa ideologia ja ihminen jauhutuivat kahden järjestelmän välimaastoon. Suomalaisen opiskelua Lenin-koulussa verrataan myös sen muihin kansallisiin sektoreihin. Aluksi tarkastellaan Lenin-koulun salanimikäytäntöjä.

EI NIMI NAISTA PAHENNA

Vankiloiden, mielisairaaloiden, sisäoppilaitosten ja muiden totaalisten laitosten yhteneviä piirteitä tutkinut Erving Goffman on nimennyt niiden ”sisäänkirjoitusmenoiksi” elämäkerran laatimisen, valokuvauksen, punnituksen, sormenjälkien ottamisen, tulokkaan numeroinnin, ruumiintarkastuksen, omaisuuden luetteloinnin, puhdistautumisen, vaatetuksen jaon, sääntöihin perehdyttämisen ja asuinpaikan esittelyn. Salliessaan tämän tulokas antautuu laitoksen hallinnollisen byrokratian ja rutiinien kohteeksi. Toimenpiteet saattavat mitätöidä tai muuttaa niitä henkilökohtaisia käsityksiä, joihin tulokkaan aikaisempi itsetunnistus on perustunut. Yksi näistä oli nimen menetys, joka saattaa tyypistää minuutta rajusti.¹

Sisäänkirjoitus Lenin-koulun oppilaaksi ei täyttänyt kaikkia Goffmanin ehtoja. Harvat opiskelijaehdokkaista olivat Moskovassa vastentahtoisesti; yleensä he paloi-
vat halusta päästä opiskelijoiksi. Vastaanottajat eivät pyrkineet nöyryyttämään tulokkaita, kuten monille suomalaisille tutuissa vankiloissa oli tapana tehdä. Opiskelijaehdokkaat säilyttivät fyysisen koskemattomuutensa, ulkonäkönsä ja vaatetuksensa. Toisaalta heidän poliittinen luotettavuutensa kyseenalaistettiin, passit (jos sellainen oli matkassa) takavarikoitiin ja tulokkaille annettiin salanimet. Kyselylomakkeisiin kerättiin yksityiskohtaisia tietoja henkilökohtaisesta ja poliittisesta historiasta. Lenin-koulu oli totaalinen laitos, mutta opiskelijoiden tulkinnat heihin kohdistetuista toimenpiteistä riippuivat siitä, millaisista olosuhteista he olivat Moskovaan saapuneet.

Lenin-koulun tutkijat ovat ammentaneet virikkeitä Goffmanin totaalisten laitosten analyysistä. Salanimien antaminen, puolue-elämäkertojen allekirjoittaminen uusilla nimillä ja niiden luovuttaminen kaaderiosaston tutkittavaksi on tulkittu

---

1 Goffman, 15–17.

siirtymäksi, jossa tulokas hankkiutui eroon menneisyydestään ja luovutti identiteettinsä toveriyhteisön muokattavaksi. Prosessia on verrattu uudestisyntymiseen. Kollektiiviin liittyminen ei merkinnyt identiteetin menetystä, vaan yksilöt saivat puolueelta mahdollisuuden todellisen kaaderiolemuksensa toteuttamiseen.² Salanimikäytäntö on rinnastettu myös luostarielämään, sillä suuremmissa sektoreissa oli kierrätyksessä liuta yleisiä peitenimiä, joita tulokkaille jaettiin, kuten luostarien noviiseille.³

Cohen ja Morgan ovat kyseenalaistaneet salanimien käyttöönoton ylimääräiset merkitykset. Laillista kommunistipuoluetta edustaneet brittipiskelijat saivat peitenimet, koska se oli Lenin-koulun yleinen käytäntö. Vaikka muutamat toverit nimettiin kuuluisien kirjailijoiden mukaan, nimet eivät yleensä viittaa mihinkään. Stalinin (teräs) tai Molotovin (vasara) kaltaiset bolševikkien taistelunimet loistavat poissaolollaan. Salanimeämistä perusteltiin illegaaleja suojaavana, koulun yleisenä varoitoimenpiteenä. Nimen juurtuminen käyttöön lyhytkestoisen kurssin aikana saattoi tuntua hankalalta. Jos aika Lenin-koulussa olisi merkinnyt uuden identiteetin syntymistä, olisi myös koulutuksen päättyminen tulkittava siirtymäriitiksi takaisin ”normaaliin”.⁴ Osa Lenin-koulun brittien tutkijoista on kannattanut ajatusta vanhan identiteetin hylkäämisestä ja uuden syntymisestä Moskovassa.⁵ Vahvimmat tulkinnat initiaatoriteististä ja persoonallisuuden tyypistämistä (*Entpersonalisierung*) sisäänkirjoittautumisen yhteydessä on esittänyt sosiologi, joka on tutkinut kiinalaisten Sun Jat-sen -yliopistoa. Sekä maantieteellinen että kulttuurinen harppaus Kiinasta Moskovaan oli suurempi kuin eurooppalaisilla tulokkaille. Kiinalaisille annettiin venäjänkieliset peitenimet.⁶

Salanimien käytölle oli Lenin-koulun suomalaissektorissa brittiläistä paremmat perustelut. Peitenimillä – ja niiden vaihdolla uusiin Suomeen lähetettäessä – yritettiin estää ilmiantojen tuhoja maanlaisessa verkostossa. Kurssitoverit eivät olisi saaneet tietää toistensa oikeita henkilöllisyyksiä saatikka asuinpaikkoja. Seuraavassa suomalaisopiskelijoille Lenin-koulussa annettuja peitenimiä ja niiden muutoksia tarkastellaan kurssikohtaisesti.

Kun suomalaissektori aloitti Lenin-koululla syksyllä 1930, sektorin johtaja Sirola antoi tulokkaille salanimet. Ne ja niiden muutokset peilasivat ympäröivää Kominternin kontekstia pikemminkin kuin antajansa aivoituksia. Yleensä salanimet olivat lyhyitä, helppoja kirjoittaa kyrillisillä kirjaimilla ja vailla hankalia pohjoismaisia äänneitä (ä ja ö). Suomalaisille sukunimille tyypillisiä päätteitä (-la) oli

2 Studer, Brigitte – Unfried, Berthold: “Das Private ist öffentlich.” Mittel und Formen stalinistischer Identitätsbildung. *Historische Anthropologie*, 7. Jahrgang 1999, Heft 1, 94–95.

3 Studer – Unfried 2001, 144–145.

4 Cohen ja Morgan viittaavat kriittisesti seminaaripaperiin, jonka esitin keväällä 2001 Manchesterissa. Paremmiin perustellut ideat ”toisesta syntymästä” Studerilta ja Unfriedilta (1999). Cohen – Morgan, 332–333.

5 “For the students, entry into the ILS and the construction of a new identity entailed rupture with their past. The journey to Moscow, bearing the silken Comintern *propusk*, was, for some, ‘beyond all known human experience’. It was conspiratorial, sometimes cathartic, passage to a new world, certainly for the majority who had never previously left Britain. The student’s *nom de guerre* sought to secure secrecy and rebirth.” McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 107.

6 Riegel 1982, 303–304.

käytössä vain vuoden 1930 kurssilla (*Nikola, Vesala*). Venäjän kielessä naisten sukunimet päättyvät a-kirjaimen, joten miehillä moiset peitenimet saattoivat aiheuttaa sekaannusta.⁷ Kurssin muut perusnimet poimittiin neutraalista aihepiiristä, luonnosta: *Aro, Kangas, Kanto, Keto, Oras, Puro* ja *Vuori*. Puolet peitenimistä oli ruotsalaisia, ja ne myös osuivat ruotsia äidinkielenään puhuville. Erityisesti puolajaja suosittiin: *Alm, Berg, Ek, Lind* ja *Lund*.

Koko syksyllä 1931 aloittanut suomalaiskurssi sai ruotsalaiset salanimet, joita oli usein venytetty kielelle ominaisilla päätteillä (*Fredrikson, Lagerbohm, Vesterlund*). Opiskelijoiden joukossa oli vain kaksi suomenruotsalaista.⁸ Lenin-kouluun oli perusteilla skandinaavinen sektori, joka aloitti 11-kuukautisen kurssinsa tammikuussa 1932. Muuntauuminen ruotsalaiseksi oli konspiraation kannalta perusteltua, sillä Ruotsin kommunistipuolue oli maassaan laillinen. Myös Moskovassa ruotsalaiset olivat periaatteessa laillisella asialla, ja jotkut suomalaisopiskelijoista taisivat jonkin sanan kieltäkin.⁹ Oikeastaan on syytä kysyä, miksi käytännöstä jatkossa lipsuttiin. Todennäköisesti konspiraation kiristyminen kesällä 1932 vaikutti myös salanimiin.

Vuoden 1932 sisäenotossa ruotsalaisnimet lyhenivät käytännönläheisemmiksi (*Hansson, Sand, Sten*). Osaa peitenimistä voi pitää keinotekoisina (*Mirman, Taler, Tren, Vinner*), vaikka käytetty kieli kävisi ruotsista. Sekakielinen linja näkyi seuraavankin vuoden salanimissä, joissa oli jälleen erikoisia kehitelmiä (*Juki, Oreno, Raili, Ranek, Vammer*).¹⁰ Omalaatuiset salanimet kasautuivat vuodesta 1932 lähtien jatkokurssien opiskelijoille. Lenin-koulun kiristyneet konspiraatio-ohjeistukset ovat saattaneet innostaa kehittelemään peitenimiä, jotka eivät paljastaneet edes kansallisuutta. Skandinaavien sektorissa tällaista ei harrastettu; kansallisuus oli pääteltävissä peitenimistä.¹¹ Sopii kysyä, eikö salanimien omintakeisuus pikemminkin herättänyt ylimääräistä uteliaisuutta.

Vuonna 1934 aloittaneen kurssin nimistö koostui ruotsalaisten lisäksi saksalaisen oloisista peitenimistä (*Asp, Friman, Holm; Katz, Lager, Oder, Schubert*). Sekaan on eksynyt muutamia englantilaisilta vaikuttavia nimiä (*Gliff, Wick*), joista edellisen selittää Martti Kallion amerikansuomalaisuus. Vuoden 1935 jatkokurssilaisille keksittiin jälleen outoja peitenimiä (*Brik, Diks, Kolt, Pramm, Vendt*), jotka kumpusivat Kominternin kansainvälisen yhteisön kielellisestä sekamelskasta. Nimien

7 Esimerkkejä Kirsanova, Frumkina, Bogomolova. Kun olin Pietarissa kielikurssilla kesällä 1996, pääsin asuntolassa aluksi tyttöjen soluun, kun paikat oli jaettu nimien perusteella.

8 Ruotsinkielisten määrä, ks. KLIK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32, Sirola 11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI.

9 *Adi Käräjämies* kertoi, että Lenin-koulun kurssilla 1934–1935 käytettiin ruotsinkielisiä salanimiä, koska ne eivät herättäneet huomiota Moskovassa. Lenin-koulun suomalainen sektori lukuvuonna 1934–1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

10 Väestörekisterikeskuksen ylläpitämän nimipalvelun mukaan mainitut salanimet eivät ole olleet Suomessa käytössä lainkaan. Erittäin harvinaisia (alle viisi osumaa) ovat myös *Jarko, Jaure, Just, Kreis, Mink, Ramm* ja *Valler*. Tilastointi on ollut mahdollista vasta 1960-luvulta lähtien, jolloin elossa oleville annettiin henkilötunnukset. <http://www.vaestorekisterikeskus.fi/> (18.7.2005).

11 Kurssin 1933–1934 peitenimet olivat tyypillisiä skandinaavisia sukunimiä: *Ester, Sigurdson, Sederholm, Paulsson, Pederssen, Knutsson, Högström, Suljom, Larsen, Nordman, Granlund, Vester, Karlsson, Anderson, Hägg, Lie, Vang, Gard, Jensen*. Ptk F-sektorin puoluesolun kokouksesta 21.9.1933. 531/2/98: 15, RGASPI.

kirjoitusasu vaihtelee melkoisesti, etenkin siinä vaiheessa, kun niitä on väännetty Lenin-koulun venäläisen hallinnon tarpeisiin.¹²

Lenin-koulun suomalaisista ei löydy tunnettujen kaimojen mukaan nimettyjä, ellei *Max Schubertia* sellaisena voi pitää. Muutamalle miehelle annettiin vahvuuteen viittaavia yleisiä sukunimiä kuten *Stark* ja *Seger* (vahva, voitto) mutta toisaalta myös päinvastaisia kuten *Alt* ja *Krank* (vanha, sairas). Vain Lenin-koulun vieraskielisissä sektoreissa opiskelleiden suomalaisten kohdalla esiintyi bolševikkityylistä voimanimeämistä: Hertta Kuusinen oli *Greta Kraft* (voima, valta), jota etunimi, jonka on väitetty viittanneen maailmankuuluun Garboon, pehmensi.¹³ ”*Pikku-Liisaksi*” kutsuttu Airi Virtanen nimettiin *Lisa Turmiksi* (torni). Inkeri Lehtinen alun pitäen koulussa *Maija Falk* (haukka), sittemmin Kominternin leivissä *Strom* tai *Ström* (virta). Myös Hannes Mäkisen puoluenimi (*Matti Stein*, kivi) haettiin luonnosta, joka lienee peitenimille mahtipontisuutta osuvampi innoittaja. Suomalaisopettajista löytyy sentään *Ivo Linko* (Antti Hyvönen), jonka nimi jäljittelee bolševikkien maanalaisen kauden perinteitä, mutta ei siinäkään ole Stalinin ja Molotovin modernia teollista vivahdetta.¹⁴ Lenin-koulun vieraskielisistä sektoreista valmistuneet omaksuivat yleensä peitenimensä myöhempään käyttöön esimerkiksi opettajina. Skp:n perustajasukupolvi ei turvautunut salanimiin.¹⁵ Antikainen ja Lehtosaari esiintyvät Lenin-koulussakin omilla nimillään.

Etunimien valinnassa tyydyttiin perinteiseen linjaan. Suomalaisimmat nimet annettiin ensimmäiselle, vuoden 1930 kurssille (*Eino, Onni, Pekka, Voitto*), jonka jälkeen suosittiin kristillisiä yleisnimiä (neljä *Annaa*) tai helposti ruotsalaisiksi vääntyviä (*Kalle – Karl, Oskari – Oskar*). Etunimet taipuivat sukunimiä helpommin käyttöympäristön mukaiseen muotoon. Niitä ei konstruoitu itse; erikoisia ja harvinaisia on joukossa vähän. Lenin-koulun suomalaissektorin virallisemmissa papereissa sekä tiedottajien kertomuksissa opiskelijoista käytetään yleensä sukunimiä. Kun opiskelijat tuottivat omaehtoisia tekstejä, vertaistovereista käytettiin etunimiä. Ne tai niistä johdetut lempinimet lienevät olleet arki- ja puhekäytössä. Opettajista ainakin Sirolaa kutsuttiin tuttavallisesti Yrjöksi.¹⁶

Kurssien päätyttyä Lenin-koulun salanimet hylättiin yleensä täysin palvelleina. Suomea varten annettiin uudet puoluenimet, jollaiseksi riitti pelkkä etunimi. Ke-

12 Suomalaisnimien vääntymisestä tunnistamattomaan venäläiseen muotoon, ks. Lahti-Argutina, 14–15.

13 Rentola, Kimmo: Vastakohtien Hertta Kuusinen. Teoksessa Jalkanen, Marita (toim.): Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta. Yhteiskunnallinen Arkistosäätiö, Helsinki 2005, 137.

14 Skp:n salanimistä puuttuivat viittaukset kaupunkiin ja teollistuneeseen yhteiskuntaan. Saarela, Tauno: Pääsky pyryssä. Skp ja salanimet. Teoksessa Kettunen, Pauli – Parikka, Raimo – Suoranta, Anu (toim.): Äänekäs kansa. Thpts, Helsinki 1996 (Saarela 1996a), 65.

15 Esimerkkejä Antikainen, Kuusinen, Lehtosaari, Malm, Manner ja Sirola. Rentola 1994, 671.

16 Esimerkiksi käy ote ”Tyttöjen viisusta” maaliskuussa 1933:

Oli Saara, Annuska, Ella ja Lea

sekä ehti sinne Agneskin

meidät sysättiin opiskelun pyörteisiin

ja uusiin vaikeuksiin

Opettajista laulu ”R-sektorin koneisto ja johto”, jossa Sirola on pelkkä Yrjö, Kuusinen mainitaan koko nimeltään ja sektorin apulaisjohtajaa kutsutaan ”Haageriksi”. 531/9/19, RGASPI.

sän 1931 *Aapot*, *Lainat* ja *Roopet* olivat Sirolan kynästä.¹⁷ Arkiset ja yleiset etunimet sopivat parhaiten puoluekäyttöön, kun pyrkimyksenä oli henkilöllisyyksien salaaminen Suomessa.¹⁸ Voi vain ihmetellä, miten Moskovassa muistettiin suttuisten lappujen pohjalta, kuka kukin lopulta oli. Ehkä henkilöllisyydellä ei lopulta ollut suurta väliä: pääasia oli, että posti kulki ja raportin laati luotettava kaaderi.

Lenin-koulun jatkokurssille Suomen-komennuksen jälkeen palanneista löytyy sekä niitä, jotka on nimetty uudelleen (*Lukander* 1931 – *Moren* 1933; *Fredrikson* 1931 – *Aren* 1933), että salanimensä säilyttäneitä (*Vuori*: 1930 ja 1932; *Gran*: 1931 ja 1933). Tämänkin perusteella vuoden 1931 kurssin pitkät ruotsalaisnimet korvattiin myöhemmin lyhyemmällä. Puulaji *Gran* kelpasi jatkokurssillakin. Puolue- ja työura vaikutti neuvostomaahan jääneiden tovereiden nimiin: Karjalaan työläiseksi jäänyt Väinö Saastamoinen muuttui Lenin-koulussa lopullisesti *Mikko Lindbergiksi*.¹⁹ Leningradin LVKY:ssä annettiin Lenin-koulusta tulleille yleensä uudet salanimet.

Osalle maanalaisuudessa kouliintuneita suomalaisia salanimien käyttö oli entuudestaan tuttua. Niitä käytettiin Suomessa kirjeenvaihdossa ja ulkomailla puoluekokouksissa.²⁰ LVKY:ssä oli niin ikään esiinnytty salanimillä ja harjaannuttu laatimaan ympäriryöreitä puolue-elämäkertoja. LVKY:n salanimet olivat tyypillisiä suomalaisia etu- ja sukunimiä, jotka sopivat vähemmistökansallisuuden edustajille. LVKY:ssä käytettiin salanimiä yksinkertaisesti ”ohranan takia”.²¹ Salanimet olivat monilla kertakäytössä, ja ne pyrittiin pyyhkimään muistista koulutusjakson jälkeen.²² Valtaosa suomalaisista punaupseereista käytti sotakoulussa oikeaa nimeään. Salanimet annettiin vain niille, joista kaavailtiin maanalaisen työn tekijöitä Suomeen.²³ Kukaan opiskelijoista ei ole myöhemmin liittännyt nimenantoon tai peitenimestä luopumiseen erityismerkityksiä.

Lenin-koulun suomalaissektorin salanimikäytäntö palveli koulun sisäisiä tarpeita. Peitenimillä pyrittiin salaamaan muilta tovereilta opiskelijoiden todellinen henkilöllisyys sekä koti- tai lähtöpaikkakunta Suomessa. Opettajista tai henkilökunnasta vain harvat olivat vihittyjä oikeisiin henkilötietoihin. Kokemukset maanalaisuudesta Suomessa tasoittivat Moskovan tiukkaan konspiraatioon asettumista, joka on saattanut tuntua dramaattisemmalta laillisten puolueiden tulokkaille. Esi-

17 Koko kurssin uudet puoluenimet: *Aapo*, *Aarne*, *Alli*, *Arvi*, *Emil*, *Iivo*, *Ilmari*, *Janne*, *Johan*, *Junu*, *Laina*, *Lennu*, *Reeti*, *Roope*, *Uuno*, *Veikko*, *Verner*, *Viktor* ja *Ville*. Kirjeeseen peitettäväksi, Yrjö Sirola, 17.6.1931. 531/1/195: 67, RGASPI.

18 Saarela 1996a, 61.

19 Mikko Lindberg Petroskoista veljelleen Eino Saastamoiselle Helsinkiin 8.4.1957. Mikko Lindberg hmp I / ymp – Ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

20 Valpon apulaispäällikkö Rinne naureskeli Lenin-koululaisten nimiä Elli Kumpulaisen kuulustelun yhteydessä: ”[...] tähän vähän väliä vaihdatte nimiänne niin kuin apteekin pullo etikettä lääkkeen mukaan.” Reiman, 95.

21 Reiman, 56.

22 ”Silloista koulunimeäni en enää muista. Salanimet ja tunnussanat yritettiin unohtaa mahdollisimman nopeasti, kun niitä ei enää tarvittu,” väitti Unto Miettinen (*Kurt Brik*). Suominen – Kempainen 1980, 56. LVKY:ssä hän oli *Olli Forsman*. Avtobiografija, Olli Forsman 13.10.1934. Kominternin kaaderimappi 495/269/1582: 12, RGASPI.

23 Salomaa 1992, 117.

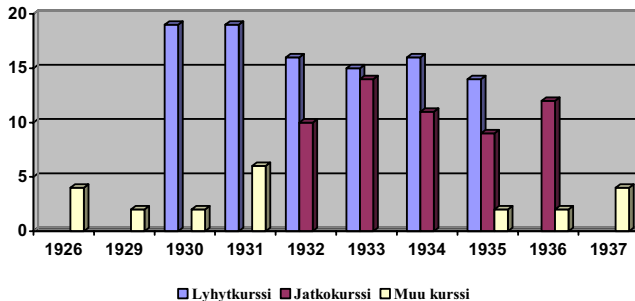
merkiksi Tukholman kautta Moskovaan lähetetyt suomalaisopiskelijat käyttivät matkallaan useita väärennettyjä nimiä ja henkilöllisyyksiä.²⁴

TILASTOT OPISKELIJOISTA

Oli varmaa, että jokainen, joka Suomesta lähti opiskelemaan puolueen korkeakouluihin rajaan, oli lähtiessään täysin vilpiton työväenluokan edustaja. Heidän olemuksensa ja ajatusmaailmansa muuttui kuitenkin muutaman opiskeluvuoden jälkeen. Heidät kasvatettiin ja koulutettiin tuleviksi johtajiksi, heidät erotettiin varsinaisesta omasta ympäristöstään ja heille näytettiin hallitsevan luokan edut ja millä tavalla näitä etuja valvottiin, heistä tehtiin hallitsevan luokan jäseniä. Monet raivoraittiit oppivat juomaan, solmimaan avioliittoja mielensä mukaan, heistä tuli kollontaylaisen moraalien edustajia sukupuolikiusauksessa. He oppivat halveksimaan massaa, he puhuivat proletarisesta syntyperästään vain demagogisessa mielessä. Tämän opin pohjalla he Suomeen palattuun aloittivat työnsä.²⁵

Suomalaisten edustus Lenin-koulussa tuli pysyväksi, kun suomalaissektori perustettiin vuonna 1930. Sisäänotto pysyi samana tai kasvoi vuoteen 1933 saakka. Kehitys myötäilee koko Lenin-koulun laajentumista ja oppilasmäärän kasvua. Suomalaisten määrä puolittui vuonna 1936, mihin vaikutti Lenin-koulun remontti illegaalien kouluksi. Sitä seurasi ennakoimaton Espanjan sisällissodan syttyminen. Vuonna 1935 opintonsa aloittaneet jatkoivat vielä toisen vuoden, mikäli heitä ei lähetetty rintamalle. Uusien opiskelijoiden sisäänotto tyrehtyi muutamaan siirtolaiseen ja aspiranttiin, jotka aloittivat lehtorikurssejaan keväällä 1937. Käytännössä Lenin-koulun alasajo käynnistyi jo kesästä 1936.

Kuvio 4. Lenin-koulussa aloittaneiden suomalaisten lukumäärä kursseittain 1926–1937

Lähteet: Spisok studentov s 1926–1931 god, 531/1/31. Spisok studentov 1932–33 utš. goda, 531/1/107: 16–28. Spisok studentov 1934–35 utš. goda, 26.9.1936, 531/1/107: 29–41. Spisok studentov po stranam sostojaniju na 7.4.1936 g. 531/1/107: 2–15. Suomalaissektorin kokoelma 531/1/194–206, RGASPI.

24 Lenin-kouluun menijät käyttivät kesällä 1934 väärälle nimelle kirjoitettuja matkakortteja Ruotsiin mennessään, väärennettyjä virolaisia passeja Tukholmasta poistuessaan ja paria peitenimeä perillä Moskovassa. Krekola 2003, 45.

25 Rantanen, 158–159. Rantanen mustamaalaa surutta 1930-luvun lopun vankilakommunisteja, jotka ottivat vallan Skp:ssä sodan jälkeen. Rentola 1994, 191–192, 579 viitteet 68 ja 74.

Lyhytkurssin sisäänotto supistui hiukan, kun sen rinnalle perustettiin jatkokurssi, jolle hyväksyttiin lyhytkurssin kävijöitä tai vastaavan oppimäärän muussa neuvostokoulussa (lähinnä LVKY) suorittaneita. Muiden kurssien opiskelijoiksi on luettu Lenin-koulun kaksivuotisen peruskurssin kävijät, pioneerikurssilaiset, aspirantit ja vuoden 1937 lehtorikurssilaiset. Vieraalla kielellä opiskeltiin lähinnä 1920-luvun ja 1930-luvun alun Lenin-koulussa.

Opiskelijamääriä on syytä tarkentaa siten, että kurssikohtaiset opiskelijakiintiöt ja henkilömäärät saadaan eroteltua:

kaikkein kurssien suomalaisopiskelijat yhteensä: 177

vieraskielisten kurssien opiskelijat: 20

vieraskielisillä kursseilla eri henkilöitä: 18

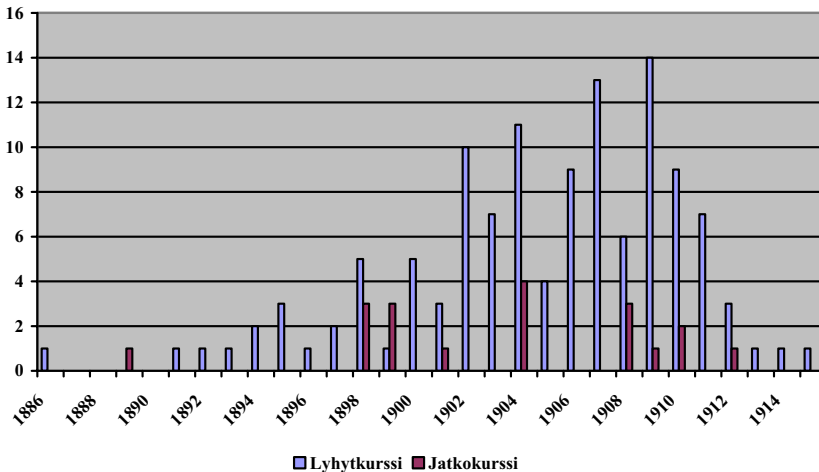
suomenkielisten lyhytkurssien opiskelijat: 157 (lyhytkurssi 100 + jatkokurssi 57)

suomenkielisillä lyhytkursseilla eri henkilöitä: 123

suomalaisia henkilöitä Lenin-koulun kursseilla yhteensä: 141

Valtaosa suomalaisista opiskeli Kominternin ”kolmannen vaiheen” taktiikan kyllästämällä kaudella (1930–1934), jonka hyökkäävät tunnuksat vaihtuivat sovittelevampaan kansanrintamaan syyskesällä 1935. Vuonna 1934 aloittaneet opiskelijat pääsivät Moskovassa nauttimaan kansanrintamapolitiikan kansainvälisestä nosteesta, mutta heidän koulutusjaksonsa häntäpäätä varjosti neuvostoterrorin syveneminen ja osuminen suomalaisen emigranttikommunismin ytimeen.

Kuvio 5: Lenin-koulun suomalaiset lyhytkurssilaiset syntymävuosittain

Kuvioon on koottu 123 Lenin-koulun suomalaissektorin lyhyt- tai jatkokurssin opiskelijan syntymävuodet. Vieraskielisissä sektoreissa opiskelleet eivät ole mukana. Mikäli henkilö on ollut Lenin-koulun opiskelija kahteen otteeseen, hänet on tilastoitu vain kerran.

Lähteet: Kansainvälisen Lenin-koulun suomalainen sektori. Tietoja oppilaista heidän täyttämänsä anketin mukaan (1930 kurssi) 531/1/206: 59–61. Yhteenveto suomalaisista 1931 syyskuun 18 mennessä vastaanotetuista 531/1/200: 92–93. Kyselykaavakkeet ja elämäkerrat, 531/1/247a-247b. Kominternin suomalaisten kaaderimapit 495/269, RGASPI. Ek-Valpon henkilömapi, VA.

Lenin-koulun suomalaisten lyhytkurssilaisten yleisin syntymävuosi oli 1909. Vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä (1901–1911) syntyneitä oli 70 % kokonaismäärästä. Vain tämän kohortin vanhimmat tai sitä iäkkäämmät ehtivät ottaa osaa sisällissotaan, josta muodostui sukupolven avainkokemus. Valtaosa jäi siis tositaiteluiden sivustaseuraajaksi, mikä ei vähentänyt sisällissodan vääryyksistä kummunnutta vihaa.²⁶

Lenin-koulun suomalaisten lyhytkurssien opiskelijoiden keski-ikäksi saadaan 27,7 vuotta, kun kurssien aloitusajankohdaksi oletetaan loppusyky. Yleisin kurssin aloitusikä oli 26 vuotta (18 henkilöä). Miesten keski-ikä (28,0) ja yleisin aloitusikä (26 vuotta) olivat hieman naisten vastaavia (26,6; 24 vuotta) korkeampia, mihin vaikuttivat kurssien viidennelle kymmenennelle ehtineet ikäpresidentit. Suomalaiset eivät näytä piitanneen Lenin-koulun vuonna 1935 tiukennetuista sisäänottoehdoista, joiden mukaan yli 35-vuotiaita ei pitänyt kursseille hyväksyä.²⁷ Naisista iäkkäin oli miltei nelikymppinen *Ella Varen* (39 vuotta, 1932). Nuorimmat suomalaisopiskelijat olivat 18-vuotias *Irma Palm* (1931) sekä 19-vuotias *Simon Ek* (1930).

Seuraavassa on eritelty opiskelijoiden kurssikohtaiset keski-ikäet Lenin-koulun aloitusvaiheessa:

1930: 27,6

1931: 28,1

1932: 26,5; jatkokurssi 31,1

1933: 25,4; jatkokurssi 30,6

1934: 26,8; jatkokurssi 27,9

1935: 29,4; jatkokurssi 27,7

1936: jatkokurssi 27,6

Opiskelijat lähtelivät yleensä kolmeakymmentä Lenin-kouluun tullessaan. Jatkokurssin opiskelijat olivat aluksi lyhytkurssilaisia iäkkäämpiä ja kokeneempia, mutta vuoden 1935 kurssin kohdalla asetelma kääntyi ympäri. Jatkokurssilaisten alempi keski-ikä johtui siitä, että vuonna 1934 Lenin-koulussa aloittanut vuosikerta siirtyi suoraan jatkokurssille. Suomesta uudelle lyhytkurssille otettiin suhteellisen kokeneita tovereita, Tammisaaren ja Hämeenlinnan tekijämiehiä ja -naisia.²⁸ Lenin-koulun vieraskielisillä kursseilla opiskeleiden suomalaisten keski-ikä (27,8) jäi melko matalaksi, mihin vaikutti etenkin kielitaitoisten naisten nuoruus.²⁹

26 Rentola 1992, 80–83.

27 Vuori (44 vuotta, 1930), Ström (41 vuotta, jatkokurssi 1932) sekä Hahl (40 vuotta, 1935). Sisäänottoehdot lokakuulta 1934 eivät estäneet *Hahlin* ja 39-vuotiaan *Bromsin* aloitusta syksyn 1935 kurssilla. Ehdosta ks. McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 102.

28 Haapaniemi, Koskinen, Lindqvist, Mäkinen, Sippola, Saara Tuominen ja Äikiä olivat istuneet poliittisen tuomionsa pahimpina 1930-luvun alun lapualaisvuosina. Monia uhkasi jo uusi pidätys; Koskinen pakeni poliisilta Marian sairaalassa, jossa hän oli hoidettavana umpisuolen takia, ja jatkoi itänaapurin etsintäkuulutetun Tattarin kanssa. Asianomaisten Ek-henkilömapit, erityisesti Koskisen hm 2042, EKV I, VA.

29 Hertta Kuusinen oli 26, Airi Virtanen vasta 20 vuotta, kun he aloittivat Lenin-koulussa. Vuoden 1931 sisäänotossa aloittivat 21-vuotias Kerttu Karjalainen, 23-vuotias Inkeri Lehtinen sekä pioneerikurssilla 23-vuotias Impi Anttila ja 19-vuotias Mirjam Tiilikainen. Keski-ikää hinaa ylöspäin 37-vuotiaana aloittanut Jukka Lehtosaari. Yleisin kurssin aloitusikä (tyyppiäri), 32 vuotta, kuvaa paremmin hajanaista joukkoa.

Puoluekokemusta mitattiin Moskovassa kommunistiseen puolueeseen tai sen nuorisoliittoon liittymisen vuodella (”puoluestaasi”). Suomalaisten kahdella ensimmäisellä vuosikurssilla opiskelijat olivat varsin kokemattomia,³⁰ mitä yritettiin paikata ottamalla kurssien isähahmoiksi muutamia veteraaneja.³¹ Sekään ei auttanut lukuvuonna 1931–1932, jonka opiskelijavalinta Suomessa oli suoritettu leväperäisesti. Sopimattomuuden tai sairauden tähden jouduttiin komentamaan viisi toveria takaisin. Siltikään kokoonpanoa ei pidetty tyydyttävänä: kurssille hyväksytyistä *Viklund* ei ollut lainkaan jäsen Moskovaan tullessaan ja *Seger* oli liittynyt puoli vuotta aiemmin. Kuusi toveria oli liittynyt riveihin vuonna 1930 ja viisi vuonna 1929. Lukuvuoden jälkeen pidettiin välttämättömänä perustaa seuraavaksi syksyksi jatkokurssi,³² jolle saatiinkin kokeneempia opiskelijoita. Kahden vuoden ”puoluestaasin” piti olla ehdoton sisäänpääsyn edellytys, mutta seuraavalle lyhytkurssille otettiin kuusi opiskelijaa vain vuoden puoluekokemuksella. Olenaisinta oli, että sektorin puoluesolu oli terve eikä puoluelinjalta poikkeamia esiintynyt.³³ Vuosikymmenen puolivälin opiskelijoilla ”puoluestaasi” jakautui tasaisemmin eikä kasautunut enää kahteen edelliseen vuoteen.³⁴ Suomen vankiloista alkoi vapautua kommunistilakien ensimmäisessä aallossa vangittuja, jotka siirtyivät saman tien Moskovan kouluun.

Lenin-koulun suomalaisten kokoonpano heijasteli tilannetta Suomessa, jossa Skp oli saanut uudet jäsenensä syvimmän maanalaisuuden vuosina 1930–1932.³⁵ ”Puoluestaasi” oli käypä luottamuksen mittari, mutta toisaalta kokemuksen määrässä oli rajansa, joka kulki Kominternin siirtymisessä ”kolmannen vaiheen” taktiikkaan vuodesta 1928 lähtien. Tätä vanhemmat jäsenet (vrt. vanhat bolševikit) kantoivat mukanaan menneisyyden rasitteita, joista oli Moskovassa päättävästi irtisanouduttava. Näin ollen nuoruus, kokemattomuus ja mukautuvaisuus harvemmin haittasivat opiskelua Lenin-koulussa.³⁶ Suomalaiset rikkoivat Lenin-koulun sisäänpääsyehdoja sekä opiskelijoiden iässä että puoluekokemuksen määrässä.

Tutkimuksen lopussa olevassa liitetaulukossa 2a on esitetty Lenin-koulun suomalaisopiskelijoiden syntymäpaikat Skp-piirien mukaan jaoteltuina, mikä havainnollistaa Suomen maanalaisen kommunismin juuria. Suomalaisopiskelijoiden yleisin syntymäpaikka oli pääkaupunki Helsinki (16), jonka vanavedessä tulivat vaasalaiset (9) ja tamperelaiset (7). Syntymäpaikkoja voi jaotella erottelemalla Suomen kaupungit maalaispitäjistä. Helsingin Skp-piiri on tässä katsannossa selvästi kaupunkimaisin (18/22). Myös Vaasan (14/22) ja Oulun piirissä (8/14) kaupungissa syntyneiden osuus ylittää maalaiskuntien väen. Pääluvultaan kookkain Tampereen piiri sen sijaan vaikuttaa varsin maalaiselta (9/32). Miltei puolet kaikista opiskeli-

30 Sirolan tilastointi ”staaseista” sektorin ensimmäisenä lukuvuonna hieman kaunisteli porukan kokemattomuutta. KLK:n suomalaisen sektorin toimintakertomus 1930/31, Sirola 11.7.1931. 531/1/195: 52–57, RGASPI.

31 *Vesalan* liittymisvuosi oli 1918 ja *Vuoren* 1920. *Malmberg* ja *Olin* olivat liittyneet vuonna 1921.

32 KLK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32, Sirola 11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI.

33 Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33, Sirola 25.7.1933. 531/1/200: 88–100, RGASPI.

34 Syksyn 1934 sisäänoton ”puoluestaasit”: 1934: 1; 1933: 3; 1932: 3; 1931: 2; 1930: 4; 1929: 3; 1928: 3; 1927: 1; 1926: 3; 1924: 1, tieto puuttuu: 3. Tiedot on kerätty Kominternin kaaderimapeista.

35 Rentola 1994, 118.

36 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 102.

joista (62/132, 47 %) oli syntynyt kaupungeissa, mikä on tuntuvasti suurempi osuus kuin kaikilla vuosisadan alussa syntyneillä suomalaisilla.³⁷ Rannikkokaupungissa varttuminen näkyy ohjanneen kommunismin piiriin.

Syntymäpaikka ei välttämättä kerro sitä, minkä piirin edustajana Lenin-kouluun mentiin 1930-luvulla. Skp:n Suomen toiminnan piirijako on taulukossa vuoden 1930 organisaatiomallin mukainen.³⁸ Se kärsi tuhoja ja muuttui epämuodollisemmaksi 1930-luvulle siirryttäessä, mutta vanhasta mallista pyrittiin säilyttämään ainakin piiriorganisaattorit ja -komiteat.³⁹ Piirijako oli myös Lenin-koulun opiskelijarekrytoinnin perusteena: käskyt ja opiskelijakiintiöt kulkivat Skp:n Helsingin keskuksen kautta piirikomiteoihin (pik) tai alapiirikomiteoihin (alapik). Piiriorganisaattorit olivat vastuussa sopivien tovereiden valikoinnista.⁴⁰

Kommunismin alueellisuutta Suomessa kannattaa suhteuttaa koko vasemmiston vaalikannatukseen. Puolueena (Sstp) kommunistit ottivat osaa eduskuntavaaleihin vuonna 1922, jolloin ääniä kertyi 14,8 % ja kansanedustajia 27.⁴¹ Kannatus oli vahvinta Pohjois-Suomessa, Kuopion läntisessä vaalipiirissä sekä Turun ja Vaasan ympäristössä. Viipurin, Mikkelin ja Hämeen läänit olivat selkeästi sosiaalidemokraattisia. Kaupungeissa Sstp keräsi eniten ääniä Oulussa, Kuopiossa ja Kajaanissa, ja myös Helsingissä se peittosi Sdp:n (26,1 % – 17,5 % annetuista äänistä). Heikointa kannatus oli Joensuussa, Haminassa ja Viipurissa. Punaisista kaupungeista Tampere (vasemmistolle 55,1 % äänistä) oli sosiaalidemokraattien vahvinta aluetta.⁴² Vasemmiston kannatuksen selkeä alueellinen jakautuminen vakiintui seuraavina vuosikymmeninä. Skp:n illegaaliset järjestöt olivat 1930-luvulla vahvimpia siellä, missä Sstp oli kerännyt eniten ääniä vuonna 1922.⁴³

Skp:n VII puoluekonferenssissa kesällä 1930 etenkin Kuopion Skp-piiriä pidettiin toiminnallisesti ja organisatorisesti heikkona. Kesän 1932 Skp:n puoluekonferenssissa, jossa ”fasistikumouksen” syvin aallonpohja Suomessa arvioitiin ohiteuksi, Toivo Antikainen mainitsi heikoiksi piireiksi Helsingin, Viipurin ja erityisesti Kuopion. Kominternin poliittisen sihteeristön katsannossa keväällä 1934 Skp:n saavutukset rajoittuivat Helsingin, Vaasan ja osin Viipurin piireihin. Takapakkia oli

37 Vuosina 1901–1910 Suomen kaupunkiin syntyi 108 162 lasta, mikä on noin 12 % koko maan elävänä syntyneistä. Suomen virallinen tilasto VI. Väestötilasto 43. Katsaus väestömuutoksiin Suomessa vuosina 1909 ja 1910. Helsinki 1913, 4.

38 Hyvönen 1971, 167–168; ks. myös Hakalehto (122–129), jossa vuoden 1928 piirijako paikakunnittain. Piirijako vakiintui tällaiseksi vuonna 1923.

39 Aatsinki, 78.

40 Vuonna 1934 Lenin-koulussa aloittaneilta kysyttiin, kuka Suomessa tiesi heidän lähettämiseensä Moskovaan. Wennbergistä tiesi ”Sknl:n Oulun piirikomitean organisaattori sekä se puoluehenkilö joka antoi lähtömääräyksen”, Jokisesta Skp:n piiriorganisaattori sekä puoluebyroo. Vänskästä tiesivät kolme alapikin jäsentä sekä Suomeen jäänyt vaimo. Tiedot Kominternin kaaderimappien kyselykaavakkeista: Jokinen 495/269/1143; Vänskä 495/269/1108 ja Wennberg 495/269/776, RGASPI.

41 Kommunistien vaalijärjestöjen menestys jäi 1920-luvun muissa vaaleissa heikommaksi mutta ei mitättömäksi. Vuonna 1929 saatiin 13,5 % äänistä ja 23 kansanedustajaa. Laulajainen, Pertti: Sosiaalidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen. Itä-Suomen instituutin julkaisusarja A:6, Mikkelä 1979, 35, 45–46.

42 Laulajainen, 35–42.

43 Laulajainen, 45.

otettu Tampereella ja Turussa, joita oli pidetty vahvoina. Viipurin piirissä neuvostorajan pinnassa jouduttiin kamppailemaan poliisin systemaattisinta tuhotoimintaa vastaan.⁴⁴ Skp:n jäsenmäärissä mitattuna vahvoja piirejä olivat ennen vuoden 1930 romahdusta sekä sen jälkeen Oulu ja Uusimaa (Helsinki). Jäsenmäärältään heikoimmat piirit olivat vuonna 1929 Kuopio ja Turku. Vaasan piiri oli molemmissa 1930-luvun alun tilastoissa peränpitäjä.⁴⁵ Kun liittyminen sosiaalidemokraattisiin ammattiosastoihin ja myöhemmin muihinkin julkisiin järjestöihin sallittiin, jäsenmäärät laskivat. Keväällä 1935 Skp:llä oli Suomessa vain 400 jäsentä. Moskovassa tilannetta pidettiin hälyttävänä.⁴⁶

Kommunistien julkisten järjestöjen lakkauttaminen ja maanalaisen puolueverkoston tuhoaminen onnistui parhaiten siellä, missä kommunismin kannatus oli paikallista ja selkeästi rajautunutta. Vaasan Skp-piirin punaisimmat pesäkkeet tuhottiin kevääseen 1932 mennessä.⁴⁷ Kuopiossa, jossa kommunismin kannatus oli selkeästi rajautunut läntiseen vaalipiiriin, julkisen organisaation tuhoaminen lamaannutti kaiken vasemmistotoiminnan.⁴⁸ Paikallinen suhde sosiaalidemokraatteihin vaikutti eloonjäämiseen: jos vasemmistolainen järjestöaktiivisuus oli ollut kommunistien varassa, kaikki toiminta lamaantui 1930-luvun alussa. Sosiaalidemokratian vahvoilla alueilla kommunistit pääsivät helpommin takaisin järjestöihin, kun yhteistyö jälleen mahdollistui:

[...] emme olleet niin eristyneitä kuin vuonna 1929, jolloin meidät erotettiin jopa urheiluseurasta. Muutama vuosi tämän jälkeen me vain levitimme lentolehtisiä. [...] Suhteet muihin ihmisiin oli melkoperäisesti jäässä. Jos joku esimerkiksi tavattiin keskustelussa sosdemeiden kanssa, se todettiin kerta kaikkiaan rikokseksi. Vasta vuonna 1933–1934 alkoi jää murtua.⁴⁹

Joukkovaikutusta julkisten järjestöjen kautta pidettiin vahvimpana Tampereen piirissä keväällä 1935. Maanalaisuudessa menestyneellä Pohjois-Suomella sen sijaan oli vaikeuksia sovittautua yhteistyöaktiikkaan.⁵⁰

44 Antikaisen puheenvuoro 10.7.1932. Ptk Skp:n keskuskomitean täysistunnosta 8.–24.7.1932. Mf 78, F6, SKP 1918–1944, KA. Kominternin poliittisen sihteeristön päätöslauselma tilanteesta Skp:ssa, 11.5.1934. ”Kallis toveri Stalin!”, 314.

45 Jäsenmäärät kesällä 1929: Oulu 303, Uusimaa 182, Viipuri 179, Tampere 135, Vaasa 133, Turku 71, Kuopio 58; yhteensä 1061. Jäsenmäärät vuonna 1932: Oulu 551, Tampere 453, Uusimaa 390, Kuopio 319, Viipuri 310, Turku 188, Vaasa 146; yhteensä 2357. Vuoden 1933 tiedot: Uusimaa 464, Oulu 398, Turku 324, Viipuri 247, Kuopio 220, Tampere 138, Vaasa 94; yhteensä 1885. Organisaatio vuoden 1932 alussa. 516/2/1257: 2. Puolueen org. tila kesällä 1933. 516/2/1323: 30, RGASPI.

46 Näin kertoi *Iivo Linko* Lenin-koulun opiskelijoille kevätkesällä 1935. Pääosaston ilmoitus 26.10.1935, Kaarlo Löfving. Adi Käräjämiehen kertomus Haminassa ja Helsingissä lokakuun 12.–26. p:nä 1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

47 Viljanmaa, 144, 150; Norrena, 250.

48 Erkki Pääkkönen palasi Moskovasta Kuopioon syksyllä 1933. Koko kaupunki tiesi hänen olostaan ”ryssänmaalla”. E. J. Pääkkösen selostus ohranan merkintöjen johdosta, tammikuu 1950. Pääkkösen Amp I, kaaderjaosto, SKP 1944–, KA.

49 Nokialla nuorkommunistit toimivat sosiaalidemokraattisen nuorisoliiton nimissä vuodesta 1933 lähtien, ja paikallinen sosiaalidemokraattien nokkamies vakuutti Helsingistä lähetetylle tarkkailijalle, että oikealla asialla ovat. Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

50 Pääosaston ilmoitus 26.10.1935, Kaarlo Löfving. Adi Käräjämiehen kertomus Haminassa ja Helsingissä lokakuun 12.–26. p:nä 1935. Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935, amp 2569, EKV I, VA.

Liitetaulukossa 2b. on jaoteltu Suomesta Lenin-kouluun tulleet opiskelijat lähettävän Skp-piirin mukaan. Skp pyrki saamaan Lenin-koulun kursseille kattavan edustuksen Suomen Skp-piireistä.⁵¹ Helsingin piiri lähetti Lenin-kouluun selvästi eniten opiskelijoita. Pesäero muihin piireihin syntyi vasta vuonna 1935, kun Moskovaan lähetettiin 11 kokenutta, keskuksen työssä ja vankiloissa harjaantunutta toveria.⁵² Tampereen piiri, joka oli opiskelijoitten syntymäpaikkojen perusteella pääluvultaan suurin, ei tässä taulukossa erotu muista. Tampereen kaupungin sosiaalidemokratian vahva perinne näkyy siinä, että piirin edustajat tulivat valtaosin muualta. Kaupunkikommunistit reagoivat vainoon vetäytymällä kuoreensa ja luotettujen sisäpiiriin, jossa luottamus perustui paljolti suku-suhteisiin.⁵³ Sama pätee Viipurin kaupunkiin, jossa vasemmiston ja erityisesti kommunismin kannatus oli heikkoa.⁵⁴ Taulukon perusteella piirin vahvin kaupunki olisi Lahti. Etäisyyksillä ja kulkuyhteyksillä oli sen verran merkitystä, että Viipurin rajapiirin edustus kasvoi sen todellista merkitystä suuremmaksi. Oululaisen, kuopiolaisen ja vaasalaisen kaupunkikommunismin edustaja lähetettiin Lenin-kouluun säännöllisimmin. Kainuun edustus Lapista puhumattakaan loistaa poissaolollaan.

Taulukko 1. Lenin-koulun suomalaiset opiskelijat ammattinimekkeen mukaan

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	Yht.
Sekatyöläinen	5	6	6	8	6	4	35
Tehdastyöläinen	7	4	5	6	4	3	29
Ammattilaiset	5	5	4	2	5	3	24
Naisammatit	2	2	2	1	2	1	10
Käsityöläiset					1	1	2
Toimitsijat		1	2	1	3	1	8
Toimihenkilöt		1	2	2			5
Upseerit						1	1
Yhteensä	19	19	21	20	21	14	114

Lähteet: Kominternin kaaderimapit suomalaisista 495/269, RGASPI. Ek-Valpon henkilömapi, VA.

Ammattia kysyttiin sekä Lenin-koulun henkilötietolomakkeissa että Suomen Etsivässä keskuspoliisissa, jos henkilö sen kuulusteluihin päätyi. Molemmissa yhteyksissä oli perusteltua ilmoittaa perinteinen työläisammatti. Monet olivat työttömiä tai puolueen työllistämiä toimitsijoita ennen siirtymistään Moskovaan, minkä ilmoittaminen poliisille ei ollut viisasta. Työskentelemisestä perinteissä työläisam-

51 Taulukkoa on pidettävä suuntaa-antavana, sillä lähdeaineisto on aukkoista ja virheiden mahdollisuus suuri. Mitä kokeneemmasta ja liikkuvammasta toverista oli kyse, sitä vaikeampi on päätellä, mitä piiriä hän edusti. Skp:n kirjeenvaihdossa käytettiin vain harvoin opiskelijoitten oikeita nimiä. Poikkeus, ks. I kursseille ehdokkaina seuraavat, Pb ub:lle 28.6.1933. 516/2/1323, RGASPI.

52 Kuuden Helsingissä syntyneen toverin lisäksi Haapaniemi, Koskinen, Mäkinen, Tattari ja Äikiä olivat siirtyneet keskuksen synnyinseuduiltaan. Monia uhkasi Suomessa jo toinen tuomio.

53 Aatsinki, 78, 90.

54 Laulajainen, 38.

mateissa oli monilla vierähtänyt melkoinen tovi, mikä ei tästä taulukosta näy: keran työläinen – aina työläinen.⁵⁵

Ammattinimikkeet on ryhmitelty seuraavasti:⁵⁶

1. Sekatyöläisiksi on tulkittu henkilöt, jotka ovat ilmoittautuneet ”työläisiksi”, ”sekatyöläisiksi” tai aputyövoimaksi.
2. Tehdastyöläinen on ilmoittanut työympäristönsä sekatyöläistä tarkemmin esimerkiksi tehtaaseen, rakennuksille, metalli- tai metsäteollisuuteen mutta ei ole yksilöinyt omaa ammattitaitoaan. Kirvesmiehet on luettu tähän ryhmään.
3. Ammattilaisiksi on tulkittu työpaikan tietyn työvaiheen taitajat kuten puusepät, maalarit, muurarit, sähkötyöläiset, valajat, levysepät, leipurit jne.
4. Naisammateiksi on niputettu kotirouvat, palvelijat, ompelijat ja tarjoilijat, joiksi kommunistinaiset perinteisesti ilmoittautuivat. Mikäli he ovat ilmoittaneet muun nimikkeen (esimerkiksi tehdastyöläinen), naiset on sijoitettu muihin kategorioihin miesten sekaan.
5. Perinteisen käsityöläisammattin harjoittajia ovat esimerkiksi räätälit, suutarit ja sepät.
6. Toimitsijoiksi tai toimittajiksi on katsottu vain selkeät tapaukset, yleensä iäkkäämmät lehtimiehet ja puolueen työntekijät. Yleensä he opiskelivat Lenin-koulussa vieraalla kiellä.
7. Toimihenkilöt: liikeapulainen, konttoristi.
8. Upseerit (Suomessa, ei sisällä punaupseereja).

Kaksi ensimmäistä kategoriaa ovat hyvinkin yhteneviä. Erottelulla on haluttu kiinnittää huomio siihen, että monet mielsivät itsensä työläisiksi vailla vakiintunutta työympäristöä tai ammatti-identiteettiä. Epämääräisimmät ammattinimikkeet olivat yleisimpiä. Lama-aika Suomessa merkitsi monelle satunnaisten sekalaisten ja hätäaputöiden sekä vankeuden pätkimää työttömyyttä, jolle oli sekä yleisiä että poliittisia syitä. ”Vaikka kaikki työttömät eivät olleet kommunisteja, niin melkein kaikki kommunistit olivat työttömiä ja ensimmäisten irtisanottujen joukossa 1930-luvun alussa Tampereella”, summaa Ulla Aatsinki lama-aikaa työläiskaupungissa.⁵⁷ Lenin-koulun vuoden 1934 kurssilta löytyy vastaavista kohtaloista hyviä esimerkkitapauksia.⁵⁸ Ammattitaitokaan ei taannut työssä pysymistä, mikäli poliit-

55 Ammattinimikkeen harhaanjohtavuudesta brittiopiskelijoiden luokittelussa, ks. McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 103.

56 Vrt. Markku Salomaan jaottelu suomalaisten punaupseerien sosiaalisesta taustasta: 1. ruumiillisen palkkatyön tekijät 2. itsenäisen ammattityön tekijät 3. maatalouden harjoittajat 4. henkisen palkkatyön tekijät 5. johtavassa asemassa olleet 6. muut. Salomaa 1992, 121–122.

57 Aatsinki, 78. Vrt. brittien kommunistipuolue CPGB, jonka uusista jäsenistä puolet oli työttömiä vuonna 1931 ja koko jäsenistöstä 60 % vailla työtä vuonna 1934. McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 103, 106.

58 Sekatyöläinen Kaarlo Anttonen oli sotaväen jälkeen työtön vuodet 1928–1932, jolloin Skp lähetti ”tavarakurssille” Moskovaan. Sahatyömies Eino Johteinen oli ollut työttömänä ja varatoisissa ”poliittisista syistä” vuodesta 1928 lähtien. Valtio elätti miestä 1½ vuotta Tammisaaren pakkotyölaitoksessa. Sekatyömies Einar Jokinen oli ollut kaksi vuotta vailla työtä ”yleisen ja poliittisen tilanteen takia”. Ompelija Kerttu Riihinen jäi työttömäksi päästyään vankilasta vuonna 1932. Sahatyöläinen Astrid Rokala kävi ansiotöissä vuoteen 1932, jolloin hänet erotettiin kommunistina. Kutomotyöläinen Olga Seppänen oli vailla työtä kolme vuotta ”poliittisen painostuksen tähden”. Tiedot on kerätty Kominternin kaaderimapeista, mikä terävöittää tulkintoja poliittisesta vainosta. Anttonen 495/269/1144; Johteinen 495/269/1386; Jokinen 495/269/1143; Riihinen 495/269/1099; Rokala 495/269/1147; Seppänen 495/269/1370, RGASPI.

tiset mielipiteet tunnettiin.⁵⁹ Työläiseksi tai sekatyöläiseksi ilmoittautuminen tarcoitti usein työttömyyttä. Lenin-koulun tuloseelvityskaavakkeissa ei moista kategoriaa tunnettu. Kurssiyhteenvedoissa huomio kiinnitettiin teollisuustyöläisiin sekä siihen, miten paljon opiskelijoita oli saatu suurilta työpaikoilta.⁶⁰

Ammattinimikkeistä puuttuu kokonaan maaseudun köyhälistö, maatyöläiset, torpparit ja pienviljelijät. Sekatyöläisten kategoria ei kuitenkaan sulje pois maatyön mahdollisuutta. Syvimmän laman aikana kaikki työ, josta sai toimeentulon, kelpasi.⁶¹ Työläisimmän ilmoittaminen Lenin-koululla lienee ollut kokeneempien kannustamaa proletaarisen luokkapohjan korostamista. Sama tarkoituksenmukaisuus oli valttia Etsivän keskuspoliisin kuulusteluissa. Vakiovastaus neuvostomaassa vietetyn ajanjakson selittämiseen kuului: kiertelin Suomessa työnhaussa, satunnaisia töitä tehden tai kaupustellen.⁶²

Ammattinimikkeet pidettiin niin epämääräisinä, että ne venyivät tarpeen tullen moneen suuntaan. Niillä olisi enemmän selitysvoimaa toimipaikan tai ympäristön ja ammatti-identiteetin yhdistelmänä (esimerkiksi kotkalainen satamatyöläinen, helsinkiläinen kivityöläinen). Johtopäätökseksi jää Lenin-koulun kävijöiden 86-prosenttinen kuuluminen ruumiillisen palkkatyön tekijöihin, siis taulukon neljään ensimmäiseen kategoriaan. Älymystön edustajat ja toimihenkilöt jäivät harvoiksi, muut ryhmät pelkiksi kuriositeeteiksi.⁶³ Työläisten prosenttiosuus on täsmälleen sama kuin Markku Salomaan vähän toisin ryhmittelyin laskema punaupseerien luku, joka kuului ”bolševikkien perinteiseen konseptioon työläisistä ja talonpojis-

59 Viilari Toivo Rauhavuori menetti vuonna 1930 hyväpalkkaisen työn joutuessaan Tammissaareen kolmeksi vuodeksi. Vapauduttuaan hän jäi vaille vakinaista työtä. Konevalaja Tauno Taivainen oli työttömänä vuodesta 1930 lähtien ”yleisten ja poliittisten syiden” takia. Rauhavuori 495/269/1118; Taivainen 495/269/1388, RGASPI.

60 Esimerkiksi lukuvuonna 1932–1933 kaikki lyhytkurssin opiskelijat olivat työläistäustaisia paitsi yksi, jonka isä oli ”työnjohtaja-agentti”, minkä johdosta opiskelua oli edeltänyt vuosi tuotannollisessa työssä. Suuremmilta työpaikoilta (sahat, tekstiili-, paperi- ja sementtitehtaat) saatiin yhdeksän opiskelijaa. Maa- ja kuljetustyöläisten puuttumista pidettiin puutteena. Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33, Sirola 25.7.1933. 531/1/201: 88–100, RGASPI.

61 Klaus Suvi kuului rakennustyöläisten liittoon mutta oli tehnyt myös metsätöitä ja vuodesta 1930 Neuvostoliittoon lähtöön, syyskuuhun 1933 maataloustöitä. Suvin Komintern kaaderimappi 495/269/1037, RGASPI.

62 Kootut valheet Ek:n kuulusteluissa (1938 lähtien Valpo) vuoden 1934 Lenin-kurssin kävijöiltä: Johteinen kierteli Suomea tauluja kaupustellen. Kontulainen selitti passivoituneensa työttömyyteen ja pulaan. Krook ei kyennyt todentamaan epämääräisiä työsuhteitaan. Kumpulainen oli töissä Neuvostoliitossa huonekalutehtaalla. Malmberg teki töitä satamassa ja harjoitti kulkukauppaa. Ojanen elätti itsensä kerjuulla ja satunnaisilla ompelutöillä. Riihinen ei muistanut Suomen paikkakuntia, joissa hän oli vuoden aikana kierrellyt. Terho ilmoittautui kiertäväksi työnhakijaksi ja rihkamakauppiiaaksi. Tiedot Ek:n kuulustelupöytäkirjoista Suomeen paluun jälkeen. Henkilömappit Johteinen 1819; Kontulainen 3641; Krook 3643; Kumpulainen 2751; Malmberg 2705; Ojanen 3952; Riihinen 1942; Terho 2222, EKV I, VA.

63 Erikoinen oli Vilho Pentikäisen ura vuodesta 1924 lähtien puolustusvoimain yleisesikunnan luutnanttina, joka vakoiili Skp:n laskuun ja pakeni Neuvostoliittoon vuonna 1935. Tuominen ja Sirola junailivat *Erik Artin* uudella menneisyydellä Lenin-koulun vuoden 1935 kurssille. Peitetarinan mukaan *Art* oli toiminut vuodet 1933–1935 neuvostomaassa kino-operaattorina. Tuominen 1957, 73–75. *Artin* syntymäaika, lapsen syntymävuosi sekä armeijapalvelukseen astumisen ajoitus täsmäävät Lenin-koulun ja Etsivän keskuspoliisin tiedoissa. Lausunto ja Avtobiografija Erik Larsovitsh Artista, 531/1/247a: 22–23. Kino-operaattori Artista, Lehtosaari tov. Tepluhinille 7.3.1937. 531/1/206:15 RGASPI. Vilho Pentikäisen hm 1553, EKV I, VA.

ta”⁶⁴ Kun otetaan huomioon 1930-luvun Suomen taloudelliset ja poliittiset puitteet, työttömyys luonnehtii Lenin-kouluun lähtijöiden tilannetta ammattinimikkeitä paremmin.

Lenin-koulun suomalaisopiskelijoiden syntymävuosista (ks. kuvio 5) voi päätellä, että lähes kaikki heistä kävivät alkeiskoulunsa Suomessa ennen oppivelvollisuuslain voimaantuloa vuonna 1921. Kaupungeissa nelivuotinen kansakoulu ja sitä edeltävä kaksivuotinen alakoulu olivat yleistyneet vuosisadan alkuun mennessä. Maalaiskunnissa ja syrjäseuduilla kansakouluverkko oli harva, ja kirkon kiertokoulu huolehti alkeisopetuksesta. Suurlakkovuonna 1905 vain 40 % Suomen kouluikäisistä lapsista kävi koulua. Ennen oppivelvollisuuden lainvoimaa Suomen miltei kaikki kaupunkilaislapset ja valtaosa maalaislapsista (68 %) kävivät ainakin muutamman vuoden kansakoulua. Noin viidennes kouluikäisistä ei kouluja käynyt. Kaikki lapsen saatiin Suomessa kouluun 1930-luvun lopulla, mutta eurooppalaisessa vertailussa Suomea voi luonnehtia koulutuksellisen eriarvoisuuden maaksi.⁶⁵

Lenin-kouluun päätyneet olivat yleensä käyneet Suomessa nelivuotisen kansakoulun. Muutamien peruskoulutus oli jäänyt kesken tai se puuttui kokonaan.⁶⁶ Varsinkin syksyllä 1931 Suomesta lähetettiin Lenin-kouluun heikosti alkeiskoulutettuja tovereita.⁶⁷ Syntymäpaikkojen ”kaupunkilaisuuteen” suhteutettuna opiskelijoiden koulupohja ei vaikuta suomalaista valtaväestöä matalammalta. Työläisinä ja köyhälistön edustajina Lenin-koulun kävijät olivat pikemminkin kohtuullisen hyvin alkeiskoulutettuja. Vain ani harvalla työläisperheen lapsella oli mahdollisuuksia edetä keskikouluun.⁶⁸ Lenin-koulun ensimmäinen suomalaiskurssi vaikuttaa tätä taustaa vasten poikkeuksellisen koulutetulta: keskikoulun kävijöitä oli kolme, lyseolaisia yksi ja ammattikoululaisia kaksi.

Lenin-koulun pääsyvaatimuksissa korostettu proletaarinen luokkapohja oli hankalasti yhdistettävissä korkeimpaan porvarilliseen koulutukseen. Lyhytkurssilaisten joukossa ei ole lainkaan ylioppilaita, jotka Skp olisi ohjannut Lenin-koulun vieraskielisiin sektoreihin. Ammatillinen koulutus (ammatti-, kauppa- tai käsityökoulu) Suomessa jäi niin ikään vähiin. Ammattitaito opittiin jos opittiin työnteon lomassa kokeneemmilta työläisiltä. Valkoisen Suomen porvarillista koulutusta saatettiin 1920-luvulla väheksyä myös välttämättömyyden pakosta. Puolueen omaa julkista ja salaista opiskelua pidettiin porvarien oppeja ja oppiarvoja tärkeämpänä.

64 Salomaa 1992, 122.

65 Tuomaala, Saara: Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. *Bibliotheca Historica* 89, SKS, Helsinki 2004, 66–75. Ahonen, Sirkka: Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään. *Vastapaino*, Tampere 2003, 76–78, 106–107.

66 Alkeiskoulutus puuttui kokonaan tai se oli jäänyt kesken ainakin kahdelta vuoden 1930 Lenin-kurssin suomalaiselta, viideltä vuoden 1931 ja kolmelta sekä vuoden 1933 että 1934 opiskelijalta.

67 *Fredrikson*: ”kuusi viikkoa pikku koulua”; *Linde*: ”ei koulua”; *Lukander*: kolme vuotta kansakoulua; *Oklund*: vuosi kansakoulua. *Friman* ja *Nyberg* olivat käyneet myös kansakoulun jatkooluokat, *Vinter* ainoana keskikoulun. Yhteenveto suomalaisista 31–32 syyskuun 18. mennessä vastaanotetuista henkilötietolomakkeiden perusteella. 531/1/200: 92–93, RGASPI. Kurssiarviossaan Sirola kiteytti: ”Opillinen valmennus useimmilla heikko.” KLK:n suomalaisen sektorin selostus 1931/32,

11.5.1932. 531/1/200: 33–50, RGASPI. Seuraavaa sisäänottoa Sirola luonnehti lähes samoin sanoin. Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33, 25.7.1933. 531/1/201: 88–100, RGASPI.

68 Oppikouluun pääsi 1930-luvun lopulla keskimäärin 12 % suomalaislapsista. Ahonen, 102.

Vain harvat Lenin-koulun kävijät olivat osallistuneet Skp:n poliittisille kursseille 1920-luvun alussa. Itse- ja puolueopiskelua harrastettiin 1920-luvun Suomessa opintoyhdistyksissä sekä vankiloissa. Hyvin monilla Lenin-kouluun lähtijöillä oli ollut jonkinlainen kytkentä julkiseen opintoyhdistysliikkeeseen 1920-luvun jälkipuoliskolla. Vain nuorimmat, jotka aloittivat Moskovassa 1930-luvun puolivälissä, jäivät kokonaan paitsi opintoyhdistyksistä. Lenin-koulun jatkokurssin opiskelijat rekrytoitiin pitkälti LVKY:n opiskelijoista tai sieltä valmistuneista.⁶⁹ Toinen valmistava opinahjo neuvostopuolella oli Petroskoin maatalouskorkeakoulu.

Taulukko 2a. Lenin-koulusta Suomeen lähetetyt lyhytkurssilaiset valmistumisvuosittain

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	Yht.
Opiskelijamäärä	19	19	26	29	27	23	14	157
Suomeen	16	14	19	11	13	11	10	90
Pidätys ja tuomio	11	6	12	6	12	10	5	54
Pysyi vapaana	1	–	2	–	1	1	–	5

Opiskelijamäärään on laskettu yhteen sekä lyhyt- että jatkokurssin kävijät. Jos henkilöt ovat palanneet koulun penkille, heidät on tilastoitu tässä kahdesti. Suomen pidätykset ja tuomiot on huomioitu talvisodan syttymiseen saakka. Kohdassa eivät näy ne Suomeen lähetetyt, jotka palasivat Neuvostoliittoon ja jäivät kiinni myöhemmällä Suomen-komennuksellaan.

Lähteet: Leninkoululaisia. 231/1/204: 63–76. Kominternin suomalaisten kaaderimapid 495/269, RGASPI. Skp:n kaaderiosaston henkilömapit, 1B Skp kaaderiosasto, KA. Ek-Valpon henkilömapit, VA.

Lenin-koulun ensimmäiseltä suomalaiskursilta lähetettiin suhteellisesti eniten opiskelijoita (16/19) Suomeen sen päättymisen jälkeen. Vuoteen 1935 mennessä valmistuneesta 99 Lenin-koulun oppilaasta 76 oli käynyt komennuksella Suomesa, 50 heistä kertaalleen mutta yksi toveri peräti viisi kertaa.⁷⁰

Taulukko 2b. Lenin-koulusta Suomeen lähetettyjen sijoittuminen valmistumisvuosittain maanalaisuuden kaudella

	johtava	piiriorg.	apulaisorg.	legaali	nuorisotyö	amm.liike	muu
1931		4	2	1	4		4
1932		6		3	3		1
1933		7	2	9		1	
1934	2	5		1	2	1	
yht.	2	22	4	14	8	2	5

Lähteet: Leninkoululaisia. 231/1/204: 63–76. Kominternin suomalaisten kaaderimapid 495/269, RGASPI. Skp:n kaaderiosaston henkilömapit, 1B Skp kaaderiosasto, KA. Ek-Valpon henkilömapit, VA.

69 LVKY:stä Lenin-kouluun tulleiden määrä kurssikohtaisesti: vuoden 1930 kurssi: 5 opiskelijaa; 1931: 3; 1932: 6; 1933: 8; 1934: 4 ja 1935: 2.

70 Komennus Suomeen kerran: 50 henkilöä, kaksi kertaa: 11, kolme kertaa: 4, neljä kertaa: 2 ja viisi kertaa yksi toveri. Lenin-koulun oppilaista, 9.3.1936. 531/1/206: 11, RGASPI.

Lenin-koulun lyhytkurssilta valmistuneista vain Aimo Aaltonen sijoitettiin johtavaan puolueutyöhön Skp:n Suomen byroon sihteeriksi. Hänen aisaparinsa Ville Pessi oli kuulunut 1930-luvun alkupuolella sekä Suomen että ulkomaanbyroon johtoon.⁷¹ Suomessa johtavassa puolueutyössä toimineiden luku lienee taulukossa ilmoitettua suurempi.⁷² Varmaa on, että eniten valmistuneita sijoitettiin Skp:n organisaattoreiksi piiri- tai alapiiritalolle (apulaisorganisaattorit). Nuorisotyö tarkoitti yleensä salaista toimintaa Skn:n kiertävänä instruktoria. Muuksi toiminnaksi on niputettu puolueutyö suomenruotsalaisten keskuudessa sekä Puna-avussa. Lenin-koulun lyhytkursseilla Skp ennakoi ja varmisti vereksien kaaderien saannin maanalaisen puolueverkoston repeämiä paikkaamaan.

”Legalisoituminen” ei tarkoittanut vetäytymistä salaisesta toiminnasta vaan pyrkimystä selustan turvaamiseen tulevaa puolueutyötä varten. Yleensä haettiin työtä vieraalta paikkakunnalta ja jäätiin odottelemaan puoluejohdon yhteydenottoa. Poliisi etsi aktiivisesti osaa Lenin-kouluun lähetetyistä, joten heille legalisoituminen ei ollut vaihtoehto. Taulukossa pistää silmään peräti yhdeksän vastavalmistuneen lähettäminen Suomeen legaaliksi vuoden 1933 kesällä, syvimmän maanalaisuuden kaudella.⁷³ Lenin-koulun loppukarakteristiikassa tämä joukko oli saanut heikohkoja arvioita, mutta ketään ei suoraan suositettu legaaliksi.⁷⁴ Jostain syystä näin meneteltiin,⁷⁵ eikä ratkaisu ollut huono, sillä viisi toveria oli vapaalla jalalla vielä kesällä 1935. Toisaalta Moskovassa ei oltu tyytyväisiä kaikkien panokseen puolueutyössä.⁷⁶ Seuraavalta kurssilta lähetettiin vain yksi toveri legaaliksi.

Vuosikymmenen puoliväli oli vedenjakaja, jonka jälkeen Lenin-koulusta valmistuneet lähetettiin yleensä legalisoitumaan Suomen julkiseen järjestötoimintaan, mikä vastasi Kominternin kansanrintamakauden tavoitteita. Illegaaliiin työhön sijoitettiin vain muutamia Lenin-koulusta palaajia.⁷⁷ Legaaleiksi lähetetyt saivat monessa tapauksessa toimia laillisten järjestöjen puitteissa aina vuodesta 1935 syksyyn 1938, jolloin Etsivä keskuspoliisi pidatti liudan Lenin-koulun kasvatteja. Viimeiset

71 Hyvönen 1971, 195. Aaltosesta ks. Rentola 1997, 577 viite 81.

72 Kevään 1936 proverkaan laaditun tilaston mukaan ”puolueen keskusjohtoon kuuluvia työntekijöitä” olisi ollut 99 tilastoidusta yhdeksän. Mukana laskuissa ovat 1920-luvun koululaiset, jotka sijoituivat Skp:n Ub-työhön. Lenin-koulun oppilaista, 9.3.1936. 531/1/206: 11, RGASPI.

73 *Arima, Aula, Jaure, Koro, Mirman, Os, Ramm, Sten ja Vinner*. Leninkoululaisia, 231/1/204: 63–76, RGASPI.

74 *Arima*: ”paikalliseen johtavaan työhön”, *Aula ja Jaure* ”alempaan työhön”, *Koro* ”nuorisotyöhön piiriin mitassa”, *Mirman* ”alapikin työ ja johtava nuorisotyö”, *Ramm* ”paikalliseen nuorisotyöhön”, *Sten ja Vinner* ”paikalliseen johtavaan tai nuorisopiiriin”. Sektorin karakteristiikka. Täysin salainen. Sirola 9.7.1933. 531/1/201: 80–82, RGASPI.

75 Ub:n ja Skp:n Helsingin puoluebyroon kirjeenvaihdossa mainitaan Lenin-koulusta valmistuneet ”työntekijät” sekä seitsemän kurssilaista, jotka lähetettiin ”vanhalla osoitteella”, joka voisi tarkoittaa legalisoitumista. Ub pb:lle 22.8. ja 24.8.1933 sekä Pb ub:lle 28.8.1933. 516/2/1314 ja 516/2/1323, RGASPI.

76 *Arima* oli palannut ilman lupaa takaisin Neuvostoliittoon. Syksyllä 1934 kiinni jääneen *Stenin* poliittinen luotettavuus oli kyseenalaistunut taloussotkujen takia. *Vinner* oli haluton puolueutyöhön. Leninkoululaisia, 231/1/204: 63–76, RGASPI.

77 Nuorisopuolen kiertäväksi instruktoriaksi Junttila sekä hänen jälkeensä Kumpulainen, Skp:n illegaaliksi instruktoriaksi Jaakko Parkkari. Reiman, 77–92. Vänskä tuli syksyllä 1935 Suomeen illegaaliksi ja palasi Moskovaan jatkokurssille vuoden kuluttua. Elämäkerta, Kajaani 4.7.1950. Vänskän Emp I / j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

Lenin-koulun kurssit sujuivat Skp:n kannalta paremmin. Koululaiset pysyivät sallassa ja palasivat Suomeen vaivihkaa, osa Espanjan kautta. Talvisodan jälkeen he kunnostautuivat etenkin Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyseuran (SNS I) vasemistoliikehinnässä.⁷⁸

Alla on laskettu, kuinka monta prosenttia Lenin-koulusta Suomeen lähetetyistä jäi maassa kiinni ja sai poliittisen tuomion. Neuvostokoulutus ei ole syyteperusteen kaikkien kohdalla tai sitä ei ole kyetty toteen näyttämään, mutta yleensä etsivät tunnistivat neuvostokoulutetut. Tarkastelu ulottuu jatkosodan loppuun asti, mutta vankilavuosiin ei ole laskettu mukaan turvasäilöaikaa.⁷⁹ Kurssikohtaisesti on lisäksi laskettu vankeustuomioiden keskimääräinen pituus:

1931: 11/16 Suomeen lähetetystä (63 %) sai keskimäärin 3 vuoden 5 kuukauden tuomion.

1932: 6/14 (42 %) 4 vuotta 4 kuukautta

1933: 12/19 (63 %) 3 vuotta 8 kuukautta

1934: 6/11 (55 %) 5 vuotta 4 kuukautta

1935: 12/13 (92 %) 3 vuotta 8 kuukautta

1936: 10/11 (91 %) 3 vuotta 5 kuukautta

1937: 5/10 (50 %) 3 vuotta 10 kuukautta

Kiinnijäämisprosenttien mukaan maanalaisen puolueuetyön taktiikalla kyettiin kohtuullisesti välttämään pidätyksiä vuosikymmenen alkupuolella. Tiedottajien ansiosta kommunistien toiminta oli Etsivän keskuspoliisin (Valpon) kontrollissa vuosikymmenen loppupuoliskolla. Jos turvasäilöön sulkeminen rinnastetaan poliittiseksi tuomioksi vuonna 1937 valmistuneiden kohdalla, kiinnijäämisprosentti sotavuosina kohoaa sataan.

Vähintään kolmen vuoden pituiset vankeustuomiot olivat kovia, ja yhdistettynä sota-ajan turvasäilöihin vankeusaika venyi monilla lähemmäs kymmentä vuotta. Useimmat ennen vuotta 1935 tuomitut ehtivät vapautua vankilasta ennen sotien syttymistä. He istuivat pitkään mutta harvoin yhtenäisesti.⁸⁰ Pisimmät tuomiot annettiin vuonna 1934 valmistuneen kurssin opiskelijoille, jotka paloivat tammi-kuussa 1935 samasta asunnosta Helsingin Sörnäisissä: puoluejohdon Aaltonen ja Pessi saivat molemmat seitsemän vuotta, Arnold Salminen ja Antti Timonen viisi. Kun Aaltonen ja Pessi vapautuivat syksyllä 1944, heillä oli takanaan yhdeksän vuoden yhtenäinen vankeusjakso eri laitoksissa.⁸¹ Vuonna 1934 Lenin-koulussa aloittaneet ja sittemmin Suomeen legalisoituneet siirrettiin sota-aikana turvasäilöön,

78 Rentola 1994, 115. Espanjan kautta Suomeen: Herman Haapaniemi ja Paavo Koskinen joulukuussa 1938, Eino Laakso ja Viljo Tuominen helmikuussa 1939. Juusela, 290–295.

79 Jos turvasäilöaika, työkompaniat ja keskitysleirit lasketaan mukaan, vankilavuodet lisääntyvät dramaattisesti. Moskovassa koulutetut otettiin talteen sota-aikana miltei automaattisesti.

80 Poikkeus: lokakuussa 1936 pidätetty Jaakko Lehtoranta (lyhytkurssi 1933 + LVKY), joka istui ensin kuuden vuoden tuomion ja jatkoi turvasäilössä jatkosodan loppuun. Lehtorannan hm 3708, EKV I, VA.

81 Timonen maistoi vapautta vuonna 1939, vietti talvisodan turvasäilössä ja jatkosodan Aunuksen erikoistyökompaniassa. Antti Timosen hm 2610; Aimo Aaltosen 3509; Pessin hm A 59, EKV I, VA.

kun varsinainen tuomio oli kärsitty.⁸² Osaa kurssin naisista kohdeltiin inhimillisemmin.⁸³

Lenin-koulusta legalisoituneiden toimintavapaus päättyi loppuvuonna 1938, kun Skp:ssä havaittiin teknillisen linjan Tauno Taivainen tiedottajaksi. Leikkauksen suunnitteli valpolaisten kanssa sisäasiainministeri Urho Kekkonen. Taivainen oli tarjoutunut menemään vankilaan, jotta hänen tietoaan saatettiin kunnolla hyödyntää. Tilaisuutta ei sopinut jättää käyttämättä, vaikka kommunistien toiminta ei ollut ”millään tavalla siihen pakottamassa”. Kun Kekkoselle esiteltiin pidättettävät toverit, hän aprikoi vain naisten paljoutta nimelistassa (9/14). Yksissä tuumin päätettiin jättää vain Viipurin osaston tiedottaja (*Adi Käräjämies*) nimestään huolimatta oikeusjutun ulkopuolelle. Taivaisen tietoja piti käyttää muiden painostamiseen. Jos tunnustuksia heruisi, voisi tiedottajan jättää oikeusjutun ulkopuolelle.⁸⁴ Valpo ja oikeusviranomaiset toimivat kuulusteluvaiheessa saumattomassa yhteistyössä.⁸⁵ Kekkonen pyrki kommunistileikkauksella lepyttämään oikeistoa, joka oli takajaloillaan samanaikaisen Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) lakkautusyrityksen johdosta. Hanke vesittyi oikeuslaitoksen vastahankaan.⁸⁶ Vastaavaa ei ollut havaittavissa Lenin-koulun jutussa.

Einar Jokinen huijattiin puhumaan Lenin-koulusta kuulusteluissa. Hän perui oikeudessa tunnustuksensa ja väitti sitä painostamalla hankituksi. Klaus Suvi myönsi opiskelleensa Lenin-koulussa mutta vältti kertomasta yksityiskohtia tai polttamasta tovereitaan. Muut kiistivät kaiken. Tunnustaminen ei lyhentänyt tuomioita saatikka säästänyt sen jälkeen turvasäilöltä. Skp painoi asian villaisella, paitasi Taivaisen tapauksessa.⁸⁷ Lenin-koulun jutun päätodistaja Taivainen armahdet-

82 Lenin-koulun juttu keväällä 1939: Kontulainen, Krook, Rokala ja Suvi (3 v.) jatkoivat tuomionsa jälkeen turvasäilössä sodan loppuun, samoin pitempään istuneet Kumpulainen (4 v.), Malmberg (3 ½ v.), Rauhavuori (4 v. 2 kk) ja Seppänen (3 v. 8 kk). Koskinen (3 v. 2 kk) tuomittiin vanhoista synneistään. Kontulaisen hm 3641; Krookin hm 3643; Koskisen hm 2042; Kumpulaisen hm 2751; Seppäsen hm 3463; Malmbergin hm 2705; Rauhavuoren hm 1914; EKV I, VA. Onni Harjula pidätettiin marraskuussa 1936 ja siirrettiin viiden vuoden tuomion jälkeen jatkamaan Köyliön varavankilaan. Harjulan hm 90. Jaakko Parkkari (3 ½ v.) ehti viettää kaksi kuukautta vapaudessa ennen turvasäilöä joulukuussa 1940. Parkkarin hm 2357. Johteinen pidätettiin talvisodan jälkeen keväällä 1940: tuomio (3 ½ v.) jatkui turvasäilössä. Johteisen hm 1819. Vänskä oli vapaana huhtikuuhun 1944 saakka (tuomio 3 v.). Skp erotti miehen sota-aikana ”suoritettujen puoluevastaisten rikosten vuoksi”. Puoluetoimikunnan valvontajaoston kokousptk 30.10.1945. Vänskän Emp I / j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

83 Kun tuomiot oli kärsitty, Kerttu Riihinen (3 v.) ja Onerva Ojanen (2 v.) vapautettiin. Mapeissa ei ole merkintöjä turvasäilöön siirtämisestä. Riihisen hm 1942 (Matilainen), Ojasen hm 3952, EKV I, VA. Aino Hiltunen (5 v.) vapautui lokakuussa 1940 ja pysyi jatkosodan vapaana. Puolue syytti jälkeinpäin passiivisuudesta. Hiltusen (Kuosmanen) Hmp I/ym-p-Hki, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

84 Kaarlo Löfvingin otsikoton muistio Kekkonen ja Valpon päällikkö Paavo Säipän tapaamisesta 5.10.1938. Taivaisen säästämisestä, ks. Löfvingin laatima ja Säipän allekirjoittama Kiertokirje nro 70 Valpon osastoille ja sisäasiainministerille 28.11.1938. Taivaisen juttu, amp 2545, EKV I, VA.

85 Osastopäällikkö Aarne Korpimaa esitteli Valpon strategian ja Taivaisen kuulustelupöytäkirjan etukäteen kannevisaali Suontaustalle, joka tuntui hallitsevan jutun ”yksityiskohtia myöten”. Rinne osastopäällikkö Korpimaa 21.1.1939. Rinteen muistiinpanot Korpimaan ja Suontaustan tapaamisesta 26.1.1939. Taivaisen juttu, amp 2545, EKV I, VA.

86 Rentola 1994, 114–115.

87 Taivainen pyrki oikeudessa vierittämään syyin muiden polttamisesta Jokisen niskaan. Uusi Suomi 24.2.1939. Kahdeksan kommunistien asiamiestä kuulusteltiin eilen Turun hovioikeudessa. Vankeudessa ja turvasäilössä sekä Jokinen että Suvi todistivat Skp:lle luotettavuutensa. Einar Jokinen Emp I / j; Klaus Suvi Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

tiin kolmen ja puolen vuoden tuomiostaan syksyllä 1939. Ek-valpon ja oikeusviranomaisten näkökulmasta Skp:n maanalaisella tai julkisella toiminnalla ei ollut suurta eroa, sillä molemmat toteuttivat Kominternin kulloistakin taktiikkaa.

Tiedottajana toimiminen piti Väinö Kälviäisen vapaalla jalalla läpi 1930-luvun ja sotavuosien. Muista Lenin-koulun kävijöistä vain harvat pysyivät vapaana Suomeen asetuttuaan.⁸⁸ Muutamat toverit jäivät Etsivältä keskuspoliisilta katveeseen, jossa vetäytyminen tai passiivinen osallistuminen vasemmistorientoihin oli mahdollista. Irrrottautumisen hintana saattoi olla entisen toveripiirin halveksunta ja jatkuvat ohranaepäilyt. Erkki Pääkköstä kuulusteltiin vuonna 1933 Kuopion Ek:ssa kahteen otteeseen, mutta hän vaiken ja pääsi vapaalle. Jälkimmäisessä istunnossa kurssitus Moskovassa oli poliisin tiedossa. Pääkkönen oli vailla puolueyhteyksiä koko 1930-luvun ja joutui rintamapalvelukseen molemmissa sodissa. Vaikeudet alkoivat vuonna 1949, kun silloista Skp:n Kuopion aluejärjestön sihteeriä kehoitettiin vetäytymään järjestöistä ohranaepäilyjen takia. Hän kirjoitti Aimo Aaltoselle yksityiskohtaisia kirjeitä, jotka eivät hellyttäneet Helsingin kaaderijaostoa: ”pidettävä toistaiseksi puolueen ulkopuolella ja perustellusti epäilyksen alaisena”.⁸⁹ Pääkkösen henkilömapiissa ei ole merkkejä siitä, että hän olisi paljastanut mitään Ek:n kuulusteluissa tai niiden jälkeen.⁹⁰

Taulukko 3. Neuvostoliittoon palanneet tai jääneet Lenin-koulun suomalais-opiskelijat

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	yht.
Palasi NL:oon	4	6	3	4	2	-	-	19
Jäi ulkomaille	2	2	5	9	5	4	5	34
Jatkokurssi	2	3	2	6	8	8	-	29
Terrorin uhrit	1	5	2	2	2	-	1	13

Lähteet: Leninkoululaisia, 231/1/204: 63–76. Kominternin suomalaisten kaaderimapiit 495/269, RGASPI. Skp:n kaaderiosaston henkilömapiit, 1B Skp kaaderiosasto, KA. Ek-Valpon henkilömapiit, VA. Lahti-Argutina 2001.

Neuvostoliittoon palanneet olivat vuosikymmenen alkupuoliskon illegaaleja, joiden puoluetö Suomessa onnistui. He siirtyivät takaisin neuvostomaahan ja yleensä jatkoivat myös opintojaan. Parhaiten menestyi vuoden 1931 vuosikerta, jonka komennukset osuivat kommunistien ankarimman repression aikoihin Suomessa.

88 Gösta Rosenberg vuoden 1930 Lenin-kurssilta, Viljo Ljunberg ja Erkki Pääkkönen (KLK -32), Vieno Ahonen (KLK -33, jatko -35) sekä Väinö Kälviäinen (KLK -34). Kaikki paitsi Ahonen pidätettiin jossain vaiheessa. Ljungbergin hm 3675, Pääkkösen hm 3406, EKV I, VA. Vieno Ahosen Selvitys henkilöllisyydestäni 14.6.1947. Rosenbergin Elämäkerta 8.1.1945. Ahosen Hmp I; Rosenberg Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Erkki Laakso (KLK -32) ja Eero Vänskä (KLK -34, jatko -36) tuomittiin vasta aivan jatkosodan lopussa.

89 Vaikutelma Erkki Pääkkösen asiassa. Kauko Heikkilä 6.6.1950. E. J. Pääkkösen selostus ohranan merkintöjen johdosta, tammikuu 1950. Pääkkösen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

90 Pääkköstä vastaan ei voitu käyttää muitten tunnustuksia. Ek:n pääosasto neuvoi yrittämään miehestä tiedottajaa ja ”vainoamaan” työpaikassa. Kuopiossa Pääkköstä pidettiin niin piintyneenä, että vaivannäkö kannattanut. Pääkkösen hm 3406, EKV I VA.

Paluu Neuvostoliittoon lakkasi vuosikymmenen puolivälissä ja kerran Moskovaan lähetetyt jatkoivat Lenin-koululla käymättä välillä harjaantumassa Suomen puolueyössä.

Ulkomaille jääneillä tarkoitetaan niitä Lenin-koulun kävijöitä, joita ei opiskelun päätyttyä katsottu soveltuviksi Suomen puolueyöhön. Syistä yleisimpiä olivat terveys ja poliittinen heikkous, joista kumpikaan ei estänyt opiskelun jatkamista LVKY:ssä. Vuoden 1933 kurssin kaaderiainees oli tässä mielessä heikkolaatuisinta, sillä 11 Lenin-koulun kävijää jouduttiin jättämään neuvostomaahan. Osa heistä päätyi kyllä sittemmin Suomeen.⁹¹ Ulkomaille jääneiden kokonaislukuun sisältyvät sekä Tukholmaan Skp-työhön komennetut⁹² että terrorista Terijojeen hallituksen palvelukseen selviytyneet johtavat toverit.⁹³ Jatkosodan aikana Toivo Antikaisella⁹⁴ vahvistettu nukkehallituksen väki työllistyi yleensä radiopropagandan palvelukseen. Kun Komintern lakkautettiin keväällä 1943, suomenkielisen rintamapropagandan suoltajat siirtyivät Tieteellisen tutkimuslaitoksen, ”Instituutti 205:n” leipiin.⁹⁵ Propagandatyö oli suomalaisille tiedustelijakomennusta parempi vaihtoehto. Osa Terijojeen ministereistä ja jatkosodan radiotyöntekijöistä palasi laillisesti Suomeen sodan jälkeen.⁹⁶

Neuvostoliittoon jääneiden joukosta löytyy eniten epäselviä kohtaloita sekä niitä, joiden maallinen matka katkesi terrorin vuosiin. Terrorin uhreiksi on laskettu Neuvostoliitossa terrorivuosina syyttömästi tuomitut, jotka teloitettiin tai passitettiin vankileirille. Tuomioiden perusteena on säännönmukaisesti käytetty Venäjän federaation vuoden 1926 rikoslain I luvun 58. pykälää vakoilusta, tihutyöstä ja

-
- 91 LVKY:ssä jatkoivat Lehtoranta, Lindholm, Kujanpää sekä sairaiksi mainitut Majanen ja *Brandt*. Knuutila ja Kuosmanen lähetettiin Petroskoihin puolustuskouluun. Martti Kallio komennettiin ”reserviin” Leningradiin kehotuksella seurata Suomen asioita. 531/1/204: 4–5, 78, RGASPI. Aino Kallio jäi Moskovaan Ub:n tekniseksi työntekijäksi. Aino Kallion (nimellä Gustafsson) hm A608, EKV I, VA. Kujanpää tuli Suomeen LVKY:n jälkeen, Majanen vasta vuonna 1946. Majanen hm 1996, Kujanpään hm 3106, EKV I, VA.
- 92 Yrjö Enne, Irja Strand ja Arvo Tuominen, joiden puolueyöstä Tukholmassa ja paluusta Suomeen ks. Rentola 1994, passim.
- 93 Lenin-koulussa vaikuttaneista nostettiin Terijojeen hallitukseen puolustusministeriksi Anttila, sisäministeriksi Lehén, valistusministeriksi Inkeri Lehtinen sekä maanviljelysministeriksi Äikiä. Tuominen ei tullut Tukholmasta pääministeriksi, vaan keulakuvaksi otettiin Kuusinen. Hallituksen palveluksessa työskenteli myös Helmi Klemetti. Rentola 1994, 63, 171.
- 94 Molotov vaati vuodesta 1934 Suomessa vankilassa istuneen Antikaisen vapaaksi talvisodan jälkeen. Hän ei ehtinyt toimittaa jatkosodan radiopropagandaa montaa kuukautta ennen kuolemaansa lento-onnettomuudessa lokakuussa 1941. Lebedeva – Rentola – Saarela, 504.
- 95 ”Tiltuina” tunnetut radiopropagandan naisäänet kuuluivat Aino Kalliolle, Kerttu Laineelle, Inkeri Lehtiselle ja Saimi Virtaselle, joista vain viimeksi mainitulla ei ollut Lenin-koulun taustaa. *Leo Hager*, Aili Hilden ja Eino Nevalainen palvelivat talvisodassa rintamaradiossa. Helmi Klemetti ja Hilden työskentelivät jatkosodassa suomenkielisessä radiossa Petroskoissa. ”Tiltuista”, ks. Haasola, 61–82. Nevalaisesta, ks. Aho Paul Karlovitsh, Litsaj listok po utšetu kadrov, 5.10.1943. Kominternin kaaderimappi 495/269/260: 50. *Hagerin* ja Hildenin tiedot Kominternin kaaderimapeista 495/269/1262 ja 495/269/1713, RGASPI. ”Instituutti 205:stä”, ks. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 233–234.
- 96 Terijojeen ministerit Lehtinen ja Äikiä palasivat vuosina 1945 ja 1947. Nevalainen pantiin opettamaan Sirola-opistoon vuonna 1946. Helmi Klemetti palasi joulukuussa 1946. Myös Aili Hilden, Aaro Majanen ja Airi Virtanen (pioneerikurssi 1930) palasivat Suomeen. Neuvostoliitosta välirauhan jälkeen Suomeen palanneita suomalaisia. Hmp I / 0 – ulk IV, numeroimaton aineisto, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

vastavallankumouksellisesta toiminnasta.⁹⁷ Aspirantti *Pentti Lund* tuomittiin jo Mannerin jutun yhteydessä marraskuussa 1935 kahdeksaksi vuodeksi vankileirille.⁹⁸ Muut vuosien 1937–1938 terrorin uhrin edustivat melko tasaisesti kaikkia Lenin-koulun vuosikursseja ennen vuosikymmenen puoliväliä. Uhreiksi valikoitui etenkin Lenin-koulun jatkokurssin kävijöitä (5/9).

Ankarimmin rangaistujen vangitsemiset alkoivat vuoden 1937 lokakuulla. Kaikki yhdeksän teloitettiin ampumalla vuoden sisällä. Uhreja yhdisti assimiloituminen neuvostokansalaisiksi Lenin-koulun jälkeisinä vuosina, yleensä Karjalaan tai Leningradiin. Neuvostovuosinaan kaikki paitsi Otto Suominen ja kirjailijana tunnettu Tatu Väätäinen⁹⁹ olivat omaksuneet käyttöönsä Lenin-koulussa tai LVKY:ssä annetut puoluenimet: *Toivo Halme*¹⁰⁰, *Arvid Leppänen*¹⁰¹, *Sonja Linden*¹⁰², *Kalle Oklund*¹⁰³, *Anja Palo*¹⁰⁴, *Aake Salo*¹⁰⁵ ja *Viljo Vesala*¹⁰⁶. Alli Latva ja *Kalle Kovanen* vangittiin ja tuomittiin, mutta molemmat selvisivät leiri- tai karkotustuomiostaan hengissä. Juho Lamberg karkotettiin Kaukasiaan ja sittemmin Sahalinin saarelle.¹⁰⁷ Tavallisesta Karjalaan jääneestä neuvostotyöläisestä, joka selviytyi Lenin-koulun jälkeen kolhuista läpi terrorin ja sotavuosien, on esittää vain yksi esimerkki: *Mikko Lindberg*.¹⁰⁸

Pidätysten aikoihin enemmistö entisistä opiskelijoista oli päätenyt puolueen toimitsijatehtävien jälkeen tavalliseen työläisammattiin (viilari, metsätyöläinen, va-

97 Lahti-Argutina, 34, 641–644 (ote rikoslaista).

98 Rentola 1994, 29–30.

99 Lahti-Argutina, 505, 584. Väätäisestä myös Ylikangas, 421.

100 Toimi Hakala allekirjoitti 4.1.1936 elämäkertansa LVKY-nimellä *Toivo S. Halme*. Kominternin kaaderimappi 495/269/1213: 20, RGASPI. Muujan alakoulun johtaja Toivo Samuelinpoika Halme vangittiin marraskuussa 1937 ja ammuttiin tammikuussa 1938. Lahti-Argutina, 104.

101 Lauri Nalkki vietti vuodet 1934–1936 Petroskoin Kirja-kustantamossa ja kirjoitti Punaiseen Karjalaan ja Rintamaan nimimerkillä ”Talonpoika”. Hän käytti nimeä *Lauri Leppänen*. Nalkin hm 1070, EKV I, VA. Leninkoululaisia 531/1/204, 63–76, RGASPI. *Punaisen Karjalan* toimituksen virkailija Arvid Erkinpoika Leppänen (syntynyt 1902 kuten Nalkkin, syntymäpaikat eivät täsmää) vangittiin joulukuussa 1937 ja teloitettiin helmikuussa 1938. Lahti-Argutina, 299.

102 *Sonja Linden* (Kerttu Karjalainen) aloitti saksankielisellä KIM-sektorilla mutta siirtyi pian suomalaissektoriin sihteeriksi ja myöhemmin LVKY:hyn. Valokuvauspaperitehtaan tuloslaskija Linden vangittiin Leningradissa joulukuussa 1937 ja ammuttiin tammikuussa 1938. Lahti-Argutina, 305.

103 Uhtualainen viilari *Kalle Oklund* (Viljam Kostander) vangittiin toukokuussa 1938 ja ammuttiin saman vuoden lokakuussa. Lahti-Argutina, 379.

104 Anna Kurvinen siirtyi Lenin-koulun (*Ella Varen*) jälkeen LVKY:hyn ja sai nimen *Anja Palo*. Hänet vangittiin Leningradista *Vapaus*-lehden teknisen toimittajan työstä lokakuussa 1937 ja ammuttiin helmikuussa 1938. Lahti-Argutina, 391. Paastela – Rautkallio 1997, 480 viite 423.

105 Aarne Savolainen (*Harry Oreno*) jatkoi LVKY:ssä nimellä *Aksel Sala*. Leninkoululaisia 531/1/204, 63–76, RGASPI. Leningradin *Vapaus*-lehden Aake Salo (sama syntymävuosi ja -paikka) vangittiin lokakuussa 1937 ja ammuttiin tammikuussa 1938. Lahti-Argutina, 472.

106 Vilho Palosesta, ks. alaluku Lenin-koulusta maan alle ja kiven sisään.

107 Latva muutti vuonna 1966 Karagandasta Petroskoihin. Latva ja *Kovanen* (LVKY-nimi, Oskari Tammelin) rehabilitoitiin vuonna 1956. Tammelinin karkotus Krasnojarskin alueelle päättyi vuonna 1945, jonka jälkeiseltä ajalta neuvostoviranomaiset eivät kyenneet selvittämään hänen asuinpaikkaansa. Lamberg Juho ja Latva Alli (Mirjam Rekola) Emp I / ymp –Ulk.; Oskari Tammelin Hmp I / ymp – ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

108 *Lindberg* (Väinö Saastamoinen) toimi teknillisenä johtajana Onegan traktoritehtaalla. Vuonna 1956 hän valmisteli siirtymistään eläkkeelle Petroskoissa. Mikko Lindberg Hmp I / ymp – Ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Lindberg, Mikko: Elin nuoruuteni kevättä. Punalippu 5/1988, 11.

lokuvauspaperitehtaan tuloslaskija, sähkömies, tekninen toimittaja), mikä viittaa paikallisen nationalismin kitkemiseen. Loput pidätettiin kirjallisten töiden parista tai johtotehtävistä (toimittaja, koulun johtaja). Todellinen uhrien määrä lienee suurempi, sillä epäselviä tapauksia ei ole otettu mukaan.¹⁰⁹ Pelkät pidätykset ja Neuvostoliiton sisäiset karkotukset eivät näy luvussa.¹¹⁰ Yhteenvetona voidaan sanoa, että ainakin seitsemän prosenttia (9/123) suomenkielisten lyhytkurssien opiskelijoista menetti henkensä terrorissa. Jos mukaan lasketaan Lenin-koulussa vieraalla kielellä, lähinnä 1920-luvulla opiskelleet, jotka yleensä jatkoivat opettajina, terrorin uhrien määrä kasvaa viidellä.¹¹¹ Heitä on käsitelty tarkemmin opettajien alaluvussa. Noin kymmenen prosenttia (14/141) kaikista Lenin-koulussa opiskelleista suomalaisista menehtyi varmuudella terrorin uhreina.

Moskovassa kuoli Lenin-kurssin aikana tai sen jälkeen sairauksiin kolme toveria.¹¹² Yksi Suomeen piiriorganisaattoriksi lähetetty kuoli tulitaistelussa poliisin kanssa pian rajanylityksen jälkeen, toinen toveri menehtyi Tammisaaren pakkotyölaitoksen lavantautiepidemiaan.¹¹³ Sota-ajan pidätykseen tai kovennettuihin kuulusteluihin kuoli Suomessa kolme toveria. Martti Klemetti oli ainoa, joka teloitettiin desanttina.¹¹⁴

Neuvostoliittoon ja henkiin jääneet suomalaiset olivat entistä paljaammin neuvostoviranomaisten pelinappuloita, joita käytettiin sotavuosina propaganda- ja tiedustelutyöhön Suomen rintamalla ja sen selustassa. Luja kommunistinen vakuumus pani muutamat Suomeen ja kurikomppaniaan jo kertaalleen päätyneet toverit pakenemaan takaisin neuvostopuolelle.¹¹⁵ Ylimenijät kuulusteltiin tarkkaan rajan takana ja luotettavimmat jaettiin eri neuvosto-organisaatioiden kesken. Lenin-koulun kävijät kouluttiin Moskovan liepeillä strategisiksi tiedustelijoiksi tai sijoitettiin Kominternin suomenkielisen radiotoimituksen palvelukseen.¹¹⁶ Tiedustelijoiden lähettämällä ei haviteltu vakoilutietoa Suomesta vaan pikemminkin ututettiin maahan stalinistista organisaatorakennetta, erityissektoria, ”joka ottaisi käsikynsä suoraan Neuvostoliitosta ja olisi kuuliainen ensi sijassa sille”.¹¹⁷ Lenin-kou-

109 Esimerkiksi Juho Kosunen ja Paavo Ahonen vuoden 1930 kurssilta kuuluivat riskiryhmään, jonka vaiheita on selvitetty alaluvussa Lenin-koulusta maan alle ja kiven sisään.

110 Aili Hilden pidätettiin mutta hänet vapautettiin puolen vuoden kuluttua. Martti Klemetin karkotuksista tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

111 *Kajava*, Lehtosaari, *Lund*, *Nilsson* ja *Stein*.

112 August Forsman kuoli Moskovassa munuaistautiin heinäkuussa 1934 ja sai merkkimiehen hautajaiset. Punainen Karjala nro 154, 6.7.1934. Forsmanin hm 644, EKV I, VA. Siltasesta ja Wennbergistä kerrottiin alaluvussa Ruumiin politiikkaa.

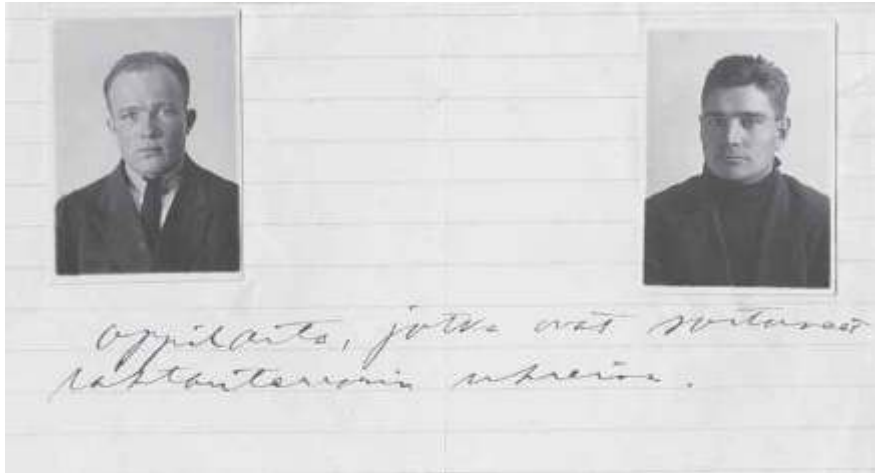
113 Vieno Vihervaara kuoli tulitaistelun yhteydessä ja Juho Leinonen Tammisaaressa, molemmat helmikuussa 1933.

114 Aatto Sallisen ja Arnold Salmisen lopusta ks. Rentola 1994, 402–403, 463, 631 viite 13. Onni Kyrölä pidätettiin laskuvarjomies Matti Längin avustamisesta epäiltynä 1.10.1943 ja hän kuoli 9. lokakuuta. Kyrölään henkilökortti, EKV I, VA.

115 Turvasäilöistä kerättiin syyskuussa 1941 kommunisteja Itä-Karjalan Osasto Pärmiin, joka oli ”laajin ja kokkein kommunistien organisaatio koko Suur-Suomen alueella”. Rentola 1994, 361–364.

116 Espanjaan Lenin-koulusta lähetetty Eino Laakso tiputettiin radistin kanssa Tampereen lähelle kesäkuussa 1942. Rudolf Vinsten (KLK -30) pudotettiin talvella 1944 Kymenlaaksoon. Kumpikaan ei jäänyt kiinni. Paavo Heinonen (KLK -30) jäi Kominternin propagandatyöhön ”Instituutti 205:een”. Rentola 1994, 361–373. Rentola 1997, 283. Rentola 2002, 83.

117 Rentola 1994, 373.

Tulokkaat valokuvattiin Lenin-koululla. Yrjö Sirolan muistilappu Juho Leinosen (vasemmalla) ja Vieno Vihervaaran kohtalosta. (Kansan Arkisto.)

lun käyminen sopi tavoitteeseen. Paavo Heinonen ja Akseli Mod erityiskoulutettiin vielä kertaalleen Kominternin viimeisessä puoluekoulussa Ufassa.¹¹⁸ Maaliskuussa 1943, Kominternin lakkauttamisen aattona, Dimitrov lähetti Ufaan seuraavan sähköksen:

Olemme saaneet luotettavaa informaatiota, jonka mukaan erityiskoulun opiskelijat juovat usein vodkaa, eikä seksuaalinen irstailukaan [Ausschweifung] ole harvinaista. Kun erityiskoulun tehtävänä on valmistaa sekä moraalisesti ja poliittisesti vahvoja kaadereita illegaaliin työhön että ihmisiä, joilla olisi terve kommunistinen elämäntapa ja hyvä tekninen koulutus, pyydän tutkimaan tilanteen koululla ja ryhtymään ratkaiseviin toimenpiteisiin, joilla turmeltuneiden elämäntapojen ilmaukset ehkäistään. Vodkan juomista ei kielletä vain erityiskoulussa vaan myös puoluekoulussa ja hallintokoneistossa.¹¹⁹

SUO SIELLÄ, VETELÄ TÄÄLLÄ

Syksyisenä kuutamoyönä 14. syyskuuta 1943 tippui Puolangan pitäjän taivaalta neljä desanttia. Ryhmän radisti, karjalainen Ville Pekkojeff syöksyi suutarina suohon ja menehtyi. Muiden varjot aukesivat, eikä rajan ylitys herättänyt huomiota.

118 Heidän lisäksi siellä opiskelivat Jorma Johteinen, Manu Kantola ja Reino Kosunen. Mod lähetettiin syksyllä 1944 Suomeen – laskuvarjolla, vaikka välirauha oli jo solmittu. Heinonen palasi sotavankien joukossa. Rentola 1994, 368–373, 493–495. Kominternin viimeisestä koulusta (1941–1943) Ufan liepeillä Kušnarenkovossa, Baškiriassa ks. Leonhard, 159–231. Suomalaiset opiskelivat Ufan kaupungissa erityiskoulussa, jossa he saivat teknisiä valmiuksia tiedustelu- ja radiotyöhön. Adibekov – Šahnazarova – Širinja, 224.

119 Dimitroff, Tagebücher 2.3.1943. Leonhardin mukaan Kušnarenkovon koulussa juominen ja parisuhteet kiellettiin ja tiukkaa kuria myös noudatettiin. Siveysongelmia ilmeni siten erityiskurssitettujen joukossa. Leonhard, 188–189.

Emil Heikkinen marssi toivuttuaan viranomaisten puheille, sillä isänmaallista miestä ei ollut murrettu neuvostovankeudessa. Karl Hermansson ja Martti Klemetti olivat jo toista kertaa hämärähommista rajaseudulla. Edellinen oli siirtynyt sotakarkurina vihollisen puolelle, Klemetti puolestaan viettänyt miltei koko 1930-luvun Neuvostoliitossa. Se, miten oululaisesta nuorkommunistista sukeutui vakoilija, joka teloitettiin kenttäoikeuden päätöksellä 14.1.1944, kertoo yhden Lenin-koulun suomalaisen surullisen tarinan. Puoluevaltio antoi Klemetille useita peitenimiä ja ”identiteettitarjouksia”, joista yhteenkään hän ei kyennyt tarttumaan.¹²⁰

Poliisikuulusteluissa Klemetti väitti joutuneensa Neuvostoliittoon puolivahingossa. Perhe oli kyllä Oulun seudulla punaisena tunnettu ja isovelji Leningradissa koulutettu punaupseeri. Vuonna 1929 alkaneessa puoluetöyssään Klemetti tuli ”kuumaksi” syyskuussa 1932, mutta myös työttömyys vaikutti lähtöhaluihin. Äkillisen lähdön todellinen syy oli oululaisten puoluetöntekijöiden paljastuminen. Elokuun alussa pidetty Pauli Kukkonen kertoi poliisikuulusteluissa Skp:n ja Sknl:n Oulun piirin työntekijät. Etsivä keskuspoliisi päästi miehen vapaalle odottamaan jutun käsittelyä hovissa, mutta piina jatkui: nuorisoliiton porukka otti ”ohranassa” käyneen Kukkonen viisituntiseen kuulusteluun eikä vakuuttanut hänen väitelmänsä. Martin pikkuveli Leevi Klemetti julisti toverituomion: provokaattorin palkka oli kuolema. Lapiolla surmattu ja hätäisesti peitelty Kukkonen löydettiin ojasta Oulujoen pitäjältä.¹²¹ Erään tiedottajatiedon mukaan lupa puhdistukseen käytiin hakemassa Helsingistä nuorisopuolen yleisorganisaattori ”Ristolta”, joka oli Lenin-koulun ensimmäisen suomalaiskurssin käynyt Paavo Ahonen.¹²²

Murha jäi selvittämättä. Martti ja Leevi Klemetti sekä jälkimmäisen vaimo Helmi Heikkilä eivät osallistuneet likaiseen työhön vaan pakenivat rajan yli. Etsivässä keskuspoliisissa uskottiin pariskunnan olleen vastuussa surmapäätöksestä. Lapiomieheksi epäilty siirtyi niin ikään pohjoista reittiä rajan yli turvaan.¹²³ Helmi ja Martti päätyivät samalle kurssille Lenin-kouluun, Leevi jäi rakennushommiin Karjalaan. Martti Klemetti väitti kuulleensa ilmiantaja Kukkonen puhdistuksesta vasta koululla jatkokurssin aikana. Provokaattorina ”turpeeseen pannun” tapausta käsiteltiin Suomesta saadussa lentolehtisessä esimerkkinä siitä, miten pettureita kohdeltiin maanalaisuuden oloissa.¹²⁴

120 Termi ”Identitätsangebot”, ks. Studer – Unfried 2001, 11–15. Lyhennetty versio Klemetin tarinasta, Krekola 2005, 300–303.

121 Otsikoton selostus Kukkonen murhasta, Oulussa 20.9.1932, Eino Pallari. Helmi Jussilan (Heikkilä) hm 3337, EKV I, VA.

122 Kalvitetietoja Sukevan varavankilasta. Ek:n Kajaanin osaston R.A. Linna Vaasan edustukselle 31.7.1934. Paavo Ahosen hm 2902, EKV I, KA. Ahonen siirtyi syksyllä rajan yli Lenin-koulun jatkokurssille. Skp:n kostomurhasta ja väkivallasta, ks. Krekola 2004, 137–142.

123 Murha tehtiin 10. syyskuuta, ja surmatyön tekijäksi epäilty siirtyi Neuvostoliiton puolelle 11. tammikuuta 1933. Klemettien porukka – reppuselässä kulki myös nelivuotias Esa-poika – ylitti rajan jo 8. syyskuuta. Matkakertomus, N. Erik Suomela, 28.10.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

124 Martti Klemetin kuulusteluptk 20.10.–20.11.1943, luutn. Veikko A. Tähkävuori. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

Ennen aloittamistaan Lenin-koulussa Martti Klemetti osallistui Oulun piirin edustajana (”*Sasu*”) Skp:n keskuskomitean täysistuntoon Moskovassa.¹²⁵ Klemetti suostui Tyyne Tokoin kehotuksesta opiskelijaksi, vaikka kyvyt kynänkäyttäjänä epäilyttivät. Lenin-koulu sujui *Arvid Minkiltä* moitteettomasti, vaikka pohjatietojen vaillinaisuus raskautti opiskelua.¹²⁶ Kurssiarvioissa *Minkiä* luonnehdittiin keskinkertaiseksi, hitaanlaiseksi käytännöllisissä töissä ja passiiviseksi puoluekokouksissa, mitä sairastelu osittain selitti. Toisen opiskeluvuoden loppuarviossa *Min-kiä* suositeltiin pienen Skp-piirin organisaattoriksi.¹²⁷

Vietettyään toisenkin lomansa toipilaana sanatoriossa Klemetti siirtyi Helsinkiin kaupunkiorganisaattoriksi. Myöhemmin hän vähätteli aikaansaannoksiaan samoin kuin työn jälkeä seuraavalla komennuksella Viipurin piiriorganisaattorina (”*Tauno*”). Kaupungit olivat suuria mutta tehtävät eivät kaikkein vastuunalaisimpia. Heikkoa menestystään Klemetti selitti ilmapiirillä: kommunistit olivat haluttomia toimintaan ja peloissaan. Hän vältti pidätyksen ja palasi Neuvostoliittoon ottaakseen osaa Skp:n puoluekokoukseen syyskuussa 1935. Klemetin saamattomuutta Suomen-komennuksella arvosteltiin ”melko ankarasti”.¹²⁸

Puoluekokouksen aikana Klemetille tarjottiin mahdollisuutta jatkaa opintojaan LVKY:ssä, mutta hän kieltäytyi vedoten opiskelun raskauteen. Myös komennus Suomeen oli tuntunut kuluttavalta. Seuraavat vuodet muodostuivat yhtä lailla pettymykseksi, sillä neuvostotyöläinen eli kädestä suuhun. Klemetti sai aluksi työpaikan Kontupohjan selluloosa- ja paperitehtaalta muurarina ja rapparina. Hän jätti vuonna 1935 miliisihallintoon anomuksen neuvostokansalaisuudesta nimellä *Kosti Villberg*. Vuodesta 1937 alkaen hän työskenteli Petroskoissa Karjalan rakennustrustissa. Neuvostoliittoon jäämisen hyväksymisestä viestivät uusi suhde ja lapsi Elina Taskisen kanssa.¹²⁹

Villbergin oleskelulupaa Petroskoissa ei enää uusittu syksyllä 1938, mikä tarcoitti käytännössä karkotusta. Saman kohtalon kokeneet työkaverit saivat päättää määränpääkseen Engelsin kaupungin Volgan saksalaisen tasavallan alueella. Ammattitaitoisille muurareille löytyikin töitä, ja *Villbergin* perhe seurasi myöhemmin perässä.¹³⁰ Karkotuksiin ja leirituomioihin johtaneet syytteet paikallisesta nationalismista Karjalassa sekä veljien ja Karjalan suomalaisjohtajien kohtelu saivat Martti Klemetin ainakin jälkikäteen tuntemaan vastenmielisyyttä neuvostojärjestelmää kohtaan ja punaiset periaatteet ”heittämään vottia”.¹³¹

Työnteko jatkui Engelsissä entistä niukemmissa oloissa. Ilmasto oli siihen totuttomalle sietämätön ja ravinto niukkaa. Talvisodan syyttyä paikallisissa lehdistä

125 Hyvönen 1971, 194–195.

126 Martti Klemetin kuulusteluptk 15.–18.10.43 sotavankileirillä 32, N. Erik Suomela. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

127 II kurssin oppilaiden sijoitus. 531/1/204: 4, RGASPI.

128 Martti Klemetin kuulusteluptk 20.10.–20.11.1943. Matkakertomus 28.10.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

129 Martti Klemetin kuulusteluptk 20.10.–20.11.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

130 Sama.

131 Matkakertomus 28.10.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA. Petroskoin jääkäripataljoonan komissaariksi kohonnut punaupseeriveli Frans vangittiin joulukuussa 1937. Hän kuoli Komin alueelle vuonna 1939. Pikkuveli Leevi lähetettiin Siperiaan Omskin kaupunkiin rakennustrustin palvelukseen. Martti Klemetin kuulusteluptk 20.10.–20.11.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

oli tietoja puna-armeijan rinnalle perustetusta ”suomalaisesta corpuksesta”. Kun Karjalan suomalaisuuden rippeitä alettiin harsia kokoon Terijoen hallituksen tarpeisiin, huomasivat karkotetut tilaisuutensa koittaneen. *Villberg* ehti Kuusisen kansanarmeijaan vasta maaliskuussa, kun suomalaisjoukkoja jo hajotettiin.¹³²

Kun suomalaisuutta elvytettiin Petroskoissa talvisodan jälkeen, *Villberg* perheineen sai luvan muuttaa takaisin. Töitä löytyi sekä muurarina että näyttelijänä kesällä 1940 uudelleen perustetussa Valtion Suomalaisessa Teatterissa.¹³³ Jatkosodassa *Villberg* mobilisoitiin työarmeijapalvelukseen remontoimaan tiloja vetäytyville joukoille. Pian kävi käsky ilmoittautua sotilaskomissariaattiin, jossa NKVD:n majuri ehdotti tehtäviä Suomen puolella. *Villberg* suostui: ”kieltäytymisellä olisi pahat seuraukset”. Hänet nimettiin tiedustelukohteen mukaan *Heikkiseksi*, joka sai johdettavakseen kahden sotavangin ja kahden karjalaisen muodostaman ryhmän.¹³⁴

Suomalainen sotavanki Emil Heikkinen oli laitettu kirjoittamaan kotiväelleen kirjeet, joissa kehoitettiin huolehtimaan kirjeen tuojista ja avustamaan heitä tiedustelussa. Nämä ”viisumit” matkassaan ryhmä Heikkiselle asetettiin tavoitteeksi selvittää Hyrynsalmen, Ristijärven ja Suomussalmen siviiliväestön taloudellinen ja poliittinen tilanne, sotilaskarkurien määrä ja suomalais-saksalaiset suhteet. Rajan yli mentiin jalan, ja heti rajan pinnasta löytyikin Heikkisen talo – mutta väärän Heikkisen. Tiedustelijat jäivät syömään taloon, johon pikkuhiljaa kerääntyi liian uteliaiksi äityviä miehiä. Lopulta ei auttanut muu kuin vetää esiin mauser-pistooli ja kattoon ampuen paeta takaisin rajan yli. Retken tulos oli vesiperä.

Martti Klemetin ideologinen vakaumus oli murentunut terrorin pyörteissä ja karkotuksen myötä, mutta sota-aikana ei tiedustelukomennuksista kieltäydytty. Antautuminen Suomen viranomaisille olisi ollut yhtä uhkarohkeaa. Klemettiä etsittiin osallisena Skp:n kostomurhaan, Lenin-koulun kävijänä sekä nyt desanttina. Jatkosodan aikana edes vilpittön tunnustus ja yhteistyö poliisin kanssa eivät välttämättä olisi säästäneet henkeä. Tiedossa oli vähintäänkin kovaa kohtelua kuulusteluissa ja vuosien kuritushuonetuomio.

Tiedustelukomennukselta palannut ryhmä lähetettiin Ruikanjärvelle tukkikämpälle uusia ohjeita odottamaan. Luppoaikana Lenin-koulun kävijä veloitettiin pitämään oppitunteja yhteiskunnallisista aineista. Aika kului lähinnä metsästellen. Ryhmänjohtaja sai lomankin, jolla hän pistäytyi kolhoosille siirrettyä perhettään tapaamassa. Keväinen retki venyi malarian ja kelirikon takia 40 vuorokaudesta kolmeen kuukauteen.

Ryhmä Heikkiselle annettiin uusi tiedustelutehtävä ja määränpäiksi se oikea Heikkisen talo. Pyrkimyksenä oli selvittää paikallisväestön käsityksiä sodankäynnistä, tulevasta rauhasta ja vastaanottavaisuudesta rauhanpropagandalle.¹³⁵ Neli-miehiseksi kutistunut joukko lennätettiin rajan yli. Sotavanki Heikkinen löysi pai-

132 Sama. Kansanarmeijasta, ks. Rentola 1994, 171–172; Jussila, Osmo: Terijoen hallitus 1939–1940. WSOY, Helsinki 1985, 25–29.

133 Martti Klemetin kuulusteluptk 20.10.–20.11.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA. Aikaisemmin Klemetti oli harrastanut Kontupohjan paperitehtaan klubilla kansantanssija. Punainen Karjala 23.12.1936, Kosti Villberg: ”Matkamme Moskovaan”.

134 Loppuluku perustuu Martti Klemetin kuulustelupöytäkirjaan 20.10.–20.11.1943, ellei toisin mainita. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

135 Ek:n Oulun osaston tilannekatsaus nro 10 lokakuussa 1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I, VA.

kallistuntemuksensa avulla tiensä ihmisten ilmoille ja ilmoittautui viranomaisille. Klemetti eksyi muista ja löysi määränpäähänsä usean päivän harhailun jälkeen. Talon emäntä suhtautui Klemettiin ystävällisesti ja lämmitti saunan, jossa Klemetti riisuutui aseista. Hänet napattiin ilkosillaan naapuruston miesvoimin.

Sotaoikeuden näkökulmasta katsottuna lujanlaisesti aseistettu laskuvarjomies suomalaisten selustassa oli ilmiselvä desantti. Sotavanki Heikkinen oli auttanut muiden kiinni saamisessa ja tehnyt kuulusteluissa erittäin rehellisen vaikutuksen, joten häntä ei syytetty mistään. Klemettiä ei katsottu läpi sormien, hän ja myöhemmin napattu Hermansson saivat kuolemantuomiot. Klemetin tuomion johdosta tehtiin tuloksettomia tiedusteluja sodan päätyttyä.¹³⁶

Lenin-kouluun jouduttiin jatkuvasti ottamaan opiskelijoita, joiden motivaatio ja henkinen kantti eivät välttämättä riittäneet maanalaisen puolueoimitsijan työhön. Etsivän keskuspoliisin suorasukaisessa arvioissa Klemetistä todettiin, ettei hän ollut erityinen ”kyky” sodan saatikka rauhanaikaisissa toimissaan. Neuvostovuosinaan hän oli oppinut sopeutumaan sikäläisiin oloihin ja määräyksiin.¹³⁷ Poliisi-kuulusteluissa Klemetti yhtäältä vähätteli poliittista vakaumustaan ja saavutuksiinsa puolueutyössä ja toisaalta korosti sinisilmäisyyttään vakoilijana, koska pelissä oli oma henki.

Yhtä mahdollista on, että Klemetti ei myötävaikuttanut ilmiantajan murhaan. Hän saattoi lähteä veljensä vanavedessä Neuvostoliittoon työnhakuun, joutua täytemiehenä Lenin-kouluun ja sitä kautta taipumuksiaan vastaamattomaan puolue-työhön. Hiljaiselo tanhukerhoineen Petroskoissa tyssäsi terroriin, jonka alettua suomalaisia käsiteltiin järjestelmän vihollisina. Palaamalla takaisin ensimmäiseltä vakoilumatkalta Klemetti todisti lojaalisuutensa Neuvostoliitolle ja maanpetturuutensa Suomelle. Toisella komennuksella hän kohtasi tiensä pään. Sotaoikeus teloitutti miehen, jolla ei ollut isänmaata eikä sijaa kummassakaan järjestelmässä. Klemetti ei viihtynyt *Arvid Minkinä* Lenin-koulussa eikä ”*Sasuna*” tai ”*Taunona*” Suomen puolueutyössä. Työläisen elämä *Kosti Villberginä* olisi kelvannut, mutta sen sotkivat terrorin kausi ja sota. *Heikkisenä* hän oli puna-armeijan tiedustelun pelinappula. Lenin-koulun opiskelijoiden kohtalo oli korkeamman – puolueen – käsissä siitä alkaen, kun he ylittivät itärajan. Puolue ei kyennyt pitämään huolta omistaan, kun vainot alkoivat.

OPETTAJAT JA HENKILÖKUNTA

Lenin-koulun suomalaissektorissa ainakin kahdeksan henkilöä sai opetustoimesta vakinaista toimeentuloa 1930-luvulla. Lisäksi opettajavoimat koostuivat kulloinkin Moskovassa olleista Skp:n ulkomaanbyroon jäsenistä, jotka velvoitettiin opettamaan sivutoimisesti Lenin-koululla. Opettajia oli niin vähän (26), että tilastolliseen esitykseen ei seuraavassa ryhdytä. Tärkeimmät henkilötiedot on koottu tutkimuksen loppuun Liitetäulukoihin 3a ja 3b.

¹³⁶ Lindstedt, Jukka: Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 221, Helsinki 1999, 243, 610.

¹³⁷ Matkakertomus 28.10.1943. Martti Klemetin hm 3346, EKV I,VA.

Moskovan Skp:ssä pidettiin työtä Lenin-koululla tärkeänä. Opettajakunnan kuulumista Moskovan Skp-johtoon voi pitää tärkeimpänä tekijänä, joka erotti suomalaiset muista Lenin-koulun sektoreista. Vakinaisiksi opettajiksi ei valittu puolueen johtavia tovereita (Antikainen, Kuusinen, Tuominen, *Stein* ja 1930-luvun alussa *Manner*). Kominternissa uraa luoneista suomalaisista vain Sirola teki päätyönsä Lenin-koulussa. Yleensä opettajiksi jäivät ideologisesti luotettavat mutta harvemmin poliittisesti aloitekykyiset miehet, joiden tehtäväksi vakiintui oikean opin välittäminen. Elämäntavoissa olisi pitänyt pysyä esimerkillisenä, mistä lipsuminen viestii joidenkin opettajien pettymyksestä ja turhautumisesta.¹³⁸

Yrjö Sirola johti Lenin-koulun suomalaissektoria ensimmäiset lukukaudet mutta väsyi vuoteen 1934 mennessä luovuttamaan vetovastuun Jukka Lehtosaarelle.¹³⁹ Vakituiseksi opettajiksi oli valikoitunut 1930-luvulla pelkkiä pesunkestäviä kuusilaisia: *Leo Hager*, Jukka Lehtosaari, *Martti Nilsson*, Ville Ojanen ja *Emil Virta*. *Kalle Kajavalla* oli mannerilaisympatioita, jotka hän joutui kieltämään saadakseen kiinnityksen opettajaksi. Muut *Mannerin* kannattajat siivottiin opettajakunnasta keväällä 1934. LVKY:ssä vuosia 1920-luvulla opettanut *Leo Lind* otettiin vuonna 1935 Lenin-kouluun Karjalasta, jossa hän oli toiminut maatalouskorkeakoulun rehtorina ja *Punaisen Karjalan* vastaavana toimittajana.¹⁴⁰ Hän oli vakituksista ainoa, joka ei ollut tehnyt illegaalia puolueetyötä ulkomailla. Opettajien komennukset haittasivat työtä koululla, mutta toisaalta he omalla esimerkillään todistivat teorian ja käytännön yhteyttä puolueetyössä.

Sivutoimisesti Lenin-koululla opetti ainakin 18 suomalaista. Rajanveto on hankalaa, sillä Skp:n ja Karjalan johtomiehet kävivät tarpeen ja tilaisuuden tullen pitämässä päivänpoliittisen luennon Lenin-koululla.¹⁴¹ Sivutoimiseksi on katsottu henkilöt, jotka joko vetivät oman kurssin tai jotka Skp:n ulkomaanbyroo nimitti opettamaan jotain ”teemaa koululle”. Oppiaineista sivutoimisten harteille jäivät ammattillinen liike, puolue- ja erikoistekniikka, nuorisotyö (omalle nuorisoryhmälle) sekä sotilas- ja organisaatiotyö. Skp:n ulkomaanbyroon jäseniä velvoitettiin luennoimaan esimerkiksi oman maan kysymyksistä, yleispolitiikasta ja työstä Skp:ssä. Lisäksi sektorissa opetti muutamia venäläisiä tulkin välityksellä.¹⁴² Seuraavassa molempia opettajaryhmiä tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena.

138 ”[...] yhtä kiistattomasti juoppoja olivat Lenin-koulun opettajat Nilsson ja Hager”. Rentola 1994, 51.

139 Sirola haluttiin historian tutkijaksi. Hänet määrättiin pysymään Moskovassa Ub:n ja Lenin-koulun töissä kaksi kolmasosaa vuodesta. Skp:n kk:n Ub:n ptk 2.1.1934. Mf 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

140 Elämäkerrallisia tietoja 4.4.1934. Leo Lindin Kominternin kaaderimappi 495/269/1352: 190–191, RGASPI.

141 Mukaan ei ole otettu Kuusista, Gyllingiä ja Roviota. Puoluetekniikan opettaja *Lemberg* (1932–33) on tunnistamatta. Skandinaavisen sektorin *Vistbacka* veti ainakin yhden suomalaisten kesäpraktiikan.

142 Lukukaudella 1930–1931 venäjän kieltä opetti Miloradova sekä konspiratiivisuuden tekniikkaa Jarantsev. Opettajien karakteristiikka, 6.5.1931. 531/1/196: 120–121, RGASPI. Lukukaudella 1932–1933 esitelmöivät Šostok (neuvostorakennustyö), Kamenev (kansanvalistustyö) ja Beresovski (neuvostokirjallisuus). Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33, Sirola 25.7.1933. 531/1/201: 88–100, RGASPI.

Luokkataustaltaan opettajat olivat opiskelijoita värikkäämpiä. Joukon kumma-
jaiset olivat pappien pojat Manner ja Sirola, joiden hengellinen kotitausta sinänsä
sopi puhdasoppisuutta vaalineeseen sisäoppilaitokseen.¹⁴³ Kolmella opettajalla oli
talonpoikaistaustaa¹⁴⁴ ja kahdella perhe, joka edusti suomalaisen kommunismin
harvalukuista sivistyneistöä (Kuusinen ja Lehtinen). Muut tulivat työläisperheistä,
joiden köyhyyttä ja ankaria olosuhteita ei Moskovassa tavattu peitellä. Porvarilli-
nen peruskoulutus jäi kansakouluun 10 tulevan opettajan kohdalla ja Elis Kytölällä
(*Emil Virta*) sekin oli jäänyt kesken.¹⁴⁵ Ylioppilaita oli opettajien joukossa yhdek-
sän. Heistä Asser Salo oli suorittanut yliopistollisen loppututkinnon (ylempi oi-
keustutkinto) ja *Willi Bergman* ekonomin. Jokseenkin puolet opettajista oli suorit-
tanut ylioppilastutkinnon tai kartuttanut kielitaitoaan valmistavissa opinnoissa.
Opettajien peruskoulutusta Suomessa voi pitää kohtuullisen korkeana, tosin sillä
varauksella, että valtaosa ylioppilaita opetti sivutoimisesti. Kansakoulupohjalta
ponnistaneet opettajat joutuivat istumaan vuosia puoluekouluissa ennen koho-
amistaan Skp:n johtoon ja opettajiksi. Erivapauden sai vain Hanna Malm.¹⁴⁶

Vuonna 1876 syntynyt Sirola ja häntä neljä vuotta nuorempi Manner poikkesi-
vat opettajajoukosta monin tavoin. Pappisperhe mahdollisti molemmille yliopisto-
koulutuksen – tosin Manner jäi ylioppilaaksi ja Sirola kansakoulunopettajaksi.
Otto Wille Kuusisen kanssa he kuuluivat ”marraskuun sosialistien” sukupolveen,
jonka avainkokemus oli vuoden 1905 vallankumousliikehdintä ja suurlakko.¹⁴⁷ He
nousivat Sdp:ssä ja Suomen politiikassa huipulle, Manner eduskunnan puhemie-
heksi asti. Vuoden 1918 tappion jälkeen Sdp-johdon vallankumoukselliset perusti-
vat Skp:n ja johtivat sitä pitkälle 1930-luvulle. Kaikki loivat uran Kominternin ap-
paraatissa. Sirola oli pedagogina muihin verrattuna ylivertainen. Mannerin aukto-
riteetti opettajana perustui vuoteen 1931 asti hänen asemaansa Skp:n puheenjoh-
taja ja Kominternin työntekijänä.¹⁴⁸

Vuoden 1918 sota oli vedenjakaja, joka pakotti kapinajohtajiksi katsotut kan-
sanvaltuuskunnan jäsenet sekä muut punaisten alemmassa hallinnossa työskennel-
leet pakenemaan Suomesta.¹⁴⁹ Lenin-koulun opettajista punakaarteihin oli ottanut

143 Stalin oli, kuten tunnettu, käynyt Tbilisissä pappisseminaaria. Stalinismin tulkinnasta poliittiseksi uskonnoksi, ks. Riegel 2002.

144 Anttila, Rautio ja Ojanen, joka määritteli kotinsa ”kulakkitaloudeksi”. Isä oli velkaantunut ja päätynyt tehdastöihin. Ojosen Oma elämäkerta 11.7.1936. Kominternin kaaderimappi 495/269/1047: 13–15, RGASPI.

145 *Emil Virta* sopisi sektorin yleismiehenä myös henkilökunnan ryhmään. Lukuvuonna 1932–1933 hän opetti työväenliikkeen ja Kominternin historiaa sekä suomen kieltä ja kirjoitusta. Emil Virta Elämäkerta 25.4.1936. Kominternin kaaderimappi 495/269/579, RGASPI.

146 *Hager, Linko, Nissinen, Olin* ja *Virta* olivat käyneet LVKY:tä. Lenin-koulun kasvatit: Antikainen, *Kajava*, Lehtosaari, *Nilsson*, Tuominen ja *Stein*. Sotilas- ja organisaatiotyön opettajat olivat punaupseereja, jotka *Olinia* lukuun ottamatta suorittivat opintoja Frunzen sota-akatemiassa.

147 Rentola 1992, 76–77.

148 Mannerin elämäkertatiedot, ks. Paastela – Rautkallio 1997, 11–12. Asema Skp:n johdossa, ks. Lausunto. Manner Kullervo Kustaanpojasta. Mannerin Kominternin kaaderimappi 495/269/1549: 24, RGASPI. Ura Kominternissa, ks. Lebedeva – Rentola – Saarela, 509.

149 Manner oli kansanvaltuuskunnan pääministeri, joka sai sodan lopussa diktaattorin valtuudet, Sirola ulkoasianvaltuutettu. Ojanen, Lehén ja Lehtosaari toimivat kansanvaltuuskunnan sihteereinä. Malm oli punakaartien ylipäällikön kanslisti ja Antikainen Helsingin työväen toimeenpanevan komitean sihteeri. Vain Tampereella *Kansan Lehdessä* vaikuttanut Tuominen jäi Suomeen.

osaa yhdeksän toveria, joista nuorin, Hannes Mäkinen (*Stein*), pantiin Riihimäen naiskomppanian päälliköksi hädin tuskin 17-vuotiaana.¹⁵⁰ Häntä nuoremmat sekä Hyvönen (*Linko*) ja Lattunen (*Lind*) eivät osallistuneet sotaan.¹⁵¹ Reilu neljännes opettajista (7/26) kuului Skp:n perustajajäseniin, jotka kehittivät puoluettaan Neuvosto-Venäjältä käsin vuodesta 1918 lähtien.¹⁵²

Suomen ammattijärjestön sihteeri Arvo Tuomisella sekä kahdella työväenpuolueen kansanedustajalla oli eniten kokemusta Suomen 1920-luvun julkisesta politiikasta.¹⁵³ Neuvostomaahan siirryttyään monet opettajiksi päätyneet kävivät josain vaiheessa Skp:n komennuksella ulkomailla. Antikainen ja Hertta Kuusinen pidätettiin sellaisella Suomessa. Neuvostomaassa tehdyn poliittisen uran perusteella opettajat voi jaotella

- Kominternin kansainväliseen eliittiin: Antikainen, Lehén, Lehtinen, Manner, Sirola, *Stein* ja Tuominen;
- Skp:n ydinryhmään: yllä mainitut sekä *Hager*, Lehtosaari, *Lind*, *Linko*, Ojanen, Malm, *Nilsson*, Nissinen ja *Virta*;
- KIM:n ja Sknl:n työntekijöihin: *Bergman*, *Kraft* ja *Strom* sekä
- ammattisotilaisiin: Anttila, Front ja Toivo Tommola.

Ryhmittelyn ulkopuolelle jäävistä *Kajava* vaikutti Lenin-koululla aspiranttina ja vuodesta 1935 vakinaisena opettajana. Veljeily Mannerin kanssa 1930-luvun alkupuolella piti hänet Skp:n ydinryhmän ulkopuolella. Punaisten professorien instituutissa opiskellut Rautio opetti suomalaissektorin jatkokursseilla mutta kompastui mannerilaisiin historiatulkintoihin. Poliittisesti luotettavampi *Hjalmar Ekman* siirtyi Skp-työhön Tukholmaan ja jäi sinne. *Karl Olin* otettiin suomalaissektoriin sihteeriksi syksyllä 1931 ja vetämään praktiikkaa sekä organisaatiotyötä lukuvuonna 1934–1935. Profinternissä työskennellyt Asser Salo hoiti ammattiyhdistysliikkeen opetusta, kunnes hänet komennettiin Karjalaan kustannusyhtiö Kirjan palvelukseen ja tasavallan oikeusasioista vastaavaksi johtajaksi.¹⁵⁴

Stalinin terrori teki pahaa jälkeä Lenin-koulun suomalaisten opettajien joukossa. Tiedetään, että 26:sta

5 teloitettiin,¹⁵⁵

4 kuoli vankileirillä,¹⁵⁶

150 Anttila, *Ekman*, Front, *Hager*, *Kajava*, Nissinen, *Olin*, Rautio, *Stein*, joka oli syntynyt loppuvuodesta, 12. marraskuuta 1901.

151 Väinö Lattunen (*Lind*, s. 1892) vältteli kutsunnat Vaasassa eikä joutunut sotaan. Elämäkerrallisia tietoja 4.4.1934. Leo Lindin Kominternin kaaderimappi 495/269/1352: 190–191, RGASPI.

Hyvönen (s. 1900) ei ”vilustuttuaan” osallistunut taisteluihin Oulussa. Hyvönen 1973, 14–15.

152 Antikainen, Lehén, Lehtosaari, Manner, Ojanen, Rautio ja Sirola. Luettelo Suomalaisen kommunistisen puolueen perustavan kokouksen (29.8.–5.9.1918) osanottajista, ks. Saarela 1996, 487.

153 Yrjö Enne (1927–1928) ja Asser Salo (1929–1930) julistettiin kelpaamattomiksi edustajan-toimiinsa. Enne toimi 1920-luvulla myös Työväen urheiluliiton sihteerinä.

154 Salosta ks. Paastela – Rautkallio 1997, 455 viite 272.

155 *Nilsson* ja Ojanen vangittiin 8. helmikuuta 1938, edellinen tuomittiin elokuussa ja ammuttiin 2.10.1938. Ojanen ammuttiin jo 23.6.1938. Nissinen vangittiin kahta päivää aikaisemmin ja teloitettiin 29.5.1938. Asser Salo meni aikaisemmassa aallossa Karjalassa, hänet vangittiin joulukuussa 1937 ja teloitettiin 11.2.1938 Karhumäessä. Rautiosta tiedetään 10 vuoden tuomio ja teloitus ampumalla vuonna 1936. Lahti-Argutina, 366–367, 378, 444, 472.

156 Marraskuussa 1935 Kymmeneksi vuodeksi tuomittu Manner kuoli 15.1.1939 Uhtpetsin työleirillä Komin tasavallassa radioaktiivisesta vedestä saamaansa säteilyyn, kuolintodistuksen mukaan

3 pidätettiin ja tuomittiin, ja he todennäköisimmin menehtyivät pian,¹⁵⁷ ja 2 kuoli ennenaikaisesti epäselvissä olosuhteissa.¹⁵⁸

Miltei puolet Lenin-koulun suomalaisopettajista (12/26) voidaan laskea neuvostoterrorin uhreiksi. Parhaiten vainoja kykenivät välttämään neuvostopuolelle jääneet nuoriso- ja sotilastyön opettajat.¹⁵⁹

Lopuksi luodaan silmäys sukupuoleen. Lenin-koulun 26 opettajan joukossa oli vain kolme naista (*Strom*, *Kraft*, *Malm*), jotka opettivat sivutoimisesti. *Malm* savustettiin sektorista kevään 1930 aikana, eikä häntä enää päästetty opettamaan muihinkaan oppilaitoksiin Kominternin liepeillä.¹⁶⁰ Kouluja käyneet *Strom* ja *Kraft* täyttivät varmasti paikkansa opettajina, mutta silti heidän kipuumisensa korkealle Moskovan miehissä linnakkeessa perustui sukusuhteisiin. Vastaavasti *Malmin* tie Skp:n huipulle tasoittui huomattavasti, kun suhde *Mannerin* kanssa syveni 1920-luvun alussa. Sukupuoli sekä *Stromilla* ja *Kraftilla* myös nuoruus muodostuivat uskottavuusongelmaksi opetustyössä ja ohjasivat naisia korostamaan kovapintaisuuttaan. Tyyli sopi sinänsä hyvin bolševistiseen sukupuolettomuuden ihanteeseen. Nainen ei maskuliinisia piirteitä omaksuttuaankaan voinut päästä miehisen puolue-eliitin täysivaltaiseksi jäseneksi.¹⁶¹

Suomalaissektorin naisten luku kasvaa yhdeksällä, jos tarkasteluun otetaan Lenin-koulun koko suomalainen henkilökunta, johon kuuluivat opettajien lisäksi sihteerit, konekirjoittajat, kielenkääntäjät ja tulkit:

- sektorin sihteereitä: *Emil Virta* (Elis Kytölä), *Elsa Utrainen*, *Aino Pesonen*, *Karl Olin* (Juho Lundberg), *Sonja Linden* (Kerttu Karjalainen) ja vuodesta 1934 lähtien jälleen *Pesonen*
- konekirjoittajia: *Aino Salo*, *Edith Nyberg* (Aili Tikkanen), *Eine Gran* (Aino Känkänen) ja *Majlis Holm* (Onerva Ojanen)
- tulkkeja ja kielenkääntäjiä: *Virta*, *Roosa Leino*, *Olga Lehikoinen*, *Helmi Peuhkuri* sekä opiskelijoista ainakin *Nina Blom* (Irja Strand)

---

kuukotuberkuuloosiin. Minkkinen, Aimo: Kullervo *Mannerin* kohtalo paljastui. Työväentutkimus 2003, 87–89. *Malmin* väitetään hukuttautuneen puroon *Solovetskin* leirillä kevään 1936 jälkeen. Paastela – Rautkallio 1997, 57. *Lehtosaari* sai viiden vuoden tuomion ja menehtyi *Molotov*in alueella 2.9.1939. *Lehtosaaren* Kominternin kaaderimappi 495/269/477, RGASPI. *Rentola* 1994, 56–57. NKVD pidätti *Steinin* huhtikuussa 1938. Hän sai 10 vuoden tuomion ja kuoli *Sevostlagerissa* 5. marraskuuta 1938. *Rentola* 1994, 59.

157 Tieto *Kajavan* rehabilitoinnista annettiin Skp:lle vuonna 1956. Paastela ja Rautkallio veikkaavat kuolinvuodeksi 1937:ää, mutta 1938 lienee todennäköisempi. *Kosunen* Kaarlo HmpI ymp/ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. Paastela – Rautkallio 1997, 480 viite 421. Myös *Lind* rehabilitoitiin vuonna 1956. *Lattunen Väinö* Emp I / ymp –Ulk., kaaderijaosto, SKP 1944–, KA. *Virrasta* tiedetään vain pidätys vuoden 1938 alussa *Ojasen*, *Nilssonin* ja *Nissisen* vanavedessä. *Rentola* 1994, 57.

158 Antikaisen lento-onnettomuutta on epäilty järjestetyksi, mutta mitään ei ole kyetty todistamaan. *Rentola* 1994, 365. *Hageria* ei tuomittu keväällä 1938, kun muu Skp-johto vietiin. Hänen vaimonsa *Leena Vest* (*Saara Sand*, *Aino Kallio*) kirjoitti *Inkeri Lehtiselle Hagerin* kuolleen *Novosibirskissä* 16.6.1944. *Lehtinen Vilkoville* 19.12.1944, *Hagerin* Komintern kaaderimappi 495/269/1262, RGASPI.

159 *Anttila* (1897–1953) ja *Tommola* (1905–1986) taistelivat maailmansodan puna-armeijassa ja kohosivat kenraalimajureiksi. *Juusela*, 424, 445. *Majurin* arvoinen *Front* vaikutti vuodesta 1937 sotavuosien loppuun *Kaukoidässä*. Hänen kaksi muistelmakirjaansa on kirjoitettu *Tukholmassa* 1970-luvun alussa. *Olinin* myöhemmistä vaiheista ei ole mitään tietoa.

160 *Malm* pyrki töihin agraari-instituutin referentiksi, mitä Skp:n Ub ei tammikuussa 1934 puoltanut, koska ”H.M. on puolueeton henkilö eikä ole suotavaa hänen pääsemisensä mihinkään tekemisiin Kominternin alaisten ja sen yhteydessä toimivien laitosten kanssa”. Skp:n kk:n Ub:n ptk 2.1.1934. *Mf* 82, F6, SKP 1918–1944, KA.

161 *Katainen* 2003, 164.

Hertta Kuusinen (*Greta Kraft*) pidätettiin Suomessa vuonna 1934. Tuoliin ei johdettu sähköä, vaan pidätetyt istutettiin siihen ryhdikästä valokuvausta varten.

Ylioppilas Inkeri Lehtinen (*Maija Falk*) opetti Lenin-koulun skandinaaveja Helga Stromina. (*Kansan Arkisto.*)

Osa naisista otettiin sektoriin toimistotöihin, kun he eivät soveltuneet opiskelijoiksi.¹⁶² Kanslian naiset saivat osallistua työpäivänsä päätyttyä opiskelijoiden rientoihin paitsi varsinaiseen akateemiseen työhön.¹⁶³ Tämä ei koskenut kokenempia kielenkääntäjiä ja tulkkeja, joista monia yhdisti aikaisempi työskentely Neuvostoliiton Suomen-konsulaattien palveluksessa.¹⁶⁴ Miehistä *Virta* ja *Olin* kuuluivat sektorin avustavaan henkilökuntaan, kunnes heidät kiinnitettiin opettamaan. Vaikutusvaltaiset Skp-miehet pyrkivät saamaan puolisonsa Moskovaan töihin, ja suomalaissektori oli yksi mahdollinen paikka. Ville Ojanen ja Lehtosaari onnistuivat tässä parhaiten. Edellisen vaimo Aino Pesonen työskenteli pitkään sektorissa sihteerinä. Lehtosaaren vaimo Elsa Utriainen siirtyi tästä toimesta puolalais-balttilaisen maa-

162 Esimerkiksi *Holm* ja *Linden* ja *Edith Nyberg*, joka toimi konekirjoittajana, kunnes Skp:n Ub päätti lähettää hänet radistikouluun. Skp:n kk:n Ub:n ptk 4.6.1932. 1B SKP, F6, mf 82, KA.

163 *Majlis Holm* myöhästyi kurssin aloituksesta eikä kyennyt kuumaan muiden etumatkaa umpeen. Elämäkerta 27.12.1944. 1B SKP kaaderijaosto, Onerva Ojasen Hmp I / ymp –Hki, KA.

164 Pietarissa syntyneet Helmi Peuhkuri ja Olga Lehikoinen sekä kaupallisessa työssä toiminnut *Edith Nyberg*. Lehikaisen hm 1159 ja Peuhkurin hm 11030, EKV I, VA. *Nybergistä*, ks. Yhteenveto suomalaisista 31–32 syyskuun 18. mennessä vastaanotetuista henkilötietolomakkeiden mukaan. 531/1/200: 92–93, RGASPI.

sihteeristön referentiksi.¹⁶⁵ Muutkin pyrkivät samaan, mutta heikommalla menestyksellä.¹⁶⁶

Sektorin sihteeri oli varsin keskeinen henkilö, sillä hän, toisin kuin kiireiset opettajat, oli yleensä paikalla hoitamassa opiskelijoiden ongelmia. Martti Malmberg on muistellut lämmöllä etenkin Aino Pesosta, joka oli nuorelle nokialaiselle sektorin ”TODELLINEN ÄITE”.¹⁶⁷

KANSALLISTEN RYHMIEN VERTAILUA

Suomalaisten edustus Lenin-koululla oli 1930-luvulla pysyvä ja suhteellisen vahva, vaikka koulutettujen määrä (141 henkilöä) ei vaikuta suurelta edes Skp:n Suomenjäsenmäärään suhteutettuna.¹⁶⁸ Suomalaisia selvästi suurempia ryhmiä olivat Lenin-koulun laillisista sektoreista saksalainen (1933 lähtien illegaali), ranskalainen ja tšekkoslovakialainen sekä laittomista puolalainen ja italialainen. Skandinaavisen sektorin neljän kommunistipuolueen opiskelijaedustus oli yhteensä samaa luokkaa kuin suomalaisen sektorin. Euroopan ulkopuolisista suomalaissektoria suurempia olivat kiinalainen ja amerikkalainen ryhmä.¹⁶⁹

Lenin-koulun suomalaissektoria on mahdollista verrata niihin kansallisiin ryhmiin, joiden opiskelusta Lenin-koulussa on tehty tutkimusta. Lenin-koulussa opiskeli vuodesta 1926 alkavalla kymmenvuotiskaudella 159 brittiä, jotka jäivät pieneksi vähemmistöksi laillisessa Brittien kommunistipuolueessa (CPGB) ja sen nuorisoliitossa (YCL).¹⁷⁰ Irlantilaisten pääluku jäi 21:een. Itävallan kommunistien puolue (KPÖ) oli jäänyt maan vahvojen sosiaalidemokraattien varjossa

165 Skp:n perustajajäsen Pesonen (1884–1975) välttyi terrorilta, vaikka hänen miehensä Ville Ojanen vietiin. Aino toimi Moskovassa kirjastonhoitajana vuoteen 1954. Paastela – Rautkallio 1997, 461, viite 310. Utraisen nimityksestä sektorin sihteeriksi ks. Sirola Pentille 3.8.1931. 531/1/195: 71, RGASPI. Rentola 1994, 547, viite 51.

166 Vuonna 1930 Neuvostoliittoon tullut Asser Salo sai heti vaimonsa konekirjoittajaksi sektoriin, josta hänet siirrettiin Skp:n Ub:n työhön. Terrorin jälkeen Lehén otti leskeksi jääneen Ainin puolisokeeseen. Rentola 1994, 62, 70. Kun *Viktor Gran* (Vihtori Känkänen) valmistui Lenin-kurssilta kesällä 1932, hän onnistui puhumaan kumppaninsa Aino Känkäsän Moskovaan sektorin konekirjoittajaksi (*Eini Gran*), kun hän vapautuisi vankilasta helmikuussa 1933. Ks. päätös asiasta, Skp:n kk:n ub:n ptk 4.6.1932. Selostus R-sektorin työstä oppivuonna 1932/33, 25.7.1933, Sirola. 531/1/201: 88–100, RGASPI. Anni Känkäsän (Nervander, o.s. Klaar) hm 2051, EKV I, VA.

167 Korostus alkuperäinen. Pesosella oli taito ja vuosien kokemus saada selvää Sirolan lukukelvottomasta käsialasta. Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

168 Skp:n jäsenmäärä Suomessa vaihteli 1500 ja 2180 välillä vuosikymmenen alkupuoliskolla, jonka jälkeen se laski tasaisesti. Maaliskuussa 1937 jäseniä oli vain 839. Rentola 1994, 80. Ks. myös Raportti SKP:n organisaation tilasta 1930–1933, josta saadaan naisten osuudeksi jäsenistöstä noin 15–21 %. ”Kallis toveri Stalin!”, 328.

169 Suuntaa antavan arvion lähteet: Vypolnenie razverstki po primu v M.L.Š. v 1930/31 utš. g., 15.1.1931. 495/4/81: 12. Bericht über die Verwendung der Studenten im Jahre 1931–32. Milanowa, 22.3.1933. 495/4/233: 55. Spisok studentov 1932–33 utš. goda, 13.9.1936. 531/1/107: 16–28. Spisok studentov 1934–35 utš. goda, 26.9.1936. 531/1/107: 29–41. Spisok studentov po stranam po sostojaniju na 7.4.–36 g. 531/1107: 2–15, RGASPI.

170 Puolueen jäsenmäärän keskiarvo noina vuosina oli 5800. Jäsenmäärä aaltoili voimakkaasti 1926: 7900; 1930: 2555; 1935: 7700; 1937: 12 250. Kommunistien vaalikannatus liikkui vuosikymmenen vaihteessa viiden ja kymmenen prosentin tietämissä. McLoughlin 2003, 101. McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 101.

marginaalisen pieneksi, mutta Hitlerin valtaannousu ja kansalaissotakonflikti helmikuussa 1934 vahvistivat sitä tuntuvasti. ”Militantin kansanrintaman” keulakuvaksi muuttuneen puolueen jäsenmäärä kohosi vuosikymmenen alun 2 600:sta 16 000:een. Jäsenistön opiskelu Lenin-koulussa painottui illegaaliin ajanjaksoon, jolloin opiskeli kaksi kolmasosaa kaikkiaan 150 itävaltalaisesta.¹⁷¹

Opiskelijamäärää tarkempia tietoja on kerätty vain briteistä, joiden 159 opiskelijasta 27 (17 %) oli naisia. Suomalaisryhmässä naisten määrä (34) ja suhteellinen osuus (34/141, 24 %) oli suurempi. Keski-ikältään suomalaiset miesopiskelijat (28,0) olivat koululla aloittaessaan brittikollegojaan (26,7) vanhempia. Naiset olivat molemmissa sektoreissa samanikäisiä (suomalaiset 26,7; britit 26,6). Lenin-koulun brittejä luonnehdittiin kokemattomiksi, mitä ei välttämättä katsottu haitaksi Kominternin ”kolmannen vaiheen” kaudella. Puoluetta jopa rohkaistiin lähettämään Moskovaan untuvikkoja.¹⁷² Kaksi kolmasosaa opiskelijoista tuli Ison-Britannian alueilta, joissa kommunistipuolue oli vahvimmillaan. Alueellisuus näkyi myös miesten ammattinimikkeissä, joista yleisin oli kaivostyöläinen (30 %). Kaksi kolmasosaa miehistä oli luettavissa ammattitaidottomiksi ruumiillisen työn tekijöiksi. Naisista joka kolmas ilmoittautui valkokaulus- tai toimistotyöläiseksi.¹⁷³

Brittien sektori ajautui hakauksiin Lenin-koulun johdon kanssa 1930-luvun puolivälissä. Poissaolot, koulutyön väheksyminen, työkuormituksen kyseenalaistaminen, juopottelu ja varkaudet yleistyivät. Joidenkin oli vaikea hyväksyä akateemisen työn ”piilo-opetus suunnitelmaa” eli neuvostotyypin puoluekaaderin tavoitetta. Puutteellista englantia puhuneilla opettajilla ei yleensä ollut mitään käsitystä brittien oman maan tilanteesta. Kun keskustelu ongelmista oli kielletty, opiskelijat oireilivat. Sektorin johto valitti opiskelijoiden individualismista sekä työläisaristokratian ja porvarillisen kulttuurin jätteistä. Järjestys ja yhteisymmärrys palautettiin Lenin-koulun ja brittien puoluejohdon yhteisvoimin vuonna 1935 aloittaneelle kurssille, jonka opetusmateriaaleja kansallistettiin ja opettajiksi kiinnitettiin brittejä.¹⁷⁴

Britit palasivat Moskovasta yleensä kotimaahansa.¹⁷⁵ Luokka luokkaa vastaan -kauden alussa Lenin-koulun kävijöistä muodostettiin Kominternin rahoittamia ”lentäviä osastoja” (*flying squads*), jotka kiidätettiin luokkataistelun tai puolueen sisäisen riidan pesäkkeisiin. CPGB:n johtavissa elimissä koululaisilla oli vahvin edustus

171 Irlantilaiset, ks. McLoughlin 1997, 64–65. Jäsenmäärät, ks. Carr 1982, 275, 279; Schafranek, 445–446; McLoughlin 2003, 104.

172 McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 102.

173 Ammattitaidottomiin luettiin kaivostyöläisten lisäksi konepajateollisuuden työläiset (*engineers*), tekstiilityöläiset ja rautatietyöläiset. Artikkelissa täytyy olla virhe: “[M]iners, engineers, textile, rail and unskilled manual workers comprised almost a third of males...”. Taulukossa kaivostyöläiset ja koneenkäyttäjät muodostavat kaksin jo noin 45 %, joten oikea osuus täytyy olla kaksi kolmasosaa. McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 103–105. Vrt. Cohen – Morgan, 336–337.

174 Praktiikkakokemusten tulkinnasta, ks. McLoughlin 1997, 71–73; McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 110–112. Kurittomuustapauksista mainittakoon opiskelija *Harold Horn* (Harold Tillet), joka oli juhlinut lokakuun vallankumousjuhlan aattoa vuonna 1934 ravintolassa ja kuitannut aikaisen aamuherätyksen: ”Fuck the revolution!” Hän oli vakuuttunut siitä, että opiskelureissu päättyisi Siperiaan. McLoughlin 2003, 103.

175 Poikkeukset jäivät neuvostomaahan jatkamaan opintojaan, työskentelemään Kominternissa, sen kansainvälisten yhteyksien toimistossa (OMS) tai neuvostotuotannossa. Kaksi vakooilijaksi koulutettua toveria tuomittiin pitkiin vankeusrangaistuksiin kotimaassaan. McLroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 113.

1930-luvun alussa. Noin puolet piiriorganisaattoreista oli valmistunut Lenin-koulusta. Vaikutus kotimaassa jäi lyhytaikaiseksi piikiksi, joka oli tasoittunut vuoteen 1938 mennessä. Menestys opiskelijana Lenin-koulussa ei välttämättä avannut paikkaa puoluejohdossa – oikeastaan kävi päinvastoin: Lenin-koulussa pärjäivät kuriin mukautuvat mekaaniset oppijat, kun taas kriittiset kyseenalaistajat ajautuivat vaikeuksiin. Laillisen puolueen työssä tehokkuus ja päättäväisyys korostuivat eivätkä huonot arviot Lenin-koulusta estäneet kyvykkäiden toverien etenemistä.¹⁷⁶ Lenin-koulun kävijät vaikuttivat sekä CPGB:n johdon kokoonpanoon että puolueen yhteiskunnalliseen panokseen, joka näkyi lähinnä ammattiyhdistyksissä. Melkein kaikki pysyivät pitkään uskollisina puolueelle.¹⁷⁷ Irlantilaiset vaikuttivat kotimaassaan lähinnä ammatillisessa liikkeessä. Monet kuuluivat pitkään kommunistipuolueen johtoon, mutta toisaalta yhtä moni hylkäsi puoluetöön kokonaan.¹⁷⁸

Lenin-koulun itävaltalainen sektori (Ja) rinnastuu suomalaissektoriin brittien laillisen puolueen ongelmista kärsinyttä ryhmää paremmin. Itävaltalaisten nousua Lenin-koulun kookkaimmaksi sektoriksi säesti Kominternin kampanja trotskilaisuuden päävaaraa vastaan. Sektorin opiskelijoissa oli epäilyttäviä entisiä sosiaalidemokraatteja, mutta kampanjan uhriksi valittiin lähinnä opettajia. Loppuvuonna 1935 vapautettiin toimestaan ”trotskilaisia vaikutteita” sektoriin salakuljettanut *Braun* (Arnold Reisberg) ja vuonna 1937 *Karl Richter* (Johann Schreiner), joka vangittiin syksyllä. Rehtori Kirsanova ehti erottaa myös sektorin johtajan ja varajohtajan ennen joutumistaan itse syytettyjen penkille. Marraskuussa 1937 oltiin ennennäkemättömässä tilanteessa, jossa opiskelijat ja opettajat pääsivät syyttämään Lenin-koulun johtoa.¹⁷⁹ Kirsanovan erottaminen vapautti loputkin pidäkkeet. Itävaltalaiset olivat erityisen katkeria tavasta, jolla rehtori oli käyttänyt *Braunin* ”trotskilaisuutta” sektoria vastaan. Kun aidon kritiikin pullonhenki oli päästetty vapaaksi, Lenin-koulun uudella johdolla (rehtori *Vladimirov*) oli täysi työ saada tilanne hallintaan. Hysteriseksi äitynyt paineentasaus Lenin-koululla ei aiheuttanut rangaistuksia.¹⁸⁰ Koulun lakkautus seuraavana vuonna ei johtunut pedagogiasta, kurista tai veljespuolueiden mielipiteistä vaan Stalinista ja bolševikkipuolueesta. Lenin-koulun ylläpitoa ei pidetty enää tarpeellisenä.¹⁸¹

Itävaltalaiset Lenin-koulun opiskelijat selvisivät Stalinin terrorista säikähdyksellä. He pysyivät yleensä lojaaleina kommunisteina, osallistuivat Espanjan sisällissotaan ja sota-ajan vastarintaliikkeeseen.¹⁸² Terrori niitti etenkin Itävallan kommunistipuolueen vanhaa, 1920-luvun johtoporrasta, joka oli paennut Hitleriä Mosko-

176 Joka kahdeksas Lenin-koulun kävijä kuului jossain vaiheessa 1930-lukua CPGB:n keskuskomiteaan. Politbyroossa heillä oli jokseenkin pysyvä edustus. Cohen – Morgan, 346–350.

177 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 113–116. Cohen ja Morgan (354–355) ovat varovaisempia ja korostavat vaikutuksen rajoittamista 1930-luvulle.

178 Ainakin yhdeksän 21:stä Lenin-koulun kävijästä sijoittui puoluejohtoon. McLoughlin 1997, 76.

179 McLoughlin 2003, 105–108; Schafranek, 462–463. Tapaus *Braunist* ks. myös Studer – Unfried 2001, 177–179. Kritiikin sallimisen on täytynyt liittyä kampanjaan puoluedemokratiasta ”alhaalta”.

180 McLoughlin 2003, 108–110.

181 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 112.

182 McLoughlin 2003, 110–111.

vaan. Istuva puoluejohto sen sijaan jokseenkin säästy, vaikka muutamia vastaan kerättiin raskauttavaa todistusaineistoa.¹⁸³ Skp-johto tuhottiin totaalidemmin.

Lenin-koulun kansallisia sektoreita erotti ja niiden suhtautumista opiskeluun muovasi kommunistipuolueiden laillisuus omassa maassaan. Vahvin sektoreita yhdistävä tekijä lienee ollut Stalinin kauden puhettavan, työläisten tai bolševikkien kielen omaksumisen vaade. Puolueet saattoivat odottaa sijoitukselleen lyhytaikais-ta tuottoa, käytännön osaamista ja organisaatiokykyä, mutta Moskovan kannalta kyse oli pitkän tähtäyksen investoinnista, uskollisten puolueen soturien koulutta-misesta. Kauaskantoisin tavoite saattoi olla joidenkin rekrytointi neuvostotiedus-telun palvelukseen.¹⁸⁴

Lenin-koulun opiskelijoiden asettumista suomalaisen yhteiskuntaan toisen maailmansodan jälkeen käsitellään tämän tutkimuksen viimeisissä luvuissa.

---

183 KPÖ-johdon 1920-luvun lopun johtavista työntekijöistä 68 oli päätenyt emigranteiksi. Heistä 41 menehtyi terrorissa, yhdeksän selviytyi hengissä leireiltä ja 18 pysyi vapaana. Schafranek, 467–471.

184 McLoughlin 2003, 111–112.

VIII VANKEUDESTA VALLANKAHDVAAN

Heitä on kai jollakin merkillisellä tavalla trimmattu siellä Lenin-koulussa ... tai Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopistossa ... Voisi ehkä puhua aivopesusta [...] Kaikki inhimilliset suhteet heidän kanssaan ovat mahdottomia ... Ehkä on niin, että heidän ajatuksensa eivät kulje logiikan vaan dialektiikan uria...¹

Ulkomaalaisille tarkoitettu Lenin-koulu mukautui bolševikkien koulutuspolitiikan käännteisiin. Ponnin sen perustamiselle oli ollut veljespuolueiden bolševisointi, joka kavensi Kominternin jäsenpuolueiden liikkumavaraa jo 1920-luvun puolivälissä. Lenin-koulusta tuli bolševikkipuolueen väline, jolla Kominternin ”kolmannen vaiheen” hyökkäävät linjaukset iskostettiin kommunistipuolueiden ohjenuoraksi. Stalinin vallankumous toteutui Lenin-koululla proletariaatin ensisijaisuutena, puoluekantaisuuden ja päälinjan varjeluna, puoluepuhdistuksina sekä osallistumisena sosialismin rakentamiseen viisivuotissuunnitelman kiihdytetyllä tempolla.² Seuraavaan käänteeseen 1930-luvun puolivälissä Lenin-koulu ei enää sopeutunut.

Tutkimus suomalaisista Lenin-koulussa on 1930-luvun osalta häviäjien historiaa. Maailmansodan suuri pyörä nosti kommunistit Suomen vankiloista vallankahvaan ”vaaran vuosiksi”, mutta voitto jäi puolinaiseksi. Jos Suomesta olisi neuvostokoulutettujen johdolla tullut kansandemokratia, Lenin-koulun kävijät olisivat muodostaneet uuden hallinnon luotetuimman sisäpiirin. Tältä osin tutkimus Lenin-koulun suomalaisista on mahdollisen esihistoriaa.

Seuraavassa luvussa vedetään aluksi yhteen 1930-luvun kokemuksia Lenin-koulusta ja vankiloista, sitä, millaisissa olosuhteissa teräs karaistui. Loppuluku käsittelee neuvostokoulutettujen sijoittumista Skp:n ja Suomen valtionhallinnon tehtäviin jatkosodan päättymisen jälkeen.

IDEOLOGINEN MUOKKAUS LENIN-KOULUSSA

Lenin-koulun lyhytkurssien yltiöpäisenä tavoitteena oli tuottaa veljespuolueiden johtoportaaneeen neuvostoarvoille lojaaleja työntekijöitä mahdollisimman lyhyessä ajassa. Lenin-kouluun otetut olivat valmiiksi kommunisteja, mutta heihin kohdistettu ideologinen muokkaus oli lyhytkursseilla niin syväkävää kuin se voi vapaaehtoisuuteen perustuen olla. Robert Jay Lifton on ehdottanut kahdeksaa ehtoa,

---

1 Sinervo, 50. Lainauksessa kolmea pistettä käytetään tyylikeinona, paitsi sulkujen sisällä.

2 David-Fox, 256–260.

joilla voidaan arvioida ideologisen totalitarismin astetta eri ympäristöissä.³ Seuraavassa niillä koetellaan Lenin-koulua ja sen suomalaisyhteisöä.

Marxismi-leninismien vetovoima selittyy osaltaan sillä, että se pyrittiin esittämään ainoana järkipäisenä ja ”tieteellisenä” maailmankatsomuksena. Pyhä tiede (*sacred science*) oikeutti kommunistisen ideologian ihmiselämän järjestämisen korkeimmaksi moraaliseksi muodoksi. Teorian ja dogmin omaksuminen tuotti sekä tyydytystä että tunnetta kaaoksen hallittavuudesta.⁴ Palvova suhde etenkin luonnontieteisiin oli ominaista venäläiselle radikalismille jo 1800-luvulla. Stalin ryhtyi hyödyntämään ”tieteellisyyden” retoriikkaa marxismi-leninismien legitimaationa. Tieteellisyyden korostaminen erosi radikaalisti akateemisen tieteenharjoittamisen kriittisestä skeptisyydestä, sillä dogmin perusoletukset eivät olleet kyseenalaistettavissa.⁵ Lenin-koulussa marxismi-leninismien teoriaa arvostettiin, mutta se oli silti alisteista propagandan ja käytännöllisen puoluetyön vaatimuksille. Kirjanoppineisuus ei sopinut stalinistisen kaaderin ominaisuudeksi, vaan siihen langenneet leimattiin syyllisiksi ”akateemiseen uklooniin”.

Lifton kutsuu mystiseksi manipulaatioksi (*mystical manipulation*) niitä perusoletuksia, myyttejä, joiden päällä ideologinen rakennelma lepää. Myytit legitimoivat omaa oikeassa olemista, eikä niitä voi kyseenalaistaa leimautumatta vääräoppiseksi. Neuvostokommunismien perustavia myyttejä olivat marxilainen deterministinen historiakäsitys ja oppi puolueesta etujoukkona. Bolševikeista tuli valankumouksen myötä ”valittuja” historialliseen tehtäväänsä, ja näin he toimivat oman mystiikkansa instrumentteina.⁶ On selvää, että Lenin-koulussa ei kajottu kommunismin perusoletuksiin. Stalinin kauden myytit saattoivat vaikuttaa epäselvemmiltä, sillä niistä oli ollut erimielisyyksiä Leninin vallanperijöiden kesken. Kun suomalaiset opiskelivat ”kolmannen vaiheen” tunnuksia Lenin-koulun sektorissaan 1930-luvulla, Stalin oli peitonnut haastajansa ja ottanut haltuunsa propaganda-koneiston. Skp-johdon pysyminen Moskovan etäispäätteenä pitkälle 1960-luvulle kertoo, että suotuisissa olosuhteissa neuvostokoulujen stalinistinen manipulaatio kantoi pitkälle. Stalinilaisuuteen koulutetut eivät saaneet yhtä keskeistä asemaa kaikissa kommunistipuolueissa.

Ideologisessa totalitarismissa inhimillinen kokemus alistetaan doktriinin vaatimuksille. Kun doktriini on legitimoitu mystisillä myyteillä ja pyhällä tieteellä, sen looginen voima voi olla niin pakottava, että se korvaa kokemukseen perustuvat havainnot. Tulkinnat historian ja nykyisyyden käänteistä sovitettiin Stalinin puoluevaltiossa doktriinin tarpeisiin: ”menneisyyden historialliset tapahtumat muutetaan takautuvasti, kirjoitetaan kokonaan uudelleen tai jätetään huomioimatta, jotta ne saadaan yhtäpitäviksi doktriinin logiikan kanssa.”⁷ Kominternin taktiikan suunnanmuutokset ovat kelpo esimerkkejä haasteista, joita ajankohtaisen politiikan päivittäminen doktriinin mukaiseksi aiheutti. Lenin-koulussa opiskelijoiden iden-

3 Lifton, 419–437. Kun ”aivopesun” käsite levisi yleiskieleen, sen merkitys liudentui. Alun perin se tarkoitti menetelmää, jolla kiinalaiset pyrkivät kasvattamaan vangeistaan kommunisteja. Lifton käyttää mieluummin ideologista muokkausta (*ideological moulding*).

4 Lifton, 427–429.

5 Kivinen, 225.

6 Lifton, 422–423.

7 Sama, 430–431.

titeettien muokkaaminen palveli kaaderipolitiikan tarpeita. Yksilön henkilökoh-
taisten ominaisuuksien kunnioittaminen oli toissijaista. Kyse oli abstraktin doktriin-
nin ylivallassa henkilöihin (*doctrine over person*).

Kaikki yhteisöt ilmaisevat kielen keinoin yhteenkuuluvuuttaan ja erottautumistaan. Totalitaristisessa ympäristössä, jossa tavoitteena on mielen ideologinen muokkaus, kieli on välineistä keskeisimpiä. Lifton tarkoittaa kielen lataamisella (*loading the language*) taipumusta esittää termit manikealaisittain ehdottoman hyviksi tai pahoiksi ja yksinkertaistaa kielenkäyttöä toistuviksi, abstrakteiksi, kategorisiksi ja syyttäväksi ilmauksiksi. Kieli oli, kuten kaaderiaines Lenin-koulussa, puolueen väline suuren päämäärän palveluksessa.⁸ Lenin-koulun lyhytkursseilla opiskeltiin äidinkielellä bolševikkien käsitteistöä ja menettelytapoja. Kieleen ladattua voimaa kuvaavat Stalinin kirjeessä käytettyjen ilmausten vakiintuminen arkikäyttöön (”mätä liberalismi”, ”trotskilaisuuden salakuljetus”) sekä Skp:n suuri historia-keskustelu, jossa riideltiin petos-sanan vivahteista. Stalinismin fraasien omaksuminen ja niiden käyttäminen omaan identifikaatioon ei sinänsä vielä tarkoittanut bolševikkien arvojärjestelmän sisäistämistä. Stephen Kotkinin mukaan paikalliset rivityöläisetkin ”neuvottelivat” ja pelasivat kielellä arjesta selviytyäkseen.⁹

Lenin-koulun kävijät kohtasivat stalinismin kielen ongelmat yleensä vasta kotimaissaan. Bolševikkien termistö oli helppo omaksua mutta sen teho ei ollut taattu suomalaisen työväenliikkeen kontekstissa. Jotkut laillisten kommunistipuolueitten Lenin-kouluun lähettämät omaksuivat stalinismin retoriikkaa häiritsevässä määrin. He olivat oppineet vieraan kielen, joka ei puhutellut työläisiä kotimaassa.¹⁰ Kommunismin kielen perustavia ongelmia oli merkin ja merkityksen eriytyminen ja irtautuminen reaalimaailmasta. Kominternin pyrki luomaan yhtenäisen merkitysjärjestelmän mutta kykeni kontrolloimaan korkeintaan merkkejä, jotka tulkittiin vaihtelevasti paikallisista olosuhteista käsin.¹¹ Lenin-koulun painavinta antia ei ollut stalinismin propagandakielen omaksuminen, sillä kotimaassa se oli tyhjää puhetta.¹² Enemmän merkitystä – ainakin oman puolueen sisällä – oli siellä omaksutuilla toimintatavoilla ja mentaliteeteilla.

Ympäristön kontrollilla (*milieu control*) Lifton tarkoittaa sekä ulkoisen kommunikation säätelyä että ”ihmissielun insinöörien” pyrkimystä vaikuttaa yksilön sisäisiin mielenliikkeisiin.¹³ Lenin-koulussa suomalaiset saivat lukea kotimaansa sanomalehtiä, mutta muuten informaatio oli Kominternin apparaatin suodattamaa. Opiskelijoilta vaadittiin ”poliittisten kasvojen paljastamista”, jotta pään sisäiseen ”mätään liberalismiin” päästäisiin käsiksi. Heidän ”bolševisointinsa” oli julki-
lausuttu tavoite, jonka toteutumisen osoitti vasta kaaderien menestys puolue-
työssä. Minkään ympäristön kontrolli ei voi olla täydellinen, eikä siihen pyritty Le-

8 Sama, 429–430.

9 Kotkin, 236–237.

10 McLoughlin 1997, 74–75.

11 Thing, Morten: The Signs of Communism – Signs of Ambiguity. Language and Communism. In Saarela – Rentola 1998, 241–257.

12 Esimerkkinä propagandan kontekstisidonnaisuudesta voi mainita Kominternin suomenkieliset radiolähetykset sota-ajalta. Asiantuntemattomat ylilyönnit herättivät hilpeyttä Suomessa. Rentola 1994, 355–361; Haasola, 31–33.

13 Lifton, 420.

nin-koulussakaan. Opiskelijat kohtasivat sosialismin rakentamisen ongelmia praktiikkaretkillään, joiden piti toimia äärimmäisenä poliittisena ”tulikokeena”.

Puhtauden vaatimus (*demand for purity*) polarisoi ideologisen totalitarismin alaiset kokemukset absoluuttisen hyvään, puhtaaseen, ja sen vastakohtaan, epäpuhtaaseen ja saastuneeseen. Täydellinen puhtaus ei ollut saavutettavissa. Vaatimus aikaansai yksilötasolla riittämättömyyden tunnetta, häpeää ja syyllisyyttä.¹⁴ Lenin-koulussa opiskelijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet alistettiin kollektiivin julkiseen käsittelyyn. Poliittista luotettavuutta koeteltiin puoluepuhdistuksissa, joita ei kuitenkaan osunut joka vuosikursseille. Puolue ei ymmärtänyt heikkouksia, antanut anteeksi, vaan se vaati jatkuvaa itsen työstöä. Kun epäluottamuksen ilmapiiri levisi 1930-luvun jälkipuoliskolla Lenin-kouluunkin, syyllistävät käytännöt ruokkivat ilmiantoja, joilla peiteltiin omia heikkouksia. Puhtauden vaatimus saattoi silti tuottaa puhdasoppisimmille tyydytystä:

Joskus saimme jopa päänsilitystä. Suorapuheinen käsittely opetti meitä kutakin näkemään virheitämme, kasvatti itsekritiikkiä ja itseluottamusta. Minä koin vaikutuksen myönteisenä, mutta kaikki eivät ottaneet oppia – se on saatu todeta Suomen puolue-elämässä myöhemmin. Joihinkin se kasvatti turhaa itsevarmuutta ja liikaa itsetietoisuutta. Läpäistyään puoluepuhdistuksen he luulivat läpäisseensä kaiken.¹⁵

Ripittäytymisen kultti (*cult of confession*) tarkoittaa pakkomieltettä synnintunnustuksiin virheistä, joihin henkilö ei välttämättä ole edes syyllistynyt. Virheet voivat olla keinotekoisesti määriteltyjä tai sattumanvaraisia. Ripittäytymisellä on ainakin kolmenlaisia merkityksiä: Ensinnä se on yllä käsitellyn henkisen puhdistautumisen työkalu. Ripittäytyjä suorittaa symbolisen antautumisen, jolla hän ilmaisee suostumisensa kollektiivin muokattavaksi. Kolmanneksi hän altistaa itsensä julkiseen käsittelyyn, jossa saatetaan puuttua intiimeihin kokemuksiin, tunteisiin ja elämäntapoihin. Totalitaarisessa ympäristössä ripittäytyminen saattoi tuottaa tyydytystä, kun padotut syyllisyyden tunteet saatiin päivänvaloon. Toisaalta rituaaliin osallistuminen voi olla pelkkää ripittäytymisen esittämistä, jossa kielletyt ajatukset painettiin yhä syvemmälle mielen sopukoihin.¹⁶

Lenin-koulun suomalaissektorista voi poimia esimerkkejä tavoista reagoida ripittäytymisen kulttiin. Sirolalle neuvostovuodet olivat jatkuvaa itserippiä, joka ei tuottanut toivottua tyydytystä. Sisäisen ja ulkoisen todellisuuden ristiriitaisuudet ajoivat hänet kuolettavaan henkiseen ahdinkoon.¹⁷ Kullervo Manner ja Hanna Malm joutuivat suorittamaan nöyryyttävän ripittäytymisen mielivaltaiselta vaikuttavien syiden johdosta. Muodollinen alistuminen puoluekuriin ei pelastanut kumpaakaan. Lenin-koulun opiskelijoita työstettiin sektorin kollektiivissa rutiininomaisesti, ja yleensä syytetyt pääsivät pälkähästä tunnustamalla virheensä. Ripit-

14 Lifton, 423–425. Kivinen on Juri Lotmaniin tukeutuen päätellyt, että venäläinen ortodoksisuus tuottaa duaalisia vastakohtaisuuksia, koska siitä puuttuu katolisen opin ”harmaa alue” ääripäiden välissä. Kivinen, 219–220.

15 Osuus Elli Parkkarin muistelmissa koskee tarkkaan ottaen aikaa LVKY:ssä. Reiman, 56.

16 Lifton, 425–427.

17 Tuominen 1957, 274–286.

täytymisen kultin toimimattomuutta osoittaa varsinkin se, että vihollisen tiedottaja kävi Lenin-koulun raskauttava salaisuus sydämellään ja pääsi vielä palaamaan takaisin Suomeen.

Totalitaristinen maailmankuva jakaa ihmiset niihin, joiden oikeus olemassaoloon on tunnustettu, ja niihin, joilta se evätään. Samana vuonna 1930, kun Lenin-koulussa aloitti suomalainen sektori, neuvostovaltiossa käytiin maanlaajuista kampanjaa kulakiston tuhoamiseksi luokkana. Bolševikkipuolue ja kulloinenkin turvallisuuspoliisi olivat neuvostovallan alusta alkaen ottaneet vallan vihollistensa määrittelyyn ja eliminointiin. Kirovin murha oli 1930-luvun käännekohta, jonka jälkeen vihollisia ryhdyttiin paljastamaan ja tuhoamaan puolueen sisältä. Vuosikymmenen edetessä vihollismääritykset liukuivat poliittisista oppositiosta puoluevastaisiin ryhmiin ja lopulta kansanvihollisuuteen. Olemassaolon epäminen (*dispensing of existence*) ei ollut Lenin-koulussa uhkana ennen vuosien 1937–1938 suurta terroria. Suomalainen poikkeus oli Mannerin ja Malmin juttu, jonka lonkerot ulottuivat suomalaissektoriin. Oikeus olemassaoloon uhattiin kyllä riistää oman maan vihollisryhmiltä, mikäli sektorissa seipitettyyn viisuun on uskominen.¹⁸ Kovasta uhosta huolimatta Skp:n nimissä tehtiin Suomessa ennen talvisotaa vain muutamia poliittisia kostomurhia, joilla puhdistettiin omaa puoluetta pettureista. Lopullisen ratkaisun malli oli omaksuttu bolševikeilta:

Tällainen rankaisutoimenpide on poliittinen toimenpide, mihin on harkiten ja vain erikoistapauksissa ryhdyttävä. Emme me yksitellen tappamalla pääse ohranoista ja urkki-joista. Niistä tekee lopun vasta proletaarin vallankumous, joka lujalla kädellä rankaisee kaikkia työväenluokan vihollisia ja murskaa porvariston ohranalaitoksen.¹⁹

Liftonin kriteerien perusteella Lenin-koulu oli mitä totalitaarisin oppilaitos, jossa harjoitettiin mielen peukalointia. Suomalaisten kohdalla on kuitenkin tehtävä muutamia varauksia. Maanalaisuuden kovettamien tulokkaiden mieliä ei juuri tarvinnut muuttaa ja he olivat vastaanottavaisia Lenin-koulun käytännöille. Moskovassa toiminut puoluejohto oli vahvasti edustettuna sektorissa, eli opettajien auktoriteetti oli painavin mahdollinen. Sirolan kaltaisilla Kominternin veteraaneilla oli tiettyä arvovaltaa myös suhteessa Lenin-koulun johtoon. Suomalaissektorin eristäytymistä moitittiin, mutta vastapainoksi oli esittää erinomaisia tuloksia vuosikymmenen puolivälissä. Lenin-koulun kurinalaistavat käytännöt toteutuivat paljaammin sektoreissa, joiden opettajat eivät olleet opiskelijoiden maanmiehiä. Suomalaissektorissa oli liikkumavaraa, ”paikallista nationalismia”, joka sittemmin koitui opettajien kohtaloksi.

Lenin-koulu pyrki säätämään opiskelijoiden tajunnan stalinilaiselle taajuudelle, jolla lähetetyt käskyt he olisivat toteuttaneet kotimaissaan. Lenin-koulun voima ei ollut opetussisällöissä tai metodeissa vaan Moskovan totaalisisessä koulutuskokemuksessa, johon kuului johdatus stalinismin teoriaan ja käytäntöön, arvoihin ja

18 Lahtareilta, porvareilta, herroilta, noskeilta sekä nimeltä mainiten ”Sianpäältä”, presidentti Svinhufvudilta. ”Kursasilaisten toivelista”, kevät 1933. 531/9/19, RGASPI.

19 Konspiraattori: Pitkäsen Pekka ”Taivaanpankolla”. SKP:n taistelun tieltä, 416. Krekola 2005, 132–149.

periaatteisiin. Se edellytti hierarkian, kurin ja tottelevaisuuden omaksumista henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi sekä Neuvostoliiton samastamista sosialistiseen edistykseen. Tällainen sosialisatioprosessi oli ensiarvoinen väline ulkomaisten kaaderien muovaamiseen. Koulutukseen valituilla oli Moskovaan tullessaan tietty vakaumus, jota sosialisatio Lenin-koululla vakuutti, vahvisti ja laajensi stalinismin suuntaan. Joillekin stalinismi iskostui loppuelämän johtotähdeksi, mutta menetelmät eivät tehonneet kaikkiin.²⁰

Suomeen palanneet Lenin-koulun kävijät joutuivat yleensä vuosiksi totaalisten laitosten toiseen ääripäähän, vankilaan.²¹ Suomen vankilalaitos kohteli poliittisia vankejaan Lenin-koulua totaalisemmin, mutta se ei sanottavammin pyrkinyt vaikuttamaan heidän ideologiaansa. Valtiolle vaarallisiksi katsotut henkilöt eristettiin, ja heidän poliittinen toimintansa estettiin. Vakaumuksessaan horjuneille tarjottiin vapautta, mikäli he olisivat irtisanoutuneet Skp-toiminnasta. Lenin-koulun kävijät kasautuivat 1930-luvun lopulla Skp:n vankilakommunismien johtoon. Vankeus riisti osalta mahdollisuuden osallistua kansanrintamakauden järjestötoimintaan, joka olisi saattanut kyseenalaistaa Moskovan oppeja.

Johtavat vankilakommunistit pyrkivät ylläpitämään poliittisten vankien moraalista selkärankaa, jota taivutti varsinkin Neuvostoliiton hyökkäys talvisodassa. Vuosien koettelemukset harvensivat luotettujen piiriä ja jättivät jäljelle vain puhdasoppisimman ytimen.²² Vankilakommunismien pienessä ja tiiviissä yhteisössä neuvostokoulutetut pääsivät ensi kertaa soveltamaan stalinismin menetelmiä omaan jäsenistönsä. Kaksinkertainen, vuosia kestänyt kokemus totaalisista laitoksista karaisi pienen joukon, joka ei häikäillyt ottaa valtaa Skp:ssä sodan jälkeen.

KUINKAS SITTEN KÄVIKÄÄN

Neuvostoliitto kantoi vastuun ja maksoi hinnan Hitlerin Saksan sotilaallisen selkärangan katkaisusta toisessa maailmansodassa. Puna-armeija työnty Euroopan sydämeen, Berliiniin ja Prahaan, ja tuli jäädäkseen. Fasismi määrittyi absoluuttiseksi pahaksi. Voittajavaltioiden yhteisiksi nimittäjiksi hyväksyttiin kommunistien hallitusvastuun sallinut demokratia sekä antifasismi, negaation kautta jäsenyvä käsite, joka oli ollut käytössä 1930-luvulla. Stalin oli jättänyt silloisen antifasistisen rintaman ratkaisevalla hetkellä ja ryhtynyt Hitlerin liittolaiseksi. Saksan luhistuttua

20 McIlroy – McLoughlin – Campbell – Halstead, 119–220. Puoluekoulut (myös kotimaassa) muistuttivat pienoiskoossa kommunistista vastayhteisöä, jossa pieni, erityistä tarkoitusta varten kasattu ryhmä hitsautui yhteen ja loi vahvoja, joskus elämänmittaisia kiintymyssuhteita. Kivisaari 2002, 78.

21 “Tulokkaat saapuvat totaalisiin laitoksiin eri mielentiloissa. Yhtä äärimmäisyyttä edustavat täysin vastentahtoiset tulijat: ne, jotka on tuomittu vankilaan, passitettu mielisairaalaan tai määrätty jonkin laivan miehistöön. [...] Toista äärimmäisyyttä edustavat laitokset, jotka käsittelevät vain niitä, jotka ovat tunteneet itsensä kutsutuiksi ja näistä vapaaehtoisista valitsevat vain, jotka tuntuvat otollisimmilta ja oikeissaan vakavimmilta. [...] Näissä tapauksissa kääntymys näyttää jo tapahtuneen, ja noviisille on vain osoitettava, millä tavoin hän parhaiten totuttaa itsensä kuriin.” Goffman, 93–94.

22 Talvisodan aikaansaama asennemuutos oli Skp:n jäsenistössä niin yleinen, että siitä puhuttiin myöhemmin ”hurahduksena”. Rentola 1992, 84.

Neuvostoliitto lisäsi fasismin uhasta varoittavaa propagandaansa, millä pyrittiin ohjaamaan huomio pois sotaa edeltäneestä epäpyhästä liitosta.²³ Termeillä oli väliä: puhuttiin fasismin juurimisesta, vaikka Hitlerin kannattajat olivat kansallissosialisteja. Fasismi ei ollut yhdistettävissä Neuvostoliiton valtiososialismiin tai ylipäätään sosialismiin.²⁴

Neuvostovaltio uhkui voiton päivänään yliveraista voimaa, joka toi uskottavuutta paremman ihmiskunnan luomisen projektiin. Komintern oli 1930-luvun puolivälistä lähtien määritellyt fasismin monopolikapitalismin taantumuksellismaksi muodoksi, jonka täydelliseksi vastakohtaksi ja viholliseksi neuvostomallinen sosialismi haluttiin esittää. Länsimaiset demokratiat olivat sodan jälkeen antifasistisinakin yhä kiinni kapitalismissaan. Moskova kykeni sekä kritikoimaan länsimaista demokratia-käsitettä että markkinoimaan siitä omaa muunnelmaansa, mikä lisäsi neuvostokommunismia ja uuden demokratian vetovoimaa. Tässäkin neuvostopropaganda onnistui hämärtämään Stalinin opportunistista politiikkaa ennen sotaa.²⁵

Neuvostokommunismille sodanjälkeiset hyvätahdon vuodet olivat etsikkoaikaa. Marxismi-leninismien oppi vetosi sekä älymystöön marxilaisilla juurillaan että rahvaaseen ”tieteellisyydellään” ja vapautuksen lupauksellaan. Neuvostoliiton politiikan kyseenalaistajat leimautuivat helposti fasismin kannattajiksi. Puoluevaltion sisällä mikään ei muuttunut; rauha oli sodan jatkamista toisin keinoin omia kansalaisia vastaan. Yhden tyrannin häviö ja poistuminen eurooppalaiselta näyttämöltä vahvisti toista, Stalinia. Länsivallat jättivät Jaltan konferenssissa Itä-Euroopan puna-armeijan ja oman onnensa nojaan. Neuvostoliiton sisäinen tilanne ei liioin kiinnostanut, sillä Euroopan jälleenrakennuksessa riitti haastetta.

Suomi oli kärsinyt sodassa mutta kyennyt välttämään miehityksen. Suomalaisen enemmistöllä ei ollut illuusioita neuvostokommunismien luonteesta, mutta hävinneen valtion oli ryhdyttävä harjoittamaan virallista naapuriystävyyttä. Toisaalta maassa oli huomattava vähemmistö, joka uskoi uudenlaisen demokratian ja sosialismin mahdollisuuksiin. Vasemmistolaisen joukkoliikkeen etujoukoksi tarvittiin teorian mukaan kommunistinen puolue. Skp-johdon miehittivät neuvostomaassa ja poliittisessa vankeudessa pisimmän jakson viettäneet kommunistit. Heistä monet tavoittelivat neuvosto-Suomea ja sittemmin kansandemokratiaa.

Asetus turvasäilöttyjen vapauttamiseksi syyteestä ja rangaistuksesta annettiin 23. syyskuuta 1944. Ensimmäiset pääsivät maistamaan vapautta kuun lopulla. Vaikka muutokseen oli vankiloissa valmistauduttu kesästä lähtien, käänne oli jyrkkä. Vielä 15. syyskuuta Yrjö Leinon avustajana sota-ajan sinnitellyt Aatto Sallinen oli saanut pidätysyrityksen yhteydessä surmansa. Hänen marttyyrihautajaisistaan muodostui skp-läisten ensimmäinen julkinen joukkoesiintyminen. Seppel nauhaan kirjailtiin: ”Kuolit vallankumouksen aattona”.²⁶

23 Furet, 367.

24 Viitanen, Reijo: Punainen vaate sininen aate. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto 50 vuotta. SDNL 1994, 80–83.

25 Furet, 368–369.

26 Rentola 1994, 463, 631 viite 13. LVKY:n ja Lenin-koulun käynyt sekä Suomessa seitsemän vuotta istunut Sallinen olisi täyttänyt ne määreet, joilla pääsi pitkälle sodanjälkeisessä Skp:ssä.

Uuden Skp:n rungon muodosti Karvian turvasäilöläisten johto,²⁷ jonka keskinäinen luottamus kumpusi vuosikymmenen takaa. Aimo Aaltonen, Kauko Heikkilä ja Ville Pessi olivat neuvostovuosinaan 1930-luvun alussa kohonneet silloisen puolueen keskijohtoon. Kesällä 1944 he päättivät valmistautua pian koittavaan vapauteen ja ryhtyä valmentamaan eri puolelle Suomea lähteviä tovereita. Karvian stalinistien kolmikko sai vapaudessa rinnalleen Hertta Kuusisen ja Yrjö Leinon. Skp:n ydinryhmän poliittinen projekti kiteytyi luotettavuutta korostaneeseen organisaatio- ja kaaderiajatteluun, jota tasapainotti joustavamman ja yhteistyöhakuisemman pariskunnan linja.²⁸ Laillisen Skp:n perustava kokous pidettiin lokakuun puolivälissä Helsingin Töölössä. Paikalle kutsutut edustivat kolmea ryhmää, Karvialta vapautuneita miehiä, Hämeenlinnan naisia ja Yrjö Leinon organisaation jäseniä Helsingistä.²⁹

Neuvostokouluissa ja vankiloissa pisimmän oppimäärän suorittaneet toverit pakkautuivat Skp:n keskusjohtoon. Kun Helsingissä järjestettiin Skp:n piirisihteerien neuvottelukokous kesällä 1945, Lenin-koulun kävijöitä ja muita neuvostokoulutettuja sattui paikalle niin runsaasti, että tilaisuus muistutti laajennettua luokkakokousta.³⁰ Neuvostokoulutuksen painoarvo oli suurimmillaan tässä vaiheessa. Skp ei vielä ollut päässyt käsiksi Ek-Valpon papereihin, joiden avulla joidenkin toverien luottamus pian evättiin. Kun paluumuuttajat Neuvostoliitosta saatiin Helsinkiin ja Aimo Aaltonen vapautui Valtiollisesta poliisista, Skp:n sisäpiirin ytimen, poliittisen sihteeristön muodosti neuvostokokemukseltaan ohittamaton kuusikko: Aaltonen, Kuusinen, Inkeri Lehtinen, Martti Malmberg, Aili Mäkinen ja Pessi. Naiset olivat keskeisillä paikoilla vain puolueen johdossa, eduskuntavaalien äänikuningatar Kuusinen julkisuudessa ja Lehtinen linjanvetäjänä kulissien takana.³¹

Muutamat johtavat kommunistit saivat pian valtiollista valtaa. Neuvostokouluja käymätön Yrjö Leino kohosi korkeimmalle, sisäministeriksi. Muista SKDL:n ministreistä neuvostokoulujen ja pitkän vankeuden pätevoittämiä olivat Matti Janhunen,³² Yrjö Murto³³ ja Hertta Kuusinen, jonka salkku jäi ylimenokauden lohdu-

27 Malmberg liittyi talvisodan aikana Riihimäen vankilassa Moskovasta tuttuun ”hienoon porukkaan”, johon kuuluivat Aaltonen, Pessi, Krook, Koskinen, Kauko Heikkilä ja Matti Huhta. Martti Malmbergin muistelmat 1984. 5. M. Malmberg Ca, KA.

28 Rentola 1994, 465–468.

29 Rentola 1994, 487–489. Paikalla olleista 37 % (10/27) oli käynyt Lenin-koulun.

30 Piirisihteereistä olivat neuvostokoulutettuja Helsingin Paavo Koskinen, Uudenmaan Nestori Nurminen sekä Jaakko Parkkari, Turun Lars Junttila (LVKY 1923), Porin Martti Terho, Vaasan ruotsalaisten Rudolf Vinsten, Kokkolan Olavi Pohjola (LVKY 1930–34), Lahden Hemming Lindqvist, Iisalmen Viljo Tuominen, Jyväskylän Saara Kontulainen, Kemian Antti Timonen, Kajaanin Jaakko Lehtoranta ja Oulun Manu Kantola (Ufan Komintern-koulu). Kutsuttuna paikalla olivat myös Kommunisti-lehden Mirjam Tiilikainen, SAK:n Lauri Kantola ja Väinö Tattari, SKDL:n Nestori Parkkari (LVKY 1928–32), Skp:n propagandajaoston Aino Kuosmanen sekä eduskuntaryhmän Elli Stenberg. Kaisa Junttila toimi sihteerinä. Ptk Skp:n piirijärjestöjen sihteerien ja puolue toimikunnan jäsenten neuvottelukokouksesta 15.7.1945. Piirisihteerien neuvottelukokoukset 1945–1948, järjestöjaosto, SKP 1944–, KA.

31 Peltola, 26–27. Majander, 280–281. Peltola laskee mukaan myös Äikiän. Kaksi vuotta Lenin-koulussa viettäen Malmbergin neuvostokoulutus oli porukan lyhyin.

32 Janhunen kävi LVKY:n (1925–29, *Karl Jokinen*) ja jatkoi siellä pari vuotta aspiranttina ja opettajana. Hän opetti suomalaisia Kominternin sotilaspoliittisella kurssilla. Vankeudessa ja turvasäilössä vierähti vuosikymmen (1934–1944). Matti Janhusen *Emp I/j*, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

tuspalkinnoksi.³⁴ Kuusi entistä Lenin-koulun kävijää valittiin SKDL:n listoilta kansanedustajaksi heti vuoden 1945 vaaleissa. Suomen eduskuntaan valittiin sodan jälkeen yhteensä 12 kansanedustajaa, jotka olivat saaneet neuvostokoulutusta Skp:n maanalaisuuden kaudella.³⁵ Yrjö Enne oli ainoa, joka ylsi kansanedustajaksi sekä 1920-luvulla ennen kommunismin maanalaisimpia vuosia että niiden jälkeen.

Eino Kujanpää valittiin Hämeen eteläisestä vaalipiiristä kansanedustajaksi heti vuonna 1945. Kansanedustajamatrikelissa hän ilmoitti ammatti- ja yhteiskunnalliseksi toiminnakseen: ”huutolaisena, paimenena ja renkinä vuoteen 1922”. Ennen eduskuntavuosiaan Kujanpää oli viettänyt seitsemän vuotta vankilassa ja turvasäilössä, minkä jälkeen tie vei Forssan Skp-osaston puheenjohtajaksi.³⁶ Kujanpään sosiaalinen kohoaminen sekatyöläisestä toimitsijaksi ja kansanedustajaksi perustui Lenin-koulun käymiseen. Vuodesta 1950 hän elätti itsensä kirvesmiehenä ja konepuuseppänä Helsingissä, sillä Skp:n kaaderijaosto oli vuonna 1947 löytänyt huomauttamista Kujanpään käytöksestä 1930-luvulla ja toiminnasta sota-aikana. Huuilta leikattiin siivet kansanedustaja-aikana, eikä jutusta tehty julkista myöhemminkään. Toverit ihmettelivät paluuta kirvesmieheksi.³⁷

Skp sijoitti neuvostokoulutettuja luottokaadereiksi organisaatioihin, joissa sillä oli jalansija. Suhde Suomi–Neuvostoliitto-Seuraan oli alun pitäen jännitteinen, sillä kesän 1940 keskeiset toimijat (SNS I) sivuutettiin uuden Skp:n johdosta. Seuran joukkotoimintaan kanavoitui syksyllä 1944 sotavuosina patoutunutta painetta. Hetken näytti siltä, että sen johdolla ”ratkaistaan koko kysymys”.³⁸ Hertta Kuusinen sai vastuulleen työn ystävyysseurassa, joka pysyi Skp:n määräysvallassa 1960-luvulle saakka. Lenin-koulun entiset opiskelijat olivat edustettuina sekä perustavassa kokouksessa että keskusjohtokunnassa.³⁹ Aluksi heitä palkattiin seuraan myös palkallisiksi toimihenkilöiksi.⁴⁰

33 Murto oli käynyt 1930-luvun alussa kolme vuotta Karjalan kommunistista maatalouskorkeakoulua. Hän jäi heti kiinni Suomen-komennuksellaan kesällä 1935 ja pysyi laitoksissa väliarhaan asti. Yrjö Murrin Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

34 Murto oli vuosina 1945–48 kulkulaitosministeri Paasikiven ja kansanhuoltoministeri Pekkalan hallituksessa, jonka salkuttomana ministeri toimi lyhyen jakson myös Hertta Kuusinen. Janhunen oli molemmissa hallituksissa sosiaaliministerinä.

35 Aimo Aaltonen (1945–61), Eino Kujanpää (1945–50), Hertta Kuusinen (1945–71), Nestor Nurminen (1945–61, 1966–69), Ville Pessi (1945–65), Gösta Rosenberg (1945–65), Hemming Lindqvist (1951–57, 1962–65), Yrjö Enne (1954–61), Unto Miettinen (1954–57), Lauri Kantola (1962–75). LVKY:n kävijöitä ainakin Matti Huhta (1945–47) ja Elli Stenberg (1945–65).

36 Tiedot kansanedustajamatrikelista: <http://www.eduskunta.fi/> (7.11.2005).

37 Kujanpään väitettiin puhuneen kuulustelussaan joulukuussa 1936 kaiken tietämänsä, mikä ei pidä paikkaansa. Syvärin linnoituspataljoonassa hän liittyi keväällä 1943 asevelikerhoon ja uskoi Suomen voittavan sodan. Henkilökortti, 13.2.1948 ST (Saara Tuominen). Paluusta työläiseksi ja omatunnontuskista syrjäyttämisen jälkeen, Kujanpää Hemming Linqvistille 5.3.1952. Eino Kujanpää Hmp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

38 Näin tulkitsi porilainen Martti Terho keväällä 1945. Rentola 1994, 492.

39 Kirvesmies Lauri Kantola, kirjastonhoitaja Hertta Kuusinen, pakkaaja Aune Laurikainen sekä työmiehet Jaakko Parkkari ja Veikko Sippola. Hertan mukaan johtokunnassa kauppa- ja teollisuusneuvokset (esimerkiksi teollisuusneuvos Max Sergelius ja kauppaneuvos Samuli Harima) kohtasivat ”kivi- ja kirvesneuvokset”. Kinnunen, Kaisa: Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944–1974. Suomi-Venäjä-Seura 1998, 77–79, 153–158. Seitsemän marraskuussa 1944 aloittaneen Paasikiven II hallituksen ministeriä kuului samaiseen johtokuntaan. Rentola 1994, 505.

40 Järjestösihteerit Lauri Kantola ja Jaakko Parkkari (1944–45), taloudenhoitaja ja valistus sihteeri Aune Laurikainen (1944–47), järjestäjät Gösta Rosenberg ja Veikko Sippola (1944) sekä ruotsalai-

Sama peruskuvio toteutui kansandemokraattisissa joukkojärjestöissä, joilla pyrittiin saamaan laajapohjaisempia kansalaisryhmiä Skp:n vaikutuspiiriin. SKDL:ään otettiin perustavan kokouksen jälkeen seitsemän työntekijää, joista kolme oli koulutettu neuvostomaassa.⁴¹ Lenin-koulun kävijöitä palkattiin toimihenkilöiksi pioneeriliitto SDPL:ään ja nuorisoliitto SDNL:ään. ”Puolue oli päättänyt, että minä ryhdyin siihen tehtävään, ja sen takia minä siihen suostuin”, kertoi Onerva Ojanen valinnastaan pioneeriliiton sihteeriksi.⁴² Skp ei ollut nuorisopuoleen tyytyväinen, joten jälkikasvua turvaavat järjestöt yhdistettiin 1940-luvun lopulla ja otettiin tiukemmin poliittiseen ohjaukseen. SDNL työvaliokuntaan epäviralliseksi Skp-valvojaksi nimetty Armas Äikiä ei tyytynyt sivustaseuraajan rooliin.⁴³ Naisliitto SNDL:n johdossa oli muutamia neuvostoliitossa koulutettuja tovereita, mutta Skp:n ote tiukentui vasta vuoden 1949 organisaatiouudistuksessa.⁴⁴

Skp:n järjestöperheeseen työllistettiin aluksi kaikki kynnelle kykenevät neuvostokoulutetut. Kun järjestötoiminta pääsi jaloilleen, havaittiin muutamissa tapauksissa, että neuvostokoulutus ei välttämättä taannut pärjäämistä osoitetuissa tehtävissä.⁴⁵ Puoluetyöntekijöitä erotettaessa turvaututtiin stalinismin kiertoilmauksiin: ”Alussa, heti sodan jälkeen, miehiä hävisi yhtäkkiä milloin piiri- milloin valistus milloin miltäkin sihteerin tuoilta aivan kuin juoksevalta hihnalta. Ja kun Kerttu joskus kyseli, minne se tai se toveri oli hävinnyt, kuului vastaus: tuotantoon.”⁴⁶ Skp:n kaaderihallinto jäljitteli bolševikkien järjestelmää, jossa puolueen kaaderit tutkittiin ja sijoitettiin ominaisuuksiaan vastaavaan työhön – tai erotettiin sellaisista.

KONTROLLI JA KOULUTUS

Muutamat Lenin-koulun ja Espanjan sisällissodan veteraanit pääsivät punaisessa Valpossa vastaamaan Suomen sisäisestä turvallisuudesta. Apulaispäällikkö Aimo

---

nen valistussihteerinä Valter Huldén (1949). Laurikaisen panokseen ei oltu tyytyväisiä, ja hänen tilalleen nimettiin Betty Peltonen. Kinnunen, 206–208.

41 Yrjö Enne, Nestori Parkkari sekä Urho Väre (LVKY 1923 *Veikko Salama*). SKDL:n perustavan kokouksen jälkeiset työntekijät. Luettelot työntekijöistä. Talousjaosto Hc 14, SKDL, KA.

42 Pioneeriliiton sihteerinä toimi aluksi Onerva Ojanen (Tainio) ja järjestäjänä Kerttu Riihinen (Matilainen). Moskovassa vuonna 1930 pioneerikurssin käynyt Mirjam Tiilikainen oli liittotoimikunnan puheenjohtaja. Ålander, Esa: Punaisen Liinan Lapset. Suomen Demokration Pioneerien Liitto ja sen edeltäjät. SDPL 1995, 72–74. Einar Tulla työllistyi aluksi kommunistien eduskuntaryhmän sihteeriksi ja vuonna 1946 pioneeriliiton valistussihteeriksi. SDNL:n ensimmäisissä liittotoimikunnissa (1945–46) neuvostokoulutettuja edusti Unto Miettinen. Viitanen, 604.

43 SDNL:n kehittämiseen osallistuivat myös Martti Malmberg, Aili Mäkinen, Jaakko Parkkari sekä Inkeri Lehtinen. Viitanen, 193, 201–202.

44 Saara Tuominen oli SNDL:n ensimmäinen pääsihteerinä (1944–45). Neuvostokoulutusta oli myös valistussihteerinä Helmi Heikkilällä (Klemetti) sekä Hilja Viklundilla (Petroskoin maatalouskorkeakoulu). Katainen Elina: Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944–1990. Kansan Sivistystyön Liitto 1994, 85–99.

45 Eino Lankinen kiersi 1940-luvun lopulla SKDL:n piiri- ja valistussihteerinä Etelä- ja Pohjois-Karjalassa sekä Uudellamaalla mutta ei viihtynyt missään vuotta pitempään. Hän päätyi SNS:n elokuvakoneen hoitajaksi Lapin piiriin. Skp:n Rajakosken osastosta hänet erotettiin vuonna 1956 elämäntapakysymyksiin vedoten. Ote Skp:n Helsingin ja Uudenmaan piirin kaaderijaoston ptk 2.5.1956. Eino Lankisen Amp I, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

46 ”Kerttu” oli romaanissa Sinervon alter ego. Sinervo, 263.

Aaltonen oli Valpon todellinen johtaja kevästä 1945 erottamiseensa saakka maaliskuussa 1947. Veikko Sippola ylennettiin kesällä 1945 päälliköksi valvontatoimistoon, jossa alaisena työskenteli Eero Krook. Espanjan-veteraaneista Valpoon otettiin ylivartijaksi Herman Haapaniemi ja sotilastoimistoon Eino Laakso. Myös Yrjö Kanerva työllistyi puna-Valpoon, josta erotetut vaikuttivat sittemmin kansandemokraattisen liikkeen sisällä omana heimonaan ja Skp:ssä pikku mafiana.⁴⁷

Lenin-koululta Valpon kautta Skp:n tiedustelueliimiin kulkee reitti, jota pitkin Skp sitoutui osaksi Neuvostoliiton sotilasvakoilua. Vuoden 1933 suuressa vakoilujutussa tuomittiin yksi Lenin-koulun kävijä, mutta jutun päätekijä pakeni Moskovaan ja päätyi Lenin-koulun oppilaaksi.⁴⁸ Sodan jälkeen Aimo Aaltonen valvoi ja kontrolloi Skp:n piirissä harjoitettua tiedustelua. Tärkeimpiä lankoja käytännön työssä piteli Veikko Sippola, joka poistui Suomesta syksyllä 1955 suuren vakoilujutun käsittelyn ajaksi – opiskelemaan Moskovan puoluekorkeakoulussa jo toiseen otteeseen. Tamperelainen Eino Laakso, Espanjan käynyt pärmiläinen desantti, lie nee menestyksekkäin Skp:n sotilasvakoilijoista. Puolueen ydinjohto tiesi hämähommista ja sieti niitä. Puoluejäsenten harjoittama vakoilu lakkasi tai ainakin vähentyi vuoden 1956 jälkeen.⁴⁹ Lenin-koulu on yhdistetty vakoilutapauksiin myös Englannissa, mutta tutkijat eivät ole kyenneet tarkentamaan, luotiinko tiedustelukontaktit Lenin-koulussa vai jossain muualla.⁵⁰

Skp:n omat valvontakomiteat perustettiin heti lokakuussa 1944. Niiden tehtäväksi määriteltiin ”ohranan” vastainen taistelu ja puolueen ideologisen puhtauden vaaliminen. Valvontakomiteat käsittelevät Skp-jäsenten ja kandidaattijäsenten laatimat elämäkerrat, joilla pyrittiin kontrolloimaan kaaderipuolueeseen hyväksyttävien poliittinen nuhteettomuus.⁵¹ Valvontajaostoa johti Kauko Heikkilä, jonka kaunainen tyyli ei miellyttänyt kenttää.⁵² Heikkilän valvontajaosto sulautettiin Aaltosen kaaderiosastoon vuoden 1945 lopulla.⁵³ Vuodesta 1948 alkaen Aaltonen johti puolueen kaaderi- ja organisaatiokysymyksiin keskittynyttä nyrkkiä (org. osasto), jossa työskenteli pelkkiä neuvostokoulutettuja. Kaaderisihteeriksi kiinnitettiin Valposta vapautunut Sippola.⁵⁴

47 Rentola 1999, 58–63.

48 Suuressa vakoilujutussa tuomittiin 26 henkilöä vuonna 1934. Kesken Lenin-koulun kurssin (1931–32) sotaväkeen palannut Antti Aaltonen sai neljän ja puolen vuoden tuomion. Päätekijä Vilho Pentikäinen aloitti syksyllä 1935 Lenin-koulussa nimellä *Erik Art*. Rislakki, Jukka: Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Love-kirjat, Helsinki 1982, 89–94. Tuominen ajoittaa Pentikäisen paon väärin alkuvuoteen 1935. Tuominen 1957, 73–77.

49 Rentola 1997, 280–297.

50 Muutamat britit jatkoivat Lenin-koululta Kominternin kansainväliselle yhteysosastolle (OMS), joka hoiti myös tiedusteluasioita. Lenin-koulun kävijä tuomittiin vakoilusta Englannissa sekä vuonna 1938 että vuonna 1943. Cohen – Morgan, 333.

51 Elämäkerta vaadittiin sittemmin vain ehdokkailta puolueen luottamustoimiin. Kaihovaara, Pirjo: Missä paikkasi, tiedätkö sen? Elämäkertojen tarjoamia kuvia liittymisestä kommunistiseen puolueeseen. Teoksessa Saarela – Krekola – Parikka – Suoranta 1998, 152, 196 viite 9.

52 ”[...] Heikkilässä henkilöityi mainiolla tavalla yksi kommunistinen luonnetyyppi: viimeistä hiussuortuvaa myöten puolueuskollinen ja kovapintainen ihminen, voi perustellusti määritellä: puhdaspiirteinen stalinisti.” Leppänen 1994, 224–226, lainaus 224.

53 Peltola, 60–62. Jaostoon kuuluivat Otto Hyyryläinen, Eero Krook, Jaakko Parkkari ja Kerttu Virtanen.

54 Kaaderiosastolla Hemming Lindholm ja Saara Tuominen, kaaderijaostossa edelliset sekä Paavo Koskinen ja Reino Kosunen (Kominternin koulu Ufassa), organisaatio-osastolla Yrjö Enne, Paavo Koskinen, Jaakko Lehtoranta ja Jaakko Parkkari. Peltola, 29.

Kylmän sodan syttyminen, kansandemokratioiden syntyminen ja sosialistisen leirin repeämä edellyttivät Skp:ltä puoluevalppauden tehostamista 1940-luvun lopussa. Suojelupoliisin perustaminen teki kommunisteista jälleen tarkkailun ja valvonnan kohteita, joten oli syytä puhdistaa rivit oma-aloitteisesti. Skp:n kaaderijaosto lähetti piireille tiedot kaikista ”ohranan vasikoista”, mikä johti 63 jäsenen erottamiseen.⁵⁵ Skp:n kentälle perustettiin salaisia ”kolmikoita”, joiden piti valvoa vihollisen toimintaa ja ehkäistä puoluevastaisten ryhmien muodostuminen. Maaliskuussa 1950 perustettiin vielä Skp:n tarkastuskomitea stalinistisen organisaatiomallin työrukkaseksi. Sen tehtävänä oli pitää vallan langat Skp-johdon käsissä ja korostaa sen oikeaoppista yliveritaisuutta. Inkeri Lehtinen toimitti kontrollikomitean raportit Moskovaan, josta sen perustaminen oli saneltu.⁵⁶

Sodanjälkeinen Skp omaksui bolševikeilta kaaderihallinnon menetelmiseen, minkä jotkut lailliset puolueet olivat tehneet jo vuosikymmentä aiemmin.⁵⁷ Kun Skp kääntyi sisäänpäin vuonna 1948, kaaderihallinnon välineeksi yleistyi toinen Lenin-koulusta tuttu menetelmä: henkilöarviot eli karakteristiikat. Ne olivat kaaderityöntekijöiden laatimia, yleensä lyhyitä arvioita, joissa kartoitettiin samoja ominaisuuksia kuin neuvostokouluissa: puoluelinjan noudattamista, poliittista vahvuutta, aloitteellisuutta ja toverillisuutta sekä niiden kielteisiä vastakohtia kuten alttiutta poikkeamiin tai pikkuporvarillisuuteen.⁵⁸

Puolueen jäsenistön poliittisen tason kohottamiseen oli kaksi keinoa, epäkelvon aineksen erottaminen ja kehityskykyisen poliittinen koulutus. Moskova ei tarjonut apuaan koulutuspuolella heti sodan jälkeen. Lenin-koulun lakkautuksen jälkeen suomalaiskommunisteja ei koulutettu neuvostomaassa enää Stalinin eläessä, jos Kominternin Ufassa kouluttamat pärmiläiset jätetään laskuista. Sota-ajan vankeleirien antifasistinen koulutus oli luonteeltaan propagandistista poliittista kääntytystyötä, joka ei sovi systemaattisen puoluekoulutuksen jatkumoksi.⁵⁹ Kun Skp aloitti julkisen toimintansa syksyllä 1944, sillä oli ensi kertaa historiansa aikana mahdollisuus järjestää laillisesti puoluekoulutusta Suomessa.

Skp:n puolueoimikunnan alaisuudessa aloitti heti syksyllä 1944 agitaatio- ja propagandajaosto. Neuvostosanasto siivottiin jaoston nimestä lokakuussa 1945: agitpropista tuli valistusta. Neuvostokoulutetut naiset saivat vastuulleen pehmeämmän vaikuttamisen sektorin. Valistusjaosto toimi kesästä 1945 lähtien Skp:n valistussihteeriksi nimetyn Aili Mäkisen puheenjohtajana.⁶⁰ Skp-piireihin nimettiin

55 Jarmo Peltola olettaa Skp:n pettureille sodan jälkeen langetetut rangaistukset väliaikaisiksi. Jos puolue olisi saavuttanut vallan, tapaukset olisi käsitelty uudelleen. Peltola, 66–67.

56 Rentola 1997, 127.

57 Lännen kommunistipuolueista Ranskassa ja Saksassa oli käytössä neuvostotyypisiä kaaderien muokkaamisen menetelmiä ennen 1930-luvun puoliväliä. Unfried, Berthold: *Foreign Communists and the Mechanisms of Soviet Cadre Formation in the USSR*. In McLoughlin – McDermott 2003, 175.

58 Kaihovaara, Pirjo: *A Good Comrade, a Good Cadre. Autobiographies and Evaluation Reports as a Part of Cadre Policy in the Finnish Communist Party during the 1940s and 1950s*. In Morgan – Cohen – Flinn 2005, 257–259.

59 Schafranek, 596–604. Suomalaisen sotavankien antifasistisesta koulutuksesta jatkosodassa, ks. Frolov, Dmitri: *Sotavankina Neuvostoliitossa. Suomalaiset NKVD:n leireissä talvi- ja jatkosodan aikana*. *Bibliotheca Historica* 91. SKS, Helsinki 2004, 242–245.

60 Lenin-koulun tausta oli myös Kaisa Junttilalla, Aino Kuosmasella, Aune Laurikaisella ja Mirjam Tiilikaisella. Miehistä keskeisin oli LVKY:n käynyt Kauko Heikkilä.

valistussihteereiksi useita neuvostokoulutettuja.⁶¹ Skp-työntekijöiden puoluekoulutus käynnistyi Helsingissä toukokuussa 1945 parin viikon pikakurssilla, jonka yleisohjaaja oli Aino Kuosmanen. Kun yhteydet Moskovan kanssa palautettiin keväällä 1945, toivomuslistalla oli suomenkielistä valistuskirjallisuutta. Moskova lähetti *Nkp(b):n historian lyhyttä kurssia*.⁶²

Skp:n ensimmäinen kuusikuukautinen puoluekurssi käynnistyi Lautasaaren Myllykalliolta vuokratuissa parakeissa tammikuussa 1946. Puoluekurssin nimeksi kerettiin jo kertaalleen hyväksyä Yhteiskuntatieteitten opisto, mutta Sirolan nimi painoi lopulta vaa'assa enemmän.⁶³ Myllykallion opetusohjelman keskeiset aineet tuntimäärineen olivat:

NKP:n historia ja leninismi	150
Dialektinen ja historiallinen materialismi	100
Taloustiede	90
Suomen työväenliike ja SKP:n historia	80
Kansainvälisen työväenliikkeen historia	80
Poliittinen talousmaantiede	40

Teoria-aineiden tuntimäärien painotukset kopioitiin neuvostokouluista. Puoluekurssilla oli myös laillisuuden oloihin valmentavia käytännöllisiä oppiaineita, joiden tuntimäärät olivat pienempiä.⁶⁴ Kun kaikilla opettajilla oli takanaan vahva neuvostokoulutus,⁶⁵ voidaan puoluekurssia pitää Lenin-koulun kansallistettuna muunnelmana. Päättäjisjuhlassa oppilas Toivo Åsvik kiteytti tiiviin ja raskaan kurssin annin: oli opittu ”rakastamaan puoluetta”.⁶⁶

Kansallista puoluekoulua junailut Skp oli samassa tilanteessa kuin lailliset kommunistipuolueet vuonna 1936, jolloin Komintern siirsi niiden koulutuksen Lenin-koulusta omiin maihin. Vuonna 1946 Komintern oli lakkautettu, eikä Skp-yhteyksiä Moskovaan vielä kyetty hyödyntämään. Toisaalta Skp oli hallituksessa ja Suomi valvontakomission kontrollissa. Skp halusi marxilais-leniniläisen koulutuksensa valtionavun piiriin, joten Sirola-opiston oli mukauduttava kansanopistolain säädöksiin. Perustamista ei vastustettu opetusministeriössä eikä kouluhallituksessa,

61 Uudellemaalle Lydyia Arppe (LVKY:ssä *Aili Puro*), Turkuun Elsa Marklund (Mikkola), Helsinkiin aluksi Lyyli Hyyryläinen sitten Kerttu Lampinen ja Poriin Martti Kallio. Laina Nurmi oli ehdolla Mikkeliin. Lahteen ehdotettiin Onni Pellistä, mutta hän kuoli jo vuonna 1946. Skp:n agitaatio- ja propagandajaoston ptk 13.8.1945 sekä ehdotusten täydennykset 29.8.1945 ja 2.1.1946. Valistusjaosto C, SKP 1944–, KA. Onni Pellisen hm 2506, EKV I, VA.

62 Rentola 1994, 536.

63 Kolmas nimiehdotus oli Sosialismin kansanopisto. Skp:n valistusosaston ptk 2.1.1946. Puoluetuomikunnan hyväksyntä Yhteiskuntatieteitten opistolle, ks. valistusosaston ptk 16.1.1946, ja nimen vahvistus Sirola-opistoksi, 13.2.1946. Valistusjaosto C, SKP 1944–, KA.

64 Kirjallisuudenhistoria (30 tuntia), sanomalehtityö, kunnallispolitiikka, eduskunta- ja hallituspolitiikka, ammatillinen liike, urheiluliike, nuoriso- ja varhaisnuorisotyö sekä talonpoikaiskysymys (jokaista 20 tuntia). Venäjän ja suomen kieli sekä puhetaito olivat vapaaehtoisia aineita. Oinonen, 15–19.

65 Johan Dahl, Kauko Heikkilä, Antti Hyvönen ja Mirjam Tiilikainen olivat käyneet LVKY:n ja kaksi viimeksi mainittua jatkaneet vielä Lenin-kouluun. Akseli Mod oli käynyt Petroskoin maatalouskorkeakoulua sekä Lenin-koulua aspirantiksi asti.

66 Oinonen, 17–19.

sillä molempien johdossa oli SKDL:n oma mies. Poikkeuksellinen ajanjakso takasi kansankorkeakoululle virallisesti tunnustetun aseman.⁶⁷

Opettajien pätevyysvaatimukset perustuivat Suomessa suoritetuille tutkinnoille. Sirola-opiston johtajaksi valittiin fil. kand. Aira Kolula ja apulaisjohtajaksi Antti Hyvönen. Opettajista maisterin pätevyys oli vain Leila Adlerilla, joka opetti suomen kieltä. Neuvostoliitossa koulutetut palkattiin väliaikaisiksi opettajiksi. Hyvönen, Erkki Gustafsson ja Eino Nevalainen joutuivat anomaan opetusministeriöltä erivapauden päästäkseen suorittamaan vakinaiseen virkaan vaaditut opinnot Helsingin yliopistossa. Kun Nevalainen laati puolue-elämäkertansa Skp:lle, hän häivytti uraansa puoluekouluissa ja rintamapropagandan palveluksessa: ”[...] opiskelin 1934–1938 Herzenin pedagogisen instituutin historiallisessa tiedekunnassa ja vuodet 1938–1940 saman korkeakoulun aspirantuurissa suorittaen loppututkinnon arvosanalla ’kiitettävä’ [...] Koulun päätyttyä työskentelin toimittajana mm. Karjalais-Suomalaisen Tasavallan kustannusliikkeessä.”⁶⁸ Elämäkerran liitteessä selvitettiin todellinen opiskelu- ja työura, jota pidettiin liian raskauttavana Sirola-opistoon.⁶⁹ Työssään Sirola-opiston taloustieteen opettajana Nevalainen etäännytti menneisyyttään muodollisen käytöksen ja huolitellun pukeutumisen suojamuurin taakse.⁷⁰ Gustafsson, Hyvönen ja Nevalainen pitivät yllä neuvostokoulutuksen perinteitä eläkkeelle siirtymiseensä saakka, Hyvönen viransijaisena vielä sen jälkeenkin. Opiskelijoille ei puhuttu neuvostoajan kokemuksista halaistua sanaa.⁷¹

Sirola-opiston työsuunnitelma perustui ”tieteellisen marxilaisuuden” kolmijakoon historian, taloustieteen ja filosofian kesken. Kouluhallituksessa pidettiin neuvostohistorian osuutta ja puoluepainotteisuutta kohtuuttomana. Korjausliike tehtiin heti toisena lukuvuonna.⁷² Kurssien nimissä oli tavoiteltu yleispätevyyttä: puhuttiin Neuvostoliiton ja Venäjän työväenliikkeen historiasta ja marxilaisesta filosofiasta – ei NKP:n historiasta ja leninismistä. Kapinataidon opettaja Tuure Lehén kävi luennoimassa filosofisista kysymyksistä. Ainakin puoluehistoriaa luettiin Stalinin toivomalla tavalla pitkälle 1950-luvulle, sillä oppikirjana käytettiin *Nkp(b):n historian lyhyttä kurssia*. Sirola-opistossa opiskeltiin myös yleissivistäviä aineita, kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaa, kansansivistysoppia, kansalais- ja luonnontietoa,

67 Opetusministereinä toimivat Johan Helo ja Eino Pekkala. Yrjö Ruutu oli kouluhallituksen pääjohtajana. Kouluhallituksessa vapaan sivistystyön kouluneuvos Yrjö Länsiluoto (1934–1954) tuskin olisi edistänyt marxismi-leninismien opintoja ilman ”hävityn sodan luoma erityistilannetta maan hallituksessa ja sen seurauksena Yrjö Ruutua kouluhallituksen pääjohtajana”. Kantasalmi, 35. Kiviaho, 36–38.

68 Eino Nevalaisen elämäkerta 20.5.1947. Nevalaisen Emp I/j, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

69 Nevalainen opiskeli LVKY:ssä ja Lenin-koulussa lehtorikurssilla keväteen 1938. Sen jälkeen hän työskenteli sensuurivirasto Glavlitin toimittajana ja talvi- ja jatkosodissa suomenkielisessä propagandatyössä. Lisäksi hän toimi Ufassa ja Moskovassa KIM:n toimeenpanevan komitean referenttinä ja sen lakkautuksen jälkeen Tieteellisen tutkimuslaitoksen palveluksessa. Hänelle myönnettiin mitalit Leningradin puolustuksesta sekä kunnostautumisesta Suuressa Isänmaallisessa Sodassa. Liite Eino Nevalaisen elämäkertaan 20.5.1947. Ks. myös irtolappu, johon on kirjoitettu väärät tiedot Herzenistä sekä käsin ”valmistettu Suomeen tulon jälkeen välittömästi”. Nevalaisen Hmp I 4/(1) ja Hmp I 6/(1), kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

70 Luennot oli kirjoitettu sanasta sanaan keventäviä vitsejä myöten. Oinonen, 52.

71 Gustafsson siirtyi sairauseläkkeelle vuonna 1956 ja Nevalainen syksyllä 1962. Rehtori Erkki Salomaa piti pakottaa Hyvönen eläkkeelle vuonna 1965. Oinonen, 51–52. Kiviaho, 31–32.

72 Oinonen, 61–62.

Sirola-opiston ensimmäinen vuosikurssi (1946–1947) Lauttasaaren Myllykalliolla. Opettajat alarivissä istumassa, vasemmalta Leila Adler, Erkki Gustafsson, Eino Nevalainen, Antti Hyvönen ja Aira Kolula. (Kansan Arkisto.)

äidinkieltä ja matematiikkaa.⁷³ Aarne Saarinen arvioi Sirola-opiston kurssinsa (1951–1952) stalinismin kyllästäväksi:

Emme kyseenlaistaneet sitä, mitä meille opetettiin; sopeuduimme Stalinin palvontaan ja hyväksyimme mielipiteet, joita hän edusti. Emme ajatelleet tai analysoineet Neuvostoliittoa – saatikka Nkp:tä – syvällisesti noihin aikoihin; opetus perustui täysin Nkp:n edustamille ideoille, arvoille ja ajatuksille, ja on sanottava että Sirola oli todellinen stalinismin opinahjo.⁷⁴

Sirola-opiston oppisisällöissä yhdistettiin Lenin-koulun ja yleissivistävämmän LVKY:n perintöä. Neuvostososialismin rakentamiseen tutustuttaneet praktiikka-
retket, sotilastyö, maanalaisen työn tekniikka sekä kampanjaluonteiset oppiaineet

⁷³ Kiviaho, 70–73.

⁷⁴ Saarisen tulkintaan vaikutti haastattelun ajankohta 19.12.1990 neuvostokommunismin raunioilla. van Diggelen (Kivisaari), Marja: Communist Party Education in Finland: From Red Flags to Wine Tasting. *The Journal of Communist Studies* Vol. 7, 4/1991, 492.

oli poistettu työsuunnitelmasta. Skp:n jäsenet muodostivat oppilaskunnan sisään oman suljetun, Hyvösen luotsaaman puolueosaston. Sen olemassaolo ylläpiti kuppikuntaisuutta ja synnytti huhuja, joten siitä luovuttiin 1950-luvun puolella.⁷⁵ Julkisuudessa aktivoituneet vastustajat pitivät itsestään selvänä, että Vanajanlinnan muurien suojassa vehkeiltiin kumousoppien parissa.⁷⁶ Todennäköisemmin eri vaiheissa jouduttiin toppuuttelemaan liian innokkaita tovereita. Suojelupoliisin huipputiedottaja kertoi vuonna 1954, että Sirola-opistolta oli jouduttu erottamaan radikaalia opetusta ja asekoulutusta vaatineita opiskelijoita.⁷⁷

Puolueopiskelun tehostaminen oli oljenkorsi, johon Skp:n johto takertui, kun kansandemokratian tiellä oli esteitä. Vuonna 1947 Suomeen palannut Armas Äikiä vaati opiskeluvellisuuden ulottamista puoluejohtoon, mitä valistusjaoston Aili Mäkinen lämpimästi kannatti. Joulukuussa 1947 Nkp(b):n historian opiskelu määrättiin pakolliseksi piirikomiteatasolta ylöspäin. Johtavien kommunistien piti syventää omia erikoisalueitaan ja laatia teoreettisia artikkeleita puoluelehdistölle. Kansainvälisen politiikan antifasistinen hymistely oli vaihtunut kylmään sotaan: vuonna 1947 perustetun Kominformin ensimmäisiä viestejä jäsenpuolueille oli *Nkp(b):n historian lyhyen kurssin* arvonpalautus kommunismin kompassiksi.⁷⁸

Skp:n piireihin järjestettiin puoluekursseja, joista merkittävin oli ”Malminkadun piirikoulu” Helsingissä. Sen perustaminen liittyi Skp:n suistamiseen vallankahvasta vuonna 1948. Helsingin piirikoulun opettajiksi pestattiin neuvostokoulutettuja, jotka kurssivat vuosittain jopa 600 toimitsijaa. Hyppäksenomainen panostus kaaderikoulutukseen ja puoluekuriin tiivisti jäsenistöä. Jäsenkirjojen vaihto ja puoluepuhdistus tähtäsivät poliittisesti tietoisien etujoukko puolueen rakentamiseen.⁷⁹

Skp omaksui bolševikeilta myös kritiikin ja itsekritiikin menetelmän, jonka hallinta oli osa tietoisien kommunistien itsekasvatusta.⁸⁰ Lapsijärjestön nimeäminen pioneeriliitoksi oli neuvostolaina, joskin nimitys oli ollut käytössä Suomessa 1930-luvun alussa.⁸¹ Tuontitavaraa oli myös iskurin arvonimi, jota nuorisoliitto SDNL:n jäsenet suorittivat.⁸² Uudelle jäsenistölle menetelmät ja termit oli opetettava kädestä pitäen. Kaaderipula helpotti 1950-luvulla, mutta käytetyt menetelmät rakensivat suljetun, hierarkkisen ja byrokraattisen puolueen. Kansandemokraattinen järjestöperhe eristyi ja eristettiin suomalaisessa yhteiskunnassa omaksi leirikseen.

75 Leppänen 1994, 520–522.

76 Oinonen, 72–85.

77 Rentola 1997, 423.

78 Peltola, 104–107. Leonhard, 448–451.

79 August Peltola (LVKY) opetti taloustiedettä, Helmi Heikkilä (Klemetti) NKP:n historiaa ja Ines Kytölä (LVKY) ensimmäisen vuoden Suomen työväenliikkeen historiaa ja taloustiedettä. Kerttu Lampinen Skp:n valistusosastolta toimi ”epävirallisena” rehtorina. Leppänen 1994, 517–525.

80 Esimerkiksi Johan Dahl olisi voinut välttää erottamisensa, jos hän olisi suostunut itsekritiikkiin. Peltola, 110–114.

81 Järjestönuorten liitto lakkautettiin laittomana vuonna 1930, josta alkaen pioneerinimitystä käytettiin. Mirjam Tiilikainen ja Impi Anttila oli juuri kurssitettu pioneeriohjaajiksi Moskovassa. Ålander, 59–61.

82 SDNL:lle laadittiin opintosuunnitelma, jossa *Nkp(b):n historian lyhyt kurssi* onnistuttiin yhdistämään *Kuinka teräs karaistui* -romaanin sankarihahmoon. Viitanen, 141–142, 182–183.

Neuvostokoulutuksen ajallinen katkos (1938–1954) kurottiin Skp:ssä umpeen ripustautumalla ideologiseen puhdasoppisuuteen ja maanalaisuuden arvoihin. Kesäkuussa 1952 Skp:n sihteeristössä puhuttiin Moskovan puoluekoulutuksen elvyttämisestä. Ensimmäinen kurssi toteutui vasta Stalinin kuoleman jälkeen, syksyllä 1954. Koulutusyhteistyöllä pyrittiin varmistamaan nousevan Skp-sukupolven aatteellinen sitoutuminen Neuvostoliittoon. Joillekin ensi kurssien opiskelijoille aika Moskovassa saattoi antaa sysäyksen itsenäiseen ja kriittiseen ajatteluun, joka viitoitti Skp:n uudistumista 1960-luvulla.⁸³ Opiskelijoiden lähettäminen Moskovan puoluekouluun hiipui vasta 1980-luvun lopussa, johon mennessä varsinaisen puoluekoulun oli käynyt viitisensataa suomalaiskommunistia. Yleensä puoluekoulun kävijät omaksuivat ideologisen solidaarisuuden, joka teki heistä Neuvostoliiton ymmärtäjiä – jos ei asian ajajia Suomessa.⁸⁴

Jos Suomesta olisi tullut kansandemokratia, neuvostokoulu olisivat vastanneet valtion tasolla siitä stalinistisesta perimästä, jonka he välittivät Skp:hen: valvonnasta (puhdistukset), valistuksesta (koulutus ja propaganda) ja organisatorisista kysymyksistä. He olisivat rinnastuneet Lenin-koulusta ja sodasta henkiin jääneisiin saksalaisiin, jotka kohosivat DDR:ssä valtio- ja turvallisuusjohdon huipulle.⁸⁵ Rentola on päätellyt, että kevään 1948 ratkaisevilla hetkillä Skp:n ydinjohto ei pelännyt tappiota vaan voittoa ja sen seurauksia.⁸⁶

---

83 Rentola 1997, 341.

84 Luvussa eivät ole mukana Moskovan Komsomol-koulun suomalaiset. Krekola 1998, 433–444.

85 DDR:n presidentti Wilhelm Pieck antoi Sirolan tavoin nimensä puoluekoululle (Jugendhochschule ”Wilhelm Pieck”), jossa opiskeli suomalaisia 1950-luvun lopulta lähtien. Viimeinen valtionpäämies, SED:n pääsihteeri (1976–1989) Erich Honecker ja Stasin pitkäaikainen johtaja (1957–1989), ”turvallisuusministeri” Erich Mielke olivat Lenin-koulun kasvatteja. Hoffmann 1985, 293–295.

86 Skp:n sisäpiiri oli terrorin polttomerkitymä, keski-ikäistyvä joukko, joka halusi verenvuodatuksen sijaan elää rauhassa. Rivit olivat harvat, ja luotetuilta puuttui vallankumouksellinen pelottomuus, ”intohimoinen ja totaalinen tahto voittaa.” Rentola 1997, 54–55.

IX STALINISMIN LYHYT KURSSI

Tämän tutkimuksen pääotsikko *Stalinismin lyhyt kurssi* viittaa ensinnäkin kaaderikoulutuksen kestoan. Lenin-kouluun perustettiin alle vuoden mittaisia lyhytkursseja 1920-luvun lopulla samaan aikaan, kun neuvostomaassa ryhdyttiin toteuttamaan ensimmäistä viisivuotissuunnitelmaa kiihdytetyllä tempolla. Viimeiset uudet opiskelijat aloittivat lyhytkursseilla vuonna 1936, joten Lenin-koulun elin-kaari jäi runsaan vuosikymmenen mittaiseksi (1926–1938). Suomalaissektorissa ehti aloittaa kuusi varsinaista vuosikurssia (1930–1935).

Suurin osa Lenin-koulussa opiskelleista suomalaisista viipyi Moskovassa yhden lukuvuoden ja palasi sen jälkeen Suomeen. Puoluetyössään menestyneiden kaaderien oli määrä palata Lenin-koulun jatkokurssille. Täysimittainen koulutus kesti vähintään kolme vuotta. Etsivän keskuspoliisin toimet Suomessa katkoivat kaaderikiertoa siinä määrin, että järjestelmää ei saatu toimimaan kitkatta 1930-luvulla. Vuosikymmenen puolivälissä vakiintui tavaksi siirtyä suoraan jatkokurssille käymättä välillä puoluetyössä Suomessa. Käytännön katkaisi Espanjan sisällissodasta käynnistynyt Lenin-koulun alasajo.

Lenin-koulussa opiskeli vähintään 141 suomalaista. Heidän opetukseensa osallistui yhteensä 26 suomalaista, joista useimmat kuuluivat Moskovan Skp-johtoon. Suomalaisopiskelijoiden yhteys oman puolueen johtoon oli poikkeuksellisen tiivis. Se edesauttoi suomalaisten kohoamista Lenin-koulun mallisektoriksi 1930-luvun puolivälissä. Samanaikaisesti käynnistyi Lenin-koulun alasajo: ulkomaiset kommunistit Neuvostoliitossa pyrittiin kotiuttamaan ja lailliset puolueet veloitettiin perustamaan puoluekouluja omiin maihinsa. Maanalaisten puolueiden kaadereita ei kyetty sovittamaan rakentavasti kansanrintamapolitiikan linjauksiin. He jäivät jakojäännökseksi neuvostomaahan. Lenin-koulun suomalaisista terrorin uhreiksi valikoituivat Skp-johdon jäsenet sekä neuvostomaahan emigranteiksi jääneet entiset opiskelijat.

Skp pystyi täydentämään maanalaisen puoluetyön verkostoaan 1930-luvun alkuvuosina Lenin-koulun suomalaissektorista valmistuneiden kaaderien avulla. Olennaisinta taasi olla kokemattomien kaaderintaimien sitouttaminen ammattivallankumoukselliseen elämäntapaan. Moskovan koulutus edisti kiinnijäämisen riskiä Suomessa, sillä suomalaissektorin perustaminen oli valpastuttanut päävihollista, Etsivää keskuspoliisia. Skp:n pahimmat uhkakuvat toteutuivat: Leninkurssille otettiin vuonna 1934 tiedottaja, joka raportoi koulutuskomennuksesta Suomeen palattuaan. Ammattivallankumoukselliset sovelsivat 1930-luvulla Moskovan oppejaan pitkäjänteisimmin Suomen poliittisten vankien yhteisöön.

Tämän tutkimuksen luvussa VI nimettiin *stalinismin lyhyeksi kurssiksi* myös Lenin-koulun viimeisten suomalaisopiskelijoiden ylimääräinen vuosi Moskovassa kestästä 1937 vuoden 1938 syksyyn. Valmistuneet opiskelijat odottivat kotiutustaan ja

seurasivat sivusta, kun Skp-johtoon kuuluneet Lenin-koulun opettajat tuhottiin. Kaikki viimeisen kurssin opiskelijat, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, onnistuivat palaamaan Suomeen viimeistään sodan jälkeen. Yleensä sota-ajan turvasäilöt viimeistelivät heidän koulutuksensa laillisen Skp:n luottokaadereiksi.¹ Terrorin kosketus ei välttämättä ollut omakohtainen, mutta epävarmuuden sävyttämä vuosi Moskovassa ei voinut olla jättämättä jälkeä.

Mikäli Lenin-koulusta valmistuneet pysyivät puoluelinjalla läpi 1930-luvun ja vaikeiden sotavuosien, puolue palkitsi vähintään piiritasoisilla toimitsijatehtävillä. Siirtymisen työläisestä toimihenkilöksi voi – kaikkine varauksine ja varjopuolinen – tulkita sosiaaliseksi liikkuvuudeksi ylöspäin. Menneisyyden poliittisen horjunnan paljastuminen saattoi aiheuttaa paluun takaisin työläisammattiin vielä 1950-luvun alkuvuosina.

Stalinismin lyhyt kurssi viittaa myös ideologiseen umpikujaan, jonne kommunismin kompassi (*Nkp(b):n historia. Lyhyt oppikurssi*) Stalinin kädessä viitoitti kansainvälisen kommunistisen liikkeen. Ideologisen yhdenmukaistamisen prosessi oli käynnistynyt Stalinin kirjeestä ja sen kerrannaisvaikutuksista syksyllä 1931. Skp:ssä puoluehistorian tulkintoja käytettiin sisäisen välienselvittelyn välineenä. Tärkeimmäksi opetuksiksi jäi se, että puoluehistorian tulkinnat eivät saaneet kyseenalaistaa Skp:n politiikkaa tai tulevaisuutta. Kun totuus historiasta ilmaistiin teeseinä ja ideologia jähmettyi stalinismiksi, puolueopiskelu kaventui tietyn dogmaattisen lakipisteen jälkeen uskoa vahvistavien mantrojen kertaukseksi: ”Kurssetetaan ja kurssitetaan, ahdetaan päähän valmista tietoa – iskulauseita. Mutta henkisesti me kaikki istumme samalla luokalla.”²

Pysähtyneisyyden aika kesti miltei kaksi vuosikymmentä: ideologinen uudelleenarvio mahdollistui vasta Nkp:n XX puoluekokouksen jälkeen vuonna 1956. Nikita Hruštšev tuomitsi Stalinin ”henkilöpalvonnan”, karsi terroria ja salli ideologisen joustavuuden. Stalinin järjestelmää koossa pitänyt myytti alkoi menettää uskottavuuttaan. Osittainen periksi antaminen merkitsi pitkällä tähtäyksellä lopun alkua.³ Destalisoinnista tehtiin johtopäätöksiä monessa kommunistipuolueessa. Skp:n johto tukahdutti älymystön avaaman hennon keskustelun ja vältti puoluekriisin. Linjausta on selitetty kommunismin suotuisilla suhdanteilla Suomessa sekä Stalinin terrorin tekemän haavan syvyydellä. Arven avaaminen olisi väistämättä vahingoittanut puoluetta.⁴ Puolueen historiasta oli jälleen vaiettava, jotta se ei olisi haitannut Skp:n silloista tai tulevaa politiikkaa.

Jatkosodan aikana käännettiin suomeksi ainakin yksi teos, jossa stalinismi oli painettu otsikkoon. Sitä oli turha etsiä kirjakaupoista tai kirjastoista sodan jälkeen.⁵ Vasta Stalinin kuolema raotti patoja, jotka avautuivat vuonna 1956: kun Skp

1 Luotetuimpiin kuuluivat Yrjö Kanerva, Aune Laurikainen, Hemming Lindqvist, Aili Mäkinen, Eino Nevalainen, Veikko Sippola, Väinö Tattari, Mirjam Tiilikainen, Saara Tuominen ja Armas Äikiä.

Aili Hildenin ja Martta Laineen urasta Skp:ssä ei ole tarkempaa tietoa. Ero Vänskä erotettiin Skp:stä vuonna 1945. Alli Latva sai leirituomion ja jäi Neuvostoliittoon.

2 Sinervo, 250.

3 Furet, 460–468.

4 Puoluekriisin välttämisestä ks. Rentola 1998, 174–176.

5 Karlgren, Anton: Punainen diktaattori. Stalin ja bolshevismien kehitys leninismistä stalinismiin (Stalin. Bolsjevismens väg från leninism till stalinism, 1942). Gummerus, Jyväskylä 1942. Ekholm,

ei kyennyt käsittelemään kommunistisen leirin perustavia liikahduksia, johtopäätökset tehtiin puolueen ulkopuolelta. Stalinismi otettiin pilkka- ja leimakirveeksi, jonka käyttö yleistyi 1960-luvulla Skp:n sisäisen valtakamppailun välineenä. Kun Skp hajosi, termi kielteisine sivumerkityksineen liimattiin vähemmistöopposition ”taistolaisen” synonyymiksi. Kun ”kansallinen” kommunismi alkoi 1960-luvun lopulla vaikuttaa yhteiskuntakelpoiselta, historian painolasti siirrettiin ”vierasperäisen” stalinismin harteille.⁶ Puhdasoppisen kommunismin ideologiana pysyi marxismi-leninismi. Stalinilla oli ollut huomattava osuus sen systematisoinnissa neuvostovaltion viralliseksi ideologiaksi.

Voiko Lenin-koulussa opiskelua pitää *stalinismin* lyhyenä kurssina? Aikalaiset käsittivät koulutuksen päämääräksi ”bolševisoinnin”, jonka periaate liittyi elimellisesti Lenin-koulun perustamiseen ja elinkaareen. Stalinin vakiinnutettua valtansa 1920-luvun lopulla voitaisiin yhtä hyvin puhua ”stalinisoinnista”, sillä bolševikkipuolue toteutti johtajansa viitoittamaa puoluelinjaa. Stalin-kultin kukoistuksen vaiheessa 1930-luvun puolivälissä puhe ”stalinilaisuudesta” yleistyi neuvostomaassa. Käsitteitä yhdisti niiden myönteinen merkityssisältö.

Lenin-koulun opettajat ja muu Skp-johto kävivät 1930-luvulla ”stalinilaisuuden” pisimmän oppimäärän. He olivat ainakin ulkoisia stalinisteja, sillä muuten he eivät olisi voineet tehdä vastuunalaista työtään Moskovassa. Neuvostoyhteiskuntaan emigroituneiden stalinistisuus ilmeni 1930-luvulla siinä, miten he mukautuivat puhdistuksista terroriin johtaneisiin prosesseihin osallisina, apureina ja lopulta uhreina.⁷ He olivat sekä välineitä että toimijoita,⁸ vähintään pikkuruuveja (*vintik*), jotka pitivät totalitaristista järjestelmää koossa.⁹ Jotkut olivat stalinisteja olosuhteiden pakosta: Tuomisen kerkankäännös talvisodan aikana osoittaa, että Moskovassa kaiken nähnyt Skp:n ja Kominternin luottomies saattoi pettää, kun selusta Tukholmassa oli turvattu. Otto Wille Kuusisestakin sukeutui 1950-luvun lopulla Nkp:n ideologian uudistaja ja Stalinin vallan kriitikko.¹⁰

Kaikista Lenin-koulun suomalaisopiskelijoista ei tullut stalinisteja, mutta neuvostokoulutus jätti jäljen selkäyttimeen. Lyhin oppimäärä johti todennäköisimmin yhteistyöhön Suomen viranomaisten kanssa. Uskoa Staliniin ja neuvostososialismiin totisesti koeteltiin Suomessa, mikä vahvisti puhdasoppisimpia. Uskossaan hairahtuneetkin olivat yleensä pyrkimässä Skp:n riveihin taas sodan jälkeen, kun puolue oli voimansa tunnossa. Lenin-koulu oli istuttanut opiskelijoihinsa 1930-luvun ”stalinilaisuuden” arvoja ja menetelmiä, joilla oli rakennettu sosialismia yhteen maahan. Suomessa, toisessa maassa, bolševikkien opit karaistuivat kansallisissa erityisolosuhteissa ja kantajiensa historiallisten kokemusten myötä.

Kai: Kielletyt kirjat (online). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto, 1997–2005. Päivitetty 15.12.2005. http://www.jyu.fi/~library/julkaisut/kielletyt_kirjat/index.htm. (31.1.2006).

6 Rauno Setälä halusi raflaavasta otsikostaan huolimatta liittyä leninisteihin. Setälä, Rauno: Uusstalinistin uskontunnustus. Lähtökohtia 70-luvun luokkataisteluun. Kirjayhtymä, Helsinki 1970, 9–12. Pilkkanimityksestä ks. myös Paastela 1976, 134.

7 Rentola 1994, 24.

8 Chase, 405–420.

9 Vintikeistä (sananmukaisesti ratas) puhuttiin glasnostin ajan neuvostokeskusteluissa. Karlsson 2005, 40–41.

10 Renkama, 353–380; O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi vuosina 1957–64, passim.

Pintatasollaan stalinismi oli neuvostososialismin ja Stalinin johtavan roolin korostamista sekä bolševikkien toimintatapojen jäljittelyä. Talvisodan epäkansallinen tulkinta erotti stalinistit Suomessa maanpuolustushengen kyllästävästä enemmistöstä. Sodan voittaminen teki Stalinista ylivertaisen hahmon, johon maallinen kritiikki ei ulottunut. Kuten toinen käsky sanoo, Herran nimeä ei saanut turhaan lausua. Jos se sanottiin, ”stalinistin” tai ”stalinilaisuuden” merkitys oli myönteinen. Stalin ja Neuvostoliitto takasivat suomalaisille kommunisteille vapauden ja poliittiset toimintamahdollisuudet, mistä oli syytä osoittaa kiitollisuutta.

Stalinistit olivat pieni vähemmistö ääriivasemmiston kannattajista, kun vapaus koitti syksyllä 1944. He omivat Skp:n ja vakiinnuttivat arvonsa vallitseviksi puolueessa. Moskovan Skp:n tuho terrorissa oli aluksi luonut Suomeen tilaa kansallisemmille versiolle kommunismista, mutta neuvostokoulutetut täyttivät sodan jälkeen tyhjiön eivätkä enää antaneet mahdollisuuksia kilpailijoille. Suomalainen kommunismi sodan jälkeen oli muutakin kuin stalinismia, mutta Skp:n nimeä, poliittista linjaa, organisaatiota ja puoluekulttuuria määrittivät stalinistit. Kypsimmässä vaiheessa 1950-luvun alkupuoliskolla tuloksena oli ”suljettu, kurinalainen, mekani-soitu ja monoliittinen puolue, joka muistutti sotajoukkoa mutta jonka kurissa-pidon ja kontrollin menetelmät olivat huomattavasti sopeutuvampia ja tehokkaampia, sillä ne perustuivat pikemminkin *mielen* kuin ruumiin *valmennukseen*.”¹¹

Skp:n johtoon juuttuneita stalinisteja moitittiin vuoden 1956 jälkimainingeissa siitä, että he eivät kyenneet reagoimaan maailman ja Neuvostoliiton muuttumiseen. Skp:n 1960-luvun hajaannuksessa neuvostokoulutetut muodostivat vähemmistöläisten kovan ytimen. Riveistä lipesi kuitenkin muutamia keskeisiä vaikuttajia uudistajien puolelle.¹² Lenin-koulun opiskelijana omaksutun stalinismin kestävyys verrattuna esimerkiksi Kuusisen ideologiseen uudistushaluun selittyy osittain ikä-polvilla: 1930-luvulla opiskelleet omaksuivat ”stalinilaisuutensa” maailmankatso-muksen muotoutumisen kannalta herkemässä iässä. Neuvosto-oppi kivettyi van-kiloissa, jonne säilötyt kommunistit jäivät paitsi julkisemman toiminnan avaamista mahdollisuuksista 1930-luvun lopussa.

Lenin-koulu koitui kohtaloksi joillekin opiskelijoille, jotka syystä tai toisesta jäivät neuvostomaahan. Tutkimuksen viimeisen sanan saakoon selviytyjä *Mikko Lindberg*, joka päätyi Neuvosto-Karjalaan traktoritehtaalte. Hän kirjoitti suojasään kaudella Helsinkiin pyytääkseen tositteita puolue- ja työurasta Suomessa. *Kremlin kellot* Lenin-koulun kuvauksineen oli ilmestynyt joulun 1956 alla ja kohu kantautunut Petroskoihin saakka:

Minun mieleni tekisi sitä Pojan kirjaa, jos satut sen jostain saamaan ilmaiseksi, eihän sel-laisesta kirjasta maksaa kannata, niin lähetä se myös jonkun mukana, postissa sellaista saastaa ei tarvitse lähettää. Pieni on Suomen kansa, mutta miten paljon sen keskuudesta on noussut moisia konnia, jotka inhottavalla olemuksellaan ovat monia ikävyyksiä kan-salleen saaneet.¹³

11 Kivisaari 2002, 78.

12 Paavo Koskinen, Martti Malmberg ja Aili Mäkinen. Hertta Kuusista ja Tuure Lehénia ei vanhoilla päivillään voinut sijoittaa oikein kumpaankaan leiriin. Leppänen 1999, 147–149.

13 Mikko Lindberg Eino Saastamoiselle 8.4.1957. Lindbergin Hmp 1 / ymp – Ulk, kaaderijaosto, SKP 1944–, KA.

LYHENTEET

CPGB	Ison-Britannian kommunistinen puolue
Ek	Etsivä keskuspoliisi
Glavlit	valtiollinen sensuurilaitos
GPU	valtion poliittinen hallinto – turvallisuuspoliisi
GRU	sotilastiedustelu
IKK	Kominternin kansainvälinen kontrollikomissio
IKKI	Kominternin toimeenpaneva komitea
IKL	Isänmaallinen kansanliike
IKP	Punaisten professorien instituutti
IWW	Industrial Workers of the World, amerikkalainen ammattiliitto
KIM	Kommunistinen nuorisointernationaali
KLK	Kansainvälinen Lenin-koulu
Komintern	Kommunistinen internationaali
Komsomol	Kommunistinen nuorisoliitto
KPD	Saksan kommunistinen puolue
KPÖ	Itävallan kommunistinen puolue
KUNMZ	Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, Moskova
KUTV	Idän työtätekevien yliopisto, Moskova
LOKUNMZ	Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, Leningradin osasto
LVKY	Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto, Leningradin osasto
MOPR	Kansainvälinen puna-apu
NEP	uuden talouspolitiikan kausi (1921–1928)
NKVD	Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatti
OGPU	yhdistetty valtiollinen poliittinen hallinto – turvallisuuspoliisi
OMS	Kominternin kansainvälisten yhteyksien osasto
Osoaviahim	ilma- ja kemiallisen puolustuksen tukiyhdistys
OZET	juutalaisten maanhankintayhdistys
partorg	puolueorganisaattori
PCF	Ranskan kommunistinen puolue
Profintern	Punainen ammattiyhdistysinternationaali
proforg	ammattiyhdistysorganisaattori
SAK	Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö
SDNL	Suomen demokraattinen nuorisoliitto
Sdp	Suomen sosiaalidemokraattinen puolue
SDPL	Suomen demokratian pioneerien liitto
SKDL	Suomen kansan demokraattinen liitto
SknI	Suomen kommunistinen nuorisoliitto
Skp	Suomen kommunistinen puolue
Skp:n Ub	Skp:n keskuskomitean ulkomaanbyroo Moskovassa
SNDL	Suomen naisten demokraattinen liitto
SNS	Suomi–Neuvostoliitto-seura
SSSR	Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto
Sstp	Suomen sosialistinen työväenpuolue
Stp	Suomen työväenpuolue
SVT	Suomen vallankumousliikkeen tutkijakunta
TSL	Työväen sivistystyön liitto
Valpo	Valtiollinen poliisi
Vkp(b)	Venäjän kommunistinen puolue (bolševikit)
VUZ	yleislyhenne yliopistotasoisista korkeakouluista
YCL	Ison-Britannian kommunistinen nuorisoliitto

LÄHDELUETTELO

JULKAISEMATON ALKUPERÄISAINEISTO

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB), Tukholma
Vänsterpartiet kommunisterna (VPK)
Björknäs folkhögskola

Immigration History Research Center (IHRC), University of Minnesota
John Wiita, Papers
Työväen Opisto, Work People's College

Kansallisarkisto (VA), Helsinki

Etsivän keskuspoliisin – Valtiollisen poliisin kokoelma I (EKV I)

Asiamapit (amp)

Lenin-koulun kurssit lukuvuonna 1934–1935

Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto

Punaisten rintamamiesten liitto

Skp Ruotsissa

Skp:n kurssipuuhat Tukholmassa talvella 1935–1936

Skp:n kurssit 1929–1933 Moskovassa ja ns. Lenin-koululla

Skp:n kurssit tammi-toukokuulla 1933 Moskovassa eräissä koulurakennuksissa

Taivaisen juttu

Tammisaaren pakkotyölaite

Valtiollisten vankien syömälakko

Henkilömapit (hm)

Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto (VAHO)

Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1923–1944

Kansan Arkisto (KA), Helsinki

Suomen kommunistinen puolue (SKP) 1918–1944

Kopiokokoelma F2

Skp:n keskuskomitean ulkomaanbyroon papereita, kevät 1932

Skp:n puoluekonferenssin pöytäkirja 1935

Kopiokokoelma F6 (mikrofilmattu)

Skp:n puoluekonferenssin pöytäkirjat 1931–1932

Skp:n keskuskomitean politbyroon pöytäkirjat 1930

Skp:n keskuskomitean ulkomaanbyroon pöytäkirjat 1930–1935

Yrjö Sirolan muistoalbumia valmistava komitea

SKP 1944–

agitaatio- ja propagandajaosto / valistusjaosto 1945–1946

järjestöjaosto 1945–1948

kaaderijaosto

mappiryhmät Amp, Hmp, Emp

Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL)

talousjaosto

1920- ja 1930-lukujen vasemmistolaiset järjestöt

Opintotyön neuvontayhdistys

painatteet

Suomen Kommunistinen Nuorisoliitto (SKNL)

opiskeluohjelmat

Poliittiset vangitsemiset 1919–1944

Tammisaari

Henkilöarkistot

Martti Malmberg

lyhennelmä haastattelusta (20.3.–3.5.1984), Anna-Liisa Lehtoranta

Lenin-koulu -muistelmat 7.3. ja 9.4.1994

Erkki Salomaa

Muistelmat

Edvin Salonen 1977 (haastattelija Maija Salo)

Elli Parkkari (haastattelija Anna-Liisa Lehtoranta 28.6.1982, nauhalta purkanut Toivi Väre)

Rossijskij gosudarstvennyj arhiv sotsialno-političeskoj istorii (RGASPI), Moskova

fond 17 Vkp(b):n keskuskomitea

opis 98 puoluesiirtoja käsittelevä komissio (1922–1937)

fond 495 Kommunistinen internationaali (Komintern) otteet (”Auszüge”) Kominternin toimeenpanevan komitean (IKKI) sihteeristöjen pöytäkirjoista, joissa käsitellään Lenin-koulu

opis 2 IKKI:n presidium

opis 3 IKKI:n poliittinen sihteeristö

opis 4 IKKI:n poliittisen sihteeristön poliittinen komissio

opis 15 Wilhelm Florinin sihteeristö (Tukholman puoluekoulu)

opis 25 IKKI:n organisaatio-osasto, org. byroo (sotilaspoliittiset kurssit)

opis 30 IKKI:n propagandaosasto

opis 269 IKKI:n kaaderiosasto, suomalaisten henkilömapit

opis 275 IKKI:n kaaderiosasto, ruotsalaisten henkilömapit

fond 516 Suomen kommunistinen puolue (Skp)

opis 2 Skp:n puoluearkisto

Skp:n kirjeenvaihtoa 1926–1927

IKKI:n informaatiota 1933

Skp:n keskuskomitean ulkomaanbyroo 1936–1937

fond 525 Yrjö Sirolan kokoelma

fond 529 Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto (KUNMZ, Moskova)

opis 1 yleinen kokoelma

Leningradin osasto (LOKUNMZ)

fond 531 Kansainvälinen Lenin-koulu (MLŠ)

opis 1 Lenin-koulun yleinen kokoelma, erityisesti:

suomalainen sektori ”R” (delot 194–206, 247a-b)

skandinaavinen sektori ”F” (delot 213–217)

Lenin-koulun viisivuotishistoriikki (delo 258)

suomenkieliset lehdet (delo 259)

opis 2 Lenin-koulun puolue-elinten aineistot

suomalaisen sektorin puolue-elimet (delot 86–91)

skandinaavisen sektorin puolue-elimet (delot 98–101)

opis 9 suomenkielistä opintoaineistoa, luentoja, lehtileikkeitä jne.

laulut (delo 19)

fond 533 Kommunistinen nuorisointernationaali (KIM)

opis 10 kommunististen nuorisoliittojen informaatioaineisto KIM:n elimille

fond 545 Espanjan tasavaltalaisarmeijan kansainväliset prikaatit, 1936–1939

opis 6 luettelot, henkilömapit ja muut dokumentit

DOKUMENTTIJULKAISUT

Muutammat teokset on katsottu sekä tutkimuskirjallisuudeksi että dokumenttijulkaisuiksi, jotka löytyvät alta teoksen nimellä. Kun samat teokset on mainittu kirjallisuusluettelossa tekijöiden tai toimittajien mukaan aakkostettuina, on haluttu korostaa johtopäätöksiä, joita julkaistuista asiakirjoista on tehty.

”Kallis toveri Stalin!”. Komintern ja Suomi. Lebedeva, Natalia – Rentola, Kimmo – Saarela, Tauno (toim.). Edita, Helsinki 2002.

DIMITROFF, Georgi: Tagebücher 1933–1943. Kommentare und Materialien zu den Tagebüchern 1933–1943. Aufbau-Verlag, Berlin 2000.

Enemies within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934–1939. Chase, William J. Yale University Press, New Haven and London 2001.

Komintern i Finljandija 1919–1943. Nauka, Moskva 2003.

Komintern i graždanskaja voina v Ispanii. Dokumenty. Nauka, Moskva 2001.

- Komintern i ideja mirovoj revoljutsii. Dokumenty. Nauka, Moskva 1998.
- Krasnaja pautina. Tainy razvedki Kominterna 1919–1943. Linder, Isosif – Tšurkin, Sergei. RIPOL, Moskva 2005.
- Rakas kallis toveri. Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1932–1933. Paastela, Jukka – Rautkallio, Hannu (toim.). WSOY, Helsinki 1997.
- Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War. Radosh, Ronald – Habeck, Mary R. – Sevostainov, Grigory (eds.). Yale University Press, New Haven 2001.
- Stalinism as a Way of Life. A Narrative in Documents. Siegelbaum, Lewis – Sokolov, Andrei. Yale University Press, New Haven and London 2000.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

- Eho Planety
 Helsingin Sanomat (HS)
 Kommunisti
 Die Kommunistische Internationale
 Palkkatyöläinen
 Pohjolan Työ
 Punainen Karjala
 Punalippu
 Sosialistinen aikakauslehti
 Suomen Sosialidemokraatti (SSd)
 Työmiehen joulu
 Työmies
 Uusi Suomi (US)
 Vapaus

AIKALAISKIRJALLISUUS

- Aikakauslehtien (*Kommunisti*) ja kokoomateosten (*SKP:n taistelun tieltä*) artikkelit on erikseen mainittu alla vain, jos niihin on tekstissä viitattu toistuvasti tekijän mukaan.
- ALLERMAN, A.: Opintotyö ja sen metodit. Kommunisti nro 5, toukokuu 1927.
- DIMITROV, Georgi: Työväenluokan yhtenäisyys ja kansanrintama fasismia vastaan. Dimitrovin puheet Kominternin VII kongressissa 1935. Sosialistinen opiskelijaliitto, 1972.
- HAGI (Ville Pessi), Kokemuksia ja opetuksia taistelussa ohranan provokaatiota ja urkintaa vastaan. Teoksessa SKP:n taistelun tieltä.
- Kaaderit ratkaisevat kaiken. Toveri Stalinin puhe Kremlissä Punaisen Armeijan akateemikkojen päättäjätalouksessa 4.5.1935. Valtion kustannusliike Kirja, Petroskoi 1935.
- KAGANOVITŠ, L.N.: Puoluehistoriaa tutkittava bolshevistisesti. Puhe IKP:n kymmenvuotisjuhlassa 1.12.1931. Kommunisti 1–2/1932.
- KARLGREN, Anton: Punainen diktaattori. Stalin ja bolshevismien kehitys leninismistä stalinismiin. Gummerus, Jyväskylä 1942.
- KUUSINEN, O. W.: Kansainvälisiä kysymyksiä. Kansankulttuuri, Helsinki 1951.
 – Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä. Pietari 1918.
- LENIN, V. I.: Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä. Kustannusliike Edistys, Moskova 1975.
 – Nuorisoliiton tehtävät. Puhe Venäjän kommunistisen nuorisoliiton 3. yleisvenäläisessä edustajakokouksessa 2. lokakuuta 1920. Teoksessa Lenin V. I.: Teokset, 31. osa. Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike, Moskova 1962.
- LEPOLA, Kalle: Opportunistisista hoipertelijoista ja luokkataistelun hillitsijöistä avoimiksi vastavallankumoukselliseksi. Teoksessa SKP:n taistelun tieltä.
- MONTGOMERY, Arthur: Stalinsmismen. P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1953.
- Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (bolshevikkien) historia. Lyhyt oppikirsi. 4. painos. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1945.
- Oikeusmurha. Toivo Antikainen pelastettava. Skp:n pamfletti vuodelta 1935.
- MURPHY, J. T.: Das erste Jahr der Lenin-Schule und ihre perspektiven. Die Kommunistische Internationale 1927, Heft 37, 13.9.1927.

- POPOV, N.: Neuvostoliiton kommunistisen (b) puolueen historia. Kirja, Leningrad 1928.
- SETÄLÄ, Rauno: Uusstalinistinen uskontunnustus. Lähtökohtia 70-luvun luokkataisteluun. Kirjayhtymä, Helsinki 1970.
- SINERVO, Aira: Koskessa kolisten. Werner Söderström, Porvoo, Helsinki 1960.
- SIROLA, Yrjö: Kapitalismia kukistamaan. Kommunistisilla agitaattorikursseilla Pietarissa 29 p. marraskuuta pidetty luento. Suomalaisen kommunistien sarjajulkaisu nro 39.
- ”Isänmaa on vaarassa – aseisiin!” Puhe suomalaisille puna-armeijalaisille Moskovassa heinäkuulla 1918. Suomalaisen kommunistien sarjajulkaisu nro 16.
  - Me olemme velkaa elämämme. Suomalaisen kommunistien sarjajulkaisu nro 16.
  - Suomalaiset työväen yliopistossa Venäjällä. Työmiehen joulukuu 1923.
- SJÖBERG, Valentin: Skuggan över Norden. Söderström & co., Stockholm 1942.
- SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. Antikainen, T. (toim.). Valtion kustannusliike Kirja, Leningrad 1934.
- STALIN, I.: Lenin ja leninismi (sisäkannen mukaan Muistelmia Leninistä). Työväenjärjestöjen tiedonantaja, Helsinki 1926.
- STALIN, J. V.: Kansainvälinen tilanne ja Neuvostoliiton puolustus. Teokset 10. osa. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1951.
- Leninin kuoleman johdosta. Teokset 6. osa 1924. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1950.
  - Muutamista bolshevismien historian kysymyksistä. Kommunisti 11/1931.
  - Leninismin perusteista. Kustannusosakeyhtiö Yhteistyö, Helsinki 1945.
- Voittamisen taito. Marxin ja Leninin teoria vallan valtaamisesta. Kirja, Leningrad 1928.
- Vsja Moskva. Adresnaja i spravotšnaja kniga na 1929 god. Moskva 1929.
- Vsja Moskva. Adresno-spravotšnaja kniga: 1936 god. Moskovskij rabotšij, Moskva 1936.

MUISTEMAT

- FRONT, Hjalmar: Kremlin kiertoilaisia. Muistelmia monivaiheisen elämän varrelta. Alea-kirja, Forssa 1970.
- Hammasoidon perinne. Sotamaa, Marjo (toim.). Suomen Hammaslääkäriliitto 2004.
- HOFFMANN, Heinz: Mannheim, Madrid, Moskau. Erlebtes aus drei Jahrzehnten. 3. Auflage, Militärverlag der DDR, Berlin 1985.
- HYVÖNEN, Antti: Kokemuksia maanlaisuuden tieltä. Kansankulttuuri, Helsinki 1973.
- KIVI, Jaakko: Yössä maan alla. Työväenliikkeen veteraani muistelee. Kansankulttuuri, Helsinki 1975.
- KUUSINEN, Aino: Jumala syöksee enkelinsä. Muistelmia vuosilta 1919–1965. Otava, Helsinki 1972.
- LEONHARD, Wolfgang: Vallankumous karkottaa lapsensa. Gummerus, Jyväskylä 1964.
- LINDBERG, Mikko: Elin nuoruuteni kevättä. Punalippu 5/1988.
- MOLTKE, Kai: Mordet på Komintern. Erindringen fra Moskva i perioden 1932-36. Fremad, København 1976.
- PARKKARI, Nestori: Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940–1944. Kansankulttuuri, Helsinki 1962.
- Väkivallan vuodet. Kansankulttuuri, Helsinki 1961.
- PELTONEN, Ulla-Maija (toim.): Naisia turvasäilössä. Art House, Helsinki 1989.
- RANTANEN, S. Hj.: Kuljin SKP:n tietä. Otava, Helsinki 1958.
- REIMAN, Pirjo-Riitta (toim.): Paremman huomisen puolesta. Elli Parkkari muistelee. Kansan Sivistystyön Liitto 1993.
- SCOTT, John: Behind the Urals. An American Worker in Russia's city of Steel. Indiana University Press, Bloomington 1989.
- SUOMINEN, Tapani – KEMPPAINEN, Pentti: Unton tarina. Unto Miettisen vuosikymmenet. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1980.
- TUOMINEN, Arvo: Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933–1939. Tammi, 6. painos Helsinki 1957.
- Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933. Tammi, Helsinki 1958.
  - Sirpin ja vasaran tie. Muistelmia. Tammi, Helsinki 1956.
- WÄLLÄRI, Niilo: Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä. Weilin & Göös, Helsinki 1967.
- Yrjö Sirola. Muistelmia suomalaisesta demokration esitaistelijasta. Toimituskunta Elli Stenberg, Ville Pessi ja Kalle Puustinen. Kansankulttuuri, Helsinki 1946.

KIRJALLISUUS

- AATSINKI, Ulla: Suhteilla puolueeseen. – Tampereen seudun kommunistien kontaktit vuosina 1918–1944. Teoksessa Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (toim.): Työväen verkostot. Thpts 2003.
- ADIBEKOV G. M. – ŠAHNAZAROVA E. N. – ŠIRINJA K. K.: Organizatsionnaja struktura Komintern 1919–1943. Rosspen, Moskva 1997.
- AHONEN, Sirkka: Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään. Vastapaino, Tampere 2003.
- ATTWOOD, Lynne: Creating the New Soviet Woman: Women's Magazines as engineers of female identity, 1922–1953. Macmillan, London 1999.
- AUTIO, Sari: Suunnitelmattomus Neuvosto-Karjalassa 1928–1941. Paikallistason rooli Neuvostoliiton teollistamisessa. Bibliotheca historica 71. SKS, Helsinki 2002.
- BABITSCHENKO, Leonid G.: Die Kaderschulung der Komintern. Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung. Akademie Verlag, Berlin 1993.
- BARBER, John: Soviet Historians in Crisis, 1928–1932. Macmillan, London 1981.
- Stalin's Letter to the Editors of Proletarskaya Revoljutsiya. Soviet Studies, vol XXVIII, no. 1, 1976.
- BEHRENDT, Lutz-Dieter: Die Institute der Roten Professur: Kaderschmieden der Sowjetischen Parteiintelligenz (1921–1938). Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 45 (1997).
- BJÖRNE, Lars: ”...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...”. Tutkimus Turun hovioukeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A 117, Helsinki 1977.
- BROVKIN, Vladimir: Russia after Lenin. Politics, Culture and Society, 1921–1929. Routledge, London and New York, 1998.
- CARR, Edward Hallet: The Twilight of Comintern, 1930–1935. Macmillan, London 1982.
- Socialism in One Country, vol. 3, part 2. MacMillan, London 1964.
- CHASE, William J.: Enemies within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934–1939. Yale University Press, New Haven and London 2001.
- CHATTERJEE, Choi: Celebrating Women. Gender, Festival Culture, and Bolshevik Ideology, 1910–1939. University of Pittsburg Press, Pittsburg 2002.
- COHEN, Gidon – MORGAN, Kevin: Stalin's Sausage Machine. British Students at the International Lenin School, 1926–1937. Twentieth Century British History, Vol. 13, No. 4, 2002.
- COLTON, Timothy J.: Moscow. Governing the Socialist Metropolis. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge and London 1995.
- COURTOIS, Stéphane et al.: Kommunismin musta kirja. Rikokset, terrori, sorto. WSOY, Helsinki 2000.
- DAVID-FOX, Michael: Revolution of the Mind. Higher Learning among the Bolsheviks, 1918–1929. Cornell University Press, Ithaca and London 1997.
- DAVIES, R. W. – WHEATCROFT, Stephen G.: The Years of Hunger: Soviet Agriculture, 1931–1933. Palgrave Macmillan, New York 2004.
- DAVIES, Sarah: Popular Opinion in Stalin's Russia. Terror, Propaganda and Dissent, 1934–1941. Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- EHRNROOTH, Jari: Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia Tutkimuksia 167, SHS, Helsinki 1992.
- EKHOLM, Kai: Kielletyt kirjat (online). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto, 1997–2005. [Http://www.jyu.fi/~library/julkaisut/kielleyt_kirjat/index.htm](http://www.jyu.fi/~library/julkaisut/kielleyt_kirjat/index.htm).
- ENTEEN, George M.: Marxist Historians during the Cultural Revolution. In Fitzpatrick, Sheila (ed.): Cultural Revolution in Russia, 1928–1931. Indiana University Press, Bloomington 1978.
- FILATOVA, Irina: Indoctrination or Scholarship? Education of Africans at the Communist University of the Toilers of the East in the Soviet Union, 1923–1937. Paedagogica Historica, vol. 35, No. 1, 1999.
- FIRSOV, Fridrikh I.: Dimitrov, the Comintern and Stalinist Repression. In McLoughlin – McDermott 2003.
- FITZPATRICK, Sheila: Education and Social Mobility in the Soviet Union, 1921–1934. Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s. Oxford University Press, New York 1999.
- Introduction. In Fitzpatrick, Sheila (ed.) Stalinism. New Directions. Routledge, London 2000.
- Stalin's Peasants: Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization. Oxford University Press, New York 1996.

- FROLOV, Dmitri: Sotavankina Neuvostoliitossa. Suomalaiset NKVD:n leireissä talvi- ja jatkosodan aikana. *Bibliotheca historica* 91. SKS, Helsinki 2004.
- FURET, François: *The Passing of an Illusion. The Idea of Communism in the twentieth Century.* The University of Chicago Press, Chicago and London 1999.
- GOFFMAN, Erving: *Minuuden riistäjät.* Tutkielma totaalisista laitoksista. Näköispainos vuoden 1969 suomennoksesta, Marraskuun liike 1997.
- GOLDMAN, Wendy Z.: *Women, the State and Revolution. Soviet Family Policy and Social Life, 1971–1936.* Cambridge University Press, Cambridge 1993.
- GRONOW, Jukka: *Caviar with Champagne. Common Luxury and the Ideals of Good Life in Stalin's Russia.* Berg, Oxford, New York 2003.
- HAASOLA, Niina: *Huomio, huomio täällä puhuu Tiltu. Sota-ajan 1939–1944 Tiltu hahmo ja sen taustat.* Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2001.
- HAKALEHTO, Ilkka: *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928.* Werner Söderström, Porvoo, Helsinki 1966.
- HEDERLER, Wladislaw: *Ezhov's Scenario of the Great Terror and the Falsified Record of the Third Moscow Show Trial.* In McLoughlin – McDermott 2003.
- HEIKKILÄ, Jouko: *Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917.* Historiallisia Tutkimuksia 168, SHS, Helsinki 1993.
- HELÉN, Ilpo: *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle.* Gaudeamus, Helsinki 1997.
- HELLER, Mikhail – NEKRICH, Aleksandr: *Utopia in Power. The History of Soviet Union from 1917 to the Present.* Hutchinson, London 1986.
- HENTILÄ, Marjaliisa – LÄHTEENMÄKI, Maria: *Kansainvälinen naistenpäivä. Työväen arkiston julkaisuja 2,* Helsinki 1990.
- HERLEMANN, Beatrix: *Der deutschsprachige Bereich an den Kadernschulen der Kommunistischen Internationale. Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der Arbeiterbewegung (IWK) 2 (1982).*
- HODGSON, John H.: *Communism in Finland. A History and Interpretation.* Princeton University Press, Princeton 1967.
- HOFFMANN, David L.: *Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in its Pan-European Context.* *Journal of Social History*, vol 34, Fall 2000.
– *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917–1941.* Cornell University Press, Ithaca and London 2003.
- HOLMES, Larry E.: *Kremlin and the Schoolhouse. Reforming Education in Soviet Russia, 1917–1931.* Indiana University Press, Bloomington 1991.
- HONKANEN, Pertti: *David Rjazanov ja ensimmäinen MEGA.* Teoksessa Oittinen, Vesa (toim.): *Marx ja Venäjä.* Aleksanteri Papers 1/2006, Helsinki 2006.
- HUTTULA, Tapio: *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932.* *Bibliotheca historica* 55, SKS, Helsinki 2000.
- HYVÖNEN, Antti: *Suomen kommunistinen puolue 1918–1924.* *Kansankulttuuri*, Helsinki 1968. –
– *SKP:n maanalaisuuden vuodet.* *Kansankulttuuri*, Helsinki 1971.
- HÄKKINEN, Antti: *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939.* Otava, Helsinki 1995.
- JACOBSEN, Kurt: *Aksel Larsen. En politisk biografi.* Vindrose 1993.
- JUSSILA, Osmo: *Terijoen hallitus 1939–1940.* WSOY, Helsinki 1985.
- JUUSELA, Jyrki: *Suomalaiset Espanjan sisällissodassa 1936–1939.* Atena, Jyväskylä 2003.
- KAIHOVAARA, Pirjo: *A Good Comrade, a Good Cadre. Autobiographies and Evaluation Reports as a Part of Cadre Policy in the Finnish Communist Party during the 1940s and 1950s.* In Morgan – Cohen – Flinn 2005.
– *Missä paikkasi, tiedätkö sen? Elämäkertojen tarjoamia kuvia liittymisestä kommunistiseen puolueeseen.* Teoksessa Saarela, Tauno – Krekola, Joni – Parikka, Raimo – Suoranta, Anu (toim.): *Aave vai haave.* Thpts, Helsinki 1998.
- KALELA, Jorma: *Historiantutkimus ja historia.* Gaudeamus, Helsinki 2000.
- KANGASPURU, Markku: *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939.* *Bibliotheca historica* 60, SKS, Helsinki 2000.
- KANTASALMI, Kari: *Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja refleksiivisyyden pulmia.* Teoksessa Kantasalmi, Kari – Korhonen, Liisa – Tainio, Jukka: *Sivistystyön itseymmärrys.* Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 2004.
- KARLSSON, Klas-Göran: *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985–1995.* Natur och Kultur, Stockholm 1999.

- Vaino ja vaikeneminen. Neuvostohallinnon sota omia kansalaisiaan vastaan. Suomen Rauhanpuolustajat. Like, Helsinki 2005.
- KATAINEN, Elina: Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944–1990. Kansan Sivistystyön Liitto 1994.
- Inkeri Lehtinen. Suomen Kansallisbibliografia 5. Studia Biographica 3:5, SKS, Helsinki 2005.
- Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina. Teoksessa Saarela, Tauno – Krekola, Joni – Parikka, Raimo – Suoranta, Anu (toim.): Aave vai haave. Thpts, Helsinki 1998.
- ”Mut urokunto ei voittoa suonut, sorruitte kesken” – kommunistinen maskuliinisuus 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Lindgren, Klaus (toim.): Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003, Helsinki 2003.
- Rakkauden malja vai vesilasi? Aleksandra Kollontain uuden moraalin tulkintoja Suomessa. Teoksessa Katainen, Elina – Kotila, Pirkko (toim.): Työväki ja tunteet. Thpts, Helsinki 2002.
- KENEZ, Peter: The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929. Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- KETTUNEN, Pauli: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Historiallisia Tutkimuksia 138, SHS, Helsinki 1986.
- Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Historiallisia Tutkimuksia 189, SHS, Helsinki 1994.
- Suunnitelmaloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Teoksessa Blomberg, Helena – Hannikainen, Matti – Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora, Turku 2002.
- Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta. Tutkijaliitto, Helsinki 1997.
- KILIN, Juri: Suurvallan rajamaa. Neuvosto-Karjala neuvostovaltion politiikassa 1920–1941. Studia historica septentrionalia 39, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2001.
- KINNUNEN, Kaisa: Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944–1974. Suomi-Venäjä-Seura 1998.
- KIVINEN, Markku: Sosiologia ja Venäjä. Tammi, Helsinki 1998.
- KIVISAARI, Marja: The Decline of the French Communist Party: the Party Education System as a Brake to Change. Unpublished PhD thesis, University of Portsmouth 2000.
- Communists are not Born, they are Made. The Political Education System of the French Communist Party. Socialist History 21 (2002).
- KLEHR, Harvey: The Heyday of American Communism. The Depression Decade. Basic Books, New York 1984.
- KOSTIAINEN, Auvo: Loikkaarit. Suuren lamakauden laitton siirtolaisuus Neuvostoliittoon. Otava, Helsinki 1988.
- The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism. Migration Studies C4, The Migration Institute, Turku 1978.
- KOTKIN, Stephen: Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization. University of California Press, Berkeley, London, Los Angeles 1997 (1995).
- KREKOLA, Joni: Aina joku pettää. Luottamuksen ongelma Suomen maanalaisessa kommunismissa. Teoksessa Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (toim.): Työväen verkostot. Thpts, Vaasa 2003.
- ”Kauhea joskin on puhdistustyömme...” Skp ja väkivalta. Teoksessa Aatsinki, Ulla – Valenius, Johanna (toim.): Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Thpts 2004.
- Kirja kommunismin rikoksista ja sen vastaanotto Suomessa. Historiallisia arvosteluja 10/2001: <http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/arviot/musta.html>
- Oppia idästä. Suomalaisten kommunistien koulutus Neuvostoliitossa. Teoksessa Selovuori, Jorma (toim.): ...vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. WSOY, Helsinki 1998.
- The Finnish Sector at the International Lenin School. In Morgan, Kevin – Cohen, Gidon – Flinn, Andrew (eds.): Agents of the Revolution. New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin. Peter Lang, Bern 2005.
- KRINN, Carsten: Claim and reality of political schooling work of the Communist Party of Germany (KPD) during the Weimar Republic. Julkaisematon seminaariesitelmä ”People of a special mould” -konferenssissa Manchesterissa 6.–8.4.2001.
- KUJALA, Antti: Der Beginn der Linkswendung der Komintern Anfang 1927. Teoksessa Miscellanea. Studia historica 12. Helsinki 1983.
- KUUSI, Hanna: Keuhkotauti kansallisvaarana. Tuberkuloosin vastaiset strategiat Suomessa vuoteen 1939 asti. Talous- ja sosiaalishistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1995.
- KÖSTENBERGER, Julia: Die Geschichte der ”Kommunistischen Universität der nationalen Minderheiten des Westens” (KUNMZ) in Moskau 1921–1936. Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung 2000/2001, Berlin 2001.

- LACKMAN, Matti: Mikä kaatoi Kullervo Mannerin? Historiallinen Aikakauskirja 3/1981.
- LAHTI-ARGUTINA, Eila: Olimme joukko vieras vain. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2001.
- LAULAJAINEN, Pertti: Sosialidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen. Itä-Suomen instituutin julkaisusarja A:6, Mikkeli 1979.
- LAZITCH, Branko: Les écoles de Cadres du Comintern. In Freymond, Jacques (Hg.): Contributions à l'histoire du Comintern. Geneve 1965.
- LEBEDEVA, Natalia – RENTOLA, Kimmo – SAARELA, Tauno (toim.): ”Kallis toveri Stalin!”. Komintern ja Suomi. Edita, Helsinki 2002. Komintern i Finljandija 1919–1943. Nauka, Moskva 2003.
- LEHTI, Martti: Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkrikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178, Helsinki 2001.
- Lenin ja Suomi I. Toimituskunta Numminen, Jaakko et al. Opetusministeriö, Helsinki 1987.
- LEONOVA, Lira Stepanovna: Iz istorii podgotovki partijnih kadrov v sovjetsko-partijnih školah i kommunističeskijh universitetah (1921–1925 gg.). Izdatelstvo Moskovskovo universiteta, Moskva 1972.
- LEPPÄNEN, Veli-Pekka: Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Edita, Helsinki 1999.
- Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 1994.
- LIFTON, Robert Jay: Thought Reform and the Psychology of Totalism. A study of “Brainwashing” in China. W. W. Norton & Company, New York 1961.
- LINDGREN, Klaus: Lapsikronikka. Mannerheimin lastensuojeluliitto 2000.
- LINDSTEDT, Jukka: Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 221, Helsinki 1999.
- LUUKKANEN, Arto: Neuvostojen maa. Neuvostoliiton historia 1917–1991. Edita, Helsinki 2004.
- MACINTYRE, Stuart: A Proletarian Science. Marxism in Britain, 1917–1933. Lawrence and Wishard, London 1986.
- MAJANDER, Mikko: Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokratit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51. Bibliotheca historica 88. SKS, Helsinki 2004.
- MANNINEN, Anitta: Punaisesta ammattijärjestöstä SAK:hon. Ammattiyhdistystoiminta SKP:n yhteisrintamataktiikan tienraivaajana 1930–1935. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1981.
- MANNINEN, Virve: Sozialismus oder Barbarei? Der revolutionäre Sozialismus von Rosa Luxemburg 1899–1919. Bibliotheca historica 16, SHS 1996.
- MCCLELLAN, Woodford: Africans and Black Americans in the Comintern Schools, 1925–1934. International Journal of African Historical Studies, vol. 26, No. 2, 1993.
- MCDERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy: The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin. Macmillan, London 1996.
- MCILROY, John – CAMPBELL, Alan: Histories of the British Communist Party: A User’s Guide. Labour History Review, Vol. 68, No 1, April 2003.
- MCILROY, John – MCLOUGHLIN, Barry – CAMPBELL, Alan – HALSTEAD, John: Forging the Faithful: The British at the International Lenin School. Labour History Review, Vol. 68, No. 1, April 2003.
- MCLOUGHLIN, Barry – MCDERMOTT, Kevin (eds.): Stalin’s Terror. High Politics and Mass Repression in the Soviet Union. Palgrave Macmillan, New York 2003.
- Rethinking Stalinist Terror. In McLoughlin – McDermott 2003.
- MCLOUGHLIN, Barry: Proletarian Academics Or Party Functionaries? Irish Communists At The International Lenin School, Moscow, 1927–1937. SAOTHAR, Journal of the Irish Labour History Society (22) 1997.
- Stalinistische Rituale von Kritik und Selbstkritik in der Internationalen Lenin-Schule, Moskau, 1926–1937. Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung 2003.
- MERRIDALE, Catherine: Moscow Politics and the Rise of Stalin. The Communist Party in the Capital, 1925–1932. Macmillan, London 1990.
- MEYER, Frank S.: The Moulding of Communists. The Training of the Communist Cadre. Harcourt, Brace & World, New York 1961.
- MEŽUJEV, Vadim: Marxismi ja bolševismi. Teoksessa Oittinen, Vesa (toim.): Marx ja Venäjä. Aleksanteri Papers 1/2006. Helsinki 2006.
- MINKKINEN, Aimo: Kullervo Mannerin kohtalo paljastui. Työväentutkimus 2003.

- MORGAN, Kevin – COHEN, Gidon – FLINN, Andrew (eds.): Agents of Revolution. New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin. Peter Lang, Bern 2005.
- NEVALAINEN, Pekka: Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939. SKS:n Toimituksia 867, SKS, Helsinki 2002.
- NORRENA, Leevi: Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseedun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Historiallisia Tutkimuksia 178, SHS Helsinki 1993.
- O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi vuosina 1957–64 (kansi- ja selkänimeke: O.W. Kuusinen ja taistelun Stalinin perinnöstä). Vihavainen, Timo (toim.). Historiallinen Arkisto 117, SKS Helsinki 2003.
- OINONEN, Teemu: Kotkan lailla. Sirola-opiston historiikki. Savon Sana, Kuopio 1976.
- OLLILA, Douglas J. Jr.: The Work People's College: Immigrant Education for Adjustment and Solidarity. In For the Common Good. Finnish Immigrants and the Radical Response to Industrial America. Tyomies Society, 1977
- OSOKINA, Jelena: Za fasadom "stalinskovo izobilija". Raspredelenie i ryok v snabzhenii naselenija v gody industrializatsii, 1927–1941. Rosspen, Moskva 1999.
- PAASTELE, Jukka – RAUTKALLIO, Hannu (toim.): Rakas kallis toveri. Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1932–1933. WSOY, Helsinki 1997.
- PAASTELE, Jukka: Finnish Communism under Soviet Totalitarianism. Oppositions within the Finnish Communist Party in Soviet Russia 1918–1935. Kikimora, Series B: 27, Helsinki 2003.
- Kommunismin musta kirja: historioitsijakiista à la française. Historiallinen Aikakauskirja 4/ 1998.
  - Sosialismin sanakirja. SNK & SONK & TSL, Turenki 1976.
  - Yksin- ja harvainvallasta. Tutkimus muinaisista ja nykyisistä autokratioista ja oligarkioista sekä niistä esitetystä käsityksistä. Studia Politica Tamperensis 9. Tampereen yliopisto 2000.
- PARKKARI, Nestori: Nuoret taistelun tiellä. Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944. Kansankulttuuri, Helsinki 1970.
- PELTOLA, Jarmo: "Ilmiantajat ja puoleen vastaiset". SKP ja puoluekuri vuosina 1944–1948. Suomen historian pro gradu -tutkimus, Tampereen yliopisto 1992.
- PENNONEN, Annina: "Hihat heilumaan valistuksen vainoilla". Suomenkielinen poliittinen valistustyö Leningradissa ja Leningradin läänissä 1921–1927. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2004.
- POLTTILA, Brita: Hertta Kuusinen – ihmisen tie. Tammi, Helsinki 1975.
- RAHUNEN, Mia: Etsivä keskuspoliisi ja punaupseerit 1919–1927. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1994.
- RAJALA, Panu – RAUTKALLIO, Hannu: Petturin testamentti. Arvo Poika Tuomisen todellinen elämä. WSOY, Helsinki 1994.
- RAUTKALLIO, Hannu: Suuri viha. Stalinin suomalaiset uhrat 1930-luvulla. WSOY, Helsinki 1995.
- RENKAMA, Jukka: Ideology and Challenges of Political Liberalisation in the USSR, 1957–1961. Otto Kuusinen's "Reform Platform", the State Concept, and the Path to the 3rd CPSU Programme. Bibliotheca Historica 99. SKS, Helsinki 2006.
- RENTOLA, Kimmo: Finnish Communism, O. W. Kuusinen, and Their Two Native Countries. In Saarela, Tauno – Rentola, Kimmo (eds.): Communism National & International. Studia Historica 58. SHS, Helsinki 1998.
- Ikke blot for et par rublers skyld. Hovedtræk af Finlands kommunistiske Partis finansielle forbindelser med Moskva 1930–1990. In Thing, Morten (red.): Guldet fra Moskva. Finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917–1990. Forum, København 2001.
  - Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. WSOY, Helsinki 1994.
  - Komintern ja Suomi 1934–1944. Teoksessa Lebedeva – Rentola – Saarela 2002.
  - Kommunismin kahdeksan kohorttia. Teoksessa Majander, Mikko (toim.): Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992. Tutkijaliitto, Helsinki 1992.
  - Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Otava, Helsinki 1997.
  - Punaisen Valpon synty. Teoksessa Simola, Matti ja Sirvio, Tuulia: Isänmaan puolesta. Suojelupoliisi 50 vuotta. Gummerus, Jyväskylä, Helsinki 1999.
  - Vastakohtien Hertta Kuusinen. Teoksessa Jalkanen, Marita (toim.): Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta. Yhteiskunnallinen Arkistosäätiö, Helsinki 2005.
- RIEGEL, Klaus-Georg: Der Stalinismus als politische Religion. Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung 1/2002.
- Konversionsprozesse in Marxismus-Leninismus: Die Sun Yat-sen Universität im Moskau (1925–1930). Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Jg. 34, 1982.

- RISLAKKI, Jukka: Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Love-kirjat, Helsinki 1982.
- RUOKONEN, Mauno: Tammisaaren pakkotyölaitoksen syömälakat. Suomen historian pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto 1982.
- RÖNNING, Ole Martin: Norsk-russiske forbindelser i mellomkrigstiden. Arbeiderhistorie 2002.
- SAARELA, Tauno: International and National in the Communist Movement. In Saarela, Tauno – Rentola, Kimmo (eds.): Communism National & International. Studia Historica 58. SHS, Helsinki 1998.
- Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi. Teoksessa Lebedeva – Rentola – Saarela 2002.
  - Luokkataistelua lauluilla. Teoksessa Lindgren, Klaus (toim.): Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003. Helsinki 2003 (Saarela 2003a).
  - Pääsky pyryssä. Skp ja salanimet. Teoksessa Kettunen, Pauli – Parikka, Raimo – Suoranta, Anu (toim.): Äänekäs kansa. Thpts, Helsinki 1996 (Saarela 1996a).
  - Santeri Mäkelä vuoden 1918 jälkeen. Teoksessa Saarela, Tauno (toim.): Talonpoikainen sosialisti. Santeri Mäkelä poliittisena toimijana ja kirjailijana. Thpts, Helsinki 1997.
  - Sosiaalidemokraatista kommunistiksi. Otto Wille Kuusisen käsitysten muutoksista ennen Stalinin kautta. Teoksessa O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä (Saarela 2003b).
  - Suomalainen kommunismi ja rajat. Teoksessa Hannikainen, Matti (toim.): Työväestön rajat. Thpts, Helsinki 2005.
  - Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Kansan Sivistystyön Liitto, Tampere 1996.
- SAARIKOSKI, Helena: Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpajaisperinteestä. SKS:n toimituksia 617, SKS, Helsinki 1994.
- SALMI-NIKLANDER, Kirsti: ”Isot pojat ne koppasee...” Siirtolaiserotiikan terminologiaa ja kipupisteitä. Teoksessa Pöysä, Jyrki – Siikala, Anna-Leena (toim.): Amor, Genus & Familia. SKS, Helsinki 1998.
- Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla. SKS:n Toimituksia 967, SKS, Helsinki 2004.
- SALOMAA, Erkki: Yrjö Sirola. Sosialistinen humanisti. Kansankulttuuri, Helsinki 1966.
- SALOMAA, Markku: Punauseerit. WSOY, Helsinki 1992.
- SAVOLAINEN, Erkki: Niilo Wälläri. Legenda jo eläessään. WSOY, Porvoo 1978.
- SAVOLAINEN, Hanna: Tuomittu elämään. Poliittiset naisvangit Hämeenlinnan kuritushuone- ja keskusvankilayhteisössä. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2000.
- SCHAFRANEK, Hans: Österreichische Kommunisten an der “Internationalen Lenin-Schule” 1926–1938. In McLoughlin, Barry – Schafraneck, Hans – Szevera, Walter: Aufbruch – Hoffnung – Endstation: Österreicher und Österreicherinnen in der Sowjetunion, 1925–1945. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1996.
- SEBAG-MONTEFIORE, Simon: Stalin. Punaisen tsaarin hovissa. WSOY, Helsinki 2004.
- SERVICE, Robert: Lenin: A Political Life. Vol 1. The Strengths of Contradiction. Indiana University Press, Bloomington 1985.
- A Political Life. Vol 2. Worlds in Collision. MacMillan, Basingstoke 1991.
- SHIMOTOMAI, Nobuo: Moscow Under Stalinist Rule, 1931–1934. Macmillan, London 1991.
- SIEGELBAUM, Lewis – SOKOLOV, Andrei: Stalinism as a Way of Life. A Narrative in Documents. Yale University Press, New Haven and London 2000.
- SPRIANO, Paolo: Stalin and the European Communists. Verso, London 1985.
- STITES, Richard: Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution. Oxford University Press, Oxford 1991 (1989).
- STUDER, Brigitte – UNFRIED, Berthold: ”Das Private ist öffentlich”. Mittel und Formen stalinistischer Identitätsbildung. Historische Anthropologie, 7. Jahrgang 1999, Heft 1.
- Der stalinistische Parteikader. Identitätstiftende Praktiken und Diskurse in der Sowjetunion der dreissiger Jahre. Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 2001.
- SUOMELA, Julitta: Rajantakainen Venäjä. Venäläisten emigranttien aatteellis-poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä vuosina 1918–1940. Bibliotheca historica 67. SKS, Helsinki 2001.
- Suomen virallinen tilasto VI. Väestötilastoa 43. Katsaus väestömuutoksiin Suomessa vuosina 1909 ja 1910. Helsinki 1913.
- SUONPÄÄ, Visa: Kohti Valoa ja järjestystä. Aleksanteri Ahola-Valon 1930- ja 40-lukujen rationaalinen ajattelu ja tulevaisuuden ihmisen muokkaaminen. Elpo ry, Turku 2000.
- SUORANTA, Anu: Työmarkkinat ja lama. Onko sukupuolella väliä? Teoksessa Blomberg, Helena – Hannikainen, Matti – Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora, Turku 2002.

- THING, Morten: *The Signs of Communism – Signs of Ambiguity. Language and Communism*. In Saarela – Rentola 1998.
- TUCKER Robert C.: *Stalin in Power. The Revolution from Above, 1928–1941*. W.W. Norton & Company, New York and London, 1990.
- *Stalin as Revolutionary 1879–1929. A Study in History and Personality*. W.W. Norton & Company, New York 1973.
- TUMARKIN, Nina: *Lenin Lives! The Lenin Cult in Soviet Russia*. Enlarged edition. Harvard University Press, Cambridge and London 1997.
- TUOMAALA, Saara: *Työväestävistä käsistä puhtaiksi ja kirjoitettaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. *Bibliotheca historica* 89, SKS, Helsinki 2004.
- UNFRIED, Berthold: *Foreign Communists and the Mechanisms of Soviet Cadre Formation in the USSR*. In McLoughlin – McDermott.
- UPTON, Anthony F.: *Kommunismi Suomessa*. Kirjayhtymä, Helsinki 1970.
- VALKONEN, Marjaana: *Yhdessä elämä turvalliseksi*. SAK. Osa 2. Suomen ammattijärjestöjen keskusliitto 1930–1947. SAK, Helsinki 1987.
- WALZER, Michael: *Intellectuals, Social Classes, and Revolutions*. In Skocpol, Theda (ed.): *Democracy, Revolution, and History*. Cornell University Press, Ithaca and London 1998.
- VAN DIGGELEN (Kivisaari), Marja: *Communist Party Education in Finland: From Red Flags to Wine Tasting*. *The Journal of Communist Studies* Vol. 7, 4/1991.
- VASARA, Erkki: *Valkoisen Suomen urheilivat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatus-toiminta vuosina 1918–1939*. *Bibliotheca historica* 23, SHS 1997.
- WEIDENHOLZER, Josef: *Auf dem Weg zum "Neuen Menschen"*. Europaverlag, Wein, München, Zürich 1981.
- WEINER, Michael: *Comintern in East Asia, 191–39*. In McDermott – Agnew.
- WERTH, Nicolas: *Valtio sodassa omaa kansaansa vastaan. Väkivaltaa, sortotoimia, terroria Neuvostoliitossa*. Teoksessa Courtois et al.: *Kommunismien musta kirja*.
- VESIKANSA, Jarkko: *"Kommunismi uhkaa maatamme". Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950–1968*. Yliopistopaino, Helsinki 2004.
- VIHAVAINEN, Timo: *Rahmetovin perilliset – sankarillinen neuvostoihminen*. Teoksessa Härmänmaa, Marja – Mattila, Markku (toim.): *Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli*. Atena, Jyväskylä 1998 (Vihavainen 1998b).
- *Stalin ja suomalaiset*. Otava, Helsinki 1998 (Vihavainen 1998a).
- *Stalinistinen klassismi*. Teoksessa Härmänmaa, Marja – Vihavainen, Timo (toim.): *Kivettyneet ihanteet. Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Atena, Jyväskylä 2000.
- *Takaisin Leninin? Ideologinen tilanne Stalinin jälkeen ja O. W. Kuusisen näkemykset*. Teoksessa O. W. Kuusinen ja Neuvostoliiton ideologinen kriisi vuosina 1957–64.
- *VKP(b):n / NKP(b):n kansallisuuspolitiikka 1920–50 luvuilla ja karjalaisten ja suomalaisten kohtalo*. Teoksessa Vihavainen, Timo – Takala, Irina (toim.): *Yhtä suurta perhettä*. Kikimora Series B: 12, Helsinki 2000.
- VIIALAINEN, Matti: *Neljä järjestyttävää päivää. SKP:n puolinen vallanvaihdos 1966*. Edita, Helsinki 2005.
- VIITANEN, Reijo: *Punainen vaate sininen aate*. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto 50 vuotta. SDNL 1994.
- VIKSTRÖM, Uljas: *Toiska. Kertomus Toivo Antikaisen elämästä*. Karjala-kustantamo, Petroskoi 1975.
- VILJANMAA, Toni: *Aseistakieltäytyjistä luokkataistelijoitten eturiviin*. Teuvan työväenliikkeen ideologinen kehitys sisällissodasta lapualaisvuosiin. Kristiinankaupunki 2003.
- WILSKA, Alvar: *Sokerikaries – vuosisatamme levinnein tauti*. *Duodecim* LXIII, 1947, nro 5.
- YLIKANGAS, Mikko: *Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940*. Kikimora Series A:10, Helsinki 2004.
- YLÄ-RAKKOLA, Arvo: *Edvard Gylling. Itä-Karjalan suomalainen rakentaja*. Otava, Helsinki 1976.
- YU, Miin-ling: *Sun Yat-sen University in Moscow, 1925–1930*. Unpublished Ph.D. diss., New York University, 1995.
- ŽURAVLEV, Sergei: *"Malenkije ljudi" i "bolšaja istorija"*. *Inostrantsy moskovskovo Elektrozavoda v sovjetskom obštšestve 1920-x – 1930-x gg*. Rosspen, Moskva 2000.
- ÅLANDER, Esa: *Punaisen Liinan Lapset*. Suomen Demokratian Pioneerien Liitto ja sen edeltäjät. SDPL 1995.

INTERNET-SIVUSTOT

Biographisches Forschungsprojekt zur Geschichte der Kommunistischen Internationale:

www.gps.uni-hannover.de/ipw/komintern/index.htm

Communist Party Biographical Project: les1.man.ac.uk/cpgb/data/index.htm

Harry A.M. Hildénin kotisivu: www.kolumbus.fi/harry.hilden/yleiskasitteita.htm,

Julkiset veistokset Helsingissä: www.taidemuseo.hel.fi/suomi/veisto/

Nationalekonomi vid Åbo Akademi: www.ises.abo.fi/historia/

Suomen eduskunta, kansanedustajamatrikkeli: www.eduskunta.fi

Väestörekisterikeskuksen nimipalvelu: www.vaestorekisterikeskus.fi/

Wikipedia: en.wikipedia.org/wiki/OZET

Liitetaulukko 1. Lenin-koulun suomalaissektorin loppukarakteristiikka toukokuussa 1931

	tiedollinen omaksuminen	aktiivisuuden osoittaminen	yhteisöllisyys, toverillisuus	teoria & käytäntö	puoluekestävyys	kurinalaisuus	yhteiskunnallinen ja puoluekuormitus	suositetaan	muuta
Alm	tydyttävä	ei riittävä	toverillinen	Ei tiedetä	ei koeteltu	kurinalainen	proforg. apul	ruotsal. n-työ	kieliongelmia
Aro	hyvä	hyvin	toverillinen	puoluelinjalla	kestävä	kurinalainen	puolueorg	puoluetyö	
Berg	tt, p-rak. t	parantunut	toverillinen	tydyttävästi	kestävä	kurinalainen	Ozet	propagandatyö	
Ek	tydyttävä	ei riittävä	toverillinen	ei ilmennyt	ei koeteltu	kurinalainen	seinälehti,	ruotsal. n-työ	kieliongelmia
Elo	t, leninismi tt p-rak hyvä	toivomisen varaa	huomautettavaa	täysin tydyttävä	heikko terveys	kurinalainen	Osoaviahim	prop. työ maaseudulla	heikko terveys
Holm	tt, p-rak. hyvä	täysin tydyttävä	toverillinen	täysin tydyttävä	kestävä	kurinalainen	kulttuurivaltuutettu, apulaisorg.	ruotsalainen nuorisotyö	nuori, kokematon
Kangas	tt	tt	toverillinen	tydyttävä	kestävä	kurinalainen	kunniapäällikkösyhistys	org. työhön	
Kanto	hyvä	täysin tydyttävä	ei tarp. aktiivi, toverillinen	täysin tydyttävä	vakava muistutus	vakava muistutus	leninismmin katederi sotilasryhmän komentaja	org. työ johdon alla	
Karlsson	täysin tydyttävä	toivomisen varaa	toverillinen	tydyttävä	kestävä	kurinalainen	historian kabinetti sotilasryhmän komentaja	org. ja prop. työhön	
Keto	hyvä	hyvä	toverillinen	täysin tydyttävä	vakava muistutus	vakava muistutus	seinälehti, menshevikkikmt	piirin org. työ agitaatio	
Lind	tt, p-rak hyvä	hyvä	toverillinen	tydyttävä	kestävä	kurinalainen	Mopri, seinälehti	alapiki org.työ	
Murto	hyvä	hyvä	toverillinen	täysin tyyd	kestävä	kurinalainen	proforg, maaryhmän sihteeristö	org.- prop.työ	
Nikola	hyvä	hyvä	toverillinen	täysin tydyttävä	kestävä	kurinalainen	ryhmänvanhin, sot. komentaja, pakkotyökmt	prop. luennoitsija	
Oras	täysin tydyttävä	hyvä	aktiivinen toverillinen	tydyttävä	kestävä	kurinalainen	soskilpailun komitea maaryhmän sihteeristö	johtava n-työ org. -prop.työ	
Vekman	täysin tyyd	täysin tyyd	toverillinen	yrittää, ei kokemusta	kestävä	kurinalainen	Lasten ystävät	naistyö, alempi org.työ	
Vesala	hyvä, KI hist. tt	hyvä	toverillinen	Tydyttävä	kestävä	kurinalainen	histmat kabinetti, seinälehti, mensh.komit	org.työhön	
Vuori	hyvä	hyvä	toverillinen		kestävä	kurinalainen	proforg, politekonomian kabinetti, pakkotyökmt	prop. ja org. työ	

Lähde: KLL:n suomalaisen sektorin karakteristiikka. 1930–1931. Ptk 6.5.1931. 531/1/196: 29–56.

Lund ja Rangel olivat olleet niin vähän aikaa sektorissa, että heitä ei arvioitu. Käytetyt lyhenteet: tt – täysin tydyttävä, p-rak – puoluerakenne

Liitetaulukko 2a. Lenin-koulun suomalaisopiskelijoiden syntymäpaikat Skp-piirien mukaan ryhmiteltyinä

Skp-piirit	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Muut	Yht.
Helsinki Yhteensä: 22		Helsinki Hanko	Helsinki Porvoo Siuntio <i>Orimattila</i>	Helsinki	<i>Helsinki</i> Inkoo Pusula	Helsinki 6	Helsinki 2	Helsinki 4	22
Turku 8		Turku Parainen Uskela	Aura <i>Perniö</i>	Lieto <i>Parainen</i>				Loimaa	8
Tampere 31	Pori Karkku Kiikka Humpppila	Tampere Jyväskylä Nokia 2 Forssa Laukaa	Tampere <i>Tampere</i> Pirkkala Humpppila	Tampere Sahalahti Forssa Keikyä Lavia <i>Urjala</i> <i>Hinnerjoki</i>	Tampere Pori Nokia Hämeen- kyrö Jämsä	Tampere2 Janakkala <i>Hollola</i>		Luhanka	31
Viipuri 20	Lahti Lappee	Muolaa 2 Uusikirkko	Sortavala	Kotka <i>Viipuri</i> <i>Hiitola</i>	Viipuri Käkisalmi Lappee Ruokolahti <i>Lieksa</i>	Hiitola Iitti Komitsa	Viipuri	Kärkölä Virolahti	20
Vaasa 22	Vaasa 5 Kokkola Teerijärvi Ähtäri	Pietarsaari Saarijärvi	<i>Pietarsaari</i> Ykspihlaja 2	<i>Vaasa</i> Kokkola Reisjärvi	Vaasa 2 Pietarsaari <i>Jalasjärvi</i>	Evijärvi	Vaasa		22
Kuopio 14	Kuopio Vuolijoki	Suonenjoki	Kuopio <i>Kuopio</i> Nilsinä <i>Kangasniemi</i>	Kuopio <i>Iisalmi</i> <i>Joutsa</i>	Juankoski Maaninka <i>Juankoski</i>			Kontio- lahti	14
Oulu 14	Kemi Revon- lahti	Oulu Paavola	Oulu Oulujoki Haukipudas	Sievi <i>Kemi</i>	Oulu		Tornio	Oulu 2 Oulujoki	14
Muut 1			Meinart, USA						1
Yht.	18	19	22	21	21	14	5	12	132

Taulukkoon on koottu syntymäpaikat 132 Lenin-koulun suomalaisopiskelijalta. Lenin-koulun jatkokurssin kävijöiden syntymäpaikat on erotettu lyhytkurssilaisten vastaavista kurssiivilla. Sarakkeeseen ”Muut” on koottu syntymäpaikat suomalaisilta, jotka opiskelivat vieraalla kielellä Lenin-koulun peruskurssilla, aspiranteina, pioneeri- tai lehtorikurssilla. Kunkin opiskelijan syntymäpaikka on mainittu vain kerran, vaikka hän olisi palannut myöhemmin Lenin-kouluun. Syntymäpaikan jäljessä on numero, jos paikkakunnalta on useampia kuin yksi edustaja. Skp-piirien sarakkeissa on kunkin piirin yhteenlaskettu pääluku.

Lähteet: Kyselykaavakkeet ja elämäkerrat, 531/1/247a–247b. Kominternin suomalaisten kaaderimapit 495/269, RGASPI. Ek-Välpon henkilömapit, VA.

Liitetaulukko 2b. Lenin-kouluun Suomesta tulleet opiskelijat Skp-piireittäin

Skp-piirit	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Yht.
Helsinki	Helsinki Hanko	Helsinki 2 Hanko	Helsinki Siuntio Porvoo	Helsinki 3	Helsinki 2 Pusula	Helsinki 11		25
Turku	Turku	Maaria Parainen Uskela	Aura	Turku Lieto	Turku			8
Tampere	Pori	Nokia 2 Forssa Jyväskylä	Pirkkala Humppila	Forssa Keikyä Lavia	Tampere Nokia Pori	Tampere		14
Viipuri	Lappee Lahti 2 Kotka	Muolaa Uusikirkko Lahti 2	Sortavala Viipuri Lahti		Kotka 2 Lahti Viipuri Lappee	Iitti		17
Vaasa	Vaasa 5 Kokkola	Vaasa Pietarsaari	Ykspihlaja 2	Vaasa Kokkola Reisjärvi	Vaasa 2 Pietarsaari			16
Kuopio	Kuopio Vuolijoki	Kuopio	Kuopio	Kuopio				5
Oulu	Kemi Revon- lahti	Oulu Paavola	Oulu Oulujoki Haukipudas Kemi	Sievi	Oulu Kemi	Oulu	Tornio	13
Yht.	18	19	16	13	17	14	1	98

Taulukkoon on eritelty Lenin-koulun opiskelijat Suomen lähettävän Skp-piirin mukaan olettaen, että asuinpaikka ennen lähtöä Lenin-kouluun ilmaisee lähettävän Skp-piirin. Lenin-koulun jatko- tai vieraskielisen kurssin kävijöitä ei ole otettu mukaan, sillä he olivat yleensä olleet jo pitempään neuvostomaassa joko LVKY:ssä tai Lenin-koulussa, jolloin heidät on jo kertaalleen laskettu mukaan. Syntymäpaikkaa ei ole muutettu asuinpaikaksi, mikäli molemmat sijaitsivat saman Skp-piirin alueella.

Lähteet: Ek-Valpon henkilömapi, VA. Kominternin suomalaisten kaaderimapi, 495/269; Kyselykaavakkeet ja elämäkerrat, 531/1/247a–247b, RGASPI.

Liitetaulukko 3a: Vakituiset opettajat Lenin-koulun suomalaissektorissa

	Syntymäaika ja -paikka	Perhetausta	Koulutus	Puoluekoulutus	1918	Poliittinen ura	Poliittinen tuomio	Muuta
Hager puoluerakennus, historia-aineet	1899 Hämeenlinna	työläisperhe	kansakoulu	LVKY 1922–26	Hämeen rykmentti: 3 vuoden tuomio	Skp illegaali 1919, 1926–28, 1934–35, 1935 Skp:n Ub	1918: 3 v. armahdus, 1928: 3 v.	kuoli 6/1944 Novosibirsk
Kajava pol. taloustiede	1899 Oulu	työläisperhe	kansakoulu	Lenin-koulu 1929–31	punakaarti	1926 KIM-työ, Skp illegaali 1928	1922: 3 v., vang. 1938	
Lehtosaari histmat, historia-aineet, leninismi,	1889 Kärkölä	työläisperhe	kansakoulu	Lenin-koulu 1926–28, LVKY:n opettaja	kansanvaltuuskunnan sihteeri	kansaned. 1917, Skp Ub, Skp:n pj. 1937–38	1919–26 1938: 5 v.	kuoli leirillä 9/1939
Lind Nkp:n historia	1892 Joroisten pit.	työläisperhe	ylioppilas	LVKY:n opettaja 1923–28	ei sodassa	opettaja ja toimittaja, Skp:n Ub 1935	tuomio 1938	
Nilsson puoluerakenne historia-aineet	1901 Oulu	työläisperhe	kansakoulu	LVKY 1923–26, Lenin-koulu 1929–31	ei sodassa	Skn:n siht. 1926–29, 1931 Ub, illegaali 1931–32, 1933–34,	kesäkuu 1938	ammuttu 10/1938
Ojanen pol. taloustiede talouspolitiikka	1893 Hollola	talonpoikainen	ylioppilas	punaupseeri, LVKY:n opettaja 1922–29	punakaarti, kansanvk hallinnossa	Skp:n illegaali 1933–34 Skp:n Ub 1934–	toukokuu 1938	ammuttu 6/1938
Sirola leninismi, historia-aineet, päivänpolitiikka	1876 Piikkiö	pappissuku	yo, kansakoulun-opettaja	puoluekouluissa Sdp:n agitaattorikursilta alkaen	kansanvaltuuskunnan ulkoasiainvaltuutettu	kansaned. 1907–09, 1917, Skp:n johto 1918–36, ura Kominternissa	-	kuoli 3/1936 Moskovassa
Virta työväenliikkeen historia, suomen kieli	1903 Multia	työläisperhe	kansakoulu 2 vuotta	LVKY 1926–30	ei sodassa	Skp:n illegaali 1933–34, Skp:n Ub:n sihteeri	NKVD pidätti 1938 alussa	

Lähteet: Kominternin suomalaisten kaaderimapit 495/269. Rentola 1994. Lahti-Argutina 2001.

Liitetaulukko 3b: Sivutoimiset opettajat Lenin-koulun suomalaissektorissa

	Syntynyt	Perhetausta	Koulutus	Puoluekoulutus	1918	Poliittinen ura	Tuomio	Muuta
Antikainen Skp:n historia	1898 Helsinki	työläisperhe	kansakoulu ammattikoulu	punaupseeri, KLK 1926–28	Hgin työv. tp komitea sihteeri	1923 Skp kk, KI:n Skp-edustaja	1934–40 Suomessa	kuoli 10/1941 onnettomuus
Anttila sotilastyö	1897 Ruovesi	talonpoikais		punaupseeri, Frunzen sota- akatemia	punakaarti, pakeni Ruotsiin	puna-armeijassa	-	Espanja, II ms kenr.maj. k. NL 1953
Bergman nuorisotyö	1912 Ii		yo, ekonomi	-	-	1934 KIM Suomen asiat	-	k. 2006 Moskovassa
Ekman erikoistekniikka	1898 Tampere		lyseota, teknillinen opisto	KLK 1931–32	punakaarti	kansaned, 1935 Skp Tukholma	1918: 7 v. 1928: 2½ v	kuoli 1961 Suomessa
Falk nuorisotyö	1908 Helsinki	sivistyneistö	yo, luentoja Berliinissä	KLK 1931–32	-	1930 KIM, työ Kominternissa	-	Suomeen 1945, k. 1997
Front sotilastyö	1900 Mäntsälä	työläisperhe		Frunzen sota- akatemia	punakaarti	puna-armeijassa	-	
Kraft erikoistekniikka	1904 Luhanka	sivistyneistö	yhteiskoulua kirjastonhoitaja	KLK 1930–31	-	IKKI-työ 1926, KIM	1934: 4 v. 8 kk Suomi	k. 1974 Suomessa
Lehen organisaatiotyö	1893 Pori		yo	Frunzen sota- akatemia	kansanvaltuuskunnan sihteeri	Kominternin sotilasasiat	-	Suomeen 1946, k. 1976
Linko Skp-työ	1900 Oulu	työläisperhe	kansakoulu	Skp puoluekurssi LVKY 1926–29	-	Skp:n Ub 1934–	-	kuoli 1988 Suomessa
Malm amm. liike	1887 Uurainen	työläisperhe	kansakoulu kirjansitojaoppilas	-	Haapalaisen kanslisti	Skp:n kk 1922–31	11/1935: 10 v. NL	kuoli leirillä kevät 1936
Manner Skp, amm. liike	1880 Kokemäki	pappissuku	yo, toimittaja, politiikko		kansanvaltuuskunnan pääministeri	Skp:n pj, 1921– 31, ura KI:ssa	11/1935: 10 v. NL	kuoli leirillä 1/1939
Nissinen veti ”teemoja”	1897 Aitoo	työläisperhe	kansakoulu	LVKY 1922	punakaarti	Skp:n Ub:n siht, KI referentti	1929: 3½ 5/1938 NL	ammuttiin 5/1938
Olin organisaatiotyö	1897 Hanko	ruotsinkielinen työläisperhe	kansakoulu	Skp-kurssit, sota- koulu, LVKY	punakaarti			
Rautio talouspolitiikka	1897 Helsinki	talonpoikais	yo, teknillinen koulu	Punaisten prof. instituutti	mukana	Karjalassa 1924– 30	11/1935: 10 v. NL	ammuttiin 1936
Salo Asser ammattillinen liike	1902 Lammi		yo, oikeustutkinto asianajaja	-	-	kansaned. Profintern, ura Karjalassa	1/1938, NL	ammuttiin 2/1938
Tommola sotilastyö	1905			Frunzen sota- akatemia	ei			kenr. maj. kuoli 1986
Stein veti ”teemoja”	1901 Riihimäki	isä työväen ravintoloitsija	6 luokkaa oppikoulu	KLK 1926–28	naiskomppanian päällikkö	Skp ub, KI:n Skp- edustaja	1922: 3 v. 4/1938: 10 v. NL	kuoli leirillä 11/1938
Tuominen amm. liike	1994 Hämeenlinna	työläisperhe	kansakoulu työväenopisto	KLK 1933–34	Tre, Kansan lehti	Sstp ja Skp, 30-l: Skp pääsiht, IKKI ja presid	1922–26, 1928–33	1937 Tukholmaan, kuoli 1981

Lähteet: Kominternin suomalaisten kaaderimäpät 495/269. Lahti-Argutina 2001. Paastela-Rautkallio 1997. Rentola 1994. Urat Kominternissa, ”Kallis toveri Stalin!”.

Liite 4. Lenin-koulun suomalaiset koulunimien mukaan (salanimet *kursivoitu*)

koulunimi	oikea nimi	aloitusvuosi Lenin-koululla
<i>Ahlman, Agnes</i>	Klemetti / Heikkilä, Helmi	-32 jatkokurssi -34
<i>Alm, Esko</i>	Staaf, Rolf	-30
<i>Alt, Ernest</i>	Krook, Eero	-34 jatkokurssi -35
Antikainen, Toivo, opettaja	Antikainen, Toivo	-26 venäläinen sektori
Anttila, Aksel, opettaja	Anttila, Aksel	-30
<i>Aren, Otto</i>	Salminen, Arnold	-33 jatkokurssi, -31 <i>Fredrikson</i>
<i>Arima, Otto</i>	Lamberg, Juho	-32
<i>Aro, Voitto</i>	Nurminen, Nestori	-30
<i>Art, Erik</i>	Pentikäinen, Vilho	-35
<i>Asp, Lilli</i>	Kontulainen, Saara	-34
<i>Aula, Emil</i>	Ljungberg, Viljo	-32
<i>Berg, Hans</i>	Vinsten, Rudolf	-30
<i>Bergman, Willi</i> , opettaja	Liedes, Ahti	-35
<i>Blom, Nina</i>	Nousiainen / Strand, Irja	-34 jatkokurssi
<i>Boman, Oskar</i>	Pelkonen, Väinö	-31
<i>Brandt, Jon</i>		-33
<i>Brik, Kurt</i>	Miettinen, Unto	-35
<i>Broms, Georg</i>	Haapaniemi, Herman	-35
<i>Ebb, Gunnar</i>	Koskinen, Paavo	-35
<i>Diks, Artur</i>	Ahonen, Vieno	-35 jatkokurssi, -33 <i>Isto, Aarno</i>
<i>Ek, Karl</i> , opettaja	Tuominen, Arvo ”Poika”	-33 jatkokurssi, opettaja -34
<i>Ek, Simon</i>	Rosenberg Gösta	-30
<i>Ekholm, Oskar</i>	Nevalainen, Eino	-36 aspirantti, lehtorikurssi -37
<i>Ekman, Hjalmar</i> , opettaja	Enne, Yrjö	-31 saksal. sektori, jatkokurssi -32
<i>Elf, Eva</i>	Hiltunen, Aino	-34 jatkokurssi
<i>Elo, Artur</i>	Blomqvist Herman	-30
<i>Evans, Erna</i>	Laurikainen, Aune	-35 jatkokurssi -36
<i>Falk, Maija / Strom, Helga</i>	Lehtinen, Inkeri	-31 saksal. sektori, opettaja
<i>Felt, Taina</i>	Seppänen, Olga	-34 jatkokurssi, -31 <i>Linde, Helga</i>
<i>Field / Kajava, Kalle</i> , opettaja	Kosunen, Kaarlo	-29 engl. sektori, opettaja -31
<i>Fors, Eero</i>	Honkanen, Ville	-26 venäläinen sektori
<i>Forsten, Sven</i>	Sippola, Veikko	-35 jatkokurssi -36
<i>Foss, Harold</i>	Mod, Akseli	-35 aspirantti, -33 <i>Juki, Valter</i>
<i>Fredrikson, Arnold</i>	Salminen, Arnold	-31 jatkokurssi -33 <i>Aren, Otto</i>
<i>Friman, Erik</i>	Taivainen, Tauno	-34
<i>Friman, Ragnar</i>	Latva, Toivo	-31 joutui keskeyttämään
<i>From, Valter</i>	Laakso, Eino	-35
Front, Hjalmar, opettaja	Front, Hjalmar	-33
<i>Glift, Bill</i>	Kallio, Martti	-33 jatkokurssi
<i>Gran, Eine</i> , konekirjoittaja	Känkänen, Aino	-32
<i>Gran, Viktor</i>	Känkänen, Vihtori	-31 jatkokurssi -33
<i>Hagman, Valde / Gunnar</i>	Pessi, Ville	-33 jatkokurssi
<i>Hager, Leo</i> , opettaja	Gustafsson, Lauri	-31
<i>Hahl, Knut</i>	Lindqvist, Hemming	-35 jatkokurssi -36
<i>Hammar, Gunnar</i>	Wennberg, Alfred	-34
<i>Hansson, Karl</i>	Ketola, Arvo	-32
<i>Helo, Max</i>	Kanerva, Yrjö	-36
<i>Hilden</i>		-31 joutui keskeyttämään
<i>Hirn, Paul</i>	Äikiä, Armas	-35 jatkokurssi -36, lehtorikurssi -37
<i>Holm, Erik</i>	Ahonen Paavo	-30 jatkokurssi -32 <i>Tren, Nils</i>
<i>Holm, Mailis</i> , sihteeri	Ojanen, Onerva	-34
<i>Immo, Nestor</i>	Siltanen, Jussi	-33 jatkokurssi -34
<i>Isto, Aarno</i>	Ahonen, Vieno	-33 jatkokurssi -35 <i>Diks, Artur</i>
<i>Jarko, Lars</i>	Tulla, Einar	-32 jatkokurssi
<i>Jaure, Peter</i>	Lindholm, Viking	-32
<i>Juki, Valtter</i>	Mod, Akseli	-33 jatkok., aspir. -35 <i>Foss, Harold</i>
<i>Just, Nils</i>	Timonen, Antti	-33 jatkokurssi
<i>Kajava / Field, Kalle</i> , opettaja	Kosunen, Kaarlo	-31

<i>Kalen, Valtter</i>	Lindholm, Hemming	-33
<i>Kalman, Oskari</i>	Majanen, Aaro	-33
<i>Kangas, Pekka</i>	Keikkala, Hugo	-30
<i>Kanter, Erik</i>	Honkonen, Antti	-32
<i>Kanto, Otto</i>	Palmroos, Väinö	-30
<i>Kara, Anna</i>	Iltanen, Lyyli	-33
<i>Karlson, Karl</i>	Viljanen, Kalle	-30
<i>Karp, Anders</i>	Kantola, Lauri	-33 jatkokurssi -34, aspirantti -35
<i>Kars, Kalle</i>	Jokinen, Einar	-34
<i>Katz, Bruno</i>	Vänskä, Eero	-34 jatkokurssi -36
<i>Keto, Kari</i>	Murto, Martti	-30
<i>Kollan, Ingrid</i>	Latva, Alli	-36
<i>Kolt, Jack</i>	Tamminen Urho	-35 jatkokurssi
<i>Koro, Jaakko</i>	Laakso, Erkki	-32
<i>Kraft, Greta, opettaja</i>	Kuusinen, Hertta	-30 saksalainen sektori
<i>Krank, Arvid</i>	Korhonen, Kalle	-32 jatkokurssi
<i>Kreis, Valfrid</i>	Aho, E.E	-33
<i>Lager, Kai</i>	Anttonen, Kaarlo	-34
<i>Lagerbom, Franz</i>	Kyrölä, Onni	-31
<i>Lauren, Anna</i>	Kumpulainen, Elli	-34 jatkokurssi -35
<i>Lax, Frida</i>	Hilden, Aili	-36 aspirantti, lehtorikurssi -37
<i>Lehén, Tuure, opettaja</i>	Lehén, Tuure	-30
<i>Lehikoinen, Olga, tulkki</i>		
<i>Lehtosaari, Jukka, opettaja</i>	Lehtosaari, Jukka	-26 saksalainen sektori
<i>Leino, Roosa, tulkki</i>		-31
<i>Lind, Leo, opettaja</i>	Lattunen, Väinö	-34
<i>Lind, Selma</i>	Lampinen, Kerttu	-30
<i>Lindberg, Mikael</i>	Saastamoinen, Väinö	-31
<i>Linde Helga</i>	Seppänen, Olga	-31 jatkokurssi -34 <i>Felt, Taina</i>
<i>Linden, Margit</i>	Tiilikainen, Mirjam	-31 pioneeriohjaajakurssi
<i>Linden, Sonja, sihteeri</i>	Karjalainen, Kerttu	-31 saksalainen sektori
<i>Linder, Lea</i>	Laitila, Hilja	-32
<i>Link, Einar</i>	Keinänen, Veikko	-33
<i>Linko, Iivo, opettaja</i>	Hyvönen, Antti	-32
<i>Lukander, Lars</i>	Kujanpää, Eino	-31 jatkokurssi -33 <i>Moren, Edvard</i>
<i>Lund, Paul</i>	Dahl, Birger	-30
<i>Lund, Pentti</i>	Väre, Uuno	-31 venäläinen sektori
<i>Malm, Hanna, opettaja</i>	Malm, Hanna	-30
<i>Malmberg, Gustav</i>	Majanen, Abel	-31
<i>Manner, Kullervo, opettaja</i>	Manner, Kullervo	-30
<i>Mark, Viljam</i>	Suvi, Klaus	-33 jatkokurssi -34
<i>Matsson, Heikki – Siren</i>	Nieminen, Arvo	-31
<i>Meri, Matvei</i>	Suominen, Otto	-33 jatkokurssi
<i>Mink, Arvid</i>	Klemetti, Martti	-32 jatkokurssi -33
<i>Mirman, Alf</i>	Kälviäinen, Väinö	-34
<i>Mirman, Uno</i>	Pohjola, Pentti	-32
<i>Moren, Edvard</i>	Kujanpää, Eino	-33 jatkokurssi, -31 <i>Lukander, Lars</i>
<i>Murto, Esko</i>	Leinonen, Juho	-30
<i>Nikola, Onni</i>	Heinonen, Paavo	-30
<i>Nilsson, Martti, opettaja</i>	Lehto, Eino	-29 venäl. sektori, opettaja -30
<i>Nissinen, Erkki, opettaja</i>	Nissinen, Erkki	-35
<i>Nyberg, Edith, konekirjoittaja</i>	Tikkanen, Aili	-31
<i>Oberg, Aira</i>	Tiilikainen, Mirjam	-36
<i>Oder, Joni</i>	Malmberg, Martti	-34 jatkokurssi -35
<i>Ojanen, Ville, opettaja</i>	Ojanen, Villa	-30
<i>Oklund, Karl</i>	Kostiander, Viljam	-31
<i>Olin, Karl, sihteeri, opettaja</i>	Lundberg, Juho	-31
<i>Oras, Eino</i>	Orell, Lauri	-30
<i>Oreno, Harry</i>	Savolainen, Aarne	-33 jatkokurssi
<i>Os, Harry</i>	Hulden, Valter	-32 jatkokurssi
<i>Palm, Irma</i>	Piispanen, Irja	-31
<i>Palm, Meeri</i>	Junttila, Kaisa	-33 jatkokurssi -34

Pesonen, Aino, sihteeri	Pesonen, Aino	-31
Peuhkuri, Helmi, tulkki, opettaja		-34
<i>Pramm, Jussi</i>	Harjula, Onni	-34 jatkokurssi -35
<i>Press, Mihail</i>	Parkkari, Jaakko	-34 jatkokurssi -35
<i>Puro, Eero</i>	Hyvärinen, Eino	-30 joutui keskeyttämään
<i>Raili, Paul</i>	Aaltonen, Aimo	-33 jatkokurssi
<i>Ramm, Anna</i>	Laine, Judith	-32
<i>Ranek, Ali</i>	Lehtoranta, Jaakko	-33
<i>Rangel, Valdemar</i>	Rimpilä, Ragnar	-30
Rautio, Väinö, opettaja	Rautio, Väinö	-32
<i>Red, Ralli</i>	Hakala, Toimi	-34 jatkokurssi
<i>Rehn, Paul</i>		-31
<i>Rei, Elli</i>	Mikkola, Elsa	-33
<i>Reiman, Aksel</i>	Pulkka, Hannes	-32
<i>Sakk, Alise</i>	Nurmi, Laina Maria	-35
Salo, Aino, konekirjoittaja	Salo, Aino	-30
Salo, Asser, opettaja	Salo, Asser	-32
<i>Sand, Saara</i>	Kallio, Aino	-32 jatkokurssi -33
<i>Sarlin, Karl</i>	Tattari, Väinö	-35 jatkokurssi -36
<i>Schubert, Max</i>	Terho, Martti	-34 jatkokurssi -35
<i>Seder, Irene</i>	Kuosmanen, Elma	-33
<i>Seger, Hugo</i>	Väätäinen, Tatu	-34 jatkokurssi
<i>Seger, Lars</i>	Vihervaara, Vieno	-31
<i>Silander, Oskari</i>	Oras, Urho	-32 jatkokurssi
Sirola, Yrjö, opettaja	Sirola, Yrjö	-30
<i>Snell, Frans</i>	Johteinen, Eino	-34 jatkokurssi -35
<i>Stark, Aksel</i>	Tammelin, Oskari	-31
<i>Stein, Matti</i> , opettaja	Mäkinen, Hannes	-26 saksalainen sektori
<i>Sten, Aarne</i>	Tuominen, Viljo	-32
<i>Storm, Gunnar</i>	Aaltonen, Antti	-31
<i>Strom, Helga / Falk, Maija</i>	Lehtinen, Inkeri	-31 saksal. sektori, opettaja
<i>Ström, Arvid</i>	Forsman, August	-32 jatkokurssi
<i>Taler, Erik</i>	Nalkki, Lauri	-32 jatkokurssi
Tommola, Toivo, opettaja	Tommola, Toivo	-34
<i>Tren, Nils</i>	Ahonen Paavo	-32 jatkokurssi, -30 <i>Holm, Erik</i>
<i>Turm, Lisa</i>	Virtanen, Airi	-30 KIM- ja pioneerikurssi
Utriainen, Elsa, sihteeri	Utriainen, Elsa	-31
<i>Wald, Erna</i>	Anttila, Impi	-31 pioneeriohjaajakurssi
<i>Valler, Ellen</i>	Knuuttila, Ilmi	-33
<i>Vammer, Ruuth</i>	Rokala, Astrid	-33 jatkokurssi -34
<i>Varen, Ella</i>	Kurvinen, Anna	-32
<i>Vekman, Lisa</i>	Lindgren, Kaarina	-30
<i>Vendt, Margit</i>	Mäkinen, Aili	-35 jatkokurssi -36, lehtorikurssi -37
<i>Vesala, Viljo</i>	Palonen, Vilho	-30
<i>Vesterlund, Viki</i>	Pellinen, Onni	-31
<i>Wick, Ernst</i>	Rauhavuori, Toivo	-34
<i>Viklund, Greta</i>	Markkula, Kerttu	-31
<i>Vilen, Brita</i>	Tuominen, Saara	-35 jatkokurssi -36
<i>Vink, Einar</i>	Sallinen, Aatto	-32 jatkokurssi
<i>Vinner, Karl</i>	Pääkkönen, Erkki	-32
<i>Vinter, Nora</i>	Riihinen, Kerttu	-34
<i>Vinter, Olli</i>	Vuorinen, Olavi	-31
<i>Viren, Paul</i>	Lankinen, Eino	-31
<i>Virta, Emil</i> , sihteeri, opettaja	Kytölä, Elis	-30
<i>Wolf, Anna</i>	Laine, Martta	-35 jatkokurssi -36
<i>Vuori, Emil</i>	Kosunen, Juho	-30 jatkokurssi -32

SUMMARY

A SHORT COURSE OF STALINISM

FINNS AT THE INTERNATIONAL LENIN SCHOOL,
MOSCOW, 1926–1938

The International Lenin School (ILS) in Moscow educated leading functionaries of communist parties from around the world between 1926 and 1938. The foundation of the ILS can be traced back to the death of Lenin in early 1924. It was followed by the introduction of the principles of “Bolshevisation” at the 5th Congress of the Communist International (Comintern). The world party, its members (national sections) and single individuals in the home countries were supposed to imitate the only victorious revolutionaries: the Bolsheviks. The Comintern schools like the ILS became instruments of a growing Russification and Stalinisation of international communism. The ILS succeeded in educating a generation of Stalinist functionaries that were faithful to Moscow’s party line. The totalitarian goal of an army of professional revolutionaries, however, remained uncompleted until 1938 when the ILS was finally dissolved.

Besides the Russian Revolution and the first communist party state, the First World War had created an unstable world order. During the 1920s and the 1930s many European democracies became authoritarian or totalitarian systems. Capitalism nearly collapsed during the Great Depression. The USSR tried to exploit this crisis of capitalism without success. Hitler’s rise to power in Germany forced Stalin to join the anti-Fascist front and to support collective security in his foreign policy. From the point of view of the Comintern, the ILS had to be adapted to reflect two great tactical developments. Above all, the ILS became the propaganda instrument in promoting intensified class struggle and the theory of Social Fascism that were the Comintern’s slogans during the “Third Period” (1928–1935). The next turn in tactics towards the Popular Front policy actually started the ILS’s dissolution. Inside the USSR, the life span of the ILS covers the years of industrialisation and collectivisation, imposed “from above” by Stalin. In the second half on the 1930s, socialism was officially heralded to have been reached. The evolution of the Stalinist system culminated in the years of the Great Terror, 1937–1938. At the ILS, some of these changes were witnessed by no less than 3 000 foreign students. At least 140 of them were Finns.

The ILS was a totalitarian institution close to the Comintern’s headquarters. The students came mainly from European and American communist parties. After the schooling, they were most often sent back to their home countries. During the education period, which lasted from half a year to three years, they were supposed to internalise current Bolshevik values, methods and discipline. Through them, the national communist parties were to become Stalinised. The total schooling

experience included theoretical studies in Marxism-Leninism (party history, political economics and dialectical materialism) as well as the practices of Bolshevik party life in “building socialism”. The campaigns of Stalinism also promoted new subjects like “About fighting against counter-revolutionary Trotskyism”.

This study tries to find out how the Finns interpreted their schooling experiences at the ILS. Throughout the study, the ILS education is situated within the wider contexts of revolutionary vanguards, political education, the aspiration for ideological moulding and finally, Finnish communism in two countries: Finland and the USSR. The three main chapters of the study concentrate on the ILS Finns that temporarily lived in extraordinary Stalinist conditions in Moscow. The teachers of the Finnish students were leading figures of the Communist Party of Finland (CPF). The party had been illegal in Finland since its founding in Moscow in 1918. The communists in Finland could act in some organisations in the 1920s, but, from 1930 onwards, the CPF went more or less underground. The Finnish ILS teachers, too, understood their political emigration to the USSR as a temporary state of being. They did not know what to expect. Finnish communism in the USSR was almost totally destroyed in the terror years of 1937–1938. During this period, the systematic party education at the ILS ceased. However, it still remained the most important ideological intermediary between Finnish and Soviet communism.

The research method of this study is traditional for contemporary political history. The fates of the ILS Finns are explored by comparing archival materials from Russia (RGASPI) and Finland (National Archives, People’s Archives) to literature. The Finnish ILS students’ and teachers’ mentalities, values and ideological judgements are interpreted on as low level as possible. The term political does not exclude questions of everyday life, family or gender that might connect this study to the latest research of the post-revisionist school. Many such studies of Stalinism have one central theory or concept (like nationalism, identity or gender) that structures the whole study. If anything, my study seeks theoretical inspiration from various sources. The most central of these is Erving Goffman’s concept of a total institution.

The International Lenin Courses started in 1926 with a basic syllabus that lasted two years. The communist parties, the CPF included, could not fill the student quotas that were given to them. Education was given in the Comintern’s four official languages that were seldom known by the Finns. To overcome this problem, the ILS established short courses for national groups in their own language. The initiative for the Finnish ILS sector was taken by the CPF leadership in Moscow because it was worried about the state of communist activities in Finland. When the first Finnish course started in late 1930, a law that prohibited the communists from acting in legal organisations was passed in Finland. After the Finnish Civil War in 1918, this was the second major defeat for the Finnish revolutionaries.

The Finnish ILS sector was led by Yrjö Sirola (1876–1936), an intelligent son of a priest who had made a career as a Social Democrat in Finnish politics already before the Civil War. He was appointed foreign minister of the Red Government in

1918. Because of this, he was forced to flee to Soviet-Russia after the defeat of the Reds in the Finnish Civil War. Until the end of his life, Sirola worked in the CPF leadership and in the Comintern machinery, but party education remained his favourite occupation. Before starting at the ILS, Sirola had taught in Finland, in the United States (Duluth, Work People's College for Finnish immigrants) and in Leningrad (LOKUNMZ, Communist University of the National Minorities of the West, Department for Finns and Estonians). After quitting as ILS sector leader in 1934, Sirola continued as a teacher of party history and Leninism until his death of natural causes in 1936. The following sector leader was Jukka Lehtosaari (1889–1939), a former ILS student (1926–1928). He was the CPF's last chairman (1937–1938) before falling victim to the Great Terror.

The contribution of the CPF leadership to the Finnish ILS sector was remarkable. Many other ILS sectors were taught by teachers that were neither natives nor members of the party leadership. The teachers of the Scandinavian ILS sector, for example, were often Swedish speaking Finns. The investments of the CPF leadership in the ILS may have been one of the reasons for the Finnish sector's success in the competition between the ILS sectors. On the other hand, the ILS Finns were criticized for their national isolation and their "familyness" in the 1930s.

The first Finnish ILS short course lasted six months. The following school year was extended to nine months and included military training and a summer excursion (*praktika*) to a Soviet republic. The ILS year was completed with a vacation in some of the famous sanatoriums for the Soviet party elite. In the early 1930s, the Finnish ILS graduates were sent to Finland for illegal CPF work. If the party command was successful, the illegal functionaries were returned to the USSR for a rest. Often, the Finns were given the chance to study for another year at the ILS.

The Finnish State Police worked actively against the communists in Finland. In 1934 detectives managed to send an informer to the Finnish ILS course. He came back from Moscow and revealed the secrets of the ILS during a series of police interrogations. In the 1930s, there were 157 Finnish ILS graduates, out of whom 90 were sent to Finland. No less than 54 of these received a political sentence in Finland, which usually meant a spell of prison for three to four years. Consequently, the system of two full years at the ILS never went according to plan.

Political imprisonment was part of the career of a CPF activist in Finland. Around 40 per cent of those Finns who became students at the ILS had spent time in prison before their education in Moscow. Their experience of repression made it easier for them to readjust to the conditions at the ILS that students from legal communist parties often complained about. The Stalinist rituals (autobiographies, personal evaluations and criticism and self-criticism) that aimed at internalised self control against deviations from the Comintern's general line were usually accepted as learning the methods of Bolshevik party life. The Finnish students made political mistakes and often wondered about the low standard of living in the Russian countryside. This was not a problem if the students were ready to admit their misinterpretations. They were at the ILS in order to learn. The cases were more severe if the Finnish teachers were accused of political deviations.

In the spring term of 1931 the Finnish ILS students complained that their teacher of trade unionism, Hanna Malm (1887–1936), taught too “agitatorily” and without a true understanding of changed conditions in Finland. Malm herself accused the students of Social Democratic opinions that had to be unmasked and purged. Although Malm was a controversial person, she belonged to the CPF’s central committee and was its leading female. The quarrel in the sector was supposed to be solved “in the Bolshevik manner”. A pedagogic meeting was organized for the students where the rector of the ILS was ready to sweep the minor dispute under the carpet. Anyway, the CPF leadership dismissed Malm from the ILS after her students had been ordered to Finland.

Hanna Malm and her husband Kullervo Manner (1880–1939), who was the CPF’s chairman in the 1920s, represented an uncompromising political position that appeared Stalinist in nature. In the autumn of 1931, Stalin used an article in the journal *Proletarian Revolution* to launch a furious attack on the “rotten liberalism” that had gained ground, especially in writings on party history. Correspondingly, Malm and Manner questioned whether the CPF’s official formulations of its own history were correct. The debate over party history concentrated on the years of the Finnish revolution, 1917–1918. Had it been “betrayed” by the same party leaders, then revolutionary Social Democrats, that had belonged to the CPF leadership since its foundation? The CPF’s “Great History Debate” soon developed into a power struggle between Manner’s supporters and the rest of the CPF led by Otto Wille Kuusinen. Manner and Malm were forced to disassociate themselves publicly from their “Betrayal Theory”, but they never gave it up wholeheartedly. The new official theses on the CPF’s history were formulated by Kuusinen. According to their Stalinist message, interpretations on party history must not harm the party of today.

After the new thesis on the CPF’s history, any hint of criticism led to trouble. The Finnish ILS teachers who had to explain the official truths to the students noticed that Kuusinen’s formulations were compromises. Interestingly, the students were eager to report the teacher’s discordant notes to the higher party organs. Interpretations of the CPF’s history were used as a weapon in the final overthrow of Manner’s party opposition in 1935. The Kirov murder in late 1934 had justified the use of terror against Bolshevik leaders that Stalin imagined to be his enemies. Manner and Malm represented Finnish examples of a party opposition that had become criminal. In addition to them, labour camp punishments were given to one Finnish ILS teacher and one postgraduate student (*aspirant*). In the Scandinavian ILS sector, the Finnish leader Allan Wallenius (1890–1942) and teacher Uuno Vistbacka (1896–1939) were dismissed as Manner’s sympathisers. The result of the CPF’s party purge was an ideologically uniform party that was led by one man: Kuusinen.

Kuusinen began to take more personal responsibility for the Finnish ILS sector that had become the model sector of the school. The Comintern’s new Popular Front tactics, however, led to a reorganisation of education of international cadres. The Soviet universities for national minorities were closed down. The communist parties that were legal in their countries were ordered to establish national party schools of their own. The ILS was reserved for students from countries where communists

worked underground. In addition to these changes, the Spanish Civil War broke out in the summer of 1936. This marked the beginning of the end for the ILS.

The graduates from the ILS were supposed to volunteer for the International Brigades of the Republicans in Spain. For various reasons, only 5 out of 19 Finnish male students went to Spain. Before departing Moscow, they got additional military schooling for a couple of months. The Finnish ILS intake that had started in late 1935 continued their studies for another year. The next student intake, planned for early 1937, never occurred. When the last Finns completed their studies in the summer of 1937, a systematic terror against certain national minorities condemned as enemies of the people was coming into operation.

The gates to the terror were opened during the spring of 1937. In February, the plenum of the central committee of the Bolshevik party had paid attention to cadre policy, party education, and the need for vigilance against enemies within the party. One of the plenum slogans was party democracy "from below". Higher party organs were accused of "familyness" that should be revealed by lower ones. In the Finnish ILS sector, the students reacted by criticizing harshly their own responsible workers, their teachers and the ILS leadership. The teachers were accused of limiting self criticism and of neglecting their duties. The students suggested more control and the recycling of the responsible posts. Compared to the students' former reports, the tone of the criticism was severe.

The NKVD, or some grouping within it, had decided to destroy the CPF leadership in Moscow. The most severe denunciation against it touched on the lifestyles of some of the Finnish leaders. They had used party money in meeting prostitutes and in drinking. Among the accused were a couple of ILS teachers that should have been setting a good example. The CPF leadership tried to settle the sex scandal, but it could not deny all the malpractices. From January 1938 onwards, the CPF leadership was purged. Six of the party members caught up in this were former ILS teachers.

The last Finnish ILS graduates had to witness this campaign in Moscow where they had remained after their ILS course. During this time, the prospect of their return to Finland remained. In September 1938, many of them did in fact return. 12 out of 14 Finns from the last ILS course managed to get back to Finland at some point. The ILS Finns most likely to have fallen victims to the terror were those who had assimilated into Soviet Society, or had become leaders of the CPF. The total number of former ILS students killed is roughly ten per cent of the entire Finnish student population educated at the ILS (14/141). This figure is probably an underestimate, since it does not include those whose fates are unknown or those sent to the labour camps. Almost half of the total number (12/26) of the Finnish ILS teachers also became terror casualties.

In Finland, the ILS education could to some extent sustain the illegal CPF network in the early 1930s. Most of the ILS graduates worked as district organisers for the party or its youth organisation. The Finnish State Police, however, won its fight against communists in the 1930s. Paradoxically, the effort of the Finnish police saved some communist lives from the terror in Moscow. However, at the end of the decade Finnish communism was outlawed in both of its countries of origin: Finland and the USSR.

On the eve of the Winter War, there were only a handful of Finnish communist leaders left in the USSR that could be appointed ministers in the infamous puppet government, “*Terijoen hallitus*”, led by Kuusinen. Four of those ministers had either studied or taught at the ILS in the 1930s. In the Continuation War, the Finnish ILS survivors in the USSR were usually used as war propagandists or spies at the Finnish front.

After World War II, the communists got their share of state power in the government of Finland. In the post-war period, there were three ministers (1945–1948) and 12 members of parliament that had studied at the Soviet party schools. The CPF exploited its exceptional position poorly. Instead of promoting Soviet Finland or People’s Democracy, the communists found themselves excluded from state power in 1948. If things had turned out differently, the graduates from the ILS would probably have formed the inner circle of the new “democratic” government, such as in the DDR.

The value of Soviet education was most appreciated by the CPF itself. Power in the party was divided between a small inner circle whose credibility was measured by their years of Soviet education and their political imprisonment in Finland. Instead of a mass party, the CPF became a closed cadre party. Soviet methods of cadre control were used to check the reliability of party members. Soviet party education guaranteed, almost automatically, work as a functionary in the party or in other organisations that were controlled by the CPF. Party positions were, however, quickly lost if the CPF’s cadre organs could detect a lack of commitment to the party line in a person’s past.

The dominance of the Stalinist party leadership lasted a relatively long time in the CPF. There were no remarkable political changes in the CPF’s line after 1956 – unlike the situation in many other communist parties around the world. In the early 1960s, the CPF was still led by twenty professional revolutionaries, of whom only three had not been educated in the USSR. Kuusinen himself, then a member of the highest Soviet party leadership, had been urging the CPF to make ideological reforms. The old orthodox leadership lost some of its power in 1966 and this gave impetus to the CPF’s actual party split in the late 1960s.

A Short Course of Stalinism refers, firstly, to the effects of ILS education. The longer the stay in Moscow, the better the methods and mentalities of Stalinism were internalised. Since the majority of the Finnish ILS students took the shortest course, their Stalinist education remained incomplete. The longest ILS course that included a career both as a student and as a teacher proved to be fatal during the terror years. In between these extremes emerged a group of comrades that witnessed repression and terror on both sides of the Finnish-Russian border. Finnish Stalinism matured during the long years in two types of total institutions that were strangely complementary. The leading Finnish Stalinists of the post-Second World War period, then, were marked by two formative experiences: a Soviet party education and a period of political imprisonment inside Finland.

Secondly, *A Short Course of Stalinism* refers to the ideological dead end that was highlighted by the famous compass of international communism: *History of the All-Union Communist Party: Short Course* (1938). Although the students at the ILS

did not read the book before their school's dissolution they were witnessing Stalinist process towards an ideological homogenisation throughout the 1930s. *The Short Course* remained the supreme ideological guide for communist parties until 1956. It was still valid in 1954 when the CPF renewed its cooperation with Moscow in respect to party education.

Finally, what was the significance of the *Short Course of Stalinism* at the ILS for the Finns? For the students, leaving Finland for party education in the USSR was the decisive move in a career as a professional revolutionary. Despite major risks, the ILS education ensured upward social mobility for those who remained faithful to the CPF throughout all the trials. In the 1930s, the CPF leadership in Moscow respected ILS education because the systematic schooling increased its influence on communism in Finland – until the terror years. For the great majority of Finns at the time, the Soviet party education simply symbolized treason. Despite short-term success after the Second World War, the history of the ILS Finns is, first and foremost, a history of losers.

HENKILÖHAKEMISTO

Luetteloon on otettu tutkimuskohteena olevat henkilöt sekä aikalaistoimijoiksi katsotut muistelijat. Sivunumeron perässä on n-kirjain, mikäli kyseisestä henkilöstä on tietoa vain sivun alaviitteissä. Kursivoituidet nimet ovat yleensä Lenin-koulun salanimiä, joista on oma luettelonsa (Liite 4.).

- Aaltonen, Aimo (*Raili, Paul*) 16n, 276, 354, 368–369, 371, 396, 397n, 398–399
Aaltonen, Antti 212n, 399n
Adler, Leila 402–403
Ahlman, Agnes ks. Klemetti, Helmi
Aho, E. E. (*Kreis, Valfrid*) 354n
Aho, Juhani 232n
Ahokanta, Hugo 106–107
Ahola-Valo, Aleksanteri 68
Ahonen, Paavo (*Holm, Erik; Tren, Nils*) 130–131, 137n, 139, 141, 151n, 168n, 188, 197, 204, 354, 374n, 376, 423
Ahonon, Vieno (*Isto, Aarno; Diks, Artur*) 354, 371n
Ailio, Julius 50n
Aitto-oja, Ville 213
Alavirta, Toivo 259
Alihanov, Gevork 343n
Alise, Sakk ks. Nurmi, Laina Maria
Alm, Esko ks. Staaf, Rolf
Alt, Ernst ks. Krook, Eero
Anderson 354n
Antikainen, Toivo 55n, 56, 105–110, 119n, 120, 122, 145, 196n, 214–215, 236n, 237, 239n, 240–241, 242n, 244, 249n, 252, 259, 264, 265, 266n, 289, 291, 355, 361, 372, 380, 381n, 382, 383n, 426
Antikainen, Vilho 64
Anttila, Akseli 133, 135, 142, 171, 177–178, 332, 335–336, 372n, 381n, 383n, 426
Anttila, Impi (*Wald, Erna*) 202n, 359n, 404n
Anttonen, Kaarlo (*Lager, Kaj*) 213, 277, 326, 328, 354, 364n
Anttonen, Sylvi 276n
Aren, Otto ks. Salminen, Arnold
Arnot, R. P. 226n
Aro, Antti 64
Aro, Voitto ks. Nurminen, Nestori
Arppe, Lyydia 401n
Art, Erik ks. Pentikäinen, Vilho
Asp, Lilli ks. Kontulainen, Saara
Aula, Emil ks. Ljungberg, Viljo
Bajevski 226n
Bakunin, Mihail 40
Bauer, Otto 234n
Bebel, August 52, 218
Beresovski 380n
Berg, Hans ks. Vinsten, Rudolf
Bergman, Willi ks. Liedes, Ahti
Blom, Nina ks. Strand, Irja
Blomqvist, Herman (Elo, Artur) 130–131, 137n, 139, 141, 151n, 153, 159, 161n, 169–170, 175, 197, 208, 423
Blonski, P. P. 167
Bogdanov, Aleksander 42, 45n, 54, 86
Bogomolova, E. A. 347
Boman, Oskar ks. Pelkonen, Väinö
Brandt, Jon 312n, 372n
Bratkowski (Sochachi, Jerzy) 226n
Braun ks. Reisberg, Arnold
Brik, Kurt ks. Miettinen, Unto
Broms, Georg ks. Haapaniemi, Herman
Bubnov, Andrei 60
Buharin, Nikolai 21n, 95–96, 98, 100, 104, 111–114, 118, 222n, 253
Bulošev 172, 179
Bögelman, H. 307n
Cervantes, Miguel de 304
Dahl, Birger (*Lund, Paul*) 130–131, 145, 151n, 155, 175, 197–198, 206, 354, 423
Dahl, Johan 401n, 404n
Dahlberg, Lauri ks. Mod, Akseli
Darwin, Charles 52
Deborin, A. M. 220n
Dewey, John 67
Diks, Artur ks. Ahonen, Vieno
Dimitrov, Georgi 24n, 260, 261n, 265, 270–271, 292, 294–295, 303, 306, 308, 315n, 332, 344–345, 347n, 348, 351, 375
Ebb, Gunnar ks. Koskinen, Paavo
Eck 228n
Ek, Simon ks. Rosenberg, Gösta
Ekholm, Oskar ks. Nevalainen, Eino
Eklund, Hjalmar 58, 247
Ekman, Hjalmar ks. Enne, Yrjö
Ekman, Nils Albin 208n
Elf, Eva ks. Hiltunen, Aino
Elo, Artur ks. Blomqvist, Herman
Elo, Yrjö 213n
Engels, Friedrich 31, 40, 81, 96, 132, 140–141, 172, 222, 264, 281, 295, 325
Enne, Yrjö (*Ekman, Hjalmar*) 59n, 83, 107–109, 193, 243n, 244–245, 324, 372n, 382, 397, 398n, 399n, 426
Ester 354n
Evans, Erna ks. Laurikainen, Aune
Evä, K. M. 250n
Falk, Maija ks. Lehtinen, Inkeri
Felt, Taina ks. Seppänen, Olga
Field, Kalle ks. Kosunen, Kaarlo

- Flinkman, Sanna 321n
 Florin, Wilhelm 348n
 Flykt, Nils 58n
 Ford, James 147
Fors, Eero ks. Honkanen, Ville
 Forsman, August (*Ström, Arvid*) 243n, 359n, 374n
 Forsman, Johannes 242n
 Forsman, Valter 213n
Forsten, Sven ks. Sippola, Veikko
 Forström, Yrjö 242n
Foss, Harold ks. Mod, Akseli
 Foster, William 147
 Franco, Francisco 335
Fredrikson, Arnold ks. Salminen, Arnold
Friman, Erik ks. Taivainen, Tauno
Friman, Ragnar ks. Latva, Toivo
From, Valter ks. Laakso, Eino
 Front, Hjalmar 127, 382, 383n, 426
 Frumkina, Maria 62, 66, 118, 302, 354n
 Furini (*Dozza, Giuseppe*) 226n
 Furubotn, Peder 258
 Först, Bernhard 215n
 Garbo, Greta 355
Gard 354n
 Gastev, Aleksei 135n
 Giljardi, Dominiko 93n
 Glaubhauf, Fritz (*Albert*) 337n
Glift, Bill ks. Kallio, Martti
 Glowacki, P. M. 64, 121, 299–301
 Gorki, Maksim 147
 Gorski 329n
 Gramsci, Antonio 234n
Gran, Eine ks. Känkänen, Aino
Gran, Viktor ks. Känkänen, Vihtori
Granlund 354n
Grön 258n, 259n
 Gustafsson, Erkki 402–403
 Gustafsson, Lauri (*Hager, Leo*) 83, 209, 214, 229, 243n, 254, 259, 277, 291n, 306n, 310, 316–317, 328n, 340, 344–346, 355n, 372n, 380, 381n, 382, 383n, 426
 Gylling, Edvard 50–51, 147n, 148, 196n, 242n, 282, 296–297, 303, 306n, 343, 380n
 Haapalainen, Eero 246n, 250n
 Haapaniemi, Herman (*Broms, Georg*) 332n, 334–335, 359n, 363n, 369n, 399
Hager, Leo ks. Gustafsson, Lauri
Hagman, Valde ks. Pessi, Ville
Hahl, Knut ks. Lindqvist, Hemming
 Hakala, Toimi (*Red, Ralli; Halme, Toivo*) 214, 326, 328, 373
Halme, Toivo ks. Hakala, Toimi
Hammar, Karl ks. Wennberg, Alfred
Hansson, Karl ks. Ketola, Arvo
 Harima, Samuli 397n
 Harjula, Onni (*Pramm, Jussi*) 286, 309, 326–327, 354, 370n
 Hathaway, Clarence 226n
 Hautamäki, Kalle 58
 Hautojärvi, Eero, 215n
 Haywood, Harry 147n
 Heikkilä, Helmi ks. Klemetti, Helmi
 Heikkilä, Kauko 16n, 242n, 326n, 396, 399, 400n, 401n
 Heikkinen, Emil 376, 378–379
 Heikkonen, Jooseppi 76
 Heimo, Mauno 57n, 102n, 122, 209n, 243n, 256, 257
 Heinonen, Lyyli 87
 Heinonen, Martta 215n
 Heinonen, Paavo (*Nikola, Onni*) 130–131, 137n, 139, 141, 151n, 159, 169, 197, 200, 354, 374n, 375, 423
 Helander, Ewald 334n
Helo Max ks. Kanerva, Yrjö
 Helo, Johan 402n
 Hermansson, Karl 376, 379
 Herzen, Aleksandr 60
Hilden 227
 Hilden Aili (*Lax, Frida*) 320, 338–339, 350, 372n, 374n, 407n
 Hilferding, Rudolf 50–51
 Hiltunen (Kuosmanen), Aino (*Elf, Eva*) 287–288, 326, 370n, 396n, 400n, 401
Hirn, Paul ks. Äikiä, Armas
 Hitler, Adolf 91, 270, 293, 333, 386–387, 394–395
 Hoffmann, Heinz 170n, 291n, 329n
Holm, Erik ks. Ahonen, Paavo
Holm, Mailis ks. Ojanen, Onerva
 Honecher, Erich 405n
 Honkanen, Ville (*Fors, Eero*) 80n, 105–109, 119n, 145, 193
 Hopner, Serafima 226n
 Hornik 214, 243n
 Hruštšev, Nikita 125n, 242n, 407
 Huhta, Matti 87, 396n, 397n
 Huldén, Valter (*Os, Harry*) 212, 368n, 398n
 Hulkkonen, Aarne 215
 Hurmevaara, Herman 58n, 196n, 243n, 307n
 Hurmevaara, Vappu 349
 Hyvärinen, Eino (*Puro, Eero*) 124, 132, 139, 171, 204, 354
 Hyvönen, Antti (*Linko, Iivo*) 28, 29n, 59n, 214–215, 242n, 243n, 250–251, 266, 269n, 291n, 296, 324, 326, 330, 344, 346, 351, 355, 362n, 381n, 382, 401n, 402–403, 426
 Hyyryläinen, Lyyli 401n
Hägg 354n
Högström 354n
 Iivana Julma 264
 Iltanen, Lyyli (*Kara, Anna*) 252n
Immo, Nestor ks. Siltanen, Jussi
 Irklis, Pjotr 304n, 306
Isolano 228n
 Jagoda, Genrih 332
 Jakovleva, Varvara 348
 Janhunen, Matti 213, 242n, 396
 Jarantsev 135, 380n
Jarko, Lars ks. Tulla, Einar

- Jaroslavski, Emeljan 219, 221, 254, 268n, 348
Jensen 354n
 Ježov, Nikolai 295, 336n, 343
 Johtainen, Eino (*Snell, Frans*) 59n, 315n, 327, 364n, 365n, 370n
 Johtainen, Jorma 375n
 Jokela, Juho 213
 Jokinen, August 147
 Jokinen, Einar (*Kars, Kalle*) 278, 286, 325n, 328, 361n, 364n, 370
 Jokinen, Urho 205n
Juki, Valtter ks. Mod, Akseli
 Junttila, Ida 276n
 Junttila, Kaisa (*Palm, Meeri*) 79n, 87, 287, 326, 368n, 396n, 400n
 Junttila, Lars 396n
Just, Nils ks. Timonen, Antti
 Järvinen, Jorma 50n
 Kaarne, Yrjö 105
 Kaganovitš, Lazar 220–222, 225n
 Kahma, Lempi Maria (*Laine, Vappu*) 320n
Kajava, Kalle ks. Kosunen, Kaarlo
 Kallio, Aino (*Sand, Saara; Vest, Leena*) 316–317, 328n, 344–345, 354, 355n, 372n, 383n
 Kallio, Martti (*Glif, Bill*) 354, 372n, 401n
Kalman, Oskari ks. Majanen, Aaro
 Kamenev 380n
 Kamenev, Lev 92n, 103–104, 282
 Kanerva, Yrjö (*Helo, Max*) 214, 339, 345, 350n, 399, 407n
Kangas, Pekka ks. Keikkala, Hugo
Kanto, Otto ks. Palmroos, Väinö
 Kantola, Lauri (*Karp, Anders*) 287–289, 310, 326, 331, 350n, 396n, 397n
 Kantola, Manu 375n, 396n
Kara, Anna ks. Iltanen, Lyyli
 Karjalainen, Kerttu (*Linden, Sonja*) 255n, 316, 328n, 359n, 373, 383, 384n
Karlson, Karl ks. Viljanen, Kalle
Karlsson 354n
Karp, Anders ks. Kantola, Lauri
 Karppanen, Yrjö 64, 243n, 244, 250n
Kars, Kalle ks. Jokinen, Einar
 Kartano, Arvo 84–85, 205
 Katariina II 93
Katz, Bruno ks. Vänskä, Eero
 Kauppi, Eino 215n
 Kauppi, Yrjö 213n
 Kautsky, Karl 44, 47, 50–52, 81, 218–219
 Keikkala Hugo (*Kangas, Pekka*) 130–131, 137n, 139, 141, 149n, 151n, 186, 197–198, 201, 205, 354, 423
 Kekkonen, Urho 370
 Kerenski, Aleksandr 239n
 Keržentsev, Platon 135n
Keto, Kari ks. Murto, Martti
 Keto, Reino 333n
 Ketola, Arvo (*Hansson, Karl*) 354
 Kiiskinen, Aura 55, 64, 234n
 Kinnunen, Alina 78n
 Kirov, Sergei 26n, 147n, 175, 222, 263, 266, 271–273, 282–283, 292, 305n, 306, 343, 393
 Kirsanova, Klaudia 46n, 95, 101, 105, 118, 120, 146n, 164–165, 219, 223–224, 226–227, 255n, 277, 308, 319, 338, 348–349, 354n, 387
 Kivi, Jaakko 80, 83n, 106, 132n, 193
 Kivikoski, Paavo 338n
 Kivimäki, Juuso 315
 Klemetti, Frans 377n
 Klemetti (Heikkilä), Helmi (*Ahlman, Agnes*) 252n, 322n, 326, 328, 355n, 372n, 376, 398n, 404n
 Klemetti, Leevi 376, 377n
 Klemetti, Martti (*Mink, Arvid; Villberg, Kosti*) 243n, 354n, 374, 376–379
 Knorin, Wilhelm 226n, 268n
Knutsson 354n
 Knuutila, Ilmi (*Valler, Ellen*) 354n, 372n
 Kohonen, Hanna 64
Kollan, Ingrid ks. Latva, Alli
 Kollontai, Aleksandra 317
Kolt, Jack ks. Tamminen Urho
 Kolula, Aira ks. Sinervo, Aira
 Komu, Ville 234n
 Kontulainen, Anni 276n,
 Kontulainen, Saara (*Asp, Lilli*) 284, 286, 315n, 319, 327–328, 354, 365n, 370n, 396n
 Korhonen, Kalle (*Krank, Arvid*) 212n, 355
Koro, Jaakko ks. Laakso, Erkki
 Korpimaa, Aarne 370n
 Korpinen, O. 196n
 Koskinen, Paavo (*Ebb, Gunnar*) 290n, 309n, 311, 333–335, 359n, 363n, 369n, 370n, 396n, 399n, 409n
 Koso, Viktor 196n
 Kosonen, Ludvig 132, 296
 Kostander, Viljam (*Oklund, Kalle*) 373
 Kosunen Juho (*Vuori, Emil*) 130–132, 137n, 139, 140–141, 149, 151n, 169, 173–174, 189, 196–197, 199, 200, 252n, 354, 356, 359n, 360n, 374n, 423
 Kosunen, Kaarlo (*Kajava, Kalle; Field*) 107–109, 122, 145, 196n, 232, 243n, 252n, 266–267, 288–289, 310, 328, 340–341, 347, 374n, 380, 381n, 382, 383n, 426
 Kosunen, Matti 242n
 Kosunen, Reino 375n, 399n
 Kotelnikov, Fjodor 348n
 Kotjar, Mira 323
Kovanen, Kalle ks. Tammelin, Oskari
Kraft, Greta ks. Kuusinen, Hertta
Krank, Arvid ks. Korhonen, Kalle
 Kreibich, Karel 92
Kreis, Valfrid ks. Aho, E.E
 Krook, Eero (*Alt, Ernst*) 282n, 286, 328, 355, 365n, 370n, 396n, 399
 Krupskaja, Nadežda 45n, 67, 167n
 Ksenofontov, F. A. 99n
 Kujanpää, Eino (*Lukander, Lars; Moren, Edvard*) 356, 366n, 372n, 397

- Kukkonen, Pauli 376
 Kumpulainen (Parkkari), Elli (*Lauren, Anna*)
 69n, 72–73, 143, 275n, 284n, 286, 291, 296,
 304n, 305n, 324–326, 327n, 340n, 356n, 365n,
 368n
 Kun, Bela 92
 Kuosmanen, Aino ks. Hiltunen, Aino
 Kuosmanen, Elma (*Seder, Irene*) 372n
 Kurvinen, Anna (*Varen, Ella; Palo, Anja*) 359,
 373, 355n
 Kuusela, Jalmari 106
 Kuusinen, Hertta (*Kraft, Greta*) 107–111, 243n,
 322n, 324, 355, 359n, 381–384, 396–397,
 409n, 426
 Kuusinen, Otto Wille 26, 49, 50–51, 56–57, 92,
 105n, 110–111, 112n, 122, 158, 159n, 165,
 196n, 208, 229n, 232, 234, 238–242, 244, 246–
 252, 255, 263–266, 271, 280, 291–292, 303–
 310, 323–324, 339–340, 342–343, 345–347,
 349, 350–351, 355n, 372n, 380–381, 408–409
 Kylmänen, Johan 215n
 Kyrölä, Onni (*Lagerbom, Franz*) 354, 374n
 Kytölä, Elis (*Virta, Emil*) 133–135, 171, 178, 180,
 277, 282, 324, 327, 243n, 347, 380–384, 426
 Kytölä, Ines 404n
 Kälviäinen, Ida 276n
 Kälviäinen, Väinö (*Mirman, Alf; Käräjämies,*
Adi) 275–276, 279, 284, 311, 315n, 318–319,
 325n, 327, 328n, 340n, 354, 370–371
 Känkänen, Aino (*Gran, Eine*) 316, 328n, 383,
 385n
 Känkänen, Vihtori (*Gran, Viktor*) 229, 356, 385n
Käräjämies, Adi ks. Kälviäinen, Väinö
 Laakso, Eino (*From, Valter*) 333–335, 369n, 374n,
 399
 Laakso, Erkki (*Koro, Jaakko*) 368n, 371n
 Laaksovirta, Einari (*Tähti, N.*) 236n
Lager, Kaj ks. Anttonen, Kaarlo
Lagerbom, Franz ks. Kyrölä, Onni
 Laine, Judith (*Ramm, Anna*) 317, 355n, 368n
 Laine, Kerttu (*Vilen, Kaija*) 339, 372n
 Laine, Martta (*Wulf, Anna*) 339, 350n, 407n
 Laitila, Hilja (*Linder, Lea*) 355n
 Lamberg, Juho (*Arima, Otto*) 368n, 373
 Lamminen, Lauri 83, 307n, 339
 Lampela, Yrjö 242n
 Lampinen, Kerttu (*Lind, Selma*) 130–131, 135,
 137n, 139–140, 151n, 154, 157, 159, 169, 190,
 197–198, 200, 202, 354, 401n, 404n, 423
Langer, Alfred ks. Lehén, Tuure
 Lankinen, Eino (*Viren, Paul*) 226, 398n
Larsen 354n
 Larsen, Aksel (*Dery*) 93n, 104–105
 Larsson 258n, 285n
 Lassu, Ivar 60, 88, 225, 256
 Lattunen, Väinö (*Lind, Leo/Matti*) 64, 288, 339,
 347, 348n, 380, 382, 383n, 426
 Latukka, Juho 62, 64
 Latva (os. Ruostetoja), Alli (*Kollan, Ingrid*) 59n,
 339, 350, 373, 407n
 Latva, Toivo (*Friman, Ragnar*) 83, 192–193
 Laukkanen, Herman 64
 Laukki, Leo 51–52, 54, 58n, 62–63, 247, 252n
Lauren, Anna ks. Kumpulainen, Elli
 Laurikainen Aune (*Evans, Erna*) 339, 341, 350n,
 397n, 400n, 407n
 Laurikkala 72
Lax, Frida ks. Hilden, Aili
 Lehén, Tuure (*Langer, Alfred; Marus, Alfred*) 116,
 135, 142, 177, 196n, 211, 213–215, 243n, 269,
 281, 322n, 324, 332, 334–336, 372n, 381n,
 382, 385n, 402, 409n, 426
 Lehikoinen, Olga 383, 384n
 Lehtinen, Inkeri (*Falk, Maija; Strom, Helga*) 29n,
 59n, 107–109, 145, 196n, 207, 209n, 227,
 243n, 256–258, 359n, 324, 330, 344–345, 350,
 355, 372n, 381–384, 396, 398n, 400, 426
 Lehtinen, J. K. 64, 196n, 297, 302, 307n
 Lehto, Eino (*Nilsson, Martti*) 12, 107–110, 122,
 133, 135, 145, 170, 177, 181, 214–215, 242n,
 252n, 285, 288, 291n, 324, 327, 341, 344–347,
 351, 374n, 380, 381n, 382, 383n, 426
 Lehtoranta, Jaakko (*Ranek, Ali*) 354, 369n,
 372n, 396n, 399n
 Lehtosaari, Jukka 12, 36, 105–106, 108–110, 122,
 133–136, 149, 158, 169–171, 176, 196n, 238n,
 242n, 243, 245, 252n, 262, 288, 290, 291n,
 297, 303, 305–306, 309–310, 324, 330, 336,
 339, 341–342, 347, 351, 355, 359n, 374n, 380,
 381n, 382, 384, 426
 Leino, Roosa 383
 Leino, Yrjö 395–396
 Leinonen, Juho (*Murto, Esko*) 84n, 130–131,
 137n, 139, 140–141, 149–150, 151n, 159,
 168n, 174, 187–188, 191, 197, 199, 208n,
 337n, 374n, 375, 423
Lemberg 380n
 Lenin, Vladimir 11–13, 14n, 15, 18, 22, 30–31,
 40–45, 47n, 50–51, 54n, 55, 57, 61, 65, 96–97,
 99–100, 101n, 102, 112, 125n, 132, 138–139,
 141, 145, 156–158, 161–163, 215, 217–219,
 221–222, 225, 236n, 239n, 240n, 241, 244,
 248, 252, 254, 261–262, 265, 268, 272–273,
 279n, 280–283, 295, 305
 Leonhard, Wolfgang 222n, 375n
 Lepola, Kalle 56, 234n, 243n, 246
Leppänen, Arvid ks. Nalkki, Lauri
Lie 354n
 Liebknecht, Karl 97, 102, 236n, 237n
 Lieder, Ahti (*Bergman, Willi; Villiruusu*) 330,
 344–346, 349, 350, 381–382, 426
Lind, Leo/Matti ks. Lattunen, Väinö
Lind, Selma ks. Lampinen, Kerttu
Lindberg, Mikko ks. Saastamoinen, Väinö
Linden, Sonja ks. Karjalainen, Kerttu
 Linden, Vilho 213n
Linder, Lea ks. Laitila, Hilja
 Lindgren, Kaarina (*Vekman, Lisa*) 130–131,
 137n, 139, 144n, 151n, 168n, 186n, 197–198,
 201–202, 423

- Lindholm Viking (*Jaure, Peter*) 252n, 354n, 368n
 Lindholm, Hemming (*Kalen, Valtter*) 215n, 216, 372n, 399n
 Lindqvist, Hemming (*Hahl, Knut*) 331, 339, 350n, 359n, 396n, 397n, 407n
 Linko, Iivo ks. Hyvönen, Antti
 Lippe, Just 261
 Litvinov, Maksim 260
 Ljadov, M. 47
 Ljungberg, Viljo (*Aula, Emil*) 368n, 371n
 Luciani 228n
 Lukander, Lars ks. Kujanpää, Eino
 Lumivuokko, J. H. 57n, 247
 Lunatšarski, A. V. 45n
 Lund, Paul ks. Dahl, Birger
 Lund, Pentti ks. Väre, Uuno
 Lundberg, Juho (*Olin, Karl*) 227, 259, 360n, 381n, 382–384, 426
 Lunden, Alvar 58
 Luxemburg, Rosa 97, 102, 218–219, 222n, 234n, 236–237, 258
 Lähde, Uuno 59n
 Länsiluoto, Yrjö 29n, 402n
 Magyar, Ludvig 343n
 Majanen, Aaro (*Kalman, Oskari*) 312n, 372n
 Majanen, Abel (*Malmberg, Gustav*) 192–193, 360n
 Majanen, Eino 64
 Malm, Hanna 12, 27, 59n, 122, 133, 135, 158–167, 169–170, 172–173, 175, 178, 190, 193, 195, 196n, 215, 233, 237, 240n, 241n, 242, 245–253, 255, 259–260, 262–263, 267, 314n, 324, 347n, 355n, 381–383, 392–393, 426
 Malmberg, Gustav ks. Majanen, Abel
 Malmberg, Hilma 276n
 Malmberg, Martti (*Oder, Joni*) 14n, 37, 275n, 281–282, 286, 288–290, 292, 308–310, 319–320, 328–329, 354, 365n, 370n, 385, 396, 398n, 409n
 Manner, Kullervo 12–13, 27, 56–59, 105–106, 110n, 122, 133, 134n, 135, 150–151, 158–159, 164–165, 167, 172, 190, 193, 195, 196n, 214–215, 216n, 229, 231–233, 234n, 235, 237–242, 244, 246–255, 259–263, 266–267, 307, 313, 314n, 323, 347, 355n, 373, 380–382, 392–393, 426
 Manner, Olga 323
 Manuilski, Dmitri 259n, 271, 281, 295, 336, 341n, 348n
 Maretski 95n
 Marhlevski, Julian 62
 Mark, Viljam ks. Suvi, Klaus
 Markkula, Kerttu (*Viklund, Greta*) 360
 Marus, Alfred ks. Lehén, Tuure
 Marx, Karl 11–12, 31, 40, 52, 65, 81, 96, 100, 101n, 132, 140–141, 215, 222, 264, 279n, 281, 295
 Matsson, Heikki ks. Nieminen, Arvo
 Mattsson, Eyolf 323n
 Melnikov, Boris (*Müller*) 343n
 Mielke, Erich 405n
 Miettinen, Unto (*Brik, Kurt*) 277n, 331, 354, 356n, 397n, 398n
 Mif P. 348n
 Mikkola (Marklund), Elsa (*Rei, Elli*) 401n
 Mikojan, Anastas 114n, 281
 Milanova, Disa 303, 323
 Milanova, Elna 323
 Miloradova 380n
 Mink, Arvid ks. Klemetti, Martti
 Mints, I. I. 220, 226n
 Mirman, Alf ks. Kälviäinen, Väinö
 Mirman, Uno ks. Pohjola, Pentti
 Mitskevits, Vintas 95n, 243n, 246–247, 249, 255
 Mod, Akseli, (*Juki, Valtter; Foss, Harold; Dahlberg, Lauri*) 291n, 310, 331, 333–336, 345–346, 354, 375, 401n
 Molotov, Vjatšeslav 353, 355, 372n
 Moltke, Kai 256n
 Montgomery, Arthur 18
 Moren, Edvard ks. Kujanpää, Eino
 Moritz, Martha 324
 Moskvina, Mihail 345, 347n, 348n
 Munch-Petersen, Arne 258
 Murphy, J. T. 95–96, 101
 Murto, Esko ks. Leinonen, Juho
 Murto, Martti (*Keto, Kari*) 130–131, 137n, 141, 150–151, 156, 159, 161n, 168n, 174–175, 181, 197–198, 200, 202–204, 354, 423
 Murto, Yrjö 203, 396, 397n
 Mussolini, Benito 333
 Mutila, Artturi 59n
 Mäkelin, Yrjö 107n
 Mäkelä, A. B. 50n
 Mäkelä, Apo 77
 Mäkelä, Santeri 55, 307n
 Mäkelä, Toini 166, 196n
 Mäkinen, Aili (*Vendt, Margit*) 29n, 59n, 310, 321n, 322, 338–341, 350n, 354, 359n, 363n, 396, 398n, 400, 404, 407n, 409n
 Mäkinen, Hannes (*Stein, Matti*) 58, 59n, 105–110, 238, 255, 261–262, 266, 291n, 324, 336, 338–339, 343, 349, 350, 355, 374n, 380, 381n, 382, 426
 Nalkki, Lauri (*Taler, Erik; Leppänen, Arvid*) 212n, 243n, 252n, 354, 373
 Negrín, Juan 335
 Netsajev, Sergei 40
 Nevalainen, Eino (*Ekholm, Oskar*) 338–339, 349n, 350, 372n, 402–403, 407n
 Nieminen, Arvo (*Matsson, Heikki*) 243n, 245
 Niilo-Rämä, Väinö 213
 Nikitin 135, 138, 146, 166, 227
 Nikola, Onni ks. Heinonen, Paavo
 Nikolajev, Leonid 283n
 Nilsson, Martti ks. Lehto, Eino
 Nissinen, Erkki 83, 276, 306n, 346, 351, 381n, 382, 383n, 426
 Nordman 354n
 Nordman, H. 196n

- Nurmi, Laina Maria (*Sakk, Alise*) 278–279, 401n
 Nurminen, Nestori (*Aro, Voitto*) 130–131, 137n,
 139, 141, 151n, 159, 168n, 173, 175, 197, 205,
 354, 396n, 397n, 423
Nyberg, Edith ks. Tikkanen, Aili
 Nylund, Felix 311
Oberg Aira ks. Tiilikainen, Mirjam
Oder, Joni ks. Malmberg, Martti
 Ojanen, Onerva (*Holm, Mailis*) 280n, 286, 320n,
 350n, 354, 365n, 370n, 383, 384n, 398
 Ojanen, Ville 12, 57n, 64, 122, 133, 171, 177, 181–
 182, 187, 196n, 283, 306n, 310, 324, 339, 347,
 349n, 351, 380, 381n, 383n, 384, 385n, 426
Oklund, Kalle ks. Kostiander, Viljam
 Oksanen, Nikolai (*Nilsson, Elof*) 339n
 Oksanen, Otto 213n
Olin, Karl ks. Lundberg, Juho
Oras, Eino ks. Orell, Lauri
 Oras, Urho (*Silander, Oskari*) 212n, 214, 242n,
 316, 328n
 Ordžonikidze, Sergo 43n, 224
 Orell, Lauri (*Oras, Eino*) 130, 137n, 139, 141,
 144n, 151n, 156, 168n, 174, 197–198, 205,
 354, 423
Oreno, Harry ks. Savolainen, Aarne
 Orlov, Pavel 213
 Ots, Georg 35
 Oula, Eeva 84
 Paasi, H. 85, 88n
 Paasikivi, J. K. 397n
 Paasonen, Pekka 74, 107n
Palm, Irma ks. Piispanen, Irja
Palm, Meeri ks. Junttila, Kaisa
 Palmroos, Väinö (*Kanto, Otto*) 130, 135, 137n,
 139–140, 150, 151n, 157, 159, 160, 161n, 169–
 170, 172, 175, 197–198, 205–206, 242n, 354,
 423
Palo, Anja ks. Kurvinen, Anna
 Palonen, Vilho (*Vesala, Viljo*) 130–132, 134,
 137n, 139–140, 145–146, 149n, 151n, 157,
 167, 169, 175n, 196–198, 354, 360n, 373, 423
 Pannekoek, Anton 52, 234n
 Parkhurst, Helen 67
 Parkkari, Elli ks. Kumpulainen, Elli
 Parkkari, Jaakko (*Press, Mihail*) 286, 288, 314–
 315, 326–327, 338n, 368n, 370n, 396n, 397n,
 398n, 399n
 Parkkari, Maria 276n
 Parkkari, Nestori 84, 87, 327n, 396n, 398n
 Parras, Eemeli 3067
 Parvus, Aleksander 219
Paulsson 354n
Pederssen 354n
 Pekkala, Eino 402n
 Pekkala, Mauno 397n
 Pekkojeff, Ville 375
 Pelkonen, Väinö (*Boman, Oskar*) 212n, 227–228,
 314n
 Pellinen, Onni (*Vesterlund, Viki*) 354, 401n
 Peltola, August 404n
 Pentikäinen, Vilho (*Art, Erik; Vorovsky*) 310, 331,
 334–335, 365n, 399n
 Pesonen Aino 64, 166, 196n, 243n, 304n, 320n,
 324, 383–385
 Pessi, Ville (*Hagman, Valde*) 16n, 238n, 242n,
 252n, 368–369, 396, 397n
 Peuhkuri, Helmi 242n, 285, 383, 384n
 Pieck, Wilhelm 226, 281, 308, 405n
 Pietari Suuri 264
 Piispanen, Irja (*Palm, Irma*) 228n, 359
 Pjatnitski, Osip 243n, 292
 Plehanov, Georgi 161
Pohjola, Kaarlo ks. Murto, Martti
 Pohjola, Olavi 396n
 Pohjola, Pentti (*Mirman, Uno*) 368n
 Pokrovski, Mihail 218, 221–222, 254
 Pollitt, Harry 327n
 Popov, N. 138, 139n
 Pospelov, P. 268n
 Poti, Bruno 131n
Pramm, Jussi ks. Harjula, Onni
Press, Mihail ks. Parkkari, Jaakko
 Prokofjev, Nikolai 346, 347n
 Pukka, Väinö 263, 267, 347n
 Pulkka, Hannes (*Reiman, Aksel*) 337n
Puro, Eero ks. Hyvärinen, Eino
 Puro, Janne (Arppe, Konrad) 250n
 Pyrhönen, Eero 215n
 Pärmi, Nikke 205, 207
 Pääkkönen, Erkki (*Vinner, Karl*) 326n, 354, 362n,
 368n, 371
 Pöyhönen, Artturi 213
 Rahja, Eino 63n, 250n, 252, 346–347
Raili, Paul ks. Aaltonen, Aimo
 Raiskaja, Minna 340
 Rákosi, Mátyás 289
Ramm, Anna ks. Laine, Judith
Ranek, Ali ks. Lehtoranta, Jaakko
Rangel, Valdemar ks. Rimpilä, Ragnar
 Rantanen, Soini 87, 357n
 Rantanen, Toivo 64, 243n, 244, 250n
 Rasi, Jalmari 76, 106
 Rauhavuori, Toivo (*Wick, Ernst*) 275n, 284, 286,
 288, 326–327, 329, 354, 365n, 370n
Raunio, Juho ks. Viljanen, Kalle
 Rautio, Väinö 214–215, 233, 253–255, 257, 263,
 381n, 382, 426
Red, Ralli ks. Hakala, Toimi
 Reisberg, Arnold (*Braun*) 387
 Remonen, Veera 215n
Richter, Karl ks. Schreiner, Johann
 Riekkö, Esko 84–85
 Riihinen, Kerttu (*Vinter, Nora*) 277, 285, 287,
 324, 327–328, 364n, 365n, 370n, 398n
 Riihinen, Maria 276n
 Rimpilä, Ragnar (*Rangel, Valdemar*) 130–131,
 145, 151n, 175–176, 189, 197, 206, 313, 423
 Rinne 64
 Rinne, Aarne 356n
 Rissanen, August 51

- Rissanen, Kalle 307n
 Riuttamäki 57n
 Rjazanov, David 93n, 148n
 Rodnjaskaja, Katja 244n
 Rokala, Astrid (*Vammer, Ruuth*) 287–288, 312n, 326, 354, 364n, 370n
 Rosenberg, Gösta (*Ek, Simon*) 130–131, 137n, 141, 144n, 151n, 154–155, 168n, 174, 189, 197, 207–208, 354, 359, 371n, 397n, 423
 Rosenberg, Mauritz 208
 Rovio, Kustaa 56, 64, 147n, 234n, 297, 343, 380n
 Rubinstein 216n
 Rudas, László 95n, 226n
 Ruutu, Yrjö 402n
 Räisänen, Yrjö (*Sasu Punanen*) 84, 243
 Saarinen, Aarne 403
 Saarinen, Sulo 213n
 Saastamoinen, Väinö (*Lindberg, Mikko*) 356, 373, 409
 Sakk, Alise ks. Nurmi, Laina Maria
 Sallinen Aatto (*Vink, Einar*) 212n, 321n, 322n, 374n, 395
 Salminen, Arnold (*Aren, Otto; Fredrikson, Arnold*) 227, 354, 356, 366n, 369, 374n
 Salo, Aake ks. Savolainen, Aarne
 Salo, Aino 133, 324, 383, 385n
 Salo, Asser 122, 196n, 214–215, 243n, 324, 381–382, 385n, 426
 Salomaa, A. 196n
 Salomaa, Erkki 402n
 Sand, Saara ks. Kallio, Aino
 Sarlin, Karl ks. Tattari, Väinö
 Sassi-Korhonen, Eeva 86–87
 Savitš 104
 Savolainen, Aarne (*Oreno, Harry; Salo Aake*) 354, 373
 Schreiner, Johann (*Richter, Karl*) 180n, 319, 387
 Schubert, Max ks. Terho, Martti
 Scott, John 316n
 Seder, Irene ks. Kuosmanen, Elma
 Sederholm 354n
 Segal 226n
 Seger, Hugo ks. Väätäinen, Tatu
 Seppä, Matti 213n
 Seppänen, Olga (*Felt, Taina*) 288, 328, 364n, 366n, 370n
 Serebrjanski, Jakov 226n
 Sergelius, Max 397n
 Serlachius, Eric 84
 Setälä, Rauno 408n
 Šestakov, A. V. 222n
 Shields, James 226n
 Šostok 380n
 Sigurdson 354n
 Sihvonen 64
 Sihvonen, Rusko 314
 Silander, Oskari ks. Oras, Urho
 Sillén, Hugo 58n
 Siltanen, Jussi (*Immo, Nestor*) 311–312, 337n, 374n
 Sinervo (Kolula) Aira 28, 29n, 325, 402–403
 Sippola, Veikko (*Forsten, Sven*) 331, 339, 350n, 359n, 397n, 399, 407n
 Sirola, Aimo 53
 Sirola, Mandi 53, 322
 Sirola, Yrjö 11–13, 17, 28, 29n, 32, 36, 47, 49–55, 57–58, 62–68, 87, 105, 121–122, 132–136, 138–141, 144, 149, 151, 153, 155–158, 160–162, 164–165, 167–176, 178, 180–181, 193–196, 199, 206, 207n, 213–215, 225–227, 229–232, 235–238, 240–241, 242n, 243–246, 248–249, 250n, 251–252, 254, 256, 262n, 266, 278n, 282–284, 291, 294, 297, 302–307, 309–310, 322–323, 326, 328–329, 353, 355–356, 360n, 365n, 366n, 380–382, 385n, 392–393, 401, 426
 Sivenius, Artturi 64
 Slawinski, Adam 226n, 243n
 Slutski, A. G. 218–219, 222
 Smirnov 307n
 Snell, Frans ks. Johteinen, Eino
 Soms 226n
 Souvarine, Boris 91, 92n
 Staaf, Rolf (*Alm, Esko*) 130–131, 141, 144n, 151n, 155, 168n, 175, 184, 191–192, 197, 207, 213, 215, 354, 423
 Stalin, Josif 13–19, 21–23, 31, 47, 92n, 96–99, 103–104, 111–116, 120, 132, 139, 141, 147–148, 153, 159–163, 171, 179, 181, 185–186, 217–239, 241–244, 248, 254, 256, 260–265, 267–273, 279n, 280–284, 291, 293–295, 302–303, 305, 309, 331–332, 340–343, 346, 348, 351, 353, 355, 381n, 387–391, 394–395, 402–403, 405, 407–409
 Stark, Aksel ks. Tammelinn, Oskar
 Stasova, Jelena 348
 Stein, Matti ks. Mäkinen, Hannes
 Sten, Arne ks. Tuominen, Viljo
 Stenberg, Elli 86, 396n, 397n
 Strand (Nousiainen), Irja (*Blom, Nina*) 280, 285, 326, 328, 372n, 383
 Strand, Anton (*Svensson*) 258, 326
 Strom, Helga ks. Lehtinen, Inkeri
 Suljom 354n
 Sundström 311n
 Sunitsa 95n
 Suominen, Otto (*Meri, Matvei*) 373
 Suontausta, Yrjö 370n
 Suvanto, K. A. 307n
 Suvi, Klaus (*Mark, Viljam*) 280, 365n, 370
 Suvi, Maria 276n
 Svensson ks. Strand, Anton
 Sverdlöv, Jakov 46
 Swierczewski, Karol (*Walter*) 212
 Svinhufvud P. E. 393n
 Taimi, Adolf 80n, 83n, 106, 193, 250n
 Taivainen, Aulis (*Dahlgren, Erik*) 339n
 Taivainen, Tauno (*Friman, Erik; Uimonen, Urmas*) 274–277, 280, 287–288, 290, 309n, 325n, 327, 328n, 329, 335, 338n, 354, 365n, 370
 Taler, Erik ks. Nalkki, Lauri

- Tammelin, Oskar (*Stark, Aksel; Kovanen, Kalle*) 244–245, 252n, 355, 373
- Tamminen Urho (*Kolt, Jack*) 354
- Tanner, Väinö 224
- Tarkkanen, J. 243n
- Taskinen, Elina 377
- Tattari, Väinö (*Sarlin, Karl*) 292n, 331, 339, 350n, 363n, 396n, 407n
- Taylor, Frederick Winslow 54n
- Terho, Katri 276n
- Terho, Martti (*Schubert, Max*) 280, 282, 284, 287, 310, 326, 354–355, 365n, 396n
- Thälmann, Ernst 289
- Tiilikainen 350n, 359n, 398n
- Tiilikainen, Mirjam (*Oberg Aira*) 339, 396n, 400n, 401n, 404n, 407n
- Tikkanen, Aili (*Nyberg, Edith*) 366n, 383, 384n
- Tillet, Harold (*Horn, Harold*) 386n
- Timonen, Antti (*Just, Nils*) 354n, 369, 396n
- Tkatšov, Pjotr 40
- Togliatti, Palmiro (*Ercoli*) 95, 308
- Toivio, Kalle 58n
- Tokoi, Nestori 64
- Tokoi, Tyyne 196n, 339n, 377
- Tommola, Toivo 382, 383n, 426
- Tren, Nils* ks. Ahonen Paavo
- Trotsky, Leon 18–19, 21n, 92, 96–97, 99, 103–104, 219, 241, 268, 283
- Tšernomordik, Moisei 343n
- Tšernyševski, Nikolai 40
- Tšervenkov, Vlko (*Vladimirov, Mihail*) 348, 387
- Tulla, Einar (*Jarko, Lars*) 212n, 354n, 398n
- Tuomi, Emil 58
- Tuominen, Arvo ”Poika” (*Ek, Karl*) 28, 57–58, 79, 83, 105, 143, 229, 252n, 260, 265, 267, 275, 279, 284, 289n, 291, 303, 304n, 306n, 308, 312, 319–321, 330–331, 336, 339n, 346, 349, 365n 372n, 380, 381n, 382, 408–409, 426
- Tuominen, Lyyli 105n, 321, 324, 349n
- Tuominen, Saara (*Vilen, Brita*) 339, 350n, 359n, 398n, 399n, 407n
- Tuominen, Viljo (*Sten, Arne*) 332, 335, 345n, 354, 368n, 369n, 396n
- Turkia, Matti 50n
- Turm, Lisa* ks. Virtanen, Airi
- Törmälä, Teemu 62, 64
- Uimonen, Urmas* ks. Taivainen, Tauno
- Ulbricht, Walter 308
- Utriainen, Elsa 243n, 324, 383–384, 385n
- Valkama, Oskari 202
- Wallenius, Allan 175–176, 209n, 233, 254, 256–261, 267, 303n
- Valler, Ellen* ks. Knuuttila, Ilmi
- Vammer, Ruuth* ks. Rokala, Astrid
- Vang* 354n
- Wan Min 226n
- Varen, Ella* ks. Kurvinen, Anna
- Varga, E. S. 220n
- Vasten, Aleksander 234n, 247
- Vekman, Lisa* ks. Lindgren, Kaarina
- Vendt, Margit* ks. Mäkinen, Aili
- Wennberg, Alfred (*Hammar, Gunnar*) 311–312, 337n, 361n, 374n
- Verne* 150
- Vesala, Viljo* ks. Palonen, Vilho
- Vester* 354n
- Vesterlund, Viki* ks. Pellinen, Onni
- Wick, Ernst* ks. Rauhavuori, Toivo
- Vihervaara, Vieno (*Seger, Lars*) 337n, 374n, 375
- Wiita, John 52
- Viklund, Greta* ks. Markkula, Kerttu
- Viklund, Hilja 398n
- Vikström, Harry 213n
- Vilen, Brita* ks. Tuominen, Saara
- Vilen, Kaija* ks. Laine, Kerttu
- Viljanen, Kalle (*Karlson, Karl*) 130–131, 135, 137n, 139–141, 151n, 168n, 197, 201, 423
- Villberg, Kosti* ks. Klemetti, Martti
- Vilmi, Otto 196n, 234n, 243n, 247
- Vilonov N. E. (*Mihail*) 42n
- Vinner, Karl* ks. Pääkkönen, Erkki
- Vinsten, Rudolf (*Berg, Hans*) 130–131, 137n, 139, 141, 151n, 153, 168n, 174, 197–198, 207, 354, 374n, 396n, 423
- Vinter, Nora* ks. Riihinen, Kerttu
- Viren, Paul* ks. Lankinen, Eino
- Virta, Emil* ks. Kytölä, Elis
- Virtanen, Airi (*Turm, Lisa*) 144, 196, 355, 359n, 372n
- Virtanen, Saimi 372n
- Vistbacka, Uuno 64, 209n, 233, 256–261, 267, 380n
- Vladimirov, Mihail* ks. Tšervenkov, Vlko
- Voionmaa, Väinö 33n, 73
- Voutilainen, Niilo 213n
- Wulf Anna*
- Vuolijoki, Hella 50n
- Vuolijoki, Sulo 49, 50n
- Vuolijoki, Väinö 50n
- Vuorela, Toivo 105
- Vuori, Emil* ks. Kosunen, Juho
- Vuorinen, Harry 213n
- Vuorinen, Olavi (*Vinter, Olli*) 87
- Vuorio, Väinö 58, 312n
- Wälläri, Niilo 53, 58, 82, 106–107, 283n
- Vänskä Eero (*Katz, Bruno*) 284, 287–288, 311, 326–327, 339, 341, 345, 349n, 350n, 354, 361n, 368n, 370n, 371n, 407n
- Vänskä, Helmi 276n
- Väre, Urho 398n
- Väre, Uuno (*Lund, Pentti*) 107–109, 122, 145, 233, 243n, 244–245, 248–249, 253, 262–263, 267, 373, 374n
- Väätäinen, Tatu (*Seger, Hugo*) 59n, 287, 307n, 311, 355, 360, 373
- Zaisser, Wilhelm, (*Werner*) 213
- Ždanov, Andrei 222, 267, 295, 342
- Zinovjev, Grigori 21n, 92, 96, 103–104, 268, 282
- Åsvik, Toivo 401
- Äikiä, Armas (*Hirn, Pavel*) 269, 331, 338–339, 341, 350, 359n, 363n, 372n, 396n, 398, 404, 407n